NAGUALISM

NAGUALISMO

НАҐВАЛІЗМ

Vol. I — Том I

The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge
Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі
Nauka Don Juana: wiedza Indian z plemienia Yaqui
Учението на Дон Хуан: Пътят на знанието на един индианец от племето яки
Učení dona Juana: cesta poznání Indiánů kmene Yaqui
Ucenje Don Juana: znanje Yaqui Indijanaca
Učenje pri don Juanu
Las enseñanzas de don Juan: una forma yaqui de conocimiento
L’herbe du diable et la petite fumée: une voie yaqui de la connaissance
A erva do diabo: as experiencias indigenas com plantas alucinogenas reveladas por Dom Juan
A scuola dallo stregone: una via yaqui alla conoscenza (Gli insegnamenti di Don Juan)
Els ensenyaments de don Juan: una forma “yaqui” de coneixement
Învățăturile lui Don Juan: o cale de cunoaștere Yaqui
De lessen van Don Juan: de weg van het hart volgen
Don Juan’ın öğretileri: Yaqui kızılderililerin bilgi yöntemi
Die Lehren des Don Juan: Ein Yaqui-Weg des Wissens
Don Juan tanításai: a tudás megszerzésének jaki módja
დონ ხუანის მოძღვრება: იაკ ინდიელთა ცოდნის გზა
Samtalen med don Juan
คำสอนของดอนฮวน
تعليمات دون خوان
Don Juans lære
巫士唐望的教诲— 唐望的門徒
呪術師と私: ドン・ファンの教え
돈 후앙의 가르침: 멕시코 야키 족의 초월적 지식체계
Don Juanin opetukset: Yaqui-tietäjän tie
Don Chuano mokymas: jakių pažinimo kelias
Dona Huana mācības: Jaki indiāņu zināšanu ceļš
Don Juani õpetused: Yaqui (indiaanlaste) teadmiste tee
Η διδασκαλία του Δον Χουάν: Ο δρόμος της γνώσης των Γιακί
Учение дона Хуана: путь знания индейцев яки
Учење дон Хуана: знање Индијанаца Јаки
تعاليم دون خوان: طريقة الياكي في المعرفة
משנתו של דון חואן: דרך היאקי אל הדעת

CARLOS CASTANEDA
THE TEACHINGS OF DON JUAN: A YAQUI WAY OF KNOWLEDGE

CARLOS CASTANEDA
LAS ENSEÑANZAS DE DON JUAN: UNA FORMA YAQUI DE CONOCIMIENTO

КАРЛОС КАСТАНЕДА
УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА: ШЛЯХ ЗНАННЯ ІНДІАНЦІВ Я́КІ

CARLOS CASTANEDA

THE TEACHINGS OF DON JUAN

A Yaqui Way of Knowledge

Basic Extended Comparative Trilingual Edition

Original texts in English and Spanish with available parallel
translations into Spanish, English and Ukrainian (Rus) languages

∞

lo infinito

Los Angeles—Kyiv—Tenochtitlan

MMXXI

CARLOS CASTANEDA

LAS ENSEÑANZAS DE DON JUAN

Una forma yaqui de conocimiento

Edición trilingüe comparativa ampliada básica

Textos originales en inglés y español con traducciones
paralelas disponibles al español, inglés y ucraniano (rus)

∞

lo infinito

Los Ángeles—Kyiv—Tenochtitlán

MMXXI

КАРЛОС КАСТАНЕДА

УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА

Шлях знання індіанців я́кі

Базове розширене порівняльне видання-трилінґва

Оригінальні англійські/іспанські тексти з наявними паралельними перекладами на іспанську, англійську та українську (руську) мови

∞

lo infinito

Лос-Анджелес — Київ — Теночтітлан

MMXXI

SORCERY101/1-13868-13510-8952-5729-3268-1968
UKR[RUS](||)ENG(||)ESP.V01.E03.2021

Not-for-profit scientific publication
Publicación científica sin fines de lucro
Некомерційне наукове видання

Науковий керівник проекту *д.м.н. Ірма Джой Ґрау*
Науковий редактор, упорядник текстів і автор приміток *к.м.н. Інна Байда*
Науковий редактор-рецензент українського перекладу *Михайло Дмитрієв*
Перекладачі *Анна-Марія Кравець, Олександр Цівун, Ігор Шротт, Катерина Гурина, Михайло Дмитрієв, Тетяна Денисенко, Олексій Вишневський, Еліс Тейлор, Ольга Спиридонова, Кость Волошин, Михайло Русин та ін.*
Літературні редактори *Віталія Станкевич, Анастасія По, Ганна Джулай*

Кастанеда Карлос
Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі [докторська дисертація] / Карлос Кастанеда — *lo infinito*, 2021. — 744 с.

The third, trilingual edition: revised, corrected, and amended
Tercera, trilingüe edición: revisada, corregida y complementada
Третє, тримовне видання: переглянуте, виправлене і доповнене

Увазі читачів пропонується перша робота Карлоса Кастанеди, що подавалася ним на здобуття докторського ступеня з антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі. Український (руський) переклад зроблено за найповнішими наявними виданнями *Fondo de Cultura Económica*, Мехіко, 2013 р. і *University of California Press*, Берклі, 2008 р. До цього розширеного видання-трилінґви також включено численні додаткові матеріали, що допоможуть скласти більш цілісне уявлення як про саму працю Кастанеди, так і про обставини її написання й опублікування. На пострадянському просторі повний текст книжки «Учення дона Хуана» і більша частина додаткових матеріалів до неї друкуються вперше.

Видання розраховане на науковців, дослідників і всіх, хто цікавиться системою пізнання шаманів давньої Мексики.

На авантитулі наведені назви друкованих перекладів «Учення» іншими мовами, відомі упорядникам на момент верстання цієї книжки (разом 33 різні мови перекладу)

Короткі зауваги щодо нового українського перекладу

Досі читачі в Україні здебільшого мали змогу познайомитися з книжками Кастанеди та його соратників у московських перекладах або ж в українських перекладах із російської, через що в них могло сформуватися дещо хибне уявлення як про самого автора, так і про знання, що передавав йому дон Хуан. Найпримітніші з поширених у цих інтерпретаціях огріхів, зокрема, такі:

1) У московській інтерпретації Кастанеда постає перед нами таким собі хамовитим молодиком, що ти́кає геть усім без розбору, не зважаючи на вік співрозмовника, його суспільне становище тощо. Насправді це не так. Кастанеда завжди дуже шанобливо — на «Ви» — звертався і до професорів в університеті, і до старших за віком індіанців та мексиканців, включно з доньєю Соледад, а тим паче до дона Хуана, про що, зокрема, свідчать тексти його книжок іспанською мовою — як перекладені, так і написані ним самим.

2) Попри поширену думку, дон Хуан ніколи не називав себе «магом», а своє знання — «магією». Слово «магія» та похідні від нього — це інтернаціоналізми зі схожим значенням у багатьох мовах світу. Вони загалом досить часто зустрічаються в книжках Кастанеди на позначення чогось чарівного, дивовижного й незбагненного або ж у зв'язку із суто магічними практиками, які не мають стосунку до наґвалізму. Проте мольфари лінії дона Хуана ніколи не вживали їх як синоніми слів «brujo» (англ. sorcerer) і «brujería» (англ. sorcery), що ними вони називали себе та своє знання. Зокрема, у книжці однієї із соратниць Кастанеди є пряме протиставлення цих двох понять. Характеризуючи сновидицю Есперансу, Делія каже: "No. She's not a magician. She's a sorceress." (Ні, вона не магиня, вона мольфарка). Тож, на відміну від героїв популярної культури на кшталт Гаррі Поттера, Кастанеда опановував не магію, а зовсім інше знання.

3) У своїх розмовах із Кастанедою на *правій стороні* дон Хуан для позначення людини на шляху знання завжди вживав чоловічий рід. Пояснення цього знаходимо, зокрема, в «Оповідях сили»: "Я [Кастанеда] сказав, що мене спантеличував той факт, що ми ніколи не говорили про жінок у контексті його знання. «Ти чоловік, — відповів дон Хуан, — тому я використовую чоловічий рід, коли говорю з тобою. Ось і все. Усе решта таке саме»." Тож Кастанеда діставав знання від дона Хуана саме як чоловік і в чоловічому роді й саме так сприймав і описував процес навчання у своїх книжках. Тому для адекватного передання відповідних реалій і концепцій у перекладі також слід вживати чоловічий рід, як-от «чоловік знання» (крім випадків, коли йдеться про концепцію *людини знання* в загальному контексті й поза безпосереднім спілкуванням дона Хуана зі своїми учнями).

4) Кастанеда насправді не робив багатьох кумедних або ж химерних речей, які йому приписують. Зокрема, він ніколи не мав чудернацького «бенефактора» і не займався «сталкінгом», «дрімінгом» чи «індульгірованієм», не вирощував «дублів» і не боровся з «оллі» та «еллаями», не слухав у виконанні дона Хуана жодних «казок» і не торкав «лусочки», ніколи не бував у химерному місті «Грейхаунд» і не намагався дістатися до нього, не стріляв по неіснуючих у Мексиці чорних дроздах, не грався із собаками, в яких замість шерсті росло волосся, не зомлівав через нетримання газів у кишечнику й не возив у машині «щитів для захисту від вітру» чи «знімного лобового скла» тощо. Натомість під наставництвом *доброчинця* (benefactor) він практикував *сновидство* (dreaming) і *вистежування* (stalking), боровся із *самопотуранням* (indulgence), розвивав усвідомлення свого *двійника* (double) і взаємодіяв із *союзниками* (allies), слухав Донхуанові *оповіді* [або ж *історії*] *сили* (tales of power) і намагався схилити на свою користь *шальки терезів* (tip the scales), чекав на звичайний міжміський автобус *транспортної компанії «Ґрейгаунд»* (Greyhound bus), намагався поцілити в *мексиканського великохвостого гракла* (chanate) і мав цілком природні фізіологічні реакції, а для захисту від вітру вдягав звичайну *вітрозахисну куртку* (windbreaker).

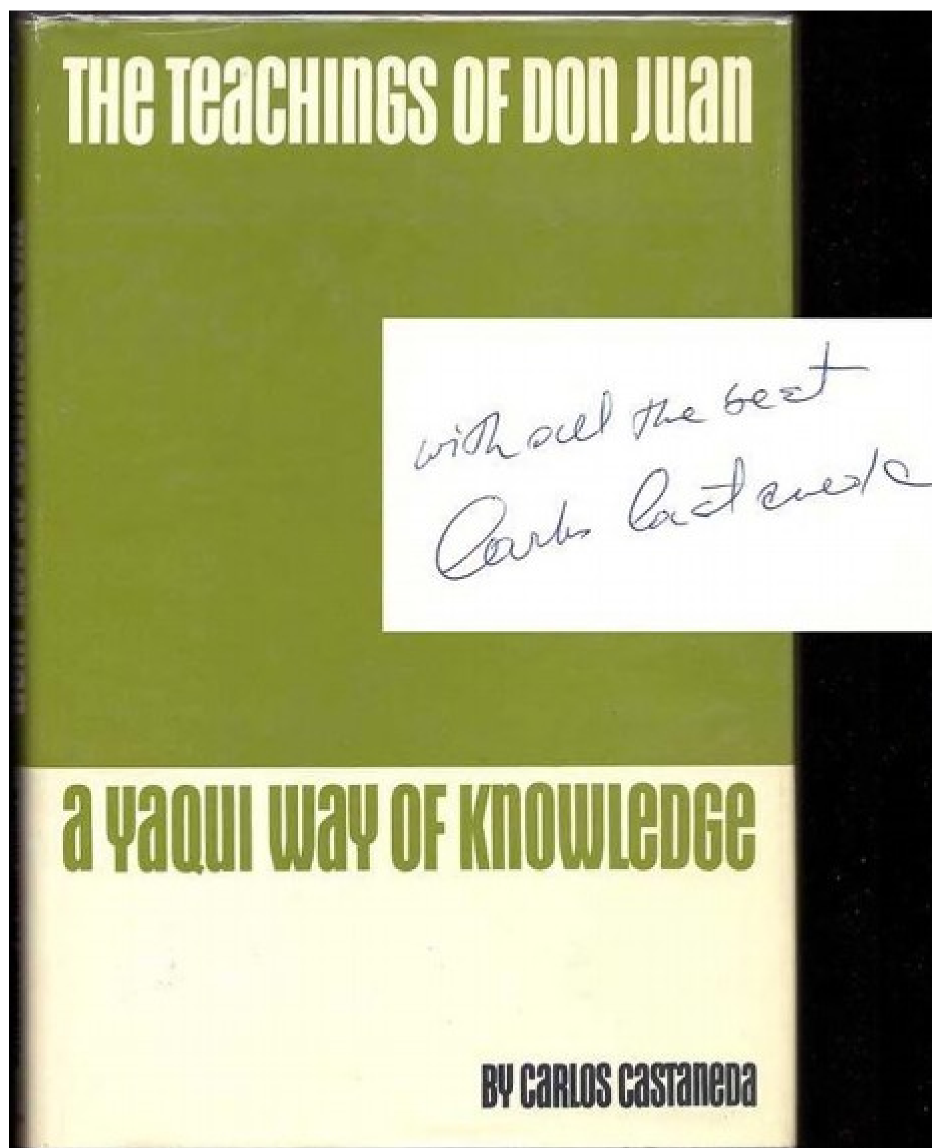
5) Крім численних помилок перекладу, у розтиражованих московських виданнях досить часто трапляються пропуски окремих деталей чи навіть цілих речень/абзаців оригінального тексту, або ж, навпаки, відсебеньки перекладачів, які не мають нічого спільного з написаним Кастанедою. Також нерідко трапляється некоректне передання іспанських, мексиканських та англійських власних імен і назв, як-от Джон Мішель Абеляр, Клемент Мейган, Зойла, Зулейка, Роза, Тереза, Розендо, Беніньо, Уллоа, Ла Горда, Ла Каталіна, Абутол, Ануктал, Туксон, Фенікс, Зокало, Ікстлан тощо замість Джон Майкл Абеляр, Клемент Міен, Сойла, Сулейка, Ро́са, Тереса, Росендо, Беніґно, Ульоа (або Уйоа), ля Ґорда (з малої літери), «ля Каталіна» (з малої літери та в лапках), Абутоль, Ануктать, Тусон, Фінікс, Со́кало, Істлан (або Іхтлан/Іштлан).

З огляду на ці та інші огріхи в наявних інтерпретаціях текстів Кастанеди ми ставили перед собою конкретну мету: якомога точніше перекласти його книжки з англійської та іспанської мов, намагаючись враховувати відомі чужі помилки й уникати продукування нових. Однією з вимог до нового перекладу була уніфікація термінології, як у межах однієї книжки, так і в усьому корпусі текстів із наґвалізму. Зокрема, англійські слова *to stalk-stalking-stalker* перекладаємо однокореневими українськими словами *вистежувати-вистежування-вистежувач*, а не різними й подеколи безглуздими термінами, між якими відсутній будь-який семантичний зв’язок (*вистежувати-сталкінг-сталкер*).

Ми сподіваємося, що з опублікуванням цього та наступних перекладів книжок Кастанеди в *lo infinito* українські читачі дістануть змогу скласти більш цілісне уявлення про знання дона Хуана й обставини, за яких він передавав його Кастанеді. Ми здаємо собі справу, що, попри всі наші намагання зробити максимально адекватний переклад, цей український текст «Учення» також містить хиби й неточності. Видання-трилінґва, серед іншого, покликане допомогти виявляти такі огріхи безпосередньо в процесі читання. Тож ми будемо вдячні читачам за всі критичні зауваги, що допоможуть поліпшити переклад для його перевидання в майбутньому. Повідомлення про будь-які виявлені в тексті помилки чи недоліки, а також інші зауваження чи пропозиції можна надсилати на електронну адресу loinfinito@i.ua

Ірма Джой
Мехіко, 2017 – Київ, 2020

Dust jacket of the 1st printing of *The Teachings* signed by Carlos Castaneda | **Суперобкладинка книжки з першого накладу «Вчення» з автографом Карлоса Кастанеди** | **Sobrecubierta de la primera impresión de *Las Enseñanzas* firmada por Carlos Castaneda**

From the Publisher:

In addition to the publication of Magical Passes, 1998 marks the momentous occasion of another event in the works of Carlos Castaneda: the publication of a 30th anniversary edition of *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*. This special edition includes a new introduction by Carlos Castaneda, which provides a rare glimpse into the author's own view of experiences that encompass the total teachings of the shamans of ancient Mexico. What began thirty years ago with *The Teachings of Don Juan* has ceaselessly captivated readers worldwide, and this introduction will quite possibly offer the single most important overview of Carlos Castaneda's work.

Від видавця:

Окрім публікації книжки «Магічні паси», 1998 рік ознаменувався іншою великою подією в доробку Карлоса Кастанеди: ювілейним виданням «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» з нагоди тридцятої річниці першого виходу книжки у світ 1968 року. Це особливе видання містить нову передмову Карлоса Кастанеди, яка дає рідкісну можливість осягнути власний погляд автора на досвіди, що охоплюють усе вчення шаманів давньої Мексики. Те, що почалося тридцять років тому з «Учення дона Хуана», тримало в напрузі увагу читачів у всьому світі, і ця нова передмова, цілком можливо, запропонує найважливіший цілісний огляд усієї роботи Карлоса Кастанеди.

THE AUTHOR'S COMMENTARIES on the Occasion of the Thirtieth Year of Publication of *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*

The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge was first published in 1968. On the occasion of its thirtieth year of publication, I would like to make a few clarifications about the work itself, and to state some general conclusions about the subject of the book at which I have arrived, after years of serious and consistent effort. The book came as a result of anthropological field work which I did in the state of Arizona and in the state of Sonora, Mexico. While doing graduate work in the Anthropology Department at the University of California at Los Angeles, I happened to meet an old shaman, a Yaqui Indian from the state of Sonora, Mexico. His name was Juan Matus.

I consulted with various professors of the Anthropology Department about

КОМЕНТАРІ КАРЛОСА КАСТАНЕДИ з нагоди тридцятої річниці першого видання книжки «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі»

«Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі»[1] вперше вийшло друком у 1968 році. З нагоди тридцятої річниці його опублікування я б хотів прояснити певні моменти стосовно власне самої праці, а також викласти деякі загальні висновки щодо її предмета, яких я дійшов після багатьох років серйозних і наполегливих зусиль. Моя книжка була вислідом польових антропологічних досліджень, які я проводив у штаті Аризона і в мексиканському штаті Сонора. Під час підготовки магістерської праці на факультеті антропології Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі я випадково познайомився зі старим шаманом, індіанцем я́кі з мексиканського штату Сонора. Його ім'я було Хуан Матус.

Я радився з багатьма викладачами факультету антропології щодо можливості прове-

COMENTARIOS DEL AUTOR en ocasión del trigésimo año de la publicación de *Las enseñanzas de don Juan: una forma yaqui de conocimiento*

Las enseñanzas de don Juan: una forma yaqui de conocimiento se publicó por primera vez en 1968. En ocasión del trigésimo año de su publicación, me gustaría hacer algunas aclaraciones acerca de la obra misma y formular algunas conclusiones generales con respecto al tema del libro, a las que he llegado tras años de esfuerzos serios y consistentes. El libro fue el resultado de un trabajo antropológico de campo que realicé en el estado de Arizona, Estados Unidos de América, y en el estado de Sonora, México. Cuando me encontraba dedicado a cursar mis estudios de graduado en el Departamento de Antropología de la Universidad de California, Los Ángeles, por casualidad conocí a un viejo chamán, un indio yaqui del estado de Sonora, México. Su nombre era Juan Matus.

Consulté a varios profesores del Departamento de Antropología acerca de

---

[1] В українському перекладі англ. слово «teachings» залежно від контексту іноді передається також як *настанови*, *повчання* або *науки*. Відповідно, коректними альтернативними варіантами перекладу назви книжки є «Настанови дона Хуана», «Науки дона Хуана» або «Повчання дона Хуана».

the possibility of doing anthropological field work, using the old shaman as a key informant. Every one of those professors tried to dissuade me, on the basis of their conviction that before thinking about doing field work, I had to give priority to the required load of academic subjects, in general, and to the formalities of graduate work, such as written and oral examinations. The professors were absolutely right. It didn't take any persuasion on their part for me to see the logic of their advice.

There was, however, one professor, Dr. Clement Meighan, who openly spurred my interest in doing field work. He is the person to whom I must give full credit for inspiring me to carry out anthropological research. He was the only one who urged me to immerse myself as deeply as I could into the possibility that had opened up for me. His urging was based on his personal field experiences as an archaeologist. He told me that he had found out, through his work, that time was of the essence, and that there was very little of it left before enormous and complex areas of knowledge attained by cultures in decline would be lost forever under the impact of modern technology and philosophical drives. He put to me as an example the work of some established anthropologists of the turn of the century, and the early part of the twentieth century, who collected ethnographic data as hurriedly but as methodically as possible on the cultures of the American Indians of the plains, or of California. Their haste was justified, because in a matter of one generation, the sources of information about most of those native cultures were obliterated, especially among the Indian cultures of California.

дення антропологічних польових досліджень із залученням цього старого шамана як головного інформатора. Кожен із цих викладачів намагався відмовити мене від мого задуму. Вони були переконані в тому, що, перш ніж думати про польові дослідження, я мав присвятити себе вивченню обов'язкових академічних дисциплін загалом і зосередити головну увагу на формальних аспектах навчання в магістратурі, таких як складання письмових та усних іспитів. Ці професори були абсолютно праві. Їм не потрібно було переконувати мене в логічній обґрунтованості своїх порад.

Проте був серед них один викладач, доктор Клемент Міен, який відкрито підтримав мій інтерес до польової роботи. Саме він є та людина, що надихнула мене на проведення антропологічних досліджень і якій я маю висловити за це мою безмежну вдячність. Він був єдиний, хто наполегливо спонукав мене якомога глибше зануритися в можливість, що відкрилася переді мною. Клемент Міен заохочував мене, спираючись на свій особистий досвід польової роботи як археолога. Він казав, що у своїй дослідницькій діяльності дійшов висновку, що саме час є найвагомішим чинником і його залишилося обмаль, адже величезні й багатогранні сфери знань, накопичені культурами, що занепадають, будуть втрачені назавжди під тиском сучасних технологій і філософських впливів. Як приклад він навів мені працю декількох відомих антропологів кінця XIX – початку XX століття, які хоча й поспіхом, але з максимально можливою за тих обставин методичністю зібрали етнографічні дані про культуру американських індіанців, що населяли прерії та Каліфорнію. Їхній поспіх був цілком виправданий, бо за життя лише одного покоління джерела інформації про більшість цих автохтонних культур були повністю втрачені, особливо серед індіанських культур Каліфорнії.

la posibilidad de hacer trabajo de campo antropológico sirviéndome del viejo chamán como informante clave. Cada uno de esos profesores trató de disuadirme basándose en su convicción de que antes de pensar en hacer trabajo de campo tenía que darle prioridad a los cursos de requisito académico en general, y a las formalidades de mis estudios de graduado, tales como los exámenes escritos y orales. Los profesores tenían toda la razón. No tenían que persuadirme para que entendiera la lógica de sus consejos.

Había, sin embargo, un profesor, el doctor Clemente Meighan, que abiertamente incitó mi interés en hacer trabajo de campo. Es a él a quien debo dar crédito total por haberme inspirado a llevar a cabo la investigación antropológica. Fue el único que me impulsó a sumergirme tan profundamente como pudiera en la posibilidad que se había abierto para mí. Su exhortación se basaba en su experiencia personal en el trabajo de campo como arqueólogo. Me dijo que lo que había descubierto a través de su trabajo era que el tiempo apremiaba y que quedaba muy poco antes de que áreas de conocimiento enormes y complejas, alcanzadas por culturas en declinación se perdieran para siempre bajo el impacto de la tecnología y las corrientes de filosofía modernas. Me dio como ejemplo el trabajo de algunos antropólogos conocidos de fines del siglo XIX y principios del siglo XX, quienes coleccionaron datos etnográficos sobre las culturas indígenas americanas de las llanuras, o de California, tan rápido y tan metódicamente como fuera posible. Su prisa era justificada, porque dentro de una generación, las fuentes de información acerca de la mayoría de esas culturas indígenas fueron arrasadas, sobre todo entre las culturas indígenas de California.

At the same time all this was happening, I had the good fortune of attending classes with Professor Harold Garfinkel of the Sociology Department at UCLA. He supplied me with the most extraordinary ethnomethodological paradigm, in which the practical actions of everyday life were a bona fide subject for philosophical discourse; and any phenomenon being researched had to be examined in its own light and according to its own regulations and consistencies. If there were any laws or rules to be exacted, those laws and rules would have to be proper to the phenomenon itself. Therefore, the practical actions of shamans, viewed as a coherent system with its own regulations and configurations, were a solid subject for serious inquiry. Such an inquiry didn't have to be subject to theories built a priori, or to comparisons with material obtained under the auspices of a different philosophical rationale.

Under the influence of these two professors, I became deeply involved in my field work. My two driving forces, drawn from my contact with those two men, were: that there was very little time left for the thought processes of the Native American cultures to remain standing before everything was going to be obliterated into the mishmash of modern technology; and that the phenomenon under observation, whatever it may have been, was a bona fide subject for inquiry, and deserved my utmost care and seriousness.

У той самий час, коли все це відбувалося, я мав щастя слухати курс лекцій професора Гаролда Ґарфінкела[2] з факультету соціології Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі. Він надав мені найекстраординарнішу етнометодологічну парадигму, в якій істинним предметом філософського дискурсу були практичні дії повсякденного життя, а будь-яке досліджуване явище підлягало вивченню в його власному світлі та у відповідності до його власних правил, упорядкованості й внутрішньої логіки. Якщо потрібно встановлювати й застосовувати якісь закони чи правила, ці закони і правила мають бути властиві досліджуваному явищу як такому. Отже, практичні дії шаманів, якщо розглядати їх як цілісну, логічно послідовну систему з власними правилами, структурою і взаємозв'язками, були серйозним предметом для ґрунтовного дослідження. Таке дослідження не мало спиратися на будь-які побудовані *апріорі*[3] теорії чи порівняння з матеріалом, отриманим у рамках якоїсь іншої філософської парадигми.

Під впливом цих двох викладачів я глибоко занурився у свою польову роботу. Моє спілкування з цими двома людьми дало мені дві спонукальні причини: по-перше, у нас залишалося дуже мало часу для вивчення мисленнєвих процесів корінних американських культур, і не можна було стояти на місці, чекаючи, поки все це буде знищене в мішанині сучасних технологій; по-друге, досліджуване явище, хай яке воно було, становить важливий предмет для ґрунтовного вивчення і заслуговує на мою найпильнішу увагу та максимально серйозне ставлення.

Al mismo tiempo que ocurría lo anterior, tuve la buena suerte de tomar clases con el profesor Harold Garfinkel, del Departamento de Sociología de la UCLA. Él me proveyó con el paradigma etnometodológico más extraordinario, en el cual las acciones prácticas de la vida cotidiana eran tema auténtico para el discurso filosófico, y cualquier fenómeno que se encontrara bajo investigación debía ser examinado bajo su propia luz, y de acuerdo a sus reglas y consistencias propias. Si había algunas leyes o reglas a establecer, éstas tendrían que ser propias al fenómeno mismo. Por lo tanto, las acciones prácticas de los chamanes, vistas como un sistema coherente con sus propias reglas y configuraciones, eran tema digno de una investigación seria. Tal investigación no tenía que ser sometida a teorías elaboradas a priori, ni a comparaciones con el material obtenido bajo los auspicios de un fundamento filosófico diferente.

Bajo la influencia de estos dos profesores me involucré profundamente en mi trabajo de campo. Las dos fuerzas que me impulsaban, que venían de mi contacto con estos dos hombres eran: que le quedaba muy poco tiempo a los procesos de pensamiento de las culturas indígenas americanas antes de que todo se perdiera en el revoltijo de la tecnología moderna; y que el fenómeno bajo observación, sea lo que fuere, era un tema genuino para la investigación y merecía el mayor esmero y seriedad de mi parte.

[2] Гаролд Ґарфінкел (англ. *Harold Garfinkel*, 1917–2011 рр.) — амер. соціолог, етнометодолог, заслужений професор Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі. Відомий тим, що створив і розвинув етнометодологію як сферу дослідження в соціології. (Тут і далі — примітки наукового редактора, якщо не вказано інше).
[3] A priori (лат.) — незалежно від досвіду; здогадно; заздалегідь.

I dove into my field work so deeply that I am sure that in the end, I disappointed the very people who were sponsoring me. I ended up in a field that was no man's land. It was not the subject of anthropology or sociology, or philosophy, or religion, for that matter. I had followed the phenomena's own regulations and configurations, but I didn't have the ability to emerge at a safe place. Therefore, I compromised my total effort by falling off the adequate academic scales for measuring its worth or its lack of it.

The irreducible description of what I did in the field would be to say that the Yaqui Indian sorcerer, don Juan Matus, introduced me into the *cognition* of the shamans of ancient Mexico. By *cognition*, it is meant the processes responsible for the awareness of everyday life, processes which include memory, experience, perception, and the expert use of any given syntax. The idea of *cognition* was, at that time, my most powerful stumbling block. It was inconceivable for me, as an educated Western man, that *cognition*, as it is defined in the philosophical discourse of our day, could be anything besides a homogeneous, all-engulfing affair for the totality of mankind. Western man is willing to consider cultural differences that would account for quaint ways of describing phenomena, but cultural differences could not possibly account for processes of memory, experience, perception, and the expert use of language to be anything

Я так глибоко занурився в польову роботу, що, на моє переконання, кінець кінцем розчарував саме тих людей, які заохочували мене до цього. Зрештою я опинився на цілковито незвіданій території. По суті, вона не була предметом вивчення ані антропології, ані соціології, філософії чи релігії. Я слідував логічним правилам і законам самих явищ, але вже не спромігся вирингути на безпечний ґрунт. Як наслідок, я поставив під сумнів усі свої зусилля, бо цінність моєї роботи (або ж її відсутність) було неможливо виміряти із застосуванням відповідних академічних критеріїв оцінки.

Опис змісту моєї польової роботи, який не піддається спрощенню, зводиться до того, що мольфар[4] з індіанського народу я́кі дон Хуан Матус уводив мене в *пізнання* шаманів давньої Мексики. Під *пізнанням* вони розуміють усі процеси, відповідальні за усвідомлення повсякденного життя, тобто процеси, що включають у себе пам'ять, досвід, сприйняття і майстерне використання будь-якого заданого синтаксису. На той час ідея *пізнання* була для мене найбільшим каменем спотикання. Мені, освіченій західній людині, була незбагненна вже сама думка про те, що *пізнання* (як цей термін визначають у сучасному філософському дискурсі) може бути чимось відмінним від однакового для всього людства всепоглинального процесу. Західна людина воліє вважати, що незвичні для неї способи описування тих самих явищ можуть бути зумовлені культурними відмінностями, проте останні навряд чи спроможні пояснити відмінність механізмів пам'яті, досвідчення,

Me sumergí tan profundamente en mi trabajo de campo que estoy seguro de que, en última instancia, desilusioné a la misma gente que me patrocinaba. Terminé en un campo que era tierra de nadie. No era tema de la antropología o la sociología, la filosofía o la religión. Había seguido las reglas y las configuraciones propias del fenómeno, pero no había tenido la capacidad de salir a la superficie en un lugar seguro. En consecuencia, arriesgué mi esfuerzo total al caerme de las escalas académicas apropiadas, las que miden su valor o la carencia de él.

La descripción irreducible de lo que realicé en mi trabajo de campo consistiría en decir que el chamán yaqui don Juan Matus me introdujo en la *cognición* de los chamanes del México antiguo. Por *cognición*, se entienden los procesos responsables de la conciencia de la vida cotidiana, procesos que incluyen la memoria, la experiencia, la percepción y el uso experto de cualquier sintaxis dada. El concepto de *cognición* era, en ese momento, el obstáculo más poderoso para mí. Era inconcebible para mí, como hombre intelectual de Occidente, que la *cognición*, tal como la define el discurso filosófico de nuestro tiempo, pudiera ser algo más que un asunto homogéneo y omniabarcante para la totalidad de la humanidad. El hombre occidental está dispuesto a considerar diferencias culturales que explicarían maneras singulares de describir fenómenos, pero las diferencias culturales no podrían explicar que los procesos de la memoria, la experiencia, la percepción y el uso experto de la lengua

[4] Мольфар — найближчий український відповідник іспанського слова «brujo» (англ. sorcerer), що ним у Латинській Америці називають людину, яка володіє недоступними іншим знаннями і є не просто чаклуном чи відьмаком, але також поєднує в собі риси знахаря й цілителя, травника й ворожбита, характерника й відуна. «Маг», «магія», «магічний» не є коректні відповідники англійських слів «sorcerer('s)», «sorcery» вже з огляду на те, що в текстах Кастанеди інколи вживаються слова «magic», «magical» і «magician», адекватне передання яких призводило б у такому разі до змішування абсолютно різних понять «мольфарства» як системи знання та «магії», що в контексті вживання Кастанедою означає щось чарівне й дивовижне (наприклад, магічний олень) або ж є свого роду алегорією певних надзвичайних властивостей (як у випадку «магічних пасів», що дістали свою назву за невимовні ефекти на тіло та свідомість, а не як автентичне визначення цієї практики).

other than the processes known to us. In other words, for Western man, there is only *cognition* as a group of general processes.

For the sorcerers of don Juan’s lineage, however, there is the *cognition* of modern man, and there is the *cognition* of the shamans of ancient Mexico. Don Juan considered these two to be entire worlds of everyday life which were intrinsically different from one another. At a given moment, unbeknownst to me, my task mysteriously shifted from the mere gathering of anthropological data to the internalization of the new cognitive processes of the shamans’ world.

A genuine internalization of such rationales entails a transformation, a different response to the world of everyday life. Shamans found out that the initial thrust of this transformation always occurs as an intellectual allegiance to something that appears to be merely a concept, but which has unsuspectedly [/unsuspected and] powerful undercurrents. This was best described by don Juan when he said, “The world of everyday life cannot ever be taken as something personal that has power over us, something that could make us, or destroy us, because man’s battlefield is not in his strife with the world around him. His battlefield is over the horizon, in an area which is unthinkable for an average man, the area where *man ceases to be a man.*”

He explained those statements, saying that it was energetically imperative for human beings to realize that the

сприймання і майстерного використання мови від процесів, що нам відомі. Інакше кажучи, для західної людини *пізнання* існує лише як сукупність загальних процесів.

Проте для мольфарів лінії дона Хуана існує *пізнання* сучасної людини, і існує *пізнання* шаманів давньої Мексики. Дон Хуан уважав і перше, і друге повноцінними світами повсякденного життя, що зі своєї природи є принципово відмінні один від одного. У якийсь момент, що його я навіть не усвідомлював, мета моєї роботи незбагненним чином змістилася від простого збирання антропологічних даних до засвоєння нових для мене когнітивних процесів світу шаманів.

Справжнє засвоєння цих фундаментальних принципів спричинює своєрідну трансформацію, зміну способу реагування на світ повсякденного життя. Шамани відкрили, що перший поштовх цієї трансформації завжди проявляється як інтелектуальна прихильність до чогось такого, що на перший погляд здається лише привабливою концепцією, але насправді наділене прихованою силою з [/та][5] несподівано потужним впливом. Дон Хуан чудово пояснив це такими словами: “До світу повсякденного життя ніколи не можна ставитися як до чогось особистісного, персоніфікованого, що має над нами владу, що може творити або знищувати нас, бо боротьба з навколишнім світом не є справжнім полем битви людини. Її поле битви перебуває за видноколом, у незбагненній для звичайних людей сфері — там, де *людина перестає бути людиною*”.

Для пояснення цих тверджень він сказав, що енергетично імперативною для людських істот є необхідність усвідомлення того, що

fueran distintos a los procesos que conocemos. En otras palabras, para el hombre occidental, sólo existe la *cognición* como un grupo de procesos generales.

No obstante, para los videntes del linaje de don Juan, existe la *cognición* del hombre moderno y existe la *cognición* de los chamanes del México antiguo. Don Juan consideraba a estos dos, como mundos enteros de la vida cotidiana, que eran intrínsecamente distintos el uno del otro. En un momento dado, y sin que me diera cuenta, mi tarea cambió misteriosamente de la mera recopilación de datos antropológicos a la internalización de los nuevos procesos cognitivos del mundo de los chamanes.

La genuina internalización de tales conceptos implica una transformación, una respuesta distinta al mundo cotidiano. Los chamanes descubrieron que el impulso inicial de esta transformación siempre ocurre como una alianza intelectual a algo que parece ser un mero concepto, pero que tiene poderosas e insospechadas corrientes de fondo. Esto fue mejor descrito por don Juan cuando dijo: «El mundo de todos los días jamás puede tomarse como algo personal que tiene poder sobre nosotros, algo que puede crearnos o destruirnos, porque el campo de batalla del hombre no está en su lucha con el mundo que lo rodea. Su campo de batalla está sobre el horizonte, en un área que es impensable para el hombre común, el área donde *el hombre deja de ser hombre*».

Él explicó esas aseveraciones diciendo que era energéticamente imperativo para los seres humanos darse cuenta de que lo

[5] В англійському тексті «Вчення» всі іспанські слова у квадратних дужках належать авторові. Виділені синім шрифтом англійські слова у квадратних дужках означають різночитання в різних виданнях «Учення», наприклад: [and] означає, що в якійсь із інших версій додане слово **«and»**; or [/and] означає **«or»** в одній версії тексту і **«and»** в іншій; закреслення [~~and~~] означає відсутність цього слова в якійсь із версій.

only thing that matters is their encounter with *infinity*. Don Juan could not reduce the term *infinity* to a more manageable description. He said that it was energetically irreducible. It was something that could not be personified or even alluded to, except in such vague terms as *infinity*, or [~~or~~] *'lo infinito.'*

Little did I know at that time that don Juan was not giving me just an appealing intellectual description; he was describing something he called an *energetic fact*. *Energetic facts*, for him, were the conclusions that he and the other shamans of his lineage arrived at when they engaged in a function which they called *seeing*: the act of perceiving energy directly as it flows in the universe. The capacity to perceive energy in this manner is one of the culminating points of shamanism.

According to don Juan Matus, the task of ushering me into the *cognition* of the shamans of ancient Mexico was carried out in a traditional way, meaning that whatever he did to me was what was done to every shaman initiate throughout the ages. The internalization of the processes of a different *cognitive system* always began by drawing the shaman initiates' [/initiate's] total attention to the realization that we are beings on our way to dying. Don Juan and the other shamans of his lineage believed that the full realization of this *energetic fact*, this irreducible truth, would lead to the acceptance of the new *cognition*.

The end result which shamans like don Juan Matus sought for their disciples was a realization which, by its simplicity, is so difficult to attain: that

єдина річ, яка має значення, — це їхня зустріч із *нескінченністю*. Дон Хуан не зміг спростити поняття *нескінченності* до якогось доступнішого опису. Він сказав, що воно є енергетично нескоротним. *Нескінченність* є чимось таким, що не можна ані персоніфікувати, ані навіть визначити опосередковано, хіба що за допомогою таких розпливчастих понять, як *нескінченність*, [або] «*lo infinito*».

Тоді я навіть гадки не мав, що дон Хуан не просто ознайомлює мене з привабливою інтелектуальною концепцією; він описував те, що сам називав *енергетичним фактом*. Для нього *енергетичні факти* були тими висновками, яких він сам та інші шамани його лінії дійшли в результаті використання функціональної можливості, яку вони називали *баченням*, тобто акту безпосереднього сприймання енергії такою, як вона лине в усесвіті. Здатність сприймати енергію в цей спосіб є одним із кульмінаційних моментів шаманізму.

За словами дона Хуана Матуса, завдання введення мене в *пізнання* шаманів давньої Мексики виконувалося у традиційний спосіб, тобто хоч би що він робив зі мною, це так само робили протягом багатьох століть із кожним початківцем на шляху його втаємничення в шаманізм. Засвоєння процесів *пізнання* іншої, відмінної від нашої, *когнітивної системи* завжди починалося зі звернення всієї уваги шамана-початківця на усвідомлення того факту, що ми є істоти на своєму шляху до смерті. Дон Хуан та інші шамани його лінії були переконані, що повне усвідомлення цього *енергетичного факту*, цієї незмінної істини, веде до прийняття нового *пізнання*.

Кінцевим результатом, досягнення якого добиваються від своїх учнів шамани, подібні до дона Хуана Матуса, є усвідомлення ними того факту, що насправді ми є істоти, які неминуче

único que importa es su encuentro con el *infinito*. Don Juan no pudo reducir el término *infinito* a una descripción más manejable. Dijo que era energéticamente irreducible. Era algo que no podía personificarse y a lo que ni siquiera podía aludirse, salvo en términos tan vagos como «*lo infinito*».

Poco sabía yo en ese tiempo que don Juan no me estaba dando solamente una descripción intelectual atractiva; me estaba describiendo algo que él llamaba un *hecho energético*. Para él, los *hechos energéticos* eran las conclusiones a las que él y los otros chamanes de su linaje llegaron al involucrarse en una función que llamaban *ver*: el acto de percibir energía directamente como fluye en el universo. La capacidad de percibir energía de esta manera es uno de los puntos culminantes del chamanismo.

Según don Juan Matus, la tarea de acomodarme dentro de la *cognición* de los chamanes del México antiguo se llevó a cabo de una manera tradicional, es decir, que lo que me hizo fue lo que se le había hecho a todo chamán iniciado a través del tiempo. La internalización de los procesos de un *sistema cognitivo* diferente, siempre empezaba llamando la atención total de los chamanes iniciados a darse cuenta de que somos seres que vamos a morir. Don Juan y los otros chamanes de su linaje creían que la comprensión total de este *hecho energético*, esta verdad irreducible, conduciría a la aceptación de la nueva *cognición*.

El resultado final que los chamanes como don Juan Matus buscaban, para sus discípulos, era darse cuenta de algo que por su sencillez es tan difícil de lograr: que

we are indeed beings that are going to die. Therefore, the real struggle of man is not the strife with his fellowmen, but with *infinity*, and this is not even a struggle; it is, in essence, an acquiescence. We must voluntarily acquiesce to *infinity*. In the description of sorcerers, our lives originate in *infinity*, and they end up wherever they originated: *infinity*.

Most of the processes which I have described in my published work had to do with the natural give and take of my persona as a socialized being under the impact of new rationales. In my field situation, what was taking place was something more urgent than a mere invitation to internalize the processes of that new *shamanistic cognition*; it was a demand. After years of struggle to maintain the boundaries of my persona intact, those boundaries gave in. Struggling to keep them was a meaningless act if it is seen in the light of what don Juan and the shamans of his lineage wanted to do. It was, however, a very important act in light of my need, which was the need of every civilized person: to maintain the boundaries of the known world.

Don Juan said that the *energetic fact* which was the cornerstone of the *cognition* of the shamans of ancient Mexico was that every nuance of the cosmos is an expression of energy. From their plateau of *seeing* energy directly, those shamans arrived at the *energetic fact* that the entire cosmos is composed of twin forces which are opposite and complementary to each other at the same time. They called those two forces *animate energy* and *inanimate energy*.

They *saw* that *inanimate energy* has no awareness. Awareness, for the [~~the~~] sha-

мають померти. Не зважаючи на всю його простоту, досягти цього усвідомлення надзвичайно важко. Таким чином, справжня битва людини полягає не в боротьбі з іншими людьми, а в протистоянні з *нескінченністю* — по суті, це навіть не протистояння, а мовчазна покора. Ми мусимо добровільно впокоритися *нескінченності*. Згідно з описом мольфарів, наші життя беруть початок у *нескінченності* й закінчуються там, де зародилися, — у *нескінченності*.

Більшість процесів, які я описав у своїх опублікованих роботах, пов'язані з моїми природними пориваннями і внутрішньою боротьбою як соціалізованої істоти під тиском нового світогляду. Те, що відбувалося під час моєї польової роботи, було чимось значно більшим, ніж просте запрошення до засвоєння процесів нового, *шаманістичного пізнання*; це була настійна вимога. Після багатьох років боротьби за збереження непорушності меж моєї особистості вони врешті-решт не встояли під цим тиском. Моя боротьба за їх утримання була позбавлена будь-якого сенсу, якщо розглядати її у світлі задумів дона Хуана та шаманів його лінії. Проте ця боротьба була дуже важливим актом із погляду моєї власної потреби, яка була потребою будь-якої цивілізованої людини: утримувати межі відомого нам світу.

Дон Хуан казав, що *енергетичний факт*, який був наріжним каменем *пізнання* шаманів давньої Мексики, полягає в тому, що кожний найдрібніший нюанс у космосі є проявом енергії. Досліджуючи світ із позицій безпосереднього *бачення* енергії, ці шамани встановили ще один *енергетичний факт*: увесь космос складається з двох протилежних і водночас взаємодоповнювальних сил. Вони назвали ці дві спарені сили *живою енергією* та *неживою енергією*.

Вони *побачили*, що *нежива енергія* не має усвідомлення. Усвідомлення, для шаманів, є

somos, de hecho, seres que vamos a morir. Por lo tanto, la verdadera lucha del hombre no está en la lucha con sus prójimos, sino con el *infinito*, y esto ni siquiera es una lucha; es, en esencia, un asentimiento. Voluntariamente tenemos que asentir con el *infinito*. En la descripción de los videntes, nuestras vidas se originan en el *infinito* y terminan donde tuvieron origen: en el *infinito*.

La mayor parte de los procesos que he descrito en mi obra publicada tenía que ver con el vaivén de mi persona como ser socializado bajo el impacto de nuevos fundamentos. En la situación de mi trabajo de campo, lo que ocurría era algo más urgente que una mera invitación a internalizar los procesos de esa nueva *cognición chamánica*; era un mandato. Después de años de lucha por mantener intactos los límites de mi *persona*, estos límites cedieron. Luchar por conservarlos era un acto sin sentido, visto a la luz de lo que don Juan y los chamanes de su linaje querían hacer. Era, sin embargo, un acto muy importante a la luz de mi necesidad, que era la necesidad de toda persona civilizada: mantener los límites del mundo conocido.

Don Juan dijo que el *hecho energético* que era la piedra angular de la *cognición* de los chamanes del México antiguo era que cada matiz del cosmos es una expresión de energía. Desde su plano de *ver* energía directamente, esos chamanes llegaron al *hecho energético* de que el cosmos entero está compuesto por fuerzas gemelas que, al mismo tiempo, son opuestas y complementarias entre sí. Llamaron a estas dos fuerzas, *energía animada* y *energía inanimada*.

Vieron que la *energía inanimada* no tiene conciencia. Para los chamanes, la conciencia

mans, is a vibratory condition of *animate energy*. Don Juan said that the shamans of ancient Mexico were the first ones to *see* that all the organisms on Earth are the possessors of vibratory energy. They called them *organic beings*, and *saw* that it is the organism itself which sets up the cohesiveness and the limits of such energy. They also *saw* that there are conglomerates of vibratory, *animate energy* which have a cohesion of their own, free from the bindings of an organism. They called them *inorganic beings*, and described them as clumps of cohesive energy that is [/are] invisible to the human eye, energy that is aware of itself, and possesses a unity determined by an agglutinating force other than the agglutinating force of an organism.

The shamans of don Juan's lineage *saw* that the essential condition of animate energy, organic or inorganic, is to turn energy in the universe at large into sensory data. In the case of *organic beings*, this sensory data is then turned into a system of interpretation in which energy at large is classified and a given response is allotted to each classification, whatever the classification may be. The assertion of sorcerers is that in the realm of *inorganic beings*, the sensory data into which energy at large is transformed by the *inorganic beings*, must be, by definition, interpreted by them in whatever incomprehensible form they may do it.

According to the shamans' logic, in the case of human beings, the system of interpreting sensorial data is their *cognition*. They maintain that human *cognition* can be temporarily interrupted, since it is merely a

вібрувальним станом *живої енергії*. Дон Хуан казав, що шамани давньої Мексики були перші, хто *побачив*, що всі організми на Землі мають вібрувальну енергію. Вони назвали їх *органічними істотами* і *побачили*, що саме організм як такий зумовлює зчеплюваність[6] і межі такої енергії. Вони також *побачили*, що існують конгломерати вібрувальної, *живої енергії*, які мають свою власну зчепленість, вільну від обмежувальних зв'язків організму. Шамани давньої Мексики назвали ці конгломерати *неорганічними істотами* й описували їх як невидимі для людського ока згустки зчепленої енергії — енергії, яка усвідомлює себе та має єдність і цілісність, що визначаються склеювальною силою, відмінною від склеювальної сили організму.

Шамани лінії дона Хуана *побачили*, що неодмінною умовою існування живої енергії — як органічної, так і неорганічної — є перетворювання сукупного потоку енергії, яка лине в усесвіті, в чуттєві дані. У випадку *органічних істот* ці чуттєві дані потім перетворюються на систему інтерпретації, в якій увесь потік енергії класифікується і для кожної класифікації визначається певна обумовлена реакція, хоч би якою ця класифікація була. Мольфари стверджують, що у світі *неорганічних істот* чуттєві дані, на які *неорганічні істоти* перетворюють сукупний потік енергії, що лине в усесвіті, за означенням, також мають інтерпретуватися ними, хоч би в якій незбагненній формі вони це робили.

За логікою шаманів, у випадку з людьми саме система інтерпретації чуттєвих даних і є їхнім *пізнанням*. Шамани стверджують, що людське *пізнання* може бути тимчасово перерване в часі, бо це лише таксономічна

es una condición vibratoria de la *energía animada*. Don Juan dijo que los chamanes del México antiguo fueron los primeros en *ver* que todos los organismos de la Tierra son poseedores de energía vibratoria. Los llamaron *seres orgánicos*, y *vieron* que es el organismo mismo el que establece la cohesión y los límites de tal energía. *Vieron* también que existen conglomerados de *energía animada* vibratoria que tienen cohesión propia, libre de las ataduras de un organismo. Los llamaron *seres inorgánicos*, y los describieron como cúmulos de energía cohesiva, invisible al ojo humano, una energía que es consciente de sí misma y que posee una unidad determinada por una fuerza aglutinante diferente a la fuerza aglutinante de un organismo.

Los chamanes del linaje de don Juan *vieron* que la condición esencial de la energía animada, orgánica o inorgánica, es convertir la energía del universo en general en datos sensoriales. En el caso de los *seres orgánicos*, estos datos sensoriales son a su vez transformados en un sistema de interpretación, en el cual se clasifica la energía en general y se asigna una respuesta dada a cada clasificación, cualquiera que ésta sea. La aseveración de los videntes es que, en el reino de los *seres inorgánicos*, los datos sensoriales en que los seres inorgánicos transforman la energía en general deben ser, por definición, interpretados por ellos en cualquier forma, por incomprensible que sea.

De acuerdo a la lógica de los chamanes, en el caso de los seres humanos, el sistema para interpretar los datos sensoriales es su *cognición*. Sostienen que la *cognición* humana puede ser interrumpida temporalmente, ya que es

[6] Cohesiveness, cohesion (англ.) — дослівно «когезійна здатність», «здатність до злипання», зчеплюваність. Багатозначний термін, що позначає властивості зчепленості; притягування при контакті між частинками гомогенної речовини, яке зумовлює поєднання цих частинок в єдине ціле; здатність зібраної разом субстанції опиратися її розділенню на частини.

taxonomical system, in which responses have been classified along with the interpretation of sensory data. When this interruption occurs, sorcerers claim that energy can be perceived directly as it flows in the universe. Sorcerers describe perceiving energy directly as having the effect of seeing it with the eyes, although the eyes are only minimally involved.

To perceive energy directly allowed the sorcerers of don Juan's lineage to *see* human beings as conglomerates of energy fields that have the appearance of luminous balls. Observing human beings in such a fashion allowed those shamans to draw extraordinary energetic conclusions. They noticed that each of those luminous balls is individually connected to an energetic mass of inconceivable proportions that exists in the universe; a mass which they called the *dark sea of awareness*. They observed that each individual ball is attached to the *dark sea of awareness* at a point that is even more brilliant than the luminous ball itself. Those shamans called that point of juncture the *assemblage point*, because they observed that it is at that spot that perception takes place. The flux of energy at large is turned, on that point, into sensorial data, and those data are then interpreted as the world that surrounds us.

система, в якій наші реакції класифікуються разом з інтерпретацією чуттєвих даних. За твердженням мольфарів, коли відбувається це переривання, енергію можна безпосередньо сприймати такою, як вона лине в усесвіті. Мольфари описують безпосереднє сприймання енергії в термінах бачення її очима, хоча при такому способі сприйняття очі залучені лише мінімально.

Завдяки своїй здатності безпосередньо сприймати енергію мольфари лінії дона Хуана могли *бачити* людей як конгломерати енергетичних полів, що мають вигляд світляних куль. Спостереження за людьми в такий спосіб дало цим шаманам змогу дійти надзвичайних енергетичних висновків. Вони помітили, що кожна з цих світляних куль має свій індивідуальний зв'язок з енергетичною масою немислимих розмірів, яка існує в усесвіті; шамани назвали цю масу *темним морем усвідомлення*. Вони також помітили, що кожна окрема куля приєднана до *темного моря усвідомлення* в певній точці, яка світиться навіть ще яскравіше, ніж сама світляна куля. Шамани назвали цю точку з'єднання *збіросвітом* або *точкою співнастроювання*[7], бо вони помітили, що саме в цьому місці відбувається акт сприйняття. У цій точці сукупний потік енергії, яка лине в усесвіті, перетворюється на чуттєві дані, після чого людина інтерпретує ці дані як навколишній світ.

simplemente un sistema de taxonomía, en el que las respuestas han sido clasificadas junto con la interpretación de datos sensoriales. Cuando ocurre esta interrupción, afirman los videntes que la energía puede ser percibida directamente como fluye en el universo. Los videntes describen el percibir energía directamente como si diera el efecto de verla con los ojos, aunque los ojos intervienen sólo en forma mínima.

Percibir energía directamente les permitió a los chamanes del linaje de don Juan *ver* a los seres humanos como conglomerados de campos de energía, que tienen la apariencia de esferas luminosas. El observar a los seres humanos de tal forma, les permitió a aquellos chamanes llegar a conclusiones energéticas extraordinarias. Notaron que cada una de esas esferas luminosas está conectada individualmente a una masa energética de proporciones inconcebibles que existe en el universo; una masa a la que llamaron *el oscuro mar de la conciencia*. Observaron que cada esfera individual está unida al *mar oscuro de la conciencia* en un punto que es aún más brillante que la misma esfera luminosa. Esos chamanes llamaron a ese punto de unión el *punto de encaje* porque observaron que es en ese lugar donde ocurre la percepción. El flujo de la energía en general se convierte, en ese punto, en datos sensoriales, y esos datos son entonces interpretados como el mundo que nos rodea.

[7] *Punto de encaje* (ісп.) — дослівно «центр, місце узгодження, припасовування, співнастроювання»; *assemblage point* (англ.) — дослівно «центр, місце зібрання, сходження, складання»; *tlahuimalacatl* (імовірно, одна з мов науа, можливо, ацтекська) — дослівно «світляний вихор» або «кільце бога» — основоположне поняття мольфарства. У цій словосполуці іспанське «punto» і його англійський відповідник «point» мають значення «місце», «центр», «осередок», «об'єкт» тощо. Менш вдалим, але вже усталеним відповідником є «точка», що має конотацію чогось нульвимірного, тоді як тут ідеться про кулю визначених розмірів, всередині якої відбуваються трансцендентальні процеси. Іспанське «encajar» означає «увідповіднювати», «припасовувати», «узгоджувати», тоді як англійське «assemble» має значення «сходитися», «збирати(-ся)», «складати(-ся)», «формувати». Сам Кастанеда вказував на те, що концепції шаманізму дон Хуан викладав йому іспанською мовою і, перекладаючи їх англійською, йому не завжди вдавалося знайти точні відповідники. З огляду на це, за наявності різночитань у термінах видається доцільним віддавати перевагу іспанському текстові або ж паралельно використовувати відповідники для обох мов перекладу, як у цьому випадку: збіросвіт = точка співнастроювання.

When I asked don Juan to explain to me how this process of turning the flux of energy into sensory data occurred, he replied that the only thing shamans know about this is that the immense mass of energy called the *dark sea of awareness* supplies human beings with whatever is necessary to elicit this transformation of energy into sensory data, and that such a process could not possibly ever be deciphered because of the vastness of that original source.

What the shamans of ancient Mexico found out when they focused their *seeing* on the *dark sea of awareness* was the revelation that the entire cosmos is made of luminous filaments that extend themselves infinitely. Shamans describe them as luminous filaments that go every which way without ever touching one another. They *saw* that they are individual filaments, and yet, they are grouped in inconceivably enormous masses.

Another of such masses of filaments, besides the *dark sea of awareness* which the shamans observed and liked because of its vibration, was something they called *intent*, and the act of individual shamans focusing their attention on such a mass, they called *intending*. They *saw* that the entire universe was a universe of *intent*, and *intent*, for them, was the equivalent of intelligence. The universe, therefore, was, for them, a universe of supreme intelligence. Their conclusion, which became part of their *cognitive world*, was that vibratory energy, aware of itself, was intelligent in the extreme. They *saw* that the mass of *intent* in the cosmos was responsible for all the possible mutations, all the possible variations which happened in the universe, not because of arbitrary, blind circumstances, but because of the *intending* done by the vibratory energy, at the level of the flux of energy itself.

Коли я попрохав дона Хуана пояснити мені, як відбувається цей процес перетворення потоку енергії в чуттєві дані, він сказав, що шаманам відомо лише те, що величезна маса енергії, яку вони називають *темним морем усвідомлення*, наділяє людей усім, чого вони потребують для здійснення цієї трансформації енергії в чуттєві дані, і що сам процес такого перетворення навряд чи вдасться коли-небудь розгадати через безмежжя його первісного джерела.

Коли шамани давньої Мексики зосередили своє *бачення* на *темному морі усвідомлення*, вони відкрили, що весь космос утворений зі світляних волокнин нескінченної довжини. Шамани описують їх як світляні нитки, що простягаються в усіх можливих напрямках, але ніколи не торкаються одна одної. Вони *побачили*, що хоча кожна з цих світляних волокнинок простягається в усесвіті окремо від інших, усі вони згруповані в маси немислимо великих розмірів.

Крім *темного моря усвідомлення* шамани помітили ще одну масу волокнин, на якій вони зосередили особливу увагу і яку вподобали через її вібрацію. Шамани назвали цю масу волокнин *наміром*, а сам акт індивідуального фокусування шаманами своєї уваги на цій масі — *наміръянням*. Вони *побачили*, що цілий усесвіт є всесвітом *наміру*, а *намір* для них був еквівалентом розумності. Таким чином, всесвіт був для них усесвітом найвищого розуму. Висновок шаманів, який став складовою частиною їхнього *світу пізнання*, полягав у тому, що вібрувальна енергія, яка усвідомлює сама себе, є розумна в найвищому ступені. Вони *побачили*, що саме маса *наміру* в космосі відповідає за все його розмаїття й за всі можливі зміни, які відбуваються в усесвіті — не через якісь випадкові чи сліпі обставини, а внаслідок *наміряння*, здійснюваного вібрувальною енергією на рівні потоку самої енергії.

Cuando le pedí a don Juan que me explicara cómo ocurría este proceso de convertir el flujo de energía en datos sensoriales, me contestó que lo único que los chamanes saben al respecto es, que la inmensa masa de energía llamada *el oscuro mar de la conciencia* les proporciona a los seres humanos todo lo necesario para producir esta transformación de energía en datos sensoriales, y que tal proceso jamás podría ser descifrado debido a la vastedad de esa fuente original.

Lo que descubrieron los chamanes del México antiguo, cuando enfocaron su *ver* en el *oscuro mar de la conciencia*, fue la revelación de que todo el cosmos está compuesto por filamentos luminosos que se extienden infinitamente. Los chamanes los describen como filamentos luminosos que se dirigen en todas direcciones sin jamás tocarse el uno al otro. *Vieron* que son filamentos individuales y que, sin embargo, se agrupan en masas de tamaño inconcebible.

Aparte del *mar oscuro de la conciencia*, otra de tales masas de filamentos que observaron los chamanes y que les gustó por su vibración era algo que llamaron *intento*, y al acto de cada chamán de enfocar su atención en tal masa le llamaron *intentar*. *Vieron* que el universo entero era un universo de *intento*, y para ellos el *intento* era el equivalente de inteligencia. Por lo tanto, el universo era, para ellos, un universo de inteligencia suprema. La conclusión a la que llegaron y que se convirtió en parte de su *mundo cognitivo*, fue que la energía vibratoria, consciente de sí misma, era en extremo inteligente. *Vieron* que la masa de *intento* en el cosmos era responsable de todas las mutaciones posibles, todas las variaciones posibles que ocurrieron en el universo, no a causa de circunstancias ciegas y arbitrarias, sino debido al *intentar* ejecutado por la energía vibratoria, al nivel del flujo de la energía misma.

Don Juan pointed out that in the world of everyday life, human beings make use of *intent* and *intending* in the manner in which they interpret the world. Don Juan, for instance, alerted me to the fact that my daily world was not ruled by my perception, but by the interpretation of my perception. He gave as an example the concept of *university*, which at that time was a concept of supreme importance to me. He said that *university* was not something I could perceive with my senses, because neither my sight nor my hearing, nor my sense of taste, nor my tactile or olfactory senses, gave me any clue about *university*. *University* happened only in my *intending*, and in order to construct it there, I had to make use of everything I knew as a civilized person, in a conscious or subliminal way.

The *energetic fact* of the universe being composed of luminous filaments gave rise to the shamans' conclusion that each of those filaments that extend themselves infinitely is a field of energy. They observed that luminous filaments, or rather fields of energy of such a nature converge on and go through the *assemblage point*. Since the size of the *assemblage point* was determined to be equivalent to that of a modern tennis ball, only a finite number of energy fields, numbering, nevertheless, in the zillions, converge on and go through that spot.

When the sorcerers of ancient Mexico *saw* the *assemblage point*, they discovered the *energetic fact* that the impact of the energy fields going through the *assemblage point* was transformed into sensory data; data which were then interpreted into the *cognition* of the world of everyday life. Those shamans accounted for the homogeneity of *cognition* among human beings by the fact that the *assemblage*

Дон Хуан зазначав, що у світі повсякденного життя люди використовують *намір* і *наміряння* у такий самий спосіб, в який вони інтерпретують світ. Для прикладу дон Хуан звернув мою увагу на той факт, що мій повсякденний світ визначається не моїм сприйняттям, а інтерпретацією мого сприйняття. Як приклад він навів концепцію *університету*, що в той час була для мене концепцією першорядної ваги. Він сказав, що *університет* не є чимось таким, що я можу сприймати своїми органами чуття, бо ні мій зір, ні мій слух, ні мої чуття смаку, нюху чи дотику не дають мені ані найменшої інформації про нього. *Університет* виникає тільки в моєму *намірянні*, і для того, щоб сконструювати його там, я мушу використовувати, на свідомому чи несвідомому рівні, усі свої знання цивілізованої людини.

Завдяки відкриттю *енергетичного факту*, згідно з яким весь усесвіт складається зі світляних волокнин, шамани дійшли висновку про те, що кожна з цих нескінченно довгих волокнин є полем енергії. Вони помітили, що світляні нитки енергії — точніше, енергетичні поля такої природи — збираються разом і проходять крізь *збіросвіт*. А що розмір *точки співнастроювання* приблизно дорівнює розміру сучасного тенісного м'яча, лише певна скінченна кількість полів енергії, яка, проте, обчислюється трильйонами, сходиться тут докупи і проходить крізь цю ділянку.

Коли мольфари давньої Мексики *бачили точку співнастроювання*, вони відкрили ще один *енергетичний факт*: вплив полів енергії, які проходять крізь *збіросвіт*, трансформується у чуттєві дані, після чого ці дані інтерпретуються в *пізнання* світу повсякденного життя. Ці шамани вважали, що однорідність *пізнання* людей пояснюється тим фактом, що у всіх представників

Don Juan señaló que en el mundo de la vida cotidiana los seres humanos utilizan el *intento* y el *intentar* en la forma en que interpretan al mundo. Don Juan, por ejemplo me alertó al hecho de que mi mundo cotidiano no estaba regido por mi percepción sino por la interpretación de mi percepción. Me dio como ejemplo el concepto de *universidad*, que en aquel momento era un concepto de suprema importancia para mí. Dijo que *universidad* no era algo que pudiera percibir con mis sentidos, porque ni mi vista, ni mi sentido del oído, ni mi sentido del gusto, ni mi sentidos del tacto o del olfato me daban idea alguna acerca de *universidad. Universidad* ocurría únicamente en mi *intentar*, y para construirla allí tenía que hacer uso de todo lo que sabía como persona civilizada, de manera consciente o subliminal.

El *hecho energético* de que el universo está compuesto por filamentos luminosos dio origen a la conclusión de los chamanes, de que cada uno de esos filamentos que se extienden infinitamente es un campo de energía. Observaron que los filamentos luminosos o, más bien, campos de energía de tal naturaleza, convergen en y pasan a través del *punto de encaje*. Dado que se determinó que el tamaño del *punto de encaje* era equivalente al de una pelota de tenis moderna, sólo un número finito aunque extremadamente grande de campos de energía, converge en y pasa a través de ese punto.

Cuando los videntes del México antiguo *vieron* el *punto de encaje*, descubrieron el *hecho energético* de que el impacto de los campos de energía que pasan a través del *punto de encaje* era transformado en datos sensoriales; datos que luego eran interpretados como la *cognición* del mundo de la vida cotidiana. Aquellos chamanes explicaron la homogeneidad de *cognición* entre los seres humanos por el hecho de que el *punto*

point for the entire human race is located at the same place on the energetic luminous spheres that we are: at the height of the shoulder blades, an arm's length behind them, against the boundary of the luminous ball.

Their *seeing*-observations of the *assemblage point* led the sorcerers of ancient Mexico to discover that the *assemblage point* shifted position under conditions of normal sleep, or extreme fatigue, or disease, or the ingestion of psychotropic plants. Those sorcerers *saw* that when the *assemblage point* was at a new position, a different bundle of energy fields went through it, forcing the *assemblage point* to turn those energy fields into sensory data, and interpret them, giving as a result a veritable new world to perceive. Those shamans maintained that each new world that comes about in such a fashion is an all-inclusive world, different from the world of everyday life, but utterly similar to it in the fact that one could live and die in it.

For shamans like don Juan Matus, the most important exercise of *intending* entails the volitional movement of the *assemblage point* to reach predetermined spots in the total conglomerate of fields of energy that make up a human being, meaning that through thousands of years of probing, the sorcerers of don Juan's lineage found out that there are key positions within the total luminous ball that a human being is where the *assemblage point* can be located and where the resulting bombardment of energy fields on it can produce a totally veritable new world. Don Juan assured me that it was an *energetic fact* that the possibility of journeying to any of those

людського роду *точка співнастроювання* розташована в тому самому місці на світляних кулях енергії, якими ми є: на висоті лопаток на відстані витягнутої за спину руки, біля межі світляної кулі.

Спостереження за *точкою співнастроювання* за допомогою *бачення* привели мольфарів давньої Мексики до ще одного відкриття: під час звичайного сну, або в стані надмірної втоми чи хвороби, а також унаслідок вживання психотропних рослин *збіросвіт* змінює своє положення. Ці мольфари *побачили*, що коли *точка співнастроювання* перебуває в якомусь новому положенні, крізь неї проходить уже інший жмуток полів енергії, змушуючи *збіросвіт* перетворювати ці енергетичні поля в чуттєві дані, а потім інтерпретувати їх, що веде до сприйняття нового, цілком справжнього світу. Ці шамани стверджували, що кожний новий світ, який виникає в такий спосіб, є абсолютно повноцінний і всеохопний, хоча й відмінний від світу нашого повсякденного життя — і водночас він є надзвичайно подібний до нього в тому сенсі, що в ньому так само можна по-справжньому і жити, і померти.

Для шаманів, подібних до дона Хуана Матуса, головний аспект в опануванні *наміряння*, його найвагоміший прояв, полягає у свідомому вольовому руханні *точки співнастроювання* для досягнення певних наперед визначених положень в усьому конгломераті полів енергії, які становлять людину. Це означає, що за тисячі років наполегливих пошуків мольфари лінії дона Хуана відкрили, що в межах усієї світляної кулі, якою є людина, існують певні ключові позиції, в які можна помістити *точку співнастроювання*. Вплив усієї маси енергетичних полів на *збіросвіт* у цих ключових положеннях може привести до виникнення нового абсолютно реального світу. Дон Хуан запевнив мене в існуванні того *енергетичного факту*, що можливість

de encaje de toda la raza humana está localizado en el mismo lugar en las esferas energéticas luminosas que somos: a la altura de los omóplatos, a la distancia de un brazo tras ellos y contra el borde de la esfera luminosa.

Su *ver*-observar del *punto de encaje* llevó a los videntes del México antiguo a descubrir que el *punto de encaje* cambiaba de posición bajo condiciones de sueño normal, o de extrema fatiga, o de enfermedad, o por la ingestión de plantas psicotrópicas. Aquellos chamanes *vieron* que cuando el *punto de encaje* estaba en una nueva posición, un haz diferente de campos de energía pasaba a través de él, forzando al *punto de encaje* a convertir esos campos de energía en datos sensoriales, y a interpretarlos, dando como resultado un verdadero mundo nuevo a percibir. Aquellos chamanes sostuvieron que cada mundo nuevo que surge de tal manera es un mundo omniabarcante, diferente al mundo cotidiano, pero extremadamente parecido a él, por el hecho de que uno podría vivir y morir en él.

Para los chamanes como don Juan Matus, el ejercicio más importante de *intentar* implica el movimiento volitivo del *punto de encaje* para alcanzar puntos predeterminados en el conglomerado total de campos de energía que compone al ser humano, es decir, que a través de miles de años de indagación, los videntes del linaje de don Juan descubrieron que existen posiciones claves dentro de la totalidad de la esfera luminosa que es un ser humano donde se puede situar el punto de encaje y donde el bombardeo resultante de los campos de energía sobre él, puede producir un mundo nuevo completamente verdadero. Don Juan me aseguró que era un *hecho energético* que la posibilidad de viajar a cualquiera de esos

worlds, or to all of them, is the heritage of every human being. He said that those worlds were there for the asking, as questions are sometimes begging to be asked, and that all that a sorcerer or a human being needed to reach them was to *intend* the movement of the *assemblage point*.

Another issue related to *intent*, but transposed to the level of universal *intending*, was, for the shamans of ancient Mexico, the *energetic fact* that we are continually pushed and pulled and tested by the universe itself. It was for them an *energetic fact* that the universe in general is predatorial to the maximum, but not predatorial in the sense in which we understand the term: the act of plundering or stealing, or injuring or exploiting others for one's own gain. For the shamans of ancient Mexico, the predatory condition of the universe meant that the *intending* of the universe is to be continually testing awareness. They *saw* that the universe creates zillions of *organic beings* and zillions of *inorganic beings*. By exerting pressure on all of them, the universe forces them to enhance their awareness, and in this fashion, the universe attempts to become aware of itself. In the *cognitive world* of shamans, therefore, awareness is the final issue.

Don Juan Matus and the shamans of his lineage regarded *awareness* as the act of being deliberately conscious of all the perceptual possibilities of man, not merely the perceptual possibilities dictated by any given culture whose role seems to be that of restricting the perceptual capacity of its members. Don Juan maintained that to release, or set

подорожування до будь-якого або до всіх цих світів є успадкованим надбанням кожної людини. Він сказав, що ці світи доступні для всіх — варто лише захотіти туди потрапити, і в них людина може отримати відповіді на запитання, які її турбують. Усе, що треба зробити мольфару чи звичайній людині для досягнення цих світів — це *намірити* рух *збіросвіту*.

Іншим питанням, яке пов'язане з *наміром*, але було транспоноване на рівень *наміряння* вселенського масштабу, для шаманів давньої Мексики був той *енергетичний факт*, що ми весь час зазнаємо тиску з боку самого всесвіту, який безперервно штовхає, шарпає та випробовує нас. Ще одним *енергетичним фактом* для них було те, що всесвіт загалом має вкрай хижу природу, хоча шамани розуміли хижість зовсім не в тому сенсі, який вкладаємо в це поняття ми, тобто не в сенсі грабування чи захоплення, насильства чи нещадної експлуатації інших для досягнення власних цілей. Для шаманів давньої Мексики хижа природа світобудови означала, що *наміряння* всесвіту полягає в безперервному випробовуванні усвідомлення. Вони *побачили*, що всесвіт породжує міріади *органічних* і *неорганічних істот*. Піддаючи всі ці істоти постійному тискові, всесвіт примушує їх розширювати своє усвідомлення і в такий спосіб намагається усвідомити самого себе. Отже, остаточним питанням у *світі пізнання* шаманів є питання усвідомлення.

Під *усвідомленням* дон Хуан Матус і шамани його лінії розуміли акт цілеспрямованого, самохітного усвідомлювання всіх можливостей людського сприйняття, які виходять далеко за межі сприйняттєвих можливостей, зумовлюваних певною культурою, чия роль, як видається, полягає лише в обмеженні сприйняттєвої здатності членів відповідного культурного середовища. Дон Хуан стверджував,

mundos, o a todos ellos, es el legado de todo ser humano. Dijo que esos mundos estaban allí para ser interrogados, como preguntas que en ocasiones están rogando ser formuladas, y que todo lo que el vidente o el ser humano necesitaban para alcanzarlos era *intentar* el movimiento del *punto de encaje*.

Otro asunto relacionado con el *intento* pero transpuesto al nivel del *intentar* universal era, para los chamanes del México antiguo, el *hecho energético* de que el universo mismo continuamente nos empuja, tira de nosotros y nos pone a prueba. Para ellos, era un *hecho energético* que el universo en general es predatorio al máximo, pero no predatorio en el sentido en que entendemos el término: el acto de saquear o robar, o de herir o explotar a los demás para ganancia propia. Para los chamanes del México antiguo, la condición predatoria del universo quería decir que el *intentar* del universo, es estar constantemente poniendo a prueba a la conciencia. *Vieron* que el universo crea un número inconcebible de *seres orgánicos* y un número inconcebible de *seres inorgánicos*. Al ejercer presión sobre todos ellos, el universo los fuerza a acrecentar su conciencia, y de esta forma, el universo trata de hacerse consciente de sí mismo. En el *mundo cognitivo* de los chamanes, por ende, la conciencia es la cuestión final.

Don Juan Matus y los chamanes de su linaje consideraban a la *conciencia* como el acto de estar deliberadamente consciente de todas las posibilidades perceptivas del ser humano, no sólo de las posibilidades perceptivas dictadas por cualquier cultura dada, cuyo papel parece ser el de restringir la capacidad perceptiva de sus miembros. Don Juan sostenía que el soltar o liberar el total

free, the total perceiving capacity of human beings would not in any way interfere with their functional behavior. In fact, functional behavior would become an extraordinary issue, for it would acquire a new value. Function in these circumstances becomes a most demanding necessity. Free from idealities [/ideologies] and pseudo-goals, man has only function as his guiding force. Shamans call this *impeccability*. For them, to be impeccable means to do one's utmost best, and a bit more. They derived function from *seeing* energy directly as it flows in the universe. If energy flows in a certain way, to follow the flow of energy is, for them, being functional. Function is, therefore, the common denominator by means of which shamans face the *energetic facts* of their *cognitive world*.

The exercise of all the units of the *sorcerers' cognition* allowed don Juan and all the shamans of his lineage to arrive at odd energetic conclusions which at first sight appear to be pertinent only to them and their personal circumstances, but which, if they are examined with care, may be applicable to any one of us. According to don Juan, the culmination of the shamans' quest is something he considered to be the ultimate *energetic fact*, not only for sorcerers, but for every human being on Earth. He called it the *definitive journey*.

The *definitive journey* is the possibility that individual awareness, enhanced to the limit by the individual's adherence to the *shamans' cognition*, could be maintained beyond the point at which the organism is capable of functioning as a

що зняття обмежень, або вивільнення повною мірою всіх сприйняттєвих можливостей людей аж ніяк не зашкодило б функціональності їхньої поведінки. Насправді функціональність є питанням першорядної ваги, бо за таких обставин вона набуває нового значення і стає чи не найнагальнішою потребою. Коли людина звільняється від хибних уявлень і псевдоцілей, її єдиною спрямівною силою стає функціональність. Шамани називають це *бездоганністю*. Для них бути бездоганним означає робити все якнайліпше, і навіть ще трохи краще. Шамани дійшли розуміння функціональності завдяки безпосередньому *баченню* пливу енергії в усесвіті. Якщо енергія лине певним чином, то функціональна поведінка полягає для них у тому, щоб керуватися її потоком і йти за ним. Отже, функціональність є саме тим спільним знаменником, за допомогою якого шамани зустрічають *енергетичні факти* свого *світу пізнання*.

Застосування всіх складових *мольфарського пізнання* дало змогу дону Хуану і всім шаманам його лінії дійти несподіваних енергетичних висновків. На перший погляд, ці висновки здаються актуальними тільки для цих шаманів й обставин їхнього власного існування, проте, за умови їх уважного вивчення, можуть бути застосовні до кожного з нас. За словами дона Хуана, кульмінацією пошуків шаманів є щось таке, що сам він вважав кінцевим *енергетичним фактом* — не лише для мольфарів, а й для кожної людини на Землі. Він називав це *остаточною подорожжю*.

Остаточна подорож полягає у можливості того, що індивідуальне усвідомлення, розширене до максимального рівня завдяки відданості індивідуума принципам *шаманського пізнання*, може бути збережене за межами тієї точки, в якій організм здатен

de la capacidad perceptiva de los seres humanos no interferiría en forma alguna con su conducta funcional. De hecho, la conducta funcional se convertiría en un asunto extraordinario, puesto que adquiriría un valor nuevo. Bajo estas circunstancias, función se transforma en una necesidad de lo más exigente. Libre de idealidades y de seudometas, el hombre sólo tiene a la función como su fuerza guiadora. Los chamanes le llaman a esto *impecabilidad*. Para ellos, ser impecable significa hacer todo lo mejor que uno pueda, y un tanto más. Derivaron función a partir de *ver* energía directamente como fluye en el universo. Si la energía fluye de cierta manera, el seguir el flujo de la energía es, para ellos, ser funcional. Función, por ende, es el común denominador por medio del cual los chamanes se enfrentan a los *hechos energéticos* de su *mundo cognitivo*.

El ejercicio de todas las unidades de la *cognición de los chamanes* les permitió a don Juan y a todos los chamanes de su linaje llegar a conclusiones energéticas extrañas que a primera vista parecen ser pertinentes sólo a ellos y a sus circunstancias personales, pero que al ser examinadas minuciosamente, podrían aplicarse a cualquiera de nosotros. Según don Juan, la culminación de la búsqueda de un chamán es algo que él consideraba el *hecho energético* más esencial, no sólo para los videntes, sino para cada ser humano sobre la Tierra. Lo llamaba el *viaje definitivo*.

El *viaje definitivo* es la posibilidad de que la conciencia individual, acrecentada hasta el límite por la adherencia del individuo a la *cognición de los chamanes*, pudiera mantenerse más allá del punto en que el organismo es capaz de funcionar como una

cohesive unit, that is to say, beyond death. This transcendental awareness was understood by the shamans of ancient Mexico as the possibility for the awareness of human beings to go beyond everything that is known, and arrive, in this manner, at the level of energy that flows in the universe. Shamans like don Juan Matus defined their quest as the quest of becoming, in the end, an *inorganic being*, meaning energy aware of itself, acting as a cohesive unit, but without an organism. They called this aspect of their cognition *total freedom*, a state in which awareness exists, free from the impositions of socialization and syntax.

These are the general conclusions that have been drawn from my immersion in the *cognition* of the shamans of ancient Mexico. Years after the publication of *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, I realized that what don Juan Matus had offered me was a total cognitive revolution. I have tried, in my subsequent works, to give an idea of the procedures to effectuate this cognitive revolution. In view of the fact that don Juan was acquainting me with a live world, the processes of change in such a live world never cease. Conclusions, therefore, are only mnemonic devices, or operational structures, which serve the function of [being] springboards into new horizons of *cognition*.

Carlos Castaneda

функціонувати як з’єднана цілісна одиниця[8], тобто за межею смерті. Шамани давньої Мексики розуміли таке трансцендентальне усвідомлення як можливість для усвідомлення людей вийти за межі всього відомого і в такий спосіб досягти рівня енергії, яка лине в усесвіті. Мета пошуків шаманів, подібних до дона Хуана Матуса, полягала в тому, щоб стати у кінцевому підсумку *неорганічною істотою*, тобто енергією, яка усвідомлює сама себе і діє як з’єднана цілісна одиниця, але без організму. Вони називали цей аспект свого пізнання *повною свободою* — станом, в якому існує усвідомлення, вільне від будь-якої зумовленості й обмежень соціалізації та синтаксису.

Ось таких загальних висновків я дійшов у результаті мого занурення в *пізнання* шаманів давньої Мексики. Через багато років після виходу друком книжки «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» я збагнув: те, що відкрив мені дон Хуан Матус, було повним переворотом у *пізнанні*, справжньою когнітивною революцією. У моїх наступних книжках я намагався дати уявлення про процедури, необхідні для здійснення цієї когнітивної революції. Оскільки дон Хуан знайомив мене із живим світом, треба зважати на те, що процеси змін у цьому живому світі ніколи не припиняються. Тому будь-які висновки є лише мнемонічними засобами або робочими конструкціями, що виконують функцію своєрідних трамплінів для стрибка до нових обріїв *пізнання*.

Карлос Кастанеда
1998 рік

unidad cohesiva, es decir, más allá de la muerte. Esta conciencia trascendental fue comprendida por los chamanes del México antiguo como la posibilidad de que la conciencia de los seres humanos fuera más allá de lo conocido para llegar, de esta forma, al nivel de la energía que fluye en el universo. Los chamanes como don Juan Matus definieron su búsqueda como la búsqueda de llegar a ser, al final, un *ser inorgánico*, es decir, energía consciente de sí misma, actuando como una unidad cohesiva, pero sin un organismo. Llamaron a este aspecto de su cognición, *libertad total*, un estado en el que existe la conciencia, libre de las imposiciones de la socialización y de la sintaxis.

Éstas son las conclusiones generales que se han extraído a partir de mi inmersión en la *cognición* de los chamanes del México antiguo. Años después de la publicación de *Las enseñanzas de don Juan: una forma yaqui de conocimiento*, me di cuenta de que lo que don Juan me había ofrecido era una revolución cognitiva total. En mis obras subsiguientes, he tratado de dar una idea de los procedimientos para efectuar esta revolución cognitiva. En vista del hecho de que don Juan me estaba familiarizando con un mundo vivo, los procesos de cambio en tal mundo vivo nunca cesan. Las conclusiones, por lo tanto, son sólo dispositivos mnemotécnicos, o estructuras operacionales, que sirven como trampolines para saltar hacia nuevos horizontes de *cognición*.

Carlos Castaneda
1998

[8] Cohesive unit (англ.) — дослівно «одиниця з когезійними властивостями», «одне зв’язане/зчеплене ціле» або «щось цілісне завдяки зчепленню або злипанню разом». Див. також примітку на стор. 16.

OCTAVIO PAZ
THE ANTERIOR GAZE

PREFACE TO CARLOS CASTANEDA'S *THE TEACHINGS OF DON JUAN*

Translated from the Spanish by Carolyn Conger

A few years ago Michaux told me: "I started publishing small *booklets* of poetry. The run was about 200 copies. Then I climbed to 2 thousand and now I have reached 20 thousand. Last week an editor proposed to publish my books in a collection that prints 100 thousand copies. I refused: what I want is to return to the prior 200."

It is difficult not to sympathize with Michaux: it is better to be unknown than badly known. A lot of light is like a lot of shadow: it does not let you see. In addition, the work must preserve its mystery. True, advertising does not dispel mysteries and Homer continues being Homer after thousands of years and thousands of editions. It does not dispel them but degrades them: it makes of Prometheus a circus spectacle, of Jesus Christ a star of the *Music-hall*, of *Las Meninas* an icon of obtuse devotions, and the books

ОКТАВІО ПАС[9]
ПЕРВІСНИЙ ПОГЛЯД

ПЕРЕДНЄ СЛОВО ДО «ВЧЕННЯ ДОНА ХУАНА» КАРЛОСА КАСТАНЕДИ

Переклав з іспанської Олександр Цівун

Кілька років тому Анрі Мішо[10] сказав мені: "Я починав публікувати свої вірші з мізерних накладів. Перший тираж був якихось двісті примірників. Потім він збільшився до двох тисяч, а тепер досяг уже двадцяти тисяч. Тиждень тому я отримав від одного видавця пропозицію надрукувати збірку моїх книжок стотисячним тиражем. Я відмовився: я хочу знов повернутися до моїх початкових двохсот примірників."

Важко не погодитись із Мішо: ліпше бути зовсім незнаним, аніж малознаним. Надмірне світло й надмірна темрява однаково заважають бачити. Крім того, будь-який твір має зберігати свою таємницю. Певно, широкий розголос і відомість не розвіюють таємниці, і Гомер буде тим самим Гомером після тисяч років і тисяч видань. Вони не розкривають загадок твору, а лише нівелюють і заяложують їх: з Прометея роблять блазенське шоу, з Ісуса Христа — зірку мюзик-холу, «Фрейліни»[11] стають об'єктом тупого обожнювання, а книжки Маркса перетворюються на водночас

LA MIRADA ANTERIOR

PRÓLOGO DE OCTAVIO PAZ

HACE UNOS años me dijo Henri Michaux: «Yo comencé publicando pequeñas *plaquettes* de poesía. El tiro era de unos 200 ejemplares. Después subí a 2 mil y ahora he llegado a los 20 mil. La semana pasada un editor me propuso publicar mis libros en una colección que tira 100 mil ejemplares. Rehusé: lo que quiero es regresar a los 200 del principio».

Es difícil no simpatizar con Michaux: más vale ser desconocido que mal conocido. La mucha luz es como la mucha sombra: no deja ver. Además, la obra debe preservar su misterio. Cierto, la publicidad no disipa los misterios y Homero sigue siendo Homero después de miles de años y miles de ediciones. No los disipa pero los degrada: hace de Prometeo un espectáculo de circo, de Jesucristo una estrella de *music-hall*, de *Las meninas* un icono de obtusas devociones y de los libros de Marx objetos

[9] Октавіо Пас (ісп. *Octavio Paz*, 1914–1998 рр.) — видатний мексиканський поет, есеїст-культуролог, перекладач, політичний публіцист, лауреат Нобелівської премії з літератури 1990 року.
[10] Анрі Мішо (фр. *Henri Michaux*, 1899–1984 рр.) — французький поет і художник. Його твори часто асоціюють із сюрреалізмом, хоча формально він не належав до цієї течії. Практика поєднання тексту й малюнка характерна для книжок Мішо, що постали внаслідок експериментів із мескаліном. Окрім мескаліну, Мішо експериментував з ЛСД та деякими іншими психоактивними речовинами. У 1965 році йому присудили Велику національну премію з літератури, прийняти яку він відмовився.
[11] «Фрейліни» (ісп. *Las meninas*) — картина Дієго Веласкеса 1656 року. Ще одна назва — «Родина Філіпа IV». Це один із найзнаменитіших художніх творів у світі, що експонується в музеї Прадо в Мадриді.

of Marx objects that are simultaneously sacred and illegible (in Communist countries nobody reads them and all swear in vain upon them). The degradation of advertising is one of the phases of the operation we call *consumption*. Transformed into candy, the works are literally swallowed, not liked, by hurried and distracted readers.

Some lacking in talent say it is an impenetrable text. Suicidal recourse. The true defense of the work is that it is meant to irritate and seduce the attention of the reader with a text that can be read in many ways. The greatest example is *Finnegans Wake*; the difficulty of that book does not depend on the fact that its meaning is inaccessible but that it is multiple: each phrase and each word is a beam of senses, a handful of semantic seeds that Joyce sows in our ears with the hope that they germinate in our head. Ixion turned into a book, Ixion and his reflections, inflections and fluxions.

A work that lasts—what we call: a classic—is a work that never ceases to produce new meanings. The great works reproduce themselves in their different readers and so on. From the capacity of self-production follows the plurality of meanings and of this the multiplicity of readings. There is only one way to read the latest news from the newspaper but there are many ways to read Cervantes. The newspaper is a son of advertising and

священні й ніким не читані речі (у комуністичних країнах ніхто їх не читає, але всі марно й безглуздо на них присягають). Зменшення значущості твору після того, як він стає загальним надбанням, — це один із етапів процесу, що його ми називаємо «споживання». Перетворивши твір на цукерку, читачі його буквально ковтають — без задоволення, поспіхом, раз у раз відволікаючись на щось інше.

Деякі відчайдушні кмітливці протиставляють легкості сприймання геть незрозумілі тексти. Самовбивчий засіб. Справжній захист твору полягає в подразненні та спокушанні уваги читача текстом, який можна читати багатьма різними способами. Як чудовий приклад цього можна навести «Поминки за Фіннеганом»; складність цієї книжки полягає не в недоступності, а в багатозначності її змісту: кожна фраза й кожне слово вміщує в собі цілий жмуток значень, жменю семантичного насіння, яке Джойс[12] сіє в наші вуха з надією, що воно проросте в нашій голові. Іксіона[13] перетворили на книжку; Іксіон і його рефлексії, флексії та флюксії — ціле плетиво думок й перестрибування з однієї на іншу.

Твір, який ми називаємо класичним, безупинно генерує нові змісти. Великі твори відтворюють самі себе у своїх читачах і в такий спосіб постійно змінюються. Зі здатності до самотворення виходить безліч різних значень, а отже — велике розмаїття прочитань і тлумачень. Існує лише один спосіб читати останні новини, проте є багато різних способів прочитання Сервантеса. Періодика — це дітище літератури, і вона ж її пожирає: це мова, яка використовується і

simultáneamente sagrados e ilegibles (en los países comunistas nadie los lee y todos juran en vano sobre ellos). La degradación de la publicidad es una de las fases de la operación que llamamos *consumo*. Transformadas en golosinas, las obras son literalmente deglutidas, ya que no gustadas, por lectores apresurados y distraídos.

Algunos desesperados de talento oponen a las facilidades de la publicidad un texto impenetrable. Recurso suicida. La verdadera defensa de la obra consiste en irritar y seducir la atención del lector con un texto que pueda leerse de muchas maneras. El ejemplo mayor es *Finnegans Wake*; la dificultad de ese libro no depende de que su significado sea inaccesible sino de que es múltiple: cada frase y cada palabra es un haz de sentidos, un puñado de semillas semánticas que Joyce siembra en nuestras orejas con la esperanza de que germinen en nuestra cabeza. Ixión convertido en libro, Ixión y sus reflexiones, flexiones y fluxiones.

Una obra que dura —lo que llamamos: un clásico— es una obra que no cesa de producir nuevos significados. Las grandes obras se reproducen a sí mismas en sus distintos lectores y así cambian continuamente. De la capacidad de autoproducción se sigue la pluralidad de significados y de ésta la multiplicidad de lecturas. Sólo hay una manera de leer las últimas noticias del diario pero hay muchas de leer a Cervantes. El periódico es hijo de la

[12] Джеймс Джойс (англ. *James Joyce*, ірл. *Séamas Seoige*, 1882–1941 рр.) — ірланд. письменник, якого вважають одним із найвпливовіших авторів XX століття, насамперед завдяки монументальному роману «Уліс» (1922 р.). Його перу також належить найбільш загадковий і багатоплановий твір «Поминки по Фіннегану» (1939 р.).

[13] Іксіон — персонаж давньогрецької міфології з несамовитою вдачею, що вчинив багато злочинів і навіть домагався кохання Гери, за що був кинутий Зевсом у підземне царство і прикутий до вогняного колеса, яке вічно оберталося.

she devours it: it is a language which is used and which, when used, is spent, ending up in the wastebasket; Quixote is a language that when used reproduces and becomes another. It's an ambiguous transparency: meaning allows other possible meanings to be seen.

What would Carlos Castaneda think of the immense popularity of his works? Probably shrug it off: more of a misunderstanding of the work that since its appearance has caused confusion and uncertainty. A few months ago *Time Magazine* published an extensive interview with Castaneda. I confess that the "mystery of Castaneda" interests me less than his work. The secret of his origin—is he Peruvian, Brazilian or Chicano?—it seems to me a mediocre enigma, especially if one thinks of the enigmas that he propose in his books to us. The First of these enigmas refers to their nature: anthropology or literary fiction? It will be said that my question is idle: anthropological document or fiction, the meaning of the work is the same. Literary fiction is already an ethnographic document and the document, as its most bitter critics recognize, has undoubted literary value. The example of *Tristes Tropiques*—autobiography of an anthropologist and an ethnographic account—answers the question. Does it actually answer it? If the books of Castaneda are a work of literary fiction, they are in a very strange way: their theme is the defeat of anthropology and the victory

з використанням вичерпується, поки не скінчить свій шлях на смітнику; «Кіхот» — це мова, що в процесі її використання самовідтворюється і стає чимось іншим. Це така собі двозначна прозорість: одне значення вказує на можливість існування інших значень.

Що міг би подумати Карлос Кастанеда про надзвичайну популярність своїх книжок? Імовірно, просто знизав би плечима: ще одна невизначеність у творі, який із моменту появи викликає збентеження та сумніви. У часописі «Тайм» кілька місяців тому опублікували розлоге інтерв'ю з Карлосом Кастанедою. Зізнаюся, що особа «таємничого Кастанеди» мене цікавить значно менше, ніж його книжки. Хто він — перуанець, бразилець або чикано[14] — для мене це дуже посередня таємниця, особливо якщо замислитися про всі ті загадки, з якими ми стикаємося в його творах[1]. Перша з них стосується власне їхньої природи та змісту: це антропологія чи художній вимисел? Хтось міг би сказати, що моє запитання пусте: чи це антропологічні праці, чи белетристика, значення те саме. Такий літературний твір уже є етнографічним документом — до того ж документом, який має беззаперечну літературну цінність, що були змушені визнати навіть найзапекліші його критики. Приклад «Сумних тропіків»[15] (автобіографія антрополога й етнографічне свідоцтво) відповідає на це запитання. Чи справді відповідає? Якщо книжки Кастанеди є художньою літературою, то вона дуже дивна: її тема — це поразка

publicidad y ella lo devora: es un lenguaje que se usa y que, al usarse, se gasta hasta que termina en el cesto de basura; el Quijote es un lenguaje que al usarse se reproduce y se vuelve otro. Es una transparencia ambigua: el sentido deja ver otros posibles sentidos.

¿Qué pensará Carlos Castaneda de la inmensa popularidad de sus obras? Probablemente se encogerá de hombros: un equívoco más en una obra que desde su aparición provoca el desconcierto y la incertidumbre. En la revista *Time* se publicó hace unos meses una extensa entrevista con Castaneda. Confieso que el «misterio Castaneda» me interesa menos que su obra. El secreto de su origen —¿es peruano, brasileño o chicano?— me parece un enigma mediocre, sobre todo si se piensa en los enigmas que nos proponen sus libros[1]. El primero de esos enigmas se refiere a su naturaleza: ¿antropología o ficción literaria? Se dirá que mi pregunta es ociosa: documento antropológico o ficción, el significado de la obra es el mismo. La ficción literaria es ya un documento etnográfico y el documento, como sus críticos más encarnizados lo reconocen, posee indudable valor literario. El ejemplo de *Tristes Tropiques* —autobiografía de un antropólogo y testimonio etnográfico— contesta la pregunta. ¿La contesta realmente? Si los libros de Castaneda son una obra de ficción literaria, lo son de una manera muy extraña: su tema es la derrota de la antropología y la victoria de la magia; si son

[14] Chicano — американці мексиканського походження, мексиканці, що живуть у США. Спершу «чикано» було зневажливим прізвиськом американців мексиканського походження (від поширеного слова «чико» [chico] = малий). Наразі вважається нейтральною характеристикою, що відбиває етнорасову самобутність (як і «black»).

[15] «Сумні тропіки» (франц. *Tristes Tropiques*, 1955 р.) — мемуари французького антрополога й структураліста Кльода Лєві-Строса (Claude Lévi-Strauss), що переважно присвячені спогадам про його роботу в Бразилії й насичені філософськими ідеями та роздумами на найрізноманітніші теми.

of magic; if they are works of anthropology, their theme is at the least: the revenge of the anthropological "object" (a sorcerer) on the anthropologist until he becomes a sorcerer. Anti-anthropology.

антропології та перемога магії; якщо ж це антропологічні праці, то їхня тема принаймні така: відплата «об'єкта» антропології (мольфара) антропологові аж до його перетворення на чаклуна. Антиантропологія.

[1] Наразі вийшли друком три книжки: «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», University of California Press, 1968 р.; «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном», Simon and Schuster, 1970 р.[16]; «Подорож до Істлану: уроки дона Хуана», Simon and Schuster, 1972 р. (*примітка Октавіо Паса*).

obras de antropología, su tema no puede ser lo menos: la venganza del «objeto» antropológico (un brujo) sobre el antropólogo hasta convertirlo en un hechicero. Antiantropología.

[1] Son tres: *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, University of California Press, 1968; *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan*, Simon and Schuster, 1970; *Journey to Ixtlán: The Lessons of Don Juan*, Simon and Schuster, 1972.

The distrust of many anthropologists of Castaneda's books is not due only to the professional jealousy or myopia of the specialist. The reserve is natural for a work that begins as a work of ethnography (the hallucinogenic plants—spike, mushrooms and datura—in the practices and rituals of Yaqui sorcery) and that within a few pages is transformed into the history of a conversion. A change of position: the "object" of the study—don Juan, Yaqui shaman—becomes the subject that studies and the subject—Carlos Castaneda, anthropologist—becomes the object of study and experimentation. It not only changes the position of the elements of the relationship but the relationship also changes. The subject/object duality—the subject that knows and the object to be known—vanishes and in its place appear the master/neophyte. The relationship of scientific order is transformed into one of magical-religious order. In the initial relationship, the anthropologist wants to *know* the other; in the second, the neophyte wants to *become* the other.

The conversion is twofold: that of the anthropologist into sorcerer and that of anthropology into *another* field of knowledge. As an account of their conversion, Castaneda's books border on the extreme with ethnography and in

Недовіра багатьох антропологів до книжок Карлоса Кастанеди — це не лише професійні ревнощі чи фахова короткозорість. Це також природна упередженість щодо твору, який починається як етнографічна праця (галюциногенні рослини — пейот, гриби й дурман — у практиках і ритуалах якійського чаклунства), а вже через кілька сторінок трансформується в історію перетворення. Зміна позиції: «об'єкт» дослідження — дон Хуан, шаман я́кі — перетворюється на суб'єкт, який вчить, а суб'єкт — Карлос Кастанеда, антрополог — перетворюється на об'єкт навчання та експериментів. Змінюється не лише позиція елементів, а й зв'язок між ними. Дуальність «об'єкт/суб'єкт» — суб'єкт, що знає, і об'єкт пізнання — зникає, а натомість з'являється дуалізм «учитель/учень». Стосунки наукового характеру перетворюються на зв'язок магічно-релігійної природи. Спершу антрополог прагне *вивчати* іншого, а потім новопосвячений учень хоче *стати* іншим.

Це перетворення подвійне: антрополога на мольфара й антропології на *інше* знання. Як розповідь про таке перетворення, книжки Кастанеди межують з етнографією з одного боку й феноменологією — з іншого, у них

La desconfianza de muchos antropólogos ante los libros de Castaneda no se debe sólo a los celos profesionales o a la miopía del especialista. Es natural la reserva frente a una obra que comienza como un trabajo de etnografía (las plantas alucinógenas —peyote, hongos y datura— en las prácticas y rituales de la hechicería yaqui) y que a las pocas páginas se transforma en la historia de una conversión. Cambio de posición: el «objeto» del estudio —don Juan, chamán yaqui— se convierte en el sujeto que estudia y el sujeto —Carlos Castaneda, antropólogo— se vuelve el objeto de estudio y experimentación. No sólo cambia la posición de los elementos de la relación sino que también ella cambia. La dualidad sujeto/objeto —el sujeto que conoce y el objeto por conocer— se desvanece y en su lugar aparece la de maestro/neófito. La relación de orden científico se transforma en una de orden mágico-religioso. En la relación inicial, el antropólogo quiere *conocer* al otro; en la segunda, el neófito quiere *convertirse* en otro.

La conversión es doble: la del antropólogo en brujo y la de la antropología en *otro* conocimiento. Como relato de su conversión, los libros de Castaneda colindan en un extremo con la etnografía y en otro con la

[16] Тут помилка в датуванні: «Окрема реальність» вийшла друком у 1971 році.

another extreme with phenomenology, rather than religion, experience that I have called the *otherness*. This experience is expressed in magic, religion and poetry but not only in them: from Paleolithic times to our days it is a central part of the life of men and women. It is a constitutive experience of Man, such as work and language. It extends from children's games to the erotic encounter and from knowing you are alone in the world to feeling you are a part of the world. It is a detachment from the self who we are (or we believe to be) towards the *other* that we are also and who always is different from us. Detachment: appearance: experience of the *strangeness* that it is to be Man.

As a critical destruction of anthropology, the work of Castaneda slashes the opposing frontiers of philosophy and religion. Those of philosophy because he proposes, after a radical critique of reality, another knowledge, non-scientific and illogical; those of religion because that knowledge demands a change of nature in the initiate: a conversion. The *other* knowledge opens the doors of the *other* reality to a condition for the neophyte to become *another*.

The ambiguity of meanings unfolds in the center of the Castaneda experience. His books are chronicles of a conversion, the report of a spiritual awakening and, at the same time, they are a rediscovery and defense of knowledge despised by the West and contemporary science. The theme of this knowledge is linked both to power and to metamorphosis: the man who knows (the wizard) is the man of power (the warrior) and both knowledge and power are the keys to change. The wizard can see the other reality because he sees it with other eyes—with the eyes of the *other*.

ідеться більше ніж про релігію — про досвід, що я назвав би *іншістю*[2]. Цей досвід виражається в магії, релігії та поезії, але не лише в них: з часів палеоліту до наших днів він є серцевиною життя чоловіків і жінок. Це визначальний складовий досвід людини, якот робота або мовлення. Він охоплює та вміщує в собі все розмаїття прожитого — від дитячих забавок до еротичних побачень і від знання про свою самотність у світі до відчування себе частиною світу. Це відділення від того «я», яким ми є (або гадаємо, що є), вбік *іншого*, яким ми також є і що завжди відрізняється від нас. Відділення: поява: *дивовижний* досвід бути людьми.

[2] Пор. «Лук і ліра», Мексика, 1956 р., особливо «Коловоріт знаків» (*примітка Октавіо Паса*).

Як руйнівна критика антропології, праця Кастанеди межує із супротивними засадами філософії та релігії. Філософії — бо після ґрунтовної критики реальності нам пропонують інше знання, ненаукове й нелогічне; релігії — тому що це знання потребує внутрішньої трансформації посвяченого в його таємниці: перетворення. Це *інше* знання відчиняє двері до *іншої* реальності за умови, що неофіт також стане *іншим*.

Неясність значень проявляється в центрі всього, досвідчуваного Кастанедою. Його книжки — це хроніка перетворення, розповідь про духовне пробудження, і водночас вони є відкриттям наново й захистом знання, відкинутого й ігнорованого Заходом і сучасною наукою. Тема знання пов'язана із силою, а вони обоє — з метаморфозою: чоловік знання (мольфар) є чоловіком сили (воїном), знання й сила — це ключі до зміни. Мольфар може бачити іншу реальність, тому що дивиться іншими очима — очима *іншого*.

fenomenología, más que de la religión, de la experiencia que he llamado de la *otredad*[2]. Esta experiencia se expresa en la magia, la religión y la poesía pero no sólo en ellas: desde el paleolítico hasta nuestros días es parte central de la vida de hombres y mujeres. Es una experiencia constitutiva del hombre, como el trabajo y el lenguaje. Abarca del juego infantil al encuentro erótico y del saberse solo en el mundo a sentirse parte del mundo. Es un desprendimiento del yo que somos (o creemos ser) hacia el *otro* que también somos y que siempre es distinto de nosotros. Desprendimiento: aparición: Experiencia de la *extrañeza* que es ser hombres.

[2] Cf. *El arco y la lira*, México, 1956, especialmente «Los signos en rotación».

Como destrucción crítica de la antropología, la obra de Castaneda roza las opuestas fronteras de la filosofía y la religión. Las de la filosofía porque nos propone, después de una crítica radical de la realidad, otro conocimiento, no-científico y alógico; las de la religión porque ese conocimiento exige un cambio de naturaleza en el iniciado: una conversión. El *otro* conocimiento abre las puertas de la *otra* realidad a condición de que el neófito se vuelva *otro*.

La ambigüedad de los significados se despliega en el centro de la experiencia de Castaneda. Sus libros son la crónica de una conversión, el relato de un despertar espiritual y, al mismo tiempo, son el redescubrimiento y la defensa de un saber despreciado por Occidente y la ciencia contemporánea. El tema del saber está ligado al del poder y ambos al de la metamorfosis: el hombre que sabe (el brujo) es el hombre de poder (el guerrero) y ambos, saber y poder, son las llaves del cambio. El brujo puede ver la otra realidad porque la ve con otros ojos —con los ojos del *otro*—.

Certain drugs used by the American Indians are the means to change nature. The variety of hallucinogenic plants known to societies in Pre-Columbian cultures is astonishing, from the *yagé* or *ayahuasca* of South America to the peyote of the Mexican plateau, and of the mushrooms of the mountains of Oaxaca and Puebla to the *datura* which don Juan gives Castaneda in the first book of the trilogy. Although the Spanish missionaries knew (and condemned) the use of hallucinogenic substances by Indians, modern anthropologists were not interested in the subject until very recently.

In fact, notes Michael J. Harner, "the most important studies of the material, more than to anthropologists, are due to pharmacologists such as Lewin and botanists like Schultz and Watson." One of Castaneda's merits is to have gone from botany and physiology to anthropology. Castaneda has penetrated a closed society, an underground society that coexists, although it does not live, in modern Mexican society. It is tradition in the process of extinction: that of sorcerers, heirs of pre-Columbian priests and shamans.

Засоби для зміни внутрішньої природи — це деякі наркотичні речовини, які використовують американські індіанці. Розмаїття галюциногенних рослин, відомих іще доколумбовим спільнотам, вражає: від *яґе* чи *аяуаски* в Південній Америці до пейоту мексиканського нагір'я та від грибів із гір Оахаки й Пуебло до *дурману*, який дон Хуан давав Кастанеді в першій книжці трилогії. Попри той факт, що іспанські місіонери знали (й осуджували) використання індіанцями галюциногенних речовин, сучасні антропологи донедавна взагалі не цікавилися цією темою.

Насправді, зазначає Майкл Джеймс Гарнер[17], "найвагоміші дослідження цього предмета належать не так антропологам, як фармакологам, зокрема Левіну, чи ботанікам, зокрема Шульцу і Ватсону"[3]. Одна із заслуг Кастанеди полягає в переході від ботаніки й фізіології до антропології. Кастанеда проник у закриту традицію, андеґраундну спільноту, яка співіснує із сучасним мексиканським суспільством, хоча й не живе його життям. Традиція, що зникає: вона належить мольфарам, спадкоємцям доколумбових жерців і шаманів.

[3] «Галюциногени і шаманізм», під редакцією Майкла Джеймса Гарнера, Oxford University Press. Серед статей, що містяться в цій книжці, дві особливо привернули мою увагу: одна написана Генрі Мунном і розповідає про використання грибів масатекськими шаманами, а інша належить перу Гарнера, у ній ідеться про досі ігноровану важливість галюциногенів — дурману, мандрагори й беладони — у чаклунстві епохи Середньовіччя й Ренесансу. Мунн висуває захопливу гіпотезу: гриби активують

Los medios para cambiar de naturaleza son ciertas drogas usadas por los indios americanos. La variedad de las plantas alucinógenas que conocían las sociedades precolombinas es asombrosa, del *yagé* o *ayahuasca* de Sudamérica al peyote del altiplano mexicano, y de los hongos de las montañas de Oaxaca y Puebla a la *datura* que da don Juan a Castaneda en el primer libro de la trilogía. Aunque los misioneros españoles conocieron (y condenaron) el uso de substancias alucinógenas por los indios, los antropólogos modernos no se interesaron en el tema sino hasta hace muy poco tiempo.

En realidad, señala Michael J. Harner, «los estudios más importantes sobre la materia se deben, más que a los antropólogos, a farmacólogos como Lewin y a botánicos como Schultz y Watson»[3]. Uno de los méritos de Castaneda es haber pasado de la botánica y la fisiología a la antropología. Castaneda ha penetrado en una tradición cerrada, una sociedad subterránea y que coexiste, aunque no convive, con la sociedad moderna mexicana. Una tradición en vías de extinción: la de los brujos, herederos de los sacerdotes y chamanes precolombinos.

[3] *Hallucinogens and Shamanism*, editado por Michael J. Harner, Oxford University Press. Entre los ensayos que recoge este libro, dos me llamaron particularmente la atención, uno de Henry Munn sobre el uso de los hongos entre los chamanes mazatecos y otro de Harner sobre la importancia, hasta ahora ignorada, de los alucinógenos —datura, mandrágora, belladona— en la hechicería medieval y renacentista. La hipótesis de Munn es apasionante: los hongos excitan la

[17] Майкл Гарнер (англ. *Michael Harner*, 1929–2018 рр.) — видатний амер. антрополог і освітній діяч, один із найавторитетніших у світі дослідників шаманізму, засновник «Фонду шаманських студій». Відомий польовими дослідженнями шаманізму серед індіанців Еквадору (1956–57 рр.) і Перу (1960–61 рр.), де отримав ініціацію у світ шаманів. Під час навчання Кастанеди в УКЛА надихав його в роботі над нотатками і рукописом «Учення дона Хуана». Заперечував можливість плагіату з боку Кастанеди, в якому того звинувачував Річард де Мілль. Уривки з інтерв'ю Майкла Гарнера про Кастанеду, яке він дав у віці майже 85 років, наводяться на стор. 472–474.

мовленнєві й поетичні здібності шамана. Що стосується чаклунства на Заході, необхідно перечитати, у світлі дослідження Гарнера, деякі класичні твори, наприклад перші розділи «Золотого Осла»[18] (*примітка Октавіо Паса*).

facultad hablante y poetizante del chamán. En cuanto a la hechicería de Occidente, hay que releer, a la luz del estudio de Harner, ciertas obras clásicas, como los primeros capítulos de *El asno de oro*.

The society of the sorcerers of Mexico is a clandestine society that extends in time and space. In time: it is our contemporary, but for its beliefs, practices and rituals it sinks its roots in the pre-Hispanic world; in space: it is a brotherhood that by its ramifications cover the whole republic and penetrates to the south of the United States. A syncretistic tradition, more for its practices than by its vision of the world. For example, don Juan indiscriminately uses Peyote, fungi and datura, while the shamans of Huatla, according to Munn, serve only the fungi. In don Juan's ideas about the nature of reality and Man the theme of the double animal, the *nahual* continually appears, cardinal in the pre-Columbian beliefs, next to concepts of Christian origin.

Nevertheless, I do not think it risky to say that it is a syncretism in which both the background and the practices are essentially pre-Columbian. The vision of don Juan is that of a civilization defeated and oppressed by vice royal Christianity and by the successive ideologies of the Mexican Republic, of the liberals of the

Спільнота мексиканських мольфарів — це таємне товариство, що простягнулося в часі й просторі. У часі: це наше сьогодення, але коріння його практик, ритуалів і світорозуміння сягає доіспанського світу; у просторі: це розгалужене братство, що охоплює всю республіку та проникає аж до півдня Сполучених Штатів. Це синкретична традиція, як за практиками, так і за своїм поглядом на світ. Наприклад, дон Хуан використовує пейот, гриби й дурман, тоді як шамани Уатля, згідно із Мунном[19], послуговуються винятково грибами. Невід'ємну частину уявлень дона Хуана про природу реальності й людини становить тема тварини-двійника, *наґваля*, що є однією з провідних у доколумбовому світосприйнятті місцевих індіанців поряд із ідеями християнського походження.

Однак мені не видається ризикованим стверджувати, що тут ідеться про синкретизм, в основі якого лежать переважно доколумбові практики. Погляд дона Хуана — це бачення переможеної та пригнобленої цивілізації — спершу християнськими місіонерами, а потім ідеологічними концепціями, що панували в Мексиканській

La sociedad de los brujos de México es una sociedad clandestina que se extiende en el tiempo y en el espacio. En el tiempo: es nuestra contemporánea, pero por sus creencias, prácticas y rituales hunde sus raíces en el mundo prehispánico; en el espacio: es una cofradía que por sus ramificaciones abarca a toda la república y penetra hasta el sur de los Estados Unidos. Una tradición sincretista, lo mismo por sus prácticas que por su visión del mundo. Por ejemplo, don Juan usa indistintamente el peyote, los hongos y la datura mientras que los chamanes de Huatla, según Munn, se sirven únicamente de los hongos. En las ideas de don Juan sobre la naturaleza de la realidad y del hombre aparece continuamente el tema del doble animal, el *nahual*, cardinal en las creencias precolombinas, al lado de conceptos de origen cristiano.

Sin embargo, no me parece aventurado afirmar que se trata de un sincretismo en el que tanto el fondo como las prácticas son esencialmente precolombinas. La visión de don Juan es la de una civilización vencida y oprimida por el cristianismo virreinal y por las sucesivas ideologías de la República Mexicana, de los liberales del siglo XIX a

[18] «Золотий осел» (лат. *Asinus aureus*), або «Метаморфози» (лат. *Metamorphoses*) — роман давньоримського письменника II ст. Луція Апулея (лат. *Lucius Apuleius*; близько 125—180 рр. н.е.), в якому розповідається про неймовірні пригоди римського юнака Луція, захопленого жінками і чаклунством. Опинившись у домі відьми Памфіли, він побачив, як та за допомогою чарівних мазей обернулася на сову і полетіла на побачення до коханого. На прохання юнака служниця відьми дістає йому мазь, яка має перетворити його на птаха, але плутає пляшки, і замість того, щоб стати птахом, Луцій перетворюється на осла.

[19] Норман Генрі Мунн (англ. *Norman Henry Munn*, 1940–2014 рр.) — письменник і поет, що вивчав використання галюциногенних рослин індіанцями конібо в східному Перу, а також у масатеків у горах Оахаки. Твори Мунна про психоделіки, зокрема його есей «Гриби мови», мали вплив на великого прихильника галюциногенів Теренса Маккену, про що той пише у своїй книжці «Їжа богів». Його дружина Натівідад Естрада розмовляла мовою масатек і мешкала в муніципалітеті Уаутля де Хіменес у штаті Оахака.

XIX century to the revolutionaries of the XX. An indomitable loser. The ideologies for which we kill, and which have killed us since independence, have lasted a little; the beliefs of don Juan have fed and enriched the sensibility and imagination of the Indians for several thousand years.

It is remarkable, or rather, revealing, the absence of Mexican names among the researchers of the secret, nocturnal face of Mexico. This indifference could be attributed to a professional deformation of our anthropologists, victims of scientific prejudices who, otherwise, do not share at all with their colleagues in other places. In my view, it is rather an inhibition due to certain historical and social circumstances. Our anthropologists are the direct heirs of missionaries, just as sorcerers are of pre-Hispanic priests. Like the missionaries of the XVI century, Mexican anthropologists in indigenous communities do not want so much to know them as to change them. Their attitude is opposite to that of Castaneda. The missionaries wanted to extend the Christian community to Indians; our anthropologists want to integrate them into Mexican society. The ethnocentrism of the former was religious, the latter is progressive and nationalist. The latter severely limits our understanding of certain life forms.

Sahagun deeply understood the Indian religion, even if he conceived it as a mon-

Республіці — від лібералів XIX до революціонерів XX століття. Цивілізації переможеної, але не підкореної. Ідеологічні концепції, через які ми вбиваємо й нас убивають із часу здобуття незалежності, дуже молоді; тоді як погляди дона Хуана живлять і збагачують сприйняття та уяву індіанців упродовж тисячоліть.

Примітною (краще сказати: показовою) є відсутність мексиканських імен серед дослідників таємного, вкритого темрявою обличчя Мексики. Цю байдужість можна було б пояснити фаховою деформацією наших антропологів, жертв упереджених поглядів і апріорних суджень сцієнтистів[20], що їх, до речі, поділяють далеко не всі їхні колеги з інших країн. На мою думку, це скоріше спричинене певним гальмуванням досліджень у цій сфері, зумовленим деякими історико-соціальними обставинами. Наші антропологи — прямі спадкоємці місіонерів, так само як мольфари — це спадкоємці доіспанських жерців. Як і місіонери XVI століття, мексиканські антропологи контактують із індіанськими спільнотами не для того, щоб їх вивчати, а для того, щоб їх змінити. Їхній підхід супротивний до ставлення Кастанеди. Місіонери хотіли поширити християнську спільноту на індіанців; наші антропологи хочуть інтегрувати їх у мексиканське суспільство. Етноцентризм перших був релігійний, тоді як у других він прогресистський і націоналістичний. Цей останній істотно обмежує їхнє розуміння деяких способів життя.

Саагун[21] глибоко розумів релігію індіанців, навіть якщо вона була для нього чимось

los revolucionarios del XX. Un vencido indomable. Las ideologías por las que matamos, y nos matan desde la Independencia, han durado poco; las creencias de don Juan han alimentado y enriquecido la sensibilidad y la imaginación de los indios desde hace varios miles de años.

Es notable, mejor dicho: reveladora, la ausencia de nombres mexicanos entre los de los investigadores de la faz secreta, nocturna de México. Esta indiferencia podría atribuirse a una deformación profesional de nuestros antropólogos, víctimas de prejuicios cientistas que, por lo demás, no comparten todos sus colegas de otras partes. A mi juicio se trata más bien de una inhibición debida a ciertas circunstancias históricas y sociales. Nuestros antropólogos son los herederos directos de los misioneros, del mismo modo que los brujos lo son de los sacerdotes prehispánicos. Como los misioneros del siglo XVI, los antropólogos mexicanos se acercan a las comunidades indígenas no tanto para conocerlas como para cambiarlas. Su actitud es inversa a la de Castaneda. Los misioneros querían extender la comunidad cristiana a los indios; nuestros antropólogos quieren integrarlos en la sociedad mexicana. El etnocentrismo de los primeros era religioso, el de los segundos es progresista y nacionalista. Esto último limita gravemente su comprensión de ciertas formas de vida.

Sahagún comprendía profundamente la religión india, incluso sí la concebía como una

[20] Сцієнтизм або саєнтизм (від лат. *scientia* — знання, наука) — концепція, згідно з якою у всіх сферах досліджень, включно з філософією та іншими гуманітарними науками, слід застосовувати методи природничих наук.
[21] Бернардіно де Саагу́н (ісп. *Bernardino de Sahagún*, 1499–1590 рр.) — францисканський вчений і літописець ацтекської етноісторії у «Флорентійському кодексі».

strous trick of the devil, because he looked at it from the perspective of Christianity. For the missionaries the religious beliefs and practices of the Indians were something perfectly serious, *demonically* serious; anthropologists are aberrations, errors, cultural products that must be classified and cataloged in that museum of curiosities and monstrosities called ethnography.

Another obstacle to the correct understanding of the indigenous world, both with the ancient and the contemporary, is the strange mixture of American *behaviorism* and vulgar Marxism that prevails in Mexican social studies. The first is less harmful; it limits the vision but does not deform it. As a scientific method it is valuable, not as a philosophy of science. This is evident in the field of linguistics, the only of the so-called social sciences that has been truly constituted as such.

There is no need to dwell on the subject: Chomsky has already stated the essentials. The limitation of Marxism is otherwise. The reduction of magic to a mere ideological superstructure can be, from a certain point of view, accurate. Only it is too general a point of view and does not allow us to see the phenomenon in its particularity. There is an opposition between anthropology and Marxism. First, it is a science or, rather, aspires to become one; that is why he is interested in the description of each particular phenomenon and dares only issue general conclusions with the greatest reserve.

на кшталт мерзенного викруту, хитрощів диявола, бо він розглядав її з позицій християнства. Для місіонерів релігійні переконання й практики індіанців були чимось дуже серйозним, *диявольськи* серйозним. Для антропологів вони є щось хибне, помилкове — культурний продукт, який потрібно класифікувати й каталогізувати в цьому музеї рідкісних і потворних дивовиж, що його ми називаємо етнографією.

Ще однією перешкодою для правильного розуміння індіанського світу, як давнього, так і сучасного, є дивна суміш північноамериканського *бігейвіоризму* та вульгарного марксизму, яка домінує в мексиканських соціальних дослідженнях. Перший менш шкідливий; він обмежує картину, але не деформує її. Він має цінність як науковий метод, але не як філософія науки. Це очевидно в лінгвістичній сфері, єдиній із так званих суспільних наук, що насправді стала такою. Розвивати далі цю тему немає потреби: Чомскі[22] вже сказав усе найважливіше.

Обмеження марксизму мають інший характер. Зведення магії лише до якоїсь ідеологічної надбудови може бути правильним із певного погляду. Але тільки коли йдеться про погляд занадто загальний, який не дозволяє нам побачити феномен у його конкретних рисах. Між антропологією та марксизмом існує велика відмінність. Перша — це наука або, точніше, вона хоче стати наукою; тому вона зацікавлена в описі кожного окремого феномена й не насмілюється без суттєвих застережень робити якісь широкі узагальнення. Ще немає таких законів антропології як, наприклад,

monstruosa artimaña del demonio, porque la contemplaba desde la perspectiva del cristianismo. Para los misioneros las creencias y prácticas religiosas de los indios eran algo perfectamente serio, *endemoniadamente* serio; para los antropólogos son aberraciones, errores, productos culturales que hay que clasificar y catalogar en ese museo de curiosidades y monstruosidades que se llama etnografía.

Otro de los obstáculos para la recta comprensión del mundo indígena, lo mismo el antiguo que el contemporáneo, es la extraña mezcla de *behaviorismo* norteamericano y de marxismo vulgar que impera en los estudios sociales mexicanos. El primero es menos dañino; limita la visión pero no la deforma. Como método científico es valioso, no como filosofía de la ciencia. Esto es evidente en la esfera de la lingüística, la única de las llamadas ciencias sociales que se ha constituido verdaderamente como tal. No es necesario extenderse sobre el tema: Chomsky ha dicho ya lo esencial.

La limitación del marxismo es de otra índole. Reducir la magia a una mera superestructura ideológica puede ser, desde cierto punto de vista, exacto. Sólo que se trata de un punto de vista demasiado general y que no nos deja ver el fenómeno en su particularidad concreta. Entre antropología y marxismo hay una oposición. La primera es una ciencia o, más bien, aspira a convertirse en una; por eso se interesa en la descripción de cada fenómeno particular y no se atreve sino con las mayores reservas a emitir conclusiones generales. Todavía no hay leyes antropológicas en el sentido en que

[22] Авра́м Ноа́м Чо́мскі (також транскрибується як Хо́мський, англ. *Avram Noam Chomsky*, народився у 1928 році) — американський лінгвіст, філософ і політичний активіст, аналітик, літератор, професор мовознавства Массачусетського технологічного інституту, один із засновників сучасної лінгвістики та визначна постать в аналітичній філософії.

There are still no anthropological laws in the sense that there are physical laws. Marxism is not a science, but a theory of science and history (more precisely: a historical theory of science); that's why it encompasses all social phenomena in universal historical categories: primitive communism, slavery, feudalism, capitalism, socialism. The historical model of Marxism is successive, progressive and unique; I mean, all societies have passed, will pass or must pass through each of the stages of historical development, from original Communism to the Communism of the industrial era. For Marxism there is but one history, the same for all. It is a universalism that does not admit the plurality of civilizations and that reduces the extraordinary diversity of societies to a few forms of economic organization. The historical model of Marx was Western society; Marxism is an ethnocentrism that is ignored.

закони фізики. Марксизм не наука, а лише теорія науки та історії (точніше, історична теорія науки); тому він охоплює всі суспільні феномени універсальними історичними категоріями: примітивний комунізм, рабовласництво, феодалізм, капіталізм, соціалізм. Історична модель марксизму послідовна, прогресивна й унікальна; хочу сказати, що кожне суспільство пройшло, проходитиме або має пройти через кожну з цих фаз історичного розвитку, від первісного до індустріального комунізму. Для марксизму існує лише одна історія, однакова для всіх. Це універсалізм, який не допускає розмаїття цивілізацій і зводить надзвичайну різноманітність суспільств лише до кількох форм економічної організації. Історичною моделлю Маркса було західне суспільство; марксизм — це етноцентризм, який просто не усвідомлює цього: неусвідомлений етноцентризм[4].

[4] Звісно, на відміну від своїх учнів, Маркс не відзначався цілковитою нечутливістю до величезного розмаїття спільнот. Приклади: його зауваження щодо Індії та його ідеї (на жаль, ніколи не розвинені) про те, що він називав «азійським способом виробництва» (*примітка Октавіо Паса*).

hay leyes físicas. El marxismo no es una ciencia, sino una teoría de la ciencia y de la historia (más exactamente: una teoría histórica de la ciencia); por eso engloba todos los fenómenos sociales en categorías históricas universales: comunismo primitivo, esclavismo, feudalismo, capitalismo, socialismo. El modelo histórico del marxismo es sucesivo, progresista y único; quiero decir, todas las sociedades han pasado, pasarán o deben pasar por cada una de esas fases de desarrollo histórico, desde el comunismo original hasta el comunismo de la era industrial. Para el marxismo no hay sino una historia, la misma para todos. Es un universalismo que no admite la pluralidad de civilizaciones y que reduce la extraordinaria diversidad de sociedades a unas cuantas formas de organización económica. El modelo histórico de Marx fue la sociedad occidental; el marxismo es un etnocentrismo que se ignora[4].

[4] Naturalmente, a diferencia de sus discípulos, Marx no fue insensible del todo a la prodigiosa pluralidad de sociedades. Ejemplos: sus observaciones sobre la India y sus ideas, por desgracia nunca desarrolladas, acerca de lo que llamaba «el modo asiático de producción».

In other pages I have referred to the role of hallucinogenic drugs in visionary experience (*Corriente Alterna*, Mexico, 1967). It would be an impertinence if I repeat here what I said at the time, so I will just remind you that the use of the hallucinogens can be equated with ascetic practices: they are predominantly physical and physiological means to bring about spiritual enlightenment. In the sphere of the imagination are the equivalent of what is asceticism for the senses and meditation exercises for understanding. I hardly

Я вже згадував в іншій своїй публікації роль галюциногенних речовин у досвіді видінь (збірка есеїв «Змінний струм», Мехіко, 1967 р.). Недоречно знову повторювати написане в тій публікації, тож я обмежуся лише нагадуванням про те, що використання галюциногенів може прирівнюватися до аскетичних практик: це переважно фізичні та фізіологічні засоби для викликання духовного просвітлення. У сфері уяви вони рівнозначні тому, чим є аскетизм для відчуттів, а практики медитації — для розуму. Навряд чи є потреба казати: щоб

En otras páginas me he referido a la función de las drogas alucinógenas en la experiencia visionaria (*Corriente Alterna*, México, 1967). Sería una impertinencia repetir aquí lo que dije entonces, de modo que me limitaré a recordar que el uso de los alucinógenos puede equipararse a las prácticas ascéticas: son medios predominantemente físicos y fisiológicos para provocar la iluminación espiritual. En la esfera de la imaginación son el equivalente de lo que son el ascetismo para los sentidos y los ejercicios de meditación para el

need to add whereas, in order to be effective, included with the use of hallucinogenic substances must be a vision of the world and the afterworld, an eschatology, a theology and a ritual. The drugs are part of a physical and spiritual discipline, such as ascetic practices. The macerations of the Christian hermit correspond to the sufferings of Christ and of his martyrs; the yogi's vegetarianism to the fraternity of all living beings to the mysteries of karma; the spinning of the dervish to the cosmic spiral and the dissolution of forms in their movement.

Two opposing but coincident transgressions of normal sexuality: the chastity of the Christian cleric and the erotic rites of the Tantric adept. Both are religious denials of the genera animal. The Huichol communion with peyote involves sexual and nutritional bans more rigorous than Catholic Lent and Islamic Ramadan. Each of these practices is part of a symbolism that encompasses the macrocosm and the microcosm; each of them, also has a rhythmic periodicity, that is to say, it is included in a sacred calendar. The practice is vision and sacrament, unique moment and ritual repetition.

Drugs, ascetic practices and meditation exercises are not ends but means. If the means becomes an end, it becomes a destructive agent. The result is not inner liberation but slavery, madness and not wisdom, degradation and not vision. This is what has happened in recent years.

використання галюциногенних речовин було ефективним, воно має бути впроваджене в систему бачення нашого світу повсякденності й іншого, потаємного світу — есхатологію, теологію й ритуал. Наркотики є частиною фізичної та духовної дисципліни, так само, як і аскетичні практики. Приборкання плоті християнським самітником співвідноситься зі стражданнями Христа й мучеників за його віру; вегетаріанство йогіна — з братерством усіх живих істот і таємницями карми; кружляння дервіша — з космічною спіраллю та розчиненням форм у його русі.

Дві протилежні, але збіжні форми непокори нормальній сексуальності: цнотливість християнського священика й еротичні ритуали послідовників тантри. В обох випадках йдеться про релігійні заперечення тваринної спадщини. У пейотній громаді уїчолів[23] дотримуються суворіших заборон щодо статевих стосунків і вживання харчових продуктів, ніж обмеження, встановлені під час католицького Великого посту чи ісламського Рамадану. Кожна з цих практик є частиною символізму, що охоплює макрокосм і мікрокосм; кожна з них також має свою ритмічну циклічність, тобто вписана в сакральний календар. Це видіння й таїнство, унікальна мить і ритуальне повторення.

Наркотики, аскетичні практики і вправи з медитації — це не мета, а лише засоби. Якщо засіб перетворюється на мету, то він стає руйнівною силою. Як наслідок, замість внутрішнього звільнення дістаємо рабство, замість мудрості — божевілля, замість бачення — деградацію. Саме це й відбувалося

entendimiento. Apenas si debo añadir que, para ser eficaz, el empleo de las substancias alucinógenas ha de insertarse en una visión del mundo y del trasmundo, una escatología, una teología y un ritual. Las drogas son parte de una disciplina física y espiritual, como las prácticas ascéticas. Las maceraciones del eremita cristiano corresponden a los padecimientos de Cristo y de sus mártires; el vegetarianismo del yoguín a la fraternidad de todos los seres vivos y a los misterios del karma; los giros del derviche a la espiral cósmica y a la disolución de las formas en su movimiento.

Dos transgresiones opuestas, pero coincidentes, de la sexualidad normal: la castidad del clérigo cristiano y los ritos eróticos del adepto tantrista. Ambas son negaciones religiosas de la generación animal. La comunión huichol del peyote implica prohibiciones sexuales y alimenticias más rigurosas que la Cuaresma católica y el Ramadán islámico. Cada una de estas prácticas es parte de un simbolismo que abarca al macrocosmos y al microcosmos; cada una de ellas, asimismo, posee una periodicidad rítmica, es decir, se inscribe dentro de un calendario sagrado. La práctica es visión y sacramento, momento único y repetición ritual.

Las drogas, las prácticas ascéticas y los ejercicios de meditación no son fines sino medios. Si el medio se vuelve fin, se convierte en agente de destrucción. El resultado no es la liberación interior sino la esclavitud, la locura y no la sabiduría, la degradación y no la visión. Esto es lo que ha ocurrido en los últimos años.

[23] Уїчолі (*Huichol*) або Вісарітарі (*Wixáritari*) — корінні мексиканці, що живуть у горах Західного С'єрра-Мадре в мексиканських штатах Наяріт, Халіско, Сакатекас і Дуранґо. Як і багато інших автохтонних американських груп, уїчолі традиційно використовували кактус пейот (*hikuri*) у релігійних ритуалах. Практики уїчолів максимально точно відображають доколумбові ритуали, що охоплюють співи, голосіння й контактування з духами предків.

Hallucinogenic drugs have become destructive powers because they have been wrenched from their theological and ritual context. The first gave them meaning, transcendence; the second, when introduced with periods of abstinence and use, minor psychic and physiological disorders. The modern use of hallucinogens is the desecration of an ancient sacrament, as contemporary promiscuity is the desecration of the body. Hallucinogens, therefore, are only used in the first phase of initiation. Castaneda is explicit and strict about this point: once the daily perception of reality breaks down—once the vision of the *other* reality ceases to offend our senses and our reason—the drugs are left out. Its function is similar to that of the *mandala* of Tibetan Buddhism: it is a *support* of meditation, necessary for the beginner, not for the initiated.

The action of the hallucinogens is twofold: they are a critique of reality and they propose another reality. The world we see, feel and think of appears disfigured and distorted; on its ruins rises another world, horrible or beautiful, according to the case, but always wonderful. (The drug grants havens and hells according to a justice that is not of this world, but which undoubtedly resembles that of the other (as the mystics of all religions have described.) The vision of the *other* reality rests on the ruins of *this* reality. The destruction of everyday reality is a result of what might be called the sensate criticism of the world. It is the equivalent, in the sphere of the senses, to the rational critique of reality. The vision is based on a radical skepticism that makes us

протягом останніх років. Галюциногенні засоби перетворилися на потенційно шкідливі, тому що були вирвані з контексту теології і ритуалу. Теологія дає їм сенс і трансцендентність; ритуал, завдяки чергуванню періодів утримання та вживання, мінімізує психічні та фізіологічні розлади. Сучасне використання галюциногенів — це осквернення давнього таїнства, так само як сучасна розпуста — це осквернення тіла. Утім, галюциногени корисні лише на першому етапі посвячення. Щодо цього Кастанеда висловлюється дуже чітко й категорично: щойно тільки зруйнується сприйняття звичної реальності, щойно тільки бачення *іншої* реальності перестане ображати наші чуття й наш розум, одразу ж відпаде й будь-яка потреба в наркотиках. Їхня функція подібна до *мандали* в тибетському буддизмі: вона є *підтримкою* медитації, що необхідна початківцеві, але не тому, хто вже втаємничений.

Дія галюциногенів подвійна: вони ставлять під сумнів звичну реальність і пропонують нам іншу реальність. Світ, який ми бачимо, відчуваємо й мислимо, постає перед нами як щось перекручене та змінене до невпізнання; на його руїнах з'являється інший світ — жахливий чи прекрасний, але неодмінно фантастичний і приголомшливий. (Наркотики насилають нам рай і пекло згідно зі справедливістю, яка належить не цьому світу, а, схоже, тому іншому світові, як його описували містики всіх релігій.) Бачення *іншої* реальності постає на руйновищі *цієї* реальності. Руйнування реальності повсякденного життя — це результат того, що можна було б назвати почуттєвою критикою нашого світу. У сфері чуттів це еквівалент раціональних сумнівів щодо реальності. Бачення іншої реальності ґрунтується на глибинному скептицизмі, що

Las drogas alucinógenas se han vuelto potencias destructivas porque han sido arrancadas de su contexto teológico y ritual. Lo primero les daba sentido, trascendencia; lo segundo, al introducir períodos de abstinencia y de uso, minimizaba los trastornos psíquicos y fisiológicos. El uso moderno de los alucinógenos es la profanación de un antiguo sacramento, como la promiscuidad contemporánea es la profanación del cuerpo. Los alucinógenos, por lo demás, sólo son útiles en la primera fase de la iniciación. Sobre este punto Castaneda es explícito y terminante: una vez rota la percepción cotidiana de la realidad —una vez que la visión de la *otra* realidad cesa de ofender a nuestros sentidos y a nuestra razón— las drogas salen sobrando. Su función es semejante a la del *mandala* del budismo tibetano: es un *apoyo* de la meditación, necesario para el principiante, no para el iniciado.

La acción de los alucinógenos es doble: son una crítica de la realidad y nos proponen otra realidad. El mundo que vemos, sentimos y pensamos aparece desfigurado y distorsionado; sobre sus ruinas se eleva otro mundo, horrible o hermoso, según el caso, pero siempre maravilloso. (La droga otorga paraísos e infiernos conforme a una justicia que no es de este mundo, pero que, indudablemente, se parece a la del otro según lo han descrito los místicos de todas las religiones). La visión de la *otra* realidad reposa sobre las ruinas de *esta* realidad. La destrucción de la realidad cotidiana es el resultado de lo que podría llamarse la crítica sensible del mundo. Es el equivalente, en la esfera de los sentidos, de la crítica racional de la realidad. La visión se apoya en un escepticismo radical

doubt coherence, consistency and even existence of this world that we see, hear, smell and touch. To see the other reality we must doubt the reality we see with our eyes. Pirrón is the patron of all mystics and shamans.

In the past two centuries no one else has better critiqued the reality of this world and of the self than David Hume: there is nothing sure we can affirm about the objective world and the subject that looks at it, only that one and the other are bundles of instantaneous and disjointed perceptions linked by memory and imagination. The world is imaginary, even if it is not based upon the perceptions by which, alternatively, it manifests itself and dissipates. It may seem arbitrary to go to the great critic of religion. It is not: "When I see this table and that chimney, nothing is present to me but particular perceptions, which are of like nature with all the other perceptions... when I turn my reflection on *myself*, I never can perceive this *self* without some more perceptions: nor can I ever perceive anything but the perceptions. It is the compositions of these, therefore, which form the *self*." Don Juan, the Yaqui shaman, does not say anything very different: what we call reality are but "descriptions of the world" (Castaneda calls them *paintings*, in this Castaneda follows Russell and Witt-

змушує нас сумніватись у зв'язності, узгодженості, обґрунтованості й у самому існуванні цього світу, який ми бачимо, чуємо, нюхаємо і якого торкаємося. Щоб бачити іншу реальність, потрібно сумніватися в тій реальності, яку ми бачимо очима. Піррон[24] — це голова всіх містиків і шаманів.

Критику реальності цього світу й нашого «я» краще за всіх зробив Девід Г'юм[25] два століття тому: ми не можемо стверджувати нічого певного ні про об'єктивний світ, ні про суб'єкта, що на нього дивиться, за винятком того, що і те, й інше є продуктами миттєвих і не пов'язаних один із одним сприйняттів, які поєднуються між собою за допомогою пам'яті та уяви. Наш світ уявний, дарма що такими не є сприйняття, в яких він то проявляється, то зникає. Може видатися дещо сумнівним посилання на слова видатного критика релігії. Але це не так: "Коли я дивлюся на цей стіл і той комин, для мене не існує нічого, крім окремих сприйняттів, природа яких подібна до всіх інших сприйняттів... Коли я обертаю свою рефлексію на самого *себе*, я ніколи не можу сприймати цього *себе* без одного чи більшої кількості сприйняттів: так само я ніколи не можу сприймати нічого іншого, крім сприйняттів. Отже, саме їхній набір і формує *мене*"[5]. Дон Хуан, шаман я́кі, не говорить щось дуже відмінне від цього: те, що ми називаємо реальністю — це лише «описи світу» (Кастанеда називає їх *картинами світу*, більше йдучи в цьому за

que nos hace dudar de la coherencia, consistencia y aun existencia de este mundo que vemos, oímos, olemos y tocamos. Para ver la otra realidad hay que dudar de la realidad que vemos con los ojos. Pirrón es el patrono de todos los místicos y chamanes.

La crítica de la realidad de este mundo y del yo la hizo mejor que nadie, hace dos siglos, David Hume: nada cierto podemos afirmar del mundo objetivo y del sujeto que lo mira, salvo que uno y otro son haces de percepciones instantáneas e inconexas ligadas por la memoria y la imaginación. El mundo es imaginario, aunque no lo sean las percepciones en que, alternativamente, se manifiesta y se disipa. Puede parecer arbitrario acudir al gran crítico de la religión. No lo es: «When I view this table and that chimney, nothing is present to me but particular perceptions, which are of a like nature with all the other perceptions... When I turn my reflection on *myself*, I never can perceive this *self* without some one or more perceptions: nor can I ever perceive anything but the perceptions. It is the compositions of these, therefore, which forms the *self*»[5]. Don Juan, el chamán yaqui, no dice algo muy distinto: lo que llamamos realidad no son sino «descripciones del mundo» (*pinturas* las llama Castaneda, siguiendo en esto a Russell y a Wittgenstein más que a su

[24] Піррон з Еліди (грец. Πύρρων, близько 360 р. до н. е. – близько 270 р. до н. е.) — давньогрецький філософ, засновник філософської школи скептицизму.

[25] Девід Г'юм (шотл. *David Hume* [*Home*], 1711–1776 рр., у підсовітській літературі здебільшого знаний як Юм) — шотландський філософ-емпірист, історик та економіст, діяч епохи Просвітництва, насамперед відомий своїми працями в галузі епістемології. У своєму есе «Дослідження стосовно людського пізнання» (англ. *An Enquiry Concerning Human Understanding*, 1748) Г'юм уперше відверто ставить питання: що дає нам підстави стверджувати, що наші сприйняття та їхній причиново-наслідковий зв'язок реальні та дійсно впорядковані за якоюсь схемою? Згідно з версією Г'юма, раціональність а також причина, наслідок, а головне — розум — це лише химера, створена рядом постійних збігів у морі світового хаосу.

genstein more than his Yaqui master). These descriptions are not more but less consistent and intense than the peyote visions in certain privileged memories. The World and I: A Beam of Perceived Perceptions (emitted?) by another bundle of perceptions. On this skepticism, no longer sensed but rational, is constructed what Hume calls *belief*—our idea of the world and of personal identity—and don Juan calls the *vision of the warrior*.

Расселом[26] і Віттґенштайном[27], ніж за своїм якійським учителем). Ці описи є не більш, а менш послідовні й інтенсивні, ніж пейотні видіння в деяких своїх найяскравіших моментах. Світ і «я»: жмуток сприйняттів, схоплених (випущених?) іншим жмутком сприйняттів. Саме на цьому скептицизмі — вже не чуттєвому, а раціональному — будується те, що Г'юм називає *світосприйняттям* (наша ідея світу й особистої ідентичності) і що дон Хуан називає *поглядом воїна*.

[5] «Трактат про людську природу» (*примітка Октавіо Паса з іспанським перекладом наведеної вище цитати Девіда Г'юма, що в українському перекладі починається словами "Коли я дивлюся на цей стіл і той комин..."*).

maestro yaqui). Estas descripciones no son más sino menos consistentes e intensas que las visiones del peyote en ciertos momentos privilegiados. El mundo y yo: un haz de percepciones percibidas (¿emitidas?) por otro haz de percepciones. Sobre este escepticismo, ya no sensible sino racional, se construye lo que Hume llama la *creencia* —nuestra idea del mundo y de la identidad personal— y don Juan la *visión del guerrero*.

[5] *A Treatise of Human Nature*. «Cuando veo esta mesa y esa chimenea, lo único que se me hace presente son determinadas percepciones particulares, que son de naturaleza semejante a la de todas las demás percepciones... Cuando vuelvo mi reflexión sobre *mí mismo*, no puedo jamás percibir este *yo mismo* sin alguna o algunas percepciones: ni puedo percibir nada más que las percepciones. Es pues la composición de éstas lo que forma al *yo*».

Skepticism, if it is congruent within itself, is condemned to refuse. First, its criticism destroys the supposedly rational foundations on which rests our faith in the existence of the world and the existence of Man: one and the other are opinions, beliefs devoid of rational certainty. The skeptic is served by reason to show the mouse's inadequacies, its secret unreason. Immediately afterwards, in a circular motion, it turns on itself and examines its reasoning: if its criticism has been effectively rational, it must be marked by the same inconsistency. The unreason of reason, incoherence, also appears in the

Скептицизм, якщо він узгоджується із самим собою, приречений на самозаперечення. Спочатку його критика руйнує нібито раціональні основи, на які спирається наша віра в існування світу й людини: те й інше — це погляди, переконання, що позбавлені раціональної достовірності. Скептик використовує розум для того, щоб показати неспроможність цього ж таки розуму, його приховану хибність і ущербність. Негайно після цього, рухаючись по колу, він повертається до самого себе й перевіряє власні міркування: якщо його критика справді була розумна, то вона має бути позначена власною невідповідністю. Хибність розуму, його непослідовність

El escepticismo, si es congruente consigo mismo, está condenado a negarse. En un primer momento su crítica destruye los fundamentos pretendidamente racionales en que descansa nuestra fe en la existencia del mundo y del ser del hombre: uno y otro son opiniones, creencias desprovistas de certidumbre racional. El escéptico se sirve de la razón para mostrar las insuficiencias de la razón, su sinrazón secreta. Inmediatamente después, en un movimiento circular, se vuelve sobre sí mismo y examina su razonamiento: si su crítica ha sido efectivamente racional, debe estar marcada por la misma inconsistencia. La sinrazón de la razón, la incoherencia, aparecen

[26] Бертран Рассел (англ. *Bertrand Russell*; 1872–1970 рр.) — британський філософ, логік, математик. Основоположник англійського неореалізму та неопозитивізму, засновник сучасної філософії логічного аналізу. В даному контексті, ймовірно, згадується у зв'язку з його «теорією дескрипцій» і внеску в розвиток філософії мови.
[27] Людвіґ Віттґенштайн (нім. *Ludwig Wittgenstein*; 1889–1951 рр.) — австрійський філософ, що працював у рамках аналітичної філософської традиції. Приділяв пильну увагу питанню пошуку «ідеальної мови» і взаємозв'язку між мовою і світом. Кастанеда неодноразово згадує концепцію «природної мови» Віттґенштайна у своїй лекції 196[8] року з ведучою Джейн Геллісоу, вміщеній у другому томі «Наґвалізму».

criticism of the mouse. The skeptic has to fold his arms and, so as not to contradict himself once more, resigns himself to silence and immobility. If he wants to continue living and speaking he must affirm, with a desperate smile, non-rational beliefs.

Hume’s reasoning, including his critique of the self, appears in a Buddhist philosopher of the 2nd century, Nagarjuna. But the circular nihilism of Nagarjuna does not end in a smile of resignation but in a religious affirmation. The Indian applies the criticism of Buddhism to the reality of the world and to the self—they are empty, unreal—to Buddhism itself; doctrine also is empty, unreal. In turn, the criticism that shows the emptiness and unreality of that doctrine is empty, unreal. If everything is empty also “all-is-empty-even-the-doctrine-*all-is-empty*” is empty. Nagarjuna’s nihilism dissolves itself and successively reintroduces the (relative) reality of the world and the self, then the reality (also relative) of the doctrine that preaches the unreality of the world and the self and, in the end, the (equally relative) reality of the critique of the doctrine that preaches the unreality of world and self. The foundation of Buddhism with its millions of worlds and in each of them their millions of Buddhas and Bodhisattvas is Castaneda’s precipice to which we *never* say goodbye. The precipice is a reflection that reflects us.

I do not know what don Juan and don Genaro think of Hume’s and Nagarjuna’s speculations. On the other hand, I am (al-

проявляються також у критиці самого розуму. Скептик має скласти руки і, щоб не суперечити самому собі ще раз, віддатися тиші й нерухомості. Якщо він хоче й далі жити й говорити, він повинен погодитись, безнадійно усміхаючись, із нераціональною обґрунтованістю своїх переконань.

Міркування Г’юма, навіть його критика нашого «я», подибуються в буддійського філософа II століття Наґарджуни[28]. Проте коловий нігілізм Наґарджуни завершується не безнадійною усмішкою, а благоговійним твердженням. Індієць застосовує буддійську критику реальності світу й нашого «я» — вони пусті, нереальні — до самого буддизму: це вчення також пусте й нереальне. Своєю чергою, критика, яка вказує на пустоту й нереальність учення, також пуста і нереальна. Якщо все пусте, то й твердження “усе-пусте-включаючи-вчення-*що-все-пусте*” теж пусте. Нігілізм Наґарджуни розчиняється сам у собі й заново вводить по черзі (відносну) реальність світу й нашого «я», потім (також відносну) реальність учення, яке проголошує нереальність світу й нашого «я», і нарешті, реальність (так само відносну) критики вчення, яке проголошує нереальність світу й нашого «я». Основа буддизму з його мільйонами світів і мільйонами Буд та Бодгісатв у кожному з них — це безодня, в яку ми *ніколи* не стрибнемо. Ця безодня є відображенням, яке віддзеркалює нас самих.

Я не знаю, що подумали б дон Хуан і дон Хенаро про міркування Г’юма й Наґарджуни. Натомість я (майже) впевнений,

también en la crítica de la razón. El escéptico tiene que cruzarse de brazos y, para no contradecirse una vez más, resignarse al silencio y a la inmovilidad. Si quiere seguir viviendo y hablando debe afirmar, con una sonrisa desesperada, la validez no-racional de las creencias.

El razonamiento de Hume, incluso su crítica del yo, aparece en un filósofo budista del siglo II, Nagarjuna. Pero el nihilismo circular de Nagarjuna no termina en una sonrisa de resignación sino en una afirmación religiosa. El indio aplica la crítica del budismo a la realidad del mundo y del yo —son vacuos, irreales— al budismo mismo: también la doctrina es vacua, irreal. A su vez, la crítica que muestra la vacuidad e irrealidad de la doctrina es vacua, irreal. Si todo está vacío también «todo-está-vacío-incluso-la-doctrina-*todo-está-vacío*» está vacío. El nihilismo de Nagarjuna se disuelve a sí mismo y reintroduce sucesivamente la realidad (relativa) del mundo y del yo, después la realidad (también relativa) de la doctrina que predica la irrealidad del mundo y del yo y, al fin, la realidad (igualmente relativa) de la crítica de la doctrina que predica la irrealidad de mundo y del yo. El fundamento del budismo con sus millones de mundos y, en cada uno de ellos, sus millones de Budas y Bodisatvas es un precipicio en el que *nunca* nos despeñamos. El precipicio es un reflejo que nos refleja.

No sé qué pensarán don Juan y don Genaro de las especulaciones de Hume y de Nagarjuna. En cambio, estoy (casi) seguro

[28] Наґа́рджуна (санскр. नागार्जुन, Nāgārjuna — «срібний змій»; кит. 龍樹, Lóngshù Луншу; яп. 龍樹, Рю:дзю; кор. 용수, Йон’су; тел. నాగార్జున) — видатний індійський мислитель (приблизно II–III століття), що розвинув ідею про «пустотність» дгарм; засновник буддійської школи Мадг’ямаки та провідна фігура в буддизмі Магаяни. Належить до 84 магасіддг буддизму.

most) sure that Carlos Castaneda approves of them—though with some impatience. What interests him is not to show the inconsistency of our descriptions of reality—whether those of everyday life or those of philosophy—but the consistency of the world's magical vision. Vision and practice: magic is first and foremost a practice. The books of Castaneda, although they have a theoretical foundation: radical skepticism, are the report of an initiation to a doctrine in which practice occupies the central place. What counts is not what don Juan and don Genaro say, but what they do. And what do they do? Wonders. And are those wonders real or illusory? Everything depends, says don Juan upon what is understood by real and by illusory. Maybe they are not opposite terms and what we call reality is also delusion. The wonders are neither real nor illusory: they are means to destroy reality. They are what we see. Time and again humor slips insidiously into wonders as if the initiation were a long tease. Castaneda must doubt the reality of everyday reality, denied by wonders, as the reality of the wonders is denied by humor. The dialectic of don Juan is not made of reason but of acts but that does not make it less powerful than the paradoxes of Nagarjuna, Diogenes or Chuang-Tseu.

The role of humor is no different from that of drugs, rational skepticism and wonders: the sorcerer proposes with all these manipulations to break the view of everyday reality, upset our perceptions and feelings, annihilate our weak reasoning, to destroy our certain-

що Карлос Кастанеда схвалив би їх, хоча й дещо нетерпляче. Він зацікавлений не в тому, щоб показати хисткість і необґрунтованість наших описів реальності — використовуваних як у повсякденному житті, так і у філософських системах, — а в демонстрації слушності й обґрунтованості магічного погляду на світ. Погляду й практики: магія — це насамперед практика. Книжки Кастанеди, хоча й мають теоретичне підґрунтя — глибинний скептицизм — це розповідь про втаємничення, долучення до знання, в якому центральне місце посідає практика. Він розповідає не про те, що кажуть дон Хуан і дон Хенаро, а про те, що вони роблять. І що ж вони роблять? Дива. І ці дива є реальними чи ілюзорними? Усе залежить, сказав би дон Хуан єхидкувато, що саме ви вважаєте реальним та ілюзорним. Можливо, це не протилежні терміни і називане нами реальністю також є ілюзія. Дива не є ані реальні, ані ілюзорні — вони лише засоби для руйнування тієї реальності, яку ми бачимо. Раз у раз у дивах мимохіть проглядається гумор, неначе все це посвячення було одним масштабним розіграшем. Кастанеда мусить сумніватися як у реальності повсякденного світу, яку заперечують усі ці дива, так і в реальності див, яку заперечує гумор. Діалектика дона Хуана походить не з роздумів, а з дій, але через це вона наділена не меншою силою, ніж парадокси Наґарджуни, Діогена або Чжуан-цзи[29].

Призначення гумору не відрізняється від призначення наркотиків, раціонального скептицизму й див — за допомогою всіх цих маніпуляцій мольфар прагне зламати повсякденний погляд на реальність, трансформувати наші сприйняття й відчуття, знищити наші надумані міркування, зруйнувати

de que Carlos Castaneda las aprueba —aunque con cierta impaciencia—. Lo que le interesa no es mostrar la inconsistencia de nuestras descripciones de la realidad —sean las de la vida cotidiana o las de la filosofía— sino la consistencia de la visión mágica del mundo. La visión y la práctica: la magia es ante todo una práctica. Los libros de Castaneda, aunque poseen un fundamento teórico: el escepticismo radical, son el relato de una iniciación a una doctrina en la que la práctica ocupa el lugar central. Lo que cuenta no es lo que dicen don Juan y don Genaro, sino lo que hacen. ¿Y qué hacen? Prodigios. Y esos prodigios ¿son reales o ilusorios? Todo depende, dirá con sorna don Juan, de lo que se entienda por real y por ilusorio. Tal vez no son términos opuestos y lo que llamamos realidad es también ilusión. Los prodigios no son ni reales ni ilusorios: son medios para destruir la realidad que vemos. Una y otra vez el humor se desliza insidiosamente en los prodigios como si la iniciación fuese una larga tomadura de pelo. Castaneda debe dudar tanto de la realidad cotidiana, negada por los prodigios, como de la realidad de los prodigios, negada por el humor. La dialéctica de don Juan no está hecha de razones sino de actos pero no por eso es menos poderosa que las paradojas de Nagarjuna, Diógenes o Chuang-Tseu.

La función del humor no es distinta de la de las drogas, el escepticismo racional y los prodigios: el brujo se propone con todas esas manipulaciones romper la visión cotidiana de la realidad, trastornar nuestras percepciones y sensaciones, aniquilar nuestros endebles razonamientos, arrasar

[29] Чжуан-цзи (кит. 莊子, Мудрець Чжуан, або Чжуан Чжоу, 369–286 рр. до н. е.) — філософ епохи Змагань царств, автор (принаймні заклав основу) однойменного даоського трактату «Чжуан-цзи», або «Наньхуа чжень цзин» — «Істинний канон Країни південних квітів».

ties—so that the *other* reality appears. In the last chapter of *Journey to Ixtlan*, Castaneda sees don Genaro swimming on the floor of don Juan's room as if swimming in an Olympic pool. Castaneda does not believe his eyes does not know if he is a victim of a farce or if he is about to *see*. Of course, there is nothing to see.

That's what don Juan calls: *stop the world*, suspend our judgments and opinions about reality. End the "this" and "that", the yes and the no, achieve that blissful state of contemplative impartiality to which all the wise have aspired.

The *other* reality is not wondrous: it is. The world of everyday is the world of everyday: what a wonder! The initiation of Castaneda can be seen as a return, guided by don Juan and don Genaro—this Don Quixote and this Sancho Panza of wandering sorcery, two figures who possess the plasticity of the heroes of the stories and legends—the anthropologist turns off the path. Back to himself, not to who he was nor to the past: to now. Reclaiming the direct vision of the world, that instant of immobility in which everything seems to stop, suspended in a pause of time. Immobility that nevertheless elapses—logical impossibility but irrefutable reality for the senses. Invisible maturation of the instant that germinates, blossoms, becomes, fades, and sprouts again. The now: before separation, before false-or-real-or-illusory, pretty-or-ugly, good-or-bad. Once we all saw the world with this *latter* view but we have lost the secret.

нашу впевненість — для того, щоб проявилась *інша* реальність. В останньому розділі «Подорожі до Істлану»[30] Кастанеда бачить дона Хенаро, який плаває по підлозі кімнати дона Хуана, неначе в олімпійському басейні. Кастанеда не йме віри своїм очам, він не знає, чи став жертвою обману, чи ось-ось почне *бачити*. Звісно, тут нічого бачити.

Це є те, що дон Хуан називає: *зупинити світ*, припинити наші судження й думки про реальність. Покінчити з уявленням про «це» і «те», «так» і «ні», досягти того щасливого стану споглядальної неупередженості, до якого прагнули всі мудреці.

Інша реальність не є дивом: вона просто є. Світ повсякденного життя є світом нашого повсякденного життя — оце справжнє диво! Посвячення Кастанеди можна розглядати як повернення, скеровуване доном Хуаном і доном Хенаро — такими собі мандрованими Кіхотом і Санчо Пансою мольфарства, двома персонажами з пластикою героїв казок та легенд — антрополог повертається назад тією самою стежкою. Це повернення до себе, але не до того, що було, не в минуле: у сьогодення. Відновлення прямого, нічим не затьмареного погляду на світ — це момент нерухомості, в якому, здається, усе зупинилося, час поставлено на паузу. Нерухомість, яка, без сумніву, лине — логічна неможливість, але неспростовна реальність для почуттів. Невидиме дозрівання миті, яка зароджується, квітне, в'яне й знову дає пагони. Зараз: перед розділенням на правду-чи-неправду, реальне-чи-ілюзорне, красиве-чи-потворне, добре-чи-погане. Усі ми колись дивилися на світ цим *первісним* поглядом, але з часом втратили секрет цього бачення.

nuestras certidumbres —para que aparezca la *otra* realidad—. En el último capítulo de *Journey to Ixtlán*, Castaneda ve a don Genaro nadando en el piso del cuarto de don Juan como si nadase en una piscina olímpica. Castaneda no da crédito a sus ojos, no sabe si es víctima de una farsa o si está a punto de *ver*. Por supuesto, no hay nada que ver.

Eso es lo que llama don Juan: *parar el mundo*, suspender nuestros juicios y opiniones sobre la realidad. Acabar con el «esto» y el «aquello», el sí y el no, alcanzar ese estado dichoso de imparcialidad contemplativa a que han aspirado todos los sabios.

La *otra* realidad no es prodigiosa: es. El mundo de todos los días es el mundo de todos los días: ¡qué prodigio! La iniciación de Castaneda puede verse como un regreso, guiado por don Juan y don Genaro —ese Quijote y ese Sancho Panza de la brujería andante, dos figuras que poseen la plasticidad de los héroes de los cuentos y leyendas— el antropólogo desanda el camino. Vuelta a sí mismo, no al que fue ni al pasado: al ahora. Recuperación de la visión directa del mundo, ese instante de inmovilidad en que todo parece detenerse, suspendido en una pausa del tiempo. Inmovilidad que sin embargo transcurre —imposibilidad lógica pero realidad irrefutable para los sentidos—. Maduración invisible del instante que germina, florece, se desvanece, brota de nuevo. El ahora: antes de la separación, antes de falso-o-verdadero, real-o-ilusorio, bonito-o-feo, bueno-o-malo. Todos vimos alguna vez el mundo con esa mirada *anterior* pero hemos perdido el secreto.

[30] Ixtlan — мексиканський топонім ацтекського походження. В ацтекській вимові передається як «Іштлан», в іспанській — як «Істлан» або ж «Іхтлан». Іншими мовами слід передавати так само, як іспанською або ацтекською. Транслітерація через «ікс» (Ікстлан, Ікстлен) неправильна.

We lost the power that unites the one who looks with that at which one looks. Anthropology led Castaneda to sorcery and this to the unitary vision of the world: to the contemplation of the *otherness* in the world of everyday. The sorcerers did not teach him the secret of immortality, nor did they give him the recipe of eternal bliss; they opened the doors to the *other* life. But the other life is here. Yes, here it is, the other reality is the world of everyday. In the center of this world of everyday flashes, like broken glass between the dust and trash of the backyard of the house, is the revelation of the world of there. What a revelation! There is nothing to see, nothing to say: all is allusion, secret signs, we are in one of the corners of the room of echoes, everything shows us signs and everything is silent and hidden. No, there's nothing to say.

Bertrand Russell once said "the *criminal* class is included in the class of Man." One might say, "the *anthropologist* class is not included in the *poet* class, except in some cases." One such case is named Carlos Castaneda.

Octavio Paz
Cambridge, Mass.,
September 15, 1973

Ми втратили силу, яка з'єднує того, хто дивиться, з тим, на що він дивиться. Антропологія привела Кастанеду до чаклунства, а чаклунство відкрило йому цілісний погляд на світ, можливість споглядати *іншість* у світі повсякденності. Мольфари не навчили його секретів безсмертя, не дали йому рецепта довічного щастя: вони просто повернули йому зір. Вони відчинили йому двері до *іншого* життя. Але це інше життя — тут. Справді, «там» знаходиться «тут», інша реальність — це світ нашого повсякденного життя. У самому центрі цього світу повсякденності вона виблискує, неначе розбите скло серед пороху та сміття на задньому подвір'ї, викриття іншого світу. І яке викриття! Тут нічого бачити, нічого сказати: усе це натяк, таємний знак, ми перебуваємо в одному з куточків кімнати з луною, де все робить нам знаки й усе мовчить і ховається. Ні, тут нічого сказати.

Одного разу Бертран Рассел сказав: "до виду людей входить і підвид *злочинців*". Ці слова можна було б переінакшити так: "до виду *поетів* не входить підвид *антропологів*, за деякими поодинокими винятками". Одним із таких винятків є Карлос Кастанеда[31].

Октавіо Пас
Кембридж, Массачусетс,
15 вересня 1973 року

Perdimos el poder que une al que mira con aquello que mira. La antropología llevó a Castaneda a la hechicería y ésta a la visión unitaria del mundo: a la contemplación de la *otredad* en el mundo de todos los días. Los brujos no le enseñaron el secreto de la inmortalidad ni le dieron la receta de la dicha eterna: le devolvieron la vista. Le abrieron las puertas de la *otra* vida. Pero la otra vida está aquí. Sí, allá está aquí, la otra realidad es el mundo de todos los días. En el centro de este mundo de todos los días centellea, como el vidrio roto entre el polvo y la basura del patio trasero de la casa, la revelación del mundo de allá. ¿Qué revelación? No hay nada que ver, nada que decir: todo es alusión, seña secreta, estamos en una de las esquinas del cuarto de los ecos, todo nos hace signos y todo se calla y se oculta. No, no hay nada que decir.

Alguna vez Bertrand Russell dijo que «la clase *criminal* está incluida en la clase hombre». Uno podría decir: «La clase *antropólogo* no está incluida en la clase *poeta*, salvo en algunos casos». Uno de esos casos se llama Carlos Castaneda.

Octavio Paz
Cambridge, Mass.,
a 15 de septiembre de 1973

[31] Карлос Кастанеда дуже шанобливо ставився до Октавіо Паса й високо цінував його передмову для мексиканського видання «Вчення дона Хуана». Зокрема, під час розмови з Ґрасіелою Корвалан у відповідь на її слова про те, що це «найпрекрасніша передмова з усіх», він зазначив: "Так, ця передмова чудова. Октавіо Пас справжній джентльмен. Можливо, один з останніх, хто залишився".

FOREWORD BY WALTER GOLDSCHMIDT

This book is both ethnography and allegory.

Carlos Castaneda, under the tutelage of don Juan, takes us through that moment of twilight, through that crack in the universe between daylight and dark into a world not merely other than our own, but of an entirely different order of reality. To reach it he had the aid of *mescalito*, *yerba del diablo*, and *humito* — peyote, datura, and mushrooms. But this is no mere recounting of hallucinatory experiences, for don Juan's subtle manipulations have guided the traveler while his interpretations give meaning to the events that we, through the sorcerer's apprentice, have the opportunity to experience.

Anthropology has taught us that the world is differently defined in different places. It is not only that people have different customs; it is not only that people believe in different gods and expect different post-mortem fates. It is, rather, that the worlds of different peoples have different shapes. The very metaphysical presuppositions differ: space does not conform to Euclidean geometry, time does not form a continuous unidirectional flow, causation does not conform to Aristotelian logic, man is not differentiated from non-man or life

ПЕРЕДНЄ СЛОВО ВОЛТЕРА ҐОЛДШМІДТА[32]

Ця книжка — водночас етнографія та алегорія.

Карлос Кастанеда, під наставництвом дона Хуана, переносить нас крізь той момент сутінків, крізь ту прощілину в світобудові між денним світлом і пітьмою у світ, який не просто відрізняється від нашого, а належить до реальності цілковито інакшого порядку. Досягнути цього світу йому допомагали *мескаліто*, *yerba del diablo* та *humito*[33] — пейот, дурман [*datura*] і гриби. Але це не просто переповідання галюцинаторних досвідів, бо тоді як тонкі маніпуляції дона Хуана ведуть мандрівця, його інтерпретації надають сенсу подіям, що їх ми маємо нагоду досвідчити через учня мольфара.

Антропологія вчить нас, що світ неоднаково визначають у різних місцевостях. Річ не лише в тому, що люди мають різні звичаї; не лише в тому, що люди вірять у різних богів й очікують різної долі після смерті. Річ скоріше в тому, що світи різних народів мають різні форми. Відмінні вже самі вихідні метафізичні передумови: простір не відповідає Евклідовій геометрії, час не створює неперервного односпрямованого потоку, причиново-наслідкові зв'язки не узгоджуються з Аристотелевою логікою, не проводиться відмінність між людиною й

PRÓLOGO DE WALTER GOLDSCHMIDT

ESTE LIBRO es a la vez etnografía y alegoría.

Carlos Castaneda, bajo la tutela de don Juan, nos hace atravesar ese momento de crepúsculo, esa grieta en el universo, entre la luz del día y la oscuridad, y penetrar en un mundo no simplemente aparte del nuestro, sino de un orden de realidad diferente por completo. Para alcanzarlo tuvo la ayuda de mescalito, yerba del diablo y humito: peyote, datura y hongos. Pero éste no es un mero recuento de experiencias alucinatorias, pues las sutiles manipulaciones de don Juan guían al viajero mientras sus interpretaciones dan sentido a los eventos que nosotros, a través del aprendiz de brujo, tenemos ocasión de experimentar.

La antropología nos ha enseñado que el mundo recibe definiciones diferentes en sitios diferentes. No es sólo que la gente tenga costumbres distintas: no es sólo que la gente crea en dioses distintos y espere distintos destinos después de la muerte. Más bien, es que los mundos de pueblos diferentes tienen formas diferentes. Los mismos supuestos metafísicos difieren: el espacio no se adapta a la geometría euclidiana, el tiempo no forma un fluir continuo unidireccional, la causalidad no corresponde a la lógica aristotélica, el hombre no se diferencia del no-hombre ni la

[32] Волтер Ґолдшмідт (*Walter Goldschmidt*, 1903–2010 рр.) — американський етнолог і антрополог, професор, голова кафедри антропології Каліфорнійського університету, входив до редакторської ради «Юніверсіті оф Каліфорнія Прес», був членом дисертаційного комітету, що розглядав працю Кастанеди.

[33] *Yerba del diablo* (ісп.) — трава диявола; *humito* (ісп.) — маленький дим.

from death, as in our world. We know something of the shape of these other worlds from the logic of native languages and from myths and ceremonies, as recorded by anthropologists. Don Juan has shown us glimpses of the world of a Yaqui sorcerer, and because we see it under the influence of hallucinogenic substances, we apprehend it with a reality that is utterly different from those other sources. This is the special virtue of this work.

Castaneda rightly asserts that this world, for all its differences of perception, has its own inner logic. He has tried to explain it from inside, as it were—from within his own rich and intensely personal experiences while under don Juan's tutelage—rather than to examine it in terms of our logic. That he cannot entirely succeed in this is a limitation that our culture and our own language place on perception, rather than his personal limitation; yet in his efforts he bridges for us the world of a Yaqui sorcerer with our own, the world of non-ordinary reality with the world of ordinary reality.

The central importance of entering into worlds other than our own—and hence of anthropology itself—lies in the fact that the experience leads us to understand that our own world is also a cultural construct. By experiencing other worlds, then, we see our own for what it is and are thereby enabled also to see fleetingly what the real world, the one between our own cultural construct and those other worlds, must in fact be like. Hence the allegory, as well as the ethnography. The wisdom and poetry of don Juan, and the skill and poetry of his scribe, give

не-людиною або між життям і смертю, як у нашому світі. Ми знаємо дещо про вигляд цих інших світів із логіки мов корінних народів, а також із міфів та обрядів, записаних антропологами. Дон Хуан показує нам проблиски світу якійського мольфара, а що ми бачимо цей світ, перебуваючи під дією галюциногенних речовин, реальність його сприймання нами цілковито відмінна від тих інших джерел. У цьому полягає особливе достоїнство цієї роботи.

Кастанеда слушно стверджує, що цей світ, попри всі його відмінності сприйняття, має свою внутрішню логіку. Він спробував пояснити його зсередини таким, який він є — з погляду власних численних і дуже особистих досвідів під опікою дона Хуана, — замість того, щоб досліджувати його з позицій нашої логіки. А що він не може вповні досягти тут успіху, то це, радше, через обмеження, які наша культура й мова накладають на сприйняття, а не через його особисту обмеженість; утім, у своїх зусиллях він наводить для нас місток між світом мольфара я́кі та нашим власним, між світом незвичайної та світом звичайної реальності.

Центральна важливість входження у світи, відмінні від нашого — а отже, й самої антропології, — полягає в тому факті, що цей досвід приводить нас до розуміння, що наш власний світ — це також певна культурно-мисленнєва побудова. Тож, досвідчуючи інші світи, ми бачимо наш власний таким, який він є, і завдяки цьому також набуваємо здатність мигцем побачити, на що ж має бути схожий справжній світ — той, що знаходиться між нашою культурно-мисленнєвою побудовою й тими іншими світами. Звідси й алегорія поруч із етнографією. Мудрість і поезія дона Хуана, а також майстерність і поетичність його переповідача дають нам

vida de la muerte, como en nuestro mundo. Sabemos algo sobre la forma de estos mundos gracias a la lógica de los idiomas aborígenes y a los mitos y ceremonias registrados por antropólogos. Don Juan nos ha mostrado destellos del mundo de un hechicero yaqui, y como lo vemos bajo la influencia de sustancias alucinógenas, lo captamos con una realidad diferente por entero a la de aquellas otras fuentes. Ésa es la virtud especial de esta obra.

Castaneda afirma con razón que este mundo, pese a todas sus diferencias de percepción, posee su propia lógica interna. Ha intentado explicarlo desde dentro, por así decirlo —desde el interior de sus propias experiencias bajo la tutela de don Juan, ricas e intensamente personales—, más que examinarlo en los términos de nuestra lógica. Si no puede lograr esto por entero, tal cosa se debe no tanto a su limitación personal como a una limitación que nuestra cultura y nuestro lenguaje imponen a la percepción; sin embargo, sus esfuerzos tienden un puente entre el mundo de un hechicero yaqui y el nuestro, entre el mundo de realidad no ordinaria y el mundo de realidad ordinaria.

La importancia central de entrar en mundos ajenos al nuestro —y por ende la de la antropología misma— yace en el hecho de que la experiencia nos lleva a comprender que también nuestro propio mundo es una elaboración cultural. Experimentando otros mundos podemos, entonces, ubicar el nuestro en su valor justo y de ese modo capacitarnos para ver fugazmente cómo debe ser, de hecho, el mundo real, aquél entre nuestra propia estructura cultural y esos otros mundos. La sabiduría y la poesía de don Juan, y la destreza y la poesía de su escribano, nos dan una visión tanto de nosotros mismos

us a vision both of ourselves and of reality. As in all proper allegory, what one sees lies with the beholder, and needs no exegesis here.

Carlos Castaneda's interviews with don Juan were initiated while he was a student of anthropology at the University of California, Los Angeles. We are indebted to him for his patience, his courage, and his perspicacity in seeking out and facing the challenge of his dual apprenticeship, and in reporting to us the details of his experiences. In this work he demonstrates the essential skill of good ethnography—the capacity to enter into an alien world. I believe he has found a path with heart.

Walter Goldschmidt

бачення водночас і нас самих, і реальності. Як у справжній алегорії, усе побачене стосується лише самого глядача й не потребує жодного тлумачення.

Карлос Кастанеда почав спілкуватися з доном Хуаном іще коли був студентом антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі. Ми в боргу перед ним за його терпіння, відвагу й проникливість у пошуку й доланні викликів свого подвійного учнівства, а також у переповіданні нам подробиць своїх досвідів. У цій роботі він демонструє надзвичайно важливу рису справжнього етнографа — здатність входити до іншого, чужорідного світу. Я вірю, що йому вдалося знайти свою стежку із серцем.

Волтер Ґолдшмідт

como de la realidad. Como es apropiado en toda alegoría, lo que se ve está en quien contempla, y no necesita aquí ninguna exégesis.

Carlos Castaneda inició sus entrevistas con don Juan siendo estudiante de antropología en la Universidad de California, Los Ángeles. Estamos en deuda con él por su paciencia, su valor y su perspicacia al buscar y enfrentar la prueba de su doble aprendizaje y al informarnos de los detalles de sus experiencias. En esta obra demuestra la destreza esencial de la buena etnografía: la capacidad de entrar en un mundo ajeno. Creo que ha encontrado un camino con corazón.

Walter Goldschmidt

For don Juan—and for the two persons who shared his sense of magical time with me

Дону Хуану — і ще двом людям, які ділили зі мною його відчуття магічного часу

Para don Juan y para las dos personas que compartieron conmigo su sentido del tiempo mágico

ACKNOWLEDGMENTS

I wish to express profound gratitude to Professor Clement Meighan, who started and set the course of my anthropological fieldwork; to Professor Harold Garfinkel, who gave me the model and the spirit of exhaustive inquiry; to Professor Robert Edgerton, who criticized my work from its beginning; to Professors William Bright and Pedro Carrasco for their criticisms and encouragement; and to Professor Lawrence Watson for his invaluable help in the clarification of my analysis. Finally, I am grateful to Mrs. Grace Stimson and Mr. F.A. Guilford for their assistance in preparing the manuscript.

ПОДЯКИ

Я хочу висловити свою глибоку вдячність професорові Клементу Мієну, який дав початок моїй польовій антропологічній роботі й визначив її напрям; професорові Гаролду Ґарфінкелу, який надав мені взірець і дух всебічного дослідження; професорові Роберту Еджертону, який від самого початку критично оцінював мою роботу; професорам Вільяму Брайту й Педро Карраско за їхні критичні відгуки та заохочення; і професорові Лоренсу Ватсону за його безцінну допомогу в проясненні мого аналізу. Нарешті, я хочу подякувати пані Ґрейс Стімсон і панові Ф. А. Ґілфорду за їхню допомогу в підготовці рукопису цієї книжки.

RECONOCIMIENTOS

Quiero expresar profunda gratitud al profesor Clement Meighan, que inició y fijó el curso de mi trabajo antropológico de campo; al profesor Harold Garfinkel, que me dio el ejemplo y el espíritu de la investigación exhaustiva; al profesor Robert Edgerton, que criticó mi trabajo desde el principio; a los profesores William Bright y Pedro Carrasco por sus críticas y su aliento, y al profesor Lawrence Watson por su inestimable ayuda en la clarificación de mi análisis. Finalmente, agradezco a la señora Grace Stimson y al señor F. A. Guilford su ayuda en la preparación del manuscrito.

Para mí solo recorrer los caminos que tienen corazón, cualquier camino que tenga corazón. Por ahí yo recorro, y la única prueba que vale es atravesar todo su largo. Y por ahí yo recorro mirando, mirando, sin aliento.

(For me there is only the traveling on paths that have heart, on any path that may have heart. There I travel, and the only worthwhile challenge is to traverse its full length. And there I travel looking, looking, breathlessly.)

—Don Juan

Para mí solo recorrer los caminos que tienen corazón, cualquier camino que tenga corazón. Por ahí yo recorro, y la única prueba que vale es atravesar todo su largo. Y por ahí yo recorro mirando, mirando, sin aliento.

(Для мене існує лише мандрівка стежками, які мають серце, будь-якою стежкою, що може мати серце. Я мандрую нею, і єдиним достойним викликом є пройти всю її довжину. І я йду, і дивлюся, дивлюся, затамувавши подих.)

Дон Хуан

Para mí sólo recorrer los caminos que tienen corazón, cualquier camino que tenga corazón. Por ahí yo recorro, y la única prueba que vale es atravesar todo su largo. Y por ahí yo recorro mirando, mirando, sin aliento.

—Don Juan

...nothing more can be attempted than to establish the beginning and the direction of an infinitely long road. The pretension of any systematic and definitive completeness would be, at least, a self-illusion. Perfection can here be obtained by the individual student only in the subjective sense that he communicates everything he has been able to see.

—Georg Simmel

...найбільше, що можна спробувати зробити, — це встановити початок і напрямок нескінченно довгого шляху. Претензії на якусь остаточність і вичерпність систематизації будуть, у кращому разі, самооманою. На цьому шляху кожен окремий учень може досягти досконалості лише в суб’єктивному сенсі його здатності розповісти про все, що він зможе побачити.

Ґеорґ Зіммель

...nada más puede intentarse que establecer el principio y la dirección de un camino infinitamente largo. Pretender cualquier totalización sistemática y definitiva sería, al menos, un autoengaño. La perfección puede aquí ser lograda por el estudiante individual sólo en el sentido subjetivo de que éste comunica todo cuanto ha podido ver.

—Georg Simmel

INTRODUCTION

In the summer of 1960, while I was an anthropology student at the University of California, Los Angeles, I made several trips to the Southwest to collect information on the medicinal plants used by the Indians of the area. The events I describe here began during one of my trips. I was waiting in a border town for a Greyhound bus, talking with a friend who had been my guide and helper in the survey. Suddenly he leaned toward me and whispered that the man, a white-haired old Indian, who was sitting in front of the window was very learned about plants, especially peyote. I asked my friend to introduce me to this man.

My friend greeted him, then went over and shook his hand. After they had talked for a while, my friend signaled me to join them, but immediately left me alone with the old man, not even bothering to introduce us. He was not in the least embarrassed. I told him my name and he said that he was called Juan and that he was at my service. He used the Spanish polite form of address. We shook hands at my ini-

ВСТУП

Протягом літа 1960 року, ще бувши студентом антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі, я здійснив декілька поїздок на Південний Захід[34] для збору інформації про лікарські рослини, використовувані індіанцями тієї місцевості. Події, які я тут описую, розпочалися під час однієї з моїх поїздок. Я чекав на міжміський автобус транспортної компанії «Ґрейгаунд» в одному прикордонному містечку[35], розмовляючи з товаришем, який був мені за гіда й помічника в моїх пошуках. Раптом він нахилився до мене й прошепотів, що он той чолов’яга, старий сивоголовий індіанець, який сидить біля вікна, є чудовим знавцем рослин, і особливо — пейоту. Я попрохав свого друга познайомити мене з ним.

Мій товариш привітався зі старим, потім підійшов до нього й потиснув йому руку. Вони перемовилися кількома словами, відтак мій друг зробив мені знак підійти, але одразу ж після цього залишив мене наодинці з індіанцем, навіть не потурбувавшись про те, щоб познайомити нас. Однак старого це зовсім не збентежило. Я назвав йому своє ім’я, і він сказав, що його звати Хуан і що він до моїх послуг — при цьому він вжив увічливу іспанську форму звертання. З моєї ініціативи

INTRODUCCIÓN

DURANTE el verano de 1960, siendo estudiante de antropología en la Universidad de California, Los Ángeles, hice varios viajes al suroeste para recabar información sobre las plantas medicinales usadas por los indios de la zona. Los hechos que aquí describo empezaron durante uno de mis viajes. Esperaba yo un autobús Greyhound en un pueblo fronterizo, platicando con un amigo que había sido mi guía y ayudante en la investigación. De pronto se inclinó hacia mí y dijo que el hombre sentado junto a la ventana, un indio viejo de cabello blanco, sabía mucho de plantas, del peyote sobre todo. Pedí a mi amigo presentarme a ese hombre.

Mi amigo lo saludó, luego se acercó a darle la mano. Después de que ambos hablaron un rato, mi amigo me hizo seña de unírmeles, pero inmediatamente me dejó solo con el viejo, sin molestarse siquiera en presentarnos. Él no se sintió incomodado en lo más mínimo. Le dije mi nombre y él respondió que se llamaba Juan y que estaba a mis órdenes. Me hablaba de «usted». Nos dimos la mano por iniciativa mía y luego

---

[34] Згадувана тут територія не зовсім відповідає південному заходові США. Фактично терміном «Південний Захід» фахівці з індіанських культур позначають великий регіон, що включає всю Аризону й частину штатів Каліфорнія, Юта, Колорадо, Нью-Мексико, а також частини мексиканських штатів Сонора і Чіуауа.

[35] Очевидно, йдеться про місто Ногалес (англ. *Nogales*) у штаті Аризона.

tiative and then remained silent for some time. It was not a strained silence, but a quietness, natural and relaxed on both sides. Though his dark face and neck were wrinkled, showing his age, it struck me that his body was agile and muscular.

I then told him that I was interested in obtaining information about medicinal plants. Although in truth I was almost totally ignorant about peyote, I found myself pretending that I knew a great deal, and even suggesting that it might be to his advantage to talk with me. As I rattled on, he nodded slowly and looked at me, but said nothing. I avoided his eyes and we finished by standing, the two of us, in dead silence. Finally, after what seemed a very long time, don Juan got up and looked out of the window. His bus had come. He said goodbye and left the station.

I was annoyed at having talked nonsense to him, and at being seen through by those remarkable eyes. When my friend returned he tried to console me for my failure to learn anything from don Juan. He explained that the old man was often silent or noncommittal, but the disturbing effect of this first encounter was not so easily dispelled.

I made a point of finding out where don Juan lived, and later visited him several times. On each visit I tried to lead him to discuss peyote, but without success. We became, nonetheless, very good friends, and my scientific investigation was forgotten or was

ми потисли один одному руки, а потім якийсь час мовчали. Це не було натягнуте мовчання, воно було спокійне, природне й невимушене для нас обох. Хоча зморшки, які вкривали його смагляве обличчя та шию, свідчили про поважний вік, мене вразило, що його тіло було дуже міцне і м'язисте.

Потім я повідомив йому, що мене цікавить одержання інформації про лікарські рослини. Хоча насправді я був майже повний невіглас щодо пейоту[36], проте вийшло так, що я зобразив із себе великого знавця, і навіть дав йому зрозуміти, що для нього буде корисно поспілкуватися зі мною. Поки я ніс усю цю маячню, він повільно кивнув і подивився на мене, проте нічого не сказав. Я відвів погляд, і ми закінчили тим, що стояли, обоє, у мертвій тиші. Нарешті, після паузи, яка видалась мені нестерпно довгою, дон Хуан підвівся і визирнув у вікно. Підійшов його автобус. Він попрощався і вийшов із приміщення автостанції[37].

Я відчував досаду через те, що плів йому всі ці нісенітниці, тим часом як він бачив мене наскрізь своїми дивовижними очима. Коли повернувся мій товариш, він спробував зарадити поганому настрою, який опанував мене через невдалу спробу дізнатися щось від дона Хуана. Він пояснив, що цей старий часто бував неговіркий або давав ухильні відповіді, проте бентежний ефект цієї першої зустрічі було не так легко розвіяти.

Я вважав, що обов'язково маю дізнатися, де мешкає дон Хуан, і пізніше кілька разів навідував його. При кожній нашій зустрічі я намагався вивести його на розмову про пейот, але безуспішно. Не зважаючи на це, ми стали дуже добрими друзями, а моє наукове дослідження відтак було забуте

permanecimos un tiempo callados. No era un silencio tenso, sino una quietud natural y relajada por ambas partes. Aunque las arrugas de su rostro moreno y de su cuello revelaban su edad, me fijé en que su cuerpo era ágil y musculoso.

Le dije que me interesaba obtener informes sobre plantas medicinales. Aunque de hecho mi ignorancia con respecto al peyote era casi total, me descubrí fingiendo saber mucho, e incluso insinuando que tal vez le conviniera platicar conmigo. Mientras yo parloteaba así, él asentía despacio y me miraba, pero sin decir nada. Esquivé sus ojos y terminamos por quedar los dos en silencio absoluto. Finalmente, tras lo que pareció un tiempo muy largo, don Juan se levantó y miró por la ventana. Su autobús había llegado. Dijo adiós y salió de la terminal.

Me molestaba haberle dicho tonterías, y que esos ojos notables hubieran visto mi juego. Al volver, mi amigo trató de consolarme por no haber logrado algo de don Juan. Explicó que el viejo era a menudo callado o evasivo; pero el efecto inquietante de ese primer encuentro no se disipó con facilidad.

Me propuse averiguar dónde vivía don Juan, y más tarde lo visité varias veces. En cada visita intenté llevarlo a hablar del peyote, pero sin éxito. No obstante, nos hicimos muy buenos amigos, y mi investigación científica fue relegada, o al menos reencaminada por

[36] Peyote (ісп.) — місцева назва мексиканського кактуса, з якого отримують галюциногенний алкалоїд мескалін.
[37] Фотографії Ґрейгаундської автостанції в Ногалесі та світлини автобусу тих часів, на який міг чекати дон Хуан, вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

at least redirected into channels that were worlds apart from my original intention.

The friend who had introduced me to don Juan explained later that the old man was not a native of Arizona, where we met, but was a Yaqui Indian from Sonora, Mexico.

At first I saw don Juan simply as a rather peculiar man who knew a great deal about peyote and who spoke Spanish remarkably well. But the people with whom he lived believed that he had some sort of “secret knowledge,” that he was a “brujo.” The Spanish word *brujo* means, in English, medicine man, curer, witch, sorcerer. It connotes essentially a person who has extraordinary, and usually evil, powers.

I had known don Juan for a whole year before he took me into his confidence. One day he explained that he possessed a certain knowledge that he had learned from a teacher, a “benefactor” as he called him, who had directed him in a kind of apprenticeship. Don Juan had, in turn, chosen me to serve as his apprentice, but he warned me that I would have to make a very deep commitment and that the training was long and arduous.

In describing his teacher, don Juan used the word “diablero.” Later I learned that diablero is a term used only by the Sonoran Indians. It refers to an evil person who practices black sorcery and is capable of transforming himself into an animal — [a] bird, a dog, a coyote, or any other creature. On one of my visits to Sonora I had a peculiar experience that illustrated the Indians’ feeling about diableros. I was driving at night in the company of two Indian friends when I saw an animal that

або принаймні переспрямоване в зовсім інше річище і пішло шляхами, безмежно далекими від мого первісного заміру.

Товариш, який познайомив мене з доном Хуаном, пізніше розповів, що старий не був уродженцем Аризони, де ми зустрілися; він був індіанцем я́кі з мексиканської Сонори.

Спершу я бачив у доні Хуані лише досить ексцентричного чоловіка, який дуже добре знається на пейоті й напрочуд добре володіє іспанською мовою. Проте всі люди, з якими він жив, уважали, що він має певного роду «таємне знання» і що він — «брухо». Іспанське слово *brujo* перекладається як знахар, цілитель, відьмак, мольфар. Воно загалом конотує людину, яка володіє надзвичайними і здебільшого темними силами.

Ми зналися з доном Хуаном цілий рік, перш ніж він перейнявся до мене довірою. Одного дня він повідомив, що володіє певним знанням, яке отримав від свого вчителя, «доброчинця»[38], як він його називав, що скеровував його у своєрідному учнівстві. Дон Хуан, у свою чергу, обрав мене своїм учнем, але застеріг, що мені доведеться прийняти вельми серйозне рішення й дуже глибоко присвятити себе навчанню і що це навчання буде довге і надзвичайно важке.

Описуючи свого вчителя, дон Хуан вживав слово «діаблеро». Пізніше я довідався, що цей термін використовують лише сонoранські індіанці. Ним позначають лиху людину, що практикує чорне мольфування і здатна перетворюватися на тварину — птаха, собаку, койота чи будь-яке інше створіння. Якось під час однієї з моїх поїздок до Сонори я отримав дуже специфічний досвід, що наочно показав ставлення індіанців до діаблеро. Я кермував машиною вночі у товаристві двох приятелів-індіанців, коли раптом

cauces que se hallaban mundos aparte de mi intención original.

El amigo que me presentó a don Juan explicó más tarde que el viejo no era originario de Arizona, donde nos conocimos, sino un indio yaqui de Sonora.

Al principio vi a don Juan simplemente, como un hombre algo peculiar que sabía mucho sobre el peyote y que hablaba el español notablemente bien. Pero la gente con quien vivía lo consideraba dueño de algún «saber secreto», lo creía «brujo». Como se sabe, la palabra denota esencialmente a una persona que posee poderes extraordinarios, por lo general malignos.

Después de todo un año de conocernos, don Juan fue franco conmigo. Un día me explicó que poseía ciertos conocimientos recibidos de un maestro, un «benefactor» como él lo llamaba, que lo había dirigido en una especie de aprendizaje. Don Juan, a su vez, me había escogido como aprendiz, pero me advirtió que yo debería comprometerme a fondo, y que el proceso era largo y arduo.

Al describir a su maestro, don Juan usó la palabra «diablero». Más tarde supe que ése es un término usado sólo por los indios de Sonora. Denota a una persona malvada que practica la magia negra y puede transformarse en animal: en pájaro, perro, coyote o cualquier otra criatura. En una de mis visitas a Sonora tuve una experiencia peculiar que ilustraba el sentir de los indios hacia los diableros. Iba yo conduciendo un auto de noche, en compañía de dos amigos indios, cuando vi a un animal, al parecer un

[38] Benefactor (англ.) — благодійник, доброчинець, покровитель.

seemed to be a dog crossing the highway. One of my companions said it was not a dog, but a huge coyote. I slowed down and pulled to the side of the road to get a good look at the animal. It stayed within range of the headlights a few seconds longer and then ran into the chaparral. It was unmistakably a coyote, but it was twice the ordinary size. Talking excitedly, my friends agreed that it was a very unusual animal, and one of them suggested that it might be a diablero. I decided to use an account of the experience to question the Indians of that area about their beliefs in the existence of diableros. I talked with many people, telling them the story and asking them questions. The three conversations that follow indicate what they felt.

"Do you think it was a coyote, Choy?" I asked a young man after he had heard the story.

"Who knows? A dog, no doubt. Too large for a coyote."

"Do you think it may have been a diablero?"

"That's a lot of bull. There are no such things."

"Why do you say that, Choy?"

"People imagine things. I bet if you had caught that animal you would have seen that it was a dog. Once I had some business in another town and got up before daybreak and saddled up a horse. As I was leaving I came upon a dark shadow on the road which looked like a huge animal. My horse reared, throwing me off the saddle. I was pretty scared too, but it turned out that

побачив якусь тварину, схожу на собаку, що перебігала через шосе. Один із моїх супутників сказав, що то був не собака, а велетенський койот. Я загальмував і з'їхав на узбіччя, щоб краще роздивитися тварину. Іще кілька секунд вона була в межах досяжності світла від фар, а потім забігла в чапараль[39]. Це однозначно був койот, але вдвічі більший за звичайного. Збуджено перемовляючись, мої приятелі дійшли згоди в тому, що це була дуже незвичайна тварина, а один із них висловив припущення, що це міг бути діаблеро. Я вирішив скористатися з цієї пригоди, щоб розпитати місцевих індіанців про їхню віру в існування діаблеро. Я говорив із багатьма людьми, розповідаючи їм про цей випадок і ставлячи запитання. Три наведені нижче розмови показують, що вони думали з цього приводу.

"Як ти гадаєш, Чою, це був койот?" — запитав я одного молодика після того, як він вислухав цю історію.

"Хто зна. Та ні, собака, звісно. Завеликий як на койота."

"А ти не думаєш, що це міг бути діаблеро?"

"Це казочки для дурнів. Такого не буває."

"Чому ти так кажеш, Чою?"

"Люди вигадують усяке. Закладаюся, що коли б ти був спіймав цю тварюку, то побачив би, що це звичайний пес. Я мав одного разу справи в іншому містечку, встав удосвіта й осідлав коня. Коли я виїжджав, то натрапив на якусь чорну тінь на дорозі, що виглядала, як велетенський звір. Мій кінь устав дибки і викинув мене з сідла. У мене самого душа в п'яти втекла, а

perro, cruzar la carretera. Uno de mis compañeros dijo que no era un perro, sino un coyote enorme. Disminuí la velocidad, y me acerqué a la cuneta para verlo bien. Permaneció unos cuantos segundos más al alcance de los faros y luego corrió a adentrarse en el chaparral. Era sin duda un coyote, pero del doble del tamaño ordinario. Hablando excitadamente, mis amigos convinieron en que era un animal muy fuera de lo común, y uno de ellos indicó que podía tratarse de un diablero. Decidí relatar aquella experiencia para interrogar a los indios de aquella zona sobre sus creencias en cuanto a la existencia de los diableros. Hablé con muchas personas, contando la anécdota y haciendo preguntas. Las tres conversaciones siguientes indican sus creencias al respecto.

—¿Crees que era un coyote, Choy? —pregunté a un joven después de que oyó la historia.

—Quién sabe. Un perro, de seguro. Demasiado grande para coyote.

—¿Crees que pudo ser un diablero?

—Ésos son puros cuentos. Esas cosas no existen.

—¿Por qué dices eso, Choy?

—La gente se imagina cosas. Te apuesto a que si hubieran cogido al animal habrían visto que era un perro. Una vez tenía yo que hacer un trabajo en otro pueblo, y me levanté antes del amanecer y ensillé un caballo. De ida, me encontré en el camino con una sombra oscura que parecía un animal enorme. Mi caballo se encabritó y me tiró de la silla. Yo también casi me muero del susto,

[39] Chaparral (ісп.) — зарості вічнозеленого чагарникового дуба, поширені на південному заході США та в Мексиці.

the shadow was a woman who was walking to town."

"Do you mean, Choy, that you don't believe there are diableros?"

"Diableros! What's a diablero? Tell me what a diablero is!"

"I don't know, Choy. Manuel, who was riding with me that night, said the coyote could have been a diablero. Maybe you could tell me what a diablero is?"

"A diablero, they say, is a brujo who changes into any form he wants to adopt. But everybody knows that is pure bull. The old people here are full of stories about diableros. You won't find that among us younger people."

"What kind of animal do you think it was, doña Luz?" I asked a middle-aged woman.

"Only God knows [that] for sure, but I think it was not a coyote. There are things that appear to be coyotes, but are not. Was the coyote running, or was it eating?"

"It was standing most of the time, but when I first saw it, I think it was eating something."

"Are you sure it was not carrying something in its mouth?"

"Perhaps it was. But tell me, would that make any difference?"

"Yes, it would. If it was carrying something in its mouth it was not a coyote."

"What was it then?"

"It was a man or a woman."

"What do you call such people, doña Luz?"

She did not answer. I questioned her for a while longer, but without success. Finally she said she did not know. I asked her if such people were called diableros, and she answered that "diablero" was one of the names given to them.

"Do you know any diableros?" I asked.

виявилося, що ця тінь була просто жінкою, яка йшла в місто."

"Ти хочеш сказати, Чою, що не віриш в існування діаблеро?"

"Діаблеро? А що це таке? Скажи-но мені, що таке діаблеро!"

"Я не знаю, Чою. Мануель, який їхав зі мною тієї ночі, говорив, що той койот міг бути діаблеро. Може, ти скажеш мені, що таке діаблеро?"

"Люди кажуть, що діаблеро — це брухо, який може приймати будь-яку форму, яку лишень забажає. Але кожен знає, що це повна дурня. Старі тут напхані всякими історіями про діаблеро. Але від нас, молодих, ти їх не почуєш."

"Як ви гадаєте, що то була за тварина, доньє Лус?" — запитав я жінку середніх літ.

"Лише один Господь знає [це] напевне, але я гадаю, що то був не койот. Є речі, які виглядають, як койоти, а насправді не є ними. Цей койот біг чи, може, він щось їв?"

"Здебільшого стояв на місці, але коли я тільки-но його побачив, то, по-моєму, він щось їв."

"А ви впевнені, що він нічого не ніс у зубах?"

"Здається, ніс. Але скажіть мені, це що, має якесь значення?"

"Так, це має значення. Якщо він ніс щось у зубах, то це був не койот."

"Тоді що це було?"

"Це був чоловік або жінка."

"А як ви називаєте таких людей, доньє Лус?"

Вона не відповіла. Я ще якийсь час намагався витягнути з неї відповідь, але безуспішно. Нарешті вона сказала, що не знає. Я запитав, чи не називають таких людей «діаблеро», і вона відповіла, що «діаблеро» — це одне з імен, яке їм дали.

"А ви знаєте якихось діаблеро?" — спитав я.

pero resultó que la sombra era una mujer que iba caminando al pueblo.

—¿O sea, Choy, que no crees que existan los diableros?

—¡Diableros! ¿Qué es un diablero? ¡Dime qué es un diablero!

—No sé, Choy. Manuel iba conmigo esa noche y dijo que el coyote podría haber sido un diablero. ¿Tú no puedes decirme qué es un diablero?

—Dizque un diablero es un brujo que cambia de forma y toma la que quiere. Pero todo el mundo sabe que eso es puro cuento. Los viejos de aquí están llenos de historias sobre diableros. No las vas a hallar entre nosotros los más jóvenes.

—¿Qué clase de animal piensa usted que fue, doña Luz?—pregunté a una mujer de edad madura.

—Eso sólo Dios lo sabe, pero creo que no era un coyote. Hay cosas que parecen coyotes, pero no son. ¿Iba corriendo el coyote, o estaba comiendo?

—Estuvo inmóvil casi todo el tiempo, pero creo que cuando lo vi al principio estaba comiendo algo.

—¿Está usted seguro de que no llevaba nada en el hocico?

—A lo mejor sí. Pero dígame, ¿tendría eso algo que ver?

—Sí, sí tendría. Si llevaba algo en el hocico, no era un coyote.

—¿Qué era entonces?

—Era un hombre o una mujer.

—¿Cómo se llaman esas personas, doña Luz?

No respondió. La interrogué un rato más, pero sin éxito. Finalmente dijo no saber. Le pregunté si aquellas personas se llamaban diableros, y respondió que «diablero» era uno de los nombres que se les daban.

—¿Conoce usted a algún diablero?—pregunté.

"I knew one woman," she replied. "She was killed. It happened when I was a little girl. The woman, they said, used to turn into a female dog. And one night a dog went into the house of a white man to steal cheese. The white man killed the dog with a shotgun, and at the very moment the dog died in the house of the white man the woman died in her own hut. Her kin got together and went to the white man and demanded payment. The white man paid good money for having killed her."

"How could they demand payment if it was only a dog he killed?"

"They said that the white man knew it was not a dog, because other people were with him, and they all saw [that] the dog stood up on its legs like a man and reached for the cheese, which was on a tray hanging from the roof. The men were waiting for the thief because the white man's cheese was being stolen every night. So the man killed the thief knowing it was not a dog."

"Are there any diableros nowadays, doña Luz?"

"Such things are very secret. They say there are no more diableros, but I doubt it, because one member of a diablero's family has to learn what the diablero knows. Diableros have their own laws, and one of them is that a diablero has to teach his secret [/secrets] to one of his kin."

"What do you think the animal was, Genaro?" I asked a very old man.

"A dog from one of the ranches of that area. What else?"

"It could have been a diablero!"

"A diablero? You are crazy! There are no diableros."

"Do you mean that there are none today, or that there never were any?"

"Я знала одну жінку, — відповіла вона. Її вбили. Це сталося, коли я була малою дівчинкою. Казали, що ця жінка мала звичку обертатися на суку. І якось уночі до будинку одного білого чоловіка заліз собака, щоб поцупити сир. Білий застрелив його з дробовика, і саме в ту мить, коли собака здох у домі білого, ця жінка померла у своїй халупі. Її родичі зібралися разом і прийшли до білого, вимагаючи плату за її смерть. Білий сплатив великі гроші за її вбивство."

"Як вони могли вимагати плату, якщо він убив усього лише собаку?"

"А вони сказали, що білий чоловік знав, що це був не собака, адже з ним були ще й інші люди, і всі вони бачили, як собака зіп'явся на задні лапи, немов людина, і дотягнувся до сиру, що лежав на таці, а таця була підвішена до стелі. Ці люди тоді саме чигали на крадія, бо хтось щоночі цупив сир білого. Тож цей чоловік убив крадія, знаючи, що то був не собака."

"А чи існують діаблеро в наші дні, доньє Лус?"

"Такі речі тримають у великій таємниці. Подейкують, що вони більше не існують, але я сумніваюся в цьому, бо один із членів сім'ї діаблеро має навчитися всього, що знає діаблеро. Діаблеро мають свої власні закони, і один із них такий, що діаблеро має передати свої таємниці комусь зі своїх родичів."

"Як ви гадаєте, доне Хенаро, що це була за тварина?" — запитав я в одного старезного діда.

"Собака з якогось місцевого ранчо. Що ж іще?"

"Це міг бути діаблеро!"

"Діаблеро? Та ви несповна розуму! Немає ніяких діаблеро."

"Ви хочете сказати, що їх немає сьогодні, чи що їх узагалі ніколи не було?"

—Conocí a una mujer —dijo—. La mataron. Eso pasó cuando yo era niña. Dizque la mujer se convertía en perra. Y cierta noche una perra entró en la casa de un blanco a robar queso. El blanco la mató con una escopeta, y en el mismo instante en que la perra murió en la casa del blanco, la mujer murió en su choza. Sus parientes se juntaron y fueron al blanco a exigirle pago. El blanco les pagó buen dinero por haber matado a la mujer.

—¿Cómo pudieron exigirle pago si sólo mató un perro?

—Dijeron que el blanco sabía que no era perro, porque había otros hombres con él y todos vieron que el animal se paró en dos patas, como gente, para alcanzar el queso, que estaba en una bandeja colgada del techo. Los hombres estaban esperando al ladrón porque todas las noches le robaban queso al blanco. Así que el blanco mató al ladrón sabiendo que no era perro.

—¿Hay muchos diableros en estos días, doña Luz?

—Esas cosas son muy secretas. Dicen que ya no hay diableros, pero yo lo dudo, porque alguien de la familia del diablero tiene que aprender lo que el diablero sabe. Los diableros tienen sus propias leyes, y una de ellas es que un diablero debe enseñar sus secretos a algún pariente suyo.

—¿Qué cree que era el animal, don Genaro? —pregunté a un hombre muy anciano.

—Un perro de algún rancho de por ahí. ¿Qué otra cosa?

—¡Podría haber sido un diablero!

—¿Un diablero? ¡Está loco! No hay diableros.

—¿Quiere usted decir que ya no hay, o que nunca hubo?

"At one time there were, yes. It is common knowledge. Everybody knows that. But the people were very afraid of them and had them all killed."

"Who killed them, Genaro?"

"All the people of the tribe. The last diablero I knew about was S—. He killed dozens, maybe even hundreds, of people with his sorcery. We couldn't put up with that and the people got together and took him by surprise one night and burned him alive."

"How long ago was that, Genaro?"

"In nineteen forty-two."

"Did you see it yourself?"

"No, but people still talk about it. They say that there were no ashes left, even though the stake was made of fresh wood. All that was left at the end was a huge pool of grease."

Although don Juan categorized his benefactor as a diablero, he never mentioned the place where he had acquired his knowledge, nor did he identify his teacher. In fact, don Juan disclosed very little about his personal life. All he said was that he had been born in the Southwest in 1891; that he had spent nearly all his life in Mexico; that in 1900 his family was exiled by the Mexican government to central Mexico along with thousands of other Sonoran Indians; and that he had lived in central and southern Mexico until 1940. Thus, as don Juan had traveled a great deal, his knowledge may have been the product of many influences. And although he regarded himself as an Indian from Sonora, I was not sure whether to place the context of his knowledge totally in the culture of the Sonoran Indians. But it is not my intention here to determine his precise cultural milieu.

I began to serve my apprenticeship to don Juan in June, 1961. Prior to that time I

"Колись вони були, так. Це всім відомо. Кожен знає це. Але люди їх дуже сильно боялися й повбивали їх усіх."

"Хто вбив їх, доне Хенаро?"

"Усі люди племені. Останній діаблеро, про якого я знав, був С... Він занапастив десятки, якщо не сотні людей своїм мольфуванням. Ми не могли цього більше терпіти, тому люди зібралися разом, захопили його зненацька одної ночі й спалили живцем."

"Як давно це було, доне Хенаро?"

"У тисяча дев'ятсот сорок другому році."

"Ви бачили все це на власні очі?"

"Ні, але люди досі про це говорять. Кажуть, від нього не лишилося навіть золи, хоча вогнище, на якому його спалили, було складене з сирих дровиняк. Усе, що залишилося під кінець, була величезна калюжа смальцю."

Хоча дон Хуан класифікував свого добродійника як діаблеро, він ніколи не згадував місця, де набув своє знання, і ніколи не називав його імені. Власне, дон Хуан повідомив мені дуже мало про своє життя. Усе, що я від нього дізнався, зводилося до того, що він народився на Південному Заході у 1891 році; що він провів майже все своє життя в Мексиці; що в 1900 році мексиканський уряд виселив його сім'ю до центральної Мексики разом із тисячами інших сонoранських індіанців; і що він жив у центральній та південній Мексиці до 1940 року. Таким чином, оскільки дон Хуан багато подорожував, його знання могли бути продуктом багатьох впливів. І хоча сам він уважав себе індіанцем із Сонори, я не був упевнений, чи можна повністю віднести контекст його знання до культури соноранських індіанців. Проте до моїх задумів не входить визначати тут його точне культурне середовище.

Я розпочав своє учнівство в дона Хуана в червні 1961 року. До того часу я неодноразово

—En un tiempo sí hubo. Es cosa sabida de todos. Pero la gente les tenía mucho miedo y los mató.

—¿Quién los mató, don Genaro?

—Toda la gente de la tribu. El último diablero que yo conocí fue S... Mató docenas, quizá hasta cientos de personas con su brujería. No podíamos tolerar eso y la gente se juntó y una noche le cayeron por sorpresa y lo quemaron vivo.

—¿Cuándo fue eso, don Genaro?

—En mil novecientos cuarenta y dos.

—¿Lo vio usted?

—No, pero la gente todavía lo comenta. Dicen que no quedaron cenizas, aunque la estaca era de madera verde. Todo lo que quedó al final fue un gran charco de grasa.

Aunque don Juan tildaba de diablero a su benefactor, nunca mencionó el sitio donde había adquirido su saber ni identificó a su maestro. De hecho, don Juan revelaba muy poco de su vida personal. Sólo decía que nació en el suroeste en 1891; que había pasado casi toda su vida en México; que en 1900 su familia fue exiliada por el gobierno a la parte central del país, junto con miles de otros indios sonorenses, y que él vivió en el centro y el sur de México hasta 1940. Así, como don Juan había viajado mucho, su conocimiento podía ser producto de múltiples influencias. Y aunque se consideraba indio de Sonora, yo no podía tener certeza para catalogar totalmente su saber en la cultura de los indios sonorenses. Pero no es mi intención determinar aquí su medio cultural preciso.

En junio de 1961 inicié mi aprendizaje con don Juan. Anteriormente lo había visto

had seen him on various occasions, but always in the capacity of an anthropological observer. During these early conversations I took notes in a covert manner. Later, relying on my memory, I reconstructed the entire conversation. When I began to participate as an apprentice, however, that method of taking notes became very difficult, because our conversations touched on many different topics. Then don Juan allowed me—under strong protest, however—to record openly anything that was said. I would also have liked to take photographs and make tape recordings, but he would not permit me to do so.

I carried out the apprenticeship first in Arizona and then in Sonora, because don Juan moved to Mexico during the course of my training. The procedure I employed was to see him for a few days every so often. My visits became more frequent and lasted longer during the summer months of 1961, 1962, 1963, and 1964. In retrospect, I believe this method of conducting the apprenticeship prevented the training from being successful, because it retarded the advent of the full commitment I needed to become a sorcerer. Yet the method was beneficial from my personal standpoint in that it allowed me a modicum of detachment, and that in turn fostered a sense of critical examination which would have been impossible to attain had I participated continuously, without interruption. In September, 1965, I voluntarily discontinued the apprenticeship.

Several months after my withdrawal, I considered for the first time the idea of arranging my field notes in a systematic way. As the data I had collected were quite voluminous, and included much miscella-

бачився з ним за різних обставин, але завжди як антрополог-спостерігач. Під час цих перших бесід я потай робив нотатки. Потім, покладаючись на свою пам'ять, я відновлював усю нашу розмову. Проте коли я почав зустрічатися з ним уже як учень, мені стало дуже важко використовувати цей метод записування, бо наші бесіди торкалися багатьох різноманітних тем. Згодом дон Хуан, дуже неохоче, але все ж дозволив мені відкрито записувати все, про що ми говорили. Я також хотів усе фотографувати й записувати на диктофон, але він не дозволив мені робити цього.

Спершу моє учнівство проходило в Аризоні, а потім — у Сонорі, бо під час мого навчання дон Хуан перебрався до Мексики. Процедура, якої я дотримувався, полягала в тому, щоб приїжджати до нього на кілька днів за кожної зручної нагоди. Мої відвідини ставали частіші й тривали довше протягом літніх місяців 1961, 1962, 1963 і 1964 років. Тепер, оглядаючись назад, я вважаю, що такий метод учнівства не дозволяв йому бути успішним, бо затримував настання повної залученості, необхідної мені для того, щоб стати мольфаром. І все ж, на мій погляд, цей метод мав свої переваги, адже він давав мені змогу залишатися дещо відстороненим, а це, своєю чергою, сприяло духові критичного дослідження, чого було б неможливо досягти, якби моя залученість у процес навчання була постійна й не переривалася. У вересні 1965 року я з власної волі відмовився продовжувати навчання.

Через кілька місяців після припинення учнівства я вперше замислився над ідеєю того, щоб систематизувати свої польові нотатки. А що зібраний мною матеріал був досить великий за обсягом і включав багато різноманітної

en diversas ocasiones, pero siempre en calidad de observador antropológico. Durante esas primeras conversaciones, yo tomaba notas en forma encubierta. Luego, confiando en mi memoria, reconstruía toda la conversación. Pero cuando empecé a participar como aprendiz, tal método de tomar notas se dificultó mucho, pues nuestras conversaciones se referían a muchos temas diferentes. Entonces don Juan me permitió —aunque tras de vigorosa protesta— anotar abiertamente cuanto se dijera. También me habría gustado tomar fotos y hacer grabaciones, pero no quiso permitírmelo.

Serví como aprendiz primero en Arizona y después en Sonora, porque don Juan se mudó a México durante el curso de mi preparación. El procedimiento que seguí fue verlo durante unos cuantos días cada determinado tiempo. Mis visitas se hicieron más frecuentes y más largas durante los meses de verano de 1961, 1962, 1963 y 1964. En retrospectiva, pienso que este método de conducir el aprendizaje impidió que la enseñanza fuera completa, porque retrasó la venida del compromiso pleno indispensable para convertirme en brujo. Sin embargo, el método fue benéfico desde mi punto de vista personal, porque me dio un poco de distancia, y eso fomentó a su vez un sentido de examen crítico que habría sido imposible de lograr si yo hubiera participado continuamente, sin interrupción. En septiembre de 1965 interrumpí voluntariamente el aprendizaje.

Varios meses después de mi retirada, medité por primera vez en la idea de ordenar sistemáticamente mis notas de campo. Como los datos que había reunido eran bastante voluminosos e incluían mucha información

neous information, I began by trying to establish a classification system. I divided the data into areas of related concepts and procedures and arranged the areas hierarchically according to subjective importance — that is, in terms of the impact that each of them had had on me. In that way I arrived at the following classification: uses of hallucinogenic plants; procedures and formulas used in sorcery; acquisition and manipulation of power objects; uses of medicinal plants; songs and legends.

Reflecting upon the phenomena I had experienced, I realized that my attempt at classification had produced nothing more than an inventory of categories; any attempt to refine my scheme would therefore yield only a more complex inventory. That was not what I wanted. During the months following my withdrawal from the apprenticeship, I needed to understand what I had experienced, and what I had experienced was the teaching of a coherent system of beliefs by means of a pragmatic and experimental method. It had been evident to me from the very first session in which I had participated that don Juan's teachings possessed an internal cohesion. Once he had definitely decided to communicate his knowledge to me, he proceeded to present his explanations in orderly steps. To discover that order and to understand it proved to be a most difficult task for me.

My inability to arrive at an understanding seems to have been traceable to the fact that, after four years of apprenticeship, I was still a beginner. It was clear that don Juan's knowledge and his

інформації, то я почав зі спроби виробити класифікаційну систему. Я розділив усі дані на сфери споріднених концепцій та процедур і впорядкував ці сфери за ієрархією їхньої суб'єктивної важливості — тобто з погляду впливу, який кожна з них мала на мене. У цей спосіб я прийшов до такої класифікації: застосування галюциногенних рослин; процедури і рецептури, що використовують у мольфарстві; придбання предметів сили і поводження з ними; застосування лікарських рослин; пісні й легенди.

Розмірковуючи над феноменом, який я досвідчив, я збагнув, що результатом моєї спроби класифікації було ніщо більше, ніж перелік категорій; отже, будь-яка спроба поліпшити мою схему призвела б лише до ще складнішого переліку. Це було не те, чого я хотів. Протягом багатьох місяців після моєї відмови від учнівства я мав потребу в осмисленні того, що саме я досвідчив, і досвідчене мною було навчанням логічно послідовної та зв'язної системи переконань за допомогою прагматичного й експериментального методу. Уже з першої сесії[40], в якій я брав участь, для мене було очевидно, що вчення дона Хуана має внутрішню єдність і узгодженість. Щойно тільки він прийняв остаточне рішення передати мені своє знання, він почав надавати мені свої пояснення, дотримуючись чіткого порядку. Розкрити цей порядок і зрозуміти його виявилося для мене надзвичайно складним завданням.

Певно, моя нездатність дійти якогось розуміння пояснювалася тим фактом, що навіть після чотирьох років навчання я все ще був початківцем. Мені було ясно, що знання дона Хуана та його метод передавання цих

miscelánea, empecé por tratar de establecer un sistema de clasificación. Dividí los datos en grupos de conceptos y procedimientos interrelacionados y dispuse tales grupos en orden jerárquico de importancia subjetiva, es decir, de acuerdo con el efecto que cada uno había tenido sobre mí. En esa forma llegué a la siguiente clasificación: usos de plantas alucinógenas; procedimientos y fórmulas empleados en la brujería; adquisición y manipulación de objetos de poder; usos de plantas medicinales; canciones y leyendas.

Reflexionando sobre los fenómenos experimentados, advertí que mi intento de clasificación no había producido sino un inventario de categorías; cualquier intento de refinar mi plan no daría, por tanto, sino un inventario más complejo. Eso no era lo que yo deseaba. Durante los meses siguientes a mi abandono del aprendizaje, necesité comprender lo que había experimentado, y lo que había experimentado era la enseñanza de un sistema coherente de creencias por medio de un método pragmático y experimental. Desde la primera sesión en que participé, se me había hecho manifiesto que las enseñanzas de don Juan poseían cohesión interna. Una vez decidido definitivamente a comunicarme su saber, procedió a hacer sus explicaciones por pasos ordenados. Descubrir ese orden y comprenderlo resultó para mí una tarea en extremo difícil.

Mi incapacidad de lograr una comprensión parece haber nacido del hecho de que, tras cuatro años como aprendiz, seguía siendo un principiante. Resultaba claro que el conocimiento de don Juan y su

[40] Session (англ.) — період часу, протягом якого відбувається певна діяльність (засідання, навчання, тренінг тощо), а також сама ця діяльність.

method of conveying it were those of his benefactor; thus my difficulties in understanding his teachings must have been analogous to those he himself had encountered. Don Juan alluded to our similarity as beginners through incidental comments about his incapacity to understand his teacher during his own apprenticeship. Such remarks led me to believe that to any beginner, Indian or non-Indian, the knowledge of sorcery was rendered incomprehensible by the outlandish characteristics of the phenomena he experienced. Personally, as a Western man, I found these characteristics so bizarre that it was virtually impossible to explain them in terms of my own everyday life, and I was forced to the conclusion that any attempt to classify my field data in my own terms would be futile.

Thus it became obvious to me that don Juan's knowledge had to be examined in terms of how he himself understood it; only in such terms could it be made evident and convincing. In trying to reconcile my own views with don Juan's, however, I realized that whenever he tried to explain his knowledge to me, he used concepts that would render it "intelligible" to him. As those concepts were alien to me, trying to understand his knowledge in the way he did placed me in another untenable position. Therefore, my first task was to determine his order of conceptualization. While working in that direction, I saw that don Juan himself had placed particular emphasis on a certain area of his teachings—specifically, the uses of hallucinogenic plants. On the basis of this realization, I revised my own scheme of categories.

знань були такі самі, як і в його доброчинця; очевидно, що й мої труднощі з розумінням його настанов також були подібні до тих, з якими свого часу зіткнувся дон Хуан. Він іноді натякав на нашу схожість як початківців у побіжних зауваженнях про його нездатність зрозуміти свого вчителя під час власного учнівства. Такі зауваження привели мене до переконання, що для будь-якого початківця, незалежно від того, індіанець він чи не-індіанець, мольфарське знання було незбагненне через дивну й чужорідну природу досвідчуваних ним подій та явищ. Особисто для мене, західної людини, їхні властивості були такі химерні, що їх було абсолютно неможливо пояснити з погляду мого власного повсякденного життя, і я був змушений дійти висновку, що будь-які спроби класифікувати зібрані мною польові дані моїми власними категоріями були заздалегідь приречені на невдачу.

Отже, для мене стало очевидно, що знання дона Хуана треба розглядати лише в контексті того, як він сам його розумів; лише в цьому контексті воно може стати ясним і переконливим. Проте, силкуючись узгодити мої власні уявлення з поглядами дона Хуана, я збагнув, що хоч би коли він намагався пояснити мені своє знання, він завжди послуговувався концепціями, які мали зробити його «зрозумілим» для нього. А що ці концепції були чужорідні для мене, то намагання зрозуміти його знання в той спосіб, як робив це він, ставили мене в інше безпорадне положення. Таким чином, моїм першим завданням було визначити його порядок концептуалізації. Працюючи в цьому напрямі, я побачив, що сам дон Хуан надавав особливого значення певному аспекту свого вчення, а саме — використанню галюциногенних рослин. На основі цього усвідомлення я переглянув мою власну схему категорій.

método de trasmitirlo eran los de su benefactor; así, mis dificultades para comprender sus enseñanzas debieron de ser análogas a las que él mismo experimentó. Don Juan aludía a nuestra similitud como principiantes en comentarios incidentales sobre la incapacidad de comprender a su maestro durante su propio aprendizaje. Tales observaciones me llevaron a creer que para cualquier principiante, indio o no, el conocimiento de la brujería se hacía incomprensible por las características extranjeras de los fenómenos que el aprendiz experimentaba. Personalmente, como occidental, dichas características me resultaron tan ajenas que me fue prácticamente imposible explicarlas según mi propia vida cotidiana, y me vi forzado a concluir que sería inútil cualquier intento de clasificar mis datos de campo en mis propios términos.

Así se hizo obvio que el saber de don Juan debía ser examinado como él mismo lo comprendía; sólo en esos términos podría manifestarse en forma convincente. Sin embargo, al tratar de reconciliar mis puntos de vista con los de don Juan advertí que, cuando trataba de explicarme su saber, usaba siempre conceptos que lo hicieran «inteligible». Como esos conceptos eran ajenos a mí, tratar de comprender los conocimientos de don Juan como él los comprendía me colocaba en otra posición insostenible. Por tanto, mi primera tarea era determinar el orden de conceptualización empleado por don Juan. Trabajando en ese sentido, vi que él mismo había hecho hincapié particular en cierto terreno de sus enseñanzas: específicamente, los usos de plantas alucinógenas. Sobre la base de este descubrimiento, revisé mi propio esquema de categorías.

Don Juan used, separately and on different occasions, three hallucinogenic plants: peyote (*Lophophora williamsii*), Jimson weed (*Datura inoxia* syn. *D. meteloides*), and a mushroom (possibly *Psilocybe mexicana*). Since before their contact with Europeans, American Indians have known the hallucinogenic properties of these three plants. Because of their properties, the plants have been widely employed for pleasure, for curing, for witchcraft, and for attaining a state of ecstasy. In the specific context of his teachings, don Juan related the use of *Datura inoxia* and *Psilocybe mexicana* to the acquisition of power, a power he called an "ally." He related the use of *Lophophora williamsii* to the acquisition of wisdom, or the knowledge of the right way to live.

The importance of the plants was, for don Juan, their capacity to produce stages of peculiar perception in a human being. Thus he guided me into experiencing a sequence of these stages for the purpose of unfolding and validating his knowledge. I have called them "states of nonordinary reality," meaning unusual reality as opposed to the ordinary reality of everyday life. The distinction is based on the inherent meaning of the states of nonordinary reality. In the context of don Juan's knowledge they were considered as real, although their reality was differentiated from ordinary reality.

Don Juan believed the states of nonordinary reality to be the only form of pragmatic learning and the only means of acquiring power. He conveyed the impression that other parts of his teachings were incidental to the acquisition of power. This point of view permeated don Juan's atti-

Дон Хуан використовував, окремо й за різних обставин, три галюциногенні рослини: пейот (*Lophophora williamsii*), дурман (*Datura inoxia*, або *D. meteloides*) і гриб (можливо, *Psilocybe mexicana*). Галюциногенні властивості цих трьох рослин були відомі американським індіанцям задовго до їхнього першого контакту з європейцями. Завдяки їхнім якостям ці рослини широко застосовували для розваги, лікування, відьомства, а також для досягнення екстатичного стану. У конкретному контексті свого вчення дон Хуан пов'язував застосування *Datura inoxia* та *Psilocybe mexicana* зі здобуттям сили, таку силу він називав «союзником». Використання *Lophophora williamsii* він пов'язував із набуттям мудрості, або знання правильного способу життя.

Для дона Хуана важливість цих рослин полягала в їхній здатності викликати в людині стани дуже особливого сприйняття. Так він уводив мене в переживання певної послідовності цих станів з метою розкриття й валідації свого знання. Я називаю їх «станами незвичайної реальності», маючи на увазі незвичну реальність, на відміну від звичної нам реальності повсякденного життя. Їхня відмінність ґрунтується на внутрішньому змісті станів незвичайної реальності. У контексті знання дона Хуана вони розглядалися як реальні, хоча він і проводив відмінність між їхньою реальністю і звичайною реальністю повсякденного життя.

Дон Хуан вважав стани незвичайної реальності єдиною формою прагматичного навчання і єдиним засобом здобування сили. Він передав мені чітке враження, що інші частини його вчення були другорядними щодо здобуття сили в такий спосіб. Ця точка зору пронизувала ставлення дона

Don Juan usó, por separado y en distintas ocasiones, tres plantas alucinógenas: peyote (*Lophophora williamsii*), toloache (*Datura inoxia* syn. *D. meteloides*) y un hongo (posiblemente *Psilocybe mexicana*). Desde antes de su contacto con europeos, los indios americanos conocían las propiedades alucinógenas de estas tres plantas. A causa de sus propiedades, han sido muy usadas por placer, para curar, en la brujería, y para alcanzar un estado de éxtasis. En el contexto específico de sus enseñanzas, don Juan relacionaba el uso de la *Datura inoxia* y la *Psilocybe mexicana* con la adquisición de poder, un poder que él llamaba un «aliado». Relacionaba el uso de la *Lophophora williamsii* con la adquisición de sabiduría, o conocimiento de la buena manera de vivir.

La importancia de las plantas consistía, para don Juan, en su capacidad de producir etapas de percepción peculiar en un ser humano. Así, me guió al experimentar una serie de tales etapas con el propósito de exponer y validar su conocimiento. Las he llamado «estados de realidad no ordinaria», en el sentido de realidad inusitada contrapuesta a la realidad ordinaria de la vida cotidiana. La distinción se basa en el significado inherente a los estados de realidad no ordinaria. En el contexto del saber de don Juan se consideraban reales, aunque su realidad se diferenciaba de la realidad ordinaria.

Don Juan consideraba los estados de realidad no ordinaria como única forma de aprendizaje pragmático y único medio de adquirir el poder. Daba la impresión de que otras partes de sus enseñanzas eran incidentales a la adquisición de poder. Este punto de vista permeaba la actitud de don

tude toward everything not directly connected with the states of nonordinary reality. Throughout my field notes there are scattered references to the way don Juan felt. For example, in one conversation he suggested that some objects have a certain amount of power in themselves. Although he himself had no respect for power objects, he said they were frequently used as aids by lesser brujos. I often asked him about such objects, but he seemed totally uninterested in discussing them. When the topic was raised again on another occasion, however, he reluctantly consented to talk about them.

"There are certain objects that are permeated with power," he said. "There are scores of such objects which are fostered by powerful men with the aid of friendly spirits. These objects are tools — not ordinary tools, but tools of death. Yet they are only instruments; they have no power to teach. Properly speaking, they are in the realm of war objects designed for strife; they are made to kill, to be hurled."

"What kind of objects are they, don Juan?"

"They are not really objects; rather, they are types of power."

"How can one get those types of power, don Juan?"

"That depends on the kind of object you want."

"How many kinds are there?"

"As I have already said, there are scores of them. Anything can be a power object."

"Well, which are the most powerful, then?"

"The power of an object depends on its owner, on the kind of man he is. A power object fostered by a lesser brujo is

Хуана до всього, що не було безпосередньо пов'язане зі станами незвичайної реальності. Мої польові нотатки всіяні його розрізненими зауваженнями, які віддзеркалюють позицію дона Хуана щодо цього. Наприклад, в одній із наших розмов він зауважив, що деякі предмети мають у собі певну кількість сили. Хоча сам дон Хуан не мав поваги до предметів сили, він сказав, що дрібні брухо нерідко вдаються до їхньої допомоги. Я часто розпитував його про такі предмети, але йому, здавалося, було зовсім не цікаво їх обговорювати. Проте коли одного разу ми знову торкнулися цієї теми, він неохоче погодився розповісти про них.

"Існують певні предмети, які просочені силою, — мовив він. — Є безліч таких предметів, що їх плекають могутні чоловіки за допомогою дружніх духів. Ці предмети є знаряддями — не звичайним робочим начинням, а знаряддями смерті. І все ж вони лише інструменти; вони не мають сили навчати. Власне кажучи, вони належать до розряду предметів війни, призначених для ворожнечі; вони створені для того, щоб убивати, щоб їх жбурляли."

"Що це за предмети, доне Хуане?"

"Вони насправді не предмети; скоріше, це різновиди сили."

"А як можна дістати ці різновиди сили, доне Хуане?"

"Усе залежить від типу предмета, який ти хочеш мати."

"А скільки типів існує?"

"Як я вже казав, їх безліч. Предметом сили може бути будь-що."

"Гаразд, які, в такому разі, мають найбільшу силу?"

"Сила предмета залежить від його власника, від того, що він за чоловік. Предмет сили, який плекає дрібний брухо, — це

Juan hacia todo lo que no estaba conectado directamente con los estados de realidad no ordinaria. A través de mis notas de campo hay referencias dispersas al sentir de don Juan. Por ejemplo, en una conversación insinuó que algunos objetos poseen en sí mismos cierta cantidad de poder. Aunque él en lo particular no tenía ninguna respeto por los objetos de poder, decía que los brujos menores a menudo se valían de ellos. Le pregunté frecuentemente sobre esos objetos, pero pareció no tener interés en discutirlos. Sin embargo, cuando el tema se trajo a colación en otra oportunidad, consintió, con renuencia en hablar de ellos.

—Hay ciertos objetos empapados de poder —dijo—. Hay cantidades de objetos así cultivados por hombres poderosos con ayuda de espíritus amigos. Estos objetos son herramientas; no son herramientas comunes, sino herramientas de muerte. Pero no son más que objetos; no tienen poder de enseñar. Hablando con propiedad, están en el terreno de los objetos de guerra; están hechos para la lucha; están hechos para matar, cuando se los arroja.

—¿Qué clase de objetos son, don Juan?

—No son en realidad objetos; más bien son modos de poder.

—¿Cómo puede uno obtener esos modos de poder, don Juan?

—Depende de la clase de objeto que quieras.

—¿Cuántas clases de objetos hay?

—Ya te dije, docenas. Cualquier cosa puede ser un objeto de poder.

—Bueno, entonces, ¿cuáles son los más poderosos?

—El poder de un objeto depende de su dueño, de la clase de hombre que sea. Un objeto de poder cultivado por uno de esos

almost a joke; on the other hand, a strong, powerful brujo gives his strength to his tools."

"Which power objects are most common, then? Which ones do most brujos prefer?"

"There are no preferences. They are all power [/powerful] objects, all just the same."

"Do you have any yourself, don Juan?"

He did not answer; he just looked at me and laughed. He remained quiet for a long time, and I thought my questions were annoying him.

"There are limitations on those types of powers," he went on. "But such a point is, I am sure, incomprehensible to you. It has taken me nearly a lifetime to understand that, by itself, an ally can reveal all the secrets of these lesser powers, rendering them rather childish. I had tools like that at one time, when I was very young."

"What power objects did you have?"

"*Maíz-pinto*, crystals, and feathers."

"What is maíz-pinto, don Juan?"

"It is a small kernel of corn which has a streak of red color in its middle."

"Is it a single kernel?"

"No. A brujo owns forty-eight kernels."

"What do the kernels do, don Juan?"

"Each one of them can kill a man by entering into his body."

"How does a kernel enter into a human body?"

"It is a power object and its power consists, among other things, in entering into the body."

майже посміх; з іншого боку, сильний, могутній брухо наділяє свої знаряддя своєю силою."

"Тоді які предмети сили найпоширеніші? Яким із них віддають перевагу більшість брухо?"

"Немає ніяких переваг. Усі вони — предмети сили [/могутні предмети], усі однакові."

"А ви[41] самі маєте які-небудь, доне Хуане?"

Він не відповів, лише подивився на мене і засміявся. Довгий час він мовчав, і я подумав, що мої запитання дратують його.

Потім він продовжив: "Для цих видів сили існують обмеження. Але цього моменту, я впевнений, ти зараз не в змозі збагнути. Мені знадобилося майже все життя для того, щоб зрозуміти, що союзник, сам собою, може розкрити всі таємниці цих дрібних сил і що проти нього вони є скоріше дитячими забавками. Колись, як я був дуже молодий, я мав подібні знаряддя."

"Які саме предмети сили ви мали?"

"*Маїс-пінто*, кристали і пір'їни."

"Що таке маїс-пінто, доне Хуане?"

"Це маленька кукурудзяна зернина, яка має червону смужку посередині."

"Лише одна-єдина зернина?"

"Ні. Брухо володіє сорока вісьмома зернинами[42]."

"Що роблять ці зернини, доне Хуане?"

"Кожна з них може вбити чоловіка, ввійшовши всередину його тіла."

"Як зернина входить у людське тіло?"

"Вона — предмет сили, і її сила полягає, крім іншого, у входженні в тіло."

brujos de mala muerte es una idiotez; en cambio, un brujo fuerte y poderoso da su fuerza a sus herramientas.

—¿Cuáles son entonces los objetos de poder más comunes? ¿Cuáles prefieren la mayoría de los brujos?

—No hay preferencias. Todos son objetos de poder, todos son lo mismo.

—¿Usted tiene alguno, don Juan?

No respondió; sólo me miró y se echó a reír. Permaneció callado largo rato, y pensé que mis preguntas lo molestaban.

—Hay limites para esos modos de poder —prosiguió—. Pero de esto yo tengo la seguridad que no entiendes ni una palabra. A mi me ha llevado casi una vida entender que, por sí solo, un aliado puede revelar todos los secretos de esos poderes menores y volverlos cosa de niños. Yo tuve herramientas así en un tiempo, cuando era muy joven.

—¿Qué objetos de poder tenía usted?

—Maíz pinto, cristales y plumas.

—¿Qué es el maíz pinto, don Juan?

—Un grano de maíz que tiene una raya de color rojo en la mitad.

—¿Es un solo grano?

—No. Un brujo tiene cuarenta y ocho.

—¿Qué hacen esos granos de maíz, don Juan?

—Cada uno puede matar a un hombre entrando en su cuerpo.

—¿Y cómo entra en el cuerpo?

—Es un objeto de poder y su poder consiste, entre otras cosas, en entrar en el cuerpo.

[41] Від першого й до останнього дня спілкування Карлос Кастанеда завжди звертався до дона Хуана надзвичайно шанобливо, на «ви». Серед іншого, на це вказують постійне вживання ним ввічливої іспанської форми звертання «don» у поєднанні із займенником «usted» та відповідними граматичними формами дієслів в іспаномовних текстах.

[42] В «Оповідях сили» дон Хуан зазначив: "48 — це наше число. Це те, що робить нас людьми". Пізніше, у «Дарункові Орла», дон Хуан повідомив Кастанеді, що 48 — це кількість великих смуг еманацій Орла, які проходять крізь Землю, тобто на Землі є 48 типів організації, 48 типів кластерів або структур, з яких складається увесь доступний для людського сприйняття світ.

"What does it do when it enters into the body?"

"It immerses itself in the body; it settles on the chest, or on the intestines. The man becomes ill, and unless the brujo who is tending him is stronger than the bewitcher, he will die within three months from the moment the kernel entered into his body."

"Is there any way of curing him?"

"The only way is to suck the kernel out, but very few brujos would dare to do that. A brujo may succeed in sucking the kernel out, but unless he is powerful enough to repel it, it will get inside him and will kill him instead."

"But how does a kernel manage to enter into someone's body?"

"To explain that I must tell you about corn witchcraft, which is one of the most powerful witchcrafts I know. The witchcraft is done by two kernels. One of them is put inside a fresh bud of a yellow flower. The flower is then set on a spot where it will come into contact with the victim: the road on which he walks every day, or any place where he is habitually present. As soon as the victim steps on the kernel, or touches it in any way, the witchcraft is done. The kernel immerses itself in the body."

"What happens to the kernel after the man has touched it?"

"All its power goes inside the man, and the kernel is free. It becomes just another kernel. It may be left at the site [/side] of the witchcraft, or it may be swept away; it does not matter. It is better to sweep it away into the underbrush, where a bird will eat it."

"Can a bird eat it before the man touches it?"

"No. No bird is that stupid, I assure you. The birds stay away from it."

"Що вона робить, коли входить у тіло?"

"Зернина занурюється в тіло; вона вростає в груди або в кишки. Чоловік занедужує і, якщо тільки брухо, який доглядає його, не буде сильніший за ворожбита-напасника, він помре через три місяці після того, як зернина увійшла в його тіло."

"Чи є якийсь спосіб вилікувати його?"

"Єдиний спосіб — це висмоктати зернину з тіла, але дуже мало які брухо наважаться зробити це. Брухо може впоратися з висмоктуванням зернини назовні, та якщо йому забракне сили відкинути її геть, вона увійде всередину нього й натомість уб'є його самого."

"Але як узагалі зернині вдається увійти всередину чийогось тіла?"

"Щоб пояснити це, я мушу розповісти тобі про відьомство із кукурудзяним зерном, що є одним із наймогутніших відьмувань, які я знаю. Його роблять за допомогою двох зернин. Одну з них поміщають усередину бутону свіжозрізаної жовтої квітки. Потім квітку кладуть у такому місці, де вона має ввійти в контакт із жертвою: на дорозі, якою та ходить щодня, чи в будь-якому іншому місці, де вона часто буває. Щойно тільки жертва наступить на зернину, або торкнеться її в будь-який спосіб, відьомство відбулося. Зернина сама занурюється в тіло."

"А що стається з цією зерниною після того, як чоловік доторкнувся до неї?"

"Уся її сила входить усередину цього чоловіка, і зернина звільняється. Вона стає ще однією звичайною зерниною. Вона може залишитися на місці відьомства, або ж її можуть змести в інше місце; це вже не має значення. Краще замести її кудись у кущі, де який-небудь птах з'їсть її."

"А чи може птах з'їсти зернину раніше, ніж той чоловік торкнеться її?"

"Ні. Таких дурних птахів немає, запевняю тебе. Птахи тримаються від неї подалі."

—¿Y qué hace cuando entra?

—Se hunde; se acomoda en el pecho o en los intestinos. El hombre se enferma y, a menos que el brujo que lo atienda sea más fuerte que el que le hizo la brujería, muere tres meses después del momento en que el grano de maíz le entró en el cuerpo.

—¿Hay alguna manera de curarlo?

—El único modo es sacándole el maicito, pero muy pocos brujos se atreven a hacerlo. Puede que un brujo logre chuparlo, pero si no es lo bastante fuerte para rechazarlo, el maíz se le mete en el propio cuerpo y lo mata en lugar del otro.

—Pero ¿cómo logra un grano de maíz entrar en el cuerpo de alguien?

—Para explicar eso debo hablarte de la brujería del maíz pinto, que es una de las brujerías más poderosas que conozco. La brujería se hace con dos maicitos. A uno se lo esconde en el botón fresco de una flor amarilla. Luego, a la flor se la deja en algún lugar donde pueda quedar en contacto con la víctima: en el camino por donde él pase a diario, o en cualquier parte donde acostumbre llegar. Apenas la víctima pisa la flor, o la toca de cualquier manera, la brujería está hecha. El maicito pinto se hunde en su cuerpo.

—¿Qué pasa con el grano de maíz después de que el hombre lo toca?

—Todo su poder entra en el hombre, y el grano queda libre. Se convierte en un maíz cualquiera. Puede dejarse en el sitio de la brujería, o puede barrerse; no importa. Es mejor barrerlo y echarlo al matorral para que algún pájaro se lo coma.

—¿Puede comérselo un pájaro antes de que el hombre lo toque?

—No. Ningún pájaro es tan estúpido, te lo aseguro. Los pájaros no se le acercan.

Don Juan then described a very complex procedure by which such power kernels can be obtained.

"You must bear in mind that maíz-pinto is merely an instrument, not an ally," he said. "Once you make that distinction you will have no problem. But if you consider such tools to be supreme, you will be a fool."

"Are the power objects as powerful as an ally?" I asked.

Don Juan laughed scornfully before answering. It seemed that he was trying hard to be patient with me.

"Maíz-pinto, crystals, and feathers are mere toys in comparison with an ally," he said. "These power objects are necessary only when a man does not have an ally. It is a waste of time to pursue them, especially for you. You should be trying to get an ally; when you succeed, you will understand what I am telling you now. Power objects are like a game for children."

"Don't get me wrong, don Juan," I protested. "I want to have an ally, but I also want to know everything I can. You yourself have said that knowledge is power."

"No!" he said emphatically. "Power rests on the kind of knowledge one holds. What is the sense of knowing things that are useless?"

In don Juan's system of beliefs, the acquisition of an ally meant exclusively the exploitation [/exploration] of the states of nonordinary reality he produced in me through the use of hallucinogenic plants. He believed that by focusing on these states and omitting other aspects of the knowledge he taught I would arrive at a coherent view of the phenomena I had experienced.

Потім дон Хуан описав дуже складну процедуру, за допомогою якої можна одержати такі зернини сили.

"Ти мусиш завжди пам'ятати, що маїс-пінто — усього лише інструмент, це не союзник, — мовив він. — Щойно тільки ти збагнеш різницю між ними, ти більше не матимеш жодних проблем. Але якщо ти вважатимеш таке знаряддя найголовнішим, то будеш просто дурнем."

"Чи предмети сили такі самі могутні, як союзник?" — запитав я.

Дон Хуан зневажливо засміявся, перш ніж відповісти. Здавалося, що він з усіх сил намагається бути терплячим зі мною.

"Маїс-пінто, кристали, пір'їни — це просто іграшки у порівнянні із союзником, — мовив він. — Ці предмети сили необхідні лише тоді, коли чоловік не має союзника. Ганятися за ними — марнування часу, особливо для тебе. Ти маєш намагатися дістати собі союзника; коли тобі це вдасться, ти зрозумієш, про що я кажу тобі зараз. Предмети сили схожі на дитячу забавку."

"Не зрозумійте мене хибно, доне Хуане, — запротестував я. — Я хочу мати союзника, але я також хочу дізнатися все, що зможу. Адже ви самі казали, що знання — це сила."

"Ні, — твердо промовив він. — Сила залежить від того, що саме знає людина. Який сенс знати речі, з яких немає жодної користі?"

У системі переконань дона Хуана придбання союзника означало винятково використання [/дослідження] станів незвичайної реальності, які він викликав у мені за допомогою галюциногенних рослин. Він уважав, що, зосереджуючи увагу на цих станах й оминаючи інші аспекти знання, якого він мене вчив, я прийду до зв'язного погляду на всі досвідчені мною явища.

Don Juan describió entonces un procedimiento muy complejo por medio del cual pueden obtenerse tales maíces de poder.

—Debes tener en cuenta que el maíz pinto es un simple instrumento, no un aliado —dijo—. Cuando hayas hecho esa distinción no tendrás problema. Pero si consideras que esas herramientas son supremas, serás un tonto.

—¿Son los objetos de poder tan poderosos como un aliado? —pregunté.

Don Juan rió desdeñoso antes de contestar. Parecía estar esforzándose por tenerme paciencia.

—El maíz pinto, los cristales y las plumas son simples juguetes en comparación con un aliado —dijo—. Un hombre necesita objetos de poder sólo cuando no tiene un aliado. Buscarlos es perder el tiempo, sobre todo para ti. Tú deberías tratar de ganarte un aliado; cuando lo logres comprenderás lo que te estoy diciendo ahora. Los objetos de poder son como juego de niños.

—No me entienda mal, don Juan —protesté—. Por supuesto que quiero tener un aliado, pero también quiero saber todo lo que pueda acerca de los objetos de poder. Usted mismo ha dicho que saber es poder.

—¡No! —dijo categórico—. El poder depende de la clase de saber que se tenga. ¿De qué sirve saber cosas que no valen la pena?

En el sistema de creencias de don Juan, la adquisición de un aliado significaba exclusivamente la explotación de los estados de realidad no ordinaria que produjo en mí usando plantas alucinógenas. Creía que enfocando dichos estados y omitiendo otros aspectos del saber que él impartía, yo llegaría a una visión coherente de los fenómenos experimentados.

I have therefore divided this book into two parts. In the first part I present selections from my field notes dealing with the states of nonordinary reality I underwent during my apprenticeship. As I have arranged my notes to fit the continuity of the narrative, they are not always in proper chronological sequence. I never wrote my description of a state of nonordinary reality until several days after I had experienced it, waiting until I was able to treat it calmly and objectively. My conversations with don Juan, however, were taken down as they occurred, immediately after each state of nonordinary reality. My reports of these conversations, therefore, sometimes antedate the full description of an experience.

My field notes disclose the subjective version of what I perceived while undergoing the experience. That version is presented here just as I narrated it to don Juan, who demanded a complete and faithful recollection of every detail and a full recounting of each experience. At the time of recording these experiences, I added incidental details in an attempt to recapture the total setting of each state of nonordinary reality. I wanted to describe the emotional impact I had experienced as completely as possible.

My field notes also reveal the content of don Juan's system of beliefs. I have condensed long papers [/pages] of questions and answers between don Juan and myself in order to avoid reproducing the repetitiveness of conversation. But as I also want to reflect accurately the overall mood of our ex-

У зв'язку з цим я розділив свою книжку на дві частини. У першій частині я наводжу вибірку з моїх польових нотаток, у яких ідеться про стани незвичайної реальності, пережиті мною протягом мого учнівства. Оскільки я впорядкував свої нотатки таким чином, щоб забезпечити неперервність і цілісність викладу подій, вони не завжди розташовані в належному хронологічному порядку. Я ніколи не занотовував свій опис стану незвичайної реальності раніше, ніж через кілька днів після того, як досвідчив його, чекаючи, поки я буду в змозі ставитися до нього спокійно й об'єктивно. Натомість мої розмови з доном Хуаном я записував безпосередньо тоді, коли вони відбувалися, тобто одразу ж після кожного стану незвичайної реальності. Тому мої звіти про ці бесіди іноді хронологічно випереджають повний опис самого досвіду.

Мої польові нотатки розкривають суб'єктивну версію того, що я сприймав під час переживання кожного конкретного досвіду. Ця версія подається тут саме так, як я розповідав її дону Хуану, котрий вимагав повного й сумлінного згадування кожної подробиці та якнайдокладнішого переповідання кожного досвіду. Під час записування цих досвідів я додавав різноманітні супутні деталі, намагаючись повністю відтворити обстановку кожного стану незвичайної реальності. Я прагнув описувати зазнаний мною емоційний вплив так повно, як це взагалі можливо.

Мої польові нотатки також розкривають зміст системи переконань дона Хуана. Я стисло виклав довгі сторінки запитань і відповідей між мною та доном Хуаном, щоб уникнути відтворення повторів, які мали місце в розмові. Проте, оскільки я також прагну максимально точно відобразити загальну атмосферу нашого спілкування, я

Por tanto, he dividido este libro en dos partes. En la primera, presento selecciones de mis notas de campo, relativas a los estados de realidad no ordinaria que atravesé durante el aprendizaje. Como he ordenado mis notas de acuerdo con la continuidad del relato, no siempre tienen una secuencia cronológica exacta. Nunca describí por escrito un estado de realidad no ordinaria hasta varios días después de haberlo experimentado, cuando ya podía tratarlo con calma y objetividad. En cambio, mis conversaciones con don Juan fueron anotadas conforme ocurrían, inmediatamente después de cada estado de realidad no ordinaria. Por ello, mis informes de estas conversaciones tienen a veces fecha anterior a la descripción completa de una experiencia.

Mis notas de campo revelan la versión subjetiva de lo que yo percibía al atravesar la experiencia. Esa versión se presenta aquí tal como la narraba a don Juan, quien exigía una reminiscencia completa y fiel de cada detalle y un recuento en pleno de cada experiencia. Al anotar dichas experiencias, añadí detalles incidentales, en un intento por recuperar el ámbito total de cada estado de realidad no ordinaria. Quería describir en la forma más completa posible el efecto emotivo que había experimentado.

Mis notas de campo manifiestan asimismo el contenido del sistema de creencias de don Juan. He condensado largas páginas de preguntas y respuestas entre don Juan y yo, con el fin de no reproducir la repetitividad propia de toda conversación. Pero como también quiero reflejar con exactitud el tono general de nuestras

changes, I have deleted only dialogue that contributed nothing to my understanding of his way of knowledge. The information don Juan gave me about his way of knowledge was always sporadic, and for every spurt on his part there were hours of probing on mine. Nevertheless, there were innumerable occasions on which he freely expounded his knowledge.

In the second part of this book I present a structural analysis drawn exclusively from the data reported in the first part. Through my analysis I seek to support the following contentions: (1) don Juan presented his teachings as a system of logical thought; (2) the system made sense only if examined in the light of its structural units; and (3) the system was devised to guide an apprentice to a level of conceptualization which explained the order of the phenomena he had experienced.

вилучив із розмов лише ті репліки, які не містили нічого корисного для розуміння мною його шляху знання. Інформація, яку повідомляв мені дон Хуан про свій шлях знання, була завжди спорадична, і кожному несподіваному одкровенню з його боку нерідко передували години розпитувань з мого. Однак було також безліч випадків, коли він починав докладно роз’яснювати мені своє знання з власної волі.

У другій частині цієї книжки я подаю структурний аналіз, що ґрунтується виключно на відомостях, викладених у її першій частині. За допомогою цього аналізу я прагну обґрунтувати такі дискусійні твердження: (1) дон Хуан подавав своє вчення як систему логічної думки; (2) ця система мала сенс лише у разі її розгляду в світлі її власних структурних одиниць; і (3) цю систему було розроблено з метою вивести учня на такий рівень концептуалізації, який би пояснював природу досвідчених ним явищ.

conversaciones, he quitado únicamente el diálogo que no aportó nada a mi comprensión de los conocimientos que don Juan me impartía. La información que él me daba era siempre esporádica, y por cada arranque de parte suya había horas de sondeo por la mía. Sin embargo, en muchas ocasiones expuso libremente sus conocimientos.

En la segunda parte de este libro, presento un análisis estructural sacado exclusivamente de los datos ofrecidos en la primera parte. A través de mi análisis intento cimentar los siguientes argumentos: *1)* don Juan presentaba sus enseñanzas como un sistema de pensamiento lógico; *2)* el sistema sólo tenía sentido examinado a la luz de sus propias unidades estructurales, y *3)* el sistema estaba planeado para guiar al aprendiz a un nivel de conceptualización que explicaba el orden de los fenómenos que había experimentado el mismo aprendiz.

PART ONE

THE TEACHINGS

1

My notes on my first session with don Juan are dated June 23, 1961. That was the occasion when the teachings began. I had seen him several times previously in the capacity of an observer only. At every opportunity I had asked him to teach me about peyote. He ignored my request every time, but he never completely dismissed the subject, and I interpreted his hesitancy as a possibility that he might be inclined to talk about his knowledge with more coaxing.

In this particular session he made it obvious to me that he might consider my request provided I possessed clarity of mind and purpose in reference to what I had asked him. It was impossible for me to fulfill such a condition, for I had asked him to teach me about peyote only as a means of establishing a link of communication with him. I thought his familiarity with the subject might predispose him to be more open and willing to talk, thus allowing me an entrance into his knowledge on the properties of plants. He had interpreted my request literally, however, and was concerned about my purpose in wishing to learn about peyote.

ЧАСТИНА ПЕРША

ВЧЕННЯ

1

Мої нотатки про першу сесію з доном Хуаном датовані 23 червня 1961 року. Саме цього дня і сталася подія, з якої розпочалося моє навчання. До того я кілька разів зустрічався з ним лише як спостерігач. За кожної нагоди я прохав дона Хуана вчити мене своєму знанню про пейот. Він щоразу ігнорував моє прохання, але це ніколи не виглядало як категорична відмова взагалі торкатися цієї теми, і я інтерпретував його вагання як можливість колись схилити дона Хуана до розмови про його знання, якщо вмовляти його і надалі.

Саме під час цієї сесії дон Хуан дав мені чітко зрозуміти, що міг би зважити на моє прохання за умови, що я матиму ясність думки і чітке усвідомлення мети щодо того, про що я його прошу. Для мене було неможливо виконати таку умову, бо я прохав його поділитися зі мною своїми знаннями про пейот лише задля налагодження зв'язку і подальшого спілкування з ним. Я вважав, що його обізнаність із цим предметом могла б посприяти тому, що він стане більш відвертий та охочий до спілкування і, таким чином, дозволить мені дістати доступ до його знань про властивості рослин. Проте він зрозумів моє прохання буквально і переймався метою мого прагнення вивчати пейот.

PRIMERA PARTE

LAS ENSEÑANZAS

I

LAS NOTAS sobre mi primera sesión con don Juan están fechadas el 23 de junio de 1961. En esa ocasión principiaron las enseñanzas. Yo había visto a don Juan varias veces antes, únicamente en calidad de observador. En cada oportunidad le había pedido instruirme sobre el peyote. Siempre hacia caso omiso de mi petición, pero jamás rechazaba de plano el tema y yo interpretaba sus titubeos como una posibilidad de que, rogándole más, podría inclinarse a hablar de sus conocimientos.

En esta sesión inicial me dio a entender claramente que podría tener en cuenta mi petición siempre y cuando yo poseyera claridad de mente y propósito —con respecto a lo que le había preguntado—. Me era imposible cumplir tal condición, pues yo sólo le había pedido enseñanza sobre el peyote como medio de establecer con él un lazo de comunicación. Pensé que su familiaridad con el tema podía predisponerlo a estar más abierto y más dispuesto a hablar, permitiéndome así el ingreso en su conocimiento de las propiedades de las plantas. Sin embargo, él había tomado mi petición en sentido literal, y le preocupaba mi propósito de desear aprender sobre el peyote.

Friday, June 23, 1961

"Would you teach me about peyote, don Juan?"

"Why would you like to undertake such learning?"

"I really would like to know about it. Is not just to want to know a good reason?"

"No! You must search in your heart and find out why a young man like you wants to undertake such a task of learning."

"Why did you learn about it yourself, don Juan?"

"Why do you ask that?"

"Maybe we both have the same reasons."

"I doubt that. I am an Indian. We don't have the same paths."

"The only reason I have is that I *want* to learn about it, just to know. But I assure you, don Juan, my intentions are not bad."

"I believe you. I've smoked you."

"I beg your pardon!"

"It doesn't matter now. I know your intentions."

"Do you mean you saw through me?"

"You could put it that way."

"Will you teach me, then?"

"No!"

"Is it because I'm not an Indian?"

"No. It is because you don't know your heart. What is important is that you know exactly why you want to involve yourself. Learning about 'Mescalito' is a most serious act. If you were an Indian your desire alone would be sufficient. Very few Indians have such a desire."

П'ятниця, 23 червня 1961 року

"Ви навчатимете мене того, що знаєте про пейот, доне Хуане?"

"Чому ти хочеш узятися до такого навчання?"

"Я просто хотів би дізнатися про це. Хіба саме лише бажання знати не є достатньою причиною?"

"Ні! Ти мусиш зазирнути у своє серце і знайти там відповідь, чому такому юнакові, як ти, раптом закортіло взятися до такого серйозного навчання."

"А самі ви навіщо цього вчилися, доне Хуане?"

"Ти чому про це питаєш?"

"Може, ми обоє маємо ті самі причини."

"Сумніваюся в цьому. Я індіанець. У нас різні стежки."

"Єдина причина, яку я маю, — це те, що я *хочу* дізнатися про пейот просто для того, щоб знати. Але запевняю вас, доне Хуане, що мої наміри зовсім не лихі."

"Я вірю тобі. Я тебе курив."

"Перепрошую..."

"Це зараз не важливо. Я знаю твої наміри."

"Чи не хочете ви сказати, що бачили мене наскрізь?"

"Можеш називати це так."

"Отже, ви будете мене вчити?"

"Ні!"

"Тому що я не індіанець?"

"Ні. Тому, що ти не знаєш свого серця. Що насправді важливо — це щоб ти точно знав, чому ти хочеш узятися за цю справу. Навчатися знанню про «Мескаліто» — надзвичайно серйозний акт. Якби ти був індіанцем, самого лише твого бажання було б досить. Дуже мало хто з індіанців мають таке бажання."

Viernes, 23 de junio, 1961

—¿Me va usted a enseñar, don Juan?

—¿Por qué quieres emprender un aprendizaje así?

—Quiero, de veras que me enseñe usted lo que se hace con el peyote. ¿No es buena razón nada más que querer saber?

—¡No! Debes buscar en tu corazón y descubrir por qué un joven como tú quiere emprender tamaña tarea de aprendizaje.

—¿Por qué aprendió usted, don Juan?

—¿Por qué preguntas eso?

—Quizá los dos tenemos las mismas razones.

—Lo dudo. Yo soy indio. No andamos por los mismos caminos.

—Mi única razón es que *quiero* aprender, sólo por saber. Pero le aseguro, don Juan, que mis intenciones no son malas.

—Te creo. Te he fumado.

—¿Cómo dice?

—No importa ya. Conozco tus intenciones.

—¿Quiere usted decir que vio a través de mí?

—Puedes decirlo así.

—¿Entonces me enseñará?

—¡No!

—¿Porque no soy indio?

—No. Porque no conoces tu corazón. Lo importante es que sepas exactamente por qué quieres comprometerte. Aprender los asuntos del «Mescalito» es un acto de lo más serio. Si fueras indio, tu solo deseo seria suficiente. Muy pocos indios tienen ese deseo.

Sunday, June 25, 1961

I stayed with don Juan all afternoon on Friday. I was going to leave about 7 p.m. We were sitting on the porch in front of his house and I decided to ask him once more about the teaching. It was almost a routine question and I expected him to refuse again. I asked him if there was a way in which he could accept just my desire to learn, as if I were an Indian. He took a long time to answer. I was compelled to stay because he seemed to be trying to decide something.

Finally he told me that there was a way, and proceeded to delineate a problem. He pointed out that I was very tired sitting on the floor, and that the proper thing to do was to find a "spot" (*sitio*) on the floor where I could sit without fatigue. I had been sitting with my knees up against my chest and my arms locked around my calves. When he said I was tired, I realized that my back ached and that I was quite exhausted.

I waited for him to explain what he meant by a "spot," but he made no overt attempt to elucidate the point. I thought that perhaps he meant that I should change positions, so I got up and sat closer to him. He protested [at] my movement and clearly emphasized that a spot meant a place where a man could feel naturally happy and strong. He patted the place where he sat and said it was his own spot, adding that he had posed a riddle I had to solve by myself without any further deliberation.

Неділя, 25 червня 1961 року

У п'ятницю я провів з доном Хуаном всю другу половину дня. Я збирався виїхати десь о сьомій годині вечора. Ми сиділи на присінку перед його домом, і я вирішив іще раз спитати його про навчання. Це було запитання майже для годиться, і я очікував, що він знову відмовить мені. Цього разу я запитав, чи не існує, бува, такого способу, щоб він прийняв саме лише моє бажання вчитися — так, ніби я індіанець. Дон Хуан довго не відповідав. Я був змушений залишитися, бо він, здавалося, намагався щось вирішити.

Нарешті він сказав, що є один спосіб, і почав окреслювати моє завдання. Він зауважив, що я почуваюся дуже втомленим, сидячи зараз на долівці, і що мені слід було б знайти на підлозі таке «місце» (він називав його *cimio*), де я міг би сидіти і не втомлюватися. Досі я сидів, притиснувши коліна до грудей і обхопивши руками гомілки. Коли дон Хуан сказав, що я втомився, я раптом відчув, що мені болить спина і що я геть виснажений.

Я очікував від нього пояснень, що саме він мав на увазі під «місцем», але він, здавалося, не збирався розтлумачувати мені суть завдання. Я подумав, що він, можливо, хотів сказати, що мені слід змінити позицію, тож я підвівся і пересів ближче до нього. Він висловив незгоду з цим моїм переміщенням і чітко наголосив, що *cimio*[43] — це таке місце, де чоловік може природним чином почуватися щасливим і сильним. Дон Хуан поплескав рукою по підлозі біля себе і сказав, що це його власне місце, додавши, що він загадав мені загадку, розв'язати яку я маю сам без будь-яких подальших обговорень.

Domingo, 25 de junio, 1961

Me quedé con don Juan toda la tarde del viernes. Iba a marcharme a eso de las 7 p. m. Estábamos sentados en el zaguán de su casa y yo resolví preguntarle una vez más acerca de la enseñanza. Era casi una pregunta de rutina y esperaba que él volviese a negarse. Le pregunté si había alguna forma de aceptar mi solo deseo de saber, como si yo fuera indio. Tardó un rato largo en responder. Me sentí obligado a quedarme, porque don Juan parecía estar tratando de decidir algo.

Finalmente me dijo que había una forma, y procedió a delinear un problema. Señaló que yo estaba muy cansado sentado en el suelo, y que lo adecuado era hallar un «sitio» en el suelo donde pudiera sentarme sin fatiga. Yo tenía las rodillas contra el pecho y los brazos enlazados en torno a las pantorrillas. Cuando don Juan dijo que yo estaba cansado, advertí que me dolía la espalda y me hallaba casi exhausto.

Esperé su explicación con respecto a lo de un «sitio», pero don Juan no hizo ningún intento abierto de aclarar el punto. Pensé que acaso quería indicarme cambiar de posición, de modo que me levanté y fui a sentarme más cerca de él. Don Juan protestó por mi movimiento y recalcó claramente que un sitio significaba un lugar donde uno podía sentirse feliz y fuerte de manera natural. Palmeó el lugar donde se hallaba sentado y dijo que ése era su sitio, añadiendo que me había puesto una adivinanza: yo debía resolverla solo y sin más deliberación.

[43] Sitio — нейтральне іспанське слово на позначення місця, яким дон Хуан називає тут хороше, дружнє місце на противагу «ворожому».

What he had posed as a problem to be solved was certainly a riddle. I had no idea how to begin or even what he had in mind. Several times I asked for a clue, or at least a hint, as to how to proceed in locating a point where I felt happy and strong. I insisted and argued that I had no idea what he really meant because I couldn't conceive the problem. He suggested I walk around the porch until I found the spot.

I got up and began to pace the floor. I felt silly and sat down in front of him.

He became very annoyed with me and accused me of not listening, saying that perhaps I did not want to learn. After a while he calmed down and explained to me that not every place was good to sit or be on, and that within the confines of the porch there was one spot that was unique, a spot where I could be at my very best. It was my task to distinguish it from all the other places. The general pattern was that I had to "feel" all the possible spots that were accessible until I could determine without a doubt which was the right one.

I argued that although the porch was not too large (12 x 8 [/twelve by eight] feet), the number of possible spots was overwhelming, and it would take me a very long time to check all of them, and that since he had not specified the size of the spot, the possibilities might be infinite. My arguments were futile. He got up and very sternly warned me that it might take me days to figure it out, but that if I

Поставлена ним задача, яку я мав розв'язати, справді була для мене загадкою. Я не мав анінайменшого уявлення, як за неї братися, або навіть про те, що він має на думці. Кілька разів я прохав його дати мені який-небудь ключ до розгадки або хоча б натякнути на те, як узятися до визначення місцезнаходження цієї точки, де я почуватимуся сильним і щасливим. Я наполегливо вимагав підказки, аргументуючи це тим, що навіть гадки не маю, чого він насправді від мене хоче, бо не можу збагнути, в чому, власне, полягає моє завдання. Він запропонував мені ходити по присінку, поки я не відшукаю потрібного місця.

Я підвівся й почав міряти кроками підлогу. Я відчув себе повним дурнем і сів навпроти нього.

Він дуже розсердився на мене і звинувачив мене в тому, що я не слухаю його і взагалі, здається, не хочу вчитися. Трохи згодом він заспокоївся і пояснив мені, що не всяке місце годиться для того, щоб на ньому сидіти чи взагалі там бути, і що в межах присінка є одне особливе місце, де я почуватимуся якнайкраще. Загальна схема розв'язання цієї задачі полягала в тому, що я мав «відчути» всі можливі доступні точки, поки мені не вдасться без жодного сумніву визначити серед них правильне місце.

Я заперечив, що хоча присінок не дуже великий (дванадцять на вісім футів[44]), число можливих точок на його підлозі просто величезне, і мені знадобиться дуже багато часу, щоб перевірити кожну з них; а крім того, якщо врахувати, що він не вказав мені розмірів цього місця, кількість можливих варіантів узагалі може бути незліченна. Усі мої заперечення були марні. Він підвівся й дуже суворо попередив, що на розв'язання цієї задачі в мене може піти навіть кілька днів,

Lo que él había planteado como un problema que ha de ser resuelto era ciertamente una adivinanza. Yo no tenía idea de cómo empezar, ni idea de lo que él tenía en mente. Varias veces pedí una pista, o al menos un indicio, sobre cómo proceder a la localización de un punto donde me sintiera feliz y fuerte. Insistí y argumenté que no tenía la menor idea de qué quería decir él en realidad, porque no me era posible concebir el problema. Él me sugirió caminar por el zaguán, hasta hallar el sitio.

Me levanté y empecé a recorrer el suelo. Me sentí ridículo y fui a sentarme frente a don Juan.

Él se enojó mucho conmigo y me acusó de no escuchar, diciendo que acaso no quisiera aprender. Tras un rato se calmó y me explicó que no cualquier lugar era bueno para sentarse o para estar en él, y que dentro de los confines del zaguán había un único sitio donde yo podía estar en las mejores condiciones. Mi tarea consistía en distinguirlo entre todos los demás lugares. La norma general era «sentir» todos los sitios posibles a mi alcance hasta determinar sin lugar a dudas cuál era el sitio correspondiente.

Argüí que, si bien el zaguán no era demasiado grande (3,5 X 2,5 metros), el número de sitios posibles era avasallador, que requeriría un tiempo muy largo para probarlos todos y que como él no especificaba el tamaño del sitio, las posibilidades podían ser infinitas. Mis argumentos resultaron fútiles. Don Juan se puso en pie y, con mucha severidad, me advirtió que resolver el problema tal vez requiriera días, pero de no resolverlo daba

[44] Фут (англ. *foot*) — британська та американська міра довжини. 1 фут = 12 дюймів = 30,48 см (точно).

did not solve the problem, I might as well leave because he would have nothing to say to me. He emphasized that he knew where my spot was, and that therefore I could not lie to him; he said this was the only way he could accept my desire to learn about Mescalito as a valid reason. He added that nothing in this [/his] world was a gift, that whatever there was to learn had to be learned the hard way.

He went around the house to the chaparral to urinate. He returned directly into his house through the back.

I thought the assignment to find the alleged spot of happiness was his own way of dismissing me, but I got up and started to pace back and forth. The sky was clear. I could see everything on and near the porch. I must have paced for an hour or more, but nothing happened to reveal the location of the spot. I got tired of walking and sat down; after a few minutes I sat somewhere else, and then at another place, until I had covered the whole floor in a semisystematic fashion. I deliberately tried to "feel" differences between places, but I lacked the criteria for differentiation. I felt I was wasting my time, but I stayed. My rationalization was that I had come a long way just to see don Juan, and I really had nothing else to do.

I lay down on my back and put my hands under my head like a pillow. Then I rolled over and lay on my stomach for a while. I repeated this rolling process over the entire floor. For the first time I thought I had stumbled upon

але якщо я не знайду потрібного місця, то можу з таким самим успіхом їхати хоч зараз, бо він більше не матиме нічого мені сказати. Дон Хуан підкреслив, що сам він знає, де моє місце, тому я не зможу йому збрехати; він сказав, що це єдиний спосіб, у який він може прийняти моє бажання вчитися знанню про Мескаліто як вагому причину. Він додав, що ніщо в цьому [/його] світі не є дарунком і, хоч би яку науку належало опанувати, навчання завжди потребуватиме важких зусиль.

Він пішов у чапараль за будинком, щоб помочитися. Звідти він повернувся просто в дім через задній вхід.

Я подумав, що завдання знайти це химерне місце щастя було його власним способом позбутися мене, і все ж підвівся й знову почав ходити взад і вперед. Небо було чисте. Я міг добре бачити все, що було на присінку й поблизу від нього. Я тинявся так уже десь годину чи більше, але не відбулося нічого, що вказало б мені, де розташоване потрібне місце. Я втомився ходити і сів на долівку; через кілька хвилин я пересів на інше місце, відтак ще на інше, поки за допомогою такої примітивної системи не покрив усю площу підлоги. Я старанно намагався «відчути» різницю між місцями, але мені бракувало чітких критеріїв для встановлення відмінностей. Я відчував, що лише марную свій час, і все ж не йшов. Розумним поясненням такої моєї поведінки було те, що я подолав довгий шлях сюди, лише щоб побачитись із доном Хуаном, і мені, насправді, не було чого тут іще робити.

Я ліг на спину, підклавши під голову руки, наче подушку. Потім я перевернувся долілиць і якийсь час лежав на животі. Я перекочувався по підлозі, поки не покрив у такий спосіб усю площу присінка. Уперше мені здалося, що я натрапив

igual que me marchara, porque él no tendría nada que decirme. Recalcó que él sabía dónde era mi sitio, y que por tanto yo no podría mentirle; dijo que sólo en esta forma le sería posible aceptar como razón válida mi deseo de aprender los asuntos del Mescalito. Añadió que nada en este mundo era un regalo: todo cuanto hubiera que aprender debía aprenderse por el camino difícil.

Dio vuelta a la casa para ir a orinar en el chaparral. De regreso entró directamente en su casa por la parte trasera.

Pensé que la misión de hallar el supuesto sitio de felicidad era su propio modo de deshacerse de mí, pero me levanté y empecé a pasear de un lado a otro. El cielo estaba claro. Podía ver cuanto había en el zaguán y sus inmediaciones. Debí de caminar una hora o más, pero no ocurrió nada que revelase la ubicación del sitio. Me cansé de andar y tomé asiento; tras unos cuantos minutos me senté en otro lugar, y luego en otro, hasta cubrir todo el piso en forma semisistemática. Deliberadamente procuraba «sentir» diferencias entre lugares, pero carecía de criterio para la diferenciación. Sentí que estaba perdiendo el tiempo, pero me quedé. Mi racionalización fue que había venido de lejos sólo para ver a don Juan, y en realidad no tenía otra cosa que hacer.

Me acosté de espaldas y puse las manos bajo la cabeza a manera de almohada. Luego rodé y permanecí un rato sobre mi estómago. Repetí este proceso rodando por todo el piso. Por primera vez me pareció haber tropezado con un vago criterio. Sentía más calor acostado de espaldas.

a vague criterion. I felt warmer when I lay on my back.

I rolled again, this time in the opposite direction, and again covered the length of the floor, lying face down on all the places where I had lain face up during my first rolling tour. I experienced the same warm and cold sensations, depending on my position, but there was no difference between spots.

Then an idea occurred to me which I thought to be brilliant: don Juan's spot! I sat there, and then lay, face down at first, and later on my back, but the place was just like all the others. I stood up. I had had enough. I wanted to say good-bye to don Juan, but I was embarrassed to wake him up. I looked at my watch. It was two o'clock in the morning! I had been rolling for six hours.

At that moment don Juan came out and went around the house to the chaparral. He came back and stood at the door. I felt utterly dejected, and I wanted to say something nasty to him and leave. But I realized that it was not his fault; that it was my own choice to go through all that nonsense. I told him I had failed; I had been rolling on his floor like an idiot all night and still couldn't make any sense of his riddle.

He laughed and said that it did not surprise him because I had not proceeded correctly. I had not been using my eyes. That was true, yet I was very sure he had said to feel the difference. I brought that point up, but he argued that one can feel with the eyes, when the eyes are not looking right into things. As far as I was concerned, he said, I had no other means to solve this problem but to use all I had—my eyes.

на якийсь непевний критерій. Коли я лежав на спині, мені було тепліше.

Я знову став перекочуватися, цього разу у зворотному напрямку, і знову покрив так усю довжину підлоги, лягаючи обличчям униз на всіх місцях, де лежав горілиць під час першого циклу перекочувань. Я мав такі самі відчуття тепла й холоду, залежно від мого положення, але жодної різниці між місцями не було.

Відтак у мене виникла ідея, яка видалася мені просто блискучою: місце дона Хуана! Я сів там, потім ліг, спершу долілиць, потім на спину, але й це місце було таке саме, як і всі інші. Я підвівся. З мене було годі. Я хотів попрощатися з доном Хуаном, але мене бентежило, що для цього доведеться його розбудити. Я подивився на свій годинник. Була вже друга година ночі! Я перекочувався по підлозі протягом шести годин.

У цей момент вийшов дон Хуан і знову рушив навколо будинку в чапараль. Потім він повернувся і став у дверях. Я почувався вкрай пригніченим, мені хотілося сказати йому щось неприємне й поїхати звідси. Але я розумів, що він ні в чому не винен; то був мій власний вибір пройти через усе це безглуздя. Я розповів йому, що зазнав невдачі; що я всю ніч перекочувався по підлозі присінка, як ідіот, і все одно не можу знайти хоч якийсь сенс у його загадці.

Він засміявся й сказав, що це його зовсім не дивує, бо я неправильно підійшов до вирішення завдання, адже я не використовував своїх очей. Це була правда, і все ж я був абсолютно впевнений, що він сказав мені саме відчути різницю. Я почав сперечатися з цього приводу, але він заявив, що очима теж можна відчувати, якщо не дивитися на речі прямо. Що ж стосується мене, сказав дон Хуан, то я не маю жодного іншого способу розв'язати цю задачу, окрім як використовувати все, що в мене є — мої очі.

Rodé nuevamente, ahora en dirección contraria, y otra vez cubrí el largo del piso, yaciendo boca abajo en los sitios donde estuve boca arriba en mi primera gira rodante. Experimenté las mismas sensaciones de tibieza y frío según la postura, pero no diferencia entre los sitios.

Entonces se me ocurrió una idea que creí brillante: ¡el sitio de don Juan! Me senté allí y luego me acosté, boca abajo al principio y después de espaldas, pero el lugar era igual a los otros. Me levanté. Estaba harto. Quería despedirme de don Juan, pero no me atrevía a despertarlo. Miré mi reloj. ¡Eran las 2 de la mañana! Había estado rodando durante seis horas.

En ese momento don Juan salió y rodeó la casa para ir al chaparral. Regresó y se detuvo junto a la puerta. Me sentía completamente abatido, y quise decirle algo desagradable y marcharme. Pero me di cuenta de que no era culpa suya; yo mismo había querido prestarme a todas esas tonterías. Le declaré mi fracaso: llevaba toda la noche rodando en el suelo, como un idiota y aún no podía hallar pies ni cabeza a la adivinanza.

Don Juan rió y dijo que eso no lo sorprendía, porque yo no había procedido, correctamente. No había usado los ojos. Eso era cierto, pero yo estaba muy seguro de que él me había indicado sentir la diferencia. Señalé esto, y él arguyó que es posible sentir con los ojos, cuando no están mirando de lleno las cosas. En mi propio caso, dijo, no tenía yo otro medio de resolver el problema que usar cuanto tenía: mis ojos.

He went inside. I was certain that he had been watching me. I thought there was no other way for him to know that I had not been using my eyes.

I began to roll again, because that was the most comfortable procedure. This time, however, I rested my chin on my hands and looked at every detail.

After an interval the darkness around me changed. When I focused on the point directly in front of me, the whole peripheral area of my field of vision became brilliantly colored with a homogeneous greenish yellow. The effect was startling. I kept my eyes fixed on the point in front of me and began to crawl sideways on my stomach, one foot at a time.

Suddenly, at a point near the middle of the floor, I became aware of another change in hue. At a place to my right, still in the periphery of my field of vision, the greenish yellow became intensely purple. I concentrated my attention on it. The purple faded into a pale, but still brilliant, color which remained steady for the time I kept my attention on it.

I marked the place with my jacket, and called don Juan. He came out to the porch. I was truly excited; I had actually seen the change in hues. He seemed unimpressed, but told me to sit on the spot and report to him what kind of feeling I had.

I sat down and then lay on my back. He stood by me and asked me repeatedly how I felt; but I did not feel anything different. For about fifteen minutes I tried to feel or to see a difference, while don Juan stood by me patiently. I felt disgusted. I had a metal-

Він увійшов у дім. Я був упевнений, що весь цей час він спостерігав за мною. Я вважав, що в нього просто не було іншого способу дізнатися, що я не користувався очима.

Я знову почав перекочуватися по підлозі, бо цей спосіб видавався мені найзручнішим. Проте цього разу я клав підборіддя на кисті рук і вдивлявся в кожну деталь.

Через якийсь час темрява навколо мене змінилася. Коли я фокусував погляд на певній точці прямо перед собою, уся периферійна частина мого поля зору яскраво забарвлювалася в однорідний зеленкувато-жовтий колір. Ефект був просто приголомшливий. Зберігаючи фіксацію погляду на точці переді мною, я почав поступово відсуватися на животі вбік, щоразу переповзаючи по підлозі на один фут.

Раптом в одній точці поблизу від середини підлоги я вловив іще одну зміну кольору. У місці праворуч від мене, що так само було на периферії мого поля зору, зеленкувато-жовтий колір змінився на насичено-пурпуровий. Я зосередив свою увагу на ньому. Пурпуровий колір потьмянішав, залишаючися проте досить яскравим, і більше не змінювався протягом усього часу, поки я втримував на ньому мою увагу.

Я позначив це місце курткою і покликав дона Хуана. Він вийшов на присінок. Я відчував справжнє піднесення; я дійсно бачив зміну кольорів. На нього це, здавалося, не справило враження, але він запропонував мені сісти на це місце й описати йому свої відчуття.

Я сів там, а потімліг на спину. Він стояв поруч зі мною і раз у раз запитував, як я почуваюся; але я не відчував жодних змін. Протягом приблизно п’ятнадцяти хвилин я намагався відчути або побачити хоч якусь відмінність, тоді як дон Хуан стояв поруч зі мною і терпляче чекав. У мене з’явилося

Entró en la casa. Tuve la certeza de que me había observado. No tenía, pensé, otra forma de saber que yo no había estado usando los ojos.

Empecé a rodar de nuevo, porque ése era el procedimiento más cómodo. Esta vez, sin embargo, apoyé la barbilla en las manos y miré cada detalle.

Tras un intervalo cambió la oscuridad en torno mío. Mientras enfocaba el punto directamente frente a mí, toda la zona periférica de mi campo de visión adquirió una coloración brillante, un amarillo verdoso homogéneo. El efecto fue pasmoso. Mantuve los ojos fijos en el punto frente a mí y empecé a reptar de lado, boca abajo, trecho por trecho.

De pronto, en un punto cercano a la mitad del piso, advertí otro cambio de color. En un sitio, a mi derecha, aún en la periferia de mi campo de visión, el amarillo verdoso se hacía intensamente púrpura. Concentré allí la atención. El púrpura se desvaneció en un color pálido, pero brillante todavía, que permaneció estable mientras detuve en él mi atención.

Marqué el sitio con mi chaqueta y llamé a don Juan. Salió al zaguán. Yo estaba realmente excitado; había visto claramente el cambio de matices. Don Juan no pareció impresionarse, pero me indicó sentarme en el sitio e informarle de qué clase de sensación era aquélla.

Tomé asiento y luego me tendí de espaldas. En pie junto a mí, don Juan preguntó repetidamente cómo me sentía, pero yo no experimenté nada diferente. Durante unos quince minutos traté de sentir o ver una diferencia, mientras don Juan aguardaba paciente junto a mí. Me sentí

lic taste in my mouth. Suddenly I had developed a headache. I was about to get sick. The thought of my nonsensical endeavors irritated me to a point of fury. I got up.

Don Juan must have noticed my profound frustration. He did not laugh, but very seriously stated that I had to be inflexible with myself if I wanted to learn. Only two choices were open to me, he said: either to quit and go home, in which case I would never learn, or to solve the riddle.

He went inside again. I wanted to leave immediately, but I was too tired to drive; besides, perceiving the hues had been so startling that I was sure it was a criterion of some sort, and perhaps there were other changes to be detected. Anyway, it was too late to leave. So I sat down, stretched my legs back, and began all over again.

During this round I moved rapidly through each place, passing don Juan's spot, to the end of the floor, and then turned around to cover the outer edge. When I reached the center, I realized that another change in coloration was taking place, again on the edge of my field of vision. The uniform chartreuse I was seeing all over the area turned, at one spot to my right, into a sharp verdigris. It remained for a moment and then abruptly metamorphosed into another steady hue, different from the other one I had detected earlier. I took off one of my shoes and marked the point, and kept on rolling until I had covered the floor in all possible directions. No other change of coloration took place.

відчуття відрази. В роті був металічний присмак. Раптом мені заболіла голова. Я відчував, що мене ось-ось знудить. Думка про безглуздість моїх зусиль дратувала мене до сказу. Я підвівся.

Дон Хуан, очевидно, помітив моє глибоке розчарування. Він не засміявся, а дуже серйозним тоном промовив, що якщо я хочу вчитися, то маю бути непохитний до самого себе. Для мене, сказав він, відкриті лише дві можливості: або облишити свої спроби й поїхати додому, і в такому разі я вже ніколи не навчуся його знанню, або розгадати загадку.

Він знову пішов у дім. Я хотів поїхати негайно, але почувався занадто втомленим, щоб сідати за кермо; крім того, моє сприйняття кольорів було таке приголомшливе, що вони, безсумнівно, становили якийсь критерій і, цілком можливо, мені вдасться виявити ще й інші зміни. У всякому разі, їхати зараз було вже запізно. Тому я сів, випростав ноги і почав усе спочатку.

Цього разу я швидко рухався через усі точки, проминувши місце дона Хуана, до краю підлоги, а відтак повернув назад, щоб охопити її зовнішній край. Коли я досяг центру присінка, я помітив ще одну зміну в забарвленні, знову на периферії мого поля зору. Розлитий по всій ділянці однорідний блідий зеленкувато-жовтий колір перетворився в одному місці праворуч від мене на яскравий мідяно-блакитний. Якийсь час він залишався незмінним, а потім відбулася його раптова метаморфоза в інший стійкий колір, відмінний від того, який я спостерігав раніше. Я зняв черевика, позначив ним цю точку і знову продовжив перекочуватися по присінку, поки не покрив підлогу в усіх можливих напрямках. Ніякі інші зміни в забарвленні більше не відбувалися.

fastidiado. Tenía un sabor metálico en la boca. De un momento a otro me dolía la cabeza. Estaba a punto de vomitar. La idea de mis esfuerzos absurdos me irritaba hasta la furia. Me levanté.

Don Juan debió notar mi profunda amargura. No rió: dijo con mucha seriedad que, si quería yo aprender, debía ser inflexible conmigo mismo. Sólo una opción me estaba abierta, dijo: renunciar y marcharme, caso en el cual jamás aprendería, o resolver la adivinanza.

Entró de nuevo. Yo quería irme en el acto, pero me hallaba demasiado cansado para conducir; además, el percibir los colores había sido tan asombroso que yo no vacilaba en considerar aquello como un criterio de algún tipo, y acaso pudieran percibirse otros cambios. De cualquier modo, era demasiado tarde para irme. Me senté, estiré las piernas hacia atrás y volvía comenzar desde el principio.

Durante esta ronda atravesé rápidamente cada lugar, pasando por el sitio de don Juan, hasta el final del piso, y luego viré para cubrir el lado exterior. Al llegar al centro advertí que otro cambio de coloración estaba ocurriendo de nuevo en el borde de mi campo de visión. El color verdoso pálido percibido en toda el área se convertía, en cierto sitio a mi derecha, en un verdigrís nítido. Permaneció un momento y luego se metamorfoseó súbitamente en otro matiz fijo, distinto del que yo había percibido antes. Me quité un zapato para marcar el punto, y seguí rodando hasta cubrir el suelo en todas las direcciones posibles. No hubo ningún otro cambio de coloración.

I came back to the point marked with my shoe, and examined it. It was located five to six feet away from the spot marked by my jacket, in a southeasterly direction. There was a large rock next to it. I lay down there for quite some time trying to find clues, looking at every detail, but I did not feel anything different.

I decided to try the other spot. I quickly pivoted on my knees and was about to lie down on my jacket when I felt an unusual apprehension. It was more like a physical sensation of something actually pushing on my stomach. I jumped up and retreated in one movement. The hair on my neck pricked up. My legs had arched slightly, my trunk was bent forward, and my arms stuck out in front of me rigidly with my fingers contracted like a claw. I took notice of my strange posture and my fright increased.

I walked back involuntarily and sat down on the rock next to my shoe. From the rock, I slumped to the floor. I tried to figure out what had happened to cause me such a fright. I thought it must have been the fatigue I was experiencing. It was nearly daytime. I felt silly and embarrassed. Yet I had no way to explain what had frightened me, nor had I figured out what don Juan wanted.

I decided to give it one last try. I got up and slowly approached the place marked by my jacket, and again I felt the same apprehension. This time I made a strong effort to control myself. I sat down, and then knelt in order to lie face down, but I could not lie in spite of my will. I put my hands on the floor in front of me. My breathing accelerated; my stomach was upset. I had a clear sensation of panic,

Я повернувся до точки, яку позначив черевиком, і став досліджувати її. Вона була приблизно в п’яти-шести футах на південний схід від місця, де я поклав свою куртку. Поруч із нею лежав великий камінь. На якийсь час я ліг там, намагаючися знайти ключ до розгадки і вдивляючись у кожну деталь, але не відчув ніякої різниці.

Я вирішив спробувати з першою точкою. Я швидко повернувся на колінах і збирався лягти на куртку, аж раптом мене охопив якийсь незвичний страх. Це більше нагадувало фізичне відчуття чогось, що буквально тиснуло на мій шлунок. Я підстрибнув угору й назад одним рухом. Волосся на карку стало сторчма. Ноги прийняли трохи зігнуте положення, тулуб нахилився вперед, а руки напружено виструнилися переді мною зі скоцюрбленими, як пазурі, пальцями. Я зауважив свою дивну позу, і мій страх від цього став іще більший.

Я мимоволі позадкував і сів на камінь поруч зі своїм черевиком. З каменя я сповз на підлогу. Я намагався зміркувати, що, власне, сталося, щоб викликати в мені такий страх. Я подумав, що причиною могла бути моя втома. Вже майже розвиднилося. Я почувався глупо і був спантеличений. І все ж я не мав жодного способу пояснити, що саме так налякало мене, і досі не міг збагнути, чого хоче від мене дон Хуан.

Я вирішив зробити останню спробу. Я підвівся й став повільно наближатися до місця, позначеного моєю курткою, і знову відчув той самий страх. Цього разу я зробив величезне зусилля, щоб опанувати себе. Я сів, потім устав навколішки, щоб лягти на живіт, але, попри все моє бажання, мені ніяк не вдавалося лягти. Я виставив руки прямо перед собою, упершись долонями в підлогу. Моє дихання почастішало, у шлунку почалося збурення. Мене охопило

Volví al punto indicado por mi zapato y lo examiné. Quedaba a metro y medio o poco más del sitio indicado por mi chaqueta, aproximadamente en dirección sureste. Había una piedra grande junto a él. Estuve tendido allí un buen rato, tratando de descubrir pistas, observando cada detalle, pero no sentí nada diferente.

Decidí probar el otro sitio. Rápidamente giré sobre mis rodillas, y estaba a punto de acostarme en la chaqueta cuando sentí una aprensión insólita. Era más bien como la sensación física de que algo empujaba mi estómago. Me levanté de un salto, retrocediendo con el mismo impulso. El cabello de mi nuca se erizó. Mis piernas se habían arqueado ligeramente, mi tronco estaba echado hacia adelante y mis brazos se proyectaban rígidamente frente a mí, con los dedos contraídos como garras. Advertí la extraña postura, y mi sobresalto aumentó.

Retrocediendo involuntariamente, tomé asiento en la piedra junto a mi zapato. De allí me dejé resbalar al suelo. Intenté aclarar qué cosa había podido ocurrir para producirme tal susto. Pensé que debía haber sido mi fatiga. Ya casi era de día. Me sentí ridículo y confuso. Sin embargo, no tenía modo de explicar qué cosa me asustó, ni había descubierto lo que deseaba don Juan.

Resolví hacer un último intento. Me levanté, me acerqué despacio al lugar marcado por mi chaqueta, y de nuevo sentí la misma aprensión. Esta vez hice un vigoroso esfuerzo por dominarme. Tomé asiento y luego me arrodillé para tenderme boca abajo, pero no pude acostarme pese a mi voluntad. Puse las manos en el suelo. Mi aliento se aceleró; se me revolvió el estómago. Tuve una clara sensación de pánico y luché por no salir corriendo. Pensé

and fought not to run away. I thought don Juan was perhaps watching me. Slowly I crawled back to the other spot and propped my back against the rock. I wanted to rest for a while to organize my thoughts, but I fell asleep.

I heard don Juan talking and laughing above my head. I woke up.

"You have found the spot" he said.

I did not understand him at first, but he assured me again that the place where I had fallen asleep was the spot in question. He again asked me how I felt lying there. I told him I really did not notice any difference.

He asked me to compare my feelings at that moment with what I had felt while lying on the other spot. For the first time it occurred to me that I could not possibly explain my apprehension of the preceding night. He urged me in a kind of challenging way to sit on the other spot. For some inexplicable reason I was actually afraid of the other place, and did not sit on it. He asserted that only a fool could fail to see the difference.

I asked him if each of the two spots had a special name. He said that the good one was called the *sitio* and the bad one the enemy; he said these two places were the key to a man's well-being, especially for a man who was pursuing knowledge. The sheer act of sitting on one's spot created superior strength; on the other hand, the enemy weakened a man and could even cause his death. He said I had replenished my energy, which I had spent lavishly the night before, by taking a nap on my spot.

He also said that the colors I had seen in association with each specific spot had the

виразне відчуття паніки, і я щосили боровся з бажанням утекти. Я подумав, що дон Хуан, мабуть, спостерігає за мною. Я повільно відповз до іншої знайденої мною точки і притулився спиною до каменя. Я хотів хвильку перепочити, щоб якось упорядкувати свої думки, але одразу ж заснув.

Я почув голос і сміх дона Хуана в себе над головою. Я прокинувся.

"Ти знайшов своє місце", — промовив він.

Спершу я не зрозумів його, але дон Хуан знову запевнив мене, що точка біля каменя, де я заснув — це і є місце, яке я мав знайти. Він знову запитав, як я почуваюся, лежачи тут. Я сказав йому, що насправді не помічаю жодної різниці.

Він запропонував мені порівняти мої відчуття в цей момент із тим, що я відчував, лежачи на іншому знайденому місці. Мені вперше спало на думку, що я ніяк не можу пояснити страх, який охопив мене цієї ночі. Із викликом у голосі він запропонував мені сісти на точку, позначену курткою. З якоїсь непоясненної причини я справді дуже боявся цього місця і не став сідати на нього. Дон Хуан заявив, що лише дурень може не побачити різниці.

Я запитав його, чи має кожна з цих двох точок якусь особливу назву. Він сказав, що хороше місце називають *сітіо*, а погане — «ворогом»; він сказав, що ці два місця є ключем до здоров'я та внутрішнього благополуччя чоловіка, особливо для того, хто шукає знання. Саме лише сидіння на своєму місці створює виняткову силу; з іншого боку, вороже місце ослаблює чоловіка і може навіть спричинити його смерть. Він сказав, що я відновив усю свою енергію, яку так надмірно розтратив минулої ночі, просто подрімавши трохи на своєму місці.

Він сказав також, що кольори, які я бачив у поєднанні з кожним із цих місць,

que tal vez don Juan me vigilaba. Lentamente repté de regreso al otro sitio y apoyé la espalda contra la piedra. Quería descansar un rato para poner en orden mis ideas, pero me quedé dormido.

Oí a don Juan hablar y reír por encima de mi cabeza. Desperté.

—Hallaste el sitio —dijo.

Al principio no entendí, pero él me aseguró de nuevo que el lugar donde me había quedado dormido era el sitio en cuestión. Una vez más preguntó qué sentía allí tendido. Le dije que en realidad no advertía ninguna diferencia.

Me pidió comparar mis sensaciones en aquel momento con lo que había sentido al yacer en el otro sitio. Por vez primera se me ocurrió conscientemente que me era imposible explicar mi aprensión de la noche anterior. Don Juan me instó, con una especie de actitud de reto, a sentarme en el otro sitio. Por algún motivo inexplicable, yo tenía miedo a ese lugar, y no me senté en él. Don Juan aseveró que sólo un tonto podía dejar de ver la diferencia.

Le pregunté si cada uno de los dos lugares tenía un nombre especial. Dijo que el bueno se llamaba el sitio y el malo el enemigo; dijo que estos dos lugares eran la clave del bienestar de un hombre, especialmente si buscaba conocimiento. El mero acto de sentarse en el sitio propio creaba fuerza superior; en cambio, el enemigo debilitaba e incluso podía causar la muerte. Dijo que yo había repuesto mi energía, dispendiada la noche anterior, echando una siesta en mi sitio.

También dijo que los colores percibidos por mí en asociación con cada sitio específico

same overall effect [either] of giving strength or of curtailing it.

I asked him if there were other spots for me like the two I had found, and how I should go about finding them. He said that many places in the world would be comparable to those two, and that the best way to find them was by detecting their respective colors.

It was not clear to me whether or not I had solved the problem, and in fact I was not even convinced that there had been a problem; I could not avoid feeling that the whole experience was forced and arbitrary. I was certain that don Juan had watched me all night and then proceeded to humor me by saying that wherever I had fallen asleep *was* the place I was looking for. Yet I failed to see a logical reason for such an act, and when he challenged me to sit on the other spot I could not do it. There was a strange cleavage between my pragmatic experience of fearing the "other spot" and my rational deliberations about the total event.

Don Juan, on the other hand, was very sure I had succeeded, and, acting in accordance with my success, let me know he was going to teach me about peyote.

"You asked me to teach you about Mescalito," he said. "I wanted to find out if you had enough backbone to meet him face to face. Mescalito is not something to make fun of. You must have command over your resources. Now I know I can take your desire alone as a good reason to learn."

мають таку саму загальну дію, надаючи силу або відбираючи її[45].

Я запитав його, чи існують для мене інші місця, схожі на ці два, знайдені мною, і що мені потрібно робити для їх пошуку. Він відповів, що багато місць у світі подібні до цих двох, і що найкраще знаходити їх за допомогою визначення їхніх відповідних кольорів.

Мені не було ясно, чи розв'язав я поставлену ним задачу — насправді, я навіть не був переконаний, що існувала якась задача; я не міг позбутися відчуття, що весь цей досвід був штучно створений і надуманий. Я був упевнений, що дон Хуан спостерігав за мною всю ніч, а потім вирішив підбадьорити мене, сказавши, хоч би де я заснув, що це і є *саме те* місце, яке я шукав. Проте я не спромігся знайти якесь логічне пояснення для такого його вчинку, а коли він запропонував мені сісти на інше знайдене мною місце, я не зміг цього зробити. Була якась дивна незбіжність між моїм прагматичним досвідом відчування страху перед цим «іншим місцем» і моїми раціональними міркуваннями про всю цю подію.

З іншого боку, дон Хуан був абсолютно переконаний, що я впорався із завданням, і, діючи у відповідності з моїм успіхом, він повідомив, що береться навчати мене своєму знанню про пейот.

"Ти прохав мене навчати тебе знанню про Мескаліто, — мовив він. — Я хотів з'ясувати, чи маєш ти достатньо міцну вдачу, щоб зустрітися з ним віч-на-віч. Мескаліто — це не те, з чого можна сміятися. Ти мусиш мати владу над своїми ресурсами. Тепер я знаю, що можу прийняти саме лише твоє бажання як достатню причину, щоб вчитися."

tenían el mismo efecto general de dar fuerza o de reducirla.

Le pregunté si existían para mí otros sitios como los dos que había hallado y cómo debería hacer para localizarlos. Dijo que muchos lugares en el mundo serían comparables a esos dos, y que la mejor manera de hallarlos era determinar sus colores respectivos.

Yo no sabía a ciencia cierta si había resuelto el problema o no; de hecho, ni siquiera me hallaba convencido de que hubiese habido algún problema; no podía dejar de sentir que la experiencia era totalmente forzada y arbitraria. Estaba seguro de que don Juan me había observado toda la noche para luego seguirme la corriente diciendo que el sitio donde me quedara dormido *era* el buscado. Sin embargo, no veía yo motivo lógico de tal acción, y cuando me retó a sentarme en el otro sitio no pude hacerlo. Había una extraña separación entre mi experiencia pragmática de temer al «otro sitio» y mis consideraciones racionales sobre todo el episodio.

Don Juan, en cambio, se hallaba muy seguro de que yo había triunfado y, actuando en concordancia con mi éxito, me hizo saber que iba a instruirme con respecto al peyote.

—Me pediste que te enseñara los asuntos del Mescalito —dijo—. Yo quería ver si tenías espinazo como para conocerlo cara a cara. Mescalito no es chiste. Debes ser dueño de tus recursos. Ahora sé que puedo aceptar tu solo deseo como una buena razón para aprender.

[45] В одній зі своїх лекцій 199[3/4] року в книгарні «Фенікс» Кастанеда згадував про смертельно небезпечну дію бірюзового кольору: "Якщо схочете вбити себе за шість днів, покладіть бірюзові простирадла на ваше ліжко". (Див. статтю Лейн Сарасон у часописі «Реаліст», № 126, зима 1994, стор. 3–4).

"You really are going to teach me about peyote?"

"I prefer to call him Mescalito. Do the same."

"When are you going to start?"

"It is not so simple as that. You must be ready first."

"I think I am ready."

"This is not a joke. You must wait until there is no doubt, and then you will meet him."

"Do I have to prepare myself?"

"No. You simply have to wait. You may give up the whole idea after a while. You get tired easily. Last night you were ready to quit as soon as it got difficult. Mescalito requires a very serious intent."

"Ви справді вчитимете мене того, що знаєте про пейот?"

"Я волію називати його Мескаліто. Роби так само."

"Коли ми почнемо?"

"Це не так просто, як може видатися на перший погляд. Спочатку ти мусиш бути готовий."

"Я гадаю, що вже готовий!"

"Це не жарт. Ти повинен зачекати, поки в тебе не буде жодних сумнівів, і тоді ти зустрінешся з ним."

"Я маю якось готуватися?"

"Ні. Ти просто маєш чекати. Через деякий час ти, можливо, відмовишся від самої думки про це. Ти легко втомлюєшся. Минулої ночі ти був готовий усе кинути й піти геть, щойно тобі стало важко. Мескаліто вимагає дуже серйозного наміру."

—¿De veras va usted a enseñarme los asuntos del peyote?

—Prefiero llamarlo Mescalito. Haz tú lo mismo.

—¿Cuándo va usted a empezar?

—No es tan sencillo. Primero debes estar listo.

—Creo que estoy listo.

—Esto no es un chiste. Debes esperar hasta que no haya duda, y entonces lo conocerás.

—¿Tengo qué prepararme?

—No. Nada más tienes que esperar. A lo mejor te olvidas de todo el asunto después de un tiempo. Te cansas rápidamente. Anoche estabas a punto de irte a tu casa apenas se te puso difícil. Mescalito pide una intención muy seria.

2

Monday, August 7, 1961

I arrived at don Juan's house in Arizona about seven o'clock on Friday night. Five other Indians were sitting with him on the porch of his house. I greeted him and sat waiting for them to say something. After a formal silence one of the men got up, walked over to me, and said, "Buenas noches." I stood up and answered, "Buenas noches." Then all the other men got up and came to me and we all mumbled "Buenas noches" and shook hands either by barely touching one another's fingertips or by holding the hand for an instant and then dropping it quite abruptly.

We all sat down again. They seemed to be rather shy—at a loss for words, although they all spoke Spanish.

It must have been about half past seven when suddenly they all got up and walked toward the back of the house. Nobody had said a word for a long time. Don Juan signaled me to follow and we all got inside an old pickup truck parked there. I sat in the back with don Juan and two younger men. There were no cushions or benches and the metal floor was painfully hard, especially when we left the highway and got onto a dirt road. Don Juan whispered that we were going to the

2

Понеділок, 7 серпня 1961 року

Я приїхав до будинку дона Хуана в Аризоні приблизно о сьомій годині вечора в п'ятницю. З ним на присінку сиділи ще п'ятеро індіанців. Я привітався з доном Хуаном і сів, чекаючи, поки вони щось скажуть. Після церемоніального мовчання один із чоловіків підвівся, підійшов до мене і сказав: «Buenas noches»[46]. Я встав і відповів йому: «Buenas noches». Відтак усі інші чоловіки також підвелися й підійшли до мене, і всі ми пробубоніли «Buenas noches» і потисли один одному руки — або ледь торкаючися кінчиків пальців іншого, або тримаючи долоню у своїй якусь мить, а потім досить різко відсмикуючи її.

Ми всі знову повсідалися. Чоловіки, здавалося, були досить сором'язливі й нерішучі — ніби не могли знайти потрібних слів, хоча всі вони розмовляли іспанською.

Було, певно, вже близько пів на восьму, коли всі вони раптом підвелися й рушили на задвірок. Протягом довгого часу ніхто не промовив жодного слова. Дон Хуан зробив мені знак іти за ними, і ми всі залізли в старереньку вантажівку-пікап, що була припаркована за домом. Я сів позаду разом із доном Хуаном і двома молодшими чоловіками. У кузові не було ані сидінь, ані лав, і сидіти на твердому металевому настилі було дуже боляче, особливо коли ми з'їхали з шосе на ґрунтову дорогу. Дон Хуан прошепотів мені,

II

Lunes, 7 de agosto, 1961

Llegué a la casa de don Juan en Arizona la noche del viernes, a eso de las siete. Otros cinco indios estaban sentados con él en el zaguán de su casa. Lo saludé y tomé asiento esperando que alguien dijera algo. Tras un silencio formal, uno de los hombres se levantó, vino a mí y dijo: «Buenas noches». Me levanté y respondí: «Buenas noches». Entonces todos los otros se pusieron de pie y se acercaron y todos murmuramos «buenas noches» y nos dimos la mano, tocando apenas las puntas de los dedos del otro o bien sosteniendo la mano un instante y luego dejándola caer con brusquedad.

Todos nos sentamos de nuevo. Parecían algo tímidos: sin saber qué decir, aunque todos hablaban español.

Como a las siete y media, todos se levantaron de repente y fueron hacia la parte trasera de la casa. Nadie había pronunciado palabra en largo rato. Don Juan me hizo seña de seguirlos y todos subimos en una camioneta de carga estacionada allí. Yo iba en la parte trasera, con don Juan y dos hombres más jóvenes. No había cojines ni bancas y el piso de metal resultó dolorosamente duro, sobre todo cuando dejamos la carretera y nos metimos por un camino de tierra. Don Juan susurró que

[46] Buenas noches (ісп.) — добрий вечір.

house of one of his friends who had seven mescalitos for me.

I asked him, “Don’t you have any of them yourself, don Juan?”

“I do, but I couldn’t offer them to you. You see, someone else has to do this.”

“Can you tell me why?”

“Perhaps you are not agreeable to ‘him’ and ‘he’ won’t like you, and then you will never be able to know ‘him’ with affection, as one should; and our friendship will be broken.”

“Why wouldn’t he like me? I have never done anything to him.”

“You don’t have to *do* anything to be liked or disliked. He either takes you, or throws you away.”

“But, if he doesn’t take me, isn’t there anything I can do to make him like me?”

The other two men seemed to have overheard my question and laughed.

“No! I can’t think of anything one can do,” don Juan said.

He turned half away from me and I could not talk to him anymore.

We must have driven for at least an hour before we stopped in front of a small house. It was quite dark, and after the driver had turned off the headlights I could make out only the vague contour of the building.

A young woman, a Mexican, judging by her speech inflection, was yelling at a dog to make him stop barking. We got out of the truck and walked into the house. The men mumbled “Buenas noches” as they went by her. She answered back and went on yelling at the dog.

The room was large and was stacked up with a multitude of objects. A dim light from a very small electric bulb rendered the

що ми їдемо до оселі одного з його друзів, який мав для мене сім мескаліто.

Я запитав у нього: “А що, ви самі зовсім їх не маєте, доне Хуане?”

“Маю, але я не можу запропонувати їх тобі. Розумієш, потрібно, щоб це зробив хтось інший.”

“Ви можете сказати мені, чому?”

“Можливо, ти *йому* не підходиш і *він* не вподобає тебе, і тоді ти ніколи не зможеш пізнати *його* з почуттям глибокої прихильності, як це має бути; і наша дружба буде зруйнована.”

“Чому це він може не вподобати мене? Я ж ніколи нічого йому не зробив.”

“Ти не маєш *робити* щось, щоб сподобатися чи не сподобатися. Він або тебе приймає, або відштовхує тебе геть.”

“Але якщо він мене не прийме, чи немає чогось такого, що я можу зробити, щоб він усе ж мене вподобав?”

Двоє інших чоловіків, очевидно, почули моє запитання й засміялися.

“Ні! Я не можу навіть уявити собі, що можна було б зробити”, — мовив дон Хуан.

Він відвернувся від мене, і я більше не міг розмовляти з ним.

Ми їхали, напевно, не менше години, поки нарешті не зупинилися перед невеликим будиночком. Уже зовсім стемніло, і коли водій вимкнув передні фари, я міг розрізнити лише нечіткий обрис будівлі.

Молода жінка — судячи з її вимови, мексиканка — пронизливо кричала на собаку, який заливався гавкотом, щоб змусити його замовкнути. Ми вилізли з вантажівки й увійшли в дім. Проходячи повз жінку, кожен із чоловіків пробубонів «Buenas noches». Вона відповідала на привітання й продовжувала верещати на пса.

Простора кімната була захаращена величезною кількістю речей. У тьмяному світлі крихітної електричної лампочки вся обстановка

íbamos a la casa de un amigo suyo, quien tenía siete mescalitos para mí.

—¿Usted no tiene, don Juan? —le pregunté.

—Sí, pero no te los puedo ofrecer. Verás: otra gente tiene que hacerlo.

—¿Puede usted decirme por qué?

—A lo mejor «él» no te ve con agrado y no le caes bien, y entonces nunca podrás conocerlo con afecto, como debe ser, y nuestra amistad quedará rota.

—¿Por qué no iba yo a caerle bien? Nunca le he hecho nada.

—No tienes que *hacer* nada para caer bien o mal. O te acepta o te tira de lado.

—Pero si no me acepta, ¿hay algo que pueda yo hacer para caerle bien?

Los otros dos hombres parecieron haber oído mi pregunta y rieron.

—¡No! No se me ocurre nada que pueda uno hacer —dijo don Juan.

Volvió la cara a un lado y ya no pude hablarle.

Debimos haber viajado al menos una hora antes de detenernos frente a una casa pequeña. Estaba bastante oscuro, y una vez que el conductor hubo apagado los faros, yo apenas discernía el contorno vago del edificio.

Un mujer joven, mexicana a juzgar por la inflexión de su voz, le gritaba a un perro para hacerlo cesar sus ladridos. Bajamos de la camioneta y entramos en la casa. Los hombres murmuraban «buenas noches» al pasar junto a la mujer. Ella respondía y continuaba gritándole al perro.

La habitación era amplia y contenía pilas de objetos diversos. La luz opaca de un foco eléctrico muy pequeño hacia la

scene quite gloomy. There were quite a few chairs with broken legs and sagging seats leaning against the walls [/wall]. Three of the men sat down on a couch, which was the largest single piece of furniture in the room. It was very old and had sagged down all the way to the floor; in the dim light it seemed to be red and dirty. The rest of us sat in chairs. We sat in silence for a long time.

One of the men suddenly got up and went into another room. He was perhaps in his fifties, dark, tall, and husky. He came back a moment later with a coffee jar. He opened the lid and handed the jar to me; inside there were seven odd-looking items. They varied in size and consistency. Some of them were almost round, others were elongated. They felt to the touch like the pulp of walnuts, or the surface of cork. Their brownish color made them look like hard, dry nutshells. I handled them, rubbing their surfaces for quite some time.

"This is to be chewed [*esto se masca*]," don Juan said in a whisper.

I had not realized that he had sat next to me until he spoke. I looked at the other men, but no one was looking at me; they were talking among themselves in very low voices. This was a moment of acute indecision and fear. I felt almost unable to control myself.

"I have to go to the bathroom," I said to him. "I'll go outside and take a walk."

He handed me the coffee jar and I put the peyote buttons in it. I was leaving the room when the man who had given me the jar stood up, came to me, and said he had a toilet bowl in the other room.

справляла досить гнітюче враження. Уздовж стін[и] стояло кілька стільців зі зламаними ніжками й продавленими сидіннями. Троє чоловіків сіли на канапу, що була найбільшим предметом умеблювання в кімнаті. Вона була надзвичайно стара й просіла майже до самої підлоги; у тьмяному світлі вона здавалася червоною і брудною. Решта з нас умостилися на стільцях. Довгий час усі сиділи мовчки.

Один із чоловіків раптом підвівся й пішов до сусідньої кімнати. Він був смаглявий, високий і кремезний, мабуть, п'ятдесяти років з лишком. Він повернувся за якусь хвилю, тримаючи в руках банку з-під кави. Він зняв кришку і простягнув мені банку; всередині було сім дивних на вигляд предметів. Вони були різні за розміром і консистенцією. Деякі з них були майже круглі, інші мали видовжену форму. На дотик вони нагадували ядро волоського горіха або поверхню корка. Брунатнуватий колір робив їх схожими на тверду й суху горіхову шкаралупу[47]. Я взяв їх у руку і якийсь час тримав, потираючи їхню поверхню.

"Це треба жувати" [*esto se masca*], — промовив дон Хуан пошепки.

Я зауважив, що він сидить поруч зі мною, лише коли він заговорив. Я поглянув на інших чоловіків, але ніхто з них не дивився на мене; вони перемовлялися про щось між собою дуже тихими голосами. Це була мить гострої невпевненості й страху. Я відчував, що майже не здатен контролювати себе.

"Мені треба до вбиральні, — сказав я дону Хуану. — Я вийду надвір і трохи пройдуся."

Він простягнув мені банку з-під кави, і я поклав у неї бутони пейоту. Я вже виходив із кімнати, коли чоловік, який дав мені банку з пейотом, підвівся, підійшов до мене і сказав, що має унітаз у сусідній кімнаті.

escena bastante lóbrega. Reclinadas contra la pared había varias sillas con patas rotas y asientos hundidos. Tres de los hombres se instalaron en un sofá, el mueble más grande del aposento. Era muy viejo y se había vencido hasta el piso; a la luz indistinta, parecía rojo y sucio. Los demás ocupamos sillas. Estuvimos largo rato sentados en silencio.

De pronto, uno de los hombres se levantó y fue a otro cuarto. Tendría cincuenta y tantos años; era moreno, alto y fornido. Regresó al momento con un frasco de café. Quitó la tapa y me lo dio; dentro había siete cosas de aspecto raro. Variaban en tamaño y consistencia. Algunas eran casi redondas, otras alargadas. Se sentían al tacto como la pulpa de la castaña o la superficie del corcho. Su color pardusco las hacia semejar cáscaras de nuez duras y secas. Las manipulé, frotándolas durante un buen rato.

—Esto se masca —dijo don Juan en un susurro.

Sólo cuando habló me di cuenta de que se había sentado junto a mí. Miré a los otros hombres, pero ninguno me miraba; estaban hablando entre sí en voz muy baja. Fue un momento de indecisión y temor agudos. Me sentí casi incapaz de dominarme.

—Tengo que ir al retrete —le dije—. Voy afuera a dar una vuelta.

Don Juan me entregó el frasco de café y yo puse dentro los botones de peyote. Iba a salir de la habitación cuando el hombre que me había dado el frasco se levantó, se me acercó y dijo que tenía un excusado en el otro cuarto.

[47] Світлина сушеного бутона пейоту вміщена в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

The toilet was almost against the door. Next to it, nearly touching the toilet, was a large bed which occupied more than half of the room. The woman was sleeping there. I stood motionless at the door for a while, then I came back to the room where the other men were.

The man who owned the house spoke to me in English: "Don Juan says you're from South America. Is there any mescal there?" I told him that I had never even heard of it.

They seemed to be interested in South America and we talked about the Indians for a while. Then one of the men asked me why I wanted to eat peyote. I told him that I wanted to know what it was like. They all laughed shyly.

Don Juan urged me softly, "Chew it, chew it [*Masca, masca*]."

My hands were wet and my stomach contracted. The jar with the peyote buttons was on the floor by the chair. I bent over, took one at random, and put it in my mouth. It had a stale taste. I bit it in two and started to chew one of the pieces. I felt a strong, pungent bitterness; in a moment my whole mouth was numb. The bitterness increased as I kept on chewing, forcing an incredible flow of saliva. My gums and the inside of my mouth felt as if I had eaten salty, dry meat or fish, which seems to force one to chew more. After a while I chewed the other piece and my mouth was so numb I couldn't feel the bitterness anymore. The peyote button was a bunch of shreds, like the fibrous part of an orange or like sugarcane, and I didn't know whether to swallow it or spit it out. At that moment the owner of the house got up and invited everybody to go out to the porch.

Унітаз був майже навпроти дверей. Упритул до них, ледь не торкаючись унітаза, стояло велике ліжко, що займало більше половини всієї кімнати. У ньому спала жінка, яку я бачив надворі зі псом. Я нерухомо постояв якусь хвильку біля дверей, а відтак повернувся до кімнати, де сиділи всі інші.

Чоловік, якому належав дім, заговорив до мене англійською: "Дон Хуан каже, що ви з Південної Америки. Чи є у вас там мескаль?" Я відповів йому, що ніколи не чув про це.

Їх, очевидно, цікавила Південна Америка, і ми якийсь час розмовляли про індіанців. Потім один із чоловіків запитав, чому я хочу їсти пейот. Я сказав йому, що хочу дізнатися, що це таке. Усі вони сором'язливо засміялися.

Дон Хуан м'яко намовляв мене: "Жуй, жуй" [*Masca, masca*].

Мої долоні спітніли, живіт зсудомило. Банка з бутонами пейоту стояла на підлозі біля стільця. Я нахилився, узяв один навмання і поклав до рота. Він мав якийсь затхлий присмак. Я розкусив його на дві частини і почав жувати один зі шматків. Я відчув дуже сильну, їдку гіркоту; за мить увесь мій рот занімів. Відчуття гіркоти посилювалося мірою того, як я продовжував жувати, спричинюючи просто неймовірний потік слини. Відчуття в яснах і всередині рота було таке, ніби я поїв солоного висушеного м'яса чи риби, від яких хочеться жувати ще і ще. Через якийсь час я зжував другий шматок і мій рот так занімів, що я більше не міг відчувати гіркоти. Бутон пейоту став тепер жмутом окремих шматків, що нагадували волокнисту частину помаранчі або цукрову тростину, і я не знав, проковтнути його чи виплюнути. Цієї миті господар будинку підвівся і запросив усіх вийти на присінок.

El excusado estaba casi contra la puerta. Junto a ésta, casi tocándolo, había una cama grande que llenaba más de la mitad del aposento. La mujer estaba durmiendo allí. Permanecí un rato inmóvil junto a la puerta; luego regresé a la habitación donde estaban los otros hombres.

El dueño de la casa me habló en inglés: —Don Juan dice que usted es de Sudamérica. ¿Hay mescal allí? — Le dije que nunca había oído siquiera hablar de él.

Parecían interesados en Sudamérica y hablamos de los indios durante un rato. Luego, uno de los hombres me preguntó por qué quería comer peyote. Le dije que quería saber cómo era. Todos rieron con timidez.

Don Juan me urgió suavemente: —Masca, masca.

Mis manos se hallaban húmedas y mi estómago se contraía. El frasco con los botones de peyote estaba en el piso junto a la silla. Me agaché, tomé al azar un botón y lo puse en mi boca. Tenía un sabor rancio. Lo partí en dos con los dientes y empecé a mascar uno de los trozos. Sentí un amargor fuerte, acerbo; en un momento toda mi boca quedó adormecida. El amargor crecía conforme yo mascaba, provocando un increíble fluir de saliva. Sentía las encías y el interior de la boca como si hubiera comido carne o pescado salados y secos, que parecen forzar a masticar más. Tras un rato masqué el otro pedazo; mi boca estaba tan entumecida que ya no pude sentir el amargor. El botón de peyote era un haz de hebras, como la parte fibrosa de una naranja o como caña de azúcar, y yo no sabía si tragarlo o escupirlo. En ese momento, el dueño de la casa se puso en pie e invitó a todos a salir al zaguán.

We went out and sat in the darkness. It was quite comfortable outside, and the host brought out a bottle of tequila.

The men were seated in a row with their backs to the wall. I was at the extreme right of the line. Don Juan, who was next to me, placed the jar with the peyote buttons between my legs. Then he handed me the bottle, which was passed down the line, and told me to take some of the tequila to wash away the bitterness.

I spit [/spat] out the shreds of the first button and took a sip. He told me not to swallow it, but to just rinse out my mouth with it to stop the saliva. It did not help much with the saliva, but it certainly helped to wash away some of the bitterness.

Don Juan gave me a piece of dried apricot, or perhaps it was a dried fig—I couldn't see it in the dark, nor could I taste it—and told me to chew it thoroughly and slowly, without rushing. I had difficulty swallowing it; it felt as if it would not go down.

After a short pause the bottle went around again. Don Juan handed me a piece of crispy dried meat. I told him I did not feel like eating.

"This is not eating," he said firmly.

The pattern was repeated six times. I remember having chewed six peyote buttons when the conversation became very lively; although I could not distinguish what language was spoken, the topic of the conversation, in which everybody participated, was very interesting, and I attempted to listen carefully so that I could take part. But when I tried to speak I realized I couldn't; the words shifted aimlessly about in my mind.

I sat with my back propped against the wall and listened to what the men

Ми вийшли з дому й розсілися в темряві. Сидіти надворі було дуже зручно, і господар виніс пляшку текіли.

Чоловіки сиділи в ряд, притулившися спинами до стіни. Я був крайній праворуч. Дон Хуан, який умостився поруч зі мною, поставив банку з бутонами пейоту мені між ноги. Потім він простягнув мені пляшку, яку передавали по всьому ряду, і сказав мені відсьорбнути трохи текіли, щоб змити гіркоту.

Я виплюнув шматки, що залишилися від першого бутона, і сьорбнув із пляшки. Дон Хуан сказав мені не ковтати текілу, а лише прополоскати нею рота, щоб зупинити потік слини. Зі слиною це мені не дуже зарадило, але принаймні допомогло трохи змити гіркоту.

Дон Хуан дав мені сушений абрикос, або, можливо, це був інжир — у темряві я не міг роздивитися, що воно таке, як, утім, не зміг визначити і на смак — і велів жувати його дуже ретельно й повільно, не кваплячись. Мені було надзвичайно важко ковтати цю масу; здавалося, що вона застрягне у мене в горлі.

Після невеличкої паузи пляшка знову пішла по колу. Дон Хуан простягнув мені шматок хрусткого сушеного м'яса. Я сказав, що мені зараз не дуже хочеться їсти.

"Це не їжа", — твердо промовив він.

Уся процедура повторювалася шість разів. Я пригадую, що зжував шість бутонів пейоту, коли розмова раптом стала дуже жвава; хоча я не міг розрізнити, якою мовою її вели, тема бесіди, в якій усі брали участь, була дуже цікава, і я намагався уважно слухати, щоб також мати змогу приєднатися до неї. Але коли я спробував щось сказати, то раптом збагнув, що не можу цього зробити; слова безцільно й хаотично проносилися у мене в голові.

Я сидів, спершися спиною об стіну, і дослухався до того, що казали чоловіки. Вони

Salimos y nos sentamos en la oscuridad. Afuera se estaba bastante cómodo, y el anfitrión sacó una botella de tequila.

Los hombres se hallaban sentados en fila con la espalda contra la pared. Yo ocupaba el extremo derecho de la línea. Don Juan, instalado junto a mí, puso entre mis piernas el frasco con los botones de peyote. Luego me pasó la botella, que circulaba a lo largo de la línea, y me dijo que tomara algo de tequila para quitarme el sabor amargo.

Escupí las hebras del primer botón y tomé un sorbo. Me dijo que no lo tragara, que sólo me enjuagara la boca para detener la saliva. No sirvió de gran cosa para la saliva, pero sí ayudó a disipar un poco el sabor amargo.

Don Juan me dio un trozo de albaricoque seco, o quizá era un higo seco —no podía verlo en la oscuridad, ni percibir el sabor— y me dijo que lo mascara detenida y lentamente, sin prisas. Tuve dificultad para tragarlo; parecía que no quisiera bajar.

Tras una pausa corta la botella dio otra vuelta. Don Juan me entregó un pedazo de carne seca, quebradiza. Le dije que no tenía ganas de comer.

—Esto no es comer —dijo con firmeza.

El ciclo se repitió seis veces. Recuerdo que había mascado seis botones de peyote cuando la conversación se puso muy animada; aunque yo no lograba distinguir qué idioma se estaba hablando, el tema de la conversación, en la que todo mundo participaba, era muy interesante, y procuré escuchar con cuidado para poder intervenir. Pero al hacer el intento de hablar me di cuenta de que no podía; las palabras se desplazaban sin objeto en mi mente.

Reclinando la espalda contra la pared, escuché lo que decían los hombres.

were saying. They were talking in Italian, and repeated over and over one phrase about the stupidity of sharks. I thought it was a logical, coherent topic. I had told don Juan earlier that the Colorado River in Arizona was called by the early Spaniards “el rio de los tizones [the river of charred wood]”; and someone misspelled or misread “tizones,” and the river was called “el rio de los tiburones [the river of the sharks].” I was sure they were discussing that story, yet it never occurred to me to think that none of them could speak Italian.

I had a very strong desire to throw up, but I don’t recall the actual act. I asked if somebody would get me some water. I was experiencing an unbearable thirst.

Don Juan brought me a large saucepan. He placed it on the ground next to the wall. He also brought a little cup or can. He dipped it into the pan and handed it to me, and said I could not drink but should just freshen my mouth with it.

The water looked strangely shiny, glossy, like a thick varnish. I wanted to ask don Juan about it and laboriously I tried to voice my thoughts in English, but then I realized he did not speak English. I experienced a very confusing moment, and became aware of the fact that although there was a clear thought in my mind, I could not speak. I wanted to comment on the strange quality of the water, but what followed next was not speech; it was the feeling of my unvoiced thoughts coming out of my mouth in a sort of liquid form. It was an effortless sensation of vomiting without the contractions of the diaphragm. It was a pleasant flow of liquid words.

розмовляли італійською і без кінця повторювали одну й ту саму фразу про тупоголовість акул. Обговорення цієї теми здавалося мені цілком логічним і доречним. Якось раніше я розповідав дону Хуану, що новоприбулі іспанці назвали річку Колорадо в Аризоні «el rio de los tizones» [річка обпаленої деревини], а потім хтось неправильно написав або прочитав слово «tizones» і її стали називати «el rio de los tiburones [річка акул]». Я був упевнений, що вони обговорюють зараз саме цю історію, і мені навіть на думку не спало, що ніхто з них не знає італійської.

Я мав дуже сильні позиви до блювання, але не пригадую власне самого акту. Я запитав, чи може хтось принести мені води. Я відчував нестерпну спрагу.

Дон Хуан приніс мені велику каструлю. Він поставив її на землю поруч зі стіною. Іще він приніс невелику чашку чи бляшанку. Він зачерпнув нею води з каструлі й простягнув її до мене, сказавши, що мені не треба пити, а лише прополоскати водою рота, щоб освіжити його.

Вода виглядала дивно блискучою, глянсуватою, як товстий шар поливи. Я хотів запитати дона Хуана про це і з величезними зусиллями спробував висловити вголос мої думки англійською, аж раптом збагнув, що він не знає англійської. Я пережив момент дуже сильного сум’яття й остаточно усвідомив, що, попри абсолютну ясність думок, говорити я не можу. Я хотів щось сказати про цю дивну властивість води, але те, що витворилося з мого бажання, не було мовою; це було відчуття того, як мої не вимовлені вголос думки витікають у мене з рота в якійсь рідиноподібній формі. Це було м’яке відчуття блювання без зусиль і скорочень діафрагми. Це був приємний потік рідких слів.

Hablaban en italiano y repetían continuamente una frase sobre la estupidez de los tiburones. El tema me pareció lógico y coherente. Yo había dicho antes a don Juan que los primeros españoles llamaron al río Colorado, en Arizona, «el río de los tizones», y alguien escribió o leyó mal «tizones» y el río se llamó «de los tiburones». Me hallaba seguro de que discutían esa anécdota, pero nunca se me ocurrió pensar que ninguno de ellos sabía italiano.

Tenía un deseo muy fuerte de vomitar, pero no recuerdo el acto en sí. Pregunté si alguien me traería un vaso de agua. Experimenté una sed insoportable.

Don Juan trajo una cacerola grande. La puso en el suelo junto a la pared. También trajo una taza o lata pequeña. La llenó en la cacerola y me la dio, y dijo que yo no podía beber: sólo debía refrescarme la boca.

El agua parecía extrañamente brillante, reluciente, como barniz espeso. Quise preguntarle de ello a don Juan y laboriosamente traté de formular mis pensamientos en inglés, pero entonces tomé conciencia de que él no sabía inglés. Experimenté un momento muy confuso y advertí el hecho de que, aun habiendo en mi mente un pensamiento muy claro, no podía hablar. Quería comentar la extraña apariencia del agua, pero lo que sobrevino no fue habla; fue sentir que mis pensamientos no dichos salían de mi boca en una especie de forma líquida. Era la sensación de vomitar sin esfuerzo, sin contracciones del diafragma. Era un fluir agradable de palabras líquidas.

I drank. And the feeling that I was vomiting disappeared. By that time all noises had vanished and I found I had difficulty focusing my eyes. I looked for don Juan and as I turned my head I noticed that my field of vision had diminished to a circular area in front of my eyes. This feeling was neither frightening nor discomforting, but, quite to the contrary, it was a novelty; I could literally sweep the ground by focusing on one spot and then moving my head slowly in any direction. When I had first come out to the porch I had noticed it was all dark except for the distant glare of the city lights. Yet within the circular area of my vision everything was clear. I forgot about my concern with don Juan and the other men, and gave myself entirely to exploring the ground with my pinpoint vision.

I saw the juncture of the porch floor and the wall. I turned my head slowly to the right, following the wall, and saw don Juan sitting against it. I shifted my head to the left in order to focus on the water. I found the bottom of the pan; I raised my head slightly and saw a medium-size black dog approaching. I saw him coming toward the water. The dog began to drink. I raised my hand to push him away from my water; I focused my pinpoint vision on the dog to carry on the movement, and suddenly I saw him become transparent. The water was a shiny, viscous liquid. I saw it going down the dog's throat into his body. I saw it flowing evenly through his entire length and then shooting out through each one of the hairs. I saw the iridescent fluid traveling along the length of each individual hair and then projecting out of the hairs to form a long, white, silky mane.

Я випив води. І відчуття, що я блюю, одразу зникло. На той час щезли всі звуки, і я виявив, що мені важко фокусувати очі. Я став шукати поглядом дона Хуана і, повертаючи голову, помітив, що моє поле зору зменшилося до невеличкої круглої ділянки прямо перед очима. Це відчуття не було лячне чи неприємне; навпаки, це було щось зовсім нове; я міг буквально підмітати землю поглядом, фокусуючи його на одній точці, а відтак повільно рухаючи головою в будь-якому напрямку. Коли я вперше вийшов з усіма на присінок, я зауважив, що навколо панувала суцільна темрява, крім хіба що далекої заграви від міських вогнів. Проте в коловій ділянці мого поля зору все було чітке й виразне. Я геть забув про свій інтерес до дона Хуана й усіх інших чоловіків і з головою поринув у дослідження землі своїм загостреним точковим зором.

Я бачив стик підлоги присінка і стіни будинку. Я повільно повернув голову праворуч, ведучи погляд уздовж стіни, і побачив дона Хуана, який сидів біля неї. Я повернув голову трохи ліворуч, щоб сфокусувати зір на воді. Я знайшов поглядом дно каструлі; я трохи підвів голову і помітив чорного собаку середніх розмірів, що наближався. Я бачив, як він підходить до води. Він почав її хлебтати. Я підняв руку, щоб відігнати пса від моєї води; я сфокусував на ньому свій точковий зір, щоб продовжити цей рух рукою, і раптом побачив, як він стає прозорий. Вода була блискучою, в'язкою рідиною. Я бачив, як ця рідина проходить через горло собаки в його тіло. Я бачив, як вона рівномірно розливається по всьому його тілу, а потім вивергається з нього через кожну його шерстинку. Я бачив, як ця переливчаста рідина тече по всій довжині кожної окремої шерстинки, а потім виходить із шерстинок назовні, щоб утворити довгу, сріблясту, шовковисту гриву.

Bebí. Y la impresión de que estaba vomitando desapareció. Para entonces todos los ruidos se habían desvanecido y hallé que me costaba trabajo enfocar las cosas. Busqué a don Juan y al volver la cabeza noté que mi campo de visión se había reducido a una zona circular frente a mis ojos. Esta sensación no me atemorizaba ni me inquietaba; al contrario, era una novedad: me era posible barrer literalmente el terreno enfocando un sitio y luego moviendo despacio la cabeza en cualquier dirección. Al salir al zaguán había advertido que todo estaba oscuro, excepto el brillo distante de las luces de la ciudad. Pero dentro del área circular de mi visión todo era claro. Olvidé mi interés en don Juan y los otros hombres, y me entregué por entero a explorar el terreno con un enfoque absolutamente preciso.

Vi la juntura de la pared y el piso del zaguán. Lentamente volví la cabeza a la derecha, siguiendo el muro, y vi a don Juan sentado contra él. Moví la cabeza a la izquierda para enfocar el agua. Hallé el fondo de la cacerola; alcé ligeramente la cabeza y vi acercarse un perro negro de tamaño mediano. Lo vi venir hacia el agua. El perro empezó a beber. Alcé la mano para apartarlo de mi agua; enfoqué en él mi visión concentrada para llevar a cabo el movimiento de empujarlo, y de pronto lo vi transparentarse. El agua era un líquido reluciente, viscoso. La vi bajar por la garganta del perro al interior de su cuerpo. La vi correr pareja a todo lo largo del animal y luego brotar por cada uno de los pelos. Vi el fluido iridiscente viajar a lo largo de cada pelo individual y proyectarse más allá de la pelambre para formar una melena larga, blanca, sedosa.

At that moment I had the sensation of intense convulsions, and in a matter of instants a tunnel formed around me, very low and narrow, hard and strangely cold. It felt to the touch like a wall of solid tinfoil. I found I was sitting on the tunnel floor. I tried to stand up, but hit my head on the metal roof, and the tunnel compressed itself until it was suffocating me. I remember having to crawl toward a sort of round point where the tunnel ended; when I finally arrived, if I did, I had forgotten all about the dog, don Juan, and myself. I was exhausted. My clothes were soaked in a cold, sticky liquid. I rolled back and forth trying to find a position in which to rest, a position where my heart would not pound so hard. In one of those shifts I saw the dog again.

Every memory came back to me at once, and suddenly all was clear in my mind. I turned around to look for don Juan, but I could not distinguish anything or anyone. All I was capable of seeing was the dog becoming iridescent; an intense light radiated from his body. I saw again the water flowing through him, kindling him like a bonfire. I got to the water, sank my face in the pan, and drank with him. My hands were in front of me on the ground, and, as I drank, I saw the fluid running through my veins setting up hues of red and yellow and green. I drank more and more. I drank until I was all afire; I was all aglow. I drank until the fluid went out of my body through each pore, and projected out like fibers of silk, and I too acquired a long, lustrous, iridescent mane. I looked at the dog and his mane was like mine.

У цю мить я відчув сильні судоми, і за лічені секунди навколо мене утворився дуже низький і вузький тунель, твердий і якийсь дивно холодний. На дотик я відчував ніби стіну з масивної цупкої фольги. Я виявив, що сиджу на підлозі тунелю. Я спробував підвестися, але вдарився головою об металеве склепіння, а тунель став стискатися, поки не почав душити мене. Я пам’ятаю, як був змушений повзти до чогось на кшталт круглого отвору, де тунель закінчувався; коли я нарешті дістався до нього, якщо справді дістався, то вже забув геть усе про собаку, дона Хуана й про себе самого. Я був виснажений. Мій одяг був просякнутий якоюсь холодною липкою рідиною. Я перекочувався взад і вперед, намагаючись знайти положення, в якому можна було б перепочити, положення, в якому моє серце не калаталося б так шалено. Під час одного з цих переміщень я знову побачив пса.

До мене миттєво повернулися всі спогади, і раптом у моїй голові все прояснілось. Я озирнувся, щоб знайти дона Хуана, але не зміг розрізнити нічого й нікого. Єдине, що я міг бачити, був собака, який вигравав усіма барвами веселки; з його тіла випромінювалося інтенсивне сяйво. Я знову бачив, як крізь нього тече вода, запалюючи його зсередини, ніби багаття. Я дістався до води, занурив обличчя в каструлю і став пити разом із ним. Руками я впирався в землю перед собою і, п’ючи воду, я бачив, як рідина тече по моїх венах, переливаючись червоними, жовтими й зеленими барвами. Я пив ще і ще. Я пив, поки не запалахкотів цілком; усе моє тіло горіло яскравим вогнем. Я пив, поки рідина не почала виходити з мого тіла через кожну пору і випромінюватися назовні, ніби блискучі волокна шовку; і тепер я також мав довгу, сяючу, райдужну гриву. Я подивився на пса, і його грива

En ese momento tuve la sensación de unas convulsiones intensas, y en cosa de instantes un túnel se formó a mi alrededor, muy bajo y estrecho, duro y extrañamente frío. Parecía al tacto una pared de papel aluminio sólido. Me encontré sentado en el piso del túnel. Traté de levantarme, pero me golpeé la cabeza en el techo de metal, y el túnel se comprimió hasta empezar a sofocarme. Recuerdo haber tenido que reptar hacia una especie de punto redondo donde terminaba el túnel; cuando por fin llegué, si es que llegué, me había olvidado por completo del perro, de don Juan y de mí mismo. Me hallaba exhausto. Mis ropas estaban empapadas en un líquido frío, pegajoso. Rodé en una y en otra dirección tratando de encontrar una postura en la cual descansar, una postura en que mi corazón no golpeara tan fuerte. En una de esas vueltas vi de nuevo al perro.

Los recuerdos regresaron en el acto, y de improviso todo estuvo claro en mi mente. Me volví en busca de don Juan, pero no pude distinguir nada ni a nadie. Todo cuanto podía ver era al perro, que se volvía iridiscente; una luz intensa irradiaba de su cuerpo. Vi otra vez el flujo del agua atravesarlo, encenderlo como una hoguera. Me llegué al agua, hundí el rostro en la cacerola y bebí con él. Tenía yo las manos en el suelo frente a mí, y al beber veía el fluido correr por mis venas produciendo matices de rojo y amarillo y verde. Bebí más y más. Bebí hasta hallarme todo en llamas; resplandecía de pies a cabeza. Bebí hasta que el fluido salió de mi cuerpo a través de cada poro y se proyectó al exterior en fibras como de seda, y también yo adquirí una melena larga, lustrosa, iridiscente. Miré al perro y su melena era como la mía. Una

A supreme happiness filled my whole body, and we ran together toward a sort of yellow warmth that came from some indefinite place. And there we played. We played and wrestled until I knew his wishes and he knew mine. We took turns manipulating each other in the fashion of a puppet show. I could make him move his legs by twisting my toes, and every time he nodded his head I felt an irresistible impulse to jump. But his most impish act was to make me scratch my head with my foot while I sat; he did it by flapping his ears from side to side. The [/this] action was to me utterly, unbearably funny. Such a touch of grace and irony; such mastery, I thought. The euphoria that possessed me was indescribable. I laughed until it was almost impossible to breathe.

I had the clear sensation of not being able to open my eyes; I was looking through a tank of water. It was a long and very painful state filled with the anxiety of not being able to wake up and yet being awake. Then slowly the world became clear and in focus. My field of vision became again very round and ample, and with it came an ordinary conscious act, which was to turn around and look for that marvelous being. At this point I encountered the most difficult transition. The passage from my normal state had taken place almost without my realizing it: I was aware; my thoughts and feelings were a corollary of that awareness; and the passing was smooth and clear. But this second change, the awakening to serious, sober conscious-

була така сама, як у мене. Усе моє тіло сповнилося почуттям найвищого щастя, і ми побігли разом до чогось на кшталт жовтого тепла, що надходило з якогось невизначеного місця. І там ми гралися. Ми гралися й боролися, аж поки я не дізнався про всі його бажання, а він про мої. Ми по черзі маніпулювали один одним, ніби ляльками в театрі маріонеток. Я міг змусити його рухати лапами, згинаючи пальці на моїх ногах, і щоразу, коли він кивав головою, я відчував непереборну спонуку стрибати. Але його найпустотливішою дією було змушувати мене сидячи чухати голову ступнею; він робив це, ляскаючи вухами з боку в бік[48]. Ця його дія здавалася мені неймовірно, нестерпно кумедною. Яка тонка грація та іронія, яка майстерність, думав я. Ейфорія, що опанувала мене, була неописовна. Я сміявся, допоки вже майже не міг дихати.

Я мав ясне відчуття своєї нездатності розплющити очі; я дивився крізь резервуар із водою. Це був тривалий і дуже болісний стан, сповнений почуття тривоги й занепокоєння через те, що ніяк не можеш прокинутися, хоча й не спиш. Потім світ навколо повільно прояснішав та увійшов у фокус. Моє поле зору знову стало сферичним і широким, і це супроводжувалося цілком природною свідомою дією — озирнутися й відшукати те чудесне створіння. І ось тут я зіткнувся з найважчою переміною за весь час цього досвіду. Перехід від мого нормального стану стався майже непомітно для мене: я усвідомлював усе, що відбувалося; мої думки і почуття були наслідком цього усвідомлювання; і сам процес переходу був плавний, м’який і цілком природний. Але ця друга переміна, пробудження до серйозної, тверезої свідомості,

felicidad suprema llenó mi cuerpo, y corrimos juntos hacia una especie de tibieza amarilla procedente de algún lugar indefinido. Y allí jugamos. Jugamos y forcejeamos hasta que yo supe sus deseos y él supo los míos. Nos turnábamos para manipularnos mutuamente, al estilo de una función de marionetas. Torciendo los dedos de los pies, yo podía hacerle mover las patas, y cada vez que él cabeceaba yo sentía un impulso irresistible de saltar. Pero su mayor travesura consistía en agitar las orejas de un lado a otro para que yo, sentado, me rascara la cabeza con el pie. Aquella acción me parecía total e insoportablemente cómica. ¡Qué toque de ironía y de gracia, qué maestría!, pensaba yo. Me poseía una euforia indescriptible. Reí hasta que casi me fue imposible respirar.

Tuve la clara sensación de no poder abrir los ojos; me encontraba mirando a través de un tanque de agua. Fue un estado largo y muy doloroso, lleno de la angustia de no poder despertar y de a la vez, estar despierto. Luego; lentamente, el mundo se aclaró y entró en foco. Mi campo de visión se hizo de nuevo muy redondo y amplio, y con ello sobrevino un acto consciente ordinario, que fue volver la vista en busca de aquel ser maravilloso. En este punto empezó la transición más difícil. La salida de mi estado normal había sucedido casi sin que yo me diera cuenta: estaba consciente, mis pensamientos y sentimientos eran un corolario de esa conciencia, y el paso fue suave y claro. Pero este segundo cambio, el despertar a la conciencia seria, sobria,

[48] Скріншот із зображенням сяючого собаки, що ляскає вухами з боку в бік (з відеокліпу «Еніґми»), вміщений у розділі «Ілюстрації» в кінці книжки.

ness, was genuinely shocking. I had forgotten I was a man! The sadness of such an irreconcilable situation was so intense that I wept.

Saturday, August 5, 1961

Later that morning, after breakfast, the owner of the house, don Juan, and I drove back to don Juan's place. I was very tired, but I couldn't go to sleep in the truck. Only after the man had left did I fall asleep on the porch of don Juan's house.

When I woke up it was dark; don Juan had covered me up with a blanket. I looked for him, but he was not in the house. He came later with a pot of fried beans and a stack of tortillas. I was extremely hungry.

After we had finished eating and were resting he asked me to tell him all that had happened to me the night before. I related my experience in great detail and as accurately as possible.

When I [had] finished he nodded his head and said, "I think you are fine. It is difficult for me to explain now how and why. But I think it went all right for you. You see, sometimes he is playful, like a child; at other times he is terrible, fearsome. He either frolics, or he is dead serious. It is impossible to know beforehand what he will be like with another person. Yet, when one knows him well—sometimes. You played with him tonight. You are the only person I know who has had such an encounter."

була справжнім шоком. Я забув, що я людина! Мій смуток від усвідомлення безнадії та нерозв'язності цієї ситуації був такий глибокий, що я заплакав.

Субота, 5 серпня 1961 року

Пізніше того ж ранку, після сніданка, чоловік-господар будинку, дон Хуан і я поїхали назад до оселі дона Хуана. Я почувався дуже втомленим, але заснути у вантажівці не зміг. Лише після від'їзду того чоловіка я нарешті поринув у сон прямо на присінку дому дона Хуана.

Коли я прокинувся, було темно; поки я спав, дон Хуан укрив мене ковдрою. Я пошукав його, але в домі нікого не було. Він прийшов пізніше з горщиком смажених бобів і цілим стосом тортилей[49]. Я був страшенно голодний.

Після того як ми поїли і вже просто відпочивали, він попросив розповісти йому все, що трапилося зі мною минулої ночі. Я дуже докладно та якомога точніше переповів йому свій досвід.

Коли я закінчив, він кивнув головою і промовив: "Я гадаю, що з тобою все гаразд. Зараз мені важко пояснити тобі, як і чому саме. Але я вважаю, що для тебе все минуло добре. Розумієш, іноді він грайливий і бавиться, як дитина; іншим разом він може бути грізний, жахливий, моторошний. Він або грається і пустує, або ж смертельно серйозний. Ніколи не можна знати наперед, який він буде з іншою людиною. Щоправда, коли добре його знаєш, іноді передбачити можна. Ти грався з ним цієї ночі. Ти єдиний з усіх, кого я знаю, хто мав таку зустріч."

fue genuinamente violento. ¡Había olvidado que era un hombre! La tristeza de tal situación irreconciliable fue tan intensa que lloré.

Sábado, 5 de agosto, 1961

Más tarde, aquella mañana después del desayuno, el dueño de la casa, don Juan y yo regresamos a donde vivía don Juan. Yo estaba muy cansado, pero no pude dormirme en la camioneta. Sólo después de que el hombre se marchó, me quedé dormido, en el zaguán de la casa de don Juan.

Cuando desperté era de noche don Juan me había tapado con una cobija. Lo busqué, pero no estaba en la casa. Regresó más tarde con una olla de frijoles refritos y un montón de tortillas. Yo tenía mucha hambre.

Después de comer, mientras descansábamos, me pidió narrarle cuanto me hubiera ocurrido la noche anterior. Relaté mis experiencias en gran detalle y con la mayor exactitud posible.

Cuando terminé, él asintió y dijo: —Creo que andas muy bien. Se me dificulta explicarte ahora cómo y por qué. Pero creo que te fue bien. Verás: a veces él es juguetón como un niño; otras veces es terrible, espantoso. O hace travesuras o es muy serio. No se puede saber de antemano cómo va a ser con otra persona. Pero cuando uno lo conoce bien... a veces. Tú anoche jugaste con él. Eres la única persona que conozco que ha tenido un encuentro así.

[49] Тортилья (ісп. *tortilla* — «круглий корж», мовою науатль — *tlaxcalli*) — тонкий коржик із кукурудзяного або пшеничного борошна. У Мексиці тортилья — національна страва.

"In what way does my experience differ from that of others?"

"You're not an Indian; therefore it is hard for me to figure out what is what. Yet he either takes people or rejects them, regardless of whether they are Indians or not. That I know. I have seen numbers of them. I also know that he frolics, he makes some people laugh, but never have I seen him play with anyone."

"Can you tell me now, don Juan, how does peyote protect..."

He did not let me finish. Vigorously he touched me on the shoulder.

"Don't you ever name him that way. You haven't seen enough of him yet to know him."

"How does Mescalito protect people?"

"He advises. He answers whatever questions you ask."

"Then Mescalito is real? I mean he is something you can see?"

He seemed to be baffled by my question. He looked at me with a sort of blank expression.

"What I meant to say, is that Mescalito..."

"I heard what you said. Didn't you see him last night?"

I wanted to say that I saw only a dog, but I noticed his bewildered look.

"Then you think what I saw last night was him?"

He looked at me with contempt. He chuckled, shook his head as though he couldn't believe it, and in a very intelligent [/belligerent] tone he added, "A poco crees que era tu—mamá [Don't tell me you believe it was your—mama]?" He paused before saying "mamá" because what he

"Чим саме мій досвід відрізняється від того, що пережили інші?"

"Ти не індіанець; через це мені важко зміркувати що й до чого. У всякому разі він або приймає людей, або відкидає їх, незалежно від того, індіанці вони чи ні. Це те, що я знаю. Я бачив багато таких. Мені також відомо, що він полюбляє пустощі й змушує деяких людей сміятися, але я ще ніколи не бачив, щоб він із кимось грався."

"Ви можете сказати мені тепер, доне Хуане, як саме пейот захищає..."

Він не дав мені договорити. Енергійним рухом він торкнувся мого плеча.

"Ніколи не називай його цим іменем. Ти ще не бачив його достатньо, щоб знати його."

"Як Мескаліто захищає людей?"

"Він дає поради. Він відповідає на будь-які запитання, що ти йому ставиш."

"Отже, Мескаліто реальний? Я маю на увазі, він щось таке, що можна бачити?"

Дон Хуан, здавалося, був спантеличений моїм запитанням. Він дивився на мене з якимось недовірливим виразом обличчя.

"Я хотів сказати, що Мескаліто..."

"Я чув, що ти сказав. Хіба ти не бачив його минулої ночі?"

Я хотів сказати, що бачив лише собаку, але помітив його збентежений погляд.

"Отже, ви гадаєте, що те, що я бачив минулої ночі, це і був він?"

Дон Хуан подивився на мене зі зневагою. Він тихо засміявся, похитав головою, ніби не міг повірити в це, і дуже проникливим [/задерикуватим][50] тоном додав: "A poco crees que era tu—mamá" [Тільки не кажи мені, ніби ти вважаєш, що це була твоя... мама]? Він зробив паузу, перед тим як вимовити

—¿En qué forma difiere mi experiencia de la de otros?

—Tú no eres indio; por eso se me dificulta aclarar qué es qué. Pero él o toma a las gentes o las rechaza, sin importarle que sean indias o no. Eso lo sé. Las he visto por docenas. También sé que travesea, hace reír a algunos, pero jamás lo he visto con nadie.

—¿Puede usted decirme ahora, don Juan, cómo protege el peyote...?

No me dejó terminar. Me tocó vigorosamente el hombro.

—No lo nombres nunca así. Todavía no lo has visto lo bastante para conocerlo.

—¿Cómo protege Mescalito a la gente?

—Aconseja. Responde cualquier cosa que le preguntes.

—¿Entonces Mescalito es real? Digo, ¿es algo que puede verse?

Pareció desconcertado por mi pregunta. Me miró con una especie de expresión vacía.

—Lo que quise decir es que Mescalito...

—Oí lo que dijiste. ¿Qué no lo viste anoche?

Quise decirle que sólo había visto un perro, pero noté su mirada de extrañeza.

—¿Entonces cree usted que lo que vi anoche era él?

Me miró con desprecio. Chasqueó la lengua, sacudió la cabeza como si no pudiera creerlo, y en tono muy belicoso añadió: —¿A poco crees que era tu... mamá? — Hizo una pausa antes de «mamá» porque lo que iba a decir era «tu chingada

[50] Intelligent tone (англ.), у деяких англомовних версіях книжки вжито словосполучення *belligerent tone* (задерикуватий тон) — можливо, це одна з правок редактора англійського тексту, але також можливо, що це різні варіанти авторського тексту Кастанеди.

meant to say was "tu chingada madre," an idiom used as a disrespectful allusion to the other party's mother. The word "mamá" was so incongruous that we both laughed for a long time.

Then I realized he had fallen asleep and had not answered my question.

Sunday, August 6, 1961

I drove don Juan to the house where I had taken peyote. On the way he told me that the name of the man who had "offered me to Mescalito" was John. When we got to the house we found John sitting on his porch with two young men. All of them were extremely jovial. They laughed and talked with great ease. The three of them spoke English perfectly. I told John that I had come to thank him for having helped me.

I wanted to get their views on my behavior during the hallucinogenic experience, and told them I had been trying to think of what I had done that night and that I couldn't remember. They laughed and were reluctant to talk about it. They seemed to be holding back on account of don Juan. They all glanced at him as though waiting for an affirmative cue to go on. Don Juan must have cued them, although I did not notice anything, because suddenly John began to tell me what I had done that night.

He said he knew I had been "taken" when he heard me puking. He estimated that I must have puked thirty times. Don Juan corrected him and said it was only ten times.

John continued: "Then we all moved next to you. You were stiff, and were having con-

слово «mamá», тому що мав на увазі ідіому «tu chingada madre» з відверто зневажливим натяком на матір співрозмовника. Слово «mamá» було таке недоречне і несподіване, що ми обоє надовго зайшлися сміхом.

А потім я виявив, що він заснув, так і не відповівши на моє запитання.

Неділя, 6 серпня 1961 року

Я відвіз дона Хуана в той дім, де вживав пейот. Дорогою він повідомив мені, що чоловіка, який «запропонував мене Мескаліто», звати Джон[51]. Під'їхавши до будинку, ми знайшли Джона на присінку з двома молодиками. Усі вони були в чудовому гуморі. Вони сміялися й невимушено розмовляли. Усі троє бездоганно володіли англійською. Я сказав Джонові, що приїхав подякувати йому за те, що він допоміг мені.

Я хотів дізнатися їхній погляд на моє поводження під час галюциногенного досвіду і сказав їм, що намагався думати про те, що робив минулої ночі, але так і не зміг згадати. Вони засміялися й не виявляли бажання говорити про це. Очевидно, їх стримувала присутність дона Хуана. Усі вони поглядали на нього, ніби очікуючи якогось підтверджувального сигналу, що дозволить їм продовжувати. Мабуть, дон Хуан подав їм такий сигнал, хоча я нічого не помітив, бо Джон раптом почав розповідати мені, що я робив тієї ночі.

Він сказав, що знав, що мене «вставило», коли почув, як я блюю. За його оцінкою, я блював десь разів із тридцять. Дон Хуан поправив його, сказавши, що це було лише десять разів.

Джон продовжував: "Тоді ми всі присунулися ближче до тебе. Ти застиг, і тебе

madre». La palabra «mamá» resultó tan incongruente que ambos reímos largo tiempo.

Luego me di cuenta de que se había quedado dormido sin responder a mi pregunta.

Domingo, 6 de agosto, 1961

Llevé a don Juan en mi auto a la casa donde yo había tomado peyote. En el camino me dijo que el hombre que me «ofreció a Mescalito» se llamaba John. Al llegar a la casa encontramos a John sentado en el zaguán con dos hombres jóvenes. Todos se mostraron en extremo joviales. Reían y charlaban con gran desenvoltura. Los tres hablaban inglés perfectamente. Dije a John que iba a darle las gracias por haberme ayudado.

Quería saber su opinión sobre mi conducta durante la experiencia alucinógena, y les dije que había estado tratando de pensar en lo que hice aquella noche y no podía recordar. Rieron y se mostraron renuentes a hablar del asunto. Parecían contenerse a causa de don Juan. Todos lo miraban de reojo, como esperando su autorización para hablar. Don Juan debió de dársela con alguna seña, aunque yo no advertí nada, porque de pronto John empezó a decirme qué había hecho yo aquella noche.

Dijo haber sabido que yo estaba «prendido» cuando me oyó vomitar. Calculó que había yo vomitado unas treinta veces. Don Juan rectificó y dijo que sólo diez.

—Luego todos nos acercamos a ti —continuó John—. Estabas tieso y tenías

[51] Очевидно, йдеться про Хуана Туму (ісп. Juan Tuma), мольфара-соратника дона Хуана.

vulsions. For a very long time, while lying on your back, you moved your mouth as though talking. Then you began to bump your head on the floor, and don Juan put an old hat on your head and you stopped it. You shivered and whined for hours, lying on the floor. I think everybody fell asleep then; but I heard you puffing and groaning in my sleep. Then I heard you scream and I woke up. I saw you leaping up in the air, screaming. You made a dash for the water, knocked the pan over, and began to swim in the puddle.

"Don Juan brought you more water. You sat quietly in front of the pan. Then you jumped up and took off all your clothes. You were kneeling in front of the water, drinking in big gulps. Then you just sat there and stared into space. We thought you were going to be there forever. Nearly everybody was asleep, including don Juan, when suddenly you jumped up again, howling, and took after the dog. The dog got scared and howled too, and ran to the back of the house. Then everybody woke up.

"We all got up. You came back from the other side still chasing the dog. The dog was running ahead of you barking and howling. I think you must have gone twenty times around the house, running in circles, barking like a dog. I was afraid people were going to be curious. There are no neighbors close, but your howling was so loud it could have been heard for miles."

One of the young men added, "You caught up with the dog and brought it to the porch in your arms."

John continued: "Then you began to play with the dog. You wrestled with him, and the dog and you bit each other and played. That, I thought, was funny. My dog does not play usually. But this time you and the dog were rolling on each other."

почало корчити. Дуже довго, поки ти лежав на спині, ти ворушив губами, ніби говорив щось. Потім почав битися головою об підлогу, і тоді дон Хуан нап'яв тобі на голову старе сомбреро, і ти припинив це. Ти здригався й скиглив кілька годин, лежачи на підлозі. Гадаю, вже всі поснули; але я навіть уві сні чув, як ти пихкаєш і стогнеш. Потім я почув, як ти закричав, і прокинувся. Я побачив, що ти підстрибнув у повітря, репетуючи. Ти метнувся до води, перекинув каструлю й почав борсатися в калюжі."

"Дон Хуан приніс тобі ще води. Ти спокійно сидів перед каструлею. Потім ти раптом підстрибнув угору й стягнув увесь свій одяг. Ти стояв навколішки перед водою й жадібно пив великими ковтками. Потім ти просто сидів там, втупившись у простір. Ми гадали, що ти сидітимеш так вічно. Майже всі вже спали, включно з доном Хуаном, аж раптом ти знову підстрибнув угору із завиванням і погнався за собакою. Пес перелякався, він теж завив і побіг за дім. Тоді вже всі попрокидалися."

"Ми всі схопилися. Ти прибіг назад з іншого боку дому, й досі женучися за собакою. Пес нісся перед тобою, гавкаючи й завиваючи. Я гадаю, ти десь разів двадцять оббіг навкруги будинку, рухаючись колами і гавкаючи по-собачому. Я боявся, що ти привернеш до себе увагу людей. Поблизу тут сусідів немає, але твоє виття можна було почути за милі звідси."

Один із молодих чоловіків додав: "Ти піймав пса й на руках приніс його до присінка."

Джон продовжив: "Потім ти почав із ним гратися. Ти з ним боровся, ви з собакою кусали одне одного й бавилися. Це виглядало дуже кумедно. Мій пес зазвичай ні з ким не грається. Але цього разу ти і він перекидались і їздили один на одному."

convulsiones. Durante largo rato, acostado bocabajo, moviste los labios como si hablaras. Luego empezaste a pegar en el suelo con la cabeza, y don Juan te puso un sombrero viejo, y te detuviste. Estuviste horas temblando y gimiendo tirado en el piso. Creo que entonces todos nos dormimos, pero entre sueños yo te oía resoplar y gruñir. Luego te oí resoplar y gruñir. Luego te oí gritar, y desperté. Te vi saltar por los aires, gritando. Te abalanzaste sobre el agua, tiraste la cacerola y empezaste a nadar en el charco.

»Don Juan te trajo más agua. Te quedaste quieto un rato, sentado frente a la cacerola. Luego te levantaste de golpe y te quitaste toda la ropa. Estuviste de rodillas frente al agua, bebiendo a grandes tragos. Luego nada más te quedaste ahí sentado, mirando el aire. Pensamos que ahí te ibas a quedar para siempre. Casi todo el mundo estaba dormido, hasta don Juan, cuando de repente te levantaste otra vez, aullando, y te fuiste detrás del perro. El perro se asustó, y aulló también, y corrió para atrás de la casa. Entonces, todo el mundo despertó.

»Todos nos levantamos. Regresaste por el otro lado, todavía persiguiendo al perro. El perro corría delante de ti ladrando y aullando. Debiste dar como veinte vueltas a la casa, corriendo en círculos, ladrando como perro. Tuve miedo de que a la gente le entrara curiosidad. No hay vecinos cerca, pero tus aullidos eran tan fuertes que podían haberse oído a millas de distancia.

—Alcanzaste al perro —agregó uno de los jóvenes— y lo trajiste al zaguán en brazos.

—Entonces te pusiste a jugar con el perro —prosiguió John—. Luchabas con él, y el perro y tú se mordían y jugaban. Eso me hizo gracia. Mi perro no acostumbra jugar. Pero esta vez tú y el perro estaban rodando uno encima de otro.

"Then you ran to the water and the dog drank with you," the young man said. "You ran five or six times to the water with the dog."

"How long did this go on?" I asked.

"Hours," John said. "At one time we lost sight of you two. I think you must have run to the back. We just heard you barking and groaning. You sounded so much like a dog that we couldn't tell you two apart."

"Maybe it was just the dog alone," I said.

They laughed, and John said, "You were barking there, boy!"

"What happened next?"

The three men looked at one another and seemed to have a hard time deciding what happened next. Finally the young man who had not yet said anything spoke up.

"He choked," he said, looking at John.

"Yes, you certainly choked. You began to cry very strangely, and then you fell to the floor. We thought you were biting your tongue; don Juan opened your jaws and poured water on your face. Then you started shivering and having convulsions all over again. Then you stayed motionless for a long time. Don Juan said it was all over. By then it was morning, so we covered you with a blanket and left you to sleep on the porch."

He stopped there and looked at the other men who were obviously trying not to laugh. He turned to don Juan and asked him something: Don Juan smiled and answered the question. John turned to me and said, "We left you here on the porch because we were afraid you were going to piss all over the rooms."

They all laughed very loudly.

"What was the matter with me?" I asked. "Did I..."

"Потім ви побігли до води і собака пив із тобою, — сказав молодий чоловік. — Ти п'ять чи шість разів бігав до води разом зі псом."

"Як довго все це тривало?" — запитав я.

"Кілька годин, — сказав Джон. — Одного разу ми втратили вас обох з очей. Я гадаю, що ви тоді побігли за дім. Ми лише чули, як ви там гавкаєте й крехчете. Ти видавав звуки такі схожі на собачі, що ми навіть не могли вас розрізнити."

"Можливо, це був лише пес", — сказав я.

Вони засміялися, і Джон сказав: "Хлопче, ти справді гавкав там."

"А що сталося потім?"

Усі троє чоловіків подивилися один на одного, ніби їм було важко визначити, що було потім. Нарешті відповів молодик, який досі нічого не говорив.

"Він почав задихатися", — промовив він, дивлячись на Джона.

"Саме так, ти справді став задихатися. Ти почав дуже дивно кричати, а потім упав додолу. Ми боялися, що ти відкусиш собі язика; дон Хуан розтиснув тобі щелепи й ливонув води на твоє обличчя. Після цього ти затремтів і тебе знову почало корчити. А потім ти довгий час залишався повністю нерухомий. Дон Хуан сказав, що все скінчилося. Був уже ранок, тож ми вкрили тебе ковдрою й залишили спати на присінку."

На цих словах він зупинився й подивився на інших чоловіків, які явно намагалися стримати сміх. Він повернувся до дона Хуана і щось запитав у нього. Дон Хуан усміхнувся й відповів йому. Тоді Джон повернувся до мене і промовив: "Ми залишили тебе на присінку, бо боялися, що ти насциш в усіх кімнатах у домі."

Вони всі вибухнули гучним сміхом.

"Що зі мною було? — запитав я. — Невже я..."

—Luego corriste al agua y el perro bebió contigo —dijo el joven—. Corriste cinco o seis veces al agua, con el perro.

—¿Cuánto duró eso? —pregunté.

—Horas —dijo John—. Durante un rato los perdimos de vista a los dos. Creo que corrieron para atrás de la casa. Nada más los oíamos ladrar y gruñir. Tú parecías de veras un perro; no podíamos distinguirlos.

—A lo mejor era el perro solo —dije.

Rieron, y John dijo: —¡Tú estabas ahí ladrando, muchacho!

—¿Qué pasó después?

Los tres hombres se miraron y parecieron tener dificultades para decidir qué pasó después. Finalmente, habló el joven que aún no decía nada.

—Se atragantó —dijo mirando a John.

—Sí, te atragantaste en serio. Comenzaste a llorar muy raro y luego caíste al piso. Pensamos que te estabas mordiendo la lengua, don Juan te abrió las quijadas y te echó agua en la cara. Entonces empezaste otra vez a temblar y a tener convulsiones. Luego estuviste inmóvil un rato largo. Don Juan dijo que todo había terminado. Para entonces ya era de mañana, así que te tapamos con una cobija y te dejamos a dormir en el zaguán.

Calló en ese punto y miró a los otros hombres, que obviamente trataban de contener la risa. Se volvió a don Juan y le preguntó algo. Don Juan sonrió y respondió a la pregunta. John se volvió hacia mí y dijo: —Te dejamos en el porche porque teníamos miedo de que fueras a orinarte por los cuartos.

Todos rieron muy fuerte.

—¿Qué me pasaba? —pregunté—. ¿Hice yo...?

"Did you?" John sort of mimicked me. "We were not going to mention it, but don Juan says it is all right. You pissed all over my dog!"

"What did I do?"

"You don't think the dog was running because he was afraid of you, do you? The dog was running because you were pissing on him."

There was general laughter at this point. I tried to question one of the young men, but they were all laughing and he didn't hear me.

John went on: "My dog got even though; he pissed on you too!"

This statement was apparently utterly funny because they all roared with laughter, including don Juan. When they had quieted down, I asked in all earnestness, "Is it really true? This really happened?"

Still laughing, John replied: "I swear my dog really pissed on you."

Driving back to don Juan's place I asked him: "Did all that really happen, don Juan?"

"Yes," he said, "but they don't know what you saw. They don't realize you were playing with 'him.' That is why I did not disturb you."

"But is this business of the dog and me pissing on each other true?"

"It was not a dog! How many times do I have to tell you that? This is the only way to understand it. It's the only way! It was 'he' who played with you."

"Did you know all this was happening before I told you about it?"

He vacillated for an instant before answering.

"No, I remembered, after you told me about it, the strange way you looked. I just suspected you were doing fine because you didn't seem scared."

"Невже ти?" — передражнив мене Джон. — "Ми не збиралися розповідати тобі про це, але дон Хуан каже, що все гаразд. Ти обісцяв мого пса від голови до хвоста!"

"Що я зробив?"

"Ти ж не думаєш, що собака бігав від тебе тому, що боявся? Пес тікав, бо ти сцяв на нього."

На цих словах засміялись уже всі присутні. Я спробував звернутись із запитанням до одного з молодих чоловіків, але через загальний регіт він не почув мене.

Джон продовжував: "Проте мій пес поквитався з тобою; він також насцяв на тебе."

Ця заява, очевидно, видалася присутнім надзвичайно кумедною, бо всі так і попадали зо сміху, включно із доном Хуаном. Коли сміх затих, я дуже серйозно запитав: "Невже це правда? Що, все було саме так?"

Джон відповів, усе ще сміючись: "Присягаюся, мій собака таки сцяв на тебе."

Дорогою назад до оселі дона Хуана я запитав його: "Невже все це справді сталося зі мною, доне Хуане?"

"Так, — мовив він, — але вони не знають, що ти бачив. Їм невтямки, що ти грався з *ним*. Тому я й не втручався."

"То що, уся ця історія про пса й мене, як ми сцяли одне на одного — правда?"

"То був не пес! Скільки разів я маю сказати це тобі? Це єдиний спосіб зрозуміти те, що з тобою відбувалося. Єдиний спосіб! Саме *він* грався з тобою."

"А ви знали, що зі мною було, до того як я розповів вам про це?"

Перед тим як відповісти на моє запитання, він якусь мить вагався.

"Ні, просто я згадав після твоєї розповіді, який дивний вигляд ти мав. Я лише припускав, що з тобою все гаразд, бо ти не виглядав наляканим."

—¿Hiciste tú? —remedó John—. No íbamos a mencionarlo, pero don Juan dice que está bien. ¡Te orinaste en mi perro!

—¿Qué cosa?

—No pensarás que el perro corría porque te tenía miedo, ¿verdad? Corría porque lo estabas orinando.

Hubo risa general en este punto. Traté de interrogar a uno de los jóvenes, pero todos reían, y no me escuchó.

—Pero mi perro se desquitó —prosiguió John—: ¡también él se orinó en ti!

Esta afirmación era al parecer el colmo de lo cómico, porque todos rieron a carcajadas, incluso don Juan. Cuando se calmaron, pregunté con toda sinceridad: —¿Es cierto de verdad? ¿Pasó realmente?

—Juro que mi perro te orinó de verdad —repuso John, todavía riendo.

De regreso rumbo a la casa de don Juan, le pregunté: —¿Pasó en realidad todo eso, don Juan?

—Sí —dijo él—, pero ellos no saben lo que viste. No se dan cuenta de que estabas jugando con «él». Por eso no te molesté.

—Pero este asunto del perro y yo orinándonos, ¿es verdad?

—¡No era un perro! ¿Cuántas veces tengo que decírtelo? Ésa es la única manera de entenderlo. ¡La única! Fue «él» quien jugó contigo.

—¿Sabía usted que todo esto ocurrió antes de que yo se lo contara?

Vaciló un instante antes de responder.

—No; después de que lo contaste, recordé el aspecto raro que tenías. Nada más supuse que te estaba yendo muy bien porque no parecías asustado.

"Did the dog really play with me as they say?"

"Goddammit! It was not a dog!"

Thursday, August 17, 1961

I told don Juan how I felt about my experience. From the point of view of my intended work it had been a disastrous event. I said I did not care for another similar "encounter" with Mescalito. I agreed that everything that had happened to me had been more than interesting, but added that nothing in it could really move me toward seeking it again. I seriously believed that I was not constructed for that type of endeavor. Peyote had produced in me, as a postreaction, a strange kind of physical discomfort. It was an indefinite fear of [/or] unhappiness; a melancholy of some sort, which I could not define exactly. And I did not find that state noble in any way.

Don Juan laughed and said, "You are beginning to learn."

"This type of learning is not for me. I am not made for it, don Juan."

"You always exaggerate."

"This is not exaggeration."

"It is. The only trouble is that you exaggerate the bad points only."

"There are no good points so far as I am concerned. All I know is that it makes me afraid."

"There is nothing wrong with being afraid. When you fear, you see things in a different way."

"But I don't care about seeing things in a different way, don Juan. I think I am going to leave the learning about Mescalito alone. I can't handle it, don Juan. This is really a bad situation for me."

"Невже собака справді грався зі мною, як вони розповідають?"

"Прокляття! Це був не собака!"

Четвер, 17 серпня 1961 року

Я повідомив дону Хуану, як я ставлюся до мого досвіду. З погляду того, як я уявляв собі свою працю, це була катастрофічна подія. Я сказав, що мене не цікавить іще якась подібна «зустріч» із Мескаліто. Я визнав, що все, що сталося зі мною, було більш ніж цікаве, але додав, що ніщо в цій пригоді не може спонукати мене знову шукати чогось такого. Я серйозно вважав, що не створений для подібного роду спроб. Пейот викликав у мені, як пост-ефект, якийсь дивний вид фізичного дискомфорту. Це було відчуття невизначеного страху [чи] нещасливості, якоїсь непевної меланхолії, яку я не міг точно визначити. І в цьому стані я не знаходив нічого чудового.

Дон Хуан засміявся і промовив: "Ти починаєш учитися."

"Таке навчання не для мене. Я не створений для нього, доне Хуане."

"Ти завжди перебільшуєш."

"Це не перебільшення."

"Авжеж, це воно. Єдина проблема в тому, що ти перебільшуєш лише негативні моменти."

"Що стосується мене, тут узагалі немає ніяких позитивних моментів. Я знаю лише, що це мене лякає."

"Немає нічого неправильного в тому, щоби боятися. Коли тобі лячно, ти бачиш речі в інший спосіб."

"Але мені байдуже до інших способів бачення речей, доне Хуане. Я гадаю, що покину вчитися знанню про Мескаліто. Я не здатен мати з ним справу. Це справді якась погана ситуація для мене."

—¿De veras jugó el perro conmigo como dicen?

—¡Carajo! ¡No era un perro!

Jueves, 17 de agosto, 1961

Expuse a don Juan mi sentir con respecto a la experiencia. Desde el punto de vista de mi propuesto trabajo, había sido desastrosa. Dije que no me apetecía otro «encuentro» similar con Mescalito. Acepté que cuanto me ocurrió había sido más que interesante, pero añadí que nada de ello podía realmente impulsarme a buscarlo de nuevo. Creía seriamente no estar hecho para ese tipo de empresas. El peyote me había producido, como reacción posterior, una extraña clase de incomodidad física. Era un miedo o una desdicha indefinidos; una cierta melancolía, que yo no podía definir con exactitud. Y tal estado no me parecía noble en modo alguno.

Don Juan rió y dijo: —Estás empezando a aprender.

—Este tipo de aprendizaje no es para mí. No estoy hecho para él, don Juan.

—Tú eres muy exagerado.

—Ésta no es ninguna exageración.

—Lo es. El único problema es que solamente exageras los malos aspectos.

—En lo que a mí toca, no hay buenos aspectos. Todo lo que sé es que me da miedo.

—No hay nada malo en tener miedo. Cuando uno teme, ve las cosas en forma distinta.

—Pero a mi no me importa ver las cosas en forma distinta, don Juan. Creo que voy a dejar en paz el aprendizaje sobre Mescalito. No puedo con él, don Juan. Ésta es en realidad una mala situación para mi.

"Of course it is bad—even for me. You are not the only one who is baffled."

"Why should you be baffled, don Juan?"

"I have been thinking about what I saw the other night. Mescalito actually played with you. That baffled me, because it was an indication [omen]."

"What kind of an indication, don Juan?"

"Mescalito was pointing you out to me."

"What for?"

"It wasn't clear to me then, but now it is. He meant you were the 'chosen man' [*escogido*]. Mescalito pointed you out to me and by doing that he told me you were the chosen man."

"Do you mean I was chosen among others for some task, or something of the sort?"

"No. What I mean is, Mescalito told me you could be the man I am looking for."

"When did he tell you that, don Juan?"

"By playing with you, he told me that. This makes you the chosen man for me."

"What does it mean to be the chosen man?"

"There are some secrets I know [*Tengo secretos*]. I have secrets I won't be able to reveal to anyone unless I find my chosen man. The other night when I saw you playing with Mescalito it was clear to me you were that man. But you are not an Indian. How baffling!"

"But what does it mean to me, don Juan? What do I have to do?"

"I've made up my mind and I am going to teach you the secrets that make up the lot of a man of knowledge."

"Звісно, вона погана — навіть для мене. Ти не єдиний, хто зараз спантеличений."

"Чому ви маєте бути спантеличений, доне Хуане?"

"Я розмірковував про те, що ти бачив минулої ночі. Мескаліто справді грався з тобою. Це спантеличило мене, бо то була вказівка [знак]."

"Який ще знак, доне Хуане?"

"Мескаліто вказував мені на тебе."

"Для чого?"

"Спершу це було мені незрозуміло, але тепер ясно. Він мав на увазі, що ти «обраний» [*escogido*]. Мескаліто вказував мені на тебе і, роблячи так, повідомив мені, що ти обраний чоловік[52]."

"Ви хочете сказати, що я був обраний з-поміж інших для якогось завдання, або чогось подібного?"

"Ні. Я хочу сказати, що Мескаліто повідомив мені, що ти можеш бути тим чоловіком, якого я шукаю."

"Коли він повідомив вам це, доне Хуане?"

"Він сказав мені це тим, що грався з тобою. Це робить тебе обраним чоловіком для мене."

"А що це означає — бути обраним чоловіком?"

"Існують деякі таємні речі, які я знаю [*Tengo secretos*]. Я маю таємниці, яких не можу відкрити нікому, якщо тільки не знайду обраного чоловіка. Тієї ночі, коли я побачив, як ти граєшся з Мескаліто, мені було ясно, що ти і є цей чоловік. Але ж ти не індіанець. Оце так заковика!"

"Але що це означає для мене, доне Хуане? Що я маю робити?"

"Я прийняв рішення і вчитиму тебе тих таємниць, які становлять долю чоловіка знання."

—Claro que es mala... hasta para mi. Tú no eres el único sorprendido.

—¿Por qué iba a estar sorprendido usted, don Juan?

—He estado pensando en lo que vi la otra noche. Mescalito de veras jugó contigo. Eso me extrañó, porque fue una señal.

—¿Qué clase de señal, don Juan?

—Mescalito te señaló.

—¿Para qué?

—No lo tenía yo claro entonces, pero ahora sí. Quería decirme que tú eras el escogido. Mescalito te señaló y con eso me dijo que tú eras el escogido.

—¿Quiere usted decir que me escogió entre otros para alguna tarea, o algo así?

—No. Quiero decir que Mescalito me dijo que tú podías ser el hombre que busco.

—¿Cuándo se lo dijo, don Juan?

—Al jugar contigo me lo dijo. Eso te hace mi escogido.

—¿Qué significa ser el escogido?

—Tengo secretos. Tengo secretos que no podré revelar a nadie si no encuentro a mí escogido. La otra noche, cuando te vi jugar con Mescalito, se me aclaró que eras tú. Pero no eres indio. ¡Qué extraño!

—Pero ¿qué significa para mí, don Juan? ¿Qué tengo que hacer?

—Me he decidido y voy a enseñarte los secretos que corresponden a un hombre de conocimiento.

[52] Тут ідеться саме про чоловіка, а не про людину загалом, бо, згідно із Правилом, дон Хуан спочатку мав знайти саме чоловіка-нагваля.

"Do you mean the secrets about Mescalito?"

"Yes, but those are not all the secrets I know. There are others, of a different kind, which I would like to give to someone. I had a teacher myself, my benefactor, and I also became his chosen man upon performing a certain feat. He taught me all I know."

I asked him again what this new role would require of me; he said learning was the only thing involved, learning in the sense of what I had experienced in the two sessions with him.

The way in which the situation had evolved was quite strange. I had made up my mind to tell him I was going to give up the idea of learning about peyote, and then before I could really make my point, he offered to teach me his "knowledge." I did not know what he meant by that, but I felt that this sudden turn was very serious. I argued I had no qualifications for such a task, as it required a rare kind of courage which I did not have. I had [~~had~~] told him that my bent of character was to talk about acts others performed. I wanted to hear his views and opinions about everything. I told him I could be happy if I could sit there and listen to him talk for days. To me, *that* would be learning.

He listened without interrupting me. I talked for a long time. Then he said:

"All this is very easy to understand. Fear is the first natural enemy a man must overcome on his path to knowledge. Besides, you are curious. That evens up the score. And you will learn in spite of yourself; that's the rule."

"Ви маєте на увазі таємниці про Мескаліто?"

"Так, але це ще не всі секрети, відомі мені. Є також інші таємні речі, іншого роду, які я хотів би комусь передати. Я сам мав учителя, мого доброчинця, і я також став його обраним, після того як пройшов певне випробування. Він навчив мене всього, що я знаю."

Я запитав його знову, чого саме ця нова роль вимагатиме від мене; він сказав, що йдеться лише про одну річ — навчання, навчання в сенсі того, що я досвідчив у цих двох сесіях із ним.

Ситуація розвивалася у досить дивний спосіб. Я вже прийняв рішення повідомити дону Хуану, що збираюся відмовитися від ідеї вивчення пейоту, і ось прямо перед тим, як я зміг би недвозначно донести до нього свою позицію, він запропонував навчати мене свого «знання». Я не знав, що він розуміє під цим, але відчував, що цей раптовий поворот подій дуже серйозний. Я почав переконувати його в тому, що не маю необхідних навичок для такого завдання, адже воно вимагало рідкісної мужності, якої я зовсім не мав. Я повідомив йому, що схильністю моєї вдачі було обговорювати дії, виконувані іншими. Я хотів просто вислуховувати його погляди й думки про різноманітні речі. Я сказав йому, що був би щасливий, якби міг просто сидіти тут і день у день слухати його розповіді. Ось *це* для мене й було б навчання.

Він слухав мене, не перериваючи. Я говорив досить довго. Потім він сказав:

"Усе це дуже легко зрозуміти. Страх — перший природний ворог, якого чоловік мусить перемогти на своїй стежці до знання. На додачу до цього, ти допитливий. Це зрівнює рахунок. І ти вчитимешся всупереч самому собі; таке правило."

—¿Quiere usted decir sus secretos sobre Mescalito?

—Sí, pero ésos no son los únicos secretos que tengo. Hay otros, de distinta clase, que me gustaría revelar a alguien. Yo mismo tuve un maestro, mi benefactor, y también me convertí en su escogido al realizar cierta hazaña. Él me enseñó todo lo que sé.

Le pregunté de nuevo qué requeriría de mí este nuevo papel; dijo que sólo se trataba de aprender, en el sentido de lo que yo había experimentado en las sesiones con él.

La manera en que la situación había evolucionado era bastante extraña. Yo había decidido decirle que iba a abandonar la idea de aprender sobre el peyote, pero antes de que pudiera lograrlo realmente él me ofreció enseñarme sus «secretos». Ignoraba qué quería decir con eso, pero sentía que esta vuelta súbita era muy seria. Argumenté que no llenaba los requisitos para una tarea así, pues ésta requería una rara clase de valor que yo no poseía. Le dije que la inclinación de mi carácter era hablar de actos que otros realizaban. Yo quería oír sus pareceres y opiniones acerca de todo. Le dije que sería feliz de poder estar allí sentado, escuchándolo durante días enteros. Para mí, *eso* seria aprender.

Escuchó sin interrumpirme. Hablé mucho tiempo. Luego dijo:

—Todo eso es muy fácil de entender. El miedo es el primer enemigo natural que un hombre debe derrotar en el camino del saber. Además, tú eres curioso. Eso compensa. Y aprenderás a pesar tuyo; ésa es la regla.

I protested for a while longer, trying to dissuade him. But he seemed to be convinced there was nothing else I could do but learn.

"You are not thinking in the proper order," he said. "Mescalito actually played with you. That's the point to think about. Why don't you dwell on that instead of on your fear?"

"Was it so unusual?"

"You are the only person I have ever seen playing with him. You are not used to this kind of life; therefore the indications [omens] bypass you. Yet you are a serious person, but your seriousness is attached to what you do, not to what goes on outside you. You dwell upon yourself too much. That's the trouble. And that produces a terrible fatigue."

"But what else can anyone do, don Juan?"

"Seek and see the marvels all around you. You will get tired of looking at yourself alone, and that fatigue will make you deaf and blind to everything else."

"You have a point, don Juan, but how can I change?"

"Think about the wonder of Mescalito playing with you. Think about nothing else: The rest will come to you of itself."

Sunday, August 20, 1961

Last night don Juan proceeded to usher me into the realm of his knowledge. We sat in front of his house in the dark. Suddenly, after a long silence, he [/we] began to talk. He said he was going to advise me with the same words his own benefactor had used the first day he took him as his apprentice. Don Juan had apparently memorized the words, for he repeated them several times, to make sure I did not miss any:

Я ще якийсь час заперечував, намагаючись його відмовити. Але він, здавалося, був переконаний, що мені не залишається нічого іншого, ніж учитися.

"Ти думаєш не про те і взагалі не так, як слід, — мовив він. — Мескаліто справді грався з тобою. Чому б тобі не зосередитися на цьому, а не на своєму страху?"

"Хіба це було щось настільки незвичайне?"

"За все своє життя я бачив лише одну людину, яка гралася з ним, і це був ти. Ти не звиклий до такого життя; тож усі вказівки [знаки] проходять повз твою увагу. Тим не менш, ти серйозна людина, але твоя серйозність спрямована на те, що ти робиш, а не на те, що відбувається поза тобою. Ти занадто сильно зациклений на самому собі. Ось у чому проблема. І це породжує жахливу втому."

"Але що ж іще можна робити, доне Хуане?"

"Шукай і помічай дива, яких повно навколо тебе. Ти втомишся дивитися лише на самого себе, і ця втома зробить тебе глухим і сліпим до всього іншого."

"Ваша правда, доне Хуане, але як я можу змінитися?"

"Думай про те диво, як Мескаліто грався з тобою. І не думай ні про що інше. Решта прийде до тебе сама собою."

Неділя, 20 серпня 1961 року

Минулого вечора дон Хуан почав уводити мене у світ свого знання. Ми сиділи в темряві перед його домом. Після довгого мовчання він несподівано заговорив. Він сказав, що збирається дати мені одне напучення тими самими словами, які використовував його власний доброчинець у перший день, коли почав його навчати. Дон Хуан, очевидно, добре запам'ятав ці слова, бо повторив їх кілька разів, щоб упевнитися в тому, що я не пропущу жодного з них:

Protesté un rato más, tratando de disuadirlo. Pero él parecía convencido de que no me quedaba otra alternativa sino aprender.

—No estás pensando bien —dijo—. Mescalito de veras jugó contigo. Eso es lo único que hay que tener en cuenta. ¿Por qué no te ocupas de eso y no de tu miedo?

—¿Fue tan poco común?

—Eres la primera persona que he visto jugar con él. No estás acostumbrado a esta clase de vida; por eso las señales se te escapan. Así y todo eres una persona seria, pero tu seriedad está ligada a lo que tú haces, no a lo que pasa fuera de ti. Te ocupas demasiado de ti mismo. Ése es el problema. Y eso produce una tremenda fatiga.

—¿Pero qué otra cosa puede uno hacer, don Juan?

—Busca y ve las maravillas que te rodean. Te cansarás de mirarte a ti mismo, y el cansancio te hará sordo y ciego a todo lo demás.

—Dice usted bien, don Juan, pero ¿cómo puedo cambiar?

—Piensa en la maravilla de que Mescalito jugara contigo. No pienses en otra cosa; lo demás te llegará por su propia cuenta.

Domingo, 20 de agosto, 1961

La noche pasada, don Juan procedió a introducirme en el terreno de su saber. Estábamos sentados frente a su casa, en la oscuridad. De improviso, tras un largo silencio, empezó a hablar. Dijo que iba a aconsejarme con las mismas palabras usadas por su propio benefactor el día en que lo tomó como aprendiz. Al parecer, don Juan había memorizado las palabras, pues las repitió varias veces para asegurarse de que no se me fuera ninguna.

"A man goes to knowledge as he goes to war, wide-awake, with fear, with respect, and with absolute assurance. Going to knowledge or going to war in any other manner is a mistake, and whoever makes it will live to regret his steps."

I asked him why was it so and he said that when a man has fulfilled those four requisites there are no mistakes for which he will have to account; under such conditions his acts lose the blundering quality of a fool's acts. If such a man fails, or suffers a defeat, he will have lost only a battle, and there will be no pitiful regrets over that.

Then he said he intended to teach me about an "ally" in the very same way his own benefactor had taught him. He put strong emphasis on the words "very same way," repeating the phrase several times.

An "ally," he said, is a power a man can bring into his life to help him, advise him, and give him the strength necessary to perform acts, whether big or small, right or wrong. This ally is necessary to enhance a man's life, guide his acts, and further his knowledge. In fact, an ally is the indispensable aid to knowing. Don Juan said this with great conviction and force. He seemed to choose his words carefully. He repeated the following sentence four times:

"An ally will make you see and understand things about which no human being could possibly enlighten you."

"Is an ally something like a guardian spirit?"

"It is neither a guardian nor a spirit. It is an aid."

"Is Mescalito your ally?"

"No! Mescalito is another kind of power. A unique power! A protector, a teacher."

"Чоловік іде до знання так, як він іде на війну — повністю пробуджений, зі страхом, з повагою та з абсолютною впевненістю. Іти до знання або йти на війну в будь-який інший спосіб є помилкою, і хоч би хто її зробив, він житиме, шкодуючи про свої кроки."

Я запитав його, чому це так, і він відповів, що коли чоловік виконує ці чотири вимоги, то не існує помилок, за які він муситиме звітуватись; за цих умов його дії втрачають невдатну якість учинків дурня. Якщо такий чоловік зазнає невдачі або поразки, то він програє лише битву, і в нього не буде гірких шкодувань щодо цього.

Потім він сказав, що має намір навчати мене знанню про «союзника» у такий самий спосіб, як його самого вчив його доброчинець. Він особливо підкреслив слова «у такий самий спосіб», повторивши цю фразу кілька разів.

Дон Хуан сказав, що союзник — це сила, яку чоловік може ввести у своє життя, щоб діставати від неї допомогу, поради і снагу, необхідну для здійснення вчинків — великих або малих, добрих або поганих. Цей союзник необхідний для того, щоб поліпшити життя чоловіка, скеровувати його дії і розширювати його знання. Фактично, союзник — це незамінний помічник у пізнанні. Дон Хуан промовив це з великою переконаністю й силою. Здавалося, що він дуже ретельно добирає слова. Наступну свою фразу він повторив чотири рази:

"Союзник зробить так, що ти побачиш і зрозумієш речі, про які жодна людина ніколи не зможе повідати тобі."

"Союзник — це щось на кшталт духа-охоронця?"

"Він не є ані охоронцем, ані духом. Союзник — це помічник."

"Мескаліто — ваш союзник?"

"Ні! Мескаліто — сила іншого роду. Унікальна сила! Він захисник, учитель."

—Un hombre va al saber como a la guerra: bien despierto, con miedo, con respeto y con absoluta confianza. Ir en cualquier otra forma al saber o a la guerra es un error, y quien lo cometa vivirá para lamentar sus pasos.

Le pregunté por qué era así, y dijo que, cuando un hombre ha cumplido estos cuatro requisitos, no hay errores por los que deba rendir cuentas; en tales condiciones sus actos pierden la torpeza de las acciones de un tonto. Si tal hombre fracasa, o sufre una derrota, sólo habrá perdido una batalla, y eso no provocará deploraciones lastimosas.

Declaró luego su intención de enseñarme lo que es un «aliado» en la misma forma exacta como su benefactor se lo había enseñado a él. Recalcó con fuerza las palabras «misma forma exacta», repitiendo la frase varias veces.

Un «aliado», dijo, es un poder que un hombre puede traer a su vida para que lo ayude, lo aconseje y le dé la fuerza necesaria para ejecutar acciones, grandes o pequeñas, justas o injustas. Este aliado es necesario para engrandecer la vida de un hombre, guiar sus actos y fomentar su conocimiento. De hecho, un aliado es la ayuda indispensable para saber. Don Juan decía esto con gran convicción y fuerza. Parecía elegir cuidadosamente sus palabras. Repitió cuatro veces la siguiente frase:

—Un aliado te hará ver y entender cosas sobre las que ningún ser humano podría jamás iluminarte.

—¿Es un aliado algo parecido a un espíritu guardián?

—No es ni espíritu ni guardián. Es una ayuda.

—¿Es Mescalito el aliado de usted?

—¡No! Mescalito es otra clase de poder. ¡Un poder único! Un protector, un maestro.

"What makes Mescalito different from an ally?"

"He can't be tamed and used as an ally is tamed and used. Mescalito is outside oneself. He chooses to show himself in many forms to whoever stands in front of him, regardless of whether that person is a brujo or a farm boy."

Don Juan spoke with deep fervor about Mescalito's being the teacher of the proper way to live. I asked him how Mescalito taught the "proper way of life," and don Juan replied that Mescalito *showed* how to live.

"How does he show it?" I asked.

"He has many ways of showing it. Sometimes he shows it on his hand, or on the rocks, or the trees, or just in front of you."

"Is it like a picture in front of you?"

"No. It is a teaching in front of you."

"Does Mescalito talk to the person?"

"Yes. But not in words."

"How does he talk, then?"

"He talks differently to every man."

I felt my questions were annoying him. I did not ask any more. He went on explaining that there were no exact steps to knowing Mescalito; therefore no one could teach about him except Mescalito himself. This quality made him a unique power; he was not the same for every man.

On the other hand, the acquiring of an ally required, don Juan said, the most precise teaching and the following of stages or steps without a single deviation. There are many such ally powers in the world, he said, but he was familiar with only two of them. And he was going to lead me to them and their secrets, but it was up to me to choose *one* of them, for I

"Чим Мескаліто відрізняється від союзника?"

"Мескаліто не можна підкорити своїй волі й користуватися ним, тоді як союзника приборкують і використовують. Мескаліто поза тобою. Він сам вирішує показувати себе в численних подобах будь-кому, хто стоїть перед ним, незалежно від того, чи це брухо, чи простий хлопець із ферми."

Дон Хуан із великим запалом промовив, що Мескаліто є вчителем правильного способу жити. Я запитав його, як саме Мескаліто навчає «правильного способу жити», і дон Хуан відповів, що він *показує*, як жити.

"Як він це показує?" — запитав я.

"Він має багато способів, як показати. Іноді він показує це на своїй долоні, або на каменях, або на деревах, або прямо перед тобою."

"Це схоже на картинку перед тобою?"

"Ні. Це вчення перед тобою."

"Мескаліто розмовляє з цією людиною?"

"Так. Але не словами."

"А як же тоді він розмовляє?"

"Він розмовляє по-різному з кожним чоловіком."

Я відчув, що мої запитання дратують його. Я більше не ставив їх. Дон Хуан знову продовжував пояснювати, що немає точних кроків для пізнання Мескаліто; тому навчати про нього не може ніхто, крім самого Мескаліто. Ця якість робить його унікальною силою; він не є однаковий для кожного чоловіка.

З іншого боку, сказав він, здобуття союзника вимагало якнайточніших інструкцій і проходження чітко визначених етапів чи кроків без жодних відхилень. У світі є багато таких союзницьких сил, сказав дон Хуан, але сам він знайомий лише з двома з них. І він збирається привести мене до них і до їхніх таємниць; проте саме мені доведеться обрати *одного* з-поміж них, бо мати я можу

—¿En qué se diferencia Mescalito de un aliado?

—A Mescalito no se le puede domar y usar como se doma y se usa a un aliado. Mescalito está fuera de uno mismo. Escoge mostrarse en muchas formas a quienquiera que tenga enfrente, sin importarle que sea un brujo o un peón.

Don Juan hablaba con hondo fervor de que Mescalito era el maestro de la buena manera de vivir. Le pregunté cómo enseñaba Mescalito a «vivir como se debe», y don Juan repuso que Mescalito *muestra* cómo vivir.

—¿Cómo lo muestra? —pregunté.

—Tiene muchos modos de hacerlo. A veces lo enseña en su mano, o en las piedras, o los árboles, o nomás enfrente de uno.

—¿Es como una imagen enfrente de uno?

—No. Es una enseñanza enfrente de uno.

—¿Habla Mescalito a la persona?

—Sí. Pero no con palabras.

—¿Entonces cómo habla?

—A cada hombre le habla distinto.

Sentí que mis preguntas lo molestaban. No hice ninguna más. Él siguió explicando que no había pasos exactos para conocer a Mescalito; por tanto, nadie podía instruir sobre él a excepción de Mescalito mismo. Esta característica lo hacía un poder único; no era el mismo para todos los hombres.

En cambio, dijo don Juan, la adquisición de un aliado requería la enseñanza más precisa y el seguir, sin desviación, una serie de etapas o pasos. Hay muchos de esos poderes aliados en el mundo, dijo, pero él sólo conocía bien dos de ellos. E iba a guiarme a ellos y a sus secretos, pero de mí dependía escoger *uno* de los dos, pues sólo uno podía tener. El

could have only one. His benefactor's ally was in *la yerba del diablo* (devil's weed), he said, but he personally did not like it, even though his benefactor had taught him its secrets. His own ally was in the *humito* (the little smoke), he said, but he did not elaborate on the nature of the smoke.

I asked him about it. He remained quiet. After a long pause I asked him:

"What kind of a power is an ally?"

"It is an aid. I have already told you."

"How does it aid?"

"An ally is a power capable of carrying a man beyond the boundaries of himself. This is how an ally can reveal matters no human being could."

"But Mescalito also takes you out of the boundaries of yourself. Doesn't that make him an ally?"

"No. Mescalito takes you out of yourself to teach you. An ally takes you out to give you power."

I asked him to explain this point to me in more detail, or to describe the difference in effect between the two. He looked at me for a long time and laughed. He said that learning through conversation was not only a waste, but stupidity, because learning was the most difficult task a man could undertake. He asked me to remember the time I had tried to find my spot, and how I wanted to find it without doing any work because I had expected him to hand out all the information. If he had done so, he said, I would never have learned. But, knowing how difficult it was to find my spot, and, above all knowing that it existed, would give me a unique sense of confidence. He said that while I remained rooted to my "good spot" nothing could cause me bodily harm, because I had the assurance that at

лише одного союзника. Союзник його доброчинця був у траві диявола (*la yerba del diablo*), сказав дон Хуан, але особисто йому вона не подобалася, хоча його доброчинець відкрив йому всі її таємниці. Він повідомив, що його власний союзник був у маленькому димі (*humito*), проте не став докладніше розповідати про природу цього диму.

Я запитав його про це. Він не відповів. Після тривалої паузи я спитав у нього:

"Якого роду силою є союзник?"

"Він помічник. Я вже казав тобі."

"Як він допомагає?"

"Союзник — це сила, здатна переносити чоловіка за його межі. Саме так союзник може відслоняти речі, які не спромоглася б відкрити тобі жодна людина."

"Але Мескаліто також виводить вас за ваші межі. Хіба це не робить його союзником?"

"Ні. Мескаліто забирає тебе з тебе самого для того, щоб учити. Союзник же забирає тебе, щоб дати тобі силу."

Я попрохав його докладніше пояснити мені цей момент, або описати різницю в їхній дії. Дон Хуан довго дивився на мене і засміявся. Він сказав, що навчання шляхом балачок є не тільки марнуванням часу, але й дурістю, бо навчання — це найскладніше завдання, за яке лишень може взятися чоловік. Він попросив мене згадати, як я намагався знайти своє сприятливе місце, і як я хотів знайти його, не докладаючи жодних зусиль, бо сподівався, що він надасть мені всю потрібну інформацію. Він сказав, що якби вчинив так, то я б ніколи не дістав цього знання. Але знаючи тепер, як важко знайти своє місце, і насамперед знаючи, що воно справді існує, я здобув унікальне почуття впевненості. Він сказав, що поки я залишаюся вкорінений на своєму «хорошому місці», ніщо не може завдати шкоди моєму тілу, бо я маю впевненість, що на цьому

aliado de su benefactor estaba en la yerba del diablo, dijo, pero a él en lo personal no le gustaba, aunque gracias al benefactor sabía sus secretos. Su propio aliado estaba en el «humito», dijo, pero no concretó la naturaleza del humo.

Inquirí al respecto. Permaneció callado. Tras una larga pausa le pregunté:

—¿Qué clase de poder es un aliado?

—Ya te dije: es una ayuda.

—¿Cómo ayuda?

—Un aliado es un poder capaz de llevar a un hombre más allá de sus propios límites. Así es como un aliado puede revelar cosas que ningún ser humano podría.

—Pero Mescalito también lo saca a uno de sus propios límites. ¿No lo convierte eso en un aliado?

—No. Mescalito te saca de ti mismo para enseñarte. Un aliado te saca para darte poder.

Le pedí explicarme el punto con más detalle, o describir la diferencia entre ambos efectos. Me miró largo rato y rió. Dijo que aprender por medio de la conversación era no sólo un desperdicio sino uno estupidez, porque el aprender era la tarea más difícil que un hombre podía echarse encima. Me pidió recordar la vez que traté de hallar mi sitio, y cómo quería yo encontrarlo sin trabajo porque esperaba que él me diese toda la información. Si lo hubiera hecho, dijo, yo jamás habría aprendido. Pero el saber cuán difícil era hallar mi sitio, y sobre todo el saber que existía, me darían un peculiar sentido de confianza. Dijo que mientras yo permaneciese enclavado en mi «sitio bueno» nada podría causarme daño corporal, porque yo tenía la seguridad de que en ese sitio

that particular spot I was at my very best. I had the power to shove off anything that might be harmful to me. If, however, he had *told* me where it was, I would never have had the confidence needed to claim it as true knowledge. Thus, knowledge was indeed power.

Don Juan said then that every time a man sets himself to learn he has to labor as hard as I did to find that spot, and the limits of his learning are determined by his own nature. Thus he saw no point in talking about knowledge. He said that certain kinds of knowledge were too powerful for the strength I had, and to talk about them would only bring harm to me. He apparently felt there was nothing else he wanted to say. He got up and walked toward his house. I told him the situation overwhelmed me. It was not what I had conceived or wanted it to be.

He said that fears are natural; that all of us experience them and there is nothing we can do about it. But on the other hand, no matter how frightening learning is, it is more terrible to think of a man without an ally, or without knowledge.

конкретному місці я перебуваю у своїй якнайкращій формі. Я маю силу відігнати від себе все, що могло б зашкодити мені. Проте, якби він *розповів* мені, де це місце, я б ніколи не мав упевненості, необхідної для того, щоб оголосити це знання істинним. Тож знання — це справді сила.

Потім дон Хуан повідомив, що завжди, коли хтось береться за навчання, він має докладати таких самих важких зусиль, яких докладав я для пошуку свого місця, а межі навчання кожної людини визначаються її власною природою. Саме тому він не бачив жодного сенсу в балачках про знання. Він сказав, що деякі види знання занадто могутні для тієї сили, яку я маю, і їх обговорення лише завдало б мені шкоди. Очевидно, дон Хуан відчував, що йому наразі більше нема чого мені сказати. Він підвівся і рушив убік дому. Я повідомив йому, що ця ситуація приголомшила мене. Усе було не так, як я собі уявляв чи хотів.

Він сказав, що страхи — цілком природна річ; що всі ми досвідчуємо їх і з цим нічого не можна вдіяти. Але, з іншого боку, хоч би яке застрашливе було навчання, іще жахливіша думка про чоловіка без союзника, або без знання.

específico me hallaba lo mejor posible. Tenía el poder de rechazar cuanto pudiera serme dañino. Pero si él me hubiese *dicho* dónde estaba el sitio, yo jamás habría tenido la confianza necesaria para considerar esto como verdadero saber. Así, saber era ciertamente poder.

Don Juan dijo entonces que, siempre que un hombre se propone aprender, debe laborar tan arduamente como yo lo hice para encontrar aquel sitio, y los límites de su aprendizaje están determinados por su propia naturaleza. Así, no veía objeto en hablar del conocimiento. Dijo que ciertas clases de saber eran demasiado poderosas para la fuerza que yo tenía: hablar de ellas sólo me acarrearía daño. Al parecer sintió que no había nada más que quisiera decir. Se levantó y fue rumbo a su casa. Le dije que la situación me abrumaba. No era lo que yo había pensado ni deseado.

Dijo que los temores son naturales; todos los sentimos y no podemos evitarlo. Pero por otra parte, pese a lo atemorizante que sea el aprender, es más terrible pensar en un hombre sin aliado o sin conocimientos.

3

In the more than two years that elapsed between the time don Juan decided to teach me about the ally powers and the time he thought I was ready to learn about them in the pragmatic, participatory form he considered as learning, he gradually defined the general features of the two allies in question. He prepared me for the indispensable corollary of all the verbalizations, and the consolidation of all the teachings, the states of non-ordinary reality.

At first he talked about the ally powers in a very casual manner. The first references I have in my notes are interjected between other topics of conversation.

Wednesday, August 23, 1961

“The devil’s weed [Jimson weed] was my benefactor’s ally. It could have been mine also, but I didn’t like her.”

“Why didn’t you like the devil’s weed, don Juan?”

“She has a serious drawback.”

“Is she inferior to other ally powers?”

“No. Don’t get me wrong. She is as powerful as the best of allies, but there is

3

Протягом більш ніж двох років, які минули між тим часом, коли дон Хуан прийняв рішення навчати мене знанню про союзницькі сили, і тим моментом, коли, на його думку, я був готовий учитися цього в прагматичній формі безпосередньої участі, що її він, власне, і вважав навчанням, він поступово окреслив загальні риси тих двох союзників, про яких ішлося. Він підготував мене до необхідного наслідку всіх вербальних пояснень і зведення воєдино всіх своїх настанов — до станів незвичайної реальності.

Спочатку він розповідав мені про союзницькі сили лише спорадично. Перші згадування про них у моїх нотатках вкраплені в розмови на інші теми.

Середа, 23 серпня 1961 року

“Трава диявола [дурман, або *толоаче*[53]] була союзником мого доброчинця. Вона могла б бути і моїм союзником також, але мені вона не подобалася.”

“Чому вам не сподобалася трава диявола, доне Хуане?”

“Вона має одну серйозну ваду.”

“Вона чимось гірша за інші союзницькі сили?”

“Ні. Не розумій мене хибно. Вона така сама сильна, як найкращі з союзників, але в

III

Pasaron más de dos años entre el tiempo en que don Juan decidió instruirme acerca de los poderes aliados y el tiempo en que me consideró listo para aprender sobre ellos en la forma pragmática y partícipe que él consideraba aprendizaje; en dicho lapso definió gradualmente las características generales de los dos aliados en cuestión. Me preparó para el corolario indispensable de todas las verbalizaciones y la consolidación de todas las enseñanzas: los estados de realidad no ordinaria.

Al principio, se refería de un modo muy casual a los poderes aliados. Las primeras menciones, en mis notas, están intercaladas entre otros temas de conversación.

Miércoles, 23 de agosto, 1961

—La yerba del diablo [toloache] era el aliado de mi benefactor. Podría haber sido también el mío, pero no me gustó.

—¿Por qué no le gustó la yerba del diablo, don Juan?

—Tiene una desventaja seria.

—¿Es inferior a otros poderes aliados?

—No. No me estás entendiendo. La yerba del diablo es tan poderosa como el mejor de los

[53] Toloache (ісп.), це слово кілька разів трапляється в іспанському тексті «Вчення». Докладніше про його особливий зміст Кастанеда розповів у своїй лекції 196[8] року з ведучою Джейн Геллісоу, вміщеній у другому томі «Нагвалізму»: “...толоаче — це стан знання, пов’язаний із дурманом. Але це не рослина, це стан знання.”

something about her which I personally don't like."

"Can you tell me what it is?"

"She distorts men. She gives them a taste of power too soon without fortifying their hearts and makes them domineering and unpredictable. She makes them weak in the middle of their great power."

"Isn't there any way to avoid that?"

"There is a way to overcome it, but not [to] avoid it. Whoever becomes the weed's ally must pay that price."

"How can one overcome that effect, don Juan?"

"The devil's weed has four heads: the root, the stem and leaves, the flowers, and the seeds. Each one of them is different and whoever becomes her ally must learn about them in that order. The most important head is in the roots. The power of the devil's weed is conquered through the roots. The stem and leaves are the head that cures maladies; properly used, this head is a gift to mankind. The third head is in the flowers, and it is used to turn people crazy, or to make them obedient, or to kill them. The man whose ally is the weed never intakes the flowers, nor does he intake the stem and leaves, for that matter, except in cases of his own illness; but the roots and the seeds are always intaken, especially the seeds; they are the fourth head of the devil's weed and the most powerful of the four.

"My benefactor used to say the seeds are the 'sober head'— the only part that could fortify the heart of man. The devil's weed is hard with her protégés, he used to say, because she aims to kill them fast, a thing she ordinarily accomplishes before they can arrive at the secrets of the 'sober head.'

ній є дещо таке, що особисто мені не до вподоби."

"Ви можете розповісти мені що саме?"

"Вона спотворює людей. Вона дає їм смак сили занадто рано, не зміцнивши їхніх сердець, і робить їх деспотичними й непередбачуваними. Вона робить їх слабкими в самому центрі їхньої величезної сили."

"Хіба не існує якогось способу уникнути цього?"

"Є спосіб подолати це, але не уникнути. Хоч би хто став союзником трави диявола, він мусить заплатити таку ціну."

"Як можна подолати цю її дію, доне Хуане?"

"Трава диявола має чотири голови: корінь, стебло і листя, квіти, і насіння. Кожна з них відрізняється від інших, і хоч би хто став її союзником, він мусить дізнаватися про них саме в цьому порядку. Найважливіша голова міститься в коренях. Силу трави диявола завойовують через її корені. Стебло й листя — це голова, яка виліковує хвороби; якщо її правильно використовувати, ця голова є справжнім подарунком людству. Третя голова міститься у квітах, і її використовують, щоб робити людей божевільними, або робити їх покірними, або вбивати їх. Чоловік, чиїм союзником є ця трава, ніколи не вживає її квітів, і так само не вживає її стебла й листя, з тієї самої причини, хіба що у випадках, коли сам на щось захворіє; але коріння й насіння вживають завжди, особливо насіння; воно є четвертою головою трави диявола і найсильнішою з усіх чотирьох."

"Мій доброчинець зазвичай казав, що насіння становить «тверезу голову» — єдину частину, яка може зміцнити людське серце. Він стверджував, що трава диявола дуже сувора зі своїми протеже, бо вона прагне швидко вбити їх, що зазвичай і робить, перш ніж вони зможуть дістатися до

aliados, pero tiene algo que a mí en lo personal no me gusta.

—¿Me puede decir qué es?

—Malogra a los hombres. Los hace probar el poder demasiado pronto, sin fortificar sus corazones, y los hace dominantes y caprichosos. Los hace débiles en medio de gran poder.

—¿No hay alguna manera de evitarlo?

—Hay una manera de superar todo esto, pero no de evitarlo. Quien se hace aliado de la yerba debe pagar ese precio.

—¿Cómo puede uno superar ese efecto, don Juan?

—La yerba del diablo tiene cuatro cabezas: la raíz, el tallo y las hojas, las flores, y las semillas. Cada una es diferente, y quien se haga su aliado tiene que aprenderlas en ese orden. La cabeza más importante está en las raíces. El poder de la yerba del diablo se conquista por las raíces. El tallo y las hojas son la cabeza que cura enfermedades; bien usada, esta cabeza es un don a la humanidad. La tercera cabeza está en las flores y se usa para volver locos a los hombres, o para hacerlos obedientes, o para matarlos. El hombre que tiene a la yerba de aliado nunca toma las flores, ni tampoco toma el tallo y las hojas, a no ser que esté enfermo, pero las raíces y las semillas se toman siempre, sobre todo las semillas: son la cuarta cabeza de la yerba del diablo, y la más poderosa de todas.

»Mi benefactor decía que las semillas son la "cabeza sobria": la única parte capaz de fortificar el corazón del hombre. La yerba del diablo es dura con sus protegidos, decía él, porque busca matarlos aprisa, y por lo común lo logra antes de que puedan llegar a los secretos de la 'cabeza sobria'. Sin embargo,

There are, however, tales about men who have unraveled the secrets of the sober head. What a challenge for a man of knowledge!"

"Did your benefactor unravel such secrets?"

"No, he didn't."

"Have you met anyone who has done it?"

"No. But they lived at a time when that knowledge was important."

"Do you know anyone who has met such men?"

"No, I don't."

"Did your benefactor know anyone?"

"He did."

"Why didn't he arrive at the secrets of the sober head?"

"To tame the devil's weed into an ally is one of the most difficult tasks I know. She never became one with me, for example, perhaps because I was never fond of her."

"Can you still use her as an ally in spite of not being fond of her?"

"I can; nevertheless, I prefer not to. Maybe it will be different for you."

"Why is it called the devil's weed?"

Don Juan made a gesture of indifference, shrugged his shoulders, and remained quiet for some time. Finally he said that "devil's weed" was her temporary name [*su nombre de leche*]. He also said there were other names for the devil's weed, but they were not to be used, because the calling of a name was a serious matter, especially if one was learning to tame an ally power. I asked him why the calling of a name was so serious a matter. He said names were reserved to be used only when one was calling for help, in moments of great

таємниць «тверезої голови». Утім, існують розповіді про людей, які розкрили таємниці тверезої голови. Який чудовий виклик для чоловіка знання!"

"А ваш доброчинець розкрив ці таємниці?"

"Ні, не розкрив."

"Чи зустрічали ви когось, кому вдалося зробити це?"

"Ні. Але ці люди жили в той час, коли таке знання було важливе."

"Чи знаєте ви когось, хто зустрічав таких людей?"

"Ні, не знаю."

"А ваш доброчинець знав когось із них?"

"Так, він знав."

"Чому він не дістався до таємниць «тверезої голови»?"

"Приборкати траву диявола й обернути її на свого союзника — це одне з найскладніших завдань, які лишень мені відомі. Наприклад, зі мною вона ніколи не ставала одним цілим, можливо, тому, що я ніколи не відчував до неї прихильності."

"І все ж ви можете використовувати її як союзника, попри те, що не є її прихильником?"

"Можу; проте я волію не робити цього. Можливо, для тебе все буде інакше."

"Чому її називають травою диявола?"

Дон Хуан зробив жест байдужості, знизав плечима і якийсь час мовчав. Нарешті він сказав, що «трава диявола» — це її тимчасове ім'я [*su nombre de leche*]. Він також повідомив, що для трави диявола є й інші імена, але їх не слід використовувати, бо вимовлення імені — це дуже серйозна річ, особливо якщо хтось вчиться приборкувати певну союзницьку силу. Я запитав його, чому вимовлення імені є настільки серйозна справа. Дон Хуан відповів, що імена приберігають для особливих випадків, щоб використовувати їх, лише коли доведеться кликати на допомогу, у моменти великого

por ahí dicen que hubo hombres que averiguaron los secretos de la cabeza sobria. ¡Qué prueba para un hombre de conocimiento!».

—¿Averiguó su benefactor tales secretos?

—No, él no.

—¿Conoce usted a alguien que lo haya hecho?

—No. Pero vivieron en un tiempo en que ese saber era importante.

—¿Conoce a alguien que sepa de gente así?

—No, yo no.

—¿Conocía a alguien su benefactor?

—Él sí.

—¿Por qué no llegó su benefactor a los secretos de la cabeza sobria?

—Domar la yerba del diablo para hacerla un aliado es una de las tareas más difíciles que conozco. Ella y yo, por ejemplo, jamás nos hicimos alianza, quizá porque nunca le tuve cariño.

—¿Puede usted usarla todavía como aliado, aunque no le tenga cariño?

—Puedo, sólo que prefiero no hacerlo. Tal vez contigo sea diferente.

—¿Por qué se llama yerba del diablo?

Don Juan hizo un gesto de indiferencia, alzó los hombros y permaneció callado algún tiempo. Finalmente dijo que «yerba del diablo» era su nombre de leche. Había, añadió, otros nombres para la yerba del diablo, pero no debían usarse porque el pronunciar un nombre era asunto serio, sobre todo si uno estaba aprendiendo a domar un poder aliado. Le pregunté por qué el pronunciar un nombre era cosa tan grave. Dijo que los nombres se reservaban para usarse sólo al pedir ayuda, en momentos de gran apuro y necesidad, y

stress and need, and he assured me that such moments happen sooner or later in the life of whoever seeks knowledge.

Sunday, September 3, 1961

Today, during the afternoon, don Juan collected two *Datura* plants from the field.

Quite unexpectedly he brought the subject of the devil's weed into our conversation, and then asked me to go with him to the hills and look for one.

We drove to the nearby mountains. I got a shovel out of the trunk and walked into one of the canyons. We walked for quite a while, wading through the chaparral, which grew thick in the soft, sandy dirt. He stopped next to a small plant with dark-green leaves, and big, whitish, bell-shaped flowers.

"This one," he said.

Immediately he started to shovel. I tried to help him but he refused with a strong shake of the head, and went on to dig a circular hole around the plant: a hole shaped like a cone, deep toward the outer edge and sloping into a mound in the center of the circle. When he stopped digging he knelt close to the stem and with his fingers cleared the soft dirt around it, uncovering about four inches of a big, tuberous, forked root whose width contrasted markedly with the width of the stem, which was frail in comparison.

Don Juan looked at me and said the plant was a "male" because the root forked out from the exact point where it joined the stem. Then he stood up and started to walk away, looking for something.

напруження й потреби, і він запевнив мене, що такі моменти раніше чи пізніше настають у житті кожного, хто шукає знання.

Неділя, 3 вересня 1961 року

Сьогодні після полудня дон Хуан викопав у полі дві рослини *Datura*.

Він досить несподівано заговорив про траву диявола під час нашої розмови, а потім запропонував мені вирушити разом із ним у пагорби на її пошуки.

Ми дісталися розташованих неподалік гір. Я взяв у багажнику лопату і спустився в один із каньйонів. Якийсь час ми продиралися крізь чапараль, що густо розрісся на м'якому піщаному ґрунті. Дон Хуан зупинився біля невеличкої рослини з темно-зеленим листям і великими білястими квітами, що мали форму дзвіночків.

"Ось ця", — мовив він.

Він одразу ж почав копати. Я хотів допомогти, але він заперечливо з силою захитав головою і продовжував викопувати круглу яму навколо рослини: яма мала форму конуса з основою глибоко по її зовнішньому краю й стрімкою вершиною на земляному насипі в центрі. Припинивши копати, він став навколішки дуже близько до стебла й пальцями розчистив м'яку землю навколо нього, оголивши приблизно чотири дюйми[54] великого роздвоєного бульбоподібного кореня, товщина якого виразно контрастувала з товщиною стебла, яке порівняно з ним здавалося дуже тендітним.

Дон Хуан подивився на мене й сказав, що ця рослина є «чоловічою особиною», бо її корінь розгалужується саме в тому місці, де з'єднується зі стеблом. Потім він підвівся й почав відходити від рослини, шукаючи щось.

me aseguró que tales momentos ocurren tarde o temprano en la vida de quien busca el conocimiento.

Domingo, 3 de septiembre, 1961

Hoy en la tarde don Juan recogió del campo dos plantas *Datura*.

Inesperadamente trajo a colación el tema de la yerba del diablo, y luego me pidió acompañarlo a los cerros a buscar una.

Fuimos en coche hasta las montañas cercanas. Saqué de la cajuela una pala y nos adentramos por una de las cañadas. Caminamos bastante rato, vadeando el chaparral que crecía denso en la tierra suave, arenosa. Don Juan se detuvo junto a una planta pequeña con hojas de color verde oscuro y flores grandes, blancuzcas, acampanadas.

—Esta —dijo.

Inmediatamente empezó a cavar. Traté de ayudarlo, pero él me rechazó con una vigorosa sacudida de cabeza y siguió cavando un hoyo circular en torno a la planta: un hoyo de forma cónica, hondo hacia el borde exterior, con un montículo en el centro del círculo. Dejando de cavar, se arrodilló cerca del tallo y limpió con los dedos la tierra suave en torno, descubriendo unos diez centímetros de una raíz grande, tuberosa, bifurcada, cuyo grosor contrastaba marcadamente con el del tallo, que parecía frágil por comparación.

Don Juan me miró y dijo que la planta era «macho» porque la raíz se bifurcaba desde el punto exacto en que se unía al tallo. Luego se levantó y echó a andar buscando algo.

[54] Inch (англ.) — дюйм (*або* цаль), одиниця вимірювання довжини у європейських та американських системах вимірювання. 1 дюйм = 2,54 см (точно).

"What are you looking for, don Juan?"

"I want to find a stick."

I began to look around but he stopped me.

"Not you! You sit over there." He pointed to some rocks twenty feet away. "I will find it."

He came back after a while with a long, dry branch. Using it as a digging stick, he loosened the dirt carefully along the two diverging branches of the root. He cleaned around them to a depth of approximately two feet. As he dug deeper the dirt became so hard-packed that it was practically impossible to penetrate it with the stick.

He came to a halt and sat down to catch his breath. I sat next to him. We did not talk for a long time.

"Why don't you dig it out with the shovel?" I asked.

"It could cut and injure the plant. I had to get a stick that belonged to this area so that, if I had struck the root, the injury wouldn't have been as bad as one caused by a shovel or a foreign object."

"What kind of a stick did you get?"

"Any dry branch of the paloverde tree would do. If there are no dry branches you have to cut a fresh one."

"Can you use the branches of any other tree?"

"I told you, only paloverde and not any other."

"Why is that so, don Juan?"

"Because the devil's weed has very few friends, and paloverde is the only tree in this area which agrees with her—the only

"Що ви шукаєте, доне Хуане?"

"Я хочу знайти патичок."

Я почав озиратися навколо, але він зупинив мене.

"Не ти! Ти сядь он там, — він указав на кілька каменів за двадцять футів звідти. — Я сам його знайду."

Невдовзі він повернувся з довгою сухою гілкою. Використовуючи її як копальний кілок, він обережно розрихлив землю уздовж обох відгалужень роздвоєного кореня. Він зняв шар ґрунту навколо них на глибину приблизно двох футів. Що глибше він копав, то щільніший ставав ґрунт, поки вже було практично неможливо розрихлювати його далі за допомогою патичка.

Він зупинився і сів на землю, щоб перевести подих. Я сів поруч із ним. Ми довгий час мовчали.

"Чому б вам не викопати її лопатою?" — запитав я.

"Лопата може порізати рослину і завдати їй шкоди. Я мав знайти патичок, який належить цій місцевості, щоб у випадку, якщо я вдарю корінь, завдана рослині шкода була не така серйозна, як від лопати чи іншого стороннього предмета."

"А що за патичок ви взяли?"

"Годиться будь-яка суха гілка дерева паловерде[55]. Якщо немає сухих гілок, ти маєш зрізати свіжу."

"Чи можна використовувати гілля якогось іншого дерева?"

"Я ж сказав тобі — лише паловерде і ніяке інше."

"Чому так, доне Хуане?"

"Тому що трава диявола має дуже мало друзів, і в цій місцевості з усіх дерев лише паловерде з нею в злагоді — це єдина

—¿Qué busca usted, don Juan?

—Quiero hallar un palo.

Empecé a mirar en torno, pero él me detuvo.

—¡Tú no! Tú siéntate allí —señaló unas rocas como a seis metros de distancia—. Yo lo encontraré.

Volvió tras un rato con una rama larga y seca. Usándola a manera de coa, aflojó cuidadosamente la tierra a lo largo de los dos ramales divergentes de la raíz. Limpió en torno a ellos hasta una profundidad aproximada de medio metro. Cuanto más ahondaba, más apretada estaba la tierra, hasta el punto de ser prácticamente impenetrable a la vara.

Dejó de cavar y se sentó a recobrar el aliento. Me senté junto a él. Pasamos largo rato sin hablar.

—¿Por qué no la saca usted con la pala? —pregunté.

—Podría cortar y dañar a la planta. Tuve que conseguirme un palo de este sitio para que así, en caso de pegarle a la raíz, el daño no fuera tanto como el que haría una pala o un objeto extraño.

—¿Qué clase de palo trajo usted?

—Cualquier rama seca de paloverde es buena. Si no hay ramas secas, tienes que cortar una fresca.

—¿Pueden usarse las ramas de cualquier otro árbol?

—Ya te dije: sólo de paloverde y de ningún otro.

—¿Por qué, don Juan?

—Porque la yerba del diablo tiene muy pocos amigos, y el paloverde es el único árbol de por aquí que se lleva bien con

[55] Paloverde (ісп.) — дослівно «зелена жердина» або «зелена палиця». Великі кущі або невеличкі дерева роду *Parkinsonia* (налічується близько 12 видів), що ростуть у напівпустельних регіонах обох Америк та Африки. Назва походить від характерного зеленого стовбура. Паловерде — це дерево-символ штату Аризона.

thing that grabs or hooks onto it [*lo unico que prende*]. If you damage the root with a shovel she will not grow for you when you replant her, but if you injure her with such a stick, chances are the plant will not even feel it."

"What are you going to do with the root now?"

"I'm going to cut it. You must leave me. Go find another plant and wait until I call you."

"Don't you want me to help you?"

"You may help me only if I ask you!"

I walked away and started to look for another plant in order to fight the strong desire to sneak around and watch him. After some time he joined me.

"Let us look for the female now," he said.

"How do you tell them apart?"

"The female is taller and grows above the ground so it really looks like a small tree. The male is large and spreads out near the ground and looks more like a thick bush. Once we dig the female out you will see it has a single root going for quite a way before it becomes a fork. The male, on the other hand, has a forked root joined to the stem."

We looked together through the field of *Daturas*. Then, pointing to a plant, he said, "That's a female." And he proceeded to dig it out as he had done the other. As soon as he had cleared the root I was able to see that the root conformed to his prediction. I left him again when he was about to cut it.

When we got to his house he opened the bundle in which he had put the *Datura* plants. He took the larger one, the male, first and washed it in a big metal tray. Very carefully he scrubbed all the dirt from the

рослина, яка прив'язується до неї або тримається її [*lo unico que prende*]. Якщо ти пошкодиш корінь лопатою, вона не виросте для тебе, коли ти пересадиш її, але якщо ти пораниш її таким патичком, є шанс, що рослина навіть не відчує цього."

"А що ви тепер зробите з коренем?"

"Я збираюся його зрізати. Ти повинен залишити мене самого. Іди, знайди іншу рослину і чекай, поки я тебе не покличу."

"Хіба ви не хочете, щоб я допоміг вам?"

"Ти можеш допомагати мені, лише якщо я попрошу тебе про це!"

Я відійшов і почав шукати іншу рослину, намагаючись перебороти сильне бажання непомітно підкрастися і спостерігати за його діями. Трохи згодом він приєднався до мене.

"Нумо, пошукаймо жіночу особину", — мовив він.

"Як ви їх розрізняєте?"

"Жіноча рослина вища й виростає над землею так, що насправді виглядає, як невеличке деревце. Чоловіча особина ширша й розростається біля самої землі, вона більше нагадує густий кущ. Коли ми викопаємо жіночу рослину, ти побачиш, що її корінь розгалужується на досить великій відстані від стебла. З іншого боку, чоловіча особина має роздвоєний корінь, приєднаний просто до стебла."

Ми разом вели пошуки в полі рослин *Datura*. Потім, указавши на одну з них, він промовив: "Ось жіноча особина". І почав викопувати її, як робив це з першою рослиною. Щойно дон Хуан очистив корінь від землі, я зміг побачити, що він був саме такий, як він передбачав. Коли він зібрався зрізати корінь, я знову залишив його самого.

Коли ми дісталися до його дому, він розкрив клунок, у який поклав обидві рослини *Datura*. Спершу він вийняв більшу, чоловічу особину, і промив її у великій металевій таці. Дуже обережно він зішкрябав

ella: lo único que prende. Si dañas la raíz con una pala, no crecerá cuando la vuelvas a plantar, pero si la lastimas con un palo de ésos, lo más probable es que ni lo sienta.

—¿Qué va usted a hacer ahora con la raíz?

—Voy a cortarla. Debes dejarme. Vete a buscar otra planta y espera que te llame.

—¿No quiere que lo ayude?

—¡Sólo puedes ayudarme si te lo pido!

Alejándome, empecé a buscar otra planta, combatiendo el fuerte deseo de rondar a hurtadillas y observar a don Juan. Tras un rato se me unió.

—Ahora vamos a buscar la hembra —dijo.

—¿Cómo los distingue usted?

—La hembra es más alta y crece por encima del suelo, así que realmente parece un arbolito. El macho es grande y se extiende cerca del suelo y más parece un matorral espeso. Cuando saquemos a la hembra verás que la raíz se hunde por un buen trecho antes de hacerse horcón. El macho, en cambio, tiene el horcón de la raíz pegada al tallo.

Buscamos juntos por el campo de daturas. Luego, señalando una planta, dijo: «Ésa es hembra». Y procedió a cavar en torno de ella como había hecho antes. Apenas descubrió la raíz pude ver que ésta se ajustaba a su predicción. Lo dejé nuevamente cuando se disponía a cortarla.

Al llegar a su casa, abrió el bulto donde había puesto las daturas. Sacó primero la más grande, el macho, y la lavó en una amplia bandeja de metal. Limpió cuidadosamente toda la tierra de la raíz, el

root, stem, and leaves. After that meticulous cleaning, he severed the stem from the root by making a superficial incision around the width of their juncture with a short, serrated knife and by cracking them apart. He took the stem and separated every part of it by making individual heaps with leaves, flowers, and the prickly seedpods. He threw away everything that was dry or had been spoiled by worms, and kept only those parts that were complete. He tied together the two branches of the root with two pieces of string, cracked them in half after making a superficial cut at the joint, and got two pieces of root of equal size.

He then took a piece of rough burlap cloth and placed in it first the two pieces of root tied together; on top of them he put the leaves in a neat bunch, then the flowers, the seedpods, and the stem. He folded the burlap and made a knot with the corners.

He repeated exactly the same steps with the other plant, the female, except that when he got to the root, instead of cutting it, he left the fork intact, like an upside-down letter Y. Then he placed all the parts in another cloth bundle. When he finished, it was already dark.

Wednesday, September 6, 1961

Today, late in the afternoon, we returned to the topic of the devil's weed.

"I think we should start with that weed again," don Juan said suddenly.

After a polite silence I asked him, "What are you going to do with the plants?"

"The plants I dug out and cut are mine," he said. "It is as though they were myself;

увесь ґрунт із кореня, стебла й листя. Після цього ретельного чищення він відокремив стебло від кореня, зробивши ножем із коротким зазубленим лезом неглибокий надріз навколо місця їхнього з'єднання і розломивши їх нарізно. Він узяв стебло й відокремив усі його частини, розклавши на окремі купки листя, квіти й колючі насіннєві стручки[56]. Він відкидав усе, що було засохле або поточене червою, і залишав тільки цілі частини. Він зв'язав разом обидва відгалуження кореня двома шворками та зламав їх навпіл, зробивши спочатку неглибокий надріз у місці з'єднання, і в результаті отримав два шматки кореня однакового розміру.

Після цього дон Хуан узяв клапоть ряднини й поклав у нього спершу два зв'язані разом шматки кореня; зверху на них він уклав акуратним жмутком листя, потім квіти, насіннєві стручки й стебло. Він згорнув ряднину і зав'язав вузлом її кути.

Дон Хуан повторив точно таку саму процедуру з другою, жіночою рослиною, за винятком того, що коли черга дійшла до кореня, замість розрізати його, він залишив розгалуження цілим — так, що воно нагадувало перевернену догори латинську літеру Y. Відтак він склав усі частини в інший клунок із ряднини. Коли він закінчив, було вже темно.

Середа, 6 вересня 1961 року

Сьогодні пізно пополудні ми повернулися до теми трави диявола.

"Я думаю, нам слід знову взятися за траву", — раптом промовив дон Хуан.

Після ввічливого мовчання я запитав його: "Що ви збираєтеся робити з рослинами?"

"Рослини, які я викопав і зрізав — мої, — мовив він. — Це так, ніби вони — це я сам;

tallo y las hojas. Después de esa limpieza minuciosa, separó el tallo de la raíz haciendo una incisión superficial en torno a su juntura con un cuchillo corto y serrado, y quebrando la planta por allí. Tomó el tallo y separó cada una de sus partes haciendo montones individuales con las hojas, las flores y las espinosas vainas de semilla. Tiró cuanto estaba seco o comido de gusanos, y conservó sólo las partes intactas. Unió ambos ramales de la raíz atándolos con dos trozos de cordel, los quebró por la mitad tras hacer un corte superficial en la juntura, y obtuvo dos pedazos de raíz de igual tamaño.

Luego tomó un trozo de arpillera áspera y colocó en él los dos pedazos de raíz atados; encima puso las hojas en un montón ordenado, luego las flores, las vainas y el tallo. Dobló la arpillera e hizo un nudo con las puntas.

Repitió exactamente los mismos pasos con la otra planta, la hembra, sólo que al llegar a la raíz, en vez de cortarla, dejó intacta la horqueta, como una letra Y invertida. Luego puso todos los pedazos en otro bulto de tela. Cuando terminó, ya había oscurecido.

Miércoles, 6 de septiembre, 1961

Hoy, al atardecer, volvimos al tema de la yerba del diablo.

—Creo que deberíamos empezar otra vez con esa planta —dijo de pronto don Juan.

Tras un silencio cortés pregunté: —¿Qué va usted a hacer con las plantas?

—Las plantas que saqué y corté son mías —dijo—. Es como si fueran yo mismo; con

[56] Фотографії куща трави диявола з квітами та її плодів уміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці книжки.

with them I'm going to teach you the way to tame [/make] the devil's weed."

"How will you do that?"

"The devil's weed is divided into portions [*partes*]. Each one of these portions is different; each has its unique purpose and service."

He opened his left hand and measured on the floor from the tip of his thumb to the tip of his fourth finger.

"This is my portion. You will measure yours with your own hand. Now, to establish dominion over the devil's weed, you must begin by taking the first portion of the root. But since I have brought you to her, you must take [the first portion of the root of *my* plant. I have measured it for you, so it is really *my* portion that you must take] at the beginning."

He went inside the house and brought out one of the burlap bundles. He sat down and opened it I noticed it was the male plant. I also noticed there was only one piece of root. He took the piece that was left from the original set of two and held it in front of my face.

"This is your first portion," he said. "I give it to you. I have cut it myself for you. I have measured it as my own; now I give it to you."

For an instant, the thought that I would have to chew it like a carrot crossed my mind, but he placed it inside a small, white, cotton bag.

He walked to the back of the house. He sat there on the floor with his legs crossed, and with a round *mano* began to mash the root inside the bag. He worked it over a flat slab which served as a mortar. From time to time he washed the two stones, and kept the water in a small, flat, wooden dug-out basin.

з їхньою допомогою я вчитиму тебе, як приборкати [/приготувати] траву диявола."

"Як ви робитимете це?"

"Трава диявола поділяється на частини [*partes*]; кожна з цих частин різна; кожна має своє унікальне призначення і застосування."

Він розкрив ліву долоню й відміряв на підлозі відстань між кінчиком великого пальця і кінчиком підмізинного.

"Це моя частина. Свою ти відміряєш власною рукою. Тепер, щоб установити свою владу над травою диявола, ти повинен почати з прийому першої частини кореня. Проте оскільки це я привів тебе до неї, ти мусиш приймати [першу частину кореня *моєї* рослини. Я відміряв її для тебе, тож насправді ти повинен] спочатку [приймати *мою* частину]."

Дон Хуан увійшов у дім і виніс звідти один із рядняних клунків. Він сів і розгорнув його. Я помітив, що це чоловіча особина. Також я помітив, що там був лише один шмат кореня. Він узяв цей шматок, що залишився від початкових двох, підніс його вгору і тримав перед моїм обличчям.

"Це твоя перша частина, — мовив він. — Я даю її тобі. Я сам відрізав її для тебе. Я відміряв її, як мою власну; тепер я даю її тобі."

У мене промайнула думка, що ось зараз мені доведеться гризти цей шмат кореня, як морквину, але дон Хуан помістив його в маленький білий бавовняний мішечок.

Він пішов до задньої сторони дому. Він сів там на підлозі, схрестивши ноги, і круглим *мано*[57] став товкти корінь усередині мішечка. Він розминав його на пласкому камені, який слугував йому ступкою. Час від часу він промивав обидва камені, а воду збирав у невеличкий полумисок, видовбаний із дерева.

ellas voy a enseñarte la manera de domar a la yerba del diablo.

—¿Cómo lo hará usted?

—La yerba del diablo se divide en partes. Cada parte es distinta; cada una tiene su propósito y su servicio únicos.

Abrió la mano izquierda y midió sobre el piso desde la punta del pulgar hasta la del dedo anular.

—Ésta es mi parte. Tú medirás la tuya con tu propia mano. Ahora bien, para establecer dominio sobre la yerba del diablo, debes empezar por tomar la primera parte de la raíz. Pero como yo te he traído con ella, debes tomar la primera parte de la raíz de *mi* planta. Yo la he medido por ti, de modo que en realidad es *mi* parte la que debes tomar al principio.

Entró en la casa y sacó uno de los bultos de arpillera. Se sentó y lo abrió. Advertí que era la planta macho. También noté que sólo había un pedazo de raíz. Don Juan tomó el trozo restante de los dos originales y lo sostuvo frente a mi cara.

—Ésta es mi primera parte —dijo—. Yo te la doy. Yo mismo la he cortado para ti. La he medido como mía; ahora te la doy.

Por un instante, se me ocurrió que debería masticar la raíz como una zanahoria, pero él la metió en una bolsita blanca de algodón.

Fue a la parte trasera de la casa. Allí tomó asiento en el piso, cruzando las piernas, y con una «mano» redonda empezó a macerar la raíz dentro de la bolsa. Trabajaba sobre una piedra lisa que servía de mortero. De vez en vez lavaba las dos piedras, conservando el agua en un pequeño recipiente plano, labrado en un trozo de madera.

[57] Mano (ісп.) — камінь видовженої форми для перемелювання зерен на метате [metate], який використовують індіанці Південного Заходу.

As he pounded he sang an unintelligible chant, very softly and monotonously. When he had mashed the root into a soft pulp inside the bag, he placed it in the wooden basin. He again placed the slab mortar and the pestle into the basin, filled it with water, and then carried it to a sort of rectangular pig's trough set against the back fence.

He said the root had to soak all night, and had to be left outside the house so it would catch the night air (*el sereno*). "If tomorrow is a sunny, hot day, it will be an excellent omen," he said.

Sunday, September 10, 1961

Thursday, September 7, was a very clear and hot day. Don Juan seemed very pleased with the good omen and repeated several times that the devil's weed had probably liked me. The root had soaked all night, and about 10:00 a.m. we walked to the back of the house. He took the basin out of the trough, placed it on the ground, and sat next to it. He took the bag and rubbed it on the bottom of the basin. He held it a few inches above the water and squeezed its contents, then dropped the bag into the water. He repeated the same sequence three more times, then discarded the bag, tossing it into the trough, and left the basin in the hot sun.

We came back to it two hours later. He brought with him a medium-size kettle with boiling, yellowish water. He tipped the basin very carefully and emptied the top water, preserving the thick silt that had accumulated on the bottom. He poured the boiling water on the silt and left the basin in the sun again.

This sequence was repeated three times at intervals of more than an hour. Finally he poured out most of the wa-

Розтираючи корінь, дон Хуан наспівував щось нерозбірливе, тихо й монотонно. Коли він розтовк корінь на м'яку безформну масу всередині мішечка, то поклав його в дерев'яний полумисок. Він знову помістив кам'яну ступку й товкачик у полумисок, наповнив його водою і відніс до чогось на кшталт прямокутного корита для свиней, що лежало біля огорожі за будинком.

Він сказав, що корінь має мокнути всю ніч, і що його треба залишити надворі, щоб він ухопив там нічного повітря (*el sereno*). "Якщо завтра випаде сонячний, жаркий день, це буде чудовий знак", — мовив він.

Неділя, 10 вересня 1961 року

Четвер, 7 вересня, видався дуже ясний і спекотний. Дон Хуан, здавалося, був вельми задоволений добрим знаком і кілька разів повторив, що трава диявола, мабуть, уподобала мене. Корінь мокнув усю ніч, і близько десятої ранку ми пішли на задвірок. Він вийняв полумисок із корита, поставив його на землю й сів біля нього. Він узяв мішечок і потер його об дно полумиска. Він підняв мішечок на кілька дюймів над водою і віджав увесь його вміст, а потім знову занурив у воду. Він повторив цю послідовність дій ще тричі, відтак викинув мішечок у корито й залишив полумисок під спекотним сонцем.

Ми повернулися через дві години. Дон Хуан приніс із собою середніх розмірів казанок із окропом жовтуватого кольору. Він дуже обережно перехилив полумисок і злив верхній шар води, залишивши в ньому густий осад, який зібрався на дні. Він залив його окропом і знову залишив полумисок на осонні.

Ця процедура повторилася тричі з інтервалами понад одну годину. Нарешті він вилив із полумиска більшу частину води,

Al golpear cantaba, en forma muy suave y monótona, una cantilena ininteligible. Cuando hubo convertido la raíz en una pulpa blanda dentro de la bolsa, la colocó en el recipiente de madera. Volvió a meter allí el metate y la mano, llenó de agua la palangana y después la llevó a una especie de bebedero rectangular para cerdos colocado contra la cerca trasera.

Dijo que la raíz debía remojarse toda la noche y tenía que dejarse afuera de la casa para que recibiera el sereno. —Si mañana es día de sol y calor, será muy buena señal.

Domingo, 10 de septiembre, 1961

El jueves 7 de septiembre fue un día muy claro y caluroso. Don Juan parecía muy complacido con el buen augurio y repitió varias veces que probablemente yo le había caído bien a la yerba del diablo. La raíz se había remojado toda la noche, y a eso de las 10 a. m. fuimos detrás de la casa. Él sacó la palangana de la artesa, la puso en el suelo y se sentó al lado. Tomó la bolsa y la frotó contra el fondo. La alzó unos centímetros por encima del agua y la exprimió, para luego dejarla caer. Repitió los mismos pasos tres veces más; luego desechó la bolsa, tirándola en la artesa, y dejó la palangana bajo el sol ardiente.

Regresamos dos horas después. Don Juan sacó una tetera de tamaño mediano, con agua amarillenta hirviendo. Ladeó la palangana con mucho tiento y vació el agua de encima, conservando el sedimento espeso acumulado en el fondo. Vació el agua hirviendo sobre el sedimento y dejó nuevamente la palangana en el sol.

Esta secuencia se repitió tres veces a intervalos de más de una hora. Finalmente, vació casi toda el agua de la palangana, inclinó

ter from the basin, tipped it to an angle to catch the late afternoon sun, and left it.

When we returned hours later, it was dark. On the bottom of the basin there was a layer of gummy substance. It resembled a batch of half-cooked starch, whitish or light gray. There was perhaps a full teaspoon of it. He took the basin inside the house, and while he put some water on to boil, I picked out pieces of dirt the wind had blown into the silt. He laughed at me.

“That little dirt won’t hurt anybody.”

When the water was boiling he poured about a cup of it into the basin. It was the same yellowish water he had used before. It dissolved the silt, making a sort of milky substance.

“What kind of water is that, don Juan?”

“Water of fruits and flowers from the canyon.”

He emptied the contents of the basin into an old clay mug that looked like a flowerpot. It was still very hot, so he blew on[to] it to cool it. He took a sip and handed me the mug.

“Drink now!” he said.

I took it automatically, and without deliberation drank all the water. It tasted somewhat bitter, although the bitterness was hardly noticeable. What was very outstanding was the pungent odor of the water. It smelled like cockroaches.

Almost immediately I began to sweat. I got very warm, and blood rushed to my ears. I saw a red spot in front of my eyes, and the muscles of my stomach began to contract in painful cramps. After a while, even though I felt no more pain, I began to get cold and perspiration literally soaked me.

нахилив його під таким кутом, щоб на дно падали промені передвечірнього[58] сонця, і залишив його в такому положенні.

Коли ми повернулися через кілька годин, уже стемніло. На дні полумиска був шар клейкої речовини. Вона нагадувала недоварений крохмаль білястого або світлосірого кольору, якого там було десь із повну чайну ложку. Дон Хуан відніс полумисок у дім, і поки він ставив на вогонь трохи води, щоб закип’ятити, я повизбирував із нього шматочки ґрунту, занесені вітром в осад. Він засміявся з мене.

“Ця дрібка землі нікому не зашкодить.”

Коли вода закипіла, він налив близько однієї чашки окропу в полумисок. Це була така сама жовтувата вода, яку він використовував раніше. Окріп розчинив осад, утворивши схожу на молоко субстанцію.

“Що це за вода, доне Хуане?”

“Відвар плодів і квітів із каньйону.”

Він вилив увесь вміст полумиска в старий глиняний кухоль, схожий на горщик для квітів. Напій був іще дуже гарячий, тож дон Хуан подмухав на нього, щоб охолодити. Він трохи відсьорбнув із кухля і простягнув його мені:

“Тепер пий!” — сказав він.

Я машинально взяв кухоль і, не розмислюючи, випив усю воду. Напій мав трохи гіркуватий смак, хоча ця гіркота ледь відчувалася. Дуже примітним був їдкий запах води. Вона відгонила тарганами.

Майже одразу я почав пітніти. По тілу розійшлося тепло, і кров прилила до моїх вух. Я побачив червону пляму перед очима, а м’язи живота почали скорочуватися болісними спазмами. Трохи згодом, хоча я більше не відчував болю, мені стало холодно і я весь буквально змокрів від поту.

ésta a modo de que recibiera el sol del atardecer, y la dejó.

Cuando regresamos horas después, estaba oscuro. En el fondo de la palangana había una capa de sustancia gomosa. Parecía almidón a medio cocer, blancuzco o gris claro. Había quizá toda una cucharada cafetera de esa sustancia. Don Juan llevó la palangana a la casa, y mientras él ponía agua a hervir, yo quité trozos de tierra que el viento había echado en el sedimento. Se rió de mí.

—Ese poquito de tierra no le hace daño a nadie.

Cuando el agua hervía, vertió poco más o menos una taza en la palangana. Era la misma agua amarillenta usada antes. Disolvió el sedimento formando una especie de sustancia lechosa.

—¿Qué clase de agua es ésa, don Juan?

—Agua de flores y frutas de la cañada.

Vació el contenido de la palangana en un viejo jarro de barro que parecía florero. Todavía estaba muy caliente, de modo que sopló para enfriarlo. Tomó un sorbo y me pasó el jarro.

—¡Bebe ya! —dijo.

Lo tomé automáticamente, y sin deliberación bebí toda el agua. Era un poco amarga, aunque su amargor era apenas perceptible. Lo que resaltaba mucho era el olor acre del agua. Olía a cucarachas.

Casi inmediatamente empecé a sudar. Me dio mucho calor y la sangre se me agolpó en las orejas. Vi una mancha roja delante de mis ojos, y los músculos de mi estómago empezaron a contraerse en dolorosos retortijones. Tras un rato, aunque ya no sentía dolor, empecé a enfriarme; el sudor literalmente me empapaba.

[58] Late afternoon (англ.) — час від третьої до шостої години після полудня, перед настанням раннього вечора.

Don Juan asked me if I saw blackness or black spots in front of my eyes. I told him I was seeing everything in red.

My teeth were chattering because of an uncontrollable nervousness that came to me in waves, as if radiating out from the middle of my chest.

Then he asked me if I was afraid. His questions seemed meaningless to me. I told him that I was obviously afraid, but he asked me again if I was afraid of her. I did not understand what he meant and I said yes. He laughed and said that I was not really afraid. He asked if I still saw red. All I was seeing was a huge red spot in front of my eyes.

I felt better after a while. Gradually the nervous spasms disappeared, leaving only an aching, pleasant tiredness and an intense desire to sleep. I couldn't keep my eyes open, although I could still hear don Juan's voice. I fell asleep. But the sensation of my being submerged in a deep red persisted all night. I even had dreams in red.

I woke up on Saturday about 3:00 p.m. I had slept almost two days. I had a mild headache and an upset stomach, and very sharp, intermittent pains in my intestines. Except for that, everything else was like an ordinary waking. I found don Juan sitting in front of his house dozing. He smiled at me.

"Everything went fine the other night," he said. "You saw red and that's all that is important."

"What would have happened if I had not seen red?"

"You would have seen black, and that is a bad sign."

"Why is it bad?"

Дон Хуан запитав, чи не бачу я чорноти або чорних плям перед очима. Я відповів, що бачу все в червоному кольорі.

Я цокотів зубами через неконтрольовану нервозність, що хвилями накочувала на мене, ніби випромінюючись звідкись із центру грудної клітки.

Потім він запитав, чи не лячно мені. Його запитання видалися мені безглуздими. Я сказав йому, що, звісно, мені лячно, але він знову запитав, чи я боюся її. Я не зрозумів, що він має на увазі, і відповів «так». Він засміявся й сказав, що насправді я не боюся. Він спитав, чи я досі бачу червоне. Усе, що я бачив, була велетенська червона пляма перед моїми очима.

Через деякий час мені покращало. Нервові спазми поступово зникли, залишивши по собі тільки відчуття приємної втоми й дуже сильне бажання спати. Мені не вдавалося тримати очі розплющеними, хоча я досі міг чути голос дона Хуана. Я заснув. Але відчуття занурености в темний червоний колір тривало всю ніч. Я навіть бачив сни в усьому червоному.

Я прокинувся в суботу близько третьої години дня. Я проспав майже дві доби. Мені трохи боліла голова, я відчував нудоту й дуже гострі переривчасті болі в кишечнику. За винятком цього, усе інше було, як при звичайному пробудженні. Я пішов шукати дона Хуана. Той сидів перед домом, дрімаючи. Побачивши мене, він усміхнувся.

"Тієї ночі все пройшло чудово, — мовив він. — Ти бачив червоний колір, і це єдине, що є важливим."

"А що сталося б, якби я не бачив червоного?"

"Тоді ти бачив би чорне, а це поганий знак."

"Чому він поганий?"

Don Juan me preguntó si veía negrura o manchas negras frente a mis ojos. Le dije que lo veía todo rojo.

Mis dientes castañeteaban a causa de un nerviosismo incontrolable que me llegaba en oleadas, como irradiando del centro de mi pecho.

Luego me preguntó si tenía miedo. No encontraba yo sentido a sus preguntas. Le dije que obviamente tenía miedo, pero él me preguntó nuevamente si tenía miedo de ella. No comprendí a qué se refería y dije que sí. Él rió y dijo que yo no tenía miedo en realidad. Me preguntó si seguía viendo rojo. Todo lo que yo veía era una enorme mancha roja frente a mis ojos.

Tras un rato me sentí mejor. Gradualmente desaparecieron los espasmos nerviosos, dejando sólo un cansancio doliente, agradable, y un intenso deseo de dormir. No podía tener los ojos abiertos, aunque aún oía la voz de don Juan. Me dormí. Pero la sensación de estar sumergido en un rojo profundo persistió toda la noche. Incluso soñé en rojo.

Desperté el sábado, alrededor de las 3 p. m. Había dormido casi dos días. Tenía una leve jaqueca y el estómago revuelto, y dolores intermitentes, muy agudos, en los intestinos. A excepción de eso, todo era como un despertar ordinario. Encontré a don Juan dormitando frente a su casa. Me sonrió.

—Todo salió muy bien la otra noche —dijo—. Viste rojo y eso es todo lo que importa.

—¿Qué habría pasado si no hubiera visto rojo?

—Habrías visto negro, y eso es mala señal.

—¿Por qué es mala?

"When a man sees black it [/its] means he is not made for the devil's weed, and he vomits his entrails out, all green and black."

"Would he die?"

"I don't think anyone would die, but he would be sick for a long time."

"What happens to those who see red?"

"They do not vomit, and the root gives them an effect of pleasure, which means they are strong and of violent nature—something that the weed likes. That is the way she entices. The only bad point is that men end up as slaves to the devil's weed in return for the power she gives them. But those are matters over which we have no control. Man lives only to learn. And if he learns it is because that is the nature of his lot, for good or bad."

"What shall I do next, don Juan?"

"Next you must plant a shoot [*brote*] that I have cut from the other half of the first portion of root. You took half of it the other night, and now the other half must be put into the ground. It has to grow and seed before you can undertake the real task of taming the plant."

"How will I tame her?"

"The devil's weed is tamed through the *root*. Step by step, you must learn the secrets of each portion of the root. You must intake them in order to learn the secrets and conquer the power."

"Are the different portions prepared in the same way you did the first one?"

"No, each portion is different."

"What are the specific effects of each portion?"

"I already said, each teaches a different form of power. What you took the other night is nothing yet. Anyone can do that. But only the brujo can take the deeper portions. I can't tell you what they do because I

"Коли чоловік бачить чорне, це означає, що він не створений для трави диявола; він виблює назовні свої нутрощі, усі зелені й чорні."

"Він помре?"

"Я не думаю, що хтось помре, але хворітиме довго."

"А що стається з тими, хто бачить червоне?"

"Вони не блюють, і корінь дає їм відчуття насолоди, а це означає, що вони сильні й мають несамовиту вдачу — саме те, що подобається траві диявола. Ось так вона зваблює чоловіків. Погано лише те, що під кінець, в обмін на силу, яку вона дає, вони стають її рабами. Але це вже речі, які нам абсолютно не підвладні. Чоловік живе лише для того, щоб учитися. І якщо він вчиться, то це тому, що така вже природа його долі, на благо чи на лихо."

"А що я маю робити далі, доне Хуане?"

"Ти мусиш посадити пагін [*brote*], який я відрізав з іншої половини першої частини кореня. Ти прийняв одну його половину тієї ночі, і тепер другу необхідно посадити в землю. Вона має вирости й дати насіння, перш ніж ти зможеш по-справжньому взятися за приборкування трави диявола."

"Як я приборкуватиму її?"

"Траву диявола приборкують через її *корінь*. Крок за кроком, ти мусиш дізнатися всі таємниці кожної частини кореня. Ти мусиш приймати їх, щоб пізнати ці таємниці й підкорити силу."

"Чи різні частини готують так само, як ви приготували першу?"

"Ні, кожна частина відрізняється від інших."

"Яка особлива дія в кожної частини?"

"Я вже казав, кожна вчить різної форми сили. Те, що ти прийняв позавчора, це взагалі ніщо. Будь-хто може зробити це. Але тільки брухо може приймати більш сильні частини. Я не можу розповісти тобі, що

—Cuando un hombre ve negro, quiere decir que no está hecho para la yerba del diablo, y vomita las entrañas, todas verdes y negras.

—¿Y se muere?

—No creo que nadie muera de esto, pero sí se puede enfermar por mucho tiempo.

—¿Qué les pasa a quienes ven rojo?

—No vomitan, y la raíz les produce un efecto de placer, lo cual significa que son fuertes y de naturaleza violenta: eso le gusta a la yerba. Así es como incita. Lo único malo es que los hombres terminan siendo esclavos suyos a cambio del poder que les da. Pero sobre esas cosas no tenemos control. El hombre vive sólo para aprender. Y si aprende es porque ésa es la naturaleza de su suerte, para bien o para mal.

—¿Qué debo hacer luego, don Juan?

—Luego debes plantar un brote que he cortado de la otra mitad de la primera parte de raíz. Tú la otra noche tomaste la mitad, y ahora hay que meter en la tierra la otra mitad. Tiene que crecer y dar semilla antes de que puedas emprender la verdadera tarea de domar a la planta.

—¿Cómo la domaré?

—La yerba del diablo se doma por la *raíz*. Paso a paso, debes aprender los secretos de cada parte de la raíz. Debes tomarlas para aprender los secretos y conquistar el poder.

—¿Se preparan las distintas partes en la misma forma en que usted preparó la primera?

—No, cada parte es distinta.

—¿Cuáles son los efectos específicos de cada parte?

—Ya te dije: cada una enseña una forma distinta de poder. Lo que tomaste la otra noche no es nada todavía. Cualquiera puede con eso. Pero sólo el brujo puede tomar las partes más hondas. No puedo decirte qué hacen porque

don't know yet whether she will take you. We must wait."

"When will you tell me, then?"

"Whenever your plant has grown and seeded."

"If the first portion can be taken by anyone, what is it used for?"

"In a diluted form it is good for all the matters of manhood, old people who have lost their vigor, or young men who are seeking adventures, or even women who want passion."

"You said the root is used for power only, but I see it's used for other matters besides power. Am I correct?"

He looked at me for a very long time, with a steadfast gaze that embarrassed me. I felt my question had made him angry, but I couldn't understand why.

"The weed is used only for power," he finally said in a dry, stern tone. "The man who wants his vigor back, the young people who seek to endure fatigue and hunger, the man who wants to kill another man, a woman who wants to be in heat— they all desire power. And the weed will give it to them! Do you feel you like her?" he asked after a pause.

"I feel a strange vigor," I said, and it was true. I had noticed it on awakening and I felt it then. It was a very peculiar sensation of discomfort, or frustration; my whole body moved and stretched with unusual lightness and strength. My arms and legs itched. My shoulders seemed to swell; the muscles of my back and neck made me feel like pushing, or rubbing, against trees. I felt I could demolish a wall by ramming it.

вони роблять, бо ще не знаю, чи прийме вона тебе. Ми мусимо зачекати."

"Коли ж ви мені розкажете про це?"

"Коли виросте й дасть насіння твоя рослина."

"Якщо першу частину може приймати будь-хто, для чого тоді її використовують?"

"У розрідженому вигляді вона годиться для всіх чоловічих справ — для старих, які втратили свою колишню жвавість, або для молодиків, що шукають пригод, або навіть для жінок, які прагнуть пристрасті."

"Ви казали, що корінь використовується лише задля сили, але я так розумію, що його також використовують і для інших цілей, крім сили. Я правий?"

Він дуже довго дивився на мене, і його пильний погляд спантеличив мене. Я відчував, що моє запитання розсердило його, але не міг зрозуміти чому.

"Траву диявола використовують лише задля сили, — промовив він нарешті сухим, суворим тоном. — Старий, що хоче повернути собі колишню жвавість, молоді люди, котрі шукають, як подолати втому й голод, чоловік, що хоче вбити іншого чоловіка, жінка, яка бажає запалати пристрастю — усі вони прагнуть сили. І трава диявола дасть її їм! Як ти відчуваєш, подобається вона тобі?" — запитав він після паузи.

"Мене переповнює якась дивна енергія", — сказав я. Я помітив це одразу після пробудження і потім також відчував її. Це було якесь дуже особливе відчуття дискомфорту, або незадоволення; усе моє тіло рухалося й витягувалося з незвичайною легкістю й силою. Мої руки й ноги свербіли. Мої плечі ніби наливалися; м'язи спини й шиї створювали в мене таке відчуття, ніби я штовхаю дерева чи труся об них. Я відчував, що можу зруйнувати стіну, наскочивши на неї.

todavía no sé si ella irá a tomarte. Hay que esperar.

—¿Cuándo me dirá, entonces?

—Cuando tu planta crezca y dé semilla.

—Si cualquiera puede tomar la primera parte, ¿para qué se usa?

—Diluida, es buena para todas las cosas de la hombría: gente vieja que ha perdido el vigor, o jóvenes que buscan aventuras, o hasta mujeres que quieren pasión.

—Dijo usted que la raíz se usa sólo para el poder, pero veo que también se usa para otras cosas aparte del poder. ¿Estoy en lo cierto?

Me miró durante un rato muy largo, con una mirada firme que me hizo sentir incómodo. Sentí que mi pregunta lo había enojado, pero no podía comprender por qué.

—La yerba se usa sólo para el poder —dijo finalmente con tono seco, severo—. El hombre que quiere recobrar su vigor, la gente joven que busca soportar la fatiga y el hambre, el hombre que quiere matar a otro hombre, la mujer que quiere estar caliente: todos desean poder. ¡Y la yerba se lo da! ¿Sientes que la quieres? —preguntó tras una pausa.

—Siento un vigor extraño —dije, y era verdad. Lo había advertido al despertar y lo sentía entonces. Era una sensación muy peculiar de incomodidad, de amargura; todo mi cuerpo se movía y se estiraba con ligereza y fuerza inusitadas. Tenía comezón en los brazos y en las piernas. Mis hombros parecían henchirse; los músculos de mi espalda y de mi cuello me hacían sentir deseos de empujar árboles o frotarme contra ellos. Me sentía capaz de demoler un muro.

We did not speak anymore. We sat on the porch for a while. I noticed that don Juan was falling asleep; he nodded a couple of times, then he simply stretched his legs, lay on the floor with his hands behind his head, and went to sleep. I got up and went to the back of the house where I burned up my extra physical energy by clearing away the debris; I remembered his mentioning that he would like me to help him clean up at the back of his house.

Later, when he woke up and came to the back, I was more relaxed.

We sat down to eat, and in the course of the meal he asked me three times how I felt. Since this was a rarity I finally asked, "Why do you worry about how I feel, don Juan? Do you expect me to have a bad reaction from drinking the juice?"

He laughed. I thought he was acting like a mischievous boy who has set up a prank and checks from time to time for the results. Still laughing, he said:

"You don't look sick. A while ago you even talked rough to me."

"I did not, don Juan," I protested. "I don't ever recall talking to you like that." I was very serious on that point because I did not remember that I had ever felt annoyed with him.

"You came out in her defense," he said.

"In whose defense?"

"You were defending the devil's weed. You sounded like a lover already."

I was going to protest even more vigorously about it, but I stopped myself.

"I really did not realize I was defending her."

"Of course you did not. You don't even remember what you said, do you?"

"No, I don't. I must admit it."

Ми більше не розмовляли. Якийсь час ми сиділи на присінку. Я помітив, що дон Хуан засинає; він клюнув носом пару разів, потім просто витягнув ноги, ліг на підлогу, заклавши руки за голову, і заснув. Я підвівся й пішов на задвірок, де спалив надлишок своєї фізичної енергії, очистивши його від сміття; я пам'ятав, як одного разу дон Хуан мимохідь зауважив, що було б непогано, якби я допоміг йому прибрати сміття за будинком.

Пізніше, коли він прокинувся і прийшов на задвірок, мене вже трохи попустило.

Ми сіли снідати і, поки їли, він тричі запитував мене, як я почуваюсь. Оскільки це було дуже нетипово для нього, я нарешті спитав: "Чому вас так хвилює моє самопочуття, доне Хуане? Ви гадаєте, що в мене може бути якась погана реакція на ваше питво?"

Він засміявся. Я подумав, що він поводиться, немов капосне хлопчисько, котре влаштувало якусь витівку і тепер раз у раз перевіряє, які ж будуть результати. Усе ще сміючись, він сказав:

"Ти не надто схожий на хворого. Якусь хвилю тому ти навіть непоштиво розмовляв зі мною."

"Я не робив цього, — заперечив я. — На моїй пам'яті я взагалі ніколи так із вами не говорив." Я дуже серйозно поставився до цього, бо справді не пам'ятав, щоб колись дратувався на нього.

"Ти став на її захист", — мовив він.

"На чий захист?"

"Ти захищав траву диявола. Ти говорив, як закоханий."

Я був зібрався ще рішучіше заперечити йому, але зупинився.

"Я справді не здавав собі справи, що захищаю її."

"Звісно, ти не здавав собі справи. Ти навіть не пам'ятаєш того, що казав, хіба ні?"

"Справді, не пам'ятаю. Я мушу визнати це."

No dijimos más. Estuvimos un rato sentados en el zaguán. Noté que don Juan se estaba quedando dormido; cabeceó un par de veces y luego, sencillamente, estiró las piernas, se acostó en el piso con las manos tras la cabeza y se durmió. Me levanté y fui detrás de la casa, donde quemé mi energía física extra limpiando la basura; don Juan, recordaba yo, había dicho que le gustaría que yo lo ayudase a limpiar detrás de su casa.

Más tarde, cuando él se despertó y vino al traspatio, yo me hallaba más relajado.

Nos sentamos a comer, y durante la comida me preguntó tres veces cómo me sentía. Siendo esto una rareza, terminé por preguntar: —¿Por qué le preocupa cómo me siento, don Juan? ¿Espera que tenga una mala reacción por haber tomado el jugo?

Rió. Pensé que se estaba portando como un niño travieso que ha armado una jugarreta e investiga los resultados de vez en cuando. Todavía riendo, dijo:

—No pareces enfermo. Hace rato hasta me hablaste mal.

—No es cierto, don Juan —protesté—. No recuerdo haberle hablado nunca así. —Tomé muy en serio ese punto porque no recordaba haberme sentido molesto con él.

—Saliste en su defensa —dijo.

—¿En defensa de quién?

—Estabas defendiendo a la yerba del diablo. Ya parecías su amante.

Yo iba a protestar aún más vigorosamente, pero me contuve.

—De veras no me di cuenta de que estaba defendiéndola.

—Claro que no. Ni siquiera te acuerdas de lo que dijiste, ¿verdad?

—No, no me acuerdo. Tengo que admitirlo.

"You see. The devil's weed is like that. She sneaks up on you like a woman. You are not even aware of it. All you care about is that she makes you feel good and powerful: the muscles swelling with vigor, the fists itching, the soles of the feet burning to run somebody down. When a man knows her he really becomes full of cravings. My benefactor used to say that the devil's weed keeps men who want power, and gets rid of those who can't handle it. But power was more common then; it was sought more avidly. My benefactor was a powerful man, and according to what he told me, his benefactor, in turn, was even more given to the pursuit of power. But in those days there was good reason to be powerful."

"Do you think there is no reason for power nowadays?"

"Power is alright for you now. You are young. You are not an Indian. Perhaps the devil's weed would be good in your hands [/be in good hands]. You seem to have liked it. It made you feel strong. I felt all that myself. And yet I didn't like it."

"Can you tell me why, don Juan?"

"I don't like its power! There is no use for it anymore. In other times, like those my benefactor told me about, there was reason to seek power. Men performed phenomenal deeds, were admired for their strength and feared and respected for their knowledge. My benefactor told me stories of truly phenomenal deeds that were performed long, long ago. But now we, the Indians, do not seek that power anymore. Nowadays, the Indians use the weed to rub themselves. They use the leaves and flowers for other matters; they even say it cures their boils. But they do not seek its power,

"Ось бачиш. Трава диявола саме така. Вона підкрадається до тебе, як жінка. Ти навіть не усвідомлюєш цього. Для тебе має значення лише те, що завдяки їй ти добре почуваєшся і сповнений сили: м'язи аж налиті енергією, кулаки сверблять, підошви ніг палають від бажання наздогнати когось. Коли чоловік пізнає її, його справді переповняють шалені бажання. Мій доброчинець нерідко говорив, що трава диявола тримає чоловіків, які прагнуть сили, і позбувається тих, хто не може впоратися з нею. Але тоді сила була більш поширена; її шукали значно спрагліше. Мій доброчинець був могутній чоловік, а він розповідав, що його доброчинець іще більше віддавався гонитві за силою. Але в ті дні існували вагомі причини бути могутнім."

"Ви вважаєте, що в наш час уже немає резону шукати силу?"

"Сила — це саме те, що потрібне тобі зараз. Ти молодий. Ти не індіанець. Можливо, трава диявола буде хороша в твоїх руках [/буде в хороших руках]. Ти і сам, здається, вподобав її. Завдяки їй ти тепер почуваєшся сильним. Я також усе це відчував. І все ж вона мені не подобалася."

"Можете сказати мені чому, доне Хуане?"

"Мені не до вподоби її сила! Сьогодні для неї більше немає застосування. В інші часи — наприклад, у ті, про які мені розповідав мій доброчинець, — справді був сенс шукати силу. Чоловіки вчиняли неймовірні діяння, ними захоплювалися за їхню силу і їх боялися й поважали за їхнє знання. Мій доброчинець розповідав мені історії про справді надзвичайні подвиги, які звершували дуже, дуже давно. Але тепер ми, індіанці, більше не шукаємо сили. У наш час індіанці використовують траву диявола, щоб натиратися нею. Вони застосовують листя й квіти для інших потреб; дехто навіть стверджує, що вона добре лікує нариви. Але вони не шукають її сили,

—Ya ves. Así es la yerba del diablo. Se te cuela como una mujer. Ni siquiera te das cuenta. Todo lo que sabes es que te hace sentirte bien y con poder: los músculos se hinchan de vigor, los puños dan comezón, las plantas de los pies arden por perseguir a alguien. Cuando un hombre la conoce es cuando de veras se llena de ansias. Mi benefactor decía que la yerba del diablo se queda con los hombres que quieren poder y se deshace de los que no pueden con ella. Pero el poder era más común entonces; se buscaba con más ganas. Mi benefactor era un hombre poderoso y, según lo que me dijo, su benefactor era todavía más dado a buscar poder. Pero en esos días había razón para ser poderoso.

—¿Piensa usted que ya no hay razón para el poder en estos días?

—El poder está bien para ti, ahora. Eres joven. No eres indio. Acaso la yerba del diablo sea buena en tus manos. Parece que te gustó. Te hizo sentirte fuerte. Yo mismo sentí todo eso. Y sin embargo no me gustó.

—¿Puede decirme por qué, don Juan?

—¡No me gusta su poder! Ya no sirve de nada. En otros tiempos, como aquellos de los que mi benefactor me contaba, había razón para buscar poder. Los hombres realizaban hazañas fenomenales, eran admirados por su fuerza y temidos y respetados por su saber. Mi benefactor me contaba historias de hazañas verdaderamente fenomenales que se realizaron hace mucho, mucho. Pero ahora nosotros, los indios, ya no buscamos ese poder. Hoy en día, los indios usan la yerba para darse friegas. Usan las hojas y las flores para otras cosas; hasta dicen que les curan los granos. Pero no buscan su poder:

a power that acts like a magnet, more potent and more dangerous to handle as the root goes deeper into the ground. When one arrives to a depth of four yards—and they say some people have—one finds the seat of permanent power, power without end. Very few humans have done this in the past, and nobody has done it today. I'm telling you, the power of the devil's weed is no longer needed by us, the Indians. Little by little, I think we have lost interest, and now power does not matter anymore. I myself do not seek it, and yet at one time, when I was your age, I too felt its swelling inside me. I felt the way you did today, only five hundred times more strongly. I killed a man with a single blow of my arm. I could toss boulders, huge boulders not even twenty men could budge. Once I jumped so high I chopped the top leaves off the highest trees. But it was all for nothing! All I did was frighten the Indians—only the Indians. The rest who knew nothing about it did not believe it. They saw either a crazy Indian, or something moving at the top of the trees."

We were silent for a long time. I needed to say something.

"It was different when there were people in the world," he proceeded, "people who knew a man could become a mountain lion, or a bird, or that a man could simply fly. So I don't use the devil's weed anymore. For what? To frighten the Indians? [*¿Para que? ¿Para asustar a los indios?*]"

And I saw him sad, and [a] deep empathy filled me. I wanted to say something to him, even if it was a platitude.

"Perhaps, don Juan, that is the fate of all men who want to know."

"Perhaps," he said quietly.

тієї сили, що діє, як магніт, стаючи дедалі потужнішою і небезпечнішою в поводженні мірою того, як її корінь заглиблюється далі в землю. Коли доходиш до глибини в чотири ярди[59] — а кажуть, що дехто робив це, — то знаходиш осередок довічної сили, яка ніколи не вичерпується. Дуже мало хто з людей здійснювали таке в минулому, і ніхто не робить цього сьогодні. Кажу тобі, сила трави диявола більше не потрібна нам, індіанцям. Я гадаю, що ми поступово втратили до неї інтерес, і тепер сила більше не має значення. Я й сам не шукаю її, а колись, як я був ще твого віку, я також відчував, що вона переповнювала мене. Я почувався, як ти сьогодні, тільки в п'ятсот разів сильнішим. Я вбив чоловіка одним ударом руки. Я міг жбурляти цілі брили, величезні кам'яні брили, що їх навіть двадцятеро людей не могли зрушити з місця. Одного разу я підстрибнув так високо, що зірвав листя з верхівок найвищих дерев. Але з цього не було ніякої користі! Усе, чого я досяг, — це налякав індіанців, самих лише індіанців. Решта, хто нічого про це не знав, просто не повірили в це. Вони бачили або якогось божевільного індіанця, або як щось рухається на верхівках дерев."

Ми довгий час мовчали. Я відчував потребу щось сказати.

"Було зовсім інакше, коли у світі ще були люди, — заговорив він, — люди, які знали, що чоловік може перетворитися на гірського лева чи на птаха, або що він може просто літати. Тож я більше не користуюся травою диявола. Навіщо? Щоб лякати індіанців? [*¿Para que? ¿Para asustar a los indios?*]"

І я побачив його смуток, і глибоке співчуття охопило мене. Я хотів сказати йому що-небудь, нехай навіть банальність.

"Можливо, доне Хуане, така доля всіх людей, які хочуть знати."

"Можливо", — тихо промовив він.

un poder que actúa como un imán, más potente y más peligroso de manejar cuanto más se ahonda la raíz en la tierra. Cuando uno llega a los cuatro metros —dicen que algunos han llegado— encuentra el sitio del poder permanente, poder sin fin. Muy pocos seres humanos han hecho esto en el pasado, y nadie lo hace hoy. Te lo digo, nosotros los indios ya no necesitamos el poder de la yerba del diablo. Creo que poco a poco hemos perdido el interés, y ahora el poder ya no importa. Yo mismo no lo busco, y sin embargo una vez, cuando tenía tu edad, también sentía por dentro su hinchazón. Me sentía como tú te sentiste hoy, sólo que quinientas veces más fuerte. Maté a un hombre con un solo golpe de mi brazo. Podía aventar peñascos, peñascos enormes que ni veinte hombres podían mover. Una vez salté tan alto que tronché las copas de los árboles más altos. ¡Pero todo eso fue de balde! Lo único que hacía era asustar a los indios: nada más a los indios. Los demás, que no sabían nada de eso, no lo creían. Veían un indio loco, o bien algo que se movía en las copas de los árboles.

Estuvimos callados largo tiempo. Yo necesitaba decir algo.

—Era distinto cuando había gente en el mundo —prosiguió—, gente que sabía que, un hombre podía convertirse en león de montaña o en pájaro, o que un hombre podía volar así nomás. Por eso ya no uso la yerba del diablo. ¿Para qué? ¿Para asustar a los indios?

Y lo vi triste, y una honda simpatía me llenó. Quise decirle algo, aunque fuera una perogrullada.

—Tal vez, don Juan, ése sea el destino de todos los hombres que quieren saber.

—Tal vez —dijo suavemente.

[59] Ярд (англ. *yard*) — британська та американська міра довжини. 1 ярд = 91,44 см (точно).

Thursday, November 23, 1961

I didn't see don Juan sitting on his porch as I drove in. I thought it was strange. I called to him out loud and his daughter-in-law came out of the house.

"He's inside," she said.

I found he had dislocated his ankle several weeks before. He had made his own cast by soaking strips of cloth in a mush made with cactus and powdered bone. The strips, wrapped tightly around his ankle, had dried into a light, streamlined cast. It had the hardness of plaster, but not its bulkiness.

"How did it happen?" I asked.

His daughter-in-law, a Mexican woman from Yucatan, who was tending him, answered me.

"It was an accident! He fell and nearly broke his foot!"

Don Juan laughed and waited until the woman had left the house before answering.

"Accident, my eye! I have an enemy nearby. A woman. 'La Catalina!' She pushed me during a moment of weakness and I fell."

"Why did she do that?"

"She wanted to kill me, that's why."

"Was she here with you?"

"Yes!"

"Why did you let her in?"

"I didn't. She flew in."

"I beg your pardon!"

"She is a blackbird [*chanate*]. And so effective at that. I was caught by surprise. She has been trying to finish me

Четвер, 23 листопада 1961 року

Під'їхавши до оселі дона Хуана, я не побачив його на присінку. Я подумав, що це дивно. Я голосно гукнув його, і з будинку вийшла його невістка.

"Він удома", — сказала вона.

Виявилося, що кілька тижнів тому він вивихнув щиколотку. Він сам зробив собі шину, вимочивши смужки тканини в кашоподібній суміші, виготовленій із кактуса й розкришеної кістки. Висохнувши, ці туго обгорнені навколо щиколотки смужки перетворилися на легку й елегантну скріплювальну пов'язку. Вона мала твердість гіпсу, але була значно компактніша.

"Як це сталося?" — запитав я.

Мені відповіла його невістка, мексиканка з Юкатану, яка його доглядала.

"Це був нещасливий випадок. Він упав і мало не зламав собі ногу."

Дон Хуан засміявся, і лише дочекавшись, коли вона вийшла з дому, відповів мені.

"Нещасливий випадок, авжеж! Я маю ворога неподалік. Це жінка. «Ля Каталіна»![60] Вона штовхнула мене в мить моєї слабкості, і я впав."

"Чому вона це зробила?"

"Хотіла мене вбити, ось чому."

"Вона була тут із вами?"

"Так!"

"Навіщо ж ви її впустили?"

"Я її не впускав. Вона залетіла в дім."

"Перепрошую..."

"Вона чорний ґракл [*chanate*][61]. І дуже ефективна в цьому. Їй вдалося заскочити мене зненацька. Вона вже давно намагається

Jueves, 23 de noviembre, 1961

Al llegar en el auto, no vi a don Juan sentado en su zaguán. Eso me pareció extraño. Lo llamé en voz alta y su nuera salió de la casa.

—Está adentro —dijo.

Resultó que don Juan se había dislocado el tobillo varias semanas antes. Había hecho su propio enyesado remojando tiras de tela en una papilla de cacto y hueso molido. Las tiras, atadas estrechamente en torno del tobillo, habían formado al secarse un molde ligero, ajustado. Tenía la dureza del yeso, pero no su amplitud de volumen.

—¿Cómo pasó? —pregunté.

La nuera, una yucateca, que lo estaba atendiendo, me contestó.

—Fue un accidente. ¡Se cayó y casi se rompe el pie!

Don Juan rió y esperó que la mujer saliera de la casa antes de responder.

—¡Qué accidente ni qué nada! Tengo cerca una enemiga. ¡La Catalina! Me empujó en un momento de debilidad y yo caí.

—¿Por qué hizo eso ella?

—Porque quería matarme, por eso.

—¿Estuvo aquí con usted?

—¡Sí!

—¿Por qué la dejó entrar?

—Yo no la dejé. Ella entró volando.

—¡Cómo dice!

—Es chanate. Y muy buena para eso. Me cogió desprevenido. Ha estado tratando de

[60] «ля Каталіна» (ісп. ʿla Catalina', власне ім'я з визначеним артиклем) — мольфарка-соратниця дона Хуана; у своїх перших книжках Кастанеда вживає її ім'я в лапках і з малої літери.

[61] *Chanate* або *Zanate mexicano* (ісп., латинська назва *Quiscalus mexicanus*) — мексиканський великохвостий ґракл, чорний птах родини *трупіалові* (Icteridae), поширений у Центральній Америці, Мексиці та США. У московських і зроблених під їхнім впливом руських перекладах неправильно названий «чорним дроздом» (*Turdus merula*), який узагалі не живе в Новому Світі.

off for a long time [/while]. This time she got real close."

"Did you say she is a blackbird? I mean, is she a *bird*?"

"There you go again with your questions. She is a blackbird! The same way I'm a crow. Am I a man or a bird? I'm a man who knows how to become a bird. But going back to 'la Catalina,' she is a fiendish witch! Her intent to kill me is so strong that I can hardly fight her off. The blackbird came all the way into my house and I couldn't stop it."

"Can you become a bird, don Juan?"

"Yes! But that's something we'll take up later."

"Why does she want to kill you?"

"Oh, there's an old problem between us. It [/I] got out of hand and now it looks as if I [will] have to finish her off before she finishes me."

"Are you going to use witchcraft?" I asked with great expectations.

"Don't be silly. No witchcraft would ever work on her. I have other plans! I'll tell you about them someday."

"Can your ally protect you from her?"

"No! The little smoke only tells me what to do. Then I must protect myself."

"How about Mescalito? Can he protect you from her?"

"No! Mescalito is a teacher, not a power to be used for personal reasons."

"How about the devil's weed?"

"I've already said that I must protect myself, following the directions of my ally the smoke. And as far as I know, the smoke can do anything. If you want to know about any point in question, the smoke will tell you. And it will give you not only knowledge, but also the means to proceed. It's the most marvelous ally a man could have."

прикінчити мене. І цього разу ледь не досягла своєї мети."

"Ви сказали, що вона чорний ґракл? Я маю на увазі, вона що — *птах*?"

"Знову ти зі своїми запитаннями. Вона чорний ґракл! Так само, як я — ворона. Я людина чи птах? Я людина, що знає, як стати птахом. Але що стосується «ля Каталіни», то вона бісова відьма. Її намір убити мене такий сильний, що мені ледь удається відбиватися від неї. Чорний ґракл влетів просто в мій дім, і я не зміг його зупинити."

"А ви можете ставати птахом, доне Хуане?"

"Так! Але ми поговоримо про це іншим разом."

"Чому вона хоче вас убити?"

"О, це давня справа між нами. Тепер ситуація вийшла з-під контролю і, схоже, я маю покінчити з нею, поки вона не вколошкала мене."

"Ви збираєтеся вдатися до відьмування?" — запитав я з великою надією.

"Не будь дурнем. Ніяким відьмуванням її не візьмеш. Я маю інші плани! Колись я розповім тобі про них."

"А хіба ваш союзник не може захистити вас від неї?"

"Ні! Маленький дим лише каже мені, що робити. Відтак я сам мушу себе захищати."

"А як щодо Мескаліто? Чи може він оборонити вас від неї?"

"Ні! Мескаліто — учитель, а не сила, яку можна використовувати в особистих цілях."

"А трава диявола?"

"Я вже сказав, що мушу захищати себе сам, дотримуючись вказівок мого союзника — диму. І наскільки мені відомо, дим може зробити все. Хоч би що ти хотів дізнатися, дим розповість тобі. І він дасть тобі не лише знання, але також і засоби для його застосування. Це найдивовижніший союзник, якого тільки може мати чоловік."

acabarme desde hace mucho. Esta vez anduvo muy cerca.

—¿Dijo usted que es un chanate? Digo, ¿es la Catalina un *pájaro*?

—Ahí vas otra vez con tus preguntas. ¡Es un chanate! Igual que yo soy un cuervo. ¿Soy un hombre o un pájaro? Soy un hombre que sabe cómo volverse pájaro. Pero hablando otra vez de la Catalina: ¡es una bruja del demonio! Su intención de matarme es tan fuerte que a duras penas logré quitármela de encima. El chanate se metió hasta mi casa y no pude detenerlo.

—¿Puede usted convertirse en pájaro, don Juan?

—¡Sí! Pero eso es algo que veremos después.

—¿Por qué quiere matarlo?

—Oh, hay un viejo problema entre nosotros. Se pasó de la raya, y ahora parece que tendré que acabar con ella antes de que ella acabe conmigo.

—¿Va usted a usar brujería? —pregunté con gran expectación.

—No seas tonto. Ninguna brujería trabajaría contra ella. ¡Tengo otros planes! Algún día te los diré.

—¿Puede su aliado protegerlo de ella?

—¡No! El humito nada más me dice qué hacer. Luego yo debo protegerme solo.

—¿Y Mescalito? ¿Puede protegerlo de ella?

—¡No! Mescalito es un maestro, no un poder que se use por motivos personales.

—¿Y la yerba del diablo?

—Ya te dije que debo protegerme solo, siguiendo las indicaciones de mi aliado el humito. Y hasta donde yo sé, el humito puede hacer cualquier cosa. Si quieres saber de lo que sea, el humo te dice. Y no sólo te da conocimiento, sino también los medios para proseguir. Es el aliado más maravilloso que un hombre pueda tener.

"Is the smoke the best possible ally for everybody?"

"It's not the same for everybody. Many fear it and won't touch it, or even get close to it. The smoke is like everything else; it wasn't made for all of us."

"What kind of smoke is it, don Juan?"

"The smoke of diviners!"

There was a noticeable reverence in his voice—a mood I had never detected before.

"I will begin by telling you exactly what my benefactor said to me when he began to teach me about it. Although at that time, like yourself now, I couldn't possibly have understood. 'The devil's weed is for those who bid for power. The smoke is for those who want to watch and see.' And in my opinion, the smoke is peerless. Once a man enters into its field, every other power is at his command. It's magnificent! Of course, it takes a lifetime. It takes years alone to become acquainted with its two vital parts: the pipe and the smoke mixture. The pipe was given to me by my benefactor, and after so many years of fondling it, it has become mine. It has grown into my hands. To turn it over to your hands, for instance, will be a real task for me, and a great accomplishment for you—if we succeed! The pipe will feel the strain of being handled by someone else; and if one of us makes a mistake there won't be any way to prevent the pipe from busting [/bursting] open by its own force, or escaping from our hands to shatter, even if it falls on a pile of straw. If that ever happens, it would mean the end of us both.

"То що, дим — найкращий союзник для всіх?"

"Ні, він такий не для кожного. Багато хто боїться його й нізащо не доторкнеться до нього, або відмовиться навіть наблизитися. Дим подібний до всього іншого; він створений не для всіх із нас."

"Що це за дим, доне Хуане?"

"Це — дим віщунів!"

У його голосі пролунала виразна шанобливість — настрій, якого я ніколи раніше в нього не помічав.

"Я почну з того, що в точності наведу тобі слова мого доброчинця, які він промовив, коли почав учити мене цих речей. Хоча я в той час, так само як ти зараз, не міг зрозуміти, про що йдеться. «Трава диявола призначена для тих, хто прагне до сили. Дим — для тих, хто хоче дивитися й бачити». І на мою думку, дим просто незрівнянний. Щойно тільки чоловік увійшов у його поле, йому стає підвладна будь-яка інша сила. Це дивовижно! Звісно, для цього потрібне все життя. Роки підуть лише на те, щоб пізнати дві його найважливіші частини: люльку й димову суміш[62]. Люльку дав мені мій доброчинець, і після стількох багатьох років її плекання вона стала моєю. Вона вросла в мої долоні. Передати її в твої руки, наприклад, буде складне завдання для мене й велике досягнення для тебе — якщо це нам вдасться! Люлька відчуватиме напруження через те, що її використовує хтось інший; і якщо один із нас припуститься помилки, то не існуватиме жодного способу запобігти тому, що люлька сама розламається на частини або вислизне з наших рук і розіб'ється на друзки, навіть якщо впаде на купу соломи. Якщо таке колись станеться, це означатиме кінець нам обом.

—¿Es el humito el mejor aliado posible para todo el mundo?

—Todos nosotros no somos iguales. Muchos le tienen miedo y no lo tocan, ni siquiera se le acercan. El humito es como todo lo demás; no se hizo para todos nosotros.

—¿Qué clase de humo es, don Juan?

—¡El humo de los adivinos!

Había en su voz una reverencia perceptible; un estado de ánimo que yo nunca había notado anteriormente.

—Empezaré por decirte exactamente lo que me dijo mi benefactor cuando empezó a enseñarme acerca de él. Aunque en ese entonces, igual que tú ahora, yo no tenía modo de entender. «La yerba del diablo es para los que quieren poder. El humito es para los que quieren observar y ver». Y en mi opinión, el humito no tiene rival. Una vez que un hombre entra en su campo, todos los otros poderes están a su disposición. ¡Es magnífico! Y por supuesto, requiere una vida entera. Años nada más para familiarizarse con sus dos partes vitales: la pipa y la mezcla de fumar. La pipa me la dio mi benefactor, y después de tantos años de acariciarla se ha vuelto mía. Se ha hecho a mis manos. Pasarla a tus manos, por ejemplo, será una verdadera faena para mí, y una gran hazaña para ti, ¡si salimos con bien! La pipa sentirá la tensión de que alguien más la manosee, y si alguno de nosotros comete un error no habrá manera de evitar que la pipa se parta sola por su propia fuerza o se escape de nuestras manos para romperse, aunque se caiga en un montón de paja. Si eso llega a suceder, será el fin de los dos. Sobre todo el mío. El humito se volvería contra mí en formas increíbles.

[62] Smoke mixture (англ.) — не курильна, а саме димова суміш, або суміш із димом чи для диму.

Particularly of me. The smoke would turn against me in unbelievable ways."

"How could it turn against you if it's your ally?"

My question seemed to have altered his flow of thoughts. He didn't speak for a long time.

"The difficulty of the ingredients," he proceeded suddenly, "makes the smoke mixture one of the most dangerous substances I know. No one can prepare it without being coached. It is deadly poisonous to anyone except the smoke's protégé! Pipe and mixture ought to be treated with intimate care. And the man attempting to learn must prepare himself by leading a hard, quiet life. Its effects are so dreadful that only a very strong man can stand the smallest puff. Everything is terrifying and confusing at the outset, but every new puff makes things more precise. And suddenly the world opens up anew! Unimaginable! When this happens the smoke has become one's ally and will resolve any question by allowing one to enter into inconceivable worlds.

"This is the smoke's greatest property, its greatest gift. And it performs its function without hurting in the least. I call the smoke a true ally!"

As usual, we were sitting in front of his house, where the dirt floor is always clean and packed hard; he suddenly got up and went inside the house. After a few moments he returned with a narrow bundle and sat down again.

"This is my pipe," he said.

He leaned over toward me and showed me a pipe he drew out of a sheath made of green canvas. It was perhaps nine or

Особливо мені. Дим обернеться проти мене в якийсь незбагненний спосіб."

"Як він може обернутися проти вас, якщо він ваш союзник?"

Очевидно, моє запитання змінило плин його думок. Він довгий час мовчав.

"Складність інгредієнтів, — несподівано продовжив він, — робить димову суміш однією з найнебезпечніших речовин, які я знаю. Ніхто не в змозі виготовити її без попереднього навчання. Вона смертельно отруйна для будь-кого, крім тих, хто перебуває під захистом диму! До люльки й суміші слід ставитися з якнайбільшою турботливістю й уважністю. І чоловік, який намагається вчитися, мусить підготувати себе, ведучи суворе й поміркowane життя. Дія диму така жахаюча, що лише дуже сильний чоловік здатен витримати навіть найменшу затяжку. Спершу все здається жаским і викликає сум'яття, але кожна нова затяжка робить речі дедалі виразнішими. І несподівано світ відкривається інакше! Неймовірно! Коли це трапиться, дим стане союзником цього чоловіка й розв'язуватиме будь-які запитання, дозволяючи йому входити в неуявленні світи."

"Це найдивовижніша властивість диму, його найбільший дарунок. І він робить це, не завдаючи ані найменшої шкоди. Я називаю дим справжнім союзником!"

Ми, як зазвичай, сиділи на присінку перед його домом, земляна підлога якого завжди була чиста й добре втрамбована; він несподівано підвівся та зайшов усередину будинку. Невдовзі він повернувся з вузьким згортком і знову сів.

"Це — моя люлька", — мовив він.

Він нахилився до мене й показав люльку, яку витяг із чохла, виготовленого із зеленого брезенту. Вона була приблизно

—¿Cómo podría volverse contra usted si es su aliado?

Mi pregunta pareció alterar el curso de sus pensamientos. Pasó largo rato sin hablar.

—La dificultad de los ingredientes —prosiguió de súbito— hace a la mezcla de fumar una de las sustancias más peligrosas que conozco. Nadie puede prepararla sin que le enseñen. ¡Es veneno mortal para cualquiera que no sea el protegido del humito! La pipa y la mezcla deben tratarse con extremo cuidado. Y el hombre que trata de aprender debe prepararse llevando una vida dura, tranquila. Los efectos son tan terribles que sólo un hombre fuerte puede soportar la más pequeña fumada. Al principio todo es aterrador y confuso, pero cada fumada define más las cosas. ¡Y de pronto el mundo se abre de nuevo! ¡Increíble! Cuando esto sucede, el humito se ha hecho aliado de uno y le resolverá cualquier problema permitiéndole entrar en mundos inconcebibles.

»Ésta es la mayor propiedad del humito, su mayor don. Y lleva a cabo su función sin dañar en lo más mínimo. ¡Yo llamo al humito un verdadero aliado!».

Como de costumbre, estábamos sentados frente a su casa, donde el suelo de tierra está siempre limpio y bien apisonado. Don Juan se levantó de pronto y entró en la casa. Tras unos momentos regresó con un bulto angosto y volvió a sentarse.

—Ésta es mi pipa —dijo.

Se inclinó hacia mí para mostrarme una pipa que sacó de una funda de lienzo verde. Medía unos veintidós o veinticinco

ten inches long. The stem was made of reddish wood; it was plain, without ornamentation. The bowl also seemed to be made of wood, but it was rather bulky in comparison with the thin stem. It had a sleek finish and was dark gray, almost charcoal.

He held the pipe in front of my face. I thought he was handing it over to me. I stretched out my hand to take it, but he quickly drew it back.

"This pipe was given to me by my benefactor," he said. "In turn I will pass it on to you. But first you must get to know it. Every time you come here I will give it to you. Begin by touching it. Hold it very briefly, at first, until you and the pipe get used to each other. Then put it in your pocket, or perhaps inside your shirt. And finally put it to your mouth. All this should be done little by little in a slow, careful way. When the bond has been established [*la amistad esta hecha*] you will smoke from it. If you follow my advice and don't rush, the smoke may become your preferred ally too."

He handed me the pipe, but without letting go of it. I stretched my right arm toward it.

"With both hands," he said.

I touched the pipe with both hands for a very brief moment. He did not extend it to me all the way so that I could grasp it, but only far enough for me to touch it. Then he pulled it back.

"The first step is to like the pipe. That takes time!"

"Can the pipe dislike me?"

"No. The pipe cannot dislike you, but you must learn to like it so that when the time of smoking comes for you, the pipe will help you to be unafraid."

дев'ять-десять дюймів у довжину. Чубук був зроблений із червонястої деревини; він був гладкий, без оздоблення. Чаша на вигляд також була вирізьблена з дерева, але порівняно з тонким чубуком здавалася масивнішою. Вона була вилощена й мала темно-сірий колір, майже як у деревного вугілля.

Він підніс люльку на рівень мого обличчя. Я подумав, що він простягає її мені. Я витягнув руку, щоб узяти її, але він швидко відсмикнув люльку назад.

"Цю люльку дав мені мій доброчинець, — мовив він. — Я, у свою чергу, передам її тобі. Але спершу ти мусиш познайомитися з нею. Щоразу, як ти приїжджатимеш сюди, я даватиму її тобі. Почни з дотику до неї. Спершу тримай її дуже недовго, поки ти і люлька не звикнете одне до одного. Потім покладеш її до себе в кишеню або, можливо, у пазуху. І нарешті візьмеш її до рота. Усе це слід робити поступово, дуже повільно й обережно. Коли між вами встановиться зв'язок [*la amistad esta hecha*], ти куритимеш із неї. Якщо ти дотримуватимешся моєї поради й не будеш діяти квапливо, то дим може стати також і твоїм найкращим союзником."

Він простягнув мені люльку, але й далі міцно її тримав. Я потягнувся до неї правою рукою.

"Обома руками", — мовив дон Хуан.

Я доторкнувся до люльки обома руками на дуже коротку мить. Він тримав її так, що я не мав змоги взятися за неї, а міг лише торкнутися її. Потім він відсмикнув її назад.

"Перший крок — полюбити люльку. На це потрібен час!"

"А вона може мене незлюбити?"

"Ні. Люлька не може тебе незлюбити, але ти мусиш навчитися любити її, щоб коли настане час курити, люлька допомогла тобі не боятися."

centímetros. El tallo era de madera rojiza, sencillo, sin ornamentación. El cuenco parecía también de madera, y era un poco voluminoso en comparación con el delgado tallo. Tenía un acabado pulido y era de color gris oscuro, casi del color del carbón.

Don Juan sostuvo la pipa frente a mi cara. Pensé que me la estaba entregando. Alargué la mano para tomarla, pero él la apartó rápidamente.

—Esta pipa me la dio mi benefactor —dijo—. A su tiempo yo te la pasaré a ti. Pero primero debes conocerla. Cada vez que vengas te la daré. Empieza por tocarla. Agárrala un rato muy corto, al principio, hasta que tú y la pipa se acostumbren el uno al otro. Luego métela en tu bolsa, o acaso en tu camisa. Y finalmente póntela en la boca. Todo esto se hace poco a poco, despacio y con tiento. Cuando la amistad está hecha, fumas en ella. Si sigues mi consejo y no te apuras, a lo mejor el humito se hace también tu aliado preferido.

Me entregó la pipa, pero sin soltarla. Alargué hacia ella el brazo derecho.

—Con las dos manos —dijo él.

Toqué la pipa con ambas manos durante un momento muy breve. No me la acercó lo suficiente para asirla, sino sólo lo bastante para tocarla. Luego la apartó.

—El primer paso es que la pipa te guste. ¡Eso lleva tiempo!

—¿Puedo yo disgustar, a la pipa, don Juan?

—No. No puedes disgustarle, pero debes aprender a que te guste para que, cuando te llegue la hora de fumar, la pipa te ayude a no tener miedo.

"What do you smoke, don Juan?"

"This!"

He opened his collar and exposed to view a small bag he kept under his shirt, which hung from his neck like a medallion. He brought it out, untied it, and very carefully poured some of its contents into the palm of his hand.

As far as I could tell, the mixture looked like finely shredded tea leaves, varying in color from dark brown to light green, with a few specks of bright yellow.

He returned the mixture to the bag, closed the bag, tied it with a leather string, and put it under his shirt again.

"What kind of mixture is it?"

"There are lots of things in it. To get all the ingredients is a very difficult undertaking. One must travel afar. The little mushrooms [*los honguitos*] needed to prepare the mixture grow only at certain times of the year, and only in certain places."

"Do you have a different mixture for each type of aid you need?"

"No! There is only one smoke, and there is no other like it."

He pointed to the bag hanging against his chest, and lifted the pipe which was resting between his legs.

"These two are one! One cannot go without the other. This pipe and the secret of this mixture belonged to my benefactor. They were handed down to him in the same way my benefactor gave them to me. The mixture, although difficult to prepare, is replenishable. Its secret lies in its ingredients, and in the way they are treated and mixed. The pipe, on the other hand, is a lifetime affair. It must be looked after with infinite care. It is hardy and strong, but it should never

"Що ви курите, доне Хуане?"

"Ось це!"

Він розстібнув комір, давши мені змогу побачити невеликий мішечок, який тримав під сорочкою, — він висів у нього на шиї, як медальйон. Дон Хуан витяг його назовні, розв'язав і дуже обережно насипав трохи його вмісту собі на долоню.

Наскільки я зміг розібрати, суміш виглядала як ретельно подрібнене чайне листя різного забарвлення — від темно-коричневого до світло-зеленого — з поодинокими цятками яскраво-жовтого кольору.

Він висипав суміш назад у мішечок, закрив його, затяг шкіряною шворкою і знову поклав собі під сорочку.

"Що це за суміш?"

"У ній багато чого. Добути всі інгредієнти — це дуже складна справа. Потрібно вирушати в далекі мандри. Грибочки [*los honguitos*], необхідні для приготування суміші, ростуть лише певної пори року й тільки в певних місцях."

"Ви маєте іншу суміш для кожного виду допомоги, якої потребуєте?"

"Ні! Є лише один дим, і не існує жодного іншого, що був би подібний до нього."

Він показав пальцем на мішечок, що висів у нього за пазухою, й підняв люльку, яку тримав затиснутою між ногами.

"Ці двоє становлять єдине ціле! Одне не може без іншого. Ця люлька й секрет суміші належали моєму доброчинцеві. Вони були передані йому в такий самий спосіб, у який мій доброчинець передав їх мені. Суміш, хоча її й важко приготувати, є поповнюваною. Секрет суміші лежить у її інгредієнтах і в способі їхнього збирання, обробки та змішування. Натомість люлька — це справа всього життя. Про неї необхідно дбати з безмежною турботою й увагою. Вона тривка і міцна, але її ніколи не слід

—¿Qué fuma usted, don Juan?

—¡Esto!

Abrió el cuello de su camisa dejando ver una bolsita que llevaba colgada como un medallón. La sacó, la desató, y con mucho cuidado vertió parte del contenido en la palma de su mano.

Hasta donde pude ver, la mezcla parecía hojas de té finamente deshebradas cuyo color variaba del café oscuro al verde claro, con unas cuantas pizcas de amarillo brillante.

Reintegró la mezcla a la bolsa, cerró la bolsa, la ató con una tirilla de cuero y la puso nuevamente bajo su camisa.

—¿Qué clase de mezcla es?

—Lleva muchas cosas. Conseguir todos los ingredientes es empresa muy difícil. Hay que viajar lejos. Los honguitos que se necesitan para preparar la mezcla crecen sólo en ciertas épocas del año, y sólo en ciertos sitios.

—¿Tiene usted una mezcla diferente para cada tipo de ayuda que necesita?

—¡No! Sólo hay un humito, y no hay otro como él.

Señaló la bolsa colgada contra su pecho y alzó la pipa que descansaba entre sus piernas.

—¡Estas dos son una! Una no puede ir sin la otra. Esta pipa y el secreto de esta mezcla pertenecían a mi benefactor. A él se los entregaron en la misma forma en que mi benefactor me los dio a mi. Aunque la mezcla es difícil de preparar, uno puede volver a abastecerse. El secreto está en los ingredientes, y en la manera como se tratan y se mezclan. En cambio, la pipa es para toda la vida. Debe tratársela con cuidado infinito. Es resistente y fuerte, pero nunca hay que

be struck or knocked about. It should be handled with dry hands, never when the hands are sweaty, and should be used only when one is alone. And no one, absolutely no one, should ever see it, unless you mean to give it to somebody. That is what my benefactor taught me, and that is the way I have dealt with the pipe all my life."

"What would happen if you should lose or break the pipe?"

He shook his head, very slowly, and looked at me.

"I would die!"

"Are all the sorcerers' pipes like yours?"

"Not all of them have pipes like mine. But I know some men who do."

"Can you yourself make a pipe like this one, don Juan?" I insisted. "Suppose you did not have it, how could you give me one if you wanted to do so?"

"If I didn't have the pipe, I could not, nor would I, want to give one. I would give you something else instead."

He seemed to be somehow cross at me. He placed his pipe very carefully inside the sheath, which must have been lined with a soft material because the pipe, which fitted tightly, slid in very smoothly. He went inside the house to put his pipe away.

"Are you angry at me, don Juan?" I asked when he returned. He seemed surprised at my question.

"No! I'm never angry at anybody! No human being can do anything important enough for that. You get angry at people when you feel that their acts are important. I don't feel that way any longer."

ударяти чи стукати нею об щось. Тримати люльку слід тільки сухими руками й ніколи не братися за неї, коли долоні спітнілі, а використовувати її слід лише тоді, коли перебуваєш на самоті. І ніхто, взагалі ніхто й ніколи не повинен її бачити, хіба що ти збираєшся передати її комусь. Ось чого вчив мене мій доброчинець, і саме так я поводився з люлькою все моє життя."

"А що сталося б, якби ви її втратили чи зламали?"

Він похитав головою, дуже повільно, і подивився на мене.

"Я б помер."

"Чи люльки всіх мольфарів такі, як ваша?"

"Не всі з них мають люльку, як у мене. Але я знаю кількох, хто має таку."

"А ви самі можете зробити таку люльку, як ця, доне Хуане? — допитувався я. — Припустімо, ви її не мали, як ви тоді могли б дати мені люльку, якби захотіли зробити це?"

"Якби я не мав люльки, то не зміг би, і не захотів би, дати її тобі. Я дав би тобі замість неї щось інше."

Здавалося, що дон Хуан чомусь сердитий на мене. Він дуже обережно поклав люльку в чохол, який, певно, мав підкладку з м'якого матеріалу, бо хоча люлька й вкладалася в нього досить щільно, вона дуже легко ковзнула всередину. Він пішов у дім, щоб віднести люльку.

"Ви на мене гніваєтеся, доне Хуане?" — запитав я, коли він повернувся. Моє запитання, здавалося, здивувало його.

"Ні! Я ніколи ні на кого не гніваюся! Жодна людина не може зробити нічого, що було б досить важливе для цього. На людей гніваєшся, коли відчуваєш, що їхні вчинки важливі. Нічого подібного я більше не відчуваю."

golpearla ni hacerla rodar de aquí para allá. Hay que manejarla con las manos secas, nunca cuando las manos están sudadas, y nada más debe usarse cuando se esté a solas. Y nadie, absolutamente nadie debe verla nunca, a menos que uno quiera dársela a alguien. Así me enseñó mi benefactor, y así he tratado a la pipa toda mi vida.

—¿Qué pasaría si usted perdiera o rompiera la pipa?

Meneó la cabeza, muy lentamente, y me miró.

—¡Me moriría!

—¿Son como la suya todas las pipas de los brujos?

—No todos tienen pipas como la mía. Pero conozco algunos que sí.

—¿Puede usted mismo hacer una pipa como ésta, don Juan? —insistí—. Suponga que no la tuviera: ¿cómo podría darme una si quisiera?

—Si no tuviera la pipa, no podría ni querría darla. Te daría cualquier otra cosa.

Parecía algo hosco conmigo. Metió con mucho cuidado la pipa en la funda, que debía de estar forrada de algún material suave, pues la pipa, que encajaba con justeza, se deslizó fácilmente al interior. Don Juan entró en la casa para guardar su pipa.

—¿Está usted enojado conmigo, don Juan? —le pregunté cuando volvió. Pareció sorprenderse de mi pregunta.

—¡No! ¡Nunca me enojo con nadie! Ningún ser humano puede hacer nada lo bastante importante para enojarme. Uno se enoja con la gente cuando siente que sus actos son importantes. Yo ya no siento eso.

Tuesday, December 26, 1961

The specific time to replant the "shoot," as don Juan called the root, was not set, although it was supposed to be the next step in taming the plant-power.

I arrived at don Juan's house on Saturday, December 23, early in the afternoon. We sat in silence for some time, as usual. The day was warm and cloudy. It had been months since he had given me the first portion.

"It is time to return the weed to the earth," he said suddenly. "But first I am going to fix a protection for you. You will keep it and guard it, and it is for you alone to see. Since I am going to fix it, I will also see it. That is not good, because, as I told you, I am not fond of the devil's weed. We are not one. But my memory will not live long; I am too old. You must keep it from the eyes of others, however, for so long as their memory of having seen it lasts the power of the protection is harmed."

He went into his room and pulled three burlap bundles out from under an old straw mat. He came back to the porch and sat down.

After a long silence he opened one bundle. It was the female *Datura* he had collected with me; all the leaves, flowers, and seedpods that he had stacked up before were dry. He took the long piece of root shaped like the letter Y and tied the bundle again.

The root had dried and shriveled and the bars of the fork had become more widely separated and more contorted. He put the

Вівторок, 26 грудня 1961 року

Час для пересаджування «пагона», як дон Хуан називав корінь, не був точно встановлений, хоча передбачалося, що це буде наступний крок у приборкуванні цієї рослини-сили.

Я приїхав до оселі дона Хуана в суботу, 23 грудня, рано пополудні[63]. Ми якийсь час сиділи мовчки, як і зазвичай. День був теплий і хмарний. Минуло кілька місяців відтоді, як він дав мені першу частину кореня.

"Настав час повернути траву диявола землі, — раптом сказав він. — Але спершу я збираюся встановити для тебе захист. Ти оберігатимеш і захищатимеш її, і лише тобі можна буде її бачити. Оскільки я встановлюватиму захист, я теж бачитиму її. Це недобре, бо, як я вже тобі казав, я не прихильник трави диявола. Ми з нею не є одним цілим. Але моя пам'ять житиме недовго; я занадто старий. Проте ти муситимеш оберігати її від сторонніх очей, бо, доки вони пам'ятатимуть про те, що бачили її, сила захисту буде ушкоджена."

Дон Хуан пішов до своєї кімнати й витяг з-під старої солом'яної мати три рядняні клунки. Потім він повернувся на присінок і сів.

Після тривалого мовчання він розгорнув один клунок. Це була жіноча особина *Datura*, яку він викопав раніше зі мною; усі складені ним тоді квіти, листя й насіннєві стручки були сухі. Він узяв довгий шмат кореня у формі латинської літери Y і зав'язав клунок знову.

Корінь висох і зморщився, а відростки розгалуження розійшлися ще ширше й стали ще більш покручені. Він поклав його собі на

Martes, 26 de diciembre, 1961

El tiempo específico de replantar el «brote», como don Juan llamaba a la raíz, no estaba fijado, aunque se suponía que era el siguiente paso para domar el poder vegetal.

Llegué a casa de don Juan el sábado 23 de diciembre, temprano por la tarde. Estuvimos un rato sentados en silencio, como de costumbre. El día era cálido y nublado. Habían pasado meses desde que don Juan me diera la primera parte.

—Es tiempo de devolver la yerba a la tierra —dijo de pronto—. Pero antes voy a prepararte una protección. Tú la guardarás, y sólo tú debes verla. Como yo voy a prepararla, también yo la veré. Eso no es bueno porque, como te dije, no le tengo buena voluntad a la yerba del diablo. No somos uno. Pero mi recuerdo no vivirá mucho; soy demasiado viejo. Sin embargo, debes guardarla de los ojos de otros porque, mientras dura su recuerdo de haberla visto, el poder de la protección sufre daño.

Entró en su cuarto y sacó tres bultos de arpillera debajo de un petate viejo. Volvió al zaguán y tomó asiento.

Tras largo silencio abrió uno de los bultos. Era la datura hembra que había recogido en mi compañía; todas las hojas, flores y vainas apiladas con anterioridad estaban secas. Tomó el trozo largo de raíz en forma de Y, y luego ató nuevamente el bulto.

La raíz se había secado y enjutado y las barras de la horqueta se hallaban más separadas y contorsionadas. Puso la raíz en

[63] Early afternoon (англ.) — час від дванадцятої до третьої години пополудні, перед пізнім пообіддям

root on his lap, opened his leather pouch, and pulled out his knife. He held the dry root in front of me.

"This part is for the head," he said, and made the first incision on the tail of the Y, which in an upside-down position resembled the shape of a man with his legs spread out.

"This is for the heart," he said, and cut close to the joint of the Y. Next he chopped the tips of the root, leaving about three inches of wood on each bar of the Y. Then slowly and patiently he carved the shape of a man.

The root was dry and fibrous. In order to carve it, don Juan made two incisions and peeled the fibers between them to the depth of the cuts. Nevertheless, when he came to details, he chiseled the wood, as when he shaped the arms and the hands. The final product was a wiry figurine of a man, arms folded over the chest and hands in a clasping position.

Don Juan got up and walked to a blue agave growing in front of the house, next to the porch. He took the hard thorn of one of the center, pulpy leaves, bent it, and rotated it three or four times. The circular motion almost detached it from the leaf; it hung loose. He bit on it, or rather, he held it between his teeth, and yanked it out. The thorn came out from the pulp, bringing with it a bunch of long threadlike fibers, attached to the woody part like a white tail, two feet long. Still holding the thorn between his teeth, don Juan twisted the fibers together between the palms of his hands and made a string, which he wrapped around the figurine's legs to bring them together. He encircled the lower part of the body until the string was all used up; then very skillfully he

коліна, розкрив свою шкіряну торбинку й витяг із неї ножа. Він підняв сухий корінь, тримаючи його переді мною.

"Ця частина — для голови", — мовив дон Хуан і зробив перший надріз на кінці з'єднаної частини літери Y, яка у перевернутому положенні нагадувала фігурку чоловіка з широко розставленими ногами.

"Ця — для серця", — промовив він і зробив надріз поруч із місцем з'єднання двох відростків. Відтак він обрізав кінці кореня, залишивши приблизно по три дюйми на кожному відгалуженні. Потім він повільно й старанно вирізьбив фігурку чоловіка.

Корінь був сухий і волокнистий. Для різьблення по ньому він робив два надрізи й вибирав волокна між ними на глибину прорізів. Проте коли він перейшов до деталей, то зрізав деревину, як під час вирізьблювання рук і кистей. Результатом його роботи була жилава фігурка чоловіка зі складеними на грудях руками і зчепленими долонями.

Дон Хуан підвівся й підійшов до блакитної агави, яка росла перед домом неподалік від присінка. Він ухопився рукою за твердий шип одного з розташованих у центрі м'ясистих листків, зігнув його й три-чотири рази крутнув. Цей коловий рух майже відокремив шип від листка, і він повис, ледь тримаючись на ньому. Дон Хуан відкусив його або, скоріше, затиснув шип між зубами й висмикнув його. Шип вийшов із м'якоті листка, тягнучи за собою цілий жмуток довгих ниткоподібних волокнинок, приєднаних до деревної частини, ніби білий хвіст завдовжки два фути. Продовжуючи затискати шип між зубів, дон Хуан скрутив волокнинки разом між своїми долонями, зробивши з них шворку, яку обмотав навколо ніг фігурки, щоб звести їх разом. У такий спосіб він оперезав усю нижню частину тулуба, поки не

su regazo, abrió el morral de cuero y extrajo su cuchillo. Sostuvo la raíz seca frente a mí.

—Esta parte es para la cabeza —dijo, e hizo la primera incisión en la cola de la Y, que vista al revés semejaba la forma de un hombre con las piernas abiertas.

—Ésta es para el corazón —dijo, y cortó cerca del ángulo de la Y. Luego cortó las puntas de la raíz, dejando unos siete centímetros en cada barra de la Y. Luego, con lentitud y paciencia, talló la forma de un hombre.

La raíz era seca y fibrosa. Para tallarla, don Juan hacía dos incisiones y pelaba las fibras entre ambas hasta la hondura de los cortes. Sin embargo, cuando se trataba de detalles, como dar forma a brazos y manos, cincelaba la madera. El producto final fue una figurilla como de alambre: un hombre con los brazos cruzados sobre el pecho y las manos en posición de aferrar.

Don Juan se levantó y fue hasta una agave azul que crecía frente a la casa, junto al porche. Asió la dura espina de una de las pulposas hojas centrales, la dobló y le dio dos o tres vueltas. El movimiento circular casi separó la espina de la hoja, dejándola colgada. Él la mordió, o más bien la tomó entre los dientes, y dio un tirón. La espina salió de la pulpa, arrastrando consigo un manojo de largas fibras: hebras de sesenta centímetros de largo unidas a la parte leñosa como una cola blanca. Aún sosteniendo la espina con los dientes, don Juan trenzó las fibras entre las palmas de sus manos e hizo un cordel que ató alrededor de las piernas de la figurilla, para juntarlas. Envolvió la parte inferior del cuerpo hasta que el cordel se terminó;

worked the thorn like an awl inside the front part of the body under the folded arms, until the sharp tip emerged as though popping out of the figurine's hands. He used his teeth again and, by pulling gently, brought the thorn nearly all the way out. It looked like a long spear protruding from the figure's chest. Without looking at the figure anymore, don Juan placed it inside his leather pouch. He seemed exhausted from the effort. He lay down on the floor and fell asleep.

It was already dark when he woke up. We ate the groceries I had brought him and sat on the porch for a while longer. Then don Juan walked to the back of the house, carrying the three burlap bundles. He cut twigs and dry branches and started a fire. We sat in front of it comfortably, and he opened all three bundles. Besides the one containing the dry pieces of the female plant, there was another with all that was left of the male plant, and a third, bulky one containing green, freshly cut pieces of *Datura*.

Don Juan went to the pig's trough and came back with a stone mortar, a very deep one that looked more like a pot whose bottom ended in a soft curve. He made a shallow hole and set the mortar firmly on the ground. He put more dry twigs on the fire, then took the two bundles with the dry pieces of male and female plants and emptied them into the mortar all at once. He shook the burlap to make sure that all the debris had fallen into the mortar. From the third bundle he extracted two fresh pieces of *Datura* root.

"I am going to prepare them just for you," he said.

використав усю шворку; відтак він мистецьки орудував шипом, як шилом, усередині передньої частини тулуба під складеними руками, поки назовні не з'явилося його вістря, ніби вирвавшись із долонь фігурки. Він знову скористався зубами й, обережно тягнучи шип, висмикнув його майже повністю. Тепер шип нагадував довгий спис, що стирчить із грудей чоловічка. Не дивлячись більше на фігурку, дон Хуан поклав її у свою шкіряну торбину. Здавалося, що докладені до цієї роботи зусилля виснажили його. Він ліг на підлогу й заснув.

Було вже темно, коли він прокинувся. Ми поїли продуктів, які я йому привіз, і ще трохи посиділи на присінку. Потім дон Хуан пішов за будинок, несучи три рядняні клунки. Він нарізав пруття і сухого гілля й розпалив багаття. Ми зручно влаштувались перед ним, і дон Хуан розгорнув усі три клунки. Крім того, який містив сухі шматки жіночої рослини, був іще один клунок з усім, що залишилося від чоловічої особини, а в третьому, найоб'ємнішому, лежали зелені свіжозрізані шматки *Datura*.

Дон Хуан пішов до корита для свиней і повернувся з кам'яною ступкою, дуже глибокою, яка скоріше нагадувала горщик із заокругленим денцем. Він викопав у землі неглибоку ямку й міцно встановив у ній ступку. Він доклав сухого пруття у вогонь, відтак узяв два клунки із сухими шматками чоловічої й жіночої рослин і висипав їх усі в ступку. Він струснув рядину, щоб упевнитися, що всі дрібні залишки впали у ступку. Із третього клунка він витяг два свіжі шматки кореня *Datura*.

"Я збираюся приготувати їх спеціально для тебе", — мовив він.

luego, con gran pericia, utilizó la espina como una lezna dentro de la parte delantera del cuerpo, bajo los brazos cruzados, hasta que la aguda punta salió, como brotando de las manos de la figurilla. Usó de nuevo los dientes y, jalando con suavidad, sacó la espina casi por entero. Parecía una larga lanza sobresaliendo del pecho de la figura. Sin mirar ya la estatuilla, don Juan la metió en su morral. Parecía exhausto por el esfuerzo. Se acostó en el piso y se quedó dormido.

Ya estaba oscuro cuando despertó. Comimos las provisiones que yo le había llevado y estuvimos un rato más sentados en el zaguán. Luego don Juan caminó hacia la parte trasera de la casa, llevando los tres bultos de arpillera. Cortó varias ramas secas y encendió una fogata. Nos sentamos cómodamente frente a ella y don Juan abrió los tres bultos. Además del que contenía los pedazos secos de la planta hembra, había otro con todo lo que aún quedaba de la planta macho, y un tercero, voluminoso, que contenía pedazos verdes de datura, recién cortados.

Don Juan fue a la artesa y regresó con un mortero muy hondo, que más parecía una jarra con el fondo en suave curva. Hizo un hoyo poco profundo y asentó firmemente el mortero en la tierra. Echó más ramas secas en el fuego; después tomó los dos bultos con los pedazos secos de las plantas macho y hembra y los vació juntos en el mortero. Sacudió la arpillera para asegurarse de que todos los pedazos habían caído en el mortero. Del tercer bulto extrajo dos trozos frescos de raíz de datura.

—Voy a prepararlos sólo para ti —dijo.

"What kind of a preparation is it, don Juan?"

"One of these pieces comes from a male plant, the other from a female plant. This is the only time the two plants should be put together. The pieces come from a depth of one yard."

He mashed them inside the mortar with even strokes of the pestle. As he did so, he chanted in a low voice, which sounded like a rhythmless, monotonous hum. The words were unintelligible to me. He was absorbed in his task.

When the roots were completely mashed he took some *Datura* leaves from the bundle. They were clean and freshly cut, and all were intact and free of wormholes and cuts. He dropped them into the mortar one at a time. He took a handful of *Datura* flowers and dropped them also into the mortar in the same deliberate manner. I counted fourteen of each. Then he got a bunch of fresh, green seedpods which had all their spikes and were not open. I could not count them because he dropped them into the mortar all at once, but I assumed that there were also fourteen of them. He added three stems of *Datura* without any leaves. They were dark red and clean and seemed to have belonged to large plants, judging by their multiple ramifications.

After all these items had been put into the mortar, he mashed them to a pulp with the same even strokes. At a certain moment he tipped the mortar over, and with his hand scooped the mixture into an old pot. He stretched out his hand to me, and I thought he wanted me to dry it. Instead, he took my left hand and with a very fast motion separated the middle and fourth fingers as far as he could. Then, with the point of his knife, he stabbed me right in between the two

"Про яке приготування йдеться, доне Хуане?"

"Один із цих шматків — від жіночої рослини, інший — від чоловічої. Це єдиний випадок, коли обидві рослини слід класти разом. Ці шматки з глибини в один ярд."

Дон Хуан розминав їх у ступці розміреними ударами товкачика. Роблячи це, він тихим голосом наспівував щось, що звучало як позбавлене ритму монотонне мугикання. Слів я не міг розібрати. Він був поглинутий роботою.

Коли обидва корені були повністю розтерті, дон Хуан вийняв із клунка кілька листків *Datura*. Вони були чисті й свіжозрізані, і всі були цілі — без жодних пошкоджень, дірок чи надрізів від гусені. Він по одному повкидав їх у ступку. Він узяв жменю квітів *Datura* і теж вкинув їх у ступку в такий самий неквапливий спосіб. Я нарахував чотирнадцять листків і стільки ж квіток. Потім він дістав жмуток зелених нерозкритих насіннєвих стручків, на яких збереглися всі їхні шпичаки. Я не зміг їх порахувати, бо він кинув їх у ступку всі разом, але припустив, що їх теж було чотирнадцять. Він додав три стебла *Datura* без листя. Вони були темно-червоні й чисті і належали великим рослинам, судячи з їхніх численних розгалужень.

Поклавши все це до ступки, дон Хуан розім'яв її вміст на кашу тими самими розміреними ударами. У певний момент він перевернув ступку й рукою вискріб суміш у старий горщик. Він простягнув мені руку, і я подумав, що він хоче, щоб я її витер. Натомість він схопив мою ліву кисть і дуже швидким рухом розчепірив середній і підмізинний пальці так широко, як тільки зміг. Відтак він застромив вістря свого ножа прямо між ними й розрізав

—¿Qué clase de preparación es, don Juan?

—Uno de estos pedazos viene de una planta macho, el otro de una planta hembra. Ésta es la única vez que se deben juntar las dos plantas. Los pedazos vienen de un metro de hondo.

Los maceró con golpes parejos de la mano del mortero. Al hacerlo cantaba en voz baja: una especie de zumbido monótono, sin ritmo. Las palabras me resultaron ininteligibles. Se hallaba absorto en su tarea.

Cuando las raíces estuvieron completamente maceradas, tomó del bulto algunas hojas de datura. Estaban limpias y recién cortadas, todas intactas, sin cortes ni agujeros de gusano. Las echó en el mortero una por una. Tomó un puñado de flores de datura y también las echó en el mortero, en la misma forma deliberada. Conté catorce de cada cosa. Luego sacó un manojo de vainas frescas, verdes: conservaban sus espinas y no estaban abiertas. No pude contarlas porque las echó todas juntas en el mortero, pero supuse que también eran catorce. Añadió tres tallos de datura, sin hojas. Eran rojos oscuros y estaban limpios y, a juzgar por sus ramificaciones múltiples, parecían haber pertenecido a unas plantas grandes.

Tras poner en el mortero todos estos ingredientes, los convirtió en una pulpa con los mismos golpes parejos. En determinado momento inclinó el mortero y con la mano empujó la mezcla a una olla vieja. Me alargó la mano; pensé que quería que se la secara. En vez de ello, tomó mi mano izquierda y con un movimiento muy rápido separó los dedos medio y anular tanto como pudo. Luego, con la punta de su cuchillo, me hirió entre ambos dedos y

fingers and ripped downward on the skin of the fourth finger. He acted with so much skill and speed that when I jerked my hand away it was deeply cut, and the blood was flowing abundantly. He grabbed my hand again, placed it over the pot, and squeezed it to force more blood out.

My arm got numb. I was in a state of shock—strangely cold and rigid, with an oppressive sensation in my chest and ears. I felt I was sliding down on my seat. I was fainting! He let go of [~~of~~] my hand and stirred the contents of the pot. When I recovered from the shock I was really angry with him. It took me quite some time to regain my composure.

He set up three stones around the fire and placed the pot on top of them. To all the ingredients he added something that I took to be a big chunk of carpenter's glue and a pot of water, and let all that boil. *Datura* plants have, by themselves, a very peculiar odor. Combined with the carpenter's glue, which gave off a strong odor when the mixture began to boil, they created so pungent a vapor that I had to fight not to vomit.

The mix boiled for a long time as we sat there motionless in front of it. At times, when the wind blew the vapor in my direction, the stench enveloped me, and I held my breath in an effort to avoid it.

Don Juan opened his leather pouch and took the figurine out; he handed it to me carefully and told me to place it inside the pot without burning my hands. I let it slip gently into the boiling mush. He got out his knife, and for a second I thought he was going to slash me again; instead, he pushed the figurine with the tip of the knife and sank it.

He watched the mush boil for a while longer, and then began to clean the mortar. I

шкіру вниз по підмізинному пальцю. Він діяв так вправно і швидко, що, коли я відсмикнув руку, на ній уже був глибокий поріз, з якого струменіла кров. Він знову схопив мою кисть, розташував її над горщиком і стиснув, щоб вичавити більше крові.

Уся моя рука заніміла. Я був у стані шоку — дивно байдужий і закляклий, з якимось млосним відчуттям у грудях і вухах. Я відчував, що зісковзую кудись униз прямо там, де сиджу. Я непритомнів! Він відпустив мою руку й розмішав уміст горщика. Коли я отямився від шоку, то був по-справжньому сердитий на нього. Мені знадобився якийсь час, щоб відновити самовладання.

Він розклав навколо багаття три камені й поставив на них горщик. До всіх інгредієнтів він додав кухоль води й щось, що я прийняв за великий шмат столярного клею, і залишив усю цю суміш кипіти. Рослини *Datura* самі по собі мають дуже специфічний запах. У поєднанні зі столярним клеєм, від якого пішов сильний сморід, коли суміш закипіла, вони створили такі їдкі випари, що я насилу втримувався від блювання.

Суміш довго кипіла, а ми нерухомо сиділи перед нею. Час від часу, коли вітер ніс випари в мій бік, мене огортав сморід і я затримував подих, намагаючись його уникнути.

Дон Хуан розкрив свою шкіряну торбину й дістав із неї фігурку; він обережно подав її мені й сказав покласти до горщика, не обпікши при цьому рук. Я дав їй м'яко зісковзнути в кипляче кашоподібне вариво. Він вийняв ножа, і на якусь мить я подумав, що він знову збирається мене різонути; натомість він штовхнув фігурку вістрям й утопив її.

Він ще якийсь час спостерігав, як кипить кашоподібна суміш, а потім почав чистити

desgarró hacia abajo la piel del anular. Actuó con tanta habilidad y rapidez que cuando retraje la mano ésta tenía una cortada honda, y la sangre fluía en abundancia. Cogió nuevamente mi mano, la puso sobre la olla y la apretó para forzar la salida de más sangre.

El brazo se me adormeció. Me hallaba en un estado de *shock*: extrañamente frío y rígido, con una sensación opresiva en el pecho y en los oídos. Sentí que resbalaba sobre mi asiento. ¡Me estaba desmayando! Don Juan soltó mi mano y agitó el contenido de la olla. Al recuperarme del *shock*, me sentí realmente enojado con él. Tardé bastante tiempo en recobrar la compostura.

Colocó tres piedras en torno al fuego y puso encima la olla. A todos los ingredientes añadió algo que me pareció ser un gran trozo de cola de carpintero, así como una olla de agua, y dejó hervir la mezcla. Las plantas de datura tienen, por sí solas, un olor muy peculiar. Combinadas con la cola, que produjo un fuerte olor cuando la mezcla empezó a hervir, creaban un vapor tan acerbo que yo debía contenerme para no vomitar.

La mezcla hirvió largo rato mientras seguíamos inmóviles, sentados frente a ella. A ratos, cuando el viento llevaba el vapor en mi dirección, la pestilencia me envolvía, y yo aguantaba el aliento en un esfuerzo por evitarla.

Don Juan abrió su morral y sacó la figurilla; me la dio cuidadosamente y me indicó ponerla en la olla sin quemarme las manos. La dejé resbalar suavemente hacia la papilla hirviente. Él sacó su cuchillo, y por un segundo creí que iba a cortarme de nuevo; en vez de ello, empujó la figurita con la punta del cuchillo y la hundió.

Observó la papilla hervir durante un rato más, y luego empezó a limpiar el mortero. Lo

helped him. When we had finished he set the mortar and pestle against the fence. We went inside the house, and the pot was left on the stones all night.

The next morning at dawn don Juan instructed me to pull the figurine out of the glue and hang it from the roof facing the east, to dry in the sun. At noon it was stiff as a wire. The heat had sealed the glue, and the green color of the leaves had mixed with it. The figurine had a glossy, eerie finish.

Don Juan asked me to get the figurine down. Then he handed me a leather pouch he had made out of an old suede jacket I had brought for him some time before. The pouch looked like the one he owned himself. The only difference was that his was made of soft, brown leather.

"Put your 'image' inside the pouch and close it," he said.

He did not look at me, and deliberately kept his head turned away. Once I had the figurine inside the pouch he gave me a carrying net, and told me to put the clay pot inside the net.

He walked to my car, took the net from my hands, and fastened it onto the open lid of the glove compartment.

"Come with me," he said.

I followed him. He walked around the house, making a complete clockwise circle. He stopped at the porch and circled the house again, this time going counterclockwise and again returning to the porch. He stood motionless for some time, and then sat down.

I was conditioned to believe that everything he did had some meaning. I was wondering about the significance of circling the house when he said, "Hey! I have forgotten where I put it."

ступку. Я допомагав йому. Коли ми закінчили, він поклав ступку й товкачик біля огорожі. Ми ввійшли в дім, а горщик залишався на каменях усю ніч.

Наступного ранку на світанні дон Хуан сказав мені витягти фігурку з клейкої маси й підвісити до покрівлі лицем на схід, щоб вона сохла на сонці. Опівдні вона вже була тверда, як дріт. Від спеки клей загус, а зелений колір листя змішався з ним. Фігурка мала якийсь глянсуватий, моторошний вигляд.

Дон Хуан велів мені зняти фігурку. Відтак він простягнув мені шкіряну торбину, яку зробив зі старої замшевої куртки, що я привіз для нього раніше. Торбина була схожа на його власну. Вони різнилися лише тим, що його була пошита з м'якої брунатної шкіри.

"Поклади своє «зображення» в торбинку й закрий її", — мовив він.

Він не дивився на мене й навмисно відвернув голову. Щойно фігурка опинилася в торбині, він дав мені сітку й велів покласти в неї глиняний горщик.

Він підійшов до моєї машини, взяв сітку в мене з рук і причепив її до відкритого вічка бардачка.

"Ходімо зі мною", — сказав він.

Я рушив за ним. Дон Хуан обійшов навколо будинку, зробивши повне коло за годинниковою стрілкою. Він зупинився біля присінка і ще раз обійшов навколо дому, цього разу рухаючись проти годинникової стрілки, і знову повернувся до присінка. Він нерухомо постояв якийсь час, а потім сів.

Я вже привчився вважати, що все, що він робить, має якесь значення. Я розмірковував про сенс його кружляння навколо дому, коли він промовив: "Отакої! Я забув, куди поклав його."

ayudé. Cuando terminamos, puso contra la cerca el mortero y la mano. Entramos en la casa, y la olla quedó toda la noche sobre las piedras.

Al amanecer, don Juan me dio instrucciones de sacar la figurilla de la goma y colgarla del techo mirando hacia el este, para que se secara al sol. A mediodía estaba tiesa como alambre. El calor había sellado el pegamento, y el color verde de las hojas se había mezclado con él. La figurilla tenía un acabado brillante, extraño.

Don Juan me pidió descolgarla. Luego me dio un morral pequeño que había hecho con una vieja chaqueta de ante que yo le llevé tiempo atrás. El morral era igual al que él mismo tenía. La única diferencia era que el suyo era de cuero café suave.

—Mete tu «imagen» en el morral y ciérralo —dijo.

No me miraba, y deliberadamente mantenía apartado el rostro. Una vez que tuve la figurilla dentro del morral me dio una red para cargar y me indicó poner allí la olla de barro.

Caminó hasta mi coche, me quitó a red de las manos y la ató a la tapa abierta del compartimiento de guantes.

—Ven conmigo —dijo.

Lo seguí. Rodeó la casa, describiendo un círculo completo en el sentido de las manecillas del reloj. Se detuvo en el zaguán y circundó la casa de nuevo, esta vez en dirección contraria, regresando otra vez al zaguán. Permaneció inmóvil algún tiempo, y luego se sentó.

Estaba yo condicionado a suponer un significado en todo cuanto don Juan hacía. Me preguntaba cuál podría ser el de dar vueltas a la casa, cuando él dijo: —¡Caramba! Se me olvidó dónde lo puse.

I asked him what he was looking for. He said he had forgotten where he had placed the shoot I was to replant. We walked around the house once more before he remembered where it was.

He showed me a small glass jar on a piece of board nailed to the wall below the roof. The jar contained the other half of the first portion of the *Datura* root. The shoot had an incipient growth of leaves at its top end. The jar contained a small amount of water, but no soil.

"Why doesn't it have any soil?" I asked.

"All soils are not the same, and the devil's weed must know only the soil on which she will live and grow. And now it is time to return her to the ground before the worms damage her."

"Can we plant her here near the house?" I asked.

"No! No! Not around here. She must be returned to a place of your liking."

"But where can I find a place of my liking?"

"I don't know that. You can replant her wherever you want. But she must be cared for and looked after, because she must live so that you will have the power you need. If she dies, it means that she does not want you, and you must not disturb her further. It means you won't have power over her. Therefore, you must care for her, and look after her, so that she will grow. You must not pamper her, though."

"Why not?"

"Because if it is not her will to grow, it is of no use to entice her. But, on the other hand, you must prove that you care. Keep the worms away and give her water

Я запитав, що він шукає. Дон Хуан відповів, що забув, куди поклав пагін, який я маю пересадити. Ми ще раз обійшли навколо будинку, поки він нарешті згадав, де був пагін.

Він показав мені на скляну баночку, що стояла на прибитій до стіни дошці під покрівлею. У баночці була друга половина першої частини кореня *Datura*. На верхівці пагона вже прорізувалися молоді листочки. Баночка містила незначну кількість води, але землі не було зовсім.

"А чому в ній немає ґрунту?" — запитав я.

"Усі ґрунти різні, а трава диявола повинна знати лише той ґрунт, на якому вона житиме й ростиме. А зараз саме час повернути її землі, поки черва її не пошкодила."

"Чи можемо ми посадити її тут, біля дому?" — запитав я.

"Ні! Ні! Тут не можна. Її необхідно повернути землі на місці твого вподобання."

"Але де я можу знайти місце мого вподобання?"

"Я цього не знаю. Ти можеш посадити її всюди, де захочеш. Але про неї необхідно дбати й доглядати її, бо вона мусить жити, щоб ти мав ту силу, якої потребуєш. Якщо вона загине, це означає, що трава диявола тебе не хоче і ти більше не повинен її турбувати. Це означає, що ти не матимеш над нею влади. Тому ти мусиш піклуватися про неї і доглядати її, щоб вона росла. Але при цьому ти не повинен і балувати її."

"Чому ні?"

"Бо якщо вона не волитиме[64] рости, то не буде ніякої користі з принаджування її. Але, з іншого боку, ти мусиш довести, що дбаєш про неї. Захищай від черви й напувай

Le pregunté qué buscaba. Dijo haber olvidado dónde dejó el brote que yo debía replantar. Rodeamos la casa una vez más antes de que recordara el sitio.

Me mostró un pequeño frasco de vidrio sobre un pedazo de tabla clavado a la pared, debajo del techo. El frasco contenía la otra mitad de la primera parte de la raíz de datura. El brote mostraba un incipiente crecimiento de hojas en su extremo superior. El frasco contenía una pequeña cantidad de agua, pero nada de tierra.

—¿Por qué no tiene tierra? —pregunté.

—No todas las tierras son la misma, y la yerba del diablo debe conocer sólo la tierra en que vivirá y crecerá. Y ahora es tiempo de devolverla a la tierra, antes que la dañen los gusanos.

—¿Podemos plantarla aquí cerca de la casa? —pregunté.

—¡No! ¡No! Cerca de aquí no. Debe regresar a un sitio de tu gusto.

—¿Pero dónde puedo encontrar un sitio de mi gusto?

—Eso yo no sé. Puedes plantarla donde quieras. Pero hay que velar por ella, porque debe vivir para que tú tengas el poder que necesitas. Si muere, eso significa que no te quiere, y no debes molestarla más. Significa que no tendrás poder sobre ella. Por eso debes cuidarla y velar por ella, para que crezca. Pero no vayas a consentirla.

—¿Por qué no?

—Porque si no es su voluntad crecer, de nada sirve sonsacarla. Pero, eso sí, demuéstrale que te preocupas. Tenla limpia de gusanos y dale agua cuando la visites. Esto

[64] *if it is not her will to grow* (англ.) — дослівно «якщо її волею не буде рости» (див. також примітку на стор. 134).

when you visit her. This must be done regularly until she seeds. After the first seeds bud out, we will be sure that she wants you."

"But, don Juan, it is not possible for me to look after the root the way you wish."

"If you want her power, you must do it! There is no other way!"

"Can you take care of her for me when I am not here, don Juan?"

"No! Not I! I can't do that! Each one must nourish his own shoot. I had my own. Now you must have yours. And not until she has seeded, as I told you, can you consider yourself ready for learning."

"Where do you think I should replant her?"

"That is for you alone to decide! And nobody must know the place, not even I! That is the way the replanting must be done. Nobody, but nobody, can know where your plant is. If a stranger follows you, or sees you, take the shoot and run away to another place. He could cause you unimaginable harm through manipulating the shoot. He could cripple or kill you. That's why not even I must know where your plant is."

He handed me the little jar with the shoot.

"Take it now."

I took it. Then he almost dragged me to my car.

"Now you must leave. Go and pick the spot where you will replant the shoot. Dig a deep hole, in soft dirt, next to a watery place. Remember, she must be near water in order to grow. Dig the hole with your hands only, even if they bleed. Place the shoot in the center of the hole and make a mound [*pilón*] around it. Then soak it with water. When the water sinks, fill the hole with soft

її, коли навідуватимеш. Це необхідно робити регулярно, поки вона не дасть насіння. Після того як проростуть перші насінини, ми будемо певні, що вона хоче тебе."

"Але, доне Хуане, для мене просто неможливо піклуватися про корінь так, як ви хочете."

"Якщо ти бажаєш її сили, то мусиш робити це! Іншого способу не існує!"

"А ви можете подбати про неї, коли мене тут не буде, доне Хуане?"

"Ні! Не я! Я не можу зробити цього! Кожен мусить сам плекати власний пагін. Я маю свій. Тепер ти повинен мати свій. І, як я тобі вже казав, ти можеш вважати себе готовим до навчання не раніше, ніж вона дасть насіння."

"Як ви вважаєте, де мені слід пересадити її?"

"Лише ти сам маєш вирішувати це. І ніхто не повинен знати про те місце, навіть я! Саме так необхідно її пересаджувати. Ніхто, взагалі ніхто не має знати, де росте твоя рослина. Якщо за тобою йтиме якийсь незнайомець, або якщо хтось сторонній побачить тебе, хапай пагін і біжи звідти до іншого місця. Він може завдати тобі неуявленної шкоди, маніпулюючи твоєю рослиною. Він може ослабити або вбити тебе. Ось чому навіть я не повинен знати, де росте твій дурман."

Дон Хуан простягнув мені баночку з пагоном:

"Бери його зараз."

Я взяв. Відтак він майже потяг мене до машини.

"Тепер ти мусиш поїхати. Рушай і обери місце, де ти пересадиш свій пагін. Викопай глибоку яму в м'якому ґрунті, неподалік від місця з водою. Пам'ятай, вона мусить бути біля води, щоб рости. Копай яму лише руками, навіть якщо розіб'єш їх у кров. Помісти пагін у центрі ями і насип навколо нього горбочок [*pilón*]. Потім добре змочи його водою. Коли вода всотається, засип яму

debe hacerse cada cierto tiempo hasta que tenga semilla. Después de que las primeras semillas germinen, estaremos seguros de que te quiere.

—Pero, don Juan, no me es posible cuidar la raíz como usted dice.

—¡Si quieres su poder, debes hacerlo! ¡No hay otra manera!

—¿Puede usted cuidármela mientras no estoy aquí, don Juan?

—¡No! ¡Yo no! ¡No puedo! Cada quien debe alimentar su propio brote. Yo tuve el mío. Ahora tú debes tener el tuyo. Y sólo cuando dé semillas, como te dije, podrás considerarte listo para aprender.

—¿Dónde piensa usted que debo replantarla?

—¡Eso es para que tú solo lo decidas! ¡Y nadie debe saber el lugar, ni siquiera yo! Así es como hay que replantar. Nadie, pero nadie, puede saber dónde está tu planta. Si un extraño te sigue, o te ve, toma el brote y corre para otro lado. Cualquiera podría causarte un daño como no te imaginas con sólo manosear el brote. Podría lisiarte o matarte. Por eso ni siquiera yo debo saber dónde está tu planta.

Me alargó el frasquito con el brote.

—Agárralo ya.

Lo tomé. Entonces me llevó casi a rastras a mi coche.

—Ahora debes irte. Ve y escoge el sitio donde replantarás el brote. Escarba un agujero hondo en tierra blanda, junto a un lugar con agua. Acuérdate: tiene que estar cerca del agua para crecer. Haz el agujero con las puras manos, aunque sangren. Pon el brote en el centro del agujero y haz un pilón alrededor. Luego remójalo con agua. Cuando el agua se hunda, llena el hoyo

dirt. Next, pick a spot two paces away from the shoot, in that direction [pointing to the southeast]. Dig another deep hole there, also with your hands, and dump into it what is in the pot. Then smash the pot and bury it deep in another place, far from the spot where your shoot is. When you have buried the pot go back to your shoot and water it once more. Then take out your image, hold it between the fingers where the flesh wound is, and, standing on the spot where you have buried the glue, touch the shoot lightly with the sharp needle. Circle the shoot four times, stopping each time in the same spot to touch it."

"Do I have to follow a specific direction when I go around the root?"

"Any direction will do. But you must *always remember* in what direction you buried the glue, and what direction you took when you circled the shoot. Touch the shoot lightly with the point every time except the last, when you must thrust it deep. But do it carefully; kneel for a more steady hand because you must not break the point inside the shoot. If you break it, you are finished. The root will be of no use to you."

"Do I have to say any words while I go around the shoot?"

"No, I will do that for you."

Saturday, January 27, 1962

As soon as I got to his house this morning don Juan told me he was going to show me how to prepare the smoke mixture. We walked to the hills and went quite a way into one of the canyons. He stopped next to a tall, slender bush whose color contrasted markedly with that of the surrounding vegetation. The chaparral

м'яким ґрунтом. Далі обери місце за п'ять футів від пагона в тому напрямку [він показав на південний схід]. Викопай там іще одну глибоку яму, також своїми руками, і висип у неї увесь вміст горщика. Після цього розбий горщик і глибоко закопай його деінде, подалі від того місця, де ти посадив пагін. Коли закопаєш горщик, повернися назад до свого пагона й ще раз його полий. Відтак дістань своє зображення, тримай його між пальцями, де в тебе поріз, і, стоячи на тому місці, де ти закопав клей, легенько торкнися пагона гострим шипом. Обійди пагін по колу чотири рази, зупиняючись щоразу на тому самому місці, щоб торкнутися його."

"Чи маю я дотримуватись якогось певного напрямку, коли ходитиму навколо кореня?"

"Годиться будь-який напрям. Але ти мусиш *завжди пам'ятати*, в якому напрямку закопав клей і який напрямок обрав, кружляючи навколо пагона. Злегка торкайся вістрям до пагона кожного разу, крім останнього обходу — тоді ти мусиш глибоко застромити його. Але зроби це обережно; стань навколішки, щоб додати руці стійкості, бо тобі не можна зламати вістря всередині пагона. Якщо ти його зламаєш — на цьому все скінчиться. Тобі не буде з кореня ніякої користі."

"Чи маю я промовляти якісь слова, коли ходитиму навколо пагона?"

"Ні, я зроблю це за тебе."

Субота, 27 січня 1962 року

Щойно тільки я дістався дому дона Хуана цього ранку, він сказав, що збирається показати мені, як готувати димову суміш. Ми пішли в пагорби й досить далеко заглибилися в один із каньйонів. Він зупинився біля високого розлогого куща, колір якого помітно контрастував із навколишньою рослинністю. Чапараль довкола

con tierra blanda. Después escoge un sitio a dos pasos del brote, en esa dirección [señaló hacia el sureste]. Haz allí otro agujero hondo, también con las manos, y tira en él lo que hay en la olla. Luego quiebra la olla y entiérrala hondo en otro lugar, lejos del sitio donde está tu brote. Cuando hayas enterrado la olla, regresa con tu brote y riégalo otra vez. Entonces saca tu imagen, sostenla entre los dedos donde está la cortada y, parad; en el sitio donde enterraste la cola, toca apenas el brote con la punta de la aguja. Da tres vueltas al brote, parándote cada vez en el mismo sitio a tocarlo.

—¿Tengo que seguir una dirección específica al dar vueltas a la raíz?

—Cualquier dirección es buena. Pero debes *siempre recordar* en qué dirección enterraste la cola y qué dirección tomaste al rodear el brote. Toca apenitas el brote con la punta todas las veces menos la última: entonces la clavas hondo. Pero hazlo con cuidado; arrodíllate para afirmar la mano, porque no debes romper la punta dentro del brote. Si la rompes, estás acabado. La raíz no te servirá de nada.

—¿Tengo que decir algo mientras doy la vuelta al brote?

—No, eso lo haré yo por ti.

Sábado, 27 de enero, 1962

Apenas llegué a su casa esta mañana, don Juan me dijo que iba a enseñarme cómo se prepara la mezcla de fumar. Caminamos hasta los cerros y nos adentramos bastante por una de las cañadas. Se detuvo junto a un arbusto alto y esbelto cuyo color contrastaba marcadamente con el de la vegetación circundante. El chaparral en torno era

around the bush was yellowish, but the bush was bright green.

"From this little tree you must take the leaves and the flowers," he said. "The right time to pick them is All Souls' Day [*el día de las ánimas*]."

He took out his knife and chopped off the end of a thin branch. He chose another similar branch and also chopped off its tip. He repeated this operation until he had a handful of branch tips. Then he sat down on the ground.

"Look here," he said. "I have cut all the branches above the fork made by two or more leaves and the stem. Do you see? They are all the same. I have used only the tip of each branch, where the leaves are fresh and tender. Now we must look for a shaded place."

We walked until he seemed to have found what he was looking for. He took a long string from his pocket and tied it to the trunk and the lower branches of two bushes, making a kind of clothesline on which he hung the branch tips upside down. He arranged them along the string in a neat fashion; hooked by the fork between the leaves and the stem, they resembled a long row of green horsemen.

"One must see that the leaves dry in the shade," he said. "The place must be secluded and difficult to get to. That way the leaves are protected. They must be left to dry in a place where it would be almost impossible to find them. After they have dried, they must be put in a bundle and sealed."

He picked up the leaves from the string and threw them into the nearby shrubs. Apparently he had intended only to show me the procedure.

куща мав жовтуватий відтінок, тоді як сам кущ був яскраво-зелений.

"Із цього невеличкого деревця ти мусиш нарвати листя й квітів, — мовив він. — Правильний час для їхнього збору — День усіх душ [*el día de las ánimas*][65]."

Дон Хуан дістав свого ножа й зрізав кінчик тонкої галузки. Він обрав іншу схожу гілку й також зрізав її верхній кінець. Він повторював цю дію, поки в його руках не назбиралася ціла жменя верхівок галуззя. Відтак він сів на землю.

"Дивися сюди, — мовив він. — Я зрізав усі ці гілки вище від розгалуження, утвореного двома чи більше листками і стеблом. Бачиш? Вони всі однакові. Я взяв лише верхній кінець кожної галузки, де листя свіже й ніжне. Тепер ми мусимо пошукати якусь затінену місцину."

Ми ходили, поки дон Хуан начебто знайшов те, що шукав. Він вийняв із кишені довгу шворку і прив'язав її до стовбура й до нижніх гілок двох кущів, зробивши з неї щось на кшталт мотузки для білизни, на якій розвісив кінчиками догори зрізані верхівки галузок. Він акуратно розташував їх уздовж шворки; підвішені за розгалуження між листками і стеблом, вони нагадували довгу вервечку зелених вершників.

"Необхідно подбати про те, щоб листя сохло в затінку, — мовив він. — Місце має бути відлюдне й важкодоступне. Тоді листя буде захищене. Його треба залишити в такому місці, де буде майже неможливо його знайти. Коли листки висохнуть, їх треба скласти в жмуток і герметично закрити."

Дон Хуан зняв листя зі шворки й кинув його в кущі, що росли неподалік. Очевидно, він мав намір лише показати мені процедуру.

amarillento, pero el arbusto era verde brillante.

—De este arbolito debes tomar las hojas y las flores —dijo—. El momento justo para cortarlas es el día de las ánimas.

Sacó su cuchillo y tronchó la punta de uña rama delgada. Eligió otra rama similar y también le tronchó la punta. Repitió esta operación hasta tener un puñado de puntas de rama. Luego se sentó en el suelo.

—Mira —dijo—. Corté todas las ramas encima de la horqueta que hacen dos o más hojas y el tallo. ¿Ves? Todas son iguales. Nada más usé la punta de cada rama, donde las hojas están frescas y tiernas. Ahora hay que buscar un lugar sombreado.

Caminamos hasta que pareció hallar lo que buscaba. Sacó del bolsillo un largo cordel y lo ató al tronco y a las ramas bajas de dos arbustos, haciendo una especie de tendedero donde colgó de cabeza las puntas de rama. Las ordenó con pulcritud a lo largo del cordel; enganchadas por la horqueta entre las hojas y el tallo, parecían formar una larga fila de jinetes verdes.

—Hay que ver que las hojas se sequen en la sombra —dijo—. El sitio debe ser apartado y difícil de alcanzar. Así las hojas están protegidas. Hay que dejarlas a secar en un sitio donde sea casi imposible encontrarlas. Después de que se secan, hay que ponerlas en un paquete y sellarlas.

Quitó las hojas del cordel y las tiró en los arbustos cercanos. Al parecer sólo había querido mostrarme el procedimiento.

[65] День усіх душ або День мертвих — християнське свято, метою якого є молитва за людей, які закінчили своє земне життя і перебувають у стані очищення в Чистилищі. У Мексиці *El día de las ánimas* святкують з 31 жовтня по 2 листопада, поминаючи померлих членів родини прикрасами та урочистим святкуванням і вірячи, що вони повертаються зі світу мертвих, аби насолодитися ніччю зі своїми сім'ями перш ніж повернутися в потойбіччя. На це свято вплинули як День усіх святих, так і звичаї корінних індіанців, що залишилися від ацтеків.

We continued walking and he picked three different flowers, saying they were part of the ingredients and were supposed to be gathered at the same time. But the flowers had to be put in separate clay pots and dried in darkness; a lid had to be placed on each pot so the flowers would turn moldy inside the container. He said the function of the leaves and the flowers was to sweeten the smoke mixture.

We came out of the canyon and walked toward the riverbed. After a long detour we returned to his house. Late in the evening we sat in his own room, a thing he rarely allowed me to do, and he told me about the final ingredient of the mixture, the mushrooms.

"The real secret of the mixture lies in the mushrooms," he said. "They are the most difficult ingredient to collect. The trip to the place where they grow is long and dangerous, and to select the right variety is even more perilous. There are other kinds of mushrooms growing alongside which are of no use; they would spoil the good ones if they were dried together. It takes time to know the mushrooms well in order not to make a mistake. Serious harm will result from using the wrong kind—harm to the man and to the pipe. I know of men who have dropped dead from using the foul smoke.

"As soon as the mushrooms are picked they are put inside a gourd, so there is no way to recheck them. You see, they have to be torn to shreds in order to make them go through the narrow neck of the gourd."

"How can one prevent a mistake?"

"By being careful and knowing how to choose. I told you it is difficult. Not everybody can tame the smoke; most people do not even make the attempt."

Ми продовжили шлях, і він зірвав три різні квітки, сказавши, що вони були частиною інгредієнтів і мали збиратися в той самий час. Але квітки треба було складати в окремі глиняні горщики й сушити в темряві; кожний горщик слід було закрити кришкою, щоб квіти всередині вкрилися цвіллю. Він сказав, що листя й квіти призначалися для пом'якшення димової суміші.

Ми вийшли з каньйону й попрямували до русла річки. Зробивши великий гак, ми повернулися до його оселі. Пізно ввечері ми сіли в його власній кімнаті, що дон Хуан рідко дозволяв мені робити, і він розповів про останній інгредієнт суміші — гриби.

"Справжня таємниця суміші лежить у грибах, — мовив він. — Вони є інгредієнтом, який найважче збирати. Подорож до місця, де вони ростуть, довга й небезпечна, а відібрати потрібний їхній різновид — справа ще ризикованіша. Є інші види грибів, які ростуть поруч із ними і з яких немає ніякої користі; вони зіпсують добрі гриби, якщо їх сушити разом. Потрібен час, щоб добре пізнати гриби й навчитись їх розрізняти, аби не припускатися помилок. Використання неналежних грибів призведе до серйозної шкоди чоловікові та його люльці. Я знаю про людей, які сконали на місці через те, що використовували неправильну суміш."

"Щойно гриби зірвали, їх поміщають усередину гарбузяної баклажки, і після цього їх уже неможливо перебрати. Розумієш, спершу гриби необхідно покришити на дрібні шматочки, щоб можна було їх проштовхнути крізь вузьку шийку баклажки."

"Як можна уникнути помилки?"

"Треба бути уважним і знати, як обирати. Я вже казав тобі, що це нелегка справа. Далеко не кожний може приборкати дим; більшість людей навіть не роблять такої спроби."

Seguimos caminando y don Juan cortó tres flores distintas, diciendo que eran parte de los ingredientes y debían juntarse al mismo tiempo. Pero las flores se ponían en sendas vasijas de barro y se secaban en la oscuridad; había que poner una tapa en cada vasija para que las flores crearan moho dentro del recipiente. Dijo que la función de las hojas y las flores consistía en endulzar la mezcla del humito.

Salimos de la cañada y nos encaminamos al lecho del río. Tras un largo rodeo volvimos a su casa; En la noche estuvimos sentados hasta hora avanzada en su propio cuarto, cosa que rara vez me permitía, y me habló del ingrediente final de la mezcla: los hongos.

—El verdadero secreto de la mezcla está en los honguitos —dijo—. Son el ingrediente más difícil de juntar. El viaje al sitio donde crecen es largo y peligroso, y seleccionar los buenos es todavía más arriesgado. Hay otras clases de hongos que crecen allí mismo y que no sirven; echan a perder a los buenos si se secan juntos. Requiere tiempo conocer bien los hongos, para no cometer un error. Hay daño grave si se usan los que no son: daño para el hombre y para la pipa. Sé de hombres que cayeron muertos por usar el humo sucio.

»En cuanto los honguitos se cortan, se meten en un guaje, así que no hay modo de revisarlos. Ves, hay que deshebrarlos para hacerlos pasar por el cuello del guaje».

—¿Cómo se puede prevenir un error?

—Teniendo cuidado y sabiendo escoger. Te dije que es difícil. No cualquiera puede domar el humito; la mayoría de la gente ni siquiera hace el intento.

"How long do you keep the mushrooms inside the gourd?"

"For a year. All the other ingredients are also sealed for a year. Then equal parts of them are measured and ground separately into a very fine powder. The little mushrooms don't have to be ground because they become a very fine dust by themselves; all one needs to do is to mash the chunks. Four parts of mushrooms are added to one part of all the other ingredients together. Then they are all mixed and put into a bag like mine." He pointed to the little sack hanging under his shirt.

"Then all the ingredients are gathered again, and after they have been put to dry you are ready to smoke the mixture you have just prepared. In your own case, you will smoke next year. And the year after that, the mixture will be all yours because you will have gathered it by yourself. The first time you smoke I will light the pipe for you. You will smoke all the mixture in the bowl and wait. The smoke will come. You will feel it. It will set you free to see anything you want to see. Properly speaking, it is a matchless ally. But whoever seeks it must have an intent and a will beyond reproach. He needs them because he has to intend and will his return, or the smoke will not let him come back. Second, he must intend and will to remember whatever the smoke allowed him to see, otherwise it will be nothing more than a piece of fog in his mind."

Saturday [/Sunday], April 8, 1962

In our conversations, don Juan consistently used or referred to the phrase "man of knowledge," but never ex-

"Як довго ви тримаєте гриби всередині гарбузяної баклажки?"

"Один рік. Усі інші інгредієнти також щільно закривають на рік. Потім відміряють рівні частини кожного з них й окремо розтирають на дуже дрібний порошок. Грибочки розмелювати немає потреби, бо вони самі собою перетворюються на дуже дрібний порох; усе, що необхідно зробити, — це розчавити грудки. Чотири частини грибів додають до однієї частини всіх інших інгредієнтів разом. Відтак усе це перемішують і поміщають у мішечок на кшталт мого". Він показав на маленьку торбинку в себе під сорочкою.

"Потім усі інгредієнти збирають знову, і після їх висушування ти можеш курити суміш, яку щойно приготував. У твоєму випадку ти куритимеш наступного року. А через рік після цього суміш уже буде повністю твоя, бо ти збереш її самостійно. Коли ти куритимеш уперше, я розкурю люльку для тебе. Ти викуриш усю суміш у чаші й чекатимеш. Дим прийде до тебе. Ти відчуєш його. Він дасть тобі свободу бачити все, що ти лишень захочеш побачити. Правду кажучи, він неперевершений союзник. Але кожен, хто шукає його, мусить мати бездоганний намір і волю. Він потребує їх, бо має наміряти й волити[66] своє повернення, інакше дим не відпустить його назад. По-друге, він мусить намірятися й волити запам'ятати все, що дозволить йому побачити дим, інакше все це буде не що інше, як клапті туману в його голові."

Субота [/Неділя], 8 квітня 1962 року

У наших розмовах дон Хуан постійно використовував словосполучення «чоловік знання» або покликався на нього, але ніколи

—¿Cuánto tiempo se dejan los hongos dentro del guaje?

—Un año. Todos los demás ingredientes también se sellan un año. Luego se miden por partes iguales y se muelen por separado, hasta que quede un polvo muy fino. Los honguitos no necesitan molerse porque ellos solos se convierten en polvo finito; nada más hay que desmoronar los trozos. Cuatro partes de hongos se añaden a una parte de todos los demás ingredientes juntos. Luego se mezclan y se ponen en una bolsa como la mía —señaló el saquito colgado bajo su camisa.

—Entonces todos los ingredientes se juntan otra vez, y cuando se han puesto a secar ya estás listo para fumar la mezcla que acabas de preparar. En tu caso, fumarás el año entrante. Y el año después de ése, la mezcla será toda tuya porque la habrás juntado solo. La primera vez que fumes, yo te encenderé la pipa. Fumas toda la mezcla del cuenco y esperas. El humito vendrá. Lo sentirás. Te dará libertad de ver todo cuanto quieras ver. Hablando con propiedad, es un aliado sin rival. Pero quien lo busque debe tener una intención y una voluntad irreprochables. Las necesita, porque si no tiene intención y voluntad de volver, el humito no lo dejará. Y después, también, debe tener intención y voluntad de recordar lo que el humito le permita ver; de otro modo no será más que una mancha de niebla en su mente.

Sábado, 8 de abril, 1962

En nuestras conversaciones, don Juan usaba a menudo la frase «hombre de conocimiento», o se refería a ella, pero

[66] *to will, to intend* (англ.) — відіменникові дієслова *волити* і *наміряти*/*намірятися* від фундаментальних понять учення дона Хуана *will* (воля) і *intent* (намір). «Волити» означає застосовувати, прикладати свою *волю*.

plained what he meant by it. I asked him about it.

"A man of knowledge is one who has followed truthfully the hardships of learning," he said. "A man who has, without rushing or without faltering, gone as far as he can in unraveling the secrets of power and knowledge."

"Can anyone be a man of knowledge?"

"No, not anyone."

"Then what must a man do to become a man of knowledge?"

"He must challenge and defeat his four natural enemies."

"Will he be a man of knowledge after defeating these four enemies?"

"Yes. A man can call himself a man of knowledge only if he is capable of defeating all four of them."

"Then, can *anybody* who defeats these enemies be a man of knowledge?"

"Anybody who defeats them becomes a man of knowledge."

"But are there any special requirements a man must fulfill before fighting with these enemies?"

"No. Anyone can try to become a man of knowledge; very few men actually succeed, but that is only natural. The enemies a man encounters on the path of learning to become a man of knowledge are truly formidable; most men succumb to them."

"What kind of enemies are they, don Juan?"

He refused to talk about the enemies. He said it would be a long time before the subject would make any sense to me. I tried to keep the topic alive and asked him if he thought *I* could become a man of knowledge. He said no man could possibly

не пояснював, що саме він має на увазі. Я запитав його про це.

"Чоловік знання — це той, хто сумлінно проходить крізь усі важкі випробування навчання, — мовив він. — Той, хто без поспіху чи нерішучості заходить так далеко, як лише зможе, у розкритті таємниць сили і знання."

"Чи може бути чоловіком знання будь-хто?"

"Ні, не будь-хто."

"Що чоловік мусить зробити, щоб стати чоловіком знання?"

"Він мусить кинути виклик і перемогти своїх чотирьох природних ворогів."

"І він буде чоловіком знання після перемоги над цими чотирма ворогами?"

"Так. Хтось може назвати себе чоловіком знання, лише якщо він виявиться здатний перемогти всіх чотирьох ворогів."

"Тоді чи може *кожен*, хто перемагає цих ворогів, бути чоловіком знання?"

"Будь-хто, кому вдається їх здолати, стає чоловіком знання."

"Але чи існують якісь особливі вимоги, що їх чоловік мусить виконати, перш ніж битися зі своїми ворогами?"

"Ні. Будь-хто може спробувати стати чоловіком знання; дуже небагатьом вдається досягти успіху, але це цілком природно. Вороги, з якими стикаєшся на стежці навчання, щоб стати чоловіком знання — це справді грізні вороги, яких неймовірно важко здолати; більшість людей не встоюють проти них і зазнають поразки."

"Що це за вороги, доне Хуане?"

Він відмовився говорити про ворогів. Він сказав, що мине багато часу, перш ніж це питання матиме для мене хоча б якийсь сенс. Я все ж спробував утримати тему нашої розмови й спитав його думку, чи можу *я* стати чоловіком знання. Він відповів, що,

nunca explicaba qué quería decir. Inquirí al respecto.

—Un hombre de conocimiento es alguien que ha seguido de verdad las penurias de aprender —dijo—. Un hombre que, sin apuro, sin vacilación ha ido lo más lejos que puede en desenredar los secretos del poder y el conocimiento.

—¿Puede cualquiera ser un hombre de conocimiento?

—No, no cualquiera.

—¿Entonces qué debe hacer un hombre para volverse hombre de conocimiento?

—Debe desafiar y vencer a sus cuatro enemigos naturales.

—¿Será un hombre de conocimiento tras derrotar a estos cuatro enemigos?

—Sí. Un hombre puede llamarse hombre de conocimiento sólo si es capaz de vencer a los cuatro.

—Entonces, ¿puede cualquiera que venza a estos enemigos ser un hombre de conocimiento?

—Todo el que los venza se convierte en un hombre de conocimiento.

—¿Pero hay requisitos especiales que un hombre debe cumplir antes de luchar con estos enemigos?

—No hay requisitos. Cualquiera puede tratar de llegar a ser hombre de conocimiento; muy pocos llegan a serlo, pero eso es natural. Los enemigos que un hombre encuentra en el camino para llegar a ser un hombre de conocimiento son de veras formidables, de verdad poderosos; y la mayoría, pues, se pierde.

—¿Qué clase de enemigos son, don Juan?

Se negó a hablar de los enemigos. Dijo que pasaría largo tiempo antes de que el tema tuviera algún sentido para mí. Traté de mantener vivo ese tema, y le pregunté si pensaba que *yo* podía volverme hombre de conocimiento. Dijo que nadie podía decir

tell that for sure. But I insisted on knowing if there were any clues he could use to determine whether or not I had a chance of becoming a man of knowledge. He said it would depend on my battle against the four enemies—whether I could defeat them or would be defeated by them—but it was impossible to foretell the outcome of that fight.

I asked him if he could use witchcraft or divination to see the outcome of the battle. He flatly stated that the results [/result] of the struggle could not be foreseen by any means, because becoming a man of knowledge was a temporary thing. When I asked him to explain this point, he replied:

"To be a man of knowledge has no permanence. One is never a man of knowledge, not really. Rather, one becomes a man of knowledge for a very brief instant, after defeating the four natural enemies."

"You must tell me, don Juan, what kind of enemies they are."

He did not answer. I insisted again, but he dropped the subject and started to talk about something else.

Sunday, April 15, 1962

As I was getting ready to leave, I decided to ask him once more about the enemies of a man of knowledge. I argued that I could not return for some time, and it would be a good idea to write down what he had to say and then think about it while I was away.

He hesitated for a while, but then began to talk.

"When a man starts to learn, he is never clear about his objectives. His pur-

мабуть, жодна людина не може сказати цього напевно. Але я наполягав на тому, щоб дізнатися, чи немає, бува, якогось ключа, за допомогою якого він міг би визначити, чи маю я шанс стати чоловіком знання. Він сказав, що це залежатиме від моєї битви проти чотирьох ворогів — від того, здолаю я їх чи буду переможений ними, — але передректи результат цієї битви неможливо.

Я запитав його, чи не може він удатися до відьомства або ворожіння, щоб побачити наслідки битви. Він категорично заявив, що результат[и] битви неможливо передректи в жодний спосіб, адже стати чоловіком знання — це тимчасова річ. Коли я попрохав його пояснити це твердження, він відповів:

"Бути чоловіком знання — це непостійний стан. Насправді ніхто ніколи не є чоловіком знання. Скоріше, чоловіком знання стають лише на дуже коротку мить після перемоги над чотирма природними ворогами."

"Ви мусите розповісти мені, доне Хуане, що це за вороги."

Він не відповів. Я продовжував наполягати, але він облишив цю тему й заговорив про щось інше.

Неділя, 15 квітня 1962 року

Готуючись до від'їзду, я вирішив іще раз запитати його про ворогів чоловіка знання. Я доводив, що якийсь час не зможу повернутися сюди, і тому було б гарною ідеєю записати те, що він має мені сказати, а потім поміркувати над цим, поки я буду відсутній.

Якусь хвилю він вагався, але потім заговорив.

"Коли чоловік починає вчитися, він ніколи не має чіткого уявлення про свої цілі.

eso de seguro. Pero yo insistí en preguntar si había algunas pistas que él pudiera usar para determinar si yo tenía o no oportunidad de convertirme en un hombre de conocimiento. Dijo que dependería de mi batalla contra los cuatro enemigos —de si podía yo vencerlos o salía vencido— pero que era imposible predecir el resultado de esa lucha.

Le pregunté si podía usar brujería o adivinación para ver el desenlace de la batalla. Dijo terminantemente que los resultados de la contienda no podían anticiparse por ningún medio, porque volverse hombre de conocimiento era cosa temporal. Cuando le pedí explicar este punto, replicó:

—Ser hombre de conocimiento no tiene permanencia. Uno no es nunca en realidad un hombre de conocimiento. Más bien, uno se hace hombre de conocimiento por un instante muy corto, después de vencer a las cuatro enemigos naturales.

—Debe usted decirme, don Juan, qué clase de enemigos son.

No respondió. Insistí de nuevo, pero él abandonó el tema y se puso a hablar de otra cosa.

Domingo, 15 de abril, 1962

Cuando me disponía a partir, decidí preguntarle una vez más por los enemigos de un hombre de conocimiento. Aduje que no podría regresar en algún tiempo y serla buena idea escribir lo que él dijese y meditar en ello mientras estaba fuera.

Titubeó un rato, pero luego comenzó a hablar.

—Cuando un hombre empieza a aprender, nunca sabe lo que va a encontrar. Su

pose is faulty; his intent is vague. He hopes for rewards that will never materialize, for he knows nothing of the hardships of learning.

"He slowly begins to learn—bit by bit at first, then in big chunks. And his thoughts soon clash. What he learns is never what he pictured, or imagined, and so he begins to be afraid. Learning is never what one expects. Every step of learning is a new task, and the fear the man is experiencing begins to mount mercilessly, unyieldingly. His purpose becomes a battlefield.

"And thus he has stumbled [/tumbled] upon the first of his natural enemies: Fear! A terrible enemy—treacherous, and difficult to overcome. It remains concealed at every turn of the way, prowling, waiting. And if the man, terrified in its presence, runs away, his enemy will have put an end to his quest."

"What will happen to the man if he runs away in fear?"

"Nothing happens to him except that he will never learn. He will never become a man of knowledge. He will perhaps be a bully, or a harmless, scared man; at any rate, he will be a defeated man. His first enemy will have put an end to his cravings."

"And what can he do to overcome fear?"

"The answer is very simple. He must not run away. He must defy his fear, and in spite of it he must take the next step in learning, and the next, and the next. He must be fully afraid, and yet he must not stop. That is the rule! And a moment will come when his first enemy retreats. The man begins to feel sure of himself. His in-

Його мета хибна; його намір невиразний. Він розраховує на винагороди, які ніколи не уречевляться, бо він нічого не знає про труднощі навчання."

"Відтак він поволі починає вчитися — спочатку крихта по крихті, потім великими шматками. І його думки невдовзі входять у суперечку. Те, що він дізнається, ніколи не узгоджується з тим, що він собі малював, тож він починає боятися. Навчання ніколи не буває тим, що від нього очікують. Кожний крок у навчанні — це нове завдання, і страх, який відчуває чоловік, починає зростати безжально й неухильно. Його мета стає полем бою."

"І так він стикається з першим зі своїх природних ворогів: Страхом! Це жахливий ворог — підступний і важкоздоланний. Він причаюється на кожному повороті шляху, підкрадаючись і вичікуючи. І якщо чоловік, нажаханий його присутністю, кинеться тікати, його ворог покладе край його пошукам."

"Що станеться з цим чоловіком, якщо він утече через страх?"

"Із ним нічого не станеться, крім того, що він ніколи більше не вчитиметься. Він ніколи не стане чоловіком знання. Він, можливо, буде якимось лиходієм або нешкідливою наляканою людиною; в будь-якому разі, він буде переможений. Його перший ворог покладе кінець його прагненням."

"А що він може зробити, щоб здолати страх?"

"Відповідь дуже проста. Він мусить не тікати. Він мусить не піддаватися своєму страху і всупереч йому зробити наступний крок у навчанні, і ще один крок, і ще. Він мусить бути цілковито наляканий, і все ж не повинен зупинятися. Таке правило! І настане мить, коли його перший ворог відступить. Чоловік почне відчувати впевненість у собі.

propósito es deficiente; su intención es vaga. Espera recompensas que nunca llegarán, pues no sabe nada de los trabajos que cuesta aprender.

»Pero uno aprende así, poquito a poquito al comienzo, luego más y más. Y sus pensamientos se dan de topetazos y se hunden en la nada. Lo que se aprende no es nunca lo que uno creía. Y así se comienza a tener miedo. El conocimiento no es nunca lo que uno se espera. Cada paso del aprendizaje es un atolladero, y el miedo que el hombre experimenta empieza a crecer sin misericordia, sin ceder. Su propósito se convierte en un campo de batalla.

»Y así ha tropezado con el primero de sus enemigos naturales: ¡el miedo! Un enemigo terrible: traicionero y enredado como los cardos. Se queda oculto en cada recodo del camino, acechando, esperando. Y si el hombre, aterrado en su presencia, echa a correr, su enemigo habrá puesto fin a su búsqueda».

—¿Qué le pasa al hombre si corre por miedo?

—Nada le pasa, sólo que jamás aprenderá. Nunca llegará a ser hombre de conocimiento. Llegará a ser un maleante, o un cobarde cualquiera, un hombre inofensivo, asustado; de cualquier modo, será un hombre vencido. Su primer enemigo habrá puesto fin a sus ansias.

—¿Y qué puede hacer para superar el miedo?

—La respuesta es muy sencilla. No debe correr. Debe desafiar a su miedo, y pese a él debe dar el siguiente paso en su aprendizaje, y el siguiente, y el siguiente. Debe estar lleno de miedo, pero no debe detenerse. ¡Ésa es la regla! Y llega un momento en que su primer enemigo se retira. El hombre empieza a sentirse seguro de si. Su propósito se

tent becomes stronger. Learning is no longer a terrifying task.

"When this joyful moment comes, the man can say without hesitation that he has defeated his first natural enemy."

"Does it happen at once, don Juan, or little by little?"

"It happens little by little, and yet the fear is vanquished suddenly and fast."

"But won't the man be afraid again if something new happens to him?"

"No. Once a man has vanquished fear, he is free from it for the rest of his life because, instead of fear, he has acquired clarity—a clarity of mind which erases fear. By then a man knows his desires; he knows how to satisfy those desires. He can anticipate the new steps of learning, and a sharp clarity surrounds everything. The man feels that nothing is concealed.

"And thus he has encountered his second enemy: Clarity! That clarity of mind, which is so hard to obtain, dispels fear, but also blinds.

"It forces the man never to doubt himself. It gives him the assurance he can do anything he pleases, for he sees clearly into everything. And he is courageous because he is clear, and he stops at nothing because he is clear. But all that is a mistake; it is like something incomplete. If the man yields to this make-believe power, he has succumbed to his second enemy and will fumble with learning. He will rush when he should be patient, or he will be patient when he should rush. And he will fumble with learning until he winds up incapable of learning anything more."

"What becomes of a man who is defeated in that way, don Juan? Does he die as a result?"

Його намір стане сильніший. Навчання більше не буде жахаючим завданням."

"Коли настане ця радісна мить, чоловік зможе сказати без вагань, що він переміг свого першого природного ворога."

"Це стається одразу, доне Хуане, чи поступово?"

"Це відбувається мало-помалу, і все ж страх долається раптово й швидко."

"А хіба цей чоловік не злякається знову, якщо з ним трапиться щось нове й невідоме?"

"Ні. Щойно чоловік переможе страх, він буде вільний від нього всю решту свого життя, бо замість страху він набуває ясність — ясність думки, яка усуває страх. На цей час чоловік знає свої бажання; він знає, як задовольнити ці бажання. Він може передбачати нові кроки в навчанні, і гостра ясність охоплює все. Чоловік відчуває, що більше ніщо не приховане від нього."

"І так він зустрічає свого другого ворога: Ясність! Ця ясність думки, така важкодосяжна, розсіює страх, але також і засліплює."

"Вона змушує чоловіка ніколи не сумніватися в собі. Вона дає йому впевненість у тому, що він може робити все, чого забажає, бо він ясно бачить сутність усього. Він і мужній завдяки ясності й не зупиниться ні перед чим, бо для нього все ясне. Але все це — омана; воно схоже на щось, чому бракує повноти. Якщо чоловік піддасться цій уявній могутності, то зазнає поразки від свого другого ворога і буде незграбний у навчанні. Він стрімко кидатиметься вперед, коли треба стриматися, або ж, навпаки, виявлятиме терпіння, коли слід діяти максимально швидко. І він так недоладно поводитиметься з навчанням, поки взагалі не втратить здатність чогось навчитися."

"Що стається з чоловіком, який зазнає такої поразки, доне Хуане? Чи він помирає в результаті цього?"

fortalece. Aprender no es ya una tarea aterradora.

»Cuando llega ese momento gozoso, el hombre puede decir sin duda que ha vencido a su primer enemigo natural».

—¿Ocurre de golpe, don Juan, o poco a poco?

—Ocurre poco a poco, y sin embargo el miedo se conquista rápido y de repente.

—¿Pero no volverá el hombre a tener miedo si algo nuevo le pasa?

—No. Una vez que un hombre ha conquistado el miedo, está libre de él por el resto de su vida, porque a cambio del miedo ha adquirido la claridad: una claridad de mente que borra el miedo. Para entonces, un hombre conoce sus deseos; sabe cómo satisfacer esos deseos. Puede prever los nuevos pasos del aprendizaje, y una claridad nítida lo rodea todo. El hombre siente que nada está oculto.

»Y así ha encontrado a su segundo enemigo: ¡la claridad! Esa claridad de mente, tan difícil de obtener, dispersa el miedo, pero también ciega.

»Fuerza al hombre a no dudar nunca de sí. Le da la seguridad de que puede hacer cuanto se le antoje, porque todo lo que ve lo ve con claridad. Y tiene valor porque tiene claridad, y no se detiene en nada porque tiene claridad. Pero todo eso es un error; es como si viera algo claro pero incompleto. Si el hombre se rinde a esa ilusión de poder, ha sucumbido a su segundo enemigo y será torpe para aprender. Se apurará cuando debía ser paciente, o será paciente cuando debería apurarse. Y tonteará con el aprendizaje, hasta que termine incapaz de aprender nada más».

—¿Qué pasa con un hombre derrotado en esa forma, don Juan? ¿Muere en consecuencia?

"No, he doesn't die. His second enemy has just stopped him cold from trying to become a man of knowledge; instead, the man may turn into a buoyant warrior, or a clown. Yet the clarity for which he has paid so dearly will never change to darkness and fear again. He will be clear as long as he lives, but he will no longer learn, or yearn for, anything."

"But what does he have to do to avoid being defeated?"

"He must do what he did with fear: he must defy his clarity and use it only to see, and wait patiently and measure carefully before taking new steps; he must think, above all, that his clarity is almost a mistake. And a moment will come when he will understand that his clarity was only a point before his eyes. And thus he will have overcome his second enemy, and will arrive at a position where nothing can harm him anymore. This will not be a mistake. It will not be only a point before his eyes. It will be true power.

"He will know at this point that the power he has been pursuing for so long is finally his. He can do with it whatever he pleases. His ally is at his command. His wish is the rule. He sees all that is around him. But he has also come across his third enemy: Power!

"Power is the strongest of all enemies. And naturally the easiest thing to do is to give in; after all, the man is truly invincible. He commands; he begins by taking calculated risks, and ends in making rules, because he is a master.

"A man at this stage hardly notices his third enemy closing in on him. And suddenly, without knowing, he will certainly

"Ні, не помирає. Просто його другий ворог кладе край його намаганням стати чоловіком знання; натомість він може стати веселим вояком або блазнем. Проте ясність, за яку він заплатив так дорого, ніколи знову не зміниться на пітьму й страх. Він ясно бачитиме все, допоки житиме, але ніколи більше нічого не навчиться й нічого не прагнутиме."

"Але що він має робити, щоб уникнути поразки?"

"Він мусить робити те саме, що робив зі страхом: він мусить нехтувати своєю ясністю й використовувати її лише для того, щоб бачити, і терпляче чекати, і ретельно все зважувати перед тим, як робити нові кроки; він мусить вважати насамперед, що його ясність — це майже омана. І настане мить, коли він зрозуміє, що його ясність була лише цяткою перед його очима. І саме так він переможе свого другого ворога й досягне такого становища, в якому ніщо більше не зможе завдати йому шкоди. І це не буде омана. Це не буде лише цятка перед його очима. Це буде справжня сила."

"У цій точці він знатиме, що сила, яку він так довго шукав, нарешті належить йому. Він може робити з нею все, чого забажає. Його союзник у його розпорядженні. Його бажання стає правилом. Він бачить усе навколо себе. Але він також стикається зі своїм третім ворогом: Силою!"

"Сила — це наймогутніший з усіх ворогів. І звісно, найлегше, що можна зробити, — це поступитися їй; зрештою, тепер цей чоловік став справді непереможний. Він володарює; він починає з того, що бере на себе зважені ризики, а закінчує встановленням правил, бо він — володар."

"На цьому етапі чоловік навряд чи зауважує, як його третій ворог навалюється на нього. Аж раптом, навіть не знаючи про це, він

—No, no muere. Su segundo enemigo nomás ha parado en seco sus intentos de hacerse hombre de conocimiento; en vez de eso, el hombre puede volverse un guerrero impetuoso, o un payaso. Pero la claridad que tan caro ha pagado no volverá a transformarse en oscuridad y miedo. Será claro mientras viva, pero ya no aprenderá ni ansiará nada.

—Pero ¿qué tiene que hacer para evitar la derrota?

—Debe hacer lo que hizo con el miedo: debe desafiar su claridad y usarla sólo para ver, y esperar con paciencia y medir con tiento antes de dar otros pasos; debe pensar, sobre todo, que su claridad es casi un error. Y vendrá un momento en que comprenda que su claridad era sólo un punto delante de sus ojos. Y así habrá vencido a su segundo enemigo, y llegará a una posición donde nada puede ya dañarlo. Esto no será un error ni tampoco una ilusión. No será solamente un punto delante de sus ojos. Ése será el verdadero poder.

»Sabrá entonces que el poder tanto tiempo perseguido es suyo por fin. Puede hacer con él lo que se le antoje. Su aliado está a sus órdenes. Su deseo es la regla. Ve claro y parejo todo cuanto hay alrededor. Pero también ha tropezado con su tercer enemigo: ¡el poder!

»El poder es el más fuerte de todos los enemigos. Y naturalmente, lo más fácil es rendirse; después de todo, el hombre es de veras invencible. Él manda; empieza tomando riesgos calculados y termina haciendo reglas, porque es el amo del poder.

»Un hombre en esta etapa apenas advierte que su tercer enemigo se cierne sobre él. Y de pronto, sin saber, habrá sin duda perdido la

have lost the battle. His enemy will have turned him into a cruel, capricious man."

"Will he lose his power?"

"No, he will never lose his clarity or his power."

"What then will distinguish him from a man of knowledge?"

"A man who is defeated by power dies without really knowing how to handle it. Power is only a burden upon his fate. Such a man has no command over himself, and cannot tell when or how to use his power."

"Is the defeat by any of these enemies a final defeat?"

"Of course it is final. Once one of these enemies overpowers a man there is nothing he can do."

"Is it possible, for instance, that the man who is defeated by power may see his error and mend his ways?"

"No. Once a man gives in he is through."

"But what if he is temporarily blinded by power, and then refuses it?"

"That means his battle is still on. That means he is still trying to become a man of knowledge. A man is defeated only when he no longer tries, and abandons himself."

"But then, don Juan, it is possible that a man may abandon himself to fear for years, but finally conquer it."

"No, that is not true. If he gives in to fear he will never conquer it, because he will shy away from learning and never try again. But if he tries to learn for years in the midst of his fear, he will eventually conquer it because he will never have really abandoned himself to it."

"How can he defeat his third enemy, don Juan?"

неодмінно програє битву. Його ворог перетворить його на жорстоку й примхливу людину."

"Чи втратить він свою силу?"

"Ні, він ніколи не втратить ані своєї ясності, ані своєї сили."

"Що тоді відрізнятиме його від чоловіка знання?"

"Чоловік, переможений силою, помирає, так насправді й не дізнавшись, як із нею поводитися. Сила — це лише тягар у його долі. Такий чоловік не владний над самим собою і не в змозі визначити, коли і як використовувати свою силу."

"Чи є поразка від будь-якого з цих ворогів остаточною?"

"Звісно, вона остаточна. Щойно один із цих ворогів візьме гору над чоловіком, той вже нічого не зможе вдіяти."

"А чи можливо, наприклад, щоб переможений силою чоловік зміг побачити свою помилку і став на правильний шлях?"

"Ні. Щойно чоловік поступиться ворогові, з ним покінчено."

"А що, як він лише тимчасово засліплений силою, а потім відмовиться від неї?"

"Це означає, що його битва досі триває. Це означає, що він досі намагається стати чоловіком знання. Людина переможена лише тоді, коли більше не робить спроб і відмовляється від самої себе."

"Але тоді можливо, доне Хуане, що хтось може піддатися страхові на роки, але зрештою здолати його."

"Ні, це не так. Якщо він піддався страху, то ніколи не здолає його, бо уникатиме навчання й ніколи не робитиме нових спроб. Але якщо він намагатиметься вчитися протягом багатьох років навіть у центрі свого страху, то врешті-решт переможе його, бо насправді ніколи йому не піддавався."

"Як він може перемогти свого третього ворога, доне Хуане?"

batalla. Su enemigo lo habrá transformado en un hombre cruel, caprichoso».

—¿Perderá su poder?

—No, nunca perderá su claridad ni su poder.

—¿Entonces qué lo distinguirá de un hombre de conocimiento?

—Un hombre vencido por el poder muere sin saber realmente cómo manejarlo. El poder es sólo un carga sobre su destino. Un hombre así no tiene dominio de si mismo, ni puede decir cómo ni cuándo usar su poder.

—La derrota a manos de cualquiera de estos enemigos ¿es definitiva?

—Claro que es definitiva. Cuando uno de estos enemigos vence a un hombre, no hay nada que hacer.

—¿Es posible, por ejemplo, que el hombre vencido por el poder vea su error y se corrija?

—No. Una vez que un hombre se rinde, está acabado.

—¿Pero si el poder lo ciega temporalmente y luego él lo rechaza?

—Eso quiere decir que la batalla sigue. Quiere decir que todavía está tratando de volverse hombre de conocimiento. Un hombre está vencido sólo cuando ya no hace la lucha y se abandona.

—Pero entonces, don Juan, es posible que un hombre se abandone al miedo durante años, pero finalmente lo conquiste.

—No, eso no es cierto. Si se rinde al miedo nunca lo conquistará, porque se asustará de aprender y no volverá a hacer la prueba. Pero si trata de aprender durante años, en medio de su miedo, terminará conquistándolo porque nunca se habrá abandonado a él en realidad.

—¿Cómo puede vencer a su tercer enemigo, don Juan?

"He has to defy it, deliberately. He has to come to realize the power he has seemingly conquered is in reality never his. He must keep himself in line at all times, handling carefully and faithfully all that he has learned. If he can see that clarity and power, without his control over himself, are worse than mistakes, he will reach a point where everything is held in check. He will know then when and how to use his power. And thus he will have defeated his third enemy.

"The man will be, by then, at the end of his journey of learning, and almost without warning he will come upon the last of his enemies: Old age! This enemy is the cruelest of all, the one he won't be able to defeat completely, but only fight away.

"This is the time when a man has no more fears, no more impatient clarity of mind—a time when all his power is in check, but also the time when he has an unyielding desire to rest. If he gives in totally to his desire to lie down and forget, if he soothes himself in tiredness, he will have lost his last round, and his enemy will cut him down into a feeble old creature. His desire to retreat will overrule all his clarity, his power, and his knowledge.

"But if the man sloughs off his tiredness, and lives his fate through, he can then be called a man of knowledge, if only for the brief moment when he succeeds in fighting off his last, invincible enemy. That moment of clarity, power, and knowledge is enough."

"Він має цілеспрямовано не піддаватися йому. Чоловік має прийти до усвідомлення того, що сила, яку він нібито підкорив, насправді ніколи йому не належатиме. Він мусить постійно контролювати себе, уважно й добросовісно поводячись з усім, чого навчився. Якщо він зможе побачити, що без його контролю над собою ясність і сила гірші за самооману, то досягне такої точки, де контролюватиме все. Тоді він знатиме, коли і як використовувати свою силу. І так він здобуде перемогу над своїм третім ворогом."

"На той час чоловік буде вже в самому кінці своєї подорожі в навчанні, і отут, майже без попередження, він зіткнеться з останнім зі своїх ворогів: Старістю! Цей ворог найжорстокіший з усіх; він єдиний, кого чоловік не в змозі перемогти повністю, а може лише відігнати його на якийсь час."

"Це пора, коли чоловік не має більше страхів, не має більше нетерпеливої ясності думки — пора, коли вся його сила під його контролем, але також і пора, коли його опановує невідступне бажання відпочити. Якщо він цілковито піддасться своєму бажанню лягти й забутися, якщо він заколисає себе втомою, то програє свою останню битву, і останній ворог розчавить його, перетворивши на старе немічне створіння. Його бажання відступити перекреслить усю його ясність, його силу і його знання."

"Але якщо чоловік відкине геть свою втому і проживе свою долю до кінця, тоді його можна буде назвати чоловіком знання, нехай лише на ту коротку мить, коли йому вдасться відбити свого останнього, непереможного ворога. Цієї миті ясності, сили й знання буде достатньо."

—Tiene que desafiarlo, con toda intención. Tiene que llegar a darse cuenta de que el poder que aparentemente ha conquistado no es nunca suyo en verdad. Debe tenerse a raya a todas horas, manejando con tiento, y con fe todo lo que ha aprendido. Si puede ver que, sin control sobre sí mismo, la claridad y el poder son peores que los errores, llegará a un punto en el que todo se domina. Entonces sabrá cómo y cuándo usar su poder. Y así habrá vencido a su tercer enemigo.

»El hombre estará, para entonces, al fin de su travesía por el camino del conocimiento, y casi sin advertencia tropezará con su último enemigo: ¡la vejez! Este enemigo es el más cruel de todos, el único al que no se puede vencer por completo; el enemigo al que solamente podrá ahuyentar por un instante.

»Éste es el tiempo en que un hombre ya no tiene miedos, ya no tiene claridad impaciente; un tiempo en que todo su poder está bajo control, pero también el tiempo en el que siente un deseo constante de descansar. Si se rinde por entero a su deseo de acostarse y olvidar, si se arrulla en la fatiga, habrá perdido el último asalto, y su enemigo lo reducirá a una débil criatura vieja. Su deseo de retirarse vencerá toda su claridad, su poder y su conocimiento.

»Pero si el hombre se sacude el cansancio y vive su destino hasta el final, puede entonces ser llamado hombre de conocimiento, aunque sea tan sólo por esos momentitos en que logra ahuyentar al último enemigo, el enemigo invencible. Esos momentos de claridad, poder y conocimiento son suficientes».

4

Don Juan seldom spoke openly about Mescalito. Every time I questioned him on the subject he refused to talk, but he always said enough to create an impression of Mescalito, an impression that was always anthropomorphic. Mescalito was a male, not only because of the mandatory grammatical rule that gives the word a masculine gender, but also because of his constant qualities of being a protector and a teacher. Don Juan reaffirmed these characteristics in various forms every time we talked.

Sunday, December 24, 1961

"The devil's weed has never protected anyone. She serves only to give power. Mescalito, on the other hand, is gentle, like a baby."

"But you said Mescalito is terrifying at times."

"Of course he is terrifying, but once you get to know him, he is gentle and kind."

"How does he show his kindness?"

"He is a protector and a teacher."

"How does he protect?"

"You can keep him with you at all times and he will see that nothing bad happens to you."

"How can you keep him with you at all times?"

"In a little bag, fastened under your arm or around your neck with a string."

"Do you have him with you?"

4

Дон Хуан мало коли відкрито говорив про Мескаліто. Щоразу, як я ставив йому запитання на цю тему, він відмовлявся обговорювати її, але завжди казав достатньо, щоб створити певний образ Мескаліто, і цей образ щоразу був антропоморфний. Мескаліто був чоловічої статі не лише з огляду на строге граматичне правило, згідно з яким це слово в іспанській мові мало чоловічий рід, але також через його постійні якості захисника й учителя. Дон Хуан знову й знову підтверджував ці характеристики різними способами в кожній нашій розмові.

Неділя, 24 грудня 1961 року

"Трава диявола ніколи нікого не захищала. Вона слугує лише для того, щоб давати силу. Мескаліто, з іншого боку, лагідний, як дитина."

"Але ж ви казали, що Мескаліто часом уселяє жах."

"Звісно, він уселяє жах, але коли його пізнаєш, він лагідний і доброзичливий."

"Як він виявляє свою доброзичливість?"

"Він захисник і вчитель."

"Як же він захищає?"

"Його можна постійно тримати при собі, а він дивитиметься, щоб із тобою не сталося нічого лихого."

"Як його можна постійно тримати при собі?"

"У мішечку, підвішеному на шворці під пахвою або навколо шиї."

"Ви також тримаєте його при собі?"

IV

Don Juan casi nunca hablaba abiertamente de Mescalito. Cada vez que yo lo interrogaba sobre el tema se negaba a contestar, pero siempre decía lo suficiente para crear una impresión de Mescalito: impresión que siempre era antropomórfica. Mescalito era masculino, no sólo por el género gramatical de su nombre, sino también por sus constantes cualidades de ser protector y maestro. Don Juan reafirmaba estas características en formas diversas cada vez que hablábamos.

Domingo, 24 de diciembre, 1961

—La yerba del diablo nunca ha protegido a nadie. Sólo sirve para dar poder. Mescalito, en cambio, es manso, como un niñito.

—Pero dijo usted que Mescalito es a veces aterrador.

—Claro que es aterrador, pero una vez que lo conoces es manso y bondadoso.

—¿Cómo muestra su bondad?

—Es un protector y un maestro.

—¿Cómo protege?

—Puedes guardarlo contigo a toda hora y él verá que nada malo te ocurra.

—¿Cómo puede uno guardarlo consigo a toda hora?

—En una bolsita, amarrada con un cordón debajo del brazo o alrededor del cuello.

—¿Lo tiene usted consigo?

"No, because I have an ally. But other people do."

"What does he teach?"

"He teaches you to live properly."

"How does he teach?"

"He shows things and tells what is what [*enzeña las cosas y te dice lo que son*]."

"How?"

"You will have to see for yourself."

Tuesday. January 30, 1962

"What do you see when Mescalito takes you with him, don Juan?"

"Such things are not for ordinary conversation. I can't tell you that."

"Would something bad happen to you if you told?"

"Mescalito is a protector, a kind, gentle protector; but that does not mean you can make fun of him. Because he is a kind protector he can also be horror itself with those he does not like."

"I do not intend to make fun of him. I just want to know what he makes other people do or see. I described to you all that Mescalito made me see, don Juan."

"With you it is different, perhaps because you don't know his ways. You have to be taught his ways as a child is taught how to walk."

"How long do I still have to be taught?"

"Until he himself begins to make sense to you."

"And then?"

"Then you will understand by yourself. You won't have to tell me anything anymore."

"Can you just tell me where Mescalito takes you?"

"I can't talk about it."

"Ні, бо я маю союзника. Але інші люди так роблять."

"Чого він учить?"

"Він учить правильно жити."

"А як він учить?"

"Він показує різні речі й каже, що є чим [*enzeña las cosas y te dice lo que son*]."

"Як?"

"Ти матимеш побачити це сам."

Вівторок, 30 січня 1962 року

"Що ви бачите, коли Мескаліто бере вас із собою, доне Хуане?"

"Такі речі не відкривають у звичайній розмові. Я не можу розповісти тобі цього."

"Якщо ви розповісте, з вами станеться щось погане?"

"Мескаліто — це захисник, добрий, лагідний захисник; але це не означає, що з нього можна жартувати. Саме тому, що він добрий захисник, він також може бути справжнім утіленням жаху для тих, хто йому не до вподоби."

"Я не маю наміру жартувати з нього. Я лише хочу знати, що він показує іншим людям або що він спонукає їх робити. Адже я описував вам усе, що Мескаліто показав мені, доне Хуане."

"З тобою це інакше, можливо тому, що ти не знаєш його шляхів. Тебе доводиться вчити його шляхів, як дитину вчать ходити."

"Скільки ще мене треба буде вчити?"

"Поки він сам не почне набувати для тебе сенсу."

"А що потім?"

"Потім ти сам усе зрозумієш. Тобі більше не буде потрібно нічого мені розповідати."

"Чи не можете ви просто сказати мені, куди вас бере Мескаліто?"

"Я не можу говорити про це."

—No, porque yo tengo un aliado. Pero otra gente si.

—¿Qué enseña?

—Enseña a vivir como se debe.

—¿Cómo enseña?

—Enseña las cosas y te dice lo que son.

—¿Cómo?

—Tendrás que ver por ti mismo.

Martes, 30 de enero, 1962

—¿Qué ve usted cuando Mescalito lo lleva consigo, don Juan?

—De esas cosas no se platica. No puedo decirte eso.

—¿Le pasaría algo malo si me dijera?

—Mescalito es un protector, un protector manso y bueno, pero eso no quiere decir que pueda uno burlarse de él. Por ser un protector bueno también puede ser el horror mismo para los que no le gustan.

—No quiero burlarme de él. Sólo quiero saber qué hace hacer o ver a otras personas. Yo le describí a usted todo cuanto Mescalito me hizo ver, don Juan.

—Contigo es diferente, a lo mejor porque no conoces sus modos. Hay que enseñarte sus modos como se enseña a caminar a un niño.

—¿Cuánto tiempo más hay que enseñarme?

—Hasta que él mismo empiece a tener sentido para ti.

—¿Y entonces?

—Entonces comprenderás solo. Ya no tendrás que decirme nada.

—¿Puede usted decirme solamente a dónde lo lleva Mescalito?

—No puedo hablar de eso.

"All I want to know is if there is another world to which he takes people."

"There is."

"Is it heaven?" (The Spanish word for heaven is *cielo,* but that also means "sky.")

"He takes you through the sky [*cielo*]."

"I mean, is it heaven [*cielo*] where God is?"

"You are being stupid now. I don't know where God is."

"Is Mescalito God—the only God? Or is he one of the gods?"

"He is just a protector and a teacher. He is a power."

"Is he a power within ourselves?"

"No. Mescalito has nothing to do with ourselves. He is outside us."

"Then everyone who takes Mescalito must see him in the same form."

"No, not at all. He is not the same for everybody."

Thursday, April 12, 1962

"Why don't you tell me more about Mescalito, don Juan?"

"There is nothing to tell."

"There must be thousands of things I should know before I encounter him again."

"No. Perhaps for you there is nothing you have to know. As I have already told you, he is not the same for everyone."

"I know, but still I'd like to know how others feel about him."

"The opinion of those who care to talk about him is not worth much. You will see. You will probably talk about him up to a certain point, and from then on you will never discuss him."

"Can you tell me about your own first experiences?"

"What for?"

"Я хочу лише знати, чи існує якийсь інший світ, куди він бере людей."

"Існує."

"Це рай?" («Рай» іспанською *cielo*, але це слово також означає «небо».)

"Він бере тебе крізь небо [*cielo*]."

"Я маю на увазі, чи це рай [*cielo*], де Бог?"

"Ти зараз говориш дурниці. Я не знаю, де Бог."

"Мескаліто — це Бог, єдиний Бог? Чи він один із богів?"

"Він просто захисник і вчитель. Він — сила."

"Він сила, що всередині нас самих?"

"Ні. Мескаліто не має з нами нічого спільного. Він є поза нами."

"Але тоді кожний, хто приймає Мескаліто, мусить бачити його в тій самій формі."

"Ні, нічого подібного. Він не є однаковий для всіх."

Четвер, 12 квітня 1962 року

"Чому ви більше не розповідаєте мені про Мескаліто, доне Хуане?"

"Нема чого розповідати."

"Але ж мають бути тисячі речей, які мені слід було б знати, перш ніж я знову зустріну його."

"Ні. Можливо, для тебе немає нічого, що ти мав би знати. Я вже казав тобі, він не є однаковий для всіх."

"Я знаю, але все ж мені хотілося б дізнатись, що інші відчувають щодо нього."

"Думка тих, кому кортить базікати про нього, не має великої цінності. Ти сам це побачиш. Ти, можливо, також говоритимеш про нього до певного моменту, але потім уже ніколи більше не обговорюватимеш його."

"А ви можете розповісти мені про ваші перші досвіди?"

"Для чого?"

—Nada más quiero saber si hay otro mundo al cual lleva a la gente.

—Hay.

—¿Es el cielo?

—Te lleva a través del cielo.

—Quiero decir, ¿es el cielo donde está Dios?

—Ya te estás haciendo el pendejo. No sé dónde está Dios.

—¿Es, Mescalito, Dios el único Dios? ¿O es uno de los dioses?

—Es sólo un protector y un maestro. Es un poder.

—¿Es un poder dentro de nosotros mismos?

—No. Mescalito no tiene nada que ver con nosotros mismos. Está fuera de nosotros.

—Entonces todo el que ve a Mescalito debe verlo en la misma forma.

—No, de ninguna manera. No es el mismo para todos.

Jueves, 12 de abril, 1962

—¿Por qué no me dice más sobre Mescalito, don Juan?

—No hay nada que decir.

—Ha de haber miles de cosas que yo debería saber antes de encontrarme de nuevo con él.

—No. A lo mejor para ti no hay nada que debas saber. Como ya te dije, no es el mismo para todos.

—Lo sé, pero de cualquier modo me gustaría saber qué opinan otros acerca de él.

—La opinión de aquellos que se preocupan por hablar de él no vale mucho. Ya verás. Lo más probable es que hables de él hasta cierto punto, y de allí en adelante no vuelvas a mencionarlo.

—¿Puede usted contarme de sus primeras experiencias?

—¿Para qué?

“Then I’ll know how to behave with Mescalito.”

“You already know more than I do. You actually played with him. Someday you will see how kind the protector was with you. That first time I am sure he told you many, many things, but you were deaf and blind.”

Sunday [/Saturday], April 14, 1962

“Does Mescalito take *any* form when he shows himself?”

“Yes, any form.”

“Then, which are the most common forms you know?”

“There are no common forms.”

“Do you mean, don Juan, that he appears in any form, even to men who know him well?”

“No. He appears in any form to those who know him only a little, but to those who know him well, he is always constant.”

“How is he constant?”

“He appears to them sometimes as a man, like us, or as a light. Just a light.”

“Does Mescalito ever change his permanent form with those who know him well?”

“Not to my knowledge.”

Friday, July 6, 1962

Don Juan and I started on a trip late in the afternoon of Saturday, June 23. He said we were going to look for *honguitos* (mushrooms) in the state of Chihuahua. He said it was going to be a long, hard trip. He was right. We arrived in a little mining town in northern Chihuahua at 10:00 p.m. on Wednesday, June 27. We walked from the place I had parked the car at the outskirts of town, to the house

“Тоді я знатиму, як поводитися з Мескаліто.”

“Ти вже знаєш більше від мене. Ти справді грався з ним. Одного дня ти зрозумієш, який добрий був до тебе захисник. Я переконаний, що того першого разу він розповів тобі багато-багато речей, але ти був глухий і сліпий.”

Неділя [/Субота], 14 квітня 1962 року

“Чи Мескаліто приймає *будь-яку* форму, коли показує себе?”

“Так, будь-яку форму.”

“Тоді які ви знаєте найбільш поширені його форми?”

“Поширених форм немає.”

“Ви хочете сказати, доне Хуане, що він з’являється в будь-якій формі навіть тим людям, які добре його знають?”

“Ні. Він з’являється в будь-якій формі тим, хто знає його лише трохи, але для тих, хто добре знає його, він завжди постійний.”

“У чому проявляється його постійність?”

“Він з’являється їм іноді як чоловік, подібний до нас, або як світло. Саме лише світло.”

“Чи Мескаліто змінює коли-небудь свою постійну форму з тими, хто добре його знає?”

“Наскільки мені відомо — ні.”

П’ятниця, 6 липня 1962 року

Пізно пополудні в суботу, 23 червня, дон Хуан і я вирушили в дорогу. Він сказав, що ми їдемо шукати *honguitos* (грибочки) у штаті Чіуауа. Він також повідомив, що наша подорож буде тривала й важка. Він був правий. У середу 27 липня о десятій годині вечора ми прибули до невеличкого гірницького селища в північній частині Чіуауа. Від того місця на околицях селища, де я припаркував машину, ми пішки дісталися до оселі

—Así sabré cómo portarme con Mescalito.

—Tú ya sabes más que yo. Jugaste de verdad con él. Algún día verás cuán bueno fue contigo el protector. Estoy seguro de que esa primera vez te dijo muchas, muchas cosas, pero estabas sordo y ciego.

Sábado, 14 de abril, 1962

—¿Toma Mescalito *cualquier* forma cuando se muestra?

—Sí, cualquier forma.

—Entonces, ¿cuáles son las formas más comunes que usted conoce?

—No hay formas comunes.

—¿Quiere usted decir, don Juan, que se aparece en cualquier forma hasta a los hombres que lo conocen bien?

—No. Se aparece en cualquier forma a los que apenas lo conocen un poco, pero para quienes lo conocen bien es siempre constante.

—¿Cómo es constante?

—A veces se les aparece como un hombre, igual que nosotros, o como una luz. Nada más una luz.

—¿Cambia alguna vez Mescalito su forma permanente con quienes lo conocen bien?

—No que yo sepa.

Viernes, 6 de julio, 1962

Don Juan y yo iniciamos un viaje el sábado 23 de junio, al atardecer. Dijo que íbamos a buscar honguitos en el estado de Chihuahua. Dijo que sería un viaje largo y duro. Tenía razón. Llegamos a un pequeño pueblo minero en el norte de Chihuahua a las 10 p. m. del miércoles 27 de junio. Caminamos desde el sitio donde estacioné el coche, en las afueras del pueblo, hasta la casa de sus amigos, un indio tarahumara y su esposa. Allí dormimos.

of his friends, a Tarahumara Indian and his wife. We slept there.

The next morning the man woke us up around five. He brought us gruel and beans. He sat and talked to don Juan while we ate, but he said nothing concerning our trip.

After breakfast the man put water into my canteen, and two sweet rolls into my knapsack. Don Juan handed me the canteen, fixed the knapsack with a cord over his shoulders, thanked the man for his courtesies, and turning to me, said, "It is time to go."

We walked on the dirt road for about a mile. From there we cut through the fields and in two hours we were at the foot of the hills south of town. We climbed the gentle slopes in a southwesterly direction. When we reached the steeper inclines, don Juan changed directions and we followed a high valley to the east. Despite his advanced age, don Juan kept up a pace so incredibly fast that by midday I was completely exhausted. We sat down and he opened the bread sack.

"You can eat all of it, if you want," he said.

"How about you?"

"I am not hungry, and we won't need this food later on."

I was very tired and hungry and took him up on his offer. I felt this was a good time to talk about the purpose of our trip, and quite casually I asked, "Do you think we are going to stay here for a long time?"

"We are here to gather some Mescalito. We will stay until tomorrow."

"Where is Mescalito?"

"All around us."

його друзів, індіанця племені тараумара і його дружини. Там ми й заночували.

Наступного ранку десь о п'ятій годині нас розбудив господар. Він приніс нам кашу й боби. Поки ми їли, він говорив із доном Хуаном, але не промовив жодного слова щодо нашої подорожі.

Після сніданку господар налив води в мою флягу й поклав мені до рюкзака дві здобні булки. Дон Хуан передав мені флягу, закріпив рюкзак за допомогою мотузки в себе на спині, подякував чоловікові за гостинність і, повернувшись до мене, сказав: "Час рушати."

Ми пройшли близько однієї милі ґрунтовою дорогою. Відтак ми зрізали шлях через поля і за дві години опинилися біля підніжжя пагорбів, розташованих на південь від селища. Ми почали підніматися пологими схилами в південно-західному напрямку. Коли ми дісталися крутіших схилів, дон Хуан змінив напрямок і ми пішли високогірною долиною на схід. Попри свій похилий вік, дон Хуан тримав такий неймовірно швидкий темп ходьби, що опівдні я вже був цілковито виснажений. Ми сіли перепочити і він відкрив мішечок для хліба.

"Ти можеш з'їсти все, якщо хочеш", — мовив він.

"А ви?"

"Я не голодний, а пізніше ця їжа не знадобиться."

Я дуже втомився й зголоднів і охоче скористався його пропозицією. Мені здавалося, що зараз був слушний час поговорити про мету нашої подорожі, і я ніби мимохіть запитав: "Як ви гадаєте, ми довго тут пробудемо?"

"Ми прийшли сюди, щоб збирати Мескаліто. Ми залишимося тут до завтра."

"Де є Мескаліто?"

"Повсюди навколо нас."

A la mañana siguiente, el hombre nos despertó a eso de las cinco. Nos llevó atole y frijoles. Tomó asiento y habló con don Juan mientras comíamos, pero nada dijo sobre nuestro viaje.

Después del desayuno, el hombre puso agua en mi cantimplora y dos panes de dulce en mi mochila. Don Juan me entregó la cantimplora, se colgó la mochila a la espalda con un cordón, agradeció al hombre su cortesía y, volviéndose hacia mi, dijo: —Es hora de irse.

Anduvimos cosa de kilómetro y medio sobre el camino de tierra. Después cortamos a través de los campos, y en dos horas nos hallamos al pie de los cerros al sur del pueblo. Ascendimos las suaves laderas en dirección suroeste aproximada: Cuando llegamos a las pendientes más abruptas, don Juan cambió de dirección y seguimos hacia el este, sobre un valle alto. Pese a su edad avanzada, don Juan mantenía un paso tan increíblemente rápido que al mediodía yo estaba agotado por completo. Nos sentamos y él abrió el saco de pan.

—Puedes comer todo si quieres —dijo.

—¿Y usted?

—No tengo hambre, y después no necesitaremos esta comida.

Yo estaba muy cansado y hambriento y acepté su oferta. Sentí que aquél era un buen momento para hablar sobre el propósito de nuestro viaje, y como incidentalmente pregunté: —¿Piensa usted que nos quedaremos aquí mucho tiempo?

—Estamos aquí para juntar un poco de Mescalito. Nos quedaremos hasta mañana.

—¿Dónde está Mescalito?

—En todo el rededor.

Cacti of many species were growing in profusion all through the area, but I could not distinguish peyote among them.

We started to hike again and by three o'clock we came to a long, narrow valley with steep side hills. I felt strangely excited at the idea of finding peyote, which I had never seen in its natural environment. We entered the valley and must have walked about four hundred feet when suddenly I spotted three unmistakable peyote plants. They were in a cluster a few inches above the ground in front of me, to the left of the path. They looked like round, pulpy, green roses. I ran toward them, pointing them out to don Juan.

He ignored me and deliberately kept his back turned as he walked away. I knew I had done the wrong thing, and for the rest of the afternoon we walked in silence, moving slowly on the flat valley floor, which was covered with small, sharp-edged rocks. We moved among the cacti, disturbing crowds of lizards and at times a solitary bird. And I passed scores of peyote plants without saying a word.

At six o'clock we were at the bottom of the mountains that marked the end of the valley. We climbed to a ledge. Don Juan dropped his sack and sat down.

I was hungry again, but we had no food left; I suggested that we pick up the Mescalito and head back for town. He looked annoyed and made a smacking sound with his lips. He said we were going to spend the night there.

We sat quietly. There was a rock wall to the left, and to the right was the valley we had just crossed. It extended for quite a distance and seemed to be wider than, and not so flat as, I had thought. Viewed from

У навколишній місцевості росло багато кактусів різних видів, але мені не вдалося помітити серед них жодної рослини пейоту.

Ми знову почали підніматися вгору і близько третьої години пополудні дійшли до довгої вузької долини, оточеної пагорбами зі стрімкими схилами. Я відчував дивне збудження від ідеї знайти пейот, якого я ще ніколи не бачив у його природному середовищі. Ми ввійшли в долину й пройшли нею близько чотирьохсот футів, коли раптом я помітив три безсумнівні рослини пейоту. Вони росли групкою, здіймаючись на кілька дюймів над землею переді мною, ліворуч від стежки. Вони виглядали як округлі, м'ясисті, зелені троянди. Я побіг до рослин, показавши на них рукою дону Хуану.

Він проігнорував мій порив і, не обертаючись, продовжував іти далі. Я вже знав, що припустився помилки, і всю решту дня ми йшли мовчки, повільно рухаючись пласкою рівниною, вкритою дрібним камінням із гострими краями. Ми йшли серед кактусів, полохаючи силу-силенну ящірок, а часом і якогось самотнього птаха. І я проминув безліч кактусів пейоту, не зронивши ні слова.

О шостій вечора ми дісталися до підніжжя гір на краю долини. Ми піднялися на виступ гори. Дон Хуан зняв свій рюкзак і сів.

Я знову був голодний, але в нас більше не було їжі; я запропонував зібрати Мескаліто і йти назад до селища. Він мав роздратований вигляд і видав губами різкий цмокаючий звук. Він сказав, що ми проведемо ніч тут.

Ми сиділи мовчки. Ліворуч від нас була скеля, а праворуч — долина, яку ми щойно перетнули. Вона простягалася досить далеко і здавалася ширшою й не такою пласкою, як я вважав спочатку. З місця, де я сидів,

Cactos de muchas especies crecían en profusión por toda la zona, pero no pude ver peyote entre ellos.

Echamos a andar de nuevo y a eso de las 3 llegamos a un valle largo y angosto, con empinadas colinas a los lados. Me sentía extrañamente excitado ante la idea de hallar peyote, que nunca había visto en su medio natural. Entramos en el valle, y hemos de haber caminado unos ciento veinte metros cuando de pronto localicé tres inconfundibles plantas de peyote. Estaban agrupadas, unos centímetros por encima del terreno frente a mí, a la izquierda del sendero. Parecían rosas verdes redondas y pulposas. Corrí hacia ellas, señalándolas a don Juan.

Él no me hizo caso y deliberadamente me dio la espalda al alejarse. Me di cuenta que había hecho lo que no debía, y durante el resto de la tarde caminamos en silencio, cruzando despacio el suelo llano del valle, cubierto de piedras pequeñas y agudas. Pasábamos entre los cactos, espantando multitudes de lagartijas y a veces un pájaro solitario. Y yo dejé atrás veintenas de plantas de peyote sin decir una palabra.

A las 6 estábamos al pie de las montañas que marcaban el final del valle. Trepamos a una saliente. Don Juan dejó su saco y se sentó.

Yo tenía hambre de nuevo, pero no nos quedaba comida; sugerí que recogiéramos el Mescalito y volviéramos al pueblo. Pareció molestarse y chasqueó los labios. Dijo que íbamos a pasar la noche allí.

Permanecimos sentados en silencio. Había una pared de roca a la izquierda, y a la derecha estaba el valle recién atravesado. Se extendía una distancia considerable y parecía ser más ancho y menos llano de lo que yo pensaba.

the spot where I sat, it was full of small hills and protuberances.

"Tomorrow we will start walking back," don Juan said without looking at me, and pointing to the valley. "We will work our way back and pick him as we cross the field. That is, we will pick him only when he is in our way. *He* will find us and not the other way around. *He* will find us—if he wants to."

Don Juan rested his back against the rock wall and, with his head turned to his side, continued talking as though another person were there besides myself. "One more thing. Only *I* can pick him. You will perhaps carry the bag, or walk ahead of me—I don't know yet. But tomorrow you will not point at him as you did today!"

"I am sorry, don Juan."

"It is alright. You didn't know."

"Did your benefactor teach you all this about Mescalito?"

"No! Nobody has taught me about him. It was the protector himself who was my teacher."

"Then Mescalito is like a person to whom you can talk?"

"No, he isn't."

"How does he teach, then?"

He remained silent for a while.

"Remember the time when you played with him? You understood what he meant, didn't you?"

"I did!"

"That is the way he teaches. You did not know it then, but if you had paid attention to him, he would have talked to you."

"When?"

"When you saw him for the first time."

He seemed to be very annoyed by my questioning. I told him I had to ask all these questions because I wanted to find out all I could.

було видно, що вся вона померехана невеликими пагорбами й опуклостями.

"Завтра ми вирушимо назад, — промовив дон Хуан, не дивлячись на мене й указуючи на долину. — Дорогою назад ми збиратимемо його, переходячи через поле. Тобто ми будемо зривати його лише тоді, коли він опиниться прямо на нашому шляху. Це *він* знаходитиме нас, і аж ніяк інакше. *Він* знайде нас — якщо захоче."

Дон Хуан обперся спиною об скелю і, відвернувшись, продовжував говорити так, ніби крім мене тут був іще хтось: "Ще одне. Лише *я* можу зривати його. Ти, можливо, нестимеш мішок або просто йтимеш переді мною — я цього поки що не знаю. Але завтра ти не вказуватимеш на нього, як робив це сьогодні!"

"Мені шкода, доне Хуане."

"Усе гаразд. Ти не знав."

"Ваш доброчинець учив вас усього цього про Мескаліто?"

"Ні! Ніхто не вчив мене про нього. Сам захисник був моїм учителем."

"Тоді Мескаліто схожий на людину, з якою можна поговорити?"

"Ні, не схожий."

"Як же він тоді вчить?"

Якийсь час він мовчав.

"Пам'ятаєш той випадок, коли ти грався з ним? Адже ти розумів його, чи не так?"

"Так, розумів."

"Саме в такий спосіб він і вчить. Тоді ти цього не знав, але якби ти був уважний до нього, він би говорив із тобою."

"Коли?"

"Коли ти вперше його побачив."

Здавалося, що мої розпити дуже сильно його дратують. Я сказав, що мені доводиться ставити всі ці запитання, бо я хочу дізнатися якомога більше.

Desde esta perspectiva, se le veía lleno de cerritos y protuberancias.

—Mañana echamos a andar de regreso —dijo don Juan sin mirarme y señalando el valle—. Caminamos de vuelta y lo recogemos al cruzar el campo. Es decir, lo recogeremos sólo cuando se nos presente en nuestro camino. *Él* nos encontrará y no al revés. *Él* nos encontrará... si quiere.

Don Juan se reclinó contra el farallón y, con la cabeza vuelta hacia un lado, continuó hablando como si hubiera allí otra persona aparte de mi. —Otra cosa. Sólo *yo* puedo recogerlo. Tú a lo mejor puedas cargar la bolsa, o caminar delante de mi; todavía no sé. Pero mañana ¡no vayas a señalarlo como hiciste hoy!

—Lo siento, don Juan.

—Está bien. No sabías.

—¿Le enseñó su benefactor todo esto sobre Mescalito?

—¡No! Nadie me ha enseñado sobre él. Mi maestro fue el mismo protector.

—¿Entonces Mescalito es como una persona con quien se puede hablar?

—No, no es.

—¿Entonces cómo enseña?

Permaneció callado un rato.

—¿Te acuerdas de la vez que jugaste con él? Entendiste lo que quería decir, ¿no?

—¡Sí!

—Así enseña. No lo sabías entonces, pero si le hubieras prestado atención te habría hablado.

—¿Cuándo?

—Cuando lo viste por primera vez.

Parecía muy molesto por mis preguntas. Le dije que tenía que preguntar todo esto porque deseaba averiguar cuanto pudiese.

"Don't ask *me*!" He smiled maliciously. "Ask *him*. The next time you see him, ask him everything you want to know."

"Then Mescalito *is* like a person you can talk..."

He did not let me finish. He turned away, picked up the canteen, stepped down from the ledge, and disappeared around the rock. I did not want to be alone there, and even though he had not asked me to go along, I followed him. We walked for about five hundred feet to a small creek. He washed his hands and face and filled up the canteen. He swished water around in his mouth, but did not drink it. I scooped up some water in my hands and drank, but he stopped me and said it was unnecessary to drink.

He handed me the canteen and started to walk back to the ledge. When we got there we sat again facing the valley with our backs to the rock wall. I asked if we could build a fire. He reacted as if it was inconceivable to ask such a thing. He said that for that night we were Mescalito's guests and he was going to keep us warm.

It was already dusk. Don Juan pulled two thin, cotton blankets from his sacks [/sack], threw one into my lap, and sat cross-legged with the other one over his shoulders. Below us the valley was dark, with its edges already diffused in the evening mist.

Don Juan sat motionless facing the peyote field. A steady wind blew on my face.

"The twilight is the crack between the worlds," he said softly, without turning to me.

"Питай не *мене*! — мовив він із лукавою усмішкою. — Питай *його*. Наступного разу, коли ти його побачиш, запитай в нього про все, що хочеш дізнатися."

"Тоді Мескаліто все ж *схожий* на людину, з якою можна говорити..."

Він не дав мені закінчити. Він відвернувся, узяв флягу, спустився з виступу і зник за скелею. Мені не хотілося залишатись тут самому і, хоча він не покликав мене за собою, я пішов слідом за ним. Ми пройшли близько п'ятисот футів до невеликого струмка. Дон Хуан помив собі руки й обличчя і наповнив флягу. Він прополоскав водою рота, але не пив її. Я зачерпнув руками трохи води й почав ковтати, але він зупинив мене, сказавши, що пити зараз необов'язково.

Він передав мені флягу й пішов назад до скельного виступу. Повернувшись туди, ми знову сіли обличчям до долини, притулившися спинами до скелястої стіни. Я запитав, чи не можна нам розпалити багаття. Він зреагував так, ніби для нього запитувати про подібні речі було немислимо. Він сказав, що цієї ночі ми гості Мескаліто, і він подбає про те, щоб нам було тепло.

Уже настали сутінки. Дон Хуан дістав зі свого мішка дві тонкі бавовняні ковдри, кинув одну з них мені на коліна й сів, схрестивши ноги і накинувши іншу собі на плечі. Долина внизу під нами була темна, її краї вже розпливалися у вечірній імлі.

Дон Хуан сидів нерухомо, обличчям до пейотового поля. Мені в лице віяв стійкий вітерець.

"Сутінки — це прощілина між світами"[67], — тихо промовив він, не повертаючись до мене.

—¡No me preguntes a *mí*! —sonrió con malicia—. Pregúntale a él. La próxima vez que lo veas, pregúntale todo lo que quieres saber.

—Entonces Mescalito es como una persona con quien se puede...

No me dejó terminar. Se dio vuelta, recogió la cantimplora, bajó de la saliente y desapareció al rodear la roca. Yo no quería estar allí solo, y aunque no me había pedido acompañarlo fui tras él. Caminamos unos ciento cincuenta metros hasta un arroyuelo. Se lavó manos y cara y llenó la cantimplora. Hizo buches de agua, pero no la tragó. Saqué un poco de agua en el hueco de mis manos y bebí, pero él me detuvo y dijo que era innecesario beber.

Me dio la cantimplora y echó a andar de regreso a la saliente. Al llegar volvimos a sentarnos mirando el valle, de espaldas contra el farallón. Pregunté si podíamos encender un fuego. Reaccionó como si fuera inconcebible preguntar tal cosa. Dijo que por esa noche éramos huéspedes de Mescalito y que él nos daría calor.

Ya anochecía. Don Juan extrajo de su saco dos delgadas cobijas de algodón, echó una en mi regazo y, con la otra sobre los hombros, se sentó cruzando las piernas. Abajo, el valle estaba oscuro, sus contornos ya difusos en la bruma del atardecer.

Don Juan estaba inmóvil, encarando el campo de peyote. Un viento continuo soplaba en mi rostro.

—El crepúsculo es la raja entre los mundos —dijo él suavemente, sin volverse hacia mí.

[67] Crack between the worlds (англ.) — щілина, прощілина, тріщина, розколина між світами. Кастанеда розповідав, що перед «Ученням» він написав іншу книжку про дона Хуана саме під такою назвою — «Прощілина між світами» (*The Crack Between The Worlds*), але загубив її рукопис у кінотеатрі. Книжка була написана у формі навчального посібника з інструкціями, і її втрату Кастанеда, за свідченням учасників приватних класів, сприйняв як знак не писати більше суто процедурних книжок, а замість цього використовувати формат оповіді.

I didn’t ask what he meant. My eyes became tired. Suddenly I felt elated; I had a strange, overpowering desire to weep!

I lay on my stomach; the rock floor was hard and uncomfortable, and I had to change my position every few minutes. Finally I sat up and crossed my legs, putting the blanket over my shoulders. To my amazement this position was supremely comfortable, and I fell asleep.

When I woke up, I heard don Juan talking to me. It was very dark. I could not see him well. I did not understand what he said, but I followed him when he started to go down from the ledge. We moved carefully, or at least I did, because of the darkness. We stopped at the bottom of the rock wall. Don Juan sat down and signaled me to sit at his left. He opened up his shirt and took out a leather sack, which he opened and placed on the ground in front of him. It contained a number of dried peyote buttons.

After a long pause he picked up one of the buttons. He held it in his right hand, rubbing it several times between the thumb and the first finger as he chanted softly. Suddenly he let out a tremendous cry.

“Ahiiii!”

It was weird, unexpected. It terrified me. Vaguely I saw him place the peyote button in his mouth and begin to chew it. After a moment he picked up the whole sack, leaned toward me, and told me in a whisper to take the sack, pick out one mescalito, put the sack in front of us again, and then do exactly as he did.

Я не запитав, що він має на увазі. Мої очі втомилися. Мене несподівано охопило піднесення; я мав якесь дивне, непереборне бажання плакати!

Я ліг долілиць; лежати на твердому камені було дуже незручно, і мені доводилося змінювати положення кожні кілька хвилин. Нарешті я сів, схрестив ноги й накинув ковдру на плечі. На мій подив, ця поза виявилася надзвичайно зручна, і я заснув.

Прокинувшись, я почув, як дон Хуан щось мені говорить. Було дуже темно. Я не міг добре його бачити. Я не розібрав, що він каже, але пішов за ним, коли він почав спускатися зі скельного виступу. Через темряву ми рухалися дуже обережно, принаймні це стосувалося мене. Ми зупинилися біля підніжжя стрімкого бескиду. Дон Хуан сів і знаком велів мені сісти ліворуч від себе. Він розстебнув сорочку й дістав шкіряний мішечок, який він розв’язав і поклав на землю перед собою. У мішечку були сушені бутони пейоту.

Після тривалої паузи дон Хуан витяг один бутон. Він тримав його в правій руці, потираючи між великим і вказівним пальцями й тихо і монотонно щось наспівуючи. Раптом він видав жахливий крик:

“А-ї-і-і-і-і-і!”

Він був абсолютно химерний і неочікуваний для мене. Я сторопів від жаху. Я неясно бачив, як дон Хуан підносить бутон пейоту до свого рота й починає жувати його. Через якусь мить він підняв із землі весь мішечок, нахилився до мене й пошепки велів взяти його, витягти звідти один мескаліто, знову покласти мішечок перед нами, а потім зробити все достоту так само, як робив він.

No pregunté qué quería decir. Mis ojos se cansaron. De súbito me sentí exaltado, tenía un deseo extraño y avasallador de llorar.

Me acosté boca abajo. El piso de roca era duro e incómodo y yo tenía que cambiar de postura cada pocos minutos. Finalmente me senté y crucé las piernas, poniendo la cobija sobre mis hombros. Para mi sorpresa, tal posición era perfectamente cómoda, y me quedé dormido.

Al despertar, oía don Juan hablarme. Estaba muy oscuro. No podía verlo bien. No comprendí qué cosa decía, pero le seguí cuando empezó a descender de la saliente. Nos desplazamos cuidadosamente, o al menos yo, a causa de la oscuridad. Nos detuvimos al pie del farallón. Don Juan tomó asiento y con una seña me indicó sentarme a su izquierda. Desabotonó su camisa y sacó una bolsa de cuero, la cual abrió y colocó en el suelo frente a él. Contenía botones secos de peyote.

Tras una pausa larga tomó uno de los botones. Lo sostuvo en la mano derecha, frotándolo varias veces entre pulgar e índice mientras canturreaba suavemente. De pronto dejó escapar un grito tremendo.

—¡Aíííí!

Fue sobrecogedor, inesperado. Me aterró. Vagamente lo vi poner el botón de peyote en su boca y empezar a mascarlo. Tras un momento recogió el saco, se inclinó hacia mí y me susurró que tomara el saco, cogiera un mescalito, volviera a poner el saco frente a nosotros, y luego hiciera exactamente lo que él.

I picked a peyote button and rubbed it as he had done. Meanwhile he chanted, swaying back and forth. I tried to put the button into my mouth several times, but I felt embarrassed to cry out. Then, as in a dream, an unbelievable shriek came out of me: Ahiiii! For a moment I thought it was someone else. Again I felt the effects of [a] nervous shock in my stomach. I was falling backward. I was fainting. I put the peyote button into my mouth and chewed it. After a while don Juan picked up another from the sack. I was relieved to see that he put it into his mouth after a short chant. He passed the sack to me, and I placed it in front of us again after taking one button. This cycle went on five times before I noticed any thirst. I picked up the canteen to drink, but don Juan told me just to wash my mouth, and not to drink or I would vomit.

I swished the water around in my mouth repeatedly. At a certain moment drinking was a formidable temptation, and I swallowed a bit of water. Immediately my stomach began to convulse. I expected to have [a] painless and effortless flowing of liquid from my mouth, as had happened during my first experience with peyote, but to my surprise I had only the ordinary sensation of vomiting. It did not last long, however.

Don Juan picked up another button and handed me the sack, and the cycle was renewed and repeated until I had chewed fourteen buttons. By this time all my early sensations of thirst, cold, and discomfort had disappeared. In their place I felt an unfamiliar sense of warmth and excitation. I took the canteen to freshen my mouth, but it was empty.

Я витяг бутон пейоту і потер його, як це робив дон Хуан. Він тим часом монотонно співав, розгойдуючись взад і вперед. Я кілька разів намагався покласти бутон до рота, але мене бентежила необхідність кричати. Потім, ніби уві сні, з мене вихопився неймовірний пронизливий зойк: “А-ї-і-і-і-і-і-і!” На мить мені здалося, що це крикнув хтось інший. Я знову відчув наслідки нервового шоку в своєму животі. Я падав назад. Я непритомнів. Я поклав бутон пейоту до рота й почав його жувати. Через якийсь час дон Хуан витяг із мішечка інший бутон. Я з полегшенням побачив, що він поклав його собі до рота після короткого монотонного співу. Він передав мішечок мені, і я знову поставив його перед нами, після того як витяг звідти один бутон. Цей цикл повторився п’ять разів, поки я вперше зауважив ознаки спраги. Я взяв флягу, щоб напитися, але дон Хуан сказав мені не пити, а лише прополоскати рота, інакше мене знудить.

Я кілька разів ретельно прополоскав рота. У якийсь момент бажання пити стало непереборною спокусою, і я ковтнув трохи води. Негайно мій шлунок почали зводити судоми. Я очікував безболісного й легкого виверження рідини з рота, як це було під час мого першого досвіду з пейотом, але, на мій подив, я мав лише звичайне відчуття блювання. Проте воно тривало недовго.

Дон Хуан узяв іще один бутон і передав мені мішечок, і цикл відновився й повторювався, аж поки я не зжував чотирнадцять бутонів. На цей час зникли всі відчуття спраги, холоду й незручності, які виникали в мене на початку процедури. Натомість я відчував незвичайне тепло й збудження. Я взяв флягу, щоб прополоскати рота, але вона була порожня.

Tomando un botón de peyote, lo froté como él había hecho. Mientras tanto, don Juan canturreaba, oscilando a un lado y a otro. Traté varias veces de meter el botón en mi boca, pero me avergonzaba gritar. Entonces, como en un sueño, un alarido increíble salió de mí: ¡Aíííí! Por un momento pensé que se trataba de alguien más. De nuevo sentí en el estómago los efectos de un *shock* nervioso. Estaba cayendo hacia atrás. Me estaba desmayando. Metí en mi boca el botón de peyote y lo masqué. Tras un rato don Juan tomó otro de la bolsa. Me sentí aliviado al ver que lo ponía en su boca tras un canturreo corto. Me pasó la bolsa, y volví a dejarla frente a nosotros después de sacar un botón. Este ciclo se repitió cinco veces antes de que yo notara algo de sed. Recogí la cantimplora para beber, pero don Juan me dijo que sólo me lavara la boca, y que no bebiera porque vomitaría.

Agité repetidamente el agua dentro de mi boca. En determinado momento la tentación de beber fue formidable, y tragué un poco. Inmediatamente mi estómago empezó a convulsionarse. Esperaba yo un fluir indoloro y fácil, como durante mi primera experiencia con el peyote, pero para mi sorpresa tuve sólo la sensación común de vomitar. No duró mucho, sin embargo.

Don Juan cogió otro botón y me entregó la bolsa, y el ciclo se renovó y repitió hasta que hube mascado catorce botones. Para entonces, todas mis sensaciones iniciales de sed, frío e incomodidad habían desaparecido. En su lugar tenía una novedosa sensación de tibieza y excitación. Tomé la cantimplora para refrescarme la boca, pero estaba vacía.

"Can we go to the creek, don Juan?"

The sound of my voice did not project out, but hit the roof of my palate, bounced back in to my throat, and echoed to and fro [/from] between them. The echo was soft and musical, and seemed to have wings that flapped inside my throat. Its touch soothed me. I followed its back-and-forth movements until it had vanished.

I repeated the question. My voice sounded as though I was talking inside a vault.

Don Juan did not answer. I got up and turned in the direction of the creek. I looked at him to see if he was coming, but he seemed to be listening attentively to something.

He made an imperative sign with his hand to be quiet.

"Abuhtol[?] is already here!" he said.

I had never heard that word before, and I was wondering whether to ask him about it when I detected a noise that seemed to be a buzzing inside my ears. The sound became louder by degrees until it was like [the] vibration caused by an enormous bull-roarer. It lasted [/blasted] for a brief moment and subsided gradually until everything was quiet again. The violence and the intensity of the noise terrified me. I was shaking so much that I could hardly remain standing, yet I was perfectly rational. If I had been drowsy a few minutes before, this feeling had totally vanished, giving way to a state of extreme lucidity. The noise reminded me of a science fiction movie in which a gigantic bee buzzed its wings coming out of an atomic radiation area. I laughed at the thought. I saw don Juan slumping back into his relaxed position. And suddenly

"Ми можемо піти до струмка, доне Хуане?"

Звук мого голосу не вийшов у мене з рота, а вдарив у верхнє піднебіння, відбився від нього в горло й почав луною переходити назад-уперед між ними. Луна була м'яка та мелодійна; вона, здавалося, мала крила, які тріпотіли в моєму горлі. Її торкання тішило мене. Я стежив за її рухами взад і вперед, поки вона не стихла зовсім.

Я повторив запитання. Мій голос прозвучав так, ніби я говорив усередині склепу.

Дон Хуан не відповів. Я встав і пішов у напрямку струмка. Я подивився на нього, щоб побачити, чи не йде він зі мною, але дон Хуан, здавалося, уважно прислухався до чогось.

Він зробив рукою владний жест, наказуючи мені не шуміти.

"Абутоль[?] уже тут!" — промовив він.

Я ніколи раніше не чув цього слова й не знав, чи слід мені запитати в дона Хуана, що воно означає, коли раптом розрізнив якийсь шум, схожий на дзижчання у вухах. Гучність звуку дедалі посилювалась, поки він не став схожий на вібрацію, спричинювану велетенською тріскачкою-ревуном[68]. Це тривало якусь коротку мить, а потім звук почав поступово слабнути, і невдовзі навколо знову запанувала цілковита тиша. Несамовитість й інтенсивність цього шуму вжахнули мене. Я так сильно трусився, що ледь міг триматися на ногах, і все ж моє мислення було бездоганно раціональним. Якщо кілька хвилин тому я відчував сонливість, то тепер вона повністю зникла, змінившись абсолютною ясністю. Шум нагадав мені один науково-фантастичний фільм, у якому гігантська бджола гуділа крилами, вилітаючи із зони атомної радіації. Я засміявся від цієї думки. Я побачив, як дон Хуан

—¿Podemos ir al arroyo, don Juan?

En vez de proyectarse hacia afuera, el sonido de mi voz pegó en el velo del paladar, rebotó hacia la garganta y resonó entre ambos en una y otra dirección. El eco era suave y musical, y parecía aletear dentro de mi garganta. El roce de las alas me apaciguaba. Seguí sus movimientos de ida y vuelta hasta que desapareció.

Repetí la pregunta. Mi voz sonó como si me hallase hablando dentro de una bóveda.

Don Juan no respondió. Me levanté y me volví en dirección del arroyo. Lo miré para ver si venía, pero él parecía escuchar algo atentamente.

Hizo un ademán imperativo de guardar silencio.

—¡Abuhtol [?] ya está aquí! —dijo.

Yo nunca había oído esa palabra, y meditaba si preguntarle sobre ella cuando percibí un ruido que parecía ser un zumbido dentro de mis orejas. El sonido se hizo gradualmente más fuerte, hasta semejar la vibración causada por un enorme zumbador. Duró un momento breve y se fue apagando hasta que todo estuvo otra vez en silencio. La violencia y la intensidad del ruido me aterraron. Temblaba tanto que apenas podía permanecer en pie; sin embargo, mi estado era perfectamente racional. Si unos minutos antes me hallaba soñoliento, esta sensación había desaparecido por entero, dando paso a una lucidez extrema. El ruido me recordó una película de ficción científica en que las alas de una abeja gigantesca zumbaban al salir de un área de radiación atómica. Reí de la idea. Vi a don Juan reclinarse para recuperar su postura relajada. Y de pronto

[68] Bull-roarer (англ.) — велетенська дерев'яна дощечка, прив'язана до мотузки, що під час розкручування над головою видає ревіння; використовується в ритуальних цілях шаманами, зокрема, в племені хопі [*Hopi*] на північному сході Аризони.

the image of a gigantic bee accosted me again. It was more real than ordinary thoughts. It stood alone surrounded by an extraordinary clarity. Everything else was driven from my mind. This state of mental clearness, which had no precedents in my life, produced another moment of terror.

I began to perspire. I leaned toward don Juan to tell him I was afraid. His face was a few inches from mine. He was looking at me, but his eyes were the eyes of a bee. They looked like round glasses that had a light of their own in the darkness. His lips were pushed out, and from them came a pattering noise: “Pehtuh-peh-tuh-pet-tuh.” I jumped backward, nearly crashing into the rock wall. For a seemingly endless time I experienced an unbearable fear. I was panting and whining. The perspiration had frozen on my skin, giving me an awkward rigidity. Then I heard don Juan’s voice saying, “Get up! Move around! Get up!”

The image vanished and again I could see his familiar face.

“I’ll get some water,” I said after another endless moment. My voice cracked. I could hardly articulate the words. Don Juan nodded yes. As I walked away I realized that my fear had gone as fast and as mysteriously as it had come.

Upon approaching the creek I noticed that I could see every object in the way. I remembered I had just seen don Juan clearly, whereas earlier I could hardly distinguish the outlines of his figure. I stopped and looked into the distance, and I could even see across the valley. Some boulders on the other side became perfectly visible. I

знову сідає у свою розслаблену позу. І раптом образ гігантської бджоли знову прийшов до мене. Він був реальніший, ніж звичайні думки. Він стояв осторонь від усього, оточений неймовірною ясністю. Усе інше зникло з моєї голови. Цей стан ясності розуму, який не мав прецедентів у моєму житті, спричинив новий напад жаху.

Я почав пітніти. Я нахилився до дона Хуана, щоб сказати йому, що мені лячно. Його обличчя було в кількох дюймах від мого. Він дивився на мене, але його очі були очима бджоли. Вони були схожі на круглі лінзи, які світилися в темряві власним світлом. Його губи були витягнуті вперед, і з них виходив схожий на якесь бубоніння шум: «Пету-пе-ту-пет-ту». Я відстрибнув назад, ледь не врізавшись у скелясту стіну за моєю спиною. Протягом, як мені здавалося, нескінченно довгого часу я відчував нестерпний жах. Я задихався і скиглив. Піт примерзав до моєї шкіри, змушуючи мене заклякнути в незграбній позі. Потім я почув голос дона Хуана, який казав: “Підводься! Ворушися! Підводься!”

Картинка перед очима зникла, і я знову міг бачити його знайоме обличчя.

“Я піду по воду”, — сказав я після ще одного нескінченно довгого проміжку часу. Мій голос надломлювався. Я насилу міг вимовляти слова. Дон Хуан кивнув на знак згоди. Віддаляючись від підніжжя бескиду, я раптом збагнув, що мій страх зник так само швидко й загадково, як і з’явився.

Наблизившись до струмка, я зауважив, що можу бачити геть усе на моєму шляху. Я згадав, що буквально щойно я чітко бачив дона Хуана, хоча раніше ледве міг розрізнити його силует. Я зупинився й подивився вдалечінь — я міг бачити через усю долину, навіть її протилежний бік. Там я абсолютно чітко розрізнив декілька валунів. Я подумав,

volvió a acosarme la imagen de una abeja gigantesca. La imagen era más real que los pensamientos comunes. Estaba sola, rodeada de una claridad extraordinaria. Todo lo demás fue expulsado de mi mente. Este estado de claridad mental, sin precedente en mi vida, produjo otro momento de terror.

Empecé a sudar. Me incliné hacia don Juan para decirle que tenía miedo. Su rostro estaba a unos centímetros del mío. Me miraba, pero sus ojos eran los ojos de una abeja. Parecían anteojos redondos, con luz propia en la oscuridad. Sus labios formaban una trompa y de ellos surgía un ruido acompasado: «Pehtuh-peh-tuh-peh-tuh». Salté hacia atrás, casi chocando contra el muro de roca. Durante un tiempo al parecer infinito experimenté un miedo insoportable. Jadeaba y gemía. El sudor se había congelado sobre mi piel, dándome una rigidez incómoda. Entonces oí la voz de don Juan diciendo: —¡Levántate! ¡Muévete! ¡Levántate!

La imagen se desvaneció y de nuevo pude ver su rostro familiar.

—Voy por agua —dije tras otro momento interminable. Mi voz se quebraba. Apenas me era posible articular las palabras. Don Juan asintió. Mientras me alejaba, advertí que el miedo se había ido en forma tan rápida y misteriosa como su llegada.

Al acercarme al arroyo noté que podía ver cada objeto en el camino. Recordé que acababa de ver claramente a don Juan, cuando antes apenas podía distinguir sus contornos. Me detuve y miré la distancia, y pude ver incluso el otro lado del valle. Algunos peñascos que había allí se hicieron perfectamente visibles. Pensé que debería ser

thought it must be early morning, but it occurred to me that I might have lost track of time. I looked at my watch. It was ten of [/to] twelve! I checked the watch to see if it was working. It couldn't be midday; it had to be midnight! I intended to make a dash for the water and come back to the rocks, but I saw don Juan coming down and I waited for him. I told him I could see in the dark.

He stared at me for a long time without saying a word; if he did speak, perhaps I did not hear him, for I was concentrating on my new, unique ability to see in the dark. I could distinguish the very minute pebbles in the sand. At moments everything was so clear it seemed to be early morning, or dusk. Then it would get dark; then it would clear again. Soon I realized that the brightness corresponded to my heart's diastole, and the darkness to its systole. The world changed from bright to dark to bright again with every beat of my heart.

I was absorbed in this discovery when the same strange sound that I had heard before became audible again. My muscles stiffened.

"Anuhctal [as I heard the word this time] is here," don Juan said. I fancied the roar so thunderous, so overwhelming, that nothing else mattered. When it had subsided, I perceived a sudden increase in the volume of water. The creek, which a minute before had been less than a foot wide, expanded until it was an enormous lake. Light that seemed to come from above it touched the surface as though shining through thick foliage. From time to time

що вже, мабуть, світанок, але тут мені спало на думку, що я просто міг загубити лік часу. Я подивився на свій годинник. Було десять хвилин на першу! Я перевірив, чи годинник працює. Це не міг бути полудень; отже, зараз мала бути північ! Я вирішив швидко збігати до води й повернутися до бескиду, але тут побачив, що дон Хуан спускається вниз, і зачекав на нього. Я повідомив йому, що можу бачити в темряві.

Він довгий час пильно дивився на мене, не промовивши жодного слова; якщо й сказав щось, можливо, я просто не почув його, бо цілковито зосередився на моїй новій, унікальній здатності бачити в темряві. Я міг розрізнити навіть найдрібніші камінчики в піску. Часом усе було таке чітке, що здавалося, ніби зараз світанок або вечірні сутінки. Потім усе навколо темнішало; відтак світлішало знову. Невдовзі я збагнув, що періоди світла відповідали діастолі[69] мого серця, а періоди темряви — його систолі. Світ змінювався зі світлого на темний і знову на яскравий із кожним ударом мого серця.

Я був повністю поглинутий цим відкриттям, коли знову з'явився той самий дивний звук, який я вже чув раніше. Мої м'язи одразу задерев'яніли.

"Анукталь [так я почув цього разу] тут", — промовив дон Хуан. Рев здавався мені таким оглушливим, таким непереборним, що все інше не мало ніякого значення. Коли він ущух, я зауважив раптове збільшення кількості води переді мною. Струмок, який іще хвилину тому був менший від одного фута завширшки, вийшов із берегів, перетворившись на гігантське озеро. Звідкись згори на його поверхню падало світло, ніби пробиваючись крізь густе листя. Час від часу вода

de madrugada, pero se me ocurrió que tal vez hubiera perdido la noción del tiempo. Miré mi reloj. ¡Eran las 12:10! Revisé el reloj para ver si estaba funcionando. No podía ser mediodía: ¡tenía que ser medianoche! Planeaba correr por el agua y volver a las rocas, pero vi acercarse a don Juan y lo esperé. Le dije que podía ver en la oscuridad.

Él se quedó mirándome largo rato sin decir palabra; si acaso habló, no lo oí, pues me hallaba concentrado en mi nueva y única capacidad de ver en lo oscuro. Podía distinguir los guijarros minúsculos en la arena. En momentos todo estaba tan claro que parecía ser madrugada o atardecer. Luego se oscurecía; luego se aclaraba de nuevo. Pronto advertí que la luminosidad correspondía a la diástole de mi corazón, y la oscuridad a la sístole. El mundo se hacía brillante y oscuro y brillante de nuevo con cada latido de mi corazón.

Estaba absorto en este descubrimiento cuando el extraño sonido que había oído antes se hizo audible otra vez. Mis músculos se tensaron.

—Anuhctal [según oí la palabra en esta ocasión] está aquí —dijo don Juan. Yo imaginaba el bramido tan atronante, tan avasallador, que nada más importaba. Cuando amainó, percibí un aumento súbito en el volumen de agua. El arroyo, que un minuto antes había tenido una anchura de menos de treinta centímetros, se expandió hasta ser un lago enorme. Luz que parecía venir de encima de él tocaba la superficie como brillando a través de follaje espeso. De

[69] Діастола і систола — фази серцевого циклу, ритмічне розслаблення і скорочення серцевого м'яза.

the water would glitter for a second—gold and black. Then it would remain dark, lightless, almost out of sight, and yet strangely present.

I don't recall how long I stayed there just watching, squatting on the shore of the black lake. The roar must have subsided in the meantime, because what jolted me back (to reality?) was again a terrifying buzzing. I turned around to look for don Juan. I saw him climbing up and disappearing behind the rock ledge. Yet the feeling of being alone did not bother me at all; I squatted there in a state of absolute confidence and abandonment. The roar again became audible; it was very intense, like the noise made by a high wind. Listening to it as carefully as I could, I was able to detect a definite melody. It was a composite of high-pitched sounds like human voices, accompanied by a deep bass drum. I focused all my attention on the melody, and again noticed that the systole and diastole of my heart coincided with the sound of the bass drum, and with the pattern of the music.

I stood up and the melody stopped. I tried to listen to my heartbeat, but it was not detectable. I squatted again, thinking that perhaps the position of my body had caused or induced the sounds! But nothing happened! Not a sound! Not even my heart! I thought I had had enough, but as I stood up to leave, I felt a tremor of the earth. The ground under my feet was shaking. I was losing my balance. I fell backward and remained on my back while the earth shook violently. I tried to grab a rock or a plant, but something was sliding under me. I jumped up, stood for a moment, and fell down again. The ground on which I sat was moving, sliding into the water like a raft. I remained motionless,

на мить спалахувала золотом і блискучою чорнотою. Відтак вона знову поринала в нічим не освітлювану темряву, майже непроглядну й водночас якось незвично присутню.

Я не пам'ятаю, як довго сидів навпочіпки на березі чорного озера, дивлячись на нього. Рев, певне, тим часом стих, бо мене різко висмикнуло назад (до реальності?) знову те саме жахаюче дзижчання. Я озирнувся в пошуках дона Хуана. Я побачив, як він піднімається вгору та зникає за скельним виступом. Проте відчуття, що я залишився сам, зовсім мене не турбувало; я і далі сидів навпочіпки в стані абсолютної впевненості й самозабуття. Знову стало чути рев; він був дуже інтенсивний, як шум сильного вітру. Прислухаючись до нього якомога уважніше, я був здатний розрізнити певну мелодію. Вона складалася зі схожих на людські голоси високих звуків у супроводі великого барабана з дуже глибоким низьким звучанням. Я зосередив усю мою увагу на цій мелодії і знову помітив, що діастола і систола мого серця збігаються зі звуками барабана й патерном музики.

Я підвівся, і мелодія враз припинилася. Я спробував почути удари серця, але більше не міг їх розрізнити. Я знову сів навпочіпки, гадаючи, що, можливо, саме положення мого тіла викликало ці звуки або спричинювало їхню появу. Проте нічого не відбулося! Ані звуку! Навіть звуку мого серця! Я подумав, що з мене годі, але коли я встав, щоб піти звідти, то відчув, як здригається земля. Земля у мене під ногами хиталася. Я втрачав рівновагу. Я впав назад і лежав горілиць, поки земля несамовито розхитувалася. Я намагався вхопитися за якийсь камінь чи рослину, але піді мною щось сковзало. Я підстрибнув угору, постояв якусь мить і знову впав. Земля, на якій я сидів, рухалася, зісковзуючи у воду, як пліт.

tiempo en tiempo el agua cintilaba un segundo: dorada y negra. Luego quedaba oscura, sin luz, casi fuera de vista y sin embargo extrañamente presente.

No recuerdo cuánto tiempo permanecí allí, nada más que observando, acuclillado a la orilla del lago negro. El rugido debió de calmarse mientras tanto, pues lo que me hizo regresar con violencia (¿a la realidad?) fue otro zumbido aterrador. Me volví para buscar a don Juan. Lo vi trepar y desaparecer tras la saliente de roca. Sin embargo, el sentimiento de estar solo no me molestaba en absoluto; reposaba allí en un estado de abandono y confianza totales. El bramido se hizo audible de nuevo; era muy intenso, como el ruido causado por un viento alto. Escuchándolo con todo el cuidado posible, logré reconocer una melodía definida. Era un conglomerado de sonidos agudos, como voces humanas, acompañado por un tambor bajo, grave. Enfoqué toda mi atención en la melodía, y nuevamente noté que la sístole y la diástole de mi corazón coincidían con el sonido del tambor y con la pauta de la música.

Me levanté y la melodía cesó. Traté de escuchar mi corazón, pero el latido no era localizable. Me acuclillé de nuevo, pensando que acaso la posición de mi cuerpo había causado o inducido los sonidos. ¡Pero nada ocurrió! ¡Ni un sonido! ¡Ni siquiera mi corazón! Pensé que ya era bastante, pero al ponerme en pie para marcharme sentí un temblor de tierra. El suelo bajo mis pies se estremecía. Perdí el equilibrio. Caí hacia atrás y quedé boca arriba mientras la tierra se sacudía con violencia. Traté de aferrar una roca o una planta, pero algo se deslizaba debajo de mí. Me incorporé de un salto, estuve de pie un momento y volví a caer. El terreno donde me hallaba se movía, deslizándose hacia el agua como una balsa. Permanecí

stunned by a terror that was, like everything else, unique, uninterrupted, and absolute.

I moved through the water of the black lake perched on a piece of soil that looked like an earthen log. I had the feeling I was going in a southerly direction, transported by the current. I could see the water moving and swirling around. It felt cold, and oddly heavy, to the touch. I fancied it alive.

There were no distinguishable shores or landmarks, and I can't recall the thoughts or the feelings that must have come to me during this trip. After what seemed like hours of drifting, my raft made a right-angle turn to the left, the east. It continued to slide on the water for a very short distance, and unexpectedly rammed against something. The impact threw me forward. I closed my eyes and felt a sharp pain as my knees and my outstretched arms hit the ground. After a moment I looked up. I was lying on the dirt. It was as though my earthen log had merged with the land. I sat [/set] up and turned around. The water was receding! It moved backward, like a wave in reverse, until it disappeared.

I sat there for a long time, trying to collect my thoughts and resolve all that had happened into a coherent unit. My entire body ached. My throat felt like an open sore; I had bitten my lips when I "landed." I stood up. The wind made me realize I was cold. My clothes were wet. My hands and jaws and knees shook so violently that I had to lie down again. Drops of perspiration slid into my eyes and burned them until I yelled with pain.

After a while I regained a measure of stability and stood up. In the dark twilight, the scene was very clear. I took a

Я залишався нерухомий, скутий жахом, що був такий самий незвичайний, суцільний та абсолютний, як і все інше.

Я рухався водами чорного озера, зіп'явшись на клаптик ґрунту, схожий на земляну колоду. Я мав таке відчуття, що течія відносить мене в південному напрямку. Я міг бачити, як рухається й вирує вода навколо мене. На дотик вона була холодна і якась дивно важка. Мені здавалося, ніби вона жива.

Я не міг розрізнити ані берегів, ані якихось наземних орієнтирів, і не можу пригадати свої думки або почуття, що мали приходити до мене під час цієї подорожі. Після довгих, як здавалося, годин плавання мій пліт повернув під прямим кутом ліворуч, на схід. Він проковзав по воді ще на якусь дуже коротку відстань і несподівано у щось врізався. Від удару мене різко кинуло вперед. Я заплющив очі й відчув гострий біль, забившись об землю колінами й витягнутими руками. Через якусь мить я підвів погляд. Я лежав на голій землі. Це було так, ніби моя земляна колода злилася з ґрунтом. Я сів і огледівся. Вода відступала! Вона рухалася назад, ніби хвиля, що відкочується від берега, поки не зникла зовсім.

Я просидів там довгий час, намагаючись звести докупи думки й організувати всі останні події в одне зв'язне ціле. Усе моє тіло боліло. Моє горло було ніби відкрита рана; я прокусив собі губи, коли «приземлився». Я встав. Вітер допоміг мені усвідомити, що я змерз. Мій одяг був геть мокрий. Мої кисті, щелепи й коліна трусилися так сильно, що мені довелося знову лягти. Краплі поту затікали мені в очі й палили їх, поки я не заволав від болю.

Трохи згодом я певною мірою опанував себе й підвівся. У темних сутінках було дуже добре видно все навколо. Я зробив

inmóvil, atontado por un terror que, como todo lo demás, era único, ininterrumpido y absoluto.

Surqué las aguas del lago negro encaramado en un fragmento de la ribera que parecía un tronco de barro. Tenía la sensación de ir más o menos hacia el sur, transportado por la corriente. Podía ver el agua moverse y arremolinarse en torno mío. Se sentía fría al tacto, y curiosamente pesada. La imaginé viva.

No había orillas ni puntos de referencia discernibles, ni puedo evocar las ideas o sentimientos que debieron de asaltarme durante aquel viaje. Tras lo que parecieron horas de ir a la deriva, mi balsa dio un viraje en ángulo recto hacia la izquierda, el este. Siguió deslizándose sobre el agua por una distancia muy corta, e inesperadamente chocó contra algo. El golpe me aventó hacia adelante. Cerré los ojos y sentí un dolor agudo al golpear el suelo con las rodillas y con los brazos extendidos. Después de un momento, alcé la mirada. Yacía sobre el polvo. Era como si mi tronco de barro se hubiese fundido con la tierra. Me senté y volví la cara. ¡El agua retrocedía! Se desplazaba hacia atrás, como una ola en la resaca, hasta desaparecer.

Quedé allí sentado largo tiempo, tratando de organizar mis pensamientos y de integrar en una unidad coherente todo lo ocurrido. Mi cuerpo entero estaba adolorido. Sentía la garganta como llaga viva; me había mordido los labios al «desembarcar». Me incorporé. El viento me dio conciencia de tener frío. Mi ropa estaba mojada. Las manos y quijadas y rodillas me temblaban con tal violencia que hube de acostarme nuevamente. Gotas de sudor resbalaban a mis ojos, quemándolos hasta hacerme gritar de dolor.

Tras un rato recobré en cierta medida la estabilidad y me levanté. En el crepúsculo oscuro, la escena era muy clara. Di unos

couple of steps. A distinct sound of many human voices came to me. They seemed to be talking loudly. I followed the sound; I walked for about fifty yards and came to a sudden stop. I had reached a dead end. The place where I stood was a corral formed by enormous boulders. I could distinguish another row, and then another, and another, until they merged into the sheer mountain. From among them came the most exquisite music. It was a fluid, uninterrupted, eerie flow of sounds.

At the foot of one boulder I saw a man sitting on the ground, his face turned almost in profile. I approached him until I was perhaps ten feet away; then he turned his head and looked at me. I stopped—his eyes were the water I had just seen! They had the same enormous volume, the sparkling of gold and black. His head was pointed like a strawberry; his skin was green, dotted with innumerable warts. Except for the pointed shape, his head was exactly like the surface of the peyote plant. I stood in front of him, staring; I couldn't take my eyes away from him. I felt he was deliberately pressing on my chest with the weight of his eyes. I was choking. I lost my balance and fell to the ground. His eyes turned away. I heard him talking to me. At first his voice was like the soft rustle of a light breeze. Then I heard it as music—as a melody of voices—and I "knew" it was saying, "What do you want?"

I knelt before him and talked about my life, then wept. He looked at me again. I felt his eyes pulling me away, and I thought that moment would be the moment

пару кроків. До мене долинув виразний звук багатьох людських голосів. Здавалося, вони гучно про щось розмовляють. Я рушив у напрямку цього звуку; я пройшов десь із п'ятдесят ярдів і різко зупинився. Я опинився у сліпому куті. Місце, де я стояв, нагадувало загін для худоби, утворений з величезних кам'яних брил. Я міг розрізнити інший ряд брил, за ним іще один, і ще, і ще, аж поки вони не зливалися зі стрімким бескидом. З-поміж них долинала надзвичайно вишукана музика. Це був плинкий, безперервний і якийсь надприродний потік звуків.

Біля підніжжя однієї з брил я побачив чоловіка, що сидів на землі, його обличчя було повернуте майже у профіль. Я наблизився до нього на відстань приблизно в десять футів; тоді він повернув голову й подивився на мене. Я зупинився — його очі були водою, яку я щойно бачив! Вони мали такий самий величезний об'єм і яскрилися золотим і чорним кольорами. Голова в нього була загострена, ніби полуниця; його шкіра мала зелений колір і була поцяткована безліччю бородавок. За винятком загостреної форми, його голова була достоту як поверхня кактуса пейот. Я стояв перед ним, утупившись у нього поглядом; я був не в змозі відвести очей. Я мав таке відчуття, ніби він навмисно тисне на мою грудну клітку силою свого погляду. Я задихався. Я втратив рівновагу і впав на землю. Він відвів погляд убік. Я почув, що він говорить до мене. Спершу його голос був схожий на м'яке шелестіння легкого бризу. Потім я чув його вже як музику — ніби це була мелодія голосів — і я «знав», що вона каже: "Чого ти хочеш?"

Я став перед ним навколішки й почав розповідати про моє життя, а потім заплакав. Він знову подивився на мене. Я відчував, як його погляд відносить мене кудись, і

pasos. Me llegó distintamente el sonido de muchas voces humanas. Parecían estar hablando alto. Seguí el sonido; caminé menos de cincuenta metros y me detuve de pronto. Había llegado al final del camino. El sitio donde me hallaba era un corral formado por grandes peñascos. Podía yo distinguir otra fila, y otra, y otra, hasta que se fundían con la montaña empinada. De entre ellos surgía la música más exquisita. Era un fluir sonoro ágil, constante, extraño.

Al pie de un peñasco vi a un hombre sentado en el suelo, con el rostro vuelto casi de perfil. Me acerqué hasta hallarme quizá a tres metros de él; entonces volvió la cabeza y me miró. Me detuve: ¡sus ojos eran el agua que yo acababa de ver! Tenían el mismo volumen enorme, el cintilar de oro y negro. La cabeza del hombre era puntiaguda como una fresa; su piel era verde, salpicada de innumerables verrugas. A excepción de la forma en punta, su cabeza era exactamente como la superficie de la planta del peyote. Me quedé inmóvil, mirándolo; no podía apartar los ojos de él. Sentí que me estaba presionando deliberadamente el pecho con el peso de sus ojos. Me ahogaba. Perdí el equilibrio y me desplomé. Sus ojos se desviaron. Oí que me hablaba. Al principio su voz fue como el manso crujir de una brisa ligera. Luego la percibí como música —como una melodía cantada— y «supe» que estaba diciendo: —¿Qué quieres?

Me arrodillé frente a él y hablé de mi vida. Luego lloré. Me miró de nuevo. Sentí que sus ojos tiraban de mi y pensé que ése sería el momento de mi muerte. Me hizo

of my death. He signaled me to come closer. I vacillated for an instant before I took a step forward. As I came closer he turned his eyes away from me and showed me the back of his hand. The melody said, “Look!” There was a round hole in the middle of his hand. “Look!” said the melody again. I looked into the hole and I saw myself. I was very old and feeble and was running stooped over, with bright sparks flying all around me. Then three of the sparks hit me, two in the head and one in the left shoulder. My figure, in the hole, stood up for a moment until it was fully vertical, and then disappeared together with the hole.

Mescalito turned his eyes to me again. They were so close to me that I “heard” them rumble softly with that peculiar sound I had heard many times that night. They became peaceful by degrees until they were like a quiet pond rippled by gold and black flashes.

He turned his eyes away once more and hopped like a cricket for perhaps fifty yards. He hopped again and again, and was gone.

The next thing I remember is that I began to walk. Very rationally I tried to recognize landmarks, such as mountains in the distance, in order to orient myself. I had been obsessed by cardinal points throughout the whole experience, and I believed that north had to be to my left. I walked in that direction for quite a while before I realized that it was daytime, and that I was no longer using my “night vision.” I remembered I had a watch and looked at the time. It was eight o’clock.

It was about ten o’clock when I got to the ledge where I had been the night before. Don Juan was lying on the ground asleep.

подумав, що ось зараз настала мить моєї смерті. Він зробив мені знак підійти ближче. Якусь мить я вагався, а потім зробив крок уперед. Коли я наблизився до нього, він відвів очі в сторону й показав мені тильний бік своєї долоні. Мелодія сказала: “Дивися!” Посередині долоні був круглий отвір. “Дивися!” — сказала мелодія знову. Я подивився в отвір і побачив там себе. Я був дуже старий та немічний і біг, скоцюбившись, поміж якихось яскравих іскор, що літали скрізь навколо мене. Відтак три іскри влучили в мене, дві — у голову й одна — у ліве плече. Моя постать в отворі випрямилася на якусь мить, прийнявши повністю вертикальне положення, а потім зникла разом із отвором.

Мескаліто знову перевів свої очі на мене. Вони були так близько, що я «почув», як вони м’яко гудуть тим самим дуже специфічним звуком, що його я вже багато разів чув цієї ночі. Поступово його очі вияснювалися, аж поки не стали схожі на тихий ставок із брижами, що їх утворювали золоті й чорні іскри.

Він знову відвів погляд і відстрибнув, ніби цвіркун, десь на п’ятдесят ярдів. Він стрибнув ще раз, і ще, і зник з очей.

Наступне, що я пам’ятаю, — це як я почав іти. Щоби зорієнтуватися, я в дуже раціональний спосіб намагався розпізнати якісь об’єкти місцевості, наприклад гори вдалині. Протягом усього досвіду я постійно переймався визначенням сторін світу і вважав, що північ має бути ліворуч. Я досить довго йшов у цьому напрямку, коли раптом збагнув, що вже настав день і я більше не використовую моє «нічне бачення». Я згадав, що маю годинник, і подивився на час. Була восьма година.

Близько десятої я дістався до скельного виступу, на якому був минулого вечора. Дон Хуан лежав на землі й спав.

seña de acercarme. Vacilé un segundo antes de dar un paso. Mientras me acercaba, él apartó de mí los ojos y me enseñó el dorso de su mano. La melodía dijo: «¡Mira!». En medio de la mano había un agujero redondo. «¡Mira!», dijo otra vez la melodía. Me asomé al agujero y me vi a mí mismo. Estaba muy viejo y débil y corría encorvado; chispas brillantes volaban en todo mi derredor. Luego tres de las chispas me golpearon, dos en la cabeza y una en el hombro izquierdo. Mi figura, en el agujero, se irguió por un momento hasta hallarse totalmente vertical, y luego desapareció junto con el hoyo.

Mescalito volvió de nuevo los ojos a mí. Estaban tan cerca que yo los «oía» retumbar suavemente con ese sonido peculiar tantas veces oído esa noche. Fueron apaciguándose hasta ser como un estanque quieto, ondulado por destellos de oro y negro.

Apartó los ojos una vez más y, saltando como grillo, se alejó cosa de cincuenta metros. Saltó otra y otra vez, y desapareció en la lejanía.

Lo siguiente que recuerdo es haber echado a andar. Muy racionalmente, traté de reconocer puntos de referencia, tales como montañas en la distancia, para orientarme. Durante toda la experiencia me habían obsesionado los puntos cardinales, y creía yo que el norte debía estar a mi izquierda. Caminé en esa dirección bastante rato antes de advertir que ya era de día y que ya no estaba usando mi «visión nocturna». Recordé que tenía reloj y vi la hora. Eran las 8.

A eso de las 10 llegué a la saliente donde había estado la noche anterior. Don Juan yacía dormido en el suelo.

"Where have you been?" he asked.

I sat down to catch my breath.

After a long silence he asked, "Did you see him?"

I began to narrate to him the sequence of my experiences from the beginning, but he interrupted me saying that all that mattered was whether I had seen him or not. He asked how close to me Mescalito was. I told him I had nearly touched him.

That part of my story interested him. He listened attentively to every detail without comment, interrupting only to ask questions about the form of the entity I had seen, its disposition, and other details about it. It was about noon when don Juan seemed to have had enough of my story. He stood up and strapped a canvas bag to my chest; he told me to walk behind him and said he was going to cut Mescalito loose and I had to receive him in my hands and place him inside the bag gently.

We drank some water and started to walk. When we reached the edge of the valley he seemed to hesitate for a moment before deciding which direction to take. Once he had made his choice we walked in a straight line.

Every time we came to a peyote plant, he squatted in front of it and very gently cut off the top with his short, serrated knife. He made an incision level with the ground, and sprinkled the "wound," as he called it, with pure sulphur powder which he carried in a leather sack. He held the fresh button in his left hand and spread the powder with his right hand. Then he stood up and handed me the button, which I received with both hands, as he had prescribed, and placed inside the bag. "Stand erect and don't let the bag touch the ground or the bushes or any-

"Де ти був?" — запитав він.

Я сів, щоб перевести подих.

Після тривалого мовчання він запитав: "Ти бачив його?"

Я почав розповідати йому всю послідовність моїх досвідів із самого початку, але він перервав мене, сказавши, що єдина важлива річ — це бачив я його чи ні. Він запитав, як близько був від мене Мескаліто. Я сказав, що майже торкався його.

Ця частина моєї розповіді зацікавила дона Хуана. Він уважно вислухав кожну деталь без жодних коментарів, перериваючи мене лише для того, щоб запитати про форму створіння, яке я бачив, його настрій та інші подробиці щодо нього. Було вже близько полудня, коли дон Хуан, очевидно, задовольнився почутим від мене. Він устав і повісив мені на груди брезентовий мішок, закріпивши його ремінцями; він велів мені йти за ним і сказав, що зрізатиме Мескаліто, а я маю брати його до моїх рук й обережно класти в мішок.

Ми випили трохи води й вирушили в дорогу. Коли ми досягли краю долини, він, здавалося, якусь мить вагався, перш ніж обрати напрямок руху. Щойно рішення було прийняте, далі ми весь час ішли по прямій лінії.

Щоразу, як ми підходили до рослини пейоту, він сідав перед нею навпочіпки й дуже обережно зрізав верхівку своїм коротким ножем-пилкою. Дон Хуан робив розріз на рівні землі, а потім посипав «рану», як він називав її, порошком із чистої сірки, що його він ніс у шкіряному мішечку. Він тримав щойнозрізаний бутон кактуса у своїй лівій руці, а порошок насипав правою. Потім він підводився і простягав мені бутон, який я, у відповідності до його настанов, брав обома руками й клав у мішок. "Стій рівно і пильнуй, щоб мішок не торкнувся землі, або кущів,

—¿Dónde has estado? —dijo.

Me senté a tomar aire.

Tras un largo silencio, don Juan preguntó: —¿Lo viste?

Empecé a narrar la sucesión de mis experiencias desde el principio, pero me interrumpió diciendo que todo cuanto importaba era si lo había yo visto o no. Me preguntó si Mescalito había estado cerca de mí. Le dije que casi lo había tocado.

Esa parte de mi relato le interesó. Escuchó atentamente cada detalle, sin comentar, interrumpiendo sólo para inquirir sobre la forma del ente que yo había visto, su talante, y otros detalles acerca de él. Era como mediodía cuando don Juan pareció haber oído suficiente. Se levantó y amarró a mi pecho un saco de lona; me ordenó caminar tras él y dijo que él iba a cortar a Mescalito y que yo debía recibirlo en mis manos y meterlo con delicadeza en el saco.

Bebimos un poco de agua y empezamos a caminar. Cuando llegamos al borde del valle, don Juan pareció titubear un momento sobre la dirección a seguir. Una vez que hubo elegido anduvimos en línea recta.

Cada vez que llegábamos a una planta de peyote, se acuclillaba frente a ella y muy gentilmente cortaba la parte superior con su cuchillo corto y serrado. Hacía una incisión al nivel del suelo y rociaba la «herida», como él la llamaba, con polvo puro de azufre que llevaba en una bolsa de cuero. Sostenía el botón fresco en la mano izquierda y esparcía el polvo con la derecha. Luego se ponía en pie para entregarme el botón, que yo recibía con ambas manos, como él había prescrito, y colocaba dentro del saco. —Mantente derecho y no dejes que la bolsa toque la tierra ni las matas ni ninguna

thing else," he said repeatedly, as though he thought I would forget.

We collected sixty-five buttons. When the bag was completely filled, he put it on my back and strapped a new one to my chest. By the time we had crossed the plateau we had two full sacks, containing one hundred and ten peyote buttons. The bags were so heavy and bulky that I could hardly walk under the [/their] weight and volume.

Don Juan whispered to me that the bags were heavy because Mescalito wanted to return to the ground. He said it was the sadness of leaving his abode which made Mescalito heavy; my real chore was not to let the bags touch the ground, because if I did Mescalito would never allow me to take him again.

At one particular moment the pressure of the straps on my shoulders became unbearable. Something was exerting tremendous force in order to pull me down. I felt very apprehensive. I noticed that I had started to walk faster, almost at a run; I was in a way trotting behind don Juan.

Suddenly the weight on my back and chest diminished. The load became spongy and light. I ran freely to catch up with don Juan, who was ahead of me. I told him I did not feel the weight any longer. He explained that we had already left Mescalito's abode.

Tuesday, July 3, 1962

"I think Mescalito has almost accepted you," don Juan said.

"Why do you say he has *almost* accepted me, don Juan?"

чи будь-чого ще", — раз у раз повторював він, ніби вважаючи, що я можу забути.

Ми зібрали шістдесят п'ять бутонів. Коли мішок був цілком заповнений, він перемістив його мені на спину, а на грудях за допомогою ремінців закріпив інший. На той час, коли ми перетнули долину, ми мали два повні мішки, в яких було сто десять бутонів пейоту. Мішки були такі важкі й громіздкі, що я ледве міг пересувати ноги під їхньою вагою та об'ємом.

Дон Хуан пошепки сказав мені, що мішки такі важкі, бо Мескаліто хоче повернутися до землі. Він пояснив, що саме смуток через розставання зі своєю домівкою робить Мескаліто важким; моє непросте завдання полягає в тому, щоб у жодному разі не дати мішкам торкнутися землі, бо інакше Мескаліто ніколи не дозволить мені прийняти його знову.

В один певний момент тиск ременів на мої плечі став нестерпний. Щось із надзвичайною силою тягнуло мене донизу. Мене охопив сильний страх. Я помітив, що почав іти швидше, майже біжу; можна сказати, що я підбігцем трюхикав за доном Хуаном.

Раптом вага на моїй спині та грудях відчутно зменшилася. Вантаж став легкий, ніби в мішках була губка. Я легко бігцем наздогнав дона Хуана, який ішов попереду мене. Я сказав йому, що більше не відчуваю ваги. Він пояснив, що ми вже покинули домівку Мескаліто.

Вівторок, 3 липня 1962 року

"Я гадаю, що Мескаліто майже прийняв тебе", — мовив дон Хуан.

"Чому ви говорите, що він *майже* прийняв мене, доне Хуане?"

otra cosa —me decía repetidamente, como si pensara que yo lo olvidaría.

Recogimos sesenta y cinco botones. Cuando el saco estuvo completamente lleno, lo puso sobre mi espalda y amarró otro a mi pecho. Al terminar de cruzar la meseta teníamos dos sacos llenos, que contenían ciento diez botones de peyote. Los sacos eran tan pesados y voluminosos que yo apenas podía caminar bajo su bulto y su peso.

Don Juan me susurró que las bolsas estaban pesadas porque Mescalito quería regresar a la tierra. Dijo que la tristeza de dejar su morada era lo que hacía pesado a Mescalito; mi verdadera tarea era no dejar que los sacos tocaran el suelo, porque si lo hacía, Mescalito jamás me permitiría tomarlo de nuevo.

En un momento particular la presión de las correas sobre mis hombros se hizo insoportable. Algo estaba ejerciendo una fuerza tremenda, tirando hacia abajo. Sentí mucha aprensión. Noté que había empezado a caminar más rápidamente, casi a correr; iba por así decirlo trotando detrás de don Juan.

De pronto disminuyó el peso sobre mi pecho y mi espalda. La carga se hizo esponjosa y ligera. Corrí libremente para alcanzar a don Juan, que iba delante de mí. Le dije que ya no sentía el peso. Me explicó que ya habíamos dejado la morada de Mescalito.

Martes, 3 de julio, 1962

—Creo que Mescalito casi te ha aceptado —dijo don Juan.

—¿Por qué dice usted que *casi* me ha aceptado, don Juan?

"He did not kill you, or even harm you. He gave you a good fright, but not a really bad one. If he had not accepted you at all, he would have appeared to you as monstrous and full of wrath. Some people have learned the meaning of horror upon encountering him and not being accepted by him."

"If he is so terrible, why didn't you tell me about it before you took me to the field?"

"You do not have the courage to seek him deliberately. I thought it would be better if you did not know."

"But I might have died, don Juan!"

"Yes, you might have. But I was certain it was going to be all right for you. He played with you once. He did not harm you. I thought he would also have compassion for you this time."

I asked him if he really thought Mescalito had had compassion for me. The experience had been terrifying; I felt that I had nearly [/already] died of fright.

He said Mescalito had been most kind to me; he had showed [/shown] me a scene that was an answer to a question. Don Juan said Mescalito had given me a lesson. I asked him what the lesson was and what it meant. He said it would be impossible to answer that question because I had been too afraid to know *exactly* what I asked Mescalito.

Don Juan probed my memory as to what I had said to Mescalito before he showed me the scene on his hand. But I could not remember. All I remembered was my falling on my knees and "confessing my sins" to him.

Don Juan seemed uninterested in talking about it anymore. I asked him, "Can you teach me the words to the songs you chanted?"

"Він тебе не вбив і навіть не завдав тобі ніякої шкоди. Він добряче тебе налякав, але в цьому не було нічого поганого. Якби він узагалі тебе не прийняв, то з'явився б тобі в подобі страхітливого, сповненого люті чудовиська. Дехто з людей пізнали на собі, що таке справжній жах, коли зустріли його й не були ним прийняті."

"Якщо він такий страшний, чому ви не розповіли мені про це до того, як взяли мене в поле?"

"Ти не маєш мужності, щоб свідомо шукати його. Я подумав, що буде краще, якщо ти не знатимеш."

"Але ж я міг померти, доне Хуане!"

"Так, міг. Але я був упевнений, що для тебе все минеться добре. Він уже грався з тобою одного разу. Він не зробив тобі нічого поганого. Я вважав, що цього разу він також поставиться до тебе зі співчуттям."

Я запитав його, чи він справді гадає, що Мескаліто був до мене прихильний. Мій досвід був жаский; я почувався так, ніби ось-ось помру [/вже помер] від страху.

Він сказав, що Мескаліто був надзвичайно добрий зі мною; він показав мені сцену, яка була відповіддю на запитання. Дон Хуан сказав, що Мескаліто дав мені урок. Я запитав його, який це був урок і що він означав. Він сказав, що неможливо відповісти на це запитання, бо я був занадто наляканий, щоб *точно* знати, про що спитав у Мескаліто.

Дон Хуан захотів прозондувати мою пам'ять і дізнатися, що саме я сказав Мескаліто, перед тим як він показав мені сцену на своїй долоні. Але я не зміг згадати. Усе, що я пам'ятав, — це як упав перед ним навколішки й «сповідався йому у своїх гріхах».

Але дону Хуану, очевидно, було нецікаво говорити про це далі. Я запитав його: "Ви можете навчити мене слів тих пісень, що ви співали?"

—No te mató, ni siquiera te hizo daño. Te dio un buen susto, pero no uno malo de verdad. Si no te hubiera aceptado para nada, se te habría aparecido monstruoso y lleno de ira. Algunas gentes han aprendido lo que significa el horror al encontrárselo y no ser aceptadas.

—Si es tan terrible, ¿por qué no me lo dijo usted antes de llevarme al campo?

—No tienes valor suficiente para buscarlo a propósito. Pensé que era mejor que no supieses.

—¡Pero pude haber muerto, don Juan!

—Sí, pudiste. Pero yo estaba seguro de que te iba a ir bien. Una vez jugó contigo. No te hizo daño. Pensé que también esta vez tendría compasión de ti.

Le pregunté si realmente pensaba que Mescalito me había tenido compasión. La experiencia había sido aterradora; yo sentía casi haber muerto de susto.

Dijo que Mescalito fue de lo más bondadoso conmigo; me enseñó una escena que era una respuesta a una pregunta. Don Juan dijo que Mescalito me había dado una lección. Le pregunté cuál era la lección y qué significaba. Dijo que sería imposible responder a esa pregunta porque yo había tenido demasiado miedo para saber *exactamente* qué le preguntaba a Mescalito.

Don Juan sondeó mi memoria con respecto a lo que había dicho a Mescalito antes de que él me enseñara la escena en su mano. Pero yo no podía acordarme. Todo cuanto recordaba era haber caído de rodillas a «confesarle mis pecados».

Don Juan no pareció tener interés en hablar más de eso. Le pregunté: —¿Puede enseñarme la letra de las canciones que usted cantaba?

"No, I can't. Those words are my own, the words the protector himself taught me. The songs are *my* songs. I can't tell you what they are."

"Why can't you tell me, don Juan?"

"Because these songs are a link between the protector and myself. I am sure someday he will teach you your own songs. Wait until then; and never, absolutely never, copy or ask about the songs that belong to another man."

"What was the name you called out? Can you tell me that, don Juan?"

"No. His name can never be voiced, except to call him."

"What if I want to call him myself?"

"If someday he accepts you, he will tell you his name. That name will be for you alone to use, either to call him loudly or to say quietly to yourself. Perhaps he will tell you his name is José. Who knows?"

"Why is it wrong to use his name when talking about him?"

"You have seen his eyes, haven't you? You can't fool around with the protector. That is why I can't get over the fact that he chose to play with you!"

"How can he be a protector when he hurts some people?"

"The answer is very simple. Mescalito is a protector because he is available to anyone who seeks him."

"But isn't it true that everything in the world is available to anyone who seeks it?"

"No, that is not true. The ally powers are available only to the brujos, but anyone can partake of Mescalito."

"Ні, не можу. Ці слова — мої власні, слова, яких мене навчив сам захисник. Ці пісні — *мої* пісні. Я не можу тобі розповісти, що вони таке."

"Чому ви не можете розповісти мені, доне Хуане?"

"Тому що ці пісні є сполучною ланкою між захисником і мною. Я впевнений, колись він навчить тебе твоїх власних пісень. Почекай до тієї пори; і ніколи, абсолютно ніколи не копіюй і не запитуй про пісні, що належать іншій людині."

"А яке ім'я ви тоді вигукнули? Це ви можете мені сказати, доне Хуане?"

"Ні. Його ім'я ніколи не можна вимовляти вголос, окрім як для того, щоб покликати його."

"А що як я сам захочу покликати його?"

"Якщо одного дня він прийме тебе, то повідомить тобі своє ім'я. Це ім'я буде лише для тебе одного — щоб голосно кликати його або тихо промовляти самому собі. Може бути, він скаже тобі, що його звати Хосе[70]. Хто зна?"

"Чому не слід використовувати його ім'я, коли говориш про нього?"

"Хіба ти не бачив його очей? Із захисником не можна дуркувати. Тому я досі не можу звикнутися з тим фактом, що він вирішив гратися з тобою!"

"Як він може бути захисником, якщо завдає шкоди деяким людям?"

"Відповідь дуже проста. Мескаліто — захисник, бо він доступний кожному, хто шукає його."

"Але будь-що у світі доступне кожному, хто це шукає, хіба ні?"

"Ні, це не так. Союзницькі сили доступні лише для брухо, тоді як до Мескаліто може долучитися кожний."

—No, no puedo. Esas palabras son mías, las palabras que el protector mismo me enseñó. Las canciones son *mis* canciones. No puedo decirte cuáles son.

—¿Por qué no puede decirme, don Juan?

—Porque esas canciones son un lazo entre el protector y yo. Estoy seguro de que algún día él te enseñará tus propias canciones. Espera hasta entonces, y nunca jamás copies ni preguntes las canciones que pertenecen a otra gente.

—¿Cuál era el nombre que usted pronunció? ¿Puede decirme eso, don Juan?

—No. Su nombre nunca puede pronunciarse más que para llamarlo.

—¿Y si yo quiero llamarlo?

—Si algún día te acepta, te dirá su nombre. Ese nombre será para qué tú solo lo uses, ya sea para llamarlo en voz alta o para decírtelo en silencio a ti mismo. A lo mejor te dirá que su nombre es José. Quién sabe.

—¿Por qué es malo usar su nombre para hablar de él?

—Ya viste sus ojos, ¿no? Con el protector no se juega. ¡Por eso no puedo explicarme el hecho de que escogiera jugar contigo!

—¿Cómo puede ser él un protector si también hace mal a la gente?

—La respuesta es muy sencilla. Mescalito es un protector porque está a la disposición de cualquiera que lo busque.

—Pero, ¿no es cierto que todo en el mundo está a la disposición de cualquiera que lo busque?

—No, eso no es cierto. Los poderes aliados sólo están a disposición de los brujos, pero cualquiera puede disponer de Mescalito.

[70] На лекції 196[8] року з ведучою Джейн Геллісоу, відповідаючи на запитання слухачів, Кастанеда розповів, що Мескаліто — це лише алегорична назва, використовувана в звичайному спілкуванні. Справжнє його ім'я ніколи не розголошують, воно різне й дуже особисте для кожного, кому Мескаліто відкриває його.

“But why then does he hurt some people?”

“Not everybody likes Mescalito; yet they all seek him with the idea of profiting without doing any work. Naturally their encounter with him is always horrifying.”

“What happens when he accepts a man completely?”

“He appears to him as a man, or as a light. When a man has won this kind of acceptance, Mescalito is constant. He never changes after that. Perhaps when you meet him again he will be [a] light, and someday he may even take you flying and reveal all his secrets to you.”

“What do I have to do to arrive at that point, don Juan?”

“You have to be a strong man, and your life has to be truthful.”

“What is a truthful life?”

“A life lived with deliberateness, a good, strong life.”

“Але чому тоді він кривдить деяких людей?”

“Не всі люблять Мескаліто; а проте ці люди також шукають його з думкою дістати якусь вигоду, не докладаючи жодних зусиль. Природно, що їхня зустріч із ним завжди сповнена неймовірного жаху.”

“Що відбувається, коли він повністю приймає якогось чоловіка?”

“Він з’являється йому або в людській подобі, або як світло. Коли чоловік заслужить таку прихильність до себе, Мескаліто стає постійний. Відтоді він більше ніколи не змінюється. Можливо, коли ти знову зустрінешся з ним, він буде світлом, а одного дня навіть візьме тебе із собою в політ і відкриє тобі всі свої таємниці.”

“Що я маю робити, щоб досягти цього, доне Хуане?”

“Ти маєш бути сильним чоловіком, і твоє життя має бути правдиве.”

“Що таке «правдиве життя»?”

“Життя, яке ти проживаєш усвідомлено, хороше, сильне життя.”

—Pero entonces ¿por qué daña a cierta gente?

—No a todos les gusta Mescalito, pero todos lo buscan con la idea de sacar provecho sin trabajar. Naturalmente, su encuentro con él siempre es horrendo.

—¿Qué ocurre cuando acepta por entero a alguien?

—Se le aparece como un hombre, o como una luz. Cuando alguien ha ganado esta clase de aceptación, Mescalito es constante. Ya no vuelve a cambiar después. A lo mejor cuando te lo encuentres de nuevo será una luz, y algún día hasta puede llevarte a volar y revelarte todos sus secretos.

—¿Qué tengo que hacer para llegar a ese punto, don Juan?

—Tienes que ser un hombre fuerte, y tu vida tiene que ser verdadera.

—¿Qué es una vida verdadera?

—Una vida que se vive con la certeza nítida de estar viviéndola; una vida buena, fuerte.

5

Don Juan inquired periodically, in a casual way, about the state of my *Datura* plant. In the year that had elapsed from the time I replanted the root, the plant had grown into a large bush. It had seeded and the seedpods had dried. And don Juan judged it was time for me to learn more about the devil's weed.

Sunday, January 27, 1963

Today don Juan gave me the preliminary information on the "second portion" of the *Datura* root, the second step in learning the tradition. He said the second portion of the root was the real beginning of learning; in comparison with it, the first portion was like child's play. The second portion had to be mastered; it had to be intaken at least twenty times, he said, before one could go on to the third step.

I asked, "What does the second portion do?"

"The second portion of the devil's weed is used for *seeing*. With it, a man can soar through the air to see what is going on at any place he chooses."

"Can a man actually fly through the air, don Juan?"

"Why not? As I have already told you, the devil's weed is for those who seek power. The man who masters the second

5

Час від часу дон Хуан запитував, ніби ненароком, як поживає моя рослина *Datura*. За рік, що минув відтоді, як я пересадив корінь, мій пагін виріс у великий кущ. Він дав насіння, і насіннєві стручки висохли. Тож дон Хуан вирішив, що мені настав час дізнатися більше про траву диявола.

Неділя, 27 січня 1963 року

Сьогодні дон Хуан повідомив мені попередню інформацію стосовно «другої частини» кореня *Datura*, що є другим кроком у навчанні його традиції. Він сказав, що саме з другої частини кореня починається справжнє навчання; проти неї перша частина була ніби дитяча забавка. Другу частину було необхідно опанувати й приборкати; він сказав, що її слід прийняти щонайменше двадцять разів, перш ніж можна буде переходити до третього кроку.

Я запитав: "Що робить друга частина?"

"Другу частину трави диявола використовують для *бачення*. З нею чоловік може ширяти крізь повітря, щоб подивитись, що відбувається в будь-якому обраному ним місці."

"Хіба людина справді може літати крізь повітря, доне Хуане?"

"Чому ні? Я вже казав тобі, трава диявола для тих, хто шукає силу. Чоловік, який приборкає другу частину, може використовувати

V

Don Juan inquiría periódicamente, en forma casual, sobre el estado de mi datura. En el año transcurrido desde que replanté la raíz, la planta se había convertido en un arbusto grande. Había dado semillas y las vainas de las semillas se habían secado. Y don Juan juzgó que era hora de que yo aprendiera algo más sobre la yerba del diablo.

Domingo, 27 de enero, 1963

Don Juan me dio hoy la información preliminar sobre la «segunda parte» de la raíz de datura, el segundo paso en el aprendizaje de la tradición. Dijo que la segunda parte de la raíz era el verdadero principio del aprendizaje; en comparación con ella, la primera parte era juego de niños. Había que dominar la segunda parte; había que tomarla veinte veces por lo menos, dijo, antes de poder avanzar al tercer paso.

—¿Qué hace la segunda parte? —pregunté.

—La segunda parte de la yerba del diablo se usa para ver. Con ella, un hombre puede remontarse por los aires y ver qué está pasando en cualquier sitio que escoja.

—¿Puede en verdad un hombre volar por los aires, don Juan?

—¿Por qué no? Como ya te dije, la yerba del diablo es para aquellos que buscan poder. El hombre que domina la segunda parte puede

portion can use the devil's weed to do unimaginable things to gain more power."

"What kind of things, don Juan?"

"I can't tell you that. Every man is different."

Monday, January 28, 1963

Don Juan said: "If you complete the second step successfully, I can show you only one more step. In the course of learning about the devil's weed, I realized she was not for me, and I did not pursue her path any further."

"What made you decide against it, don Juan?"

"The devil's weed nearly killed me every time I tried to use her. Once it was so bad I thought I was finished. And yet, I could have avoided all that pain."

"How? Is there a special way to avoid pain?"

"Yes, there is a way."

"Is it a formula, a procedure, or what?"

"It is a way of grabbing onto things. For instance, when I was learning about the devil's weed I was too eager. I grabbed onto things the way kids grab onto candy. The devil's weed is only one of a million paths. Anything is one of a million paths [*un camino entre cantidades de caminos*]. Therefore you must always keep in mind that a path is only a path; if you feel you should not follow it, you must not stay with it under any conditions. To have such clarity you must lead a disciplined life. Only then will you know that any path is only a path, and there is no affront, to oneself or to others,

траву диявола, щоб робити неуявленні речі, аби дістати ще більше сили."

"Якого роду речі, доне Хуане?"

"Цього я не можу тобі розповісти. У кожної людини це інакше."

Понеділок, 28 січня 1963 року

Дон Хуан сказав: "Якщо ти успішно пройдеш цей другий етап, я зможу показати тобі ще лише один крок. Під час мого навчання з травою диявола я зрозумів, що вона не для мене, і більше ніколи не йшов її стежкою."

"Що спонукало вас відмовитися від неї?"

"Щоразу, коли я намагався використати її, трава диявола мало не вбивала мене. Одного разу все було так кепсько, що я вже думав — мені кінець. І все ж мені вдалося уникнути всього цього болю."

"Як? Що, є якийсь особливий спосіб уникнути болю?"

"Так, є один спосіб."

"Що це, якась формула, процедура абощо?"

"Це спосіб схоплювання речей. Наприклад, коли я вчився траві диявола, я був занадто жадібний і нетерплячий. Я хапався за речі так само, як діти вчеплюються в льодяника. Трава диявола — це лише одна з мільйона стежок. Будь-що у світі — лише одна стежка з мільйона [*un camino entre cantidades de caminos*]. Тому ти завжди мусиш пам'ятати, що будь-яка стежка — це всього лише стежка; якщо ти відчуваєш, що тобі не слід іти нею, то не повинен залишатися на ній за жодних обставин. Щоб мати таку ясність, ти мусиш вести дисципліноване життя. Лише тоді ти знатимеш, що будь-яка стежка — це лише одна з багатьох стежок, і немає нічого ганебного ані для тебе самого, ані

usar la yerba del diablo para ganar más poder haciendo cosas que nadie se imagina.

—¿Qué clase de cosas, don Juan?

—No te lo puedo decir. Cada hombre es distinto.

Lunes, 28 de enero, 1963

—Si completas con bien el segundo paso —dijo don Juan—, sólo podré enseñarte otro paso más. Al ir aprendiendo sobre la yerba del diablo me di cuenta de que no era para mí, y ya no adelanté más en su camino.

—¿Qué le hizo decidir en contra de ello, don Juan?

—La yerba del diablo estuvo a punto de matarme todas las veces que traté de usarla. Una vez me fue tan mal que me di por acabado. Y sin embargo, yo habría podido evitar todo ese dolor.

—¿Cómo? ¿Hay alguna manera especial de evitar el dolor?

—Sí, hay una manera.

—¿Es una fórmula, o un procedimiento, o qué?

—Es una manera de agarrarse a las cosas. Por ejemplo, cuando yo estaba aprendiendo sobre la yerba del diablo, era demasiado ansioso. Me agarraba a las cosas de la misma manera que los niños agarran dulces. La yerba del diablo es sólo un camino entre cantidades de caminos. Cualquier cosa es un camino entre cantidades de caminos. Por eso debes tener siempre presente que un camino es sólo un camino; si sientes que no deberías seguirlo, no debes seguir en él bajo ninguna condición. Para tener esa claridad debes llevar una vida disciplinada. Sólo entonces sabrás que un camino es nada más un camino, y no hay afrenta, ni para ti ni para

in dropping it if that is what your heart tells you to do. But your decision to keep on the path or to leave it must be free of fear or ambition. I warn you. Look at every path closely and deliberately. Try it as many times as you think necessary. [Then ask yourself, and yourself alone, one question.] This question is one that only a very old man asks. My benefactor told me about it once when I was young, and my blood was too vigorous for me to understand it. Now I do understand it. I will tell you what it is: Does this path have a heart? All paths are the same: they lead nowhere. They are paths going through the bush, or into the bush. In my own life I could say I have traversed long, long paths, but I am not anywhere. My benefactor's question has meaning now. Does this path have a heart? If it does, the path is good; if it doesn't, it is of no use. Both paths lead nowhere; but one has a heart, the other doesn't. One makes for a joyful journey; as long as you follow it, you are one with it. The other will make you curse your life. One makes you strong; the other weakens you."

Sunday, April 21, 1963

On Tuesday afternoon, April 16, don Juan and I went to the hills where his *Datura* plants are. He asked me to leave him alone there, and wait for him in the car. He returned nearly three hours later carrying a package wrapped in a red cloth. As we started to drive back to his house he pointed to the bundle and said it was his last gift for me.

для будь-кого іншого в тому, щоб зійти з неї, якщо твоє серце каже тобі зробити це. Але твоє рішення йти далі цією стежкою чи облишити її мусить бути вільне від страху та честолюбства. Я застерігаю тебе від цього. Дивися на кожну стежку пильно й усвідомлено. Випробуй її стільки разів, скільки вважатимеш за необхідне. [Потім постав самому собі, і тільки самому собі, одне запитання.] Це запитання, яке ставлять лише дуже старі люди. Мій доброчинець розповів мені про нього одного разу, коли я був молодий, та моя кров була тоді занадто гаряча, щоб я міг його зрозуміти. Тепер я справді розумію його. Я скажу тобі, що це за запитання: чи має ця стежка серце? Усі стежки однакові: вони ведуть нікуди. Вони ведуть крізь кущі або в кущі. Я можу сказати, що в моєму власному житті пройшов довгі, довгі стежки, але зараз я не перебуваю ніде. Тепер запитання мого доброчинця набуло для мене сенсу. Чи має ця стежка серце? Якщо так, це добра стежка; якщо ні, то з неї ніякого пуття. Обидві стежки ведуть нікуди; але одна має серце, а інша — ні. Одна стежка дарує радісну подорож: доки ти йдеш нею, ви становите одне ціле. Інша змусить тебе проклинати своє життя. Одна стежка робить тебе сильним; інша — ослаблює тебе."

Неділя, 21 квітня 1963 року

Після полудня у вівторок, 16 квітня, дон Хуан і я вирушили до пагорбів, де були його рослини *Datura*. Там він велів мені залишити його самого й зачекати в машині. Він повернувся приблизно через три години, несучи якийсь клунок, загорнутий у червону тканину. Коли ми вирушили у зворотній шлях до його оселі, він указав на клунок і повідомив, що це його останній подарунок для мене.

otros, en dejarlo si eso es lo que tu corazón te dice. Pero tu decisión de seguir en el camino o de dejarlo debe estar libre de miedo y de ambición. Te prevengo. Mira cada camino de cerca y con intención. Pruébalo tantas veces como consideres necesario. Luego hazte a ti mismo, y a ti solo, una pregunta. Es una pregunta que sólo se hace un hombre muy viejo. Mi benefactor me habló de ella una vez cuando yo era joven, y mi sangre era demasiado vigorosa para que yo la entendiera. Ahora sí la entiendo. Te diré cuál es: ¿tiene corazón este camino? Todos los caminos son lo mismo: no llevan a ninguna parte. Son caminos que van por el matorral. Puedo decir que en mi propia vida he recorrido caminos largos, largos, pero no estoy en ninguna parte. Ahora tiene sentido la pregunta de mi benefactor. ¿Tiene corazón este camino? Si tiene, el camino es bueno; si no, de nada sirve. Ningún camino lleva a ninguna parte, pero uno tiene corazón y el otro no. Uno hace gozoso el viaje; mientras lo sigas, eres uno con él. El otro te hará maldecir tu vida. Uno te hace fuerte; el otro te debilita.

Domingo, 21 de abril, 1963

La tarde del martes 16 de abril, don Juan y yo fuimos a los cerros donde están sus daturas. Me pidió dejarlo solo allí, y esperarlo en el coche. Volvió casi tres horas después cargando un paquete envuelto en una tela roja. Cuando iniciábamos el regreso a su casa, señaló el bulto y dijo que era su último regalo para mí.

I asked if he meant he was not going to teach me anymore. He explained that he was referring to the fact that I had a plant fully mature and would no longer need his plants.

Late in the afternoon we sat in his room; he brought out a smoothly finished mortar and pestle. The bowl of the mortar was about six inches in diameter. He untied a large package full of small bundles, selected two of them, and placed them on a straw mat by my side; then he added four more bundles of the same size from the pack he had carried home. He said they were seeds, and I had to grind them into a fine powder. He opened the first bundle and poured some of its contents into the mortar. The seeds were dried, round and caramel yellow in color.

I began working with the pestle; after a while he corrected me. He told me to push the pestle against one side of the mortar first, and then slide it across the bottom and up against the other side. I asked what he was going to do with the powder. He did not want to talk about it.

The first batch of seeds was extremely hard to grind. It took me four hours to finish the job. My back ached because of the position in which I had been sitting. I lay down and wanted to go to sleep right there, but don Juan opened the next bag and poured some of the contents into the mortar. The seeds this time were slightly darker than the first ones, and were lumped together. The rest of the bag's contents was a sort of powder, made of very small, round, dark granules.

I wanted something to eat, but don Juan said that if I wished to learn I had to follow the rule, and the rule was that I could only

Я запитав, чи не хоче він сказати, що більше не вчитиме мене. Він пояснив, що говорив лише про той факт, що я тепер маю свою повністю дозрілу рослину й більше не потребуватиму його рослин.

Пізно пополудні ми сіли в його кімнаті; він дістав ретельно оброблену ступку й товкачик. Чаша ступки була приблизно шість дюймів у діаметрі. Він розкрив великий клунок, повний маленьких згортків, відібрав два з них і поклав їх на солом'яну мату поруч зі мною; відтак додав до них ще чотири згортки такого самого розміру з принесеного ним додому клунка. Він сказав, що в них міститься насіння, яке я маю розтерти на дрібний порошок. Він розгорнув перший згорток і висипав трохи його вмісту всередину ступки. Насіння було сухе, округлої форми й мало жовтувато-коричневий колір паленого цукру.

Я почав працювати товкачиком; через деякий час він поправив мене. Він сказав мені спершу притиснути товкачик до одного боку ступки, а потім ковзати ним через дно і далі вгору з протилежного боку. Я запитав, що він збирається робити з порошком. Він не захотів говорити про це.

Першу порцію насіння було надзвичайно важко розмелювати. Мені знадобилося чотири години, щоб закінчити цю роботу. Через позу, в якій я сидів, мені боліла спина. Я ліг і хотів там одразу й заснути, але дон Хуан розгорнув наступний мішечок і відсипав трохи його вмісту в ступку. Цього разу насіння було трохи темніше, ніж у першій порції, і збивалося в грудки. Решта вмісту мішечка нагадувала порошок із дуже маленьких округлих темних зерняток.

Я хотів чогось попоїсти, але дон Хуан сказав, що якщо я бажаю вчитися, то мушу дотримуватися правила; а правило таке, що,

Pregunté si quería decir que ya no iba a enseñarme. Explicó que se refería al hecho de que yo tenía una planta plenamente madura y ya no necesitaría de las suyas.

Al atardecer tomamos asiento en su cuarto; él sacó un mortero y una mano, ambos de acabado pulido. El cuenco del mortero tenía unos quince centímetros de diámetro. Desató un gran paquete lleno de bultos pequeños, seleccionó dos y los puso sobre un petate, a mi lado; luego añadió otros cuatro bultos del mismo tamaño, extraídos del paquete que trajo a casa. Dijo que eran semillas, y yo debía molerlas hasta convertirlas en polvo fino. Abrió el primer bulto y vertió parte de su contenido en el mortero. Las semillas secas eran redondas, de color amarillo caramelo.

Empecé a trabajar con la mano del mortero; tras un rato don Juan me corrigió. Me dijo que primero empujase la mano contra un lado del recipiente y luego la deslizara sobre el fondo para hacerla subir contra el otro lado. Le pregunté qué iba a hacer con el polvo. No quiso hablar de ello.

El primer lote de semillas resultó extremadamente duro de moler. Tardé cuatro horas en terminar el trabajo. La espalda me dolía a causa de la postura en que había estado sentado. Me acosté y quise dormirme allí mismo, pero don Juan abrió la siguiente bolsa y vació parte de su contenido en el mortero. Esta vez las semillas eran un poco más oscuras que las primeras y se hallaban apelotonadas. El resto del contenido de la bolsa era una especie de polvo, consistente en gránulos muy pequeños, redondos y oscuros.

Yo quería algo de comer, pero don Juan dijo que si deseaba aprender tenía que seguir la regla, y la regla sólo me permitía beber un

drink a little water while learning the secrets of the second portion.

The third bag contained a handful of live, black, grain weevils. And in the last bag were some fresh white seeds, almost mushy soft, but fibrous and difficult to grind into a fine paste, as he expected me to do. After I had finished grinding the contents of the four bags, don Juan measured two cups of [a] greenish water, poured it into a clay pot, and put the pot on the fire. When the water was boiling he added the first batch of powdered seeds. He stirred it with a long, pointed piece of wood or bone which he carried in his leather pouch. As soon as the water boiled again he added the other substances one by one, following the same procedure. Then he added one more cup of the same water, and let the mixture simmer over a low fire.

Then he told me it was time to mash the root. He carefully extracted a long piece of *Datura* root from the bundle he had carried home. The root was about sixteen inches long. It was thick, perhaps an inch and a half in diameter. He said it was the second portion, and again he had measured the second portion himself, because it was still *his* root. He said the next time I tried the devil's weed I would have to measure my own root.

He pushed the big mortar toward me, and I proceeded to pound the root in exactly the same way he had mashed the first portion. He directed me through the same steps, and again we left the mashed root soaking in water, exposed to the night air. By that time the boiling mixture had solidified in the clay pot. Don Juan took the pot from the fire,

пізнаючи таємниці другої частини кореня, я можу лише випити трохи води.

Третій мішечок містив десь із жменю живих чорних жуків-зерноїдів. А в останньому мішечку було трохи свіжого білого насіння дуже м'якої, майже кашоподібної консистенції, що, утім, виявилося волокнистим і важко піддавалося розтиранню на однорідну пасту, як він від мене хотів. Після того як я закінчив розтирати вміст чотирьох мішечків, дон Хуан відміряв дві чашки зеленкуватої води, налив її в глиняний горщик і поставив горщик на вогонь. Коли вода закипіла, він висипав у неї першу порцію подрібненого на порошок насіння. Він розмішував вариво в горщику видовженим і загостреним на кінці шматком дерева чи кістки, який носив у своїй шкіряній торбинці. Щойно тільки вода закипіла знову, він додав один за одним інші інгредієнти, дотримуючись тієї самої процедури. Відтак він додав ще одну чашку тієї самої води й залишив суміш повільно кипіти на малому вогні.

Потім він сказав мені, що настав час розтерти корінь. Він обережно витяг довгий шматок кореня *Datura* з принесеного ним додому клунка. Корінь мав приблизно шістнадцять дюймів у довжину. Він був товстий, десь півтора дюйма в діаметрі. Дон Хуан повідомив, що це друга частина і що він знову сам відміряв цю другу частину, бо це ще був *його* корінь. Він сказав, що коли я братимуся за траву диявола наступного разу, я відмірятиму свій власний корінь.

Він підштовхнув велику ступку до мене, і я почав товкти корінь достоту так само, як він розминав першу частину. Він провів мене через ті самі кроки, і ми знову залишили розтертий корінь мокнути у воді на нічному повітрі. На той час кипляче вариво в глиняному горщику вже загусло. Дон Хуан зняв горщик із

poco de agua mientras aprendía los secretos de la segunda parte.

La tercera bolsa contenía un puñado de gorgojos negros, vivos. Y en la última había algunas semillas frescas: blancas y casi pulposas en su blancura, pero fibrosas y difíciles de convertir en pasta fina, como don Juan esperaba de mí. Cuando hube terminado de moler el contenido de las cuatro bolsas, él midió dos tazas de un agua verdosa, la vertió en una olla de barro y puso la olla al fuego. Cuando el agua hervía, añadió el primer lote de semillas pulverizadas. Agitó el líquido con un pedazo largo y puntiagudo de hueso o madera, que llevaba en su morral de cuero. Apenas hirvió nuevamente el agua, añadió las otras sustancias una por una, siguiendo el mismo procedimiento. Luego añadió otra taza de la misma agua y dejó la mezcla hervir a fuego lento.

Entonces me dijo que era hora de macerar la raíz. Extrajo cuidadosamente un largo pedazo de raíz de datura del bulto que había traído a casa. La raíz tenía unos cuarenta centímetros de largo. Era gruesa, como de cuatro centímetros de diámetro. Dijo que era la segunda parte, y también la había medido él mismo porque aún era *su* raíz. La próxima vez que yo probara la yerba del diablo, dijo, tendría que medir mi propia raíz.

Empujó hacia mi el gran mortero, y procedí a macerar la raíz exactamente como él había hecho con la primera parte. Me guió a través de los mismos pasos, y nuevamente dejamos la raíz macerada remojándose en agua, expuesta al sereno. Para entonces, la mezcla hirviente se había solidificado en la olla de barro. Don Juan retiró la olla del fuego, la puso dentro de una

placed it inside a hanging net, and hooked it to a beam in the middle of the room.

About eight o'clock in the morning of April 17, don Juan and I began to leach the root extract with water. It was a clear, sunny day, and don Juan interpreted the fine weather as an omen that the devil's weed liked me; he said that with me around he could remember only how bad she had been with him.

The procedure we followed in leaching the root extract was the same I had observed for the first portion. By late afternoon, after pouring out the top water for the eighth time, there was a spoonful of a yellowish substance in the bottom of the bowl.

We returned to his room where there were still two little sacks he had not touched. He opened one, slid his hand inside, and wrinkled the open end around his wrist with the other hand. He seemed to be holding something, judging by the way his hand moved inside the bag. Suddenly, with a swift movement, he peeled the bag off his hand like a glove, turning it inside out, and shoved his hand close to my face. He was holding a lizard. Its head was a few inches from my eyes. There was something strange about the lizard's mouth. I gazed at it for a moment and then recoiled involuntarily. The lizard's mouth was sewed up with rude stitches. Don Juan ordered me to hold the lizard in my left hand. I clutched it; it wriggled against my palm. I felt nauseated. My hands began to perspire.

He took the last bag, and, repeating the same motions, he extracted another lizard. He also held it close to my face. I saw that its eyelids were sewed together. He ordered me to hold this lizard in my right hand.

By the time I had both lizards in my hands I was almost sick. I had an

вогню, поклав його у підвісну сітку й почепив її до сволока посередині кімнати.

17 квітня, десь о восьмій годині ранку, ми з доном Хуаном почали визолювати екстракт кореня водою. Було ясно та сонячно, і дон Хуан витлумачив погожий день як знак того, що я подобаюся траві диявола; він сказав, що, дивлячись на мене, може лише згадувати, яка лиха вона була з ним.

Процедура, якої ми дотримувалися під час визолювання екстракту кореня, була та сама, що я спостерігав для першої частини. Через кілька годин пополудні, коли ми зливали воду вже увосьме, на дні посудини лишилося трохи жовтуватої речовини.

Ми повернулися до його кімнати, де досі зоставалися два мішечки, яких він іще не торкався. Він розкрив один із них, ковзнув усередину однією рукою, а іншою затис відкритий край мішечка навколо зап'ястка. Судячи з того, як рухалася його рука в мішечку, він, очевидно, щось у ній тримав. Зненацька він швидким рухом стягнув мішечок зі своєї руки, вивернувши його сподом назовні, як рукавичку, і сунув руку мені просто до обличчя. Він тримав у ній ящірку. Її голова була в кількох дюймах від моїх очей. Із пащею ящірки було щось дивне. Я пильно роздивлявся на неї якусь мить, а потім мимоволі відсахнувся. Рот ящірки був зашитий грубими стібками. Дон Хуан наказав мені взяти ящірку лівою рукою. Я міцно затис її; вона звивалася в моїй долоні. Мені до горла підступила нудота. Долоні почали пітніти.

Він узяв останній мішечок і, повторюючи ті самі рухи, витяг із нього іншу ящірку. Він так само потримав її прямо перед моїм обличчям. Я побачив, що в неї були зшиті разом повіки. Дон Хуан велів мені взяти цю ящірку в праву руку.

На той час, коли в моїх руках опинилися обидві ящірки, я відчував, що мене ось-ось

red y la colgó de una viga a mitad del aposento.

El 17 de abril, a eso de las 8 de la mañana, don Juan y yo empezamos a colar con agua el extracto de raíz. Era un día claro, soleado, y don Juan interpretó el buen tiempo como augurio de que yo le simpatizaba a la yerba del diablo; dijo que, conmigo allí, nada más se acordaba de lo mala que la yerba había sido con él.

El procedimiento que seguimos para filtrar el extracto de raíz fue el mismo que yo había observado para la primera parte. Al atardecer, tras vaciar el agua de encima por octava vez, quedó en el fondo del recipiente una cucharada de sustancia amarillenta.

Volvimos al cuarto de don Juan, donde aún había dos bolsitas sin tocar. Abrió una, metió la mano y con la otra plegó el extremo abierto en torno de su muñeca. Parecía estar sosteniendo algo, a juzgar por la forma como su mano se movía dentro de la bolsa. De pronto, con un movimiento rápido, peló la bolsa de su mano como quitándose un guante, volteándola al revés, y acercó la mano a mi rostro. Estaba sosteniendo una lagartija. La cabeza del animal se hallaba a pocos centímetros de mis ojos. Había algo extraño en el hocico. Observé un momento, y luego me retraje involuntariamente. El hocico de la lagartija estaba cosido con puntadas toscas. Don Juan me ordenó coger la lagartija con la mano izquierda. La aferré; se revolvió contra mi palma. Sentí náuseas. Mis manos empezaron a sudar.

Don Juan tomó la última bolsa y, repitiendo los mismos movimientos, extrajo otra lagartija. También la acercó a mi cara. Vi que los ojos del animal estaban cosidos. Me ordenó coger esta lagartija con la mano derecha.

Para cuando tuve ambas lagartijas en las manos, me hallaba a punto de vomitar. Tenía

overpowering desire to drop them and get out of there.

"Don't squeeze them!" he said, and his voice brought me a sense of relief and direction. He asked what was wrong with me. He tried to be serious, but couldn't keep a straight face and laughed. I tried to ease [/easy] my grip, but my hands were sweating so profusely that the lizards began to wriggle out of them. Their sharp little claws scratched my hands, producing an incredible feeling of disgust and nausea. I closed my eyes and clenched my teeth. One of the lizards was already sliding onto my wrist; all it needed was to yank its head from between my fingers to be free. I had a peculiar sensation of physical despair, of supreme discomfort. I growled at don Juan, between my teeth, to take the damn things off me. My head shook involuntarily. He looked at me curiously. I growled like a bear, shaking my body. He dropped the lizards into their bags and began to laugh. I wanted to laugh also, but my stomach was upset. I lay down.

I explained to him that what had affected me was the sensation of their claws on my palms; he said there were lots of things that could drive a man mad, especially if he did not have the resolution, the purpose, required for learning; but when a man had a clear, unbending intent, feelings were in no way a hindrance, for he was capable of controlling them.

Don Juan waited awhile and then, going through the same motions, handed me the lizards again. He told me to hold their heads up and rub them softly against my temples, as I asked them anything I wanted to know.

знудить. Я мав непереборне бажання кинути їх і чимдуж забиратися звідти.

"Не роздуши їх!" — сказав дон Хуан, і звук його голосу приніс мені відчуття полегшення й напрямку. Він запитав, що зі мною негаразд. Він намагався бути серйозним, але не зміг втримати незворушний вираз обличчя й розсміявся. Я спробував послабити хватку, але мої долоні так сильно пітніли, що ящірки почали вислизати з них. Їхні маленькі гострі пазурі шкрябали мені руки, викликаючи неймовірне почуття огиди й нудоти. Я заплющив очі й міцно стиснув зуби. Одна з ящірок уже майже видряпалася мені на зап'ясток; їй треба було лише висмикнути голову з-поміж моїх пальців, щоб остаточно звільнитися. Я мав якесь дивне відчуття фізичного розпачу, надзвичайно сильного дискомфорту. Я прогарчав дону Хуану крізь зуби, щоб він забрав від мене цих бісових тварюк. Моя голова безконтрольно трусилася. Він дивився на мене з цікавістю. Я гарчав, як ведмідь, тремтячи усім моїм тілом. Він опустив ящірок назад у їхні мішечки й зайшовся сміхом. Я також хотів засміятися, але мій шлунок був геть розладнаний. Я ліг на землю.

Я пояснив йому, що на мене так вплинуло відчування пазурів ящірок на моїх долонях; на це він сказав, що існує сила-силенна речей, які можуть довести чоловіка до божевілля, особливо якщо він не має рішучості, спрямованості до мети, необхідних для навчання; але якщо чоловік має чіткий, непохитний намір[71], ніякі емоції не стануть йому на заваді, бо він здатен контролювати їх.

Дон Хуан трохи зачекав, а потім, повторивши всі свої попередні рухи, знову передав мені ящірок. Він велів мені тримати їх догори головами і м'яко потирати ними мої скроні, запитуючи в них будь-що з того, що я хочу дізнатися.

un deseo avasallador de dejarlas caer y largarme de allí.

—¡No las apachurres! —dijo, y su voz me trajo un sentido de alivio y de propósito. Preguntó qué me pasaba. Trataba de estar serio, pero no pudo contener la risa. Intenté aflojar las manos, pero sudaban tan profusamente que las lagartijas, retorciéndose, empezaron a escapárseme. Sus garritas agudas arañaban mis manos, produciendo una increíble sensación de asco y náusea. Cerré los ojos y apreté los dientes. Una de las lagartijas ya se deslizaba a mi muñeca; sólo necesitaba dar un tirón para sacar la cabeza de entre mis dedos y quedar libre. Yo experimentaba una sensación peculiar de desesperación física, de incomodidad suprema. Gruñía a don Juan, entre dientes, que me quitara esas porquerías. Mi cabeza se sacudía involuntariamente. Él me miró con curiosidad. Gruñí como un oso, sacudiendo el cuerpo. Don Juan echó las lagartijas en sus bolsas y empezó a reír. Yo quería reír también, pero tenía el estómago revuelto. Me acosté.

Le expliqué que lo que me había afectado era la sensación de las garras en mis palmas; él dijo que muchas cosas podían volver loco a un hombre, sobre todo si no tenía la decisión, el propósito necesario para aprender; pero cuando un hombre poseía una intención clara y recia, los sentimientos no resultaban en modo alguno un obstáculo, pues era capaz de controlarlos.

Don Juan esperó un rato y entonces, repitiendo los mismos movimientos, me entregó de nuevo las lagartijas. Me dijo que alzara sus cabezas y las frotara suavemente contra mis sienes, mientras les preguntaba cualquier cosa que quisiera saber.

[71] Unbending intent (англ.) — незгинний, несхитний, непохитний, незламний намір — одна з ключових концепцій мольфарства.

I did not understand at first what he wanted me to do. He told me again to ask the lizards about anything I could not find out for myself. He gave me a whole series of examples: I could find out about persons I did not see ordinarily, or about objects that were lost, or about places I had not seen. Then I realized he was talking about *divination*. I got very excited. My heart began to pound. I felt that I was losing my breath.

He warned me not to ask about personal matters this first time; he said I should think rather of something that had nothing to do with me. I had to think fast and clearly because there would be no way of reversing my thoughts.

I tried frantically to think of something I wanted to know. Don Juan urged me on imperiously, and I was astonished to realize I could think of nothing I wanted to "ask" the lizards.

After a painfully long wait I thought of something. Some time earlier a large number of books had been stolen from a reading room. It was not a personal matter, and yet I was interested in it. I had no preconceived ideas about the identity of the person, or persons, who had taken the books. I rubbed the lizards against my temples, asking them who the thief was.

After a while don Juan put the lizards inside their bags, and said that there were no deep secrets about the root and the paste. The paste was made to give direction; the root made things clear. But the real mystery was the lizards. They were the secret of the whole sorcery of the second portion, he said. I asked whether they were a special kind of liz-

Спершу я не зрозумів, чого він хоче від мене. Він знову сказав мені поставити ящіркам будь-яке запитання, на яке я сам не в змозі знайти відповідь. Він навів мені цілу низку прикладів: я міг би дізнатися щось про людей, з якими я зазвичай не бачуся, або про загублені речі, або про місця, в яких я ніколи не був. Лише тоді я збагнув, що він говорить про *ворожіння*. Мене охопило дуже сильне збудження. Моє серце закалатало. Я відчув, що мені в грудях забракло повітря.

Він застеріг мене, щоб під час першого такого досвіду я не запитував ні про що особисте; він сказав, що мені краще думати про щось, не пов'язане зі мною. Я мав думати швидко й чітко, бо потім мої думки вже не можна буде змінити на інші.

Я гарячково намагався подумати про щось таке, що я хотів би з'ясувати. Дон Хуан наполегливо квапив мене, і я був дуже здивований, коли зрозумів, що не можу подумки знайти геть нічого, про що хотів би «запитати» в ящірок.

Після болісно довгої паузи я нарешті подумав про одну річ. Якийсь час тому з читальної зали вкрали велику кількість книжок. Це запитання не було особистим, і все ж мені було цікаво дізнатися відповідь на нього. Я не мав жодних заздалегідь сформованих уявлень щодо людини чи людей, які взяли книжки. Я потер ящірками мої скроні, запитуючи, хто був крадієм.

Невдовзі дон Хуан поклав ящірок у їхні мішечки і сказав, що стосовно кореня й пасти немає якихось великих таємниць. Пасту готують для того, щоб дати напрямок; корінь робить речі зрозумілими. Але справжня таємниця — це ящірки. За його словами, саме вони є ключем до всього мольфування з другою частиною кореня. Я запитав його, чи ці ящірки були якісь особливі, і дістав

Al principio no comprendí qué deseaba de mí. Me dijo otra vez que preguntara a las lagartijas cualquier cosa que yo no pudiese averiguar por mi mismo. Me dio toda una serie de ejemplos: podía yo descubrir cosas sobre personas que por lo común no veía, o sobre objetos perdidos, o sobre sitios que no conociera. Entonces advertí que se refería a la *adivinación*. Me puse muy excitado. Mi corazón empezó a latir con fuerza. Sentí que perdía el aliento.

Me advirtió que esta primera vez no preguntara sobre asuntos personales: dijo que mejor pensara en algo que no tuviese nada que ver conmigo. Debía pensar rápidamente y con claridad, porque no habría modo de revocar mis pensamientos.

Traté frenéticamente de pensar en algo que deseara saber. Don Juan me instaba con imperiosidad, y quedé atónito al darme cuenta de que no podía pensar nada que quisiese «preguntar» a las lagartijas.

Tras una espera penosamente larga, se me ocurrió algo. Tiempo antes, habían robado un buen número de libros de un salón de lectura. No era un asunto personal, y sin embargo me interesaba. Yo no tenía ideas preconcebidas acerca de la identidad de la persona, o personas, que habían tomado los libros. Froté las lagartijas contra mis sienes, preguntándoles quién era el ladrón.

Tras un rato, don Juan metió las lagartijas en las bolsas y dijo que no había ningún secreto profundo con respecto a la raíz ni a la pasta. La pasta se hacía para dar dirección; la raíz aclaraba las cosas. Pero el verdadero misterio eran las lagartijas. Ellas eran el secreto de toda la brujería de la segunda parte, dijo don Juan. Le pregunté si eran un tipo especial de

ard. He said they were. They had to come from the area of one's own plant; they had to be one's friends. And to have lizards as friends, he said, required a long period of grooming. One had to develop a strong friendship with them by giving them food and speaking kind words to them.

I asked why their friendship was so important. He said the lizards would allow themselves to be caught only if they knew the man, and whoever took the devil's weed seriously had to treat the lizards seriously. He said that, as a rule, the lizards should be caught after the paste and the root had been prepared. They should be caught in the late afternoon. If one was not on intimate terms with the lizards, he said, days could be spent trying to catch them without success; and the paste lasts only one day. He then gave me a long series of instructions concerning the procedure to follow after the lizards had been caught.

"Once you have caught the lizards, put them in separate bags. Then take the first one and talk to her. Apologize for hurting her, and beg her to help you. And with a wooden needle sew up her mouth. Use the fibers of agave and one of the thorns of a choya to do the sewing. Draw the stitches tight. Then tell the other lizard the same things and sew her eyelids together. By the time night begins to fall you will be ready. Take the lizard with the sewed-up mouth and explain to her the matter you want to know about. Ask her to go and see for you; tell her you had to sew up her mouth so she would hurry back to you and not talk to anyone else. Let her scramble in the paste after you have rubbed it on her head; then put her on the ground. If she goes in the

ствердну відповідь. Він сказав, що вони мають бути з тієї самої місцевості, що й власна рослина ворожія; вони мають бути його друзями. А щоб потоваришувати з ящірками, необхідно довгий час дбати про них. Ворожій мав зміцнювати свою дружбу з ящірками, годуючи їх і промовляючи до них добрі слова.

Я запитав, чому їхня дружба така важлива. Він сказав, що ящірки дозволять упіймати себе лише тому, кого вони знають, і кожен, хто приймає траву диявола всерйоз, має так само серйозно ставитися до ящірок. Як правило, сказав він, їх слід ловити вже після того, як будуть приготовані паста й корінь. Ловами треба займатися пізно пополудні. Якщо не завести з ящірками міцної дружби, сказав він, то на безуспішні спроби впіймати їх можна згаяти кілька днів; при цьому сама паста придатна для використання лише один день. Відтак він дав мені докладні інструкції стосовно процедури, якої слід дотримуватися, після того як ящірки будуть спіймані.

"Щойно ти зловиш ящірок, поклади їх в окремі мішечки. Потім дістань першу й поговори з нею. Перепроси її за те, що завдаєш їй болю, і благай допомогти тобі. І дерев'яною голкою заший їй рота. Для цього використовуй волокна агави й один із шипів чойа. Затягуй стібки туго. Далі скажи другій ящірці те саме і зший її повіки разом. Ти маєш встигнути зробити все це до початку смеркання. Візьми ящірку із зашитою пащею і поясни їй, про що ти хочеш дізнатися. Попрохай її піти й подивитися для тебе; скажи їй, що ти мав зашити їй рота, щоб вона поспішала назад до тебе і дорогою не розмовляла ні з ким іншим. Дай ящірці поборсатися в пасті після того, як намастиш їй голову; потім поклади її на землю. Якщо вона піде в напрямку твого щастя, мольфування

lagartijas. Respondió que sí lo eran. Tenían que venir de la zona de la propia planta de uno; tenían que ser amigas de uno. Y para trabar amistad con las lagartijas, había que cultivarla un largo período. Había que desarrollar una fuerte amistad con ellas dándoles comida y hablándoles con bondad.

Pregunté por qué era tan importante su amistad. Don Juan dijo que las lagartijas sólo se dejan capturar si conocen al hombre, y quien tomara en serio la yerba del diablo debía tratar con seriedad a las lagartijas. Dijo que, como regla, las lagartijas debían cogerse después de que la pasta y la raíz estuvieran preparadas. Debían cogerse al atardecer. Si uno no estaba en confianza con las lagartijas, dijo, podía pasarse días tratando, sin éxito, de cogerlas, y la pasta sólo duraba un día. Luego me dio una larga serie de instrucciones concernientes al procedimiento a seguir una vez capturadas las lagartijas.

—Una vez que hayas cogido las lagartijas, ponlas en bolsas separadas. Luego saca a la primera y háblale. Discúlpate por causarle dolor y ruégale que te ayude. Y cósele la boca con una aguja de madera. Haz la costura con fibras de ágave y una espina de choya. Aprieta bien las puntadas. Luego dile las mismas cosas a la otra lagartija y cósele los párpados. A la hora en que la noche empiece a caer estarás listo. Toma la lagartija de la boca cosida y explícale el asunto del que quieres saber. Pídele que vaya a ver por ti. Dile que tuviste que coserle la boca para que se apure a volver y no hable con nadie más. Déjala revolcarse en la pasta después de que se la embarres en la cabeza; luego ponla en el

direction of your good fortune, the sorcery will be successful and easy. If she goes in the opposite direction, it will be unsuccessful. If the lizard moves toward you (south), you can expect more than ordinary good luck; but if she moves away from you (north), the sorcery will be terribly difficult. You may even die! So if she moves away from you, that is a good time to quit. At this point you can make the decision to quit. If you do, you will lose your capacity to command the lizards, but that is better than losing your life. On the other hand, you may decide to go ahead with the sorcery in spite of my warning. If you do, the next step is to take the other lizard and tell her to listen to her sister's story, and then describe it to you."

"But how can the lizard with the sewed-up mouth tell me what she sees? Wasn't her mouth closed to prevent her from talking?"

"Sewing up her mouth prevents her from telling her story to strangers. People say lizards are talkative; they will stop anywhere to talk. Anyway, the next step is to smear the paste on the back of her head, and then rub her head against your right temple, keeping the paste away from the center of your forehead. At the beginning of your learning it is a good idea to tie the lizard by its middle to your right shoulder with a string. Then you won't lose her or injure her. But as you progress and become more familiar with the power of the devil's weed, the lizards learn to obey your commands and will stay perched on your shoulder. After you have smeared the paste on your right temple with the lizard, dip the fingers of both hands into the gruel; first rub it on both temples

буде успішне й легке. Якщо вона піде в протилежний бік, воно буде невдале. Якщо ящірка рушить до тебе (на південь), ти можеш очікувати на щось навіть більше, ніж звичайне щастя; але якщо вона піде в напрямку від тебе (на північ), то мольфування буде страшенно важке. Ти можеш навіть померти! Тому, якщо ящірка піде від тебе, це буде слушний час усе припинити. У цю мить ти можеш прийняти рішення все припинити. Якщо ти вчиниш так, то втратиш свою здатність керувати ящірками, але це краще, ніж втратити життя. З іншого боку, ти можеш вирішити продовжувати мольфування далі, попри мою пересторогу. У цьому разі твій наступний крок — дістати другу ящірку й сказати їй, щоб вона вислухала розповідь своєї сестри й переповіла її тобі."

"Але як може ящірка із зашитою пащею розповісти мені, що вона бачила? Хіба їй закрили рота не для того, щоб вона не могла розмовляти?"

"Зашита паща не дозволить їй розповісти свою історію стороннім. Кажуть, що ящірки дуже балакучі; вони залюбки зупиняються будь-де, щоб потеревенити. Хай там як, наступний крок — намастити їй пастою задню частину голови, а потім потерти її головою свою праву скроню, пильнуючи, щоб випадково не нанести пасту на центр свого лоба. На самому початку навчання гарною ідеєю було б прив'язувати ящірку шворкою за середину тулуба до свого правого плеча. Тоді ти не загубиш і не покалічиш її. Але мірою того, як ти прогресуватимеш і ставатимеш обізнанішим із силою трави диявола, ящірки навчаться коритися твоїм командам і самі міцно триматимуться на твоєму плечі. Після того як нанесеш пасту ящіркою на свою праву скроню, занур пальці обох рук у квашу в мисці; спершу натри нею обидві скроні, а

suelo. Si toma la dirección de tu buena fortuna, la brujería saldrá bien y fácil. Si agarra la dirección contraria, saldrá mal. Si la lagartija se acerca a ti (hacia el sur) puedes esperar mejor suerte que de costumbre, pero si se aleja de ti (hacia el norte), la brujería será terriblemente difícil. ¡Puedes hasta morir! De modo que, si se aleja de ti, estás a tiempo de rajarte. A estas alturas puedes tomar la decisión de rajarte. Si te rajas, perderás tu autoridad sobre las lagartijas, pero mejor eso que perder la vida. O también puede ser que decidas seguir con la brujería a pesar de mi advertencia. En ese caso, el paso siguiente es tomar la otra lagartija y decirle que escuche el relato de su hermana y luego te lo describa.

—¿Pero cómo puede la lagartija de la boca cosida decirme lo que ve? ¿No se le cosió la boca para que no hablara?

—Coserle la boca le impide contar su relato a los extraños. La gente dice que las lagartijas son platicadoras; en cualquier parte se paran a platicar. Bueno, el paso siguiente es embarrarle la pasta atrás de la cabeza, y luego frotar la cabeza de la lagartija contra tu sien izquierda, sin que la pasta toque el centro de tu frente. Al comienzo del aprendizaje, es buena idea enlazar a la lagartija por en medio, con un cordón, y amarrártela al hombro derecho. Así no la pierdes ni la lastimas. Pero conforme progresas y te vas familiarizando con el poder de la yerba del diablo, las lagartijas aprenden a obedecer tus órdenes y se quedan trepadas en tu hombro. Después que te hayas untado pasta en la sien derecha, con la lagartija, mete en la olla los dedos de las dos manos; úntate la pasta primero en las sienes y luego

and then spread it all over both sides of your head. The paste dries very fast, and can be applied as many times as necessary. Begin every time by using the lizard's head first and then your fingers. Sooner or later the lizard that went to see comes back and tells her sister all about her journey, and the blind lizard describes it to you as though you were her kind. When the sorcery is finished, put the lizard down and let her go, but don't watch where she goes. Dig a deep hole with your bare hands and bury everything you used in it."

About 6:00 p.m. don Juan scooped the root extract out of the bowl onto a flat piece of shale; there was less than a teaspoon of a yellowish starch. He put half of it into a cup and added some yellowish water. He rotated the cup in his hand to dissolve the substance. He handed me the cup and told me to drink the mixture. It was tasteless, but it left a slightly bitter flavor in my mouth. The water was too hot and that annoyed me. My heart began pounding fast, but soon I was relaxed again.

Don Juan got the other bowl with the paste. The paste looked solid, and had a glossy surface. I tried to poke the crust with my finger, but don Juan jumped toward me and pushed my hand away from the bowl. He became very annoyed; he said it was very thoughtless of me to try that, and if I really wanted to learn there was no need to be careless. This was power, he said, pointing to the paste, and nobody could tell what kind of power it really was. It was bad enough that we had to tamper with it for our own purposes—a thing we cannot help doing because we are

потім розмаж з обох боків голови. Паста сохне дуже швидко, і її можна накладати стільки разів, скільки буде необхідно. Щоразу починай наносити пасту спершу головою ящірки, а вже потім розмазуй її своїми пальцями. Раніше чи пізніше та ящірка, що пішла дивитися, повернеться назад і розповість усе про її подорож своїй сестрі, а сліпа ящірка опише все це тобі, ніби ти з нею одного племені. Коли мольфування закінчиться, поклади ящірку на землю й відпусти, але не дивися, куди вона піде. Викопай глибоку яму голими руками і поховай у ній все, чим ти користувався."

Близько шостої години вечора дон Хуан вискріб екстракт кореня з миски на плаский шматок глинистого сланцю; там було менше чайної ложки жовтуватого крохмалю. Він поклав половину цієї кількості в чашку й додав трохи жовтуватої води. Коловими рухами руки він збовтав уміст чашки, щоб розчинити речовину. Потім він простягнув чашку мені й велів випити суміш. На смак вона була прісна, але залишила в роті якийсь гіркуватий присмак. Вода була занадто гаряча, і це викликало в мене роздратування. Моє серце швидко закалатало, але незабаром я знову розпружився.

Дон Хуан видобув іншу посудину з пастою. Паста на вигляд була тверда, і мала лискучу поверхню. Я спробував тицьнути пальцем у її твердий верхній шар, але дон Хуан підскочив до мене й відштовхнув мою руку від горщика. Він дуже розсердився; він заявив, що з мого боку було дуже необачно намагатися зробити це, і якщо я справді хочу вчитися, то мені не варто бути неуважним. Показуючи на пасту, він сказав, що це — сила, і ніхто не зможе визначити, якого роду силою вона є насправді. Досить погано вже те, що нам доводиться маніпулювати нею в наших власних цілях — тут

extiéndela bien sobre ambos lados de tu cabeza. La pasta se seca muy rápido, y puede aplicarse tantas veces como sea necesario. Cada vez, empieza por usar primero la cabeza de la lagartija y después tus dedos. Tarde o temprano la lagartija que fue a ver regresa y le cuenta a su hermana todo el viaje, y la lagartija ciega te lo describe como si fueras de su especie. Cuando la brujería esté terminada, pon a la lagartija en el suelo y déjala ir, pero no mires a dónde va. Escarba con las manos un agujero hondo y entierra en él todo lo que usaste.

Alrededor de las 6 p. m., don Juan recogió del recipiente el extracto de raíz, depositándolo sobre un trozo liso de pizarra; había menos de una cucharadita de almidón amarillo. Puso la mitad en una taza y añadió agua amarillenta. Dio vueltas a la taza para disolver la sustancia. Me entregó la taza y me dijo que bebiera la mezcla. Era insípida, pero dejó en mi boca un sabor levemente amargo. El agua estaba demasiado caliente y eso me molestó. Mi corazón empezó a golpear aprisa, pero pronto me tranquilicé de nuevo.

Don Juan trajo la olla de la pasta. Ésta parecía sólida y tenía una superficie reluciente. Quise penetrar la costra con el dedo, pero don Juan saltó hacía mi y apartó mi mano de la olla. Se molestó mucho; dijo que era mucho descuido de mi parte el tratar de hacer eso, y que si yo de veras quería aprender no había necesidad de ser descuidado. Eso era poder, dijo señalando la pasta, y nadie sabía qué clase de poder era en realidad. Era suficiente injuria, ya que nos metiéramos con él para nuestros propios fines —algo que no podemos evitar porque somos hombres,

men, he said—but we should at least treat it with the proper respect. The mixture looked like oatmeal. Apparently it had enough starch to give it that consistency. He asked me to get the bags with the lizards. He took the lizard with the sewed-up mouth and carefully handed it over to me. He made me take it with my left hand and told me to get some of the paste with my finger and rub it on the lizard's head and then put the lizard into the pot and hold it there until the paste covered its entire body.

Then he told me to remove the lizard from the pot. He picked up the pot and led me to a rocky area not too far from his house. He pointed to a large rock and told me to sit in front of it, as if it were my *Datura* plant, and, holding the lizard in front of my face, to explain to her again what I wanted to know, and beg her to go and find the answer for me. He advised me to tell the lizard I was sorry I had to cause her discomfort, and to promise her I would be kind to all lizards in return. And then he told me to hold her between the third and fourth fingers of my left hand, where he had once made a cut, and to dance around the rock doing exactly what I had done when I replanted the root of the devil's weed; he asked me if I remembered all I had done at that time. I said I did. He emphasized that everything had to be just the same, and if I did not remember I had to wait until everything was clear in my mind. He warned me with great urgency that if I acted too quickly, without deliberation, I was going to get hurt. His last instruction was that I was to place the lizard with the sewed-up mouth on the ground and watch where she went, so that I could determine the outcome of the ex-

нічого не вдієш, бо ми люди, сказав він, але нам принаймні слід ставитися до неї з належною повагою. Суміш була схожа на вівсяну кашу. Очевидно, вона містила достатню кількість крохмалю, щоб мати таку консистенцію. Він сказав мені дістати мішечки з ящірками. Він вийняв ящірку із зашитим ротом й обережно простягнув її мені. Він велів мені взяти її лівою рукою, зачерпнути пальцем трохи пасти і розтерти її на голові ящірки, а потім покласти ящірку в горщик і тримати її там, поки паста не вкриє все її тіло.

Потім дон Хуан сказав мені витягти ящірку з горщика. Він підняв горщик і повів мене до кам'янистої місцини неподалік від його оселі. Указавши на великий камінь, він велів мені сісти перед ним, ніби це була моя рослина *Datura*, і тримаючи ящірку перед своїм обличчям, знову пояснити їй, що я хочу дізнатися, і попрохати її піти й знайти відповідь для мене. Він порадив мені вибачитися перед ящіркою за те, що я був змушений завдати їй усі ці прикрощі, і пообіцяти їй, що натомість я буду добрий до всіх ящірок. Відтак він сказав мені тримати ящірку між середнім і підмізинним пальцями лівої руки, де він колись зробив надріз, і танцювати навколо каменя, діючи достоту так само, як тоді, коли я пересаджував корінь трави диявола; він запитав мене, чи пам'ятаю я все, що робив того разу. Я відповів ствердно. Він підкреслив, що все має бути достоту таке саме, і якщо я не пам'ятатиму чогось, то маю зачекати, поки в голові у мене все не проясниться. Він дуже наполегливо застерігав мене, що якщо я діятиму занадто квапливо й нерозважливо, то серйозно постраждаю. Його останньою настановою було те, що я маю покласти ящірку із зашитим ротом на землю й дивитися, куди вона піде, щоб мати змогу визначити

dijo—, pero al menos había que tratarlo con el debido respeto. La mezcla semejaba avena cocida. Al parecer tenía almidón suficiente para darle esa consistencia. Don Juan me pidió traer las bolsas con las lagartijas. Tomó la lagartija del hocico cosido y me la entregó cuidadosamente. Me hizo cogerla con la mano izquierda y me dijo que tomara con el dedo un poco de pasta y lo frotara en la cabeza de la lagartija y luego pusiera a la lagartija en la olla y la sostuviera allí hasta que la pasta cubriese todo su cuerpo.

Luego me indicó sacar a la lagartija de la olla. Recogió la olla y me guió a una zona rocosa no demasiado lejos de su casa. Señaló una gran roca y me dijo que me sentara frente a ella, como si fuera mi datura, y, sosteniendo la lagartija frente a mi rostro, le explicara nuevamente lo que deseaba saber y le rogara ir a buscarme la respuesta. Me aconsejó decir a la lagartija que sentía haber tenido que causarle molestias, y prometerle que a cambio seria bueno con todas las lagartijas. Y luego me indicó sostenerla entre los dedos tercero y cuarto de mi mano izquierda, donde una vez él hizo un corte, y bailar alrededor de la roca haciendo exactamente lo que había hecho al replantar la raíz de la yerba del diablo; me preguntó si recordaba cuanto había hecho entonces. Dije que sí. Subrayó que todo tenía que ser exactamente igual, y que si no me acordaba debía esperar hasta que todo se hallase claro en mi memoria. Me advirtió con gran apremio que si actuaba en forma precipitada, sin deliberar, me haría daño a mí mismo. Su última indicación fue que yo pusiera en tierra a la lagartija del hocico cosido y observara hacia dónde se iba, para poder determinar el resultado de la experiencia. Dijo que no

perience. He said I was not to take my eyes away from the lizard, even for an instant, because it was a common trick of lizards to distract one and then dash away.

It was not quite dark yet. Don Juan looked at the sky. "I will leave you alone," he said, and walked away.

I followed all his instructions and then placed the lizard on the ground. The lizard stood motionless where I had put it. Then it looked at me, and ran to the rocks toward the east and disappeared among them.

I sat on the ground in front of the rock, as though I were facing my plant. A profound sadness overtook me. I wondered about the lizard with its sewed-up mouth. I thought of its strange journey and of how it looked at me before it ran away. It was a weird thought, an annoying projection. In my own way I too was a lizard, undergoing another strange journey. My fate was, perhaps, only to see; at that moment I felt that I would never be able to tell what I had seen. It was very dark by then. I could hardly see the rocks in front of me. I thought of don Juan's words: "The twilight—there's the crack between the worlds!"

After long hesitation I began to follow the steps prescribed. The paste, though it looked like oatmeal, did not feel like oatmeal. It was very smooth and cold. It had a peculiar, pungent smell. It produced a sensation of coolness on the skin and dried quickly. I rubbed my temples eleven times, without noticing any effect. I tried very carefully to take account of any change in perception or mood, for I did not even know what to anticipate. As a matter of fact, I

результат ворожіння. Він сказав, що я не повинен навіть на одну мить відводити очей від ящірки, бо поширеним трюком ящірок є відволікти увагу й дременути кудись.

Ще не зовсім стемніло. Дон Хуан подивився на небо. "Гаразд, я залишу тебе тут самого", — промовив він і пішов геть.

Я виконав усі його інструкції, а потім опустив ящірку на землю. Ящірка нерухомо стояла на тому місці, де я її поклав. Потім вона подивилася на мене, а відтак побігла до каменів у східному напрямку й зникла серед них.

Я сів на землю перед каменем, ніби це була моя рослина. Глибокий смуток опанував мене. Я запитував себе про ящірку з її зашитою пащею. Я думав про її дивну подорож і про те, як вона подивилася на мене, перед тим як побігти геть. Це були якісь химерні міркування, дратівна й надокучлива проекція. З певного погляду я, по-своєму, також був ящіркою, яка здійснювала іншу дивну мандрівку. Може бути, моя доля полягала лише в тому, щоб дивитися; тієї миті я відчував, що мені ніколи не вдасться з'ясувати, що саме я побачив. На той час уже зовсім стемніло. Я ледве міг розрізнити камені перед собою. Я подумав про слова дона Хуана: "Сутінки — там прощілина між світами!"

Після довгих вагань я почав виконувати всі належні кроки. Хоча паста й виглядала, як вівсяна каша, на дотик вона зовсім не була схожа на вівсянку. Вона була дуже однорідна й холодна. Вона мала дуже специфічний, їдкий запах. Вона створювала відчуття холоду на шкірі й швидко висихала. Я намастив скроні одинадцять разів, не помітивши ніякого ефекту. Я дуже ретельно намагався відзначати будь-які зміни в сприйнятті чи настрої, бо взагалі не знав, чого мені слід очікувати. Правду кажучи,

debía yo apartar los ojos de la lagartija ni por un instante, pues una treta común de las lagartijas era distraerlo a uno y luego salir corriendo.

Todavía no acababa de oscurecer. Don Juan miró el cielo. —Te dejo solo —dijo, y se alejó.

Seguí todas sus instrucciones y luego puse a la lagartija en el suelo. La lagartija permaneció inmóvil donde la dejé. Luego me miró, y corrió a las rocas, hacia el este, y desapareció entre ellas.

Me senté en el suelo frente a la roca, como si estuviera ante mi planta. Una profunda tristeza me invadió. Me pregunté por la lagartija del hocico cosido. Pensé en su extraño viaje y en cómo me miró antes de correr. Era un pensamiento extraño, una proyección molesta. A mi modo yo también era una lagartija, realizando otro viaje extraño. Mi destino, acaso, era sólo el de ver; en ese momento sentía que nunca me sería posible decir lo que había visto. Para entonces ya estaba muy oscuro. Apenas podía ver las rocas que estaban frente a mí. Pensé en las palabras de don Juan: «El crepúsculo: ¡allí está la rendija entre los mundos!».

Tras largo titubeo empecé a seguir los pasos prescritos. Aunque la pasta parecía avena cocida, no tenía ese tacto. Era muy lisa y fría. Olía en forma peculiar, acre. Producía en la piel una sensación de frescura y se secaba rápidamente. Me froté las sienes once veces, sin notar efecto alguno. Traté con mucho cuidado de tomar en cuenta cualquier cambio en percepción o estado de ánimo, pues ni siquiera sabía qué anticipar. De hecho, no era yo capaz de concebir la naturaleza de la experiencia, e insistía en buscar pistas.

could not conceive the nature of the experience, and kept on searching for clues.

The paste had dried up and scaled off my temples. I was about to rub some more of it on when I realized I was sitting on my heels in Japanese fashion. I had been sitting cross-legged and did not recall changing positions. It took some time to realize fully that I was sitting on the floor in a sort of cloister with high arches. I thought they were brick arches, but upon examining them I saw they were stone.

This transition was very difficult. It came so suddenly that I was not ready to follow. My perception of the elements of the vision was diffused, as if I were dreaming. Yet the components did not change. They remained steady, and I could stop alongside any [one] of them and actually examine it. The vision was not so clear or so real as one induced by peyote. It had a misty character, an intensely pleasing pastel quality.

I wondered whether I could get up or not, and the next thing I noticed was that I had moved. I was at the top of a stairway and H., a friend of mine, was standing at the bottom. Her eyes were feverish. There was a mad glare in them. She laughed aloud and [~~and~~] with such intensity that she was terrifying. She began coming up the stairs. I wanted to run away or take cover, because “she’d been off her rocker once.” That was the thought that came to my mind. I hid behind a column and she went by me [~~me~~] without looking. “She’s going on a long trip now,” was another thought that occurred to me then; and finally the last thought I re-

для мене досі залишалася незбагненною природа цього досвіду, тож я продовжував шукати ключі до розгадки.

Паста висохла й почала злущуватися в мене зі скронь. Я збирався нанести на них ще трохи пасти, як раптом помітив, що сиджу на п’ятках, по-японськи. Перед тим я сидів, схрестивши ноги, і зовсім не пам’ятав, щоб змінював своє положення. Мені знадобився якийсь час, щоб повною мірою усвідомити, що я сиджу на підлозі в чомусь на кшталт галереї з високими арками. Спершу я вважав, що арки цегляні, але, дослідивши їх, з’ясував, що вони з каменю.

Цей перехід був дуже важкий. Він відбувся так раптово, що я виявився не готовий одразу ж адаптуватися до нього. Моє сприйняття всіх елементів сцени, що я бачив, було розсіяним, як уві сні. Однак її складники не змінювалися. Вони залишалися постійними, і я міг зупинитися поруч із будь-яким з них й уважно дослідити його. Картина перед моїми очима не була така чітка або ж така реальна, як сцени, викликані пейотом. Вона мала дещо невиразний характер, надзвичайно приємну пастельну якість.

Мені стало цікаво, чи можу я підвестися, а потім я раптом виявив, що кудись перенісся. Я був нагорі якихось сходів, а внизу стояла С..., моя знайома. Її очі гарячково блищали. У них світилося божевілля. Вона сміялася так гучно й інтенсивно, що це жахало. Вона почала підніматися вгору сходами. Я хотів утекти чи сховатися, бо знав, що “колись у неї поїхав дах”. Саме такою була думка, що прийшла мені в голову. Я причаївся за колоною, і моя подруга пройшла повз [мене], не подивившись у мій бік. “Вона зараз вирушає в далеку подорож”, — була інша думка, що з’явилася мені трохи згодом; і нарешті остання думка, яку я

La pasta se había secado y desprendido en escamas de mis sienes. Estaba a punto de untarme más cuando advertí que me hallaba sentado sobre los tobillos, a la japonesa. Había estado sentado con las piernas cruzadas y no recordaba haber cambiado de postura. Tardé algún tiempo en tomar plena conciencia de que me encontraba sobre el piso de una especie de claustro con arcadas altas. Pensé que eran de ladrillo, pero al examinarlas vi que eran de piedra.

Esta transición fue muy difícil. Sobrevino tan repentinamente que yo no estaba listo para seguirla. Mi percepción de los elementos de la visión era difusa, como si soñara. Pero los componentes no cambiaban. Permanecían fijos, y yo podía detenerme junto a cualquiera de ellos y examinarlo concretamente. La visión no era tan clara ni tan real como una inducida por el peyote. Tenía un carácter nebuloso, un matiz pastel intensamente placentero.

Me pregunté si podría levantarme o no, y en seguida noté que me había movido. Estaba en la parte superior de una escalera y H, una amiga mía, se hallaba al pie de ella. Sus ojos eran febriles. Había en ellos un brillo de locura. Rió fuertemente, con tal intensidad que resultó aterradora su risa. Empezó a subir la escalera. Quise huir o refugiarme, porque «ella había estado chiflada una vez». Ése fue el pensamiento que acudió a mi mente. Me oculté detrás de una columna y H pasó ante mí sin mirar, «Ahora se va a un largo viaje», fue otro pensamiento que se me ocurrió entonces, y finalmente la última idea que recordé fue: «Se ríe cada vez que está a punto de tronar».

membered was, "She laughs every time she's ready to crack up."

Suddenly the scene became very clear; it was no longer like a dream. It was like an ordinary scene, but I seemed to be looking at it through window glass. I tried to touch a column but all I sensed was that I couldn't move; yet I knew I could stay as long as I wanted, viewing the scene. I was in it and yet I was not part of it.

I experienced a barrage of rational thoughts and arguments. I was, so far as I could judge, in an ordinary state of sober consciousness. Every element belonged to [/in] the realm of my normal processes. And yet I knew it was not an ordinary state.

The scene changed abruptly. It was nighttime. I was in the hall of a building. The darkness inside the building made me aware that in the earlier scene the sunlight had been beautifully clear. Yet it had been so commonplace that I did not notice it at the time. As I looked further into the new vision I saw a young man coming out of a room carrying a large knapsack on his shoulders. I didn't know who he was, although I had seen him once or twice. He walked by me and went down the stairs. By then I had forgotten my apprehension, my rational dilemmas. "Who's that guy?" I thought. "Why did I see him?"

The scene changed again and I was watching the young man deface books; he glued some of the pages together, erased markings, and so on. Then I saw him arranging the books neatly in a wooden crate. There was a pile of crates. They were not in his

пам'ятав, була така: "Вона сміється так щоразу, коли готова злетіти з котушок".

Раптом сцена стала дуже чітка; вона більше не була схожа на сон. Вона нагадувала звичайну сцену з життя, але я дивився на неї ніби крізь віконну шибку. Я спробував доторкнутися до колони, але відчув лише, що не можу поворухнутися; проте я знав, що можу залишатися тут і дивитися на цю сцену так довго, скільки захочу. Я був усередині неї і все ж не був її частиною.

Я пережив цілий шквал раціональних думок і аргументів. Наскільки я міг судити, я був у звичайному стані тверезої свідомості. Кожний елемент належав до царини моїх нормальних процесів. І все ж я знав, що це не був звичайний стан.

Сцена різко змінилася. Була ніч. Я був у вестибюлі якоїсь будівлі. Темрява всередині будівлі допомогла мені усвідомити, що у попередній сцені сяяло приємне та ясне сонячне світло. Але тоді воно здавалося таким природним, що я його навіть не зауважував. Продовжуючи роздивлятися нову картину, я побачив юнака, що виходив з якогось приміщення, несучи на плечах великий рюкзак. Я не знав, хто він такий, хоча вже бачив його раніше один раз чи двічі. Він пройшов повз мене й почав спускатися сходами. На той час я вже забув про мої побоювання, про мої раціональні дилеми. "Хто цей хлопець? — подумав я. — Чому я побачив його?"

Сцена знову змінилася, і я вже дивився, як цей юнак псує книжки; він склеював деякі сторінки разом, стирав позначки тощо. Далі я побачив, як він спритно вкладає книжки в дерев'яний ящик. У приміщенні стояв цілий стос ящиків. Вони були не в його кімнаті, а, скоріше, на

De pronto la escena se hizo muy clara; ya no era como un sueño. Era como una escena común, pero yo parecía estar viéndola a través de un cristal. Traté de tocar una columna, pero todo cuanto noté fue que no podía moverme; sin embargo, sabía que podía quedarme cuanto quisiera, contemplando la escena. Estaba en ella pero no era parte de ella.

Sentí que levantaba un dique de pensamientos y argumentos racionales. Me hallaba, hasta donde podía juzgar, en un estado ordinario de conciencia sobria. Cada elemento pertenecía al terreno de mis procesos normales. Y sin embargo, yo sabía que no se trataba de un estado ordinario.

La escena cambió súbitamente. Era de noche. Me encontraba en el vestíbulo de un edificio. La oscuridad dentro del edificio me hizo consciente de que en la escena anterior la luz del sol tenía una hermosa claridad. Pero había sido algo tan común que en ese momento no lo advertí. Al seguir mirando la nueva visión, vi a un joven salir de un cuarto con una mochila grande sobre los hombros. No sabía yo quién era, aunque lo había visto una o dos veces. Pasó frente a mí y descendió las escaleras. Para entonces yo había olvidado mi aprensión, mis dilemas racionales. «¿Quién es ese tipo?» pensé. «¿Por qué lo vi?».

La escena cambió de nuevo y me hallé observando al joven mutilar libros: pegaba algunas páginas con goma, borraba marcas. Luego lo vi acomodar los libros con cuidado en una caja de madera. Había una pila de cajas. No estaban en su cuarto sino en algún almacén. Otras imágenes

room, but in a storage place. Other images came to my mind, but they were not clear. The scene became foggy. I had a sensation of spinning.

Don Juan shook me by the shoulders and I woke up. He helped me to stand and we walked back to his house. It had been three and a half hours from the moment I began rubbing the paste on my temples to the time I woke up, but the visionary state could not have lasted more than ten minutes. I had no ill effects whatsoever. I was just hungry and sleepy.

Thursday, April 18, 1963

Don Juan asked me last night to describe my recent experience, but I was too sleepy to talk about it. I could not concentrate. Today, as soon as I woke up, he asked me again.

"Who told you this girl H... had been off her rocker?" he asked when I finished my story.

"Nobody. It was just one of the thoughts I had."

"Do you think they were your thoughts?"

I told him they were my thoughts, although I had no reason to think that H... had been sick. They were strange thoughts. They seemed to pop up in my mind from nowhere. He looked at me inquisitively. I asked him if he did not believe me; he laughed and said that it was my routine to be careless with my acts.

якомусь складі[72]. Мені до голови приходили також інші картини, але вони не були чіткі. Сцена стала невиразною. У мене виникло відчуття кружіння.

Дон Хуан термосив мене за плечі, і я прокинувся. Він допоміг мені підвестися, і ми пішли назад до його оселі. Минуло три з половиною години від того моменту, коли я почав натирати пастою скроні, до часу, коли я прокинувся, але всі мої видіння могли тривати не більш ніж десять хвилин. Я не відчував ніяких хворобливих ефектів. Я просто був голодний і сонний.

Четвер, 18 квітня 1963 року

Минулого вечора дон Хуан попросив мене описати мій останній досвід, але я був занадто сонний, щоб говорити про це. Я не міг зосередитися. Сьогодні, щойно тільки я прокинувся, він знову взявся розпитувати.

"Хто тобі сказав, що в тієї дівчини С... поїхав дах?" — запитав він, коли я закінчив свою розповідь.

"Ніхто. Це була просто одна з моїх думок."

"То ти гадаєш, що це були твої думки?"

Я сказав йому, що це, звісно, були мої думки, хоча я й не мав підстав уважати, що та С... була хвора. Думки взагалі були якісь дивні. Здавалося, вони раптово нізвідки виникали в моїй голові. Він допитливо подивився на мене. Я запитав його, чи він не вірить мені; він засміявся й відповів, що моя звична поведінка включає в себе неуважність у своїх діях.

acudieron a mi mente, pero no estaban claras. La escena se hizo nebulosa. Tuve la sensación de girar.

Don Juan me sacudió por los hombros y desperté. Me ayudó a levantarme y caminamos de regreso a su casa. Habían pasado tres horas y media desde el momento en que empecé a untar la pasta en mis sienes hasta la hora en que desperté, pero el estado visionario no pudo haber durado más de diez minutos. Yo no sentía ningún mal efecto; sólo hambre y sueño.

Jueves, 18 de abril, 1963

Don Juan me pidió anoche describir mi reciente experiencia, pero yo estaba demasiado adormecido para hablar de ella. No podía concentrarme. Hoy, apenas desperté, repitió su petición.

—¿Quién te dijo que esta muchacha H había estado chiflada? —preguntó cuándo terminé mi historia.

—Nadie. Fue sólo uno de los pensamientos que tuve.

—¿Crees que eran tus pensamientos?

Le dije que eran mis pensamientos, aunque yo no tenía motivo para pensar que H hubiese estado enferma. Eran pensamientos extraños. Parecían brotar en mi mente surgidos de ninguna parte. Don Juan me miró inquisitivo. Le pregunté si no me creía; rió y dijo que mi costumbre era ser descuidado con mis actos.

[72] За твердженням доктора Маргарити Ньєто (Margarita Nieto), мистецтвознавиці й викладачки іспанської мови в університеті штату Каліфорнія, яка особисто знала Кастанеду, це його видіння допомогло згодом встановити особу крадія книжок. "Після цього видіння, — сказала вона в інтерв'ю для фільму «Оповіді з джунглів», — того хлопця спіймали в бібліотеці УКЛА й засудили до відбування покарання у в'язниці, а також до сплати величезного штрафу за те, що він зробив" (див. розшифровку фрагментів фільму на стор. 432–41 цього тому).

"What did I do wrong, don Juan?"

"You should have listened to the lizards."

"How should I have listened?"

"The little lizard on your shoulder was describing to you everything her sister was seeing. She was talking to you. She was telling you everything, and you paid no attention. Instead, you believed the lizard's words were your own thoughts."

"But they *were* my own thoughts, don Juan."

"They were not. That is the nature of this sorcery. Actually, the vision is to be listened to, rather than looked at. The same thing happened to me. I was about to warn you when I remembered my benefactor had not warned me."

"Was your experience like mine, don Juan?"

"No. Mine was a hellish journey. I nearly died."

"Why was it hellish?"

"Maybe because the devil's weed did not like me, or because I was not clear about what I wanted to ask. Like you yesterday. You must have had that girl in mind when you asked the question about the books."

"I can't remember it."

"The lizards are never wrong; they take every thought as a question. The lizard came back and told you things about H... no one will ever be able to understand, because not even you know what your thoughts were."

"How about the other vision I had?"

"Your thoughts must have been steady when you asked that question. And that is the way this sorcery should be conducted, with clarity."

"Що саме я робив неправильно, доне Хуане?"

"Ти мав слухати ящірок."

"Як я мав їх слухати?"

"Маленька ящірка на твоєму плечі описувала тобі все, що бачила її сестра. Вона говорила до тебе. Вона розповідала тобі все, а ти не звертав уваги на її слова. Натомість ти вважав, що слова ящірки були твоїми власними думками."

"Але вони *були* моїми власними думками, доне Хуане."

"Ні, не були. Така природа цього мольфування. Насправді, ці видіння слід скоріше слухати, ніж дивитися. Так само було й зі мною. Я вже збирався попередити тебе, коли згадав, що мій доброчинець не попереджав мене."

"Чи був ваш досвід схожий на мій, доне Хуане?"

"Ні. Я пережив пекельну подорож. Я мало не помер."

"Чому вона була пекельна?"

"Може, тому, що трава диявола незлюбила мене, або ж причиною було те, що я не мав чіткого уявлення, про що саме хочу запитати. Як ти вчора. Ти, певне, мав у думках ту дівчину, коли ставив запитання про книжки."

"Я не можу пригадати нічого такого."

"Ящірки ніколи не помиляються; вони приймають кожну думку як запитання. Ящірка повернулася назад і розповіла тобі про С... те, чого ніхто ніколи не буде здатний зрозуміти, бо навіть ти сам не знаєш, які тоді були твої думки."

"А як щодо другої сцени, яку я бачив?"

"Коли ти ставив це запитання, твої думки, очевидно, були сталі. І саме в такий спосіб слід здійснювати це мольфування, з ясними думками."

—¿Qué hice mal, don Juan?

—Debiste haber escuchado a las lagartijas.

—¿Cómo debí escuchar?

—La lagartijita encima de tu hombro te estaba describiendo todo lo que veía su hermana. Te estaba hablando. Te estaba diciendo todo, y tú no hiciste caso. En cambio, creíste que las palabras de la lagartija eran tus propios pensamientos.

—Pero si *eran* mis propios pensamientos, don Juan.

—No lo eran. Ésa es la naturaleza de esta brujería. Para decirte la verdad, la visión es más para escucharse que para mirarse. Lo mismo me pasó a mí. Estaba a punto de advertírtelo cuando recordé que mi benefactor no me lo advirtió a mi tampoco.

—¿Fue su experiencia como la mía, don Juan?

—No. La mía fue un viaje infernal. Casi me muero.

—¿Por qué fue infernal?

—A lo mejor porque yo no le caía bien a la yerba del diablo, o porque no tenía claro lo que quería preguntar. Como tú ayer. Has de haber estado pensando en esa muchacha cuando preguntaste por los libros.

—No me acuerdo de eso.

—Las lagartijas nunca yerran; toman cada pensamiento como una pregunta. La lagartija volvió y te dijo cosas de H que nadie podrá entender jamás, porque ni siquiera tú sabes cuáles eran tus pensamientos.

—¿Y la otra visión que tuve?

—Tus pensamientos han de haber estado firmes cuando hiciste esa pregunta. Y así es como hay que conducir esta brujería: con claridad.

"Do you mean the vision of the girl is not to be taken seriously?"

"How can it be taken seriously if you don't know what questions the little lizards were answering?"

"Would it be more clear to the lizard if one asked only one question?"

"Yes, that would be clearer. If you could hold one thought steadily."

"But what would happen, don Juan, if the one question was not a simple one?"

"As long as your thought is steady, and does not go into other things, it is clear to the little lizards, and then their answer is clear to you."

"Can one ask more questions of the lizards as one goes along in the vision?"

"No. The vision is to look at whatever the lizards are telling you. That is why I said it is a vision to hear more than a vision to see. That is why I asked you to deal with impersonal matters. Usually, when the question is about people, your longing to touch them or talk to them is too strong, and the lizard will stop talking and the sorcery will be dispelled. You should know much more than you do now before trying to see things that concern you personally. Next time you must listen carefully. I am sure the lizards told you many, many things, but you were not listening."

Friday, April 19, 1963

"What were all the things I ground for the paste, don Juan?"

"Seeds of devil's weed and the weevils that live off the seeds. The measure is

"Ви маєте на увазі, що до сцени з дівчиною не слід ставитися серйозно?"

"Як можна ставитися до неї серйозно, якщо ти не знаєш, на які саме запитання відповідали маленькі ящірки?"

"Чи для ящірки буде зрозуміліше, якщо ставити їй лише одне запитання?"

"Так, це буде для неї зрозуміліше. Якщо ти зможеш постійно тримати в голові одну думку."

"Але що станеться, доне Хуане, якщо це єдине запитання буде дуже непросте?"

"Поки твоя думка стала й не переходить на інші речі, вона зрозуміла маленьким ящіркам, і тоді їхня відповідь буде ясна для тебе."

"Чи можна ставити ящіркам додаткові запитання в процесі бачення сцени?"

"Ні. Бачення сцен полягає в тому, щоб дивитися на все, що ящірки розповідають тобі, хоч би що це було. Саме тому я сказав, що це скоріше сцени, які слід слухати, ніж картини, на які треба дивитися. Саме тому я велів тобі мати справу лише з неособистими питаннями. Зазвичай, коли запитуєш про людей, бажання доторкнутися до них або заговорити з ними занадто сильне, і тоді ящірка припинить свою розповідь, і все мольфування розвіється. Ти маєш знати значно більше, аніж знаєш зараз, щоб намагатися побачити речі, які стосуються тебе особисто. Наступного разу ти мусиш уважно слухати. Я впевнений, що ящірки розповіли тобі багато, багато речей, але ти їх не слухав."

П'ятниця, 19 квітня 1963 року

"Що за інгредієнти я перетирав для пасти, доне Хуане?"

"Насіння трави диявола і жуків-зерноїдів, які ним живляться. Відміряють по одній жмені

—¿O sea que la visión de la muchacha no debe tomarse en serio?

—¿Cómo puede tomarse en serio si no sabes qué preguntas estaban contestando las lagartijitas?

—¿Sería más claro para la lagartija si uno hiciera una sola pregunta?

—Sí, sería más claro. Si pudieras sostener con firmeza un solo pensamiento.

—¿Pero qué ocurriría, don Juan, si la única pregunta no fuera sencilla?

—Mientras tu pensamiento sea firme y no se meta en otras cosas, es claro para las lagartijitas, y entonces su respuesta es clara para ti.

—¿Puede uno hacer más preguntas a las lagartijas mientras va avanzando en la visión?

—No. La visión es para mirar lo que las lagartijas te estén diciendo. Por eso dije que es una visión para oír más que una visión para ver. Por eso te pedí tratar asuntos no personales. Por lo general, cuando la pregunta trata de personas, tu ansia de tocarlas o de hablarles es demasiado fuerte, y la lagartija deja de hablar y la brujería se deshace. Deberás saber mucho más que ahora antes de querer ver cosas que te conciernan en lo personal. La próxima vez debes escuchar con cuidado. Estoy seguro de que las lagartijitas te dijeron muchas, muchas cosas, pero no estabas escuchando.

Viernes, 19 de abril, 1963

—¿Qué son todas las cosas que molí para la pasta, don Juan?

—Semillas de yerba del diablo y los gorgojos que viven de las semillas. La medida

one handful of each.” He cupped his right hand to show me how much.

I asked him what would happen if one element was used by itself, without the others. He said that such a procedure would only antagonize the devil’s weed and the lizards. “You must not antagonize the lizards,” he said, “for the next day, during the late afternoon, you must return to the site of your plant. Speak to all lizards and ask the two that helped you in the sorcery to come out again. Search all over until it is quite dark. If you can’t find them, you must try it once more the next day. If you are strong you will find both of them, and then you have to eat them, right there. And you will be endowed forever with the capacity to see the unknown. You will never need to catch lizards again to practice this sorcery. They will live inside you from then on.”

“What do I do if I find only one of them?”

“If you find only one of them you must let her go at the end of your search. If you find her the first day, don’t keep her, hoping you will catch the other one the next day. That will only spoil your friendship with them.”

“What happens if I can’t find them at all?”

“I think that would be the best thing for you. It implies that you must catch two lizards every time you want their help, but it also implies that you are free.”

“What do you mean, free?”

“Free from being the slave of the devil’s weed. If the lizards are to live inside you, the devil’s weed will never let you go.”

того й іншого”. Він зігнув праву долоню у формі чаші, щоб показати мені, скільки саме.

Я запитав, що буде, якщо використати лише один із компонентів, без інших. Він сказав, що така поведінка лише відверне від мене траву диявола і ящірок. “Ти не повинен відштовхувати ящірок, — мовив він, — бо наступного дня, пізно пополудні, ти мусиш повернутися на те місце, де росте твій дурман. Поговори з усіма ящірками й попрохай тих двох, які допомагали тобі в мольфуванні, вийти знову. Шукай їх, поки зовсім не споночіє. Якщо не зможеш їх знайти, ти мусиш спробувати зробити це наступного дня. Якщо ти сильний, то знайдеш обох ящірок, і тоді ти маєш з’їсти їх, прямо там. Тоді ти будеш назавжди обдарований здатністю бачити невідоме. Тобі більше ніколи не буде потрібно знову ловити ящірок, щоб практикувати це мольфування. Відтоді вони житимуть усередині тебе.”

“А що я маю робити, якщо знайду лише одну з них?”

“Якщо ти знайдеш лише одну з них, то муситимеш відпустити її, коли закінчиш пошуки. Якщо ти знайдеш її в перший день, не тримай її, сподіваючись упіймати іншу завтра. Це лише зіпсує твою дружбу з ними.”

“А що станеться, якщо мені не вдасться знайти жодної ящірки?”

“Я гадаю, що це було б найкраще для тебе. Це означатиме, що ти муситимеш ловити дві ящірки щоразу, коли захочеш удатися до їхньої допомоги, але це також означатиме, що ти вільний.”

“Що ви маєте на увазі під словом «вільний»?”

“Вільний від того, щоб бути рабом трави диявола. Якщо ящірки житимуть усередині тебе, трава диявола вже ніколи тебе не відпустить.”

es un puño de cada cosa —ahuecó la mano derecha para mostrarme cuánto.

Le pregunté qué ocurriría si un elemento se usara solo, sin los demás. Dijo que tal procedimiento sólo produciría el antagonismo de la yerba del diablo y de las lagartijas. —No debes enemistarte con las lagartijas —dijo—, porque al otro día, cuando esté atardeciendo, tienes que regresar al sitio de tu planta. Háblales a todas las lagartijas y pide que salgan otra vez a las dos que te ayudaron en la brujería. Busca por todas partes hasta que esté oscuro. Si no puedes hallarlas, debes intentarlo de nuevo al otro día. Sí eres fuerte hallarás a las dos, y entonces tendrás que comértelas allí mismo. Y tendrás por siempre la facultad de ver lo desconocido. Ya nunca necesitarás coger lagartijas para practicar esta brujería. Vivirán dentro de ti desde entonces.

—¿Qué hago si nada más encuentro una?

—Si nada más encuentras una, debes dejarla ir al final de tu búsqueda. Si la encuentras el primer día, no la guardes con la esperanza de coger a la otra al día siguiente. Eso nada más echaría a perder tu amistad con ellas.

—¿Qué sucede si no puedo hallarlas para nada?

—Creo que eso seria lo mejor para ti. Quiere decir que debes coger dos lagartijas cada vez que necesites su ayuda, pero también quiere decir que eres libre.

—¿Cómo, libre?

—Libre de ser esclavo de la yerba del diablo. Si las lagartijas viven dentro de ti, la yerba del diablo no te dejará ir jamás.

"Is that bad?"

"Of course it is bad. She will cut you off from everything else. You will have to spend your life grooming her as an ally. She is possessive. Once she dominates you, there is only one way to go—her way."

"What if I find that the lizards are dead?"

"If you find one or both of them dead, you must not attempt to do this sorcery for some time. Lay off for a while.

"I think this is all I need to tell you; what I have told you is the rule. Whenever you practice this sorcery by yourself, you must follow all the steps I have described while you sit in front of your plant. One more thing. You must not eat or drink until the sorcery is finished."

"А це погано?"

"Звісно, що погано. Вона відріже тебе від усього іншого. Тобі доведеться покласти все своє життя на те, щоб плекати її як свого союзника. Вона власниця. Щойно тільки вона стане твоєю володаркою, ти зможеш іти лише одним шляхом — її шляхом."

"А що як я виявлю, що ящірки мертві?"

"Якщо ти знайдеш одну чи обох із них мертвими, тобі якийсь час не можна буде робити це мольфування. Доведеться тимчасово зачекати з новими спробами."

"Я гадаю, це все, що я маю повідомити тобі; те, що я тобі розповів, — це правило[73]. Хоч би коли ти практикував це мольфування самостійно, сидячи перед своєю рослиною, ти мусиш дотримуватися всіх кроків, які я тобі щойно описав. Ще одна річ. Поки мольфування не закінчене, ти не повинен ані їсти, ані пити."

—¿Es malo eso?

—Claro que es malo. Te apartará de todo lo demás. Tendrás que pasar la vida cultivándola como aliado. Es posesiva. Una vez que te domina, sólo hay un camino a seguir: el suyo.

—¿Y si hallo muertas a las lagartijas?

—Si hallas muerta a una o a las dos, no debes tratar de hacer esta brujería durante un tiempo. Déjala descansar un rato.

»Creo que sólo esto necesito decirte; lo que te he dicho es la regla. Cada vez que practiques por tu cuenta esta brujería, debes sentarte frente a tu planta y seguir todos los pasos que te he descrito. Otra cosa. No debes comer ni beber hasta que la brujería esté terminada».

[73] Різні аспекти Правила докладно розкриваються чи згадуються практично в кожній із перших 9 книжок Кастанеди.

6

The next step in Don Juan's teachings was a new aspect of mastering the second portion of the *Datura* root. In the time that elapsed between the two stages of learning don Juan inquired only about the development of my plant.

Thursday, June 27, 1963

"It is a good practice to test the devil's weed before embarking fully on her path," don Juan said.

"How do you test her, don Juan?"

"You must try another sorcery with the lizards. You have all the elements that are needed to ask one more question of the lizards, this time without my help."

"Is it very necessary that I do this sorcery, don Juan?"

"It is the best way to test the feelings of the devil's weed toward you. She tests you all the time, so it is only fair that you test her too, and if you feel anywhere along her path that for some reason you should not go on, then you must simply stop."

Saturday, June 29, 1963

I brought up the subject of the devil's weed. I wanted don Juan to tell me more about it, and yet I did not want to be committed to participate.

6

Наступним кроком у вченні дона Хуана був новий аспект опанування другої частини кореня *Datura*. Протягом часу між цими двома етапами учнівства дон Хуан цікавився лише тим, як росте моя рослина.

Четвер, 27 червня 1963 року

"Доброю практикою є випробувати траву диявола, перш ніж повністю стати на її стежку", — мовив дон Хуан.

"А як її випробовують, доне Хуане?"

"Ти мусиш спробувати ще одне мольфування з ящірками. Ти маєш усі необхідні базові знання, щоб поставити ящіркам іще одне запитання, цього разу вже без моєї допомоги."

"Чи мені справді так необхідно робити це мольфування, доне Хуане?"

"Це найкращий спосіб перевірити, що трава диявола відчуває до тебе. Вона весь час тебе випробовує, тож буде лише справедливо, якщо ти також випробуєш її, і якщо будь-де на її стежці ти відчуєш, що з якоїсь причини тобі не слід іти далі, то муситимеш просто зупинитися."

Субота, 29 червня 1963 року

Я повернувся до теми трави диявола. Я хотів, щоб дон Хуан більше розповів мені про неї, але так, щоб мені не довелося знову мати з нею справу.

VI

El siguiente paso en las enseñanzas de don Juan fue un nuevo aspecto en el dominio de la segunda parte de la raíz de datura. En el tiempo transcurrido entre las dos etapas del aprendizaje, don Juan inquirió únicamente acerca del desarrollo de mi planta.

Jueves, 27 de junio, 1963

—Es buena costumbre probar la yerba del diablo antes de emprender de lleno, su camino —dijo don Juan.

—¿Cómo se le prueba, don Juan?

—Debes probar otra brujería con las lagartijas. Tienes todos los elementos que se necesitan para hacerles una pregunta más, esta vez sin mi ayuda.

—¿Es muy necesario que haga yo esta brujería, don Juan?

—Es la mejor forma de probar los sentimientos de la yerba del diablo hacia ti. Ella te prueba todo el tiempo, así que es justo que tú también la pruebes, y si en cualquier punto a lo largo de su camino sientes que por algún motivo no deberías seguir, entonces simplemente te detienes.

Sábado, 29 de junio, 1963

Saqué a colación el tema de la yerba del diablo. Quería que don Juan me dijese más sobre ella, y sin embargo no quería comprometerme a participar.

"The second portion is used only to divine, isn't that so, don Juan?" I asked to start the conversation.

"Not only to divine. One learns the sorcery of the lizards with the aid of the second portion, and at the same time one tests the devil's weed; but in reality the second portion is used for other purposes. The sorcery of the lizards is only the beginning."

"Then what is it used for, don Juan?"

He did not answer. He abruptly changed the subject and asked me how big were the *Datura* plants growing around my own plant. I made a gesture of size.

Don Juan said, "I have taught you how to tell a male from a female. Now, go to your plants and bring me both. Go first to your old plant and watch carefully the watercourse made by the rain. By now the rain must have carried the seeds far away. Watch the crevices [*zanjitas*] made by the runoff, and from them determine the direction of the flow. Then find the plant that is growing at the farthest point from your plant. All the devil's weed plants that are growing in between are yours. Later, as they seed, you can extend the size of your territory by following the watercourse from each plant along the way."

He gave me meticulous instructions on how to procure a cutting tool. The cutting of the root, he said, had to be done in the following way. First, I had to select the plant I was to cut and clear away the dirt around the place where the root joined the stem. Second, I had to repeat exactly the same dance I had performed when I replanted the root. Third, I had to cut the stem off, and leave the root in the ground. The final step was to dig out sixteen inches of root. He admon-

"Другу частину використовують лише для ворожіння, чи не так, доне Хуане?" — запитав я, щоб почати розмову.

"Не лише для ворожіння. За допомогою другої частини навчаються мольфування з ящірками й водночас перевіряють траву диявола; але насправді другу частину використовують в інших цілях. Мольфування з ящірками — це лише початок."

"Тоді для чого її використовують, доне Хуане?"

Він не відповів. Він різко змінив тему розмови й запитав мене, якої величини пагони *Datura* навколо моєї власної рослини. Я рукою показав розміри.

Дон Хуан мовив: "Я навчив тебе, як відрізнити чоловічу особину від жіночої. Тепер іди до своїх рослин і принеси мені обидві. Спершу ступай до своєї старої рослини й уважно простеж промивини на землі, які залишилися після дощів. На цей час дощі мали вже далеко порозносити насіння. Досліди всі промивини [*zanjitas*] від дощової води й визнач за ними напрямок потоку. Відтак розшукай пагін, що виріс у найвіддаленішій точці від твоєї рослини. Усі пагони трави диявола, що ростуть між ними, твої. Пізніше, коли вони дадуть насіння, ти зможеш розширити свою територію за дощовими промивинами від кожної рослини".

Він дав мені дуже докладні вказівки щодо того, як дістати належний різак. Зрізати корінь, сказав він, слід у такий спосіб. Спершу я маю обрати рослину, яку зрізатиму, і видалити всю землю навколо місця, де корінь з'єднується зі стеблом. По-друге, я маю точно повторити той самий танець, який виконував, коли пересаджував корінь. Потретє, я маю зрізати стебло, а корінь залишити в землі. Нарешті, останній крок полягає в тому, щоб викопати шістнадцять дюймів кореня. Він застеріг мене, щоб під час

—La segunda parte se usa nada más para adivinar, ¿no es así, don Juan? —pregunté para iniciar la conversación.

—No solamente para adivinar. Con ayuda de la segunda parte, uno aprende la brujería de las lagartijas, y al mismo tiempo prueba a la yerba del diablo; pero en realidad la segunda parte se usa para otros propósitos. La brujería de las lagartijas es apenas el principio.

—Entonces, ¿para qué se usa, don Juan?

No respondió. Cambiando súbitamente el tema, me preguntó de qué tamaño estaban las daturas que crecían alrededor de mi propia planta. Señalé la altura con un gesto.

Don Juan dijo: —Te he enseñado a distinguir el macho de la hembra. Ahora, ve a tus plantas y tráeme los dos. Ve primero a tu planta vieja y observa con cuidado el cauce hecho por la lluvia. A estas alturas, el agua ha de haber llevado muy lejos las semillas. Observa las zanjitas hechas por el desagüe y de ellas determina la dirección de la corriente. Luego encuentra la planta que esté creciendo en el punto más alejado a tu planta. Todas las plantas de yerba del diablo que crezcan en medio son tuyas. Más tarde, cuando vayan soltando semilla, puedes extender el tamaño de tu territorio siguiendo el cauce desde cada planta a lo largo del camino.

Me dio instrucciones minuciosas sobre cómo procurarme una herramienta cortante. El corte de la raíz, dijo, debía hacerse en la forma siguiente. Primero, debía yo escoger la planta que iba a cortar y apartar la tierra en torno al sitio donde la raíz se unía al tallo. Segundo, debía repetir exactamente la misma danza que había ejecutado al replantar la raíz. Tercero, debía cortar el tallo y dejar la raíz en la tierra. El paso final era cavar para extraer cuarenta centímetros de raíz. Me instó a no hablar ni delatar sentimiento alguno durante este acto.

ished me not to talk or to betray any feeling during this act.

"You should carry two pieces of cloth," he said. "Spread them on the ground and place the plants on them. Then cut the plants into parts and stack them up. The order is up to you; but you must always remember what order you used, because that is the way you must always do it. Bring the plants to me as soon as you have them."

Saturday, July 6, 1963

On Monday, July 1, I cut the *Datura* plants don Juan had asked for. I waited until it was fairly dark to do the dancing around the plants because I did not want anybody to see me. I felt quite apprehensive. I was sure someone was going to witness my strange acts. I had previously chosen the plants I thought were a male and a female. I had to cut off sixteen inches of the root of each one, and digging to that depth with a wooden stick was not an easy task. It took me hours. I had to finish the job in complete darkness, and when I was ready to cut them I had to use a flashlight. My original apprehension that somebody would watch me was minimal compared with the fear that someone would spot the light in the bushes.

I took the plants to don Juan's house on Tuesday, July 2. He opened the bundles and examined the pieces. He said he still had to give me the seeds of his plants. He pushed a mortar in front of me. He took a glass jar and emptied its contents — dried seeds lumped together — into the mortar.

цієї процедури я не зронив жодного слова й нічим не видав своїх почуттів.

"Тобі слід узяти із собою два шматки тканини, — мовив він. — Розстели їх на землі й поклади на них рослини. Відтак розріж рослини на частини й поскладай їх одна на одну. Складай їх в тому порядку, який обереш сам; але ти повинен завжди пам'ятати цю послідовність, бо муситимеш завжди дотримуватися її в майбутньому. Щойно тільки рослини будуть у тебе, принесеш їх мені."

Субота, 6 липня 1963 року

У понеділок 1 липня я зрізав рослини *Datura*, про які казав дон Хуан. Я зачекав, поки не згустилися сутінки, і лише тоді став танцювати навколо рослин, бо не хотів, щоб мене хтось бачив. Я відчував дуже сильне занепокоєння. Я був упевнений, що хтось обов'язково побачить мої дивні дії. Я заздалегідь обрав рослини, які, на мою думку, були чоловічою й жіночою особинами. Я мав відрізати по шістнадцять дюймів кореня від кожної рослини, та викопати дві ями такої глибини дерев'яним кілком виявилося нелегким завданням. На це в мене пішло кілька годин. Мені довелося закінчувати роботу в цілковитій темряві, і коли я нарешті був готовий зрізати корені, то мусив скористатися ліхтариком. Моє первісне побоювання, що хтось спостерігатиме за мною, було нічим проти страху, що хтось помітить світло ліхтарика в кущах.

Я приніс рослини до оселі дона Хуана у вівторок, 2 липня. Він розв'язав клунки й уважно вивчив їхній вміст. Він сказав, що все ж має дати мені насіння своїх рослин. Він поставив переді мною ступку. Він узяв скляну банку й висипав у ступку її вміст — сухе насіння, що збилося в грудки.

—Deberás llevar dos trozos de tela —dijo—. Extiéndelos en el suelo y pon las plantas encima. Luego córtalas en partes y amontónalas. El orden depende de ti, pero debes recordar siempre qué orden usaste, porque así es como tienes que hacerlo siempre. Tráeme las plantas tan pronto como las tengas.

Sábado, 6 de julio, 1963

El lunes 1º de julio corté las daturas que don Juan había pedido. Esperé a que estuviera bastante oscuro antes de bailar alrededor de las plantas, pues no quería que nadie me viera. Me sentía lleno de aprensión. Estaba seguro de que alguien iba a presenciar mis extrañas acciones. Previamente había yo elegido dos plantas que me parecieron macho y hembra. Tenía que cortar cuarenta centímetros de la raíz de cada una, y no fue tarea fácil cavar a esa profundidad con un palo. Requirió horas. Tuve que terminar el trabajo en la oscuridad completa, y ya listo para cortarlas debí usar una lámpara de mano. Mi aprensión original de que alguien fuera a verme resultó mínima en comparación con el miedo de que alguien notara la luz en los matorrales.

Llevé las plantas a casa de don Juan el martes 2 de julio. Él abrió los bultos y examinó los trozos. Dijo que aún tenía que darme semillas de sus plantas. Empujó un mortero frente a mí. Tomó un frasco de vidrio y vació su contenido —semillas secas aglomeradas— en el mortero.

I asked him what they were, and he said they were seeds eaten by weevils. There were quite a few bugs among the seeds—little black grain weevils. He said they were special bugs, and that we had to take them out and put them into a separate jar. He handed me another jar, one-third full of the same kind of weevils. A piece of paper was stuffed into the jar to keep the weevils from escaping.

"Next time you will have to use the bugs from your own plants," don Juan said. "What you do is to cut the seedpods that have tiny holes; they are full of bugs. Open the pod and scrape everything into a jar. Collect one handful of bugs and put them into another container. Treat them rough. Don't be considerate or delicate with them. Measure one handful of the lumped seeds that the bugs have eaten and one handful of the bugs' powder, and bury the rest any place in that direction [here he pointed southeast] from your plant. Then gather good, dry seeds and store them separately. You can gather all you want. You can always use them. It is a good idea to get the seeds out of the pods there so that you can bury everything at once."

Next don Juan told me to grind the lumped seeds first, then the weevil eggs, then the bugs, and last the good, dry seeds.

When all of them were mashed into a fine powder don Juan took the pieces of *Datura* I had cut and stacked up. He separated the male root and wrapped it gently in a piece of cloth. He handed me the rest, and told me to cut everything into little pieces, mash them well, and then put every bit of the juice into a pot. He said I had to mash them

Я запитав його, що це таке, і він сказав, що це насіння, поточене зерноїдами. Серед насінин було кілька жуків — маленьких чорних носалів. Він сказав, що це — особливі жуки, і що ми маємо повибирати їх і послкладати в окрему склянку. Він простягнув мені іншу банку, наповнену на третину носалями того самого різновиду. Банка була заткнута зіжмаканим клаптем паперу, щоб жуки не могли виповзти з неї.

"Наступного разу тобі доведеться використовувати носалів зі своїх власних рослин, — мовив дон Хуан. — Для цього ти маєш нарізати насіннєвих стручків, що мають крихітні дірочки; там повно комах. Розкрий стручок і вискреби весь його вміст у банку. Збери одну жменю жуків і поклади їх в іншу посудину. З ними не потрібно бути обережним чи делікатним. Відміряй одну жменю насіннєвих грудок, поточених жуками, й одну жменю порошку з жуків, і закопай решту в будь-якому місці в тому напрямку [тут він показав на південний схід] від своєї рослини. Далі збери хороше, сухе насіння й поклади його окремо. Ти можеш зібрати його стільки, скільки захочеш. Ти завжди зможеш його використати. Гарною ідеєю було б повибирати там же насіння зі стручків, щоб ти міг одразу ж усе закопати."

Після цього дон Хуан велів мені розтерти спершу грудки насіння, потім яйця носалів, потім самих жуків, і насамкінець добре, сухе насіння.

Коли все це було розмелене на дрібний порошок, дон Хуан узяв частини *Datura*, які я раніше нарізав і склав стосом. Він відокремив чоловічий корінь й обережно загорнув його в клапоть тканини. Він передав мені решту і велів порізати все це на дрібні шматочки й добряче їх розтовкти, а потім зібрати в горщик весь сік до краплі. Він сказав, що я маю товкти

Le pregunté qué eran, y repuso que semillas comidas de gorgojo. Había entre ellas bastantes bichos: pequeños gorgojos negros. Dijo que eran bichos especiales, que debíamos sacarlos y ponerlos en un frasco aparte. Me entregó otro frasco, lleno hasta la tercera parte del mismo tipo de gorgojos. Un trozo de papel metido en el frasco les impedía escapar.

—La próxima vez tendrás que usar los bichos de tus propias plantas —dijo don Juan—. Lo que haces es cortar las vainas que tengan agujeritos: están llenas de gorgojos. Abres la vaina y raspas todo y lo echas en un frasco. Junta un puñado de gorgojos y guárdalos aparte. Trátalos mal. No les tengas miramientos ni consideraciones. Mide un puño de las semillas apelmazadas comidas de gorgojo y un puño del polvo de los bichos, y entierra lo demás en cualquier sitio en esa dirección [señaló el sureste] de tu planta. Luego juntas semillas buenas, secas, y las guardas por separado. Junta todas las que quieras. Siempre puedes usarlas. Es buena idea sacar allí las semillas de las vainas, para poder enterrar todo de una vez.

Luego, don Juan me dijo que moliera primero las semillas apelmazadas, después los huevos de gorgojo, después los bichos y finalmente las semillas buenas y secas.

Cuando todo estuvo bien pulverizado, don Juan tomó los pedazos de datura que yo había cortado y amontonado. Separó la raíz macho y la envolvió con delicadeza en un trozo de tela. Me entregó lo demás y me dijo que lo cortara en pedacitos, lo moliera bien y pusiera en una olla hasta la última gota del jugo. Dijo que yo debía macerar las partes en el mismo orden en que las había amontonado.

in the same order in which I had stacked them up.

After I had finished he told me to measure one cup of boiling water and stir it with everything in the pot, and then to add two more cups. He handed me a smoothly finished bone stick. I stirred the mush with it and put the pot on the fire. Then he said we had to prepare the root, and for that we had to use the larger mortar because the male root could not be cut at all. We went to the back of the house. He had the mortar ready, and I proceeded to pound the root as I had done before. We left the root soaking in water, exposed to the night air, and went inside the house.

He told me to watch the mixture in the pot. I was to let it boil until it had some body—until it was hard to stir. Then he lay down on his mat and went to sleep. The mush had boiled for at least an hour when I noticed that it was getting harder and harder to stir. I judged it must be ready, and pulled it off the fire. I put it in the net under the eaves, and went to sleep.

I woke up when don Juan got up. The sun was shining in a clear sky. It was a hot, dry day. Don Juan commented again that he was sure the devil's weed liked me.

We proceeded to treat the root, and at the end of the day we had quite a bit of yellowish substance in the bottom of the bowl. Don Juan poured off the top water. I thought that was the end of the procedure, but he filled the bowl with boiling water again.

He brought down the pot with the mush from under the roof. The mush seemed to be almost dry. He took the pot inside the house, placed it carefully on the floor, and sat down. Then he began to talk.

частини кореня в тому самому порядку, в якому складав їх одна на одну.

Коли я закінчив, він велів мені відміряти одну чашку киплячої води і змішати її зі вмістом горщика, а відтак додати туди ще дві чашки окропу. Він подав мені ретельно оброблену кістяну паличку. Я перемішав нею кашоподібну суміш у горщику й поставив його на вогонь. Потім він сказав, що нам потрібно приготувати корінь, а для цього ми маємо використовувати більшу ступку, бо корінь чоловічої рослини взагалі не можна різати. Ми вийшли на задвірок. Він мав наготовану для роботи ступку, і я почав розтирати корінь так само, як уже робив це раніше. Ми залишили корінь мокнути у воді на нічному повітрі й пішли в дім.

Він велів мені стежити за сумішшю в горщику. Я мав дати їй кипіти, поки вона не загусне — поки не стане важко її перемішувати. Потім він ліг на свою мату й заснув. Кашоподібне вариво кипіло принаймні годину, коли я помітив, що його стає дедалі важче помішувати. Я вирішив, що воно, мабуть, уже готове, і зняв горщик із вогню. Я поклав його у почеплену до піддашшя сітку й ліг спати.

Я прокинувся, коли дон Хуан уже встав. Сонце сяяло в чистому небі. Був спекотний, сухий день. Дон Хуан знову відзначив, що я, безперечно, подобаюся траві диявола.

Ми взялися за приготування кореня й наприкінці дня мали досить значну кількість жовтуватої речовини на дні миски. Дон Хуан обережно вилив із неї верхній шар води. Я подумав, що це кінець процедури, але він знову наповнив миску окропом.

Він зняв з-під даху горщик із кашоподібною сумішшю. Вона, здавалося, була майже суха. Дон Хуан заніс горщик у дім, обережно поставив на підлогу й сів. Після цього він заговорив.

Después de que terminé, me hizo medir una taza de agua hirviendo y agitarla con todo en la olla, y luego añadir otras dos tazas. Me entregó una barra de hueso de acabado pulido. Agité con ella la papilla y puse la olla en el fuego. Don Juan dijo entonces que debíamos preparar la raíz, usando para ello el mortero grande porque la raíz macho no podía cortarse para nada. Fuimos atrás de la casa. Don Juan tenía listo el mortero, y procedía machacar la raíz como había hecho antes. La dejamos remojando, al sereno, y entramos en la casa.

Me indicó vigilar la mezcla en la olla. Debía dejarse hervir hasta que tuviera cuerpo: hasta que fuese difícil de agitar. Luego se acostó en su petate y se durmió. La papilla llevaba al menos una hora hirviendo cuando noté que cada vez era más difícil agitarla. Juzgué que debía estar lista y la quité del fuego. La puse en la red bajo las tejas y me dormí.

Desperté al levantarse don Juan. El sol brillaba en un cielo despejado. Era un día cálido y seco. Don Juan comentó de nuevo su certeza de que yo le caía bien a la yerba del diablo.

Procedimos a tratar la raíz, y al finalizar el día teníamos una buena cantidad de sustancia amarillenta en el fondo del cuenco. Don Juan escurrió el agua de encima. Pensé que ése era el fin del proceso, pero él volvió a llenar el recipiente con agua hirviendo.

Bajó la olla de la papilla. Ésta parecía casi seca. Llevó la olla dentro de la casa, la colocó cuidadosamente en el piso y se sentó. Luego empezó a hablar.

"My benefactor told me it was permissible to mix the plant with lard. And that is what you are going to do. My benefactor mixed it with lard for me, but, as I have already said, I never was very fond of the plant and never really tried to become one with her. My benefactor told me that for best results, for those who really want to master the power, the proper thing is to mix the plant with the lard of a wild boar. The fat of the intestines is the best. But it is for you to choose. Perhaps the turn of the wheel will decide that you take the devil's weed as an ally, in which case I will advise you, as my benefactor advised me, to hunt a wild boar and get the fat from the intestines [*sebo de tripa*]. In other times, when the devil's weed was tops, brujos used to go on special hunting trips to get fat from wild boars. They sought the biggest and strongest males. They had a special magic for wild boars; they took from them a special power, so special that it was hard to believe, even in those days. But that power is lost. I don't know anything about it. And I don't know any man who knows about it. Perhaps the weed herself will teach you all that."

Don Juan measured a handful of lard, dumped it into the bowl containing the dry gruel, and scraped the lard left on his hand onto the edge of the pot. He told me to stir the contents until they were smooth and thoroughly mixed.

I whipped the mixture for nearly three hours. Don Juan looked at it from time to time and thought it was not done yet. Finally he seemed satisfied. The air whipped into the paste had given it a light-gray color and the consistency of jelly. He hung the bowl from the roof

"Мій доброчинець розповідав мені, що траву диявола можна змішувати зі смальцем. І саме це ти зараз робитимеш. Мій доброчинець змішував її зі смальцем для мене, але, як я вже казав, я ніколи сильно не захоплювався цією рослиною і насправді ніколи не намагався стати з нею одним цілим. Мій доброчинець розповідав мені, що задля найкращих результатів для тих, хто справді бажає опанувати цю силу, дурман слід змішувати зі смальцем, витопленим із вепра. Сало з кишок — найліпше з усього. Але тут уже тобі вирішувати. Може бути, поворот колеса визначить так, що ти візьмеш траву диявола собі в союзники; у такому випадку я пораджу тобі, як радив мені мій доброчинець, уполювати вепра й витопити сало в нього з кишок [*sebo de tripa*]. В інші дні, коли трава диявола мала пошану, брухо часом вирушали в спеціальні мисливські експедиції, щоб дістати сало диких кабанів. Вони шукали найбільших і найлютіших самців. Вони мали спеціальну магію для вепрів; вони діставали від них особливу силу, настільки виняткову, що в це було важко повірити, навіть у ті часи. Але зараз цю силу втрачено. Я нічого не знаю про неї. І не знаю нікого, хто знав би щось. Можливо, трава диявола сама навчить тебе всього цього."

Дон Хуан відміряв жменю смальцю, кинув його в горщик із висохлою квашею, і зіскріб об верхній край горщика рештки смальцю з долоні. Він велів мені виколочувати вміст, поки він не стане однорідною ідеально перемішаною пастою.

Я колотив суміш близько трьох годин. Дон Хуан час від часу оглядав її, але доходив висновку, що вона ще не готова. Нарешті вигляд суміші, здавалося, задовольнив його. Повітря, що змішалося з пастою під час збивання, надавало їй світло-сірого кольору, і за консистенцією вона тепер нагадувала драглі.

—Mi benefactor me dijo que se permitía mezclar la planta con manteca. Y eso es lo que vas a hacer. Mi benefactor me la mezcló a mi con manteca, pero, como ya te he dicho, yo nunca le tuve afición a la planta ni traté realmente de hacerme uno con ella. Mi benefactor decía que para mejores resultados, para quienes de veras quieren dominar el poder, lo debido es revolver la planta con sebo de jabalí. El sebo de tripa es el mejor. Pero escoge tú. Acaso la vuelta de la rueda decida que tomes como aliado a la yerba del diablo, y en ese caso te aconsejo, como mi benefactor me aconsejó a mí, cazar un jabalí y sacar el sebo de tripa. En otros tiempos, cuando la yerba del diablo era lo mejor, los brujos acostumbraban ir de cacería nada más para traer sebo de jabalí. Buscaban a los machos más grandes y fuertes. Tenían una magia especial para jabalíes; tomaban de ellos un poder especial, tan especial que hasta en esos días costaba trabajo creerlo. Pero ese poder se perdió. No sé nada de él. Ni conozco a nadie que sepa. A lo mejor la misma yerba te enseña todo eso.

Don Juan midió un puño de manteca y lo echó en el cuenco donde estaba la pasta seca, limpiándose la mano en el borde de la olla. Me dijo que agitara el contenido hasta que estuviera suave y bien revuelto.

Batí la mezcla durante casi tres horas. Don Juan la miraba de tiempo en tiempo, sin considerarla terminada aún. Por fin pareció satisfecho. El aire batido en la pasta le había dado un color gris claro, y consistencia de jalea. Colgó la olla del techo, junto al otro recipiente. Dijo que

next to the other bowl. He said he was going to leave it there until the next day because it would take two days to prepare this second portion. He told me not to eat anything in the meantime. I could have water, but no food at all.

The next day, Thursday, July 4, don Juan directed me to leach the root four times. By the last time I poured the water out of the bowl it had already become dark. We sat on the porch. He put both bowls in front of him. The root extract measured a teaspoon of a whitish starch. He put it into a cup and added water. He rotated the cup in his hand to dissolve the substance and then handed the cup to me. He told me to drink all that was in the cup. I drank it fast and then put the cup on the floor and slumped back. My heart began pounding; I felt I could not breathe. Don Juan ordered me, matter-of-factly, to take off all of [~~of~~] my clothes. I asked him why, and he said I had to rub myself with the paste. I hesitated. I did not know whether to undress. Don Juan urged me to hurry up. He said there was very little time to fool around. I removed all my clothes.

He took his bone stick and cut two horizontal lines on the surface of the paste, thus dividing the contents of the bowl into three equal parts. Then, starting at the center of the top line, he cut a vertical line perpendicular to the other two, dividing the paste into five parts. He pointed to the bottom right area, and said that was for my left foot. The area above it was for my left leg. The top and largest part was for my genitals. The next one below, on the left side, was for my right leg, and the area at the bottom left was for my right foot. He told me to apply the part of the paste designated

Він підвісив горщик до піддашшя поруч з іншим. Він повідомив, що залишить його тут до завтра, бо цю другу частину кореня готують два дні. Він сказав, що протягом цього часу мені не можна нічого їсти. Я можу пити воду, але ніякої їжі.

Наступного дня, у четвер, 4 липня, я під його керівництвом чотири рази визолював корінь. Коли я востаннє зливав воду з миски, вже майже стемніло. Ми сіли на присінку. Він поставив обидві посудини перед собою. Екстракт кореня становив десь одну чайну ложку білуватого крохмалю. Дон Хуан поклав його в чашку й додав води. Коловими рухами руки він збовтав уміст чашки, щоб розчинити речовину у воді, а потім простягнув її мені. Він велів мені випити все, що було в посудині. Я швидко спорожнив чашку, відтак поставив її на підлогу й відкинувся назад. Моє серце почало шалено калатати; я відчув, що мені перехоплює подих. Дон Хуан наказав мені, як щось самозрозуміле, зняти із себе весь одяг. Я запитав його, для чого це, і він сказав, що я маю намаститися пастою. Я вагався. Я не знав, роздягтися мені чи ні. Дон Хуан спонукав мене поквапитися. Він сказав, що я маю занадто мало часу, щоб дуркувати. Я скинув увесь свій одяг.

Він узяв свою кістяну паличку і прорізав нею дві горизонтальні лінії на поверхні пасти, розділивши в такий спосіб вміст горщика на три рівні частини. Після цього від центру верхньої лінії він прорізав вертикальну лінію перпендикулярно до перших двох, поділивши пасту вже на п'ять частин. Він показав на ділянку внизу праворуч і сказав, що це для моєї лівої ступні. Ділянка над нею призначалася для лівої ноги. Верхня й найбільша частина була для геніталій. Ділянка під нею ліворуч — для моєї правої ноги, а ділянка внизу ліворуч — для правої ступні. Він велів мені нанести частину пасти,

iba a dejarlo allí hasta el otro día, porque preparar esta segunda parte requería dos días. Me dijo que no comiera nada entre tanto. Podía tomar agua, pero nada de comida.

El día siguiente, jueves 4 de julio, cuatro veces hice escurrir la raíz, dirigido por don Juan. La última vez que escurrí el agua del cuenco, ya estaba oscuro. Nos sentamos en el porche. Don Juan puso ambos recipientes frente a mí. El extracto de raíz consistía en una cucharadita de almidón blancuzco. Lo puso en una taza y añadió agua. Dio vueltas a la taza para disolver la sustancia y luego me entregó la taza. Me dijo que bebiera todo lo que había en la taza. Lo bebí rápido y luego puse la taza en el piso y me recliné. Mi corazón empezó a golpear; sentí perder el aliento. Don Juan me ordenó, como si tal cosa, quitarme toda la ropa. Le pregunté por qué, y dijo que para untarme la pasta. Vacilé. No sabía si desvestirme. Don Juan me instó a apurarme. Dijo que había muy poco tiempo para tonterías. Me quité toda la ropa.

Tomó su barra de hueso y cortó dos líneas horizontales en la superficie de la pasta, dividiendo así el contenido de la olla en tres partes iguales. Luego, empezando en el centro de la línea superior, trazó una raya vertical perpendicular a las otras dos, dividiendo la pasta en cinco partes. Señaló el área inferior de la derecha y dijo que era para mi pie izquierdo. El área encima de ésa era para mi pierna izquierda. La parte superior, la más grande, era para mis genitales. La que seguía hacia abajo, del lado izquierdo, era para mi pierna derecha, y el área inferior izquierda para mi pie derecho. Me dijo que aplicara la parte destinada al pie

for my left foot to the sole of my foot and rub it thoroughly. Then he guided me in applying the paste on the inside part of my whole left leg, on my genitals, down the inside of my whole right leg, and finally on the sole of my right foot

I followed his directions. The paste was cold and had a particularly strong odor. When I had finished applying it I straightened up. The smell from the mixture entered my nostrils. It was suffocating me. The pungent odor was actually choking me. It was like a gas of some sort. I tried to breathe through my mouth and tried to talk to don Juan, but I couldn't.

Don Juan kept staring at me. I took a step toward him. My legs were rubbery and long, extremely long. I took another step. My knee joints felt springy, like a vault pole; they shook and vibrated and contracted elastically. I moved forward. The motion of my body was slow and shaky; it was more like a tremor forward and up. I looked down and saw don Juan sitting below me, way below me. The momentum carried me forward one more step, which was even more elastic and longer than the preceding one. And from there I soared. I remember coming down once; then I pushed up with both feet, sprang backward, and glided on my back. I saw the dark sky above me, and the clouds going by me. I jerked my body so I could look down. I saw the dark mass of the mountains. My speed was extraordinary. My arms were fixed, folded against my sides. My head was the directional unit. If I kept it bent backward I made vertical circles. I changed directions by turning my head to the side. I enjoyed such freedom and swiftness as I had never known before.

призначеної для лівої ступні, на підошву моєї стопи й ретельно втирати її. Потім під його керівництвом я наніс пасту на внутрішню частину всієї лівої ноги, на статеві органи, далі вниз по внутрішній частині всієї правої ноги і, нарешті, на мою праву ступню.

Я виконував його вказівки. Паста була холодна й мала надзвичайно сильний запах. Коли я закінчив наносити її, я випростався. Сморід від суміші вдарив мені в ніс. Він душив мене. Цей їдкий запах справді викликав у мене задуху. Він був схожий на якийсь газ. Я намагався дихати ротом і спробував заговорити до дона Хуана, але не зміг.

Дон Хуан не зводив із мене пильного погляду. Я зробив крок до нього. Мої ноги були якісь гумові й довгі, надзвичайно довгі. Я зробив іще один крок. Я відчував, як мої колінні суглоби пружинять, ніби жердини для стрибків у висоту; вони тремтіли, вібрували й пругко стискалися. Я повільно просувався вперед. Рух мого тіла був хисткий і дуже невпевнений; він, скоріше, нагадував тремтливі поштовхи вперед і вгору. Я опустив очі додолу й побачив дона Хуана, що сидів на підлозі, десь далеко внизу. Інерція пронесла мене вперед іще на один крок, який був навіть пружніший і довший за попередній. І тут я злетів. Я пам'ятаю, що один раз опустився на землю; потім я штовхнув себе вгору обома ногами, відстрибнув у зворотному напрямі й заширяв на спині. Я бачив темне небо над собою і хмари, що проносилися повз мене. Я смикнувся тілом так, щоб мати змогу дивитися вниз. Я побачив темну масу гір. Моя швидкість була неймовірна. Мої руки були витягнуті вздовж тулуба й щільно притиснуті до нього. Голова виконувала функцію керма напрямку. Якщо я тримав її відкинутою назад, то описував вертикальні кола. Повертаючи голову вбік, я змінював напрямок польоту. Я насолоджувався такою свободою і стрімкістю,

izquierdo en la planta del pie y la frotara a conciencia. Luego me guió en la aplicación de la pasta a la parte interior de toda mi pierna izquierda, a mis genitales, hacia abajo por toda la parte interior de la pierna derecha, y finalmente a la planta del pie derecho.

Seguí sus instrucciones. La pasta estaba fría y tenía un olor particularmente fuerte. Al terminar de aplicarla me enderecé. El olor de la mezcla entraba en mi nariz. Me estaba sofocando. El olor acre literalmente me asfixiaba. Era como un gas de algún tipo. Traté de respirar por la boca y traté de hablarle a don Juan, pero no pude.

Don Juan me miraba con fijeza. Di un paso hacia él. Mis piernas eran como de hule y largas, extremadamente largas. Di otro paso. Las junturas de mis rodillas parecían tener resorte, como una garrocha para salto de altura; se sacudían y vibraban y se contraían elásticamente. Avancé. El movimiento de mi cuerpo era lento y tembloroso: más bien un estremecimiento ascendente y hacia adelante. Bajé la mirada y vi a don Juan sentado debajo de mí: muy por debajo de mí. El impulso me hizo dar otro paso, aún más largo y elástico que el precedente. Y entonces me elevé. Recuerdo haber descendido una vez; entonces empujé con ambos pies, salté hacia atrás y me deslicé boca arriba. Veía el cielo oscuro sobre mí, y las nubes que pasaban a mi lado. Moví el cuerpo a tirones para ver hacia abajo. Vi la masa oscura de las montañas. Mi velocidad era extraordinaria. Tenía los brazos fijos, plegados contra los flancos. Mi cabeza era la unidad directriz. Manteniéndola echada hacia atrás, describía yo círculos verticales. Cambiaba de dirección moviendo la cabeza hacia un lado. Disfrutaba de libertad y ligereza como nunca antes había conocido. La maravillosa oscuridad me producía un

The marvelous darkness gave me a feeling of sadness, of longing, perhaps. It was as if I had found a place where I belonged—the darkness of the night. I tried to look around, but all I sensed was that the night was serene, and yet it held so much power.

Suddenly I knew it was time to come down; it was as if I had been given an order I had to obey. And I began descending like a feather with lateral motions. That type of movement made me very ill. It was slow and jerky, as though I were being lowered by pulleys. I got sick. My head was bursting with the most excruciating pain. A kind of blackness enveloped me. I was very aware of the feeling of being suspended in it.

The next thing I remember is the feeling of waking up. I was in my bed in my own room. I sat up. And the image of my room dissolved. I stood up. I was naked! The motion of standing made me sick again.

I recognized some of the landmarks. I was about half a mile from don Juan's house, near the place of his *Datura* plants. Suddenly everything fit [/fitted] into place, and I realized that I would have to walk all the way back to his house, naked. To be deprived of clothes was a profound psychological disadvantage, but there was nothing I could do to solve the problem. I thought of making myself a skirt with branches, but the thought seemed ludicrous and, besides, it was soon going to be dawn, for the morning twilight was already clear. I forgot about my discomfort and my nausea and started to walk toward the house. I was obsessed with the fear of being discovered. I watched for people and dogs. I tried to run, but I hurt my feet on the small, sharp stones. I walked slowly. It

яких досі не знав ніколи в житті. Чарівна темрява викликала в мене дивне почуття смутку або, можливо, палкого прагнення чогось. Це було так, ніби я знайшов місце, з яким я був одним цілим, — темряву ночі. Я спробував роздивитися навколо, але відчував лише тихомирність ночі, що мала в собі стільки сили.

Раптом я знав, що настав час спускатися; це було так, ніби я дістав наказ, якому мав коритися. І я почав спускатися, як пір'їнка, гойдаючись у повітрі з боку в бік. Від цих бічних рухів мені стало дуже зле. Вони були повільні та рвучкі, ніби мене опускали за допомогою коловорота. Мене знудило. Моя голова розривалася від найбільш нестерпного болю, який я будь-коли мав. Мене огорнула якась чорнота. Я дуже добре усвідомлював відчуття своєї підвішеності в ній.

Наступне, що я пам'ятаю, це відчуття пробудження. Я був у своєму ліжку в моїй власній кімнаті. Я сів. І образ моєї кімнати зник. Я підвівся. Я був голий! Від руху вгору мені знову стало зле.

Я розпізнав деякі з об'єктів місцевості. Я був на відстані приблизно півмилі від оселі дона Хуана, неподалік від місцини з його рослинами *Datura*. Раптом усе стало на свої місця, і я збагнув, що мені доведеться голим подолати весь шлях назад до будинку дона Хуана. Відсутність одягу викликала в мене почуття глибокого психологічного дискомфорту, але я не міг нічого вдіяти, щоб якось вирішити цю проблему. Я подумав, чи не зладнати собі щось на кшталт спідниці з гілля, але ця ідея видалася мені безглуздою і, крім того, скоро мало зійти сонце, бо ранкові сутінки вже ясніли. Я забув про свій дискомфорт і нудоту й рушив до оселі дона Хуана. Я страшенно боявся, що мене хтось побачить. Я видивлявся, чи немає десь поблизу людей чи собак. Я спробував бігти, але поранив ступні об дрібне гостре каміння. Я знову пішов повільно.

sentimiento de tristeza, de añoranza tal vez. Era como haber hallado un sitio al cual correspondía: la oscuridad de la noche. Traté de mirar en torno, pero todo cuanto percibía era que la noche estaba serena, y sin embargo pletórica de poder.

De pronto supe que era hora de bajar; fue como recibir una orden que debía obedecer. Y empecé a descender como una pluma, con movimientos laterales. Ese tipo de trayectoria me hacía sentir enfermo. Era lento y a sacudidas, como si estuvieran bajándome con poleas. Me dio náusea. Mi cabeza estallaba a causa de un dolor torturante en extremo. Una especie de negrura me envolvía. Tenía mucha conciencia del sentimiento de hallarme suspendido en ella.

Lo siguiente que recuerdo es la sensación de despertar. Estaba en mi cama, en mi propio cuarto. Me senté. Y la imagen de mi cuarto se disolvió. Me levanté. ¡Estaba desnudo! Al ponerme en pie, volvió la náusea.

Reconocí algunos puntos de referencia. Me encontraba a menos de un kilómetro de la casa de don Juan, cerca del sitio de sus daturas. De pronto todo encajó donde le correspondía y me di cuenta de que debería regresar caminando hasta la casa, desnudo. Hallarme privado de ropa era una profunda desventaja psicológica, pero nada podía yo hacer para resolver el problema. Pensé en improvisarme una falda con ramas, pero la idea parecía ridícula y además pronto amanecería, pues el crepúsculo matutino ya estaba claro. Olvidé mi incomodidad y mi náusea y eché a andar rumbo a la casa. Me obsesionaba el temor de ser descubierto. Iba a la expectativa de gente o perros. Traté de correr, pero me herí los pies en las piedritas agudas. Caminé despacio. Ya había clareado mucho. Entonces vi a alguien

was already very clear. Then I saw somebody coming up the road, and I quickly jumped behind the bushes. My situation seemed so incongruous to me. A moment before I had been enjoying the unbelievable pleasure of flying; the next minute I found myself hiding, embarrassed by my own nakedness. I thought of jumping out on the road again and running with all my might past the person who was coming. I thought he would be so startled that by the time he realized it was a naked man I would have left him far behind. I thought all that, but I did not dare to move.

The person coming up the road was just upon me and stopped walking. I heard him calling my name. It was don Juan, and he had my clothes. As I put them on he looked at me and laughed; he laughed so hard that I wound up laughing too.

The same day, Friday, July 5, late in the afternoon, don Juan asked me to narrate the details of my experience. As carefully as I could, I related the whole episode.

"The second portion of the devil's weed is used to fly," he said when I had finished. "The unguent by itself is not enough. My benefactor said that it is the root that gives direction and wisdom, and it is the cause of flying. As you learn more, and take it often in order to fly, you will begin to see everything with great clarity. You can soar through the air for hundreds of miles to see what is happening at any place you want, or to deliver a fatal blow to your enemies far away. As you become familiar with the devil's weed, she will teach you how to do such things. For instance, she has taught you already how to change directions. In the same manner, she will teach you unimaginable things."

Вже зовсім розвиднілося. Раптом я побачив, що хтось іде дорогою мені назустріч, і швидко застрибнув у кущі. Моє становище видавалося мені зовсім абсурдним. Ще якусь мить тому я відчував неймовірну насолоду від польоту; і ось тепер мені вже доводиться ховатися, соромлячись власної наготи. Я розмірковував, чи не вискочити мені знову на дорогу й чимдуж пробігти повз чоловіка, який наближався до мене. Він, напевне, має бути такий приголомшений, подумав я, що коли нарешті збагне, що це був голий чоловік, я вже залишу його далеко позаду. Я обмірковував усе це, але так і не насмілився вийти з кущів.

Чоловік, який ішов дорогою в мій бік, уже порівнявся з кущами й зупинився. Я почув, як він вигукує моє ім'я. Це був дон Хуан, і він приніс мій одяг. Поки я вдягався, він оглядав мене й сміявся; він сміявся так заразливо, що врешті-решт я також зайшовся сміхом.

Пізно пополудні цього ж дня п'ятниці, 5 липня, дон Хуан велів мені викласти всі деталі мого досвіду. Якомога ретельніше я переповів йому всю пригоду.

"Другу частину трави диявола використовують для польоту, — сказав він, коли я закінчив. — Самої лише мазі недостатньо. Мій доброчинець говорив, що це корінь дає напрямок та мудрість, і що саме завдяки йому відбувається політ. Мірою того, як ти вчитимешся далі й прийматимеш його багато разів для того, щоб літати, ти бачитимеш усе з дедалі більшою ясністю. Ти зможеш ширяти крізь повітря за сотні миль, щоб побачити, що відбувається в будь-якому місці, яке ти захочеш відвідати, або щоб завдати смертельного удару твоїм ворогам, які перебувають на великій відстані від тебе. Коли ти краще запізнаєшся із травою диявола, вона навчить тебе, як робити такі речі. Приміром, вона вже навчила тебе, як змінювати напрямок польоту. І так само вона навчатиме тебе інших неуявленних речей."

acercarse por el camino, y rápidamente salté tras los matorrales. La situación me parecía de lo más incongruente. Un momento antes me hallaba disfrutando el increíble placer de volar; al minuto siguiente estaba escondido, avergonzado de mi propia desnudez. Pensé en saltar de nuevo al camino y correr con todas mis fuerzas pasando junto a la persona que se acercaba. Pensé que se sobresaltaría tanto que, cuando advirtiera que se trataba de un hombre desnudo, yo ya la habría dejado muy atrás. Pensé todo eso, pero no me atrevía moverme.

La persona que venía por el camino estaba casi junto a mí y se detuvo. La oí decir mi nombre. Era don Juan, y traía mi ropa. Riendo, me miró vestirme; rió tanto que acabé por reír también yo.

El mismo día, viernes 5 de julio, al caer la tarde, don Juan me pidió narrarle los detalles de mi experiencia. Relaté todo el episodio con el mayor cuidado posible.

—La segunda parte de la yerba del diablo se usa para volar —dijo cuando hube terminado—. El ungüento por sí solo no basta. Mi benefactor decía que la raíz es la que dirige y da sabiduría, y es la causa del volar. Conforme vayas aprendiendo, y la tomes seguido para volar, empezarás a ver todo con gran claridad. Puedes remontarte por los aires cientos de kilómetros para saber qué está pasando en cualquier lugar que quieras, o para descargar un golpe mortal sobre tus enemigos lejanos. Conforme te vayas familiarizando con la yerba del diablo, ella te enseñará a hacer esas cosas. Por ejemplo, ya te ha enseñado a cambiar de dirección. Así, te enseñará cosas que ni te imaginas.

"Like what, don Juan?"

"That I can't tell you. Every man is different. My benefactor never told me what he had learned. He told me how to proceed, but never what he saw. That is only for oneself."

"But I tell you all I see, don Juan."

"Now you do. Later you will not. The next time you take the devil's weed you will do it by yourself, around your own plants, because that is where you will land, around your plants. Remember that. That is why I came down here to my plants to look for you."

He said nothing more, and I fell asleep. When I woke up in the evening, I felt invigorated. For some reason I exuded a sort of physical contentment. I was happy, satisfied.

Don Juan asked me, "Did you like the night? Or was it frightful?"

I told him that the night was truly magnificent.

"How about your headache? Was it very bad?" he asked.

"The headache was as strong as all the other feelings. It was the worst pain I have ever had," I said.

"Would that keep you from wanting to taste the power of the devil's weed again?"

"I don't know. I don't want it now, but later I might. I really don't know, don Juan."

There was a question I wanted to ask him. I knew he was going to evade it, so I waited for him to mention the subject; I waited all day. Finally, before I left that evening, I had to ask him, "Did I really fly, don Juan?"

"That is what you told me. Didn't you?"

"Наприклад, яких, доне Хуане?"

"Цього я не можу тобі сказати. У кожної людини це інакше. Мій доброчинець ніколи не повідомляв мені, чого він навчився. Він казав мені, як діяти, але ніколи не розповідав про те, що бачив. Це суто індивідуальне надбання."

"Але я розповідаю вам усе, що бачу, доне Хуане."

"Це зараз ти розповідаєш. Пізніше ти цього вже не робитимеш. Наступного разу, коли ти вживатимеш траву диявола, то будеш робити це самостійно, біля своїх власних рослин, бо саме там ти приземлишся, біля твоїх рослин. Запам'ятай це. Ось чому я пішов шукати тебе до моїх рослин."

Він більше нічого не сказав, і я заснув. Коли я прокинувся ввечері, то почувався сповненим енергії. З якоїсь невідомої причини я буквально випромінював почуття фізичного задоволення. Я був радісний і щасливий.

Дон Хуан запитав мене: "То що, сподобалася тобі ця ніч? Чи тобі було лячно?"

Я сказав йому, що ніч була справді чудова.

"А як щодо головного болю? Він був дуже сильний?"

"Головний біль був такий же сильний, що й усі інші відчуття. Це був найгірший біль у моєму житті."

"Чи втримає це тебе від бажання знову спробувати силу трави диявола?"

"Я не знаю. Зараз я не хочу цього, але пізніше, можливо, захочу спробувати ще. Я справді не знаю, доне Хуане."

Було одне запитання, яке я хотів йому поставити. Я знав, що він ухилятиметься від відповіді, тож чекав, коли він сам торкнеться цієї теми; я чекав так увесь день. Нарешті, перед тим як поїхати від нього того вечора, я все ж був змушений спитати: "Невже я справді літав, доне Хуане?"

"Так ти мені сказав. Хіба ні?"

—¿Cómo qué, don Juan?

—Eso no te lo puedo decir. Cada hombre es distinto. Mi benefactor jamás me dijo lo que había aprendido. Me dijo cómo proceder, pero jamás lo que él vio. Eso es nada más para uno mismo.

—Pero yo le digo a usted todo lo que veo, don Juan.

—Ahora sí. Más tarde no. La próxima vez que tomes la yerba del diablo la tomarás solo, alrededor de tus propias plantas, porque allí es donde aterrizarás: alrededor de tus plantas. Recuérdalo. Por eso vine aquí a mis plantas a buscarte.

No dijo más y me quedé dormido. Al despertar por la noche, me sentía revigorizado. Por alguna razón exudaba una especie de contento físico. Estaba feliz, satisfecho. Don Juan me preguntó:

—¿Te gustó la noche? ¿O te asustó?

Le dije que la noche había sido en verdad magnífica.

—¿Y tu dolor de cabeza? ¿Era muy fuerte? —preguntó.

—Tan fuerte como todas las otras sensaciones. Fue el peor dolor que he sentido —dije.

—¿Te impediría eso querer probar otra vez el poder de la yerba del diablo?

—No sé. No quiero ahora, pero más tarde quizá. De veras no sé, don Juan.

Había una pregunta que yo deseaba hacerle. Supe que él la evadiría, de modo que había esperado que él mismo tocara el tema; esperé todo el día. Por fin, aquella noche antes de irme, tuve que preguntarle: —¿De verdad volé, don Juan?

—Eso me dijiste. ¿No?

"I know, don Juan. I mean, did my body fly? Did I take off like a bird?"

"You always ask me questions I cannot answer. You flew. That is what the second portion of the devil's weed is for. As you take more of it, you will learn how to fly perfectly. It is not a simple matter. A man *flies* with the help of the second portion of the devil's weed. That is all I can tell you. What you want to know makes no sense. Birds fly like birds and a man who has taken the devil's weed flies as such [*el enyerbado vuela así*]."

"As birds do? [*¿Así como los pájaros?*]."

"No, he flies as a man who has taken the weed [*No, así como los enyerbados*]."

"Then I didn't really fly, don Juan. I flew in [my] imagination, in my mind alone. Where was my body?"

"In the bushes," he replied cuttingly, but immediately broke into laughter again. "The trouble with you is that you understand things in only one way. You don't think a man flies; and yet a brujo can move a thousand miles in one second to see what is going on. He can deliver a blow to his enemies long distances away. So, does he or doesn't he fly?"

"You see, don Juan, you and I are differently oriented. Suppose, for the sake of argument, one of my fellow students had been here with me when I took the devil's weed. Would he have been able to see me flying?"

"There you go again with your questions about what would happen if... It is useless to talk that way. If your friend, or anybody else, takes the second portion of the weed all he can do is fly. Now, if he had simply watched you, he might have

"Я знаю, доне Хуане. Я маю на увазі, чи літало моє тіло? Чи злетів я в повітря, як птах?"

"Ти завжди ставиш мені запитання, на які я просто не в змозі відповісти. Ти літав. Саме для цього й призначена друга частина трави диявола. Мірою того, як ти прийматимеш її далі, ти навчишся літати досконало. Це не проста справа. Чоловік *літає* за допомогою другої частини трави диявола. Це все, що я можу тобі сказати. А те, що ти хочеш дізнатися, не має сенсу. Птахи літають, як птахи, а чоловік, що прийняв траву диявола, літає, як чоловік, що прийняв траву диявола [*el enyerbado vuela así*]."

"Так, як птахи? [*¿Así como los pájaros?*]"

"Ні, він літає так, як чоловік, що прийняв траву диявола [*No, así como los enyerbados*]."

"Тоді я не літав по-справжньому, доне Хуане. Я літав лише у [моїй] уяві, у моїх думках. Де було моє тіло?"

"У кущах, — різко відповів він, але одразу знову вибухнув сміхом. — Проблема з тобою в тому, що ти розумієш речі лише в один спосіб. Ти не думаєш, що людина літає; і все ж брухо може за одну секунду перенестися на тисячу миль, щоб подивитись, що там відбувається. Він може завдати удару по своїх ворогах, які перебувають дуже далеко від нього. То літає він чи ні?"

"Розумієте, доне Хуане, ми з вами думаємо в різних напрямках. Припустімо, наприклад, що один із моїх однокурсників був тут зі мною, коли я прийняв траву диявола. Чи був би він здатен побачити, як я літаю?"

"Ну ось, ти знову зі своїми запитаннями, що сталося б, якби... Із таких розмов немає жодної користі. Якщо твій друг чи будь-хто інший прийме другу частину трави диявола, то все, що він зможе робити, — це літати. А якби він просто спостерігав за тобою, то міг би

—Ya lo sé, don Juan. Quiero decir, ¿voló mi cuerpo? ¿Me elevé como un pájaro?

—Siempre me preguntas cosas que no puedo responder. Tú volaste. Para eso es la segunda parte de la yerba del diablo. Conforme vayas tomando más, aprenderás a volar a la perfección. No es asunto sencillo. Un hombre vuela con ayuda de la segunda parte de la yerba del diablo. Nada más eso puedo decirte. Lo que tú quieres saber no tiene sentido. Los pájaros vuelan como pájaros y el enyerbado vuela así.

—¿Así como los pájaros?

—No, así como los enyerbados.

—Entonces no volé de verdad, don Juan. Volé sólo en mi imaginación, en mi mente. ¿Dónde estaba mi cuerpo?

—En las matas —repuso cortante, pero inmediatamente echó a reír de nuevo—. El problema contigo es que nada más entiendes las cosas de un modo. No piensas que un hombre vuele, y sin embargo un brujo puede recorrer mil kilómetros en un segundo para ver qué está pasando. Puede descargar un golpe sobre sus enemigos a grandes distancias. Conque ¿vuela o no vuela?

—Mire, don Juan, usted y yo tenemos orientaciones diferentes. Pongamos por caso que uno de mis compañeros estudiantes hubiera estado aquí conmigo cuando tomé la yerba del diablo. ¿Habría podido verme volar?

—Ahí vas de vuelta con tus preguntas de qué pasaría si... Es inútil hablar así. Si tu amigo, o cualquier otro, toma la segunda parte de la yerba, no le queda otra cosa sino volar. Ahora, si nada más te está viendo, puede que te vea volar, o puede que no. Depende del hombre.

seen you flying, or he might not. That depends on the man."

"But what I mean, don Juan, is that if you and I look at a bird and see it fly, we agree that it is flying. But if two of my friends had seen me flying as I did last night, would they have agreed that I was flying?"

"Well, they might have. You agree that birds fly because you have seen them flying. Flying is a common thing with birds. But you will not agree on other things bird [/birds] do, because you have never seen birds doing them. If your friends knew about men flying with the devil's weed, then they would agree."

"Let's put it another way, don Juan. What I meant to say is that if I had tied myself to a rock with a heavy chain I would have flown just the same, because my body had nothing to do with my flying."

Don Juan looked at me incredulously. "If you tie yourself to a rock," he said, "I'm afraid you will have to fly holding the rock with its heavy chain."

побачити, як ти літаєш, а міг би й не побачити. Це залежить від конкретної людини."

"Але я хочу сказати, доне Хуане, що якщо ви і я дивимося на птаха й бачимо, як він летить, то ми погоджуємося з тим, що він летить. Але якби двоє моїх друзів побачили, як я літаю минулої ночі, то чи погодилися б вони з тим, що я літав?"

"Ну, вони могли б і погодитися. Адже ти згодний із тим, що птахи літають, бо ти бачив, як вони це роблять. Політ для птахів звичайна річ. Але ти не погодишся з іншими речами, що виробляють птахи, бо ти ніколи не бачив, як вони їх роблять. Якби твої друзі знали про людей, що літають за допомогою трави диявола, тоді вони погодилися б."

"Сформулюймо це інакше, доне Хуане. Я мав на увазі, що якби я прив'язав себе до каменя важким ланцюгом, то все одно літав би так само, бо моє тіло не мало нічого спільного з моїм польотом."

Дон Хуан недовірливо подивився на мене. "Якщо ти прив'яжеш себе до каменя, — мовив він, — то боюся, що тобі доведеться летіти, тримаючи цей камінь на його важкому ланцюзі."

—Pero lo que quiero decir, don Juan, es que si usted y yo miramos un pájaro y lo vemos volar, estamos de acuerdo en que vuela. Pero si dos de mis amigos me hubieran visto volar como anoche, ¿habrían estado de acuerdo en que yo volaba?

—Bueno, a lo mejor. Tú estás de acuerdo en que los pájaros vuelan porque los has visto volar. Volar es cosa común para los pájaros. Pero no estarás de acuerdo en otras cosas que hacen los pájaros, porque nunca los has visto hacerlas. Si tus amigos supieran de hombres que vuelan con la yerba del diablo, entonces estarían de acuerdo.

—Vamos a ponerlo de otro modo, don Juan. Lo que quise decir es que, si me hubiera amarrado a una roca con una cadenota pesada, habría volado de todos modos, porque mi cuerpo no tuvo nada que ver con el vuelo.

Don Juan me miró incrédulo. —Si te amarras a una roca —dijo—, mucho me temo que tendrás que volar cargando la roca con su pesada cadenota.

7

Collecting the ingredients and preparing them for the smoke mixture formed a yearly cycle. The first year don Juan taught me the procedure. In December of 1962, the second year, when the cycle was renewed, don Juan merely directed me; I collected the ingredients myself, prepared them, and put them away until the next year.

In December 1963, a new cycle started for the third time. Don Juan then showed me how to combine the dried ingredients I had collected and prepared the year before. He put the smoking mixture into a small leather bag, and we set out once again to collect the different components for the following year.

Don Juan seldom mentioned the "little smoke" during the year that elapsed between the two gatherings. Every time I went to see him, however, he gave me his pipe to hold, and the procedure of "getting familiar" with the pipe developed in the way he had described. He put the pipe in my hands very gradually. He demanded absolute and careful concentration on that action, and gave me very explicit directions. Any fumbling with the pipe would inevitably result in his or my death, he said.

As soon as we had finished the third collecting and preparing cycle, don Juan began to talk about the smoke as an ally for the first time in more than a year.

7

Збирання всіх інгредієнтів і готування їх для димової суміші становили річний цикл. У перший рік дон Хуан навчив мене процедури. У грудні 1962, на другому році, коли почався новий цикл, дон Хуан просто керував мною; я сам зібрав усі інгредієнти, приготував їх і відклав до наступного року.

У грудні 1963 року почався наступний новий цикл, третій за ліком. У ньому дон Хуан показав мені, як поєднувати висушені інгредієнти, що я зібрав і приготував рік тому. Він поклав курильну суміш у невеликий шкіряний мішечок, і ми знову почали збирати різні складники на наступний рік.

Дон Хуан рідко згадував «маленький дим» протягом року, що минув між двома збиральними періодами. Проте щоразу, коли я приїжджав до нього, він давав мені потримати свою люльку, і процедура «знайомства» з нею розвивалася саме в той спосіб, який він мені описав раніше. Він вкладав люльку мені в руки дуже поступово. Він вимагав абсолютної і ретельної концентрації на цій дії, і давав мені дуже детальні вказівки. Будь-яке невправне поводження з люлькою, казав він, неминуче призведе до його або моєї смерті.

Одразу ж після того, як ми закінчили третій цикл збирання й приготування інгредієнтів для димової суміші, дон Хуан уперше за більш ніж річний проміжок часу заговорив про дим як про союзника.

VII

Juntar los ingredientes y prepararlos para la mezcla de fumar formaba un ciclo anual. El primer año, don Juan me enseñó el procedimiento. En diciembre de 1962, el segundo año, al renovarse el ciclo, don Juan se limitó a dirigirme; yo mismo recolecté los ingredientes, los preparé, y los guardé hasta el año siguiente.

En diciembre de 1963, empezó un nuevo ciclo. Don Juan me enseñó entonces a combinar los ingredientes secos que yo había juntado y preparado el año anterior. Echó la mezcla de fumar en una bolsita de cuero, y nos pusimos a reunir una vez más los diversos ingredientes, para el próximo año.

Don Juan rara vez mencionó el «humito» durante el año transcurrido entre ambas recolecciones. Sin embargo, siempre que iba a verlo me daba a sostener su pipa, y el proceso de «hacer amistad» con la pipa se desarrolló tal como él había prescrito. Puso la pipa en mis manos muy gradualmente. Exigía concentración y cautela absoluta en esa acción, y me daba instrucciones explícitas. Cualquier torpeza con la pipa produciría inevitablemente mi muerte o la suya propia, decía.

Apenas hubimos terminado el tercer ciclo de recolección y preparación, don Juan empezó a hablar del humo como aliado por primera vez en más de un año.

Monday, December 23, 1963

We were driving back to his house after collecting some yellow flowers for the mixture. They were one of the necessary ingredients. I made the remark that this year we did not follow the same order in collecting the ingredients as we had the year before. He laughed and said the smoke was not moody or petty, as the devil's weed was. For the smoke, the order of collecting was unimportant; all that was required was that the man using the mixture had to be accurate and exact.

I asked don Juan what we were going to do with the mixture he had prepared and given me to keep. He replied that it was mine, and added that I had to use it as soon as possible. I asked how much of it was needed each time. The small bag he had given me contained approximately three times the amount a small tobacco bag would hold. He told me I would have to use all the contents of my bag in one year, and how much I needed each time I smoked was a personal matter.

I wanted to know what would happen if I never finished the bag. Don Juan said that nothing would happen; the smoke did not require anything. He himself did not need to smoke anymore, and yet he made a new mixture each year. He then corrected himself and said that he *rarely* had to smoke. I asked what he did with the unused mixture, but he did not answer. He said the mixture was no longer good if not used in one year.

At this point we got into a long argument. I did not phrase my questions correctly and his answers seemed confusing. I wanted to know if the mixture would lose

Понеділок, 23 грудня 1963 року

Ми їхали назад до його оселі після збирання деяких жовтих квітів для суміші. Вони були одним із необхідних інгредієнтів. Я вказав дону Хуану на той факт, що цього року ми не додержувалися такого самого порядку збирання складників суміші, як торік. Він засміявся й сказав, що димові не властиві примхливість і дріб'язковість трави диявола. Для диму порядок збирання не важливий; усе, що вимагається від чоловіка, який використовує суміш, це бути акуратним і точним.

Я запитав дона Хуана, що ми робитимемо з тією сумішшю, яку він приготував і передав мені на збереження. Він відповів, що вона моя, і додав, що я маю використати її якомога швидше. Я запитав, яку кількість суміші потрібно вживати за один раз. Уміст мішечка, що він мені дав, приблизно втричі перевищував об'єм маленької торбинки для тютюну. Він сказав, що я маю використати весь уміст мого мішечка протягом одного року, а скільки зілля мені брати щоразу, як я куритиму, — це моя особиста справа.

Я хотів знати, що станеться, якщо я не використаю всієї суміші з мішечка. Дон Хуан сказав, що нічого не станеться; дим нічого не вимагає. Він сам більше не має потреби курити, і все ж щороку готує нову суміш. Потім він виправив себе і сказав, що йому *рідко* доводиться курити. Я запитав, що він робить із невикористаною сумішшю, але він мені не відповів. Він сказав, що якщо суміш не використано протягом одного року, то потім її не варто вживати.

Тут у нас зав'язалася тривала суперечка. Очевидно, я неправильно формулював свої запитання, і його відповіді здавалися мені неясними. Я хотів знати, чи втрачає суміш

Lunes, 23 de diciembre, 1963

Regresábamos en el coche a su casa, tras recolectar unas flores amarillas para la mezcla. Eran uno de los ingredientes necesarios. Hice la observación de que aquel año, al juntar los ingredientes, no habíamos seguido el mismo orden que el pasado. Rió y dijo que el humito no era caprichoso ni mezquino, como la yerba del diablo. Para el humito, el orden de recolección carecía de importancia; lo único que se requería era que quien usara la mezcla fuese certero y exacto.

Pregunté a don Juan qué íbamos a hacer con la mezcla que él preparó y me dio a guardar. Repuso que era mía, y añadió que yo debía usarla lo más pronto posible. Pregunté cuánto se necesitaba cada vez. La bolsita que me había dado contenía aproximadamente el triple de la cantidad que cabría en una bolsa pequeña de tabaco. Me dijo que en un año tenía que usar todo el contenido de mi bolsa, y la cantidad necesaria cada vez que fumase era asunto personal.

Quise saber qué pasaría si nunca me acababa la bolsa. Don Juan dijo que nada pasaría; el humito no exigía nada. Él mismo ya no necesitaba fumar, y sin embargo cada año hacia una mezcla nueva. Luego se corrigió y dijo que *rara vez* tenía que fumar. Le pregunté qué hacía con la mezcla no usada, pero no respondió. Dijo que la mezcla ya no servía si no se usaba en un año.

En este punto nos metimos en una larga discusión. Yo no formulaba correctamente mis preguntas, y sus respuestas parecían confusas. Yo deseaba saber si la mezcla

its hallucinogenic properties, or power, after a year, thus making the yearly cycle necessary; but he insisted that the mixture would not lose its power at any time. The only thing that happened, he said, was that a man did not need it anymore because he had made a new supply; he had to dispose of the remaining old mixture in a specific way, which don Juan did not want to reveal to me at that point.

Tuesday, December 24, 1963

"You said, don Juan, you don't have to smoke anymore."

"Yes, because the smoke is my ally I don't need to smoke anymore. I can call him anytime, anyplace."

"Do you mean he comes to you even if you do not smoke?"

"I mean I go to him freely."

"Will I be able to do that, too?"

"If you succeed in getting him as your ally, you will."

Tuesday, December 31, 1963

On Thursday, December 26, I had my first experience with don Juan's ally, the smoke. All day I drove him around and did chores for him. We returned to his house in the later [/late] afternoon. I mentioned that we had had nothing to eat all day. He was completely unconcerned over that; instead he began to tell me it was imperative for me to become familiar with the smoke. He said I had to experience it myself to realize how important it was as an ally.

через рік свої галюциногенні властивості, або свою силу, що й робить необхідним річний цикл; але він наполягав на тому, що суміш ніколи не втрачає своєї сили. За його словами, єдине, що станеться, — це те, що через рік вона більше не буде потрібна, бо на той час чоловік уже зробить новий запас; він має позбутися невикористаної старої суміші в особливий спосіб, який дон Хуан не захотів мені тоді розкрити.

Вівторок, 24 грудня 1963 року

"Ви сказали, доне Хуане, що більше не маєте потреби курити."

"Так, оскільки дим — мій союзник, мені більше не потрібно курити. Я можу викликати його будь-коли і будь-де."

"Ви хочете сказати, що він приходить до вас, навіть якщо ви не курите?"

"Я хочу сказати, що я вільно дістаюся до нього."

"А я також матиму змогу це робити?"

"Якщо тобі вдасться зробити його своїм союзником, то матимеш."

Вівторок, 31 грудня 1963 року

У четвер, 26 грудня, я мав мій перший досвід із союзником дона Хуана — димом. Увесь день я возив дона Хуана по різних місцях і виконував для нього всілякі рутинні завдання. Ми повернулися до нього додому пізно пополудні. Я зауважив, що протягом усього дня ми нічого не їли. Він не звернув уваги на мої слова; натомість він став говорити про те, що мені обов'язково треба познайомитися з димом. Він сказав, що я маю сам досвідчити його, щоб збагнути всю його важливість як союзника.

perdería sus propiedades alucinógenas, o poder, después de un año, haciendo así necesario el ciclo anual, pero él insistió en que la mezcla no perdía su poder después de ningún tiempo. Sólo pasaba, dijo, que uno ya no la necesitaba porque había hecho nueva provisión; debía disponer del resto de la vieja mezcla en una forma especifica, que don Juan no quiso revelarme en ese punto.

Martes, 24 de diciembre, 1963

—Dijo usted, don Juan, que ya no necesita fumar.

—Sí; como el humito es mi aliado, ya no necesito fumar. Puedo llamarlo en donde sea y cuando sea.

—¿Quiere decir que viene con usted aunque usted no fume?

—Quiero decir que yo voy libremente con él.

—¿Podré hacer eso yo también?

—Podrás, si logras ganártelo como aliado.

Martes, 31 de diciembre, 1963

El jueves 26 de diciembre tuve mi primera experiencia con el aliado de don Juan, el humito. Durante todo el día llevé a don Juan en coche de un lado a otro e hice encargos suyos. Regresamos a su casa al atardecer. Observé que no habíamos comido nada en todo el día. Eso no le preocupaba en absoluto; en cambio, empezó a decir que me era imperativo entrar en confianza con el humito. Dijo que debía experimentarlo yo mismo para ver cuán importante era como aliado.

Without giving me an opportunity to say anything, don Juan told me he was going to light his pipe for me, right then. I tried to dissuade him, arguing that I did not believe I was ready. I told him I felt I had not handled the pipe for a long enough time. But he said there was not much time left for me to learn, and I had to use the pipe very soon. He brought the pipe out of its sack and fondled it. I sat on the floor next to him and frantically tried to get sick and pass out—to do anything to put off this unavoidable step.

The room was almost dark. Don Juan had lighted the kerosene lamp and placed it in a corner. Usually the lamp kept the room in a relaxing semidarkness, its yellowish light always soothing. This time, however, the light seemed dim and unusually red; it was unnerving. He untied his small bag of mixture without removing it from the cord fastened around his neck. He brought the pipe close to him, put it inside his shirt, and poured some of the mixture into the bowl. He made me watch the procedure, pointing out that if some of the mixture spilled it would fall inside his shirt.

Don Juan filled three-fourths of the bowl, then tied the bag with one hand while holding the pipe in the other. He picked up a small clay dish, handed it to me, and asked me to get some small charcoals from the fire outside. I went to the back of the house and scooped a bunch of charcoals from the adobe stove. I hurried back to his room. I felt deep anxiety. It was like a premonition.

I sat next to don Juan and gave him the dish. He looked at it and calmly said the charcoals were too big. He wanted smaller

Не давши мені змоги щось відповісти, дон Хуан повідомив, що просто зараз розкурить для мене свою люльку. Я спробував відмовити його, заперечуючи, що, мовляв, навряд чи готовий до цього, бо, як мені бачиться, ще недостатньо довго тримав його люльку в руках. Але він заявив, що в мене залишилося зовсім небагато часу на навчання, і я маю скористатися люлькою якомога швидше. Він вийняв люльку з чохла й ніжно погладив її. Я сів на підлогу поруч із ним, шалено прагнучи, щоб мені прямо зараз стало зле і я відключився — я був готовий зробити будь-що, аби лише уникнути цього неминучого кроку.

У кімнаті було майже темно. Дон Хуан запалив гасову лампу й поставив її в кутку. Зазвичай ця лампа створювала в кімнаті відпружливий напівморок, її жовтувате світло завжди діяло на мене заспокійливо. Проте цього разу світло здавалося тьмяним і незвично червоним; воно нервувало мене. Він розв’язав свій мішечок із сумішшю, не знімаючи його зі шнурка, що висів у нього на шиї. Він підніс люльку до себе, сунув її за пазуху й зачерпнув у чашу трохи суміші. Він велів мені спостерігати за його рухами, зазначивши, що якщо частина суміші висиплеться, то все одно залишиться в нього під сорочкою.

Дон Хуан наповнив чашу люльки на три чверті, відтак зав’язав мішечок однією рукою, тримаючи люльку в іншій. Він підняв із підлоги невелику глиняну миску, простягнув її мені й велів принести кілька жаринок із вогню надворі. Я пішов за дім до кабиці з невипаленої цегли і вигріб з неї в миску купку жарин. Я поспішив назад до його кімнати. Я відчував глибоку тривогу. Це було схоже на якесь передчуття.

Я сів поруч із доном Хуаном і подав йому миску. Він кинув на неї погляд і спокійно сказав, що жарини занадто великі. Йому

Sin darme oportunidad de responder nada, don Juan anunció, que en ese preciso momento iba a encenderme su pipa. Intenté disuadirlo, argumentando que no me consideraba listo. Le dije que no sentía haber manejado la pipa el tiempo suficiente. Pero él dijo que no me quedaba mucho tiempo para aprender, y que yo debía usar la pipa muy pronto. La sacó de su funda y la acarició. Sentado en el piso, junto a él, yo trataba frenéticamente de ponerme mal y desmayarme: de hacer cualquier cosa por aplazar este paso inevitable.

La habitación estaba casi oscura. Don Juan había encendido, y puesto en un rincón, la lámpara de kerosén. Por lo general, ésta mantenía el cuarto en una semioscuridad relajante, su luz amarillenta siempre apacible. Pero esta vez la luz parecía inusitadamente roja; sacaba de quicio. Don Juan desató su pequeña bolsa de mezcla sin quitarla del cordón amarrado en torno a su cuello. Acercó la pipa a sí, la puso dentro de su camisa y vertió parte de la mezcla en el cuenco. Me hizo observar el procedimiento, señalando que si la mezcla se derramaba caería dentro de su camisa.

Don Juan llenó tres cuartas partes del cuenco; luego ató la bolsa con una mano sosteniendo la pipa en la otra. Recogió un pequeño plato de barro, me lo entregó y me pidió ir afuera a traer brasitas del fuego. Fui atrás de la casa y saqué un montón de carbones de la estufa de adobe. Regresé apresurado al cuarto de don Juan. Sentía una angustia profunda. Era como una premonición.

Me senté junto a don Juan y le di el plato. Lo miró y dijo calmadamente que las brasas eran demasiado grandes. Las quería

ones that would fit inside the pipe bowl. I went back to the stove and got some. He took the new dish of charcoals and put it before him. He was sitting with his legs crossed and tucked under him. He glanced at me out of the corner of his eye and leaned forward until his chin nearly touched the charcoals. He held the pipe in his left hand, and with an extremely swift movement of his right hand picked up a burning piece of charcoal and put it into the bowl of the pipe; then he sat up straight and, holding the pipe with both hands, put it to his mouth and puffed three times. He stretched his arms to me and told me in a forceful whisper to take the pipe with both hands and smoke.

The thought of refusing the pipe and running away crossed my mind for an instant; but don Juan demanded again—still in a whisper—that I take the pipe and smoke. I looked at him. His eyes were fixed on me. But his stare was friendly, concerned. It was clear that I had made the choice a long time before; there was no alternative but to do what he said.

I took the pipe and nearly dropped it. It was hot! I put it to my mouth with extreme care because I imagined its heat would be intolerable on my lips. But I felt no heat at all.

Don Juan told me to inhale. The smoke flowed into my mouth, and seemed to circulate there. It was heavy! I felt as though I had a mouthful of dough. The simile occurred to me although I had never had a mouthful of dough. The smoke was also like menthol, and the inside of my mouth suddenly became cold. It was a refreshing sensation. “Again! Again!” I heard don Juan whispering. I felt the smoke seep inside my

були потрібні вуглинки меншого розміру, які б помістилися всередині чаші люльки. Я ще раз сходив до кабиці й приніс йому кілька штук. Він узяв нову миску з жаринками й поставив її перед собою. Він сидів зі схрещеними й підібганими під себе ногами. Він позирнув на мене краєчком ока і став нахилятися вперед, поки ледь не торкнувся жаринок своїм підборіддям. Тримаючи люльку в лівій долоні, він надзвичайно швидким рухом правої руки підхопив гарячу жаринку і поклав її в чашу люльки; потім він випрямив спину і, тримаючи люльку обома руками, підніс її до свого рота і тричі пихкнув. Потім він простягнув свої руки до мене й владним шепотом велів мені взяти люльку обома руками й курити її.

У мене на якусь мить промайнула думка відмовитися від люльки й утекти геть; але дон Хуан знову велів — так само пошепки — взяти люльку й курити. Я подивився на нього. Його очі були прикуті до мене. Але його пильний погляд був дружній, небайдужий. Я добре розумів, що давно зробив свій вибір; тож тепер мені не лишалося нічого іншого, ніж робити те, що він казав.

Я взяв люльку й ледь не зронив її. Вона була гаряча! Я підніс її до рота з граничною обережністю, бо вже уявляв, як сильно вона обпече мої губи. Але я взагалі не відчув ніякого жару.

Дон Хуан велів мені затягнутися. Дим потік мені до рота і, здавалося, почав рухатися там по колу. Він був важкий! Відчуття було таке, ніби я мав повний рот тіста. Мені на думку спало саме це порівняння, хоча я ніколи в житті не забивав собі рота тістом. Дим також нагадував ментол, і в мене в роті раптом стало холодно. Це було освіжливе відчуття. Я чув, як дон Хуан шепоче мені: “Іще! Іще!” Я відчував, як дим вільно проникає всередину мого тіла, майже поза моїм

más chicas, que encajaran en el cuenco de la pipa. Volví a la estufa y traje algunas. Tomó el nuevo plato de brasas y lo puso frente a sí. Estaba sentado con las piernas cruzadas y metidas bajo el cuerpo. Me miró con el rabillo del ojo y se inclinó hasta casi tocar los carbones con la barbilla. Sostuvo la pipa en la mano izquierda, y con un movimiento extremadamente veloz de la derecha recogió una brasa ardiente y la puso en el cuenco de la pipa; luego irguió la espalda y, tomando la pipa con ambas manos, se la puso en la boca y dio tres fumadas. Extendió los brazos hacia mí y me dijo, en susurro enérgico, que tomase la pipa en las dos manos y fumara.

La idea de rechazar la pipa y salir corriendo cruzó por un segundo mi mente, pero don Juan exigió de nuevo —todavía susurrando— que tomara la pipa y fumase. Lo miré. Sus ojos estaban fijos en mi. Pero su mirada era amistosa, preocupada. Resultaba claro que yo había hecho la elección largo tiempo atrás; no había más alternativa que hacer lo que él decía.

Tomé la pipa y casi la dejé caer. ¡Estaba caliente! Me la llevé a la boca con gran cuidado porque imaginé que su calor sería insoportable. Pero no sentí calor alguno.

Don Juan me indicó inhalar. El humo fluyó entrando en mi boca y pareció circular allí. Sentí como si tuviera la boca llena de masa. El símil se me ocurrió aunque nunca había tenido la boca llena de masa. El humo era también como mentol, y el interior de mi boca se enfrió de repente. La sensación fue refrescante. —¡Otra vez! ¡Otra vez! —oí susurrar a don Juan. Yo sentía que el humo se filtraba libremente dentro de mi cuerpo,

body freely, almost without my control. I needed no more urging from don Juan. Mechanically I kept inhaling.

Suddenly don Juan leaned over and took the pipe from my hands. He tapped the ashes gently on the dish with the charcoals, then he wet his finger with saliva and rotated it inside the bowl to clean its sides. He blew through the stem repeatedly. I saw him put the pipe back into its sheath. His actions held my interest.

When he had finished cleaning the pipe and putting it away, he stared at me, and I realized for the first time that my whole body was numb, mentholated. My face felt heavy and my jaws hurt. I could not keep my mouth closed, but there was no saliva flow. My mouth was burning dry, and yet I was not thirsty. I began to sense an unusual heat all over my head. A cold heat! My breath seemed to cut my nostrils and upper lip every time I exhaled. But it didn't burn; it hurt like a piece of ice.

Don Juan sat next to me, to my right, and without moving held the pipe sheath against the floor as though keeping it down by force. My hands were heavy. My arms sagged, pulling my shoulders down. My nose was running. I wiped it with the back of my hand, and my upper lip was rubbed off! I wiped my face, and all the flesh was wiped off! I was melting! I felt as if my flesh was actually melting. I jumped to my feet and tried to grab hold of something—anything—with which to support myself. I was experiencing a terror I had never felt before. I held onto a pole that don Juan keeps stuck on the floor in the center of his room. I stood there for a moment, then I turned to look at him. He was still sitting motionless, holding his pipe, staring at me.

контролем. Я більше не мав потреби у спонуканнях із боку дона Хуана. Я механічно продовжував затягуватися.

Раптом дон Хуан нахилився й узяв люльку в мене з рук. Він легенько постукав люлькою, щоб витрусити з неї попіл у миску з жаринками, відтак зволожив пальця слиною і покрутив ним у чаші, щоб очистити бічну поверхню. Він кілька разів дмухнув у цибух. Я бачив, як він поклав люльку назад у чохол. Я з цікавістю стежив за його рухами.

Закінчивши чистити й прибравши люльку, він пильно подивився на мене, і лише тоді я раптом збагнув, що все моє тіло заціпеніло й було ніби просякнуте ментолом. Моє обличчя стало якесь важке, мої щелепи боліли. Я не міг тримати рота закритим, але слиновиділення не було. У мене в роті було так сухо, що він палав, і все ж я не відчував спраги. В усій голові з'явилося відчуття якогось незвичного жару. Холодний жар! Мені здавалося, що мій подих різав мені ніздрі й верхню губу щоразу, як я видихав повітря. Але він не палив вогнем; він обпікав, як шматок льоду.

Дон Хуан сидів поруч, із правого боку від мене. Не рухаючись, він притискав чохол із люлькою до підлоги, ніби йому доводилося докладати зусиль, щоб втримувати його внизу. Мої долоні обважніли. Мої руки звисали, тягнучи донизу плечі. З носа текло. Я витер його тильним боком долоні, і стер верхню губу! Я витер своє обличчя, і стер з нього всю плоть! Я танув! Відчуття було таке, ніби тануло все моє тіло. Я рвучко встав і спробував ухопитися за щось — будь-що, аби лише втриматися на ногах. Мене охопив такий жах, якого я ще ніколи раніше не відчував. Я схопився за стовп, що стирчав із підлоги в центрі кімнати. Я постояв там якусь мить, а потім повернувся, щоб глянути на дона Хуана. Він досі нерухомо сидів, тримаючи в руках свою люльку й пильно дивлячись на мене.

casi sin mi control. No necesité más apremio de don Juan. Mecánicamente seguí inhalando.

De pronto, don Juan se inclinó y me quitó la pipa de las manos. Con golpes suaves vació la ceniza en el plato de las brasas, luego se mojó el dedo con saliva y le dio vueltas dentro del cuenco para limpiar las paredes de éste. Sopló repetidas veces a través del tallo. Lo vi devolver la pipa a su funda. Sus acciones retenían mi interés.

Cuando hubo limpiado y guardado la pipa, me miró, y por vez primera advertí que todo mi cuerpo se hallaba insensible, mentolado. Me pesaba el rostro y me dolían las quijadas. No podía tener cerrada la boca, pero no había flujo de saliva. Mi boca ardía de tan seca, y sin embargo yo no tenía sed. Empecé a percibir un calor insólito encima de toda mi cabeza. ¡Un calor frío! Cada vez que exhalaba, el aliento parecía cortarme los orificios nasales y el labio superior. Pero no quemaba; dolía como un trozo de hielo.

Don Juan estaba sentado junto a mí, a mi derecha, y sin moverse sostenía contra el suelo la funda de la pipa, como impidiéndole elevarse. Mis manos pesaban. Los brazos se me vencían, tirando de los hombros hacia abajo. Mi nariz chorreaba. La limpié con el dorso de la mano ¡y se borró mi labio superior! Enjuagué mi cara y toda la carne desapareció. ¡Estaba derritiéndome! Sentí que mi carne en verdad se fundía. Levantándome de un salto, traté de agarrar algo —cualquier cosa— para sostenerme. Experimentaba un terror nunca antes sentido. Aferré una enorme estaca que don Juan tiene clavada en el piso, en el centro de su cuarto. Permanecí allí en pie un momento; luego me volví a mirarlo. Seguía sentado, inmóvil, deteniendo la pipa, mirándome con fijeza.

My breath was painfully hot (or cold?). It was choking me. I bent my head forward to rest it on the pole, but apparently I missed it, and my head kept on moving downward beyond the point where the pole was. I stopped when I was nearly down to the floor. I pulled myself up. The pole was there in front of my eyes! I tried again to rest my head on it. I tried to control myself and to be aware, and kept my eyes open as I leaned forward to touch the pole with my forehead. It was a few inches from my eyes, but as I put my head against it I had the queerest feeling that I was going right through it.

In a desperate search for a rational explanation I concluded that my eyes were distorting depth, and that the pole must have been ten feet away, even though I saw it directly in front of my face. I then conceived a logical, rational way to check the position of the pole. I began moving sideways around it, one little step at a time. My argument was that in walking around the pole in that way I couldn't possibly make a circle more than five feet in diameter; if the pole was really ten feet away from me, or beyond my reach, a moment would come when I would have my back to it. I trusted that at that moment the pole would vanish, because in reality it would be behind me.

I then proceeded to circle the pole, but it remained in front of my eyes as I went around it. In a fit of frustration I grabbed it with both hands, but my hands went through it. I was grabbing the air. I carefully calculated the distance between the pole and myself. I figured it must be three feet. That

Мій подих був болісно гарячий (або холодний?). Він душив мене. Я нахилив голову вперед, щоби спертися нею об стовп, але, очевидно, промахнувся, і моя голова продовжувала нахилятися далі повз те місце, де був стовп. Я зупинився, коли вже ледь не впав на підлогу. Я смикнувся вгору. Стовп був там прямо перед моїми очима! Я знову спробував притулитися до нього головою. Намагаючись контролювати себе й усвідомлювати свої дії, я почав нахилятися вперед із розплющеними очима, щоб доторкнутися до нього своїм лобом. Стовп був на відстані декількох дюймів від моїх очей, але коли я нахиляв до нього голову, у мене виникло якесь абсолютно химерне відчуття, ніби я проходжу просто крізь нього.

Відчайдушно намагаючись знайти якесь раціональне пояснення, я дійшов висновку, що мої очі викривлюють простір і що від мене до стовпа має бути насправді близько десяти футів, хоча я й бачу його прямо перед своїм обличчям. Тоді я придумав логічний, раціональний спосіб, за допомогою якого зможу визначити положення стовпа. Я почав обходити його навколо, рухаючись маленькими кроками. Мій розрахунок полягав у тому, що, обходячи стовп у такий спосіб, я навряд чи зможу описати коло більше за п'ять футів у діаметрі; якщо стовп справді був на відстані десяти футів від мене, або поза моєю досяжністю, то в якийсь момент я опинюся до нього спиною. Я вважав, що тієї миті стовп зникне з моїх очей, бо насправді він буде позаду мене.

Я продовжував обходити стовп по колу, але він і далі залишався в мене перед очима. У нападі відчаю та роздратування я хотів схопити його обома руками, але мої руки пройшли крізь нього. Я хапав ними повітря. Я ретельно розрахував відстань від себе до стовпа. Я оцінив її десь у три фути. Тобто

Mi aliento era dolorosamente cálido (¿o frío?). Me asfixiaba. Incliné la cabeza hacia adelante para apoyarla en la estaca, pero al parecer no di en ella: mi cabeza siguió descendiendo más allá del punto donde se encontraba la estaca. Me detuve casi llegando al suelo. Me enderecé. ¡La estaca estaba allí frente a mis ojos! Intenté nuevamente apoyar en ella la cabeza. Traté de controlarme y de estar consciente, y mantuve los ojos abiertos al inclinarme para tocar la estaca con la frente. Se hallaba a unos centímetros de mis ojos, pero al poner la cabeza contra ella tuve la extraña sensación de estar atravesándola.

Buscando desesperadamente una explicación racional, concluí que mis ojos estaban alterando la distancia, y que la estaca debía hallarse a tres metros, aunque yo la viera frente a mi cara. Entonces concebí una forma lógica y racional de corroborar la posición de la estaca. Empecé a caminar de lado en torno a ella, paso a pasito. Mi idea era que, rodeando así la estaca, no me sería posible en forma alguna describir un circulo mayor de metro y medio en diámetro; si la estaca se encontraba en realidad a tres metros de mí, o fuera de mi alcance, llegaría el momento en que yo le diera la espalda. Confiaba en que, en ese instante, la estaca se desvanecería, porque de hecho estaría detrás de mi.

Procedí entonces a rodear la estaca, pero durante toda la vuelta siguió frente a mis ojos. En un arranque de ira la agarré con ambas manos, pero mis manos la atravesaron. Estaba agarrando el aire. Calculé cuidadosamente la distancia hasta la estaca. Concluí que seria menos de un metro. Es decir, mis ojos la

is, my eyes perceived it as three feet. I played for a moment with the perception of depth by moving my head from one side to the other, focusing each eye in turn on the pole and then on the background. According to my way of judging depth, the pole was unmistakably before me, possibly three feet away. Stretching out my arms to protect my head, I charged with all my strength. The sensation was the same—I went through the pole. This time I went all the way to the floor. I stood up again. And standing up was perhaps the most unusual of all the acts I performed that night. I thought myself up! In order to get up I did not use my muscles and skeletal frame in the way I am accustomed to doing, because I no longer had control over them. I knew it the instant I hit the ground. But my curiosity about the pole was so strong I “thought myself up” in a kind of reflex action. And before I fully realized I could not move, I was up.

I called to don Juan for help. At one moment I yelled frantically at the top of my voice, but don Juan did not move. He kept on looking at me, sideways, as though he didn’t want to turn his head to face me fully. I took a step toward him, but instead of moving forward I staggered backward and fell against the wall. I knew I had rammed against it with my back, yet it did not feel hard; I was completely suspended in a soft, spongy substance—it was the wall. My arms were stretched out laterally, and slowly my whole body seemed to sink into the wall. I could only look forward into the room. Don Juan was still watching me, but he made no move to help me. I made a supreme effort to jerk my body out of the wall, but it only sank deeper and deeper.

мої очі сприймали її як три фути. Якийсь час я грався зі сприйняттям глибини, рухаючи головою з боку в бік і по черзі фокусуючи очі то на стовпі, то на задньому плані. За моєю оцінкою просторової глибини, стовп явно був переді мною, можливо, на відстані трьох футів. Витягнувши вперед руки, щоб захистити голову, я з усієї сили кинувся на нього. Відчуття було таке саме — я пройшов крізь стовп. Цього разу я повалився на підлогу. Я знову підвівся. І це моє вставання було, мабуть, найнезвичайнішою з усіх моїх дій тієї ночі. Я підняв себе вгору думкою! Щоб підвестися, я не використовував ані своїх м’язів, ані опорного апарату в звичний мені спосіб, бо я більше не мав контролю над ними. Я знав це вже тієї миті, коли гепнувся на підлогу. Але моя цікавість щодо стовпа була така сильна, що я «думкою підняв себе вгору» у свого роду рефлекторній дії. І перш ніж я повною мірою збагнув, що не можу рухатися, я вже стояв на ногах.

Я став кликати дона Хуана на допомогу. В якийсь момент я пронизливо заверещав у найвищому діапазоні мого голосу, але дон Хуан не поворухнувся. Він продовжував дивитися на мене збоку, ніби не хотів повернути голову, щоб глянути на мене прямо. Я зробив один крок до нього, але замість того, щоб рушити вперед, я хитнувся назад і налетів на стіну. Я знав, що вдарився об неї спиною, але вона не відчувалася твердою; я був повністю занурений у якусь м’яку губчасту субстанцію — це й була стіна. Мої руки були розведені в сторони, і здавалося, що все моє тіло повільно вгрузає в стіну. Я міг лише дивитися вперед у кімнату. Дон Хуан досі спостерігав за мною, але навіть не поворухнувся, щоб допомогти мені. Я зробив відчайдушне зусилля, щоб вирвати своє тіло зі стіни, але воно лише загрузало все глибше й

percibían como un metro. Jugué un momento con mi percepción de profundidad moviendo la cabeza de un lado a otro, enfocando por turno cada ojo, primero sobre la estaca y luego sobre lo de atrás. Según mi manera de juzgar la profundidad, la estaca se hallaba sin duda frente a mi, posiblemente a un metro. Estirando los brazos para proteger mi cabeza, embestí con todas mis fuerzas. La sensación fue la misma: atravesé la estaca. Esta ocasión fui a dar contra el piso. Me levanté. Y ésa fue tal vez la más insólita de todas las acciones que ejecuté aquella noche. ¡Me levanté con el pensamiento! No usé, al levantarme, mis músculos ni mi esqueleto en la forma que acostumbro, porque ya no tenía control sobre ellos. Lo supe en el instante de chocar contra el piso. Pero mi curiosidad con respecto a la estaca era tan fuerte que me «levanté con el pensamiento» en una especie de acción refleja. Y antes de haber tomado plena conciencia de que no podía moverme, estaba ya de pie.

Pedí ayuda a don Juan. En determinado momento grité frenéticamente, a voz en cuello, pero don Juan no se movió. Seguía mirándome, de soslayo, como no queriendo volver la cabeza para encararme de lleno. Di un paso hacia él, pero en vez de avanzar trastabillé hacia atrás y caí contra la pared. Supe que mi espalda la había arremetido, pero no sentí dureza alguna; me hallaba suspendido por entero en una sustancia blanda, esponjosa: era la pared. Tenía los brazos extendidos lateralmente, y poco a poco mi cuerpo parecía hundirse en el muro. Sólo podía ver al frente, hacia el cuarto. Don Juan seguía observándome, pero sin hacer el menor movimiento para ayudarme. Realicé un esfuerzo supremo por sacar mi cuerpo de la pared, pero sólo se hundía más y

In the midst of indescribable terror, I felt that the spongy wall was closing in on my face. I tried to shut my eyes but they were fixed open.

I don't remember what else happened. Suddenly don Juan was in front of me, a short distance away. We were in the other room. I saw his table and the dirt stove with the fire burning, and with the corner of my eye I distinguished the fence outside the house. I could see everything very clearly. Don Juan had brought the kerosene lantern and hung it from the beam in the middle of the room. I tried to look in a different direction, but my eyes were set to see only straight forward. I couldn't distinguish, or feel, any part of my body. My breathing was undetectable. But my thoughts were extremely lucid. I was clearly aware of whatever was taking place in front of me. Don Juan walked toward me, and my clarity of mind ended. Something seemed to stop inside me. There were no more thoughts. I saw don Juan coming and I hated him. I wanted to tear him apart. I could have killed him then, but I could not move. At first I vaguely sensed a pressure on my head, but it also disappeared. There was only one thing left — an overwhelming anger at don Juan. I saw him only a few inches from me. I wanted to claw him apart. I felt I was groaning. Something in me began to convulse. I heard don Juan talking to me. His voice was soft and soothing, and, I felt, infinitely pleasing. He came even closer and started to recite a Spanish lullaby.

"Lady Saint Ana, why does the baby cry? For an apple he has lost. I will give you one. I will give you two. One for the boy and one for you [*¿Señora Santa Ana, porque llora el niño? Por una manzana que se le ha perdido. Yo le daré una. Yo le daré*

глибше. У центрі свого неописовного жаху я відчував, як губчаста стіна затягується на моєму обличчі. Я спробував заплющити очі, але вони залишалися широко відкритими.

Я не пам'ятаю, що сталося потім. Раптом переді мною був дон Хуан, зовсім близько від мене. Ми були в іншій кімнаті. Я бачив його стіл і земляну піч, в якій палахкотів вогонь; краєм ока я розрізняв огорожу навколо його оселі. Я міг бачити все дуже ясно. Дон Хуан приніс гасовий ліхтар й почепив його на сволоку посередині кімнати. Я спробував глянути в інший бік, але мої очі могли дивитися лише прямо вперед. Я не міг розрізнити, або відчути, жодної частини свого тіла. Я також не міг відчути свого подиху. Але мої думки були надзвичайно ясні. Я чітко усвідомлював усе, що відбувалося переді мною. Дон Хуан підійшов до мене, і моя ясність розуму закінчилася. Здавалося, щось зупинилось усередині мене. Думок більше не було. Я бачив, як дон Хуан підходить до мене, і ненавидів його. Я хотів роздерти його на шмаття. Я міг би вбити його, але був не здатен поворухнутися. Спершу я відчував якийсь невизначений тиск на голову, але він також зник. Залишилося тільки одне — моя непереборна лють на дона Хуана. Я бачив його лише в кількох дюймах від себе. Я хотів розірвати його на шматки. Я чув свої стогони. Щось у мені почало здригатися. Я чув, як дон Хуан говорить до мене. Його голос був тихий, заспокійливий і, за моїми відчуттями, нескінченно приємний. Він підійшов ще ближче і почав наспівувати іспанську колискову.

"Свята сеньйоро Анно, чому плаче хлоп'ятко? Через яблучко, яке воно загубило. Я дам вам одне яблучко. Я дам вам два. Одне хлоп'яті на втіху, а інше на втіху вам. [*¿Señora Santa Ana, porque llora el niño? Por una manzana que se le ha perdido. Yo le daré*

más. Con un terror indescriptible, sentí que la pared esponjosa me cubría la cara. Traté de cerrar los ojos, pero estaban fijos y abiertos.

No recuerdo qué más sucedió. De pronto vi a don Juan enfrente, a poca distancia. Nos hallábamos en el otro cuarto. Vi la mesa de don Juan y la estufa de tierra, encendida, y con el rabo del ojo distinguí la cerca fuera de la casa. Veía todo muy claro. Don Juan había traído la linterna de kerosén, ahora colgada de la viga en mitad de la habitación. Traté de mirar en dirección distinta, pero mis ojos estaban colocados exclusivamente para ver en línea recta hacia adelante. No podía distinguir, ni sentir, parte alguna de mi cuerpo. Mi respiración tampoco se notaba. Pero mis ideas eran lúcidas en extremo. Tenía clara conciencia de todo cuanto ocurría frente a mí. Don Juan se acercó, y mi claridad mental cesó. Algo pareció detenerse en mi interior. No había más ideas. Vi venir a don Juan y lo odié. Quería hacerlo pedazos. Lo habría matado entonces, pero no podía moverme. Al principio percibí vagamente una presión sobre mi cabeza, pero también desapareció. Sólo una cosa quedaba: una ira incontenible contra don Juan. Lo vi a unos centímetros de mí. Quise destrozarlo con las manos. Sentí estar gruñendo. Algo en mi empezó a retorcerse. Oí que don Juan me hablaba. Su voz era suave y tranquilizadora y, sentía yo, infinitamente agradable. Se acercó más aún y comenzó a recitar una canción de cuna.

Señora Santa Ana, ¿por qué llora el niño? Por una manzana que se le ha perdido. Yo le daré una. Yo le daré dos. Una para el niño y otra para vos.

dos. Una para el niño y otra para vos].” A warmth pervaded me. It was a warmth of heart and feelings. Don Juan’s words were a distant echo. They recalled the forgotten memories of childhood.

The violence I had felt before disappeared. The resentment changed into a longing—a joyous affection for don Juan. He said I must struggle not to fall asleep; that I no longer had a body and was free to turn into anything I wanted. He stepped back. My eyes were at a normal level as though I were standing in front of him. He extended both his arms toward me and told me to come inside them.

Either I moved forward, or he came closer to me. His hands were almost on my face—on my eyes, although I did not feel them. “Get inside my chest,” I heard him say. I felt I was engulfing him. It was the same sensation of the sponginess of the wall.

Then I could hear only his voice commanding me to look and see. I could not distinguish him anymore. My eyes were apparently open for I saw flashes of light on a red field; it was as though I was looking at a light through my closed eyelids. Then my thoughts were turned on again. They came back in a fast barrage of images—faces, scenery. Scenes without any coherence popped up and disappeared. It was like a fast dream in which images overlap and change. Then the thoughts began to diminish in number and intensity, and soon they were gone again. There was only an awareness of affection, of being happy. I couldn’t distinguish any shapes or light. All of a sudden I was pulled up. I distinctly felt I was being lifted. And I was free, moving

una. Yo le daré dos. Una para el niño y otra para vos]”. Мене наповнило тепло. Це було тепло серця і почуттів. Слова дона Хуана були далеким відлунням. Вони викликали в пам’яті забуті спогади дитинства.

Лють, яку я відчував раніше, зникла. Відчуття ворожості й роздратування змінилося на пристрасне поривання — радісну й глибоку прихильність до дона Хуана. Він сказав, що я мушу докладати максимум зусиль, щоб не заснути; що я більше не маю тіла і можу вільно перетворитися на будь-що, чого лишень побажаю. Він відступив назад. Мої очі були на звичайному рівні, ніби я стояв навпроти нього. Він простягнув до мене обидві руки й велів мені увійти в них.

Я подався вперед, або ж це він підійшов ближче до мене. Його руки були майже в мене на обличчі — на моїх очах, хоча я їх не відчував. “Увійди в мої груди”, — донеслися до мене його слова. Я відчував, як огортаю його. Це було те саме відчуття, що й із губчастою стіною.

Потім я міг лише чути його голос, що наказував мені дивитися й бачити. Його самого я більше не міг розрізнити. Мої очі, певне, були розплющені, бо я бачив спалахи світла на якомусь червоному тлі; це було так, ніби я дивився на світло крізь закриті повіки. Потім знову ввімкнулися мої думки. Вони повернулися швидким калейдоскопом картин — облич, ландшафтів. Сцени, що не мали між собою ніякого зв’язку, хаотично з’являлися й зникали. Це було схоже на швидкий сон, в якому картини постійно змінюються і накладаються одна на одну. Відтак кількість й інтенсивність думок почали зменшуватися, і невдовзі вони знову зникли. Було тільки усвідомлення глибокої прихильності, щасливості. Я не міг розрізнити ані якихось форм, ані світла. Зненацька щось потягло мене вгору. Я дуже виразно відчував, як мене піднімають. І я був вільний, рухаючись

Una calidez me saturó. Era una tibieza de corazón y sentimientos. Las palabras de don Juan eran un eco distante. Revivían los recuerdos olvidados de la niñez.

La violencia antes sentida desapareció. El resentimiento se hizo añoranza: afecto gozoso que ya no tenía cuerpo y me hallaba en libertad de convertirme en lo que quisiera. Retrocedió. Mis ojos ocupaban un nivel normal, como si me encontrara de pie frente a él. Extendió ambos brazos hacia mí y me dijo que entrara en ellos.

O avancé, o él se me acercó. Sus manos estaban casi sobre mi rostro: sobre mis ojos, aunque yo no las sentía. —Métete en mi pecho —le oí decir. Sentí que me envolvía. Era la misma sensación esponjosa de la pared.

Luego sólo pude oír su voz ordenándome mirar y ver. Ya no me era posible distinguirlo. Al parecer mis ojos estaban abiertos, pues veían relámpagos en un campo rojo; era como mirar una luz a través de párpados cerrados. Entonces mis pensamientos volaron de nuevo. Regresaron en un bombardeo de imágenes: rostros, paisajes. Escenas sin la menor coherencia brotaban y desaparecían. Era como uno de esos sueños rápidos en que las imágenes se enciman y cambian. Luego los pensamientos empezaron a disminuir en número e intensidad, y pronto se fueron otra vez. Había sólo una conciencia de afecto, de ser feliz. No discernía yo formas ni luz. De pronto tiraron de mí hacia arriba. Claramente sentí que me alzaban. Y me hallaba libre, moviéndome en agua o en aire

with tremendous lightness and speed in water or air. I swam like an eel; I contorted and twisted and soared up and down at will. I felt a cold wind blowing all around me, and I began to float like a feather back and forth, down, and down, and down.

Saturday, December 28, 1963

I woke up yesterday late in the afternoon. Don Juan told me I had slept peacefully for nearly two days. I had a splitting headache. I drank some water and got sick. I felt tired, extremely tired, and after eating I went back to sleep.

Today I felt perfectly relaxed again. Don Juan and I talked about my experience with the little smoke. Thinking that he wanted me to tell the whole story the way I always did, I began to describe my impressions, but he stopped me and said it was not necessary. He told me I had really not done anything, and that I had fallen asleep right away, so there was nothing to talk about.

"How about the way I felt? Isn't that important at all?" I insisted.

"No, not with the smoke. Later on, when you learn how to travel, we will talk; when you learn how to get into things."

"Does one really 'get into' things?"

"Don't you remember? You went *into* and *through* that wall."

"I think I really went *out* of my mind."

"No, you didn't."

"Did you behave the same way I did when you smoked for the first time, don Juan?"

із надзвичайною легкістю і швидкістю чи то у воді, чи то в повітрі. Я плив, як вугор; я звивався й вивертався, і ширяв угору і вниз, як тільки хотів. Я відчув, що всюди навколо мене дме холодний вітер, і мене почало носити, немов пір'їнку, розгойдуючи в повітрі з боку в бік, опускаючи нижче, і нижче, і нижче.

Субота, 28 грудня 1963 року

Я прокинувся вчора пізно пополудні. Дон Хуан сказав, що я міцно спав майже дві доби. Я мав жахливий головний біль. Я випив трохи води, і мене знудило. Я почувався втомленим, страшенно втомленим, і, попоївши, знову ліг спати.

Сьогодні я знову почувався повністю відпочилим. Ми з доном Хуаном говорили про мій досвід із маленьким димом. Гадаючи, що він, як завжди, хоче почути від мене докладне переповідання всіх подій, я почав описувати свої враження, але він зупинив мене і сказав, що в цьому немає потреби. Він повідомив мені, що насправді я нічого не робив і майже одразу заснув, тому й немає чого обговорювати.

"А як щодо всіх моїх відчуттів? Вони що, зовсім не важливі?" — наполягав я.

"Ні, якщо з димом, то не важливі. Згодом, коли ти навчишся подорожувати, ми поговоримо про це; коли ти навчишся проникати всередину речей."

"Хіба можна насправді «проникати всередину» речей?"

"Ти що, не пам'ятаєш? Ти *ввійшов у* ту стіну і *пройшов крізь* неї."

"Я гадаю, що насправді я тоді *зійшов із* розуму."

"Ні, ти не зійшов із розуму."

"А ви поводилися так само, як я, коли курили вперше, доне Хуане?"

con tremenda ligereza y velocidad. Nadaba como una anguila; me contorsionaba y viraba y me elevaba y descendía a voluntad. Sentí soplar un viento frío en todo mi derredor y empecé a flotar como una pluma de un lado a otro, bajando, y bajando, y bajando.

Sábado, 28 de diciembre, 1963

Desperté ayer, al terminar la tarde. Don Juan me dijo que yo había dormido apaciblemente casi dos días. La cabeza me dolía como si fuera a romperse. Bebí un poco de agua y vomité. Me sentía cansado, extremadamente cansado, y después de comer volví a dormirme.

Hoy me hallaba perfectamente relajado de nuevo. Don Juan y yo hablamos de mi experiencia con el humito. Pensando que él deseaba, como siempre, el relato completo, empecé a describir mis impresiones, pero me detuvo diciendo que no era necesario. Dijo que yo en realidad no había hecho nada y me había quedado dormido inmediatamente, así que no había nada de qué hablar.

—¿Y cómo me sentí? ¿No importa para nada? —insistí.

—No, con el humito no. Más tarde, cuando aprendas a viajar, hablaremos; cuando aprendas a meterte en las cosas.

—¿De veras se «mete» uno en las cosas?

—¿No recuerdas? Te metiste en esa pared y saliste por el otro lado.

—Pienso que en realidad me salí de mis cabales.

—No, no fue eso.

—¿Se portó usted igual que yo cuando fumó por primera vez, don Juan?

"No, it wasn't the same. We have different characters."

"How did you behave?"

Don Juan did not answer. I rephrased the question and asked it again. But he said he did not remember his experiences, and that my question was comparable to asking a fisherman how he felt the first time he fished.

He said the smoke as an ally was unique, and I reminded him that he had also said Mescalito was unique. He argued that each was unique, but that they differed in quality.

"Mescalito is a protector because he talks to you and can guide your acts," he said. "Mescalito teaches the right way to live. And you can see him because he is outside you. The smoke, on the other hand, is an ally. It transforms you and gives you power without ever showing its presence. You can't talk to it. But you know it exists because it takes your body away and makes you as light as air. Yet you never see it. But it is there giving you power to accomplish unimaginable things, such as when it takes your body away."

"I really felt I had lost my body, don Juan."

"You did."

"You mean, I really didn't have a body?"

"What do *you* think yourself?"

"Well, I don't know. All I can tell you is what I felt."

"That is all there is in reality—what you felt."

"But how did you see me, don Juan? How did I appear to you?"

"How I saw you does not matter. It is like the time when you grabbed the pole. You felt it was not there and you went around it to make sure it was there. But

"Ні, у мене все було інакше. У нас із тобою різна вдача."

"А як ви тоді поводилися?"

Дон Хуан не відповів. Я сформулював своє запитання інакше і знову поставив його. Але він заявив, що не пам'ятає своїх досвідів і запитувати його про таке — це як питати в старого рибалки, що той відчував, коли вперше був на риболовлі.

Він сказав, що дим як союзник — унікальний, а я нагадав йому, що він також говорив, що Мескаліто був унікальний. Він заперечив, що кожен із них є унікальний, але вони різні за своєю природою.

"Мескаліто є захисником, бо він розмовляє з тобою і може скеровувати твої дії, — мовив він. — Мескаліто навчає правильного способу життя. І ти можеш бачити його, бо він поза тобою. Натомість дим — це союзник. Він трансформує тебе й дає тобі силу, ніколи не виявляючи своєї присутності. Ти не можеш розмовляти з ним. Але ти знаєш, що він існує, бо він забирає твоє тіло й робить тебе легким, як повітря. І все ж ти ніколи не бачиш його. Але він тут і дає тобі силу для звершення неуявленних речей, таких, як коли він забирає твоє тіло."

"Я справді відчував, що втратив своє тіло, доне Хуане."

"Так, ти втратив його."

"Ви маєте на увазі, я дійсно не мав тіла?"

"А *ти* сам що про це думаєш?"

"Ну, я не знаю. Я можу сказати вам лише те, що я відчував."

"Усе, що є насправді — це те, що ти відчував."

"Але як ви бачили мене, доне Хуане? Який я мав вигляд для вас?"

"Яким я тебе бачив, не має значення. Це схоже на те, як ти хапався за стовп. Ти відчував, що стовпа там не було, але ходив навколо нього, щоб переконатися, що він там є.

—No, igual no. Tenemos distinto carácter.

—¿Cómo se portó usted?

Don Juan no respondió. Planteé de otro modo la pregunta y la hice de nuevo. Pero él afirmó no recordar sus experiencias, y dijo que mi pregunta era comparable a interrogar a un pescador sobre lo que había sentido la primera vez que pescó.

Dijo que el humito como aliado era único, y le recordé que también había llamado único a Mescalito. Arguyó que cada uno era único, pero que diferían en especie.

—Mescalito es un protector porque te habla y puede guiar tus actos —dijo—. Mescalito enseña la forma debida de vivir. Y puedes verlo porque está fuera de ti. El humito, en cambio, es un aliado. Te transforma y te da poder sin mostrarse jamás. No puedes hablarle. Pero sabes que existe porque se lleva tu cuerpo y te hace ligero como el aire. No obstante, nunca lo ves. Pero allí está, dándote poder para que lleves a cabo cosas que ni te imaginas, como cuando se lleva tu cuerpo.

—Sentí de veras que había perdido mi cuerpo, don Juan.

—Pues sí.

—¿Quiere usted decir que yo en realidad no tenía cuerpo?

—¿*Tú* qué piensas?

—Bueno, no sé. Nada más puedo decirle lo que sentí.

—Eso es todo lo que hay en realidad: lo que sentiste.

—¿Pero cómo me vio usted, don Juan? ¿Qué parecía yo?

—No importa cómo te haya visto. Es como cuando agarraste la estaca. Sentiste que no estaba allí y le diste vuelta para estar seguro de que estaba allí. Pero cuando

when you jumped at it you felt again that it was not really there."

"But you saw me as I am now, didn't you?"

"No! You were NOT as you are now!"

"True! I admit that. But I had my body, didn't I, although *I* couldn't feel it?"

"No! Goddammit! You did not have a body like the body you have today!"

"What happened to my body then?"

"I thought you understood. The little smoke took your body."

"But where did it go?"

"How in hell do you expect me to know that?"

It was useless to persist in trying to get a "rational" explanation. I told him I did not want to argue or to ask stupid questions, but if I accepted the idea that it was possible to lose my body I would lose all my rationality.

He said that I was exaggerating, as usual, and that I did not, nor was I going to, lose anything because of the little smoke.

Tuesday, January 28, 1964

I asked don Juan what he thought of the idea of giving the smoke to anyone who wanted the experience.

He indignantly replied that to give the smoke to anyone would be just the same as killing him, for he would have no one to guide him. I asked don Juan to explain what he meant. He said I was *there*, alive and talking to him, because he had brought me back. He had restored my body. Without him I would never have awakened.

"How did you restore my body, don Juan?"

Проте коли ти стрибнув на нього, то знову відчув, що насправді його там немає."

"Але ж ви мене бачили таким, який я зараз, хіба ні?"

"Ні! Ти НЕ був такий, як зараз!"

"Гаразд! Я погоджуюся з цим. Але ж я мав своє тіло, хоча *я* й не міг його відчувати, чи не так?"

"Ні! Чорт забирай! Ти не мав такого тіла, як те, що маєш зараз!"

"Тоді що сталося з моїм тілом?"

"Я гадав, що ти розумієш. Твоє тіло забрав маленький дим."

"Куди ж воно поділося?"

"Як у біса ти собі уявляєш, щоб я міг це знати?"

Було марно далі намагатися дістати від нього якесь «раціональне» пояснення. Я сказав йому, що не хочу сперечатися чи ставити дурні запитання, але якщо я погоджуся з ідеєю того, що можливо втратити власне тіло, то втрачу всю свою раціональність.

Він відповів, що я перебільшую, як і зазвичай, і що я нічого не втратив і не втрачу через маленький дим.

Вівторок, 28 січня 1964 року

Я запитав у дона Хуана, як він ставиться до ідеї давати дим будь-кому, хто захоче такого досвіду.

Він з обуренням відповів, що дати дим будь-кому — це те саме, що його вбити, бо він не матиме нікого, хто б скеровував його. Я попрохав дона Хуана пояснити, що він має на увазі. Він сказав, що я зараз *тут* живий і розмовляю з ним, бо він повернув мене назад. Він відновив моє тіло. Без нього я б ніколи не прокинувся.

"Як ви відновили моє тіло, доне Хуане?"

saltaste volviste a sentir que no estaba de veras allí.

—Pero usted me vio como soy ahora, ¿no?

—¡No! ¡No eras como eres ahora!

—¡Cierto! Lo admito. Pero ¿tenía mi cuerpo, verdad, aunque *yo* no pudiera sentirlo?

—¡No! ¡Carajo! ¡No tenías un cuerpo como el cuerpo que tienes hoy!

—¿Qué pasó entonces con mi cuerpo?

—Creí que entendías. Tu cuerpo se lo llevó el humito.

—Pero, ¿adónde fue a dar?

—¿Cómo demonios quieres que sepa eso?

Era inútil persistir en tratar de obtener una explicación «racional». Le dije que no quería discutir ni hacer preguntas estúpidas, pero si aceptaba la idea de que era posible perder mi cuerpo, perdería toda mi racionalidad.

Dijo que yo exageraba, como de costumbre, y que no perdí ni iba a perder nada a causa del humito.

Martes, 28 de enero, 1964

Pregunté a don Juan qué pensaba de la idea de dar el humito a todo el que deseara la experiencia.

Repuso con indignación que dar el humito a cualquiera sería igual que matarlo, porque no tendría a nadie que lo guiara. Pedí a don Juan explicar sus palabras. Repuso que yo estaba *allí*, vivo y hablando con él, porque él me había hecho regresar. Había recobrado mi cuerpo. Sin él, yo jamás habría despertado.

—¿Cómo recobró usted mi cuerpo, don Juan?

"You will learn that later, but you will have to learn to do it all by yourself. That is the reason I want you to learn as much as you can while I am still around. You have wasted enough time asking stupid questions about nonsense. But perhaps it is not in your destiny to learn all about the little smoke."

"Well, what shall I do, then?"

"Let the smoke teach you as much as you can learn."

"Does the smoke also teach?"

"Of course it teaches."

"Does it teach as Mescalito does?"

"No, it is not a teacher as Mescalito is. It does not show the same things."

"But what does the smoke teach, then?"

"It shows you how to handle its power, and to learn that you must take it as many times as you can."

"Your ally is very frightening, don Juan. It was unlike anything I ever experienced before. I thought I had lost my mind."

For some reason this was the most poignant image that came to my mind. I viewed the total event from the peculiar stand of having had other hallucinogenic experiences from which to draw a comparison, and the only thing that occurred to me, over and over again, was that with the smoke one loses one's mind.

Don Juan discarded my simile, saying that what I felt was its unimaginable power. And to handle that power, he said, one has to live a strong life. The idea of the strong life not only pertains to the preparation period, but also entails the attitude of the man after the experience. He said that the smoke is so strong one can match it only with strength; oth-

"Ти дізнаєшся про це пізніше, але тобі буде потрібно навчитися робити це самостійно. Саме тому я хочу, щоб ти навчився якомога більшої кількості речей, поки я ще тут поблизу. Ти змарнував достатньо часу на те, щоб ставити безглузді запитання про всяку дурню. Але, можливо, цього справді немає у твоїй долі — навчитися всього про маленький дим."

"Гаразд, тоді що я маю робити?"

"Дозволь диму навчити тебе стільки, скільки ти зможеш засвоїти."

"То що, дим також навчає?"

"Звісно, він навчає."

"Він навчає так само, як Мескаліто?"

"Ні, він не такий учитель, як Мескаліто. Він не показує тих самих речей."

"Тоді чого ж навчає дим?"

"Він показує тобі, як поводитися з його силою, і щоб навчитися цього, ти мусиш приймати його якомога більшу кількість разів."

"Ваш союзник дуже лячний, доне Хуане. Те, що зі мною сталося, не було схоже ні на що досвідчене мною будь-коли раніше. Я гадав, що втратив розум."

З якоїсь причини це був найбільш болючий образ, що виник у моїй свідомості. Я розглядав усю подію цілком із погляду учасника, котрий мав також інші галюциногенні досвіди, з якими можна було робити порівняння, і єдине, що знову й знову спадало мені на думку, — це що з димом втрачаєш розум.

Дон Хуан відкинув моє порівняння, сказавши, що все відчуте мною було його неуявленною силою. І для того, щоб мати з нею справу, сказав він, необхідно жити сильним життям. Ідея сильного життя не обмежується лише підготовчим періодом, але так само передбачає відповідне ставлення людини після самого досвіду. Він зазначив, що дим такий могутній, що чоловік може протистояти

—Eso lo aprenderás más tarde, pero tendrás que aprenderlo por tu propia cuenta. Por ese motivo quiero que aprendas lo más posible mientras yo ande todavía por aquí. Has perdido ya bastante tiempo haciendo preguntas estúpidas sobre cosas absurdas. Pero quizá no sea tu suerte aprender todo lo del humito.

—Bueno, ¿qué hago entonces?

—Deja que el humito te enseñe cuanto puedas aprender.

—¿También el humito enseña?

—Claro que enseña.

—¿Enseña como Mescalito?

—No, no es un maestro como Mescalito. No enseña las mismas cosas.

—Pero entonces, ¿qué enseña el humito?

—Te enseña a manejar su poder, y para aprender eso debes tomarlo todas las veces que puedas.

—Su aliado da mucho miedo, don Juan. Lo que sentí no se parecía a nada que yo hubiera experimentado jamás. Creí haber perdido la razón.

Por algún motivo, ésta fue la imagen más aguda que acudió a mi mente. Veía yo el sucedido total desde la peculiar perspectiva de haber tenido otras experiencias alucinógenas con las cuales trazar una comparación, y lo único que se me ocurría, una y otra vez, era que con el humito uno pierde la razón.

Don Juan descartó mi símil, diciendo que lo que yo sentí fue el poder inimaginable del humito. Y para manejar ese poder, dijo, hay que vivir una vida fuerte. La idea de la vida fuerte no atañe sólo al periodo de preparación, sino también se vincula a la actitud del sujeto después de la experiencia. Don Juan dijo que el humito es tan fuerte que sólo con fuerza es posible

erwise, one's life would be shattered to bits.

I asked him if the smoke had the same effect on everyone. He said it produced a transformation, but not in everyone.

"Then, what is the special reason the smoke produced the transformation in me?" I asked.

"That, I think, is a very silly question. You have followed obediently every step required. It is no mystery that the smoke transformed you."

I asked him again to tell me about my appearance. I wanted to know how I looked, for the image of a bodiless being he had planted in my mind was understandably unbearable.

He said that to tell the truth he was afraid to look at me; he felt the same way his benefactor must have felt when he saw don Juan smoking for the first time.

"Why were you afraid? Was I that frightening?" I asked.

"I had never seen anyone smoking before."

"Didn't you see your benefactor smoke?"

"No."

"You have never seen even yourself?"

"How could I?"

"You could smoke in front of a mirror."

He did not answer, but stared at me and shook his head. I asked him again if it was possible to look into a mirror. He said it would be possible, although it would be useless because one would probably die of fright, if of nothing else.

I said, "Then one must look frightful."

йому, лише маючи силу, інакше його життя буде розбите на дрізки.

Я запитав його, чи дим однаково діє на будь-кого. Він відповів, що дим викликає трансформацію, але не в усіх.

"Тоді яка особлива причина того, що дим викликав трансформацію в мені?" — запитав я.

"Я гадаю, що це дуже дурне запитання. Ти слухняно дотримувався кожного необхідного кроку. Тож немає нічого загадкового в тому, що дим цілковито змінив тебе."

Я ще раз попрохав його розповісти про мій вигляд. Мені хотілося знати, як я виглядав, бо образ безтілесної істоти, який він вселив мені в голову, був зі зрозумілих причин неприйнятний для мене.

Він сказав, що, правду мовлячи, йому було лячно дивитися на мене; він почувався так само, як, певне, мав почуватися його доброчинець, коли дивився, як уперше курить дон Хуан.

"Чому ви боялися? Я що, був такий страшний?" — запитав я.

"Я ніколи раніше не бачив, як хтось курить."

"Хіба ви не бачили, як курить ваш доброчинець?"

"Ні."

"І ви ніколи не бачили навіть самого себе?"

"Як я міг би побачити себе?"

"Ви могли б курити перед дзеркалом."

Він не відповів, але пильно подивився на мене й похитав головою. Я знову запитав його, чи можливо дивитися на себе в дзеркало. Він сказав, що це було б можливо, але той, хто наважиться на таке, не матиме з цього ніякої користі, бо, напевно, помре від страху, якщо не від чогось іншого.

Я сказав: "Тоді вигляд мусить бути моторошний."

hermanarlo; de otro modo, la vida de uno se quebraría en pedazos.

Le pregunté si el humito tenía el mismo efecto sobre cualquiera. Dijo que producía una transformación, pero no en cualquiera.

—Entonces, ¿cuál es la razón especial de que el humito produjera la transformación en mí? —pregunté.

—Esa creo que es una pregunta muy tonta. Has seguido con obediencia todos los pasos que se necesitan. No es ningún misterio que el humito te transformara.

Nuevamente le pedí hablar de mi apariencia. Quería saber cómo me había visto, pues la imagen de un ser incorpóreo que don Juan había plantado en mi mente, comprensiblemente era insoportable.

Dijo que, a decir verdad, le dio miedo mirarme; sintió lo mismo que su benefactor debió de sentir al ver a don Juan fumar por vez primera.

—¿Por qué le daba miedo? —pregunté—. ¿Me veía tan mal?

—Jamás había visto fumar a nadie.

—¿No veía fumar a su benefactor?

—No.

—¿Ni siquiera se ha visto nunca usted mismo?

—¿Y cómo me voy a ver?

—Podría fumar frente a un espejo.

No respondió, pero se quedó mirándome y sacudió la cabeza. Volví a preguntarle si era posible mirarse en un espejo. Dijo que seria posible, aunque resultaría inútil, porque probablemente uno se moriría del susto, si no es que de otra cosa.

—Entonces ha de verse uno espantoso —dije.

"I have wondered all my life about the same thing," he said. "Yet I did not ask, nor did I look into a mirror. I did not even think of that."

"How can I find out then?"

"You will have to wait, the same way I did, until you give the smoke to someone else—if you ever master it, of course. Then you will see how a man looks. That is the rule."

"What would happen if I smoked in front of a camera and took a picture of myself?"

"I don't know. The smoke would probably turn against you. But I suppose you find it so harmless you feel you can play with it."

I told him I did not mean to play, but that he had told me before that the smoke did not require steps, and I thought there would be no harm in wanting to know how one looked. He corrected me, saying that he had meant there was no necessity to follow a specific order, as there is with the devil's weed; all that was needed with the smoke was the proper attitude, he said. From that point of view one had to be exact in following the rule. He gave me an example, explaining that it did not matter what ingredient for the mixture was picked first, so long as the amount was correct.

I asked if there would be any harm in my telling others about my experience. He replied that the only secrets never to be revealed were how to make the mixture, how to move around, and how to return; other matters concerning the subject were of no importance.

"Я все моє життя загадувався над тим самим, — мовив він. — І все ж не ставив нікому таких питань і не дивився в дзеркало. Я навіть гадки не мав робити щось подібне."

"Як тоді я зможу з'ясувати це?"

"Тобі доведеться чекати, так само, як чекав я, поки ти не даси дим комусь іще — звісно, якщо ти коли-небудь опануєш його. Тоді ти побачиш, який вигляд має людина. Таке правило."

"А що сталося б, якби я курив перед фотоапаратом і сфотографував сам себе?"

"Я не знаю. Можливо, дим обернувся б проти тебе. Але ти, схоже, вважаєш його таким безпечним, що гадаєш, ніби можеш гратися з ним."

Я сказав йому, що зовсім не мав на думці гратися, але він сам мені раніше розповідав, що дим не вимагає дотримання чітких кроків, тож я й подумав, що не буде нічого поганого в бажанні дізнатися, який із ним маєш вигляд. Він виправив мене, сказавши, що мав на увазі відсутність потреби в дотриманні певного порядку дій, як із травою диявола; за його словами, усе, що потрібне з димом, — це належне ставлення. Із цього погляду треба точно дотримуватися правила. Він навів мені приклад, пояснивши, що не має значення, який інгредієнт для суміші був зібраний першим, якщо кількість усіх інгредієнтів правильна.

Я запитав, чи не матиме це якихось негативних наслідків, якщо я розповім іншим людям про мій досвід. Він відповів, що єдині секрети, яких ніколи не можна розкривати, — це як готувати суміш, як пересуватися і як повернутися назад; усі інші деталі мого досвіду зовсім не важливі.

—Toda mi vida me ha intrigado la misma cosa —dijo—. Y sin embargo no pregunté, ni me vi en un espejo. Ni siquiera pensé en eso.

—Entonces, ¿cómo puedo averiguar?

—Tendrás que esperar, como yo, hasta que le des el humito a otro. Si es que llegas a dominarlo, claro. Entonces verás cómo parece un hombre. Ésa es la regla.

—¿Qué pasaría si fumara yo frente a una cámara y me tomara un retrato?

—No sé. Quizás el humito se volvería en tu contra. Pero a ti eso no te importa porque ha de parecerte tan inofensivo que te crees capaz de jugar con él.

Le dije que no me proponía jugar, pero que antes él me había dicho que el humito no requería pasos, y yo pensaba que no había mal en querer saber qué aspecto tenía uno. Me corrigió: había querido decir que no existía la necesidad de seguir un orden especifico, como con la yerba del diablo; con el humito, todo cuanto se necesitaba era la actitud debida. Desde ese punto de vista, dijo, había que ser exacto al seguir la regla. Me dio un ejemplo, explicando que no importaba cuál de los ingredientes para la mezcla se recogiese primero, siempre y cuando la cantidad fuese la necesaria.

Pregunté si habría algún mal en contar a otros mi experiencia. Repuso que los únicos secretos que nunca debían revelarse eran cómo hacer la mezcla, cómo desplazarse y cómo regresar; otros asuntos relativos al tema carecían de importancia.

8

My last encounter with Mescalito was a cluster of four sessions which took place within four consecutive days. Don Juan called this long session a *mitote*. It was a peyote ceremony for *peyoteros* and apprentices. There were two older men, about don Juan's age, one of whom was the leader, and five younger men including myself.

The ceremony took place in the state of Chihuahua, Mexico, near the Texas border. It consisted of singing and of ingesting peyote during the night. In the daytime women attendants, who stayed outside the confines of the ceremony site, supplied each man with water, and only a token of ritual food was consumed each day.

Saturday, September 12, 1964

During the first night of the ceremony, Thursday, September 3, I took eight peyote buttons. They had no effect on me, or if they did, it was a very slight one. I kept my eyes closed most of the night. I felt much better that way. I did not fall asleep, nor was I tired. At the very end of the session the singing became extraordinary. For a brief moment I felt uplifted and wanted to weep, but as the song ended the feeling vanished.

We all got up and went outside. The women gave us water. Some of the men

8

Моя остання зустріч із Мескаліто складалася з чотирьох послідовних сесій, що відбувалися протягом чотирьох днів поспіль. Дон Хуан називав цю довгу сесію «*мітота*». Це була пейотна церемонія для досвідчених *пейотерос* та учнів. У ній брали участь двоє старших чоловіків приблизно того ж віку, що й дон Хуан, один з яких був ведучим, і п'ятеро молодших чоловіків, включно зі мною.

Церемонія проходила в мексиканському штаті Чіуауа неподалік від кордону з Техасом. Вона складалася зі співів і вживання пейоту протягом ночі. Удень до нас приходили жінки, які залишалися поза місцем проведення церемонії, вони приносили кожному учасникові воду і символічну кількість ритуальної їжі, що становила весь наш добовий раціон.

Субота, 12 вересня 1964 року

У першу ніч церемонії, у четвер, 3 вересня, я з'їв вісім бутонів пейоту. Вони на мене ніяк не подіяли, або ж їхній ефект був такий слабкий, що я його не помітив. Я провів майже всю ніч із заплющеними очима. Так я почувався значно краще. Я не засинав і не відчував утоми. Уже в самому кінці сесії спів став дуже незвичний. На коротку мить я відчув піднесення і мені до горла підступило ридання, але, щойно пісня закінчилася, це почуття одразу ж зникло.

Ми всі підвелися і вийшли надвір. Жінки дали нам води. Дехто з чоловіків

VIII

Mi último encuentro con Mescalito fue una serie de cuatro sesiones celebradas en cuatro días consecutivos. Don Juan llamaba «mitote» a esta larga sesión. Era una ceremonia de peyote para «peyoteros» y aprendices. Había dos hombres mayores, como de la edad de don Juan, uno de los cuales era el guía, y cinco hombres más jóvenes, contándome a mí.

La ceremonia tuvo lugar en el estado de Chihuahua, cerca de la frontera con Tejas. Consistía en cantar y en ingerir peyote durante la noche. En el día las mujeres de servicio, que permanecían fuera de los confines del sitio de la ceremonia, proveían de agua a todos los hombres, y sólo un simulacro de comida ritual se consumía diariamente.

Sábado, 12 de septiembre, 1964

Durante la primera noche de la ceremonia, el jueves 3 de septiembre, tomé ocho botones de peyote. No tuvieron efecto sobre mí, o si lo hubo fue muy ligero. Mantuve cerrados los ojos la mayor parte de la noche. Me sentía mucho mejor así. No me dormí, ni estaba cansado. Al final de la sesión, el canto se hizo extraordinario. Por un breve momento me sentí exaltado y quise llorar, pero al concluir la canción se desvaneció el sentimiento.

Todos nos levantamos y salimos. Las mujeres nos dieron agua. Unos la bebieron,

gargled it; others drank it. The men did not talk at all, but the women chatted and giggled all day long. The ritual food was served at midday. It was cooked corn.

At sundown on Friday, September 4, the second session began. The leader sang his peyote song, and the cycle [/circle] of songs and intake of peyote buttons began once again. It ended in the morning with each man singing his own song, in unison with the others.

When I went out I did not see as many women as had been there the day before. Someone gave me water, but I was no longer concerned with my surroundings. I had ingested eight buttons again, but the effect had been different.

It must have been toward the end of the session that the singing was greatly accelerated, with everybody singing at once. I perceived that something or somebody outside the house wanted to come in. I couldn't tell whether the singing was done to prevent "it" from bursting in, or to lure it inside.

I was the only one who did not have a song. They all seemed to look at me questioningly, especially the young men. I grew embarrassed and closed my eyes.

Then I realized I could perceive what was going on much better if I kept my eyes closed. This idea held my undivided attention. I closed my eyes, and saw the men in front of me. I opened my eyes, and the image was unchanged. The surroundings were exactly the same for me, whether my eyes were open or closed.

Suddenly everything vanished, or crumbled, and there emerged in its place the manlike figure of Mescalito I had seen two years before. He was sitting some distance away with his profile

прополоскав нею горло; інші випили її. Чоловіки взагалі не розмовляли, але жінки теревенили й хихотіли впродовж усього дня. Опівдні нам подали ритуальну їжу. Це була по-особливому приготована кукурудза.

На заході сонця в п'ятницю, 4 вересня, почалася друга сесія. Ведучий проспівав свою пейотну пісню, і знову почався цикл співів і вживання бутонів пейоту. Він закінчився вранці, коли кожний чоловік заспівав свою власну пісню, в унісон з іншими.

Коли я вийшов із дому, то побачив надворі менше жінок, ніж напередодні. Хтось дав мені води, але мене більше не цікавило моє оточення. Я знову з'їв вісім бутонів, проте цього разу ефект був інший.

Певне, десь перед закінченням сесії спів дуже сильно прискорився, причому всі учасники заспівали так одночасно. Я відчув, що хтось або щось іззовні хоче ввійти в дім. Я не міг визначити, чи спів мав на меті не дати «цьому» увірватися, чи, навпаки, заманити його всередину будинку.

Я єдиний не мав власної пісні. Здавалося, що всі якось запитливо дивляться на мене, особливо молоді чоловіки. Через це я став почуватися незручно і заплющив очі.

Тоді я збагнув, що із заплющеними очима я можу значно краще сприймати все, що відбувається навколо. Ця ідея втримувала мою неподільну увагу. Я заплющив очі, і побачив людей перед собою. Я розплющив їх, і картина зосталася без змін. Усе довкола мене залишалося достоту таке саме, незалежно від того, були мої очі розплющені чи заплющені.

Раптом усе зникло, або розпалося на дрібні шматки, і перед очима виникла схожа на людську постать Мескаліто, яку я бачив два роки тому. Він сидів на певній відстані від мене, і я бачив його профіль.

otros hicieron gárgaras. Los hombres no hablaban en absoluto, pero las mujeres charlaban y soltaban risitas de la mañana a la noche. La comida ritual se sirvió al mediodía. Era maíz cocido.

Al ponerse el sol el viernes 4 de septiembre, empezó la segunda sesión. El guía cantó su canción de peyote y el ciclo de canciones e ingestión de botones de peyote se inició nuevamente. Terminó en la mañana con todos los hombres cantando al unísono, cada quién su propia canción.

Al salir, no vi tantas mujeres como el día anterior. Alguien me dio agua, pero yo ya no me ocupaba de mi alrededor. Otra vez había ingerido ocho botones, pero el efecto fue distinto.

Debió de ser hacia el final de la sesión cuando el canto se aceleró grandemente, con todos cantando a la vez. Percibí que algo o alguien fuera de la casa quería entrar. No podía yo saber si el canto era para impedirle entrar o para atraerlo al interior.

Yo era el único que no tenía canción. Los demás parecían mirarme inquisitivamente, sobre todo los jóvenes. Terminé por sentirme incómodo y cerrar los ojos.

Entonces advertí que con los ojos cerrados me era posible percibir mucho mejor lo que pasaba. Esta idea concentró por entero mi atención. Cerraba los ojos y veía a los hombres frente a mí. Abría los ojos y la imagen no se alteraba. Las cosas en torno eran exactamente las mismas para mí, estuvieran mis ojos cerrados o abiertos.

De pronto todo se desvaneció, o se desmoronó, y en su lugar surgió la figura casi humana de Mescalito que yo había visto dos años antes. Se hallaba sentado a alguna distancia, de perfil

toward me. I stared fixedly at him, but he did not look at me; not once did he turn.

I believed I was doing something wrong, something that kept him away. I got up and walked toward him to ask him about it. But the act of moving dispelled the image. It began to fade, and the figures of the men I was with were superimposed upon it. Again I heard the loud, frantic singing.

I went into the nearby bushes and walked for a while. Everything stood out very clearly. I noticed I was seeing in the darkness, but it mattered very little this time. The important point was, why did Mescalito avoid me?

I returned to join the group, and as I was about to enter the house I heard a heavy rumbling and felt a tremor. The ground shook. It was the same noise I had heard in the peyote valley two years before.

I ran into the bushes again. I knew that Mescalito was there, and that I was going to find him. But he was not there. I waited until morning, and joined the others just before the session ended.

The usual procedure was repeated on the third day. I was not tired, but I slept during the afternoon.

In the evening of Saturday, September 5, the old man sang his peyote song to start the cycle once more. During this session I chewed only one button and did not listen to any of the songs, nor did I pay attention to anything that went on. From the first moment my whole being was uniquely concentrated on one point. I knew something terribly important for my well-being was missing.

While the men sang I asked Mescalito, in a loud voice, to teach me a song. My

Я невідривно дивився на нього, але він жодного разу не глянув у мій бік і не повернувся до мене.

Я подумав, що, можливо, роблю щось неправильно, і саме тому він тримається осторонь від мене. Я підвівся і рушив до нього, щоб запитати його про це. Але від мого руху картина розсіялася. Вона почала блякнути, на неї наклались фігури чоловіків, з якими я був. Я знову почув голосний, несамовитий спів.

Я зайшов у кущі, що росли неподалік, і якийсь час ходив там. Усе навколо було дуже чітке й виразне. Я відзначив, що бачу в темряві, але це важило для мене дуже мало цього разу. Мені було важливо знайти відповідь на запитання: чому Мескаліто уникає мене?

Я повернувся назад, щоб приєднатися до групи; коли я вже був біля самих дверей будинку, почувся потужний рев і я відчув поштовхи під ногами. Земля здригалася. Це був той самий шум, який я чув у пейотовій долині два роки тому.

Я знову побіг у чагарник. Я знав, що Мескаліто тут і я зараз знайду його. Але в кущах його не було. Я чекав до ранку і приєднався до інших перед самим закінченням сесії.

Третього дня повторилася звичайна процедура. Я не почувався втомленим, але спав увесь післяполудневий час.

Увечері в суботу, 5 вересня, старий чоловік затягнув свою пейотну пісню, щоб розпочати новий цикл. Протягом цієї сесії я зжував лише один бутон і не дослухався до жодної з пісень, а також не звертав уваги ні на що з того, що відбувалося навколо. Із найпершої миті я цілковито зосередився лише на одному. Я знав, що бракує чогось страшенно важливого для мого внутрішнього благополуччя.

Поки всі чоловіки співали, я голосно попрохав Мескаліто навчити мене якоїсь пісні.

hacia mí. Lo observé fijamente, pero él no me miró; ni una sola vez volvió la cara.

Creía estar haciendo algo mal, algo que lo mantenía a distancia. Me levanté y caminé hacia él para preguntarle al respecto. Pero el acto de moverme dispersó la imagen. Empezó a palidecer, y las figuras de los hombres con quienes yo estaba se superpusieron a ella, volvía oír el canto fuerte, frenético.

Salí a los matorrales cercanos y anduve un rato. Todo resaltaba con mucha claridad. Noté que veía en la oscuridad, pero esta vez importaba muy poco. El punto importante era: ¿por qué me rehuía Mescalito?

Regresé a unirme al grupo, y a punto de entrar en la casa oí un pesado retumbar y sentí un temblor. La tierra se sacudía. Era el mismo ruido que dos años atrás yo había oído en el valle del peyote.

Corrí de nuevo al matorral. Sabía que Mescalito estaba allí, y que iba a encontrarlo. Pero no estaba. Esperé hasta la mañana, y me uní a los otros poco antes de terminar la sesión.

El procedimiento habitual se repitió el tercer día. Yo no me hallaba cansado, pero dormí durante la tarde.

La noche del sábado 5 de septiembre, el viejo entonó su canción de peyote para iniciar el ciclo una vez más. Durante esta sesión masqué un solo botón y no escuché ninguna de las canciones ni presté atención a nada de lo que ocurría. Desde el primer momento, todo mi ser se concentró exclusivamente en un punto. Sabía que faltaba algo terriblemente importante para mi bienestar.

Mientras los hombres cantaban pedí a Mescalito, en alta voz, enseñarme una canción.

pleading mingled with the men's loud singing. Immediately I heard a song in my ears. I turned around and sat with my back to the group and listened. I heard the words and the tune over and over, and I repeated them until I had learned the whole song. It was a long song in Spanish. Then I sang it to the group several times. And soon afterward a new song came to my ears. By morning I had sung both songs countless times. I felt I had been renewed, fortified.

After the water was given to us, don Juan gave me a bag, and we all went into the hills. It was a long, strenuous walk to a low mesa. There I saw several peyote plants. But for some reason I did not want to look at them. After we had crossed the mesa, the group broke up. Don Juan and I walked back, collecting peyote buttons just as we had done the first time I helped him.

We returned in the late afternoon of Sunday, September 6. In the evening the leader opened the cycle again. Nobody had said a word but I knew perfectly well it was the last gathering. This time the old man sang a new song. A sack with fresh peyote buttons was passed around. This was the first time I had tasted a fresh button. It was pulpy but hard to chew. It resembled a hard, green fruit, and was sharper and more bitter than the dried buttons. Personally, I found the fresh peyote infinitely more alive.

I chewed fourteen buttons. I counted them carefully. I did not finish the last one, for I heard the familiar rumble that marked the presence of Mescalito. Everybody sang frantically, and I knew that don Juan, and everybody else, had actually heard the noise. I refused to think that their reaction was a response to a cue given by one of them merely to deceive me.

Моє благання змішалося з гучним співом чоловіків. Негайно я почув пісню, що лунала в моїх вухах. Я повернувся й сів спиною до всієї групи, і став слухати. Я знову й знову чув слова й мелодію, і повторював їх, поки не завчив напам'ять усю пісню. Це була довга пісня іспанською. Потім я кілька разів проспівав її усій групі. І невдовзі мені у вухах залунала нова пісня. До настання ранку я проспівав обидві пісні безліч разів. Я почувався оновленим, зміцнілим.

Після того як нам дали води, дон Хуан вручив мені мішок, і ми всі рушили в пагорби. Це був довгий, втомливий шлях до низького столового пагорба. Там я побачив кілька рослин пейоту. Але з якоїсь причини мені не хотілось на них дивитися. Коли ми перетнули пласку вершину пагорба, група розділилася. Дон Хуан і я пішли назад, збираючи бутони пейоту достоту так само, як робили це першого разу, коли я допомагав йому.

Ми повернулися пізно пополудні в неділю, 6 вересня. Увечері ведучий знову відкрив цикл. Ніхто не промовив жодного слова, але я знав без тіні сумніву, що це наша остання зустріч. Цього разу ведучий проспівав нову пісню. По колу пішов мішок зі свіжими бутонами пейоту. Це вперше я скуштував свіжий бутон. Він був м'ясистий, але його було важко жувати. Він нагадував твердий зелений плід, і був гостріший та гіркіший на смак, ніж висушені бутони. Особисто мені свіжий пейот видався нескінченно живішим.

Я зжував чотирнадцять бутонів. Я дуже уважно їх рахував. Я не встиг доїсти останній бутон, бо почув знайомий мені рев, що позначав присутність Мескаліто. Усі разом почали несамовито виводити свої пісні, і я знав, що дон Хуан і решта присутніх також почули цей шум. Я відкинув думку про те, що ця їхня реакція була відповіддю на якийсь сигнал, поданий одним із них лише для того, щоб обдурити мене.

Mi súplica se confundió con el estentóreo canto de los hombres. De inmediato percibí una canción en mis oídos. Me volví y, sentado de espaldas al grupo, escuché. Oí las palabras y la tonada una y otra vez, y las repetí hasta aprenderme toda la canción. Era una canción larga, en español. Entonces la canté al grupo varias veces. Y poco después llegó a mis oídos una nueva canción. Al amanecer, había yo cantado ambas canciones incontables veces. Me sentía renovado, fortificado.

Después de que nos dieron agua, don Juan me entregó una bolsa y todos salimos a los cerros. Fue un recorrido largo y esforzado hasta una meseta baja. Allí vi varias plantas de peyote. Pero por alguna razón no quería mirarlas. Cuando hubimos cruzado la meseta, el grupo se disgregó. Don Juan y yo caminamos de retorno, juntando botones de peyote igual como habíamos hecho la primera vez que lo ayudé.

Regresamos al atardecer del domingo 6 de septiembre. En la noche, el guía abrió de nuevo el ciclo. Nadie había dicho una palabra, pero yo sabía perfectamente que se trataba de la única reunión. Esta vez el viejo cantó una canción nueva. Un saco con botones frescos de peyote se pasó de mano en mano. Era la primera vez que yo probaba un botón fresco. Era pulposo, pero difícil de masticar. Semejaba una fruta dura, verde, y era más acre y más amargo que los botones secos. En lo personal, el peyote fresco me pareció infinitamente más vivo.

Masqué catorce botones. Los conté con cuidado. No terminé el último, pues oí el conocido retumbar que marcaba la presencia de Mescalito. Todo el mundo cantaba con frenesí, y supe que don Juan y todos los demás habían oído realmente el ruido. No quise pensar que su reacción fuera respuesta a una señal dada por alguno de ellos sólo para engañarme.

At that moment I felt a great surge of wisdom engulfing me. A conjecture I had played with for three years turned [then] into a certainty. It had taken me three years to realize, or rather to find out, that whatever is contained in the cactus *Lophophora williamsii* had nothing to do with me in order to exist as an entity; it existed by itself out there, at large. I knew it then.

I sang feverishly until I could no longer voice the words. I felt as if my songs were inside my body, shaking me uncontrollably. I needed to go out and find Mescalito, or I would explode. I walked toward the peyote field. I kept on singing my songs. I knew they were individually mine—the unquestionable proof of my singleness. I sensed each one of my steps. They resounded on the ground; their echo produced the indescribable euphoria of being a man.

Each one of the peyote plants on the field shone with a bluish, scintillating light. One plant had a very bright light. I sat in front of it and sang my songs to it. As I sang Mescalito came out of the plant—the same manlike figure I had seen before. He looked at me. With great audacity, for a person of my temperament, I sang to him. There was a sound of flutes, or of wind, a familiar musical vibration. He seemed to have said, as he had two years before, “What do you want?”

I spoke very loudly. I said that I knew there was something amiss in my life and in my actions, but I could not find out what it was. I begged him to tell me what was wrong with me, and also to tell me his name so that I could call him when I needed him.

У цю мить я відчув, як мене поглинає величезна хвиля мудрості. Відтак припущення, з яким я грався впродовж трьох років, перетворилося на впевненість. Мені знадобилися три роки для того, щоб збагнути або, скоріше, з’ясувати, що хоч би що містилося в кактусі *Lophophora williamsii*, його існування як сутності жодним чином не було пов’язане зі мною; воно вільно існувало саме собою десь там, зокола, у безмежжі. Я знав це тоді.

Я гарячково співав, поки вже більше не мав змоги вимовляти слова вголос. Я відчував, ніби мої пісні були всередині мого тіла, змушуючи його неконтрольовано здригатися. Мені було потрібно вийти назовні й знайти Мескаліто, інакше я б вибухнув. Я пішов убік пейотового поля. Я продовжував співати свої пісні. Я знав, що вони належать особисто мені — незаперечний доказ моєї індивідуальності, моєї самості. Я відчував кожний зі своїх кроків. Вони луною відбивалися від землі; їхня луна викликала неописовну ейфорію від того, що я людина.

Кожна рослина пейоту на полі сяяла блакитнуватим мерехтливим світлом. Один кактус мав дуже яскраве світіння. Я сів перед ним і заспівав йому свої пісні. Під час мого співу з рослини вийшов Мескаліто — та сама схожа на чоловіка постать, що я бачив раніше. Він подивився на мене. З великою відвагою, як на людину мого темпераменту, я співав йому свої пісні. Вони лунали під акомпанемент флейт або вітру, що створювали вже знайоме мені музичне бриніння. Мені здалося, що він запитав, як і два роки тому: “Чого ти хочеш?”

Я заговорив дуже голосно. Я сказав, що знаю — у моєму житті та в моїх учинках щось не так, але я не можу з’ясувати, що саме. Я благав його повідомити мені, що зі мною негаразд, а також сказати мені своє ім’я, щоб я міг при потребі покликати його.

En ese momento sentí que me envolvía una gran oleada de sabiduría. Una conjetura con la que llevaba tres años Jugando se convirtió en certeza. Había necesitado tres años advertir, o más bien descubrir, que cualquier cosa que esté contenida en el cacto *Lophophora williamsii* no tenía ninguna necesidad de mí para existir como entidad; existía por sí misma allá afuera, libre. Lo supe entonces.

Canté febrilmente hasta no poder ya dar voz a las palabras. Sentía como si las canciones estuvieran dentro de mi cuerpo, sacudiéndome en forma incontrolable. Me era preciso salir y hallar a Mescalito; de lo contrario, estallaría. Caminé hacia el campo de peyote. Seguía cantando mis canciones. Sabía que eran individualmente mías: la prueba incuestionable de mi peculiaridad. Percibía cada uno de mis pasos. Resonaban sobre la tierra; su eco producía la indescriptible euforia de ser un hombre.

Cada una de las plantas de peyote en el campo brillaba con una luz azulenca, cintilante. Una planta tenía una luz muy viva. Me senté frente a ella y le canté mis canciones. Mientras las cantaba, Mescalito salió de la planta: la misma figura semihumana que yo había visto antes. Me miraba. Con gran audacia, para una persona de mi temperamento, le canté. Hubo un sonido de flautas o de viento, una vibración musical conocida. Mescalito parecía haber dicho, como dos años antes: —¿Qué quieres?

Hablé en voz muy alta. Sabía, dije, que algo estaba fuera de lugar en mi vida y en mis acciones, pero no podía descubrir qué era. Le rogué decirme qué andaba mal en mí, y también decirme su nombre para poder llamarlo cuando lo necesitara. Me miró,

He looked at me, elongated his mouth like a trumpet until it reached my ear, and then told me his name.

Suddenly I saw my own father standing in the middle of the peyote field; but the field had vanished and the scene was my old home, the home of my childhood. My father and I were standing by a fig tree. I embraced my father and hurriedly began to tell him things I had never before been able to say. Every one of my thoughts was concise and to the point. It was as if we had no time, really, and I had to say everything at once. I said staggering things about my feelings toward him, things I would never have been able to voice under ordinary circumstances.

My father did not speak. He just listened and then was pulled, or sucked, away. I was alone again. I wept with remorse and sadness.

I walked through the peyote field calling the name Mescalito had taught me. Something emerged from a strange, starlike light on a peyote plant. It was a long shiny object—a stick of light the size of a man. For a moment it illuminated the whole field with an intense yellowish or amber light; then it lit up the whole sky above, creating a portentous, marvelous sight. I thought I would go blind if I kept on looking; I covered my eyes and buried my head in my arms.

I had a clear notion that Mescalito told me to eat one more peyote button. I thought, “I can’t do that because I have no knife to cut it.”

“Eat one from the ground,” he said to me in the same strange way.

I lay on my stomach and chewed the top of a plant. It kindled me. It filled every corner of my body with warmth and directness. Everything was alive. Everything had exquisite

Він подивився на мене, витягнув свого рота, як сурму, аж поки той не досяг мого вуха, і тоді промовив мені своє ім’я.

Раптом я побачив мого батька, що стояв посередині пейотового поля; але поле зникло, і сценою вже був мій старий дім, дім мого дитинства. Ми з батьком стояли біля інжирового дерева. Я обійняв його й почав квапливо говорити йому те, чого ніколи раніше не міг сказати. Кожна моя думка була дуже чітка й доречна. Це було так, ніби ми справді не мали часу і я мусив сказати все одразу. Я говорив приголомшливі речі про мої почуття до нього; це були слова, які я б ніколи не наважився вимовити вголос за звичайних обставин.

Мій батько мовчав. Він просто слухав, а потім щось раптом потягло чи засмоктало його кудись, і він зник. Я знову був сам. Я ридав через докори сумління й невимовний смуток.

Я пішов через пейотове поле, вигукуючи ім’я, яке відкрив мені Мескаліто. Щось з’явилося з дивного, схожого на зоряне, світла на рослині пейоту. Це був довгий променистий предмет — палиця світла заввишки з людину. На якусь мить вона освітила все поле інтенсивним жовтуватим або бурштиновим світлом; потім вона запалила все небо над нею, створивши чудесне, дивовижне видовище. Я подумав, що осліпну, якщо й далі дивитимуся на це; я заплющив очі й сховав голову між руками.

Я мав чітке знання, що Мескаліто велить мені з’їсти ще один бутон пейоту. Я подумав: “Я не можу зробити цього, бо не маю ножа, щоб зрізати його”.

“З’їж бутон просто з землі”, — сказав він мені в той самий дивний спосіб.

Я ліг на живіт і зжував верхівку рослини. Вона запалила мене. Вона наповнила кожний куточок мого тіла теплом і ясністю. Усе було живе. Усе мало дуже виразні й

alargó la boca como una trompeta hasta alcanzar mi oído, y entonces me dijo su nombre.

De pronto vi a mi padre, en pie a mitad del campo de peyote; pero el campo había desaparecido y la escena era mi vieja casa, la casa de mi niñez. Mi padre y yo estábamos en pie junto a una higuera Abracé a mi padre y, aprisa, empecé a decirle cosas que nunca antes había podido decir. Cada una de mis ideas era concisa, e iba al grano. Era, en realidad, como si no hubiese tiempo y yo tuviera que decir todo de golpe. Dije cosas estremecedoras sobre mis sentimientos hacia él, cosas que jamás habría podido pronunciar en circunstancias ordinarias.

Mi padre no habló. Solamente me escuchó, y luego fue jalado, o chupado, a otra parte. Me hallaba solo de nuevo. Lloré de remordimiento y de tristeza.

Crucé el campo de peyote clamando el nombre que Mescalito me había enseñado. Algo surgió de una luz extraña, como estrella, en una planta de peyote. Era un objeto largo y brillante: una barra de luz del tamaño de un hombre. Por un momento iluminó todo el campo con un intenso resplandor amarillento o ámbar; luego encendió el cielo creando una vista portentosa, maravillosa. Pensé que de seguir mirando me quedaría ciego; me cubrí los ojos y oculté la cabeza entre los brazos.

Tuve la clara noción de que Mescalito me indicaba comer un botón más de peyote. Pensé: «No puedo porque no tengo cuchillo para cortarlo».

—Come uno de la tierra —me dijo en la misma extraña forma.

Me acosté boca abajo y masqué la parte superior de una planta. Me encendió. Llenó de tibieza e inmediatez cada rincón de mi cuerpo. Todo estaba vivo. Todo tenía detalle exquisito

and intricate detail, and yet everything was so simple. I was everywhere; I could see up and down and around, all at the same time.

This particular feeling lasted long enough for me to become aware of it. Then it changed into an oppressive terror, terror that did not come upon me abruptly, but somehow swiftly. At first my marvelous world of silence was jolted by sharp noises, but I was not concerned. Then the noises became louder and were uninterrupted, as if they were closing in on me. And gradually I lost the feeling of floating in a world undifferentiated, indifferent, and beautiful. The noises became gigantic steps. Something enormous was breathing and moving around me. I believed it was hunting for me.

I ran and hid under a boulder, and tried to determine from there what was following me. At one moment I crept out of my hiding place to look, and whoever was my pursuer came upon me. It was like sea kelp. It threw itself on me. I thought its weight was going to crush me, but I found myself inside a pipe or a cavity. I clearly saw that the kelp had not covered all the ground surface around me. There remained a bit of free ground underneath the boulder. I began to crawl underneath it. I saw huge drops of liquid falling from the kelp. I "knew" it was secreting digestive acid in order to dissolve me. A drop fell on my arms [/arm]. I tried to rub off the acid with dirt, and applied saliva to it as I kept on digging. At one point I was almost vaporous. I was being pushed up toward a light. I thought the kelp had dissolved me. I vaguely detected a light which grew brighter; it was pushing from under the ground until finally it erupted into what I

складні деталі, і заразом було таке просте. Я був усюди; я міг бачити все вгорі та внизу й навколо себе, усе водночас.

Це особливе відчуття тривало достатньо довго, щоб я зміг усвідомити його. Потім воно змінилося на гнітючий жах — жах, що з'явився хоча й не миттєво, але якось досить швидко опанував мене. Спершу в мій чудесний світ тиші ввірвалися різкі звуки, але мені не було до них діла. Потім ці звуки стали гучніші й лунали безперервно, ніби обступаючи мене зусебіч. І поступово я втратив те чудесне відчуття ширяння у світі — не розділеному на частини, безсторонньому й прекрасному. Звуки перетворилися на гігантські кроки. Щось велетенське дихало й рухалося навколо мене. Я був упевнений, що воно полює на мене.

Я побіг і сховався під валуном, намагаючись визначити звідти, що саме переслідує мене. У якусь мить я виповз зі свого сховку, і тоді мій переслідувач, хоч би хто він був, кинувся до мене. Він був схожий на морську водорість. Водорість навалилася на мене. Я подумав, що її вага ось-ось розчавить мене, але раптом виявив, що перебуваю всередині якоїсь труби чи порожнини. Я чітко бачив, що водорість накрила не всю поверхню землі навколо мене. Під валуном ще залишалося трішки вільного місця. Я почав заповзати туди. Я бачив величезні краплини якоїсь рідини, що падали вниз із водорості. Я «знав», що це вона виділяє травну кислоту, щоб розчинити мене. Одна крапля впала мені на руки[/у]. Я намагався стерти кислоту землею і змочував її слиною, продовжуючи вкопуватися. У якусь мить я став майже парою. Щось штовхало мене вгору до світла. Я подумав, що водорість розчинила мене. Я невиразно розрізнив світло, яке ставало дедалі яскравіше; світло виштовхувалося з-під землі, поки

e intrincado, y sin embargo todo era simple. Yo estaba en todas partes; podía ver al mismo tiempo hacia arriba y hacia abajo y alrededor.

Este sentimiento particular duró lo bastante para que yo lo Advirtiera. Luego se tornó en un terror opresivo: terror que no me invadió súbitamente, sino, de alguna manera, efusivamente. Al principio, mi maravilloso mundo de silencio fue sacudido por ruidos agudos, pero no me preocupé. Luego los ruidos se hicieron más fuertes, ininterrumpidos, como si estuviesen cerrándose sobre mí. Y gradualmente perdí el sentimiento de flotar en un mundo indiferenciado, indiferente y hermoso. Los ruidos se volvieron pasos gigantescos. Algo enorme respiraba y se movía en mi derredor. Creí que estaba cazándome.

Corrí a esconderme detrás de un peñasco, y desde allí traté de precisar qué me seguía. En determinado momento repté fuera de mi escondite para mirar y mi perseguidor, fuera el que fuera, me localizó. Era como un sargazo. Se arrojó encima de mí. Pensé que su peso me quebrantaría, pero en vez de ello me encontré dentro de un tubo o una cavidad. Vi claramente que el sargazo no había cubierto toda la superficie en torno mío. Quedaba un poco de terreno libre debajo del peñasco. Empecé a reptar por allí. Vi enormes gotas liquidas caer del sargazo. «Supe» que estaba secretando ácido digestivo para disolverme. Una gota cayó sobre mi brazo; traté de limpiar el ácido con tierra y le apliqué saliva mientras continuaba escarbando. En cierto momento era yo casi vaporoso. Me empujaban hacia arriba, en dirección de una luz. Pensé que el sargazo me había disuelto. Advertí vagamente una luz que se abrillantaba; empujaba desde abajo de la tierra hasta que por fin brotó en algo que reconocí como el sol saliendo detrás de las montañas.

recognized as the sun coming out from behind the mountains.

Slowly I began to regain my usual sensorial processes. I lay on my stomach with my chin on my folded arm. The peyote plant in front of me began to light up again, and before I could move my eyes the long light emerged again. It hovered over me. I sat up. The light touched my whole body with quiet strength, and then rolled away out of sight.

I ran all the way to the place where the other men were. We all returned to town. Don Juan and I stayed one more day with don Roberto, the peyote leader. I slept all the time we were there. When we were about to leave, the young men who had taken part in the peyote sessions came up to me. They embraced me one by one, and laughed shyly. Each one of them introduced himself. I talked with them for hours about everything except the peyote meetings.

Don Juan said it was time to leave. The young men embraced me again. “Come back,” one of them said. “We are already waiting for you,” another one added. I drove away slowly, trying to see the older men, but none of them was there.

Thursday, September 10, 1964

To tell don Juan about an experience always forced me to recall it step by step, to the best of my ability. This seemed to be the only way to remember everything.

Today I told him the details of my last encounter with Mescalito. He listened to my story attentively up to the point when

нарешті не прорвалося в те, у чому я впізнав сонце, що сходить за горами.

До мене почали повільно повертатися мої звичайні сенсорні процеси. Я ліг долілиць, поклавши підборіддя на зігнуту в лікті руку. Рослина пейоту переді мною знову почала світитися, і не встиг я оком змигнути, як із неї знову вихопився довгий промінь світла. Він завис наді мною. Я сів. Світло торкнулося мого тіла зі спокійною силою, а потім розсіялося, зникнувши з очей.

Я бігом подолав увесь шлях до того місця, де були інші чоловіки. Ми всі разом повернулися до міста. Дон Хуан і я ще на один день залишилися в дона Роберто, ведучого пейотної церемонії. Я спав увесь час, поки ми були там. Коли ми вже були готові вирушити в дорогу, до мене підійшли молодики, що брали участь у пейотних сесіях. Вони по черзі обіймали мене й сором’язливо сміялися. Кожен із них назвав мені своє ім’я. Я говорив із ними кілька годин про все на світі, крім наших пейотних зібрань.

Дон Хуан сказав, що нам уже час рушати. Молоді чоловіки знову обійняли мене. “Повертайся”, — промовив один із них. “Ми вже чекаємо на тебе”, — додав інший. Я від’їжджав повільно, намагаючись побачити десь двох старших чоловіків, але нікого з них там не було.

Четвер, 10 вересня 1964 року

Переповідання дону Хуану кожного мого досвіду завжди змушувало мене згадувати його крок за кроком із якомога більшою точністю. Судячи з усього, це був єдиний спосіб згадати все.

Сьогодні я переповів йому деталі моєї останньої зустрічі з Мескаліто. Він уважно слухав мою історію аж до того місця, коли

Lentamente empecé a recobrar mis procesos sensoriales habituales. Yacía bocabajo con la barbilla sobre el brazo doblado. La planta de peyote frente a mí empezó a iluminarse de nuevo, y antes de que yo pudiese mover los ojos la luz larga surgió otra vez. Se cernió sobre mí. Me senté. La luz tocó todo mi cuerpo con fuerza serena, y luego rodó hasta perderse de vista.

Corriendo durante todo el camino, llegué al sitio donde se hallaban los demás. Todos regresamos al pueblo. Don Juan y yo nos quedamos otro día con don Roberto, el guía peyotero. Yo dormí el tiempo que estuvimos allí. Cuando íbamos a marcharnos, los jóvenes que tomaron parte en el mitote se me acercaron. Me abrazaron uno por uno y rieron tímidamente. Cada uno se presentó. Pasé horas hablando con ellos acerca de todo, menos de las sesiones de peyote.

Don Juan dijo que era hora de irse. Los jóvenes volvieron a abrazarme. —Vuelve —dijo uno de ellos. —Ya te estamos esperando —añadió otro. Manejé despacio, tratando de ver a los hombres mayores, pero ninguno estaba allí.

Jueves, 10 de septiembre, 1964

Hablar a don Juan de una experiencia me forzaba siempre a evocarla paso por paso, como mejor podía. Ésta parecía ser la única manera de recordar todo.

Hoy le conté los detalles de mi último encuentro con Mescalito. Escuchó atentamente mi historia hasta el punto en que

Mescalito told me his name. Don Juan interrupted me there.

"You are on your own now," he said. "The protector has accepted you. I will be of very little help to you from now on. You don't have to tell me anything more about your relationship with him. You know his name now; and neither his name, nor his dealings with you, should ever be mentioned to a living being."

I insisted that I wanted to tell him all the details of the experience, because it made no sense to me. I told him I needed his assistance to interpret what I had seen. He said I could do that by myself, that it was better for me to start thinking on my own. I argued that I was interested in hearing his opinions because it would take me too long to arrive at my own, and I did not know how to proceed.

I said, "Take the songs for instance. What do they mean?"

"Only you can decide that," he said. "How could I know what they mean? The protector alone can tell you that, just as he alone can teach you his songs. If I were to tell you what they mean, it would be the same as if you learned someone else's songs."

"What do you mean by that, don Juan?"

"You can tell who are the phonies by listening to people singing the protector's songs. Only the songs with soul are his and were taught by him. The others are copies of other men's songs. People are sometimes as deceitful as that. They sing someone else's songs without even knowing what the songs say."

I said that I had meant to ask for what purpose the songs were used. He answered that the songs I had learned were for calling

Мескаліто повідомив мені своє ім'я. Тут дон Хуан перервав мене.

"Тепер ти сам по собі, — мовив він. — Захисник прийняв тебе. Відтепер моя допомога тобі буде дуже невелика. Ти не маєш нічого більше мені розповідати про свої відносини з ним. Тепер ти знаєш його ім'я; й ані цього імені, ані його стосунків з тобою ти ніколи не повинен згадувати жодній живій істоті."

Я став наполягати на тому, що хочу розповісти йому всі деталі цього досвіду, бо він не мав для мене ніякого сенсу. Я сказав йому, що потребую його допомоги для витлумачення того, що я бачив. Він відповів, що я можу зробити це самостійно і що мені краще починати думати власною головою. Я заперечив, що мене дуже цікавить його думка, бо на те, щоб зрозуміти все самостійно, мені знадобиться надто багато часу, і я навіть не знаю, як підступитися до цього.

Я сказав: "Візьмімо, наприклад, пісні. Що вони означають?"

"Лише ти в змозі вирішувати це, — мовив він. — Як я можу знати, що вони означають? Тільки захисник може сказати тобі це, так само, як лише він сам може навчити тебе своїх пісень. Якби я став пояснювати тобі, що вони означають, це все одно, що ти вивчив би пісні когось іншого."

"Що ви маєте на увазі, доне Хуане?"

"Слухаючи, як люди співають пісні захисника, ти можеш визначити, хто з них ошуканець. Лише пісні з душею є його піснями й були отримані від нього. Усі інші — це копії пісень інших людей. Іноді люди вводять в оману, поводячись нещиро. Вони співають чужих пісень, навіть не знаючи, про що в них ідеться."

Я сказав, що хотів лише дізнатися, з якою метою використовують ці пісні. Він відповів, що вивчені мною пісні призначені для

Mescalito me dijo su nombre. Don Juan interrumpió allí.

—Ya vas por cuenta propia —dijo—. El protector te ha aceptado. De aquí en adelante, yo te seré de muy poca ayuda. Ya no tienes que decirme nada sobre tu relación con él. Ya sabes su nombre, y ni su nombre, ni sus tratos contigo, deben mencionarse nunca a ningún ser viviente.

Insistí en que deseaba narrarle todos los detalles de la experiencia, porque para mí no tenía sentido. Le dije que necesitaba su ayuda para interpretar lo que había visto. Dijo que eso podía hacerlo yo solo, que me convenía más empezar a pensar por mi cuenta. Argüí que me interesaba oír sus opiniones porque llegar a formular las mías requeriría demasiado tiempo, y no sabía cómo proceder.

Dije: —Por ejemplo, las canciones. ¿Qué significan?

—Eso nada más tú puedes decidirlo —dijo él—. ¿Cómo voy yo a saber lo que significan? Sólo el protector puede decirte eso, igual que sólo él puede enseñarte sus canciones. Si yo te dijera lo que significan, sería lo mismo como si aprendieras las canciones de otra gente.

—¿Qué quiere usted decir con eso, don Juan?

—Oyendo cantar las canciones del protector, luego se conoce quiénes son los farsantes. Nada más las canciones con alma son suyas y él las enseñó. Las otras son copias de canciones de otros hombres. La gente es a veces así de engañosa. Canta canciones ajenas sin siquiera saber qué dicen.

Dije que yo había querido preguntar qué propósito tenían las canciones. Repuso que las canciones que yo había aprendido eran para

the protector, and that I should always use them in conjunction with his name to call him. Later Mescalito would probably teach me other songs for other purposes, don Juan said.

I asked him then if he thought the protector had accepted me fully. He laughed as if my question were foolish. He said the protector had accepted me and had made sure I knew that he had accepted me by showing himself to me as a light, twice. Don Juan seemed to be very impressed by the fact that I had seen the light twice. He emphasized that aspect of my encounter with Mescalito.

I told him I could not understand how it was possible to be accepted by the protector, yet terrified by him at the same time.

He did not answer for a very long time. He seemed bewildered. Finally he said, "It is so clear. What he wanted is so clear that I don't see how you can misunderstand."

"Everything is still incomprehensible to me, don Juan."

"It takes time really to see and understand what Mescalito means; you should think about his lessons until they become clear."

Friday, September 11, 1964

Again I insisted upon having don Juan interpret my visionary experiences. He stalled for a while. Then he spoke as if we had already been carrying on a conversation about Mescalito.

"Do you see how stupid it is to ask if he is like a person you can talk to?" don Juan said. "He is like nothing you have ever seen. He is like a man, but at the same

викликання захисника і що я завжди маю використовувати їх у поєднанні з його ім'ям, щоб викликати його. За словами дона Хуана, цілком можливо, що пізніше Мескаліто навчить мене інших пісень для інших цілей.

Тоді я спитав його думку щодо того, чи захисник повністю прийняв мене. Він засміявся, ніби моє запитання видалося йому дурним. Він сказав, що захисник прийняв мене, а щоб я напевне знав, що він мене прийняв, він показався мені як світло — двічі. Очевидно, дона Хуана дуже вразив той факт, що я бачив світло двічі. Він особливо наголошував саме на цьому моменті моєї зустрічі з Мескаліто.

Я сказав йому, що не розумію, як це можливо, щоб захисник тебе прийняв і водночас так сильно тебе нажахав.

Він дуже довго не відповідав. Здавалося, що моє запитання спантеличило його. Нарешті він промовив: "Це ж так очевидно. Те, чого він хотів, таке очевидне, що мені невтямки, як це може бути незрозумілим для тебе."

"Для мене це все й досі незбагненне, доне Хуане."

"Потрібно багато часу, щоб зрозуміти й осмислити те, що має на увазі Мескаліто; тобі слід розмірковувати про його уроки доти, поки вони не стануть ясні для тебе."

П'ятниця, 11 вересня 1964 року

Я знову наполягав, аби дон Хуан витлумачив мені те, що я бачив. Якийсь час він ухилявся від відповіді. Потім він заговорив, ніби продовжуючи розмову про Мескаліто, яку ми вже давно ведемо.

"Тепер ти бачиш, як нерозумно запитувати, чи схожий він на людину, з якою можна поговорити? — промовив дон Хуан. — Він не схожий ні на що з будь-коли баченого

llamar al protector, y que yo debía usarlas siempre, junto con su nombre, para llamarlo. Más tarde, probablemente Mescalito me enseñaría otras canciones con otros propósitos, dijo don Juan.

Le pregunté entonces si pensaba que el protector me había aceptado plenamente. Rió como si mi pregunta fuera tonta. El protector me había aceptado, dijo, y se había asegurado de que yo supiera que me había aceptado mostrándoseme dos veces como una luz. Don Juan parecía muy impresionado por el hecho de que yo había visto dos veces la luz. Recalcó ese aspecto de mi encuentro con Mescalito.

Le dije que no podía comprender cómo era posible ser aceptado y, a la vez, aterrorizado por el protector.

Pasó un rato muy largo sin responder. Parecía desconcertado. Por fin dijo: —¡Es tan claro! Lo que él quería es tan claro que no veo cómo puedes entender mal.

—Todo es aún incomprensible para mí, don Juan.

—Requiere tiempo ver y entender de veras lo que Mescalito quiere decir; hay que pensar en sus lecciones hasta que se aclaren.

Viernes, 11 de septiembre, 1964

Insistí nuevamente en que don Juan interpretara mis experiencias visionarias. Dio largas un rato. Luego habló como si ya hubiéramos estado conversando sobre Mescalito.

—¿Ves cómo es idiota preguntar si es como una persona con quien se puede hablar? —dijo don Juan—. No es como nada que hayas visto nunca. Es como un

time he is not at all like one. It is difficult to explain that to people who know nothing about him and want to know everything about him all at once. And then, his lessons are as mysterious as he is himself. No man, to my knowledge, can predict his acts. You ask him a question and he shows you the way, but he does not tell you about it in the same manner you and I talk to each other. Do you understand now what he does?"

"I don't think I have trouble understanding that. What I can't figure out is his meaning."

"You asked him to tell you what's wrong with you, and he gave you the full picture. There can be no mistake! You can't claim you did not understand. It was not conversation—and yet it was. Then you asked him another question, and he answered you in exactly the same manner. As to what he meant I am not sure I understand it, because you chose not to tell me what your question was."

I repeated very carefully the questions I remembered having asked; I put them in the order in which I had voiced them: "Am I doing the right thing? Am I on the right path? What should I do with my life?" Don Juan said the questions I had asked were only words; it was better not to voice the questions, but to ask them from within. He told me the protector meant to give me a lesson; and to prove that he meant to give me a lesson and not to scare me away, he showed himself as a light twice.

I said I still could not understand why Mescalito terrorized me if he had accepted me. I reminded don Juan that, according to his statements, to be accepted by Mescalito implied that his form was constant and did not shift from bliss to nightmare. Don Juan

тобою. Він ніби як чоловік, і водночас зовсім не схожий на жодну людину. Це важко пояснити людям, які нічого не знають про нього і хочуть одразу дізнатися все. До того ж його уроки такі самі загадкові, що й він сам. Наскільки я знаю, жодна людина не в змозі передрікати його дії. Ти ставиш йому запитання, а він показує тобі шлях, однак він не говорить про нього в такий самий спосіб, як розмовляємо ми з тобою. Тепер ти розумієш, що він робить?"

"Я не думаю, що маю якісь проблеми із розумінням цього. Чого я не можу збагнути, це що він хотів усім цим сказати."

"Ти попрохав його розповісти тобі, що з тобою не так, і він дав тобі повну картину. Тут не може бути ніякої помилки! Ти не можеш стверджувати, що не зрозумів. Це не була розмова — і водночас ви спілкувалися. Потім ти поставив йому інше запитання, і він відповів тобі в достоту такий самий спосіб. А щодо того, що він хотів цим сказати, то тут я не впевнений, що розумію це, бо ти обрав не розповідати мені, яке було твоє запитання."

Я дуже старанно повторив усі поставлені мною запитання, які зміг пригадати; я розташував їх у тому самому порядку, в якому вимовляв їх тоді: "Чи правильно я чиню? Чи на правильній я стежці? Що мені слід робити зі своїм життям?" Дон Хуан зазначив, що поставлені мною запитання були лише словами; краще не вимовляти запитань уголос, а ставити їх ізсередини. Він сказав, що захисник хотів дати мені урок; і як доказ того, що він саме хоче дати мені урок, а не відстрашити, він двічі показався мені як світло.

Я сказав, що однаково не можу зрозуміти, чому Мескаліто так нажахав мене, якщо прийняв. Я нагадав дону Хуану, що, згідно з його твердженнями, бути прийнятим Мескаліто означало, що його форма стає постійною, а не змінюється з блаженства на

hombre, pero al mismo tiempo no tiene nada que ver con uno. Es difícil explicarle eso a la gente que no sabe nada de él y quiere saberlo todo de golpe. Y además, sus lecciones son tan misteriosas como él mismo. Ninguno, que yo sepa, puede predecir sus actos. Le haces una pregunta y él te enseña el camino, pero no te habla de él de la misma manera en que tú y yo hablamos. ¿Entiendes ahora lo que hace?

—No creo tener problemas para entender eso. Lo que no puedo figurarme es qué me quiso decir.

—Le preguntaste qué anda mal en ti, y él te dio el panorama completo: ¡No puede haber error! No puedes salir con que no entiendes. No fue plática-y sin embargo lo fue. Luego le hiciste otra pregunta, y te contestó exactamente del mismo modo. En cuanto a lo que quiso decir, no estoy seguro de entenderlo, porque tú decidiste no decirme cuál fue tu pregunta.

Repetí con mucho cuidado las preguntas que recordaba haber hecho, en el mismo orden: «¿Estoy haciendo lo correcto? ¿Estoy en el buen camino? ¿Qué debería hacer con mi vida?». Don Juan dijo que las preguntas que yo había hecho eran sólo palabras; resultaba preferible no pronunciarlas, sino hacerlas desde adentro. Dijo que el protector quiso darme una lección, y para probar que quería darme una lección y no asustarme ni ahuyentarme, dos veces se mostró como una luz.

Aún no podía yo comprender, dije, por qué Mescalito me aterrorizó si me había aceptado. Recordé a don Juan que, de acuerdo a sus postulados, ser aceptado por Mescalito implicaba que la forma del protector era constante y no pasaba de la beatitud a la

laughed at me again and said that if I would think about the question I had had in my heart when I talked to Mescalito, then I myself would understand the lesson.

To think about the question I had had in my "heart" was a difficult problem. I told don Juan I had had many things in mind. When I asked if I was on the right path, I meant: Do I have one foot in each of two worlds? Which world is the right one? What course should my life take?

Don Juan listened to my explanations and concluded that I did not have a clear view of the world, and that the protector had given me a beautifully clear lesson.

He said, "You think there are two worlds for you—two paths. But there is only one. The protector showed you this with unbelievable clarity. The only world available to you is the world of men, and that world you cannot choose to leave. You are a man! The protector showed you the world of happiness where there is no difference between things because there is no one there to ask about the difference. But that is not the world of men. The protector shook you out of it and showed you how a man thinks and fights. *That* is the world of man! And to be a man is to be condemned to that world. You have the vanity to believe you live in two worlds, but that is only your vanity. There is but one single world for us. We are men, and must follow the world of men contentedly.

"I believe that was the lesson."

жахіття. Дон Хуан знову засміявся з мене й сказав, що якби я обміркував те запитання, яке мав у своєму серці, коли розмовляв із Мескаліто, то я й сам зрозумів би його урок.

Обміркувати запитання, яке я мав у своєму «серці», було дуже нелегким завданням. Я сказав дону Хуану, що мав тоді на думці багато чого. Коли я запитував, чи на правильній я стежці, то мав на увазі таке: Чи не стою я однією ногою в кожному із двох світів? Який світ саме той, що мені потрібен? В якому напрямку має піти моє життя?

Дон Хуан вислухав мої пояснення і зробив висновок, що я не маю ясного бачення світу і що захисник дав мені блискучий і абсолютно ясний урок.

Він сказав: "Ти гадаєш, що для тебе існують два світи, два шляхи. Але є лише один. Захисник показав це тобі з неймовірною ясністю. Єдиний доступний тобі світ — це світ людей, і ти не можеш обирати, покинути його чи ні. Ти людина! Захисник показав тобі світ щастя, де між речами немає відмінності, бо там нема кому запитувати про відмінність. Але це не світ людей. Захисник витрусив тебе з нього й показав тобі, як людина думає й бореться. *Це* і є світ людей! І бути людиною означає бути приреченим на цей світ. Ти маєш марнославство вважати, що живеш у двох світах, але це лише твоє марнославство. Для нас існує лише один-єдиний світ. Ми люди й мусимо іти світом людей, дістаючи втіху від цього."

"Я вважаю, що саме в цьому й полягав урок."

pesadilla. Don Juan volvió a reírse de mí y dijo que, si pensaba en la pregunta que había tenido en mi corazón al hablar con Mescalito, yo mismo entendería la lección.

Pensar en la pregunta que había tenido en mi «corazón» era un problema difícil. Dije a don Juan haber tenido muchas cosas en mente. Cuando pregunté si estaba en el buen camino, quise decir: ¿Tengo un pie en un mundo y otro en otro? ¿Qué mundo es el bueno? ¿Qué curso debe seguir mi vida?

Don Juan escuchó mis explicaciones y concluyó que yo no tenía una visión clara del mundo, y que el protector me había dado una lección hermosamente clara.

—Piensas que hay dos mundos para ti —dijo—: dos caminos. Pero nada más hay uno. El protector te enseñó esto con claridad increíble. El único mundo a tu disposición es el mundo de los hombres, y de ese mundo no te puedes salir. ¡Eres un hombre! El protector te enseñó el mundo de la felicidad, donde no hay diferencias porque no hay nadie que pregunte por las diferencias. Pero ése no es el mundo de los hombres. El protector te sacó de él y te enseñó cómo piensa y lucha un hombre. ¡*Ése* es el mundo del hombre! Y ser hombre es estar condenado a ese mundo. Eres vanidoso, crees que vives en dos mundos, pero eso es pura vanidad. Hay un solo mundo para nosotros. Somos hombres, y debemos estar conformes con el mundo de los hombres.

»Creo que ésa fue la lección».

9

Don Juan seemed to want me to work with the devil's weed as much as possible. This stand was incongruous with his alleged dislike of the power. He explained himself by saying that the time when I had to smoke again was near, and by then I ought to have developed a better knowledge of the power of the devil's weed.

He suggested repeatedly that I should at least test the devil's weed with one more sorcery with the lizards. I played with the idea for a long time. Don Juan's urgency increased dramatically until I felt obliged to heed his demand. And one day I made up my mind to divine about some stolen objects.

Monday, December 28, 1964

On Saturday, December 19, I cut the *Datura* root. I waited until it was fairly dark to do my dancing around the plant. I prepared the root extract during the night and on Sunday, about 6:00 a.m., I went to the site of my *Datura*. I sat in front of the plant. I had taken careful notes on don Juan's teachings about the procedure. I read my notes again, and realized I did not have to grind the seeds there. Somehow just being in front of the plant gave me a rare kind of emotional stability, a clarity of thought or a power to concentrate on my actions which I ordinarily lacked.

9

Дон Хуан, здавалося, хотів, щоб я якомога більше працював із травою диявола. Така позиція зовсім не узгоджувалася з його твердженнями про нібито його нелюбов до цієї сили. Сам він пояснював це тим, що вже дуже скоро мені знову доведеться курити, і до того часу я маю краще пізнати силу трави диявола.

Він раз у раз пропонував мені хоча б випробувати траву диявола на ще одному мольфуванні з ящірками. Довгий час я лише грався цією ідеєю. Однак наполегливість дона Хуана стрімко зростала, поки, зрештою, я не відчув себе зобов'язаним зважити на його вимогу. І ось одного дня я прийняв рішення поворожити про деякі вкрадені речі.

Понеділок, 28 грудня 1964 року

У суботу, 19 грудня, я зрізав корінь *Datura*. Я зачекав, поки стемніє, щоб виконати свій танець навколо рослини. Протягом тієї ж ночі я приготував екстракт кореня і в неділю, приблизно о шостій годині ранку, прийшов до місцини, де ріс мій дурман. Я сів перед своєю рослиною. Я взяв із собою нотатки з ретельно записаними настановами дона Хуана щодо цієї процедури. Перечитавши нотатки, я збагнув, що мені не обов'язково розмелювати насіння тут. Якимось чином уже те, що я просто сиджу перед моєю рослиною, давало мені рідкісне почуття емоційної рівноваги, ясності думки або сили зосереджуватися на своїх діях, чого мені зазвичай бракувало.

IX

Don Juan me dio a entender que deseaba que yo me familiarizara lo más posible con la yerba del diablo. Esta posición era incongruente con su supuesto desagrado hacia la planta, pero él se explicó diciendo que era indispensable desarrollar un mejor conocimiento del poder de la yerba del diablo para entender el efecto del humito.

Sugirió repetidamente que al menos debía yo probar la yerba del diablo una vez más con una brujería con las lagartijas. Di vueltas largo tiempo a la idea. La urgencia de don Juan creció continuamente hasta que me sentí obligado a tomar su demanda en serio. Y un día resolví adivinar acerca de unos objetos robados.

Lunes, 28 de diciembre, 1964

El sábado 19 de diciembre corté la raíz de la datura. Esperé a que estuviera bastante oscuro para bailar alrededor de la planta. Preparé el extracto de raíz durante la noche y el domingo, a eso de las 6 a. m., fui al lugar de mi datura. Me senté frente a la planta. Había anotado cuidadosamente las enseñanzas de don Juan relativas al procedimiento. Releyendo mis notas, vi que no tenía que moler allí las semillas. De alguna manera, el solo estar frente a la planta me producía un raro estado de estabilidad emocional, una claridad de pensamiento o un poder de concentrarme en mis acciones del que ordinariamente carezco.

I followed all the instructions meticulously, calculating my time so that the paste and the root were ready by late afternoon. About five o'clock I was busy trying to catch a pair of lizards. For an hour and a half I tried every method I could think of, but I failed in every attempt.

I was sitting in front of the *Datura* plant trying to figure out an expedient way of accomplishing my purpose when I suddenly remembered that don Juan had said the lizards had to be talked to. At first I felt ludicrous talking to the lizards. It was like being embarrassed by talking in front of an audience. The feeling soon vanished and I went on talking. It was almost dark. I lifted a rock. A lizard was under it. It had the appearance of being numb. I picked it up. And then I saw that there was another stiff lizard under another rock. They did not even wriggle.

The sewing of the mouth and eyes was the most difficult task. I noticed that don Juan had imparted a sense of irrevocability to my acts. His stand was that when a man begins an act there is no way to stop. If I had wanted to stop, however, there was nothing to prevent me. Perhaps I did not want to stop.

I set one lizard free and it went in a northeasterly direction—the omen of a good, but difficult, experience. I tied the other lizard to my shoulder and smeared my temples as prescribed. The lizard was stiff; for a moment I thought it had died, and don Juan had never told me what to do if that happened. But the lizard was only numb.

I drank the potion and waited awhile. I felt nothing out of the ordinary. I began rubbing the paste on my temples. I applied it twenty-five times. Then quite mechani-

Я скрупульозно виконував усі вказівки, розрахувавши час так, щоб паста й корінь були готові за кілька годин до настання вечора. Приблизно о п'ятій годині я вже розпочав спроби впіймати пару ящірок. За півтори години я перепробував усі способи, про які лишень міг подумати, але зазнав невдачі у кожній спробі.

Я сидів перед моєю рослиною *Datura*, намагаючись знайти спосіб досягти своєї мети, коли раптом згадав слова дона Хуана про те, що з ящірками треба поговорити. Спершу я почувався глупо, розмовляючи з ящірками. Це було схоже на збентеження під час виступу перед аудиторією. Невдовзі це почуття зникло і я продовжував говорити. Було майже темно. Я підняв камінь. Під ним була ящірка. Вона виглядала заціпенілою. Я підняв її з землі. І тоді я побачив ще одну застиглу ящірку під іншим каменем. Вони навіть не звивалися у мене в руках.

Зашити ящіркам пащу й повіки виявилося найскладнішим завданням. Я відзначив, що дон Хуан прищепив своєрідне відчуття незворотності всім моїм діям. Його позиція полягала в тому, що коли людина розпочинає якусь дію, то вже немає способу зупинитися. Проте, якби я захотів спинитись, ніщо не перешкоджало мені вчинити так. Можливо, я просто не хотів зупинятися.

Я відпустив одну ящірку, і вона попрямувала на північний схід — це був знак вдалого, але непростого мольфування. Я прив'язав іншу ящірку до свого плеча й намастив собі скроні відповідно до приписів дона Хуана. Ящірка була заклякла; на якусь мить я подумав, що вона померла, а дон Хуан ніколи не казав мені, що робити в такому випадку. Але ящірка просто заціпеніла.

Я випив зілля й трохи почекав. Я не відчував нічого незвичайного. Я почав розтирати пасту в себе на скронях. Я наніс її двадцять п'ять разів. Відтак, зовсім машинально,

Seguí minuciosamente todas las instrucciones, calculando mi tiempo de modo que la pasta y la raíz estuvieran listas al atardecer. A eso de las cinco, me hallaba ocupado en cazar un par de lagartijas. Durante hora y media probé cuanto método se me ocurrió, pero fracasé en cada intento.

Sentado frente a la datura, trataba de descubrir un modo expedito de lograr mi propósito cuando de pronto recordé que a las lagartijas, según don Juan, había que hablarles. Al principio me sentí ridículo hablando a las lagartijas. Era como avergonzarse de hablar frente a un público. El sentimiento no tardó en desvanecerse, y seguí hablando. Era casi de noche. Alcé una roca. Debajo había una lagartija. Parecía hallarse entumida. La recogí. Y entonces vi otra lagartija, rígida debajo de otra roca. Ni siquiera se retorcieron.

Coser el hocico y los ojos fue la tarea más difícil. Noté que don Juan había impartido a mis actos un sentido de irrevocabilidad. Su posición era que cuando uno empieza a actuar no hay modo de detenerse. Sin embargo, si yo hubiera querido parar, no había nada que me lo impidiese. La verdad era que no quería parar.

Dejé libre una lagartija, y tomó una dirección más o menos hacia el noroeste: augurio de una experiencia buena, pero difícil. Até a mi hombro la otra lagartija y me embarré las sienes según lo prescrito. La lagartija estaba tiesa: por un momento pensé que había muerto, y don Juan nunca me había dicho qué hacer si eso ocurría. Pero sólo se hallaba entumida.

Bebí la poción y esperé un rato. No sentí nada fuera de lo ordinario. Empecé a untarme la pasta a las sienes. La apliqué veinticinco veces. Luego, en forma

cally, as if I were absent-minded, I spread it repeatedly all over my forehead. I realized my mistake and hurriedly wiped the paste off. My forehead was sweaty; I became feverish. Intense anxiety gripped me, for don Juan had strongly advised me not to rub the paste on my forehead. The fear changed into a feeling of absolute loneliness, a feeling of being doomed. I was there by myself. If something harmful was going to happen to me, there was no one there to help me. I wanted to run away. I had an alarming sensation of indecision, of not knowing what to do. A flood of thoughts rushed into my mind, flashing with extraordinary speed. I noticed that they were rather strange thoughts; that is, they were strange in the sense that they seemed to come in a different way from ordinary thoughts. I am familiar with the way I think. My thoughts have a definite order that is my own, and any deviation is noticeable.

One of the alien thoughts was about a statement made by an author. It was, I vaguely remember, more like a voice, or something said somewhere in the background. It happened so fast that it startled me. I paused to consider it but it changed into an ordinary thought. I was certain I had read the statement, but I could not think of the author's name. I suddenly remembered that it was Alfred Kroeber. Then another alien thought popped up and "said" that it was not Kroeber, but Georg Simmel, who had made the statement. I insisted that it was Kroeber, and the next thing I knew I was in the midst of an argument with myself. And had forgotten about my feeling of being doomed.

My eyelids were heavy, as though I had taken sleeping pills. Although I have [/had]

ніби занурений у якісь думки, я кілька разів розмазав її по всьому лобі. Я усвідомив свою помилку й поспішно витер пасту. Мій лоб спітнів; у мене почалася гарячка. Мене охопила сильна тривога, бо дон Хуан наполегливо застерігав мене в жодному разі не втирати пасту в чоло. Страх перейшов у почуття абсолютної самотності, відчуття того, що я приречений. Я був тут сам-один. Якщо зі мною станеться щось погане, тут немає нікого, хто міг би мені допомогти. Я хотів кудись утекти. Мене охопило тривожне почуття нерішучості, незнання, що тепер робити. Думки стрімкою лавиною ринули мені до голови, спалахуючи з надзвичайною швидкістю. Я відзначив, що це були доволі дивні думки; їхня дивність полягала в тому, що вони, здавалося, приходили до мене в якийсь інший спосіб, ніж звичайні думки. Я знаю свій спосіб мислення. Мої думки мають певну властиву особисто мені впорядкованість, і будь-яке відхилення одразу стає помітне.

Одна з таких чужих думок стосувалася висловлювання якогось автора. Це було, як я невиразно пам'ятаю, більше схоже на голос або на щось, вимовлене десь на задньому плані. Воно з'явилося так блискавично, що приголомшило мене. Я завмер, щоб розібратися в цьому, але це щось уже стало звичайною думкою. Я був упевнений, що раніше десь читав це висловлювання, але не міг пригадати, хто був його автором. Раптом я згадав, що ним був Елфрід Кребер. Потім вихопилася інша чужа думка й «сказала», що це не Кребер, а Ґеорг Зіммель. Я наполягав, що то був Кребер, і раптом усвідомив, що вже з головою втягнутий у суперечання із самим собою. І цілковито забув про своє нещодавнє почуття приреченості.

Мої повіки обважніли, ніби я прийняв пігулки снодійного. Хоча я ніколи їх не

enteramente mecánica, como distraído, la extendí repetidas veces sobre mi frente. Advertí el error y me limpié apresuradamente la pasta. Mi frente sudaba; me puse febril. Me aferraba una angustia intensa, ya que don Juan me había aconsejado enfáticamente no untarme la pasta en la frente. El miedo se convirtió en un sentimiento de soledad absoluta, el sentimiento del juicio final. Me hallaba allí solo. Si algo malo iba a pasarme, nadie había que me ayudara. Quise echar a correr. Tenía una alarmante sensación de indecisión, de no saber qué hacer. Un torrente de pensamientos irrumpió en mi mente, destellando con velocidad extraordinaria. Noté que eran pensamientos más bien extraños; es decir, extraños en el sentido de que parecían acudir en forma distinta de los pensamientos comunes. Conozco la manera como pienso. Mis pensamientos tienen un orden definido que me es propio, y cualquier desviación resulta perceptible.

Uno de los pensamientos ajenos versaba sobre una aseveración hecha por un autor. Era, recuerdo vagamente, más como una voz, o algo dicho al fondo, en alguna parte. Fue tan rápido que me sobresaltó. Hice una pausa para examinarlo, pero se volvió un pensamiento común. Me hallaba seguro de haber leído el aserto, pero no podía recordar el nombre del autor. De pronto me acordé de que era Alfred Kroeber. Entonces otro pensamiento ajeno brotó para «decir» que no era Kroeber, sino Georg Simmel, quien había hecho la aseveración. Insistí en que era Kroeber, y sin saber cómo me vi envuelto en una discusión conmigo mismo. Y olvidé mi sentimiento de perdición total.

Los párpados me pesaban como si hubiera tomado pastillas para dormir. Aunque nunca

never taken any, it was the image that came to my mind. I was falling asleep. I wanted to go to my car and crawl in, but I couldn't move.

Then, quite suddenly, I woke up, or rather, I clearly felt that I had. My first thought was about the time of day. I looked around. I was not in front of the *Datura* plant. Nonchalantly I accepted the fact that I was undergoing another divinatory experience. It was 12:35 by a clock above my head. I knew it was afternoon.

I saw a young man carrying a stack of papers. I was nearly touching him. I saw the veins of his neck pulsating and heard the fast beating of his heart. I had become absorbed in what I was seeing and had not been aware, so far, of the quality of my thoughts. Then I heard a "voice" in my ear describing the scene, and I realized that the "voice" was the alien thought in my mind.

I became so engrossed in listening that the scene lost its visual interest for me. I heard the voice at my right ear above my shoulder. It actually created the scene by describing it. But it obeyed my will, because I could stop it at any time and examine the details of what it said at my leisure. I "heard-saw" the entire sequence of the young man's action [/actions]. The voice went on explaining them in minute detail, but somehow the action was not important. The little voice was the extraordinary issue. Three times during the course of the experience I tried to turn around to see who was talking. I tried to turn my head all the way to the right, or just whirl around unexpectedly to see if somebody was there. But every time I did it, my vision became blurry. I thought: "The reason I cannot turn around is be-

вживав, мені до голови чомусь прийшов саме такий образ. Я засинав. Я хотів дістатися до моєї машини і якось заповзти в неї, але не міг поворушитися.

Відтак, зовсім несподівано, я прокинувся, або, скоріше, ясно відчув, що прокинувся. Перше, про що я подумав, було котра зараз година. Я роздивився навколо. Я не був перед рослиною *Datura*. Я байдуже прийняв той факт, що проходжу через ще один досвід ворожіння. Годинник над моєю головою показував 12:35. Я знав, що зараз день.

Я побачив, як якийсь юнак несе стіс паперів. Я мало не торкався його. Я бачив, як пульсують вени в нього на шиї і чув його швидке серцебиття. Я був повністю поглинутий тим, на що дивився, і не здавав собі справи, у той момент, щодо якості моїх думок. Потім я почув у своєму вусі «голос», який описував сцену в мене перед очима, і лише тоді збагнув, що саме цей «голос» був чужою думкою в моїй голові.

Я так захопився слуханням голосу, що втратив інтерес до власне споглядання сцени перед моїми очима. Я чув голос над моїм плечем біля правого вуха. Саме він і створював сцену, описуючи її. Але він корився моїй волі, бо я міг зупинити його в будь-який момент і спокійно дослідити всі деталі того, про що він мені розповідав. Я «чув-бачив» усю послідовність дій юнака. Голос продовжував пояснювати їх у найдрібніших деталях, але якимось чином ці дії не були для мене важливі. Екстраординарним в усій цій ситуації був саме тихий голос у вусі. Протягом усього цього досвіду я тричі намагався оглянутися, щоб побачити, хто ж говорить мені у вухо. Я намагався повернути голову якомога далі праворуч або ж просто швидко й несподівано озирнутися навколо, щоб подивитись, чи є там хтось. Але кожного разу, коли я робив таку спробу, уся картинка ніби затуманювалася.

las he tomado, ésa fue la imagen que acudió a mi mente. Me estaba quedando dormido. Quise ir a mi coche a acostarme, pero no podía moverme.

Entonces, con bastante brusquedad, desperté, o mejor dicho, sentí claramente haber despertado. Mi primer pensamiento fue sobre la hora del día. Miré en torno. No me hallaba enfrente de la datura. Despreocupadamente acepté el hecho de que estaba viviendo otra experiencia adivinatoria. Eran las 12:35 en un reloj por encima de mi cabeza. Yo sabía que era de tarde.

Vi a un hombre joven con un rimero de papeles en las manos. Yo estaba tan cerca de él que casi lo tocaba. Veía pulsar las venas de su cuello y oía el latir rápido de su corazón. Absorto en lo que veía, no había tomado conciencia, hasta el momento, de la calidad de mis pensamientos. Entonces oí una «voz» en mi oído describiendo la escena, y me di cuenta de que la «voz» era el pensamiento ajeno en mi mente.

Me concentré tanto en escuchar que la escena perdió para mí su interés visual. Oía la voz junto a mi oreja derecha, sobre el hombro. Literalmente creaba la escena al describirla. Pero obedecía mi voluntad, pues yo podía detenerla en cualquier momento y examinar a mi antojo los detalles de lo que decía. «Oí-vi» toda la secuencia de las acciones del joven. La voz seguía explicándolas en detalle, pero de algún modo la acción carecía de importancia. Lo extraordinario era la vocecita. Tres veces durante el curso de la experiencia quise volverme para ver quién hablaba. Traté de hacer girar mi cabeza totalmente hacia la derecha, o nada más de volverme inesperadamente para ver si había alguien allí. Pero cada vez que lo hacía, se nublaba mi visión. Pensé: «El motivo de que no pueda volverme es que

cause the scene is not in the realm of ordinary reality." And that thought was my own.

From then on I concentrated my attention on the voice alone. It seemed to come from my shoulder. It was perfectly clear, although it was a small voice. It was, however, not a child's voice or a falsetto voice, but a miniature man's voice. It wasn't my voice either. I presumed it was English that I heard. Whenever I tried deliberately to trap the voice, it subsided altogether or became vague and the scene faded. I thought of a simile. The voice was like the image created by dust particles in the eyelashes, or the blood vessels in the cornea of the eye, a wormlike shape that can be seen as long as one is not looking at it directly; but the moment one tries to look at it, it shifts out of sight with the movement of the eyeball.

I became totally disinterested in the action. As I listened the voice became more complex. What I thought to be a voice was more like something whispering thoughts into my ear. But that was not accurate. Something was *thinking* for me. The thoughts were outside myself. I knew that was so, because I could hold my own thoughts and the thoughts of the "other" at the same time.

At one point the voice created scenes acted out by the young man, which had nothing to do with my original question about the lost objects. The young man performed very complex acts. The action had become important again and I paid no more attention to the voice. I began to lose patience; I wanted to stop. "How can I end this?" I thought. The voice in my ear said I should go back to the canyon. I asked how,

Я подумав: "Я не можу озирнутися навколо, бо сцена в мене перед очима не є в царині звичайної реальності". І ця думка була моя власна.

Починаючи з цього моменту, я зосередив усю мою увагу на самому лише голосі. Здавалося, що він лунає з мого плеча. Це був абсолютно чіткий, хоча й тихий голосок. Проте він не був дитячий чи дуже тонкий, а ніби якийсь зменшений чоловічий голос. Це не був також мій голос. Гадаю, я чув англійську мову. При кожній моїй свідомій спробі перехитрувати й виявити його джерело голос одразу або замовкав, або ставав невиразний, і вся сцена тьмянішала. Мені спало на думку одне порівняння. Голос був ніби певний образ, що його створюють частинки пилу на віях, або кров'яні судинки на рогівці ока — червоподібна форма, яку можна бачити доти, поки не дивишся на неї прямо; але тієї миті, коли пробуєш глянути на неї, вона зміщується і зникає одночасно з рухом очного яблука.

Мене вже абсолютно не цікавила дія перед моїми очима. Мірою того, як я слухав, голос ставав дедалі складніший. Те, що я вважав голосом, більше нагадувало щось таке, що нашіптує думки мені у вухо. Але це теж не точний опис. Насправді щось *думало* замість мене. Ці думки були поза мною. Я знав, що це так, бо міг одночасно втримувати свої власні думки й думки «іншого».

У якусь мить голос створив сцени, дійовою особою в яких був той юнак і які не мали ніякого стосунку до мого первісного запитання про зниклі речі. Юнак виконував дуже складні дії. Вони знову стали важливі для мене, і я більше не звертав уваги на голос. Мені почав уриватися терпець; я хотів зупинитися. "Як я можу припинити це?" — подумав я. Голос у моєму вусі сказав, що мені слід повернутися до каньйону.

la escena no está en el terreno de la realidad ordinaria». Y ese pensamiento era mío.

Desde ese momento concentré mi atención sólo en la voz. Parecía venir de mi hombro. Era perfectamente clara, aunque pequeña. No era, sin embargo, una voz de niño ni una voz en falsete, sino la voz de un hombre en miniatura. Tampoco era mi voz. Supuse que hablaba en inglés. Cada vez que me proponía atrapar a la voz, se apagaba por entero o se hacía vaga y la escena palidecía. Pensé en un símil. La voz era como la imagen creada por partículas de polvo en las pestañas, o por los vasos sanguíneos en la córnea del ojo: una forma como gusano que puede verse mientras uno no la mira directamente, pero en el momento en que tratamos de mirarla se desliza fuera del panorama con el movimiento del ojo.

Me desinteresé por completo de la acción. Conforme escuchaba, la voz se hacía más compleja. Lo que yo tomaba por voz era más bien como algo que susurrara pensamientos a mi oído. Pero eso no era exacto. Algo estaba *pensando* por mí. Los pensamientos estaban fuera de mí mismo. Supe que era así porque podía retener al mismo tiempo mis propios pensamientos y los pensamientos del «otro».

En cierto punto, la voz creaba escenas, actuadas por el joven, que nada tenían que ver con mi pregunta original sobre los objetos perdidos. El joven realizaba acciones muy complejas. La acción nuevamente había cobrado importancia y ya no presté atención a la voz. Empecé a perder la paciencia; quería detenerme. «¿Cómo puedo acabar con esto?», pensé. La voz en mi oído dijo que debía volver a la

and the voice answered that I should think of my plant.

I thought of my plant. Usually I sat in front of it. I had done it so many times that it was quite easy for me to visualize it. I believed that seeing it, as I did at that moment, was another hallucination, but the voice said I was "back"! I strained to listen. There was only silence. The *Datura* plant in front of me seemed as real as everything else I had seen, but I could touch it, I could move around.

I stood up and walked toward my car. The effort exhausted me, and I sat down and closed my eyes. I felt dizzy and wanted to vomit. There was a buzzing in my ears.

Something slid on my chest. It was the lizard. I remembered don Juan's admonition about setting it free. I went back to the plant and untied the lizard. I did not want to see whether it was dead or alive. I broke the clay pot with the paste and kicked some dirt over it. I got into my car and fell asleep.

Thursday, December 24, 1964

Today I narrated the whole experience to don Juan. As usual, he listened without interrupting me. At the end we had the following dialogue.

"You did something very wrong."

"I know it. It was a very stupid error, an accident."

"There are no accidents when you deal with the devil's weed. I told you she would test you all the way. As I see it, either you are very strong or the weed really likes you. The center of the forehead is only for the great brujos who know how to handle her power."

Я запитав, як це зробити, і голос відповів, що я маю подумати про свою рослину.

Я подумав про мою рослину. Зазвичай я сидів перед нею. Я робив це так багато разів, що мені було дуже легко візуалізувати її. Побачивши рослину тієї миті, я подумав, що це була ще одна галюцинація, але голос сказав, що я «повернувся»! Я напружив слух. Довкола панувала суцільна тиша. Здавалося, що рослина *Datura* переді мною була така сама реальна, як і все, що я бачив досі, але я міг торкнутися її, міг рухатися навколо неї.

Я підвівся й пішов до моєї машини. Це зусилля виснажило мене, і я сів та заплющив очі. Я відчував запаморочення й нудоту. У вухах дзижчало.

Щось зісковзнуло мені на груди. Це була ящірка. Я пригадав застереження дона Хуана, що її треба відпустити. Я повернувся назад до моєї рослини й відв'язав ящірку. Я не хотів дивитися, мертва вона чи жива. Я розбив глиняний горщик із пастою й накидав на нього ногою трохи землі. Відтак забрався до машини й заснув.

Четвер, 24 грудня 1964 року

Сьогодні я переповів увесь свій досвід дону Хуану. Як зазвичай, він слухав мене, не перебиваючи. Потім між нами відбулася така розмова:

"Ти зробив дуже серйозну помилку."

"Я знаю. Це була страшенно дурна помилка, випадковість."

"Не буває ніяких випадковостей, коли ти маєш справу з травою диявола. Я вже казав, що вона постійно випробовуватиме тебе. Як я розумію, ти або дуже сильний, або справді подобаєшся траві. Центр лоба — лише для могутніх брухо, які знають, як поводитися з її силою."

cañada. Pregunté cómo, y la voz respondió que pensara en mi planta.

Pensé en mi planta. Solía sentarme frente a ella. Lo había hecho tantas veces que me fue bastante fácil visualizarlo. Creí que verla, como la vi en ese momento, era otra alucinación, ¡pero la voz dijo que yo había «vuelto»! Me esforcé por escuchar. Sólo había silencio: La datura frente a mí parecía tan real como todo lo demás que yo había visto, pero podía tocarla, podía moverme.

Me levanté y caminé hacia mi coche. El esfuerzo me agotó; me senté cerrando los ojos. Estaba mareado y quería vomitar. Tenía un zumbido en las orejas.

Algo resbaló sobre mi pecho. Era la lagartija. Recordé la admonición de don Juan acerca de liberarla. Regresé a la planta y desaté la lagartija. No quise ver si estaba muerta o viva. Rompí la olla de barro que contenía la pasta y la cubrí de tierra con los pies. Subí en mi coche y me quedé dormido.

Jueves, 24 de diciembre, 1964

Hoy narré toda la experiencia a don Juan. Como de costumbre, escuchó sin interrumpirme. Al final tuvimos el siguiente diálogo.

—No te fue bien porque hiciste algo muy malo.

—Lo sé. Fue un error estúpido, un accidente.

—Con la yerba del diablo no hay accidentes. Te dije que la yerba te probaría hasta lo último. Una de dos: o eres muy fuerte, o de veras la yerba te quiere. El centro de la frente es sólo para los grandes brujos que saben manejar su poder.

"What usually happens when a man rubs his forehead with the paste, don Juan?"

"If the man is not a great brujo he will never come back from the journey."

"Have you ever rubbed the paste on your forehead, don Juan?"

"Never! My benefactor told me very few people return from such a journey. A man could be gone for months, and would have to be tended by others. My benefactor said the lizards could take a man to the end of the world and show him the most marvelous secrets upon request."

"Do you know anybody who has ever taken that journey?"

"Yes, my benefactor. But he never taught me how to return."

"Is it so very difficult to return, don Juan?"

"Yes. That is why your act is truly astonishing to me. You had no steps to follow, and we must follow certain steps, because it is in the steps where man finds strength. Without them we are nothing."

We remained silent for hours. He seemed to be immersed in very deep deliberation.

Saturday, December 26, 1964

Don Juan asked me if I had looked for the lizards. I told him I had, but that I couldn't find them. I asked him what would have happened if one of the lizards had died while I was holding it. He said the death of a lizard would be an unfortunate event. If the lizard with the sewed-up mouth had died at any time there would have been no sense in pursuing the sorcery, he said. It would also have meant that the lizards had withdrawn their friendship, and I would have had to give up learning about the devil's weed for a long time.

"Що зазвичай відбувається, коли хтось намастить собі пастою чоло, доне Хуане?"

"Якщо тільки цей чоловік не великий брухо, він ніколи не повернеться зі своєї подорожі."

"А ви самі коли-небудь втирали собі пасту в лоба, доне Хуане?"

"Ніколи! Мій доброчинець розповідав мені, що дуже мало хто повертається з такої подорожі. Чоловік може бути відсутній протягом багатьох місяців, і весь цей час іншим доводиться ходити коло нього. Мій доброчинець казав, що ящірки можуть узяти чоловіка на край світу й показати йому найдивовижніші таємниці, які він тільки захоче побачити."

"Чи знаєте ви когось, хто вирушав у таку подорож?"

"Так, мій доброчинець. Але він ніколи не розповідав мені, як звідти повернутися."

"Хіба так важко повернутися, доне Хуане?"

"Так. Ось чому твій учинок справді вразив мене. Ти не знав кроків, яким потрібно слідувати, а ми мусимо додержуватися певних кроків, бо саме в них чоловік знаходить силу. Без них ми ніщо."

Ми сиділи мовчки кілька годин. Він, здавалося, поринув у дуже глибокий роздум.

Субота, 26 грудня 1964 року

Дон Хуан запитав мене, чи шукав я ящірок. Я відповів йому, що шукав, але не зміг їх знайти. Я запитав, що сталося б, якби одна з ящірок померла в мене в руках. Він сказав, що смерть ящірки означала б несприятливий поворот подій. За його словами, якщо ящірка із зашитим ротом помре в будь-який час протягом мольфування, то немає сенсу його продовжувати. Це також означатиме, що ящірки розірвали дружбу зі мною, і мені доведеться відмовитися від навчання знанню про траву диявола на довгий час.

—¿Qué pasa cuando un hombre se pasa la pasta en la frente, don Juan?

—A menos que el hombre sea un brujo de primera nunca vuelve del viaje.

—¿Se ha frotado usted la pasta en la frente, don Juan?

—¡Jamás! Mi benefactor me dijo que muy pocas personas vuelven de un viaje así. Uno podría quedarse ido meses enteros y tener que ser atendido por otros. Mi benefactor decía que las lagartijas pueden llevar a un hombre al fin del mundo y enseñarle los secretos más maravillosos, si así lo pide.

—¿Conoce usted a alguien que haya emprendido ese viaje?

—Sí, mi benefactor. Pero nunca me dijo cómo volvió.

—¿Es tan difícil volver, don Juan?

—Sí. Por eso lo que tú hiciste de veras me sorprende. No sabías el camino, y debemos seguir ciertos pasos, porque es en los pasos donde el hombre halla fuerza. Sin ellos no somos nada.

Permanecimos horas en silencio. Él parecía sumergido en una meditación muy profunda.

Sábado, 26 de diciembre, 1964

Don Juan me preguntó si había buscado a las lagartija. Le dije que sí, pero que no pude hallarlas. Le pregunté qué habría pasado si una de las lagartijas hubiera muerto mientras yo la sostenía. Dijo que la muerte de una lagartija era un suceso infortunado. Si la lagartija del hocico cosido hubiera muerto en cualquier momento, no habría tenido objeto proseguir con la brujería. La muerte de esa lagartija también significaría que las lagartijas en general habían retirado su amistad, y yo tendría que abandonar el aprendizaje de los secretos de la yerba del diablo durante un buen tiempo.

"How long, don Juan?" I asked.

"Two years or more."

"What would have happened if the other lizard had died?"

"If the second lizard had died, you would have been in real danger. You would have been alone, without a guide. If she died before you started the sorcery, you could have stopped it; but if you had stopped it, you would also have to give up the devil's weed for good. If the lizard had died while she was on your shoulder, after you had begun the sorcery, you would have had to go ahead with it, and that would truly have been madness."

"Why would it have been madness?"

"Because under such conditions nothing makes sense. You are alone without a guide, seeing terrifying, nonsensical things."

"What do you mean by 'nonsensical things'?"

"Things we see by ourselves. Things we see when we have no direction. It means the devil's weed is trying to get rid of you, finally pushing you away."

"Do you know anyone who ever experienced that?"

"Yes. *I* did. Without the wisdom of the lizards I went mad."

"What did you see, don Juan?"

"A bunch of nonsense. What else could I have seen without direction?"

Monday, December 28, 1964

"You told me, don Juan, that the devil's weed tests men. What did you mean by that?"

"The devil's weed is like a woman, and like a woman she flatters men. She sets traps for them at every turn. She did it to you when she forced you to rub the

"На скільки саме, доне Хуане?" — запитав я.

"На два роки або більше."

"А що сталося б, якби померла інша ящірка?"

"Якби померла друга ящірка, ти опинився б у справжній небезпеці. Ти був би сам, без провідника. Якби вона померла ще до того, як ти почав мольфування, ти міг би зупинити його; але якби ти зупинив його, тобі також довелося б назавжди облишити траву диявола. А якби ящірка померла в тебе на плечі, коли ти вже розпочав мольфування, тоді тобі довелося б продовжувати його, а це було би справжнє безумство."

"Чому це було би безумство?"

"Бо за таких обставин усе втрачає сенс. Ти сам-один, без провідника, бачиш моторошні, безглузді речі."

"Що ви маєте на увазі під «безглуздими речами»?"

"Те, що ми бачимо самі по собі. Речі, які ми бачимо, коли не маємо напрямку. Це означає, що трава диявола намагається остаточно відштовхнути, позбутися тебе."

"Чи знаєте ви когось, із ким таке сталося?"

"Так. Зі *мною*. Без мудрості ящірок я стерявся розумом."

"Що ви бачили, доне Хуане?"

"Цілу купу нісенітниць. Що ще я міг побачити без напрямку?"

Понеділок, 28 грудня 1964 року

"Ви казали мені, доне Хуане, що трава диявола випробовує чоловіків. Що саме ви мали на увазі?"

"Трава диявола схожа на жінку, і так само, як жінка, вона лестить чоловікам. Вона ставить для них пастки на кожному повороті. Вона зробила це з тобою, коли змусила тебе

—¿Cuánto tiempo, don Juan? —pregunté.

—Dos años o más.

—¿Qué habría pasado si muere la otra lagartija?

—Si muere la segunda lagartija, estás en verdadero peligro. Te quedas solo, sin guía. Si muere antes de que empieces la brujería, puedes suspenderla, pero entonces también tienes que dejar para siempre a la yerba del diablo. Si la lagartija muere estando en tu hombro, ya empezada la brujería, tendrías que seguir adelante, y eso es de veras la locura.

—¿Por qué es la locura?

—Porque en tales condiciones nada tiene sentido. Estás solo, sin guía, viendo cosas aterradoras, sin sentido.

—¿Qué quiere usted decir con «cosas sin sentido»?

—Cosas que vemos por nosotros mismos. Cosas que vemos cuando no tenemos rumbo. Significa también que la yerba del diablo está tratando de librarse de ti, empujándote al abismo.

—¿Conoce usted a alguien que haya experimentado eso?

—Sí. A *mí* me pasó eso. Sin la sabiduría de las lagartijas, me volví loco.

—¿Qué vio usted, don Juan?

—Un montón de pendejadas. ¿Qué otra cosa habría podido ver si no tenía rumbo?

Lunes, 28 de diciembre, 1964

—Me dijo usted, don Juan, que la yerba del diablo prueba a los hombres. ¿A qué se refería usted?

—La yerba del diablo es como una mujer, y como mujer halaga a los hombres. Les pone trampas a cada vuelta. Te puso una trampa forzándote a untarte la pasta en

paste on your forehead. She will try it again, and you will probably fall for it. I warn you against it. Don't take her with passion; the devil's weed is only one path to the secrets of a man of knowledge. There are other paths. But her trap is to make you believe that hers is the only way. I say it is useless to waste your life on one path, especially if that path has no heart."

"But how do you know when a path has no heart, don Juan?"

"Before you embark on it you ask the question: Does this path have a heart? If the answer is no, you will know it, and then you must choose another path."

"But how will I know for sure whether a path has a heart or not?"

"Anybody would know that. The trouble is nobody asks the question; and when a man finally realizes that he has taken a path without a heart, the path is ready to kill him. At that point very few men can stop to deliberate, and leave the path."

"How should I proceed to ask the question properly, don Juan?"

"Just ask it."

"I mean, is there a proper method, so I would not lie to myself and believe the answer is yes when it really is no?"

"Why would you lie?"

"Perhaps because at the moment the path is pleasant and enjoyable."

"That is nonsense. A path without a heart is never enjoyable. You have to work hard even to take it. On the other hand, a path with heart is easy; it does not make you work at liking it."

Don Juan suddenly changed the direction of the conversation and bluntly confronted me with the idea that I liked the

розтерти пасту на лобі. Вона намагатиметься зробити це знову, і ти, можливо, попадешся їй на гачок. Я застерігаю тебе проти цього. Не дозволяй собі пристрасного захоплення нею; трава диявола — це лише одна стежка до таємниць чоловіка знання. Існують інші стежки. Але її пасткою є змусити тебе повірити, що її стежка — це єдиний можливий шлях. Я кажу, що не варто марнувати своє життя на одну стежку, особливо якщо вона не має серця."

"Але як дізнатися, що якась стежка не має серця, доне Хуане?"

"Перш ніж піти нею, запитай себе: чи має ця стежка серце? Якщо відповідь буде «ні», ти знатимеш це, і тоді муситимеш обрати іншу стежку."

"Але як я дізнаюся напевне, має стежка серце чи ні?"

"Будь-хто може дізнатися про це. Проблема в тому, що ніхто не ставить цього запитання; і коли чоловік нарешті розуміє, що обрав стежку без серця, вона вже готова вбити його. У цій точці дуже мало хто може зупинитись, щоб зважити все й залишити свою стежку."

"Як правильно поставити це запитання, доне Хуане?"

"Просто постав його."

"Я маю на увазі, чи є якийсь правильний спосіб не збрехати самому собі й не прийняти негативну відповідь за позитивну?"

"Чому це ти брехатимеш?"

"Можливо, тому, що саме цієї миті стежка буде приємна й даватиме насолоду."

"Це нісенітниця. Стежка без серця ніколи не дає насолоди. Ти маєш тяжко працювати вже для того, щоб стати на неї. З іншого боку, стежка із серцем легка; тобі не доведеться докладати зусиль, щоб полюбити її."

Дон Хуан раптово змінив напрямок нашої розмови й без підхідців заявив, що я вподобав траву диявола. Я мусив визнати,

la frente. Y tratará de nuevo, y tú probablemente caerás. Te lo advierto. No la tomes con pasión; la yerba del diablo es sólo un camino a los secretos de un hombre de conocimiento, hay otros caminos. Pero su trampa es hacerte creer que el único camino es el suyo. Yo digo que es inútil desperdiciar la vida en un solo camino, sobre todo si ese camino no tiene corazón.

—Pero ¿cómo sabe usted cuándo no tiene corazón un camino, don Juan?

—Antes de embarcarte en cualquier camino tienes que hacer la pregunta: ¿tiene corazón este camino? Si la respuesta es no, tú mismo lo sabrás, y deberás entonces escoger otro camino.

—Pero ¿cómo sé de seguro si un camino tiene corazón o no?

—Cualquiera puede saber eso. El problema es que nadie hace la pregunta, y cuando uno por fin se da cuenta de que ha tomado un camino sin corazón, el camino está ya a punto de matarlo. En esas circunstancias muy pocos hombres pueden pararse a considerar, y más pocos aún pueden dejar el camino.

—¿Cómo debo proceder para hacer la pregunta apropiada, don Juan?

—Pregunta nada más.

—Lo que quiero decir es si hay un método indicado para que yo no me mienta a mí mismo y crea que la respuesta es sí cuando en realidad es no.

—¿Por qué habrías de mentir?

—Tal vez porque en el momento el camino es agradable y me gusta.

—Ésas son tonterías. Un camino sin corazón nunca es disfrutable. Hay que trabajar duro tan sólo para tomarlo. En cambio, un camino con corazón es fácil: no te hace trabajar por tomarle gusto.

Don Juan cambió de pronto el rumbo de la conversación y me enfrentó directamente con la idea de que me gustaba la yerba del diablo.

devil's weed. I had to admit that I had at least a preference for it. He asked me how I felt about his ally, the smoke, and I had to tell him that just the idea of it frightened me out of my senses.

"I have told you that to choose a path you must be free from fear and ambition. But the smoke blinds you with fear, and the devil's weed blinds you with ambition."

I argued that one needs ambition even to embark on any path, and that his statement that one had to be free from ambition did not make sense. A person has to have ambition in order to learn.

"The desire to learn is not ambition," he said. "It is our lot as men to want to know, but to seek the devil's weed is to bid for power, and that is ambition, because you are not bidding to know. Don't let the devil's weed blind you. She has hooked you already. She entices men and gives them a sense of power; she makes them feel they can do things that no ordinary man can. But that is her trap. And, the next thing, the path without a heart will turn against men and destroy them. It does not take much to die, and to seek death is to seek nothing."

що принаймні віддаю їй перевагу. Тоді він запитав, що я відчуваю стосовно його союзника, диму, і мені довелося сказати йому, що сама лише думка про нього лякає мене до нестями.

"Я говорив тобі, що, обираючи собі стежку, ти мусиш бути вільний від страху й честолюбства. Але дим засліплює тебе страхом, а трава диявола осліпляє тебе честолюбством."

Я заперечив, що честолюбство потрібне людині вже для того, щоб стати на якусь стежку, і тому його твердження про необхідність бути вільним від честолюбства не має сенсу. Людині потрібно мати честолюбство, щоб учитися.

"Бажання вчитися не є честолюбством, — мовив дон Хуан. — Прагнути до знання — це наша доля як людей, але шукати траву диявола означає жадати сили, що є честолюбством, бо тут немає прагнення до знань. Не дозволяй траві диявола засліплювати себе. Вона вже спіймала тебе на гачок. Вона принаджує чоловіків і дає їм відчуття сили; завдяки їй вони відчувають, що можуть робити речі, які не під силу жодному звичайному чоловікові. Але це її пастка. Бо потім стежка без серця обернеться проти людей і знищить їх. Небагато потрібно, щоб померти, і шукати смерті — це не шукати нічого."

Tuve que admitir que al menos sentía cierta inclinación hacia ella. Me preguntó cómo me sentía con respecto a su aliado, el humito, y tuve que decirle que la sola idea de tener que usarlo me asustaba hasta hacerme perder los sentidos.

—Te he dicho que para escoger un camino debes estar libre de miedo y de ambición. Pero el humito te ciega de miedo, y la yerba del diablo te ciega de ambición.

Argüí que se necesitaba ambición para emprender cualquier camino, y que su aseveración de que había que estar libre de ambición carecía de sentido. Una persona tiene que tener ambición para poder aprender.

—El deseo de aprender no es ambición —dijo—. El querer saber, es nuestro destino como hombres, pero convidar a la yerba del diablo es solicitar poder, y eso es ambición, porque no lo estás haciendo para saber. No dejes que la yerba del diablo te ciegue. Ya te tiene enganchado. Invita a los hombres y les da una sensación de poder; los hace sentirse capaces de hacer cosas que ningún hombre común puede. Pero ésa es su trampa. Y, luego, el camino sin corazón se vuelve contra los hombres y los destruye. No se necesita gran cosa para morir, y buscar la muerte es no buscar nada.

10

In the month of December, 1964, don Juan and I went to collect the different plants needed to make the smoking mixture. It was the fourth cycle. Don Juan merely supervised my actions. He urged me to take time, to watch, and to deliberate before I picked any of the plants. As soon as the ingredients had been gathered and stored, he prompted me to meet with his ally again.

Thursday, December 31, 1964

"Now that you know a bit more about the devil's weed and the smoke, you can tell more clearly which of the two you like better," don Juan said.

"The smoke really terrifies me, don Juan. I don't know exactly why, but I don't have a good feeling about it."

"You like flattery, and the devil's weed flatters you. Like a woman, she makes you feel good. The smoke, on the other hand, is the most noble power; he has the purest heart. He does not entice men or make them prisoners, nor does he love or hate. All he requires is strength. The devil's weed also requires strength, but of a different kind. It is closer to being virile with women. On the other hand, the strength required by the smoke is strength of the heart. You don't have that! But very few men have it. That is why I recommend that you learn more about the smoke. He rein-

10

У грудні 1964 року ми з доном Хуаном вирушили збирати різні рослини, необхідні для приготування курильної суміші. Це був четвертий цикл. Дон Хуан лише спостерігав за моїми діями. Він наполегливо радив мені не квапитися, бути обачним і зважувати все, перш ніж зірвати будь-яку з рослин. Щойно тільки всі інгредієнти були зібрані й поміщені на зберігання, він почав спонукати мене знову зустрітися з його союзником.

Четвер, 31 грудня 1964 року

"Тепер, коли ти знаєш трохи більше про траву диявола і дим, ти можеш краще визначити, хто з них тобі дужче подобається", — мовив дон Хуан.

"Дим справді жахає мене, доне Хуане. Я не знаю точно чому, але не почуваю до нього нічого хорошого."

"Ти полюбляєш лестощі, а трава диявола тобі лестить. Так само, як жінка, вона догоджає тобі й дарує добре самопочуття. Натомість дим — це значно шляхетніша сила; він має найчистіше серце. Він не заманює чоловіків і не робить їх бранцями, так само, як не відчуває любові чи ненависті до когось. Єдине, чого він вимагає, — це сила. Трава диявола також вимагає сили, але іншого роду. Вона ближча до чоловічої сили в поводженні з жінками. Тоді як сила, яку вимагає дим, — це сила серця. Ти її не маєш! Утім, дуже мало хто з чоловіків має її. Ось чому я раджу тобі дізнатися більше про

X

En el mes de diciembre, 1964, don Juan y yo fuimos a recolectar las diversas plantas necesarias para hacer la mezcla de fumar. Era el cuarto ciclo. Don Juan se limitó a supervisar mis acciones. Me instaba a no precipitarme, a observar y deliberar antes de cortar cualquiera de las plantas. En cuanto los ingredientes fueron reunidos y almacenados, me sugirió que debía tener un nuevo encuentro con su aliado.

Jueves, 31 de diciembre, 1964

—Ahora que sabes un poco más sobre la yerba del diablo y el humito, puedes decir con más claridad a cuál de los dos prefieres —dijo don Juan.

—En serio, el humito me da terror, don Juan. No sé exactamente por qué, pero no le tengo buen sentimiento.

—Te gusta el halago, y la yerba del diablo te halaga Igual que una mujer, te hace sentir bien. El humito, en cambio, es el poder más noble, el que tiene el corazón más puro. Ni incita a los hombres ni los aprisiona; ni ama ni odia. Todo lo que requiere es fuerza. La yerba del diablo también requiere fuerza, pero distinta. Algo más parecido a ser ardiente con las mujeres. En cambio, la fuerza que el humito requiere es la fuerza del corazón. Él no es como la yerba del diablo, llena de pasiones, celos y violencias. El humito es constante. No tienes que preocuparte de que a lo mejor se te olvidó algo y te va a llevar la chingada.

forces the heart. He is not like the devil's weed, full of passions, jealousies, and violence. The smoke is constant. You don't have to worry about forgetting something along the line."

Wednesday, January 27, 1965

On Tuesday, January 19, I smoked again the hallucinogenic mixture. I had told don Juan I felt very apprehensive about the smoke, and that it frightened me. He said I had to try it again to evaluate it with justice.

We walked into his room. It was almost two o'clock in the afternoon. He brought out the pipe. I got the charcoals, then we sat facing each other. He said he was going to warm up the pipe and awaken her, and if I watched carefully I would see how she glowed. He put the pipe to his lips three or four times, and sucked through it. He rubbed it tenderly. Suddenly he nodded, almost imperceptibly, to signal me to look at the pipe's awakening. I looked, but I couldn't see it.

He handed the pipe to me. I filled the bowl with my own mixture, and then picked a burning charcoal with a pair of tweezers I had made from a wooden clothespin and had been saving for this occasion. Don Juan looked at my tweezers and began to laugh. I vacillated for a moment, and the charcoal stuck to the tweezers. I was afraid to tap them against the pipe bowl, and I had to spit on the charcoal to put it out.

Don Juan turned his head away and covered his face with his arm. His body shook. For a moment I thought he was crying, but he was laughing silently.

дим. Він зміцнює серце. Він не схожий на траву диявола, яку переповняють пристрасті, ревнощі та шаленство. Дим постійний. Із ним тобі не потрібно непокоїтися, що зробиш раптом щось не так."

Середа, 27 січня 1965 року

У вівторок, 19 січня, я знову курив галюциногенну суміш. Перед тим я говорив дону Хуану, що дим сповнює мене поганими передчуттями і що він дуже мене лякає. Він сказав, що я маю знову спробувати дим, щоб оцінити його неупереджено.

Ми зайшли до нього в кімнату. Була майже друга година пополудні. Він дістав свою люльку. Я приніс жаринки, потім ми сіли обличчям один до одного. Він сказав, що збирається зігріти й розбудити люльку, і якщо я дивитимуся уважно, то побачу, як вона засяє. Десь три-чотири рази він підносив люльку до рота і смоктав крізь неї. Він ніжно потирав її. Раптово він майже невловимим рухом подав мені знак дивитися, як пробуджується люлька. Я дивився, але не зміг нічого побачити.

Він передав мені люльку. Я наповнив чашу своєю власною сумішшю, відтак сховав палаючу жаринку чимось на кшталт щипчиків, які я заздалегідь зладнав із дерев'яної прищіпки й тримав напоготові саме для цього випадку. Дон Хуан подивився на мої щипчики і зайшовся сміхом. Я завагався на якусь мить, і жаринка пристала до щипчиків. Я побоявся стукати щипчиками об чашу люльки, тому мені довелося плюнути на жаринку, щоб скинути її вбік.

Дон Хуан відвернувся й закрив обличчя рукою. Усе його тіло здригалося. На мить я подумав, що він плаче, але він безгучно сміявся.

Miércoles, 27 de enero, 1965

El martes 19 de enero fumé nuevamente la mezcla alucinógena. Le había dicho a don Juan que el humito me asustaba, y que le tenía mucha aprensión. Él dijo que yo debía probarlo de nuevo para evaluarlo con justicia.

Entramos en su cuarto. Eran casi las dos de la tarde. Sacó la pipa. Fui por las brasas y nos sentamos uno frente a otro. Dijo que iba a calentar la pipa y a despertarla, y que si me fijaba bien la vería relumbrar. Llevó la pipa a sus labios tres o cuatro veces y chupó a través de ella. La frotó con ternura. De pronto me hizo un signo casi imperceptible con la cabeza, indicándome que mirara el despertar de la pipa. Miré, pero no pude verlo.

Me entregó la pipa. Llené el cuenco con mi propia mezcla, y luego recogí una brasa usando unas tenazas que había hecho con unas pinzas de madera para ropa y que había estado guardando para esta ocasión. Don Juan miró mis tenazas y empezó a reír. Vacilé un momento, y el carbón se pegó a las tenazas. No me atreví a golpearlas contra el cuenco de la pipa, y tuve que escupir en la brasa para apagarla.

Don Juan volvió la cabeza y se cubrió el rostro con el brazo. Su cuerpo se sacudía. Por un momento creí que lloraba, pero estaba riendo en silencio.

The action was interrupted for a long time; then he swiftly picked up a charcoal himself, put it in the bowl, and ordered me to smoke. It required quite an effort to suck through the mixture; it seemed to be very compact. After the first try I felt I had sucked the fine powder into my mouth. It numbed my mouth immediately. I saw the glow in the bowl, but I never felt the smoke as the smoke of a cigarette is felt. Yet I had the sensation of inhaling something, something that filled my lungs first and then pushed itself down to fill the rest of my body.

I counted twenty inhalations, and then the count did not matter any longer. I began to sweat; don Juan looked at me fixedly and told me not to be afraid and to do exactly as he said. I tried to say “alright,” but instead I made a weird, howling sound. It went on resounding after I had closed my mouth. The sound startled don Juan, who had another attack of laughter. I wanted to say “yes” with my head, but I couldn’t move.

Don Juan opened my hands gently and took the pipe away. He ordered me to lie down on the floor, but not to fall asleep. I wondered if he was going to help me lie down but he did not. He just stared at me uninterruptedly. All of a sudden I saw the room tumbling, and I was looking at don Juan from a position on my side. From that point on the images became strangely blurry, as in a dream. I can vaguely recall hearing don Juan talk to me a great deal during the time I was immobilized.

I did not experience fear, or unpleasantness, during the state itself, nor was I sick upon awakening the next day. The

Процедура була надовго перервана; потім він сам швидко схопив жаринку, поклав її в чашу люльки й наказав мені курити. Щоб утягувати суміш крізь люльку, мені доводилося докладати чимале зусилля; очевидно, вона була дуже щільна. Після першої спроби я відчув, що всмоктав до рота дрібний порошок. Від нього мій рот одразу онімів. Я бачив, як розжарюється чаша люльки, але зовсім не відчував диму — так, як відчуваєш дим цигарки. І все ж я мав відчуття, ніби вдихаю щось таке, що спершу наповнило мої легені, а потім почало поширюватися вниз, заповнюючи собою решту мого тіла.

Я нарахував двадцять затяжок, а потім рахунок більше не мав значення. Я почав пітніти; дон Хуан пильно дивився на мене й велів мені не боятися і точно виконувати його вказівки. Я спробував сказати «гаразд», але натомість видав якийсь потойбічний виючий звук. Він продовжував лунати навіть після того, як я закрив рота. Почувши його, дон Хуан спочатку здригнувся від несподіванки, а потім знову зайшовся сміхом. Я хотів дати ствердну відповідь кивком голови, але не міг поворухнутися.

Дон Хуан обережно розтиснув мої долоні й забрав із них люльку. Він наказав мені лягти на підлогу, але не засинати. Мені було цікаво, чи допоможе дон Хуан мені лягти, але він нічого не робив. Він лише невідривно дивився на мене своїм пильним поглядом. Зненацька я побачив, як кімната різко перевернулася, і я вже дивився на дона Хуана, лежачи боком на підлозі. З цього моменту картинки в мене перед очима стали дивно змазані, як уві сні. Я можу невиразно пригадати, що, поки я лежав так знерухомлений, дон Хуан довгий час щось мені говорив.

Я не відчував страху й не мав жодних неприємних відчуттів протягом усього мого перебування в цьому стані, і після пробудження

La acción se interrumpió largo rato luego él mismo recogió velozmente una brasa, la puso en el cuenco y me ordenó fumar. Se requería todo un esfuerzo para chupar a través de la mezcla; parecía ser muy compacta. Tras el primer intento ya tenía yo el fino polvo en la boca. La adormeció al punto. Yo veía el resplandor en el cuenco, pero jamás sentí el humo como se siente el humo de un cigarro. Sin embargo, tenía la sensación de inhalar algo, algo que primero llenaba mis pulmones y luego se impulsaba hacia abajo para llenar el resto de mi cuerpo.

Conté veinte inhalaciones, y después la cuenta ya no importó. Empecé a sudar; don Juan me miró fijamente y me dijo que no tuviera miedo e hiciese exactamente lo que él me indicara. Traté de responder «bueno», pero en vez de ello produje un extraño sonido ululante. Continuó resonando después de que hube cerrado la boca. El sonido sobresaltó a don Juan, quien tuvo otro ataque de risa. Quise decir «sí» con la cabeza, pero ésta no podía moverla.

Don Juan me abrió suavemente las manos y se llevó la pipa. Me ordenó acostarme en el piso, pero sin dormirme. Pensé que tal vez me ayudaría a acostarme, pero no lo hizo. Sólo me miraba sin interrupción. De pronto vi girar el cuarto y me hallé mirando a don Juan desde una postura de costado. A partir de ese punto, las imágenes se hicieron extrañamente borrosas, como en un sueño. Puedo acordarme vagamente de haber oído a don Juan hablarme mucho durante el tiempo que estuve inmovilizado.

No experimenté miedo, ni desagrado, durante el estado en sí, ni me sentí mal al despertar el día siguiente. Lo único fuera de

only thing out of the ordinary was that I could not think clearly for some time after waking up. Then gradually, in a period of four or five hours, I became myself again.

Wednesday, January 20, 1965

Don Juan did not talk about my experience, nor did he ask me to relate it to him. His sole comment was that I had fallen asleep too soon.

"The only way to stay awake is to become a bird, or a cricket, or something of the sort," he said.

"How do you do that, don Juan?"

"That is what I am teaching you. Do you remember what I said to you yesterday while you were without your body?"

"I can't recall clearly."

"I am a crow. I am teaching you how to become a crow. When you learn that, you will stay awake, and you will move freely; otherwise you will always be glued to the ground, wherever you fall."

Sunday, February 7, 1965

My second attempt with the smoke took place about midday on Sunday, January 31. I woke up the following day in the early evening. I had the sensation of possessing an unusual power to recollect whatever don Juan had said to me during the experience. His words were imprinted on my mind. I kept on hearing them with extraordinary clarity and persistence. During this attempt another fact became obvious to me: my entire body had become numb soon after I began to swallow the fine powder, which

наступного дня мені зовсім не було зле. Незвичайним було лише те, що, прокинувшись, я певний час не міг ясно думати. Потім поступово, за чотири-п'ять годин, я знову став самим собою.

Середа, 20 січня 1965 року

Дон Хуан не говорив зі мною про мій досвід і не просив мене розповісти про нього. Він лише зауважив, що я надто швидко заснув.

"Єдиний спосіб не заснути — це стати птахом, або цвіркуном, або ще чимось подібним", — промовив він.

"Як ви це робите, доне Хуане?"

"Це те, чого я тебе навчаю. Хіба ти не пам'ятаєш, що я говорив тобі вчора, поки ти був без свого тіла?"

"Я не можу чітко згадати."

"Я ворона. Я вчу тебе, як стати вороною. Коли ти цього навчишся, то залишатимешся пробудженим і зможеш вільно пересуватися; в іншому разі ти завжди будеш приклеєний до землі там, де впадеш."

Неділя, 7 лютого 1965 року

Моя наступна спроба з димом відбулася близько полудня в неділю, 31 січня. Я прокинувся наступного дня надвечір. Я мав таке відчуття, ніби володію якоюсь незвичайною силою згадувати все, що казав мені дон Хуан протягом усього досвіду. Його слова були закарбовані в моєму мозку. Вони продовжували лунати у мене в голові з надзвичайною ясністю й наполегливістю. Протягом цієї спроби для мене став очевидним іще один факт: усе моє тіло заціпеніло невдовзі після того, як я почав ковтати

lo común fue que no pude pensar con claridad por un largo rato después de despertar. Luego, gradualmente, en un periodo de cuatro o cinco horas, volví a ser yo mismo.

Miércoles, 20 de enero, 1965

Don Juan no habló de mi experiencia, ni me pidió que se la relatara. Solamente comentó que me había dormido demasiado pronto.

—La única forma de seguir despierto es convertirse en pájaro o grillo o algo por el estilo —dijo.

—¿Cómo se hace eso, don Juan?

—Es lo que te estoy enseñando. ¿Te acuerdas de lo que te dije ayer cuando estabas sin cuerpo?

—No puedo recordar claramente.

—Yo soy un cuervo. Te estoy enseñando a convertirte en cuervo. Cuando aprendas eso, seguirás despierto y te moverás con libertad; de otro modo siempre estarás pegado al suelo, dondequiera que caigas.

Domingo, 7 de febrero, 1965

Mi segunda prueba con el humito tuvo lugar a eso del mediodía del domingo 31 de enero. Desperté al día siguiente, al empezar la noche. Me sentía poseedor de un poder fuera de lo común para recordar lo que don Juan me había dicho durante la experiencia. Sus palabras estaban impresas en mi mente. Yo seguía oyéndolas con claridad y persistencia extraordinarias. Durante esta prueba hubo otro hecho que se me hizo obvio: mi cuerpo entero se había entumido poco después de que empecé a tragar el polvo fino que se, metía en

got into my mouth every time I sucked the pipe. Thus I not only inhaled the smoke, but also ingested the mixture.

I tried to narrate my experience to don Juan; he said I had done nothing important. I mentioned that I could remember everything that had happened, but he did not want to hear about it. Every memory was precise and unmistakable. The smoking procedure had been the same as in the previous attempt. It was almost as if the two experiences were perfectly juxtaposable, and I could start my recollection from the time the first experience ended. I clearly remembered that from the time I fell to the ground on my side I was completely devoid of feeling or thought. Yet my clarity was not impaired in any way. I remember thinking my last thought at about the time the room became a vertical plane: "I must have clunked my head on the floor, yet I don't feel any pain."

From that point on I could only see and hear. I could repeat every word don Juan had said. I followed each one of his directions. They seemed clear, logical, and easy. He said that my body was disappearing and only my head was going to remain, and in such a condition the only way to stay awake and move around was by becoming a crow. He commanded me to make an effort to wink, adding that whenever I was capable of winking I would be ready to proceed. Then he told me that my body had vanished completely and all I had was my head; he said the head never disappears because the head is what turns into a crow.

He ordered me to wink. He must have repeated this command, and all his other commands, countless times, because I could remember all of them with extraordinary clarity. I must have winked, because he said

дрібний порошок, що потрапляв мені до рота при кожній затяжці. Таким чином, я не лише вдихав дим, але також ковтав суміш.

Я спробував переповісти мій досвід дону Хуану; він сказав, що я не зробив нічого важливого. Я зазначив, що можу згадати все, що відбувалося, але він не захотів слухати про це. Кожний мій спогад був точний і дуже виразний. Процедура куріння була така сама, що й під час попередньої спроби. Здавалося, ніби один досвід ідеально накладався на інший, і я міг відтворити в пам'яті весь ланцюжок подій із тієї миті, коли закінчився перший досвід. Я чітко пам'ятав, що після того, як упав боком на долівку, я взагалі не мав жодних відчуттів чи думок. І все ж це аж ніяк не вплинуло на мою ясність сприйняття. Я пам'ятаю мою останню думку приблизно тієї миті, коли кімната стала вертикально: "Я, певно, вдарився головою об підлогу, але не відчуваю ніякого болю".

Із цього моменту я міг лише дивитися й слухати. Я міг би повторити кожне слово, вимовлене доном Хуаном. Я виконував кожну з його вказівок. Вони видавалися мені зрозумілими, логічними і нескладними. Він сказав, що моє тіло зникає й залишиться тільки моя голова, і за таких умов єдина можливість зберегти ясність розуму й пересуватися — це стати вороною. Він скомандував мені робити зусилля, щоб кліпнути, додавши, що коли я буду в змозі кліпати, то буду готовий продовжувати. Потім він повідомив, що моє тіло вже повністю зникло і все, що я маю, — це моя голова; він сказав, що голова не може зникнути, бо саме вона перетворюється на ворону.

Він наказав мені кліпати. Цю і всі інші свої команди він, мабуть, повторював безліч разів, бо я можу згадати кожну з них із надзвичайною ясністю. Очевидно, я кліпав, бо він повідомив, що я готовий, і наказав

mi boca cada vez que yo chupaba la pipa. De modo que, no sólo inhalaba el humo, sino también ingería la mezcla.

Traté de narrar mi experiencia a don Juan; él dijo que yo no había hecho nada importante. Dije que podía recordar cuanto había ocurrido, pero él no quería saber de eso. Cada recuerdo era preciso e inconfundible. El proceso de fumar había sido el mismo que en el intento previo. Era casi como si ambas experiencias perfectamente pudieran yuxtaponerse, y yo pudiese iniciar mi recuento desde el momento en que la primera experiencia terminaba. Recordaba con claridad que desde el instante de caer de costado sobre el piso estuve completamente privado de sentimiento y pensamiento. Pero mi claridad no se menoscaba en modo alguno. Recuerdo haber tenido mi último pensamiento más o menos en el momento en que el cuarto se convirtió en un plano vertical: «Debí de golpearme la cabeza en el suelo, pero no siento dolor».

Desde ese momento sólo pude ver y oír. Me era posible repetir cada palabra que don Juan había dicho. Seguí una por una todas sus indicaciones. Parecían claras, lógicas y fáciles. Dijo que mi cuerpo estaba desapareciendo y sólo mi cabeza quedaría, y en tal circunstancia la única manera de seguir despierto y moverse era convertirse en cuervo. Me ordenó esforzarme por parpadear, añadiendo que cuando pudiese hacerlo estaría listo para proceder. Luego me dijo que mi cuerpo se había desvanecido por entero y que yo no tenía sino mi cabeza; dijo que la cabeza nunca desaparece porque es lo que se transforma en cuervo.

Me ordenó parpadear. Sin duda repitió esta orden, y todas las otras, incontables veces, pues yo podía acordarme de ellas con claridad extraordinaria. Debí de parpadear, pues don Juan dijo que me hallaba listo y me

I was ready and ordered me to straighten up my head and put it on my chin. He said that in the chin were the crow's legs. He commanded me to feel the legs and observe that they were coming out slowly. He then said that I was not solid yet, that I had to grow a tail, and that the tail would come out of my neck. He ordered me to extend the tail like a fan, and to feel how it swept the floor.

Then he talked about the crow's wings, and said they would come out of my cheekbones. He said it was hard and painful. He commanded me to unfold them. He said they had to be extremely long, as long as I could stretch them, otherwise I would not be able to fly. He told me the wings were coming out and were long and beautiful, and that I had to flap them until they were real wings.

He talked about the top of my head next and said it was still very large and heavy, and its bulk would prevent my flying. He told me that the way to reduce its size was by winking; with every wink my head would become smaller. He ordered me to wink until the top weight was gone and I could jump freely. Then he told me I had reduced my head to the size of a crow, and that I had to walk around and hop until I had lost my stiffness.

There was one last thing I had to change, he said, before I could fly. It was the most difficult change, and to accomplish it I had to be docile and do exactly as he told me. I had to learn to see like a crow. He said that my mouth and nose were going to grow between my eyes until I had a strong beak. He said that crows see straight to the side, and commanded me to turn my head and look at him with one eye. He said that if I

мені випростати голову й покласти її на підборіддя. Він сказав, що підборіддя — це лапи ворони. Він скомандував мені відчути лапи й спостерігати, як вони повільно з'являються. Потім він сказав, що я ще не став твердий, що мені потрібно відростити хвоста і що цей хвіст з'явиться з моєї шиї. Він наказав мені розпустити хвоста, як віяло, й відчути, як він підмітає підлогу.

Потім він заговорив про воронячі крила і сказав, що вони виростуть із моїх вилиць. Він зазначив, що це буде важкий і болісний процес. Він скомандував мені розгорнути їх. Він сказав, що вони мають бути надзвичайно довгі, такі довгі, як я тільки спроможуся їх витягнути, інакше я не зможу літати. Він сказав мені, що крила вже з'являються, і вони довгі та прекрасні, і що я маю махати ними, поки вони не стануть справжніми крилами.

Далі він заговорив про верхню частину моєї голови й повідомив, що вона ще дуже велика й важка і її маса не дасть мені змоги літати. Він сказав мені, що її розміри можна зменшити за допомогою кліпання; із кожним новим кліпанням моя голова зменшуватиметься. Він наказав мені кліпати доти, поки вага вгорі не зникне і я зможу вільно стрибати. Потім він повідомив мені, що я вже зменшив мою голову до розмірів голови ворони і тепер я маю походити й пострибати, поки не позбудуся скутості рухів.

Він сказав, що мені залишилося змінити ще одну річ, перш ніж я зможу полетіти. Це була найскладніша зміна, і щоб здійснити її, я маю виявити тямущість і робити все в точності так, як він мені казатиме. Я маю навчитися бачити, як ворона. Він повідомив, що мій рот і ніс ростимуть у мене між очима, поки не утворять сильний дзьоб. Він сказав, що ворони бачать перпендикулярно в кожний бік, і скомандував мені повернути голову й подивитися на нього одним оком. Далі він

ordenó enderezar la cabeza y ponerla sobre la barbilla. Dijo que en la barbilla estaban las patas de cuervo. Me instó a sentir las patas y a observar que iban saliendo despacio. Luego dijo que yo no estaba sólido aún, que debía crecerme una cola, y que la cola saldría de mi cuello. Me ordenó extender la cola como un abanico y sentirla barrer el suelo.

Luego habló de las alas del cuervo, y dijo que saldrían de mis pómulos. Dijo que era duro y doloroso. Me ordenó desplegarlas. Dijo que habían de ser extremadamente largas, tanto como me fuera posible extenderlas; de otro modo no podría yo volar. Me dijo que las alas estaban saliendo y eran largas y hermosas, y que yo debía agitarlas hasta que fueran alas de verdad.

Habló de la parte superior de mi cabeza y dijo que aún era muy grande y pesada; su bulto me impediría el vuelo. La manera de reducir su tamaño era parpadear; con cada parpadeo mi cabeza se achicaría más. Me ordenó parpadear hasta que el peso de arriba hubiese desaparecido y yo pudiera saltar libremente. Luego me dijo que había reducido mi cabeza al tamaño de un cuervo, y que debía caminar y saltar hasta perder la tiesura.

Antes de poder volar, dijo, tenía yo que cambiar una última cosa. Era el cambio más difícil, y para llevarlo a cabo debía ser dócil y hacer exactamente lo que él me dijera. Tenía que aprender a ver corro un cuervo. Dijo que mí boca y nariz iban a crecer entre mis ojos hasta dotarme de un pico fuerte. Dijo que los cuervos ven directamente de lado, y me ordenó volver la cabeza y mirarlo con un ojo. Dijo que si deseaba cambiar y mirar

wanted to change and look with the other eye I had to shake my beak down, and that that movement would make me look through the other eye. He ordered me to shift from one eye to the other. And then he said I was ready to fly, and that the only way to fly was to have him toss me into the air.

I had no difficulty whatsoever eliciting the corresponding sensation to each one of his commands. I had the perception of growing bird's legs, which were weak and wobbly at first. I felt a tail coming out of the back of my neck and wings out of my cheekbones. The wings were folded deeply. I felt them coming out by degrees. The process was hard but not painful. Then I winked my head down to the size of a crow. But the most astonishing effect was accomplished with my eyes. My bird's sight!

When don Juan directed me to grow a beak, I had an annoying sensation of lack of air. Then something bulged out and created a block in front of me. But it was not until don Juan directed me to see laterally that my eyes actually were capable of having a full view to the side. I could wink one eye at a time and shift the focusing from one eye to the other. But the sight of the room and all the things in it was not like an ordinary sight. Yet it was impossible to tell in what way it was different. Perhaps it was lopsided, or perhaps things were out of focus. Don Juan became very big and glowy. Something about him was comforting and safe. Then the images blurred; they lost their outlines, and became sharp abstract patterns that flickered for a while.

повідомив, що якщо я захочу змінити перспективу й бачити другим оком, я маю просто труснути дзьобом униз, і завдяки цьому руху дивитимуся вже іншим своїм оком. Він наказав мені поперемінно дивитися лівим і правим оком. А потім він сказав, що я готовий до польоту і єдиний спосіб полетіти полягає в тому, щоб він підкинув мене в повітря.

Я не мав жодних труднощів із тим, щоб викликати відповідне відчуття для кожної його команди. Я сприймав, як ростуть пташині лапи, які спершу були слабкі й хисткі. Я відчував, як із задньої частини шиї виростає хвіст, а з вилиць — крила. Крила були складені дуже глибоко. Я відчував, як вони поступово розгортаються назовні. Цей процес був важкий, але не болісний. Потім за допомогою кліпання я зменшив свою голову до розмірів воронячої. Але найдивовижніший ефект стався з моїми очима. Мій зір став пташиним!

Коли я під керівництвом дона Хуана відрощував дзьоб, то мав неприємне відчуття, ніби мені бракувало повітря. Потім щось випнулося назовні й утворило масивну форму переді мною. Проте мої очі стали здатні на повний панорамний огляд лише після того, як дон Хуан велів мені дивитися вбік. Я міг кліпати ними по черзі й поперемінно змінювати фокусування з одного ока на інше. Але вигляд кімнати й усіх речей у ній не був звичний для мене. І все ж було неможливо визначити, чим саме він відрізнявся. Можливо, він був якийсь нахилений, або ж речі вийшли з фокуса. Дон Хуан став дуже великий і світляний. Щось у ньому було заспокійливе й безпечне. Потім усі образи затуманилися; вони втратили свої чіткі контури й перетворилися на контрастні абстрактні візерунки, що мерехтіли якийсь час.

con el otro ojo, sacudiera el pico hacia abajo, y que ese movimiento me haría mirar con el otro ojo. Me ordenó alternar de uno a otro varias veces. Y entonces dijo que yo estaba listo para volar, y que el único modo de volar era que él me arrojase al aire.

No tuve la menor dificultad en despertar la sensación correspondiente a cada una de sus órdenes. Percibí cómo me crecían patas de ave, débiles y vacilantes al principio. Sentí una cola salir de mi nuca y alas de mis pómulos. Las alas estaban profundamente plegadas. Las sentí brotar por grados. El proceso era difícil pero no doloroso. Luego, parpadeando, reduje mi cabeza al tamaño de un cuervo. Pero el efecto más asombroso se llevó a cabo con mis ojos. ¡Mi vista de pájaro!

Cuando don Juan dirigió el crecimiento del pico, tuve una molesta sensación de falta de aire. Entonces brotó un bulto, creando un bloque frente a mí. Pero sólo cuando don Juan me indicó mirar lateralmente fueron mis ojos capaces de tener en realidad un panorama completo de lado. Podía yo cerrar un ojo y cambiar el enfoque al otro. Pero la visión del cuarto y de todos los objetos que había en él no era una visión ordinaria. Sin embargo, resultaba imposible decir en qué forma difería. Acaso estaba ladeada, o quizá las cosas se hallasen fuera de foco. Don Juan se hizo muy grande y resplandeciente. Algo en él era confortante y seguro. Luego las imágenes se borraron; perdieron sus contornos y se volvieron nítidos diseños abstractos que cintilaron un rato.

Sunday, March 28, 1965

On Thursday, March 18, I smoked again the hallucinogenic mixture. The initial procedure was different in small details. I had to refill the pipe bowl once. After I had finished the first batch, don Juan directed me to clean the bowl, but he poured the mixture into the bowl himself because I lacked muscular coordination. It took a great deal of effort to move my arms. There was enough mixture in my bag for one refill. Don Juan looked at the bag and said this was my last attempt with the smoke until the next year because I had used up all my provisions.

He turned the little bag inside out and shook the dust into the dish that held the charcoals. It burned with an orange glow, as if he had placed a sheet of transparent material over the charcoals. The sheet burst into flame, and then it cracked into an intricate pattern of lines. Something zigzagged inside the lines at high speed. Don Juan told me to look at the movement in the lines. I saw something that looked like a small marble rolling back and forth in the glowing area. He leaned over, put his hand into the glow, picked out the marble, and placed it in the pipe bowl. He ordered me to take a puff. I had a clear impression that he had put the small ball into the pipe so that I would inhale it. In a moment the room lost its horizontal position. I felt a profound numbness, a sensation of heaviness.

When I awakened, I was lying on my back at the bottom of a shallow irrigation ditch, immersed in water up to my chin. Someone was holding my head up. It was don Juan. The first thought I had was that the water in the channel had an unusual

Неділя, 28 березня 1965 року

У четвер, 18 березня, я знову курив галюциногенну суміш. Цього разу початкова процедура дещо відрізнялася. Я мав ще раз наповнити сумішшю чашу люльки. Коли я викурив першу порцію, дон Хуан звелів мені почистити чашу, але вже сам поклав у неї суміш, бо в мене була порушена м'язова координація. Щоб рухати руками, мені доводилося докладати великих зусиль. Суміші в моєму мішечку було достатньо лише на одне куріння люльки. Дон Хуан подивився на мішечок і сказав, що до наступного року це моя остання спроба з димом, бо я використав усі свої запаси.

Дон Хуан вивернув мішечок сподом назовні й витрусив увесь порох із нього в миску з жаринками. Він зайнявся жовтогарячим полум'ям, ніби на жаринки поклали лист якогось прозорого матеріалу. Лист спалахнув і потім розсипався на заплутаний візерунок ліній. Щось рухалося зигзагом усередині цих ліній на великій швидкості. Дон Хуан велів мені стежити за рухом у лініях. Я побачив щось схоже на маленький крем'ях, що перекочувався взад і вперед усередині розжареної ділянки. Дон Хуан нахилився, сунув руку просто в цей жар, витяг із нього крем'ях і поклав його в чашу люльки. Він наказав мені зробити затяжку. Я мав чітке враження, що він поклав цю маленьку кулю до люльки саме для того, щоб я її вдихнув. В одну мить кімната втратила своє горизонтальне положення. Я відчував глибоке заціпеніння та важкість.

Прийшовши до тями, я виявив, що лежу горілиць на дні неглибокого зрошувального рівчака, занурений у воду до підборіддя. Хтось підтримував мою голову. Це був дон Хуан. Перша моя думка була про те, що вода в каналі мала якусь незвичайну якість;

Domingo, 28 de marzo, 1965

El jueves 18 de marzo fumé de nuevo la mezcla alucinógena; El procedimiento inicial varió en pequeños detalles. Tuve que volver a llenar una vez el cuenco de la pipa. Cuando terminé la primera dotación, don Juan me indicó limpiar el cuenco, pero él mismo vertió la mezcla, pues yo carecía de coordinación muscular. Me costaba mucho esfuerzo mover los brazos. Había en mi bolsa mezcla suficiente para una nueva carga. Don Juan miró la bolsa y dijo que aquélla era mi última prueba con el humito hasta el año siguiente, pues ya había agotado mis provisiones.

Volvió del revés la bolsita y sacudió el polvo sobre el plato de las brasas. Ardió con un resplandor naranja, como si don Juan hubiera puesto sobre los carbones una lámina de material transparente. La lámina estalló en llamas, y luego se quebró en un intrincado diseño de líneas. Algo describía zigzags dentro de las líneas, a gran velocidad. Don Juan me dijo que mirara el movimiento en las líneas. Vi algo que parecía una canica pequeña rodando de un lado a otro en el área resplandeciente. Él se agachó, metió la mano en el resplandor, recogió la canica y la colocó en el cuenco de la pipa. Me ordenó dar una fumada. Tuve la clara impresión de que había puesto la pequeña bola en la pipa para que yo la inhalase. En un momento el cuarto perdió su posición horizontal. Experimenté un entumecimiento profundo, una sensación pesada.

Al despertar, yacía de espaldas en el fondo de una zanja de riego poca profunda, sumergido en agua hasta la barbilla. Alguien sostenía mi cabeza. Era don Juan. Mi primer pensamiento fue que el agua en la zanja tenía una calidad insólita: era fría y pesada. Me

quality; it was cold and heavy. It slapped lightly against me, and my thoughts cleared with every movement it made. At first the water had a bright green halo, or fluorescence, which soon dissolved, leaving only a stream of ordinary water.

I asked don Juan about the time of the day. He said it was early morning. After a while I was completely awake, and got out of the water.

"You must tell me all you saw," don Juan said when we got to his house. He also said he had been trying to "bring me back" for three days, and had had a very difficult time doing it. I made numerous attempts to describe what I had seen, but I could not concentrate. Later on, during the early evening, I felt I was ready to talk with don Juan, and I began to tell him what I remembered from the time I had fallen on my side, but he did not want to hear about it. He said the only interesting part was what I saw and did after he "tossed me into the air and I flew away."

All I could remember was a series of dreamlike images or scenes. They had no sequential order. I had the impression that each one of them was like an isolated bubble, floating into focus and then moving away. They were not, however, merely scenes to look at. I was inside them. I took part in them. When I tried to recollect them at first, I had the sensation that they were vague, diffused flashes, but as I thought about them I realized that each one of them was extremely clear although totally unrelated to ordinary seeing—hence, the sensation of vagueness. The images were few and simple.

As soon as don Juan mentioned that he had "tossed me into the air" I had a faint recollection of an absolutely clear scene in

вона була холодна й важка. Вона м'яко накочувалася на мене, і з кожним її рухом мої думки ставали ясніші. Спершу вода мала яскраво-зелений ореол або світіння, яке невдовзі розсіялося, залишивши тільки потік звичайної води.

Я запитав у дона Хуана, котра година. Він сказав, що це був ранній ранок. Трохи згодом я повністю оговтався й вибрався з води.

"Ти мусиш розповісти мені все, що бачив", — промовив дон Хуан, коли ми дісталися до його дому. Він повідомив, що протягом трьох днів намагався «повернути мене» і що це була дуже нелегка справа для нього. Я зробив багато спроб описати те, що бачив, але ніяк не міг зосередитися. Пізніше, вже надвечір, я нарешті відчув, що готовий до розмови з доном Хуаном, і почав розповідати йому все, що пам'ятав, починаючи з тієї миті, коли упав боком на долівку, але він не захотів про це слухати. Його цікавить лише те, сказав він, що я бачив і робив після того, як він «підкинув мене в повітря і я полетів».

Усе, що я міг згадати, — це низка розрізнених картин чи сцен, які я бачив, ніби уві сні. Вони не мали лінійної послідовності. Я мав таке враження, що кожна з них була ніби окремий пухирець, який впливає у фокус, а потім так само зникає з поля зору. Проте це не були просто сцени для споглядання. Я був усередині них. Я брав у них участь. Коли я спробував згадати їх уперше, то мав відчуття, що це були якісь неясні, розмиті спалахи; але мірою того, як я думав про них, я збагнув, що кожна з цих сцен була надзвичайно чіткою, хоча й абсолютно неспіввідносною зі звичайним баченням — звідки й виникало це відчуття розмитості. Картин було лише декілька, і всі вони були прості.

Як тільки дон Хуан згадав, що «підкинув мене в повітря», у мене одразу виник млосний спогад абсолютно чіткої сцени, у якій я

golpeaba suavemente, y mis ideas se aclaraban a cada uno de sus movimientos. Al principio el agua tenía un halo o fluorescencia verde brillante que pronto se disolvió, dejando sólo una corriente de agua común.

Pregunté la hora a don Juan. Dijo que era temprano, de mañana. Tras un rato, ya completamente despierto, salí del agua.

—Debes decirme todo lo que viste —dijo don Juan cuando llegamos a su casa. También dijo que había estado tratando de «hacerme volver» durante tres días, y había tenido muchas dificultades al hacerlo. Hice muchos intentos de describir lo que había visto, pero no podía concentrarme. Más tarde, al anochecer, me sentí listo para hablar con don Juan y empecé a contarle lo que recordaba desde el momento en que caí de costado, pero él no quería oír de eso. Dijo que la única parte interesante era lo que vi e hice después de que él «me echó al aire y yo salí volando».

Todo cuanto recordaba era una serie de imágenes o escenas oníricas. No tenían orden de secuencia. Tuve la impresión de que cada una era como una burbuja aislada, que flotaba hasta quedar en foco y luego se alejaba. Sin embargo, no eran simplemente escenas para mirar. Yo estaba dentro de ellas. Tomaba parte en ellas. Cuando traté de evocarlas, tuve al principio la sensación de que eran destellos vagos, difusos, pero pensándolas me di cuenta de que cada una era extremadamente clara, aunque sin relación alguna con mi forma ordinaria de ver las cosas, de allí la sensación de vaguedad. Las imágenes eran pocas y sencillas.

Apenas don Juan mencionó haberme «echado al aire», tuve un leve recuerdo de una escena absolutamente clara en la cual yo lo

which I was looking straight at him from some distance away. I was looking at his face only. It was monumental in size. It was flat and had an intense glow. His hair was yellowish, and it moved. Each part of his face moved by itself, projecting a sort of amber light.

The next image was one in which don Juan had actually tossed me up, or hurled me, in a straight onward direction. I remember I "extended my wings and flew." I felt alone, cutting through the air, painfully moving straight ahead. It was more like walking than like flying. It tired my body. There was no feeling of flowing free, no exuberance.

Then I remembered an instant in which I was motionless, looking at a mass of sharp, dark edges set in an area that had a dull, painful light; next I saw a field with an infinite variety of lights. The lights moved and flickered and changed their luminosity. They were almost like colors. Their intensity dazzled me.

At another moment, an object was almost against my eye. It was a thick, pointed object; it had a definite pinkish glow. I felt a sudden tremor somewhere in my body and saw a multitude of similar pink forms coming toward me. They all moved on me. I jumped away.

The last scene I remembered was three silvery birds. They radiated a shiny, metallic light, almost like stainless steel, but intense and moving and alive. I liked them. We flew together.

Don Juan did not make any comments on my recounting.

дивився прямо на нього з певної відстані. Я дивився лише на його обличчя. Воно мало монументальні розміри. Воно було пласке і яскраво сяяло. Його волосся мало жовтуватий колір, і воно рухалося. Кожна частинка його обличчя рухалася сама по собі, випромінюючи щось на кшталт бурштинового світла.

У наступній картині дон Хуан уже підкинув мене вгору або, скоріше, жбурнув у повітря прямо від себе. Я пам'ятаю, як «розправив крила й полетів». Я відчував самоту, розтинаючи крилами повітря і з болем просуваючись прямо вперед. Це більше нагадувало ходіння пішки, а не політ. Це втомлювало моє тіло. Не було ніякого відчуття вільного ширяння, ніякого піднесення.

Потім мені пригадався один момент, коли я був нерухомий і дивився на якусь кутасту масу з гострими темними краями — усе це перебувало в місці, залитому тьмяним, болючим світлом; потім я побачив поле з незліченною кількістю різних вогнів. Вогні рухалися, мерехтіли і змінювали свою яскравість. Вони були майже як барви. Їхнє блискуче сяйво засліплювало мене.

Був іще один момент, коли в мене майже перед самими очима з'явився якийсь предмет. Він був товстий і загострений; він мав виразне блідо-рожеве світіння. Я відчув раптове тремтіння десь у своєму тілі й побачив силу-силенну подібних рожевих форм, що рухалися в мій бік. Вони всі насувалися на мене. Я відстрибнув геть.

Останньою сценою, яку я пам'ятав, були три сріблясті птахи. Вони випромінювали сліпуче світло з металічним блиском, майже як нержавіюча сталь, тільки ще яскравіше; це світло рухалося й було живе. Птахи сподобалися мені. Ми полетіли далі разом.

Дон Хуан ніяк не прокоментував моєї розповіді.

miraba de lleno, desde alguna distancia. Miraba sólo su cara. Tenía un tamaño monumental. Era plana, con un resplandor intenso. Su cabello era amarillento y se movía. Cada parte de su rostro se movía por sí misma, proyectando una especie de luz ámbar.

La siguiente imagen era una en que don Juan me echaba realmente al aire, o me aventaba, en una dirección recta hacia adelante. Recuerdo que «extendí mis alas y volé». Me sentía solo, rasgando el aire, avanzando derecho, penosamente. Era más como caminar que como volar. Cansaba mi cuerpo. No había sentimiento de fluir libre, no había júbilo.

Entonces recordé un instante hallarme inmóvil, mirando una masa de filos agudos, oscuros, en un área que tenía una luz opaca y dolorosa; luego vi un campo con una variedad infinita de luces. Las luces se movían y parpadeaban y cambiaban su luminosidad. Eran casi como colores. Su intensidad me deslumbraba.

En otro momento, había un objeto casi contra mi ojo. Era grueso y puntiagudo; tenía un definido brillo rosáceo. Sentí un temblor súbito en alguna parte del cuerpo y vi una multitud de formas rosadas similares venir hacia mí. Todas se me acercaban. Me alejé de un salto.

La última escena que recordé fue de tres aves plateadas. Irradiaban una luz metálica, lustrosa, casi como acero inoxidable pero intensa y móvil y viva. Me gustaron. Volamos juntos.

Don Juan no hizo ningún comentario sobre mi recuento.

Tuesday, March 23, 1965

The following conversation took place the next day, after the recounting of my experience.

Don Juan said: “It does not take much to become a crow. You did it and now you will always be one.”

“What happened after I became a crow, don Juan? Did I fly for three days?”

“No, you come [/came] back at nightfall as I had told you to.”

“But how did I come back?”

“You were very tired and went to sleep. That is all.”

“I mean did I fly back?”

“I have already told you. You obeyed me and came back to the house. But don’t concern yourself with that matter. It is of no importance.”

“What is important, then?”

“In your whole trip there was only one thing of great value—the silvery birds!”

“What was so special about them? They were just birds.”

“Not just birds—they were crows.”

“Were they white crows, don Juan?”

“The black feathers of a crow are really silvery. The crows shine so intensely that they are not bothered by other birds.”

“Why did their feathers look silvery?”

“Because you were seeing as a crow sees. A bird that looks dark to us looks white to a crow. The white pigeons, for instance, are pink or bluish to a crow; sea gulls are yellow. Now, try to remember how you joined them.”

I thought about it, but the birds were a dim, disassociated image which had no continuity. I told him I could remember only that I felt I had flown with them. He asked me whether I had joined them in the air or on the ground, but I could not possibly answer that. He became almost angry with me. He demanded that I think about it. He said: “All

Вівторок, 23 березня 1965 року

Наступного дня після переповідання мого досвіду між нами відбулася така розмова.

Дон Хуан сказав: “Стати вороною не так вже й складно. Ти зробив це і відтепер будеш вороною завжди.”

“Що було після того, як я став вороною, доне Хуане? Невже я літав аж три дні?”

“Ні. Ти повернувся з настанням сутінків, як я тобі й велів.”

“Але як я повернувся?”

“Ти був дуже втомлений і ліг спати. Ось і все.”

“Я маю на увазі, я що, прилетів назад?”

“Я вже сказав тобі. Ти послухався мене й повернувся додому. Але не забивай собі цим голову. Це зовсім не важливе.”

“Що ж тоді важливе?”

“Єдина річ в усій твоїй подорожі, що має велику вагу, — це сріблясті птахи.”

“Що в них такого особливого? Це були просто птахи.”

“Не просто птахи — це були ворони.”

“Білі ворони, доне Хуане?”

“Чорне вороняче пір’я насправді є сріблястим. Ворони виблискують так яскраво, що інші птахи їх не чіпають.”

“Але чому їхнє пір’я виглядає сріблястим?”

“Бо ти бачив так, як бачить ворона. Птах, що здається нам темним, для ворони виглядатиме білим. Білі голуби, наприклад, для ворони рожеві або блакитні; чайки для неї — жовті. Тепер спробуй згадати, як ти приєднався до них.”

Я замислився про це, але птахи були туманним, незв’язним образом. Я сказав йому, що пам’ятаю лише відчуття, як летів із ними. Він запитав мене, де я до них приєднався — у повітрі чи на землі, але я не зміг нічого на це відповісти. Він майже розсердився на мене. Він вимагав, щоб я серйозно думав про це. Він сказав: “Усе це ні чорта не значитиме;

Martes, 23 de marzo, 1965

La siguiente conversación tuvo lugar al otro día, después del relato de mi experiencia.

Don Juan dijo: —No se necesita gran cosa para volverse cuervo. Lo hiciste y ahora siempre lo serás.

—¿Qué pasó después de que me volví cuervo, don Juan? ¿Volé durante tres días?

—No; regresaste al caer la noche, como yo te había dicho.

—Pero, ¿cómo regresé?

—Estabas muy cansado y te dormiste. Eso es todo.

—Quiero decir, ¿volé de regreso?

—Ya te dije. Me obedeciste y regresaste a la casa. Pero no te preocupes por ese asunto. No tiene importancia.

—¿Qué es importante, entonces?

—En todo tu viaje hubo una sola cosa de gran valor: ¡los pájaros plateados!

—¿Qué tenían de especial? Sólo eran pájaros.

—No. Eran cuervos.

—¿Eran cuervos blancos, don Juan?

—Las plumas negras del cuervo son en realidad plateadas. Los cuervos brillan tan fuerte que las demás aves no los molestan.

—¿Por qué parecían plateadas sus plumas?

—Porque estabas viendo como cuervo. Un ave que nos parece oscura le parece blanca a un cuervo. Las palomas blancas, por ejemplo, son rosas o azuladas para un cuervo; las gaviotas son amarillas. Ahora, trata de recordar cómo te juntaste con ellos.

Pensé en eso, pero los cuervos eran una imagen nebulosa, disociada, sin continuidad. Le dije que sólo podía recordar que sentí haber volado con ellos. Preguntó si me les había unido en el aire o en la tierra, pero yo no tenía modo de responder. Casi se enojó conmigo. Exigió que pensara en eso. Dijo: —Todo esto vale pura madre, no es sino un

this will not mean a damn; it will be only a mad dream unless you remember correctly." I strained myself to recollect, but I could not.

Saturday, April 3, 1965

Today I thought of another image in my "dream" about the silvery birds. I remembered seeing a dark mass with myriads of pinholes. In fact, the mass was a dark cluster of little holes. I don't know why I thought it was soft. As I was looking at it, three birds flew straight at me. One of them made a noise; then all three of them were next to me on the ground.

I described the image to don Juan. He asked me from what direction the birds had come. I said I couldn't possibly determine that. He became quite impatient and accused me of being inflexible in my thinking. He said I could very well remember if I tried to, and that I was afraid to let myself become less rigid. He said that I was thinking in terms of men and crows, and that I was neither a man nor a crow at the time that I wanted to recollect.

He asked me to remember what the crow had said to me. I tried to think about it, but my mind played on scores of other things instead. I couldn't concentrate.

Sunday, April 4, 1965

I took a long hike today. It got quite dark before I reached don Juan's house. I was thinking about the crows when suddenly a very strange "thought" crossed my mind. It was more like an impression or a feeling than a thought. The bird that had made the noise said they were coming from

воно буде лише примарним видінням, якщо ти не згадаєш усе належним чином". Я з усієї сили намагався згадати, але не зміг.

Субота, 3 квітня 1965 року

Сьогодні мені прийшла ще одна картина з мого «сну» про сріблястих птахів. Я згадав, що бачив якусь темну масу з міріадами крихітних отворів. Фактично, ця маса була темним скупченням дрібних вічок. Не знаю чому, але я подумав, що вона м'яка. Поки я дивився на неї, просто до мене підлетіли три птахи. Один із них створював якийсь шум; потім усі троє опинилися на землі поруч зі мною.

Я описав цю картину дону Хуану. Він запитав мене, який був напрямок польоту цих птахів, коли вони підлітали до мене. Я сказав, що, мабуть, не зможу визначити, звідки вони з'явилися. Він став досить нетерплячий і звинуватив мене у негнучкості мислення. Він сказав, що я зміг би дуже добре все пригадати, якби постарався, і що я просто боюся дозволити собі стати менш закостенілим. Він сказав, що я зараз мислю категоріями людей і ворон, але я не був ані людиною, ані вороною в той час, який хочу згадати.

Він велів мені пригадати, що сказала мені ворона. Я намагався думати про це, але натомість у мене в голові безладно проносилися думки про безліч інших речей. Я не міг зосередитися.

Неділя, 4 квітня 1965 року

Сьогодні я довго гуляв, зайшовши досить далеко від оселі дона Хуана. Коли я повернувся, вже зовсім стемніло. Я саме розмірковував про ворон, коли у мене в голові промайнула дуже дивна «думка». Вона більше нагадувала якесь враження або відчуття, ніж думку. Птах, який створював шум, нібито сказав,

sueño de loco, a menos que recuerdes correctamente. — Me esforcé por hacer memoria, pero no pude.

Sábado, 3 de abril, 1965

Hoy pensé en otra imagen de mi «sueño» sobre los cuervos plateados. Recordé haber visto una masa oscura con miríadas de agujeros de alfiler. De hecho, la masa era un conglomerado de agujeritos. Ignoro por qué pensé que era blanda. Cuando estaba mirándola, tres aves volaron directamente hacia mi. Una de ellas hizo un ruido; luego las tres se hallaban junto a mí, en tierra.

Describí la imagen a don Juan. Me preguntó de que dirección habían venido las aves. Le dije que no me era posible determinarlo. Se impacientó bastante y me acusó de ser rígido en mi pensamiento. Dijo que muy bien podría recordar si trataba de hacerlo, y que en realidad yo tenía miedo de volverme menos rígido. Dijo que yo estaba pensando en términos de hombres y cuervos, y que no era ni hombre ni cuervo en el momento del que deseaba acordarme.

Me pidió recordar lo que me había dicho el cuervo. Traté de pensar en ello, pero mi mente jugaba con veintenas de cosas ajenas al asunto. No podía concentrarme.

Domingo, 4 de abril, 1965

Hoy di una larga caminata. Ya había oscurecido bastante cuando llegué a la casa de don Juan. Iba pensando en los cuervos cuando de pronto un «pensamiento» muy extraño cruzó por mi mente. Era como una impresión o sentimiento, más que pensamiento. El ave que había hecho el ruido dijo que venían del

the north and were going south, and when we met again they would be coming the same way.

I told don Juan what I had thought up, or maybe remembered. He said, "Don't think about whether you remembered it or made it up. Such thoughts fit men only. They do not fit crows, especially those you saw, for they are the emissaries of your fate. You are already a crow. You will never change that. From now on the crows will tell you with their flight about every turn of your fate. In which direction did you fly with them?"

"I couldn't know that, don Juan!"

"If you think properly you will remember. Sit on the floor and tell me the position in which you were when the birds flew to you. Close your eyes and make a line on the floor."

I followed his suggestion and determined the point.

"Don't open your eyes yet!" He proceeded, "In which direction did you all fly in relation to that point?"

I made another mark on the ground.

Taking these points of orientation as a reference, don Juan interpreted the different patterns of flight the crows would observe to foretell my personal future or fate. He set up the four points of the compass as the axis of the crows' flight.

I asked him whether the crows always followed the cardinal points to tell a man's fate. He said that the orientation was mine alone; whatever the crows did in my first meeting with them was of crucial importance. He insisted on my recalling every detail, for the message and the pattern of the "emissaries" were an individual, personalized matter.

що вони прилетіли з півночі й прямують на південь, і коли ми знову зустрінемося, вони летітимуть у тому самому напрямку.

Я розповів дону Хуану про те, що домислив або, можливо, згадав. Він сказав: "Не думай про те, згадав ти це чи вигадав. Такі думки властиві лише людям. Ворони так не думають, особливо ті, яких ти зустрів, бо вони є посланцями твоєї долі. Ти вже ворона. Ти ніколи не зміниш цього. Відтепер ворони повідомлятимуть тобі своїм польотом про кожний поворот твоєї долі. У якому напрямку ти полетів із ними?"

"Я не міг цього знати, доне Хуане!"

"Якщо ти думатимеш належним чином, то все згадаєш. Сідай додолу й повідом мені, в якому місці ти був, коли птахи підлетіли до тебе. Заплющ очі й проведи лінію на підлозі."

Я зробив, як він велів, і позначив точку.

"Не розплющуй поки що очей! — продовжував він. — В якому напрямку ви всі полетіли відносно цієї точки?"

Я зробив іншу позначку на землі.

Узявши ці дві позначки за вихідні точки для визначення напрямків, дон Хуан витлумачив різні патерни польоту, яких дотримуватимуться ворони, щоб передрікати моє особисте майбутнє чи долю. Він визначив чотири напрями відносно сторін світу як осі польоту ворон.

Я запитав його, чи ворони завжди дотримуються сторін світу, щоб передрікати долю людини. Він відповів, що це визначення напрямків стосується лише мене; хоч би що ворони робили під час моєї першої зустрічі з ними, це було критично важливе. Він наполягав на тому, щоб я згадав кожну найдрібнішу деталь, бо послання і патерн «посланців[74]» — це дуже індивідуальна, особистісна справа.

norte e iban al sur, y cuando nos encontráramos de nuevo vendrían por el mismo camino.

Conté a don Juan lo que había pensado, o quizá recordado. Él dijo: —No pienses si lo recordaste o lo inventaste. Esos pensamientos pertenecen sólo a los hombres, no a los cuervos, y menos aún a los cuervos que viste, porque son los emisarios de tu destino. Tú ya eres un cuervo. Nunca cambiarás eso. De ahora en adelante, los cuervos te señalarán con su vuelo cada vuelta de tu destino. ¿Hacia dónde volaste con ellos?

—¡No podría saber eso, don Juan!

—Si piensas como se debe, recordarás. Siéntate en el suelo y dime en qué posición estabas cuando las aves volaron a ti. Cierra los ojos y haz una raya en el suelo.

Seguí su indicación y determiné el punto.

—¡No abras todavía los ojos! —prosiguió—: ¿Para dónde volaron todos en relación con ese punto?

Hice otra marca en el piso.

Tomando como referencia estos puntos de orientación, don Juan interpretó las diferentes pautas de vuelo que los cuervos observarían para predecir mi futuro personal o destino. Puse los cuatro puntos cardinales como eje del vuelo de los cuervos.

Le pregunté si los cuervos siempre seguían los puntos cardinales para anunciar el destino de un hombre. Dijo que la orientación era sólo mía; lo que los cuervos hicieron en mi primera reunión con ellos tenía importancia crucial. Insistió en que recordara cada detalle, porque el mensaje y la pauta de los «emisarios» eran un asunto individual, personalizado.

[74] Emissary (англ.) — посланець; емісар; агент; розвідник, вивідач. Тут використовується те саме слово, що й на позначення «посланця сновидіння» (*dreaming emissary*) у «Мистецтві сновидства».

There was one more thing he insisted I should remember, and that was the time of day when the emissaries left me. He asked me to think of the difference in the light around me between the time when I "began to fly" and the time when the silvery birds "flew with me." When I first had the sensation of painful flight, it was dark. But when I saw the birds, everything was reddish—light red, or perhaps orange.

He said: "That means it was late in the day; the sun was not down yet. When it is completely dark a crow is blind with whiteness and not with darkness, the way we are at night. This indication of the time places your last emissaries at the end of the day. They will call you, and as they fly above your head, they will become silvery white; you will see them shining against the sky, and it will mean your time is up. It will mean you are going to die and become a crow yourself."

"What if I see them during the morning?"

"You won't see them in the morning!"

"But crows fly all day."

"Not your emissaries, you fool!"

"How about *your* emissaries, don Juan?"

"Mine will come in the morning. There will also be three of them. My benefactor told me that one could shout them back to black if one does not want to die. But now I know it can't be done. My benefactor was given to shouting, and to all the clatter and violence of the devil's weed. I know the smoke is different because he has no passion. He is fair. When your silvery emissaries come for you, there is no need to shout at them. Just fly with them as you have already done. After they have collected you they will reverse directions, and there will be four of them flying away."

Була ще одна річ, яку я за наполяганням дона Хуана обов'язково мав згадати, а саме, в який час доби посланці покинули мене. Він просив мене згадати різницю в освітленні навколо мене між часом, коли я «почав летіти», і часом, коли сріблясті птахи «полетіли зі мною». Коли в мене вперше з'явилося відчуття болісного польоту, було темно. Але коли я побачив птахів, усе було червоняste — світло-червоне або, можливо, помаранчеве.

Він сказав: "Це означає, що був кінець дня; сонце ще не зайшло. Коли настає суцільна темрява, ворона засліплена білістю, а не мороком, як ми вночі. Тож ця ознака часу свідчить про те, що твої посланці з'являться наприкінці дня. Вони покличуть тебе, і коли пролітатимуть над твоєю головою, то стануть сріблясто-білими; ти побачиш, як вони засяють на тлі неба, і це означатиме, що твій час вийшов. Це означатиме, що ти зараз помреш і сам перетворишся на ворону."

"А що як я побачу їх уранці?"

"Ти не побачиш їх уранці!"

"Але ж ворони літають увесь день."

"Тільки не твої посланці, дурню!"

"А як щодо *ваших* посланців, доне Хуане?"

"Мої з'являться вранці. Їх також буде три. Мій доброчинець казав мені, що якщо ти не хочеш помирати, то можеш криком знову зробити їх чорними. Але тепер я знаю, що цього не можна робити. Мій доброчинець був схильний до криків, а також до всього ґвалту й шаленства трави диявола. Я знаю, що дим інший, бо він не має ніяких пристрастей. Він безсторонній. Коли твої сріблясті посланці прийдуть за тобою, немає потреби кричати на них. Просто лети разом із ними, як ти вже робив. Узявши тебе із собою, вони змінять напрямок, і їх буде вже четверо, що летітимуть геть."

Había una cosa más de la cual me instaba a acordarme: la hora en que me dejaron los emisarios. Me pidió pensar en la diferencia de la luz a mi alrededor entre la hora en que «empecé a volar» y la hora en que las aves plateadas «volaron conmigo». Cuando tuve inicialmente la sensación de vuelo penoso, estaba oscuro. Pero cuando vi a las aves, todo se hallaba rojizo: rojo claro, o tal vez naranja.

—Eso quiere decir que era casi el fin del día —dijo don Juan—; pero todavía no se había metido el sol. Cuando está todo oscuro, un cuervo se ciega de blancura y no de oscuridad, como nosotros de noche. Esta indicación de la hora quiere decir que tus emisarios finales vendrán al fin del día. Te llamarán, y al volar sobre tu cabeza se volverán blancos plateados; los verás brillar contra el cielo y eso querrá decir que llegó tu hora final. Querrá decir que te vas a morir y a volverte cuervo por última vez.

—¿Y si los veo de mañana?

—¡No los verás de mañana!

—Pero los cuervos vuelan todo el día.

—¡Tus emisarios no, tonto!

—¿Y *sus* emisarios, don Juan?

—Los míos vendrán de mañana. También serán tres. Mi benefactor me dijo que, si uno no quiere morir, puede volverlos negros a gritos. Pero ahora sé que no vale la pena. Mi benefactor era dado a gritar, y a todo el barullo y la violencia de la yerba del diablo. Yo sé que el humito es diferente porque no tiene pasión. Es justo. Cuando tus emisarios plateados lleguen por ti, no hay necesidad de gritarles. Vuela con ellos como ya lo hiciste. Después de haberte recogido darán media vuelta, y los cuatro se irán volando.

Saturday, April 10, 1965

I had been experiencing brief flashes of disassociation, or shallow states of nonordinary reality.

One element from the hallucinogenic experience with the mushrooms kept recurring in my thoughts: the soft, dark mass of pinholes. I continued to visualize it as a grease or an oil bubble which began to draw me to its center. It was almost as if the center would open up and swallow me, and for very brief moments I experienced something resembling a state of nonordinary reality. As a result I suffered moments of profound agitation, anxiety, and discomfort, and I willfully strove to end the experiences as soon as they began.

Today I discussed this condition with don Juan. I asked for advice. He seemed to be unconcerned and told me to disregard the experiences because they were meaningless, or rather valueless. He said the only experiences worth my effort and concern would be those in which I saw a crow; any other kind of “vision” would be merely the product of my fears. He reminded me again that in order to partake of the smoke it was necessary to lead a strong, quiet life. Personally I seemed to have reached a dangerous threshold. I told him I felt I could not go on; there was something truly frightening about the mushrooms.

In going over the images I recalled from my hallucinogenic experience, I had come to the unavoidable conclusion that I had seen the world in a way that was structurally different from ordinary vision. In other states of nonordinary reality I had undergone, the forms and the patterns I had visualized were always within the confines of my visual conception of the world. But the sensation of seeing under the influence of the hallucinogenic smoke mi-

Субота, 10 квітня 1965 року

Я переживав короткочасні спалахи дизасоціації, або неглибокі стани незвичайної реальності.

Один елемент із галюциногенного досвіду з грибами постійно спливав у моїх думках: м’яка темна маса крихітних отворів. Далі я візуалізував її як жировий чи олійний міхур, що починав затягувати мене до свого центру. Це було так, ніби його центр розкривається й проковтує мене, і на дуже короткі миті я досвідчував щось схоже на стан незвичайної реальності. У результаті цього я переживав моменти сильного збудження, тривожності й дискомфорту, і я цілеспрямовано намагався припиняти ці досвіди, щойно тільки вони починалися.

Сьогодні я обговорював цей мій стан із доном Хуаном. Я попрохав у нього поради. Його, здавалося, ця тема не дуже цікавила. Він лише сказав мені не надавати значення цим переживанням й ігнорувати їх, бо вони позбавлені сенсу, або, точніше, не мають жодної цінності. Він сказав, що моїх зусиль та уваги вартують лише ті досвіди, в яких я побачу ворону; будь-які інші «видіння» — це просто результат моїх страхів. Він знову нагадав мені, що для того, щоб долучитися до диму, необхідно вести сильне, тихомирне життя. Особисто ж мені здавалося, що я досяг якогось небезпечного порога. Я поділився з ним своїм відчуттям, що не можу продовжувати далі; у цих грибах було щось справді застрашливе.

Перебираючи в голові картини, які я згадував зі свого галюциногенного досвіду, я дійшов неминучого висновку, що бачив світ у спосіб, який був структурно відмінний від звичайного зору. В інших станах незвичайної реальності, які я пережив, візуалізовані мною форми й патерни завжди перебували в межах мого зорового уявлення про світ. Але моє відчуття бачення під впливом галюциногенної димової суміші не було

Sábado, 10 de abril, 1965

Había estado experimentando breves destellos de disociación, o estados superficiales de realidad no ordinaria.

Un elemento de la experiencia alucinógena con los hongos recurría sin cesar en mis pensamientos: la masa de agujeritos blanda y oscura. Continué visualizándola como una burbuja de grasa o de aceite que empezaba a tirar de mí hacia su centro. Era casi como si el centro fuera a abrirse y a tragarme, y en momentos muy breves yo experimentaba algo semejante a un estado de realidad no ordinaria. Como resultado, sufría instantes de profunda agitación, angustia e incomodidad, y luchaba por poner fin a las experiencias apenas comenzaban.

Hoy discutí esta condición con don Juan. Pedí consejo. Él no pareció preocuparse, y me indicó olvidarme de esas experiencias, porque carecían de significado o más bien de valor. Dijo que las únicas experiencias dignas de mi esfuerzo y atención serían aquéllas en los que viera un cuervo; cualquier otra clase de «visión» no sería sino el producto de mis temores. Me recordó una vez más que para usar el humito era necesario llevar una vida fuerte, calmada. En lo personal, yo parecía haber alcanzado un umbral peligroso. Le dije que me sentía incapaz de proseguir; había en los hongos algo verdaderamente aterrador.

Al repasar las imágenes evocadas de mi experiencia alucinógena, yo había llegado a la conclusión inevitable de que había visto el mundo en una forma estructuralmente distinta de la visión ordinaria. En otros estados de realidad no ordinaria que había atravesado, las formas y los diseños que visualizaba se hallaban siempre dentro de los confines de mi concepción visual del mundo. Pero la sensación de ver bajo la influencia de la mezcla alucinógena de fumar

xture was not the same. Everything I saw was in front of me in a direct line of vision; nothing was above or below that line of vision.

Every image had an irritating flatness, and yet, disconcertingly, a profound depth. Perhaps it would be more accurate to say that the images were a conglomerate of unbelievably sharp details set inside fields of different light; the light in the fields moved, creating an effect of rotation.

After probing and exerting myself to remember, I was forced to make a series of analogies or similes in order to "understand" what I had "seen." Don Juan's face, for instance, looked as if he had been submerged in water. The water seemed to move in a continuous flow over his face and hair. It so magnified them that I could see every pore in his skin or every hair on his head whenever I focused my vision. On the other hand, I saw masses of matter that were flat and full of edges, but did not move because there was no fluctuation in the light that came from them.

I asked don Juan what were the things that I had seen. He said that because this was the first time I was seeing as a crow the images were not clear or important, and that later on with practice I would be able to recognize everything.

I brought up the issue of the difference I had detected in the movement of light. "Things that are alive," he said, "move inside, and a crow can easily see when something is dead, or about to die, because the movement has stopped or is slowing down to a stop. A crow can also tell when something is moving too fast, and by the same token a crow can tell when something is moving just right."

"What does it mean when something is moving too fast, or just right?"

таке саме. Усе, що я бачив, розташовувалося переді мною на прямій лінії зору; ніщо не було вище або нижче від цієї лінії зору.

Кожна картина мала якусь дратівну пласкатість і водночас — що викликало в мене сум'яття — величезну глибину. Мабуть, було б правильніше сказати, що всі картини були поєднанням неймовірно чітких деталей, розташованих усередині полів різної освітленості; світло в цих полях рухалося, створюючи ефект обертання.

Після тривалих роздумів і напружених спроб усе згадати я був змушений удатися до серії аналогій чи порівнянь для «осмислення» того, що я «бачив». Наприклад, обличчя дона Хуана мало такий вигляд, ніби він був занурений у воду. Здавалося, що вода безперервним потоком тече над його лицем і волоссям. Це створювало такий сильний ефект збільшування, що я міг розрізнити кожну пору на його шкірі й кожну волосинку на його голові, коли фокусував на них свій погляд. З іншого боку, я бачив маси речовини, що були пласкі й кутасті, але не рухалися, бо у світлі, яке від них надходило, не було ніякого коливання.

Я запитав дона Хуана, що за речі я бачив. Він сказав, що оскільки я вперше бачив як ворона, всі ці образи не були чіткі або важливі, але пізніше, із практикою, я буду здатен розпізнавати все.

Я запитав його про цю відмінність, яку виявив у русі світла. "Речі, що є живими, — відповів він, — рухаються всередині, і ворона може легко побачити, коли щось мертве чи близьке до смерті, бо рух там зупиняється або вповільнюється, поки зовсім не спиниться. Ворона також може розрізнити, коли щось рухається занадто швидко, і так само може визначити, коли щось рухається як слід."

"Що це означає, коли щось рухається занадто швидко або як слід?"

no era la misma. Todo lo que veía estaba frente a mí en una línea directa de visión; nada había encima ni abajo de esa línea de visión.

Cada imagen tenía una irritante planura, y sin embargo, desconcertantemente, una gran profundidad. Acaso seria más exacto decir que las imágenes eran un conglomerado de detalles increíblemente precisos colocados dentro de campos de luz diferente; la luz se movía en los campos, creando un efecto de rotación.

Después de aguijarme y esforzarme por recordar, me hallé obligado a hacer una serie de analogías o símiles para «entender» lo que había «visto». El rostro de don Juan, por ejemplo, parecía como sumergido en el agua. El agua parecía moverse en un fluir continuo sobre la cara y el cabello. Los amplificaba a tal grado que, cuando yo enfocaba mi visión, podía ver cada poro de la piel o cada cabello de la cabeza. Por otra parte, vi masas de materia planas y llenas de aristas, pero no se movían porque no había fluctuación en la luz proveniente de ellas.

Pregunté a don Juan qué eran las cosas que vi. Dijo que, siendo ésta la primera vez que yo veía como cuervo, las imágenes no eran claras ni importantes, y que más tarde, con la práctica, me sería posible reconocerlo todo.

Saqué a colación la diferencia que había notado en el movimiento de la luz. —Las cosas que están vivas —dijo él— se mueven por dentro, y un cuervo puede ver con facilidad cuándo algo está muerto, o a punto de morir, porque el movimiento ya se paró o se va parando. Un cuervo sabe también cuando algo se mueve demasiado aprisa, y por lo mismo sabe cuando algo se mueve al paso justo.

—¿Qué significa cuando algo se mueve demasiado aprisa, o al paso justo?

"It means a crow can actually tell what to avoid and what to seek. When something is moving too fast inside, it means it is about to explode violently, or to leap forward, and a crow will avoid it. When it moves inside just right, it is a pleasing sight and a crow will seek it."

"Do rocks move inside?"

"No, not rocks or dead animals or dead trees. But they are beautiful to look at. That is why crows hang around dead bodies. They like to look at them. No light moves inside them."

"But when the flesh rots, doesn't it change or move?"

"Yes, but that is a different movement. What a crow sees then is millions of things moving inside the flesh with a light of their own, and that is what a crow likes to see. It is truly an unforgettable sight."

"Have you seen it yourself, don Juan?"

"Anybody who learns to become a crow can see it. You will see it yourself."

At this point I asked don Juan the unavoidable question.

"Did I really become a crow? I mean would anyone seeing me have thought I was an ordinary crow?"

"No. You can't think that way when dealing with the power of the allies. Such questions make no sense, and yet to become a crow is the simplest of all matters. It is almost like frolicking; it has little usefulness. As I have already told you, the smoke is not for those who seek power. It is only for those who crave to see. I learned to become a crow because these birds are the most effective of all. No other birds bother them, except perhaps larger,

"Це означає, що ворона може точно розрізнити, чого їй треба уникати і що шукати. Коли щось рухається всередині занадто швидко, це означає, що воно ось-ось шалено вибухне або стрімко кинеться вперед, і ворона уникатиме цього. Коли ж воно рухається всередині як слід, це приємне видовище, і ворона шукатиме його."

"А камені рухаються всередині?"

"Ні, ані в каменях, ані в мертвих тваринах чи в засохлих деревах немає внутрішнього руху. Проте вони дуже гарні на вигляд. Саме тому ворони кружляють навколо трупів. Їм подобається на них дивитись. Усередині них зовсім немає руху світла."

"Але коли плоть гниє, хіба в ній не відбуваються зміни чи внутрішній рух?"

"Так, але це зовсім інший рух. Те, що бачить тоді ворона, це мільйони крихітних світляних цяток, які рухаються всередині плоті й сяють своїм власним світлом; саме на них так полюбляє дивитися ворона. Це справді незабутнє видовище."

"А ви самі бачили таке, доне Хуане?"

"Це може побачити кожен, хто навчиться перетворюватись на ворону. Ти й сам це побачиш."

Ось тут я й поставив дону Хуану невідхильне запитання:

"Я що, справді став вороною? Я маю на увазі — будь-хто, побачивши мене, вважав би, що перед ним звичайна ворона?"

"Ні. Ти не можеш так думати, коли маєш справу із силою союзників. Такі запитання не мають сенсу; і все ж стати вороною — це найпростіша з усіх справ. Майже як пустощі; користі з цього небагато. Як я вже казав тобі, дим не для тих, хто шукає силу. Він лише для тих, хто палко бажає бачити. Я навчився ставати вороною, бо ці птахи найбільш придатні з усіх. Їх не турбують жодні інші птахи, крім хіба що великих голодних орлів, але ворони літають зграями й можуть захистити

—Significa que un cuervo sabe de hecho qué evitar y qué buscar. Cuando algo se mueve demasiado aprisa por dentro, quiere decir que está a punto de estallar con violencia, o de pegar el brinco, y un cuervo lo evita. Cuando se mueve por dentro al paso justo, es una vista placentera y un cuervo la busca.

—¿Se mueven las rocas por dentro?

—No, ni las rocas ni los animales muertos ni los árboles muertos. Pero es hermoso mirarlos. Por eso los cuervos andan por donde hay cadáveres. Les gusta mirarlos. Ninguna luz se mueve dentro de ellos.

—Pero cuando la carne se pudre, ¿no cambia ni se mueve?

—Sí, pero ese movimiento es distinto. Lo que el cuervo ve entonces son millones de cosas moviéndose dentro de la carne con luz propia, y eso es lo que le gusta ver. Verdaderamente es una vista inolvidable.

—¿La ha visto usted, don Juan?

—Cualquiera que aprenda a volverse cuervo la puede ver. Tú mismo la verás.

En este punto hice a don. Juan la pregunta inevitable.

—¿Me convertí realmente en cuervo? O mejor dicho, ¿habría pensado cualquiera, al verme, que era yo un cuervo común?

—No. No puedes pensar así cuando tratas con el poder de los aliados. Esas preguntas no tienen sentido, y eso que volverse cuervo es lo más simple que hay. Es casi como travesura; tiene poca utilidad. Como ya te he dicho, el humito no es para los que buscan poded. Es sólo para quienes anhelan ver. Yo aprendí a volverme cuervo porque son las aves más efectivas de todas. Ninguna otra las molesta, a menos que sean águilas grandes y hambrientas, pero los cuervos vuelan en parvadas y pueden

hungry eagles, but crows fly in groups and can defend themselves. Men don't bother crows either, and that is an important point. Any man can distinguish a large eagle, especially an unusual eagle, or any other large, unusual bird, but who cares about a crow? A crow is safe. It is ideal in size and nature. It can go safely into any place without attracting attention. On the other hand, it is possible to become a lion or a bear, but that is rather dangerous. Such a creature is too large; it takes too much energy to become one. One can also become a cricket, or a lizard, or even an ant, but that is even more dangerous, because large animals prey on small creatures."

I argued that what he was saying meant that one really changed into a crow, or a cricket, or anything else. But he insisted I was misunderstanding.

"It takes a very long time to learn to be a proper crow," he said. "But you did not change, nor did you stop being a man. There is something else."

"Can you tell me what the something else is, don Juan?"

"Perhaps by now you know it yourself. Maybe if you were not so afraid of becoming mad, or of losing your body, you would understand this marvelous secret. But perhaps you must wait until you lose [your] fear to understand what I mean."

себе. Люди також не чіпають ворон, і це важливий момент. Будь-хто може помітити великого орла, особливо якщо в ньому буде щось незвичайне, чи взагалі будь-якого іншого великого, незвичного птаха, але кому є діло до ворони? Ворона в безпеці. Вона ідеальна за розміром і за своєю природою. Вона може безпечно з'являтися в будь-якому місці, не привертаючи до себе уваги. З іншого боку, можна стати левом чи ведмедем, але це досить небезпечно. Такі створіння занадто великі; і подібна трансформація потребує забагато енергії. Можна також стати цвіркуном чи ящіркою або навіть мурахою, але це ще небезпечніше, бо великі тварини полюють на малих створінь."

Я заперечив, сказавши, що його слова означають можливість реального перетворення у ворону, або на цвіркуна, чи на будь-що інше. Але він наполягав, що я неправильно його розумію.[75]

"Потрібен дуже довгий час, щоб навчитися бути повноцінною вороною, — мовив він. — Але ти не змінився, і не перестав бути людиною. Існує іще дещо."

"Ви можете сказати мені, доне Хуане, що таке оце «іще дещо»?"

"Можливо, ти й сам уже знаєш. Може бути, якби ти так не боявся збожеволіти чи втратити своє тіло, то зрозумів би цю дивовижну таємницю. Але, мабуть, ти муситимеш чекати, поки не позбудешся [свого] страху, щоб зрозуміти, що я маю на увазі."

defenderse. Tampoco los hombres molestan a los cuervos, y eso es importante. Cualquiera puede distinguir un águila grande, sobre todo un águila fuera de lo común, o cualquier otra ave grande y fuera de lo común, pero, ¿a quién le interesa un cuervo? Un cuervo está seguro. Es ideal en tamaño y en naturaleza. Puede meterse donde sea sin llamar la atención. En cambio, volverse oso o león es posible, pero sale bastante peligroso. Una criatura de ésas es demasiado grande; se necesita demasiada energía para convertirse en ella. También puede uno volverse grillo, o lagartija, o hasta hormiga, pero eso es todavía más arriesgado, porque los animales grandes cazan a las criaturas pequeñas.

Señalé que, según lo que él decía, uno se transformaba realmente en cuervo, o grillo, o cualquier otra cosa. Pero él insistió en que yo entendía mal.

—Se necesita mucho tiempo para aprender a ser un cuervo cabal —dijo—. Pero tú no cambiaste, ni dejaste de ser hombre. Es otra cosa lo que pasa.

—¿Puede usted decirme qué es la otra cosa, don Juan?

—A lo mejor a estas alturas ya tú mismo lo sabes. Quizá si no tuvieras tanto miedo de volverte loco, o de perder tu cuerpo, entenderías este secreto maravilloso. Pero a lo mejor debes esperar a perder tu miedo para entender lo que quiero decir.

[75] У повчаннях для *лівої сторони*, викладених у «Вогні зсередини», дон Хуан говорить, що перетворення Кастанеди на ворону було повним: "[Дон Хуан] піддавав мене випробуванню, рухаючи мій збіросвіт униз, коли я був під впливом рослини сили. Відтак він вів мою точку співнастроювання, поки я не зміг виділити воронячу смугу еманацій, результатом чого стало моє змінення на ворону. [...] Він пояснив, що зміщення збіросвіту в ділянку внизу завжди приводить до повної трансформації. Він додав, що якщо точка співнастроювання переходить певний критичний поріг, світ зникає; він перестає бути тим, чим він є для нас на людському рівні. Дон Хуан визнав, що моя трансформація була направду жахаюча за всіма мірками."

11

The last event I recorded in my field notes took place in September, 1965. It was the last of don Juan's teachings. I called it "a special state of nonordinary reality" because it was not the product of any of the plants I had used before. It seemed that don Juan elicited it by means of a careful manipulation of cues about himself; that is to say, he behaved in front of me in so skillful a manner that he created the clear and sustained impression that he was not really himself, but someone impersonating him. As a result I experienced a profound sense of conflict; I wanted to believe it was don Juan, and yet I could not be sure of it. The concomitant of the conflict was a conscious terror, so acute that it impaired my health for several weeks. Afterward I thought it would have been wise to end my apprenticeship then. I have never been a participant since that time, yet don Juan has not ceased to consider me an apprentice. He has regarded my withdrawal only as a necessary period of recapitulation, another step of learning, which may last indefinitely. Since that time,

11

Остання подія, яку я описав у моїх польових нотатках, відбулася у вересні 1965 року. Це також був мій останній досвід як учня дона Хуана. Я назвав його «особливим станом незвичайної[76] реальності», бо він не був спричинений жодною з рослин, які я використовував раніше. Очевидно, дон Хуан викликав його за допомогою ретельного маніпулювання сигналами щодо себе самого; тобто він поводився переді мною в такий майстерний спосіб, що створив чітке і стійке враження, ніби насправді то був не він, а хтось інший в його подобі. Внаслідок цього я пережив глибокий внутрішній конфлікт; я хотів вірити, що то був дон Хуан, і водночас я не міг бути впевнений у цьому. Мій внутрішній конфлікт супроводжувався усвідомлюваним жахом — таким гострим, що спричинені ним проблеми зі здоров'ям тривали в мене протягом багатьох тижнів. Тож після цієї події я вирішив, що з мого боку буде мудро припинити учнівство. Відтоді я більше ніколи не брав участі в жодних досвідах, хоча дон Хуан не перестав вважати мене своїм учнем. Він розглядав мою відмову від учнівства лише як необхідний період перепроживання[77], іще один крок у навчанні, який може тривати нескінченно

XI

El último hecho que registré en mis notas de campo tuvo lugar en septiembre de 1965. Fue la última de las enseñanzas de don Juan. Lo llamé «un estado especial de realidad no ordinaria» porque no los produjo ninguna de las plantas que yo había usado con anterioridad. Al parecer don Juan lo provocó por medio de una manipulación cuidadosa de indicaciones acerca de si mismo; es decir, se portó frente a mi en una forma tan hábil que creó la impresión clara y sostenida de no ser realmente él mismo, sino alguien que lo suplantaba. Como resultado, experimenté un profundo sentido de conflicto; quería creer que se trataba de don Juan, y sin embargo no podía estar seguro. La concomitante del conflicto fue un terror consciente tan agudo que minó mi salud por varias semanas. Después pensé que habría sido prudente poner fin entonces a mi aprendizaje. Desde aquel tiempo, nunca he sido participante, pero don Juan no ha cesado de considerarme aprendiz. Ha visto en mi retiro sólo un periodo necesario de recapitulación, otro paso de aprendizaje, que puede durar indefinidamente. Sin embargo, desde entonces, jamás me ha expuesto sus conocimientos.

[76] В оригіналі — «a special state of nonordinary reality»; очевидно, тут має місце помилкове втручання редактора англійського тексту, бо в другій частині книжки Кастанеда аналізує цю подію як один із двох особливих станів *звичайної* реальності й у всьому тексті вживає словосполучення «special state» лише в конструкції «special state of ordinary reality» (особливий стан звичайної реальності).

[77] Recapitulation (англ.) — «перепроживання», «перепрожиття», «рекапітуляція» — назва однієї з базових практик мольфарства, докладно описаної в пізніших книжках і лекціях Кастанеди; проте іноді це слово й похідні від нього можуть також вживатися в прямому значенні «підбиття підсумків», «підсумовування».

however, he has never expounded on his knowledge.

I wrote the detailed account of my last experience almost a month after it happened, although I had already written copious notes on its salient points on the following day during the hours of great emotional agitation which preceded the highest point of my terror.

Friday, October 29, 1965

On Thursday, September 30, 1965, I went to see don Juan. The brief, shallow states of nonordinary reality had been persisting in spite of my deliberate attempts to end them, or slough them off as don Juan had suggested. I felt that my condition was getting worse, for the duration of such states was increasing. I became sharply aware of the noise of airplanes. The sound of their motors going overhead would unavoidably catch my attention and fix it, to the point where I felt I was following the plane as if I were inside it, or flying with it. This sensation was very annoying. My inability to shake it off produced a deep anxiety in me.

Don Juan, after listening attentively to all the details, concluded that I was suffering from a loss of soul. I told him I had been having these hallucinations ever since the time I had smoked the mushrooms, but he insisted that they were a new development. He said that earlier I had been afraid, and had just "dreamed nonsensical things," but that now I was truly bewitched. The proof was that the noise of the flying airplanes could carry me away. Ordinarily, he said, the noise of a brook or a river can trap a bewitched man who has lost his soul and

довго. Однак із того часу він більше ніколи не розкривав мені свого знання.

Я написав докладний звіт про свій останній досвід майже через місяць після того, як він стався, хоча численні нотатки про його найяскравіші моменти я зробив уже наступного дня, у години величезного емоційного збудження, що передувало найвищій точці пережитого мною жаху.

П'ятниця, 29 жовтня 1965 року

У четвер, 30 вересня 1965 року, я приїхав побачитися з доном Хуаном. У мене й далі виникали короткочасні, неглибокі стани незвичайної реальності, попри всі мої цілеспрямовані зусилля покласти їм край або ж відкинути їх геть, як радив мені дон Хуан. Я відчував, що моє становище погіршується, бо тривалість таких ситуацій ставала дедалі більша. Я почав гостро усвідомлювати шум літаків. Коли вони пролітали наді мною, звук їхніх двигунів невідворотно захоплював мою увагу і так сильно фіксував її на собі, що я буквально відчував, як слідую за літаком, ніби перебуваю всередині нього або лечу разом із ним. Це відчуття було дуже неприємне. Моя неспроможність позбутися його викликала в мене глибоку тривогу.

Дон Хуан, уважно вислухавши всі деталі, зробив висновок, що я страждаю через втрату душі. Я повідомив йому, що ці галюцинації з'явилися в мене після куріння грибів, але він наполягав, що вони є чимось новим. Він сказав, що раніше я просто боявся і мені «привиджувалися різні безглузді речі», але тепер мене посправжньому зачаклували. Доказом цього було те, що шум літаків у небі може відносити мене за собою. Зазвичай, мовив він, шум струмка або річки може впіймати зачаклованого чоловіка, який втратив свою

Escribí la crónica detallada de mi última experiencia casi un mes después de que ocurrió, aunque tenía ya copiosas notas sobre sus puntos destacados, escritas al día siguiente, durante las horas de gran agitación emotiva que precedieron al punto más intenso de mi terror.

Viernes, 29 de octubre, 1965

El jueves 30 de septiembre de 1965 fui a ver a don Juan. Los estados breves y someros de realidad no ordinaria persistían a pesar de mis deliberados intentos por ponerles fin, o sacudírmelos de encima como don Juan había sugerido. Yo sentía que mi condición iba empeorando, pues aumentaba la duración de tales estados. Tomé conciencia aguda del ruido de los aeroplanos. El ruido de sus motores al pasar por encima captaba inexorablemente mi atención y la fijaba, hasta el punto en que me parecía seguir al avión como si fuera dentro de él o volara con él. Esta sensación era muy molesta. La incapacidad de sacudírmela me producía una honda angustia.

Don Juan, tras escuchar atentamente todos los detalles, concluyó que yo sufría de pérdida del alma. Le dije que tenía estas alucinaciones desde la vez que fumé los hongos, pero él insistió en que eran cosa nueva. Dijo que antes yo tenía miedo y «soñaba cosas sin sentido», pero que ahora estaba en verdad embrujado. La prueba era que el ruido de los aviones en vuelo podía arrastrarme. Por lo común, dijo, el ruido de un arroyo o de un río puede atrapar a un embrujado que ha perdido el alma y arrastrarlo a su muerte.

carry him away to his death. He then asked me to describe all my activities during the time prior to experiencing the hallucinations. I listed all the activities I could remember. And from my account he deduced the place where I had lost my soul.

Don Juan seemed to be overly preoccupied, a state that was quite unusual for him. This naturally increased my apprehension. He said he had no definite idea as to who had trapped my soul, but whoever it was intended without doubt to kill me or make me very ill. Then he gave me precise instructions about a "fighting form," a specific bodily position to be maintained while I remained on my beneficial spot. I *had* to maintain this posture he called a fighting form [*una forma para pelear*].

I asked him what all that was for, and whom I was going to fight. He replied that he was going away to see who had taken my soul, and to find out if it was possible to get it back. In the meantime, I was supposed to stay on my spot until his return. The fighting form was actually a precaution, he said, in case something happened during his absence, and it had to be used if I was attacked. It consisted of clapping the calf and thigh of my right leg and stomping my left foot in a kind of dance I had to do while facing the attacker.

He warned me that the form had to be adopted only in moments of extreme crisis, but so long as there was no danger in sight I should simply sit cross-legged on my spot. Under circumstances of extreme danger, however, he said I could resort to one last means of defense—hurling an object at the enemy. He told me that ordinarily one hurls a power object, but since I did not possess

душу, і віднести його до його смерті. Потім він велів мені описати все, що я робив до того моменту, коли ці галюцинації з'явилися вперше. Я перелічив йому все, що зміг пригадати. І з мого звіту він визначив місце, де я втратив свою душу.

Дон Хуан здавався серйозно стурбованим, хоча такий стан був дуже не характерний для нього. Це, природно, ще більше посилило мій страх. Він сказав, що наразі не має певної думки щодо того, хто саме схопив мою душу, але хоч би хто це був, він, безсумнівно, мав намір мене вбити або наслати на мене дуже серйозну хворобу. Потім він дав мені докладні інструкції щодо «бойової форми», особливого положення тіла, яке слід утримувати, перебуваючи на своєму сприятливому місці. Я будь-що *мусив* утримувати цю позу, яку він назвав формою для битви [*una forma para pelear*].

Я запитав його, навіщо все це і з ким я битимуся. Він відповів, що збирається вирушити на пошуки того, хто схопив мою душу, і з'ясувати, чи можливо якось повернути її назад. Тим часом я маю залишатися на своєму місці, поки він не вернеться додому. Він сказав, що бойова форма — це лише застережний захід на той випадок, якщо щось станеться під час його відсутності, і її необхідно використовувати в разі, якщо на мене буде вчинено напад. Вона складається з ляскання себе по правій литці і стегну й притупцьовування лівою ступнею у своєрідному танці, який я мав виконувати, повернувшись обличчям до напасника.

Він попередив мене, що цю форму треба приймати лише в найкритичніші моменти, але доки немає видимої небезпеки, мені слід просто сидіти на своєму місці, схрестивши ноги. Проте у випадку надзвичайної небезпеки, сказав він, я можу вдатися до останнього засобу захисту — жбурнути у ворога якийсь предмет. Він повідомив, що зазвичай жбурляють предмет сили, але, оскільки я

Luego me pidió describir todas mis actividades durante la época anterior a las alucinaciones. Enumeré todas las actividades que pude recordar. Y de mi recuento, él dedujo el sitio donde yo había perdido el alma.

Don Juan parecía francamente preocupado, cosa del todo insólita en él. Esto, como es natural, aumentó mi aprensión. Dijo que no tenía idea definida de quién había atrapado mi alma, pero quienquiera que fuese pretendía sin duda matarme o enfermarme de gravedad. Luego me dio instrucciones precisas acerca de una «forma para pelear», una posición corporal especifica que yo debería mantener, permaneciendo en mi sitio benéfico. *Tenía* que conservar esta postura que él llamaba forma.

Le pregunté a qué venía todo eso y con quién iba yo a pelear. Repuso que él iría a ver quién había tomado mi alma y si era posible recuperarla. Mientras tanto, yo debía permanecer en mi sitio hasta su regreso. La forma para pelear era en realidad una precaución, dijo, en caso de que algo ocurriese durante su ausencia, y yo debía usarla si me atacaban. Consistía en palmotear contra la pantorrilla y el muslo de mi pierna derecha y dar de saltos con el pie izquierdo en una especie de danza que yo había de ejecutar enfrentando al atacante.

Me advirtió que la forma debía adoptarse sólo en momentos de crisis extrema; mientras no hubiera peligro a la vista, yo podía estar simplemente sentado en mi sitio, con las piernas cruzadas. Pero en circunstancias de peligro extremo, tenía el recurso de un último medio de defensa: arrojar un objeto contra el enemigo. Me dijo que por lo común se arroja un objeto de poder, pero como yo no tenía

any I was forced to use any small rock that would fit into the palm of my right hand, a rock I could hold by pressing it against my palm with my thumb. He said that such a technique should be used only if one was indisputably in danger of losing one's life. The hurling of the object had to be accompanied by a war cry, a yell that had the property of directing the object to its mark. He emphatically recommended that I be careful and deliberate about the outcry and not use it at random, but only under "severe conditions of seriousness."

I asked what he meant by "severe conditions of seriousness." He said that the outcry or war cry was something that remained with a man for the duration of his life; thus it had to be good from the very beginning. And the only way to start it correctly was by holding back one's natural fear and haste until one was absolutely filled with power, and then the yell would burst out with direction and power. He said these were the conditions of seriousness needed to launch the yell.

I asked him to explain about the power that was supposed to fill one before the outcry. He said that was something that ran through the body coming from the ground where one stood; it was a kind of power that emanated from the beneficial spot, to be exact. It was a force that pushed the yell out. If such a force was properly managed, the battle cry would be perfect.

I asked him again if he thought something was going to happen to me. He said he knew nothing about it and admonished me dramatically to stay glued to my spot for as long as it was necessary, because that was the only protection I had against anything that might happen.

такого не маю, мені доведеться використати будь-який невеличкий камінь, що вкладеться в мою праву руку так, щоб я міг тримати його, притискаючи до долоні великим пальцем. Він сказав, що цю техніку слід використовувати лише в разі безсумнівної загрози втратити життя. Предмет слід жбурляти в супроводі бойового крику — пронизливого зойку, що скеровує предмет прямо в ціль. Він дуже наполегливо радив мені бути максимально обачним і розважливим із цим криком і не використовувати його навмання, а лише «в суворих умовах серйозності».

Я запитав, що він має на увазі під «суворими умовами серйозності». Він відповів, що бойовий зойк або крик — це щось таке, що залишається з чоловіком усю решту його життя; тому він від самого початку має бути щоякнайкращий. І єдиний спосіб видати правильний крик із першого ж разу полягає в стримуванні природного страху й нетерпіння, поки не будеш абсолютно наповнений силою, і тоді він вихопиться назовні в потрібному напрямку та з належною силою. Він сказав, що саме такими є умови серйозності, необхідні для того, щоб видати бойовий крик.

Я попрохав його докладніше розповісти про силу, яка має наповнювати чоловіка перед криком. Він сказав, що це щось таке, що проноситься крізь усе тіло, надійшовши туди із землі, на якій стоїть людина; точніше, це той різновид сили, що виходить зі сприятливого місця. Саме ця сила й виштовхує крик назовні. Якщо правильно поводитися з нею, бойовий крик буде досконалий.

Я знову запитав, чи вважає він, що зі мною має щось трапитися. Він сказав, що йому про це нічого невідомо, і драматично застеріг мене залишатися приклеєним до мого місця так довго, скільки це буде необхідно, бо воно — єдиний захист, який я маю проти будь-чого, що може трапитися.

ninguno me era forzoso usar cualquier piedra que cupiese en la palma de mi mano derecha, una piedra que yo pudiera sostener apretada entre la palma y el pulgar. Dijo que tal técnica debía usarse sólo si uno se hallaba indudablemente en peligro de perder la vida. El lanzamiento del objeto tenía que acompañarse con un grito de guerra, un alarido con la propiedad de dirigir el objeto a su blanco. Insistió en recomendarme cuidado y deliberación con el grito, y no emplearlo al azar, sino sólo con «severas condiciones de seriedad».

Le pregunté qué quería decir con «severas condiciones de seriedad». Dijo que el clamor, o grito de guerra, era algo que se quedaba con un hombre toda la vida: por eso tenía que ser bueno desde el principio. Y la única manera de empezarlo correctamente era retener el miedo y la prisa naturales de uno hasta hallarse lleno por entero de poder, y entonces el alarido brotaría con dirección y fuerza. Dijo que éstas eran las condiciones de seriedad necesarias para soltar el grito.

Le pedí explicación sobre el poder que supuestamente lo llenaba a uno antes del clamor. Dijo que era algo que corría a través del cuerpo saliendo de la tierra donde uno estaba parado; era una especie de poder emanado del sitio benéfico, para ser exactos. Era una fuerza que empujaba el alarido para hacerlo salir. Si tal fuerza se manejaba debidamente, el grito de batalla sería perfecto.

De nuevo le pregunté si pensaba que algo iba a ocurrirme. Dijo no saber nada de eso y me advirtió dramáticamente quedarme pegado a mi sitio cuanto fuese necesario, porque ésa era la única protección que yo tenía contra cualquier cosa que pudiera pasar.

I began to feel frightened; I begged him to be more specific. He said all he knew was that I should not move under any circumstances; I was not to go into the house or into the bush. Above all, he said, I should not utter a single word, not even to him. He said I could sing my Mescalito songs if I became too frightened, and then he added that I knew already too much about these matters to have to be warned like a child about the importance of doing everything correctly.

His admonitions produced a state of profound anguish in me. I was sure he was expecting something to happen. I asked him why he recommended that I sing the Mescalito songs, and what he believed was going to frighten me. He laughed and said I might become afraid of being alone. He walked into the house and closed the door behind him. I looked at my watch. It was 7:00 p.m. I sat quietly for a long time. There were no sounds coming from don Juan's room. Everything was quiet. It was windy. I thought of making a dash for my car to get my windbreaker, but I did not dare to go against don Juan's advice. I was not sleepy, but tired; the cold wind made it impossible for me to rest.

Four hours later I heard don Juan walking around the house. I thought he might have left through the back to urinate in the bushes. Then he called me loudly.

"Hey boy! Hey boy! I need you here," he said.

I nearly got up to go to him. It was his voice, but not his tone, or his usual

Тут мене почав охоплювати страх; я став благати його говорити конкретніше. Він сказав, що знає лише одне: я не повинен сходити зі свого місця за жодних обставин; мені не слід заходити в дім чи в кущі. І найголовніше, сказав він, я не повинен вимовити жодного слова, навіть йому. Він сказав, що якщо я дуже сильно злякаюсь, то можу співати свої пісні Мескаліто, і потім додав, що я вже занадто багато знаю про ці речі, щоб потребувати нагадувань, як дитина, наскільки важливо робити все правильно.

Його настанови викликали в мене стан глибокого душевного страждання. Я був упевнений, що він очікує, що щось обов'язково має статися. Я запитав, чому він радить мені співати пісні Мескаліто і що, на його думку, має налякати мене. Він засміявся і сказав, що я можу злякатися через те, що буду тут самодин. Він увійшов у дім і зачинив за собою двері. Я подивився на годинник. Була сьома година вечора. Я тихо сидів довгий час. Із кімнати дона Хуана не долинало жодного звуку. Всюди навколо панувала тиша. Було вітряно. Я подумав, чи не зробити мені стрімкий ривок до машини, щоб узяти з неї вітрозахисну куртку[78], але не наважився діяти всупереч настановам дона Хуана. Мені не хотілося спати, але я почувався втомленим; холодний вітер не давав змоги відпочити.

Десь через чотири години я почув, як дон Хуан іде навколо будинку. Я подумав, що він, мабуть, вийшов через задні двері, щоб помочитися в кущах. Потім він став голосно кликати мене.

"Агов, хлопче! Агов, хлопче! Ти потрібен мені тут!" — гукав він.

Я ледь не схопився, щоб піти до нього. Це був його голос, але не його інтонація і не

Empecé a asustarme; le supliqué ser más explícito. Dijo que todo cuanto sabía era que yo no debía moverme en ninguna circunstancia; no debía entrar en la casa ni ir al matorral. Sobre todo, dijo, no debía hablar una sola palabra, ni siquiera a él. Dijo que si me daba mucho miedo podía cantar mis canciones de Mescalito, y añadió que yo ya sabía demasiado sobre estos asuntos para que fuera necesario señalarme, como a un niño, la importancia de hacer todo correctamente.

Sus admoniciones me provocaron un estado de angustia profunda. Estuve seguro de que él esperaba que algo ocurriese. Le pregunté por qué me recomendaba cantar las canciones de Mescalito, y qué cosa creía él que fuera a asustarme. Rió y dijo que tal vez me diese miedo de estar solo. Entró en la casa y cerró la puerta tras de sí. Miré mi reloj. Eran las 7 p. m. Estuve sentado en calma un largo rato. No salían ruidos del cuarto de don Juan. Todo estaba tranquilo. Hacía viento. Pensé en correr a mi coche a sacar una mampara, pero no me atreví a actuar contra el consejo de don Juan. No tenía sueño, sino cansancio; el viento frío me imposibilitaba descansar.

Cuatro horas después oía don Juan caminar en torno a la casa. Pensé que podía haber salido por la parte trasera para orinar en el matorral. Entonces me llamó con voz fuerte.

—¡Oye muchacho! ¡Oye muchacho! Ven aquí —dijo.

Casi me levanté para ir con él. Era su voz, pero no su tono, ni sus palabras de costumbre.

[78] Windbreaker (англ.) — у багатьох розтиражованих московських перекладах це слово неправильно передане як «лобове скло автомобіля» або «щит для захисту від вітру».

words. Don Juan had never called me "Hey boy!" So I stayed where I was. A chill went up my back. He began to yell again using the same, or a similar, phrase.

I heard him walking around the back of his house. He stumbled on a woodpile as if he did not know it was there. Then he came to the porch and sat next to the door with his back against the wall. He seemed heavier than usual. His movements were not slow or clumsy, just heavier. He plunked down on the floor, instead of sliding nimbly as he usually did. Besides, that was not his spot, and don Juan would never under any circumstances sit anywhere else.

Then he talked to me again. He asked me why I refused to come when he needed me. He talked loudly. I did not want to look at him, and yet I had a compulsive urge to watch him. He began to swing slightly from side to side. I changed my position, adopted the fighting form he had taught me, and turned to face him. My muscles were stiff and strangely tense. I do not know what prompted me to adopt the fighting form, but perhaps it was because I believed don Juan was deliberately trying to scare me by creating the impression that the person I saw was not really himself. I felt he was very careful about doing the unaccustomed in order to establish doubt in my mind. I was afraid, but still I felt I was above it all, because I was actually taking stock of and analyzing the entire sequence.

At that point don Juan got up. His motions were utterly unfamiliar. He brought his arms in front of his body, and pushed himself up, lifting his backside first; then he grabbed the door and straightened out the top part of his body. I was amazed about how deeply famil-

його звичайні слова. Дон Хуан ніколи не звертався до мене "Агов, хлопче!" Тож я залишився там, де сидів. Угору по спині пробіг холодок. Він знову почав кричати, вигукуючи ту саму або подібну фразу.

Я чув, як він ходить по задвірку. Він перечепився через стіс дров, ніби не знаючи, що вони там були. Потім він вийшов до присінка й сів біля дверей, притулившися спиною до стіни. Він здавався важчим, ніж звичайно. Його рухи не були повільні чи незграбні, просто важчі. Замість того, щоб легко і спритно, як зазвичай, зісковзнути на підлогу, він з розмаху гепнувся на неї. Крім того, це не було його місце, а дон Хуан ніколи й за жодних обставин не сідав ні на яке інше.

Тоді він знову заговорив до мене. Він запитав, чому я відмовився підійти, коли був йому потрібний. Він говорив дуже голосно. Я не хотів дивитися на нього, і все ж щось спонукало мене спостерігати за ним. Він почав повільно гойдатися з боку в бік. Я змінив своє положення, прийняв бойову форму, якої він мене навчив, і повернувся обличчям до нього. Мої м'язи були тверді й дивно напружені. Я не знаю, що спонукало мене прийняти бойову форму, але, можливо, це сталося через мою впевненість у тому, що дон Хуан навмисно намагається мене налякати, створюючи враження, що людина, яку я бачу, — це насправді не він. Я мав таке відчуття, ніби він дуже старанно добирає якихось незвичних рис у своєму поводженні, щоб викликати сумніви в моєму розумі. Я був наляканий, але й досі почувався ніби над усім цим, бо наразі реєстрував і аналізував усю послідовність подій.

Раптом дон Хуан підвівся. Його рухи були абсолютно чужі. Він витягнув перед собою руки і штовхнув себе вгору, піднявши спершу свій зад; потім він ухопився за двері й випрямив верхню частину тіла. Я був уражений тим, наскільки добре вивчив

Don Juan nunca me había dicho «oye muchacho». De modo que seguí donde me hallaba. Un escalofrío corrió a lo largo de mi espalda. Él empezó a gritar de nuevo, usando la misma frase o una similar.

Lo oí dar vuelta a la pared trasera de su casa. Tropezó con una pila de leña como si no supiera que estaba allí. Luego llegó al zaguán y se sentó junto a la puerta, con la espalda contra la pared. Parecía más pesado que de costumbre. Sus movimientos no eran lentos ni torpes, sólo más pesados. Se dejó caer a plomo en el suelo, en vez de deslizarse ágilmente como solía. Además, ése no era su sitio, y don Juan nunca, en ninguna circunstancia, se sentaba en ningún otro lugar.

Entonces volvió a hablarme. Preguntó por qué me había yo negado a ir cuando él me necesitaba. Hablaba con voz fuerte. Yo no quería mirarlo, y sin embargo experimentaba una urgencia compulsiva de observarlo. Empezó a mecerse levemente de un lado a otro. Cambié de postura, adopté la forma para pelear que él me enseñó, y me volví a encararlo. Mis músculos estaban tiesos y extrañamente tensos. No sé qué me movió a adoptar la forma de pelea, acaso fue el creer que don Juan quería asustarme creando la impresión de que, en realidad, la persona que yo estaba viendo no era él mismo. Pensé que ponía mucho cuidado en hacer cosas fuera de costumbre, para implantar la duda en mi mente. Tuve miedo, pero aun así me sentía por encima de todo aquello, porque de hecho me hallaba evaluando y analizando la secuencia completa.

En ese punto, don Juan se levantó. Sus movimientos fueron completamente desconocidos. Puso los brazos frente al cuerpo y se empujó hacia arriba, alzando primero la espalda; luego asió la puerta y enderezó la parte superior del cuerpo. Me asombró la honda familiaridad

iar I was with his movements, and what an awesome feeling he had created by letting me see a don Juan who did not move like don Juan.

He took a couple of steps toward me. He held the lower part of his back with both hands as if he were trying to straighten up, or as if he were in pain. He whined and puffed. His nose seemed to be stuffed up. He said he was going to take me with him, and ordered me to get up and follow him. He walked toward the west side of the house. I shifted my position to face him. He turned to me. I did not move from my spot; I was glued to it.

He bellowed, “Hey boy! I told you to come with me. If you don’t come I’ll drag you!”

He walked toward me. I began beating my calf and thigh, and dancing fast. He got to the edge of the porch in front of me and nearly touched me. Frantically I prepared my body to adopt the hurling position, but he changed directions and moved away from me, toward the bushes to my left. At one moment, as he was walking away, he turned suddenly, but I was facing him.

He went out of sight. I retained the fighting posture for a while longer, but as I did not see him anymore I sat cross-legged again with my back to the rock. By then I was really frightened. I wanted to run away, yet that thought terrified me even more. I felt I would have been completely at his mercy if he had caught me on the way to my car. I began to sing the peyote songs I knew. But somehow I felt they were impotent there. They served only as a pacifier, yet they soothed me. I sang them over and over.

About 2:45 a.m. I heard a noise inside the house. I immediately changed my position. The door was flung open and don Juan stumbled out. He was gasping

його рухи і яке жахливе почуття він викликав, зображуючи переді мною дона Хуана, що рухався не так, як дон Хуан.

Він зробив пару кроків у мій бік. Обома руками він тримався за поперек, ніби йому там боліло, або ж намагаючись випростатися. Він пхикав і сопів. Здавалося, що в нього закладений ніс. Він сказав, що збирається забрати мене із собою, і наказав мені встати і йти за ним. Він пішов до західного боку дому. Я змінив положення, щоб залишатися обличчям до нього. Він обернувся до мене. Я не рушив зі свого місця; я був приклеєний до нього.

Він заволав: “Агов, хлопче! Я велів тобі йти зі мною! Якщо не підеш, я потягну тебе силоміць!”

Він рушив до мене. Я почав бити себе по литці й стегну і швидко пританцьовувати. Він дійшов до краю присінка переді мною і мало не торкнувся мене. Я гарячково приготувався встати в позицію для жбурляння, але він змінив напрямок і пішов убік від мене, до кущів ліворуч. У якийсь момент, уже віддаляючись, він несподівано повернувся, але я стояв обличчям до нього.

Він зник із поля зору. Я ще якийсь час залишався в бойовій позиції, але, оскільки його більше не було видно, я знову сів, схрестивши ноги і притулившись спиною до каменя. Тепер мені вже було по-справжньому лячно. Я хотів утекти, але ця думка вжахнула мене ще більше. Я був упевнений, що якщо він схопить мене на шляху до машини, я опинюсь повністю в його владі. Я почав співати всі пейотні пісні, які знав. Але якимось чином я відчував, що вони тут безсилі. Пісні слугували лише як дитячий смочок для немовляти, і все ж вони трохи заспокоювали мене. Я співав їх знову і знову.

Була десь за чверть третя ночі, коли я почув якийсь шум усередині дому. Я одразу змінив положення. Двері розчахнулися, і звідти, заточуючись, вийшов дон Хуан. Він важко

que yo tenía con sus movimientos, y el sentimiento terrible que él creaba al hacerme ver un don Juan que no se movía como don Juan.

Dio unos pasos hacia mí. Sostenía con ambas manos la parte inferior de su espalda, como si tratara de enderezarse o sufriera un dolor. Gemía y resoplaba. Parecía tener tapada la nariz. Dijo que me iba a llevar, y me ordenó levantarme y seguirlo. Caminé hacia el lado oeste de la casa. Cambié de posición para encararlo. Se volvió hacia mí. Yo no me moví de mi sitio; estaba pegado a él.

—¡Oye muchacho! —vociferó—. Te dije que vengas conmigo. ¡Si no vienes te llevo a empujones!

Se me acercó. Empecé a golpearme la pantorrilla y el muslo y a bailar aprisa. Don Juan llegó al filo del zaguán, frente a mi, y casi me tocó. Frenéticamente dispuse mi cuerpo para adoptar la posición de lanzamiento, pero él cambió de dirección y se alejó hacia los matorrales a mi izquierda. En cierto momento, mientras se alejaba, se volvió de pronto, pero yo le daba la cara.

Se perdió de vista. Conservé la postura de pelea un rato más, pero como ya no lo vi me senté de nuevo con las piernas cruzadas y la espalda contra la roca. A estas alturas me hallaba realmente asustado. Quise huir corriendo, pero esa idea me aterraba más aún. Sentí que, si él me atrapaba en el camino a mi coche, quedaría completamente a su merced. Empecé a cantar las canciones de peyote que sabía. Pero sentía de algún modo que allí eran impotentes. Sólo servían de pacificador, pero me serenaron. Las canté una y otra vez.

A eso de las 2:45 a. m. oí un ruido dentro de la casa. Inmediatamente cambié de postura. La puerta se abrió de golpe y don Juan salió trastabillando. Boqueaba y

and holding his throat. He knelt in front of me and moaned. He asked me in a high, whining voice to come and help him. Then he bellowed again and ordered me to come. He made gargling sounds. He pleaded with me to come and help him because something was choking him. He crawled on his hands and knees until he was perhaps four feet away. He extended his hands to me. He said, "Come here!" Then he got up. His arms were extended toward me. He seemed ready to grab me. I stomped my foot on the ground and clapped my calf and thigh. I was beside myself with fear.

He stopped and walked to the side of the house and into the bushes. I shifted my position to face him. Then I sat down again. I did not want to sing anymore. My energy seemed to be waning. My entire body ached; all my muscles were stiff and painfully contracted. I did not know what to think. I could not make up my mind whether to be angry at don Juan or not. I thought of jumping him, but somehow I knew he would have cut me down, like a bug. I really wanted to cry. I experienced a profound despair; the thought that don Juan was going all the way out to frighten me made me feel like weeping. I was incapable of finding a reason for his tremendous display of histrionics; his movements were so artful that I became confused. It was not as if he was trying to move like a woman; it was as if a woman was trying to move like don Juan. I had the impression that she was really trying to walk and move with don Juan's deliberation, but was too heavy and did not have the nimbleness of don Juan. Whoever it was in front of me created the impression of being a younger, heavy

дихав і тримався за горло. Він упав переді мною навколішки і застогнав. Високим, жалісним голосом він попрохав мене підійти і допомогти йому. Потім він знову заволав, наказуючи мені йти до нього. Він видавав звуки, ніби в його горлі щось булькало. Він благав мене, щоб я підійшов і допоміг йому, бо його щось душить. Він повз навкарачки в мій бік, поки не опинився десь у чотирьох футах від мене. Він простягнув до мене руки. Він промовив: "Ходи сюди!" Потім він підвівся. Його руки були витягнені в мій бік. Здавалося, він був готовий схопити мене. Я затупотів ступнею об землю й почав ляскати себе по литці й стегну. Я аж нетямився від страху.

Він зупинився, потім пішов уздовж будинку та зник у кущах. Я змінив положення, щоб залишатися обличчям до нього. Відтак я знову сів. Я більше не мав бажання співати. Здавалося, що в мене майже не лишилося енергії. Усе моє тіло боліло; усі м'язи були тверді й болісно напружені. Я не знав, що мені думати. Я не міг вирішити, гніватися на дона Хуана чи ні. Я подумував, чи не накинутися мені на нього, але якимось чином знав, що він роздушить мене, як блощицю. Мені посправжньому хотілося розплакатись. Я був у глибокому розпачі; від самої лише думки, що дон Хуан вдається до всіх цих крайнощів, щоб налякати мене, до горла підступали ридання. Я був нездатний знайти пояснення його приголомшливій театральній виставі; його рухи були такі вправні, що привели мене в сум'яття. Це було не так, ніби він намагався рухатись, як жінка; це було неначе жінка старалася рухатись, як дон Хуан. У мене склалося враження, що вона докладає всіх зусиль, щоб ходити й рухатися з розрахованою точністю дона Хуана, але була заважка для цього і її рухам бракувало його спритності. Хоч би хто це був переді мною, він створював враження, ніби якась досить молода, важка й

se agarraba la garganta. Se arrodilló frente a mí y gimió. Me pidió, en voz aguda y chillona, ir a ayudarlo. Luego vociferó nuevamente y me ordenó ir. Hacía ruidos de gargarismo. Me suplicó ir a ayudarlo, porque algo lo ahogaba. Se arrastró sobre las manos y las rodillas hasta hallarse a poco más de un metro. Extendió las manos hacia mí. —¡Ven acá! —dijo. Entonces se levantó. Sus brazos estaban extendidos en mi dirección. Parecía dispuesto a aferrarme. Pateé el suelo y me di palmadas en la pantorrilla y el muslo. Estaba fuera de mí.

Don Juan se detuvo y caminó hacia el costado de la casa y se internó entre los matorrales. Cambié de postura para encararlo. Luego volví a sentarme. Ya no quería cantar. Mi energía parecía desgastarse. Todo el cuerpo me dolía; cada músculo estaba tieso y dolorosamente contraído. No sabía qué pensar. No podía decidir si enojarme con don Juan o no. Pensé en saltarle encima, pero de alguna manera supe que él me derribaría de golpe como a un insecto. Tuve verdaderas ganas de llorar. Experimentaba una honda desesperanza; la idea de que don Juan iba a tales extremos por asustarme provocaba en mí una sensación de llanto. Me resultaba imposible hallar un motivo para su tremendo despliegue histriónico; sus movimientos eran tan habilidosos que me confundían. No era como si tratara de moverse como mujer; era como si una mujer tratara de moverse igual que don Juan. Tuve la impresión de que esa mujer intentaba en verdad caminar y moverse con la deliberación de don Juan, pero era demasiado pesada y no tenía la ligereza de don Juan. Quien estuviera frente a mí creaba la impresión de ser una mujer pesada, de menos

woman trying to imitate the slow movements of an agile old man.

These thoughts threw me into a state of panic. A cricket began to call loudly, very close to me. I noticed the richness of its tone; I fancied it to have a baritone voice. The call started to fade away. Suddenly my whole body jerked. I assumed the fighting position again and faced the direction from which the cricket's call had come. The sound was taking me away; it had begun to trap me before I realized it was only cricket-like. The sound got closer again. It became terribly loud. I started to sing my peyote songs louder and louder. Suddenly the cricket stopped. I immediately sat down, but kept on singing. A moment later I saw the shape of a man running toward me from the direction opposite to that of the cricket's call. I clapped my hands on my thigh and calf and stomped vigorously, frantically. The shape went by very fast, almost touching me. It looked like a dog. I experienced so dreadful a fear that I was numb. I cannot recollect anything else I felt or thought.

The morning dew was refreshing. I felt better. Whatever the phenomenon was, it seemed to have withdrawn. It was 5:48 a.m. when don Juan opened the door quietly and came out. He stretched his arms, yawning, and glanced at me. He took two steps toward me, prolonging his yawning. I saw his eyes looking through half-closed eyelids. I jumped up; I knew then that whoever, or whatever, was in front of me was not don Juan.

I took a small, sharp-edged rock from the ground. It was next to my right hand. I did not look at it; I just held it

незграбна жінка намагається імітувати повільні рухи жвавого старого чоловіка.

Ці думки повергли мене в стан цілковитої паніки. Десь дуже близько від мене голосно й заклично затріскотів цвіркун. Я звернув увагу на діапазон звуків; мені здавалося, ніби він співає баритоном. Закличний спів почав стишуватися й віддалятися. Раптом усе моє тіло різко смикнулося. Я знову став у бойову позицію, повернувшись обличчям у тому напрямку, звідки долинав спів цвіркуна. Цей звук відносив мене із собою; він почав оволодівати мною, перш ніж я збагнув, що він лише схожий на цвіркунову пісню. Звук знову наблизився. Він став жахливо гучний. Я почав співати мої пейотні пісні, виводячи їх дедалі гучніше. Раптом цвіркун замовк. Я одразу ж сів на землю, але продовжував співати. Через якусь хвилю я побачив постать чоловіка, що біг до мене з боку, протилежного напрямкові, звідки лунав заклик цвіркуна. Я почав обома руками ляскати себе по стегну і литці й енергійно, несамовито затупотів іншою ногою. Постать дуже швидко пронеслася повз мене, майже торкнувшись мене. Тепер вона була схожа на собаку. Я відчув такий дикий страх, що буквально закляк на місці. Я не можу пригадати ніяких інших своїх почуттів чи думок.

Ранкова роса була освіжною. Я відчув себе краще. Хоч би що то було за явище, воно, здавалося, вже минуло. Була за дванадцять шоста ранку, коли дон Хуан тихо прочинив двері та вийшов із дому. Він потягнувся, позіхаючи, і кинув на мене швидкий погляд. Він зробив два кроки в мій бік, і досі позіхаючи. Я бачив, як дивляться його очі крізь напівзаплющені повіки. Я підхопився; я знав, що хоч би кого чи що я бачу зараз перед собою — це аж ніяк не дон Хуан.

Я схопив невеличкий камінь із гострими краями — він лежав на землі біля моєї правої руки. Я не дивився на нього; я просто тримав

edad, tratando de imitar los movimientos lentos de un anciano ágil.

Estos pensamientos me arrojaron a un estado de pánico. Un grillo empezó a clamar ruidosamente, muy cerca de mí. Noté la riqueza de su tono; imaginé que tenía voz de barítono. El canto empezó a disolverse. De pronto, todo mi cuerpo se contrajo. Volvía adoptar la forma de lucha y encaré la dirección de donde había venido el canto del grillo. El sonido me estaba atrapando; había empezado a atraparme antes de que yo me diera cuenta de que solamente era como de grillo. El sonido se acercó de nuevo. Se hizo terriblemente fuerte. Empecé a cantar mis canciones de peyote, más y más alto. De pronto el grillo calló. Inmediatamente me senté, pero seguí cantando. Un momento después vi la figura de un hombre correr hacia mí, viniendo de la dirección opuesta al llamado del grillo. Palmotee sobre mi muslo y mi pantorrilla y pateé vigorosa, frenéticamente. La figura pasó muy aprisa, casi tocándome. Parecía un perro. Experimenté un miedo tan espantoso que quedé insensible. No recuerdo haber sentido ni pensado nada más.

El rocío de la mañana fue refrescante. Me sentí mejor. El fenómeno, fuera lo que fuese, parecía haberse retirado. Eran las 5:48 a. m. cuando don Juan abrió calladamente la puerta y salió. Estiró los brazos, bostezando, y me miró. Dio dos pasos hacia mí, prolongando su bostezo. Vi sus ojos mirar a través de párpados entornados. Me levanté de un salto; supe entonces que quienquiera, o lo que fuera, que estuviese frente a mí, no era don Juan.

Recogí del suelo una piedra pequeña, con filos agudos. Estaba junto a mi mano derecha. No la miré; únicamente la

by pressing it with my thumb against my extended fingers. I adopted the form don Juan had taught me. I felt a strange vigor filling me, in a matter of seconds. Then I yelled and hurled the rock at him. I thought it was a magnificent outcry. At that moment I did not care whether I lived or died. I felt the cry was awesome in its potency. It was piercing and prolonged, and it actually directed my aim. The figure in front wobbled and shrieked and staggered to the side of the house and into the bushes again.

It took me hours to calm down. I could not sit anymore; I kept on trotting on the same place. I had to breathe through my mouth to take in enough air.

At 11:00 a.m. don Juan came out again. I was going to jump up, but the movements were *his*. He went directly to his spot and sat down in his usual familiar way. He looked at me and smiled. He was don Juan! I went to him, and instead of being angry, I kissed his hand. I really believed then that he had not acted to create a dramatic effect, but that someone had impersonated him to cause me harm or to kill me.

The conversation began with speculations about the identity of a *female* person who had allegedly taken my soul. Then don Juan asked me to tell him about every detail of my experience.

I narrated the whole sequence of events in a very deliberate manner. He laughed all the way, as if it were a joke. When I had finished he said, “You did fine. You won the battle for your soul.

його в долоні, затиснувши між великим і рештою витягнутих пальців. Я прийняв бойову форму, якої дон Хуан навчив мене. Я відчув, як за лічені секунди мене наповнила якась дивна сила. Тоді я закричав і жбурнув у нього камінь. Мені здалося, що мій крик був просто чудовий. Тієї миті мене зовсім не хвилювало, живий я чи вже помер. Я відчув, який жахливий був мій крик у своїй могутності. Він був пронизливий і довгий і, фактично, саме він спрямував камінь у ціль. Постать переді мною заточилась, зойкнула, відтак непевною ходою пошкандибала за дім і знову розчинилася в кущах.

У мене пішло кілька годин на те, щоб якось заспокоїтися. Я взагалі не міг сидіти; я продовжував швидко ходити на одному місці. Мені бракувало повітря і тому доводилося дихати ротом.

Об одинадцятій годині ранку дон Хуан вийшов знову. Я хотів підскочити, але рухи були саме *його*. Він пішов прямо до свого місця й сів там у добре знайомий мені спосіб. Він подивився на мене й усміхнувся. Це був дон Хуан! Я підійшов до нього і, замість злитися, поцілував йому руку. Я справді вважав у той момент, що це не він розігрував усю цю виставу заради якогось драматичного ефекту, а хтось видавав себе за нього, щоб завдати мені шкоди чи вбити мене.

Наша розмова почалася з його розмірковувань про особу *жінки*[79], яка здогадно забрала мою душу. Потім дон Хуан попросив мене переповісти йому мій досвід в усіх деталях.

Я дуже ретельно й зважено виклав йому всю послідовність подій. Він сміявся протягом усієї моєї розповіді, ніби це був якийсь жарт. Коли я закінчив, він мовив: “Ти діяв дуже добре. Ти виграв битву за свою душу.

sostuve apretándola con el pulgar contra los dedos extendidos. Adopté la forma que don Juan me había enseñado. En cuestión de segundos, sentí que me llenaba un extraño vigor. Entonces grité y arrojé la piedra. Me pareció un clamor magnífico. En ese momento, no me importaba vivir ni morir. Sentí que el grito era estremecedor en su potencia. Era penetrante y prolongado, y en verdad dirigió mi puntería. La figura frente a mí osciló y chilló y trastabilló hacia el costado de la casa, para internarse de nuevo en el matorral.

Tardé horas en calmarme. Ya no pude tomar asiento; trotaba de continuo en el mismo sitio. Tenía que respirar por la boca para recibir aire suficiente.

A las 11 a. m. don Juan volvió a salir. Yo iba a dar un salto, pero los movimientos eran *suyos*. Fue derecho a su sitio y se sentó como solía. Me miró y sonrió. ¡Era don Juan! Fui a él y, en vez de enojarme, besé su mano. Creía realmente que él no había actuado para crear un efecto dramático, sino que alguien lo había suplantado para hacerme daño o matarme.

La conversación se inició con especulaciones sobre la identidad de una persona *femenina* que supuestamente había tomado mi alma. Luego don Juan me pidió contarle cada detalle de mi experiencia.

Narré toda la secuencia de eventos en una forma muy deliberada. Él rió todo el tiempo, como si fuera un chiste. Cuando terminé, dijo: —Te fue bien. Ganaste la batalla por tu alma. Pero el asunto es más

[79] Тайша Абеляр у книжці «Вистежування за допомогою двійника» («Stalking With The Double») також описує свою сутичку з «ля Каталіною», до якої Тайшу привів Карлос, щоб «ля Каталіна» продемонструвала їй спосіб дій справжнього вистежувача.

But this matter is more serious than I thought. Your life wasn't worth two hoots last night. It is fortunate you learned something in the past. Had you not had a little training you would be dead by now, because whoever you saw last night meant to finish you off."

"How is it possible, don Juan, that she could take your form?"

"Very simple. She is a *diablera* and has a good helper on the other side. But she was not too good in assuming my likeness, and you caught on to her trick."

"Is a helper on the other side the same as an ally?"

"No, a helper is the aid of a diablero. A helper is a spirit that lives on the other side of the world and helps a diablero to cause sickness and pain. It helps him to kill."

"Can a diablero also have an ally, don Juan?"

"It is the diableros who have the allies, but before a diablero can tame an ally, he usually has a helper to aid him in his tasks."

"How about the woman who took your form, don Juan? Does she have only a helper and not an ally?"

"I don't know whether she has an ally or not. Some people do not like the power of an ally and prefer a helper. To tame an ally is hard work. It is easier to get a helper on the other side."

"Do you think *I* could get a helper?"

"To know that, you have to learn much more. We are again at the beginning, almost as on the first day you came over and asked me to tell you about Mescalito, and I could not because you would not have understood. That other side is the world of diableros. I think it would be best to tell you my own feelings in the same way my benefac-

Але ця справа виявилася серйозніша, ніж я гадав. Минулої ночі твоє життя не було варте й двох криків сови. На щастя, ти вже навчився дечого раніше. Якби ти не мав цієї невеликої підготовки, то зараз був би вже мертвий, бо хоч би кого ти бачив минулої ночі, ця жінка хотіла прикінчити тебе."

"Але як це можливо, доне Хуане, щоб вона могла прийняти вашу подобу?"

"Дуже просто. Вона *діаблера* і має хорошого помічника на іншому боці. Але їй не дуже добре вдалося видавати себе за мене, і ти розкрив її хитрощі."

"Помічник на тому боці — це те саме, що й союзник?"

"Ні, помічник — це допомога діаблеро. Помічник — це дух, який живе на іншому боці світу й допомагає діаблеро накликати хворобу чи біль. Він допомагає йому вбивати."

"А чи може діаблеро також мати союзника, доне Хуане?"

"Саме діаблеро і мають союзників, але до того, як діаблеро спроможеться приборкати союзника, він зазвичай має помічника, який допомагає йому вирішувати його завдання."

"А як щодо тієї жінки, котра прийняла вашу подобу, доне Хуане? Вона має самого лише помічника, без союзника?"

"Я не знаю, має вона союзника чи ні. Деяким людям не до вподоби сила союзника, і вони віддають перевагу помічникові. Приборкати союзника — це важка праця. Простіше дістати помічника на іншому боці."

"Як ви вважаєте, *я* міг би дістати собі помічника?"

"Щоб дізнатися це, ти маєш ще дуже багато чого навчитися. Ми знову на самому початку, майже як першого дня, коли ти прийшов і став прохати мене, щоб я розповів тобі про Мескаліто, а я не міг зробити цього, бо ти б нічого не зрозумів. Той, інший бік — це світ діаблеро. Мабуть, буде краще розповісти тобі про мої власні почуття так само,

serio de lo que yo creía. Anoche tu vida no valía ni un carajo. Tu buena suerte fue que sabías lo suficiente y te defendiste. De no haber tenido un poco de preparación, ahorita estarías muerto, porque lo que te visitó anoche traía ganas de acabar contigo.

—¿Cómo es posible, don Juan, que alguien tomara la forma de usted?

—Muy sencillo. Lo que te visitó anoche es una diablera y tiene un buen ayudante del otro lado. Pero no fue muy buena para tomar mi apariencia, y tú diste con el truco.

—¿Un ayudante del otro lado es lo mismo que un aliado?

—No, un ayudante es la ayuda de un diablero. Un ayudante es un espíritu que vive del otro lado del mundo y ayuda al diablero a causar enfermedad y dolor. Lo ayuda a matar.

—¿Puede un diablero tener también un aliado, don Juan?

—Por supuesto, si son los diableros los que tienen aliados, pero antes de que un diablero pueda domar a un aliado, el diablero acostumbra tener un ayudante que lo auxilie en sus tareas.

—¿Y la mujer que tomó su forma, don Juan? ¿Tiene sólo ayudante y no aliado?

—No sé si tenga aliado o no. A algunas personas no les gusta el poder de un aliado y prefieren un ayudante. Domar un aliado es trabajo duro. Sale más fácil conseguir un ayudante del otro lado.

—¿Piensa usted que yo podría conseguir un ayudante?

—Para saberlo, tienes que aprender mucho más. Estamos otra vez al principio, casi como el primer día que viniste a pedirme hablar de Mescalito, y yo no podía porque no me habrías entendido ni una palabra. Ese otro lado es el mundo de los diableros. Creo que lo mejor será decirte lo que yo creo y siento, como lo hizo mi benefactor. Él era diablero y

tor told me his. He was a diablero and a warrior; his life was inclined toward the force and the violence of the world. But I am neither of them. That is my nature. You have seen my world from the start. As to showing you the world of my benefactor, I can only put you at the door, and you will have to decide for yourself; you will have to learn about it by your effort alone. I must admit now that I made a mistake. It is much better, I see now, to start the way I did, myself. Then it is easier to realize how simple and yet how profound the difference is. A diablero is a diablero, and a warrior is a warrior. Or a man [can be both. There are enough people who are both. But a man] who only traverses the paths of life is everything. Today I am neither a warrior nor a diablero. For me there is only the traveling on the paths that have a heart, on any path that may have a heart. There I travel, and the only worthwhile challenge for me is to traverse its full length. And there I travel—looking, looking, breathlessly."

He paused. His face revealed a peculiar mood; he seemed to be unusually serious. I did not know what to ask or to say. He proceeded:

"The particular thing to learn is how to get to the crack between the worlds and how to enter the other world. There is a crack between the two worlds, the world of the diableros and the world of living men. There is a place where the two worlds overlap. The crack is there. It opens and closes like a door in the wind. To get there a man must exercise his will. He must, I should say, develop an indomitable desire for it, a single-minded dedication. But he must do it without the help of any power or any man. The man by himself must ponder and wish up to a moment in which his

як мій доброчинець розповів мені про свої. Він був діаблеро і воїн; його життя тяжіло до сили й шаленства світу. Але я зовсім інший. Така моя природа. Ти бачив мій світ від самого початку. А щоби показати тобі світ мого доброчинця, я можу лише підвести тебе до дверей, і тобі доведеться самому приймати рішення; тобі доведеться вчитися знанню про нього за допомогою лише власних зусиль. Я мушу зараз визнати, що зробив помилку. Набагато краще, як я бачу тепер, починати шлях так, як зробив це я, самостійно. Тоді легше зрозуміти, яка проста й заразом глибока різниця. Діаблеро — це діаблеро, а воїн — це воїн. Або ж [можна бути водночас обома. Є достатньо людей, що є і тим, і тим. Але] той, хто лише проходить стежками життя, є всім. Сьогодні я не воїн і не діаблеро. Для мене існує лише мандрівка стежками, які мають серце, будь-якою стежкою, що може мати серце. Я мандрую нею, і єдиним достойним викликом для мене є пройти всю її довжину. І я йду, і дивлюся, дивлюся, затамувавши подих."

Він замовк. Його обличчя відбивало дуже особливий настрій; він, здавалося, був незвично серйозний. Я не знав, що мені запитати чи сказати. Він продовжив:

"Особлива річ, якої треба навчитися, — це як дістатися прощілини між світами і як увійти до іншого світу. Існує прощілина між двома світами, світом діаблеро й світом живих людей. Є місце, де ці два світи накладаються один на одного. Саме там є прощілина. Вона відкривається й закривається, як двері на вітрі. Щоб дістатися туди, чоловік мусить задіяти свою волю. Я б сказав, що він мусить виплекати нестримне прагнення цього, щиру відданість своїй меті. Але він мусить робити це без допомоги будь-яких сил чи людей. Чоловік мусить самостійно все зважувати й прагнути настання тієї миті, коли його

guerrero; su vida se inclinaba hacia la fuerza y la violencia del mundo. Pero yo no soy ninguna de las dos cosas. Ésa es mi naturaleza. Tú has visto mi mundo desde el principio. En cuanto a enseñarte el camino de mi benefactor, nada más puedo dejarte en la puerta, y tú tendrás que decidir solo; tendrás que aprenderlo por tu propia cuenta. Debo reconocer ahora que cometí un error contigo. Habría sido mucho mejor, ahora lo veo, empezar como yo mismo empecé. Así es más fácil darse cuenta de cuán sencilla y a la vez cuán profunda es la diferencia. Un diablero es un diablero y un guerrero es un guerrero. O se puede ser las dos cosas. Hay bastante gente que es las dos cosas. Pero un hombre que sólo recorre los caminos de la vida lo es todo. Hoy no soy ni guerrero ni diablero. Para mí ya no hay nada de eso. Para mí sólo recorrer los caminos que tienen corazón, cualquier camino que tenga corazón. Esos recorro, y la única prueba que vale es atravesar todo su largo. Y esos recorro mirando, mirando, sin aliento.

Hizo una pausa. Su rostro reflejaba un estado de ánimo peculiar; parecía inusitadamente serio. Yo no sabía qué preguntar ni qué decir. Don Juan prosiguió:

—La cosa que hay que aprender es cómo llegar a la raja entre los mundos y cómo entrar en el otro mundo. Hay una raja entre los dos mundos, el mundo de los diableros y el mundo de los hombres vivos. Hay un lugar donde los dos mundos se montan el uno sobre el otro. La raja está allí. Se abre y se cierra como una puerta con el viento. Para llegar allí, un hombre debe ejercer su voluntad. Debe, diría yo, desarrollar un deseo indomable, una dedicación total. Pero debe hacerlo sin ayuda de ningún poder ni de ningún hombre. El hombre sólo debe reflexionar y desear hasta el momento en

body is ready to undergo the journey. That moment is announced by prolonged shaking of the limbs and violent vomiting. The man usually cannot sleep or eat, and wanes away. When the convulsions do not stop the man is ready to go, and the crack between the worlds appears right in front of his eyes, like a monumental door, a crack that goes up and down. When the crack opens the man has to slide through it. It is hard to see on the other side of the boundary. It is windy, like a sandstorm. The wind whirls around. The man then must walk in any direction. It will be a short or a long journey, depending on his willpower. A strong-willed man journeys shortly. An undecided, weak man journeys long and precariously. After this journey the man arrives at a sort of plateau. It is possible to distinguish some of its features clearly. It is a plane above the ground. It is possible to recognize it by the wind, which there becomes even more violent, whipping, roaring all around. On top of that plateau is the entrance to that other world. And there stands a skin that separates the two worlds; dead men go through it without a noise, but we have to break it with an outcry. The wind gathers strength, the same unruly wind that blows on the plateau. When the wind has gathered enough force, the man has to [yell and the wind will push him through. Here his will has to] be inflexible, too, so that he can fight the wind. All he needs is a gentle shove; he does not need to be blown to the ends of the other world. Once on the other side, the man will have to wander around. His good fortune would be to find a helper nearby—not too far from the entrance. The man has to ask him for help. In his own words he has to ask the helper to

тіло буде готове витримати таку подорож. Ця мить сповіщає про себе тривалим тремтінням кінцівок й інтенсивним блюванням. Чоловік зазвичай не може ані спати, ані їсти і геть висилюється. Якщо судоми не припиняються, чоловік готовий до подорожі, і прямо перед його очима з’являється прощілина між світами, схожа на гігантські двері, прощілина, що тягнеться вгору і вниз. Коли прощілина відкривається, чоловік має прослизнути крізь неї. По той бік межі важко розгледіти щось. Там дуже вітряно, як у піщаній бурі. Вітер завихрюється навколо. Потрапивши туди, чоловік мусить іти в будь-якому напрямку. Це буде коротка або довга подорож, залежно від його сили волі. Чоловік із сильною волею швидко закінчить свою мандрівку. У нерішучої та слабкої людини шлях буде довгий і небезпечний. Закінчивши свою подорож, чоловік прибуває до своєрідного плато. Можна чітко розрізнити деякі з його ознак. Це рівнина високо над землею. Її можна впізнати за вітром, який стає тут іще більш несамовитий і хльосткий, заглушаючи своїм ревінням усе навколо. Нагорі цього плато є вхід до іншого світу. Там стоїть запона, що розділяє ці два світи; мертві проходять крізь неї безгучно, але ми маємо розірвати її криком. Вітер посилюється, той самий шалений вітер, який дме на плато. Коли він набере достатньо сили, чоловік має [закричати, і вітер проштовхне його крізь запону. Тут його воля також має] бути незламна, щоб він міг керувати вітром. Усе, чого він потребує, — це м’який поштовх; йому не треба бути віднесеним на самий край іншого світу. Опинившись на іншому боці, чоловікові доведеться там блукати. Великим щастям буде знайти помічника десь неподалік, не дуже далеко від входу. Чоловік має попрохати його про допомогу. Він має своїми власними словами попросити помічника

que su cuerpo esté listo para emprender el viaje. Ese momento se anuncia con un temblor prolongado de los miembros y vómitos violentos. Por lo general, el hombre no puede dormir ni comer, y se va gastando. Cuando las convulsiones ya no cesan, el hombre está listo para partir, y la raja entre los mundos aparece enfrente de sus ojos como una puerta monumental: una rendija que sube y baja. Cuando se abre, el hombre tiene que colarse por ella. Del otro lado de esa frontera es difícil distinguir. Hace viento, como polvareda. El viento se arremolina. El hombre debe entonces caminar en cualquier dirección. El viaje será corto o largo, según su fuerza de voluntad. Un hombre de voluntad fuerte hace viajes cortos. Un hombre débil, indeciso, viaja largo y con dificultades. Después de este viaje, el hombre llega a una especie de meseta. Se pueden distinguir con claridad algunos de sus rasgos. Es un plano encima de la tierra. Se le reconoce por el viento, que allí sopla todavía más fuerte: golpea, ruge por todo el derredor. En la parte más alta de esa meseta está la entrada al otro mundo. Y hay una especie de piel que separa los dos mundos; los muertos la atraviesan sin ruido, pero nosotros tenemos que romperla con un grito. El viento reúne fuerza, el mismo viento indómito que sopla en la meseta. Cuando el viento ha juntado fuerza suficiente, el hombre tiene que gritar y el viento lo empuja al otro lado. Aquí también su voluntad debe ser inflexible, para poder combatir al viento. Todo lo que necesita es un empujón suave, y no que el viento lo mande al fin del otro mundo. Una vez que está del otro lado, tiene que vagar por allí. Su buena suerte sería encontrar un ayudante cerca, no muy lejos de la entrada. El hombre tiene que pedirle ayuda. En sus propias

teach him and make him a diablero. When the helper agrees, he kills the man on the spot, and while he is dead he teaches him. When you make the trip yourself, depending on your luck, you may find a great diablero in the helper who will kill you and teach you. Most of the time, though, one encounters lesser brujos who have very little to teach. But neither you nor they have the power to refuse. The best instance is to find a male helper lest one become the prey of a diablera, who will make one suffer in an unbelievable manner. Women are always like that. But that depends on luck alone, unless one's benefactor is a great diablero himself, in which event he will have many helpers in the other world, and can direct one to see a particular helper. My benefactor was such a man. He directed me to encounter his spirit helper. After your return, you will not be the same man. You are committed to come back to see your helper often. And you are committed to wander farther and farther from the entrance, until finally one day you will go too far and will not be able to return. Sometimes a diablero may catch a soul and push it through the entrance and leave it in the custody of his helper until he robs the person of all his willpower. In other cases, like yours for instance, the soul belongs to a strong-willed person, and the diablero may keep it inside his pouch, because it is too hard to carry otherwise. In such instances, as in yours, a fight may resolve the problem—a fight in which the diablero either wins all, or loses all. This time she lost the combat and had to release your soul. Had she won she would have taken it to her helper, for keeps."

навчити його і зробити з нього діаблеро. Якщо помічник погоджується, він убиває чоловіка на місці і, доки той мертвий, навчає його. Коли ти сам здійсниш таку подорож, то, залежно від твого щастя, можеш знайти собі в помічники великого діаблеро, який уб'є тебе і навчить. Утім, найчастіше натрапляють на дрібних брухо, які можуть навчити дуже мало чого. Проте ані ти, ані вони не мають сили відмовитися. Найкращий варіант — це знайти помічника-чоловіка, щоб не стати жертвою діаблери, яка змусить тебе неймовірно страждати. Жінки завжди так роблять. Але тут усе залежить від талану, хіба що чийсь доброчинець сам є великий діаблеро, і тоді він матиме багато помічників в іншому світі й зможе скерувати свого учня, щоб той зустрів якогось певного помічника. Мій доброчинець був саме такий діаблеро. Він скерував мене так, щоб я зустрів його духа-помічника. Після повернення ти вже не будеш тією самою людиною. Відтоді ти муситимеш часто повертатися на той бік, щоб бачитися зі своїм помічником. Тобі доводитиметься блукати чимраз далі від входу, поки одного дня ти, врешті-решт, зайдеш занадто далеко і не зможеш повернутися. Іноді діаблеро може спіймати чиюсь душу, проштовхнути її крізь вхід і тримати в неволі у свого помічника, аж поки не відбере в людини всю її силу волі. В інших випадках — як, наприклад, у твоєму — душа належить людині із сильною волею, і тоді діаблеро може тримати її у своїй торбинці, бо інакше її дуже важко вдержати. У таких випадках, як твій, проблему може вирішити битва — битва, в якій діаблеро або все виграє, або все втрачає. Цього разу вона програла битву, і їй довелося звільнити твою душу. Якби вона здобула перемогу, то віднесла б її своєму помічникові, назавжди."

palabras, tiene que pedir al ayudante que lo instruya y lo haga diablero. Cuando el ayudante acepta, mata al hombre allí mismo, y mientras está muerto le enseña. Cuando hagas el viaje, a lo mejor encuentras a un gran diablero en el ayudante que te mate y te enseñe; eso depende de tu suerte. Pero las más de las veces uno encuentra brujos de mala muerte sin gran cosa que enseñar. Pero ni tú ni ellos tienen el poder de negarse. El mejor de los casos es hallar un ayudante macho para no caer en manos de una diablera que lo haga a uno sufrir en forma increíble. Las mujeres siempre son así. Pero eso depende de la pura suerte, a no ser que el benefactor de uno sea también un gran diablero, caso en el cual tendrá muchos ayudantes en el otro mundo y puede mandarlo a uno a ver a un ayudante en particular. Mi benefactor era uno de esos hombres. Me guió al encuentro de su espíritu ayudante. Después de que regreses, ya no serás el mismo. Estás comprometido a volver y a ver seguido a tu ayudante. Y estás comprometido a alejarte más y más de la entrada, hasta que por fin un día irás demasiado lejos y no podrás regresar. A veces un diablero pesca un alma y la empuja por la entrada y la deja a la custodia de su ayudante mientras él le roba a la persona toda su voluntad. En otros casos, el tuyo por ejemplo, el alma pertenece a una persona de voluntad fuerte, y el diablero sólo puede guardarla en su morral, porque es demasiado difícil llevársela al otro lado. En tales casos, como en el tuyo, una batalla puede resolver el problema: una batalla en que el diablero se juega el todo por el todo. Esta vez perdió el combate y tuvo que soltar tu alma. De haber ganado, se la llevaba a su ayudante para que se quede con ella».

"But how did I win?"

"You did not move from your spot. Had you moved one inch away you would have been demolished. She chose the moment I was away as the best time to strike, and she did it well. She failed because she did not count on your own nature, which is violent, and also because you did not budge from the spot on which you are invincible."

"How would she have killed me if I had moved?"

"She would have hit you like a thunderbolt. But above all she would have kept your soul and you would have wasted away."

"What is going to happen now, don Juan?"

"Nothing. You won your soul back. It was a good battle. You learned many things last night."

Afterward we began to look for the stone I had hurled. He said if we could find it we could be absolutely sure the affair had ended. We looked for nearly three hours. I had the feeling I would recognize it. But I could not.

That same day in the early evening don Juan took me into the hills around his house. There he gave me long and detailed instructions on specific fighting procedures. At one moment in the course of repeating certain prescribed steps I found myself alone. I had run up a slope and was out of breath. I was perspiring freely, and yet I was cold. I called don Juan several times, but he did not answer, and I began to experience a strange apprehension. I heard a rustling in the underbrush as if someone was coming toward me. I listened attentively, but the noise stopped. Then it came again, louder and closer. At that moment it occurred to me that the events of the preceding night were going to be repeated. In a

"Але як я переміг?"

"Ти не зрушив зі свого місця. Якби ти зійшов з нього хоча б на один дюйм, то був би знищений. Вона обрала саме той момент, коли я був відсутній, як найкращий час для завдання удару, і діяла дуже добре. Вона зазнала поразки, бо не взяла до уваги твою власну вдачу, що є несамовитою, а також тому, що ти не зрушив з місця, на якому тебе неможливо перемогти."

"А як вона вбила б мене, якби я зійшов з місця?"

"Вона вразила б тебе, немов блискавка. Але передусім вона б залишила в себе твою душу, і ти би станув як віск."

"А що буде тепер, доне Хуане?"

"Нічого. Ти відвоював свою душу. Це була гарна битва. Минулої ночі ти багато чого навчився."

Після цього ми почали шукати камінь, який я жбурнув. Він сказав, що якщо нам вдасться знайти його, ми зможемо бути цілковито певні того, що цю справу закінчено. Ми шукали близько трьох годин. Я відчував, що впізнав би його. Але мені це не вдалося.

Того самого дня, коли ще тільки починало сутеніти, дон Хуан повів мене в пагорби неподалік від свого будинку. Там він давав мені довгі й докладні інструкції щодо специфічних технік ведення бою. Якоїсь миті, повторюючи певні описані ним прийоми, я раптом виявив, що залишився сам-один. Я побіг вгору схилом, і мені забракло повітря. Захеканий, я обливався потом, але мені було холодно. Знов і знов я кликав дона Хуана, але він не відгукувався, і мене почав опановувати дивний страх. Я почув шелест у заростях, ніби хтось ішов у мій бік. Я уважно дослухався, але шум зник. Потім він почувся знову, гучніше й ближче до мене. Цієї миті мені спало на думку, що зараз повторяться всі події минулої ночі. За кілька секунд мій

—Pero ¿cómo le gané?

—No te moviste de tu sitio. Si te hubieras apartado un centímetro, te habría hecho polvo. La diablera escogió el momento en que yo no estaba como la mejor hora para atacar, y lo hizo bien. Falló porque no contaba con tu propia naturaleza, que es violenta, y también porque no te saliste del sitio en el que eres invencible.

—¿Cómo me habría matado de haberme movido?

—Te habría golpeado como un rayo. Pero sobre todo se habría quedado con tu alma, y tú te habrías ido gastando.

—¿Qué va a suceder ahora, don Juan?

—Nada. Recobraste tu alma. Fue una buena batalla. Anoche aprendiste muchas cosas.

Después nos pusimos a buscar la piedra que yo había lanzado. Don Juan dijo que, de encontrarla, podríamos estar absolutamente seguros de que el asunto había terminado. Buscamos durante casi tres horas. Yo tenía el sentimiento de que la reconocería. Pero no pude.

Ese mismo día, empezando a anochecer, don Juan me llevó a los cerros cerca de su casa. Allí me dio instrucciones largas y detalladas sobre procedimientos específicos de pelea. En determinado momento, mientras repetía ciertos pasos prescritos, me hallé solo. Había subido corriendo una ladera y estaba sin aliento. Sudaba en abundancia, pero tenía frío. Llamé varias veces a don Juan, pero no contestó, y empecé a experimentar una aprensión extraña. Oí un crujir en el matorral, como si algo viniera hacia mí. Escuché atentamente, pero el ruido cesó. Luego volvió a oírse, más fuerte y más cerca. En ese instante se me ocurrió que iban a repetirse los eventos de la noche anterior. En cuestión de segundos, mi miedo

matter of a few seconds my fear grew out of all proportion. The rustle in the underbrush got closer, and my strength waned. I wanted to scream or weep, run away or faint. My knees sagged; I fell to the ground, whining. I could not even close my eyes. After that, I remember only that don Juan made a fire and rubbed the contracted muscles of my arms and legs.

I remained in a state of profound distress for several hours. Afterward don Juan explained my disproportionate reaction as a common occurrence. I said I could not figure out logically what had caused my panic, and he replied that it was not the fear of dying, but rather the fear of losing my soul, a fear common among men who do not have unbending intent.

That experience was the last of don Juan's teachings. Ever since that time I have refrained from seeking his lessons. And, although don Juan has not changed his benefactor's attitude toward me, I do believe that I have succumbed to the first enemy of a man of knowledge.

страх виріс понад усі мислимі межі. Шелест у заростях став іще ближчий, і сили покинули мене. Я хотів закричати або заплакати, утекти або знепритомніти. Мої коліна підкосилися; я повалився на землю, жалібно виючи. Я не міг навіть заплющити очі. Після цього я пам'ятаю лише, що дон Хуан розпалив багаття й розтирав зсудомлені м'язи моїх рук і ніг.

Я залишався в стані глибокого потрясіння і знемоги протягом багатьох годин. Пізніше дон Хуан пояснив цю мою неадекватну реакцію як цілком звичайне й поширене явище. Я сказав, що не можу знайти логічного пояснення, що саме спричинило мою паніку, і він відповів, що то був не страх смерті, а, скоріше, страх втратити свою душу — страх, звичайний для людей, які не мають непохитного наміру.

Цей досвід був останній у моєму навчанні в дона Хуана. Відтоді я більше ніколи не намагався дістати від нього якісь уроки. І хоча дон Хуан не змінив свого ставлення до мене і продовжував вважати себе моїм доброчинцем, я цілковито переконаний, що зазнав поразки від першого ворога чоловіка знання.

creció fuera de toda proporción. El crujir en las matas se acercó más, y mi fuerza menguó. Quería gritar o llorar, correr o desmayarme. Mis rodillas se vencieron; caí por tierra, chillando. Ni siquiera pude cerrar los ojos. Después de eso, sólo recuerdo que don Juan encendió una hoguera y frotó los músculos agarrotados de mis brazos y piernas.

Permanecí varias horas en un estado de profunda zozobra. Más tarde, don Juan explicó mi reacción desproporcionada como un hecho común. Me declaré incapaz de descubrir lógicamente qué había ocasionado mi pánico; y él repuso que no fue el miedo de morir, sino más bien el miedo a perder el alma, un temor común entre los hombres que no poseen una intención indomable.

Esa experiencia fue la última enseñanza de don Juan. Desde entonces me he abstenido de buscar sus lecciones. Y, aunque don Juan no ha alterado su actitud de benefactor hacia mí, creo en verdad haber sucumbido al primer enemigo de un hombre de conocimiento.

PART TWO

A STRUCTURAL ANALYSIS

The following structural scheme, abstracted from the data on the states of nonordinary reality presented in the foregoing part of this work, is conceived as an attempt to disclose the internal cohesion and the cogency of don Juan's teachings. The structure, as I assess it, is composed of four concepts which are the main units: (1) man of knowledge; (2) a man of knowledge had an ally; (3) an ally had a rule; and (4) the rule was corroborated by special consensus. These four units are in turn composed of a number of subsidiary ideas; thus the total structure comprises all the meaningful concepts that were presented until the time I discontinued the apprenticeship. In a sense, these units represent successive levels of analysis, each level modifying the preceding one.*

* For an outline of the units of my structural analysis, see Appendix B.

Because this conceptual structure is completely dependent on the meaning of all its units, the following clarification seems to be pertinent at this point: Throughout this entire work, meaning has been rendered as I understood it. The component concepts of don Juan's knowledge as I have presented them here could not be the exact duplicate of what he said himself. In spite of all the effort I

ЧАСТИНА ДРУГА

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ

Подана нижче структурна схема, складена на підставі відомостей про стани незвичайної реальності, що були викладені в попередній частині цієї праці, була задумана як спроба розкрити внутрішню зв'язність і переконливість учення дона Хуана. Як мені бачиться, його структура складається з чотирьох концепцій, що є її головними одиницями: (1) чоловік знання; (2) чоловік знання мав союзника; (3) союзник мав правило; і (4) правило підтверджувалося особливим консенсусом. Ці чотири головні одиниці, своєю чергою, складаються з кількох допоміжних ідей кожна; таким чином, уся структура містить у собі всі суттєві концепції, що були представлені мені до того, як я відмовився від подальшого учнівства. У певному сенсі ці структурні одиниці є послідовними рівнями аналізу, причому кожний наступний рівень змінює попередній.*

* Начерк одиниць мого структурного аналізу див. у Додатку Б (*примітка Карлоса Кастанеди*).

Оскільки ця концептуальна побудова цілком залежить від значення кожної з її структурних одиниць, очевидно, у цій точці буде доречне таке роз'яснення: усюди в цій роботі значення подавалося так, як я його розумів. Складові концепції знання дона Хуана в тому вигляді, у якому я подаю їх тут, певно, не можуть бути точною копією того, що говорив він сам. Попри всі мої найсумлінніші зусилля передати ці концепції з максимальною

SEGUNDA PARTE

UN ANÁLISIS ESTRUCTURAL

EL SIGUIENTE esquema estructural, abstraído de los datos sobre los estados de realidad no ordinaria presentados en la parte anterior de este trabajo, se halla concebido como intento de revelar la cohesión interna y la fuerza lógica de las enseñanzas de don Juan. La estructura, según la determino, se compone de cuatro conceptos que son las unidades principales: *1)* hombre de conocimiento; *2)* un hombre de conocimiento tenía un aliado; *3)* un aliado tenía una regla, y *4)* la regla se corroboraba por consenso especial. Estas cuatro unidades se componen a su vez de cierto número de ideas subsidiarias; así, la estructura total comprende todos los conceptos significativos presentados hasta el momento en que interrumpí el aprendizaje. En un sentido, estas unidades representan niveles sucesivos de análisis, cada uno de los cuales modifica al precedente.*

* El bosquejo de las unidades de mi análisis estructural puede verse en el Apéndice B.

Como esta estructura conceptual depende por entero del significado de todas sus unidades, la siguiente aclaración parece pertinente en este punto: a lo largo de todo este trabajo, el significado se ha transmitido según yo lo comprendí. Los conceptos componentes del conocimiento de don Juan, tal como los he presentado aquí, no podían ser el duplicado exacto de lo que él mismo decía. Pese al esfuerzo que he hecho por

have put forth to render these concepts as faithfully as possible, their meaning has been deflected by my own attempts to classify them. The arrangement of the four main units of this structural scheme is, however, a logical sequence which appears to be free from the influence of extraneous classificatory devices of my own. But, insofar as the component ideas of each main unit are concerned, it has been impossible to discard my personal influence. At certain points extraneous classificatory items are necessary in order to render the phenomena understandable. And, if such a task was to be accomplished here, it had to be done by zigzagging back and forth from the alleged meanings and classificatory scheme of the teacher to the meanings and classificatory devices of the apprentice.

точністю, мої власні спроби класифікувати їх так чи інакше призводили до певного відхилення від їхніх первісних значень. Проте таке розташування чотирьох головних одиниць цієї структурної схеми є логічною послідовністю, що видається мені вільною від впливу моїх власних сторонніх класифікаційних побудов. Але тією мірою, якою розглядаються складові поняття кожної головної структурної одиниці, повністю позбутися мого особистого впливу виявилося неможливо. У деяких моментах сторонні елементи класифікації необхідні для того, щоб зробити досліджувані явища доступними для розуміння. І якщо тут належало виконати подібне завдання, це доводилося робити за допомогою багаторазових переходів уперед-назад між гаданими значеннями і класифікаційною схемою вчителя та значеннями і класифікаційними побудовами учня.

interpretar dichos conceptos con la mayor fidelidad posible, su significado ha sido alterado por mis propios intentos de clasificarlos. La disposición de las cuatro unidades principales de este esquema estructural es, sin embargo, una secuencia lógica, libre al parecer de la influencia de procedimientos clasificadores extrínsecos de mi propia cosecha. Pero, en lo que toca a las ideas componentes de cada unidad básica, ha sido imposible descartar mi influencia personal. En ciertos puntos, se necesitan elementos clasificadores extrínsecos para hacer comprensible el fenómeno. Y, si tal tarea iba a lograrse aquí, tenía que emprenderse zigzagueando entre los supuestos significados y el esquema clasificador del maestro, y los significados y recursos clasificadores del aprendiz.

THE OPERATIVE ORDER

THE FIRST UNIT

Man of Knowledge

At a very early stage of my apprenticeship, don Juan made the statement that the goal of his teachings was “to show how to become a man of knowledge.” I use that statement as a point of departure. It is obvious that to become a man of knowledge was an operational goal. And it is also obvious that every part of don Juan’s orderly teachings was geared to fulfill that goal in one way or another. My line of reasoning here is that under the circumstances “man of knowledge,” being an operational goal, must have been indispensable to explaining

РОБОЧИЙ ПОРЯДОК

ПЕРША СТРУКТУРНА ОДИНИЦЯ

Чоловік знання

Ще на самому початку мого учнівства дон Хуан зазначив, що метою його настанов є «показати, як стати чоловіком знання». Я використовую це твердження як відправну точку. Очевидно, що стати чоловіком знання було операційною метою. Також очевидно й те, що кожна частина методичних настанов дона Хуана була так чи інакше спрямована на досягнення цієї мети. Хід моїх міркувань щодо цього такий: імовірно, за наявних обставин «чоловік знання», бувши операційною метою, становив необхідний елемент для пояснення певного

EL ORDEN OPERATIVO

LA PRIMERA UNIDAD

Hombre de conocimiento

En una etapa muy temprana de mi aprendizaje, don Juan declaró que la meta de sus enseñanzas era «enseñar» cómo llegar a ser un «hombre de conocimiento». Uso tal declaración como punto de partida. Es obvio que convertirse en hombre de conocimiento era una meta operatoria. Y no menos obvio que cada parte de las ordenadas enseñanzas de don Juan iba destinada a cumplir ese propósito en una forma u otra. Mi presente línea de razonamiento es que, en dichas circunstancias, «hombre de conocimiento», siendo una meta operatoria, debió de ser indispensable para

some "operative order." Then, it is justifiable to conclude that, in order to understand that operative order, one has to understand its objective: man of knowledge.

After having established "man of knowledge" as the first structural unit, it was possible for me to arrange with assurance the following seven concepts as its proper components: (1) to become a man of knowledge was a matter of learning; (2) a man of knowledge had unbending intent; (3) a man of knowledge had clarity of mind; (4) to become a man of knowledge was a matter of strenuous labor; (5) a man of knowledge was a warrior; (6) to become a man of knowledge was an unceasing process; and (7) a man of knowledge had an ally.

These seven concepts were themes. They ran through the teachings, determining the character of don Juan's entire knowledge. Inasmuch as the operational goal of his teachings was to produce a man of knowledge, everything he taught was imbued with the specific characteristics of each of the seven themes. Together they construed the concept "man of knowledge" as a way of conducting oneself, a way of behaving that was the end result of a long and hazardous training. "Man of knowledge," however, was not a guide to behavior, but a set of principles encompassing all the unordinary circumstances pertinent to the knowledge being taught.

Each one of the seven themes was composed, in turn, of various other concepts, which covered their different facets.

From don Juan's statements it was possible to assume that a man of knowledge could be a diablero, that is, a black sorcerer. He stated that his teacher was a diablero and so was he in the past, although he had

«робочого порядку». Тоді цілком правомірно зробити висновок, що для розуміння цього робочого порядку потрібно розуміти, чим є його мета: чоловік знання.

Прийнявши поняття «чоловік знання» як першу структурну одиницю, я зміг чітко визначити й розташувати в певному порядку сім концепцій, що є її складовими частинами, а саме: (1) стати чоловіком знання було справою навчання; (2) чоловік знання мав непохитний намір; (3) чоловік знання мав ясний розум; (4) стати чоловіком знання було питанням наполегливої праці; (5) чоловік знання був воїном; (6) досягнення стану чоловіка знання було безупинним процесом; і (7) чоловік знання мав союзника.

Ці сім концепцій були темами, що проходили крізь усе вчення дона Хуана й визначали природу всього його знання. З огляду на те, що операційна мета його вчення полягала у створенні чоловіка знання, усе, чого він учив, містило в собі специфічні характеристики кожної з цих семи тем. Усі разом вони складали концепцію «чоловіка знання» як певного способу дій і поводження, що було кінцевим результатом тривалого й небезпечного навчання. Проте поняття «чоловік знання» було не керівним вказівником щодо того, як слід поводитися, а сукупністю принципів, котрі охоплювали всі незвичайні обставини, дотичні до передаваного знання.

Кожна з цих тем складалася, своєю чергою, з багатьох інших концепцій, які охоплювали їхні різні аспекти.

На підставі тверджень дона Хуана можна було припустити, що чоловік знання міг бути діаблеро, тобто чорним мольфаром. Він стверджував, що його вчитель був діаблеро і сам він у минулому теж був діаблеро, але потім

explicar algún «orden operativo». Entonces, resulta justificable deducir que, para comprender ese orden, hay que comprender su objetivo: hombre de conocimiento.

Habiendo establecido «hombre de conocimiento» como la primera unidad estructural, pude disponer con seguridad los siguientes siete conceptos como sus componentes adecuados: *1)* llegar a ser hombre de conocimiento era asunto de aprendizaje; *2)* un hombre de conocimiento poseía intención rígida; *3)* un hombre de conocimiento poseía claridad de mente; *4)* llegar a ser hombre de conocimiento era asunto de labor esforzada; *5)* un hombre de conocimiento era un guerrero; *6)* llegar a ser hombre de conocimiento era un proceso incesante, y *7)* un hombre de conocimiento tenía un aliado.

Estos siete conceptos eran temas. Corrían a lo largo de las enseñanzas, determinando el carácter de todo el conocimiento de don Juan. Por cuanto la meta operatoria de sus enseñanzas era producir un hombre de conocimiento, todo lo que enseñaba estaba imbuido de las características específicas de cada uno de los siete temas. Juntos configuraban el concepto «hombre de conocimiento» como manera de comportarse, forma de conducta que era resultado final de un entrenamiento largo y azaroso. «Hombre de conocimiento» no era, sin embargo, una guía de conducta, sino un conjunto de principios que comprendía todas las circunstancias no ordinarias pertinentes al conocimiento impartido.

Cada uno de los siete temas estaba compuesto, a su vez, de varios otros conceptos, que cubrían sus diferentes facetas.

Las aserciones de don Juan permitían suponer que un hombre de conocimiento podía ser un diablero, esto es, un brujo negro. Don Juan declaró que su maestro era diablero y que él también lo fue en el pasado, aunque había

ceased to be concerned with certain aspects of the practice of sorcery. Since the goal of his teaching was to show how to become a man of knowledge, and since his knowledge consisted of being a diablero, there may have been an inherent connection [/connexion] between man of knowledge and diablero. Although don Juan never used the two terms interchangeably, the likelihood that they were connected raised the possibility that "man of knowledge" with its seven themes and their component concepts covered, theoretically, all the circumstances that might have arisen in the course of becoming a diablero.

To Become a Man of Knowledge Was a Matter of Learning

The first theme made it implicit that learning was the only possible way of becoming a man of knowledge, and that in turn implied the act of making a resolute effort to achieve an end. To become a man of knowledge was the end result of a process, as opposed to an immediate acquisition through an act of grace or through bestowal by supernatural powers. The plausibility of learning how to become a man of knowledge warranted the existence of a system for teaching one how to accomplish it.

The first theme had three components: (1) there were no overt requirements for becoming a man of knowledge; (2) there were some covert requirements; (3) the decision as to who could learn to become a man of knowledge was made by an impersonal power.

Apparently there were no overt prerequisites that would have determined who was, or who was not, qualified to learn how

його перестали цікавити певні аспекти мольфарських практик. Оскільки метою його вчення було показати, як стати чоловіком знання, а знання, яким він володів, містило також складові елементи буття діаблеро, очевидно, мав існувати якийсь внутрішній зв'язок між діаблеро й чоловіком знання. Хоча дон Хуан ніколи не вживав ці два терміни як взаємозамінні, вірогідність існування такого зв'язку між ними породжувала можливість того, що поняття «чоловік знання» з його сімома темами і їхніми складовими концепціями, теоретично охоплювало всі обставини, що могли виникнути в процесі того, як людина ставала діаблеро.

Стати чоловіком знання було справою навчання

Перша тема передбачала, що навчання було єдиним способом ставати чоловіком знання, а це, своєю чергою, означало докладати рішучих зусиль для досягнення мети. Стати чоловіком знання було кінцевим результатом певного процесу на противагу негайному набуттю знань завдяки акту благовоління чи дарункові від надприродних сил. Наявність можливості навчитися, як стати чоловіком знання, була переконливим свідченням існування певної системи для навчання індивідуума того, як досягти цієї мети.

Перша тема мала три складові елементи: (1) не було чітко виражених вимог для ставання чоловіком знання; (2) існували деякі приховані вимоги; (3) рішення, хто саме може навчатися того, щоб стати чоловіком знання, приймала безособова сила.

Очевидно, не було якихось чітких попередніх умов, що визначали б, хто має необхідні якості для навчання тому, як стати

dejado de preocuparse por ciertos aspectos de la práctica de la brujería. Puesto que la meta de su enseñanza era mostrar cómo convertirse en hombre de conocimiento, y puesto que su conocimiento consistía en ser diablero, puede haber existido una conexión inherente entre hombre de conocimiento y diablero. Aunque don Juan nunca usaba ambos términos indistintamente, la probabilidad de que estuvieran conectados evocaba la posibilidad de que «hombre de conocimiento», con sus siete temas y los conceptos correspondientes, cubriese, en teoría, todas las circunstancias que podrían haberse presentado en el curso de convertirse en diablero.

Llegar a ser hombre de conocimiento era asunto de aprendizaje

El primer tema implicaba que aprender era la única forma posible de llegar a ser hombre de conocimiento, y eso por su parte llevaba implícito el acto de realizar un esfuerzo decidido por alcanzar un fin. Llegar a ser hombre de conocimiento era el resultado final de un proceso, no una adquisición inmediata a través de un acto de gracia o de dádivas otorgadas por poderes sobrenaturales. La probabilidad de aprender a convertirse en hombre de conocimiento garantizaba la existencia de un sistema para enseñarle a uno cómo lograrlo.

El primer tema tenía tres componentes: *1)* no había requisitos declarados para llegar a ser hombre de conocimiento; *2)* había algunos requisitos encubiertos; *3)* la decisión de quién podía aprender a ser hombre de conocimiento era tomada por un poder impersonal.

Al parecer no había requisitos declarados que determinasen quién estaba, o quién no, calificado para aprender a convertirse en hombre

to become a man of knowledge. Ideally, the task was open to anybody who wished to pursue it. Yet, in practice, such a stand was inconsistent with the fact that don Juan as a teacher selected his apprentices.

In fact, any teacher under the circumstances would have selected his apprentices by means of matching them against some covert prerequisites. The specific nature of these prerequisites was never formalized; don Juan only insinuated that there were certain clues one had to bear in mind when viewing a prospective apprentice. The clues he alluded to were supposed to reveal whether or not the candidate had a certain disposition of character, which don Juan called "unbending intent."

Nevertheless, the final decision in matters of who could learn to become a man of knowledge was left to an impersonal power that was known to don Juan, but was outside his sphere of volition. The impersonal power was credited with pointing out the right person by allowing him to perform a deed of extraordinary nature, or by creating a set of peculiar circumstances around that person. Hence, there was never a conflict between the absence of overt prerequisites and the existence of undisclosed, covert prerequisites.

The man who was singled out in that manner became the apprentice. Don Juan called him the *escogido*, the "one who was chosen." But to be an escogido meant more than to be a mere apprentice. An escogido, by the sheer act of being selected by a power, was considered already to be different from ordinary men. He was considered already to be the recipient of a minimum amount of power which was supposed to be augmented by learning.

чоловіком знання, а хто ні. В ідеалі це завдання було відкрите будь-кому, хто прагнув неухильно виконувати його. Проте на практиці така позиція не узгоджувалася з тим фактом, що дон Хуан як учитель відбирав собі учнів.

Насправді, за подібних обставин будь-який учитель обирав би собі учнів, перевіряючи кандидатів на відповідність певним прихованим попереднім вимогам. Конкретна природа цих попередніх вимог ніколи не була чітко сформульована; дон Хуан лише натякав, що існують певні вказівки, на які треба зважати при оцінці можливого учня. Передбачалося, що згадувані ним вказівки мали виявити, чи має такий кандидат в учні певну схильність вдачі, яку дон Хуан називав «непохитним наміром».

Утім, прийняття остаточного рішення щодо того, хто може вчитися, як стати чоловіком знання, залишалося за безособовою силою, яка була відома дону Хуану, але перебувала поза сферою його волі чи бажання. Ця безособова сила мала вказати на потрібну людину, надавши їй можливість зробити вчинок надзвичайного характеру або створивши навколо неї низку своєрідних незвичайних обставин. Отже, не було жодного протиріччя між відсутністю чітко виражених вимог та існуванням неназваних, прихованих попередніх вимог.

Чоловік, на якого було вказано в такий спосіб, ставав учнем. Дон Хуан називав його *ескохідо*[80] — «той, кого обрали». Але бути *ескохідо* означало щось більше, ніж бути просто учнем. Саме лише те, що *ескохідо* обирався силою, вже відрізняло його від звичайних людей. Вважалося, що він уже дістав певну мінімальну кількість сили, яка мала збільшуватися завдяки навчанню.

de conocimiento. Idealmente, la tarea se hallaba abierta a todo el que desease emprenderla. Sin embrago, en la práctica, tal postura resultaba contradictoria con el hecho de que don Juan, como maestro, seleccionaba a sus aprendices.

De hecho, cualquier maestro en tales circunstancias habría seleccionado a sus aprendices presentándoles algunos requisitos encubiertos. Nunca se formalizó la naturaleza específica de estos requisitos; don Juan sólo insinuaba que al observar a un presunto aprendiz había que tomar en cuenta ciertos indicios, los cuales supuestamente revelaban si el candidato poseía cierta disposición de carácter que don Juan llamaba «intención rígida».

Sin embargo, la decisión final en asuntos de quién podía llegar a ser hombre de conocimiento se dejaba a un poder impersonal que era conocido para don Juan pero se hallaba fuera del ámbito de su volición. Se acreditaba al poder impersonal el acto de señalar a la persona adecuada permitiéndole realizar una hazaña de naturaleza extraordinaria, o creando un conjunto de circunstancias peculiares en torno a esa persona. Por tanto, no había nunca conflicto entre la ausencia de requisitos declarados y la existencia de requisitos no formulados, encubiertos.

El hombre señalado de esa manera se convertía en el aprendiz. Don Juan lo llamaba el «escogido». Pero ser escogido significaba más que ser un simple aprendiz. Un escogido, por el mero hecho de haber sido seleccionado por un poder, era ya considerado distinto de los hombres comunes. Se le consideraba ya recipiente de una mínima cantidad de poder, la cual supuestamente se acrecentaría con el aprendizaje.

[80] Escogido (ісп.) — обраний.

But learning was a process of unending quest, and the power that made the original decision, or a similar power, was expected to make similar decisions on the issue of whether an escogido could continue learning or whether he had been defeated. Those decisions were manifested through omens that occurred at any point of the teachings. In that respect, any peculiar circumstances surrounding an apprentice were considered to be such omens.

A Man of Knowledge Had Unbending Intent

The idea that a man of knowledge needed unbending intent referred to the exercise of volition. Having unbending intent meant having the will to execute a necessary procedure by maintaining oneself at all times rigidly within the boundaries of the knowledge being taught. A man of knowledge needed a rigid will in order to endure the obligatory quality that every act possessed when it was performed in the context of his knowledge.

The obligatory quality of all the acts performed in such a context, and their being inflexible and predetermined, were no doubt unpleasant to any man, for which reason a modicum of unbending intent was sought as the only covert requirement needed by a prospective apprentice.

Unbending intent was composed of (1) frugality, (2) soundness of judgment, and (3) lack of freedom to innovate.

A man of knowledge needed frugality because the majority of the obligatory acts dealt with instances or with elements that were either outside the boundaries of ordinary everyday life, or were not customary in ordinary activity, and the man who had to act in accor-

Проте навчання було процесом нескінченного пошуку, тому очікувалось, що сила, яка прийняла первісне рішення, або якась подібна сила і надалі робитиме аналогічні рішення щодо того, чи може *ескохідо* продовжувати навчання, чи він зазнав поразки. Ці рішення показувалися за допомогою знаків, що могли з'явитися в будь-який момент навчання. У цьому відношенні будь-які дивні обставини, що виникали навколо учня, розглядалися як такі знаки.

Чоловік знання мав непохитний намір

Ідея того, що чоловік знання потребував непохитного наміру, стосувалася задіяння волі. Мати непохитний намір означало мати волю для виконання певної необхідної процедури, завжди залишаючись при цьому строго в межах знання, якого тебе навчали. Чоловікові знання була потрібна міцна воля, щоб прийняти обов'язковий характер кожної дії, виконуваної в контексті його знання.

Обов'язковість усіх дій, вчинюваних у такому контексті, а також їхня незмінність і визначеність наперед, безсумнівно, не були приємні жодній людині, тому наявність у потенційного учня певної мінімальної кількості непохитного наміру була єдиною прихованою вимогою, яку він мав задовольнити.

Складовими непохитного наміру були: (1) помірність і ощадливість, (2) тверезість суджень, (3) відсутність свободи нововведень.

Чоловік знання потребував помірності й ощадливості, бо більшість обов'язкових дій мали стосунок до таких випадків чи обставин, які перебували поза межами звичайного повсякденного життя або ж не були звичними в буденній діяльності, і чоловік, якому доводилося діяти у відповідності з ними,

Pero el aprendizaje era un proceso de búsqueda interminable, y se esperaba que el poder responsable de la primera decisión, o un poder similar, tomara decisiones semejantes con respecto al asunto de si un escogido podía continuar aprendiendo o si había sido derrotado. Esas decisiones se manifestaban por medio de augurios que ocurrían en cualquier punto de las enseñanzas. En ese aspecto, cualesquiera circunstancias peculiares en torno a un aprendiz se consideraban augurios.

Un hombre de conocimiento poseía intención rígida

La idea de que un hombre de conocimiento necesitaba intención rígida se refería al ejercicio de la volición. Poseer intención rígida significaba tener la voluntad de ejecutar un procedimiento necesario manteniéndose en todo momento, rígidamente, dentro de los límites del conocimiento que se impartía. Un hombre de conocimiento necesitaba voluntad estricta para soportar la cualidad obligatoria que todo acto poseía cuando se ejecutaba en el contexto de su conocimiento.

La cualidad obligatoria de todos los actos realizados en tal contexto, y el que fuesen inflexibles y predeterminados, era sin duda desagradable para cualquier hombre, razón por la que se buscaba un mínimo de intención rígida como único requisito encubierto necesario para cualquier presunto aprendiz.

La intención rígida se componía de *1)* frugalidad, *2)* rectitud de juicio y *3)* carencia de libertad para innovar.

Un hombre de conocimiento necesitaba frugalidad porque la mayoría de los actos obligatorios trataban con instancias o elementos que estaban fuera de los límites de la vida cotidiana ordinaria, o bien no eran habituales en la actividad ordinaria, y el hombre que debía actuar de acuerdo a

dance with them needed an extraordinary effort every time he took action. It was implicit that one could have been capable of such an extraordinary effort [only] by being frugal with any other activity that did not deal directly with such predetermined actions.

Since all acts were predetermined and obligatory, a man of knowledge needed soundness of judgment. This concept did not imply common sense, but did imply the capacity to assess the circumstances surrounding any need to act. A guide for such an assessment was provided by bringing together, as rationales, all the parts of the teachings which were at one's command at the given moment in which any action had to be carried out. Thus, the guide was always changing as more parts were learned; yet it always implied the conviction that any obligatory act one may have had to perform was, in fact, the most appropriate under the circumstances.

Because all acts were preestablished and compulsory, having to carry them out meant lack of freedom to innovate. Don Juan's system of imparting knowledge was so well established that there was no possibility of altering it in any way.

A Man of Knowledge Had Clarity of Mind

Clarity of mind was the theme that provided a sense of direction. The fact that all acts were predetermined meant that one's orientation within the knowledge being taught was equally predetermined; as a consequence, clarity of mind supplied only

мусив докладати надзвичайних зусиль кожного разу, коли брався до такої дії. Передбачалося, що на такі надзвичайні зусилля міг бути здатний [лише] той, хто виявляв помірність і ощадливість у будь-якій іншій діяльності, що не мала прямого стосунку до таких заздалегідь визначених дій.

Оскільки всі дії були визначені наперед та обов'язкові, чоловік знання потребував тверезості суджень. Під цим розумівся не здоровий глузд, а здатність оцінювати всі обставини, в яких виникає будь-яка потреба діяти. Керівні вказівки для такого оцінювання одержували шляхом зведення воєдино, як підґрунтя, усіх частин учення, які індивідуум опанував і мав у своєму розпорядженні на той момент, коли необхідно виконати ту чи іншу дію. З цієї причини такі керівні вказівки постійно змінювалися мірою того, як людина опановувала нові частини вчення; проте це завжди передбачало наявність переконаності в тому, що хоч би яку обов'язкову дію вона мала виконати, ця дія є найбільш слушна і правильна за наявних обставин.

Оскільки всі дії були заздалегідь визначені й обов'язкові, під необхідністю їх виконання розумілася відсутність свободи нововведень. Система, за якою дон Хуан передавав свої знання, була настільки усталена й так чітко побудована, що не існувало жодної можливості змінювати її в будь-який спосіб.

Чоловік знання мав ясний розум

Ясність розуму була темою, що забезпечувала відчуття напрямку. Той факт, що всі дії були визначені заздалегідь, означав, що орієнтування в межах одержуваного знання так само було наперед визначене; отже, ясний розум надавав лише відчуття напрямку.

ellos necesitaba un esfuerzo extraordinario cada vez que actuaba. Estaba implícito que uno sólo podía ser capaz de tal esfuerzo extraordinario siendo parco en cualquier otra actividad que no tratara directamente con aquellas acciones predeterminadas.

Como todos los actos eran obligatorios y estaban prefijados, un hombre de conocimiento necesitaba rectitud de juicio. Este concepto no implicaba sentido común, pero sí la capacidad de evaluar las circunstancias en torno a cualquier necesidad de actuar. Una guía para tal evaluación se proporcionaba juntando, como bases lógicas, todas las partes de las enseñanzas que estuvieran a disposición de uno en el momento dado en que cualquier acción debiera realizarse. Así, la guía cambiaba de continuo, conforme más partes se aprendían, pero siempre implicaba la convicción de que cualquier acto obligatorio que uno hubiese tenido que ejecutar era, de hecho, el más adecuado en las circunstancias.

Siendo todos los actos preestablecidos y obligatorios, tener que llevarlos a cabo significaba falta de libertad para innovar. El sistema usado por don Juan para impartir conocimiento se hallaba tan bien establecido que no había posibilidad de alterarlo en forma alguna.

Un hombre de conocimiento poseía claridad de mente

La claridad de mente era el tema que proporcionaba un sentido de dirección. El hecho de que todos los actos estuvieran predeterminados significaba que la orientación de uno dentro del conocimiento que se impartía estaba igualmente prefijada; en consecuencia, la claridad de mente

a sense of direction. It reaffirmed continuously the validity of the course being taken through the component ideas of (1) freedom to seek a path, (2) knowledge of the specific purpose, and (3) being fluid.

It was believed that one had freedom to seek a path. Having the freedom to choose was not incongruous with the lack of freedom to innovate; these two ideas were not in opposition nor did they interfere with each other. Freedom to seek a path referred to the liberty to choose among different possibilities of action which were equally effective and usable. The criterion for choosing was the advantage of one possibility over others, based on one's preference. As a matter of fact, the freedom to choose a path imparted a sense of direction through the expression of personal inclinations.

Another way to create a sense of direction was through the idea that there was a specific purpose for every action performed in the context of the knowledge being taught. Therefore, a man of knowledge needed clarity of mind in order to match his own specific reasons for acting with the specific purpose of every action. The knowledge of the specific purpose of every action was the guide he used to judge the circumstances surrounding any need to act.

Another facet of clarity of mind was the idea that a man of knowledge, in order to reinforce the performance of his obligatory actions, needed to assemble all the resources that the teachings had placed at his command. This was the idea of being fluid. It created a sense of direction by giving one the feeling of being malleable and resourceful. The compulsory quality of all acts would have imbued one with a sense of stiff-

Він постійно наново підтверджував правильність обраного людиною шляху через такі складові концепції: (1) свобода пошуку своєї стежки, (2) знання особливої мети і (3) перебування у стані плинкості.

Вважалося, що індивідуум має свободу шукати свою стежку. Така свобода вибору аж ніяк не була розбіжна з відсутністю свободи нововведень; ці дві ідеї не протистояли й не суперечили одна одній. Під свободою пошуку своєї стежки розумілася свобода обирати з-поміж різних можливостей дії, що були рівною мірою ефективні й застосовні. Критерієм вибору слугували переваги однієї можливості над іншими, виходячи з уподобань тієї чи іншої людини. Фактично свобода вибору своєї стежки забезпечувала відчуття напрямку через вияв особистих схильностей.

Інший спосіб сформувати відчуття напрямку ґрунтувався на ідеї наявності особливої мети для кожної дії, вчиненої у контексті передаваного знання. Тому чоловік знання потребував ясного розуму для увідповіднення своїх власних особливих причин діяти з особливою метою кожної дії. Знання особливої мети кожної дії було керівним вказівником, використовуваним для оцінювання всіх обставин, у яких виникає будь-яка потреба діяти.

Ще одним аспектом ясного розуму була ідея того, що для надання більшої сили виконуваним ним обов'язковим діям чоловікові знання було необхідно зібрати докупи всі ресурси, які опинилися в його розпорядженні завдяки навчанню. Саме в цьому й полягала ідея перебування у стані плинкості. Стан плинкості створював чуття напрямку, даючи чоловікові знання змогу почуватися гнучким, пластичним і винахідливим. Якби чоловік знання не сповідував ідею потреби

aportaba sólo un sentido de dirección. Reafirmaba continuamente la validez del curso emprendido, a través de las ideas componentes de *1)* libertad para buscar un camino, *2)* conocimiento del propósito específico y *3)* ser fluido.

Se creía que uno tenía libertad para buscar un camino. Estar en libertad de elegir no era contradictorio de la carencia de libertad para innovar; las dos ideas no estaban en oposición ni se inmiscuían mutuamente. La libertad de buscar un camino se refería a la de escoger entre diferentes posibilidades de acción igualmente efectivas y practicables. El criterio para elegir era la ventaja de una posibilidad sobre las otras, basándose en la propia preferencia. De hecho, la libertad de escoger un camino ofrecía un sentido de dirección por medio de la expresión de inclinaciones personales.

También se creaba sentido de dirección mediante la idea de que había un propósito específico para cada acción realizada en el contexto del conocimiento que se impartía. Por tanto, un hombre de conocimiento necesitaba claridad de mente para hermanar sus propias razones específicas de actuar y el propósito específico de cada acción. El conocimiento del propósito específico de cada acción era la guía usada para juzgar las circunstancias en torno a cualquier necesidad de actuar.

Otra faceta de la claridad de mente era la idea de que, para fortalecer la ejecución de sus acciones obligatorias, un hombre de conocimiento necesitaba reunir todos los recursos que las enseñanzas habían puesto a su disposición. Ésta era la idea de ser fluido. Creaba un sentido de dirección dando a uno el sentimiento de ser maleable e inventivo. La calidad obligatoria de todos los actos habría infundido un sentido de rigidez o

ness or sterility had it not been for the idea that a man of knowledge needed to be fluid.

To Become a Man of Knowledge Was a Matter of Strenuous Labor

A man of knowledge had to possess or had to develop in the course of his training an all-around capacity for exertion. Don Juan stated that to become a man of knowledge was a matter of strenuous labor. Strenuous labor denoted a capacity (1) to put forth dramatic exertion; (2) to achieve efficacy; and (3) to meet challenge.

In the path of a man of knowledge drama was undoubtedly the outstanding single issue, and a special type of exertion was needed for responding to circumstances that required dramatic exploitation; that is to say, a man of knowledge needed dramatic exertion. Taking don Juan's behavior as an example, at first glance it may have seemed that his dramatic exertion was only his own idiosyncratic preference for histrionics. Yet his dramatic exertion was always much more than acting; it was rather a profound state of belief.

He imparted through dramatic exertion the peculiar quality of finality to all the acts he performed. As a consequence, then, his acts were set on a stage in which death was one of the main protagonists. It was implicit that death was a real possibility in the course of learning because of the inherently dangerous nature of the items with which a man of knowledge dealt; then, it was logical that the dramatic exertion created by the conviction

бути плинким, обов'язковий характер усіх без винятку дій вселяв би в нього відчуття скутості або марності його вчинків.

Стати чоловіком знання було питанням наполегливої праці

Чоловік знання мав володіти здатністю до всебічного докладання зусиль або ж розвинути цю здатність у процесі свого учнівства. За словами дона Хуана, стати чоловіком знання можна лише завдяки невтомній і наполегливій праці. Така праця означала здатність (1) докладати драматичних зусиль; (2) досягати ефективності; і (3) приймати виклики й успішно справлятися з ними.

На стежці чоловіка знання, безсумнівно, найпримітнішою окремою рисою був драматизм, і для адекватного поводження в ситуаціях, які вимагали драматичного напруження, було необхідно проявляти себе особливим чином; тобто від чоловіка знання вимагалося докладати драматичних зусиль. Якщо взяти за приклад поведінку дона Хуана, то на перший погляд могло видатися, що його драматичні зусилля пояснювалися лише властивою йому схильністю до театральності. І все ж його драматична поведінка завжди була чимось значно більшим, ніж просто акторська гра; це був, скоріше, стан глибокого переконання.

За допомогою своїх драматичних зусиль він надавав усім виконуваним ним діям особливу рису завершеності й остаточності. Внаслідок цього його дії ніби розігрувалися на своєрідній сцені, де однією з головних дійових осіб була смерть. Завжди передбачалося, що смерть була цілком реальною можливістю у процесі учнівства через саму внутрішньо небезпечну природу речей, з якими мав справу чоловік знання; отже, було логічно вважати, що за драматичними зусиллями, породженими переконанням у

esterilidad de no ser por la idea de que un hombre de conocimiento necesita ser fluido.

Llegar a ser un hombre de conocimiento era asunto de labor esforzada

Un hombre de conocimiento debía tener, o desarrollar en el curso de su preparación, una capacidad muy amplia para el esfuerzo. Don Juan afirmaba que convertirse en hombre de conocimiento era una cuestión de labor esforzada. Dicha labor denotaba su capacidad *1)* para hacer un esfuerzo, *2)* para lograr eficacia y *3)* para enfrentar el desafío.

En el camino de un hombre de conocimiento, el drama era sin duda el punto sobresaliente, tomado en forma aislada. Se requería un tipo especial de esfuerzo para reaccionar a circunstancias que pidieran explotación dramática; es decir, un hombre de conocimiento necesitaba esfuerzo dramático. Tomando como ejemplo la conducta de don Juan, a primera vista habría podido parecer que el esfuerzo dramático era sólo su propia preferencia idiosincrásica por el histrionismo. Pero su esfuerzo dramático siempre era mucho más que actuación; era más bien un profundo estado de fe.

A través del esfuerzo dramático, don Juan daba la peculiar característica de definitivos a todos los actos que ejecutaba. Así, en consecuencia, sus actos se ubicaban en un escenario donde la muerte era uno de los protagonistas principales. Estaba implícito que la muerte era una posibilidad real en el curso del aprendizaje, a causa de la naturaleza inherentemente peligrosa de los elementos que un hombre de conocimiento manejaba; entonces, resultaba lógico que el esfuerzo dramático, creado por la

that death was an [/a] ubiquitous player was more than histrionics.

Exertion entailed not only drama, but also the need of efficacy. Exertion had to be effective; it had to possess the quality of being properly channeled, of being suitable. The idea of impending death created not only the drama needed for overall emphasis, but also the conviction that every action involved a struggle for survival, the conviction that annihilation would result if one's exertion did not meet the requirement of being efficacious.

Exertion also entailed the idea of challenge, that is, the act of testing whether, and proving that, one was capable of performing a proper act within the rigorous boundaries of the knowledge being taught.

A Man of Knowledge Was a Warrior

The existence of a man of knowledge was an unceasing struggle, and the idea that he was a warrior, leading a warrior's life, provided one with the means for achieving emotional stability. The idea of a man at war encompassed four concepts: (1) a man of knowledge had to have respect; (2) he had to have fear; (3) he had to be wide-awake; (4) he had to be self-confident. Hence, to be a warrior was a form of self-discipline which emphasized individual accomplishment; yet it was a stand in which personal interests were reduced to a minimum, as in most instances personal interest was incompatible with the rigor needed to perform any predetermined, obligatory act.

A man of knowledge in his role of warrior was obligated to have an attitude of deferential regard for the items with which

постійній присутності смерті як гравця, стояло щось значно більше, ніж театральність.

Зусиллям мала бути притаманна не лише драматичність, але й ефективність. Зусилля мали бути ефективні; вони мали посідати якість бути каналізованими належним чином, бути відповідними. Ідея навислої смерті породжувала не лише драматичність, необхідну для загальної виразності, а й переконаність у тому, що кожна дія передбачала боротьбу за виживання, упевненість у тому, що в разі, якщо зусилля індивідуума не відповідатимуть вимозі ефективності, на нього чекає неминуча загибель.

Крім того, докладання зусиль передбачало ідею виклику, тобто акту випробування і доведення того, чи здатна ця людина здійснити належний вчинок у жорстких межах знання, якого вона навчалася.

Чоловік знання був воїном

Існування чоловіка знання було безупинною боротьбою, а ідея того, що він воїн, який живе воїнським життям, забезпечувала його засобами для досягнення емоційної стійкості. Ідея чоловіка на війні охоплювала такі чотири концепції: (1) чоловік знання мусив мати повагу; (2) чоловік знання мав відчувати страх; (3) він мав бути повністю пробуджений і пильний; (4) він мав бути впевнений у собі. Отже, бути воїном являло собою певну форму самодисципліни, яка надавала особливого значення індивідуальній ефективності; водночас це була позиція, в якій особисті інтереси зводилися до мінімуму, бо в більшості ситуацій особиста зацікавленість була несумісна із твердістю, необхідною для виконання будь-якого визначеного наперед обов'язкового вчинку.

У своїй ролі воїна чоловік знання був зобов'язаний шанобливо ставитися до всіх речей, з якими він мав справу; він мав перейнятися

convicción de que la muerte era un actor ubicuo, fuese mucho más que histrionismo.

El esfuerzo se vinculaba no sólo con el drama, sino también con la necesidad de eficacia. El esfuerzo tenía que ser efectivo; debía poseer la cualidad de estar canalizado en forma adecuada, de ser conveniente. La idea de la muerte amenazante creaba, no sólo el drama necesario para el hincapié general, sino también la convicción de que, si el esfuerzo de uno no cumplía el requisito de ser eficaz, sobrevendría el aniquilamiento.

El esfuerzo también se vinculaba a la idea del desafío, es decir, al acto de probar y comprobar que uno era capaz de realizar un acto adecuado dentro de los rigurosos límites del conocimiento que se impartía.

Un hombre de conocimiento era un guerrero

La existencia de un hombre de conocimiento era una lucha incesante, y la idea de ser un guerrero, viviendo una vida de guerrero, le proporcionaba a uno los medios para alcanzar estabilidad emotiva. La idea de un hombre en guerra comprendía cuatro conceptos: *1)* un hombre de conocimiento debía tener respeto; *2)* debía tener miedo; *3)* debía estar bien despierto; *4)* debía confiar en sí mismo. Por tanto, ser guerrero era una forma de autodisciplina que subrayaba el logro individual, y sin embargo era una postura en la cual los intereses personales se reducían a un mínimo, pues en la mayoría de los casos el interés personal resultaba incompatible con el rigor necesario para ejecutar cualquier acto obligatorio prefijado.

En su papel de guerrero, un hombre de conocimiento estaba obligado a sostener una actitud de miramiento deferente hacia los

he dealt; he had to imbue everything related to his knowledge with profound respect in order to place everything in a meaningful perspective. Having respect was equivalent to having assessed one's insignificant resources when facing the Unknown.

If one remained in that frame of thought, the idea of respect was logically extended to include oneself, for one was as unknown as the Unknown itself. The exercise of so sobering a feeling of respect transformed the apprenticeship of this specific knowledge, which may otherwise have appeared to be absurd, into a very rational alternative.

Another necessity of a warrior's life was the need to experience and carefully to evaluate the sensation of fear. The ideal was that, in spite of fear, one had to proceed with the course of one's acts. Fear was supposed to be conquered and there was an alleged time in the life of a man of knowledge when it was vanquished, but first one had to be conscious of being afraid and duly to evaluate that sensation. Don Juan asserted that one was capable of conquering fear only by facing it.

As a warrior, a man of knowledge also needed to be wide-awake. A man at war had to be on the alert in order to be cognizant of most of the factors pertinent to the two mandatory aspects of awareness: (1) awareness of intent and (2) awareness of the expected flux.

Awareness of intent was the act of being cognizant of the factors involved in the relationship between the specific purpose of any obligatory act and one's own specific purpose for acting. Since all the obligatory acts had a definite purpose, a

глибокою повагою до всього, що стосувалося його знання, щоб надавати ваги всьому, з чим він стикався, і розглядати всі речі саме з такої позиції. Мати повагу було рівносильне оцінюванню тих незначних ресурсів, що були в розпорядженні індивідуума, коли той віч-на-віч зустрічався з Невідомим.

Якщо людина й надалі дотримувалася такого способу мислення, то ідея поваги логічно поширювалася також і на самого індивідуума, бо людина така ж невідома, що й саме Невідоме. Практикування настільки протверезливого почуття поваги перетворювало навчання цього специфічного знання, яке інакше могло б видаватися абсурдним, на дуже раціональну альтернативу.

Іншою необхідною умовою життя воїна була потреба переживати й ретельно оцінювати почуття страху. В ідеалі чоловік мав продовжувати розпочаті ним дії, не зважаючи на свій страх. Передбачалося, що індивідуум мав побороти страх і що в житті чоловіка знання мав настати час, коли страх буде переможений, але спершу чоловік мав бути свідомий того, що він боїться, і належним чином оцінити це почуття. Дон Хуан стверджував, що людина здатна перемогти страх, лише стикаючись із ним віч-на-віч.

Як воїну, чоловікові знання також було необхідно бути повністю пробудженим і пильним. Чоловік на війні мав бути алертний[81], щоб бути обізнаним із більшістю чинників, пов'язаних із двома обов'язковими аспектами усвідомлення: (1) усвідомлення наміру та (2) усвідомлення очікуваного потоку.

Усвідомлення наміру являло собою акт обізнаності із чинниками, залученими у взаємозв'язок між особливою метою тієї чи іншої обов'язкової дії та своєю власною особливою метою для того, щоб діяти. Оскільки всі обов'язкові дії мали визначену мету,

elementos con que trataba; debía imbuir de profundo respeto todo lo relacionado con su conocimiento, a fin de colocarlo en una perspectiva apropiada. Tener respeto equivalía a haber evaluado los propios recursos insignificantes al encarar lo Desconocido.

Si uno permanecía dentro de tal marco de pensamiento, la idea de respeto se extendía, lógicamente, para incluirlo a uno mismo, pues uno era igual de desconocido que lo Desconocido en sí. El ejercicio de tan temperante sentimiento de respeto trasformaba el aprendizaje de este conocimiento específico, que de otro modo habría podido parecer absurdo, en una alternativa muy racional.

Otro requerimiento de la vida de guerrero era el de experimentar, y evaluar cuidadosamente, la sensación del miedo. El ideal planteaba que, pese al miedo, uno debía seguir el curso de las propias acciones. Se suponía que el miedo se conquistaba y que, en determinado punto en la vida de un hombre de conocimiento, quedaba derrotado verdaderamente, pero antes había que ser consciente de tener miedo y evaluar con propiedad esa sensación. Don Juan afirmaba que sólo enfrentándose al miedo podría uno conquistarlo.

Como guerrero, un hombre de conocimiento también necesitaba estar bien despierto. Un hombre en guerra debía hallarse alerta para tener conocimiento de la mayoría de los factores pertinentes a los dos aspectos obligados de la conciencia: *1)* conciencia de intención y *2)* conciencia del flujo esperado.

La conciencia de intención era el acto de tener conocimiento de los factores implícitos en la relación entre el propósito específico de cualquier acto obligatorio y el propósito específico de uno mismo al actuar. Como todos los actos obligatorios tenían un propósito

[81] Alertness (англ.) — алертність, стан максимальної готовності до дії на тлі внутрішнього спокою. Це фізична і душевна зібраність, підтягнутість, пильність, здатність моментально перейти до активної дії.

man of knowledge had to be wide-awake; that is, he needed to be capable at all times of matching the definite purpose of every obligatory act with the definite reason that he had in mind for desiring to act.

A man of knowledge, by being aware of that relationship, was also capable of being cognizant of what was believed to be the expected flux. What I have called here the "awareness of the expected flux" referred to the certainty that one was capable of detecting at all times the important variables involved in the relationship between the specific purpose of every act and one's specific reason for acting. By being aware of the expected flux one was supposed to detect the most subtle changes. That deliberate awareness of changes accounted for the recognition and interpretation of omens and of other unordinary events.

The last aspect of the idea of a warrior's behavior was the need for self-confidence, that is, the assurance that the specific purpose of an act one may have chosen to perform was the only plausible alternative for one's own specific reasons for acting. Without self-confidence, one would have been incapable of fulfilling one of the most important aspects of the teachings: the capacity to claim knowledge as power.

To Become a Man of Knowledge Was an Unceasing Process

Being a man of knowledge was not a condition entailing permanency. There was never the certainty that, by carrying out the predetermined steps of the knowledge of [~~of~~] being taught, one would become a man of knowledge. It was implicit that the function of the steps was only to show how

чоловік знання мав бути повністю пробуджений і пильний; тобто йому було необхідно завжди бути спроможним увідповіднювати визначену мету кожної обов'язкової дії з визначеною причиною, яку він мав на думці, щоб дістати спонуку діяти.

Завдяки усвідомленню цього взаємозв'язку, чоловік знання також був спроможний здавати собі справу в тому, що вважалося очікуваним потоком. Те, що я називаю тут «усвідомленням очікуваного потоку», стосувалося впевненості в тому, що індивідуум був здатний виявляти в будь-який момент часу важливі змінні, залучені у взаємозв'язок між особливою метою кожної дії і своїм власним особливим мотивом для того, щоб діяти. Передбачалося, що, усвідомлюючи очікуваний потік, людина могла виявляти найбільш невловимі зміни. Таке цілеспрямоване усвідомлення змін давало змогу розпізнавати й тлумачити знаки та інші незвичайні події.

Останнім аспектом ідеї стосовно поведінки воїна була потреба мати впевненість у собі, тобто переконаність у тому, що особлива мета тієї чи іншої дії, яку індивідуум міг обрати зробити, являла собою єдину виправдану альтернативу для його власних конкретних мотивів діяти. Без упевненості в собі людина не була б спроможна виконувати один із найважливіших аспектів учення: здатність проголошувати знання силою.

Досягнення стану чоловіка знання було безупинним процесом

Бути чоловіком знання не означало досягнення якогось перманентного стану. Ніколи не було жодної впевненості в тому, що, виконавши всі наперед визначені кроки в рамках переданого йому знання, учень обов'язково стане чоловіком знання. Передбачалося, що функція всіх цих кроків полягала лише в тому, щоб

definido, un hombre de conocimiento debía estar bien despierto; es decir, necesitaba ser capaz en todo momento de hermanar el propósito definido de cada acto obligatorio con la razón definida en la que él pensaba para desear actuar.

Al estar consciente de aquella relación, un hombre de conocimiento podía asimismo percibir racionalmente lo que se creía el flujo esperado. Lo que he llamado aquí «conciencia del flujo esperado» se refería a la certeza de que uno era capaz de percibir en todo momento las importantes variables involucradas en la relación entre el propósito específico de cada acto y el motivo específico de uno mismo para actuar. Se suponía que, estando consciente del flujo esperado, uno advertiría los cambios más sutiles. Esa deliberada conciencia de los cambios explicaba el reconocimiento y la interpretación de augurios y de otros hechos fuera de lo ordinario.

El último aspecto de la idea de la conducta de un guerrero era la necesidad de confiar en sí mismo, es decir, la seguridad de que el propósito específico del acto que uno pudiera haber elegido realizar era el único camino plausible para las propias razones específicas de actuar. Sin confianza en sí mismo, uno habría sido incapaz de cumplir uno de los aspectos más importantes de las enseñanzas: la capacidad de reclamar el conocimiento como poder.

Llegar a ser hombre de conocimiento era un proceso incesante

Ser hombre de conocimiento no era una condición que involucrase permanencia. Nunca había la certeza de que, llevando a cabo los pasos predeterminados del conocimiento que se impartía, uno se convertiría en hombre de conocimiento.

to become a man of knowledge. Thus, becoming a man of knowledge was a task that could not be fully achieved; rather, it was an unceasing process comprising (1) the idea that one had to renew the quest of becoming a man of knowledge; (2) the idea of one's impermanency; and (3) the idea that one had to follow the path with heart.

The constant renewal of the quest of becoming a man of knowledge was expressed in the theme of the four symbolic enemies encountered on the path of learning: fear, clarity, power, and old age. Renewing the quest implied the gaining and the maintenance of control over oneself. A true man of knowledge was expected to battle each of the four enemies, in succession, until the last moment of his life, in order to keep himself actively engaged in becoming a man of knowledge. Yet, despite the truthful renewal of the quest, the odds were inevitably against man; he would succumb to his last symbolic enemy. This was the idea of impermanency.

Offsetting [/Off-setting] negative value of one's impermanency was the notion that one had to follow the "path with heart." The path with heart was a metaphorical way of asserting that in spite of being impermanent one still had to proceed and had to be capable of finding satisfaction and personal fulfillment in the act of choosing the most amenable alternative and identifying oneself completely with it.

Don Juan synthesized the rationale of his whole knowledge in the metaphor that the important thing for him was to find a path with heart and then travel its length, meaning that the identification

показати, як можна стати чоловіком знання. Таким чином, стати чоловіком знання було завданням, яке не можна реалізувати повною мірою; це був, скоріше, безупинний процес, що включав у себе (1) ідею того, що індивідуум мав продовжувати свої пошуки й намагання стати чоловіком знання; (2) ідею непостійності будь-якого стану людини; і (3) ідею того, що індивідуум мав іти стежкою із серцем.

Постійне продовження пошуків і намагань стати чоловіком знання знаходило своє вираження в темі чотирьох символічних ворогів, яких зустрічає людина на стежці навчання: страх, ясність, сила й старість. Продовження пошуків передбачало здобуття і підтримання контролю над самим собою. Очікувалося, що справжній чоловік знання мав послідовно вести битву з кожним із чотирьох ворогів до останньої миті свого життя, щоб постійно підтримувати свою активну залученість у процес ставання чоловіком знання. Утім, навіть попри правильне й сумлінне продовження цих пошуків і намагань, шанси на здобуття перемоги неминуче виявлялися проти людини; вона мала зазнати поразки від свого останнього символічного ворога. У цьому й полягала ідея несталості.

Негативне значення несталості індивідуума компенсувала ідея того, що він мав іти «стежкою із серцем». Стежка із серцем була метафоричним способом ствердження тієї думки, що, не зважаючи на свою несталість, індивідуум мав продовжувати діяти й бути здатним знаходити задоволення й відчуття самореалізації в самому акті вибору найбільш відповідної альтернативи й повністю ототожнювати себе з нею.

Дон Хуан метафорично узагальнив підґрунтя всього свого знання, сказавши, що єдиною важливою річчю для нього було знайти стежку із серцем, а потім пройти її всю до кінця, розуміючи під цим, що йому

Así, convertirse en hombre de conocimiento era una tarea que no podía lograrse verdaderamente; más bien se trataba de un proceso incesante que comprendía *1)* la idea de que uno debía renovar la empresa de llegar a ser hombre de conocimiento; *2)* la idea de la propia impermanencia, *y 3)* la idea de que uno debía seguir el camino con corazón.

La renovación constante de la empresa de llegar a ser hombre de conocimiento estaba expresada en el tema de los cuatro enemigos simbólicos hallados en el camino del aprendizaje: el miedo, la claridad, el poder y la vejez. Renovar la empresa significaba ganar y conservar el dominio de sí. Un verdadero hombre de conocimiento debía batallar contra cada uno de los cuatro enemigos, en sucesión, hasta el último instante de su vida, para seguir participando activamente en hacerse hombre de conocimiento. Sin embargo, pese a la auténtica renovación de la empresa, las probabilidades se hallaban inevitablemente en contra del hombre: éste sucumbiría ante su último enemigo simbólico. Tal era la idea de impermanencia.

Compensando el valor negativo de la propia impermanencia había la idea de que uno debía seguir el «camino con corazón». El camino con corazón era un modo metafórico de aseverar que, pese a ser impermanente, uno debía seguir adelante y tenía que ser capaz de hallar satisfacción y cumplimiento personal en el acto de escoger la alternativa más tratable e identificarse por entero con ella.

Don Juan sintetizaba la exposición razonada de todo su conocimiento en la metáfora de que lo importante para él era hallar un camino con corazón y luego recorrer todo su largo, con lo cual quería decir que la

with the amenable alternative was enough for him. The journey by itself was sufficient; any hope of arriving at a permanent position was outside the boundaries of his knowledge.

THE SECOND UNIT

A MAN OF KNOWLEDGE HAD AN ALLY

The idea that a man of knowledge had an ally was the most important of the seven component themes, for it was the only one that was indispensable to explaining what a man of knowledge was. In don Juan's classificatory scheme a man of knowledge had an ally, whereas the average man did not, and having an ally was what made him different from ordinary men.

Don Juan described an ally as being "a power capable of transporting a man beyond the boundaries of himself"; that is, an ally was a power that allowed one to transcend the realm of ordinary reality. Consequently, to have an ally implied having power; and the fact that a man of knowledge had an ally was by itself proof that the operational goal of the teachings had been fulfilled. Since that goal was to show how to become a man of knowledge, and since a man of knowledge was one who had an ally, another way of describing the operational goal of don Juan's teachings was to say that they also showed how to obtain an ally. The concept "man of knowledge," as a sorcerer's philosophical frame, had meaning for anyone who wanted to live within that frame only insofar as he had an ally.

I have classified the [/this] last component theme of man of knowledge as the

було достатньо ототожнювати себе з такою обраною ним відповідною альтернативою. Достатньою була вже сама подорож; будь-яка надія досягти якогось перманентного стану не вписувалася в його знання.

ДРУГА СТРУКТУРНА ОДИНИЦЯ

ЧОЛОВІК ЗНАННЯ МАВ СОЮЗНИКА

Ідея того, що чоловік знання мав союзника, була найважливіша із семи складових тем, бо саме вона була обов'язково необхідною для пояснення того, що являв собою чоловік знання. У класифікаційній схемі дона Хуана чоловік знання мав союзника, тоді як у звичайної людини його не було, і саме володіння союзником відрізняло чоловіка знання від пересічних людей.

Дон Хуан описував союзника як «силу, здатну переносити чоловіка за його власні межі»; тобто союзник — це сила, яка дозволяла індивідууму виходити за межі звичайної реальності. Отже, під володінням союзником малося на увазі володіння силою; а той факт, що чоловік знання мав союзника, сам по собі був доказом досягнення операційної мети вчення. Оскільки ця мета полягала в тому, щоб показати, як стати чоловіком знання, і оскільки чоловік знання — це той, хто має союзника, іншим способом описати операційну мету вчення дона Хуана було сказати, що вона також полягала в показі того, як здобути союзника. Концепція «чоловік знання» як мольфарська філософська побудова мала сенс для будь-кого, хто бажав жити в її рамках, лише за умови, що він мав союзника.

У моїй схемі класифікації я виділив цю останню складову тему чоловіка знання як

identificación con la alternativa reductible era suficiente para él. El viaje en sí mismo bastaba; cualquier esperanza de alcanzar una posición permanente se hallaba fuera de los límites de su conocimiento.

LA SEGUNDA UNIDAD

UN HOMBRE DE CONOCIMIENTO TENÍA UN ALIADO

La idea de que un hombre de conocimiento tenía un aliado era el más importante de los siete temas componentes, por ser el único indispensable para explicar qué era un hombre de conocimiento. En el esquema clasificatorio de don Juan, un hombre de conocimiento tenía un aliado, mientras que el hombre medio no tenía, y tener un aliado era lo que lo diferenciaba de los hombres comunes.

Don Juan describía al aliado como «un poder capaz de transportar a un hombre más allá de los límites de sí mismo»; es decir, un aliado era un poder que permitía trascender el terreno de la realidad ordinaria. En consecuencia, tener un aliado implicaba la posesión de poder, y el hecho de que un hombre de conocimiento tenía un aliado era en sí mismo prueba de que se había alcanzado la meta operatoria de las enseñanzas. Como esa meta era enseñar a convertirse en hombre de conocimiento, y como un hombre de conocimiento era el que tenía un aliado, otra manera de describir la meta operatoria de las enseñanzas de don Juan era decir que también mostraban cómo obtener un aliado. El concepto «hombre de conocimiento», como marco filosófico del brujo, sólo tenía significado para cualquiera que desease vivir dentro de ese marco, por cuanto dicha persona tenía un aliado.

He clasificado este último tema componente de «hombre de conocimiento»

second main structural unit because of its indispensability for explaining what a man of knowledge was.

In don Juan's teachings, there were two allies. The first was contained in the *Datura* plants commonly known as Jimson weed. Don Juan called that ally by one of the Spanish names of the plant, *yerba del diablo* (devil's weed). According to him any species of *Datura* was the container of the ally. Yet every sorcerer had to grow a patch of one species which he called his own, not only in the sense that the plants were his private property, but in the sense that they were personally identified with him.

Don Juan's own plants belonged to the species *inoxia*; there seemed to be no correlation, however, between that fact and differences that may have existed between the two species of *Datura* accessible to him.

The second ally was contained in a mushroom I identified as belonging to the genus *Psilocybe*; it was possibly *Psilocybe mexicana*, but the classification was only tentative because I was incapable of procuring a specimen for laboratory analysis.

Don Juan called this ally *humito* (little smoke), suggesting that the ally was analogous to smoke or to the smoking mixture he made with the mushroom. The smoke was referred to as if it were the real container, yet he made it clear that the power was associated with only one species of *Psilocybe*; thus special care was needed at the time of collecting in order not to confuse it with any of a dozen other species of the same genus which grew in the same area.

An ally as a meaningful concept included the following ideas and their ramifications: (1) an ally was formless; (2) an ally

другу головну структурну одиницю через її величезну важливість для пояснення того, що являє собою чоловік знання.

У вченні дона Хуана було два союзники. Перший містився в рослинах *Datura*, відомих також як дурман (толоаче). Дон Хуан називав цього союзника одним з іспанських імен цієї рослини, *yerba del diablo* (трава диявола). За словами дона Хуана, будь-який вид рослин *Datura* був умістищем цього союзника. І все ж кожен мольфар мав плекати невеличку ділянку, засаджену рослинами якогось одного виду, які він називав своїми власними не лише в тому сенсі, що ці рослини були його приватною власністю, але в сенсі того, що вони ототожнювалися з його особистістю.

Власні рослини дона Хуана належали до виду *inoxia*, проте, як видається, не було ніякого зв'язку між цим фактом і відмінностями, що, можливо, існували між двома видами рослин *Datura*, які були йому доступні.

Другий союзник містився у грибі, який я відніс до роду *Psilocybe*; можливо, це гриб *Psilocybe mexicana*, але ця моя класифікація була лише умовна, здогадна, бо я не мав змоги роздобути зразок для лабораторного аналізу.

Дон Хуан називав цього союзника *humito* (маленький дим), натякаючи на його подібність до диму чи до курильної суміші, яку він виготовляв, додаючи до неї цей гриб. Дон Хуан говорив про дим так, ніби він був справжнім умістищем, і все ж він давав чітко зрозуміти, що сила пов'язувалася лише з одним видом гриба роду *Psilocybe*, тому під час збирання була потрібна особлива уважність, щоб не переплутати цей гриб з будь-яким із дюжини інших видів, що належали до того самого роду й росли в тій самій місцевості.

Союзник як важлива концепція включав у себе такі ідеї та їхні відгалуження: (1) союзник був безформний; (2) союзник

como la segunda unidad estructural principal a causa de que resulta imprescindible para explicar qué era un hombre de conocimiento.

En las enseñanzas de don Juan, había dos aliados. El primero se hallaba contenido en las plantas datura conocidas comúnmente como toloache. Don Juan daba a ese aliado uno de los nombres que la planta tiene en español: yerba del diablo. De acuerdo con él, cualquier especie de datura contenía el aliado. Pero cada brujo debía cultivar una especie en un sembrado que llamaba propio, no sólo en el sentido de que las plantas eran su propiedad privada, sino en el sentido de que estaban identificadas personalmente con él.

Las plantas del propio don Juan pertenecían a la especie *inoxia*; sin embargo, no parecía existir correlación entre ese hecho y las posibles diferencias entre las dos especies de *Datura* accesibles para él.

El segundo aliado estaba contenido en un hongo que identifiqué como perteneciente al género *Psilocybe*; era posiblemente *Psilocybe mexicana*, pero la clasificación fue sólo tentativa porque me resultó imposible obtener un espécimen para análisis de laboratorio.

Don Juan llamaba a este aliado «humito», sugiriendo que el aliado era análogo al humo o a la mezcla de fumar que él hacía con el hongo. Se refería al humo como si éste fuera el verdadero vehículo, pero dejaba claro que el poder se asociaba con una sola especie de *Psilocybe*; así, se necesitaba especial cautela al recolectar, para no confundirla con ninguna de las diez o doce especies distintas del mismo género que crecían también en la zona.

Un aliado como concepto significativo incluía las siguientes ideas y sus ramificaciones: *1)* un aliado carecía de forma; *2)* un aliado se

was perceived as a quality; (3) an ally was tamable; (4) an ally had a rule.

An Ally Was Formless

An ally was believed to be an entity existing outside and independent of oneself, yet in spite of being a separate entity an ally was believed to be formless. I have established "formlessness" as a condition that is the opposite of "having definite form," a distinction made in view of the fact [that] there were other powers similar to an ally which had a definitely perceivable form. An ally's condition of formlessness meant that it did not possess a distinct, or a vaguely defined, or even a recognizable, form; and such a condition implied that an ally was not visible at any time.

An Ally Was Perceived as a Quality

A sequel to an ally's formlessness was another condition expressed in the idea that an ally was perceived only as a quality of the senses; that is to say, since an ally was formless its presence was noticed only by its effects on the sorcerer. Don Juan classified some of those effects as having anthropomorphic qualities. He depicted an ally as having the character of a human being, thus implying that an individual sorcerer was in the position of choosing the most suitable ally by matching his own character with an ally's alleged anthropomorphic characteristics.

The two allies involved in the teachings were presented by don Juan as having a set of antithetical qualities.

сприймався як певна якість; (3) союзник був приборкуваний; (4) союзник мав правило.

Союзник був безформний

Вважалося, що союзник був сутністю, яка існувала поза людиною та незалежно від неї; і все ж попри той факт, що союзник був окремою сутністю, він вважався безформним. Я встановив «безформність» як стан, протилежний до «володіння певною формою»; відмінність проведена з огляду на той факт, що існували також інші сили, подібні до союзника, які мали, проте, чітко окреслену сприйману форму. Стан безформності союзника означав, що він не мав ані чітко окресленої, ані неясно вираженої чи навіть хоча б просто якоїсь розпізнаваної форми; і такий стан імпліцитно означав, що союзник завжди був невидимий.

Союзник сприймався як певна якість

Продовженням безформності союзника була інша властивість, виражена в ідеї, що союзник сприймався лише як певна якість відчуттів; інакше кажучи, оскільки союзник був безформний, його присутність можна було помітити лише за його ефектами на мольфара. Дон Хуан відносив деякі з цих ефектів до таких, що мають антропоморфні характеристики. В описі дона Хуана союзник мав людський характер, з чого випливало, що мольфар був у змозі обрати собі найбільш придатного союзника, зіставляючи свою власну вдачу з антропоморфними характеристиками, що ними, як вважалося, наділений цей союзник.

Ті два союзники, що були залучені у вчення дона Хуана, мали в його описі набір прямо протилежних якостей.

percibía como cualidad; *3)* un aliado podía domarse; *4)* un aliado tenía una regla.

Un aliado carecía de forma

Se creía que un aliado era una entidad que existía fuera e independientemente de uno mismo, pero el que se tratase de una entidad aparte no obstaba para que se le creyera carente de forma. He establecido la «carencia de forma» como condición opuesta a la de «tener forma definida», distinción realizada en vista del hecho de que había otros poderes, similares a un aliado, que poseían una forma definidamente perceptible. La condición amorfa de un aliado significaba que éste no tenía forma clara, ni vagamente definida, ni siquiera reconocible; y tal condición implicaba que un aliado no era visible en ningún momento.

Un aliado se percibía como cualidad

Una secuela de la carencia de forma en un aliado era otra condición expresada en la idea de que un aliado se percibía sólo como una cualidad de los sentidos, es decir, siendo amorfo el aliado, su presencia sólo se hacía notar por sus efectos sobre el brujo. Don Juan clasificaba algunos de estos efectos como poseedores de cualidades antropomórficas. Describía a cada aliado atribuyéndole el carácter de un ser humano, implicando así que un brujo individual se hallaba en posición de escoger el aliado más conveniente hermanando su propio carácter con las supuestas características antropomórficas de un aliado.

Don Juan presentó a los dos aliados incluidos en las enseñanzas señalándoles un conjunto de cualidades antitéticas.

Don Juan categorized the ally contained in *Datura inoxia* as having two qualities: it was woman-like, and it was a giver of superfluous power. He thought these two qualities were thoroughly undesirable. His statements on the subject were definite, but he indicated at the same time that his value judgment on the matter was merely a personalistic choice.

The most important characteristic was undoubtedly what don Juan called its woman-like nature. The fact that it was depicted as being woman-like did not mean, however, that the ally was a female power. It seemed that the analogy of a woman may have been only a metaphorical way don Juan used to describe what he thought to be the unpleasant effects of the ally. Besides, the Spanish name of the plant, *yerba*, because of its feminine gender, may have also helped to create the female analogy. At any rate, the personification of this ally as a woman-like power ascribed to it the following anthropomorphic qualities: (1) it was possessive; (2) it was violent; (3) it was unpredictable; and (4) it had deleterious effects.

Don Juan believed that the ally had the capacity to enslave the men who became its followers; he explained this capacity as the quality of being possessive, which he correlated with a woman's character. The ally possessed its followers by bestowing power on them, by creating a feeling of dependency, and by giving them physical strength and well-being.

This ally was also believed to be violent. Its woman-like violence was expressed in its forcing its followers to engage in disruptive acts of brute force. And this specific characteristic made it best suited for men of fierce natures who wanted to find in violence a key to personal power.

За класифікацією дона Хуана союзник, що містився в *Datura inoxia*, мав дві якості: він був жінкоподібний, і він був давачем надмірної сили. Дон Хуан вважав, що обидві ці якості були вкрай небажані. Він висловлювався щодо цього з усією визначеністю, але водночас указував, що його оцінювальне судження стосовно цього було лише його особистісним вибором.

Найважливішою відмітною ознакою цього союзника було безсумнівно те, що дон Хуан називав його жінкоподібною природою. Той факт, що він зображався як жінкоподібний, аж ніяк, проте, не означав, що він являв собою якусь жіночу силу. Очевидно, ця аналогія з жінкою могла бути лише метафоричним способом, у який дон Хуан описував те, що вважав неприємними ефектами цього союзника. Окрім того, цій аналогії з жіночим началом могла посприяти іспанська назва рослини, *yerba*, що має жіночий рід. У будь-якому разі, уособлення цього союзника як певної жінкоподібної сили наділяло його такими антропоморфними якостями: (1) він мав власницьку вдачу; (2) він був несамовитий; (3) він був непередбачуваний; та (4) він мав згубний вплив.

Дон Хуан вважав, що цей союзник мав здатність поневолювати чоловіків, які стали його прихильниками; він пояснював цю здатність його власницькою вдачею, яку пов'язував із жіночою природою. Союзник оволодівав своїми прихильниками, наділяючи їх силою, вселяючи в них почуття залежності й даруючи їм фізичну міць, здоров'я і внутрішнє благополуччя.

Цей союзник також вважався несамовитим. Його несамовитість мала жіночу природу і виявлялася в тому, що він змушував своїх прихильників робити руйнівні дії, засновані на грубій силі. Ця особлива властивість робила його найбільш підходящим для чоловіків із шаленою

Categorizaba al aliado contenido en la *Datura inoxia* por medio de dos cualidades: era mujeril y era dador de poder superfluo. Estas dos propiedades le parecían absolutamente indeseables. Sus formulaciones sobre el tema eran definidas, pero al mismo tiempo daba a entender que su juicio de valores sobre el asunto no era sino una elección personalista.

La característica más importante era sin duda lo que don Juan llamaba naturaleza mujeril. El hecho de que se le pintara mujeril no significaba, empero, que el aliado fuese un poder femenino. La analogía con una mujer podría ser sólo, según parece, una forma metafórica usada por don Juan para describir lo que él juzgaba efectos desagradables del aliado. Además, el género femenino de la palabra yerba puede haber ayudado a crear la analogía. En cualquier caso, la personificación de este aliado como un poder mujeril le asignaba las siguientes cualidades antropomórficas: *1)* era posesivo; *2)* era violento; *3)* era imprevisible, y *4)* tenía efectos nocivos.

Don Juan atribuía al aliado la capacidad de esclavizar a los hombres que se hacían seguidores suyos; explicaba esta capacidad como la propiedad de ser posesivo, que correlacionaba con el carácter de una mujer. El aliado poseía a sus seguidores otorgándoles poder, creando un sentimiento de dependencia, y dándoles fuerza y bienestar físicos.

También se atribuían características de violencia a este aliado. Su mujeril violencia se expresaba forzando a sus seguidores a ocuparse en acciones perturbadoras, de fuerza bruta. Y tal característica específica lo adecuaba mayormente a hombres de naturaleza fiera que desearan

Another woman-like characteristic was unpredictability. For don Juan it meant that the ally's effects were never consistent; rather, they were supposed to change erratically, and there was no discernible way of predicting them. The ally's inconsistency was to be counteracted by the sorcerer's meticulous and dramatic care of every detail of its handling. Any unfavorable turn that was unaccountable, as a result of error or mishandling, was explained as a result of the ally's woman-like unpredictability.

Because of its possessiveness, violence, and unpredictability, this ally was thought to have an overall deleterious effect on the character of its followers. Don Juan believed that the ally willfully strove to transmit its woman-like characteristics, and that its effort to do so actually succeeded.

But, alongside its woman-like nature, this ally had another facet which was also perceived as a quality: it was a giver of superfluous power. Don Juan was very emphatic on this point, and he stressed that as a generous giver of power the ally was unsurpassable. It was purported to furnish its followers with physical strength, a feeling of audacity, and the prowess to perform extraordinary deeds. In don Juan's judgment, however, so exorbitant a power was superfluous; he stated that, for himself at least, there was no need of it anymore. Nevertheless, he presented it as a strong incentive for a prospective man of knowledge, should the latter have a natural inclination to seek power.

Don Juan's idiosyncratic point of view was that the ally contained in *Psilocybe*

вдачею, які прагнули знайти в несамовитості ключ до особистої сили.

Ще однією жіночою рисою союзника, що містився в *Datura inoxia*, була непередбачуваність. Для дона Хуана це означало, що його ефекти ніколи не були стійкі й послідовні; навпаки, їм було властиво змінюватися хаотичним чином, і не існувало жодного видимого способу їх прогнозувати. Цій непослідовності союзника мольфар мав протиставити свою найбільш ретельну й драматичну увагу до кожної дрібної деталі поводження з ним. Будь-який несприятливий і незбагненний розвиток подій, що виникав у результаті помилки чи неправильного поводження, пояснювався як наслідок жіночої непередбачуваності цього союзника.

Вважалося, що через свою власницьку вдачу, несамовитість і непередбачуваність цей союзник мав у цілому згубний вплив на характер його прихильників. Дон Хуан вважав, що цей союзник навмисне намагався передати людині свої жіночі риси і що ці його зусилля зазвичай були успішні.

Але, крім своєї жіночої природи, цей союзник мав іще одну властивість, що також сприймалась як певна якість: він був давачем надмірної сили. Дон Хуан дуже наполегливо підкреслював цю обставину, наголошуючи на тому, що як щедрий давач сили цей союзник не мав собі рівних. Вважалося, що він наділяє своїх прихильників фізичною міццю, почуттям відваги й завзяттям, які давали змогу робити надзвичайні вчинки. Проте, на думку дона Хуана, така надмірна сила була непотрібна; принаймні він стверджував, що сам він її більше не потребував. І все ж він розглядав її як потужний стимул для потенційного чоловіка знання, якщо той має природну схильність до пошуку сили.

З іншого боку, союзник, що містився в *Psilocybe mexicana*, на особисте переконання

encontrar en la violencia una llave del poder personal.

Otra característica mujeril era la imprevisibilidad. Para don Juan, eso significaba que los efectos del aliado nunca eran coherentes; más bien, se suponía que cambiaban al azar, y no había manera discernible de predecirlos. La inconstancia del aliado debía contrarrestarse con el cuidado minucioso y dramático que el hechicero ponía en cada detalle de su manejo. Cualquier vuelta desfavorable que no pudiera derivarse del error en la manipulación, se explicaba como resultado de la imprevisibilidad mujeril del aliado.

A causa de sus efectos de posesión, violencia e inconstancia, se pensaba que este aliado tenía un efecto nocivo sobre el carácter de sus seguidores. Don Juan creía que el aliado pugnaba voluntariamente por transmitir sus características mujeriles, y que su esfuerzo por hacerlo realmente tenía éxito.

Pero, junto con su naturaleza mujeril, este aliado poseía otra faceta que también se percibía como cualidad: era dador de poder superfluo. Don Juan insistió mucho en este punto, y subrayó que, como dador generoso de poder, el aliado era insuperable. Se le atribuía dotar a sus seguidores de fuerza física, un sentimiento de audacia, y la destreza de realizar hazañas extraordinarias. Sin embargo, según el juicio de don Juan, un poder tan exorbitante resultaba superfluo; declaró que, en su caso al menos, ya no había necesidad de dicho poder. Sin embargo, lo presentaba como fuerte incentivo para el presunto hombre de conocimiento, si este último tuviera una inclinación natural a buscar poder.

El punto de vista idiosincrásico de don Juan era que el aliado contenido en la *Psilocybe*

mexicana, on the other hand, had the most adequate and most valuable characteristics: (1) it was male-like, and (2) it was a giver of ecstasy.

He depicted this ally as being the antithesis of the one contained in *Datura* plants. He considered it to be male-like, manly. Its condition of masculinity seemed to be analogous to the female-like condition of the other ally; that is, it was not a male power, but don Juan classified its effects in terms of what he considered to be manly behavior. In this instance, too, the masculine gender of the Spanish word *humito* may have suggested the analogy to a male power.

The anthropomorphic qualities of this ally which don Juan judged to be proper to a man were the following: (1) it was dispassionate; (2) it was gentle; (3) it was predictable; and (4) it had beneficial effects.

Don Juan's idea of the dispassionate nature of the ally was expressed in the belief that it was fair, that it never actually demanded extravagant acts from its followers. It never made men its slaves, because it did not bestow easy power on them; on the contrary, Humito was hard, but just, with its followers.

The fact that the ally did not elicit overt violent behavior made it gentle. It was supposed to induce a sensation of bodilessness, and thus don Juan presented it as being calm, gentle, and a giver of peace.

It was also predictable. Don Juan described its effects on all its individual followers and in the successive experiences of any single man as being con-

дона Хуана, мав надзвичайно корисні та цінні властивості, а саме: (1) він був чоловікоподібний, і (2) він був давачем екстатичних відчуттів.

Дон Хуан змальовував його як антипода союзника, що містився в рослинах *Datura*. Він вважав цього союзника чоловікоподібним, наділеним чоловічими рисами. Його чоловіча природа, як видавалося, була аналогічна до жінкоподібної природи союзника, що містився в *Datura inoxia*; тобто тут ішлося, власне, не про чоловічу силу, а про ефекти, які дон Хуан вважав властивими поведінці чоловіка. Можливо, що і в цьому випадку проведенню аналогії з чоловічою силою міг посприяти чоловічий рід його іспанської назви — *humito*.

Антропоморфні якості цього союзника, які дон Хуан вважав властивими чоловікові, були такі: (1) він був безстрасний; (2) він був лагідний; (3) він був передбачуваний; і (4) він мав благотворний вплив.

Ідея дона Хуана про безпристрасну природу цього союзника виражалася в його переконанні щодо того, що він був безсторонній і ніколи не вимагав від своїх послідовників якихось екстравагантних учинків. Він ніколи не робив чоловіків своїми рабами, бо не наділяв їх легкоотриманою силою; навпаки, *Humito* був вимогливий, але справедливий до своїх послідовників.

Той факт, що цей союзник не вимагав виразно несамовитого поводження, робив його лагідним. Вважалося, що він викликав відчуття безтілесності, тому дон Хуан описував його як тихомирного й лагідного давача внутрішнього спокою.

Крім того, цей союзник був передбачуваний. Дон Хуан описував його ефекти на кожного зі своїх прихильників і в усіх наступних досвідах кожного індивідуума з

mexicana tenía, en cambio, las características más adecuadas y más valiosas: *1)* era varonil, y *2)* era dador de éxtasis.

Describió al aliado como antítesis del contenido en las plantas datura. Lo consideraba varonil, viril. Su condición de masculinidad parecía ser análoga a la condición femenina del otro aliado; es decir, no se trataba de un poder masculino, pero don Juan clasificaba sus efectos de acuerdo con lo que él consideraba conducta varonil. También en este ejemplo, el género masculino de la palabra humito puede haber sugerido la analogía con un poder macho.

Las cualidades antropomórficas de este aliado que don Juan consideraba propias de un hombre son las siguientes: *1)* era desapasionado; *2)* era suave; *3)* era previsible, y *4)* tenía efectos benéficos.

La idea de don Juan sobre la naturaleza desapasionada del aliado se expresaba en la creencia de que éste era ecuánime, de que nunca llegaba a exigir actos extravagantes a sus seguidores. Jamás esclavizaba a los hombres, porque no les otorgaba poder fácil; al contrario, Humito era duro, pero justo, con sus seguidores.

El hecho de que el aliado no mostraba declaradamente una conducta violenta lo hacía suave. Como supuestamente inducía una sensación de incorporeidad, don Juan lo presentaba como calmado, amable y dador de paz.

También era previsible. Don Juan declaraba constantes sus efectos sobre todos los seguidores individuales y en las experiencias sucesivas de cada hombre; en

stant; in other words, its effects did not vary or, if they did, they were so similar that they were counted as being the same.

As a consequence of being dispassionate, gentle, and predictable, this ally was thought to have another manly characteristic: a beneficial effect on the character of its followers. Humito's manliness was supposed to create a very rare condition of emotional stability in them. Don Juan believed that under the ally's guidance one would temper one's heart and acquire balance.

A corollary of all the ally's manly characteristics was believed to be a capacity to give ecstasy. This other facet of its nature was perceived also as a quality. Humito was credited with removing the body of its followers, thus allowing them to execute specialized forms of activity pertinent to a state of bodilessness. And don Juan maintained that those specialized forms of activity led unavoidably to a condition of ecstasy. The ally contained in the *Psilocybe* was said to be ideal for men whose natures predisposed them to seek contemplation.

An Ally Was Tamable

The idea that an ally was tamable implied that as a power it had the potential of being used. Don Juan explained it as an ally's innate capacity of being utilizable; after a sorcerer had tamed an ally he was thought to be in command of its specialized power which meant that he could manipulate it to his own advantage. An ally's capacity of being tamed was counterposed to the incapacity of other pow-

ним, як постійні; інакше кажучи, його дія не змінювалася або, навіть якщо й так, ці ефекти були такі подібні, що їх можна було вважати однаковими.

Завдяки його якостям безстрасності, лагідності й передбачуваності цей союзник, як вважалося, мав іще одну чоловічу рису: благотворний вплив на характер своїх прихильників. Чоловіча природа *Humito* здогадно мала створювати в них дуже рідкісний стан емоційної рівноваги. На переконання дона Хуана, під проводом цього союзника чоловік міг ушляхетнити своє серце й досягти душевного спокою.

Вважалося, що наслідком усіх чоловічих рис цього союзника була його здатність дарувати екстаз. Ця інша грань натури *Humito* сприймалася як іще одна його якість. Він наділявся здатністю усувати тіло своїх прихильників, дозволяючи їм тим самим виконувати дуже специфічні види діяльності, дотичні до стану безтілесності. Дон Хуан стверджував, що ці специфічні види діяльності неодмінно приводили до виникнення екстатичного стану. За словами дона Хуана, союзник, який містився всередині *Psilocybe*, ідеально підходив для чоловіків, котрі за своєю вдачею були схильні до споглядальності.

Союзник був приборкуваний

Ідея того, що союзник піддавався приборканню, означала потенційну можливість його використання як певної сили. Дон Хуан пояснював це як властиву союзникові здатність бути використовуваним; вважалося, що після того як мольфар приборкає союзника, він може розпоряджатися його специфічною силою, а це означало, що він може маніпулювати ним у своїх власних цілях. Здатність союзника бути приборканим протиставлялася

otras palabras, sus efectos no variaban o, de variar, eran tan similares que se contaban como iguales.

Como consecuencia de ser desapasionado, suave y previsible, se atribuía a este aliado otra característica viril: un efecto benéfico sobre el carácter de sus seguidores. Se suponía que la virilidad de Humito creaba en ellos una muy rara condición de estabilidad emotiva. Don Juan creía que bajo la guía del aliado uno templaba su corazón y adquiría equilibrio.

Se creía que un corolario de todas las características varoniles del aliado era la capacidad de dar éxtasis. Esta otra faceta de su naturaleza se percibía también como cualidad. Se acreditaba a Humito el llevarse el cuerpo de sus seguidores, permitiéndoles así ejecutar formas especializadas de actividad inherentes a un estado de incorporeidad. Y don Juan sostenía que tales formas especializadas de actividad llevaban inevitablemente a una condición de éxtasis. El aliado contenido en la *Psilocybe* se consideraba ideal para hombres predispuestos por su naturaleza a buscar la contemplación.

Un aliado podía domarse

La idea de que un aliado era domable implicaba que, como poder, tenía el potencial de ser usado. Don Juan lo explicaba como la capacidad, innata en el aliado, de ser utilizable; se consideraba que, habiendo domado a un aliado, el brujo tenía a su disposición el poder especializado de aquél, lo cual significaba que podía manipularlo según sus intereses. La capacidad que un aliado tenía de ser domado se contraponía a

ers, which were similar to an ally except that they did not yield to being manipulated.

The manipulation of an ally had two aspects: (1) an ally was a vehicle; (2) an ally was a helper.

An ally was a vehicle in the sense that it served to transport a sorcerer into the realm of nonordinary reality. Insofar as my personal knowledge was concerned, the allies both served as vehicles, although the function had different implications for each of them.

The overall, [,] undesirable qualities of the ally contained in *Datura inoxia*, especially its quality of unpredictability, turned it into a dangerous, undependable vehicle. Ritual was the only possible protection against its inconsistency, but that was never enough to ensure the ally's stability; a sorcerer using this ally as a vehicle had to wait for favorable omens before proceeding.

The ally contained in *Psilocybe mexicana*, on the other hand, was thought to be a steady and predictable vehicle as a result of all its valuable qualities. As a consequence of its predictability, a sorcerer using this ally did not need to engage in any kind of preparatory ritual.

The other aspect of an ally's manipulability was expressed in the idea that an ally was a helper. To be a helper meant that an ally, after serving a sorcerer as a vehicle, was again usable as an aid or a guide to assist him in achieving whatever goal he had in mind in going into the realm of nonordinary reality.

нездатності до цього інших сил, які були подібні до союзників, за винятком того, що ними не можна було маніпулювати.

Маніпулювання союзником мало два аспекти: (1) союзник був засобом пересування; (2) союзник був помічником.

Союзник являв собою засіб пересування в тому сенсі, що він слугував для перенесення мольфара в царину незвичайної реальності. Наскільки я можу судити з власного знання, обидва союзники, з якими я мав справу, використовувались як засоби пересування, хоча ця їхня функція мала різні застосування для кожного з них.

У цілому небажані якості союзника, який містився в *Datura inoxia*, особливо така його риса, як непередбачуваність, робили його небезпечним, ненадійним засобом пересування. Ритуал був єдиним можливим захистом проти його непостійності, але й цього ніколи не було достатньо, щоб забезпечити його сталість; мольфар, який використовував цього союзника як засіб пересування, мав чекати на появу сприятливих знаків, перш ніж іти далі.

З іншого боку, союзник, який містився всередині *Psilocybe mexicana*, вважався надійним і передбачуваним засобом пересування завдяки сукупності всіх його цінних якостей. Через передбачуваність цього союзника мольфар, що використовував його, не мав потреби виконувати будь-які підготовчі ритуали.

Інший аспект здатності союзника піддаватися маніпулюванню виражався в ідеї того, що він був помічником. Бути помічником означало, що після того як союзник послужив мольфару засобом пересування, той знову міг використовувати його як помічника або провідника для допомоги в досягненні будь-яких цілей, які мольфар ставив перед собою, вирушаючи в царину незвичайної реальності.

la incapacidad de otros poderes, similares a un aliado, excepto que no se dejaban manipular.

La manipulación de un aliado tenía dos aspectos: *1)* un aliado era un vehículo; *2)* un aliado era un ayudante.

Un aliado era vehículo en el sentido de que servía para transportar a un brujo al terreno de la realidad no ordinaria. Hasta donde llega mi conocimiento personal, ambos aliados servían como vehículos, aunque la función tenía diferentes implicaciones para cada uno.

Las cualidades indeseables e inclusivas del aliado contenido en la *Datura inoxia*, especialmente su característica de imprevisibilidad, lo convertían en un vehículo peligroso, incierto. El ritual era la única protección posible contra su inconstancia, pero eso nunca bastaba para asegurar la estabilidad del aliado; un brujo que usara este aliado como vehículo debía esperar augurios favorables antes de proceder.

Por otra parte, el aliado contenido en la *Psilocybe mexicana* se tenía por un vehículo constante y previsible a causa de todas sus cualidades valiosas. Como consecuencia de su previsibilidad, un brujo que empleara este aliado no necesitaba ejecutar ningún tipo de ritual preparatorio.

El otro aspecto de la calidad manipulable de un aliado se expresaba en la idea de que un aliado era un ayudante. Ser ayudante significaba que un aliado, después de servir como vehículo al brujo, era nuevamente utilizable como ayuda o guía que lo asistiese en la consecución de cualquier meta que el hechicero tuviese en mente al entrar en el terreno de la realidad no ordinaria.

In their capacity as helpers, the two allies had different, unique properties. The complexity and the applicability of these properties increased as one advanced on the learning path. But, in general terms, the ally contained in *Datura inoxia* was believed to be an extraordinary helper, and this capacity was thought to be a corollary of its ability [/facility] to give superfluous power. The ally contained in *Psilocybe mexicana*, however, was considered to be an even more extraordinary helper. Don Juan thought it was matchless in the function of being a helper, which he regarded as an extension of its overall valuable qualities.

Як помічники, обидва ці союзники мали різні властивості, притаманні лише кожному з них. Складність і застосовність цих властивостей зростала мірою просування індивідуума стежкою навчання. Проте загалом вважалося, що союзник, який містився в *Datura inoxia*, був надзвичайним помічником, і цю якість розглядали як наслідок його здатності давати надмірну силу. Проте союзник, який містився всередині *Psilocybe mexicana*, вважався ще більш надзвичайним помічником. На думку дона Хуана, той узагалі не мав собі рівних як помічник, і він розглядав таку його функцію як продовження всіх цінних якостей цього союзника в цілому.

En su capacidad de ayudantes, los dos aliados tenían propiedades diferentes, únicas. La complejidad y la aplicabilidad de estas propiedades aumentaban conforme uno iba avanzando en el camino del aprendizaje. Pero, en términos generales, el aliado contenido en la *Datura inoxia* se tenía por un ayudante extraordinario, y esta capacidad se pensaba corolario de su facilidad para dar poder superfluo. El aliado contenido en la *Psilocybe mexicana*, sin embargo, se consideraba un ayudante aún más extraordinario. Don Juan pensaba que Humito no tenía rival en la función de ayudante, lo cual veía como extensión de las inclusivas cualidades valiosas del aliado.

THE THIRD UNIT

AN ALLY HAD A RULE

Alone among the components of the concept “ally,” the idea that an ally had a rule was indispensable for explaining what an ally was. Because of that indispensability I have placed it as the third main unit in this structural scheme.

The rule, which don Juan called also the law, was the rigid organizing concept regulating all the actions that had to be executed and the behavior that had to be observed throughout the process of handling an ally. The rule was transmitted verbally from teacher to apprentice, ideally without alteration, through the sustained interaction between them. The rule was thus more than a body of regulations; it was, rather, a series of outlines of activities [/activity] governing the course to

ТРЕТЯ СТРУКТУРНА ОДИНИЦЯ

СОЮЗНИК МАВ ПРАВИЛО

З-поміж усіх складових елементів концепції «союзника» ідея, що союзник мав правило, була критично важлива для пояснення того, що являв собою союзник. Саме через це критичне значення я помістив її як третю головну одиницю в цій структурній схемі.

Правило, яке дон Хуан також називав законом, становило жорстку організуючу концепцію, що регулювала всі дії, які мали бути виконані, а також поводження, якого було необхідно дотримуватися протягом усього процесу маніпулювання союзником. Правило передавалося усно від учителя до учня, в ідеалі у незмінній формі, протягом усієї тривалої взаємодії між ними. Таким чином, правило було чимось більшим, ніж просте зведення певних інструкцій, це була, скоріше, низка схематичних описів дій, що визначали лінію

LA TERCERA UNIDAD

UN ALIADO TENÍA UNA REGLA

Entre los componentes del concepto «aliado», la idea de que un aliado tenía una regla era el único indispensable para explicar qué era un aliado. Por tal motivo la he colocado como la tercera unidad principal en este esquema estructural.

La regla, que don Juan llamaba también la ley, era el rígido concepto organizador que regulaba todas las acciones a ejecutar y la conducta a observar durante el proceso completo de manejar un aliado. La regla se transmitía verbalmente de maestro a aprendiz, idealmente sin alteración, a través de la sostenida interacción entre ambos. Así, la regla no era sólo un conjunto de reglamentos; era, más bien, una serie de diagramas de actividad que gobernaban el curso a seguir en el proceso de manipular a un aliado.

be followed in the process of manipulating an ally.

Undoubtedly many elements would have fulfilled don Juan's definition of an ally as a "power capable of transporting a man beyond the boundaries of himself." Anyone accepting that definition could reasonably have conceived that anything possessing such a capability would be an ally. And logically, even bodily conditions produced by hunger, fatigue, illness, and the like could have served as allies, for they might have possessed the capacity of transporting a man beyond the realm of ordinary reality. But the idea that an ally had a rule eliminated all these possibilities. An ally was a power that had a rule. All the other possibilities could not be considered as allies because they had no rule.

As a concept the rule comprehended the following ideas and their various components: (1) the rule was inflexible; (2) the rule was noncumulative; (3) the rule was corroborated in ordinary reality; (4) the rule was corroborated in nonordinary reality; and (5) the rule was corroborated by special consensus.

The Rule Was Inflexible

The outlines of activity forming the body of the rule were unavoidable steps that one had to follow in order to achieve the operational goal of the teachings. This compulsory quality of the rule was rendered in the idea that it was inflexible. The inflexibility of the rule was intimately related to the idea of efficacy. Dramatic exertion created an incessant battle for survival, and under those conditions only the most effective act that one could perform would ensure one's survival. As individualistic points of reference were not permitted, the

поведінки, якої треба було дотримуватися в процесі маніпулювання союзником.

Безсумнівно, багато елементів задовольнили б Донхуанове визначення союзника як «сили, здатної переносити чоловіка за його власні межі». Кожен, хто прийняв це визначення, міг би цілком резонно вважати, що будь-що, наділене такою здатністю, є союзником. За логікою речей, навіть фізичні стани, викликані голодом, утомою, хворобою тощо, також могли б слугувати союзниками, бо вони можуть мати здатність переносити людину за межі сфери звичайної реальності. Але та ідея, що союзник мав правило, виключала всі ці можливості. Союзник був силою, що мала правило. Всі інші можливі варіанти не можна вважати союзниками, бо вони не мають правила.

Концепція правила охоплювала такі ідеї та їхні різні складові елементи: (1) правило було негнучке; (2) правило було недоповнюване; (3) правило підтверджувалося у звичайній реальності; (4) правило підтверджувалося у незвичайній реальності; (5) правило підтверджувалося особливим консенсусом.

Правило було негнучке

Схематичні описи дій, що утворюють корпус правила, були неухильними кроками, яких мала дотримуватися людина для того, щоб досягти операційної мети вчення. Ця якість обов'язкового характеру правила виражалася в ідеї його негнучкості. Негнучкість правила була тісно пов'язана з ідеєю ефективності. Драматичні зусилля породжували безперервну битву за виживання, а за таких умов лише найефективніша дія, яку лишень у змозі зробити людина, могла забезпечити її виживання. Оскільки індивідуалістичні точки відліку не дозволялися, правило

Sin duda muchos elementos habrían cumplido con la definición que don Juan daba de un aliado como «un poder capaz de transportar a un hombre más allá de sus propios límites». Quienquiera que aceptase tal definición habría podido concebir que cualquier cosa que poseyera dicha capacidad sería un aliado. Y, lógicamente, hasta las condiciones corporales producidas por el hambre, la fatiga, la enfermedad y cosas similares podrían haber servido como aliados, pues acaso tuvieran la capacidad de transportar a un hombre más allá del terreno de la realidad ordinaria. Pero la idea de que un aliado tenía una regla eliminaba todas estas posibilidades. Un aliado era un poder que tenía una regla. Todas las otras posibilidades no podían considerarse aliados porque no tenían regla alguna.

Como concepto, la regla comprendía las siguientes ideas y sus diversos componentes: *1)* la regla era inflexible; *2)* la regla era no acumulativa; *3)* la regla se corroboraba en la realidad ordinaria; *4)* la regla se corroboraba en la realidad no ordinaria, y *5)* la regla se corroboraba por consenso especial.

La regla era inflexible

Los diagramas de actividad que formaban el cuerpo de la regla eran pasos inevitables que uno debía seguir para alcanzar la meta operatoria de las enseñanzas. Esta cualidad obligatoria de la regla se transmitía en la idea de que la regla era inflexible. La inflexibilidad estaba íntimamente relacionada con la idea de la eficacia. El esfuerzo dramático creaba una batalla incesante por sobrevivir, y en tales condiciones sólo el acto más efectivo que uno pudiera realizar aseguraría su propia supervivencia. Como no se permitían los puntos de referencia individualistas, la regla

rule prescribed the actions constituting the only alternative for survival. Thus the rule had to be inflexible; it had to require a definite compliance to its dictum.

Compliance with the rule, however, was not absolute. In the course of the teachings I recorded one instance in which its inflexibility was canceled out. Don Juan explained that example of deviation as a special favor stemming from direct intervention of an ally. In this instance, owing to my unintentional error in handling the ally contained in *Datura inoxia*, the rule had been breached. Don Juan extrapolated from the occurrence that an ally had the capacity to intervene directly and withhold the deleterious, and usually fatal, effect resulting from noncompliance with its rule. Such evidence of flexibility was thought to be always the product of a strong bond of affinity between the ally and its follower.

The Rule Was Noncumulative

The assumption here was that all conceivable methods of manipulating an ally had already been used. Theoretically, the rule was noncumulative; there was no possibility of augmenting it. The idea of the noncumulative nature of the rule was also related [/relative] to the concept of efficacy. Since the rule prescribed the only effective alternative for one's personal survival, any attempt to change it or to alter its course by innovation was considered to be not only a superfluous act, but a deadly one. One had only the possibility of adding to one's personal knowledge of the rule, either under the teacher's guidance or under the special guidance of the ally itself. The latter was

приписувало дії, що становили єдину альтернативу для виживання. Тому правило мало бути негнучким; воно мало вимагати точного дотримання всіх його приписів.

Проте дотримання вимог правила не мало абсолютного характеру. У процесі мого навчання я зафіксував один випадок, коли його негнучкість була скасована. Дон Хуан пояснив цей приклад відхилення як особливу милість, зумовлену прямим утручанням союзника. У випадку, про який ідеться, через мою ненавмисну помилку в поводженні із союзником, що містився в *Datura inoxia*, правило було порушене. На основі цієї ситуації дон Хуан зробив висновок, що союзник мав здатність безпосередньо втручатися в хід подій і зупиняти шкідливі й зазвичай фатальні наслідки недотримання правила. Дон Хуан вважав, що подібні факти гнучкості правила завжди мали бути наслідком існування міцного зв'язку спорідненості між союзником та його послідовником.

Правило було недоповнюване

Суть цієї ідеї полягала в тому, що всі мислимі способи маніпулювання союзником уже були використані. З теоретичного погляду правило було недоповнюване; не існувало жодної можливості додати щось до нього. Ідея про недоповнювану природу правила також була пов'язана з концепцією ефективності. Оскільки правило приписувало єдину ефективну альтернативу для особистого виживання індивідуума, будь-яка спроба змінити саме правило чи порядок його виконання шляхом уведення будь-яких новацій вважалася не лише непотрібним, а й смертельно небезпечним учинком. Людина мала змогу лише розширювати своє особисте знання правила — або під проводом учителя, або під особливим керівництвом

prescribía las acciones que constituían la única alternativa para sobrevivir. Así, la regla debía ser inflexible; debía exigir un acatamiento definido de su fallo.

El acatamiento de la regla, sin embargo, no era absoluto. En el curso de las enseñanzas, anoté un caso en el que la inflexibilidad se suprimió. Don Juan explicó ese ejemplo de desviación como un favor especial brotado de la intervención directa de un aliado. En este caso, a causa de mi error involuntario al manejar al aliado contenido en la *Datura inoxia*, la regla había sido infringida. Don Juan señaló por medio del suceso, que un aliado tenía la capacidad de intervenir directamente y retener el efecto nocivo, y por lo común fatal, resultante del no acatamiento de su regla. Tal evidencia de flexibilidad se consideraba invariablemente producto de un fuerte lazo de afinidad entre el aliado y su seguidor.

La regla era no acumulativa

Aquí se asumía que todos los métodos concebibles de manipular a un aliado se habían usado ya. Teóricamente, la regla era no acumulativa; no había posibilidad de aumentarla. La idea de la naturaleza no acumulativa de la regla se relacionaba también con el concepto de la eficacia. Como la regla prescribía la única alternativa eficaz para la supervivencia personal de uno, cualquier intento de cambiarla o de alterar su curso por medio de la innovación se consideraba un acto no sólo superfluo, sino mortífero. Uno tenía exclusivamente la posibilidad de acrecentar su propio conocimiento personal de la regla, ya fuese bajo la guía del maestro o bajo la guía especial del aliado mismo. Esto último se

considered to be an instance of direct acquisition of knowledge, not an addition to the body of the rule.

The Rule Was Corroborated in Ordinary Reality

Corroboration of the rule meant the act of verifying it, the act of attesting to its validity by confirming it pragmatically in an experimental manner. Because the rule dealt with situations of ordinary and of non-ordinary reality, its corroboration took place in both areas.

The situations of ordinary reality with which the rule dealt were most often remarkably uncommon situations, but, no matter how unusual they were, the rule was corroborated in ordinary reality. For that reason it has been considered to fall beyond the scope of this work, and should properly be the realm of another study. That part of the rule concerned the details of the procedures employed in recognizing, collecting, mixing, preparing, and caring for the power plants in which the allies were contained, the details of other procedures involved in the uses of such power plants, and other similar minutiae.

The Rule Was Corroborated in Non-ordinary Reality

The rule was also corroborated in non-ordinary reality, and the corroboration was carried out in the same pragmatic, experimental manner of validation as would have been employed in situations of ordinary reality. The idea of a pragmatic corroboration involved two

самого союзника. Останній випадок розглядався як приклад безпосереднього набуття знань, а не додавання чогось до корпусу правила.

Правило підтверджувалося у звичайній реальності

Підтвердження правила означало акт перевірки його істинності, акт установлення його дієвості шляхом його верифікації в прагматичний, експериментальний спосіб. Оскільки правило поширювалося на ситуації, що мали місце у звичайній та в незвичайній реальностях, його підтвердження відбувалося в обох царинах.

Ситуації звичайної реальності, на які поширювалося правило, найчастіше були напрочуд незвичні, але хоч би які неординарні вони були, правило підтверджувалося у звичайній реальності. З цієї причини мені видається, що їхній розгляд виходить за рамки даної роботи і що це питання мало б бути предметом іншого дослідження. Ця частина правила стосувалася різноманітних деталей процедур, пов’язаних із розпізнаванням, збиранням, змішуванням, приготуванням і догляданням за рослинами сили, в яких містилися союзники, а також до деталей інших процедур, що мали відношення до різних способів використання таких рослин сили, та інших подібних моментів.

Правило підтверджувалося у незвичайній реальності

Правило також підтверджувалося у незвичайній реальності, і це підтвердження здійснювалося в такий самий прагматичний, експериментальний спосіб його валідації, що й застосовуваний у ситуаціях звичайної реальності. Ідея прагматичного підтвердження правила

consideraba una instancia de adquisición directa de conocimiento, no una adición al cuerpo de la regla.

La regla se corroboraba en la realidad ordinaria

La corroboración de la regla significaba el acto de verificarla, el acto de atestiguar su calidez confirmándola pragmáticamente en forma experimental. Como la regla trataba situaciones de realidad ordinaria y no ordinaria, su corroboración tenía lugar en ambas zonas.

Las situaciones de la realidad ordinaria con las que trataba la regla eran muy a menudo situaciones notablemente insólitas, pero, por más insólitas que fuesen, la regla se corroboraba en la realidad ordinaria. Por tal motivo, se ha considerado que eso queda fuera de los límites de este trabajo y propiamente debería ser el campo de otro estudio. Esa parte de la regla se refería a los detalles de los procedimientos empleados para reconocer, recolectar, mezclar, preparar y cuidar las plantas de poder en que estaban contenidas los aliados, los detalles de otros procedimientos implicados en los usos de dichas plantas de poder, y otras minucias similares.

La regla se corroboraba en la realidad no ordinaria

La regla también se corroboraba en la realidad no ordinaria, y la corroboración se llevaba a cabo en la misma forma de validación pragmática y experimental que se habría empleado en situaciones de la realidad ordinaria. La idea de una corroboración pragmática implicaba dos

concepts: (1) meetings with the ally, which I have called the state [/states] of nonordinary reality; and (2) the specific purposes of the rule.

The states of nonordinary reality. — The two plants in which the allies were contained, when used in conformity with the allies' respective rules, produced states of peculiar perception which don Juan classified as meetings with the ally. He placed extraordinary emphasis on eliciting them, an emphasis summed up in the idea that one had to meet with the ally as many times as possible in order to verify its rule in a pragmatic, experimental manner. The assumption was that the proportion of the rule that was likely to be verified was in direct correlation with the number of times one met with the ally.

The exclusive method of inducing a meeting with the ally was, naturally, through the appropriate use of the plant in which the ally was contained. Nonetheless, don Juan hinted that at a certain advanced stage of learning the meetings could have taken place without the use of the plant; that is to say, they could have been elicited by an act of volition alone.

I have called the meetings with the ally states of nonordinary reality. I chose the term "nonordinary reality" because it conformed with don Juan's assertion that such meetings took place in a continuum of reality, a reality that was only slightly different from the ordinary reality of everyday life. Consequently, nonordinary reality had specific characteristics that could have been assessed in presumably equal terms by everyone. Don Juan never formulated these characteristics in a definite manner, but his reticence seemed to stem from the idea that

містила в собі дві концепції: (1) зустрічі із союзником, які я називаю станами незвичайної реальності; і (2) особливі цілі правила.

Стани незвичайної реальності. — Обидві рослини, всередині яких містилися союзники, у разі їх використання із дотриманням відповідних правил цих союзників, продукували стани особливого сприйняття, які дон Хуан відносив до категорії зустрічей із союзником. При цьому він надзвичайно сильно наголошував на важливості домагатися цих зустрічей, стверджуючи, що людина мала зустрічатись із союзником якомога більше разів, щоб установити істинність правила у прагматичний, експериментальний спосіб. Вважалося, що частка загального обсягу правила, істинність якої було можливо встановити, прямо корелювала з кількістю зустрічей індивідуума із союзником.

Єдиний спосіб влаштувати зустріч із союзником полягав, природно, у належному використанні відповідної рослини, в якій містився той союзник. Водночас дон Хуан натякав, що на певній просунутій стадії навчання зустрічі із союзником можливі й без використання рослини; інакше кажучи, їх можна було викликати самим лише вольовим актом.

Я називаю такі зустрічі із союзником станами незвичайної реальності. Я обрав термін «незвичайна реальність», бо він відповідав твердженню дона Хуана, що такі зустрічі мали місце в певному континуумі реальності — реальності, лише трохи відмінної від звичайної реальності повсякденного життя. Отже, незвичайна реальність мала специфічні характерні ознаки, які, очевидно, могли бути оцінені в однакових термінах кожною людиною. Дон Хуан ніколи чітко не формулював цих характерних ознак, але його стриманість, скоріше за все, була зумовлена його

conceptos; *1)* encuentros con el aliado, que he llamado estados de realidad no ordinaria, y *2)* los propósitos específicos de la regla.

Los estados de realidad no ordinaria. Las dos plantas donde los aliados se hallaban contenidos producían, al usarse de acuerdo con las respectivas reglas de los aliados, estados de percepción peculiar que don Juan clasificaba como encuentros con el aliado. Hacía gran hincapié en provocarlos, un hincapié resumido en la idea de que uno tenía que encontrarse con el aliado todas las veces posibles para verificar la regla de una manera pragmática, experimental. Se suponía que la proporción de la regla que probablemente se verificaría estaba en correlación directa con el número de veces que uno se encontraba con el aliado.

El método exclusivo de inducir un encuentro con el aliado era, naturalmente, el uso adecuado de la planta en que se hallaba contenido el aliado. Sin embargo, don Juan insinuó que en cierta etapa avanzada del aprendizaje los encuentros podían tener lugar sin el uso de la planta; es decir, podían ser inducidos por un simple acto volitivo.

He llamado estados de realidad no ordinaria a los encuentros con el aliado. Elegí el término «realidad no ordinaria» porque se adaptaba a la aseveración hecha por don Juan de que tales encuentros tenían lugar en un continuo de la realidad, en una realidad sólo levemente distinta de la realidad ordinaria de la vida cotidiana. En consecuencia, la realidad no ordinaria poseía características específicas que todo el mundo podría haber evaluado en términos probablemente iguales. Don Juan nunca formuló estas características en una forma definida, pero su reticencia parecía brotar de la idea de que cada

each man had to claim knowledge as a matter of personal nature.

The following categories, which I consider the specific characteristics of nonordinary reality, were drawn from my personal experience. Yet, in spite of their seemingly idiosyncratic origin, they were reinforced and developed by don Juan under the premises of his knowledge; he conducted his teachings as if these characteristics were inherent in nonordinary reality: (1) nonordinary reality was utilizable; (2) nonordinary reality had component elements.

The first characteristic—that nonordinary reality was utilizable—implied that it was fit for actual service. Don Juan explained time and time again that the encompassing concern of his knowledge was the pursuit of practical results, and that such a pursuit was pertinent in ordinary as well as in nonordinary reality. He maintained that in his knowledge there were the means of putting nonordinary reality into service, in the same way as ordinary reality. According to that assertion, the states induced by the allies were elicited with the deliberate intention of being used. In this particular instance don Juan's rationale was that the meetings with the allies were set up to learn their secrets, and this rationale served as a rigid guide to screen out other personalistic motives that one may have had for seeking the states of nonordinary reality.

The second characteristic of nonordinary reality was that it had component elements. Those component elements were the items, the actions, and the events that one perceived, seemingly with one's senses,

переконанням, що кожен чоловік мав утверджувати знання відповідно до власної вдачі.

Наведені нижче категорії, які я вважаю специфічними характерними ознаками незвичайної реальності, були виведені з мого особистого досвіду. Утім, не зважаючи на їхнє начебто дуже специфічне особистісне походження, вони були підкріплені й розвинені доном Хуаном на основі його власного знання; він провадив своє навчання так, ніби ці характерні ознаки були невід'ємними властивостями незвичайної реальності: (1) незвичайна реальність була використовна; (2) незвичайна реальність мала складові елементи.

Перша характерна ознака незвичайної реальності — що її було можливо використовувати — передбачала, що вона була придатна для досягнення певних цілей. Дон Хуан знову й знову казав мені, що головною спрямованістю його знання було прагнення досягти практичних результатів і що цей пошук практичних результатів мав місце як у звичайній, так і в незвичайній реальності. Він стверджував, що в його знанні існували засоби для того, щоб поставити незвичайну реальність собі на службу в такий самий спосіб, що й звичайну реальність. Згідно з цим твердженням, викликуваних союзниками станів домагалися зі свідомим прагненням їх використання. У цьому конкретному випадку в основі міркувань дона Хуана лежала ідея, що зустрічі зі союзниками проводили для того, щоб дізнатися їхні таємниці, і саме ця ідея слугувала беззастережним керівним вказівником для відсіювання всіх інших особистісних мотивів, якими могла керуватися людина у своєму пошуку станів незвичайної реальності.

Другою характерною ознакою незвичайної реальності було те, що вона мала складові елементи. До таких складових елементів належали речі, дії і події, які індивідуум сприймав — певне, за допомогою своїх

hombre debía reclamar para sí el conocimiento como asunto de naturaleza personal.

Las siguientes categorías, que yo considero las características específicas de la realidad no ordinaria, fueron sacadas de mi experiencia personal. Sin embargo, pese a su origen aparentemente idiosincrásico, fueron reforzadas y desarrolladas por don Juan bajo las premisas de su conocimiento; condujo sus enseñanzas como si estas características fueran inherentes a la realidad no ordinaria: *1)* la realidad no ordinaria era utilizable; *2)* la realidad no ordinaria tenía elementos componentes.

La primera característica implicaba que la realidad no ordinaria era idónea para el servicio, literalmente. Don Juan explicó una y otra vez que la preocupación inclusiva de su conocimiento era la búsqueda de resultados prácticos, y que tal empresa era pertinente, en la realidad ordinaria tanto como en la no ordinaria. Mantenía que en su conocimiento había los medios de poner en servicio la realidad no ordinaria, en la misma forma que la ordinaria. De acuerdo con tal aseveración, los estados inducidos por los aliados se provocaban con la intención deliberada de usarlos. En esta instancia particular, el razonamiento de don Juan era que uno preparaba los encuentros con los aliados para aprender sus secretos, y este razonamiento servía como rígida guía para eclipsar otros motivos personalistas que uno pudiera haber tenido para buscar los estados de realidad no ordinaria.

La segunda característica de la realidad no ordinaria era que tenía elementos componentes. Dichos elementos eran los detalles, las acciones y los hechos que uno percibía, al parecer con sus propios sentidos, como el

as being the content of a state of nonordinary reality. The total picture of nonordinary reality was made up of elements that appeared to possess qualities both of the elements of ordinary reality and of the components of an ordinary dream, although they were not on a par with either one.

According to my personal judgment, the component elements of nonordinary reality had three unique characteristics: (1) stability, (2) singularity, and (3) lack of ordinary consensus. These qualities made them stand on their own as discrete units possessing an unmistakable individuality.

The component elements of nonordinary reality had stability in the sense that they were constant. In this respect they were similar to the component elements of ordinary reality, for they neither shifted nor disappeared, as would the component elements of ordinary dreams. It seemed as if every detail that made up a component element of nonordinary reality had a concreteness of its own, a concreteness I perceived as being extraordinarily stable. The stability was so pronounced that it allowed me to establish the criterion that, in nonordinary reality, one always possessed the capacity to come to a halt in order to examine any of the component elements for what appeared to be an indefinite length of time. The application of this criterion permitted me to differentiate the states of nonordinary reality used by don Juan from other states of peculiar perception which may have appeared to be nonordinary reality, but which did not yield to this criterion.

The second exclusive characteristic of the component elements of nonordinary reality—their singularity—meant that every detail of the component elements was a single, individual item; it seemed as if each

органів чуття — як внутрішній зміст того чи іншого стану незвичайної реальності. Повна картина незвичайної реальності складалася з елементів, що, як здавалося, мали водночас властивості елементів звичайної реальності й складових елементів звичайного сну, хоча ці дві групи не були рівноцінні між собою.

На мою особисту думку, складові елементи незвичайної реальності мали три унікальні відмітні риси: (1) сталість, (2) осібність, і (3) відсутність звичного консенсусу. Завдяки цим якостям вони займали самостійне положення як окремі дискретні одиниці, наділені легко розпізнаваною індивідуальністю.

Усі складові елементи незвичайної реальності мали сталість у тому сенсі, що вони були постійні. У цьому відношенні вони були подібні до складових елементів звичайної реальності, бо вони не змінювалися й не зникали, як це трапляється зі складовими елементами звичайних снів. Здавалося, що кожна деталь, яка утворювала той чи інший складовий елемент незвичайної реальності, мала свою власну конкретність, і я сприймав цю конкретність як винятково сталу. Ця сталість була така яскраво виражена, що дозволила мені встановити критерій: у незвичайній реальності людина завжди мала здатність зупинитися, щоб досліджувати будь-який з її складових елементів протягом невизначено тривалого часу. Застосування цього критерію допомагало мені відрізняти стани незвичайної реальності, використовувані доном Хуаном, від інших станів дуже особливого сприйняття, які могли б видатися незвичайною реальністю, але не відповідали такому критерію.

Друга унікальна характерна ознака складових елементів незвичайної реальності — їхня осібність — означала, що кожна деталь цих складових елементів була відособленою, індивідуальною одиницею; здавалося, ніби

contenido de un estado de realidad no ordinaria. La imagen total de la realidad no ordinaria se componía de elementos que parecían poseer cualidades tanto de los elementos de la realidad ordinaria como de los componentes de un sueño ordinario, aunque no eran equiparables a ninguna de ambas cosas.

De acuerdo con mi juicio personal, los elementos componentes de la realidad no ordinaria tenían tres características únicas: *1)* estabilidad, *2)* singularidad y *3)* carencia de consenso ordinario. Estas cualidades los hacían destacar por sí mismos como unidades desligadas poseedoras de una individualidad inconfundible.

Los elementos componentes de la realidad no ordinaria tenían estabilidad en el sentido de que eran constantes. En este aspecto eran similares a los elementos componentes de la realidad ordinaria, porque ni se movían ni desaparecían, como los elementos componentes de los sueños ordinarios. Parecía como si cada detalle de los que formaban un elemento componente de la realidad no ordinaria tuviera una concreción propia, una concreción que yo percibía como extraordinariamente estable. La estabilidad era tan pronunciada que me llevó a establecer el criterio de que, en la realidad no ordinaria, uno siempre poseía la capacidad de detenerse para examinar cualquiera de los elementos componentes durante lo que parecía ser un lapso indefinido de tiempo. La aplicación de este criterio me permitió diferenciar los estados de realidad no ordinaria usados por don Juan de otros estados de percepción peculiar que habrían podido parecer realidad no ordinaria, pero que no encajaban en este criterio.

La segunda característica exclusiva de los elementos componentes de la realidad no ordinaria —su singularidad— significaba que cada detalle de los elementos componentes era una cosa aislada e individual; parecía como si

detail was isolated from others, or as if details appeared one at a time. The singularity of the component elements seemed further to create a unique necessity, which may have been common to everybody: the imperative need, the urge, to amalgamate all isolated details into a real [/total] scene, a total composite. Don Juan was obviously aware of that need and used it on every possible occasion.

The third unique characteristic of the component elements, and the most dramatic of all, was their lack of ordinary consensus. One perceived the component elements while being in a state of complete solitude, which was more like the aloneness of a man witnessing by himself an unfamiliar scene in ordinary reality than like the solitude of dreaming. As the stability of the component elements of nonordinary reality enabled one to stop and examine any of them for what appeared to be an indefinite length of time, it seemed almost as if they were elements of everyday life; however, the difference between the component elements of the two states of reality was their capacity for ordinary consensus.

By ordinary consensus I mean the tacit or the implicit agreement on the component elements of everyday life which fellowmen give to one another in various ways. For the component elements of nonordinary reality, ordinary consensus was unattainable. In this respect nonordinary reality was closer to a state of dreaming than to ordinary reality. And yet, because of their unique characteristics of stability and singularity, the component elements of nonordinary reality

кожна деталь була відокремлена від інших, або ніби ці деталі виникали по черзі. Також скидалося на те, що ця осібність складових елементів породжувала певний унікальний запит, який міг бути спільним для всіх: настійну потребу, внутрішнє спонукання об’єднати всі виокремлені деталі в одну повну загальну сцену, в одне складене ціле. Дон Хуан, безперечно, був свідомий цієї потреби й використовував її за кожної можливої нагоди.

Третя унікальна характерна ознака складових елементів незвичайної реальності — і при цьому найбільш драматична з них — це відсутність звичного консенсусу. Індивідуум сприймав ці складові елементи, перебуваючи у стані цілковитої самотності, що скоріше нагадувала одинокість людини, яка сама спостерігає якусь незнайому сцену в звичайній реальності, ніж самотність сновидства[82]. Оскільки сталість складових елементів незвичайної реальності давала індивідууму змогу зупинятися й досліджувати будь-які з них протягом невизначено тривалого часу, складалося враження, ніби вони були майже як елементи повсякденного життя; проте відмінність між складовими елементами цих двох станів реальності полягала в їхній здатності мати звичний консенсус.

Під звичним консенсусом я маю на увазі мовчазну чи явну згоду щодо складових елементів повсякденного життя, яку люди надають одне одному в різноманітні способи. Для складових елементів незвичайної реальності звичний консенсус був недосяжний. У цьому відношенні незвичайна реальність була ближча до стану сновидства, ніж до звичайної реальності. І все ж, завдяки своїм унікальним характерним рисам сталості й осібності, складові елементи незвичайної реальності мали захопливу якість їхнього реального

cada detalle estuviese aislado de los otros, o como si los detalles aparecieran uno por uno. La singularidad de los elementos componentes parecía además crear una necesidad única, que puede haber sido común a todo el mundo: la necesidad imperativa, la urgencia, de amalgamar todos los detalles aislados para componer una escena total. Don Juan tenía obviamente conciencia de tal necesidad, y la usaba en cada posible ocasión.

La tercera característica peculiar de los elementos componentes, y la más dramática de todas, era la carencia de consenso ordinario. Uno percibía los elementos componentes mientras se encontraba en un estado de soledad completa, más como el aislamiento de un hombre que contempla por sí mismo una escena inusitada en la realidad ordinaria, que como la soledad del sueño. Puesto que la estabilidad de los elementos componentes de la realidad no ordinaria le permitía a uno detenerse y examinar cualquiera de ellos durante un lapso al parecer indefinido, casi parecía que fuesen elementos de la vida cotidiana; sin embargo, la diferencia entre los dos estados de realidad yacía en su distinta capacidad para el consenso ordinario.

Con esto me refiero al acuerdo tácito o implícito que, sobre los elementos componentes de la vida cotidiana, los hombres se proporcionan mutuamente de diversas maneras. Para los elementos componentes de la realidad no ordinaria, el consenso ordinario era inalcanzable. En este aspecto, la realidad no ordinaria estaba más cerca de un estado onírico que de la realidad ordinaria. Y aun así, a causa de sus características únicas de estabilidad y singularidad, los elementos componentes de la realidad no ordinaria poseían una apremiante

[82] Dreaming (англ.) — тут і в наступному абзаці може йтися як про звичайний сон, так і про *сновидство*.

had a compelling quality of realness which seemed to foster the necessity of validating their existence in terms of consensus.

The specific purpose of the rule.—The other component of the concept that the rule was verified in nonordinary reality was the idea that the rule had a specific purpose. That purpose was the achievement, by using an ally, of a utilitarian goal. In the context of don Juan's teachings, it was assumed that the rule was learned by corroborating it in ordinary and nonordinary reality. The decisive facet of the teachings was, however, corroboration of the rule in the states of nonordinary reality; and what was corroborated in the actions and elements perceived in nonordinary reality was the specific purpose of the rule. That specific purpose dealt with the ally's power, that is, with the manipulation of an ally first as a vehicle and then as a helper, but don Juan always treated each instance of the specific purpose of the rule as a single unit implicitly covering these two areas.

Because the specific purpose referred to the manipulation of the ally's power, it had an inseparable sequel — the manipulatory techniques.

The manipulatory techniques were the actual procedures, the actual operations, undertaken in each instance involving the manipulation of an ally's power. The idea that an ally was manipulatable warranted its usefulness in the achievement of pragmatic goals, and the manipulatory techniques were the procedures that supposedly rendered the ally usable.

Specific purpose and manipulatory techniques formed a single unit which a sorcerer had to know exactly in order to command his ally with efficacy.

Don Juan's teachings included the following specific purposes of the two allies'

існування і справжності, яка, очевидно, викликала в людині потребу у валідації їхнього існування за допомогою консенсусу.

Особлива мета правила. — Другою складовою концепції, що істинність правила підтверджувалася в незвичайній реальності, була ідея наявності у правила особливої мети. Цією метою було досягнення, за допомогою використання союзника, певної практичної цільової установки. У контексті вчення дона Хуана передбачалося, що правило пізнавали шляхом його підтвердження у звичайній і незвичайній реальностях. Проте найважливішим аспектом учення було підтвердження правила у станах незвичайної реальності; при цьому саме те, що підтверджувалося в діях та елементах, сприйманих у незвичайній реальності, і становило особливу мету правила. Ця особлива мета була пов'язана із силою союзника, тобто з використанням союзника спершу як засобу пересування, а потім як помічника, але дон Хуан завжди трактував кожний окремий випадок особливої мети правила як одне ціле, що імпліцитно охоплювало обидві ці сфери.

Оскільки особлива мета стосувалася маніпулювання силою союзника, вона мала невід'ємне продовження — маніпуляційні техніки.

Маніпуляційні техніки являли собою дійсні процедури, дійсні операції, використовувані в кожному випадку, пов'язаному з маніпулюванням силою союзника. Ідея, що союзником можна було маніпулювати, гарантувала його корисність у досягненні прагматичних цілей; при цьому маніпуляційні техніки були тими процедурами, які мали уможливити використання союзника.

Особлива мета й техніки маніпулювання становили одне ціле, що його мольфар мав точно знати для того, щоб ефективно розпоряджатися своїм союзником.

Учення дона Хуана включало описані нижче особливі цілі правил двох згадуваних

cualidad de realismo que parecía recalcar la necesidad de validar su existencia de acuerdo con el consenso.

El propósito específico de la regla. El otro componente del concepto según el cual la regla se verificaba en la realidad no ordinaria era la idea de que la regla tenía un propósito específico. Dicho propósito era el de alcanzar, usando a un aliado, una meta utilitaria. En el contexto de las enseñanzas de don Juan, se suponía que uno aprendía la regla corroborándola en la realidad ordinaria y en la no ordinaria. La faceta decisiva de las enseñanzas era, sin embargo, la corroboración de la regla en los estados de realidad no ordinaria; y lo que se corroboraba en las acciones y elementos percibidos en la realidad no ordinaria era el propósito específico de la regla. Ese propósito específico tenía que ver con el poder del aliado, es decir, con la manipulación de un aliado primero como vehículo y después como ayudante, pero don Juan siempre trataba cada caso del propósito específico de la regla como una sola unidad que implícitamente cubría estas dos zonas.

Al referirse a la manipulación del poder del aliado, el propósito específico tenía una secuela inseparable: las técnicas manipulatorias.

Las técnicas manipulatorias eran los procedimientos concretos, las operaciones realizadas en cada caso relacionado con la manipulación del poder de un aliado. La idea de que un aliado era manipulable garantizaba su utilidad para alcanzar metas pragmáticas, y las técnicas manipulatorias eran los procedimientos que supuestamente hacían utilizable al aliado.

El propósito específico y las técnicas manipulatorias formaban una sola unidad que un brujo debía conocer exactamente para mandar a su aliado con eficacia.

Las enseñanzas de don Juan incluían los siguientes propósitos específicos de las reglas

rules. I have arranged them here in the same order in which he presented them to me.

The first specific purpose that was verified in nonordinary reality was testing with the ally contained in *Datura inoxia*. The manipulatory technique was ingesting a potion made with a section of the root of the *Datura* plant. Ingesting that potion produced a shallow state of nonordinary reality, which don Juan used for testing me in order to determine whether or not, as a prospective apprentice, I had affinity with the ally contained in the plant. The potion was supposed to produce either a sensation of unspecified physical well-being or a feeling of great discomfort, effects that don Juan judged to be, respectively, a sign of affinity or [of] the lack of it.

The second specific purpose was divination. It was also part of the rule of the ally contained in *Datura inoxia*. Don Juan considered divination to be a form of specialized movement, on the assumption that a sorcerer was transported by the ally to a particular compartment of nonordinary reality where he was capable of divining events that were otherwise unknown to him.

The manipulatory technique of the second specific purpose was a process of ingestion-absorption. A potion made with *Datura* root was ingested, and an unguent made with *Datura* seeds was rubbed on the temporal and frontal areas of the head. I have [/had] used the term “ingestion-absorption” because ingestion might have been aided by skin absorption in producing a state of nonordinary reality, or skin absorption might have been aided by ingestion.

This manipulatory technique required the utilization of other elements besides the *Datura* plant, in this instance two liz-

союзників. Я розташував їх у тому самому порядку, в якому він давав їх мені.

Першою особливою метою, яка перевірялась у незвичайній реальності, було випробування із союзником, що містився в *Datura inoxia*. Відповідна техніка маніпулювання полягала у ковтанні зілля, виготовленого з частини кореня *Datura*. Вживання цього зілля викликало неглибокий стан незвичайної реальності, який дон Хуан використовував для визначення того, чи мав я, як потенційний учень, спорідненість із союзником, що містився в цій рослині. Передбачалося, що це зілля має викликати або відчуття певного фізичного благополуччя, або сильне відчуття дискомфорту, і ці ефекти дон Хуан вважав, відповідно, ознаками спорідненості чи її відсутності.

Другою особливою метою було ворожіння. Воно також становило частину правила союзника, який містився в *Datura inoxia*. Дон Хуан вважав ворожіння формою особливого переміщення, виходячи з припущення, що союзник переносив мольфара у певну комірку незвичайної реальності, де той був здатний бачити події, невідомі йому за інших обставин.

Маніпуляційною технікою другої особливої мети був процес ковтання-всотування. Зілля, виготовлене з кореня рослини *Datura*, вживали всередину, а мазь, виготовлену з насіння *Datura*, втирали у скроневі й передні ділянки голови. Я використовую термін «ковтання-всотування», бо всотування мазі шкірою могло бути допоміжним чинником у створенні стану незвичайної реальності під час вживання зілля всередину, або, навпаки, ковтання зілля могло відігравати допоміжну роль при його всотуванні через шкіру.

Ця маніпуляційна техніка вимагала використання, крім рослини *Datura*, також й інших елементів — у даному випадку це були

de los dos aliados. Los he colocado en el mismo orden en que él me los presentó.

El primer propósito específico que se verificó en la realidad no ordinaria fue hacer una prueba con el aliado contenido en la *Datura inoxia*. La técnica manipulatoria fue ingerir una poción hecha con una sección de la raíz de la datura. La ingestión produjo un estado superficial de realidad no ordinaria, que don Juan usó para probarme con el fin de determinar si yo, como presunto aprendiz, tenía afinidad con el aliado contenido en la planta. Supuestamente, la poción producía una sensación no específica de bienestar físico, o bien un sentimiento de gran incomodidad, efectos que don Juan juzgaba, respectivamente, signos de afinidad o de falta de ella.

El segundo propósito específico fue la adivinación. Era también parte de la regla del aliado contenido en la *Datura inoxia*. Don Juan consideraba la adivinación como una forma de movimiento especializado, basándose en la suposición de que el brujo era transportado por el aliado a un compartimiento particular de la realidad no ordinaria, donde aquél podía adivinar hechos que de otro modo desconocía.

La técnica manipulatoria del segundo propósito específico fue un proceso de ingestión-absorción. Se ingirió una porción de raíz de datura, y se frotó un ungüento hecho con semillas de datura en las zonas temporal y frontal de la cabeza. He usado el término «ingestión-absorción» porque acaso la absorción cutánea ayudara a la ingestión a producir un estado de realidad no ordinaria, o la ingestión ayudara a la absorción.

Esta técnica manipulatoria requería la utilización de otros elementos aparte de la datura; en este caso, dos lagartijas. Se

ards. They were supposed to serve the sorcerer as instruments of movement, meaning here the peculiar perception of being in a particular realm in which one was capable of hearing a lizard talk and then of visualizing whatever it had said. Don Juan explained such phenomena as the lizards answering the questions that had been posed for divination.

The third specific purpose of the rule of the ally contained in the *Datura* plants dealt with another specialized form of movement, bodily flight. As don Juan explained, a sorcerer using this ally was capable of flying bodily over enormous distances; the bodily flight was the sorcerer's capacity to move through nonordinary reality and then to return at will to ordinary reality.

The manipulatory technique of the third specific purpose was also a process of ingestion-absorption. A potion made with *Datura* root was ingested, and an unguent made with *Datura* seeds was rubbed on the soles of the feet, on the inner part of both legs, and on the genitals.

The third specific purpose was not corroborated in depth; don Juan implied that he had not disclosed other aspects of the manipulatory technique which would permit a sorcerer to acquire a sense of direction while moving.

The fourth specific purpose of the rule was testing the ally being contained in *Psilocybe mexicana*. The testing was not intended to determine affinity or lack of affinity with the ally, but rather to be an unavoidable first trial, or the first meeting with the ally.

The manipulatory technique for the fourth specific purpose utilized a smoking mixture made of dried mushrooms mixed with different parts of five other plants,

дві ящірки. Передбачалося, що вони мали слугувати мольфарові як інструменти переміщення, що означало в цій процедурі дуже особливе сприйняття перебування в певній специфічній царині, де індивідуум був здатен чути слова, які промовляла ящірка, а потім візуалізувати все сказане нею. Дон Хуан пояснював це явище як відповідання ящірками на запитання, поставлені їм для ворожіння.

Третя особлива мета правила союзника, який містився в рослинах *Datura*, стосувалася ще однієї особливої форми переміщення — тілесного польоту. Згідно із поясненням дона Хуана, мольфар, що використовує цього союзника, здатний літати у своєму фізичному тілі на величезні відстані; тілесний політ являв собою здатність мольфара переміщатися крізь незвичайну реальність, а потім повертатися за власним бажанням до звичайної реальності.

Маніпуляційною технікою третьої особливої мети також був процес ковтання-всотування. Зілля, виготовлене з кореня *Datura*, ковтали, а мазь із насіння *Datura* втирали в підошви ступень, у внутрішні частини обох ніг і в геніталії.

Третя особлива мета не була докладно підтверджена; дон Хуан дав зрозуміти, що він не розкрив інших аспектів цієї техніки маніпулювання, які б дозволяли мольфарові знайти відчуття напрямку під час переміщення.

Четвертою особливою метою правила було випробування союзника, який містився всередині *Psilocybe mexicana*. Це випробування не мало на меті визначити наявність чи відсутність спорідненості із союзником, а, скоріше, було обов'язковою першою спробою, або першою зустріччю із союзником.

У маніпуляційній техніці для четвертої особливої мети використовувалася курильна суміш із сушених грибів, змішаних із різними частинами п'яти інших рослин,

suponía que servían al brujo como instrumentos de movimiento, lo cual se refería aquí a la peculiar percepción de hallarse en un terreno particular donde uno era capaz de oír hablar a una lagartija y, luego, de visualizar lo que ésta dijera. Don Juan explicaba tales fenómenos como la respuesta de las lagartijas a las preguntas planteadas para adivinación.

El tercer propósito específico del aliado contenido en las daturas tenía que ver con otra forma especializada de movimiento: el vuelo corporal. Según explicó don Juan, un brujo que usara este aliado podía volar corporalmente sobre enormes distancias; el vuelo corporal era la capacidad del brujo para desplazarse a través de la realidad no ordinaria y luego regresar a voluntad a la realidad ordinaria.

La técnica manipulatoria del tercer propósito específico fue también un proceso de ingestión-absorción. Se ingirió una poción de raíz datura, y se frotó un ungüento hecho con semillas de la misma planta en las plantas de los pies, en la parte interior de ambas piernas, y en los genitales.

El tercer propósito específico no se corroboró a fondo; don Juan dio a entender que se había abstenido de revelar otros aspectos de la técnica manipulatoria, los cuales permitirían a un brujo adquirir sentido de dirección en el curso del desplazamiento.

El cuarto propósito específico de la regla fue probar, hallándose el aliado contenido en la *Psilocybe mexicana*. La prueba no llevaba la intención de determinar afinidad o falta de afinidad con el aliado, sino más bien la de ser una inevitable prueba inicial, o el primer encuentro con el aliado.

La técnica manipulatoria para el cuarto propósito específico utilizó una mezcla de fumar hecha de hongos secos, mezclados con diversas partes de otras cinco plantas,

none of which was known to have hallucinogenic properties. The rule placed the emphasis on the act of inhaling the smoke from the mixture; the teacher thus used the word *humito* (little smoke) to refer to the ally contained in it. But I have called this process "ingestion-inhalation" because it was a combination of ingesting first and then of inhaling. The mushrooms, because of their softness, dried into a very fine dust which was rather difficult to burn. The other ingredients turned into shreds upon drying. These shreds were incinerated in the pipe bowl while the mushroom powder, which did not burn so easily, was drawn into the mouth and ingested. Logically, the quantity of dried mushrooms ingested was larger than the quantity of shreds burned and inhaled.

The effect [/effects] of the first state of nonordinary reality elicited by *Psilocybe mexicana* gave rise to don Juan's brief discussion of the fifth specific purpose of the rule. It was concerned with movement—moving with the help of the ally contained in *Psilocybe mexicana* into and through inanimate objects or into and through animate beings. The complete manipulatory technique may have included hypnotic suggestion besides the process of ingestion-inhalation. Because don Juan presented this specific purpose only as a brief discussion which was not further verified, it was impossible for me to assess correctly any of its aspects.

The sixth specific purpose of the rule verified in nonordinary reality, also involving the ally contained in *Psilocybe mexicana*, dealt with another aspect of movement — moving by adopting an alternate form. This aspect of movement was subjected to the most intensive verification.

жодна з яких, наскільки мені відомо, не мала галюциногенних властивостей. Правило надавало особливого значення акту вдихання диму з цієї суміші; тому вчитель використовував слово *humito* (маленький дим) для позначення союзника, який у ній міститься. Проте я називаю цей процес «ковтання-вдихання», бо він поєднував у собі дві дії — насамперед ковтання, а вже потім вдихання. Через їхню м'якість гриби, висихаючи, перетворювалися на дуже дрібний порох, який погано горів. Усі інші інгредієнти після сушіння являли собою щось на кшталт клаптів. Ці клапті згоряли в чаші люльки, тоді як грибний порох, що не горів так легко, втягувався до рота й ковтався. За логікою речей, кількість проковтуваних сухих грибів була більша за кількість клаптів, що згоряли і вдихалися.

Ефект першого стану незвичайної реальності, викликаного *Psilocybe mexicana*, дав дону Хуану поштовх коротко розглянути п'яту особливу мету правила. Вона стосувалася переміщення — пересування за допомогою союзника, який містився у *Psilocybe mexicana*, усередину неживих предметів чи живих істот і крізь них. Імовірно, повна маніпуляційна техніка включала в себе, крім процесу ковтання-вдихання, ще й гіпнотичне навіювання. Оскільки дон Хуан лише коротко розповів про цю особливу мету й істинність його тверджень у подальшому ніяк не перевірялась, для мене було неможливо правильно оцінити будь-які її аспекти.

Шоста особлива мета правила, яка перевірялася в незвичайній реальності, також була пов'язана із союзником, що містився всередині *Psilocybe mexicana*, і стосувалась іншого аспекту переміщення, а саме — пересування шляхом прийняття іншої форми. Цей аспект переміщення був підданий максимально

ninguna de las cuales se conocía por sus propiedades alucinógenas. La regla subrayaba el acto de inhalar el humo de la mezcla; así, el maestro usaba la palabra «humito» para referirse al aliado contenido en aquélla. Pero yo he llamado a este proceso «ingestión-inhalación» porque era una combinación de, primero, ingerir, y después inhalar. A causa de su blandura, los hongos al secarse se convertían en un polvo muy fino que resultaba difícil de quemar. Los otros ingredientes se desmenuzaban al secarse. Los trozos se incineraban en el cuenco de la pipa mientras el polvo de hongos, que no ardía con tanta facilidad, era absorbido a la boca e ingerido. Lógicamente, la cantidad de hongos secos que se ingería era mayor que la cantidad de trozos quemados e inhalados.

Los efectos del primer estado de realidad no ordinaria provocado por la *Psilocybe mexicana* hicieron surgir la breve disertación de don Juan sobre el quinto propósito específico de la regla: moverse, con ayuda del aliado contenido en la *Psilocybe mexicana*, a modo de penetrar y atravesar objetos inanimados o seres animados. La técnica manipulatoria total puede haber incluido la sugestión hipnótica además del proceso de ingestión-inhalación. Como don Juan presentó este propósito específico sólo en una breve disertación que no se comprobó posteriormente, me resultó imposible evaluar en forma correcta cualquiera de sus aspectos.

El sexto propósito específico verificado en la realidad no ordinaria, que abarcaba asimismo al aliado contenido en la *Psilocybe mexicana*, se refería a otro aspecto del movimiento: moverse adoptando una forma alternativa. Este aspecto del movimiento se sujetó a la más intensiva

Don Juan asserted that assiduous practice was needed in order to master it. He maintained that the ally contained in *Psilocybe mexicana* had the inherent capacity to cause the sorcerer's body to disappear; thus the idea of adopting an alternate form was a logical possibility for achieving movement under the conditions of bodilessness. Another logical possibility for achieving movement was, naturally, moving through objects and beings, which don Juan had discussed briefly.

The manipulatory technique of the sixth specific purpose of the rule included not only ingestion-inhalation but also, according to all indications, hypnotic suggestion. Don Juan had put forth such a suggestion during the transitional stages into nonordinary reality, and also during the early part of the states of nonordinary reality. He classified the seemingly hypnotic process as being only his personal supervision, meaning that he had not revealed to me the complete manipulatory technique at that particular time.

The adoption of an alternate form did not mean that a sorcerer was free to take, on the spur of the moment, any form he wanted to take; on the contrary, it implied a lifelong training to achieve a preconceived form. The preconceived form don Juan had preferred to adopt was that of a crow, and consequently he emphasized that particular form in his teachings. He made it very clear, nonetheless, that a crow was his personal choice, and that there were innumerable other possible preconceived forms.

ретельній перевірці. Дон Хуан стверджував, що оволодіння ним вимагало надзвичайно старанної практики. Він казав, що союзник, який містився всередині *Psilocybe mexicana*, мав природну здатність викликати зникнення тіла мольфара, тому ідея прийняття іншої форми була логічною можливістю здійснювати пересування в умовах безтілесності. Іншою логічною можливістю здійснювати пересування було, природно, переміщення крізь предмети й живі істоти, про яке дон Хуан розповів лише дуже коротко.

Маніпуляційна техніка шостої особливої мети правила включала в себе не лише ковтання-вдихання, а й також, за всіма ознаками, гіпнотичне навіювання. Дон Хуан застосовував таке навіювання під час перехідних стадій входження до незвичайної реальності, а також протягом початкової фази станів незвичайної реальності. За його твердженням, цей начебто гіпнотичний процес був насправді лише особистим контролем-спостереженням із його боку; це мало означати, що на той час він не розкрив мені повної техніки маніпулювання.

Ідея прийняття іншої форми не означала, що мольфар міг вільно приймати, під впливом моменту, будь-яку форму, яку лишень забажає; навпаки, вона передбачала тренування впродовж усього життя для досягнення якоїсь наперед визначеної форми. Наперед визначеною формою, яку волів приймати дон Хуан, була форма ворони, тож у своєму вченні він надавав їй особливої ваги. Попри цей факт, він чітко давав зрозуміти, що ворона була його особистим вибором і що існувала безліч інших можливих наперед визначених форм.

verificación. Don Juan aseveró que se requería una práctica asidua para dominarlo. Mantenía que el aliado contenido en la *Psilocybe mexicana* poseía la esencial capacidad de hacer desaparecer el cuerpo del brujo; así, la idea de adoptar una forma alternativa resultaba una posibilidad lógica para desplazarse en condiciones de incorporeidad. Otra posibilidad lógica de lograr movimiento era, naturalmente, la de atravesar objetos y seres, la que don Juan había discutido brevemente.

La técnica manipulatoria del sexto propósito específico de la regla incluía no sólo ingestión-inhalación sino también, según todos los indicios, sugestión hipnótica. Don Juan llevó a cabo tal sugestión durante las etapas de transición hacia la realidad no ordinaria, y también durante la primera parte de los estados de realidad no ordinaria. Clasificaba el proceso al parecer hipnótico como nada más que su supervisión personal, dando a entender que en esa ocasión particular no me había revelado la técnica manipulatoria completa.

La adopción de una forma alterna no significaba que un brujo pudiese tomar, según el impulso del momento, cualquier forma que quisiera; al contrario, llevaba implícito un entrenamiento de toda la vida para lograr una forma preconcebida. La forma preconcebida que don Juan había preferido adoptar era la de cuervo, y en consecuencia subrayaba en sus enseñanzas esa forma particular. Sin embargo, dejó muy en claro que el cuervo era su elección personal, y que había un sinnúmero de otras posibles formas preconcebidas.

THE FOURTH UNIT

THE RULE WAS CORROBORATED BY SPECIAL CONSENSUS

Among the component concepts forming the rule, the one that was indispensable for explaining it was the idea that the rule was corroborated by special consensus; all the other component concepts were insufficient by themselves for explaining the meaning of the rule.

Don Juan made it very clear that an ally was not bestowed on a sorcerer, but that a sorcerer learned to manipulate the ally through the process of corroborating its rule. The complete learning process involved verification of the rule in nonordinary reality as well as in ordinary reality. Yet the crucial facet of don Juan's teachings was corroboration of the rule in a pragmatic and experimental manner in the context of what one perceived as being the component elements of nonordinary reality. But those component elements were not subject to ordinary consensus, and if one was incapable of obtaining agreement on their existence, their perceived realness would have been only an illusion. As a man would have to be by himself in nonordinary reality, by reason of his solitariness whatever he perceived would have to be idiosyncratic. The solitariness and the idiosyncraticasies were a consequence of the assumed fact that no fellowman could give one ordinary consensus on one's perceptions.

At this point don Juan brought in the most important constituent part of his teachings: he provided me with special consensus on the actions and the elements I had per-

ЧЕТВЕРТА СТРУКТУРНА ОДИНИЦЯ

ПРАВИЛО ПІДТВЕРДЖУВАЛОСЯ ОСОБЛИВИМ КОНСЕНСУСОМ

Серед складових концепцій, що утворювали правило, критичне значення для його пояснення мала ідея того, що правило підтверджувалося особливим консенсусом; усі інші складові концепції самі по собі були недостатні для пояснення змісту правила.

Дон Хуан дуже чітко роз'яснив, що союзник не дарувався мольфару, але мольфар учився маніпулювати союзником через процес підтвердження його правила. Повний процес навчання передбачав перевірку правила як у незвичайній, так і в звичайній реальності. І все ж критично важливим аспектом учення дона Хуана було підтвердження правила в прагматичний та експериментальний спосіб у контексті того, що сприймалося індивідуумом як складові елементи незвичайної реальності. Проте ці елементи не підлягали звичайному консенсусу, а якщо індивідуум був нездатний дістати згоду щодо їхнього існування, то їхня сприймана реальність могла бути всього лише ілюзією. Оскільки чоловік перебував у незвичайній реальності сам по собі, хоч би що він сприймав, його самотність робила все сприймане дуже індивідуальним. Ця самотність й індивідуальні особливості сприйняття були наслідками того прийнятого за основу факту, що жодна інша людина не могла надати індивідууму звичного консенсусу на підтвердження сприйманих ним речей.

У цьому місці дон Хуан увів найважливіший складник свого вчення: він надав мені особливий консенсус щодо дій та елементів, які я сприймав у незвичайній реальності, — дій

LA CUARTA UNIDAD

LA REGLA SE CORROBORABA POR CONSENSO ESPECIAL

Entre los conceptos componentes que integraban la regla, el único indispensable para explicarla era la idea de que la regla se corroboraba por consenso especial; todos los otros conceptos eran insuficientes en sí mismos para explicar el significado de la regla.

Don Juan puso muy en claro que un brujo no recibía a su aliado como un don, sino que aprendía a manipularlo a través del proceso de corroborar su regla. El proceso completo de aprendizaje comprendía la verificación de la regla en la realidad no ordinaria como en la ordinaria. Pero la faceta crucial de las enseñanzas de don Juan era la corroboración de la regla, en forma pragmática y experimental, en el marco de lo que uno percibía como los elementos de la realidad no ordinaria. Sin embargo, esos elementos componentes no estaban sujetos a consenso ordinario, y si uno se veía incapacitado de obtener un acuerdo sobre su existencia, su realidad percibida habría sido sólo una ilusión. Como un hombre tendría que estar a solas en la realidad no ordinaria, por razón de su aislamiento, cualquier cosa que percibiera tendría que ser idiosincrásica. El aislamiento y las idiosincrasias eran consecuencia del supuesto hecho de que ningún prójimo podía dar un consenso ordinario sobre las propias percepciones de uno.

En este punto, don Juan introdujo la parte constitutiva más importante de sus enseñanzas: me dio un consenso especial con respecto a las acciones y elementos que yo había percibido

ceived in nonordinary reality, actions and elements that were believed to corroborate the rule. In don Juan's teachings, special consensus meant tacit or implicit agreement on the component elements of nonordinary reality, which he, in his capacity as teacher, gave me as the apprentice of his knowledge. This special consensus was not in any way fraudulent or spurious, such as the one two persons might give each other in describing the component elements of their individual dreams. This [/The] special consensus don Juan supplied was systematic, and to provide it he may have needed the totality of his knowledge. With the acquisition of systematic consensus the actions and the elements perceived in nonordinary reality became consensually real, which meant, in don Juan's classificatory scheme, that the rule of the ally had been corroborated. The rule had meaning as a concept, then, only inasmuch as it was subject to special consensus, for without special agreement about its corroboration the rule would have been a purely idiosyncratic construct.

Because of its indispensability for explaining the rule, I have made the idea that the rule was corroborated by special consensus the fourth main unit of this structural scheme. This unit, because it was basically the interplay between two individuals, was composed of (1) the benefactor, or the guide into the knowledge being taught, the agent who supplied special consensus; (2) the apprentice or the subject for whom special consensus was provided.

Failure or success in achieving the operational goal of the teachings rested on this unit. Thus, special consensus was the precarious culmination of the following process: A sorcerer had a distinctive feature, possession of an

та елементів, що, як він уважав, підтверджували правило. У вченні дона Хуана особливий консенсус означав мовчазну чи явну згоду щодо складових елементів незвичайної реальності, яку він як учитель надавав мені як учневі, що вчився його знанню. Цей особливий консенсус жодним чином не був обманом чи шахрайством, на кшталт згоди, яку двоє людей могли дати одне одному, описуючи складові елементи своїх індивідуальних снів. Цей забезпечуваний доном Хуаном особливий консенсус мав систематичний характер, і щоб надавати його мені, він, очевидно, потребував усієї сукупності своїх знань. Із набуттям систематичного консенсусу всі дії та елементи, сприймані в незвичайній реальності, ставали консенсуально реальними, і в класифікаційній схемі дона Хуана це означало, що правило союзника було підтверджене. Таким чином, правило мало зміст як концепція лише тією мірою, якою воно було предметом особливого консенсусу, бо без особливої згоди щодо його підтвердження правило залишалося б суто індивідуальною побудовою.

Через її критичне значення для пояснення правила, я прийняв ідею підтвердження правила за допомогою особливого консенсусу як четверту головну одиницю цієї структурної схеми. Оскільки ця структурна одиниця переважно являла собою взаємодію між двома індивідуумами, то вона складалася з (1) доброчинця, або провідника в одержуване учнем знання й надавача особливого консенсусу; (2) учня, або того, кому надавався особливий консенсус.

Невдача або успіх у досягненні операційної мети вчення залежали від цієї структурної одиниці. Таким чином, особливий консенсус був хисткою кульмінацією процесу, що складався з таких чинників: 1) Мольфар мав певну відмітну особливість — володіння

en la realidad no ordinaria: acciones y elementos que, se creía, corroboraban la regla. En las enseñanzas de don Juan, consenso especial significaba acuerdo tácito o implícito sobre los elementos componentes de la realidad no ordinaria, que él, en su capacidad de maestro, me daba como su aprendiz. Este consenso especial no era en forma alguna fraudulento o espurio, como el que dos personas pudieran darse al describir los elementos componentes de sus sueños individuales. El consenso especial que don Juan aportaba era sistemático, y tal vez el maestro necesitase, para suministrarlo, la totalidad de su conocimiento. Con la adquisición de consenso sistemático, las acciones y los elementos percibidos en la realidad no ordinaria se hacían consensualmente reales, lo cual significaba, en el esquema clasificador de don Juan, que la regla del aliado había sido corroborada. La regla, entonces, tenía significado como concepto sólo en cuanto sujeta a consenso especial, pues sin acuerdo especial sobre su corroboración la regla habría sido una elaboración puramente idiosincrásica.

Por ser indispensable para explicar la regla, he hecho que la idea de que la regla se corroboraba por consenso especial sea la cuarta unidad principal de este esquema estructural. Esta unidad, por ser básicamente la interrelación entre dos individuos, se componía de *1)* el benefactor, o guía al interior del conocimiento impartido, el agente que aportaba el consenso especial; *2)* el aprendiz o sujeto a quien se suministraba el consenso especial.

El fracaso o el éxito en lograr la meta operatoria de las enseñanzas descansaba sobre esta unidad. Así, el consenso especial era la precaria culminación del siguiente proceso: Un brujo tenía una característica distintiva, la posesión de un

ally, which differentiated him from ordinary men. An ally was a power that had the special property of having a rule. And the unique characteristic of the rule was its corroboration in nonordinary reality by means of special consensus.

The Benefactor

The benefactor was the agent without whom the corroboration of the rule would have been impossible. In order to provide special consensus, he performed the two tasks of (1) preparing the background for special consensus on the corroboration of the rule, and (2) guiding special consensus.

Preparing Special Consensus

The benefactor's first task was to set the background necessary for bringing forth special consensus on corroboration of the rule. As my teacher, don Juan made me (1) experience other states of nonordinary reality which he explained as being quite apart from those elicited to corroborate the rule of the allies; (2) participate with him in certain special states of ordinary reality which he seemed to have produced himself; and (3) recapitulate each experience in detail. Don Juan's task of preparing special consensus consisted of strengthening and confirming the corroboration of the rule by giving special consensus on the component elements of these new states of nonordinary reality, and on the component elements of the special states of ordinary reality.

союзником, — яка відрізняла його від звичайних людей; 2) Союзник був силою, що мала особливу властивість наявності в нього правила; і 3) Унікальною відмітною рисою правила було його підтвердження в незвичайній реальності шляхом особливого консенсусу.

Доброчинець

Доброчинець був тим чинником, без якого підтвердження правила було б неможливе. Щоб надати особливий консенсус, він виконував два завдання: (1) готувати підґрунтя для особливого консенсусу щодо підтвердження правила, і (2) спрямовувати особливий консенсус.

Підготовка особливого консенсусу

Першим завданням доброчинця було підготувати ґрунт для створення особливого консенсусу щодо підтвердження правила. Як мій учитель, дон Хуан спонукав мене: (1) досвідчувати інші стани незвичайної реальності, що, як він пояснював, стояли далеко осторонь від станів, викликуваних для підтвердження правила союзників; (2) брати участь разом із ним в певних особливих станах звичайної реальності, які він, очевидно, створював сам; (3) перепроживати кожний досвід, докладно переповідаючи його йому. Завдання дона Хуана з підготовки особливого консенсусу полягало в тому, щоб посилювати й підкріплювати підтвердження правила шляхом надання особливого консенсусу щодо складових елементів цих нових станів незвичайної реальності, а також щодо складових елементів особливих станів звичайної реальності.

aliado, que lo diferenciaba de los hombres comunes. Un aliado era un poder con la propiedad especial de tener una regla. Y la peculiar cualidad de la regla era su corroboración en la realidad no ordinaria por medio del consenso especial.

El benefactor

El benefactor era el agente sin el cual la corroboración de la regla habría sido imposible. Con el fin de suministrar consenso especial, ejecutaba las dos tareas de *1)* preparar el terreno para el consenso especial sobre la corroboración de la regla, y *2)* guiar el consenso especial.

Preparar el consenso especial

La primera tarea del benefactor era la de implantar los antecedentes necesarios para producir consenso especial sobre la corroboración de la regla. Como mi maestro, don Juan me hizo *1)* experimentar otros estados de realidad no ordinaria que, explicaba él, se hallaban por entero aparte de aquellos inducidos para corroborar la regla de los aliados; *2)* participar con él en ciertos estados especiales de realidad ordinaria, producidos al parecer por él mismo, y *3)* recapitular con detalle cada experiencia. La tarea de don Juan para preparar el consenso especial, consistía en fortalecer y confirmar los elementos componentes de estos nuevos estados de realidad no ordinaria, y sobre los elementos componentes de los estados especiales de realidad ordinaria.

The other states of nonordinary reality which don Juan made me experience were induced by the ingestion of the cactus *Lophophora williamsii*, commonly known as peyote. Usually the top part of the cactus was cut off and stored until it had dried, and then it was chewed and ingested, but under special circumstances the top part was ingested while it was fresh. Ingestion, however, was not the only way to experience a state of nonordinary reality with *Lophophora williamsii*. Don Juan suggested that spontaneous states of nonordinary reality occurred under unique conditions, and he categorized them as gifts from or bestowals by the power contained in the plant.

Nonordinary reality induced by *Lophophora williamsii* had three distinctive features: (1) it was believed to be produced by an entity called "Mescalito"; (2) it was utilizable; and (3) it had component elements.

Mescalito was purported to be a unique power, similar to an ally in the sense that it allowed one to transcend the boundaries of ordinary reality, but also quite different from an ally. Like an ally, Mescalito was contained in a definite plant, the cactus *Lophophora williamsii*. But unlike an ally, which was merely *contained in* a plant, Mescalito and the [/this] plant in which it was contained were the same; the plant was the center of overt manifestations of respect, the recipient of profound veneration. Don Juan firmly believed that under certain conditions, such as a state of profound acquiescence to Mescalito, the simple act of being contiguous to the cactus would induce a state of nonordinary reality.

But Mescalito did not have a rule, and for that reason it was not an ally even though it was capable of transporting a man outside the boundaries of ordinary reality. Not having a rule not

Усі інші стани незвичайної реальності, які я досвідчив за допомогою дона Хуана, викликалися шляхом приймання кактуса *Lophophora williamsii*, відомого широкому загалу як пейот. Зазвичай верхню частину кактуса зрізали і зберігали, поки вона не висихала, після чого її слід було жувати й ковтати, але за деяких особливих обставин верхівка вживалася ще свіжою. Проте ковтання не було єдиним способом досвідчити стан незвичайної реальності, викликуваний *Lophophora williamsii*. Дон Хуан дав мені зрозуміти, що за певних виняткових умов виникали спонтанні стани незвичайної реальності, які він вважав дарунками або винагородою від сили, що містилася в цій рослині.

Незвичайна реальність, викликувана *Lophophora williamsii*, мала три відмітні риси: (1) вважалося, що її створювала певна істота, яку звали «Мескаліто»; (2) її можна було використовувати; (3) вона мала складові елементи.

Мескаліто вважався унікальною силою, подібною до союзника в тому сенсі, що він дозволяв людині виходити за межі звичайної реальності, але водночас це була сила, цілковито відмінна від союзника. Як і союзник, Мескаліто містився в певній рослині, кактусі *Lophophora williamsii*. Але на відміну від союзника, який просто *містився в* рослині, Мескаліто і та рослина, в якій він містився, були одне й те саме; ця рослина була центром відкритих виявів поваги, об'єктом глибокого шанування. Дон Хуан був твердо переконаний у тому, що за певних умов, таких як стан глибокої мовчазної покори Мескаліто, самий лише акт перебування поруч із цим кактусом міг викликати стан незвичайної реальності.

Але Мескаліто не мав правила, і з цієї причини він не був союзником, навіть хоча й був здатний перенести людину за межі звичайної реальності. Відсутність у нього правила не лише зумовлювала неможливість

Los otros estados de realidad no ordinaria que don Juan me hizo experimentar fueron provocados por la ingestión del cacto *Lophophora williamsii*, comúnmente conocido como peyote. Por lo general, se cortaba la parte superior del cacto para almacenaría hasta que estuviera seca, y después se mascaba e ingería, pero en circunstancias especiales la parte superior se ingería cuando aún estaba fresca. La ingestión, sin embargo, no era la única manera de experimentar un estado de realidad no ordinaria con la *Lophophora williamsii*. Don Juan sugería que en condiciones peculiares se producían estados espontáneos de realidad no ordinaria, y los categorizaba como regalos o dádivas del poder contenido en la planta.

La realidad no ordinaria inducida por la *Lophophora williamsii* presentaba tres rasgos característicos: *1)* se creía producida por una entidad llamada «Mescalito»; *2)* era utilizable, y *3)* tenía elementos componentes.

Mescalito se entendía como un poder único, similar a un aliado en el sentido de que le permitía a uno trascender las fronteras de la realidad ordinaria, pero a la vez enteramente distinto de un aliado. Como aliado, Mescalito se hallaba contenido en una planta definida: el cacto *Lophophora williamsii*. Pero a diferencia de un aliado, que meramente estaba *contenido en* una planta, Mescalito y la planta en que se hallaba contenido eran la misma cosa; la planta era centro de manifestaciones respetuosas declaradas, causa de honda veneración. Don Juan creía firmemente que en ciertas condiciones, tales como un estado de sumisión profunda a Mescalito, el simple acto de estar junto al cacto produciría un estado de realidad no ordinaria.

Pero Mescalito no tenía regla, y por tal razón no era un aliado aunque fuese capaz de transportar a un hombre más allá de los límites de la realidad ordinaria. La carencia de regla no sólo

only barred Mescalito from being used as an ally, for without a rule it could not conceivably be manipulated, but also made it a power remarkably different from an ally.

As a direct consequence of not having a rule, Mescalito was available to any man without the need of a long apprenticeship or the commitment to manipulatory techniques, as with an ally. And because it was available without any training, Mescalito was said to be a protector. To be a protector meant that it was accessible to anyone. Yet Mescalito as a protector was not accessible to every man, and with some individuals it was not compatible. According to don Juan, such incompatibility was caused by the discrepancy between Mescalito's "unbending morality" and the individual's own questionable character.

Mescalito was also a teacher. It was supposed to exercise didactic functions. It was a director, a guide to proper behavior. Mescalito taught the right way. Don Juan's idea of the right way seemed to be a sense of propriety, which consisted not of righteousness in terms of morality, but of a tendency to simplify behavioral patterns in terms of the efficacy promoted by his teachings. Don Juan believed Mescalito taught simplification of behavior.

Mescalito was believed to be an entity. And as such it was purported to have a definite form that was usually not constant or predictable. This quality implied that Mescalito was perceived differently not only by different men, but also by the same man on different occasions. Don Juan expressed this idea in terms of Mescalito's ability to adopt any conceivable form. For individuals with whom it was

використання Мескаліто як союзника — оскільки без правила ним не можна було маніпулювати в якийсь мислимий спосіб, — але також робила його силою, разюче відмінною від союзника.

Як прямий наслідок відсутності в нього правила Мескаліто був доступний будь-якому чоловікові без потреби у тривалому навчанні чи дотриманні маніпуляційних технік, як у випадку із союзником. Через його доступність без будь-якої попередньої підготовки Мескаліто називали захисником. Бути захисником означало, що він був доступний кожному. І все ж Мескаліто як захисник не був доступний усім, а з деякими індивідуумами він був несумісний. Згідно із твердженнями дона Хуана, таку несумісність спричинювало протиріччя між «непохитною моральністю» Мескаліто і власною сумнівною вдачею певного індивідуума.

Мескаліто також був учителем. Вважалося, що він виконував повчальні функції. Він був скеровувач, провідник до належного поводження. Мескаліто вчив правильного шляху. Донхуанова ідея правильного шляху, очевидно, була сенсом правильності, яка полягала не в доброчесності з погляду моралі, а в прагненні спрощувати поведінкові патерни з погляду ефективності, необхідність якої всіляко наголошувалась у його вченні. На думку дона Хуана, Мескаліто вчив спрощувати поведінку.

Вважалося, що Мескаліто був певною сутністю. І як такий, він мав визначену форму, що зазвичай не була постійна чи передбачувана. Ця якість імпліцитно означала, що Мескаліто по-різному сприймався не лише різними людьми, а й також тією самою людиною в різних ситуаціях. Дон Хуан виражав цю ідею в термінах здатності Мескаліто приймати будь-яку мислиму форму. Проте для індивідуумів, з якими він був

impedía que Mescalito se usara como aliado, pues sin regla no era concebible manipularlo, sino también lo hacía un poder notablemente distinto de un aliado.

Como consecuencia directa de no tener regla, Mescalito estaba disponible a cualquier hombre, sin necesidad de un largo aprendizaje ni de la dedicación a las técnicas manipulatorias, como en el caso de un aliado. Y como estaba disponible sin ningún entrenamiento, se decía que Mescalito era un protector. Ser protector significaba ser accesible para cualquiera. Sin embargo, Mescalito, como protector, no se hallaba accesible a todos, y con algunos individuos no era compatible. Según don Juan, tal incompatibilidad nacía de la discrepancia entre la «moral rígida» de Mescalito y el carácter dudoso del propio individuo.

Mescalito era también un maestro. Se suponía que ejercía funciones didácticas. Era un director, un guía para la buena conducta. Mescalito enseñaba el buen camino. La idea que don Juan tenía del buen camino parecía ser un sentido de propiedad, que no consistía en una rectitud en términos morales, sino en una tendencia a simplificar las normas de conducta según la eficacia promovida por sus enseñanzas. Don Juan creía que Mescalito enseñaba la simplificación de la conducta.

Mescalito era considerado una entidad. Y como a tal, se le asignaba una forma definida que por lo general no era constante ni previsible. Esta cualidad implicaba el que Mescalito fuera percibido en forma diferente no sólo por distintas personas, sino por la misma persona en distintas ocasiones. Don Juan explicaba esta idea por la facultad que Mescalito tenía de adoptar cualquier forma concebible. Sin embargo, para los individuos

compatible, however, it adopted an unchanging form after they had partaken of it over a period of years.

The nonordinary reality produced by Mescalito was utilizable, and in this respect was identical with that induced by an ally. The only difference was the rationale don Juan used in his teachings for eliciting it: one was supposed to seek "Mescalito's lessons on the right way."

The nonordinary reality produced by Mescalito also had component elements, and here again the states of nonordinary reality induced by Mescalito and by an ally were identical. In both, the characteristics of the component elements were stability, singularity, and lack of consensus.

The other procedure don Juan used to prepare the background for special consensus was to make me the coparticipant in special states of ordinary reality. A special state of ordinary reality was a situation that could be described in terms of the properties of everyday life, except that it might have been impossible to obtain ordinary consensus on its component elements. Don Juan prepared the background for [/the] special consensus on the corroboration of the rule by giving special consensus on the component elements of the special states of ordinary reality. These component elements were elements of everyday life whose existence could be confirmed only by don Juan through special agreement. This was a supposition on my part, because as coparticipant in the special states [/state] of ordinary reality I believed that only don Juan, as the other coparticipant, would know which component elements made up the special states [/state] of ordinary reality.

сумісний, Мескаліто починав з'являтися в незмінній формі, після того як вони вживали його упродовж декількох років.

Незвичайну реальність, яку створював Мескаліто, можна було використовувати, і в цьому відношенні вона була тотожна незвичайній реальності, викликуваній союзником. Єдина відмінність полягала в обґрунтуванні головної причини для її пошуку, яке дон Хуан використовував у своєму вченні: передбачалося, що індивідуум мав прагнути діставати від Мескаліто «уроки правильного шляху».

Незвичайна реальність, яку створював Мескаліто, також мала складові елементи, і в цьому відношенні стани незвичайної реальності, викликувані Мескаліто й союзником, були тотожні. В обох випадках відмітними рисами складових елементів були сталість, осібність і відсутність консенсусу.

Інша процедура, яку дон Хуан використовував для підготовки ґрунту для особливого консенсусу, полягала в тому, щоб зробити мене співучасником у деяких особливих станах звичайної реальності. Особливий стан звичайної реальності був ситуацією, яку можна описати в термінах властивостей повсякденного життя, за винятком того, що могло бути неможливо дістати звичний консенсус щодо її складових елементів. Дон Хуан готував ґрунт для особливого консенсусу щодо підтвердження правила шляхом надання особливого консенсусу для складових елементів особливих станів звичайної реальності. Ці складові елементи були такими елементами повсякденного життя, чиє існування могло бути підтверджене лише самим доном Хуаном за допомогою особливої згоди. З мого боку це було одне з багатьох припущень, бо як співучасник в особливих станах звичайної реальності я вважав, що лише дон Хуан, як інший співучасник, може знати, які саме складові елементи утворювали особливі стани звичайної реальності.

con quienes era compatible, adoptaba una forma constante, después de que aquéllos hubieran participado de él durante unos años.

La realidad no ordinaria producida por Mescalito era utilizable, y a este respecto resultaba idéntica a la inducida por un aliado. La única diferencia era el razonamiento que don Juan usaba en sus enseñanzas para provocarla: se suponía que uno buscaba «las lecciones de Mescalito sobre el buen camino».

La realidad no ordinaria producida por Mescalito tenía también elementos componentes, y también en este caso eran idénticos los estados de realidad no ordinaria inducidos por Mescalito y por un aliado. En ambos, las características de los elementos componentes eran estabilidad, singularidad y carencia de consenso.

El otro procedimiento que usó don Juan al preparar el terreno para el consenso especial fue hacerme copartícipe en estados especiales de realidad ordinaria. Un estado especial de realidad ordinaria era una situación que podía describirse en los términos de las propiedades de la vida cotidiana, excepto que tal vez habría sido imposible obtener un consenso ordinario sobre sus elementos componentes. Don Juan preparaba el terreno para el consenso especial sobre la corroboración de la regla dando un consenso especial sobre los elementos componentes de los estados especiales de realidad ordinaria. Dichos elementos componentes eran elementos de la vida cotidiana cuya existencia sólo podía ser confirmada por don Juan mediante un arreglo especial. Esto era una suposición por parte mía, pues como copartícipe en los estados especiales de realidad ordinaria creía que sólo don Juan, como el otro copartícipe, sabría qué elementos componentes integraban el estado especial de realidad ordinaria.

In my own personal judgment, the special states of ordinary reality were produced by don Juan, although he never claimed to have done so. It seemed that he produced them through a skillful manipulation of hints and suggestions to guide my behavior. I have called that process the “manipulation of cues.” It had two aspects: (1) cuing about the environment, and (2) cuing about behavior.

During the course of the teachings don Juan made me experience two such states. He may have produced the first through the process of cuing about the environment. Don Juan’s rationale for producing it was that I needed a test to prove my good intentions, and only after he had given me special consensus on its component elements did he consent to begin his teachings. By “cuing about the environment” I meant that don Juan led me into a special state of ordinary reality by isolating, through subtle suggestions, component elements of ordinary reality which were part of the immediate physical surroundings. Elements isolated in such a manner created in this instance a specific visual perception of color which don Juan tacitly verified.

The second state of ordinary reality may have been produced by the process of cuing about behavior. Don Juan, through close association with me and through the exercise of a consistent way of behaving, had succeeded in creating an image of himself, an image that served me as an essential pattern by which I could recognize him. Then, by performing certain specific choice responses, which were irreconcilable with the image he had cre-

На мою особисту думку, всі особливі стани звичайної реальності створював дон Хуан, хоча сам він ніколи цього не казав. Очевидно, він створював їх шляхом майстерного маніпулювання натяками й припущеннями, за допомогою яких він скеровував мою поведінку. Я назвав цей процес «маніпулювання сигналами». Він мав два аспекти: (1) подавання сигналів стосовно навколишньої обстановки; (2) подавання сигналів стосовно поводження.

Під час навчання дон Хуан спонукав мене досвідчити два такі стани. Можливо, що перший із них дон Хуан створив за допомогою процесу подавання сигналів стосовно навколишньої обстановки. Дон Хуан обґрунтовував його створення тим, що мені було необхідно пройти випробування, щоб довести мої добрі наміри, і лише після того, як він надав мені особливий консенсус щодо його складових елементів, він погодився почати навчання. Під «подаванням сигналів стосовно навколишньої обстановки» я мав на увазі те, що дон Хуан уводив мене в особливий стан звичайної реальності шляхом виокремлення, за допомогою тонких натяків, деяких складових елементів звичайної реальності, які були частиною мого безпосереднього фізичного оточення. Виділені в такий спосіб елементи створювали в цьому випадку специфічне візуальне сприйняття кольору, яке дон Хуан неявно підтверджував.

Другий стан звичайної реальності, очевидно, міг бути створений за допомогою подавання сигналів стосовно поведінки. Завдяки тісному спілкуванню зі мною і дотриманню послідовного способу поводження дону Хуану вдалося створити певний образ самого себе — образ, який слугував для мене своєрідним базовим патерном, за яким я міг упізнавати його. Потім, роблячи певні специфічні вибіркові відповіді, що ніяк не узгоджувалися зі створеним ним образом, дон

Según mi propio juicio personal, los estados especiales de realidad ordinaria fueron producidos por don Juan, aunque él nunca afirmó haberlo hecho. Al parecer los produjo mediante una hábil manipulación de indicios y sugerencias para guiar mi conducta. He llamado a ese proceso la «manipulación de indicaciones». Tenía dos aspectos: *1)* indicar con respecto al ámbito, y *2)* indicar con respecto a la conducta.

Durante el curso de las enseñanzas, don Juan me hizo experimentar dos de tales estados. Tal vez produjo el primero mediante el proceso de indicar con respecto al ámbito. El razonamiento de don Juan al producirlo fue que yo necesitaba una prueba para demostrar mis buenas intenciones, y sólo después de haberme dado consenso especial sobre los elementos componentes de la experiencia consintió en iniciar sus enseñanzas. Con «indicar con respecto al ámbito» quiero decir que don Juan me llevó a un estado especial de realidad ordinaria aislando, por medio de sugerencias sutiles, elementos componentes de la realidad ordinaria que formaban parte de los alrededores físicos inmediatos. Los elementos de tal modo aislados crearon en este caso una percepción visual específica de color, que don Juan verificó tácitamente.

El segundo estado de realidad ordinaria pudo ser producido por el proceso de indicar con respecto a la conducta. Mediante su estrecha relación conmigo y mediante el ejercicio de una forma coherente de comportarse, don Juan había logrado crear una imagen de sí mismo, una imagen que me servía de norma esencial para reconocerlo. Luego, realizando ciertas reacciones de elección específicas, irreconciliables con la imagen que había

ated, don Juan was capable of distorting this essential pattern of recognition. The distortion may in turn have changed the normal configuration of elements associated with the pattern into a new and incongruous pattern which could not be subjected to ordinary consensus; don Juan, as the coparticipant of that special state of ordinary reality, was the only person who knew which the component elements were, and thus he was the only person who could give me agreement on their existence.

Don Juan set up the second special state of ordinary reality also as a test, as a sort of recapitulation of his teachings. It seemed that both special states of ordinary reality marked a transition in the teachings. They seemed to be points of articulation. And the second state may have marked my entrance into a new stage of learning characterized by more direct co-participation between teacher and apprentice for purposes of arriving at special consensus.

The third procedure that don Juan employed to prepare special consensus was to make me render a detailed account of what I had experienced as an aftermath of each state of nonordinary reality and each special state of ordinary reality, and then to stress certain choice units which he isolated from the content of my account. The essential factor was directing the outcome of the states of nonordinary reality, and my implicit assumption here was [/that] the characteristics of the component elements of nonordinary reality—stability, singularity, and lack of ordinary consensus—were inherent in them and were not the result of don Juan's guidance. This assumption was based on the observation that the component elements

Хуан був здатний перекручувати цей базовий патерн упізнавання. Таке перекручення, своєю чергою, могло замінити нормальну конфігурацію елементів, які пов'язувалися з цим патерном, на новий, несумісний із ним патерн, що вже не міг бути предметом звичного консенсусу; при цьому дон Хуан як співучасник того особливого стану звичайної реальності був єдиний, хто знав, які були його складові елементи, а отже, він був єдиною людиною, яка могла надати мені згоду щодо їхнього існування.

Дон Хуан створив цей другий особливий стан звичайної реальності також як певне випробування, як своєрідне перепроживання свого вчення. Очевидно, обидва особливі стани звичайної реальності знаменували собою певний перехідний етап у вченні. Вони, здавалося, були свого роду точками змикання. При цьому другий стан, імовірно, міг означати мій перехід на новий етап навчання, який характеризувався більш прямою взаємодією між учителем та учнем із метою досягнення особливого консенсусу.

Третя процедура, яку використовував дон Хуан для підготовки особливого консенсусу, полягала в тому, щоб після кожного стану незвичайної реальності й кожного особливого стану звичайної реальності я надавав йому докладний звіт про все, що досвідчив, а потім він виокремлював на власний вибір певні моменти зі змісту моєї розповіді, особливо наголошуючи на них. При цьому суттєвим чинником було скеровування результату станів незвичайної реальності, і моє імпліцитне припущення тут полягало в тому, що всі характерні риси складових елементів незвичайної реальності — сталість, осібність і відсутність звичного консенсусу — були закладені в них самих і не були результатом проводу дона Хуана. Це моє припущення ґрунтувалося на спостереженні, що складові елементи першого

creado, don Juan pudo deformar esta norma esencial de reconocimiento. La deformación pudo, a su vez, cambiar la configuración natural de elementos asociada con la norma, volviéndola una norma nueva e incongruente que no podía sujetarse a consenso ordinario; don Juan, como copartícipe de ese estado especial de realidad ordinaria, era la única persona que sabía cuáles eran los elementos componentes, y por ello la única que podía ratificarme su existencia.

Don Juan creó el segundo estado especial de realidad ordinaria también como prueba, como una especie de recapitulación de sus enseñanzas. Al parecer, ambos estados especiales de realidad ordinaria marcaban una transición en las enseñanzas. Parecían ser puntos de coyuntura. Y el segundo estado pudo marcar mi entrada en una nueva etapa de aprendizaje, caracterizada por una coparticipación más directa entre maestro y aprendiz con el fin de llegar al consenso especial.

El tercer procedimiento que empleó don Juan para preparar el consenso especial fue hacerme rendir cuenta detallada de lo que había experimentado, como consecuencia de cada estado de realidad no ordinaria y cada estado especial de realidad ordinaria, y luego recalcar ciertas unidades selectas que aislaba del contenido de mi relato. El factor esencial era dirigir el resultado de los estados de realidad no ordinaria, y aquí mi suposición implícita era que las características de los elementos componentes de la realidad no ordinaria —estabilidad, singularidad y carencia de consenso ordinario— eran inherentes a ellos y no eran productos de la guía de don Juan. Este supuesto se basaba en la observación de que los elementos componentes del primer estado de realidad no

of the first state of nonordinary reality I underwent possessed the same [three] characteristics, and yet don Juan had hardly begun his directing. Assuming, then, that these characteristics were inherent in the component elements of nonordinary reality in general, don Juan's task consisted of utilizing them as the basis for directing the outcome of each state of nonordinary reality elicited by *Datura inoxia*, *Psilocybe mexicana*, and *Lophophora williamsii*.

The detailed account that don Juan made me render as the aftermath of each state of nonordinary reality was a recapitulation of the experience. It entailed a meticulous verbal rendition of what I had perceived during the course of each state. A recapitulation had two facets: (1) the recollection of events and (2) the description of perceived component elements. The recollection of events was concerned with the incidents I had seemingly perceived during the course of the experience I was narrating: that is, the events that seemed to have happened and the actions I seemed to have performed. The description of the perceived component elements was my account of the specific form and the specific detail of the component elements I seemed to have perceived.

From each recapitulation of the experience don Juan selected certain units by means of the processes of (1) attaching importance to certain appropriate areas of my account and (2) denying all importance to other areas of my account. The interval between states of nonordinary reality was the time when don Juan expounded on the recapitulation of the experience.

I have called the first process "emphasis" because it entailed a forceful speculation on the distinction between what don Juan had conceived as the goals I should

пережитого мною стану незвичайної реальності мали ті самі [три] характерні властивості, хоча дон Хуан навряд чи почав тоді якось його скеровувати. Отже, виходячи з припущення, що ці три характерні ознаки були загалом внутрішньо властиві цим складовим елементам незвичайної реальності, завдання дона Хуана полягало в тому, щоб використовувати їх як основу для скеровування результату кожного стану незвичайної реальності, викликаного *Datura inoxia*, *Psilocybe mexicana* та *Lophophora williamsii*.

Докладний звіт, який дон Хуан спонукав мене надавати йому після кожного стану незвичайної реальності, був моїм перепроживанням цього досвіду. Він передбачав скрупульозне усне переповідання всього, що я сприймав протягом кожного стану. Перепроживання мало два аспекти: (1) згадування подій та (2) опис сприйнятих складових елементів. Згадування подій стосувалося випадків і ситуацій, що їх я, як мені здавалося, сприймав під час досвіду, про який розповідав, тобто воно охоплювало всі події, що начебто мали місце, і всі дії, які я начебто зробив. Опис сприйнятих складових елементів був моїм звітом про специфічні форми й деталі складових елементів, що їх, як мені здавалося, я сприймав.

З кожного мого перепроживання дон Хуан відбирав певні одиниці за допомогою двох процесів: (1) надання ваги певним значущим місцям мого звіту і (2) заперечення будь-якої важливості інших частин мого звіту. Проміжок часу між станами незвичайної реальності дон Хуан використовував для тлумачення мого перепроживання відповідного досвіду.

Я називаю перший процес «наголошуванням», бо він мав наслідком інтенсивні розмірковування стосовно відмінності між тим, що дон Хуан вважав цілями, яких я мав

ordinaria que yo atravesé poseían las mismas tres características, y sin embargo don Juan apenas había empezado a dirigirme. Suponiendo, entonces, que estas características se hallaban inherentes en los elementos componentes de la realidad no ordinaria en general, la tarea de don Juan consistía en usarlos como base para dirigir el resultado de cada estado de realidad no ordinaria producido por la *Datura inoxia*, la *Psilocybe mexicana y* la *Lophophora williamsii*.

El relato detallado que don Juan me pedía hacerle como corolario de cada estado de realidad no ordinaria era una recapitulación de la experiencia. Imponía una minuciosa transmisión verbal de lo que yo había percibido durante el curso de cada estado. Una recapitulación tenía dos facetas: *1)* la remembranza de sucesos y *2)* la descripción de elementos componentes percibidos. La remembranza de sucesos atañía a los incidentes que yo había parecido percibir durante el curso de la experiencia que me hallaba narrando, es decir, los sucesos que parecían haber ocurrido y las acciones que yo parecía haber ejecutado. La descripción de los elementos componentes percibidos era mi relato de la forma específica y el detalle específico de los elementos componentes que parecía haber percibido.

De cada recapitulación de experiencias, don Juan seleccionaba ciertas unidades mediante los procesos de *1)* atribuir importancia a determinadas partes propicias de mi relato y *2)* negar toda importancia a otras partes de mi relato. El intervalo entre estados de realidad no ordinaria era el tiempo en que don Juan comentaba la recapitulación de la experiencia.

He llamado al primer proceso «hincapié» porque involucraba una especulación forzosa sobre la distinción entre lo que don Juan había concebido como las metas que yo

have accomplished in the state of nonordinary reality and what I had perceived myself. Emphasis meant, then, that don Juan isolated an area of my narrative by centering on it the bulk of his speculation. Emphasis was either positive or negative. Positive emphasis implied that don Juan was satisfied with a particular item I had perceived because it conformed with the goals he had expected me to achieve in the state of nonordinary reality. Negative emphasis meant that don Juan was not satisfied with what I had perceived because it may not have conformed with his expectations or because he judged it insufficient. Nonetheless, he still placed the bulk of speculation on that area of my recapitulation in order to emphasize the negative value of my perception.

The second selective process that don Juan employed was to deny all importance to some areas of my account. I have called it “lack of emphasis” because it was the opposite and the counterbalance of emphasis. It seemed that by denying importance to the parts of my account pertaining to component elements which don Juan judged to be completely superfluous to the goal of his teachings, he literally obliterated my perception of the same elements in the successive states of nonordinary reality.

Guiding Special Consensus

The second aspect of don Juan’s task as a teacher was to guide special consensus by directing the outcome of each state of nonordinary reality and each special state of ordinary reality. Don Juan directed that outcome through an orderly manipulation

досягти у стані незвичайної реальності, і тим, що я сам сприймав. Тож наголошування означало, що дон Хуан виокремлював певну частину моєї розповіді, зосереджуючи на ній основну частину своїх міркувань. Наголошування могло бути або позитивним, або негативним. Позитивне наголошування імпліцитно означало, що дон Хуан був задоволений тим, що я сприймав певний специфічний елемент, бо це відповідало цілям, досягнення яких у тому стані незвичайної реальності він чекав від мене. Негативне наголошування означало, що дон Хуан не був задоволений тим, що мені вдалося сприйняти, оскільки це, можливо, не відповідало його очікуванням або ж він вважав, що цього недостатньо. Проте і в цьому разі він зосереджував основну частину своїх розмірковувань на даному фрагменті мого перепроживання з метою наголошення на негативному значенні мого сприйняття.

Другий застосовуваний доном Хуаном процес відбору полягав у запереченні будь-якої важливості деяких частин мого звіту. Я називаю цей процес «відсутністю наголошування», бо він був протилежністю і противагою наголошуванню. Здавалося, що, заперечуючи важливість тих частин мого звіту, які стосувалися складових елементів, що їх дон Хуан вважав цілковито зайвими щодо мети його вчення, він буквально стирав моє сприйняття тих самих елементів у наступних станах незвичайної реальності.

Спрямовування особливого консенсусу

Другим аспектом завдання дона Хуана як учителя було направляти особливий консенсус за допомогою скеровування результату кожного стану незвичайної реальності й кожного особливого стану звичайної реальності. Дон Хуан скеровував цей результат

debería haber alcanzado en el estado de realidad no ordinaria, y lo que yo mismo había percibido. El hincapié significaba, entonces, que don Juan aislaba una parte de mi relato centrando en ella el grueso de su especulación. El hincapié era positivo o negativo. El hincapié positivo implicaba que don Juan se sentía satisfecho con algo particular, percibido por mí, porque iba de acuerdo con las metas que, según esperaba don Juan, yo debía haber alcanzado en el estado de realidad no ordinaria. El hincapié negativo significaba la insatisfacción de don Juan con mis percepciones, tal vez porque no se ajustaban a lo que él había esperado, porque las juzgaba insuficientes. Sin embargo, aun entonces colocaba lo principal de la especulación en esa parte de mi relato, con el fin de subrayar el valor negativo de mi percepción.

El segundo proceso selectivo empleado por don Juan era el de negar toda importancia a algunas partes de mi relato. Lo he llamado «ausencia de hincapié», porque era opuesto y contraparte del hincapié. Parecía que, al negar importancia a las partes de mi relato relativas a elementos componentes que él juzgaba completamente ajenos a la meta de sus enseñanzas, don Juan borraba literalmente mi percepción de dichos elementos en estados sucesivos de realidad no ordinaria.

Guiar el consenso especial

El segundo aspecto de la tarea de don Juan como maestro era guiar el consenso especial dirigiendo el resultado de cada estado de realidad no ordinaria y cada estado especial de realidad ordinaria. Don Juan dirigía tal resultado mediante una ordenada

of the extrinsic and the intrinsic levels of nonordinary reality, and of the intrinsic level of the special state [/states] of ordinary reality.

The extrinsic level of nonordinary reality pertained to its operative arrangement. It involved the mechanics, the steps leading into nonordinary reality proper. The extrinsic level had three discernible aspects: (1) the preparatory period, (2) the transitional stages, and (3) the teacher's supervision.

The preparatory period was the time that elapsed between one state of nonordinary reality and the next. Don Juan used it to give me direct instructions and to develop the general course of his teachings. The preparatory period was of critical importance in setting up the states of nonordinary reality, and because it pivoted on them it had two distinct facets: (1) the period prior to nonordinary reality, and (2) the period following nonordinary reality.

The period prior to nonordinary reality was a relatively short interval of time, twenty-four hours at the most. In the states of nonordinary reality induced by *Datura inoxia* and *Psilocybe mexicana* the period was characterized by don Juan's dramatic and accelerated direct instructions on the specific purpose of the rule and on the manipulatory techniques I was supposed to corroborate in the oncoming state of nonordinary reality. With *Lophophora williamsii* the period was essentially a time of ritual behavior, since Mescalito had no rule.

The period following nonordinary reality, on the other hand, was a long span of time; usually lasting for months, it allowed time for don Juan's discussion and clarification of the events that had taken place during the preceding state of nonordinary real-

за допомогою планомірного маніпулювання зовнішніми та внутрішніми рівнями незвичайної реальності й внутрішнім рівнем особливих станів звичайної реальності.

Зовнішній рівень незвичайної реальності стосувався її робочої організації. Він включав усю механіку, кроки, що вели власне у незвичайну реальність. Зовнішній рівень мав три чітко окреслені аспекти: (1) підготовчий період; (2) перехідні стадії; і (3) контроль з боку вчителя.

Підготовчий період був часом, що минав між одним станом незвичайної реальності та наступним. Дон Хуан використовував його для того, щоб давати мені прямі інструкції і розвивати загальний напрям свого вчення. Підготовчий період був критично важливий для налаштування станів незвичайної реальності, і через його повну прив'язку до цих станів він мав дві окремі частини: (1) період, що передував незвичайній реальності; (2) період після незвичайної реальності.

Період, який передував незвичайній реальності, був порівняно коротким проміжком часу, не більше двадцяти чотирьох годин. У станах незвичайної реальності, викликаних *Datura inoxia* та *Psilocybe mexicana*, цей період характеризувався прямими, драматичними й форсованими інструкціями дона Хуана стосовно особливої мети правила й маніпуляційних технік, що їх, як передбачалося, я мав підтвердити в наступному стані незвичайної реальності. У випадку з *Lophophora williamsii* цей період переважно був часом ритуального поводження, позаяк Мескаліто не мав правила.

З іншого боку, період після незвичайної реальності був довгим часовим проміжком; зазвичай він тривав декілька місяців, і це давало дону Хуану достатньо часу для обговорення й роз'яснення подій, які мали місце протягом попереднього стану незвичайної

manipulación de los niveles extrínseco e intrínseco de la realidad no ordinaria, y del nivel intrínseco de los estados especiales de realidad ordinaria.

El nivel extrínseco de la realidad no ordinaria correspondía a su organización operativa. Abarcaba los mecanismos, los pasos hacia la realidad no ordinaria propiamente dicha. El nivel extrínseco tenía tres aspectos discernibles: *1)* el período preparatorio, *2)* las etapas de transición y *3)* la supervisión del maestro.

El período preparatorio era el tiempo transcurrido entre un estado de realidad no ordinaria y el siguiente. Don Juan lo usaba para darme instrucciones directas y para desarrollar el curso general de sus enseñanzas. El período preparatorio era de importancia crítica para armar los estados de realidad no ordinaria, y por girar en torno a ellos tenía dos facetas claras: *1)* el período anterior a la realidad no ordinaria, y *2)* el período posterior a la realidad no ordinaria.

El período anterior a la realidad no ordinaria era un intervalo relativamente corto: veinticuatro horas cuando más. En los estados de realidad no ordinaria inducidos por la *Datura inoxia* y la *Psilocybe mexicana*, el período se caracterizaba por las dramáticas y aceleradas instrucciones directas de don Juan sobre el propósito específico de la regla y sobre las técnicas manipulatorias que supuestamente debía corroborar en el inminente estado de realidad no ordinaria. Con la *Lophophora williamsii*, el período era esencialmente un tiempo de conducta ritual, pues Mescalito no tenía regla.

El período posterior a la realidad no ordinaria era, en cambio, un lapso largo; por lo general duraba meses, y daba tiempo a don Juan para discutir y clarificar los hechos ocurridos durante el precedente estado de realidad no ordinaria. Este período tenía

ity. This period was especially important after the use of *Lophophora williamsii*. Because Mescalito did not have a rule, the goal pursued in nonordinary reality was the verification of Mescalito's characteristics; don Juan delineated those characteristics during the long interval following each state of nonordinary reality.

The second aspect of the extrinsic level was the transitional stages, which meant [/mean] the passage from a state of ordinary reality into a state of nonordinary reality, and vice versa. The two states of reality overlapped in these transitional stages, and the criterion I used to differentiate the latter from either state of reality was that their component elements were blurred. I was never able to perceive them or to recollect them with precision.

In terms of perceived time, the transitional stages were either abrupt or slow. In the instance of *Datura inoxia*, ordinary and nonordinary states were almost juxtaposed, and the transition from one to the other took place abruptly. The most noticeable were the passages into nonordinary reality. *Psilocybe mexicana*, on the other hand, elicited transitional stages that I perceived to be slow. The passage from ordinary into nonordinary reality was specially long-drawn-out and perceivable. I was always more aware of it, perhaps because of my apprehension about forthcoming events.

The transitional stages elicited by *Lophophora williamsii* seemed to combine features of the other two. For one thing, both the passages into and out of nonordinary reality were very noticeable. The entering into nonordinary reality was slow, and I experienced it with hardly any impairment of my faculties; but reverting back

реальності. Цей період був особливо важливий після вживання *Lophophora williamsii*. Оскільки Мескаліто не мав правила, переслідувана в незвичайній реальності мета полягала в перевірці його відмітних рис; дон Хуан окреслював ці характерні риси протягом усього тривалого періоду після кожного стану незвичайної реальності.

Другий аспект зовнішнього рівня являв собою перехідні стадії, тобто перехід зі стану звичайної реальності у стан незвичайної реальності, і навпаки. На цих перехідних стадіях обидва стани реальності частково накладалися один на одного, і використовуваний мною критерій для розрізнення етапів переходу й кожного зі станів реальності ґрунтувався на тому, що складові елементи перехідних стадій були якісь нечіткі й розмиті. Мені ніколи не вдавалося чітко сприймати їх або точно відновити їх у пам'яті.

З погляду сприйманого часу перехідні стадії протікали або миттєво, або повільно. У випадку *Datura inoxia* звичайний і незвичайний стани майже стикалися між собою, і тому перехід з одного стану в інший був різкий. Найпомітніші були переходи в незвичайну реальність. З іншого боку, *Psilocybe mexicana* викликав перехідні стадії, котрі я сприймав як уповільнені. Перехід зі звичайної у незвичайну реальність був особливо затягнутий і виразно сприйманий. Я завжди усвідомлював його чіткіше, можливо, через мій страх перед майбутніми подіями.

Перехідні стадії, викликувані *Lophophora williamsii*, здавалося, поєднували в собі риси решти двох. Насамперед, як перехід у незвичайну реальність, так і повернення до звичайної реальності були дуже добре помітні. Входження в незвичайну реальність було повільне, і я досвідчував його практично без жодного порушення моїх нормальних

especial importancia después del uso de la *Lophophora williamsii*. Como Mescalito no tenía regla, la meta perseguida en la realidad no ordinaria era la verificación de las características de Mescalito; don Juan delineaba tales características durante el largo intervalo que seguía a cada estado de realidad no ordinaria.

El segundo aspecto del nivel extrínseco eran las etapas de transición, o el paso de un estado de realidad ordinaria a un estado de realidad no ordinaria, y viceversa. Los dos estados de realidad se traslapaban en estas etapas de transición, y el criterio que yo usaba para diferenciar ésta de ambos estados era que sus elementos componentes eran borrosos. Jamás pude percibirlos ni tampoco recordarlos con precisión.

En cuestión de tiempo percibido, las etapas de transición eran súbitas o bien lentas. En el caso de la *Datura inoxia*, los estados ordinario y no ordinario casi se yuxtaponían, y la transición de uno al otro se realizaba súbitamente. Los estados más perceptibles eran los pasajes a la realidad no ordinaria. En cambio, la *Psilocybe mexicana* provocaba etapas de transición que me parecen lentas. El paso de la realidad ordinaria a la no ordinaria era especialmente dilatado y perceptible. Siempre tuve más conciencia de él, acaso por mi aprensión con respecto a lo que se avecinaba.

Las etapas de transición provocadas por la *Lophophora williamsii* parecían combinar rasgos de las otras dos. Por ejemplo, tanto el pasaje de entrada a la realidad no ordinaria, como el de salida, eran sumamente perceptibles. La entrada en la realidad no ordinaria era lenta, y yo la experimentaba casi sin menoscabo de mis facultades; pero el

into ordinary reality was an abrupt transitional stage, which I perceived with clarity, but with less facility to assess every detail of it.

The third aspect of the extrinsic level was the teacher's supervision or the actual help that I, as the apprentice, received in the course of experiencing a state of nonordinary reality. I have set up supervision as a category by itself because it was implied that the teacher would have to enter nonordinary reality with his apprentice at a certain point of the teachings.

During the states of nonordinary reality elicited by *Datura inoxia* I received minimal supervision. Don Juan placed heavy stress on fulfilling the steps of the preparatory period, but after I had complied with that requirement he let me proceed by myself.

In the nonordinary reality induced by *Psilocybe mexicana*, the degree of supervision was the complete opposite, for here, according to don Juan, the apprentice needed the most extensive guidance and help. The corroboration of the rule necessitated the adoption of an alternate form, which seemed to suggest that I had to undergo a series of very specialized adjustments in perceiving the surroundings. Don Juan produced those necessary adjustments through verbal commands and suggestions during the transitional stages into nonordinary reality. Another aspect of his supervision was to direct me during the early part of the states of nonordinary reality by commanding me to focus my attention on certain component elements of the preceding state of ordinary reality. The items he focused upon were apparently chosen at random, as the important issue was the act of perfecting the adopted alternate form.

функцій; натомість повернення у звичайну реальність було дуже різкою перехідною стадією, яку я сприймав чітко, але з меншою здатністю оцінювати всі її деталі.

Третім аспектом зовнішнього рівня був контроль із боку вчителя або фактична допомога, котру я як учень діставав у ході досвідчення того чи іншого стану незвичайної реальності. Я відніс контроль до окремої категорії, бо імпліцитно вважалося, що вчитель мав входити в незвичайну реальність разом зі своїм учнем у певній точці його вчення.

Під час станів незвичайної реальності, викликуваних *Datura inoxia*, контроль з боку дона Хуана був мінімальний. Він дуже сильно наголошував на важливості виконання всіх кроків підготовчого періоду, але після того як я задовольняв цю вимогу, він надавав мені свободу рухатися далі самостійно.

У незвичайній реальності, викликуваній *Psilocybe mexicana*, ступінь контролю, навпаки, був надзвичайно високий, бо тут, за словами дона Хуана, учень потребував усебічного проводу й допомоги. Підтвердження правила вимагало прийняття іншої форми, а це, здавалося, передбачало необхідність проходження мною низки дуже специфічних коригувань у моєму сприйманні всього, що мене оточувало. Дон Хуан створював ці необхідні коригування за допомогою усних команд і порад на етапах переходу до незвичайної реальності. Інший аспект його контролю полягав у тому, щоб скеровувати мене протягом ранньої частини станів незвичайної реальності, наказуючи мені зосередити увагу на певних складових елементах попереднього стану звичайної реальності. Речі, на яких він фокусував увагу, очевидно, обиралися випадковим чином, бо важливим моментом був акт удосконалювання прийнятої мною іншої форми. Останнім аспектом контролю

regreso a la realidad ordinaria era una etapa de transición súbita, que yo percibía con claridad, pero con menos facilidad para evaluar sus detalles.

El tercer aspecto del nivel extrínseco era la supervisión del maestro, o la ayuda concreta que yo, como aprendiz, recibía en el curso de experimentar un estado de realidad no ordinaria. He puesto la supervisión como categoría en sí misma porque estaba implícito que en cierto punto de las enseñanzas el maestro debería entrar con su aprendiz en la realidad no ordinaria.

Durante los estados de realidad no ordinaria inducidos por la *Datura inoxia*, recibí una supervisión mínima. Don Juan recalcaba fuertemente el cumplimiento de los pasos del período preparatorio, pero una vez que yo había cumplido ese requisito me dejaba proceder solo.

En la realidad no ordinaria inducida por la *Psilocybe mexicana*, el grado de supervisión fue el opuesto, pues aquí, según don Juan, el aprendiz necesitaba la guía y la ayuda más extensas. La corroboración de la regla exigía la adopción de una forma distinta, lo cual parecía sugerir que yo debía pasar por una serie de ajustes muy especializados de mi percepción del ámbito. Don Juan producía esos ajustes necesarios por medio de órdenes y sugerencias verbales durante las etapas de transición a la realidad no ordinaria. Otro aspecto de su supervisión consistía en dirigirme durante la primera parte de los estados de realidad no ordinaria, ordenándome enfocar mi atención hacia ciertos elementos componentes del estado previo de realidad ordinaria. Las cosas que enfocaba se elegían aparentemente al acaso, pues lo importante era el acto de perfeccionar otra forma adoptada. El aspecto final de la supervisión era devolverme a la realidad

The final aspect of supervision was restoring me back to ordinary reality. It was implicit that this operation also required maximal supervision from don Juan, although I could not recall the actual procedure.

The supervision necessary for the states induced by *Lophophora williamsii* was a blend of the other two. Don Juan remained at my side for as long as he could, yet he did not attempt in any way to direct me into or out of nonordinary reality.

The second level of differentiative order in nonordinary reality was the seemingly internal standards or [/of] the seemingly internal arrangement of its component elements. I have called it the "intrinsic level," and I have assumed here that the component elements were subject to three general processes, which seemed to be the product of don Juan's guidance: (1) a progression toward the specific; (2) a progression toward a more extensive range of appraisal; and (3) a progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality.

The progression toward the specific was the apparent advance of the component elements of each successive state of non-ordinary reality toward being more precise, more specific. It entailed two separate aspects: (1) a progression toward specific single forms; and (2) a progression toward specific total results.

The progression toward specific single forms implied that the component elements were amorphously familiar in the early states of nonordinary reality, and became specific and unfamiliar in the late states. The progression seemed to encompass two levels of change in the component elements of non-ordinary reality: (1) a progressive complexity of perceived detail; and (2) a progression from familiar to unfamiliar forms.

було повернення мене у звичайну реальність. Імпліцитно вважалося, що ця операція також вимагала максимального контролю з боку дона Хуана, хоча я й не міг згадати фактичної процедури.

Необхідний контроль для станів, викликуваних *Lophophora williamsii*, був своєрідною сумішшю решти двох. Дон Хуан залишався поруч зі мною так довго, як міг, але при цьому не намагався у жодний спосіб скеровувати мене в незвичайну реальність чи виводити мене з неї.

Другий рівень диференційного порядку в незвичайній реальності був, очевидно, внутрішніми стандартами або внутрішньою організацією її складових елементів. Я називаю його «внутрішнім рівнем» і виходжу тут із припущення, що складові елементи зумовлювалися такими трьома загальними процесами, які, очевидно, були результатом проводу дона Хуана: (1) прогресія до виразності, (2) прогресія до ширшого поля оцінки, (3) прогресія до більш прагматичного використання незвичайної реальності.

Прогресія до виразності являла собою очевидну тенденцію складових елементів кожного наступного стану незвичайної реальності ставати більш точними, більш виразними. Вона зумовлювала два окремі аспекти: (1) прогресію до чітко окреслених одиничних форм; і (2) прогресію до виразних загальних результатів.

Під прогресією до чітко окреслених одиничних форм малося на увазі, що складові елементи були туманно знайомі в ранніх станах незвичайної реальності, і ставали чітко окресленими й цілковито незнайомими в пізніших станах. Ця прогресія, очевидно, охоплювала два рівня зміни в складових елементах незвичайної реальності: (1) прогресуючу складність сприйманих деталей; і (2) прогресію від знайомих до незнайомих форм.

ordinaria. Estaba implícito que esta operación requería también la máxima supervisión por parte de don Juan, si bien yo no podía recordar el procedimiento concreto que empleaba.

La supervisión necesaria para los estados inducidos por la *Lophophora williamsii* era una mezcla de las otras dos. Don Juan permanecía a mi lado tanto como podía, pero no intentaba en forma alguna dirigir mi entrada ni mi salida de la realidad no ordinaria.

El segundo nivel de orden discriminativo en la realidad no ordinaria eran las pautas al parecer internas o el arreglo aparentemente interno de sus elementos componentes. Lo he llamado el «nivel intrínseco», y he supuesto aquí que los elementos componentes se hallaban sujetos a tres procesos generales, que parecían producto de la guía de don Juan: *1)* progresión hacia lo específico; *2)* progresión hacia una gama de evaluación más extensa, y *3)* progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria.

La progresión hacia lo específico era el aparente avance de los elementos componentes de cada estado sucesivo de realidad no ordinaria hacia una mayor precisión y claridad. Involucraba dos aspectos separados: *1)* progresión hacia formas individuales específicas, y *2)* progresión hacia resultados totales específicos.

La progresión hacia formas individuales específicas implicaba que los elementos componentes eran amorfamente conocidos en los estados tempranos de realidad no ordinaria, y se hacían específicos y ajenos en los estados tardíos. La progresión parecía abarcar dos niveles de cambio en los elementos componentes de la realidad no ordinaria: *1)* una complejidad progresiva en el detalle percibido, y *2)* una progresión de formas familiares a formas desconocidas.

Progressive complexity of detail meant that in each successive state of non-ordinary reality, the minute particulars I perceived as constituting the component elements became more complex. I assessed complexity in terms of my being aware that the structure of the component elements grew more complicated, yet the details did not become exceedingly or perplexingly entangled. The increasing complexity referred rather to the harmonious increase of perceived detail, which ranged from my impressions of vague forms during the early states to my perception of massive, elaborate arrays of minute particulars in the late states.

The progression from familiar to unfamiliar forms implied that at first the forms of the component elements either were familiar forms found in ordinary reality, or at least evoked the familiarity of everyday life. But in successive states of nonordinary reality the specific forms, the details making up the form, and the patterns in which the component elements were combined became progressively unfamiliar, until I could not put them on a par with, nor could they even evoke, in some instances, anything I had ever perceived in ordinary reality.

The progression of the component elements toward specific total results was the gradually closer approximation of the total result I accomplished in each state of nonordinary reality to the total result don Juan sought, in matters of corroborating the rule; that is, nonordinary reality was induced to corroborate the rule, and the corroboration grew more specific in each successive attempt.

Прогресуюча складність деталей означала, що в кожному наступному стані незвичайної реальності дрібні деталі, котрі я сприймав як частини складових елементів, ставали дедалі складніші. Я оцінював складність із погляду мого усвідомлення зростання скомплікованості складових елементів, тоді як самі деталі не ставали надміру заплутані чи настільки складні, щоб приводити в замішання. Їхнє ускладнення скоріше стосувалося гармонійного збільшення кількості й чіткості сприйманих деталей від невиразного відчуття якихось непевних форм у ранніх станах до сприймання величезних, дуже складних сукупностей дрібних деталей у пізніших станах.

Під прогресією від знайомих до незнайомих форм малося на увазі те, що спершу форми складових елементів або були знайомими мені формами, які існували у звичайній реальності, або принаймні створювали відчуття чогось близького до реалій повсякденного життя. Але в наступних станах незвичайної реальності і окремі форми, і деталі, з яких вони складалися, а також патерни поєднання їхніх складових елементів ставали дедалі незнайоміші, аж поки, зрештою, я взагалі не міг їх ототожнити ні з чим, що будь-коли сприймав у звичайній реальності, а в деяких випадках вони навіть не викликали в мене відчуття чогось хоч трохи близького до сприйманого мною в повсякденному житті.

Прогресія складових елементів до виразних загальних результатів являла собою поступово зростаюче наближення загального результату, досягнутого мною в кожному стані незвичайної реальності, до загального результату, якого прагнув дон Хуан у тому, що стосувалося підтвердження правила; тобто незвичайна реальність викликалася з метою підтвердити правило, і це підтвердження ставало дедалі виразнішим у кожній наступній спробі.

La complejidad progresiva en el detalle significaba que, en cada estado sucesivo de realidad no ordinaria, los minúsculos particulares que según mi percepción constituían los elementos componentes se hacían más complejos. Yo evaluaba la complejidad de acuerdo con mi propia conciencia de que la estructura de los elementos componentes se hacía más complicada, pero sin embargo los detalles no se volvían excesivos ni desconcertantemente enredados. La complejidad creciente se refería más bien al aumento armonioso del detalle percibido, cuya gama fue desde mis impresiones de formas vagas durante los estados tempranos hasta mi percepción, en los estados tardíos, de ordenamientos masivos y elaborados de diminutos particulares.

La progresión de formas familiares a desconocidas implicaba que al principio las formas de los elementos componentes eran formas familiares halladas en la realidad no ordinaria, o que al menos evocaban la familiaridad de la vida cotidiana. Pero en los estados sucesivos de realidad no ordinaria las formas específicas, los detalles que componían la forma, y las pautas en que se hallaban combinados los elementos componentes fueron haciéndose progresivamente extrañas, hasta serme imposible equiparlas con nada que hubiera jamás percibido en la realidad ordinaria; en algunos casos, ni siquiera podían evocarlo.

La progresión de los elementos componentes hacia resultados totales específicos fue la aproximación gradual del resultado total que yo logré en cada estado de realidad no ordinaria, al resultado total buscado por don Juan, en cuestión de corroborar la regla; es decir, la realidad no ordinaria fue inducida para corroborar la regla, y la corroboración se hizo más específica en cada sucesivo instante.

The second general process of the intrinsic level of nonordinary reality was the progression toward a more extensive range of appraisal. In other words, it was the gain I perceived in each successive state of nonordinary reality toward the expansion of the area over which I could have exercised my capacity to focus attention. The point in question here was either that there existed a definite area that expanded, or that my capacity to perceive seemed to increase in each successive state. Don Juan's teachings fostered and reinforced the idea that there was an area that expanded, and I have called that alleged area the "range of appraisal." Its progressive expansion consisted of a seemingly sensorial appraisal I made of the component elements of nonordinary reality which fell within a certain range. I evaluated and analyzed these component elements, it seemed, with my senses, and to all appearances I perceived the range in which they occurred as being more extensive, more encompassing, in each successive state.

The range of appraisal was of two kinds: (1) the dependent range and (2) the independent range. The dependent range was an area in which the component elements were the items of the physical environment which had been within my awareness in the preceding state of ordinary reality. The independent range, on the other hand, was the area in which the component elements of nonordinary reality seemed to come into existence by themselves, free of the influence of the physical surroundings of the preceding ordinary reality.

Don Juan's clear allusion in matters of the range of appraisal was that each of the two allies and Mescalito possessed the property of inducing both forms of perception. Yet it seemed to me that *Datura inoxia* had a greater capacity to induce an independent range, although in the facet of bodily

Другим загальним процесом внутрішнього рівня незвичайної реальності була прогресія до ширшого поля оцінки. Інакше кажучи, це було сприймане мною в кожному наступному стані незвичайної реальності розширення тієї області, на якій я міг реалізувати свою здатність до фокусування уваги. Суперечливим питанням у цьому відношенні було таке: або існувала визначена область, яка розширювалася, або ж це моя здатність сприймати могла зростати в кожному наступному стані. У вченні дона Хуана всіляко плекалася й підкріплювалася ідея, що це була певна область, яка розширювалася, і я називаю цю гадану область «полем оцінки». Його поступове розширення полягало, очевидно, в сенсорній оцінці складових елементів незвичайної реальності, що перебували в межах певного поля. Як видавалося, я оцінював і аналізував ці складові елементи за допомогою моїх органів чуття і, судячи з усього, я сприймав те поле, в якому вони виникали, як більш широке в кожному наступному стані.

Поле оцінки було двох видів: (1) залежне поле і (2) незалежне поле. Залежне поле являло собою область, в якій складові елементи були одиницями фізичного середовища, що входило в межі мого усвідомлення у попередньому стані звичайної реальності. Натомість незалежне поле було областю, в якій складові елементи незвичайної реальності, як здавалося, виникали самі собою, без будь-якого впливу фізичного середовища попередньої звичайної реальності.

Говорячи про поле оцінки, дон Хуан чітко давав зрозуміти, що кожний із двох союзників і Мескаліто мали властивість викликати обидві форми сприйняття. І все ж мені здавалося, що *Datura inoxia* мала більшу здатність створювати незалежне поле, хоча у випадку тілесного польоту — який я

El segundo proceso general del nivel intrínseco de la realidad no ordinaria era la progresión hacia una gama de evaluación más extensa. En otras palabras, era la ganancia que yo percibía en cada estado sucesivo de realidad no ordinaria hacia la expansión de la zona sobre la cual me era posible ejercitar mi capacidad de enfocar la atención. La cuestión era aquí que existía una zona definida que se extendía, o bien que mi capacidad de percibir parecía aumentar en cada estado sucesivo. Las enseñanzas de don Juan fomentaban y reforzaban la idea de que había una zona que se agrandaba, y he llamado a tal supuesta zona la «gama de evaluación». Su expansión progresiva consistía en una evaluación, al parecer sensorial, que yo realizaba de los elementos componentes de la realidad no ordinaria situados dentro de cierto campo. Al parecer, yo evaluaba y analizaba estos elementos componentes con mis sentidos y, según todas las apariencias, en cada estado sucesivo percibía en forma más extensa, más vasta, el campo dentro del cual ocurrían.

La gama de evaluación era de dos clases: *1)* la gama dependiente, y *2)* la gama independiente. La gama dependiente era una zona en que los elementos componentes eran los detalles del ámbito físico que se habían hallado dentro de mi conciencia en el anterior estado de realidad ordinaria. La gama independiente, por otra parte, era la zona en que los elementos componentes de la realidad no ordinaria parecían cobrar existencia por sí mismos, libres de la influencia de los alrededores físicos de la precedente realidad ordinaria.

La alusión clara de don Juan en asuntos de la gama de evaluación era que cada uno de los dos aliados y Mescalito poseían la propiedad de inducir ambas formas de percepción. Sin embargo, me parecía que la *Datura inoxia* tenía mayor capacidad para inducir una gama independiente, aunque en la faceta de vuelo

flight, which I did not perceive long enough to assess it, the range of appraisal was implicitly a dependent one. *Psilocybe mexicana* had the capacity to produce a dependent range.[/;] *Lophophora williamsii* had the capacity to produce both.

My assumption was that don Juan used those different properties in order to prepare special consensus. In other words, in the states produced by *Datura inoxia* the component elements lacking ordinary consensus existed independently of the preceding ordinary reality. With *Psilocybe mexicana*, lack of ordinary consensus involved component elements that depended on the environment of the preceding ordinary reality. And with *Lophophora williamsii*, some component elements were determined by the environment, whereas others were independent of the environment. Thus the use of the three plants together seemed to have been designed to create a broad perception of the lack of ordinary consensus on the component elements of nonordinary reality.

The last process of the intrinsic level of nonordinary reality was the progression I perceived in each successive state toward a more pragmatic use of nonordinary reality. This progression seemed to be correlated with the idea that each new state was a more complex stage of learning, and that the increasing complexity of each new stage required a more inclusive and pragmatic use of nonordinary reality. The progression was most noticeable when *Lophophora williamsii* was used; the simultaneous existence of a dependent and an independent range of appraisal in each state made the pragmatic use of nonordinary reality more extensive, for it covered both ranges at once.

сприймав недостатньо довго, щоб його можна було оцінити, — поле оцінки, судячи з усього, було залежне. *Psilocybe mexicana* мав здатність створювати залежне поле. *Lophophora williamsii* мав здатність створювати обидва поля.

Я виходив із припущення, що дон Хуан використовував ці різні властивості для підготовки особливого консенсусу. Іншими словами, у станах, викликуваних *Datura inoxia*, складові елементи, яким бракувало звичного консенсусу, існували незалежно від попередньої звичайної реальності. У випадку *Psilocybe mexicana* відсутність звичного консенсусу зумовлювала наявність складових елементів, які залежали від середовища попередньої звичайної реальності. У випадку ж *Lophophora williamsii* деякі складові елементи визначалися їхнім оточенням, тоді як інші були незалежні від середовища. Таким чином, використання всіх трьох рослин разом, очевидно, мало на меті створити широке сприйняття відсутності звичного консенсусу щодо складових елементів незвичайної реальності.

Останній процес внутрішнього рівня незвичайної реальності являв собою прогресію, яку я сприймав у кожному наступному стані, в напрямку до більш прагматичного використання незвичайної реальності. Ця прогресія, очевидно, корелювала з тією ідеєю, що кожний новий стан був складнішим етапом навчання і що зростаюча складність кожного нового етапу вимагала більш широкого і прагматичного використання незвичайної реальності. Ця прогресія була найпомітніша при вживанні *Lophophora williamsii*; одночасне існування залежного й незалежного полів оцінки в кожному стані робило прагматичне використання незвичайної реальності обширнішим, бо охоплювало обидва поля одразу.

corporal, que no percibí el tiempo suficiente para evaluarla, la gama de evaluación era, implícitamente, dependiente. La *Psilocybe mexicana* tenía la capacidad de producir una gama dependiente; la *Lophophora williamsii* tenía la capacidad de producir ambas.

Mi suposición fue que don Juan usaba esas propiedades diferentes para preparar el consenso especial. En otras palabras, en los estados producidos por la *Datura inoxia* los elementos componentes que carecían de consenso ordinario existían independientemente de la realidad ordinaria precedente. Con la *Psilocybe mexicana*, la ausencia de consenso ordinario involucraba elementos componentes que dependían del ámbito de la realidad ordinaria precedente. Y con la *Lophophora williamsii*, algunos elementos componentes eran determinados por el ámbito, mientras otros eran independientes de éste. Así, el uso de las tres plantas juntas parecía haberse planeado para crear una amplia percepción de la ausencia de consenso ordinario en los elementos componentes de la realidad no ordinaria.

El último proceso del nivel intrínseco de la realidad no ordinaria era la progresión que en cada estado sucesivo percibí hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria. Esta progresión parecía hallarse relacionada con la idea de que cada nuevo estado era una etapa más compleja del aprendizaje, y de que la complejidad creciente de cada nueva etapa requería un uso más inclusivo y pragmático de la realidad no ordinaria. La progresión se notaba mayormente cuando se usaba la *Lophophora williamsii*; la existencia simultánea en cada estado, de una gama de apreciación dependiente y de otra independiente hacía más extenso el uso pragmático de la realidad no ordinaria, pues cubría ambos campos a la vez.

Directing the outcome of the special states of ordinary reality seemed to produce an order in the intrinsic level, an order characterized by the progression of the component elements toward the specific; that is to say, the component elements were more numerous and were isolated more easily in each successive special state of ordinary reality. In the course of his teachings, don Juan elicited only two of them, but it was still possible for me to detect that in the second it was easier for don Juan to isolate a large number of component elements, and the [/that] facility for specific results affected the rapidity with which the second special state of ordinary reality was produced.*

* For the process of validating special consensus, see Appendix A.

Скеровування результату особливих станів звичайної реальності, очевидно, створювало певний порядок у внутрішньому рівні — порядок, який характеризувався прогресією складових елементів у напрямку до виразності; тобто в кожному наступному особливому стані звичайної реальності кількість різних складових елементів ставала більшою, а виокремлювати їх було легше. У процесі викладу свого вчення дон Хуан створив лише два особливі стани звичайної реальності, але мені все ж вдалося помітити, що в другому з них дону Хуану було простіше виокремити велику кількість складових елементів і що легкість досягнення виразних результатів впливала на швидкість, з якою був створений цей другий особливий стан звичайної реальності*.

* Процес валідації особливого консенсусу див. у Додатку А (*примітка Карлоса Кастанеди*).

Dirigir el resultado de los estados especiales de realidad ordinaria parecía producir un orden en el nivel intrínseco, un orden caracterizado por la progresión de los elementos componentes hacia lo específico, es decir, los elementos componentes eran más numerosos y se aislaban con mayor facilidad en cada sucesivo estado especial de realidad ordinaria. En el curso de sus enseñanzas, don Juan sólo provocó dos de ellos, pero aun así me fue posible notar que en el segundo le resultó más fácil aislar un gran número de elementos componentes, y esa facilidad para resultados específicos afectó la rapidez con que se produjo el segundo estado especial de realidad ordinaria.

* Sobre el proceso de validar consenso especial, ver el apéndice A.

THE CONCEPTUAL ORDER

The Apprentice

The apprentice was the last unit of the operative order. The apprentice was in his own right the unit that brought don Juan's teachings into focus, for he had to accept the totality of the special consensus given on the component elements of all the states of nonordinary reality and all the special states of ordinary reality, before special consensus could become a meaningful concept. But special consensus, by force of being concerned with the actions and elements perceived in nonordinary reality, entailed a peculiar order of conceptualiza-

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК

Учень

Учень був останньою структурною одиницею робочого порядку. Учень був по праву тією структурною одиницею, яка надавала чіткості Донхуановому вченню, бо саме він мав прийняти всю повноту особливого консенсусу, що давався для складових елементів усіх станів незвичайної реальності і всіх особливих станів звичайної реальності, перш ніж цей особливий консенсус міг стати змістовною концепцією. Але в силу того, що особливий консенсус стосувався дій та елементів, сприйманих у незвичайній реальності, він передбачав дуже специфічний

EL ORDEN CONCEPTUAL

El Aprendiz

El aprendiz era la última unidad del orden operativo. El aprendiz era por derecho propio la unidad que canalizaba las enseñanzas de don Juan, pues él debía aceptar la totalidad del consenso especial dado sobre los elementos componentes de todos los estados de realidad no ordinaria y de todos los estados especiales de realidad ordinaria, antes de que el consenso especial pudiese cobrar significado como concepto. Pero el consenso especial, a fuerza de ocuparse con las acciones y elementos percibidos en la realidad no ordinaria, involucraba un orden peculiar de conceptualización, un

tion, an order that brought such perceived actions and elements into accordance with corroboration of the rule. Therefore the acceptance of special consensus meant for me, as the apprentice, the adoption of a certain point of view validated by the totality of don Juan's teachings; that is, it meant my entrance into a conceptual level, a level comprising an order of conceptualization that would render the teachings understandable in their own terms. I have called it the "conceptual order" because it was the order that gave meaning to the unordinary phenomena that formed don Juan's knowledge; it was the matrix of meaning in which all individual concepts brought out in his teachings were embedded.

Taking into account, then, that the apprentice's goal consisted of adopting that order of conceptualization, he had two alternatives: he could either fail in his efforts or he could succeed.

The first alternative, failure to adopt the conceptual order, meant also that the apprentice had failed to achieve the operational goal of the teachings. The idea of failure was explained in the theme of the four symbolic enemies of a man of knowledge; it was implicit that failure was not merely the act of discontinuing pursuit of the goal, but the act of abandoning the quest completely under the pressure created by any one of the four symbolic enemies. The same theme also made it clear that the first two enemies — fear and clarity — were the cause of a man's defeat at the apprentice's level, that defeat at that level signified failure to learn how to command an ally, and that as a consequence of such failure the apprentice had adopted the conceptual order in a shallow, fallacious manner. That is, his adoption of the conceptual order was fallacious in the sense of being a fraudulent

порядок концептуалізації, порядок, який приводив такі сприймані дії та елементи у відповідність із підтвердженням правила. Тому прийняття особливого консенсусу означало для мене, як для учня, прийняття певної точки зору, слушність якої підкріплювалася всім ученням дона Хуана; тобто воно означало мій вихід на певний концептуальний рівень, що охоплював порядок концептуалізації, який робив учення доступним для розуміння в його власних термінах. Я називаю його «концептуальним порядком», бо саме цей порядок надавав змісту незвичайним явищам, які складали знання дона Хуана; він був тією значеннєвою матрицею, у яку були вбудовані всі окремі концепції, висвітлені в його вченні.

Отже, беручи до уваги, що мета учня полягала у прийнятті цього порядку концептуалізації, він мав лише два можливі варіанти: він міг або зазнати невдачі у своїх зусиллях, або досягти в них успіху.

Перший варіант, неприйняття концептуального порядку, також означав, що учень не досяг операційної мети вчення. Ідея невдачі була пояснена в темі чотирьох символічних ворогів чоловіка знання; малося на увазі, що невдача була не просто актом припинення переслідування мети, але актом повного облишення пошуків під тиском, створюваним будь-яким із чотирьох символічних ворогів. Ця сама тема також чітко пояснювала, що перші два вороги — страх і ясність — були причиною поразки чоловіка на рівні учня, і поразка на цьому рівні означала, що учень не навчився того, як розпоряджатися союзником і що, як наслідок такої невдачі, він прийняв концептуальний порядок у дуже обмеженому й хибному вигляді. Таким чином, його прийняття концептуального порядку було хибне в тому сенсі, що воно являло собою оманливе

orden que colocaba tales acciones y elementos percibidos en concordancia con la corroboración de la regla. Por tanto, la aceptación de consenso especial significaba para mí, como aprendiz, la adopción de cierto punto de vista validado por la totalidad de las enseñanzas de don Juan; esto es, significaba mi entrada en un nivel conceptual, el cual abarcaba un orden de conceptualización que haría comprensibles en sus propios términos las enseñanzas. Lo he llamado el «orden conceptual» porque era el orden que daba significado a los fenómenos inusitados que formaban el conocimiento de don Juan; era la matriz de significado en la que se hallaban enclavados todos los conceptos individuales expresados en sus enseñanzas.

Tomando en cuenta, pues, que la meta del aprendiz consistía en adoptar ese orden de conceptualización, el individuo tenía dos alternativas: podía fallar en sus esfuerzos, o bien podía tener éxito.

La primera alternativa, el no adoptar el orden conceptual, significaba asimismo que el aprendiz no había logrado alcanzar la meta operatoria de las enseñanzas. La idea del fracaso se explicaba en el tema de los cuatro enemigos simbólicos de un hombre de conocimiento; estaba implícito que el fracaso no era meramente el acto de discontinuar la búsqueda de la meta, sino el acto de abandonar por entero la empresa bajo la presión creada por cualquiera de los cuatro enemigos simbólicos. El mismo tema aclaraba también que los primeros dos enemigos —el miedo y la claridad— causaban la derrota de un hombre en el nivel de aprendiz; que la derrota en ese nivel significaba no haber aprendido a mandar a un aliado, y que en consecuencia de tal fracaso el aprendiz había adoptado el orden conceptual de manera superficial y falaz. Esto es, su adopción del orden conceptual era falaz por ser una afiliación

affiliation with or commitment to the meaning propounded by the teachings. The idea was that upon being defeated an apprentice, besides being incapable of commanding an ally, would be left with only the knowledge of certain manipulatory techniques, plus the memory of the perceived component elements of nonordinary reality, but he would not identify with the rationale that might have made them meaningful in their own terms. Under these circumstances any man might be forced to develop his own explanations for idiosyncratically chosen areas of the phenomena he had experienced, and that process would entail the fallacious adoption of the point of view propounded by don Juan's teachings. Fallacious adoption of the conceptual order, however, was apparently not restricted to the apprentice alone. In the theme of the enemies of a man of knowledge, it was also implicit that a man, after having achieved the goal of learning to command an ally, could still succumb to the onslaughts of his other two enemies—power and old age. In don Juan's categorization scheme, such a defeat implied that a man had fallen into a shallow or fallacious adoption of the conceptual order, as had the defeated apprentice.

The successful adoption of the conceptual order, on the other hand, meant that the apprentice had achieved the operational goal — a bona fide adoption of the point of view propounded in the teachings. That is, his adoption of the conceptual order was bona fide in that it was a complete affiliation with, a complete commitment to, the meaning expressed in that order of conceptualization.

Don Juan never clarified the exact point at which, or the exact way in which, an apprentice ceased to be an apprentice, although the allusion was clear that once he had achieved the operational goal of the system — that is,

приєднання або ілюзорну відданість учня змістові, який пропонувало вчення. Ідея полягала в тому, що, зазнавши поразки, учень не просто не в змозі розпоряджатися союзником, він залишається тільки зі знанням певних маніпуляційних технік, а також зі спогадами про сприйняті ним складові елементи незвичайної реальності, проте він не ототожнює їх із тим підґрунтям, яке могло б надати їм сенс у їхніх власних термінах. За цих обставин будь-який чоловік може виявитися змушений розробляти власні пояснення деяких довільно обраних ним самим частин явищ, які він досвідчив, і цей процес матиме наслідком хибне прийняття точки зору, що пропонувалася у вченні дона Хуана. Проте хибне прийняття концептуального порядку, очевидно, не було обмежене самим лише учнем. У темі ворогів чоловіка знання імпліцитно вказувалося на те, що після досягнення мети навчання — керування союзником — людина все ще може зазнати поразки від ударів двох інших ворогів: сили і старості. У класифікаційній схемі дона Хуана така поразка імпліцитно означала, що чоловік перейшов до обмеженого або хибного прийняття концептуального порядку, як і переможений учень.

З іншого боку, успішне прийняття концептуального порядку означало, що учень досяг операційної мети — щиросердного прийняття точки зору, пропонованої у вченні. Інакше кажучи, його прийняття концептуального порядку було щиросердне в тому сенсі, що воно являло собою повне приєднання, абсолютну відданість учня змістові, вираженому в цьому порядку концептуалізації.

Дон Хуан ніколи не уточнював, в який саме момент або яким саме чином учень переставав бути учнем, хоча він давав чітко зрозуміти, що як тільки учень досягне операційної мети системи — тобто щойно він

fraudulenta al significado propuesto por las enseñanzas, o un compromiso fraudulento con él. La idea era que, al ser derrotado, un aprendiz, además de su incapacidad para mandar un aliado, se quedaría sólo con el conocimiento de ciertas técnicas manipulatorias, más el recuerdo de los elementos componentes percibidos de la realidad no ordinaria, pero no se identificaría con el razonamiento que habría podido darles significado en sus propios términos. En tales circunstancias, cualquiera podía verse forzado a desarrollar sus propias explicaciones con respecto a áreas idiosincrásicamente elegidas de los fenómenos que había experimentado, y ese proceso involucraría la adopción falaz del punto de vista propuesto por las enseñanzas de don Juan. Sin embargo, la adopción falaz del orden conceptual no parecía exclusiva del aprendiz. En el tema de los enemigos de un hombre de conocimiento, se hallaba también implícito que un hombre, tras haber alcanzado la meta de aprender a mandar a un aliado, aún podía sucumbir a los embates de sus otros dos enemigos: el poder y la vejez. En el esquema de categorización de don Juan, tal derrota significaba que un hombre había caído en una adopción superficial o falaz del orden conceptual, lo mismo que el aprendiz derrotado.

El éxito en la adopción del orden conceptual significaba, en cambio, que el aprendiz había alcanzado la meta operatoria: una adopción de buena fe del punto de vista propuesto en las enseñanzas. Es decir, su adopción del orden conceptual era de buena fe por ser una afiliación completa al significado en tal orden de conceptualización y un compromiso completo con él.

Don Juan nunca clarificó el punto exacto, ni la forma exacta, en que un aprendiz dejaba de ser aprendiz, aunque estaba clara la alusión a que, una vez alcanzada la meta operatoria del sistema —es decir, cuando supiera

once he knew how to command an ally—he would no longer need the teacher for guidance. The idea that the time would come when a teacher's directions would be superfluous implied that the apprentice would succeed in adopting the conceptual order, and in so doing he would acquire the capacity to draw meaningful inferences without the teacher's aid.

Insofar as don Juan's teachings were concerned, and until I discontinued my apprenticeship, the acceptance of special consensus seemed to entail the adoption of two units of the conceptual order: (1) the idea of a reality of special consensus; (2) the idea that the reality of ordinary, everyday-life consensus, and the reality of special consensus, had an equally pragmatic value.

навчиться керувати союзником, — він більше не потребуватиме вчителя, який би його вів. Ідея того, що може настати час, коли вказівки вчителя будуть не потрібні, імпліцитно означала, що учень міг досягти успіху в прийнятті концептуального порядку і, прийнявши його, набути здатність робити змістовні судження без учителевої допомоги.

У тому, що стосувалося вчення дона Хуана, і до того моменту, коли я припинив своє учнівство, прийняття особливого консенсусу, очевидно, передбачало прийняття таких двох структурних одиниць концептуального порядку: (1) ідеї реальності особливого консенсусу; (2) ідеї того, що реальність звичного консенсусу повсякденного життя і реальність особливого консенсусу рівною мірою мали прагматичну цінність.

mandar a un aliado—, ya no se necesitaría la guía del maestro. La idea de que llegaría el tiempo en que las direcciones de un maestro fuesen superfluas implicaba que el aprendiz lograría adoptar el orden conceptual, y al hacerlo adquiriría la capacidad de extraer inferencias significativas sin el auxilio del maestro.

En lo que concernía a las enseñanzas de don Juan, y hasta el momento de interrumpir mi aprendizaje, la aceptación del consenso especial parecía involucrar la adopción de dos unidades del orden conceptual: *1)* la idea de una realidad de consenso especial; *2)* la idea de que la realidad de consenso ordinario, cotidiano, y la realidad de consenso especial tenían un valor igualmente pragmático.

Reality of Special Consensus

The main body of don Juan's teachings, as he himself stated, concerned the use of the three hallucinogenic plants with which he induced states of nonordinary reality. The use of these three plants seems to have been a matter of deliberate intent on his part. He seems to have employed them because each of them possessed different hallucinogenic properties, which he interpreted as the different inherent natures of the powers contained in them. By directing the extrinsic and intrinsic levels of nonordinary reality, don Juan exploited the different hallucinogenic properties until they created in me, as the apprentice, the perception that nonordinary reality was a perfectly defined area, a realm separate from ordinary, everyday life whose inherent properties were revealed as I went along.

Реальність особливого консенсусу

Головний корпус учення дона Хуана, як він сам стверджував, стосувався використання трьох галюциногенних рослин, за допомогою яких він викликав стани незвичайної реальності. Застосування саме цих трьох рослин, очевидно, було питанням свідомого наміру з його боку. Було схоже, що він використовував їх, бо кожна з цих рослин мала інші галюциногенні властивості, які він інтерпретував як різну внутрішню природу сил, що містилися в них. За допомогою керування зовнішнім і внутрішнім рівнями незвичайної реальності дон Хуан використовував ці різні галюциногенні властивості, поки вони не викликали в мене як в учня сприйняття того, що незвичайна реальність являла собою досконало окреслену область, певну царину, яка існувала окремо від звичайного, повсякденного життя і чиї внутрішні властивості відкривалися мені мірою мого просування далі.

La realidad de consenso especial

El cuerpo principal de las enseñanzas de don Juan, como él mismo declaraba, se refería al uso de las tres plantas alucinógenas con las que provocaba estados de realidad no ordinaria. El uso de estas tres plantas parece haber sido asunto de intención deliberada por parte suya. Al parecer, las empleaba porque cada una poseía diferentes propiedades alucinógenas, que don Juan interpretaba como las distintas naturalezas inherentes a los poderes contenidos en ellas. Dirigiendo los niveles extrínseco e intrínseco de la realidad no ordinaria, don Juan explotó las diversas propiedades alucinógenas hasta que éstas crearon en mí, como aprendiz, la percepción de que la realidad no ordinaria era una zona perfectamente definida, un terreno aparte de la vida ordinaria, cotidiana, cuyas propiedades esenciales iban revelándose conforme yo avanzaba.

Nevertheless, it was also possible that the allegedly different properties might have been merely the product of don Juan's own process of directing the intrinsic order of nonordinary reality, although in his teachings he exploited the idea that the power contained in each plant induced states of nonordinary reality which differed from one another. If the latter was true, their differences in terms of the units of this analysis seem to have been in the range of appraisal which one could perceive in the states elicited by each of the three. Owing to the peculiarities of their range of appraisal, all three contributed to producing the perception of a perfectly defined area or realm, consisting of two compartments: the independent range, called the realm of the lizards, or of Mescalito's lessons; and the dependent range, referred to as the area where one would [/could] move by one's own means.

I use the term "nonordinary reality," as already noted, in the sense of extraordinary, uncommon reality. For a beginner apprentice such a reality was by all means unordinary, but the apprenticeship of don Juan's knowledge demanded my compulsory participation and my commitment to pragmatic and experimental practice of whatever I had learned. That meant that I, as the apprentice, had to experience a number of states of nonordinary reality, and that firsthand knowledge would, sooner or later, make the classifications "ordinary" and "nonordinary" meaningless for me. The bona fide adoption of the first unit of the conceptual order would have entailed, then, the idea that there was another separate, but no longer unordinary, realm of reality, the "reality of special consensus."

Accepting as a major premise that the reality of special consensus was a separate

Проте також було можливо, що приписувані рослинам різні властивості могли бути лише результатом власного Донхуанового процесу керування внутрішнім порядком незвичайної реальності, хоча у своєму вченні він розвивав ідею, що сила, яка міститься в кожній рослині, викликала стани незвичайної реальності, котрі відрізнялися один від одного. Якщо останнє твердження було істинним, то відмінності між ними з погляду структурних одиниць цього аналізу полягали, очевидно, у полі оцінки, яке індивідуум міг сприймати в станах, що їх викликала кожна з цих трьох рослин. Через особливості їхнього поля оцінки, всі три рослини сприяли створенню сприйняття досконало окресленої області або царини, яка складалася з двох частин: незалежного поля, називаного цариною ящірок, або уроків Мескаліто; і залежного поля, означуваного як область, у якій індивідуум міг пересуватися за допомогою своїх власних засобів.

Як уже було сказано, я використовую термін «незвичайна реальність» у сенсі екстраординарної, небуденної реальності. Для учня-початківця така реальність, безумовно, була неординарна, але навчання Донхуанового знання вимагало моєї обов'язкової участі й моєї відданості прагматичному й експериментальному практикуванню всього, що я дізнався. Це означало, що я як учень мав досвідчувати цілу низку станів незвичайної реальності, і що це безпосередньо здобуте мною знання раніше чи пізніше зробить класифікації «звичайного» і «незвичайного» такими, що не матимуть для мене ніякого значення. Щиросердне прийняття першої структурної одиниці концептуального порядку мало привести до ідеї існування іншої окремої, але більше не незвичайної царини реальності, «реальності особливого консенсусу».

Якщо взяти за головний засновок те, що реальність особливого консенсусу була

Sin embargo, también era posible que las propiedades supuestamente distintas fuesen tan sólo el producto del proceso, ejecutado por don Juan, de dirigir el orden intrínseco de la realidad no ordinaria, aunque en sus enseñanzas él explotaba la idea de que el poder contenido en cada planta producía estados de realidad no ordinaria que diferían entre sí. De ser cierto esto último, las diferencias, según las unidades de este análisis, parecen haber estado en la gama de evaluación perceptible en los estados provocados por cada una de las plantas. Por peculiaridades de su gama de evaluación, las tres contribuían a producir la percepción de una zona o terreno perfectamente definido, que consistía en dos compartimientos: la gama independiente, llamada el terreno de las lagartijas, o de las lecciones de Mescalito, y la gama dependiente, aludida como la zona donde uno podía desplazarse por sus propios medios.

Como ya se ha anotado, uso el término «realidad no ordinaria» en el sentido de realidad extraordinaria, fuera de lo común. Para un aprendiz principiante, tal realidad era por todos conceptos inusitada, pero el aprendizaje del conocimiento de don Juan exigía mi participación obligatoria y mi compromiso con la práctica pragmática y experimental de lo que yo hubiera aprendido. Eso significaba que yo, como aprendiz, debía experimentar cierto número de estados de realidad no ordinaria, y que el conocimiento obtenido personalmente haría que, tarde o temprano, las clasificaciones «ordinaria» y «no ordinaria» perdiesen sentido para mí. La adopción de buena fe de la primera unidad del orden conceptual habría involucrado, pues, la idea de que había otro reino de la realidad, separado pero ya no inusitado: la «realidad de consenso especial».

El aceptar como premisa mayor que la realidad de consenso especial fuera un reino

realm would have explained meaningfully the idea that the meetings with the allies or with Mescalito took place in a realm that was not illusory.

The Reality of Special Consensus Had Pragmatic Value

The same process of directing the extrinsic and intrinsic levels of nonordinary reality, which seemed to have created the recognition of the reality of special consensus as a separate realm, appeared also to have been responsible for my perception that the reality of special consensus was practical and usable. The acceptance of special consensus on all the states of nonordinary reality, and on all the special states of ordinary reality, was designed to consolidate the awareness that it was equal to the reality of ordinary, everyday-life consensus. This equality was based on the impression that the reality of special consensus was not a realm that could be equated with dreams. On the contrary, it had stable component elements that were subject to special agreement. It was actually a realm where one could perceive the surroundings in a deliberate manner. Its component elements were not idiosyncratic or whimsical, but concise items or events whose existence was attested to by the whole body of teachings.

The implication of the equality was clear in the treatment don Juan accorded to the reality of special consensus, a treatment that was utilitarian and matter of course; not at any time did he refer to it, nor was I required to behave toward it in any but a utilitarian, matter-of-course way. The fact that the two areas were considered

окремою цариною, це б змістовно пояснило ідею того, що зустрічі із союзниками чи з Мескаліто мали місце в певній царині, яка не була ілюзорна.

Реальність особливого консенсусу мала прагматичну цінність

Той самий процес керування зовнішнім і внутрішнім рівнями незвичайної реальності, який, очевидно, породжував визнання реальності особливого консенсусу як окремої царини, мабуть, також зумовив моє сприйняття того, що реальність особливого консенсусу була практична й використовна. Прийняття особливого консенсусу щодо всіх станів незвичайної реальності, а також щодо всіх особливих станів звичайної реальності мало на меті зміцнити усвідомлення того, що він був рівний реальності звичного консенсусу повсякденного життя. Ця рівність ґрунтувалася на загальному уявленні, що реальність особливого консенсусу не була цариною, яку можна ототожнювати зі снами. Навпаки, вона мала сталі складові елементи, щодо яких було можливо досягти особливої згоди. Фактично, це була царина, в якій індивідуум міг сприймати все навколо себе у самохітний спосіб. Її складові елементи не залежали від чиїхось індивідуальних уявлень чи примх, а являли собою виразні речі або події, чиє існування підтверджувалося всім корпусом учення в цілому.

Ця ідея рівності увиразнювалася у ставленні дона Хуана до реальності особливого консенсусу — він ставився до неї як до чогось цілком практичного й самоочевидного; дон Хуан ніколи не демонстрував іншого ставлення, і від мене також вимагалося ставитись до неї винятково з практичного погляду і сприймати як щось природне й самозрозуміле. Проте

aparte habría explicado significativamente la idea de que los encuentros con los aliados o con Mescalito eran en un terreno que no era ilusorio.

La realidad de consenso especial tenía valor pragmático

El mismo proceso de dirigir los niveles extrínseco e intrínseco de la realidad no ordinaria, que al parecer creó el reconocimiento de la realidad de consenso especial como reino separado, también parecía responsable de mi percepción de que la realidad de consenso especial era práctica y utilizable. La aceptación de consenso especial sobre todos los estados de realidad no ordinaria, y sobre todos los estados especiales de realidad ordinaria, estaba planeada para consolidar la conciencia de su igualdad con respecto a la realidad de consenso ordinario, cotidiano. Esta igualdad se basaba en la impresión de que la realidad de consenso especial no era un reino que pudiera equipararse con los sueños. Al contrario, poseía estables elementos componentes que se hallaban sujetos a acuerdo especial. Era, de hecho, un reino donde uno podía percibir los alrededores de una manera deliberada. Sus elementos componentes no eran idiosincrásicos ni caprichosos, sino detalles o hechos concisos cuya existencia era atestiguada por todo el cuerpo de las enseñanzas.

La implicación de la igualdad estaba clara en el tratamiento que don Juan otorgaba a la realidad de consenso especial, un tratamiento utilitario y familiar; en ningún momento se refirió a ella en forma que no fuese utilitaria y familiar, ni requirió que yo lo hiciera. Sin embargo, el hecho de que las dos zonas se consideraran iguales no

equal, however, did not mean that at any moment one could have behaved in exactly the same way in either area. On the contrary, a sorcerer's behavior had to be different since each area of reality had qualities that rendered it utilizable in its own way. The defining factor in terms of meaning seems to have been the idea that such an equality could be measured on the grounds of practical utility. Thus, a sorcerer had to believe that it was possible to shift back and forth from one area to the other, that both were inherently utilizable, and that the only dissimilarity between the two was their different capacity for being used, that is, the different purposes they served.

Yet their separateness seemed to be only an appropriate arrangement that was pertinent to my particular level of apprenticeship, which don Juan used for making me aware that another realm of reality could exist. But from his acts, more than from his statements, I was led to believe that for a sorcerer there was but one single continuum of reality which had two, or perhaps more than two, parts from which he drew inferences of pragmatic value. The bona fide adoption of the idea that the reality of special consensus had pragmatic value would have given a meaningful perspective to movement.

If I had accepted the idea that the reality of special consensus was usable because it possessed inherently utilizable properties which were as pragmatic as those of the reality of everyday consensus, then it would have been logical for me to understand why don Juan exploited the notion of movement in the reality of special consensus at such great length. After accepting the pragmatic

факт, що ці дві царини вважалися рівними одна одній, зовсім не означав, що в кожній із них можна було завжди поводитися в абсолютно однаковий спосіб. Навпаки, поведінка мольфара мала бути різною, бо кожна царина реальності мала властивості, які робили її придатною до використання в її власний спосіб. Визначальним чинником з погляду значення, очевидно, була ідея того, що цю рівність можна було оцінювати на основі практичної корисності. Таким чином, мольфар мав вірити, що було можливо переходити туди й назад з однієї царини до іншої, що вони обидві мали внутрішню властивість бути використовуваними і що єдина відмінність між ними полягала в їхній різній придатності до використання, тобто в різних цілях, яким вони слугували.

Утім, їхня окремішність, очевидно, була лише відповідною побудовою, що підходила для мого конкретного рівня учнівства і яку дон Хуан використовував для того, щоб спонукати мене усвідомити можливість існування іншої царини реальності. Але його дії більше, ніж його твердження, привели мене до переконаності в тому, що для мольфара існував лише один континуум реальності, який складався з двох чи, можливо, більшої кількості частин, на підставі яких мольфар робив судження, що мали прагматичну цінність. Щиросердне прийняття тієї ідеї, що реальність особливого консенсусу мала прагматичну цінність, могла надати переміщенню перспективу, сповнену змісту.

Якби я прийняв ідею того, що реальність особливого консенсусу можна було використовувати, бо вона мала внутрішні властивості придатності до використання, які були такі самі прагматичні, що й властивості повсякденного консенсусу, для мене було б логічно зрозуміти, чому дон Хуан так активно використовував поняття переміщення в реальності особливого консенсусу. Після прийняття

quería decir que en cualquier momento uno hubiese podido tener exactamente la misma conducta en cualquiera de las zonas. Al contrario, la conducta de un brujo tenía que ser distinta, pues cada zona de realidad poseía cualidades que la hacían utilizable a su propio modo. El factor de definición, de acuerdo con su significado, parece haber sido la idea de que tal igualdad podía medirse en relación con la utilidad práctica. Así, un brujo debía creer que era posible trasladarse una y otra vez a una y otra zona, que ambas eran esencialmente utilizables, y que la única diferencia entre las dos era su diferente capacidad de ser usadas, es decir, los distintos propósitos a los que servían.

Empero, su separación parecía ser sólo un ordenamiento adecuado que era característico de mi nivel particular de aprendizaje, y que don Juan la usaba para hacerme tomar conciencia de que podía existir otro reino de realidad. Pero sus actos, más que sus afirmaciones, me llevaron a creer que para un brujo no había sino un solo continuo de realidad que tenía dos partes —o quizá más—, de las cuales él sacaba inferencias de valor pragmático. La adopción de buena fe de la idea de que la realidad de consenso especial tenía valor pragmático habría dado una perspectiva significativa al movimiento.

De haber yo aceptado la idea de que la realidad de consenso especial era utilizable por tener propiedades esencialmente utilizables que eran tan pragmáticas como aquéllas de la realidad de consenso cotidiano, entonces habría sido lógico que yo comprendiera por qué explotaba tan largamente don Juan la noción de movimiento en la realidad de consenso especial. Tras aceptar la existencia pragmática

existence of another reality, the only thing a sorcerer had to do would be to learn the mechanics of movement. Naturally, movement in that instance had to be specialized because it was concerned with the inherent, pragmatic properties of the reality of special consensus.

прагматичного існування іншої реальності єдине, що мав робити мольфар, — це вивчити механіку переміщення. Певна річ, що в цьому випадку переміщення мало бути специфічним, бо воно було пов’язане із внутрішніми прагматичними властивостями реальності особливого консенсусу.

de otra realidad, lo único que un brujo tendría que hacer sería aprender el aspecto mecánico del movimiento. Naturalmente, el movimiento en tal caso debía ser especializado, porque atañía a las propiedades pragmáticas inherentes a la realidad del consenso especial.

SUMMARY

The issues of my analysis have been the following:

1. The fragment of don Juan’s teaching [/teachings] which I have presented here consisted of two aspects: the operative order or the meaningful sequence in which all the individual concepts of his teachings were linked to one another, and the conceptual order or the matrix of meaning in which all the individual concepts of his teaching were embedded.

2. The operative order had four main units with their respective component ideas: (1) the concept “man of knowledge”; (2) the idea that a man of knowledge had the aid of a specialized power called an ally; (3) the idea that an ally was governed by a body of regulations called the rule; and (4) the idea that the corroboration of the rule was subject to special consensus.

3. These four units were related to one another in the following manner: the goal of the operative order was to teach one how to become a man of knowledge; a man of knowledge was different from ordinary men because he had an ally; an ally was a specialized power, which had a rule; one could acquire or tame an ally through the process of verifying its rule in the realm of nonordinary reality and through obtaining special consensus on that corroboration.

РЕЗЮМЕ

Мій аналіз охоплює такі питання:

1. Поданий мною тут фрагмент учення дона Хуана складався з двох аспектів: робочого порядку, або змістовної послідовності, в якій всі окремі концепції його вчення були пов’язані одна з одною, і концептуального порядку, або значеннєвої матриці, до якої були включені всі окремі концепції його вчення.

2. Робочий порядок мав чотири головні структурні одиниці з їхніми відповідними складовими ідеями: (1) концепція «чоловіка знання»; (2) ідея того, що чоловік знання мав допомогу особливої сили, називаної союзником; (3) ідея того, що союзник керувався певною сукупністю положень, називаною правилом; (4) ідея того, що підтвердження правила було предметом особливого консенсусу.

3. Ці чотири структурні одиниці співвідносилися одна з одною у такий спосіб: мета робочого порядку полягала в навчанні індивідуума того, як стати чоловіком знання; чоловік знання відрізнявся від звичайних людей, бо він мав союзника; союзник був особливою силою, яка мала правило; індивідуум міг здобути або приборкати союзника за допомогою процесу підтвердження істинності його правила в царині незвичайної реальності й шляхом отримання особливого консенсусу щодо цього підтвердження.

SUMARIO

Los temas de mi análisis han sido los siguientes:

1. El fragmento de las enseñanzas de don Juan que he presentado aquí constaba de dos aspectos: el orden operativo o la secuencia significativa en que todos los conceptos individuales de sus enseñanzas se eslabonaban el uno con el otro, y el orden conceptual o la matriz de significado en que se hallaban enclavados todos los conceptos individuales de su enseñanza.

2. El orden operativo tenía cuatro unidades principales con sus respectivas ideas componentes: *1)* el concepto «hombre de conocimiento»; *2)* la idea de que un hombre de conocimiento tenía la ayuda de un poder especializado llamado un aliado; *3)* la idea de que un aliado se gobernaba por un cuerpo de regulaciones llamado la regla, y *4)* la idea de que la corroboración de la regla estaba sujeta a consenso especial.

3. Estas cuatro unidades se hallaban relacionadas entre sí de la siguiente manera: la meta del orden operativo era enseñar a uno a convertirse en hombre de conocimiento; un hombre de conocimiento era distinto de los hombres comunes por tener un aliado; un aliado era un poder especializado que tenía una regla; uno podía adquirir o domar un aliado por medio del proceso de verificar su regla en el reino de la realidad no ordinaria, y obteniendo consenso especial sobre esa corroboración.

4. In the context of don Juan's teachings, becoming a man of knowledge was not a permanent accomplishment, but rather a process. That is to say, the factor that made a man of knowledge was not solely the possession of an ally, but the man's lifelong struggle to maintain himself within the boundaries of a system of beliefs. Don Juan's teachings, however, were aimed at practical results, and his practical goal, in relation to teaching how to become a man of knowledge, was to teach how to acquire an ally through learning its rule. Thus the goal of the operative order was to provide one with special consensus on the component elements perceived in nonordinary reality, which were considered to be the corroboration of the ally's rule.

5. In order to provide special consensus on the corroboration of the ally's rule, don Juan had to provide special consensus on the component elements of all the states of nonordinary reality and the special states of ordinary reality elicited in the course of his teachings. Special consensus, therefore, dealt with unordinary phenomena, a fact that permitted me to assume that any apprentice, by accepting special consensus, was led into adopting the conceptual order of the knowledge being taught.

6. From the point of view of my personal stage of learning, I could deduce that up to the time when I withdrew from the apprenticeship don Juan's teachings had fostered the adoption of two units of the conceptual order: (1) the idea that there was a separate realm of reality, another world, which I have called the "reality of special consensus"; (2) the idea that the reality of special consensus, or that other world, was as utilizable as the world of everyday life.

4. У контексті вчення дона Хуана ставання чоловіком знання не було якимось перманентним здобутком, а, скоріше, процесом. Тобто чинник, який робив індивідуума чоловіком знання, не являв собою винятково володіння союзником, а був боротьбою людини протягом усього її життя за те, щоб залишатися в межах певної системи переконань. Водночас вчення дона Хуана мало на меті досягнення практичних результатів, і практична мета дона Хуана щодо навчання того, як стати чоловіком знання, полягала в тому, щоб навчити, як здобути союзника за допомогою опанування його правила. Таким чином, метою робочого порядку було надати індивідууму особливий консенсус щодо тих складових елементів, сприйманих у незвичайній реальності, що, як вважалося, були підтвердженням правила союзника.

5. Для надання особливого консенсусу щодо підтвердження правила союзника дон Хуан мав надати особливий консенсус для складових елементів усіх станів незвичайної реальності й особливих станів звичайної реальності, які він викликав у ході викладу свого вчення. Таким чином, особливий консенсус стосувався незвичайних явищ, і цей факт дозволяв мені припустити, що будь-який учень, шляхом приймання особливого консенсусу, підводився до прийняття концептуального порядку передаваного йому знання.

6. З погляду мого особистого етапу навчання я міг зробити висновок, що до того часу, коли я відмовився від учнівства, вчення дона Хуана культивувало прийняття таких двох структурних одиниць концептуального порядку: (1) ідеї того, що існувала певна окрема царина реальності, інший світ, який я називаю «реальністю особливого консенсусу»; (2) ідеї того, що реальність особливого консенсусу, або цей інший світ, можна було використовувати тією ж мірою, що й світ повсякденного життя.

4. En el contexto de las enseñanzas de don Juan, convertirse en hombre de conocimiento no era un logro permanente, sino más bien un proceso. Es decir, el factor que hacía a un hombre de conocimiento no era solamente la posesión de un aliado, sino la lucha del hombre, durante toda la vida, por mantenerse dentro de los límites de un sistema de creencias. Las enseñanzas de don Juan iban, sin embargo, encaminadas a resultados prácticos, y su meta práctica, en relación con enseñar a convertirse en hombre de conocimiento, era enseñar a adquirir un aliado aprendiendo la regla de éste. Así, la meta del orden operativo era dotarlo a uno de consenso especial sobre los elementos componentes percibidos en la realidad no ordinaria, que se consideraban la corroboración de la regla del aliado.

5. Para aportar consenso especial sobre la corroboración de la regla del aliado, don Juan debía aportar consenso especial sobre los elementos componentes de todos los estados de realidad no ordinaria y los estados especiales de realidad ordinaria inducidos en el curso de sus enseñanzas. Por tanto, el consenso especial trataba con fenómenos fuera de lo ordinario, hecho que me permitió suponer que cualquier aprendiz, al aceptar el consenso especial, era llevado a adoptar el orden conceptual del conocimiento enseñado.

6. Desde el punto de vista de mi etapa personal de aprendizaje, pude deducir que, hasta el tiempo en que me retiré del aprendizaje, las enseñanzas de don Juan habían fomentado la adopción de dos unidades del orden conceptual: *1)* la idea de que existía un reino de realidad separado, otro mundo, que he llamado la «realidad de consenso especial»; *2)* la idea de que la realidad de consenso especial, o ese otro mundo, era tan utilizable como el mundo de la vida cotidiana.

Nearly six years after I had begun the apprenticeship, don Juan’s knowledge became a coherent whole for the first time. I realized that he had aimed at providing a bona fide consensus on my personal findings, and although I did not continue because I was not, nor will I ever be, prepared to undergo the rigors of such a training, my own way to meet his standards of personal exertion was my attempt to understand his teachings. I felt it was imperative to prove, if only to myself, that they were not an oddity.

After I had arranged my structural scheme, and was capable of discarding many data that were superfluous to my initial effort to [/of] uncovering the cogency of his teachings, it became clear to me that they had an internal cohesion, a logical sequence that enabled me to view the entire phenomenon in a light that dispelled the sense of bizarreness which was the mark of all I had experienced. It was obvious to me then that my apprenticeship had been only the beginning of a very long road. And the strenuous experiences I had undergone, which were so overwhelming to me, were but a very small fragment of a system of logical thought from which don Juan drew meaningful inferences for his day-to-day life, a vastly complex system of beliefs in which inquiry was an experience leading to exultation.

Приблизно через шість років після того, як я почав учнівство, знання дона Хуана вперше набуло для мене цілісного й логічно зв’язного вигляду. Я збагнув, що він мав на меті надати мені щирий консенсус стосовно моїх особистих знахідок й отриманих відомостей, і хоча я не продовжував учитися далі через те, що не був (і ніколи не буду) підготовлений переносити тяготи такого навчання, мій власний спосіб відповідати його стандартам щодо докладання особистих зусиль полягав у моїй спробі зрозуміти його вчення. Я відчував настійну потребу довести, нехай лише самому собі, що його вчення не було дивацтвом.

Після того як я впорядкував свою структурну схему і спромігся відкинути багато відомостей, які були зайві для мого первісного намагання розкрити переконливість його вчення, мені стало ясно, що воно мало внутрішню зв’язність, певну логічну послідовність, які давали мені змогу розглядати все це явище цілком у світлі, що повністю розвіювало те відчуття химерності, яким було позначене все досвідчене мною раніше. Мені тоді стало очевидно, що моє учнівство було лише початком дуже довгого шляху. І ті напружені досвіди, крізь які я пройшов, що були такі приголомшливі для мене, становили лише дуже невеликий фрагмент певної системи логічної думки, ґрунтуючись на якій дон Хуан робив змістовні судження для свого повсякденного життя — надзвичайно складної системи переконань, в якій дізнавання було досвідом, що приводив до ейфорії.

Casi seis años después de iniciado mi aprendizaje, el conocimiento de don Juan se volvió un todo coherente por vez primera. Me di cuenta de que él se había propuesto aportar un consenso de buena fe sobre mis hallazgos personales, y aunque no continué porque no me hallaba, ni me hallaré jamás, preparado para soportar los rigores de tal entrenamiento, mi propio modo de cumplir sus normas de esfuerzo personal fue mi intento de comprender sus enseñanzas. Sentí el deber de probar, aunque sólo fuera ante mí mismo, que no eran una rareza.

Tras haber organizado mi esquema estructural, y ya en posibilidad de descartar muchos datos superfluos con relación a mi esfuerzo inicial de descubrir la fuerza lógica de las enseñanzas, se me aclaró que éstas poseían una cohesión interna, una secuencia lógica que me permitía contemplar todo el fenómeno a una luz que disipaba ese sentido de lo grotesco que era la marca de todo cuanto yo había experimentado. Me pareció obvio entonces que mi aprendizaje había sido sólo el principio de un camino muy largo. Y las arduas experiencias que yo había atravesado, tan avasalladoras para mí, eran apenas un fragmento muy pequeño de un sistema de pensamiento lógico del que don Juan sacaba inferencias significativas para su vida cotidiana, un sistema de creencias vastamente complejo donde el acto de indagar era una experiencia que llevaba a la exultación.

APPENDIXES

Appendix A

THE PROCESS OF VALIDATING SPECIAL CONSENSUS

Validating special consensus involved, at every point, the cumulation of don Juan's teachings. For the purpose of explaining the cumulative process, I have arranged the validation of special consensus according to the sequence in which the states of nonordinary reality and special ordinary reality occurred. Don Juan did not seem to have fixed the process of directing the intrinsic order of nonordinary and special ordinary reality in an exact manner; he seemed to have isolated the units for direction in a rather fluid way.

Don Juan began to prepare the background for special consensus by producing the first special state of ordinary reality through the process of manipulating cues about the environment. He isolated by that method certain component elements from the range of ordinary reality, and by isolating them, he directed me to perceive a progression toward the specific, in this instance the perception of colors that seemed to emanate from two small areas on the ground. Upon being isolated those areas of coloration became deprived of ordinary consensus; it seemed that only I was capable of seeing them, and thus they created a special state of ordinary reality.

Isolating those two areas on the ground by depriving them of ordinary consensus served to establish the first link between ordinary and nonordinary reality. Don Juan directed me to perceive a portion of ordi-

ДОДАТКИ

Додаток А

ПРОЦЕС ВАЛІДАЦІЇ ОСОБЛИВОГО КОНСЕНСУСУ

Валідація особливого консенсусу передбачала, в кожній точці, використання всієї сукупності знань учення дона Хуана. Для пояснення цього кумуляційного процесу я проводжу валідацію особливого консенсусу відповідно до послідовності, в якій виникали стани незвичайної реальності й особливої звичайної реальності. Дон Хуан, очевидно, не дотримувався якоїсь однієї чітко визначеної процедури керування внутрішнім порядком незвичайної реальності й особливої звичайної реальності; судячи з усього, він виокремлював певні одиниці для скеровування в доволі плинкий спосіб.

Дон Хуан почав готувати ґрунт для особливого консенсусу шляхом створення першого особливого стану звичайної реальності за допомогою процесу маніпулювання сигналами щодо навколишньої обстановки. У такий спосіб він виокремлював певні складові елементи з поля звичайної реальності і, виділяючи їх, скеровував мене на сприймання прогресії в напрямку до виразності; у даному випадку це було сприймання кольорів, що, здавалося, виходили із двох невеличких ділянок на землі. Після виокремлення цих ділянок забарвлення вони стали позбавлені звичного консенсусу; очевидно, лише я один був здатен бачити їх і, таким чином, вони створювали особливий стан звичайної реальності.

Виокремлення цих двох ділянок на землі за допомогою позбавлення їх звичного консенсусу слугувало для встановлення першої сполучної ланки між звичайною і незвичайною реальністю. Дон Хуан скеровував мене

APÉNDICES

Apéndice A

EL PROCESO DE VALIDAR EL CONSENSO ESPECIAL

Validar el consenso especial involucraba, en cada punto, la acumulación de las enseñanzas de don Juan. Para el propósito de explicar el proceso acumulativo, he ordenado la validación de consenso especial de acuerdo con la secuencia en que ocurrieron los estados de realidad no ordinaria y de realidad ordinaria especial. Don Juan no parecía haber fijado el proceso de dirigir en forma exacta el orden intrínseco de la realidad no ordinaria y de la ordinaria especial; parecía haber aislado las unidades para dirección, de modo bastante fluido.

Don Juan empezó a preparar el terreno para el consenso especial produciendo el primer estado especial de realidad ordinaria mediante el proceso de manipular indicaciones acerca del ámbito. Aisló por tal método ciertos elementos componentes de la gama de la realidad ordinaria, y aislándolos me hizo percibir una progresión hacia lo específico, en este caso la percepción de colores que parecían emanar de dos pequeñas zonas sobre el suelo. Aisladas, tales zonas de color quedaban privadas de consenso ordinario; al parecer, sólo yo era capaz de verlas, y así creaban un estado especial de realidad ordinaria.

El aislar aquellas dos zonas sobre el suelo privándolas de consenso ordinario servía para establecer el primer eslabón entre la realidad ordinaria y la no ordinaria. Don Juan me dirigió a percibir en forma

nary reality in an unaccustomed manner; that is, he changed certain ordinary elements into items that needed special consensus.

The aftermath of the first special state of ordinary reality was my recapitulation of the experience; from it don Juan selected the perception of different areas of coloration as the units for positive emphasis. He isolated for negative emphasis the account of my fear and fatigue, and the possibility of my lacking persistence.

During the subsequent preparatory period he placed the bulk of speculation on the units he had isolated, and he carried over the idea that it was possible to detect in the surroundings more than the usual. From the units drawn from my recapitulation don Juan also introduced some of the component concepts of man of knowledge.

As the second step in preparing special consensus on the corroboration of the rule, don Juan induced a state of nonordinary reality with *Lophophora williamsii*. The total content of that first state of nonordinary reality was rather vague and disassociated, yet the component elements were very well defined; I perceived its characteristics of stability, singularity, and lack of ordinary consensus almost as clearly as in later states. These characteristics were not so obvious, perhaps because of my lack of proficiency; it was the first time I had experienced nonordinary reality.

It was impossible to ascertain the effect of don Juan's previous directing on the actual course of the experience; however, his mastery in directing the outcome of subsequent states of nonordinary reality was very clear from that point on.

From my recapitulation of the experience, he selected the units to direct the

на сприймання певної частини звичайної реальності в незвичний для мене спосіб, тобто він змінював певні звичайні елементи на речі, що потребували особливого консенсусу.

Відгомоном першого особливого стану звичайної реальності було моє перепроживання всього досвіду; з нього дон Хуан відібрав сприйняття різних ділянок забарвлення як одиниць для позитивного наголошування. Для негативного наголошування він виокремив розповідь про мій страх і втому, а також можливість нестачі в мене наполегливості.

Під час наступного підготовчого періоду він зосередив основну частину своїх розмірковувань на виокремлених ним одиницях і розвинув ідею можливості виявляти в навколишньому більше, ніж ми звикли. За допомогою одиниць, відібраних із мого перепроживання, дон Хуан також ознайомив мене з деякими складовими концепціями чоловіка знання.

Як другий крок у підготовці особливого консенсусу щодо підтвердження правила дон Хуан викликав стан незвичайної реальності за допомогою *Lophophora williamsii*. Увесь зміст цього першого стану незвичайної реальності був досить розпливчастий і незв'язний, проте всі складові елементи були дуже добре визначені; я сприймав його відмітні риси сталості, осібності й відсутності звичного консенсусу так само чітко, як і в пізніших станах. Ці відмітні риси були не такі очевидні, можливо, через мою недостатню підготовленість — я вперше досвідчував незвичайну реальність.

Було неможливо з'ясувати вплив попереднього Донхуанового скеровування на фактичний перебіг цього досвіду; проте з того часу й надалі його майстерність у скеровуванні результату наступних станів незвичайної реальності була абсолютно очевидна.

З мого перепроживання цього він відібрав певні одиниці для скеровування прогресії до

desacostumbrada una porción de realidad ordinaria; es decir, transformó ciertos elementos ordinarios en cosas que necesitaban un consenso especial.

El epílogo del primer estado especial de realidad ordinaria fue mi recapitulación de la experiencia; de ella, don Juan seleccionó la percepción de diferentes zonas de color como las unidades para el hincapié positivo. Aisló para el hincapié negativo el recuento de mi miedo y mi fatiga, y la posibilidad de que yo careciese de persistencia.

Durante el subsiguiente período preparatorio, colocó el grueso de la especulación sobre las unidades que había aislado, y trasladó la idea de que era posible advertir en los alrededores más de lo acostumbrado. Basado en las unidades extraídas de mi recapitulación, don Juan introdujo también algunos de los conceptos componentes del hombre de conocimiento.

Como el segundo paso para preparar el consenso especial sobre la corroboración de la regla, don Juan provocó un estado de realidad no ordinaria, con la *Lophophora williamsii*. El contenido total de ese primer estado de realidad no ordinaria era un tanto vago y disociado, pero los elementos componentes se hallaban muy bien definidos; percibí sus características de estabilidad, singularidad y carencia de consenso ordinario casi con tanta claridad como en estados posteriores. Tales características no eran tan obvias, acaso por mi falta de pericia; se trataba de la primera vez que yo había experimentado realidad no ordinaria.

Fue imposible determinar el efecto de la dirección previa de don Juan sobre el curso concreto de la experiencia; empero, su maestría para dirigir el resultado de estados subsiguientes de realidad no ordinaria fue muy clara desde ese punto.

De mi recapitulación de la experiencia, seleccionó las unidades para dirigir la

progression toward specific single forms and specific total results. He took the account of my actions with a dog and connected it with the idea that Mescalito was a visible entity. It was capable of adopting any form; above all it was an entity outside oneself.

The account of my actions also served don Juan in setting the progression toward a more extensive range of appraisal; in this instance the progression was toward a dependent range. Don Juan placed positive emphasis on the notion that I had moved and acted in nonordinary reality almost as I would have in everyday life.

The progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality was set by giving negative emphasis to the account of my incapacity to pay logical attention to the perceived component elements. Don Juan hinted that it would have been possible for me to examine the elements with detachment and accuracy; this idea brought forth two general characteristics of nonordinary reality, that it was pragmatic and that it had component elements that could be assessed sensorially.

The lack of ordinary consensus for the component elements was brought forth dramatically by an interplay of positive and negative emphasis placed on the views of onlookers who observed my behavior during the course of that first state of nonordinary reality.

The preparatory period following the first state of nonordinary reality lasted more than a year. Don Juan employed that time to introduce more component concepts of man of knowledge, and to disclose some parts of the rule of the two allies. He elicited also a shallow state of nonordinary reality in order to test my

чітко окреслених одиничних форм і до виразних загальних результатів. Він узяв до уваги звіт про мої дії із собакою і пов’язав його з ідеєю того, що Мескаліто був видимою сутністю. Він був здатний приймати будь-яку форму; передусім, він був сутністю поза самою людиною.

Звіт про мої дії також допомагав дону Хуану встановлювати прогресію до ширшого поля оцінки; у цьому разі прогресія була в напрямку залежного поля. Дон Хуан робив позитивне наголошування на ідеї того, що я рухався і діяв у незвичайній реальності майже так само, як робив би це в повсякденному житті.

Прогресія до більш прагматичного використання незвичайної реальності встановлювалася шляхом негативного наголошування на моїй нездатності приділяти логічну увагу сприйманим складовим елементам. Дон Хуан давав зрозуміти, що я міг би досліджувати ці елементи безсторонньо і ретельно; ця ідея породжувала дві загальні характерні ознаки незвичайної реальності: вона була прагматична й мала складові елементи, які можна було оцінювати за допомогою органів чуття.

Відсутність звичного консенсусу щодо складових елементів була породжена в драматичний спосіб за допомогою взаємодії позитивного й негативного наголошування на поглядах свідків, які спостерігали за моєю поведінкою під час того першого стану незвичайної реальності.

Підготовчий період, що розпочався після першого стану незвичайної реальності, тривав понад один рік. Дон Хуан використовував цей час для ознайомлення мене з іншими складовими концепціями чоловіка знання, а також щоб відкрити деякі частини правила двох союзників. Він також викликав неглибокий стан незвичайної реальності, щоб перевірити

progresión hacia formas individuales específicas y resultados totales específicos. Tomó el recuento de mis acciones con un perro y lo conectó con la idea de que Mescalito era un ente visible. Era capaz de adoptar cualquier forma; sobre todo, era un ente fuera de uno mismo.

El relato de mis acciones también servía a don Juan para orientar la progresión hacia una gama de evaluación más extensa; en este caso la progresión fue hacia una gama dependiente. Don Juan hizo un hincapié positivo en la noción de que yo me había desplazado y portado en la realidad no ordinaria casi como lo hubiera hecho en la vida cotidiana.

La progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria fue fijada mediante un hincapié negativo al relato de mi incapacidad de prestar atención lógica a los elementos componentes percibidos. Don Juan insinuó que me habría sido posible examinar los elementos con despego y exactitud; esta idea hizo resaltar dos características generales de la realidad no ordinaria: que era pragmática y que tenía elementos componentes que podían valuarse sensorialmente.

La falta de consenso ordinario para los elementos componentes se destacó dramáticamente por un juego de hincapié positivo y negativo hecho sobre los modos de ver de personas que observaron mi conducta durante el curso de ese primer estado de realidad no ordinaria.

El período preparatorio posterior al primer estado de realidad no ordinaria duró más de un año. Don Juan pasó ese tiempo en introducir más conceptos componentes de hombre de conocimiento, y en revelar algunas partes de la regla de los dos aliados. Provocó asimismo un estado superficial de realidad no ordinaria con el fin de probar mi

affinity with the ally contained in *Datura inoxia*. Don Juan used whatever vague sensations I had in the course of that shallow state to delineate the general characteristics of the ally by contrasting it with what he had isolated as Mescalito's perceivable characteristics.

The third step in preparing the special consensus on the corroboration of the rule was to elicit another state of nonordinary reality with *Lophophora williamsii*. Don Juan's previous directing seems to have guided me to perceiving this second state of nonordinary reality in the following manner:

The progression toward the specific created the possibility of visualizing an entity whose form had changed remarkably, from the familiar shape of a dog in the first state to the completely unfamiliar form of an anthropomorphic composite that existed, seemingly, outside myself.

The progression toward a more extensive range of appraisal was evident in my perception of a journey. In the course of that journey the range of appraisal was both dependent and independent, although a majority of the component elements depended on the environment of the preceding state of ordinary reality.

The progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality was, perhaps, the most outstanding feature of my second state. It became evident to me, in a complex and detailed manner, that one could move around in nonordinary reality.

I also examined the component elements with detachment and accuracy. I perceived their stability, singularity, and lack of consensus very clearly.

From my recapitulation of the experience, don Juan emphasized the following: For the progression toward the specific he

мою спорідненість із союзником, який міститься в *Datura inoxia*. Дон Хуан використовував усі мої розпливчасті відчуття протягом цього неглибокого стану для окреслення загальних відмітних рис цього союзника, протиставляючи його тому, що він виділив як характерні властивості Мескаліто, які можна сприймати.

Третій крок у підготовці особливого консенсусу щодо підтвердження правила полягав у тому, щоб викликати ще один стан незвичайної реальності за допомогою *Lophophora williamsii*. Попереднє скерування з боку дона Хуана, очевидно, привело мене до сприймання цього другого стану незвичайної реальності у такий спосіб:

Прогресія до виразності створила можливість візуалізації певної сутності, чия форма дивовижно змінилася від знайомої форми собаки в першому стані до цілковито незнайомої форми антропоморфного складеного об'єкта, що існував, очевидно, поза мною.

Прогресія до ширшого поля оцінки була очевидна в моєму сприйнятті подорожі. Протягом цієї подорожі поле оцінки було як залежним, так і незалежним, хоча більшість складових елементів залежали від навколишніх умов попереднього стану звичайної реальності.

Прогресія до більш прагматичного використання незвичайної реальності була, мабуть, найбільш неординарною рисою мого другого стану. У складний і детальний спосіб мені стало очевидно, що в незвичайній реальності можна пересуватися.

Я також безсторонньо й ретельно досліджував її складові елементи. Я дуже чітко сприймав їхню сталість, осібність і відсутність консенсусу.

З мого перепроживання цього досвіду дон Хуан акцентував увагу на таких аспектах: Щодо прогресії до виразності він зробив

afinidad con el aliado contenido en la *Datura inoxia*. Don Juan aprovechó las vagas sensaciones que tuve en el curso de ese estado para delinear las características del aliado contrastándolo con lo que había aislado como características perceptibles de Mescalito.

El tercer paso al preparar el consenso especial sobre la corroboración de la regla fue provocar otro estado de realidad no ordinaria con la *Lophophora williamsii*. El encauzamiento previo de don Juan me había guiado a percibir este estado de realidad no ordinaria en la siguiente manera:

La progresión hacia lo específico creó la posibilidad de visualizar un ente cuya forma había cambiado notablemente, de la familiar figura de un perro en el primer estado a la forma completamente inusitada de un compuesto antropomórfico que existía, al parecer, fuera de mí mismo.

La progresión hacia una gama de evaluación más extensa fue evidente en mi percepción de un viaje. En el curso de tal viaje, la gama de evaluación fue tanto dependiente como independiente, aunque una mayoría de los elementos componentes dependían del ámbito del estado precedente de realidad ordinaria.

La progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria fue, quizá, el rasgo más sobresaliente de mi segundo estado. Me resultó evidente, en forma compleja y detallada, que uno podía desplazarse en la realidad no ordinaria.

También examiné los elementos componentes con despego y exactitud. Percibí muy claramente su estabilidad, singularidad y carencia de consenso.

De mi recapitulación de la experiencia, don Juan subrayó lo siguiente: Para la progresión hacia lo específico hizo hincapié

gave positive emphasis to my account that I had seen Mescalito as an anthropomorphic composite. The bulk of speculation on this area was centered on the idea that Mescalito was capable of being a teacher, and also a protector.

In order to direct the progression toward a more extensive range of appraisal, don Juan placed positive emphasis on the account of my journey, which obviously had taken place in the dependent range; he also put positive emphasis on my version of the visionary scenes I viewed on the hand of Mescalito, scenes that seemed to be independent of the component elements of the preceding ordinary reality.

The account of my journey, and the scenes viewed on Mescalito's hand, also enabled don Juan to direct the progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality. He first put forth the idea that it was possible to obtain direction; second, he interpreted the scenes as lessons concerning the right way to live.

Some areas of my recapitulation which deal [/dealt] with the perception of superfluous composites were not emphasized at all, because they were not useful for setting the direction of the intrinsic order.

The next state of nonordinary reality, the third one, was induced for the corroboration of the rule with the ally contained in *Datura inoxia*. The preparatory period was important and noticeable for the first time. Don Juan presented the manipulatory techniques and disclosed that the specific purpose I had to corroborate was divination.

His previous directing of the three aspects of the intrinsic order seemed to have produced the following results: The progression toward the specific was manifested

позитивне наголошування на моєму звіті про те, що я бачив Мескаліто як певний антропоморфний складений об'єкт. Основна частина його розмірковувань щодо цього фрагмента розповіді зосереджувалася навколо ідеї, що Мескаліто міг бути вчителем, а також захисником.

Для того щоб скерувати прогресію до ширшого поля оцінки, дон Хуан зробив позитивне наголошування на звіті про мою подорож, яка очевидно мала місце в залежному полі; він також зробив позитивне наголошування на моїй версії провидницьких сцен, які я бачив на долоні Мескаліто, — сцен, що здавалися незалежними від складових елементів попередньої звичайної реальності.

Звіт про мою подорож і сцени, побачені на долоні Мескаліто, також дали дону Хуану змогу скеровувати прогресію до більш прагматичного використання незвичайної реальності. Спершу він висунув ідею про те, що можливо дістати провід; по-друге, він витлумачив ці сцени як уроки, що стосувалися правильного способу життя.

На деяких фрагментах мого перепроживання, які стосувалися сприймання непотрібних складених речей, узагалі не робилося ніякого наголошування, бо вони не були придатні для встановлення напрямку внутрішнього порядку.

Наступний, третій стан незвичайної реальності був викликаний для підтвердження правила союзника, який містився в *Datura inoxia*. Підготовчий період був важливий і помітний — таке було вперше. Дон Хуан розповів мені про техніки маніпулювання і відкрив, що особливою метою, яку я мав підтвердити, було ворожіння.

Судячи з усього, його попереднє скеровування трьох аспектів внутрішнього порядку дало такі результати: прогресія до виразності проявилася в моїй здатності

positivo en mi relato de haber visto a Mescalito como un compuesto antropomórfico. El grueso de la especulación sobre esta zona se centró en la idea de que Mescalito era capaz de ser un maestro, y asimismo un protector.

Para dirigir la progresión hacia una gama más extensa de evaluación, don Juan hizo hincapié positivo en el relato de mi viaje, que obviamente había tenido lugar en la gama dependiente; también hizo hincapié positivo en mi versión de las escenas visionarias que contemplé en la mano de Mescalito, escenas que parecían independientes de los elementos componentes de la previa realidad ordinaria.

El relato de mi viaje, y las escenas vistas en la mano de Mescalito también permitieron a don Juan dirigir la progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria. Primero, expuso la idea de que era posible obtener dirección; segundo, interpretó las escenas como lecciones referentes a la forma correcta de vivir.

Algunas partes de mi recapitulación, que trataban de la percepción de compuestos superfluos, no se subrayaron en absoluto, pues no eran útiles para fijar la dirección del orden intrínseco.

El siguiente estado de realidad no ordinaria, el tercero, fue inducido para la corroboración de la regla con el aliado contenido en la *Datura inoxia*. El periodo preparatorio fue importante y perceptible por vez primera. Don Juan presentó las técnicas manipulatorias y reveló que el propósito especial que yo debía corroborar era la adivinación.

Su encauzamiento previo de los tres aspectos del orden intrínseco pareció haber producido los siguientes resultados: La progresión hacia lo específico se manifestó en mi capacidad de

in my capacity to perceive an ally as a quality; that is, I verified the assertion that an ally was not visible at all. The progression toward the specific also produced the peculiar perception of a series of images very similar to those I had viewed on Mescalito's hand. Don Juan interpreted these scenes as divination, or the corroboration of the specific purpose of the rule.

Perceiving that series of scenes entailed also a progression toward a more extensive range of appraisal. This time the range was independent of the environment of the preceding ordinary reality. The scenes did not appear to be superimposed on the component elements, as had the images I viewed on Mescalito's hand; in fact, there were no other component elements besides those that were part of the scenes. In other words, the total range of appraisal was independent.

The perception of a completely independent range also exhibited progression toward a more pragmatic use of non-ordinary reality. Divining implied that one could give a utilitarian value to whatever had been seen.

For the purpose of directing the progression toward the specific, don Juan put positive emphasis on the idea that it was impossible to move by one's own means in the independent range of appraisal. He explained movement there as being indirect, and as being accomplished, in this particular instance, by the lizards as instruments. In order to set the direction of the second aspect of the intrinsic level, the progression toward a more extensive range of appraisal, he centered the bulk of speculation on the idea that the scenes I had perceived, which were the answers to divination, could have been examined and extended for as long as I wanted. For guid-

сприймати союзника як певну якість; тобто я підтвердив істинність його твердження стосовно того, що союзник був абсолютно невидимий. Прогресія до виразності також викликала особливе сприйняття серії образів, дуже подібних до побачених мною на долоні Мескаліто. Дон Хуан витлумачив ці сцени як пов'язані з ворожінням, або як підтвердження особливої мети правила.

Сприймання цієї серії сцен також мало наслідком прогресію до ширшого поля оцінки. Цього разу поле оцінки не залежало від навколишніх умов попередньої звичайної реальності. Судячи з усього, ці сцени не накладалися на складові елементи, на відміну від образів, які я бачив на долоні Мескаліто; насправді, не було жодних інших складових елементів, окрім тих, що були частиною цих сцен. Інакше кажучи, усе поле оцінки було незалежне.

Сприйняття повністю незалежного поля оцінки також виявило прогресію до більш прагматичного використання незвичайної реальності. Ворожіння передбачало можливість надання індивідуумом утилітарної цінності всьому побаченому ним.

З метою скеровування прогресії до виразності дон Хуан зробив позитивне наголошування на ідеї щодо неможливості пересування своїми власними засобами в незалежному полі оцінки. Він пояснював переміщення там як непряме, і зазначав, що в цьому конкретному випадку воно здійснювалося ящірками, які виконували роль інструментів. Для того щоб установити напрямок другого аспекту внутрішнього рівня — прогресії до ширшого поля оцінки, — він зосередив основну частину своїх розмірковувань на ідеї того, що сцени, які я сприймав і які були відповідями на моє ворожіння, можна було досліджувати і продовжувати так довго, як я того хотів. Для

percibir un aliado como una cualidad; esto es, verifiqué la aseveración de que un aliado no era visible en absoluto. La progresión hacia lo específico también produjo la peculiar percepción de una serie de imágenes muy similares a las que había visto en la mano de Mescalito. Don Juan interpretó estas escenas como adivinación, o como corroboración del propósito específico de la regla.

Percibir esa serie de escenas involucró también una progresión hacia una gama más extensa de apreciación. Esta vez la gama era independiente del ámbito de la realidad ordinaria previa. Las escenas no parecían hallarse sobreimpuestas en los elementos componentes, como las imágenes que vi en la mano de Mescalito; de hecho, no había otros elementos componentes además de aquellos que eran parte de las escenas. En otras palabras, la gama total de evaluación fue independiente.

La percepción de una gama por completo independiente también mostró progresión hacia un uso más pragmático de la realidad ordinaria. La adivinación implicaba que uno podía dar un valor utilitario a lo que hubiera visto.

Para el objeto de dirigir la progresión hacia lo específico, don Juan hizo hincapié positivo en la idea de que era imposible moverse por los propios medios en la gama independiente de evaluación. Explicó que allí el movimiento era indirecto, y que se realizaba, en este caso particular, por medio de las lagartijas como instrumentos. Para fijar la dirección del segundo aspecto del nivel intrínseco, la progresión hacia una gama de apreciación más extensa, don Juan centró el grueso de la especulación en la idea de que las escenas percibidas por mí, que eran las respuestas a la adivinación, habrían podido ser examinadas y prolongadas tanto como yo quisiera. Para

ing the progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality, don Juan placed positive emphasis on the idea that the topic to be divined had to be simple and direct in order to obtain a result that could be usable.

The fourth state of nonordinary reality was elicited also for the corroboration of the rule of the ally contained in *Datura inoxia*. The specific purpose of the rule to be corroborated had to do with bodily flight as another aspect of movement.

A result of directing the progression toward the specific may have been the perception of soaring bodily through the air. That sensation was acute, although it lacked the depth of all the earlier perceptions of acts that I had presumably performed in nonordinary reality. Bodily flight appeared to have taken place in a dependent range of appraisal, and it appeared to have entailed moving by one's own power, which may have been the result of a progression toward a wider range of appraisal.

Two other aspects of the sensation of soaring through the air may have been the product of directing the progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality. They were, first, the perception of distance, a perception that created the feeling of an actual flight, and second, the possibility of acquiring direction in the course of that alleged movement.

During the subsequent preparatory period don Juan speculated on the supposedly deleterious nature of the ally contained in *Datura inoxia*. And he isolated the following areas of my account: For directing the progression toward the specific, he placed positive emphasis on my recollection of having soared through the air. Although I did not perceive the component elements of

скеровування прогресії до більш прагматичного використання незвичайної реальності дон Хуан робив позитивне наголошування на ідеї, що для одержання придатного до використання результату тема, яка була предметом ворожіння, мала бути проста і чітка.

Четвертий стан незвичайної реальності також був викликаний для підтвердження правила союзника, який містився в *Datura inoxia*. Особлива мета правила, що мало бути підтверджене, стосувалася тілесного польоту як іще одного аспекту пересування.

Одним із можливих результатів скеровування прогресії до виразності було сприйняття ширяння тілом крізь повітря. Це було гостре відчуття, хоча йому бракувало глибини всіх попередніх сприйняттів дій, які я, імовірно, виконував у незвичайній реальності. Очевидно, тілесний політ відбувався в залежному полі оцінки і, судячи з усього, він мав наслідком пересування за допомогою власної сили, що могло бути результатом прогресії до ширшого поля оцінки.

Два інші аспекти відчуття ширяння крізь повітря могли бути наслідком скеровування прогресії до більш прагматичного використання незвичайної реальності. Це було, по-перше, сприймання відстані — сприймання, яке створювало відчуття реального польоту, і, по-друге, можливість діставати напрямок у процесі цього нібито реального руху.

Під час наступного підготовчого періоду дон Хуан розмірковував про здогадно шкідливу природу союзника, який містився в *Datura inoxia*. Він виокремив такі частини мого звіту: Для скеровування прогресії до виразності він зробив позитивне наголошування на моєму перепроживанні того, як я ширяв крізь повітря. Хоча я не сприймав складові елементи цього стану незвичайної

guiar la progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria, don Juan hizo hincapié positivo en la idea de que lo que se adivinara debía ser sencillo y directo para obtener un resultado utilizable.

El cuarto estado de realidad no ordinaria se provocó asimismo para la corroboración de la regla del aliado contenido en la *Datura inoxia*. El propósito específico que de la regla debía corroborarse tenía que ver con el vuelo corporal como otro aspecto del movimiento.

Un resultado del dirigir la progresión hacia lo específico puede haber sido la percepción de remontarse corporalmente por los aires. Tal sensación fue aguda, aunque le faltaba la profundidad de todas las anteriores percepciones de actos que yo supuestamente había ejecutado en la realidad no ordinaria. El vuelo corporal pareció tener lugar en una gama de evaluación dependiente, y al parecer involucraba el moverse por fuerza propia, lo cual pudo ser el resultado de una progresión hacia una gama de evaluación más amplia.

Otros dos aspectos de la sensación de remontarse por el aire pueden haber sido producto del dirigir la progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria. Eran, primero, la percepción de distancia, percepción que creó la sensación de un auténtico vuelo, y segundo, la posibilidad de adquirir dirección en el curso de tal supuesto desplazamiento.

Durante el período preparatorio subsiguiente, don Juan especuló sobre la naturaleza, considerada nociva, del aliado contenido en la *Datura inoxia*. Y aisló las siguientes partes de mi relato. Para dirigir la progresión hacia lo específico, hizo hincapié positivo en mi remembranza de haberme remontado por los aires. Aunque no percibí los elementos componentes de aquel estado de

that state of nonordinary reality with the clarity that was customary by then, my sensation of movement was very definite, and don Juan used it to reinforce the specific result of movement. The progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality was established by centering the bulk of speculation on the idea that sorcerers could fly over enormous distances, a speculation that gave rise to the possibility that one could move in the dependent range of appraisal and then switch such movement over into ordinary reality.

The fifth state of nonordinary reality was produced by the ally contained in *Psilocybe mexicana*. It was the first time that the plant was used, and the state that ensued was more in line with a test than with an attempt to corroborate the rule. In the preparatory period don Juan presented only a manipulatory technique; as he did not disclose the specific purpose to be verified I did not believe the state was elicited to corroborate the rule. Yet the direction of the intrinsic level of nonordinary reality set earlier appeared to have terminated in the following results.

Directing the progression toward specific total results produced in me the perception that the two allies were different from each other, and that each was different from Mescalito. I perceived the ally contained in *Psilocybe mexicana* as a quality—formless and invisible, and producing a sensation of bodilessness. The progression toward a more extensive range of appraisal resulted in the sensation that the total environment of the preceding ordinary reality, which remained within my awareness, was usable in nonordinary reality; that is, the expansion of the dependent range seemed to

реальності з тією чіткістю, що стала звичною для мене на той час, моє відчуття руху було дуже виразне, і дон Хуан використовував його для посилення особливого результату руху. Прогресія до більш прагматичного використання незвичайної реальності встановлювалася шляхом зосередження основної частини розмірковувань на ідеї того, що мольфари могли літати на величезні відстані; це міркування зумовлювало можливість для індивідуума пересуватися в залежному полі оцінки, а потім переводити такий рух у звичайну реальність.

П’ятий стан незвичайної реальності був створений союзником, який містився всередині *Psilocybe mexicana*. Це був перший випадок, коли використовувалася ця рослина, і отриманий у результаті стан більше нагадував певний тест, ніж спробу підтвердити правило. Під час підготовчого періоду дон Хуан повідомив мені лише маніпуляційну техніку; оскільки він не розкрив особливої мети, яку потрібно було перевірити, я не вважав, що цей стан був викликаний для підтвердження правила. І все ж попереднє скеровування внутрішнього рівня незвичайної реальності, очевидно, привело в кінцевому підсумку до таких наведених нижче результатів.

Скеровування прогресії до виразних загальних результатів викликало в мене сприйняття, що ці два союзники відрізнялися один від одного і що кожний із них відрізнявся від Мескаліто. Я сприймав союзника, що містився всередині *Psilocybe mexicana*, як певну якість — безформну і невидиму, що створює відчуття безтілесності. Прогресія до ширшого поля оцінки мала наслідком відчуття, що всю навколишню обстановку попередньої звичайної реальності, яка залишалася в межах мого усвідомлення, можна було використовувати в незвичайній реальності; тобто розширення залежного

realidad no ordinaria con la claridad que ya entonces era costumbre, mi sensación de movimiento fue muy definida, y don Juan la usó para reforzar el resultado específico del movimiento. La progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria se estableció centrando el grueso de la especulación en la idea de que los brujos podían recorrer, volando, distancias enormes: especulación que hacía surgir la posibilidad de desplazarse por la gama de evaluación dependiente y luego prolongar tal movimiento en la realidad ordinaria.

El quinto estado de realidad no ordinaria fue producido por el aliado contenido en la *Psilocybe mexicana*. Fue la primera vez que se usó la planta, y el estado consiguiente tuvo más en común con una prueba que con un intento de corroborar la regla. En el período preparatorio, don Juan presentó sólo una técnica de manipulación; como no reveló el propósito específico a verificar, no creí que el estado se indujera para corroborar la regla. Sin embargo, la dirección antes fijada del nivel intrínseco de la realidad no ordinaria pareció culminar en los siguientes resultados.

El encauzamiento de la progresión hacia resultados totales específicos produjo en mí la percepción de que los dos aliados eran diferentes entre sí, y cada uno de Mescalito. Percibí al aliado contenido en la *Psilocybe mexicana* como una cualidad: amorfo e invisible, e inductor de una sensación de incorporeidad. La progresión hacia una gama de apreciación más extensa desembocó en la sensación de que el ámbito total de la realidad ordinaria precedente, que permanecía dentro de mi conciencia, era utilizable en la realidad no ordinaria; es decir, la expansión de la gama dependiente

have covered everything. The progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality produced the peculiar perception that I could go through the component elements within the dependent range of appraisal, in spite of the fact that they appeared to be ordinary elements of everyday life.

Don Juan did not demand the usual recapitulation of the experience; it was as if the absence of a specific purpose had made this state of nonordinary reality only a prolonged transitional stage. During the subsequent preparatory period, however, he speculated on certain observations he had made on my behavior during the course of the experience.

He placed negative emphasis on the logical impasse that prevented my believing that one could go through things or beings. With that speculation he directed the progression toward a specific total result of movement through the component elements of nonordinary reality perceived within the dependent range of appraisal.

Don Juan used those same observations to direct the second aspect of the intrinsic level, a more extensive range of appraisal. If movement through things and beings was possible, then the dependent range had to expand accordingly; it had to cover the total environment of the preceding ordinary reality which was within one's awareness at any given time, since movement entailed a constant change of surroundings. In the same speculation it was also implicit that nonordinary reality could have been used in a more pragmatic manner. Moving through objects and beings implied a definite point of advantage which was

поля оцінки, очевидно, охоплювало все. Прогресія до більш прагматичного використання незвичайної реальності створила особливе сприйняття, що я міг проходити крізь складові елементи в межах залежного поля оцінки, попри той факт, що вони, як здавалося, були звичайними елементами повсякденного життя.

Дон Хуан не вимагав від мене звичайного перепроживання цього досвіду; це було так, ніби відсутність особливої мети зробила цей стан незвичайної реальності лише продовженням перехідної стадії. Проте під час наступного підготовчого періоду він розмірковував про деякі свої спостереження щодо моєї поведінки, зроблені ним під час цього досвіду.

Він зробив негативне наголошування на логічній безпорадності, яка заважала мені повірити в можливість проходження крізь матеріальні об'єкти й живих істот. За допомогою цих розмірковувань він скеровував прогресію до виразного загального результату пересування крізь складові елементи незвичайної реальності, сприймані в залежному полі оцінки.

Дон Хуан використовував ті самі спостереження для скеровування другого аспекту внутрішнього рівня — ширшого поля оцінки. Якщо було можливо рухатися крізь матеріальні об'єкти й живих істот, тоді мало відповідно розширитися залежне поле оцінки; воно мало охоплювати все середовище попередньої звичайної реальності, яка була в межах усвідомлення індивідуума в будь-який визначений момент часу, бо цей рух мав наслідком постійну зміну навколишніх умов. Із тих самих його розмірковувань також імпліцитно випливало, що незвичайну реальність можна було використовувати в прагматичніший спосіб. Пересування крізь матеріальні об'єкти й живих істот непрямо означало

parecía haberlo cubierto todo. La progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria produjo la peculiar percepción de que yo podía atravesar los elementos componentes dentro de la gama dependiente de apreciación, pese al hecho de que parecían ser elementos ordinarios de la vida cotidiana.

Don Juan no exigió la acostumbrada recapitulación de la experiencia; era como si la ausencia de un propósito específico hubiera reducido este estado de realidad no ordinaria a una prolongada etapa de transición. Durante el posterior período preparatorio, sin embargo, don Juan especuló sobre ciertas observaciones que de mi conducta había hecho en el curso de la experiencia.

Hizo hincapié negativo en el atolladero lógico que me impedía creer que uno pudiera atravesar cosas o seres. Con esa especulación, dirigió la progresión hacia un resultado total específico de movimiento, a través de los elementos componentes de la realidad no ordinaria percibidos dentro de la gama de evaluación dependiente.

Don Juan usó aquellas mismas observaciones para dirigir el segundo aspecto del nivel intrínseco, una más extensa gama de apreciación. Si era posible el desplazamiento a través de cosas y de seres, entonces la gama dependiente tenía que agrandarse en conformidad con eso; tenía que cubrir el ámbito total de la realidad ordinaria precedente, el cual se hallaba dentro de la conciencia de uno en cualquier momento dado, pues el desplazamiento involucraba un cambio constante de alrededores. En la misma especulación se hallaba también implícito el hecho de que la realidad no ordinaria habría podido usarse de manera más pragmática. El atravesar objetos y seres implicaba un definido punto de

inaccessible to a sorcerer in ordinary reality.

Don Juan next used [a] series of three states of nonordinary reality, elicited by *Lophophora williamsii*, to prepare further the special consensus on the corroboration of the rule. These three states have here been treated as a single unit because they took place during four consecutive days, and during the few hours in between them I had no communication whatsoever with don Juan. The intrinsic order of the three states has also been considered a single unit with the following characteristics. The progression towards the specific produced the perception of Mescalito as a visible, anthropomorphic entity capable of teaching. The ability to give lessons implied that Mescalito was capable of acting toward people.

The progression toward a more extensive range of appraisal reached a point where I perceived both ranges at the same time, and I was incapable of establishing the difference between them except in terms of movement. In the dependent range it was possible for me to move by my own means and volition, but in the independent range I was able to move only with the aid of Mescalito as an instrument. For example, Mescalito's lessons comprised a series of scenes that I could only watch. The progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality was implicit in the idea that Mescalito could actually deliver lessons on the right way to live.

During the preparatory period that followed the last state of nonordinary reality in this series, don Juan selected the following units. For the progression toward the specific, he placed positive emphasis on the ideas that Mescalito was instrumental in moving one through the independent range of appraisal, and that Mescalito was a di-

наявність чіткої переваги, недоступної мольфарові у звичайній реальності.

Після цього дон Хуан використав серію з трьох станів незвичайної реальності, викликаних *Lophophora williamsii*, для подальшої підготовки особливого консенсусу щодо підтвердження правила. Ці три стани розглядаються тут як одне ціле, оскільки вони мали місце протягом чотирьох днів поспіль, а упродовж кількох годин між ними я не мав ніякого спілкування з доном Хуаном. Внутрішній порядок усіх трьох станів також розглядається як одне ціле з наведеними нижче характеристиками. Прогресія до виразності дала в результаті сприйняття Мескаліто як видимої антропоморфної сутності, здатної навчати. Здатність давати уроки імпліцитно означала, що Мескаліто міг діяти на людей.

Прогресія до ширшого поля оцінки досягла тієї точки, в якій я сприймав обидва поля водночас, і я був нездатний провести відмінність між ними, крім як із погляду руху. У залежному полі оцінки я мав змогу рухатися моїми власними засобами і за власним бажанням, тоді як у незалежному полі я був здатний пересуватися лише за допомогою Мескаліто як інструменту руху. Наприклад, уроки Мескаліто включали низку сцен, які я міг лише спостерігати. Прогресія до більш прагматичного використання незвичайної реальності імпліцитно виражалася в ідеї того, що Мескаліто дійсно міг давати уроки правильного способу життя.

Під час підготовчого періоду, який ішов за останнім станом незвичайної реальності в цій серії, дон Хуан відібрав такі одиниці. Щодо прогресії до виразності він зробив позитивне наголошування на ідеях того, що Мескаліто був інструментом для пересування індивідуума в незалежному полі оцінки і що Мескаліто був повчальною сутністю,

ventaja, inaccesible a un brujo en la realidad ordinaria.

Don Juan utilizó a continuación una serie de tres estados de realidad no ordinaria, inducidos por la *Lophophora williamsii*, para avanzar en la preparación del consenso especial sobre la corroboración de la regla. Estos tres estados se han tratado aquí como una sola unidad porque tuvieron lugar en cuatro días consecutivos, y durante las pocas horas entre uno y otro no tuve la menor comunicación con don Juan. El orden intrínseco de los tres estados se ha considerado también una sola unidad, con las siguientes características. La progresión hacia lo específico produjo la percepción de Mescalito como un ente antropomórfico visible, capaz de enseñar. La capacidad de dar lecciones implicaba que Mescalito podía actuar sobre la gente.

La progresión hacia una gama más extensa de evaluación llegó al punto en que percibí ambas gamas al mismo tiempo, y no me fue posible establecer la diferencia entre ellas más que en relación con el desplazamiento. En la gama dependiente, yo podía moverme por mis propios medios y mi volición, pero en la gama independiente sólo podía moverme con ayuda de Mescalito como instrumento. Por ejemplo, las lecciones de Mescalito comprendían una serie de escenas que yo sólo pude observar. La progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria iba implícita en la idea de que Mescalito podía dar lecciones concretas sobre la forma correcta de vivir.

Durante el período preparatorio que siguió al último estado de realidad no ordinaria en esta serie, don Juan seleccionó las siguientes unidades. Para la progresión hacia lo específico, hizo hincapié positivo en las ideas de que Mescalito fungía como instrumento para moverlo a uno a través de la gama independiente de apreciación, y de que Mescalito era una entidad

dactic entity capable of delivering lessons by allowing one to enter into a visionary world. He also speculated on the implication that Mescalito had voiced its name and had supposedly taught me some songs; those two instances were constructed as examples of Mescalito's capacity to be a protector. And the fact that I had perceived Mescalito as a light was emphasized as the possibility that it might at last have adopted an abstract, permanent form for me.

Stressing these same units also served don Juan in directing the progression toward a more extensive range of appraisal. During the course of the three states of nonordinary reality I clearly perceived that the dependent range and the independent range were two separate aspects of nonordinary reality which were equally important. The independent range was the area where Mescalito delivered its lessons, and since these states of nonordinary reality were supposed to have been elicited only to seek such lessons, the independent range was, logically, an area of special importance. Mescalito was a protector and a teacher, which meant that it was visible; yet its form had nothing to do with the preceding state of ordinary reality. On the other hand, one was supposed to journey, to move in nonordinary reality, in order to seek Mescalito's lessons, an idea that implied the importance of the dependent range.

The progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality was set by devoting the bulk of speculation to Mescalito's lessons. Don Juan constructed these lessons as being indispensable to a man's life; it was a clear inference that nonordinary reality could have been used in a more pragmatic manner to draw points of reference which had value

здатною давати уроки за допомогою того, що дозволяв індивідууму входити до світу провидств. Він також розмірковував про прихований сенс того, що Мескаліто вимовив своє ім'я і здогадно навчив мене кількох пісень; ці дві обставини були витлумачені як приклади здатності Мескаліто бути захисником. А той факт, що я сприймав Мескаліто як світло, наголошувався як імовірність прийняття ним, нарешті, абстрактної, постійної форми для мене.

Підкреслюючи важливість цих відібраних ним одиниць, дон Хуан скеровував прогресію до ширшого поля оцінки. Під час цих трьох станів незвичайної реальності я чітко сприймав, що залежне поле і незалежне поле були двома окремими аспектами незвичайної реальності, які були важливі рівною мірою. Незалежне поле оцінки було тією областю, в якій Мескаліто давав свої уроки, і оскільки ці стани незвичайної реальності здогадно викликалися лише для того, щоб діставати такі уроки, незалежне поле мало, за логікою, особливу вагу. Мескаліто був захисником і вчителем — це означало, що його можна було бачити; утім його форма зовсім не була пов'язана з попереднім станом звичайної реальності. З іншого боку, передбачалося, що індивідуум мав подорожувати, пересуватися в незвичайній реальності в пошуках уроків Мескаліто, і ця ідея імпліцитно означала важливість залежного поля оцінки.

Прогресія до більш прагматичного використання незвичайної реальності встановлювалася доном Хуаном за допомогою того, що він присвячував значну частину своїх розмірковувань урокам Мескаліто. Дон Хуан витлумачував ці уроки як украй необхідні для життя людини; з його тверджень чітко випливала можливість використання незвичайної реальності в прагматичніший спосіб, щоб діставати

didáctica capaz de dar lecciones permitiéndole a uno la entrada en un mundo visionario. También especuló sobre la implicación de que Mescalito había pronunciado su propio nombre y, supuestamente, me había enseñado canciones; estos dos casos se explicaron como ejemplos de la capacidad de Mescalito de ser un protector. Y el hecho de que yo había percibido a Mescalito como una luz se subrayó, como posibilidad de que hubiera al fin adoptado para mí una forma abstracta, permanente.

Recalcar estas mismas unidades sirvió también a don Juan para dirigir la progresión hacia una gama más extensa de evaluación. Durante el curso de los tres estados de realidad no ordinaria percibí claramente que la gama dependiente y la independiente eran dos aspectos distintos, e igualmente importantes, de la realidad no ordinaria. La gama independiente era la zona en que Mescalito daba sus lecciones, y como estos estados de realidad no ordinaria habían sido provocados, según se suponía, sólo para buscar tales lecciones, la gama independiente era, lógicamente, una zona de importancia especial. Mescalito era un protector y un maestro, lo cual significaba que era visible; sin embargo, su forma no tenía nada que ver con el estado precedente de realidad ordinaria. Por otra parte, se suponía que uno viajaba, se desplazaba dentro de la realidad no ordinaria para buscar las lecciones de Mescalito: idea que implicaba la importancia de la gama dependiente.

La progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria se fijó dedicando el grueso de la especulación a las lecciones de Mescalito. Don Juan dio a estas lecciones el carácter de indispensables para la vida de un hombre; resultaba clara la inferencia de que la realidad no ordinaria habría podido usarse en forma más pragmática para sacar puntos de referencia

in ordinary reality. It was the first time don Juan had verbalized such an implication.

The subsequent state of nonordinary reality, the ninth in the teachings, was induced in order to corroborate the rule of the ally contained in *Datura inoxia*. The specific purpose to be corroborated in that state was concerned with divination, and the previous direction of the intrinsic level ended in the following points. The progression toward a specific total result created the perception of a coherent set of scenes, which were purported to be the voice of the lizard narrating the events to be divined, and the sensation of a voice that actually described such scenes. The progression toward an independent range of appraisal resulted in the perception of an extensive and clear independent range that was free from the extraneous influence of ordinary reality. The progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality ended in the utilitarian possibilities of exploiting the independent range. That particular trend was set up by don Juan's speculation on the possibility of drawing points of reference from the independent range and using them in ordinary reality. Thus the divinatory scenes had an obvious pragmatic value, for they were thought to represent a view of acts performed by others, acts to which one would have had no access by ordinary means.

In the following preparatory period, don Juan emphasized more of the component themes of man of knowledge. He seemed to be getting ready to shift to the pursuit of only one of the two allies, the ally humito. Yet he gave positive emphasis to the idea that I had a close affinity with the ally contained in *Datura inoxia*, be-

там для себе відправні точки, які мали цінність у звичайній реальності. Це було вперше, коли дон Хуан натякнув на таку можливість.

Наступний стан незвичайної реальності, дев'ятий у вченні дона Хуана, був викликаний для підтвердження правила союзника, який містився в *Datura inoxia*. Особлива мета, що мала бути підтверджена в цьому стані, була пов'язана з ворожінням, і попереднє скеровування внутрішнього рівня привело до таких результатів. Прогресія до виразного загального результату створила сприйняття низки пов'язаних між собою сцен, які нібито мали бути голосом ящірки, котрий розповідає події, що були темою ворожіння, а також відчуття голосу, який справді описував такі сцени. Прогресія до незалежного поля оцінки мала наслідком сприймання обширного й чіткого незалежного поля, яке було вільним від зовнішнього впливу звичайної реальності. Прогресія до більш прагматичного використання незвичайної реальності привела в результаті до утилітарних можливостей використання незалежного поля. Цей окремий напрям був установлений розмірковуваннями дона Хуана щодо можливості знаходити в незалежному полі відправні точки для себе й використовувати їх у звичайній реальності. Таким чином, сцени ворожіння мали очевидну прагматичну цінність, бо вважалося, що вони давали бачення дій, виконуваних іншими, дій, до яких індивідуум не мав би доступу за допомогою звичайних засобів.

У наступному підготовчому періоді дон Хуан акцентував увагу на нових складових темах чоловіка знання. Очевидно, він схилявся до того, щоб зосередити подальші зусилля на зустрічах лише з одним із двох союзників — *humito*. Водночас він робив позитивне наголошування на ідеї того, що я мав близьку спорідненість із союзником,

que tuviesen valor en la realidad ordinaria. Era la primera vez que don Juan verbalizaba tal implicación.

El siguiente estado de realidad no ordinaria, noveno de las enseñanzas, se indujo para corroborar la regla del aliado contenido en la *Datura inoxia*. El propósito específico que se debía corroborar en ese estado se refería a la adivinación, y el encauzamiento previo del nivel intrínseco culminó en los puntos siguientes. La progresión hacia un resultado total específico creó la percepción de un conjunto coherente de escenas, que según se afirmaba eran la voz de la lagartija narrando los hechos por adivinar, y la sensación de una voz describiendo en realidad tales escenas. La progresión hacia una gama de evaluación independiente produjo la percepción de una gama independiente, extensa y clara, libre de la influencia ajena de la realidad ordinaria. La progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria culminó en las posibilidades utilitarias de explotar la gama independiente. Esa tendencia particular fue presentada por la especulación de don Juan con base en la posibilidad de extraer puntos de referencia de la gama independiente y usarlos en la realidad ordinaria. Así, las escenas adivinatorias tenían un valor pragmático obvio, pues se creía que representaban una visión de actos ejecutados por otras personas, actos a los que uno no habría tenido acceso por medios ordinarios.

En el período preparatorio que siguió, don Juan subrayó más de los elementos componentes de hombre de conocimiento. Parecía estarse aprestando a cambiar a la búsqueda de uno solo de los dos aliados, el aliado humito. Sin embargo, hizo hincapié positivo en la idea de que yo tenía afinidad íntima con el aliado contenido en la *Datura*

cause it had allowed me to witness an incidence of flexibility of the rule when I had made an error in performing a manipulatory technique. My assumption that don Juan was ready to abandon teaching the rule of the ally contained in *Datura inoxia* was fostered by the fact that he did not isolate any areas of my recapitulation of the experience to account for directing the intrinsic level of the subsequent states of nonordinary reality.

Next was a series of three states of nonordinary reality elicited to corroborate the rule of the ally contained in *Psilocybe mexicana*. They have been treated here as a single unit. And although a considerable time elapsed in between them, during those intervals don Juan made no attempt to speculate on any aspect of their intrinsic order.

The first state of the series was vague; it ended rapidly and its component elements were not precise. It had the appearance of being more like a transitional stage than like a state of nonordinary reality proper.

The second state had more depth. I perceived the transitional stage into nonordinary reality separately for the first time. During the course of that first transitional stage don Juan revealed that the specific purpose of the rule, which I had to corroborate, dealt with another aspect of movement, an aspect requiring his exhaustive supervision; I have rendered it as “moving by adopting an alternate form.” As a consequence, two aspects of the extrinsic level of nonordinary reality became evident for the first time: the transitional stages, and the teacher’s supervision.

Don Juan used his supervision during that first transitional stage to pinpoint the subsequent direction of the [~~the~~] three aspects of the intrinsic level. His efforts were

який містився в *Datura inoxia*, бо той дозволив мені стати свідком випадку гнучкості правила, коли я зробив помилку під час виконання однієї маніпуляційної техніки. Моє припущення, що дон Хуан був готовий припинити навчати мене правила союзника, який містився в *Datura inoxia*, ґрунтувалося на тому факті, що він не виокремив жодного фрагмента мого перепроживання цього досвіду для скеровування внутрішнього рівня наступних станів незвичайної реальності.

Далі була серія з трьох станів незвичайної реальності, викликаних для підтвердження правила союзника, що містився в *Psilocybe mexicana*. Вони розглядаються тут як одне ціле. І хоча між ними проминув чималий час, протягом цих інтервалів дон Хуан не робив ніяких спроб висловити свої міркування про будь-які аспекти їхнього внутрішнього порядку.

Перший стан цієї серії був дуже невиразний; він швидко закінчився і його складові елементи не були чіткими. Він більше нагадував перехідну стадію, ніж якийсь стан власне незвичайної реальності.

Другий стан мав більшу глибину. Я вперше окремо сприймав стадію переходу до незвичайної реальності. Під час цієї першої перехідної стадії дон Хуан відкрив мені, що особлива мета правила, яку я мав підтвердити, була пов’язана з іншим аспектом пересування, аспектом, що вимагав його всебічного контролю; я визначив його як «пересування шляхом набуття іншої форми». Унаслідок цього вперше стали очевидні два аспекти зовнішнього рівня незвичайної реальності: стадії переходу і контроль з боку вчителя.

Дон Хуан використовував свій контроль під час цієї першої стадії переходу для того, щоб точно визначити подальше скеровування трьох аспектів внутрішнього рівня. Його

inoxia, porque éste me había permitido presenciar una incidencia de flexibilidad de la regla cuando yo cometí un error al ejecutar una técnica manipulatoria. Mi suposición de que don Juan se disponía a abandonar la enseñanza de la regla del aliado contenido en la *Datura inoxia* fue confirmada por el hecho de que se abstuvo de aislar cualquier parte de mí recapitulación de la experiencia que pudiese corresponder a dirigir el nivel intrínseco de los estados subsecuentes de realidad no ordinaria.

Luego hubo una serie de tres estados de realidad no ordinaria inducidos para corroborar la regla del aliado contenido en la *Psilocybe mexicana*. Se han tratado aquí como una sola unidad. Y aunque entre uno y otro pasó tiempo considerable, durante esos intervalos don Juan no hizo el menor intento de especular sobre ningún aspecto del orden intrínseco de los estados.

El primer estado de la serie fue vago; terminó rápidamente y sus elementos componentes no fueron precisos. Tuvo la apariencia de ser más una etapa de transición que un estado propiamente dicho de realidad no ordinaria.

El segundo estado tuvo mayor profundidad. Por vez primera, percibí por separado la etapa de transición a la realidad no ordinaria. Durante el curso de esa primera etapa de transición, don Juan reveló que el propósito específico de la regla, que yo debía corroborar, atañía a otro aspecto del movimiento, un aspecto que requería la supervisión completa del mismo don Juan; lo he formulado como «moverse adoptando una forma alternativa». En consecuencia, dos aspectos del nivel extrínseco de la realidad no ordinaria se hicieron evidentes por primera vez: las etapas de transición, y la supervisión del maestro.

Don Juan usó esta supervisión, durante aquella primera etapa de transición, para señalar con exactitud la dirección subsiguiente de los tres aspectos del nivel intrínseco. Sus

channeled, in the first place, to produce a specific total result by guiding me to experience the precise sensation of having adopted the shape of a crow.

The possibility of adopting an alternate form in order to achieve movement in nonordinary reality entailed in turn an expansion of the dependent range of appraisal, the only area where such movement could take place.

The pragmatic use of nonordinary reality was determined by directing me to focus my attention on certain component elements of the dependent range, in order to use them as points of reference for moving.

During the preparatory period that followed the second state of the series, don Juan refused to speculate on any part of my experience. He treated the second state as if it had been merely another prolonged transitional stage.

The third state of the series, however, was paramount in the teachings. It was a state in which the process of directing the intrinsic level culminated in the following results: The progression toward the specific created the easy perception that I had adopted an alternative form so completely that it even induced precise adjustments in the way I focused my eyes and in my way of seeing. A result of those adjustments was my perception of a new facet of the dependent range of appraisal—the minutiae that formed the component elements — and that perception definitely enlarged the range of appraisal. The progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality culminated in my awareness that it was possible to move in the dependent range as pragmatically as one walks in ordinary reality.

зусилля були насамперед спрямовані на те, щоб дати виразний загальний результат шляхом підведення мене до досвідчення чіткого відчуття, що я прийняв форму ворони.

Можливість набувати іншої форми, щоб дістати змогу пересуватися в незвичайній реальності, у свою чергу, мала наслідком розширення залежного поля оцінки, єдиної області, де таке пересування могло мати місце.

Прагматичне використання незвичайної реальності визначалося шляхом скеровування мене на зосередження моєї уваги на певних складових елементах залежного поля, щоб використовувати їх як відправні точки для пересування.

Під час підготовчого періоду, який ішов за другим станом цієї серії, дон Хуан відмовився висловлювати свої міркування з приводу будь-якої частини мого досвіду. Він розглядав другий стан, ніби це була просто інша продовжена стадія переходу.

Проте першорядне значення у його вченні мав третій стан серії. Це був стан, в якому процес скеровування внутрішнього рівня привів у своїй кульмінаційній точці до таких результатів: прогресія до виразності створила легке сприймання того, що я настільки повно прийняв іншу форму, що це навіть привело до чітких коригувань у способі фокусування очей і в моєму способі бачити. Результатом цих коригувань було моє сприймання нової грані залежного поля оцінки — дрібних деталей, з яких були утворені складові елементи, — і це сприймання безперечно розширило поле оцінки. Прогресія до більш прагматичного використання незвичайної реальності в своїй кульмінаційній точці привела до усвідомлення мною того факту, що в залежному полі оцінки було можливо пересуватися так само прагматично, як ходити пішки у звичайній реальності.

esfuerzos se canalizaron, en primer lugar, a producir un resultado total específico guiándome a experimentar la sensación precisa de haber adoptado la forma de un cuervo.

La posibilidad de adoptar una forma alterna para lograr movimiento en la realidad no ordinaria involucraba a su vez una expansión de la gama de apreciación dependiente, la única zona en que podía tener lugar tal movimiento.

El uso pragmático de la realidad no ordinaria se determinó dirigiéndome a enfocar mi atención sobre ciertos elementos componentes de la gama dependiente, con el fin de usarlos como puntos de referencia para desplazarme.

Durante el período preparatorio posterior al segundo estado de la serie, don Juan se negó a especular sobre cualquier parte de mi experiencia. Trató el segundo estado como si sólo hubiera sido otra prolongada etapa de transición.

Sin embargo, el tercer estado de la serie fue de suprema importancia en las enseñanzas. Fue un estado en el que el proceso de dirigir el nivel intrínseco culminó en los resultados siguientes: La progresión hacia lo específico creó la fácil percepción de que yo había adoptado una forma alterna, y lo hizo en forma tan completa que incluso indujo ajustes precisos en la manera de enfocar mis ojos y en mi modo de ver. Un resultado de tales ajustes fue mi percepción de una nueva faceta de la gama dependiente de evaluación —las minucias que formaban los elementos componentes—, y dicha percepción amplió definidamente la gama de evaluación. La progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria culminó en mi conciencia de que era posible moverse, en la gama dependiente, tan pragmáticamente como uno camina en la realidad ordinaria.

In the preparatory period following the last state of nonordinary reality, don Juan introduced a different type of recapitulation. He selected the areas for recollection before he had heard my account; that is, he demanded to hear only the accounts that pertained to the pragmatic use of nonordinary reality and to movement.

From such accounts he set the progression toward the specific by giving positive emphasis to the version of how I had exploited the crow's form. Yet he attached importance only to the idea of moving after having adopted that form. Movement was the area of my recapitulation on which he placed an interplay of positive and negative emphasis. He gave the account positive emphasis when it enhanced the idea of the pragmatic nature of nonordinary reality, or when it dealt with the perception of component elements which had permitted me to obtain a general sense of orientation, while seemingly moving in the dependent range of appraisal. He placed negative emphasis on my incapacity to recollect with precision the nature or the direction of such movement.

In directing the progression toward a wider range of appraisal, don Juan centered his speculation on my account of the peculiar way in which I had perceived the minutiae that formed the component elements that were within the dependent range. His speculation led me to the assumption that, if it were possible to see the world as a crow does, the dependent range of appraisal had to expand in depth and had to extend to cover the whole spectrum of ordinary reality.

To direct the progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality, don Juan explained my peculiar way of perceiv-

У підготовчому періоді після останнього стану незвичайної реальності дон Хуан запровадив інший вид перепроживання. Він обирав області для згадування ще до того, як почув мій звіт; тобто він хотів почути лише те, що стосувалося прагматичного використання незвичайної реальності й пересування.

Із цих звітів він установив прогресію до виразності, роблячи позитивне наголошування на інтерпретації того, як я використовував форму ворони. І все ж він надавав особливої ваги лише ідеї пересування після прийняття цієї форми. Рух був тією областю мого перепроживання, на якій він робив водночас позитивне й негативне наголошування в їхньому взаємовпливі. Дон Хуан давав позитивну оцінку звітові, коли в ньому підкріплювалася ідея прагматичної природи незвичайної реальності, або коли йшлося про сприйняття складових елементів, які дали мені змогу дістати загальне відчуття орієнтації під час здогадного пересування в залежному полі оцінки. Він негативно оцінював мою нездатність точно згадати природу чи напрямок такого пересування.

При скеровуванні прогресії до ширшого поля оцінки дон Хуан зосереджував свої розмірковування на моїй розповіді про особливий спосіб, в який я сприймав ті дрібні деталі, з яких були утворені складові елементи, що перебували в межах залежного поля. Його розмірковування привели мене до висновку, що якби було можливо бачити світ очима ворони, то залежне поле оцінки мало б поглибитися і розширитися, щоб охопити весь спектр звичайної реальності.

Для скеровування прогресії до більш прагматичного використання незвичайної реальності дон Хуан пояснив мій специфічний

En el período preparatorio que siguió al último estado de realidad no ordinaria, don Juan introdujo un tipo distinto de recapitulación. Seleccionó las zonas por recordar antes de haber oído mi relato: es decir, pidió oír sólo las partes pertinentes al uso pragmático de la realidad no ordinaria y al movimiento.

Con base en esos relatos parciales, fijó la progresión hacia lo específico haciendo hincapié positivo en la versión de cómo había explotado yo la forma de cuervo. Pero sólo asignó importancia a la idea de moverse tras haber adoptado aquella forma. El movimiento fue la parte de mi recapitulación en la que hizo un juego de hincapié positivo y negativo. Hizo en el relato hincapié positivo cuando resaltaba la idea de la naturaleza pragmática de la realidad no ordinaria, o cuando trataba de la percepción de elementos componentes, que me había permitido obtener un sentido general de orientación, mientras al parecer me desplazaba en la gama dependiente de evaluación. Hizo hincapié negativo en mi incapacidad de rememorar con precisión la naturaleza o la dirección de dicho movimiento.

Al dirigir la progresión hacia una gama más amplia de evaluación, don Juan centró su especulación en mi relato de la forma peculiar como yo había percibido las minucias que formaban los elementos componentes situados dentro de la gama dependiente. La especulación del maestro me llevó a suponer que, de ser posible ver el mundo como lo ve un cuervo, la gama dependiente de evaluación tenía que aumentar en profundidad, y tenía que extenderse para cubrir todo el espectro de la realidad ordinaria.

Para dirigir la progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria, don Juan explicó que mi peculiar manera de percibir los

ing the component elements as being a crow's way of seeing the world. And, logically, that way of seeing presupposed entrance into a range of phenomena beyond normal possibilities in ordinary reality.

The last experience recorded in my field notes was a special state of ordinary reality; don Juan produced it by isolating component elements of ordinary reality through the process of cuing about his own behavior.

The general processes used in directing the intrinsic level of nonordinary reality produced the following results during the course of the second special state of ordinary reality. The progression toward the specific resulted in the easy isolation of many elements of ordinary reality. In the first special state of ordinary reality, the very few component elements that were isolated through the process of cuing about the environment were also transformed into unfamiliar forms deprived of ordinary consensus; however, in the second special state of ordinary reality its component elements were numerous, and, although they did not lose their quality of being familiar elements, they may have lost their capacity for ordinary consensus. Such component elements covered, perhaps, the total environment that was within my awareness.

Don Juan may have produced this second special state in order to strengthen the link between ordinary and nonordinary reality by developing the possibility that most, if not all, of the component elements of ordinary reality could lose their capacity to have ordinary consensus.

From my own point of view, however, that last special state was the final summation of my apprenticeship. The formidable impact of terror on the level of so-

спосіб сприймання складових елементів як спосіб бачення світу вороною. І, за логікою, цей спосіб бачення передбачав входження в поле явищ, які перебували поза межами стандартних можливостей у звичайній реальності.

Останній досвід, записаний у моїх польових нотатках, був особливим станом звичайної реальності; дон Хуан створив його, виокремивши складові елементи звичайної реальності за допомогою процесу подавання сигналів стосовно свого власного поводження.

Загальні процеси, що використовувалися при скеровуванні внутрішнього рівня незвичайної реальності, дали такі результати під час другого особливого стану звичайної реальності. Прогресія до виразності мала наслідком легке виокремлення багатьох елементів звичайної реальності. У першому особливому стані звичайної реальності та дуже невелика кількість складових елементів, що були виокремлені за допомогою процесу подавання сигналів стосовно навколишньої обстановки, також були трансформовані в незнайомі форми, позбавлені звичного консенсусу; проте у другому особливому стані звичайної реальності його складові елементи були численні і, хоча й зберегли свою якість знайомих елементів, вони, можливо, втратили свою здатність мати звичний консенсус. Можливо, такі складові елементи охоплювали всю навколишню обстановку, яка перебувала в межах мого усвідомлення.

Дон Хуан міг викликати цей другий особливий стан, щоб зміцнити зв'язок між звичайною і незвичайною реальністю, показуючи можливість того, що якщо й не всі, то принаймні більша частина складових елементів звичайної реальності могла втратити свою здатність мати звичний консенсус.

Проте, на мій власний погляд, цей останній особливий стан був остаточним підсумком мого учнівства. Непереборний вплив жаху на рівень тверезої свідомості мав дуже специфічну

elementos componentes era el modo en que un cuervo veía el mundo. Y, lógicamente, tal manera de ver presuponía la entrada en una gama de fenómenos más allá de las posibilidades normales en la realidad ordinaria.

La última experiencia anotada en mis notas de campo fue un estado especial de realidad ordinaria; don Juan lo produjo aislando elementos componentes de la realidad ordinaria por medio del proceso de indicar con respecto a su propia conducta.

Los procesos generales usados para dirigir el nivel intrínseco de la realidad no ordinaria produjeron los siguientes resultados durante el curso del segundo estado especial de realidad ordinaria. La progresión hacia lo específico desembocó en el fácil aislamiento de muchos elementos de la realidad ordinaria. En el primer estado especial de realidad ordinaria, los poquísimos elementos componentes aislados por medio del proceso de indicar con respecto al ámbito se transformaron también en formas inusitadas privadas de consenso ordinario; sin embargo, en el segundo estado especial de realidad ordinaria los elementos componentes eran numerosos, y aunque no perdieron su característica de elementos familiares, tal vez hayan perdido su capacidad de consenso ordinario. Tales elementos componentes cubrían, quizá, el ámbito total que se hallaba dentro de mi conciencia.

Don Juan puede haber producido este segundo estado especial con el fin de fortalecer la liga entre la realidad ordinaria y la no ordinaria desarrollando la posibilidad de que la mayoría, si no la totalidad, de los elementos componentes de la realidad ordinaria podían perder su capacidad de tener consenso ordinario.

Desde mi punto de vista, sin embargo, ese último estado especial fue el resumen final de mi aprendizaje. El formidable efecto del terror en el nivel de la conciencia

ber consciousness had the peculiar quality of undermining the certainty that the reality of everyday life was implicitly real, the certainty that I, in matters of ordinary reality, could provide myself with consensus indefinitely. Up to that point the course of my apprenticeship seemed to have been a continuous building toward the collapse of that certainty. Don Juan used every facet of his dramatic exertion to accomplish the collapse during that last special state, a fact prompting me to believe that complete collapse of that certainty would have removed the last barrier that kept me from accepting the existence of a separate reality: the reality of special consensus.

властивість руйнування впевненості в тому, що реальність повсякденного життя була беззастережно реальна, упевненості, яку я, стосовно звичайної реальності, міг сам забезпечувати консенсусом необмежено. Як мені бачиться, увесь процес мого учнівства до цього моменту неухильно будувався таким чином, щоб привести мене до зруйнування цієї впевненості. Дон Хуан використовував кожний аспект своїх драматичних зусиль для того, щоб здійснити таке руйнування під час цього останнього особливого стану — факт, який спонукає мене вважати, що цілковите знищення цієї впевненості мало усунути останній бар'єр, який перешкоджав мені прийняти існування окремої реальності: реальності особливого консенсусу.

sobria tuvo la peculiar cualidad de minar la certeza de que la realidad de la vida cotidiana era implícitamente real; la certeza de que, en asuntos de realidad ordinaria, podía proveerme indefinidamente de consenso. Hasta ese punto, el curso de mi aprendizaje parece haber sido una edificación constante hacia el derrumbe de tal certeza. Don Juan usó cada faceta de su esfuerzo dramático para lograr el derrumbe durante aquel último estado especial: hecho que me instó a creer que el derrumbe completo de aquella certeza habría apartado la última barrera que me impedía aceptar la existencia de una realidad: la realidad de consenso especial.

APPENDIX B

OUTLINE FOR STRUCTURAL ANALYSIS

THE OPERATIVE ORDER

The First Unit

MAN OF KNOWLEDGE

TO BECOME A MAN OF KNOWLEDGE WAS A MATTER OF LEARNING
- There were no overt requirements
- There were some covert requirements
- An apprentice was selected by an impersonal power
  - The one that was chosen (*escogido*)
  - The power's decisions were indicated through omens

A MAN OF KNOWLEDGE HAD UNBENDING INTENT
- Frugality
- Soundness of judgment
- Lack of freedom to innovate

A MAN OF KNOWLEDGE HAD CLARITY OF MIND
- Freedom to seek a path
- Knowledge of the specific purpose
- Being fluid

TO BECOME A MAN OF KNOWLEDGE WAS A MATTER OF STRENUOUS LABOR
- Dramatic exertion
- Efficacy
- Challenge

A MAN OF KNOWLEDGE WAS A WARRIOR
- He had to have respect
- He had to have fear
- He had to be wide-awake
  - Awareness of intent
  - Awareness of the expected flux
- He had to be self-confident

TO BECOME A MAN OF KNOWLEDGE WAS AN UNCEASING PROCESS
- He had to renew the quest of becoming a man of knowledge
- He was impermanent
- He had to follow the path with heart

ДОДАТОК Б

НАЧЕРК СТРУКТУРНОГО АНАЛІЗУ

РОБОЧИЙ ПОРЯДОК

Перша структурна одиниця

ЧОЛОВІК ЗНАННЯ

СТАТИ ЧОЛОВІКОМ ЗНАННЯ БУЛО СПРАВОЮ НАВЧАННЯ
- Не було ніяких чітко виражених вимог
- Існували певні приховані вимоги
- Учень обирався безособистісною силою
  - Той, що був обраний (*escogido*)
  - Рішення сили виражалися через знаки

ЧОЛОВІК ЗНАННЯ МАВ НЕПОХИТНИЙ НАМІР
- Помірність і ощадливість
- Тверезість суджень
- Відсутність свободи нововведень

ЧОЛОВІК ЗНАННЯ МАВ ЯСНИЙ РОЗУМ
- Свобода пошуку своєї стежки
- Знання особливої мети
- Перебування у стані плинкості

СТАТИ ЧОЛОВІКОМ ЗНАННЯ БУЛО ПИТАННЯМ НАПОЛЕГЛИВОЇ ПРАЦІ
- Драматичні зусилля
- Ефективність
- Виклик

ЧОЛОВІК ЗНАННЯ БУВ ВОЇН
- Він мусив мати повагу
- Він мав відчувати страх
- Він мав бути повністю пробуджений і пильний
  - Усвідомлення наміру
  - Усвідомлення очікуваного потоку
- Він мав бути впевнений у собі

ДОСЯГНЕННЯ СТАНУ ЧОЛОВІКА ЗНАННЯ БУЛО БЕЗУПИННИМ ПРОЦЕСОМ
- Він мав продовжувати свої пошуки й намагання стати чоловіком знання
- Він був несталий
- Він мав іти стежкою із серцем

APÉNDICE B

DIAGRAMA PARA EL ANÁLISIS ESTRUCTURAL

EL ORDEN OPERATIVO

La primera unidad

HOMBRE DE CONOCIMIENTO

LLEGAR A SER HOMBRE DE CONOCIMIENTO ERA ASUNTO DE APRENDIZAJE
- No había requisitos declarados
- Había algunos requisitos encubiertos
- Un aprendiz era seleccionado por un poder impersonal
  - El escogido
  - Las decisiones del poder se indicaban en augurios

UN HOMBRE DE CONOCIMIENTO POSEÍA INTENCIÓN RÍGIDA
- Frugalidad
- Rectitud de juicio
- Falta de libertad para innovar

UN HOMBRE DE CONOCIMIENTO POSEÍA CLARIDAD DE MENTE
- Libertad de buscar un camino
- Conocimiento del propósito específico
- Ser fluido

LLEGAR A SER HOMBRE DE CONOCIMIENTO ERA ASUNTO DE LABOR ESFORZADA
- Esfuerzo dramático
- Eficacia
- Desafío

UN HOMBRE DE CONOCIMIENTO ERA UN GUERRERO
- Debía tener respeto
- Debía tener miedo
- Debía estar bien despierto
  - Conciencia de intención
  - Conciencia del flujo esperado
- Debía confiar en sí mismo

LLEGAR A SER HOMBRE DE CONOCIMIENTO ERA UN PROCESO INCESANTE
- Debía renovar la empresa de convertirse en hombre de conocimiento
- Era impermanente
- Debía seguir el camino con corazón

The Second Unit

A MAN OF KNOWLEDGE HAD AN ALLY

AN ALLY WAS FORMLESS
AN ALLY WAS PERCEIVED AS A QUALITY
The ally contained in *Datura inoxia*
It was woman-like
It was possessive
It was violent
It was unpredictable
It had a deleterious effect on the character of its followers
It was a giver of superfluous power
The ally contained in *Psilocybe mexicana*
It was male-like
It was dispassionate
It was gentle
It was predictable
It was beneficial to the character of its followers
It was a giver of ecstasy

AN ALLY WAS TAMABLE
An ally was a vehicle
The ally contained in *Datura inoxia* was unpredictable
The ally contained in *Psilocybe mexicana* was predictable
An ally was a helper

Друга структурна одиниця

ЧОЛОВІК ЗНАННЯ МАВ СОЮЗНИКА

СОЮЗНИК БУВ БЕЗФОРМНИЙ
СОЮЗНИК СПРИЙМАВСЯ ЯК ПЕВНА ЯКІСТЬ
Союзник, що містився в *Datura inoxia*
Він був жінкоподібний
Він мав власницьку вдачу
Він був несамовитий
Він був непередбачуваний
Він мав згубний вплив на характер його прихильників
Він був давачем надмірної сили
Союзник, що містився в *Psilocybe mexicana*
Він був чоловікоподібний
Він був безстрасний
Він був лагідний
Він був передбачуваний
Він мав благотворний вплив на характер своїх прихильників
Він був давачем екстатичних відчуттів

СОЮЗНИК БУВ ПРИБОРКУВАНИЙ
Союзник був засобом пересування
Союзник, який містився в *Datura inoxia*, був непередбачуваний
Союзник, який містився в *Psilocybe mexicana*, був передбачуваний
Союзник був помічником

La segunda unidad

UN HOMBRE DE CONOCIMIENTO TENÍA UN ALIADO

UN ALIADO CARECÍA DE FORMA
UN ALIADO SE PERCIBÍA COMO CUALIDAD
El aliado contenido en la *Datura inoxia*
Era mujeril
Era posesivo
Era violento
Era imprevisible
Tenía un efecto nocivo sobre el carácter de sus seguidores
Era dador de poder superfluo
El aliado contenido en la *Psilocybe mexicana*
Era varonil
Era desapasionado
Era amable
Era previsible
Era benéfico para el carácter de sus seguidores
Era dador de éxtasis

UN ALIADO PODÍA DOMARSE
Un aliado era un vehículo
El aliado contenido en la *Datura inoxia* era imprevisible
El aliado contenido en la *Psilocybe mexicana* era previsible
Un aliado era un ayudante

The Third Unit

AN ALLY HAD A RULE

THE RULE WAS INFLEXIBLE
Exception due to ally's direct intervention
THE RULE WAS NONCUMULATIVE
THE RULE WAS CORROBORATED IN ORDINARY REALITY
THE RULE WAS CORROBORATED IN NONORDINARY REALITY
The states of nonordinary reality
Nonordinary reality was utilizable
Nonordinary reality had component elements
The component elements had stability
They had singularity
They lacked ordinary consensus

Третя структурна одиниця

СОЮЗНИК МАВ ПРАВИЛО

ПРАВИЛО БУЛО НЕГНУЧКЕ
Виняток, зумовлений прямим утручанням союзника
ПРАВИЛО БУЛО НЕДОПОВНЮВАНЕ
ПРАВИЛО ПІДТВЕРДЖУВАЛОСЯ У ЗВИЧАЙНІЙ РЕАЛЬНОСТІ
ПРАВИЛО ПІДТВЕРДЖУВАЛОСЯ У НЕЗВИЧАЙНІЙ РЕАЛЬНОСТІ
Стани незвичайної реальності
Незвичайна реальність була використовна
Незвичайна реальність мала складові елементи
Складові елементи мали сталість
Вони мали осібність
Їм бракувало звичного консенсусу

La tercera unidad

UN ALIADO TENÍA UNA REGLA

LA REGLA ERA INFLEXIBLE
Excepción debida a la intervención directa del aliado
LA REGLA ERA NO ACUMULATIVA
LA REGLA SE CORROBORABA EN LA REALIDAD ORDINARIA
LA REGLA SE CORROBORABA EN LA REALIDAD NO ORDINARIA
Los estados de realidad no ordinaria
La realidad no ordinaria era utilizable
La realidad no ordinaria tenía elementos componentes
Los elementos componentes tenían estabilidad
Tenían singularidad
Carecían de consenso ordinario

The specific purposes of the rule
First specific purpose, testing (*Datura inoxia*)
Manipulatory technique, ingestion
Second specific purpose, divination (*Datura inoxia*)
Manipulatory technique, ingestion-absorption
Third specific purpose, bodily flight (*Datura inoxia*)
Manipulatory technique, ingestion-absorption
Fourth specific purpose, testing (*Psilocybe mexicana*)
Manipulatory technique, ingestion-inhalation
Fifth specific purpose, movement (*Psilocybe mexicana*)
Manipulatory technique, ingestion-inhalation
Sixth specific purpose, movement by adopting an alternate form (*Psilocybe mexicana*)
Manipulatory technique, ingestion-inhalation

The Fourth Unit

THE RULE WAS CORROBORATED BY SPECIAL CONSENSUS

THE BENEFACTOR

Preparing special consensus
The other states of nonordinary reality
They were produced by Mescalito
It was contained
The container was the power itself
It did not have a rule
It did not need apprenticeship
It was a protector
It was a teacher
It had a definite form
Nonordinary reality was utilizable
Nonordinary reality had component elements
The special states of ordinary reality
They were produced by the teacher
Cuing about the environment
Cuing about behavior
The recapitulation of the experience
The recollection of events
The description of the component elements
Emphasis
Positive emphasis
Negative emphasis

Особливі цілі правила
Перша особлива мета, випробування (*Datura inoxia*)
Маніпуляційна техніка, ковтання
Друга особлива мета, ворожіння (*Datura inoxia*)
Маніпуляційна техніка, ковтання-всотування
Третя особлива мета, тілесний політ (*Datura inoxia*)
Маніпуляційна техніка, ковтання-всотування
Четверта особлива мета, випробування (*Psilocybe mexicana*)
Маніпуляційна техніка, ковтання-вдихання
П’ята особлива мета, пересування (*Psilocybe mexicana*)
Маніпуляційна техніка, ковтання-вдихання
Шоста особлива мета, пересування шляхом прийняття іншої форми (*Psilocybe mexicana*)
Маніпуляційна техніка, ковтання-вдихання

Четверта структурна одиниця

ПРАВИЛО ПІДТВЕРДЖУВАЛОСЯ ОСОБЛИВИМ КОНСЕНСУСОМ

ДОБРОЧИНЕЦЬ

Підготовка особливого консенсусу
Інші стани незвичайної реальності
Вони створювалися Мескаліто
Він містився
Його вмістище саме було силою
Він не мав правила
Він не потребував попереднього навчання
Він був захисник
Він був учитель
Він мав певну форму
Незвичайна реальність була використовна
Незвичайна реальність мала складові елементи
Особливі стани звичайної реальності
Вони створювалися вчителем
Подавання сигналів стосовно навколишньої обстановки
Подавання сигналів стосовно поводження
Перепроживання досвіду
Згадування подій
Опис складових елементів
Наголошування
Позитивне наголошування
Негативне наголошування

Los propósitos específicos de la regla
Primer propósito específico: prueba (*Datura inoxia*)
Técnica manipulatoria: ingestión
Segundo propósito específico: adivinación (*D. inoxia*)
Técnica manipulatoria: ingestión-absorción
Tercer propósito específico: vuelo corporal (*D. inoxia*)
Técnica manipulatoria: ingestión-absorción
Cuarto propósito específico: prueba (*Psilocybe mexicana*)
Técnica manipulatoria: ingestión-inhalación
Quinto propósito específico: movimiento (*Psilocybe mexicana*)
Técnica manipulatoria: ingestión-inhalación
Sexto propósito específico: movimiento por adopción de una forma alternativa (*Psilocybe mexicana*)
Técnica manipulatoria: ingestión-inhalación

La cuarta unidad

LA REGLA SE CORROBORABA POR CONSENSO ESPECIAL

EL BENEFACTOR

Preparar el consenso especial
Los otros estados de realidad no ordinaria
Los producía Mescalito
Mescalito se hallaba contenido
El recipiente era el poder mismo
No tenía regla
No requería aprendizaje
Era un protector
Era un maestro
Poseía forma definida
La realidad no ordinaria era utilizable
La realidad no ordinaria tenía elementos componentes
Los estados especiales de realidad ordinaria
Los produjo el maestro
Indicar con respecto al ámbito
Indicar con respecto a la conducta
La recapitulación de la experiencia
La remembranza de sucesos
La descripción de los elementos componentes
Hincapié
Hincapié positivo
Hincapié negativo

Lack of emphasis
Guiding special consensus
The extrinsic level of nonordinary reality
The preparatory period
The period prior to nonordinary reality
The period following nonordinary reality
The transitional stages
The teacher's supervision
The intrinsic level of nonordinary reality
Progression toward the specific
Specific single forms
Progressive complexity of perceived detail
Progression from familiar to unfamiliar forms
Specific total results
Progression toward a more extensive range of appraisal
Dependent range
Independent range
Progression toward a more pragmatic use of nonordinary reality
Progression toward the specific in special states of ordinary reality

THE CONCEPTUAL ORDER

THE APPRENTICE

The fallacious adoption of the conceptual order
The bona fide adoption of the conceptual order
Reality of special consensus
The reality of special consensus had pragmatic value

Відсутність наголошування
Спрямовування особливого консенсусу
Зовнішній рівень незвичайної реальності
Підготовчий період
Період, що передував незвичайній реальності
Період після незвичайної реальності
Перехідні стадії
Контроль із боку вчителя
Внутрішній рівень незвичайної реальності
Прогресія до виразності
Чітко окреслені одиничні форми
Прогресуюча складність сприйманих деталей
Прогресія від знайомих до незнайомих форм
Виразні загальні результати
Прогресія до ширшого поля оцінки
Залежне поле
Незалежне поле
Прогресія до більш прагматичного використання незвичайної реальності
Прогресія до виразності в особливих станах звичайної реальності

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК

УЧЕНЬ

Хибне прийняття концептуального порядку
Щиросердне прийняття концептуального порядку
Реальність особливого консенсусу
Реальність особливого консенсусу мала прагматичну цінність

Ausencia de hincapié
Guiar el consenso especial
El nivel extrínseco de la realidad no ordinaria
El período preparatorio
El período anterior a la realidad no ordinaria
El período posterior a la realidad no ordinaria
Las etapas de transición
La supervisión del maestro
El nivel intrínseco de la realidad no ordinaria
Progresión hacia lo específico
Formas individuales específicas
Complejidad progresiva en el detalle percibido
Progresión de formas familiares a ajenas
Resultados totales específicos
Progresión hacia una gama de apreciación más extensa
Gama dependiente
Gama independiente
Progresión hacia un uso más pragmático de la realidad no ordinaria
Progresión hacia lo específico en estados especiales de realidad ordinaria

EL ORDEN CONCEPTUAL

EL APRENDIZ

La adopción falaz del orden conceptual
La adopción de buena fe del orden conceptual
Realidad de consenso especial
La realidad de consenso especial tenía valor pragmático

ADDITIONAL MATERIALS CHRONOLOGICALLY OR THEMATICALLY RELATED TO *THE TEACHINGS*	**ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ, ХРОНОЛОГІЧНО АБО ТЕМАТИЧНО ПОВ’ЯЗАНІ З «УЧЕННЯМ»**	**MATERIALES ADICIONALES RELACIONADOS CRONOLÓGICAMENTE O TEMÁTICAMENTE CON *LAS ENSEÑANZAS***

CARLOS CASTANEDA

THE WHEEL OF TIME

THE SHAMANS OF ANCIENT MEXICO, THEIR THOUGHTS ABOUT LIFE, DEATH AND THE UNIVERSE

QUOTATIONS FROM *THE TEACHINGS OF DON JUAN*

Power rests on the kind of knowledge that one holds. What is the sense of knowing things that are useless? They will not prepare us for our unavoidable encounter with the unknown.

Nothing in this world is a gift. Whatever has to be learned must be learned the hard way.

A man goes to knowledge as he goes to war: wide-awake, with fear, with respect, and with absolute assurance. Going to knowledge or going to war in any other manner is a mistake, and whoever makes it might never live to regret it.

КАРЛОС КАСТАНЕДА

КОЛЕСО ЧАСУ

ШАМАНИ СТАРОДАВНЬОЇ МЕКСИКИ, ЇХНІ ДУМКИ ПРО ЖИТТЯ, СМЕРТЬ І ВСЕСВІТ

ЦИТАТИ З «УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА»[83]

Сила залежить від того, що саме знає людина. Який сенс знати речі, з яких немає жодної користі? Вони не підготують нас до нашої неминучої зустрічі з невідомим.

Ніщо в цьому світі не є дарунком. Хоч би чого мала навчитися людина, вона муситиме докладати до навчання важких зусиль.

Людина йде до знання так, як вона йде на війну — повністю пробуджена, зі страхом, з повагою та з абсолютною впевненістю. Іти до знання або йти на війну в будь-який інший спосіб є помилкою, і хоч би хто її зробив, він може навіть не дожити до того дня, коли пошкодував би про це.

CARLOS CASTANEDA

LA RUEDA DEL TIEMPO

LOS CHAMANES DEL ANTIGUO MÉXICO Y SUS PENSAMIENTOS ACERCA DE LA VIDA, LA MUERTE Y EL UNIVERSO

CITAS DE *LAS ENSEÑANZAS DE DON JUAN*

El poder reside en el tipo de conocimiento que uno posee. ¿Qué sentido tiene conocer cosas inútiles? Eso no nos prepara para nuestro inevitable encuentro con lo desconocido.

Nada en este mundo es un regalo. Lo que ha de aprenderse debe aprenderse arduamente.

Un hombre va al conocimiento como va a la guerra: bien despierto, con miedo, con respeto y con absoluta confianza. Ir de cualquier otra forma al conocimiento o a la guerra es un error, y quien lo cometa puede correr el riesgo de no sobrevivir para lamentarlo.

[83] Наведені Карлосом Кастанедою цитати в «Колесі часу» іноді досить сильно відрізняються від формулювань у тексті «Вчення дона Хуана».

When a man has fulfilled all four of these requisites — to be wide awake, to have fear, respect, and absolute assurance — there are no mistakes for which he will have to account; under such conditions his actions lose the blundering quality of the acts of a fool. If such a man fails, or suffers a defeat, he will have lost only a battle, and there will be no pitiful regrets over that.

Dwelling upon the self too much produces a terrible fatigue. A man in that position is deaf and blind to everything else. The fatigue itself ~~[itself]~~ makes him cease to see the marvels all around him.

Every time a man sets himself to learn, he has to labor as hard as anyone can, and the limits of his learning are determined by his own nature. Therefore, there is no point in talking about knowledge. Fear of knowledge is natural; all of us experience it, and there is nothing we can do about it. But no matter how frightening learning is, it is more terrible to think of a man without knowledge.

To be angry at people means that one considers their acts to be important. It is imperative to cease to feel that way. The acts of men cannot be important enough to offset our only viable alternative: our unchangeable encounter with infinity.

Коли людина[84] виконує всі ці чотири вимоги, — бути повністю пробудженою, мати страх, повагу та абсолютну впевненість — тоді не існує помилок, за які вона муситиме звітуватись; за цих умов її дії втрачають невдатну якість учинків дурня. Якщо така людина зазнає невдачі або поразки, то вона програє лише битву і в неї не буде гірких шкодувань щодо цього.

Зацикленість на самому собі породжує жахливу втому. У такому стані людина стає глуха й сліпа до всього іншого. Через цю втому вона перестає бачити дива, що є повсюди навколо неї.

Коли хтось береться за навчання, він має завжди працювати так важко, як лишень може, а межі його навчання визначаються його власною природою. Тому немає жодного сенсу в балачках про знання. Страх перед знанням — цілком природна річ; усі ми зазнаємо його, і з цим нічого не можна вдіяти. Проте хоч би яке застрашливе було навчання, іще жахливіша думка про людину без знання.

Гніватися на людей означає вважати їхні вчинки важливими. Настійно необхідно припинити так ставитися до них. Жодні вчинки людей не можуть бути важливі такою мірою, щоби знівелювати вагу нашої єдиної реальної альтернативи: нашої неодмінної зустрічі з нескінченністю.

Cuando un hombre ha cumplido estos cuatro requisitos -estar bien despierto, y tener miedo, respeto y absoluta confianza— no hay errores por los que deba rendir cuentas; en tales condiciones, sus acciones pierden la torpeza de las acciones de un necio. Si un hombre así fracasa o sufre una derrota, no habrá perdido más que una batalla, y eso no le provocará lamentaciones lastimosas.

Ocuparse demasiado de uno mismo produce una terrible fatiga. Un hombre en esa posición está ciego y sordo a todo lo demás. La fatiga misma le impide ver las maravillas que lo rodean.

Cada vez que un hombre se propone aprender tiene que esforzarse como el que más, y los limites de su aprendizaje están determinados por su propia naturaleza. Por tanto, no tiene sentido hablar del conocimiento. El miedo al conocimiento es natural; todos lo experimentamos, y no podemos hacer nada al respecto. Pero por temible que sea el aprendizaje, es más terrible la idea de un hombre sin conocimiento.

Enfadarse con la gente significa que uno considera que los actos de los demás son importantes. Es imperativo dejar de sentir de esa manera. Los actos de los hombres no pueden ser lo suficientemente importantes como para contrarrestar nuestra única alternativa viable: nuestro encuentro inmutable con el infinito.

[84] Англійське «man» у перших чотирьох книжках Кастанеди переважно перекладалося в однині як «чоловік», бо він сприймав усі пояснення дона Хуана саме в чоловічому роді. У текстах після надання доном Хуаном пояснення, чому той завжди вживав саме чоловічий рід, і, відповідно, після зміни сприйняття Кастанедою його настанов як таких, що стосуються і жінок, слово «man» переважно передається українською в загальному значенні «людини», окрім випадків, коли йдеться саме про чоловіка.

Anything is one of a million paths. Therefore, a warrior must always keep in mind that a path is only a path; if he feels that he should not follow it, he must not stay with it under any conditions. His decision to keep on that path or to leave it must be free of fear or ambition. He must look at every path closely and deliberately. There is a question that a warrior has to ask, mandatorily [/mandatory]: Does this path have a heart?

All paths are the same: they lead nowhere. However, a path without a heart is never enjoyable. On the other hand, a path with heart is easy — it does not make a warrior work at liking it; it makes for a joyful journey; as long as a man follows it, he is one with it.

There is a world of happiness where there is no difference between things because there is no one there to ask about the difference. But that is not the world of men. Some men have the vanity to believe that they live in two worlds, but that is only their vanity. There is but one single world for us. We are men, and must follow the world of men contentedly.

A man has four natural enemies: fear, clarity, power, and old age. Fear, clarity, and power can be overcome, but not old age. Its effect can be postponed, but it can never be overcome.

Будь-що у світі — лише одна стежка з мільйона. Тому воїн завжди мусить пам’ятати, що будь-яка стежка — це всього лише стежка; якщо він відчуває, що йому не слід іти нею, він не повинен залишатися на ній за жодних обставин. Його рішення йти далі цією стежкою чи облишити її мусить бути вільне від страху та честолюбства. Він мусить дивитися на кожну стежку пильно й усвідомлено. Є одне запитання, яке воїн конче мусить поставити собі: чи має ця стежка серце?

Усі стежки однакові: вони ведуть нікуди. Проте стежка без серця ніколи не приносить утіхи. Натомість стежка із серцем легка й приємна — вона не змушує воїна докладати зусиль, щоб полюбити її; вона робить радісною подорож нею; допоки людина йде цією стежкою, вона є одним цілим із нею.

Існує світ щастя, де між речами немає відмінності, бо там нема кому запитувати про відмінність. Але це не світ людей. Деякі люди мають марнославство вважати, що живуть у двох світах, але це лише їхнє марнославство. Для нас існує лише один-єдиний світ. Ми люди й мусимо проходити світом людей, дістаючи втіху від цього.

Людина має чотирьох природних ворогів: страх, ясність, силу і старість. Страх, ясність і силу можна перемогти, але не старість. Її вплив можна віддалити, проте її ніколи не можна здолати.

Cualquier cosa es un camino entre un millón de caminos. Por tanto, un guerrero siempre debe tener presente que un camino es sólo un camino; si siente que no debería seguirlo, no debe permanecer en él bajo ninguna circunstancia. Su decisión de mantenerse en ese camino o de abandonarlo debe estar libre de miedo o ambición. Debe observar cada camino de cerca y de manera deliberada. Y hay una pregunta que un guerrero tiene que hacerse, obligatoriamente: ¿Tiene corazón este camino?

Todos los caminos son lo mismo: no llevan a ninguna parte. Sin embargo, un camino sin corazón nunca es agradable. En cambio, un camino con corazón resulta sencillo: a un guerrero no le cuesta tomarle gusto; el viaje se hace gozoso; mientras un hombre lo sigue, es uno con él.

Existe un mundo de felicidad donde no hay diferencia entre las cosas porque en él no hay nadie que pregunte por las diferencias. Pero ése no es el mundo de los hombres. Algunos hombres tienen la arrogancia de creer que viven en dos mundos, pero eso es pura arrogancia. Hay un único mundo para nosotros. Somos hombres, y debemos transitar con alegría el mundo de los hombres.

El hombre tiene cuatro enemigos naturales: el miedo, la claridad, el poder y la vejez. El miedo, la claridad y el poder pueden superarse, pero no la vejez. Su efecto puede ser pospuesto, pero nunca vencido.

COMMENTARY ON *THE TEACHINGS OF DON JUAN*

The essence of whatever don Juan said at the beginning of my apprenticeship is encapsulated in the abstract nature of the quotations selected from the first book, *The Teachings of Don Juan*. At the time of the events described in that book, don Juan spoke a great deal about allies, power plants, Mescalito, the little smoke, the wind, the spirits of rivers and mountains, the spirit of the chaparral, etc., etc. Later on when I questioned him about his emphasis on those elements, and why he wasn't using them anymore, he admitted unabashedly that at the beginning of my apprenticeship, he had gone into all that pseudo-Indian shaman rigmarole for my benefit.

I was flabbergasted. I wondered how he could make such statements [/a statement], which were [/was] obviously not true. He [/had] really meant what he was saying [/said about those elements of his world], and I was certainly the man who could attest to the veracity of his words and moods.

"Don't take it so seriously," he said, laughing. "It was very enjoyable for me to get into all that crap, and it was even more enjoyable because I knew that I was doing it for your benefit."

"For my benefit, don Juan? What kind of aberration is this?"

"Yes, for your benefit. I tricked you by holding your attention on items of your world which held a profound fascination for you, and you swallowed it hook, line and sinker.

КОМЕНТАР ДО «ВЧЕННЯ ДОНА ХУАНА»

Суть усього, що говорив дон Хуан на початку мого учнівства, закладена в абстрактній природі цитат, відібраних із першої книжки, «Вчення дона Хуана». У той час, коли відбувались описані в книжці події, дон Хуан багато розповідав про союзників, рослини сили, Мескаліто, маленький дим, вітер, духів річок і гір, духа чапаралю та інші подібні речі. Пізніше, коли я запитав його, навіщо він приділяв таку велику увагу цим елементам свого світу й чому потім ніколи більше не використовував їх, він, абсолютно не збентежившись, заявив, що на початку мого учнівства занурився в усю цю псевдо-індіансько-шаманську балаканину заради мене.

Я був приголомшений. Я не розумів, як він може робити такі очевидно неправдиві заяви. Однак він справді мав на увазі саме те, що казав [про ці елементи свого світу], а я, без сумнівів, був саме тією людиною, що могла засвідчити правдивість його слів і настроїв.

"Не стався до цього так серйозно, — мовив він, сміючись. — Я мав велику втіху від занурення в усі ці дурниці, а ще більшу насолоду я діставав від усвідомлення того, що роблю це задля твоєї користі."

"Задля моєї користі, доне Хуане? Що це за юродствування з вашого боку?"

"Так, задля твоєї користі. Я хитрощами заманював тебе, утримуючи твою увагу на речах твого світу, що мали для тебе велику принадність, і ти проковтнув усе разом: і гачок, і волосінь, і грузило."

COMENTARIO SOBRE *LAS ENSEÑANZAS DE DON JUAN*

La esencia de todo cuanto me dijo don Juan al principio de mi aprendizaje se halla encapsulada en la naturaleza abstracta de estas citas, seleccionadas del primer libro, *Las enseñanzas de don Juan.* En la época en que se produjeron los hechos que se describen en el libro, don Juan hablaba mucho de aliados, de plantas de poder, de Mescalito, del humito, del viento, de los espíritus de los ríos y los montes, del espíritu del chaparral, etcétera. Cuando más adelante le recordé la importancia que había dado a aquellos elementos y le pregunté que por qué no hablaba ya de ellos, admitió sin rubor que me había soltado toda aquella palabrería pseudoindia al principio de mi aprendizaje por mi bien.

Me quedé estupefacto. Me pregunté cómo podía afirmar tal cosa que, obviamente, era falsa. Resultaba evidente que lo decía con sinceridad, y si había alguien capacitado para juzgar la veracidad de sus palabras y de sus estados de ánimo, ése era yo.

-No te lo tomes tan en serio -dijo, riendo-. Disfruté mucho contándote todas esas bobadas, y aún disfruté más porque sabía que lo hacía por tu bien.

-¿Por mi bien, don Juan? ¿Qué aberración es ésta?

-Sí, por tu bien. Te engañé dirigiendo tu atención sobre elementos de tu mundo que te provocaban una profunda fascinación, y tú te tragaste el anzuelo, el sedal y la plomada.

"All I needed was to get your undivided attention. But how could I have done that when you had such an undisciplined spirit? You yourself told me time and time again that you stayed with me because you found what I said about the world fascinating. What you didn't know how to express was that the fascination that you felt was based on the fact that you vaguely recognized every element I was talking about. You thought that the vagueness was, of course, shamanism, and you went for it, meaning you stayed."

"Do you do this to everybody, don Juan?"

"Not to everybody, because not everybody comes to me, and above all, I'm not interested in everybody. I was and I am interested in you, you alone. My teacher, the nagual Julian, tricked me in a similar way. He tricked me with my sensuality and greed. He promised to get me all the beautiful women who surrounded him, and he promised to cover me with gold. He promised me a fortune, and I fell for it. All the shamans of my lineage had been tricked that way, since time immemorial. The shamans of my lineage are not teachers or gurus. They don't give a fig about teaching their knowledge. They want heirs to their knowledge, not people vaguely interested in their knowledge for intellectual reasons."

Don Juan was right when he said that I had fallen for his maneuver fully. I did believe that I had found the perfect shaman anthropological informant. This was the time when, under don Juan's auspices, and due to his influence, I wrote diaries and collected old maps that showed the locations of the Yaqui Indian towns throughout the centuries, beginning with the chroni-

"Усе, чого я потребував, — це дістати твою неподільну увагу. Але як я міг зробити це, коли ти мав такий недисциплінований дух? Ти сам знову й знову казав мені, що залишаєшся зі мною, бо тебе захоплюють мої розповіді про світ. А ось чого ти тоді не знав, як виразити — це що твоє захоплення ґрунтувалося на тому факті, що ти дуже нечітко розпізнавав кожний елемент, про який я розповідав. Ти думав, що ця невиразність, звісно, і є шаманізм, і тягнувся до неї — тому й залишався."

"Ви вчиняєте так із кожним, доне Хуане?"

"Не з кожним, бо до мене приходить не кожен і, насамперед, я зацікавлений не в кожному. Мене цікавив і цікавиш ти, ти один. Мій учитель, наґваль Хуліáн, також удався до подібних вивертів, щоб заманити мене. Він обхитрував мене, скориставшись моєю хтивістю й жадібністю. Він пообіцяв віддати мені всіх прекрасних жінок, які його оточували, і пообіцяв засипати мене золотом. Він пообіцяв мені багатство, і я купився на це. Усіх шаманів моєї лінії заманювали за допомогою подібних хитрощів, іще з незапам'ятних часів. Шамани моєї лінії не вчителі й не гуру. Їх абсолютно не цікавить навчання когось своєму знанню. Їм потрібні спадкоємці їхнього знання, а не люди, туманно зацікавлені в їхньому знанні з якихось інтелектуальних міркувань."

Дон Хуан був правий, коли говорив, що я повністю купився на його маневр. Я справді вірив, що знайшов ідеального інформатора-шамана для свого антропологічного дослідження. Це був час, коли за сприяння дона Хуана та під його впливом я вів щоденники й збирав стародавні мапи, на яких було позначене розташування міст індіанців я́кі впродовж віків, починаючи з єзуїтських

»Lo único que me hacía falta era captar toda tu atención. Pero ¿cómo podría haberlo hecho cuando tenías un espíritu tan poco disciplinado? Tú mismo me repetías una y otra vez que permanecías conmigo porque encontrabas fascinante lo que yo decía sobre el mundo. Lo que no sabías expresar era que la fascinación que sentías se debía a que apenas reconocías vagamente cada elemento del que te hablaba. Por supuesto, pensabas que aquella vaguedad era chamanismo, y te atrajo, lo que quiere decir que te quedaste.

-¿Le hace eso a todos, don Juan?

-No a todos, porque no todos vienen a mí y, sobre todo, porque no me intereso por cualquiera. Estuve y estoy interesado en ti, sólo en ti. Mi maestro, el nagual Julián, me engañó de un modo similar. Me engañó a causa de mi sensualidad y mi avaricia. Me prometió conseguirme todas las mujeres bonitas que lo rodeaban y me prometió cubrirme de oro. Me prometió una fortuna, y caí en la trampa. Todos los chamanes de mi linaje han sido engañados de ese modo desde tiempo inmemorial. Los chamanes de mi linaje no son maestros o gurús. Les importa un comino enseñar su conocimiento. Quieren herederos para su conocimiento, no gente vagamente interesada en su conocimiento por razones intelectuales.

Don Juan tenía razón cuando dijo que me había atrapado con su artimaña. Yo creía que había encontrado al chamán informante ideal al que todo antropólogo aspira. Fue en esta época cuando, bajo los auspicios de don Juan y debido a su influencia, escribí diarios y recolecté viejos mapas que mostraban los sitios de los pueblos de los indios yaqui a lo largo de los siglos, comenzando por las

cles of the Jesuits in the late 1700's. I recorded all those locations and I identified the most subtle changes, and began to ponder and wonder why the towns were shifted to other locales, and why they were arranged in slightly different patterns every time they were relocated. Pseudo-speculations about reason, and reasonable doubts overwhelmed me. I collected thousands of sheets of abbreviated notes and possibilities, drawn from books and chronicles. I was a perfect student of anthropology. Don Juan spurred my fancy in every way he possibly could.

"There are no volunteers on the warriors' path," don Juan said to me under the guise of an explanation. "A man has to be forced into the warriors' path against his will."

"What do I do, don Juan, with the thousands of notes that you tricked me into collecting?" I asked him at the time.

His answer was a direct shock to me.

"Write a book about them!" he said. "I am sure that if you begin to write it, you'll never make use of those notes, anyway. They are useless, but who am I to tell you that? Find out for yourself. But don't endeavor to write a book as a writer. Endeavor to do it as a warrior, as a shaman-warrior."

"What do you mean by that, don Juan?"

"I don't know. Find it out for yourself."

He was absolutely right. I never used those notes. Instead I found myself writing unwittingly about the inconceivable possibilities of the existence of another system of cognition.

хронік кінця XVIII століття. Я занотовував усі ці місця розташування й виявив ледь помітні зміни, через що почав обмірковувати це й загадуватися над питанням, чому ці міста змінювали своє положення й чому після кожної такої зміни вони мали дещо іншу конфігурацію. Псевдоміркування про причину цього й обґрунтовані сумніви цілковито поглинули мене. Я зібрав тисячі сторінок цитат і ймовірних пояснень, які виписував із книжок і хронік. Я був ідеальним студентом антропології. Дон Хуан заохочував мою пристрасть усіма доступними йому способами.

"На стежці воїнів немає добровольців, — сказав мені дон Хуан, пояснюючи свої дії. — Людину доводиться примусом затягувати на стежку воїнів проти її волі."

"Але що ж мені робити з тисячами нотаток, які ви хитрощами змусили мене зібрати, доне Хуане?" — запитав я його тоді.

Його відповідь була для мене справжнім шоком.

"Напиши про них книжку! — мовив він. — Я впевнений, що якщо ти почнеш писати її, то однаково ніколи не скористаєшся цими нотатками. З них немає жодної користі, але хто я такий, щоб казати тобі це? З'ясуй усе сам. Проте не намагайся писати книжку, як письменник. Доклади зусиль, щоб зробити це як воїн, як воїн-шаман."

"Що ви хочете цим сказати, доне Хуане?"

"Я не знаю. З'ясуй усе це сам."

Він був абсолютно правий. Я так ніколи й не скористався тими записами. Натомість, навіть не здаючи собі справи, як це сталося, я почав писати книжку про немислимі можливості існування іншої системи пізнання.

crónicas de los jesuitas de finales del siglo XVIII. Registraba todos esos sitios e identificaba los cambios más sutiles, y me preguntaba y sopesaba por qué se trasladaban los pueblos a otros lugares y por qué se disponían de forma ligeramente distinta cada vez que se reubicaban. Las pseudo-especulaciones sobre la razón, y las dudas razonables, me abrumaban. Recopilé miles de páginas llenas de posibilidades y notas abreviadas, extraídas de libros y de crónicas. Era un perfecto estudiante de antropología. Don Juan me animaba en mi fantasía tanto como podía.

-No hay voluntarios en el camino del guerrero -me dijo don Juan a guisa de explicación-. Un hombre ha de ser forzado a seguir el camino del guerrero en contra de su voluntad.

-¿Y qué hago con las miles de notas que recopilé a causa de sus engaños, don Juan? -le pregunté entonces.

Su respuesta me conmocionó.

-¡Escribe un libro sobre ellas! -respondió-. De todos modos, seguro que si empiezas a escribirlo nunca las utilizarás. Son inútiles; pero ¿quién soy yo para decírtelo? Averígualo por ti mismo. Sin embargo, no te propongas escribir un libro como lo haría un escritor. Propónte hacerlo como un guerrero, como un chamán guerrero.

-¿Qué quiere decir con eso, don Juan?

-No lo sé. Averígualo por ti mismo.

Tenía toda la razón. Nunca utilicé aquellas notas. En cambio, y sin que yo lo pretendiera, me encontré escribiendo acerca de la existencia de un sistema de cognición diferente y de sus inconcebibles posibilidades.

CARLOS CASTANEDA'S FIELD NOTES (PHOTOCOPIES) | **ПОЛЬОВІ НОТАТКИ КАРЛОСА КАСТАНЕДИ (ФОТОКОПІЇ)** | **NOTAS DE CAMPO DE CARLOS CASTANEDA (FOTOCOPIAS)**

Sheet 1 | **Аркуш №1** | **Hoja # 1**

Sat. April [illegible], 1962 11:30 AM

Cuando estaba por venir a casa don Juan me preguntó:
"¿Cuando vuelves?"
"En dos meses," le respondí.
"Nunca aprenderás. Para aprender hay que darle a todo [illegible] sin falta; y tú no tienes voluntad para hacer eso."
"Voluntad tengo, pero lo que no tengo es tiempo."
"A mí, mi benefactor me llevó a su casa de chico y nunca salí hasta que me hizo hombre."
Su tono era un poco despectivo y parecía estar molesto.
"¿Cuánto tiempo estaba con su benefactor?" le pregunté.
"Años."
"¿Cuántos años?"
"Quién sabe."
"¿Y luego que hizo usted? ¿Se fué de la casa de su benefactor?"
"Me fuí por ahí cuando él murió."
"¿Usted estuvo [illegible] con él?"
"Pues sí. En ese tiempo había mucha necesidad, y él me cuidó como a su propio hijo."
"¿Dónde vivían?"
"Eso no te puedo decir. Cuando me [illegible] a mí me [illegible] tú no podrás decir donde me conociste, ni donde me viste, ni donde me encontraste, ni como me llamo. Esa es la regla con nosotros los brujos. Esa es la regla cuando se quiere bien, cuando se tiene buena voluntad."
"¿Porque es la regla así don Juan?"
"Eso es lo que los brujos decidieron. Del brujo no se cuenta ni su nombre, ni su muerte. Y uno nunca debe [illegible] ese secreto. Te lo digo ahora: no digas nunca donde me conociste. Y cuando me muera nunca [illegible] donde se quedó mi cuerpo."
Le dije que existían muchas personas que sabían donde [illegible]

2

Sheet 2 | **Аркуш №2** | **Hoja # 2**

habíamos conocido.

"Nadie sabe nada," dijo muy convencido.

"¿Y Fernando y don Nacho?" le pregunté.

"Esos son unos pendejos. Ni siquiera saben dónde se pesca."

"¿Y su nuera, don Juan?"

"Esa no cuenta para nada. Esa es otra vieja pendeja. Pero hay otras gentes que cuentan."

"¿Quién por ejemplo?"

"Tú ya sabrás quiénes son, cuando te pregunten algún día. Cuando te pregunten dónde se quedó mi cuerpo."

"¿Quién me preguntará?"

"Ahí verás. La vida del brujo es muy extraña y las cosas le salen a uno al encuentro sin que se las busque o las quiera."

Le pregunté otra vez por qué había de guardar el secreto. Dijo que al aprender más ___ me daría cuenta de que hay cosas que no se pueden decir; que hay cosas que le pertenecen solamente a uno.

"Cuando se mueve en el camino del conocimiento," dijo, "no hay que decirle a nadie lo que uno hace."

"No diré a nadie. Se lo prometo, don Juan."

"Sí que lo dirás. Tienes la boca muy grande."

"¿Y qué puedo hacer para evitarlo?"

"Nada."

Quise asegurarle a don Juan que no tenía la menor intención de divulgar su secreto, y que seguramente no iba a tener ni siquiera la menor oportunidad de hacerlo.

"Lo tendrás, y lo dirás," dijo con una afable convicción. "Lo dirás aunque no lo quieras. Pero no vale la pena pensar o platicar de eso."

"¿Así que es malo mencionar esas cosas, don Juan?"

"Por supuesto. Especialmente para ti. No faltará quien quiera

Sheet 3 | **Аркуш №3** | **Hoja # 3**

42) robaste el poder. Esto lo aclararemos por [illegible]. Hablar quita la fuerza. Hablar roba el poder

"¿Y si yo no quisiera el poder?"

"Para qué aprendes entonces si no quieres el poder?"

"Pues, nomás que para saber."

"No sabes lo que dices. Pero ya verás, aunque hoy no te des cuenta. Cuando sepas usar el poder, lo usarás de un modo u otro."

Le dije que yo sólo quería saber, y que en realidad no tenía interés en vivir la vida de brujo.

X "El hombre que sabe tiene que emplear su poder," dijo. "¿O para qué quiere saber? ¿Y tú, cómo te las vas a arreglar si te toman [illegible] y tienes que usar el poder del brujo? Tú no sabes como es esa vida. Una vez que la empiezas ya no hay manera de pararla."

"¿Ud cree que no se puede parar la vida de brujo?"

"Pues, no se puede. A menos que se llegue a aprender mucho, y para aprender mucho hay que usar el poder de brujo. Tú no sabes lo que dices."

"El hombre de conocimiento tiene que actuar todo el tiempo. No se puede vivir nomás que pensando. El hombre que sabe tiene fuerza para actuar y para medir; y para todo lo que quiere hacer. Ya verás. No hay modo de parar ya cuando uno comienza en el camino del conocimiento. Te lo digo. No se puede parar o cambiar. Uno que sabe llega siempre a ser [illegible] misterioso que la chingada.

"Nadie te podrá detener, si es que llegas a ser un hombre que sabe, un hombre de conocimiento."

"¿Quién es el hombre de conocimiento? ¿Es el brujo un hombre que sabe?"

"Puede que sea, si es que ha seguido de buena ley el camino del conocimiento."

Sheet 4 | **Аркуш №4** | **Hoja # 4**

a) "¿Pero, cómo se supera ese miedo?" 41

"Uno tiene que prenderse a las buenas del miedo de aprender; y sin mucha prisa, pero sin fallar, uno debe meterse hasta donde se puede, para ir descubriendo los secretos del poder y el conocimiento."

"¿Puede cualquiera de nosotros ser un hombre de conocimiento?"

"No todos nosotros."

"¿Entonces quién puede?"

"El que desafía y encara a los cuatro enemigos naturales. El hombre de conocimiento debe encarar a sus cuatro enemigos, luego debe pelear con ellos, y luego debe vencerlos. Después de vencerlos puede entonces llamarse hombre de conocimiento."

Le pregunté que si todo lo que se necesitaba era vencer a los 4 enemigos para ser ya hombre de conocimiento. Dijo que se que sólo podía llamarse hombre de conocimiento si uno era capaz de vencer a los cuatro enemigos; y que cualquier persona podía hacer esto.

"¿Puede cualquiera de nosotros pelear con los 4 enemigos, o hay requisitos especiales?" le pregunté.

"No hay requisitos. Cualquiera de nosotros puede tratar de llegar a ser un hombre que sabe. Pero muy pocas personas llegan a serlo. Esto es muy natural. Los enemigos son formidables. Pero de a verdad los cuatro enemigos son poderosos y la mayoría de nosotros, pues, nos perdemos.

"¿Qué clase de enemigos son, don Juan?"

"¿De qué vale decírtelo? Total no vas a entender. Las cosas se ponen muy feas cuando no se puede entenderlas."

"Pero yo necesito saber, don Juan, siempre me entiendo."

"Ya sabrás, a su debido tiempo; eso es si no te pelas por ahí del susto. Te digo, no vale la pena platicar de estas cosas. ¿Para qué?"

"¿Cree Ud. que yo seré hombre de conocimiento algún día?"

Sheet 5 | **Аркуш №5** | **Hoja # 5**

"¿Y como puedo saber eso?" "Nadie puede saber lo que le pasará a uno en su camino."

"¿No hay modo de saber?"

"No lo hay. Ya te lo dije, todo depende de la batalla contra los 4 enemigos si los vences o si te vencen a ti; pero así mismo no se puede saber eso."

"¿Puede Ud adivinar con sus poderes?"

"No, porque el llegar a ser hombre de conocimiento es algo que no dura mucho. Yo diría que es algo pero demasiado rapido y de este tanto. (hizo un gesto de tamaño minusculo con sus dedos)."

"¿Pero entonces como se puede ser hombre de conocimiento si eso no dura nada?"

"Pues, uno nunca es hombre de conocimiento del todo. Llegar a serlo no dura nada, ni es permanente. Uno en realidad nunca es X (un hombre que sabe) lo que pasa es que uno tiene un instante de luz, de verdadero conocimiento despues de vencer a los cuatro enemigos."

"Digame don Juan, ¿Que clase de enemigos son?"

"No vale la pena platicar; y no vamos a platicar. Tú siempre quieres platicar y platicar de todo. ¿Que no te cansas? Yo no tengo esa necesidad. A mi no me gusta la platica."

Yo le seguí discutiendo que para mi modo de pensar el unico modo de entender era a traves de la platica, pero don Juan se puso serio y dejó de hablar. No quise irme dejandolo molesto asi que me quedé todo el día con el

9:00 P.M.

En la tarde nos pusimos a hablar de los [illegible] magicos de la brujeria. Un topico que no acabó de discutir la ultima vez que lo visité.

"Hay tres modos de ver espiritus," dijo don Juan. "Hay tres clases de espiritus. Los espiritus que no dan nada, porque no tienen nada que dar. Los espiritus que asustan, porque eso es [illegible]

Sheet 6 | **Аркуш №6** | **Hoja # 6**

Sunday, April 15, 1962 — 6.00 P.M.

Otra vez volvimos hoy a conversar de los enemigos del hombre de conocimiento y de nuevo nuestra conversación tuvo lugar a última hora, ya cuando se iba a casa. Le pregunté de nuevo quiénes eran esos enemigos. No esperaba que me lo dijera, sin embargo me lo explicó detalladamente.

"Cuando uno empieza a aprender," dijo "nunca se sabe lo que se va a encontrar. El camino nunca está claro. El propósito está lleno de fallas; la intención es vaga. Uno anda siempre confundido, porque espera cosas que nunca pasarán, porque no sabe lo difícil que es el conocimiento, uno no sabe los trabajos que cuesta el aprender.

"Pero uno aprende así, poquito a poquito al comienzo, luego más y más. ... Y los pensamientos se [illegible] llenan de tropiezos y se hunden en la mente. Lo que se aprende no es nunca lo que uno hubiera querido. Y así se empieza a tener miedo. El conocimiento no es nunca lo que uno espera.

" Cada nuevo paso es un atolladero y así, sin más ni más, el miedo se le sube a uno al pescuezo y comienza a puntearlo sin misericordia y no se puede hacer nada porque el propósito es un campo de batalla.

" Y así es como se tropieza con el primer enemigo, el número uno, el miedo. Un enemigo terrible, traicionero y enredado como los cardos. Se hace siempre el chivo por ahí escondido, siempre escondido. En cada rendija el miedo vacilón está siempre esperando.

" Y si uno se llena de terror y se pela, el primer enemigo acabó con sus ganas."

"¿Qué le pasará a uno si se corre así?"

"Nada. Solamente que uno nunca aprenderá. Nunca llegará a ser un hombre que sabe. Uno llegará a ser acaso un matón, o un cualquier cobarde lleno de miedo; un hombre, digamos,

Sheet 7 | **Аркуш №7** | **Hoja # 7**

vencido, un hombre al que el miedo le acabó de ganar.

"¿Se puede hacer algo para vencer al miedo?"

"Sí puede, y es muy simple. No se debe correr. Uno debe desafiar el miedo, y a pesar de su miedo uno debe seguir aprendiendo, y debe dar otro paso, y otro, y otro. Se debe tener miedo pero aún así se debe seguir y no parar y menos aún correr. ¡Esa es la regla!

"Y llega un momento en que el primer enemigo se vuelve atrás y uno empieza a sentirse seguro y tranquilo. Su intención se hace más fuerte, el conocimiento no es ya tan espantoso.

"Cuando ese momento llega uno puede decir, a lo mejor, que ya está venciendo al miedo. Y el miedo se va desvaneciendo poco a poco, al comienzo, hasta que de repente el miedo se pela de a sopetón."

"¿Y uno ya no tendrá miedo nunca más?"

"No. Una vez que se ha vencido al miedo, se está libre por el resto de la vida, porque en lugar del miedo se tiene la claridad. La claridad es la que desvanece el miedo. Pero ese entonces ya uno sabe sus deseos y cómo satisfacer esos deseos.

"Ya se puede anticipar los caminos y una claridad metida rodea a todo. Uno siente y sabe que nada puede estar oculto ya más.

"Y así sin pensarlo uno se encuentra con el segundo enemigo: la claridad. Esa misma claridad que desvanece el miedo y que es tan difícil de lograr también enceguece. La claridad lo fuerza a uno a no dudar y le da seguridad; la seguridad de que puede hacer lo que se le dé la gana, porque todo lo que uno ve lo ve con claridad. Y uno es valiente porque ve claro. Y uno no se detiene en nada porque ve claro. Pero eso de ver claro es un error. Es como si se viera claro pero no completo.

Sheet 8 | **Аркуш №8** | **Hoja # 8**

"Si uno cae en esa ilusión de poder hacer lo que se le da la gana, uno se ha dejado vencer por el segundo enemigo. Uno se ha dejado cortar, y no puede aprender más porque el conocimiento se le cae de entre las manos. Y uno es impaciente cuando debe ser generoso, o es generoso cuando debe ser impaciente. El conocimiento se cae de entre las manos y se acaba por no aprender nada."

"¿Qué le pasa a uno si ese enemigo lo vence? ¿Se muere?"

"No. Uno no muere. El segundo enemigo nomás que lo ha puesto a uno los clavos y lo ha parado en seco. Ya no se podrá jamás llegar a ser hombre de conocimiento. Se podrá sólo llegar a ser un valiente lleno de fuerza, o un generoso muy grave.

"Pero aún así la claridad por la que se pagó tan caro no lo abandonará y ya nunca más entrará uno a la oscuridad del miedo. Uno verá claro por el resto de la vida; lo único es que ya no deseará aprender más, ni deseará ya nada más."

"¿Qué se debe hacer para vencer al segundo enemigo?"

"Se debe proceder como con el primero. Se debe encerrar la claridad y usarla sólo para ver claro.

"Se debe esperar pacientemente y medir bien antes de tomar un nuevo camino. Uno debe pensar, sobre todo, que la claridad es como un error.

"Y llegará así el momento cuando se entiende que la claridad es sólo un puntito delante de los ojos. Así es como se vence al segundo enemigo y se llega a una posición donde ya nada lo puede tocar a uno; ya nada le puede hacer daño. Y eso no es una ilusión, no es un error. Uno es un punto delante de los ojos. Eso es el poder, el mero poder. Uno sabe para eso entonces que el poder que debía perseguir ya es finalmente de uno. Está en sí que se puede hacer lo que se le da la gana. Uno tiene poder...

Sheet 9 | Аркуш №9 | Hoja # 9

es entonces atrevido y lo comanda. El deseo de uno es ley.
Uno ve claro y parejo todo lo que se le presenta, todo lo
que lo rodea. Pero ya nuevo uno se topó también con el
tercer enemigo. El poder. El más fuerte de todos los ene-
migos. Y como es natural lo más fácil es abandonarse
a él. Después de todo uno es de veras invencible, uno
comanda poder. Y así uno empieza a tomar riesgos,
riesgos muy calculados al principio, y acaba haciendo leyes,
reglas, porque uno es invencible. Uno es el amo del poder.
"Y ni siquiera uno nota que el tercer enemigo está
acechándolo. De pronto, sin saberlo o sentirlo se
pierde la meta y el tercer enemigo lo vence a uno y
lo vuelve caprichoso y cruel."
"¿Cuando un hombre es vencido así pierde su poder?"
"Uno nunca pierde el poder o la claridad."
"¿Pero entonces cuál es la diferencia entre un vencido y
un hombre de conocimiento?"
"El hombre vencido por el tercer enemigo morirá sin
saber jamás cómo se debe manejar el poder. Para él
el poder es como una maldición.
"Cuando a uno lo vence el tercer enemigo uno no tiene
control sobre las cosas. Uno es un madrazo engreído y por
lo tanto no puede nunca usarlo o comandar el poder."
Le pregunté a don Juan si la derrota era un acto final.
No me entendió y nos pusimos a discutir hasta que le
expliqué que lo que yo quería saber era si uno podía aún
volver a la arena y seguir luchando después de una der-
rota.
"Cuando uno de los enemigos gana la mano ya
no hay más que hacer, y a los [illegible] de llegar
X a ser un hombre que sabe se los lleva la chingada. Y
uno tiene que resignarse porque no hay nada que hacer.

Sheet 10 | **Аркуш №10** | **Hoja # 10**

"¿Y es posible que la derrota que causa el poder sea menos que una cosa de tiempo? y que uno pueda recuperarse y dominarlo."

"Si es una cosa de tiempo, entonces, uno no ha sido vencido. La batalla se sigue; se sigue tratando de llegar a ser un hombre que sabe. Uno puede considerarse vencido solo cuando se rinde ya no le importa nada más cuando ya no hay más ganas."

"¿Puede uno abandonar la lucha por años? ¿Por ejemplo, abandonarla por miedo pero luego volver y vencer al miedo?"

"¡No! Eso no es posible. No se puede sucumbir al miedo y luego vencerlo. Cuando se sucumbe ya no hay más que hacer; no se puede aprender ya más porque el conocimiento da miedo, y uno no hace mucho de aprender. Por en cambio, si se trata de aprender por años a pesar del miedo, uno al final acabará por conquistarlo todo porque uno no se ha hechado a perder."

"¿Y cómo se vence al tercer enemigo, don Juan?"

"Uno tiene que hecharle el desafío, y esplotarlo, y darle duro; uno tiene que darse al poder con mucha certeza. Uno tiene que entender sobre todo que el poder que parece conquistado no es en realidad nunca de uno. Sin entender esto uno se pierde para siempre entre las rendijas de uno mismo. Pero si se usa el poder con medida uno se va dando cuenta de que hay solamente un modo de proseguir: el seguir fiel y respetuosamente lo que se ha aprendido en el camino del conocimiento. Sólo así se puede ver que la claridad y el poder sin el control sobre lo que es uno mismo son peores que un error.

"Si uno se da cuenta de que hay manera de seguir con paciencia y medida, se llega a un punto donde todo, absolutamente todo, está bajo control. Para ese entonces ya se sabe cómo y cuando usar el poder. Así es como se vence al tercer enemigo.

Pero, para ese entonces ya se está al final de la travesía por el camino del conocimiento. Y casi sin darle tiempo a uno, casi sin aviso, uno se da el topetón con el último de sus enemigos:

Sheet 11 | **Аркуш №11** | **Hoja # 11**

La vejez. El más cruel de todos, el enemigo que no se vencerá jamás. El enemigo al que uno nomás que puede ahuyentar por momentitos.

"Para ese entonces ya no se tiene el miedo que oscurece dor o la claridad que le hace a uno impaciente. Para ese entonces todos los poderes están bajo control. Pero uno tiene en cambio un deseo invencible de descansar.

"Y si uno no se los pelea con su cansancio y su deseo de olvido. Si uno se acomoda en la vejez se pierde la última suerte. Y el cuarto enemigo lo vuelve a uno una criatura inútil.

"El deseo de descansar y olvidar dominan a la claridad, al poder, y al conocimiento.

"Pero si uno se despoja del cansancio y vive como manda su destino, hasta el último tirón, uno puede entonces llamarse hombre de conocimiento, aunque sólo sea por esos momentitos cuando se logra ahuyentar al último, al enemigo invencible.

"Esos momentitos de claridad, de poder y de conocimiento son suficientes."

Don Juan se sentó contra el muro de la ramada y miró hacia la cima del zacatito en la distancia. Aquí me inspiró una extraña melancolía y dije por decir

"¿Y la vejez no se puede evitarla?"

"No. Ya ves, a mí ya me ha tirado al suelo," don Juan dijo. "Ya me cuenta explicando. Ya me siento muy rendido."

Su voz era seria y enfática, su manera era sencilla y sin histrionismo. El drama estaba encerrado en su tono sereno. Un tono que me hizo pensar en ese momento que don Juan fuera un personaje inmortal, joven y eterno, que sólo estaba jugando a ser viejo.

"Ud. es un verdadero hombre de conocimiento, don Juan" le dijo con sincera admiración.

Sheet 12 | **Аркуш №12** | **Hoja # 12**

Me miró con una expresión medio seria y luego se rió
"¡No le hagas!" Dijo.
No parecía estar triste, o cansado, o sentirse de ningún modo diferente al don Juan que conozco. Sin embargo había algo en su aire que me había hecho entender, por primera vez, la intensidad con la que luchaba contra su último enemigo, su enemigo invencible.

TWELVE PAGES OF UNEDITED HANDWRITTEN SPANISH FIELD NOTES OF CARLOS CASTANEDA (TRANSLATION)

Translated from the Spanish by u/CruzWayne

[SHEET 1]

Saturday 8 April, 1962

When I was about to leave don Juan's house, he asked,
"When will you come back?"
"In two months," I replied.
"You'll never learn, in order to learn you have to give it your all, with no quarter, and you don't have the will to do that."

"It's not will I'm lacking, it's time."

"My benefactor took me in as a boy and I never left his house until I became a man."
His tone was a bit contemptuous and he seemed irritated.
"How long were you with your benefactor?" I asked.
"Years."
"How many years?"
"Who knows."
"And what did you do when you left your benefactor's house?"
"I left when he died."
"Were you with him from a young age?"
"Yes, there was a lot of poverty back then, and he took care of me as if I were his own son."
"Where did you live?"

12 СТОРІНОК НЕОПУБЛІКОВАНИХ РУКОПИСНИХ ІСПАНОМОВНИХ ПОЛЬОВИХ НОТАТОК КАРЛОСА КАСТАНЕДИ (ПЕРЕКЛАД)

Переклав з іспанської Олександр Цівун

Аркуш №1

Субота, 8 квітня 1962 року

Коли я зібрався їхати додому, дон Хуан спитав мене:
"І коли ж ти повернешся?"
"Через два місяці", — відповів я.
"Так ти ніколи не навчишся; щоб учитися, потрібно віддавати усього себе цілком — а ти не маєш бажання робити це."

"Я маю бажання, але не маю часу."

"Мій доброчинець привів мене у свій дім, коли я був хлопчаком. І я не покидав його, доки не став чоловіком."
Його тон був трохи зневажливий, і він виглядав роздратованим.
"Скільки часу ви провели зі своїм доброчинцем?" — спитав я його.
"Роки."
"Скільки років?"
"Хто знає."
"А потім, що ви робили, коли пішли з дому свого доброчинця?"
"Я пішов звідти, коли він помер."
"Ви[85] були з ним із дитинства?"
"Ну так, у той час я мав багато потреб, і він доглядав за мною, наче за своїм власним сином."
"Де ви жили?"

12 NOTAS DE CAMPO DE CARLOS CASTANEDA DEL ESPAÑOL MANUSCRITAS INEDITAS (TRASCRIPCIÓN)

Hoja # 1

Sábado abril 8 1962

Cuando estaba por irme a casa don Juan me pregunto:
"y cuando vuelves?"
"en dos meses" le respondí.
"nunca aprenderás, para aprender hay que darle a toda madre — sin falta, y tu no tienes voluntad para hacer eso."
"voluntad tengo, pero lo que no tengo es tiempo."
"a mi, mi benefactor me llevo a su casa de chico y nunca — salí hasta que me hizo hombre."
Su tono era un poco despectivo y parecía estar molesto.
"¿Cuánto tiempo estuvo con su benefactor?" le pregunte.
"Años."
"Cuantos años?"
"Quien sabe."
"¿Y luego que hizo cuando se fue de la casa de su benefactor?"
"Me fui de ahí cuando el murió."
"¿Estaba usted desde chiquito con el?"
"Pues si, en ese tiempo había mucha necesidad y el me cuido como a su propio hijo."
"¿Dónde vivieron?"

[85] Іспанський займенник «usted» (Ви) чітко вказує на ввічливу форму звертання Кастанеди до дона Хуана.

"I can't tell you that. You already have me, my time—you won't be able to say where you met me, nor where you saw me, nor where you found me, nor what my name is. That's the rule regarding sorcerers. That's the rule when one wants to know [become a man of knowledge], if one's considerate."

"Why is the rule like that, don Juan?"

"It's what the sorcerers decided. You don't tell about a sorcerer, his ways or his death, and you should never use those secrets against him. I'm telling you now. Don't ever tell where you met me, when I die, so nobody may find out where my body is buried."

"I told him that there were many people who knew where—

[SHEET 2]

—we'd met."

"Nobody knows anything," he said assuredly.

"What about Fernando and don Nacho?" I asked.

"They're idiots, they don't even know where they are."

"And your daughter-in-law, don Juan?"

"She doesn't count. She's another idiot. But, there are other people who do count."

"Who, for example?"

"You'll know who when they ask you some day, when they ask you where my body is buried."

"Who's going to ask me?"

"You'll see. The life of a sorcerer is very strange and things happen without going in search for them or even wanting them."

"Цього я не можу тобі повідомити. Розповідаючи про мене, ти не повинен говорити, де познайомився зі мною, де бачив мене, де мене знайти чи як мене звуть. Це правило стосується всіх мольфарів. Це правило діє, коли ти хочеш знати, коли ти маєш добру волю."

"Чому це правило таке, доне Хуане?"

"Так вирішили мольфари. Про шляхи чи смерть мольфара не розповідають, і ніколи не слід зловживати цими секретами. Я тобі кажу це зараз. Ніколи не говори, де ти мене зустрів, і коли я помру, ніхто ніколи не повинен дізнатися, де поховане моє тіло."

Я сказав йому, що існує багато людей, які знають, де (продовження на аркуші №2)

Аркуш №2

...ми познайомились.

"Ніхто не знає нічого", — промовив він дуже переконано.

"А Фернандо[86] й дон Начо?" — спитав я його.

"Вони дурні, і навіть не знають, де перебувають вони самі."

"А ваша невістка, доне Хуане?"

"На неї не треба зважати. Це ще одна стара дурепа. Але інших людей потрібно брати до уваги."

"Кого, наприклад?"

"Ти знаєш кого, коли тебе спитають одного дня, коли тебе спитають, де поховане моє тіло."

"Хто мене спитає?"

"Побачиш, життя мольфара дуже дивне, і речі відбуваються, навіть коли їх не шукаєш або не хочеш."

"Eso no te puedo decir. Cuando me tienes a mi, mi tiempo, tú no podrás decir donde me conociste, ni donde me viste, ni donde me encontraste, ni como me llamo. Esa es la regla con respecto a los brujos. Esa es la regla cuando se quiere, saber, cuando se tiene buena voluntad."

"Porque es la regla así don Juan?"

"Es lo que los brujos decidieron. Del brujo no se cuenta ni sus costumbres, ni su muerte, y uno nunca debe mal usar esos secretos. Te lo digo ahora. No digas nunca donde me conociste, y cuando me muera, nunca averigüen donde se sepulto mi cuerpo."

le dije que existían muchas personas que sabrían donde nos (continua en Hoja 2)

Hoja # 2

...habíamos conocido.

"nadie sabe nada" dijo muy convencido.

"¿y Fernando y don Nacho?" le pregunte.

"Esos son unos pendejos, ni siquiera saben donde se paran."

"¿y su nuera don Juan?"

"Esa no cuenta para nada. Esa es otra vieja pendeja. Pero son otras gentes que cuentan."

"¿Quién por ejemplo?"

"tu ya sabrás quienes son, cuando te pregunten algún día, cuando te pregunten donde se sepulto mi cuerpo."

"¿Quién me preguntara?"

"ya veras, la vida del brujo es muy extraña y las cosas le salen a uno al encuentro sin que se las busque o aun quiera."

[86] Дуже ймовірно, що тут ідеться про онука дона Хуана, який вперше з'являється як персонаж у другій книжці Кастанеди «Окрема реальність» під іменем Люсіо. Проте у своїх публічних виступах невдовзі після опублікування «Вчення» Кастанеда, говорячи про онука дона Хуана, називає його Фернандо, і майже дослівно цитує один із діалогів, що вміщений у другій книжці як його розмова з Люсіо.

I asked him again why I should keep it secret.

He said that when I learned more I'd realise that there were certain things that could not be said, personal things that belong only to ourselves.

"When one is on the path of knowledge," he said, "there's no reason to tell anyone what one's up to."

"I won't tell anyone," I promised don Juan.

"Yes, you will. You've got a big mouth."

"What can I do to avoid it?"

"Nothing."

I wanted to assure don Juan that I didn't have the slightest intention of giving away his secrets, and how would I be able to reveal then if I didn't even have the opportunity to do so.

"You will do, and you will tell," he said with a friendly smile.

"You'll say even if you don't want to. But it's not worth speaking about this."

"So it's bad to bring up these things, don Juan?

"Of course, especially for you. You won't lack for people who want—

[SHEET 3]

—to take your power. They'll take it because speaking scares it away. Speaking robs you of power."

"What if I don't want power?"

"What are you learning for if you don't want power?"

"Just to know."

"You don't know what you're saying, but you'll see, you'll understand when you realise. When you know more, you'll use power one way or another."

Іншого разу я спитав його, чому я маю тримати це в такій таємниці.

Він сказав: "Навчаючись, я усвідомив, що існують речі, про які не можна говорити; що є речі, які належать лише тобі одному."

"Коли йдеш стежкою знання, — мовив він, — не потрібно нікому говорити, що ти робиш."

"Я нікому не казатиму. Обіцяю, доне Хуане."

"Звісно, казатимеш. Ти маєш дуже великий рот."

"І що можна зробити, щоб запобігти цьому?"

"Нічого."

Я хотів запевнити дона Хуана, що не мав ані найменшого наміру розголошувати його секрети, і навіть якби збирався розкрити їх, то в мене немає можливості зробити це.

"Ти матимеш цю можливість і ти все розповіси", — мовив він із привітною усмішкою.

"Ти розповіси, хоча й не хочеш цього. Але не варто розмовляти про це."

"Це настільки погано — згадувати про такі речі, доне Хуане?"

"Звісно, особливо для тебе. Не бракуватиме охочих

Аркуш №3

...поцупити в тебе силу. У тебе крастимуть її, бо балачки відлякують силу. Балачки крадуть силу."

"А що як я не хочу сили?"

"Для чого ж ти тоді навчаєшся, якщо не хочеш сили?"

"Ну, просто щоб знати."

"Ти не знаєш, що говориш, але ти побачиш, зрозумієш це, коли почнеш здавати собі справу в цьому. Коли ти знатимеш більше, ти використовуватимеш силу в той чи інший спосіб."

Le pregunte otra vez, porque habría de guardar tal secreto.

Dijo que "al aprender mas me daría cuenta de que hay cosas que no se pueden decir; que hay cosas que le pertenecen solamente a uno."

"cuando se mueve en el camino del conocimiento," dijo, "no hay que decirle a nadie lo que uno hace."

"no diré a nadie. Se lo prometo don Juan."

"Si que lo dirás. Tienes la boca muy grande."

"y que puedo hacer para evitarlo?"

"Nada."

Quise asegurarle a don Juan que no tenia la mínima intención de divulgar sus secretos, y que como era que los iba a revelar?, si ni siquiera tenia la oportunidad de hacerlo.

"la tendrás y lo dirás", dijo con una afable sonrisa.

"dirás aunque no lo quieras. Pero no vale la pena hablar o platicar de eso."

"Así que es malo mencionar esos cosas don Juan?"

"Por supuesto, especialmente para ti. No faltara quien quiera

Hoja # 3

...robarte el poder. Te lo robaran porque hablar espanta la fuerza. Hablar roba el poder."

"¿y si yo no quisiera el poder?"

"Para que aprendes entonces si no quieres el poder?"

"pues nomás que para saber."

"no sabes lo que dices, pero ya veras, comprenderás cuando te des cuenta. Cuando sepas más, el poder lo usaras de un modo u otro."

I told him that I just wanted to know, and that I wasn't really interested in living the life of a sorcerer.

"A man of knowledge has to use his power," he said. "Or why would you want to know? What are you going to do if you get into a fix and you have to use sorcery?

"You don't know how it helps. Once you start, there's no way to stop."

"You mean you can never leave the life of sorcery behind?"

"Nope. Unless you learn a lot, but to learn a lot you have to use the power of sorcery. You don't know what you're saying."

"A man of knowledge has to act sooner or later, you can't get by just by thinking. A man of knowledge has the power and know-how to do whatever he wants. You'll see there's no way to stop once you start on the path of knowledge. I'm telling you. You can't stop or change tracks."

"A man of knowledge always becomes more mysterious than hell.

"Nobody will be able to stop you if you become a man of knowledge."

"Who is a man of knowledge? Is a sorcerer a man of knowledge?" I asked.

"A sorcerer may be, if he's followed a good rule, the path of knowledge."

[SHEET 4]

"How does he follow that path?"

"One needs to learn the hard way, without haste, but constantly, one has to go as far as possible to unravel the secrets of power and knowledge."

Я сказав йому, що лише хочу знати й що насправді мене не цікавить жити життям мольфара.

"Чоловік, що знає, мусить використовувати свою силу, — мовив він. — Або для чого тоді ти хочеш знати? І що ти робитимеш, якщо потрапиш у халепу й муситимеш застосувати свою силу мольфара?"

"Ти не знаєш, що це за допомога. Щойно ти застосуєш її, уже не буде способу облишити її."

"Ви кажете, що не можна буде облишити життя мольфара?"

"Так, не можна. Щоб наблизитися до справжнього навчання й багато дізнатися, потрібно використовувати силу мольфара. Ти не знаєш, про що говориш."

"Чоловік знання мусить діяти, раніше чи пізніше він не зможе жити самими лише думками. Чоловік, який знає, має силу для того, щоб діяти, і знання для всього, що хоче робити. Ось побачиш, що не має способу зупинитись, коли вже став на стежку знання. Я кажу тобі це. Не можна зупинитись чи змінити це."

"Той, хто знає, завжди стає потайливішим, ніж вулична шльондра."

"Ніхто не зможе тебе зупинити, якщо ти станеш чоловіком, що знає — чоловіком знання."

"Хто це — чоловік знання? Чи є мольфар чоловіком, що знає?" — спитав я.

"Він може стати чоловіком знання, якщо належним чином йтиме стежкою знання."

Аркуш №4

"Але як іти цією стежкою?"

"Потрібно вчитися, неухильно й точно дотримуючись приписів; не марнуючи часу, але уникаючи помилок, треба зайти так далеко, як тільки зможеш, щоб розгадати таємниці сили та знання."

"le dije que yo solo quería saber, y que en realidad no tenia interés en vivir la vida del brujo."

"El hombre que sabe, tiene que emplear su poder" dijo "¿ O para que quiere saber? ¿y tu como te las vas a arreglar si te tocan las de malas y tienes que usar el poder del brujo?"

"tu no sabes como es esa ayuda. Una vez que la empiezas ya no hay manera de pararla."

"¿Usted dice que no se puede parar la vida de brujo?"

"Pues no se puede. A menos que se llegue a aprender mucho y para aprender mucho hay que usar el poder de brujo. Tu no sabes lo que dices."

"un hombre de conocimiento tiene que actuar tarde o temprano no se puede vivir nomás que pensando. El hombre que sabe, tiene fuerza para actuar y los conocimientos para todo lo que quiera hacer. Ya veras no hay manera de parar ya cuando uno empieza en el camino del conocimiento. Te lo digo. No se puede parar o cambiar."

"Uno que sabe llega siempre a ser mas misterioso que la chingada."

"nadie te podrá detener, si es que llegas a ser un hombre que sabe, un hombre de conocimiento."

"¿quien es el hombre de conocimiento? ¿es el brujo un hombre que sabe?" Pregunte.

"puede que sepa, si es que ha seguido de buena ley el camino del conocimiento."

Hoja # 4

"pero como se sigue ese camino?"

"uno tiene que aprenderse a las buenas del rigor de aprender; y in mucha prisa, pero sin faltar, uno debe meterse hasta donde se puede, para ir desenredando los secretos del poder y el conocimiento."

"Can any of us become a man of knowledge?"

"Not all of us."

"So who can?"

"Whoever defies and defeats the four natural enemies. A man of knowledge has to confront his four enemies, then he must fight with them, and finally defeat them. After defeating them, he may call himself a man of knowledge."

I asked him if all that was necessary was to defeat the four enemies to be a man of knowledge.

He said that one could call himself a man of knowledge if one was able to defeat the four enemies, and anybody could do that.

"Can any of us fight the four enemies? Or are there any special requirements?" I asked.

"There are no requirements, any of us can try to become a man of knowledge, but very few people become one, which is natural. The enemies are formidable... in truth the four enemies are powerful, and most of us lose."

"What kind of enemies are they, don Juan?"

"What's the point of talking about it? You're never going to understand. Things get twisted when they're unintelligible."

"But I need to know, don Juan, even though I don't understand."

"You'll know in due course, that is if you don't run off in fright. I tell you, it's not worth talking about these things. What for?"

"Do you think I'll become a man of knowledge some day?"

"Чи може будь-хто з нас бути чоловіком знання?"

"Ні, не всі з нас."

"Тоді хто може?"

"Той, хто кине виклик і переможе чотирьох природних ворогів, чоловік знання мусить зустрітися зі своїми чотирма ворогами, потім він повинен боротися з ними, а відтак перемогти їх. Після того як він переможе їх, він зможе називатися чоловіком знання."

Я спитав його, чи все, що необхідне для того, щоб стати чоловіком знання, — це перемогти чотирьох ворогів?

Він відповів, що так, чоловіком знання може називатись той, кому вдалося перемогти всіх чотирьох ворогів; і що "будь-хто може зробити це".

"Будь-хто з нас може боротися з чотирма ворогами чи є якісь особливі вимоги?" — спитав я.

"Ні, немає жодних вимог, будь хто з нас може спробувати стати чоловіком, що знає, але дуже мало хто це робить. Такий стан речей дуже природний. Ці вороги насправді дуже сильні й могутні та перемагають більшість із нас."

"Якого роду ці вороги, доне Хуане?"

"Який сенс говорити про це? Ти однаково не зрозумієш. Речі стають дуже потворні, коли ти не можеш зрозуміти їх."

"Але мені потрібно знати, доне Хуане, хоча я й не розумію."

"Ти дізнаєшся про це у свій час; якщо ти не втечеш через страх, я розповім тобі; не варто розводитися про ці речі, для чого?"

"Як ви гадаєте, я стану колись чоловіком знання?"

"¿puede cualquiera de nosotros ser un hombre de conocimiento?"

"no todos nosotros."

"¿entonces quien puede?"

"El que desafía y vence a los cuatro enemigos naturales, el hombre de conocimiento debe enfrentar a sus cuatro enemigos, después debe pelear con ellos, y luego debe vencerlos. Después de vencerlos puede entonces llamarse hombre de conocimiento."

Le pregunte que si todo lo que se necesitaba era vencer a los 4 enemigos para ser ya hombre de conocimiento.

dijo que si podía llamarse hombre de conocimiento, si uno era capaz de vencer a los cuatro enemigos; y que cualquier "persona podía hacer eso".

"¿puede cualquiera de nosotros pelear con los cuatro enemigos, o hay requisitos especiales?" le pregunte.

"no hay requisitos, cualquiera de nosotros puede tratar de llegar a ser un hombre que sabe, pero muy pocas personas. Llegan a serlo, esto es muy natural. Los enemigos son formidables pero de a verdad los cuatro enemigos son poderosos, y la mayoría de nosotros, pues nos perdemos."

"¿Qué clase de enemigos son don Juan?"

"de que vale hablar?, total no vas a entender. Las cosas se ponen muy feas cuando no se puede entenderles."

"pero yo necesito saber don Juan, aunque no entienda."

"ya sabrás a su debido tiempo; eso es si no te pelas por ahí del susto, te diré, no vale la pena platicar de estas cosas ¿para que?"

"cree usted que yo seré hombre de conocimiento algún día?"

[SHEET 5]

"How am I to know? Nobody can know what will happen on the path."

"Is there any way of knowing?"

"No there isn't. I told you already, everything rests on the battle against the four enemies and whether you defeat them or they defeat you. It's not something you can know just because."

"Can you predict it with your powers?"

"No, because to become a man of knowledge is something that doesn't last long, I'd say it's something very fleeting and about so big (he made a gesture of 'tiny' with his fingers)."

"But how can one be a man of knowledge if that doesn't last at all?"

"Well, one is never completely a man of knowledge. To become one doesn't last at all. It isn't permanent. Truthfully, one never is actually a man of knowledge. What happens is that one has an instant of "light", of true knowledge, after defeating the four enemies."

"Tell me, don Juan, what kind of enemies are they?"

"It's not worth discussing, and we're not going to discuss it. You always want to talk and talk about everything. Don't you get tired of it? I don't have the same need. I don't like talking."

I insisted that to my way of thinking, the only way to arrive at understanding was through discussion, but don Juan got serious and stopped talking. I didn't want to leave him while he was annoyed so I stayed the rest of the day.

2 PM

In the afternoon we got to talking about magic crystals of sorcerers. A topic I hadn't finished discussing the last time I'd visited.

Аркуш №5

"І як я можу знати це? Ніхто не може знати, що станеться з людиною на її стежці."

"І немає способу дізнатися?"

"Ні, немає. Я тобі вже казав, усе залежить від битви з чотирма ворогами — або ти переможеш їх, або вони тебе. Але просто так цього не можна дізнатись."

"А ви не можете дізнатися про це за допомогою ваших сил?"

"Ні, бо стати чоловіком знання — це дещо таке, що не триває довго, я би сказав, що це щось занадто швидкоплинне, ніби ось це (він зробив жест пальцями, показуючи ними крихітний розмір)."

"Але як тоді можливо стати чоловіком знання, якщо це не триває нітскільки?"

"Ну, ніхто не є чоловіком знання взагалі. Бути ним — це лише на одну коротку мить. Це не є чимось сталим, насправді ніхто ніколи не є чоловіком, що знає. Відбувається те, що в людині на мить спалахує «світло» справжнього знання, після того як вона переможе чотирьох ворогів."

"Скажіть мені, доне Хуане, якого роду ці вороги?"

"Про це не варто балакати; тож ми не будемо обговорювати цієї теми. Ти завжди хочеш розмовляти й розмовляти про все. Ти не втомився? Я не маю цієї потреби, мені не подобається базікати."

Я й далі наполягав, що для мого способу мислення єдиний шлях зрозуміти щось — це розмова, але дон Хуан став серйозним і замовк. Я не хотів їхати після того, як йому так надокучав, тож провів із ним увесь день.

14:00

Після полудня ми почали розмовляти про магічні кристали мольфарів. Це була тема, яку ми не закінчили обговорювати під час мого останнього приїзду до нього.

Hoja # 5

"¿Y como puedo saber eso? Nadie puede saber lo que le pasara a uno en su camino."

"¿no hay modo de saber?"

"no lo hay. ya te lo dije, todo depende de la batalla contra los 4 enemigos si los vences o te vencen a ti. Pero así nomás no se puede saber eso."

"¿puede usted adivinar con sus poderes?"

"no, porque el llegar a ser hombre de conocimiento es algo que no dura mucho, yo diría que es algo pero demasiado rápido y de este tanto (hizo un gesto de tamaño minúsculo con sus dedos)."

"pero entonces como se puede ser hombre de conocimiento si eso no dura nada."

"pues, uno nunca es hombre de conocimiento del todo. Llegar a serlo no dura nada. No es permanente, uno en realidad nunca es, un hombre que sabe. Lo que pasa es que uno tiene un instante de 'luz', de verdadero conocimiento después de vencer a los cuatro enemigos."

"Dígame don Juan ¿Qué clase de enemigos son?"

"no vale la pena platicar; y no vamos a platicar. Tú siempre quieres platicar y platicar de todo ¿Qué no te cansas? yo no tengo esa necesidad, a mi no me gusta la platica."

yo le seguí discutiendo que para mi modo de pensar el único modo de entender era a través de la platica, pero don Juan se puso serio y dejo de hablar. No quise irme dejándolo molesto así que me quede todo el día con el.

2 PM

En la tarde nos pusimos a hablar de los cristales mágicos de los Brujos. Un tópico que no acabo de discutir la ultima vez que lo visite.

"There are three ways to see sprits," said don Juan. "There are three kinds of spirits. Spirits that don't give anything, because they have nothing to give, and spirits that are worthwhile, because they do—

[SHEET 6]

Sunday April 15, 1962

We again came back to the conversation about the enemies of men of knowledge, and again our conversation took place at the last minute, just as I was about to leave for home.

I asked him who these enemies were.

I wasn't expecting him to tell me, however he explained it in detail.

"When you begin to learn," he said, "you never know what you're going to find.

"The path is never obvious. Your purpose is full of flaws and your intention vague. You're always confused because you expect things to happen that never will, because you don't know how difficult knowledge is, you have no idea of the work you have to put in to learn."

"But that's how you learn, little by little at first, then later, more and more, and your expectations come to nothing. You learn things you'd never have wanted to, and that's when you begin to get afraid. Knowledge is never what one expects, and each step is like walking in a mire, and then, for no reason, you're up to your neck in fear and it begins to squeeze it, without pity, and you can't do anything because you're in the middle of battle. And that's how you come across the first enemy, the first rival, fear. A terrible enemy, treacherous and complicated, like a burr, it's always stalking around, hidden, always hidden, in every crack, fear is always just waiting."

"Є три способи бачити духів, — мовив дон Хуан. — Є три типи духів. Духи, що не дають нічого, бо вони не мають чого дати; духи, що мають значення, бо вони... [*у цьому місці текст переривається*]

Аркуш №6

Неділя, 15 квітня 1962 року

Ми знову повернулися сьогодні до розмови про ворогів чоловіка знання, і знову наша розмова відбувалась останньої години перед тим, як я збирався їхати додому.

Я спитав його знову, хто були ці вороги.

Я не очікував, що він мені їх назве, однак він детально їх мені описав.

"Коли хтось починає вчитися, — мовив він, — то ніколи не знає, із чим він стикнеться."

"Шлях ніколи не буває ясним. Мета сповнена помилок, намір розпливчастий. Чоловік завжди збентежений, бо те, чого він очікує, ніколи не стається, тому що він не знає, наскільки складним є знання, він не знає, скільки потрібно роботи, щоб навчитись."

"Але чоловік вчиться так, спочатку потроху-потроху, потім більше й більше, і його думки стрибають і зникають. Те, що він дізнається, ніколи не є тим, чого він хотів, і тому він починає боятися. Знання ніколи не є тим, чого ти очікуєш. Кожний новий крок — це трясовина, і тому страх піднімається дедалі вище й вище до шиї і починає немилосердно її стискати, і нічого не можна вдіяти, бо сама мета є полем битви. Саме так чоловік стикається з першим ворогом, страхом. Жахливий ворог, віроломний і причепливий, як реп'ях, він завжди ховається навколо, в кожній шпарині, страх завжди чекає напоготові."

"hay tres modos de ver espíritus" dijo don Juan "hay tres clases de espíritus. Los espíritus que no dan nada, porque no tienen nada que dar, los espíritus que cuentan, porque esos si—

Hoja # 6

Domingo abril 15, 1962

Otra vez volvimos hoy a conversar de los enemigos del los hombres de conocimiento, y de nuevo nuestra conversación tuvo lugar a ultima hora, ya cuando me iba a casa.

Le pregunte de nuevo quienes eran esos enemigos.

Yo esperaba que no me lo dijera, sin embargo me lo explico detalladamente.

"cuando uno empieza a aprender" dijo "nunca se sabe lo que va a encontrarse."

"el camino nunca esta claro. El propósito esta lleno de fallas; la intención es vaga. Uno anda siempre confundido porque espera que pasen cosas que nunca pasaran, porque no sabe lo difícil que es el conocimiento, uno no sabe los trabajos que cuesta el aprender."

"pero uno aprende así, poquito a poquito al comienzo, luego mas y mas, y los pensamientos se dan de topetazos y se hunden en la nada. Lo que se aprende no es nunca lo que uno hubiera querido, y así se empieza a tener miedo. El conocimiento no es nunca lo que uno esperaba. Cada nuevo paso es un atolladero, y así sin mas ni mas el miedo se le sube a uno al pescuezo y comienza a apretarlo sin misericordia y no se puede hacer nada porque el propósito, es un campo de batalla.Y así es como se tropieza con el primer enemigo, el rival de uno, el miedo. Un enemigo terrible, traicionero y enredado como los cardos, se halla siempre acechando por ahí, escondido, siempre escondido, en cada rendija, el miedo nada más esta siempre esperando."

"And if you're overcome with terror and flee, the first enemy removes all will."

"What happens if one runs away like that?"

"Nothing, just you won't ever learn, you'll never become a man of knowledge. You may become a crook, or like any coward full of fear, a (il) man

[SHEET 7]

defeated, a man whose will has been defeated by fear."

"Can anything be done to defeat fear?"

"It can, and it's very simple. You have to defy fear, and in spite of fear keep learning. You take one step, then another, then another. You should be afraid, but even so continue, never stop, y even less flee. That's the rule! And then the time comes that the first enemy is left behind, and one begins to feel more sure and calm. Intent becomes stronger, and knowledge is no longer so terrifying.

"When that moment comes, you could say, like a man, that fear is being conquered and it's fading little by little, at first, until suddenly it disappears altogether."

"And then you'll never be afraid again?" I asked.

"Nope. Once you've overcome fear, you're free for the rest of your life, because instead of fear, you have clarity. Clarity is what fades the fear. At that point you know what you want and how to get it. You can see all the different possibilities, and a sharp clarity surrounds everything. You know and feel that noth-

"І якщо чоловік сповнюється страхом і розчаровується, то цей перший ворог кладе край його прагненням."

"І що з ним тоді стається?"

"Нічого, крім того, що він ніколи не навчиться, ніколи не стане чоловіком, що знає. Він може стати шахраєм або боягузом, що тремтить від страху [нерозбірливо],

Аркуш №7

переможеним чоловіком, людиною, усі прагнення якої зруйнував страх."

"Чи можна щось зробити, щоб перемогти страх?"

"Те, що можна зробити, — це дуже проста річ. Чоловік мусить кинути виклик страхові і, не зважаючи на страх, повинен продовжувати вчитися, він мусить зробити ще один крок, і ще, і ще. Він мусить бути наляканий і все ж не зупинятися, а тим паче — не тікати. Таке правило! І настане мить, коли перший ворог відступить і чоловік відчує впевненість і спокій. Його намір стане ще міцніший, знання вже не буде таким страшним."

"Коли настане ця мить, можна без сумніву сказати, що він переміг страх; на перших порах страх відступає потроху, аж поки раптово не зникне повністю."

"І він більше не повернеться?" — спитав я.

"Ні, одного разу перемігши страх, людина стає вільна від нього до кінця життя, бо на місце страху приходить ясність. Ясність, що розсіює страх. На цей час чоловік уже знає свої бажання і як задовольнити ці бажання. Він уже може бачити стежки, що простягаються перед ним, і чітка ясність оточує все навколо. Він відчуває та знає, що вже ніщо більше не може

"y si uno se llena de terror y se pela, el primer enemigo acaba con sus ganas."

"¿Qué le pasaría a uno si corre así?"

"nada, solamente que uno nunca aprenderá, nunca llegara a ser un hombre que sabe. Uno llegara a ser tal vez un maleante, o un cualquier cobarde lleno de miedo, un hombre (il),

Hoja # 7

vencido, un hombre al que el miedo le acabo las ganas."

"¿Se puede hacer algo para vencer al miedo?"

"se puede y es muy simple. Uno debe desafiar al miedo y a pesar de su miedo uno debe seguir aprendiendo, y debe dar otro paso, y otro, y otro. Se debe tener miedo, pero aun así se debe seguir y no parar y menos aun correr.¡esa es la regla! y llega un momento en que el primer enemigo se vuelve atrás y uno empieza a sentirse seguro y tranquilo. La intención se hace aun mas fuerte, el conocimiento no es ya tan espantoso."

"cuando ese momento llega, se puede decir a lo macho, que a esta venciendo al miedo y el miedo se va desvaneciendo poco a poco, al comienzo, hasta que de repente el miedo se pela de sopetón."

"¿y uno no tendrá miedo ya nunca mas?" pregunte.

"no una vez que se ha vencido al miedo, se esta libre para el resto de la vida, porque en lugar del miedo, se tiene la claridad. La claridad es la que desvanece al miedo. Para ese entonces ya uno sabe sus deseos y como satisfacer esos deseos. Ya se pueden anticipar los caminos, y una claridad nítida rodea a todo. Uno siente y sabe que nada puede estar

ing can be hidden from you again. And then, unexpectedly, you run into the second enemy: clarity. The same clarity that dispelled fear and that's so hard to achieve also blinds you. It means you never have doubts and are always sure of yourself, that you can do whatever you want to, because you see everything with clarity. And because the clarity makes you bold, you don't stop at anything. But this clarity is a mistake, it's like you see a clear but incomplete view.

[SHEET 8]

"If you believe in the illusion of being able to do whatever you please, you haven't overcome the second enemy, and you've fallen short, can't learn anymore, and knowledge is going to slip through your fingers. And because you become impatient when you should be generous, or generous when you should be impatient."

"Knowledge falls from your hands and you don't learn anymore."

"What happens if that enemy defeats you? Do you die?"

"No, you don't die, the second enemy has just put its hands on you and stopped you dead. You won't ever become a man of knowledge, you'll only be able to be a brave person, full of strength, or a very generous person, very easygoing. But even so, the clarity that you strived so hard for won't ever abandon you, and you'll never be afraid of the dark again. You'll see clearly for the rest of your life, but you won't want to learn any more, or want for anything."

"What do you have to do to defeat the second enemy?"

бути прихованим. І так він одразу ж опиняється перед своїм другим ворогом — ясністю. Та сама ясність, яка розсіяла страх і якої так важко було досягти, вона також і засліплює. Ясність змушує його не сумніватися, вона дає впевненість — упевненість, що можна робити все, чого забажаєш, бо все, що він бачить, він бачить ясно. Чоловік стає хоробрий, бо бачить ясно, він не зупиняється ні перед чим, бо бачить ясно. Але цей ясний погляд є помилкою, бо хоча він і бачить усе ясно, але його бачення не повне."

Аркуш №8

"Якщо чоловік повірить у цю ілюзію сили — що він може робити все, чого забажає, то він переможений своїм другим ворогом, той не дозволить йому йти далі, і він не зможе більше нічого навчитись, бо знання просто вислизатиме з його рук. Він буде нетерплячим, коли має бути стриманий, і буде стримуватись, коли йому треба швидко діяти."

"Знання випадатиме з його рук, і це призводитиме до того, що він більше нічого не навчиться."

"Що стається, коли цей ворог перемагає? Людина вмирає?"

"Ні, не вмирає, другий ворог лише перекриває чоловікові шлях далі. Він ніколи більше не зможе стати чоловіком знання, він може бути сповненим сили відчайдухом або дуже шляхетним і милим добрягою. І все ж його ясність, за яку він заплатив так дорого, не покине його, і він уже ніколи не опиниться в темряві страху. Він ясно бачитиме все своє життя, єдина проблема в тому, що він не хотітиме вчитися далі й нічого більше не прагнутиме."

"Що треба зробити, щоб перемогти другого ворога?"

oculto ya mas. y así sin esperarlo, se encuentra uno ante el segundo enemigo. La claridad. Esa misma claridad que desvaneció al miedo y que es tan difícil de lograr, también enceguece. La claridad lo fuerza a uno a no dudar y le da seguridad, la seguridad de que puede hacer lo que se le de la gana, porque todo lo que uno ve, lo ve con claridad. Y como es valiente porque ve claro, y uno no se detiene ante nada porque ve claro. Pero eso de ver claro es un error, es como si se viera claro, pero incompleto."

Hoja # 8

"si uno cree en esa ilusión de poder hacer lo que se le de la gana, uno se ha dejado vencer por el segundo enemigo, uno se ha dejado cortar, y no se puede aprender mas, porque el conocimiento se le va de entre las manos. Y como se impacienta cuando debe ser generoso, o es generoso cuando debe ser impaciente."

"El conocimiento se cae de entre las manos y se acaba por no aprender mas."

"¿Qué le pasa a uno si ese enemigo lo vence? se muere?"

"no uno no muere, el segundo enemigo nada mas le ha puesto a uno las manos, y lo ha parado en seco. Ya no se podrá jamás llegar a ser un hombre de conocimiento, se podrá solo llegar a ser un valiente lleno de fuerza o un generoso muy suave. Pero aun así, su claridad por la que se pago tan caro no lo abandonara y ya nunca mas le temerá uno a la oscuridad del miedo. Uno vera claro por el resto de su vida, lo único es que ya no deseara aprender, ni deseara ya nada mas."

"¿Qué se debe hacer para vencer al segundo enemigo?"

"You have to proceed in the same way as with fear, you have to face the clarity and use it only to see clearly, you have to be patient and weigh up carefully each new venture. More than anything you should consider your clarity to be an error. And then the time comes that you understand that clarity is just like a spot in front of your eyes. That's how you defeat clarity, and you reach an untouchable position, where nothing can do you harm, and it's no trick, nor a spot in front of the eyes. It's power, the next enemy, and you know at this stage that power has been pursuing you, and it's finally yours, and now you really can do what you want, at this stage you have–

[SHEET 9]

–allies at your command, and your wish is law, you see clearly and impartially everything that occurs, everything around you, but at the same time you come across the third enemy, power. It's the strongest of the enemies. And naturally it's the easiest to abandon yourself to. After all, you're really invincible, if you come across power. So you start off taking risks, calculated risks at first, but you end up making laws and rules because you're invincible, you're the master of power, and you don't even realise that the third enemy is stalking you, and all of a sudden you lose sight of it and the third enemy defeats you and you become fickle and mean."

"Необхідно робити те саме, що і зі страхом, треба протистояти ясності й використовувати її для того, щоб ясно бачити; треба терпляче чекати й добре розмірковувати, перед тим як ставати на нову стежку. І перш за все необхідно пам'ятати, що твоя ясність — це омана. І настане така мить, коли прийде розуміння, що ясність — це лише цятка перед очима. Так перемагають другого ворога й досягають становища, де вже ніщо не може зачепити чоловіка чи зашкодити йому, і це вже не є ані ілюзією, ані цяткою перед очима. Це — сила, новий супротивник. Чоловік знає, що вже володіє силою, яку він переслідував, і цього разу він може робити все, чого забажає."

Аркуш №9

"Він має союзників і керує ними, його бажання відтепер є законом, він бачить ясно й однаково все суще, усе, що його оточує, але водночас він стикається із третім ворогом, силою. Це наймогутніший з усіх ворогів. І природно, що найлегше поступитися йому. Зрештою, чоловік справді непереможний, якщо знаходить силу. І він починає ризикувати; спочатку його ризики дуже прораховані, а закінчує він тим, що встановлює закони, правила, бо він непереможний, він є володарем сили і навіть не помічає, що третій ворог уже переслідує його. Раптово, навіть не знаючи і не відчуваючи цього, чоловік перестає бачити ситуацію, і третій ворог перемагає його і перетворює на примхливу й лиху людину."

"se debe proceder como con el miedo, se debe encarar la claridad y usarla solo para ver claro se debe esperar pacientemente y medir bien antes de tomar un nuevo camino. uno debe pensar sobre todo que su claridad es como un error. Y llegara así el momento cuando se entiende que la claridad es solo un puntito delante de los ojos. Así es como se vence al segundo enemigo, y se llega a una posición donde ya nada lo puede tocar a uno, ya nada le puede hacer daño y eso no es ilusión, ni tampoco un punto delante de los ojos. Ese es el poder. El nuevo rival uno sabe para ese entonces que el poder que había estado persiguiendo, ya es finalmente de uno, esta vez si que se puede hacer lo que se le de la gana, uno tiene para."

Hoja # 9

"ese entonces aliados y los comanda, su deseo nomás es ley uno ve claro y parejo todo lo que se le presenta, todo lo que le rodea, pero así mismo uno se topo también con el tercer enemigo, el poder. El más fuerte de todos los enemigos. Y como es natural lo más fácil es abandonarse a el. Después de todo uno es de veras invencible. Si se encuentra poder. Y así uno empieza a tomar riesgos, riesgos muy calculados al principio y acaba haciendo leyes, reglas, porque uno es invencible, uno es el amo del poder, y ni siquiera nota que el tercer enemigo esta acechándolo, de pronto sin saberlo o sentirlo se pierde de vista y el tercer enemigo lo vence a uno y lo vuelve caprichoso y malo."

"When a man has been defeated in this way, does he lose his power?"

"You never lose power or clarity."

"So what's the difference between a man defeated at this stage and a man of knowledge."

"Someone defeated by the third enemy will never know how to handle power, for him, power is like a curse.

"He has no control over his desires, and he becomes super conceited, and therefore he doesn't know when to use power or how to best employ it."

I asked if this defeat is the end of the story.

He didn't understand and we began to argue until I explained that what I wanted to know is if one could run away and later come back and fight after a defeat.

"When one of the enemies gets the upper hand, there's nothing to be done, and any hopes of becoming a man of knowledge are dashed. You have to resign yourself because there's nothing to be done."

[SHEET 10]

"Is it possible that after being defeated by power, that it's just a question of time? That one can recover and defeat it?"

"If it's a question of time, then you haven't been defeated. The battle continues as long as you continue trying to become a man of knowledge. You're only defeated when you don't care anymore, when you've lost all hope."

"Коли чоловік зазнає такої поразки, він втрачає свою силу?"

"Він ніколи не втратить ані сили, ані ясності."

"Але тоді яка різниця між переможеною людиною і чоловіком знання?"

"Чоловік, переможений третім ворогом, ніколи не знає, як керувати силою; для нього сила — це ніби прокляття."

"Коли хтось переможений третім ворогом, він не має контролю над своїми бажаннями, він стає самозакоханим дундуком, тож не може знати, коли чи як використовувати силу."

Я спитав у дона Хуана, чи ця поразка є остаточною.

Він мене не зрозумів і ми почали дискутувати, аж поки я не пояснив йому, що те, що я хочу знати, це чи може людина повернутися й продовжити битву після поразки.

"Коли один із ворогів перемагає, уже нічого не можна вдіяти й бажання стати чоловіком знання йдуть до чорта в дупу, і чоловік мусить відступити, бо вже нічого не поробиш."

Аркуш №10

"Чи можливо, щоб поразки, завдані силою, були тимчасовими? І щоб людина могла оговтатись і перемогти її?"

"Якщо це лише справа часу, то людина ще не переможена. Битва триває, якщо тривають спроби стати чоловіком знання; людина може вважати себе переможеною, тільки коли їй стане байдуже до всього, коли вона більше не матиме ніяких прагнень."

"¿Cuándo un hombre a sido vencido así, pierde su poder?"

"uno nunca pierde el poder o la claridad."

"¿pero entonces cual es la diferencia entre un vencido y un hombre de conocimiento?"

"el hombre vencido por el tercer enemigo, nunca sabrá jamás como se debe manejar el poder, para el el poder es como una maldición."

"cuando a uno lo vence el tercer enemigo, uno no tiene control sobre los deseos, uno es a madres engreído y por lo tanto no se puede saber cuando o como usar el poder."

Le pregunte a don Juan, si la derrota es un acto final?

No me entendió y nos pusimos a discutir, hasta que le explique que lo que quería saber era si uno podía huir y volver a la arena y seguir luchando después de una derrota.

"cuando uno de los enemigos gana la mano ya no hay nada que hacer, y a los deseos de llegar a ser un hombre que sabe se los lleva la chingada y uno tiene que resignarse, porque no hay nada que hacer."

Hoja # 10

"¿es posible que las derrotas que causa el poder sea nomás que una cosa de tiempo? Y que pueda uno recuperarse y vencerlo?"

"si es una cosa de tiempo, entonces uno no ha sido vencido. La batalla sigue; si sigue tratando de llegar a ser un hombre que sabe, uno puede considerarse vencido solo cuando a uno ya no le importa nada mas cuando ya no hay mas ganas."

“Can you abandon the fight for years? For example, abandon it through fear, and then come back and defeat fear?”

“No! That’s not possible. You can’t succumb to fear and then defeat it. Once you have succumbed, there’s nothing else to be done. You can’t learn any more because knowledge is scary and you don’t do anything to learn. But on the other hand, if you strive to learn for years, in spite of fear, in the end you’ll defeat it, because you haven’t given up.”

“And how is the third enemy defeated, don Juan?”

“You have to meet it head one, spur yourself on, give it your all, use all your smarts. You have to understand that the power that you seemed to have defeated was in truth never yours. Without understanding this, you’re lost forever in the cracks of yourself. But if you use power in moderation, you begin to realise that there’s only one way forward, to keep faithfully and respectfully to what you have learned on the path of knowledge. Only in this way can you see with clarity, and power without an understanding of what one really is, is a (il) worthless cause. If you realise that there are ways to keep patient, and in moderation, you arrive a stage in which everything, absolutely everything, is under control. At that point you know when and how to use power. And that’s how you defeat the third enemy, but at that point you’re at the end of your undertaking on the path of knowledge. And with no warning, you run into the last of the enemies.

“Чи може хтось відмовитися від боротьби на багато років? Наприклад, облишити її через страх, але потім повернутися і здолати страх?”

”Ні, це не можливо. Неможливо бути переможеним страхом, а потім подолати його; коли хтось здається, то тут уже нічого не можна зробити. Не можна більше вчитися, бо знання викликають страх, і чоловік нічого більше не навчиться. Але з іншого боку, якщо йдеться про навчання протягом багатьох років, не зважаючи на страх, то в кінцевому підсумку чоловік переможе його, бо страх не зламав його.”

“І як же перемогти третього ворога, доне Хуане?”

“Чоловік має зустрітися з ним віч-на-віч і кинути йому виклик, пришпорити його, стикнутися з ним; він має підійти до сили дуже розважливо. Він насамперед має зрозуміти, що сила, яка здається підкореною, насправді не належить людині. Без розуміння цього, чоловік назавжди загубиться в закапелках самого себе. Але якщо використовувати силу поміркованo, він розуміє, що існує лише один спосіб продовжувати. Вірно й шанобливо дотримуватись того, що він дізнався на стежці знання. Лише так можна побачити, що ясність і сила без контролю над тим, що є «ти сам», нічого не варті [нерозбірливо]. Якщо чоловік усвідомить, що існує спосіб рухатись із терпінням і поміркованістю, він приходить до такої точки, де все, абсолютно все, перебуває під контролем. Ось так третій ворог зазнає поразки, але на цей час чоловік перебуває в кінці своєї мандрівки стежкою знання. І майже одразу, майже без попередження, чоловік стикається зі своїм останнім ворогом.”

“¿puede abandonar uno la lucha por años? por ejemplo; abandonarlo por miedo para luego volver y vencer al miedo?”

“No eso no es posible. No se puede sucumbir al miedo y luego vencerlo cuando se sucumbe ya no hay nada que hacer. No se puede aprender ya mas porque el conocimiento da miedo, y uno no hace nada de aprender. Pero en cambio si se trata de aprender por años a pesar del miedo, uno al final acabara por conquistarlo porque uno no se ha echado a perder.”

“¿y como se vence al tercer enemigo, don Juan?”

“uno tiene que enfrentársele al desafió, y espolearlo, y darle duro; uno tiene que darle al poder con mucha cabeza. Uno tiene que entender sobre todo que el poder que parece conquistado no es en realidad nunca de uno. Sin entender esto uno se pierde para siempre entre las rendijas de uno mismo. Pero si se usa el poder con medida, uno se va dando cuenta de que hay solamente un modo de proseguir. El seguir fiel y respetuosamente lo que se ha aprendido en el camino del conocimiento. Solo así se puede ver que la claridad y el poder sin el control sobre lo que es ‘uno mismo’ son fines que no (il) valen si uno se da cuenta de que hay maneras de seguir con paciencia y medida, se llega a un punto donde todo, absolutamente todo, esta bajo control. Para ese entonces ya se sabe como y cuando usar el poder. Así es como se vence al tercer enemigo pero para ese entonces ya se esta al final de la travesía por el camino del conocimiento. Y casi sin darle tiempo a uno, casi sin aviso, uno se da el sopetón con el ultimo de sus enemigos.”

[SHEET 11]

"Old age, the cruelest of all, the enemy who'll never be defeated. The enemy that can only be kept away for a few moments. At that point there's no longer the fear that makes everything dark, or the clarity that causes impatience. By this time all one's powers are under control. But, on the other hand, there's an invincible desire to rest, and if you don't fight this adversary and the desire to (flee?) (il), if you retire into old age you lose the last (battle?) (il), and the fourth enemy turns you into a useless creature. The desire to rest and forget will dominate clarity, power and knowledge.

"But if you can remain free of fatigue and live as fate determines, until your last breath, you can then call yourself a man of knowledge. Even though it's just for a few moments, when the fourth enemy has fled, the invincible enemy, those moments of clarity, power and knowledge are enough."

Don Juan rested against the post of the lean-to and looked towards the hills of Bacatete in the distance. A strange melancholy took hold of me and I said, just to say something, "you can't escape old age."

"No, you see? It's thrown me to the ground," said don Juan, "and it's chasing me around, it gets the upper hand a lot."

His voice was emphatic and serious, his manner simple but at the same time histrionic, drama wrapped in his sombre tone. A tone that made me wonder at the moment that don Juan, who seemed an immortal figure, young and eternal, was just pretending to be old.

"You're a man of knowledge, don Juan," I said with sincere admiration.

Аркуш №11

"Старість, найжорстокіший з усіх ворогів, якого ніколи не буде переможено. Ворог, якого можна лише відігнати на невеликий проміжок часу. На цей час чоловік уже не має страху, що все затуманює, або ясності, що робить його нетерплячим. Сила чоловіка перебуває під його контролем. Але в нього з'являється непереборне бажання відпочити. І якщо він не бореться зі своїм суперником і своїм бажанням (утекти?) [нерозбірливо], якщо він знаходить прихисток у старості, то програє свою останню (битву?) [нерозбірливо] і четвертий ворог перетворює його на нікчемне створіння. Бажання відпочити й забутися домінуватимуть над його ясністю, силою і знанням."

"Але якщо чоловік відкине втому і житиме, як велить його доля, до самого кінця, тоді він може назвати себе Чоловіком Знання. Навіть якщо це лише кілька митей, на які йому вдасться відігнати останнього непереможного ворога, ці миті ясності, сили і знання є достатніми."

Дон Хуан притулився до стійки рамади й дивився на гори Бакатете вдалині. Він навіяв на мене дивну меланхолію, і я сказав просто щоб щось сказати: "Старості не можна уникнути".

"Так, не можна, вона вже обрушилася на мене, — мовив дон Хуан, — тепер вона бродить поруч неподалік від мене й безперервно занурюється в мене."

Його голос був серйозний і проникливий, його манера говорити була проста і водночас драматична, драматизм полягав у його тверезому тоні. Це був тон, який змусив мене тієї миті засумніватися, чи дон Хуан не є безсмертним створінням, молодим і вічним, що лише вдає із себе старого.

"Ви справжній чоловік знання, доне Хуане", — сказав я зі щирим захопленням.

Hoja # 11

"la vejes, el mas cruel de todos, el enemigo que no se vencerá jamás. El enemigo al cual uno nomás que puede ahuyentar por momentitos. Para ese entonces ya no se tiene el miedo que oscurece todo o la claridad que lo vuelve a uno impaciente. Para ese entonces todos los poderes están bajo control. Pero uno tiene en cambio-un deseo invencible de descansar. y si uno no se las pelea con su adversario y su deseo de (¿huir?)(il) -si uno se recoge en la vejes se pierde la ultima (¿batalla?) (il) y el cuarto enemigo lo vuelve a uno una criatura inútil. el deseo de descansar y olvidar dominaran a la claridad, al poder y al conocimiento."

"pero si uno se despega del cansancio, y vive como manda su destino, hasta el ultimo tirón, uno puede entonces llamarse Hombre de Conocimiento. Aunque solo sea por esos momentitos cuando se logra ahuyentar al ultimo, al enemigo invencible esos momentos de claridad, de poder y de conocimiento son suficientes."

Don Juan se acostó contra el horcon de la ramada y miro hacia los cerros del bacatete en la distancia. A mi me invadió una extraña melancolía y dije por decir "a la vejes no se puede evitarla."

"no, ya vez, a mi me ha tirado al suelo" don Juan dijo "ya me anda correteando, ya me hunde muy seguido."

Su voz era seria y enfática, su manera era sencilla y a la vez histriónica, el drama estaba encerrado en su tono sobrio. Un tono que me hizo dudar en ese momento, que don Juan pareciera un personaje inmortal, joven y eterno, que solo estaba jugando a ser viejo.

"usted es un verdadero hombre de conocimiento, don Juan" le dije con sincera admiración.

[SHEET 12]

He looked at me with a semi-serious expression and then laughed. "You're full of it!" he said.

He didn't seem sad or tired or be anything other than the don Juan that I know. However, there was something about him that had made me understand, for the first time, the intensity with which he was fighting against the final enemy, the invincible enemy.

END OF TRANSCRIPT

OBSERVATIONS OF TRANSCRIBER

A. Many words in the source documents are almost illegible. These words are denoted with (il).

B. Handwriting nowadays is almost in disuse, but it was used at the time of this account.

C. It's clear the notes were written quickly, which lends them an air of field notes.

D. Many words can almost not be understood, firstly as the ink has faded over time, and secondly because it seems that whoever wrote them was writing for their own comprehension.

Аркуш №12

Він подивився на мене з напівсерйозним виразом обличчя, а потім розсміявся. "Не вважай так!" — мовив він.

Він не здавався сумним або втомленим чи якимось іншим, ніж той дон Хуан, до якого я звик. Але в його вигляді було щось таке, що змусило мене вперше зрозуміти інтенсивність, з якою він боровся з останнім ворогом, своїм непереможним ворогом.

Кінець розшифровки

ЗАУВАЖЕННЯ ТРАНСКРИПТОРА

А.— Багато слів в тексті майже нерозбірливі, у таких випадках ставилась примітка «нерозбірливо».

В. — (Деякі) слова рукопису зараз майже не використовуються, але використовувалися в ті часи.

С. — Примітно, що ці нотатки були написані швидко, що дає враження польових нотаток.

D.— Багато слів я майже не зрозумів, по-перше, через те, що чорнило з часом розпливлося, і, по-друге, тому що, здається, той, хто писав ці нотатки, робив це лише для особистого використання.

Hoja # 12

Me miro con una expresión medio seria y luego se rió. "¡No le hagas!" dijo.

No parecía estar triste o cansado o sentirse de ningún modo diferente al don Juan que conozco. Sin embargo había algo en su aire que me había hecho entender, por primera vez, la intensidad con la que luchaba contra el último enemigo, su enemigo invencible.

Fin Trascripción

OBSERVACIONES DEL TRANSCRIPTOR

A.— Muchas de las palabras de los documentos fuente son casi ilegibles., cuando es el caso se hace la nota (il).

B.— La letra manuscrita actualmente casi no se usa, pero si en tiempos en que se sitúa el relato.

C.— Se aprecia que estas notas fueron escritas con rapidez, lo que si les da un cariz de nota de campo.

D.— Muchas de las palabras casi no se entienden, primero porque el tiempo ha diluido la tinta, y segundo porque.Parece ser que quien las escribió, hacia un registro solo para su personal entendimiento.

E. The words pendejo, se pela, a lo macho, a toda madre, chingada, a madres engreído, sopetón and others are used on occasion in Mexico between friends and accord with the meaning don Juan gives them. Some of these words can be used to offend, but in either case they're not very common.

F. These notes are for the book The Teachings of don Juan, however the notes contain some information that does not appear in the final text of the published book.

G. In the same way it can be seen that some parts of the text from the book, compared to the notes, show slight changes as Castaneda polished according to his own criteria some of don Juan's statements. There are only a few cases of this, and the text remains very similar to the original notes. But this detail makes us believe that these notes were the original document, and were used in the publication.

H. These notes contain valuable additional information for anyone interested in investigating this legacy.

I. I can assure that the transcription is 99 percent accurate to the notes. The remaining one percent is due to the words that were simply unreadable and marked (il). In some of those cases a possible word was proposed in line with the thread of the conversation.

Transcriber: owe

E.— Іспанські слова pendejo, se pela, a lo macho, a toda madre, chingada, a madres engreído, sopetón тощо в Мексиці використовуються в розмовах між друзями і співвідносяться зі значеннями, яких їм надавав дон Хуан. Деякі з цих слів можуть також використовуватись з образливим значенням. Але в обох випадках їх використання не дуже поширене.

F.— Ці нотатки відповідають книжці «Вчення дона Хуана», однак в них є інформація, яку антрополог не включив до остаточного тексту книжки.

G.— Так само можна помітити, що в деяких частинах тексту книжки, порівняно з нотатками, є невеликі звороти, в яких Кастанеда уточнює певні твердження дона Хуана. Це трапляється в деяких місцях і схоже на те, про що говорилося. Але ця деталізація змушує нас вважати, що ці нотатки були оригінальними записами, які він удосконалив для публікації.

H.— Ці нотатки містять цінну додаткову інформацію для дослідників, зацікавлених у вивченні цієї спадщини.

I.— Можна бути впевненим, що розшифровка, яку ми зробили, на 99% відповідає тому, що міститься в нотатках. Решта 1% пояснюється тими словами, які були дійсно нерозбірливими і позначені словом «нерозбірливо». Проте в таких випадках після закінчення нитки розмови перекладається можливе слово.

Транскриптор: Ове

E.— Las palabras: pendejo, se pela, a lo macho, a toda madre, chingada, a madres engreído, sopetón y otras, son usadas ocasionalmente en México en charlas entre amigos y concuerdan con el significado que don Juan les da. Algunas de esas palabras también se llegan a usar en sentido ofensivo. Pero en ambos casos no son de uso muy común.

F.— Estas notas corresponden al libro “Las enseñanzas de don Juan”, sin embargo, en estas hojas viene Información que el Antropólogo no incluyo en el texto final del libro publicado.

G.— de la misma manera se puede observar, que en algunas partes de los textos del libro, comparados contra las Notas, se ven ligeros giros, en que castaneda afinaba según su criterio algunas afirmaciones de don Juan. Esto es en pocos casos, y esas afinaciones resultaban similares a lo platicado. Pero ese detalle nos hace creer que estas notas fueron su registro original, las cuales luego el afino para su publicación.

H.— Estas notas contienen valiosa información adicional, para todos aquellos investigadores interesados en estudiar este legado.

I.— se puede asegurar que la trascripción que hacemos, corresponde en un 99% a lo contenido en las Notas. Ese 1% restante se debe a aquellas palabras que fueron verdaderamente ilegibles y se marcaron (il). Sin embargo en esos casos se intercalo una posible palabra siguiendo el hilo de la conversación.

Transcriptor: Owe

Gordon Wasson's Letter to Carlos Castaneda dated 26 August 1968

[R. Gordon Wasson (1898–1986) was an American author, ethnomycologist, and Vice President at J.P. Morgan Bank. In the course of CIA-funded research, Wasson made valuable contributions to the fields of ethnobotany, botany, and anthropology.]

Dear Mr. Castaneda:

I have been asked to review *The Teachings of Don Juan* for *Economic Botany*. I have read it and am impressed by the quality of the writing and the hallucinogenic effects you have had. Perhaps you are not yet overwhelmed with letters from strangers and you can discuss with me the use of mushrooms by don Juan.

My professional life has been chiefly concerned with the hallucinogenic effects of the Mexican 'sacred mushrooms.' It was my wife and I who publicized the re-discovery of the cult in Oaxaca, and it was on my invitation to Professor Roger Heim that he came over and studied them with us. We three have written books about them and innumerable articles.

I.

Am I right in concluding from your narrative that you never gathered the mushrooms, nor indeed ever saw a whole specimen? In the book they are always in powder, perhaps already mixed with other ingredients, are they not? Don Juan carried the powder around his neck in a sack. When he utilized them, they were smoked. Once you embarked (p. 63) on a

Лист Ґордона Вассона до Карлоса Кастанеди від 26 серпня 1968 року

[Роберт Ґордон Вассон (1898–1986 рр.) — американський автор, етномiколог i вiце-президент банку «Джей. Пi. Морган». У ходi дослiджень, фiнансованих ЦРУ, Вассон зробив цiнний внесок у галузi етноботанiки, ботанiки й антропологiї.]

Шановний пане Кастанеда!

Мене попросили прорецензувати «Вчення дона Хуана» для журналу «Прикладна ботанiка». Я прочитав його та був уражений якiстю письма й тими галюцинаторними ефектами, якi Ви мали. Можливо, Ви ще не перевантаженi листами вiд незнайомих людей i можете обговорити зi мною використання грибiв доном Хуаном.

Мої професiйнi iнтереси головним чином пов'язанi з галюциногенними ефектами мексиканських «священних грибiв». Саме моя дружина та я оприлюднили повторне вiдкриття цього культу в Оахацi, i саме на моє запрошення професор Роджер Гейм приїхав туди й вивчав їх разом iз нами. Утрьох ми написали кiлька книжок про гриби та безлiч статей.

I.

Чи я зробив правильний висновок iз Вашої розповiдi, що Ви нiколи не збирали цих грибiв i насправдi нiколи не бачили жодного цiльного зразка? У книжцi вони завжди згадуються у виглядi порошку, можливо, уже бувши змiшаними з iншими iнгредiєнтами, чи не так? Дон Хуан носив цей порошок у мiшечку, що висiв у нього на шиї. Вiн використовував цi гриби, курячи їх. Одного разу Ви вирушили (сторiнка 63) у подорож до Чiуауа

trip to Chihuahua for *honguitos*, but your quest turned out to be for mescalito. When you first mention the mushrooms they are 'possibly' *Psilocybe mexicana* (p. 7), but later they are that species. Did you satisfy yourself that you were dealing with *Psilocybe mexicana*? This mushroom would normally, in don Juan's hands, macerate into shreds, rather than a powder, whereas the hallucinogenic puffballs used in certain spots in the Mixteca would give a powder. Do you know where your mushrooms grew, whether in pastures, corn fields, bovine dung, on the trunks of dying trees, or elsewhere?

II.

Don Juan (I assume that this was a name adopted by you to save him from pestering) seems to have spoken perfect Spanish and to have lived in many places — the U.S. and southern Mexico, perhaps elsewhere, as well as Sonora and Chihuahua. What is his cultural provenience? Is he a pure Yaqui? Or has his personality been shaped to a noticeable extent by the influences of the foreign places where he has been? May he have been influenced by the Indians of Oaxaca, in the remote parts of that State, and there learned to know the mushrooms? I ask this because the use of the hallucinogenic mushrooms has never previously been reported in Sonora or Chihuahua. In fact they have never been found there, and one would think that if specimens were found, in the arid conditions prevailing in those States, it would be hard to find enough for ceremonial use, or at any rate to count on finding enough. There may be restricted

за *honguitos*[87], але потім виявилося, що метою Ваших пошуків був мескаліто. Коли Ви вперше згадуєте про них, вони «можливо» є грибами *Psilocybe mexicana* (сторінка 7), але потім Ви відносите їх до цього виду вже без слова «можливо». Чи пересвідчилися Ви в тому, що мали справу саме з *Psilocybe mexicana*? За звичайних обставин цей гриб у руках дона Хуана мав би скоріше розкришитися на клапті, аніж перетворитися на порох, тоді як деякі галюциногенні гриби-дощовики, що використовуються в певних місцях у регіоні Ля Містека, могли б дати порошок. Чи відомо Вам, де ростуть описані Вами гриби — на пасовищах, полях із зерновими культурами, коров'ячому гної, стовбурах помираючих дерев або деінде?

II.

Дон Хуан (я припускаю, що Ви обрали це ім'я, щоб убезпечити його від надокучань сторонніх осіб), здається, розмовляв бездоганною іспанською мовою та жив у багатьох місцях — у Сполучених Штатах і південній Мексиці, можливо ще десь, а також у Сонорі та в Чіуауа. Яке його культурне походження? Чи є він цілковито індіанцем я́кі? Чи його особистість значною мірою формувалася впливами чужих йому місць, де він опинявся? Чи міг він зазнати впливу індіанців Оахаки у віддалених частинах цього штату й там дістати знання про гриби? Я запитую це, бо раніше ніколи не повідомлялося про використання галюциногенних грибів у Сонорі або Чіуауа. Насправді їх там ніколи не знаходили, і можна припустити, що навіть якби й вдалося виявити якісь зразки в переважно посушливих умовах цих штатів, то було б важко знайти достатньо грибів для ритуального використання або, в усякому разі, було б складно розраховувати на те, що їх вдасться знайти в потрібній кількості. Там можуть бути відомі

[87] Honguitos (ісп.) — грибочки.

areas known to the Indians where the Indians might expect to find them, places well watered and fertile. Perhaps the species is one not yet known to science and that grows in arid country. It would be thrilling if you could pursue this further and make a discovery. The practice of smoking the mushroom powder is hitherto unknown to me. Had you brought back the powder, or the mixture in which the mushroom powder was an ingredient, we might have identified the species under the microscope, since there must have been spores present, and if the species is a known one, the spore suffices to place it. We now have almost a score of hallucinogenic species from Mexico.

III.

Will there be a Spanish edition of the book? You gave a few translations, but there were many times when I was hungry for more. ‘A man of knowledge’ — did don Juan say, ‘hombre de conocimientos’ or simply ‘un hombre que sabe’? In Mazatec a curandero is *cho’ta’chi’ne’*, ‘one who knows.’ Was don Juan bilingual, or was he better in Spanish than in Yaqui? Did you gather in your field notes the Yaqui equivalents of the terms he used? It would be fascinating to study with a linguist proficient in Yaqui the meaning of those terms. Did you ever tell your readers whether he could read and write in Spanish? How did he ordinarily make his living? His esoteric knowledge must have been his vocation, but he must have had a bread-and-butter occupation. I take it that you yourself are a fully acculturated ‘gringo,’ since you spell your name ‘Castaneda’ rather than Castañeda in the Spanish way.

Sincerely yours,
R. Gordon Wasson

індіанцям обмежені ділянки, де вони могли б сподіватися знайти ці гриби — добре зволожувані й родючі місця. Можливо також, що цей вид гриба ще не відомий науці й здатний рости в посушливих місцевостях. Було б захоплююче, якби Ви змогли вивчити це питання глибше й зробити відкриття. Описана Вами практика куріння грибного порошку дотепер була мені невідома. Якби Ви принесли звідти із собою цей порошок або суміш, у якій цей гриб був одним з інгредієнтів, ми змогли б визначити його вид під мікроскопом, бо там обов’язково мають бути присутні спори, і якщо цей вид відомий науці, цих спор буде достатньо для його ідентифікації. Наразі ми маємо майже два десятки галюциногенних видів із Мексики.

III.

Чи буде іспаномовне видання Вашої книжки? Ви подали в ній кілька перекладів, але було чимало випадків, коли мені дуже хотілося більшого. Щодо «чоловіка знання» — дон Хуан казав це іспанською як «hombre de conocimientos» чи просто «un hombre que sabe»? У мові масатек «курандеро» — це «cho-ta-chi-ne», «той, хто знає». Дон Хуан був двомовний чи він володів іспанською краще, ніж мовою я́кі? Чи записували Ви у своїх нотатках якійські еквіваленти використовуваних ним термінів? Було б надзвичайно цікаво дослідити значення цих термінів разом із лінгвістом-знавцем мови я́кі. Чи повідомляли Ви будь-коли Вашим читачам, чи вміє дон Хуан читати й писати іспанською? Як він зазвичай заробляв собі на життя? Його езотеричне знання, певно, є його покликанням, але він мусить мати якесь заняття, що годувало б його. Я припускаю, що Ви повністю перейняли культуру «ґрінґо», бо вимовляєте своє ім’я як «Кастанеда», а не «Кастаньєда» на іспанський манер.

Щиро Ваш,
Р. Ґордон Вассон

Carlos Castaneda's letter to Gordon Wasson, dated September 6, 1968

Dear Mr. Wasson:

It was indeed a great pleasure to receive your letter. I am very familiar with your professional contributions in the field of hallucinogenic mushrooms, thus, I couldn't be more honored with the opportunity of discussing this topic with you.

You must bear in mind, however, that I am not an authority, and that my knowledge is limited strictly to the ethnographic data I have collected.

First of all I should tell you that my field work — and I have already stated this in the introduction of my book — was done under very constricting conditions. It was never an anthropological work proper; my work was rather an inquiry product of my own interest, and since my interest is "content" and "meaning" I became absorbed in the innuendoes that made don Juan's system of beliefs, disregarding to a large extent data which dealt with specific ethnographic details.

Since I was dealing with a dramatic and serious system of beliefs I have purposefully blurred in my book more of such pertinent ethnographic details, thus compounding the vagueness in one letter without going back first to re-establish a better ethnographic context. However, I will try the best way I can answer your questions in the order in which you have written them.

Лист Карлоса Кастанеди до Ґордона Вассона від 6 вересня 1968 року

Шановний пане Вассоне!

Для мене було вкрай приємно одержати Вашого листа. Я дуже добре знайомий із Вашим професійним внеском у царині вивчення галюциногенних грибів, тому для мене не може бути більшої честі, ніж можливість обговорити цю тему з Вами.

Проте Ви маєте зважати на те, що я не є авторитетним фахівцем у цій сфері і що мої знання обмежуються винятково зібраними мною етнографічними даними.

Насамперед я маю повідомити Вам, що моя польова робота — і я вже вказував на це у вступі до моєї книжки — виконувалась у вельми вузьких межах. Вона ніколи не була власне антропологічною роботою, скоріше, це було дослідження, зумовлене моїм власним інтересом, а що предметом моєї зацікавленості є «зміст» і «значення», я був поглинутий тими неясними моментами й прихованими натяками, на яких побудована система переконань дона Хуана, значною мірою нехтуючи даними, які стосувалися конкретних етнографічних деталей.

Оскільки я мав справу з вражаючою та серйозною системою переконань, у своїй книжці я свідомо опустив значну частину дотичних етнографічних деталей, через що такі відомості подані дещо розмито й створюють певну невизначеність у цьому відношенні, яку можна було б прояснити в одному листі, лише повернувшись назад для встановлення наново кращого етнографічного контексту. Проте я

постараюся зробити все від мене залежне, щоб якомога повніше відповісти на Ваші запитання в тому порядку, в якому Ви їх виклали.

Q: Am I right in concluding from your narrative that you never gathered the mushrooms, nor indeed ever saw a whole specimen?

I have gathered the mushrooms myself. I have held perhaps hundreds of specimens in my hands. Don Juan and I made yearly trips to collect them in the mountains Southwest and Northwest of Valle Nacional in the state of Oaxaca. I have deleted in my book all specific details about those trips and all the specific details about the collecting process.

Don Juan expressed himself very strongly against my desire to include those descriptions as part of my book. He did not object to my revealing specific details about collecting peyote or Jimson weed on the grounds that the deity in peyote was a protector, therefore accessible to every man, and the power in Jimson weed was not his ally (alidado). The power in the mushrooms, however, was his ally and as such it was above everything else. And that entailed a total secrecy about specific processes.

Q: Did you satisfy yourself that you were dealing with *Psilocybe mexicana*?

No. My botanical identification was a tentative one, and terribly unsophisticated at that. In my book, it appears as though the mushrooms was *Psilocybe mexicana*, that is, I am afraid, an editorial error. I should have carried the assertion that it was a tentative classification all the way through, since I have never been completely convinced that it was. The particular species used by

Запитання: Чи я зробив правильний висновок із Вашої розповіді, що Ви ніколи не збирали цих грибів і насправді ніколи не бачили жодного цільного зразка?

Я збирав гриби сам. Я тримав у своїх руках, напевно, сотні зразків. Дон Хуан і я щороку вирушали в подорож, щоб збирати їх у горах, розташованих на південний і північний захід від муніципального округу Вальє Насьйональ у штаті Оахака. У своїй книжці я опустив усі характерні подробиці, що стосуються цих подорожей, і всі конкретні деталі процесу збирання грибів.

Сам дон Хуан рішуче виступав проти мого бажання включити ці описи до книжки. Він не заперечував проти того, щоб я розкрив конкретні деталі збирання пейоту чи дурману, на підставі того, що божество, яке міститься в пейоті, є захисником, і тому доступне кожному чоловікові, а сила, що міститься в дурмані, не була його союзником (alidado). Проте сила, що міститься в грибах, була його союзником і як така була для нього вища за будь-що інше. А це означало необхідність тримати в цілковитій таємниці всю інформацію про конкретні процеси.

Запитання: Чи пересвідчилися Ви в тому, що мали справу саме з *Psilocybe mexicana*?

Ні. Моє ботанічне визначення грибів було умовне, здогадне й страшенно непрофесійне. У моїй книжці все виглядає так, ніби це були гриби *Psilocybe mexicana*, але, на жаль, це сталося внаслідок редакторської помилки. Я мав би зазначити, що це була лише попередня класифікація, бо я ніколи не був повністю впевнений, що йшлося саме про цей вид. Ті конкретні зразки, що їх вико-

don Juan looked like the *Psilocybe mexicana* pictures I have seen.

A member of the Pharmacology Dept. at UCLA also showed me some specimens that he had, and based on that I concluded I was dealing with that species. However, it never turned into powder upon being handled. Don Juan picked it always with his left hand, transferred it to his right hand and then put it inside a small, narrow-gourd. The mushroom would then disintegrate into fine shreds, but never into powder, as it was forced gently inside.

Q: Do you know where your mushrooms grew?

We found them growing on dead trunks of trees, but more often on decomposed remains of dead shrubs.

Q: What is don Juan’s cultural provenience?

Don Juan is, in my judgement, a marginal man who has been forged by multiple forces outside the purely Yaqui culture. His name is really Juan. I tried to find a substitute name to use in my book, but I couldn’t conceive him in any other way except as don Juan.

He is not a pure Yaqui, that is, his mother was a Yuma Indian, and he was born in Arizona. His mixed origin seemed to have rendered him as a marginal man from the beginning.

He lived in Arizona the first years of his life and then moved to Sonora when he was perhaps six or seven years old. He lived there

ристовував дон Хуан, були схожі на зображення *Psilocybe mexicana*, які я бачив.

Один співробітник кафедри фармакології в УКЛА також показував мені деякі зразки, які він мав, і ґрунтуючись на цьому, я дійшов висновку, що мав справу саме з цим видом. Проте вони ніколи не перетворювалися на порошок після маніпуляцій із ними. Дон Хуан завжди брав гриб лівою рукою, перекладав його в праву руку, а потім поміщав усередину маленької вузької гарбузяної баклажки. Потім гриб розпадався на дрібні шматочки, але ніколи не перетворювався на порошок, коли його обережно проштовхували всередину гарбуза.

Запитання: Чи відомо Вам, де ростуть описані Вами гриби?

Ми знаходили їх на стовбурах мертвих дерев, але частіше на трухлявих рештках мертвих кущів.

Запитання: Яке культурне походження дона Хуана?

Наскільки я можу судити, дон Хуан є маргіналом, сформованим різними чинниками поза культурним середовищем власне індіанців я́кі[88]. Хуан — це його справжнє ім’я. Я намагався підшукати якесь інше ім’я, щоб використовувати його у своїй книжці, але для мене виявилося немислимо називати його будь-яким іншим іменем, крім як Хуан.

Він не чистокровний я́кі, бо його мати була індіанка юма, а народився він в Аризоні. Його змішане походження, очевидно, робило його маргіналом із самого початку.

Перші роки свого життя він провів в Аризоні, а потім, коли йому було, можливо, шість чи сім років, переїхав до Сонори. Він

[88] Це важливе уточнення неодноразово озвучувалося Кастанедою також в його інтерв’ю і лекціях того часу, але, не зважаючи на нього, багато хто з критиків Кастанеди пізніше будуватимуть свою спекулятивну доказову базу на передумові, що дон Хуан був індіанцем я́кі не лише за походженням, а й за своєю приналежністю до громад я́кі, в котрих він нібито мав відігравати роль «шамана».

for a while, I am not sure whether with both parents or just with his father. That was the time of the great Yaqui upheavals and don Juan and his family were picked up by the Mexican armed forces and were deported to the state of Veracruz. Don Juan later moved to the area of "el Valle Nacional" where he lived for over thirty years.

It is my belief that he moved there with his teacher, who must have been Mazateco. So far I have not been able to determine who his teacher was, nor where he did learn to be a brujo, yet the mere fact that I have to take him every year to Oaxaca to collect mushrooms should be a serious clue as to where he learned, at least, about mushrooms.

As you can see, it is impossible for me at this point to determine with certainty his cultural provenience, except in a guessing manner. However, the subtitle of my book is "A Yaqui Way of Knowledge." This is another mistake in which I became involved due to my lack of experience in matters of publications. The Editorial Committee of the University of California Press suggested upon accepting my manuscript for publication, that the word Yaqui should be included in the title in order to place the book ethnographically.

They had not read the manuscript but they concluded that I had said that don Juan was a Yaqui, which was true, but I had never meant that don Juan was a product of the Yaqui culture, as appears to be the case now judging from the title of the book. Don Juan considered himself to be a Yaqui and seemed to have deep ties with the Yaquis of Sonora. However, it has become obvious to me now that those ties were only a surface affiliation.

I am not familiar with whether or not the hallucinogenic mushrooms grow in the arid

жив там якийсь час, щоправда, я не знаю, з обома батьками чи лише зі своїм татом. Це був час великих заворушень серед індіанців я́кі, і дона Хуана та його родину схопили мексиканські військові й депортували до штату Веракрус. Пізніше дон Хуан перебрався до муніципального округу Вальє Насьйональ, де прожив близько тридцяти років.

Я думаю, що він переселився туди разом зі своїм учителем, який, певне, був масатеком. Дотепер мені не вдалося встановити ані ким був його вчитель, ані де він учився, щоб стати брухо, і все ж лише той факт, що мені щороку доводилося відвозити його до Оахаки для збирання грибів, може бути серйозною підказкою, де він дістав знання, принаймні, про гриби.

Як ви можете бачити, наразі я не в змозі з упевненістю визначити його культурне походження, хіба що в здогадний спосіб. Проте підзаголовком моєї книжки є «Шлях знання індіанців я́кі». Це ще одна помилка, до якої я став причетний через брак досвіду у видавничих справах. Після того як редакційний комітет видавництва Каліфорнійського університету погодився опублікувати мій рукопис, він запропонував включити до назви книжки слово «я́кі», щоб позиціонувати її як етнографічну працю.

Вони не читали рукопису, але зробили такий висновок, бо я казав, що дон Хуан є індіанцем я́кі, і це була правда, але я ніколи не мав на увазі, що дон Хуан був продуктом культури я́кі, як, мабуть, тепер випливає з назви книжки. Дон Хуан уважав себе я́кі та, схоже, мав глибокі зв’язки з я́кі, що мешкають у Сонорі. Проте зараз для мене стало очевидно, що ці зв’язки були лише зовнішнім проявом приналежності до них.

Мені не відомо, чи ростуть галюциногенні гриби в посушливих районах Сонори та Чіуауа.

regions of Sonora and Chihuahua. Don Juan has never looked for them there to my knowledge. Yet he has asserted repeatedly that once a man learns to command the power in them the mushrooms can grow any place the man wants, that is, they grow by themselves without his direct intervention.

The first time in my life I saw the mushrooms was in Durango. I thought we were going to look for "honguitos" but we wound up collecting peyote in Chihuaha. At that time I saw quite a few, perhaps ten or twelve. Don Juan said they were only a token, and that there were not enough to make use of them. At that time he also told me that we had to make a trip to Oaxaca to find the right number of mushrooms.

In 1964 I found one specimen myself in the Santa Monica mountains here in Los Angeles. I took it to the laboratory at UCLA but through carelessness they lost it before identifying it. It was strikingly obvious to me that it was one of the mushrooms used by don Juan; he naturally interpreted the event of finding it as an omen that I was on my way to learning, but my subsequent actions, such as picking it and leaving it with strangers, reassured him, he said, of my utterly fumbling nature.

Q: Have you brought back the powder, or the mixture, in which mushroom powder was an ingredient?

No. However, I am sure I could obtain a very small amount of it, perhaps a dab of it. If that would be enough to examine it under the microscope I can send it to you by the end of this year.

Наскільки я знаю, він ніколи не шукав їх у цих місцях. Проте він багато разів стверджував, що тільки-но чоловік навчиться керувати силою, яка міститься в грибах, вони можуть рости в будь-якому місці, де лише цей чоловік забажає, тобто вони ростуть самі собою без його прямого втручання.

Уперше в житті я побачив ці гриби в Дуранґо. Я тоді вважав, що ми збираємося шукати *honguitos*, але все скінчилося тим, що ми вирушили в Чіуауа для збирання пейоту. Тоді я побачив зовсім мало грибів, можливо, близько десяти–дванадцяти. Дон Хуан сказав, що вони були всього лише знаком і що цих грибів недостатньо, щоб їх можна було використати. Тоді він також сказав мені, що нам доведеться поїхати в Оахаку, щоб знайти потрібну кількість грибів.

У 1964 році я сам знайшов один зразок у горах Санта-Моніки — тут, у Лос-Анджелесі. Я приніс його до лабораторії УКЛА, але через недбалість вони втратили його, так і не встигнувши ідентифікувати. Для мене було разюче очевидно, що це був один із тих грибів, які використовував дон Хуан; він цілком природно інтерпретував те, що я знайшов гриб, як знак того, що я просуваюся у своєму навчанні, але мої подальші дії — те, що я зірвав його й залишив стороннім людям — переконали його, як він сказав, у моїй надзвичайній незграбності.

Запитання: Чи вдалося Вам привезти звідти цей порошок із грибів або суміш, до складу якої він входить?

Ні. Проте я впевнений, що міг би дістати дуже невелику його кількість, можливо, якусь дрібку. Якщо цього буде досить, щоб дослідити його під мікроскопом, я зможу надіслати його Вам до кінця цього року.

Q: Will there be a Spanish edition of the book?

I hope the University of California Press will consider that possibility. My notes are all in Spanish. In fact this book was almost an English version of a Spanish manuscript.

Q: Did don Juan say "un hombre de conocimiento" or simply "un hombre que sabe?"

You have given me here the most fascinating piece of information. To define the conditions of being, or the stage of learning "man of knowledge" don Juan used the terms "hombre de conocimiento", "hombre que sabe", and "uno que sabe." I have preferred the term "man of knowledge" because it is more concrete than "one who knows."

I have taken some parts of my notes in Spanish dealing with "el hombre que sabe" and I have included them here. I hope they are legible. These sheets are a direct transcription of the even more illegible direct notes I took while don Juan talked to me. As a rule I always rewrote my notes immediately so I would not lose the freshness and the flare of don Juan's statements and thoughts.

Q: Was don Juan bilingual, or was he better in Spanish than in Yaqui?

Don Juan speaks Spanish so fluently that I am willing to believe that his command of Spanish is better than any other language he knows. But he speaks also Yaqui, Yuma, and Mazatec. I have reasons to believe that he also speaks English, or at least he understands it perfectly, although I have never heard him using it.

Запитання: Чи буде іспаномовне видання Вашої книжки?

Сподіваюся, що видавництво Каліфорнійського університету розгляне таку можливість. Усі мої нотатки написані іспанською. Насправді, ця книжка практично є англійською версією іспаномовного рукопису.[89]

Запитання: Щодо «чоловіка знання» — дон Хуан казав це іспанською як «hombre de conocimiento» чи просто «un hombre que sabe»?

Тут Ви надали мені найзахопливішу інформацію. Щоб визначити умови буття «чоловіком знання» або етап навчання цього, дон Хуан використовував терміни «hombre de conocimiento» (чоловік знання), «hombre que sabe» (чоловік, що знає) і «uno que sabe» (той, що знає). Я віддав перевагу терміну «чоловік знання», бо він конкретніший, ніж «той, хто знає».

Я відібрав деякі частини моїх іспаномовних нотаток, в яких згадується термін «el hombre que sabe», і додав їх до цього листа[90]. Сподіваюся, що вони розбірливі. Ці аркуші є прямим транскрибуванням ще менш розбірливих нотаток, які я робив безпосередньо під час розмов із доном Хуаном. Як правило, я завжди переписував свої нотатки одразу ж, щоб не втратити свіжість і яскравість висловлювань і думок дона Хуана.

Запитання: Дон Хуан був двомовний чи він володів іспанською краще, ніж мовою я́кі?

Дон Хуан розмовляє іспанською так вільно, що я схильний вважати, що нею він володіє краще, ніж іншими відомими йому мовами. Але він розмовляє також мовами я́кі, юма й масатек. І я маю підстави вважати, що він також знає англійську або принаймні прекрасно її розуміє, хоча я ніколи не чув, щоб він нею послуговувався.

[89] Див. примітку щодо іспаномовного рукопису «Окремої реальності» на стор. 670 цього тому.

[90] Ксерокопії цих польових нотаток Карлоса Кастанеди вміщені на стор. 358–369, а їх розшифровка та український переклад — на стор. 370–384 цього тому.

Q: Did you gather in your field notes the Yaqui equivalents of the terms he used?

I have some terms which are not Spanish, but too few to make a serious study. Our conversations were conducted strictly in Spanish and the few foreign terms are not all Yaqui words.

Q: Do you ever tell your readers whether he could read and write in Spanish?

He reads very well; I have never seen him writing though. For a long time I thought he was illiterate, this misjudgement on my part was the result of our differences in emphasis. I stress areas of behavior which are thoroughly irrelevant to him, and vice versa. This cognitive difference between us is the theme I am striving to develop in the biography of don Juan which I am writing now.

There is not much to tell about myself. My home was in Sao Paulo, Brazil, but I went to school in Buenos Aires, Argentina, before I came to this country. My full name is Carlos Aranha. Following the Latin tradition one always adds to one’s name the mother’s last name, so when I came to the United States I became Carlos A. Castaneda. Then I dropped the ‘A’. The name belonged to my grandfather who was from Sicily. I don’t know how it was originally, but he himself altered it to Castaneda to suit his fancy.

I hope I have answered clearly all your questions. Thank you for your letter.

Sincerely yours,
Carlos Castaneda

Запитання: Чи записували Ви у своїх польових нотатках якійські еквіваленти використовуваних ним термінів?

Я маю кілька термінів, що не є іспанські, але цього замало для серйозного дослідження. Наші розмови велися виняткво іспанською мовою, і ті деякі іншомовні терміни, що звучали, не всі були якійськими словами.

Запитання: Чи повідомляли Ви будь-коли Вашим читачам, чи вміє дон Хуан читати й писати іспанською?

Читає він дуже добре; утім, я ніколи не бачив, щоб він щось писав. Довгий час я вважав, що він неписьменний, але ця помилка з мого боку була результатом наших відмінностей у розстановці акцентів. Я виділяю сфери поводження, які він вважає зовсім несуттєвими, і навпаки. Ця когнітивна відмінність між нами є темою, що я намагаюся розвинути в життєписі дона Хуана, який я зараз пишу.

Про мене ж самого немає багато чого розповісти. Мій дім був у Сан-Паулу, Бразилія, але перш ніж приїхати до цієї країни, я вчився в школі в Буенос-Айресі, Аргентина. Моє повне ім’я Карлос Аранья. За латиноамериканською традицією до імені завжди додають прізвище матері, тому, коли я приїхав у Сполучені Штати, я став Карлосом А. Кастанедою. Потім я опустив «А». Моє прізвище належало моєму дідові, що родом із Сицилії. Я не знаю, яке воно було спочатку, але одного разу він сам змінив його на Кастанеду з якоїсь своєї примхи.

Сподіваюся, що я чітко відповів на всі Ваші запитання. Дякую Вам за листа.

Щиро Ваш,
Карлос Кастанеда

Carlos Castaneda

THE DIDACTIC USES OF HALLUCINOGENIC PLANTS: AN EXAMINATION OF A SYSTEM OF TEACHING

Bulletins of the American Anthropological Association: Abstracts of the 67th Annual Meeting (Seattle, Washington, November 21–24, 1968, Vol. 67, pp. 21–22)

Our concern here is to examine a teaching and learning experience, and to present it in terms of a system of generalizations. The data used for the present paper was collected from a single informant, a Yaqui Indian shaman from northwestern Mexico. The teaching and learning experience involved a field situation in which the anthropologist was the novice and the Indian informant was the teacher. A systematic and orderly intake of hallucinogenic plants was the method by which the shaman-teacher conveyed his knowledge; by means of such plants it was possible for the apprentice to experience states of peculiar consciousness, states which the shaman interpreted in order to draw the premises that purported to explain and validate the content of his teachings, and the content of the apprentice's learning process. Thus in this paper we have attempted to present that particular teaching and learning relationship as a system, which exploited certain peculiarities of perception that one undergoes while under the influence of hallucinogenic plants. (14)*

Carlos Castaneda
University of California, Los Angeles

* The number in parenthesis indicates the number of the session, as listed in the Preliminary Program, in which the paper will be read.

Карлос Кастанеда

ВИКОРИСТАННЯ ГАЛЮЦИНОГЕННИХ РОСЛИН У ДИДАКТИЧНИХ ЦІЛЯХ: ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

«Бюлетені Американської антропологічної асоціації: автореферати доповідей 67-х щорічних зборів» (Сієтл, Вашингтон, 21–24 листопада 1968 року, том 67, стор. 21–22)

Нашим завданням тут є дослідити досвід навчання й вивчення, а також представити його в термінах системи узагальнень. Використані для цієї доповіді дані були зібрані від одного інформатора, шамана-індіанця я́кі з північно-західної Мексики. Досвід навчання й вивчення передбачав польову ситуацію, в якій антрополог був учнем, а індіанець-інформатор був учителем. Систематичне й впорядковане вживання галюциногенних рослин було методом, з використанням якого вчитель-шаман передавав своє знання; за допомогою таких рослин учень міг досвідчувати стани особливої свідомості, стани, які шаман інтерпретував, щоб представляти засновки, котрі мали на меті пояснити й підтвердити правильність змісту його вчення, а також змісту процесу навчання учня. Таким чином, у цій доповіді ми спробували представити ці специфічні стосунки, пов’язані з навчанням та вивченням, як систему, що використовувала певні особливості сприйняття, котрих зазнає індивідуум, перебуваючи під впливом галюциногенних рослин. (14)*

Карлос Кастанеда,
Університет Каліфорнії, Лос-Анджелес

* Число в дужках вказує номер засідання, зазначеного в Попередній програмі, на якому буде прочитана доповідь.

Carlos Castaneda

HOW AUNT GUADALUPE GOT INTO THE EARTH

Review of *A Death In the Sánchez Family* by Oscar Lewis, 119 pp., New York, Random House, $4.95.

Published in *The New York Times Book Review* on October 26, 1969.

[*Oscar Lewis (born Lefkowitz, 1914–1970) was an American social anthropologist. Lewis studied behavioral effects of poverty and argued that it had a systemic nature. Based on observations obtained as a result of his field work, he put forward a social theory of "culture of poverty", which is widely used today. Lewis is the author of several books, including "Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty" (1959), "The Children of Sanchez: Autobiography of a Mexican Family" (1961, screened in 1978), "La Vida: A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty" (1966), "A Death in the Sánchez Family" (1969).]*

A persistent issue, which confronts perhaps every anthropologist, at one point or another, is the question of how to present his findings; whether he should use his data within the rigorous and, more than often, dry canons of sociological discourse, or whether he should use his data to re-create a "true to life" picture of the social phenomena he is trying to study.

"A Death in the Sánchez Family" is the latest of Oscar Lewis's contributions to the study of the "culture of poverty." Lewis's earlier book, "The Children of Sánchez," was a challenging and fascinating essay in anthropology because it combined facets of these two approaches. Its tremendous success was due undoubtedly to his serious and well-balanced dramatization of anthropo-

Карлос Кастанеда

ЯК ТІТКА ҐВАДАЛУПЕ ПОТРАПИЛА В ЗЕМЛЮ

Рецензія на книжку Оскара Льюїса «Смерть у родині Санчесів», 119 сторінок, Нью-Йорк, «Рендом Гаус», 4,95 $.

Опубліковано в «Нью-Йорк Таймс Бук Рів'ю» 26 жовтня 1969 року.

[*Оскар Льюїс (авт. Лефковіц, 1914–1970 рр.) — американський соціальний антрополог. Льюїс досліджував поведінковий вплив бідності й стверджував, що вона має системний характер. На основі спостережень, отриманих в результаті своєї польової роботи, він висунув соціальну теорію «культури бідності», яка широко використовується в наш час. Льюїс є автором багатьох книжок, серед яких «П'ять сімей: мексиканські ситуаційні дослідження культури бідності» (1959 р.), «Діти Санчеса: Автобіографія однієї мексиканської родини» (1961 р., екранізована в 1978 р.), «La Vida: Пуерториканська сім'я в культурі бідності» (1966 р.), «Смерть у родині Санчесів» (1969 р.).*]

Насущною проблемою, з якою в той чи інший момент стикається, певне, кожен антрополог, є питання, як представити отримані ним відомості; чи має він використовувати свої дані в рамках суворих і, більш ніж часто, сухих канонів соціологічного дискурсу, чи йому слід використовувати свої дані для відтворення «життєво правдивої» картини соціального явища, яке він намагається досліджувати.

«Смерть у родині Санчесів» — це найостанніший із внесків Оскара Льюїса в дослідження «культури бідності». Більш рання його книжка «Діти Санчеса» була сміливою та захопливою спробою в антропології, бо поєднувала в собі аспекти обох цих підходів. Своїм величезним успіхом вона безсумнівно завдячувала його серйозній і добре збалансованій драматизації антропологічних даних. Ця книжка

logical data. It marked a turning point in the direction of anthropology *cum* art.

The death of Guadalupe, a maternal aunt of the children of Sánchez is the single dramatic incident which gives form to this book. In a short introduction the author outlines, although too briefly, the life of Guadalupe. It is a poignant sketch that forces one to expect a great deal from the corpus of the book, which in Mr. Lewis's words, is "based upon the tape-recorded interviews with Manuel, Roberto and Consuelo Sánchez." Obviously, this is not a faithful transcription of the tape-recorded interviews, but the dramatic and literary interpretation of, first, their impressions upon learning of the death of their aunt, then, their impressions about the wake, and, finally, their impressions about the burial. Yet the impressions of these three persons bear only incidentally on the stated aim of the book, "to study the effect of her death upon the family." Their impressions are more in the line of free ramblings about themselves; one has the painful feeling that they voice literary statements because they are aware that their words will be put into print:

"I looked at her face and its quiet sweetness comforted me a little. It was as if in the brief moment between life and death she had looked into the distance with the inner eyes of her soul and had seen a beautiful place, flowered and peaceful, where she would no longer suffer hunger and misery."

And: "I broke into a sweat realizing how powerless I was, just another poor Mexican who had nothing to fall back on at times like this. I wept and sweated with the pain of the Mexican essence inside me."

Lewis states in his introduction that "The struggle to get Aunt Guadalupe decently into the earth is one of the themes of the book." In

ознаменувала собою поворотний пункт у напрямку *поєднання* антропології та мистецтва.

Смерть Ґвадалупи, тітки дітей Санчеса по материнській лінії, — це єдина драматична подія, яка надає форми цій книжці. У короткому вступі автор окреслює, хоча й занадто стисло, життя Ґвадалупи. То є зворушливий нарис, який змушує читача мати великі очікування від основної частини книжки, що, за словами пана Льюїса, "ґрунтується на магнітофонних записах розмов із Мануелем, Роберто та Консуело Санчесами". Очевидно, це не є точне транскрибування записаних на плівку інтерв'ю, а драматична й літературна інтерпретація, поперше, їхніх вражень від звістки про смерть своєї тітки, потім, їхніх вражень про бдіння біля домовини померлої і, насамкінець, їхніх вражень про поховання. Однак враження цих трьох людей лише побіжно позначаються на заявленій меті книжки, "дослідити вплив її смерті на сім'ю". Їхні враження скоріше відповідають лінії вільних непов'язаних між собою роздумів про них самих; читач має болісне відчуття, що вони висловлюються занадто літературно, бо знають, що їхні слова будуть надруковані:

"Я дивився на її обличчя, і його безмовна приємність трохи втішила мене. Це було так, ніби в коротку мить між життям і смертю вона зазирнула кудись удалечінь внутрішніми очима своєї душі й побачила там прекрасне місце, уквітчане й мирне, де вона більше не страждатиме від голоду та злиднів".

І ще: "Я раптом вкрився потом, усвідомлюючи, наскільки безсилий я був, просто ще один бідний мексиканець, який не мав на що спертися в моменти, подібні до цього. Я плакав й обливався потом від болю мексиканської сутності всередині мене".

Льюїс стверджує в своїй передмові, що "боротьба за пристойне поховання Тітки Ґвадалупи є однією з тем книжки". У цьому

this the dramatization of the data lacks vigor. The characters rarely convey the alluded agony they undergo to raise the 400 pesos for their aunt's funeral. On the other hand they present such masterful descriptions as:

"The whole place cried of poverty, of hunger, of every kind of need. It looked like a drawing by Posada, made 60 or 70 years ago. The only thing modern there was the hum of the motor in the carpentry shop at the left of the entrance. That and the TV aerial sticking up from the roof of Guillermo Gutiérrez's house."

And: "There was a wreath of lilies and four candlesticks, one at each corner of the coffin. The tiny flames of the candles flickered as if they were burning against their will. Beside each candlestick stood four men, all poorly dressed, with sad faces and folded arms. This was the guard of honor, the last homage given to my aunt by her humble friends. They looked like characters from the court of miracles."

Upon finishing reading the book one is left with the sensation of the incompleteness of the interviews; and the wish that the author would have interviewed the entire family in a broader social context. While the monologues reveal personal reactions, dialogues would have uncovered the social interplay and the effect of Guadalupe's death on the family. Though the book is undoubtedly an excellent ethnographic source on some aspects of the life in the slums of Mexico City, it is hardly justified as a book on its own; it is more properly an addendum to "The Children of Sánchez."

Mr. Castaneda, an anthropologist at the University of California at Los Angeles, is the author of "The Teachings of Don Juan."

аспекті драматизації отриманих даних бракує сили. Персонажі рідко передають ті болісні страждання, яких вони зазнають, аби зібрати 400 песо для похорону своєї тітки. З іншого боку, вони надають такі майстерні описи, як:

"Усе те місце кричало від убогості, голоду, усіх можливих злиднів. Воно було схоже на малюнок Посади[91], зроблений 60–70 років тому. Єдиною сучасною річчю було гудіння двигуна в столярній майстерні ліворуч від входу. Це та ще телевізійна антена, яка стирчала з даху будинку Ґільєрмо Ґутьєрреса".

І ще: "Там був вінок із лілей і чотири свічники, по одному в кожному куті труни. Крихітні вогники свічок мерехтіли, ніби вони горять проти своєї волі. Біля кожного свічника стояли чотири чоловіки, усі бідно вбрані, із сумними обличчями та схрещеними на грудях руками. То була почесна варта, остання шана, яку віддавали моїй тітці її скромні друзі. Вони мали вигляд персонажів зі злиденного двору чудес".

Після закінчення читання книжки залишається відчуття неповноти наведених у ній розмов; і бажання, щоб автор поспілкувався з усією родиною в ширшому соціальному контексті. У той час як монологи показують особисті реакції, діалоги могли б розкрити соціальну взаємодію та вплив смерті Ґвадалупи на сім'ю. Хоча ця книжка, безперечно, є чудовим етнографічним джерелом стосовно деяких аспектів життя в нетрях Мехіко, вона навряд чи є самодостатнім твором; скоріше вона є доповненням до «Дітей Санчеса».

Пан Кастанеда, антрополог з Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі, є автором «Учення дона Хуана».

[91] Хосе Ґвадалупе Посада (ісп. *José Guadalupe Posada*, 1852–1913 рр.) — мексиканський гравер та ілюстратор. Найвідоміші роботи Посади — серія зображень калавер, скелетів, одягнених в різні костюми, як наприклад Калавера Катріни (Calavera de la Catrina — «калавера жінки-франта»), що була сатирою на життя вищого класу часів правління Порфіріо Діаса.

THE SORCERER'S APPRENTICE CARLOS CASTAÑEDA

[Interview with Carlos Castaneda's colleague, Professor Jose Cuellar, which he gave to Michael and Patrick McNierney]

Boulder Magazine, Volume 1, No. 3, April–May 1978

Carlos Castañeda is one of the most controversial authors writing in English today. His five books chronicling his initiation into the mysteries of sorcery, by virtue of their status as best sellers, have laid before millions of readers an alternate world view which is both bizarre and strangely compelling.

The books purport to record what Castañeda has learned as an apprentice to the Yaqui brujo, don Juan, but the astounding nature of his experiences has given rise to widespread skepticism about Castañeda's credibility. And the man himself has become the object of intense speculation since he refuses to have his photograph taken or his voice recorded and will reveal nothing of his personal history. Some people even question whether his books are based on field work at all, suggesting that they may be entirely works of fiction.

Boulder Magazine has obtained an interview with Professor Jose Cuellar, a friend and former colleague of Castañeda, which sheds some fascinating light on the enigma of the sorcerer's apprentice. Professor Cuellar attended graduate school with Castañeda in the Anthropology Department at UCLA, graduating with his PhD in 1977. He now teaches anthropology at the

УЧЕНЬ МОЛЬФАРА КАРЛОС КАСТАНЕДА

[Інтерв'ю колеги Карлоса Кастанеди, професора Хосе Куеяра, яке він дав Майклу й Патріку МакНірні.]

Журнал «Боулдер», том 1, №3, квітень–травень 1978 року

Карлос Кастанеда — це один із найконтроверсійніших сучасних авторів, що пишуть англійською мовою. П'ять його книжок, у яких він описує своє посвячення в таємниці мольфарства, стали бестселерами й відкрили мільйонам читачів альтернативний погляд на світ, химерний і водночас напрочуд привабливий.

Ці книжки мали на меті стати репортажем про те, що Кастанеда дізнавався як учень дона Хуана, якійського брухо, натомість приголомшливий характер його досвіду й пережитих ним подій призвів до загального скептицизму щодо того, чи заслуговує Кастанеда на довіру. Він сам став об'єктом численних здогадів і спекуляцій, позаяк не дозволяє фотографувати себе чи записувати на магнітофон свій голос і не розголошує нічого зі своєї особистої історії. Деякі люди навіть сумніваються в тому, чи його книжки взагалі ґрунтуються на реальній польовій роботі, припускаючи, що вони можуть бути чистої води белетристикою.

Журнал «Боулдер» узяв інтерв'ю в професора Хосе Куеяра, друга й колишнього колеги Кастанеди, яке проливає трохи чарівного світла на загадку учня мольфара. Професор Куеяр навчався разом із Кастанедою в магістратурі факультету антропології Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі, де в 1977 році здобув ступінь доктора філософії. Зараз він викладає

University of Colorado and is Director of the Chicano Studies Program. In 1970, he did field research on medical treatment among the Mayas in Guatemala and has since studied the urban adaptation of Chicano migrants. Most recently he has worked with the problems of death and dying in the Chicano community, and earthquake construction in Guatemala.

While Professor Cuellar's interests and research differ considerably from those of Carlos Castañeda, he is able to resolve some of the controversy surrounding the mysterious author, based on his friendship with Castañeda, as well as offer some new insights about his work from a unique perspective.

Boulder: When did you first meet Carlos Castañeda?

Cuellar: Fall of 1969, in the UCLA Anthropology Department. We used to share the same mailbox so we would run into each other there. As the only Latinos in the department we naturally gravitated toward each other and began to talk. We had a mutual friend, Mike Gleason, who helped establish a relationship. Mike was also a first year graduate student, interested in psychotropic drugs. He was working-class Irish from New York City, having a rough time relating to West Coast graduate students. We had a little group of working class deviants that would run together. And underlying was our relationship to Carlos.

Boulder: Do you know anything about his background?

Cuellar: Nothing much, other than what he has told me or others, and that's changed. That's different from individual to individual. He is a Latino, and I asked him once, "Are you or aren't you a Chicano?" and he said, "What do you want me to be? Do you want me to be a Chicano?"

антропологію в Університеті штату Колорадо та є директором Програми досліджень чикано. У 1970 році він проводив польові дослідження народної медицини серед індіанців майя у Гватемалі й відтоді вивчає міську адаптацію мігрантів чикано. Остання його робота стосується проблеми смерті й помирання в громаді чикано та антисейсмічного будівництва у Гватемалі.

Хоча зацікавлення й дослідження професора Куеяра та Карлоса Кастанеди дуже різняться, він може розв'язати деякі суперечності навколо цього таємничого автора завдяки своїм дружнім стосункам із ним, а також запропонувати нове бачення його роботи з незвичної перспективи.

Боулдер: Коли ви вперше зустрілися з Карлосом Кастанедою?

Куеяр: Восени 1969 року, на факультеті антропології Каліфорнійського університету. Ми мали тоді спільну поштову скриньку, тож часто здибувалися біля неї. А що ми були єдині латиноамериканці на факультеті, то, природно, відчували взаємну симпатію й почали спілкуватися. Ми мали одного спільного друга, Майка Ґлісона, який допоміг налагодити наші стосунки. Майк також учився на першому курсі магістратури й цікавився психотропними речовинами. Він був ірландець із Нью-Йорку, виходець із робітничого класу, і мав не надто приємний досвід спілкування з аспірантами із Західного узбережжя. У нас була невеличка група вихідців із робітничого класу, що підтримували стосунки між собою. А в їхній основі був наш зв'язок із Карлосом.

Боулдер: Чи знаєте ви щось про його походження?

Куеяр: Зовсім небагато поза тим, що він сам розповідав мені чи іншим, а це змінювалося від людини до людини. Інформація, яку він розкривав про себе, для кожного була різною. Карлос — латиноамериканець, й одного разу я спитав: "Ви чикано чи ні?" На що він відповів: "А ким ви хочете мене бачити? Ви хочете, щоб я був чикано?" І я

And I said “Sure,” but of course that didn’t satisfy me. “I want to know if you are one, not if you’ll admit to be.” And he said, “If it’s important to you, I’m a Chicano, if that’s what you want.” He would refuse to allow himself to be categorized. That caused problems in his biography later on. Is he Peruvian? or Brazilian? or is he a Chicano pretending to be a Peruvian or Brazilian or whatever?

Boulder: You really don’t know?

Cuellar: No, I have no idea. But he speaks Spanish very well.

Boulder: How old is he?

Cuellar: I don’t know—I don’t think anyone knows. I suspect that back then he was in his late thirties or early forties. So that means he is in his late... thirties or early forties... maybe late forties. It was really difficult to tell.

Boulder: How long had he been at UCLA when you got there?

Cuellar: Nine or ten years. He started in the early sixties and had gone from one department to another. I heard that he had been in philosophy or one of the arts, but we never really talked about it. For him, personal history was out—it didn’t make any difference. Personal history was a convenience, and you could use it to create any kind of illusion you wanted.

Boulder: So he is definitely living that part of his philosophy, keeping his personal history hidden?

Cuellar: Yes... but in a way he wasn’t that much different from other guys in the anthro department who had no visible means of support. You know, so you live

сказав: “Звичайно!” — але мене його відповідь, звісно, не задовольнила. “Я хочу знати, чи ви насправді чикано, а не просто згодні бути ним”. І він відказав: “Якщо для вас це важливо, то я чикано — коли вам цього так хочеться”. Кастанеда не допускав, щоб хтось міг піддати його класифікації. Пізніше це спричинило проблеми з його біографією. Він перуанець? Чи бразилець? Чи, може, він чикано, який видає себе за перуанця чи бразильця або за когось іще?

Боулдер: Ви й справді не знаєте?

Куеяр: Ні, я не маю жодного уявлення. Проте він дуже добре володіє іспанською.

Боулдер: Скільки йому років?

Куеяр: Я не знаю і не думаю, що хтось знає це напевно. Я можу припустити, що тоді йому було десь під сорок або трохи більше сорока років. Отже, це означає, що зараз йому близько... сорока, а може, під п’ятдесят. Його вік справді було важко визначити.

Боулдер: Як довго він уже вчився в Каліфорнійському університеті, коли ви туди потрапили?

Куеяр: Років дев’ять-десять. Він розпочав навчання десь на початку шістдесятих і переходив з одного факультету на інший. Я чув, що він вивчав філософію або якесь із мистецтв, та ми насправді ніколи не розмовляли про це. Для нього не існувало особистої історії — йому просто було байдуже до таких речей. Особиста історія була потрібна лише для зручності, її можна було використовувати для створення будь-яких ілюзій, які захочеш.

Боулдер: То він справді живе згідно з тією частиною своєї філософії, тримаючи власну особисту історію схованою від сторонніх очей?

Куеяр: Так... але до певної міри він нічим не відрізнявся від інших хлопців із кафедри антропології, що не мали постійного джерела заробітку. Розумієте, тоді ви просто

out of your van. That wasn't unusual, a lot of students did it. And he was going into the field a lot, one of the reasons he lived out of his van. He didn't have many material possessions—a lot of students in the late sixties didn't. So he didn't have an address.

Boulder: Since as far as we know there aren't any photographs of Castañeda, could you tell us something about his appearance?

Cuellar: I guess that's one of the things most people are interested in, what he looks like—whether he looks like anything, whether he does in fact exist. I guess one of the most important things about his appearance is his attitude toward it. He was concerned that any kind of biography would nail him, pigeon hole him. And physical appearance is the same way, in the sense that the way we dress, the presentation of self tells people who we are and what we think and what we believe.

And that's one of the things Carlos and I used to get into because at that time, late sixties, I was into buttons, into activism, so he used to laugh at me. I had long hair, and a moustache and buttons, "Free Angela Davis," "Chicano Liberation," and all that. And he used to laugh and say, "I bet you even have bumper stickers so you can tell people on the freeway what you think and what you believe and who you are." And he would say, "Look at me. Who can tell?" He used to dress in a suit, very conservative, short hair, and he would go around the department looking like a young professor. Not at all like someone who's doing psychotropic drugs and the kind of research he was doing.

жили у своєму автомобілі-фургоні. Це не було чимось незвичайним, багато студентів так робили. А він чимало часу проводив у полі, це одна з причин, чому він жив у своєму фургоні. Він не мав багато майна — як і чимало інших студентів наприкінці шістдесятих. Тож він не мав власної поштової адреси.

Боулдер: Наскільки нам відомо, немає жодних фотографій Кастанеди, тож чи не могли б ви розповісти нам щось про його зовнішність?

Куеяр: Гадаю, це одна з тих речей, які цікавлять дуже багатьох людей, який він має вигляд — чи він узагалі схожий на щось, чи він справді існує. Думаю, одна з найважливіших речей щодо його зовнішності — це його ставлення до неї. Він був переконаний, що будь-яка біографія пришпилювала б його до певної категорії, наклеювала б на нього ярлик. Те саме стосувалося й зовнішності, у тому сенсі, що те, як ми вдягаємося, наше самоподання розповідає людям про те, хто ми є, про що думаємо та в що віримо.

І це одна з речей, які ми з Карлосом нерідко обговорювали, бо тоді, наприкінці шістдесятих, я весь був увішаний значками, був активістом, тож він іноді кепкував з мене. Я мав довге волосся, вуса й значки — «Звільніть Анджелу Девіс», «Свободу чикано» і таке інше. А він сміявся з мене та казав: "Закладімося, що ти маєш наклейки на бампері, щоб розповідати всім на автостраді, хто ти є, про що думаєш і в що віриш". Він говорив: "Поглянь на мене. Чи можна дійти якихось висновків про мене з моєї зовнішності?" Він носив костюм, дуже консервативного крою, мав коротке волосся й ходив кафедрою, виглядаючи, як молодий викладач. Зовсім не схожий на людину, що вживає психотропні речовини й проводить такі дослідження.

And a couple of times people would come up to me and mistake me for Castañeda—about the same height and weight, short, Latin, medium build. So when people were looking for someone of that description and saw me in the department with long hair, buttons, et cetera, the kind of freakish looking person they assumed Castañeda would be... And in the meantime he would pass by and they wouldn’t even know it was him.

He guarded his physical appearance, so as not to give the impression he was Castañeda. He wasn’t consistent. As he would later talk about breaking the flow of reflexivity. He wasn’t consistent with the expectations of others.

Boulder: Was your relationship with him more personal, rather than professional?

Cuellar: Personal to some extent. But I was interested in his work because he was trying to bring an indigenous philosophy to prominence. I was searching... I was approaching his work differently than most of the other people reading him. There were a lot of students reading his work in terms of psychotropic experience, the psychedelic experience. What that meant. But at that time we were trying to deal with his work in terms of the significance for the Chicano. There was a concept of Atzlan going around in the Chicano community which dealt with the indigenous regions and philosophy which included Pueblo and Yaqui, Mayo and other groups in the southwest on both sides of the border.

But I wasn’t interested in psychotropic drugs per se. I was interested in Shamanism, but not in the same way he was. I had been linked up with the behavioral anthropologists, and we were into problem oriented research, trying to

Кілька разів люди підходили до мене, помилково приймаючи за Кастанеду — адже я невисокий латиноамериканець середньої статури й приблизно такого самого зросту й ваги. Тож коли люди шукали когось за таким описом і бачили мене на кафедрі — з довгим волоссям, значками й таке інше — саме такого дивакуватого вигляду, якого вони й очікували від Кастанеди... у той самий час він міг пройти повз нас, а вони навіть гадки не мали, що то був він.

Він охороняв свій зовнішній вигляд, щоб нічим не виказувати, що він Кастанеда. Він зовсім не відповідав уявленням про нього. А пізніше він говорив про розбивання потоку самовідображення, рефлексивності. Він не був такий, яким очікували його побачити інші.

Боулдер: Ваші з ним стосунки були більше особисті, ніж професійні?

Куеяр: Певною мірою особисті. Проте я був зацікавлений у його роботі, бо він намагався зробити відомою тубільну філософію. Я шукав... я ставився до його роботи не так, як більшість інших його читачів. Багато студентів читали його роботу, цікавлячись передусім психотропним досвідом, психоделічним досвідом. Усім, що це означало. Але тоді ми намагалися підходити до його роботи з погляду її важливості для чикано. У громадах чикано панував концепт Атцлану, який стосувався тубільних регіонів і філософії, що включали в себе пуебло, я́кі, майя та інші групи на Південному Заході по обидва боки від кордону.

Однак мене не цікавили психотропні речовини як такі. Я цікавився шаманізмом, але не в такому плані, як Кастанеда. Я був пов’язаний із поведінковими антропологами, і ми займалися проблемно-орієнтованими дослідженнями, намагаючись знайти шляхи

resolve social problems—the new wave radical perspective, critical approaches. And that was completely different from the kind of work he was doing. He was interested in ethos and world view without any sort of social program attached. No social change involved, so we had different starting points. But we had the Latino affinity—we could relate to one another. So our relationship developed along those lines. More so than academically or intellectually.

Boulder: So he wasn't involved in the Chicano movement at all?

Cuellar: No. We had some talks about that, and he thought that that was not the way of his warrior, his perception of the natural world. He was interested in seeking knowledge in another area, in another dimension, and it wasn't political. That was one of the problems I had with his philosophy, that it was not action oriented... not toward this world.

Boulder: His philosophy seems to be almost totally non-ethical.

Cuellar: Not much morality involved—no moral guidelines except in the sense of the warrior's own guidelines, but then you can play with anything by using controlled folly.

Boulder: There doesn't seem to be any commitment to other people at all.

Cuellar: There isn't. You see, within that context a warrior has no relationships, either personally or historically. He does away with his own life history, his own ethnicity, everything. In the warrior's life there are no significant others.

Boulder: Did you feel he was a warm person at all?

Cuellar: Sure, very personable, very likeable.

вирішення соціальних проблем — радикальні погляди нової хвилі, критичні підходи. І це кардинально відрізнялося від тієї роботи, якою займався він. Його цікавив етос і світогляд поза будь-якою прив'язкою до соціальних програм. Жодні суспільні зміни його не обходили, тож ми мали різні вихідні точки. Але в нас була спорідненість латиноамериканців, і це допомагало нам установлювати контакт один із одним. Тож наші стосунки розвивалися на цьому підґрунті. Більше, ніж в академічному чи інтелектуальному плані.

Боулдер: То він узагалі не брав участі в русі чикано?

Куеяр: Ні. Ми про це говорили, і він вважав, що це не було його шляхом воїна, не відповідало його сприйняттю природного світу. Його цікавило знання в іншій царині, в іншому вимірі, не політичному. Це одна з проблем мого сприйняття його філософії — те, що вона не була орієнтована на активні дії... не щодо цього світу.

Боулдер: Його філософія видається майже цілковито неетичною.

Куеяр: Моральність тут була залучена дуже незначною мірою — жодних моральних приписів, крім як у сенсі власних керівних принципів воїна, але тоді можна гратися з будь-чим, використовуючи контрольовану дурість.

Боулдер: Виглядає так, ніби взагалі не існує жодних зобов'язань перед іншими людьми.

Куеяр: Так, не існує. Бачите, у такому контексті воїн не має жодних зв'язків, ані особистих, ані історичних. Він відмовляється від своєї власної історії життя, своєї етнічної приналежності, усього. У житті воїна немає важливих *інших*.

Боулдер: Як ви вважаєте, він узагалі був сердечною людиною?

Куеяр: Так, він був дуже товариський, дуже харизматичний.

Boulder: How was he accepted in the anthro department?

Cuellar: He was more than accepted. Castañeda was to a great extent the star of the department. UCLA had received a great deal of publicity because he had written a best seller.

Boulder: Did he submit *The Teachings of Don Juan* as his dissertation?

Cuellar: Yes, that was his initial dissertation. But there was a problem with theoretical perspective. You know, who you were working with. There was some question as to what form he should submit it in because he was working with two social scientists who had opposite views of what the dissertation should do. One, an ethnomethodologist, said, "don't give me an analysis, just give me the information and I will analyze it, and make sense of it." And the other said, "Give me an analysis." He was caught between them.

Boulder: So the dissertation was ultimately rejected?

Cuellar: Yes. That was one of the problems with the acceptance of the work. But it had more to do with theoretical concerns rather than with the validity of the research itself. At the time I don't remember any serious questions being raised about the nature of his research or the validity of his approach or his techniques or his ability as an anthropologist. That was never questioned at the time. In fact, one of the professors on his committee wrote the introduction to his first book and introduced it as a significant and innovative work. I think it's only been more recently that there have been questions.

Boulder: Where did he go from there?

Боулдер: Як до нього ставилися на факультеті антропології?

Куеяр: Більше ніж добре. Кастанеда був практично зіркою кафедри. Каліфорнійський університет привернув до себе багато уваги, бо він написав бестселер.

Боулдер: Чи він подавав «Учення дона Хуана» як свою докторську дисертацію?

Куеяр: Так, це була його первісна дисертаційна робота. Але там існувала проблема з теоретичного погляду. Знаєте, з його науковими керівниками. Були питання щодо того, у якій формі йому слід подавати свою роботу, бо він працював із двома вченими-соціологами, що мали діаметрально протилежні погляди на те, якою має бути дисертація. Один із них, етнометодолог, казав: "Не треба мені аналізу, просто дайте мені інформацію, я її аналізуватиму й сам робитиму висновки". А інший говорив: "Дайте мені аналіз". Він не мав змоги догодити їм обом одночасно.

Боулдер: Тож його дисертацію зрештою відхилили?

Куеяр: Так. Це була одна з проблем із прийняттям його роботи. Але вона більше стосувалася теоретичних питань, аніж вагомості власне самого дослідження. Я не пам'ятаю, щоб тоді піднімалися будь-які серйозні питання стосовно природи його дослідження чи обґрунтованості його підходу, або щодо його методів чи компетентності як антрополога. У той час ніхто взагалі не ставив цього під сумнів. Один із професорів із його дисертаційного комітету навіть написав переднє слово до його першої книжки й представив її як важливу та новаторську роботу. Я гадаю, сумніви виникли вже потім.

Боулдер: Як йому вдалося вирішити цю проблему?

Cuellar: He submitted *A Separate Reality* as a dissertation and that was refused because of the same kind of arguments. One side said it wasn't analytical enough and the other said it was too analytical. So basically what he did was disband his dissertation committee.

Boulder: Did he eventually get his doctorate?

Cuellar: Yes. Certain individuals in the department became very concerned that we had a celebrity in the department, a man who had written two best sellers. He was bringing a great deal of attention to UCLA, and the department still refused to give him his PhD. Even though Castañeda was recognized as having made original contributions based on research in the field of anthropology. So a couple of faculty members got together, and formed a new committee to review his work and they decided to give him a PhD.

Boulder: That was on the basis of...

Cuellar: I think it was *Journey to Ixtlan*. I'm not sure about that, but I think that was the manuscript they used for the dissertation.

Boulder: In the middle of all this, was Carlos ever tempted to give up his role as an academic, an anthropologist, and just stay in Mexico?

Cuellar: I'm not sure he ever adopted the academic anthropologist role, per se. Toward the end he perceived himself more and more as the sorcerer's apprentice and less and less as a graduate student in anthropology. But I think he was pleased with the outcome. I mean, he had a concern with getting his PhD—that was a goal for him.

Boulder: Did Castañeda seem to enjoy being a celebrity?

Куеяр: Він подав «Окрему реальність» як дисертаційну роботу, але й вона була відхилена з тих самих причин. Одна сторона називала її недостатньо аналітичною, а інша стверджувала, що вона була занадто аналітична. Тож він, зрештою, був змушений розпустити свій дисертаційний комітет.

Боулдер: Чи він усе ж здобув докторський ступінь?

Куеяр: Так. Деякі люди з факультету були дуже зацікавлені в тому, щоб мати в себе на кафедрі знаменитість, автора двох бестселерів. Він привернув велику увагу до Каліфорнійського університету, а кафедра досі відмовлялася надати йому докторський ступінь. Навіть попри той факт, що за Кастанедою визнавали новаторський внесок у царині антропології завдяки його дослідженням. Тож кілька членів кафедри зібралися та сформували новий комітет для розгляду його роботи, а тоді вирішили надати йому ступінь доктора філософії.

Боулдер: Це було на основі...

Куеяр: Гадаю, то була «Подорож до Ікстлану». Я не впевнений щодо цього, але думаю, що саме цей рукопис і розглядався членами комісії як дисертація.

Боулдер: Під час усіх цих подій, чи не відчував Карлос спокуси облишити свою наукову роботу як антрополога й залишитись у Мексиці?

Куеяр: Я не думаю, що він узагалі колись приймав на себе роль власне науковця-антрополога. З плином часу він дедалі більше сприймав себе як учня мольфара й дедалі менше — як аспіранта-антрополога. Та, гадаю, він був утішений результатом. Я маю на увазі, що його цікавило здобуття докторського ступеня — це була його мета.

Боулдер: Чи була Кастанеді до вподоби його популярність?

Cuellar: Yes, to some extent he enjoyed the kind of things that went along with producing a best seller...

Boulder: Like money?

Cuellar: Money being one, but U.C. Press didn't pay much, but I'm not sure about that. But the other things that were happening he enjoyed. He got a lot of invitations to lecture before various associations and organizations. He was also, I think, amused by the fact that he was a celebrity. He thought it was great, but at the same time didn't really believe it was happening so fast.

One reaction, for example, was a story he told me. He was invited to a faculty party given in his honor by someone at UCLA, I forget which department it was. Here he was, the guest of honor at this dinner party with all the faculty members and their wives. They sat him down at the head of the table and had dinner, and afterwards, the hostess got up and said, "Now Carlos, tell us the truth. Do you really believe all those stupid hallucinations?" And Carlos said that he looked at her and said, "Not anymore than I believe this one."

That is the kind of thing he had to deal with in becoming a celebrity. He enjoyed lecturing quite a bit. When I was teaching at Pitzer, the Clairmont Colleges, I was able to have him come out and give a lecture. One of his concerns at the time was that people were focusing too much on the psychotropic drugs and that whole aspect of his study as opposed to the philosophy he was discovering and developing.

Boulder: Did he have problems with groupies or people who were in the drug culture?

Cuellar: Yes, sure there were always people following him around, to tell him about their experiences...

Куеяр: Так, до певної міри йому були приємні деякі речі, які супроводжували визнання його книжки як бестселера...

Боулдер: Наприклад, гроші?

Куеяр: Гроші лише одна з них, але університетське видавництво не платило великих гонорарів авторам, хоча я не певний щодо цього. Але інші наслідки йому подобались. Його часто запрошували виступати з лекціями для різних товариств й організацій. Гадаю, його забавляв той факт, що він став знаменитістю. Він вважав, що це чудово, і водночас не вірив, що все відбувалося так швидко.

Наприклад, однією з реакцій була історія, яку він мені розповів. Хтось з УКЛА запросив Кастанеду на факультетську вечірку на його честь, не пам'ятаю, на якому саме факультеті. Тож він був почесним гостем на званій вечері з усіма співробітниками кафедри та їхніми дружинами. Його всадовили на чільному місці, а після вечері господиня підвелась і звернулася до нього: "А тепер, Карлосе, скажіть нам правду. Ви справді вірите у всі ті дурні галюцинації?" І Карлос сказав, що подивився на неї та промовив: "Не більше, ніж я вірю в оцю".

Це була одна з тих речей, з якими йому доводилося мати справу, стаючи знаменитістю. Йому дуже подобалося виступати з лекціями. Коли я викладав у Пітцері, Клермонтівському коледжі, я зміг організувати йому там читання лекції. У той час його досить сильно непокоїло, що люди більше зосереджувалися на психотропних речовинах і решті подібних моментів у його дослідженні, а не на філософії, яку він відкривав і розвивав.

Боулдер: Чи мав він проблеми з фанатами або людьми, що були частиною наркокультури?

Куеяр: Так, звісно, завжди були люди, які всюди ходили за ним, щоб розповісти про свої досвіди...

Boulder: How did he react to this?

Cuellar: Basically, he avoided them. People would come to him or leave messages, saying they ran into an "Ally" in the parking lot... First he could handle it but later it got to be too much. I know after a while he began avoiding people, including me. A lot of Chicano organizations began to ask him to lecture on the teachings of don Juan and their implications, so he had to deal with that. That may be a curious aspect of his personality, the avoidance thing—it may reflect something deeper, I'm not sure.

Boulder: So he wasn't primarily interested in drugs or in being Chicano. People were picking up on things from him...

Cuellar: Exactly. They weren't central to his concern or necessarily the reason he was developing his work, but that was the interpretation given to his work by others.

But he tried to accommodate people, tried to accommodate me when I asked him to lecture, sometimes with compensation, sometimes without. He really liked to present his ideas, and a lecture allowed him to do it without having to develop grade lists and prepare exams and all those things that go along with teaching — without bothering with "triplicate forms," as he said. At UCLA, for example, he would develop a course for the experimental college on the phenomenology of sorcery, put up a sign in the anthro department and just lecture.

Boulder: Did he become more reclusive as time went on?

Боулдер: Як він реагував на це?

Куеяр: Здебільшого він їх уникав. Люди приходили до нього або залишали повідомлення, стверджуючи, що наштовхнулися на «Союзника» просто на паркувальному майданчику... Спершу він міг впоратися з цим, але пізніше це вже стало занадто. Я знаю, що через якийсь час він почав уникати людей, включно зі мною. Багато організацій чикано просили Кастанеду читати лекції про вчення дона Хуана та його можливі наслідки, тож він мав якось давати собі раду з цим. Те, що могло б видаватися цікавим аспектом його особистості — уникання людей — насправді може бути відображенням чогось глибшого, хоча я й не впевнений у цьому.

Боулдер: Тож головним предметом його інтересу не були наркотики або чикано. Люди самі знаходили певні речі в його роботі...

Куеяр: Саме так. Вони не посідали центрального місця в його інтересах і не були необхідною причиною, чому він розвивав свою роботу, але саме так його роботу інтерпретували інші.

Проте він намагався йти назустріч людям, намагався йти назустріч мені, коли я просив його виступити з лекцією, іноді за винагороду, іноді без винагороди. Йому справді подобалося викладати свої ідеї, а лекції давали йому змогу робити це без необхідності складати списки успішності й готувати іспити й усі інші речі, що супроводжують викладацьку діяльність — тобто не маючи клопоту зі «складанням форм у трьох примірниках», як він казав. Наприклад, в УКЛА він міг розробити для вільного університету[92] курс із феноменології мольфарства, поставити позначку на кафедрі антропології та просто читати лекції.

Боулдер: Чи ставав він відлюдькуватішим із плином часу?

[92] Зокрема, в Ервайнському кампусі Каліфорнійського університету Кастанеда викладав курс із первісних релігій для студентів бакалаврату і вів розроблений ним семінар «Феноменологія шаманізму» для студентів магістратури.

Cuellar: Yes. But I think that was a reaction to people wanting a piece of him or bothering him to do this or that, mostly for free. And it was the time factor too—during all this time he was writing. After *The Teachings* was out, *A Separate Reality* was in manuscript form, and he was working on the next book. He was constantly working ahead of himself.

Boulder: In your day to day contact with him, did you see the development of his ideas?

Cuellar: I think that was an experience that all of us in the department had—Carlos was the kind of person who would naturally share his ideas. He would corner you someplace or come running in and say, “Hey, guess what happened? I was with don Juan and this happened. What do you think?” Or he would corner a faculty member and say, “I’ve just been going through my notes and look what I’ve discovered.” He was constantly doing that.

Boulder: Any particular examples come to mind?

Cuellar: There are a number. One I remember was where Genaro and don Juan hid his car. I was in the UCLA library with a couple of other students and faculty members, and Carlos came running in and began to relate the incident in a very animated fashion. Incidentally, he discussed the incident in the context of having someone else with him at the time, an Anglo male, I believe, but later on in the text I think it turns out to be just him.

Boulder: So you could see consistency between the experiences in Mexico and what later came out in the books?

Cuellar: Yes. The ethnographic incidents that he reports in the book he also related at a personal level... at different

Куеяр: Так. Проте я гадаю, що це була реакція на людей, які прагнули отримати щось від нього, влізти в його життя, або надокучали своїми проханнями зробити те чи інше, переважно задарма. І фактор часу теж відігравав свою роль — увесь цей час він писав. Після виходу друком «Учення дона Хуана» вже був готовий рукопис «Окремої реальності», і він працював над наступною книжкою. Він постійно намагався зробити якомога більше.

Боулдер: Чи помічали ви розвиток його ідей у ваших повсякденних контактах із ним?

Куеяр: Гадаю, такий досвід мали всі на факультеті — Карлос був із тих людей, для яких цілком природно ділитися своїми ідеями. Він міг відвести вас кудись у куток або підбігти й сказати: “Гей, вгадайте, що трапилося? Я був із доном Хуаном і сталось отаке. Що ви на це скажете?” Або ж міг звернутися до когось зі співробітників кафедри й сказати: “Я щойно переглядав свої нотатки й подивіться лише, що я виявив!” Він робив таке постійно.

Боулдер: Вам спадають на думку якісь конкретні приклади?

Куеяр: Їх багато. Пригадую, як одного разу він розповідав про випадок, коли Хенаро й дон Хуан сховали його машину. Я був у бібліотеці УКЛА з кількома іншими студентами й викладачами, і тут забіг Карлос і почав дуже жваво розповідати про цю подію. Між іншим, він обговорював її так, наче з ним був іще хтось, гадаю, якийсь англієць, хоча далі в тексті ніби з’ясовується, що там був лише він.

Боулдер: Тож ви можете спостерегти відповідність між його досвідами в Мексиці й тим, що пізніше було описане в книжках?

Куеяр: Так. Про етнографічні події, описані ним у книжках, він також розповідав на особистому рівні... у різні моменти часу,

points in time as he collected the data and came back and was analyzing the information. Another one was when don Juan told him how to deal with a child that was unmanageable. And the coyote incident... when he was talking to a bilingual coyote. He told us about that around the time it happened. And there were others.

Boulder: That brings up the question of “glosses,” in the anthropological sense. To what extent do you think his perceptions of his experiences and the way they are presented in his books are influenced by his philosophical and anthropological background, his theories?

Cuellar: Let me tell you something he said to me. I’m not sure what significance it has. I was trying to work my way through *Separate Reality*, I think,—that was a quantum leap in his thinking—and I was really having a difficult time with it. Much of what was in the book was material he had related to us, gradually, and then they were the kind of neat ethnographic incidents one generally collects. But in the text I was trying to wrestle with what does this mean. And in a lot of what I saw, I was beginning to see some kind of phenomenological framework. I asked him about the book, and he said, “If you want to understand my work, the implications of this, read the collected works of Alfred Schuetz.” Schuetz is a phenomenologist.

коли він збирав інформацію, повертався й аналізував її. Ще один приклад — це коли дон Хуан пояснив йому, що слід робити з некерованою дитиною. А випадок із койотом... коли він розповідав про двомовного койота. Він розповідав нам про це приблизно в той самий час, коли це сталося. Були й інші випадки.

Боулдер: Це піднімає питання «глос»[93], в антропологічному сенсі. Як ви гадаєте, якою мірою філософська й антропологічна підготовка Кастанеди, його теорії вплинули на його сприйняття власних досвідів і спосіб їх подання в написаних ним книжках?

Куеяр: Дозвольте поділитися з вами дечим, що він сам мені розповів. Я не впевнений щодо того, наскільки це важливо. Я продирався крізь «Окрему реальність», намагаючись зрозуміти написане в ній — то був якісний стрибок у його мисленні, — і вона давалася мені дуже важко. Багато з поданого в книжці було матеріалом, який він раніше нам розповідав, помалу, і тоді це було щось на кшталт витончених етнографічних випадків, які ми зазвичай збираємо. Але читаючи текст, я ламав собі голову над тим, що все це означало. І багато в чому з того, що я бачив, для мене почала проглядатися свого роду феноменологічна структура. Я запитав його про книжку, і він сказав: “Якщо ви хочете зрозуміти мою роботу, її підтекст, прочитайте зібрання творів Альфреда Шютца”. Шютц — це феноменолог.[94]

---

[93] Тема «глос» детально розкривається Карлосом Кастанедою в лекції 196[8] року з ведучою Джейн Геллісоу, вміщеній у другому томі «Нагвалізму».

[94] Альфред Шютц (нім. *Alfred Schütz*, 1899–1959 рр.) — філософ і соціолог, основоположник феноменологічної соціології. Розвиваючи ідеї Едмунда Гуссерля і Макса Вебера, створив нову форму «соціології знання» (*sociology of knowledge*) і мав величезний вплив на академічний світ. Його ідеї на кшталт «соціальної реальності» Карлос Кастанеда використовував у філософському дискурсі в УКЛА разом із концепцією «соціального порядку» Талкотта Парсонса, що зайвий раз підтверджує прихильність Кастанеди в той період до парадигм західної думки і є вагомим контраргументом критикам, які заявляють, що ідеї для своїх ранніх книжок він брав зі східних доктрин (Дзен, Даосизм тощо).

And I read his works, and that's when I began to wonder how much Castañeda's theoretical thinking affected his collection of data, and how the data is organized. Schuetz talks about multiple realities—there's a whole section in his works on that. So there's a very obvious kind of relationship there—separate reality, multiple reality. I mean, to what extent is Castañeda's perspective something that's been generated somewhere else, to what extent is it phenomenology? Is it something that is emerging from the data itself, the phenomena he is looking at, or is it based on theoretical thinking in another area? I think that is important in terms of the kinds of questions he asked and how he organizes his material. Maybe people should read the collected works of Alfred Schuetz as a companion work to Carlos Castañeda. People can find a similar framework in Schuetz.

Boulder: That's a question a lot of people are asking. Did this stuff really happen? It seems to me there is no simple answer to that question. Can we really differentiate between the experience and the interpretation?

Cuellar: Right. But I guess one question is, did the ethnographic incidents really happen the way he reports them. And the answer to that seems to be, from my experience and the kind of contact I had with him, yes, those incidents did happen. And I say that because he reported them over a long period of time. Those incidents hang together without any kind of framework. I mean if those were field notes, they all fall into a pattern and are somewhat consistent with one another. Now the way those incidents are related in the text... the glue that holds them together is German phenomenology, the nature of social reality from the

І я прочитав його роботи, і тоді почав шукати відповіді на запитання, наскільки теоретичне мислення Кастанеди вплинуло на зібрані ним відомості й на те, як ці відомості були організовані. Шютц говорить про множинні реальності — цілий розділ у його роботах присвячений цій темі. Тож тут існує дуже очевидний зв'язок — окрема реальність, множинна реальність. Я маю на увазі, якою мірою концепція Кастанеди є чимось, що було вироблене десь іще, до якої міри вона є феноменологією? Вона є чимось таким, що виходить із самих даних, з явищ, на які він дивиться, чи вона ґрунтується на теоретичному мисленні в іншій царині? Гадаю, це важливо в плані вибору запитань, які він ставив, і щодо того, як він організовує свій матеріал. Може, разом із книжками Карлоса Кастанеди нам слід читати й зібрання творів Альфреда Шютца. У Шютца можна знайти подібну базову побудову.

Боулдер: Це запитання, яке ставлять багато людей. Чи дійсно відбувалися всі ті речі? Мені здається, на це запитання немає простої відповіді. Чи можемо ми справді провести відмінність між досвідом і його інтерпретацією?

Куеяр: Вірно. Утім, я гадаю, що питання полягає в тому, чи всі ці етнографічні події відбувалися саме так, як він описує їх. І відповідь на нього, як мені бачиться з мого досвіду й моїх контактів із ним — так, ці події справді мали місце. І я кажу це, бо він повідомляв про них протягом тривалого часу. Ті випадки узгоджувалися між собою без будь-якого єднального каркаса. Я маю на увазі, якщо це були польові нотатки, то всі вони вписуються у певний патерн і є певною мірою сумісні одна з одною. А спосіб, у який ці події пов'язуються між собою в тексті... клей, що тримає їх разом — це німецька феноменологія, природа соціальної реальності з погляду

perspective of people like Alfred Schuetz. And maybe that's what people begin to feel very uneasy about.

Boulder: What about the accuracy of Castañeda's reporting? The immense detail in the books?

Cuellar: Richard de Mille raises some questions about language, whether don Juan spoke hip jargon. What was the nature of his language? Now those are very critical questions because the anthropologist is supposed to record verbatim what the informant says.

I know that Castañeda's techniques were more than adequate. The amount of detail he was able to record is incredible, both verbal and nonverbal behavior. My question was how can you do that under normal circumstances, let alone under the influence of psychotropic drugs? It seemed impossible to me, as a first year graduate student, to take notes that fast. But he could. He demonstrated it to us. He used a steno pad and had developed his own system of short hand. A lot of anthropologists do that.

Now the question is, whether he changed don Juan's speech, whether he used poetic license. Maybe he invented the dialogues. If so, then he wasn't acting as an anthropologist. I don't know. How much license does an anthropologist have to make his material more readable?

Boulder: One thing that's coming out of what you're saying is that Castañeda was above all an anthropologist, and a very well read anthropologist at that.

Cuellar: Exactly. There was never any question in the department early on as to his ability to do the things he said he did.

таких людей, як Альфред Шютц. І, можливо, саме це викликає в багатьох дуже сильне відчуття збентеження й непевності.

Боулдер: Як щодо точності інформації, викладеної Кастанедою? Величезної кількості деталей у його книжках?

Куеяр: Річард де Мілль піднімає деякі питання щодо мови, чи справді дон Хуан розмовляв на жаргоні гіпі. Які основні властивості мала його мова? Наразі це критично важливі питання, бо антрополог має дослівно записувати все, що каже його інформатор.

Я знаю, що методи Кастанеди були більш ніж відповідні. Кількість подробиць, які він був здатен занотовувати, просто неймовірна, як щодо вербального, так і щодо невербального поводження. Я маю таке запитання: як можна робити це у звичайних обставинах, не кажучи вже про перебування під впливом психотропних речовин? Мені, як студентові першого курсу магістратури, здавалося неможливим настільки швидке занотовування. Але він міг це робити. Він демонстрував нам своє вміння. Він використовував нотатник для стенографування й виробив власну систему скоропису. Багато антропологів так роблять.

Наразі питання в тому, чи Кастанеда змінював слова дона Хуана, чи дозволяв він собі поетичну вільність. Можливо, він вигадав усі діалоги. Якщо це так, він діяв не як антрополог. Не знаю. Наскільки вільно антрополог може поводитися зі своїм матеріалом, щоб зробити його читабельнішим?

Боулдер: Із того, що ви говорите, випливає, що Кастанеда насамперед був антропологом, та ще й дуже начитаним антропологом.

Куеяр: Саме так. На ранньому етапі на факультеті ніколи не виникало питань щодо його спроможності робити ті речі, про які він казав, що робив їх.

Boulder: What people are saying now is of course that Castañeda is a novelist. From what you said, that is obviously far from the truth.

Cuellar: Right. He may be now, though—I don’t know. But he definitely had the ability to do good anthropological work.

Boulder: Do you see any changes over the course of his work as far as the credibility? Does his last book, *The Second Ring of Power*, seem to reflect the same sort of field work as the earlier ones?

Cuellar: I haven’t really looked at his last book very seriously, with a great deal of care. But from what I have seen, it doesn’t seem to be the same kind of work as his other books. I just don’t get the same feel for it. I’m not sure why. There seems to have been a consistency through his other books, and this last one is a radical change. It doesn’t seem to be anthropology to the same extent that the others are. Perhaps if the difference is as great as it seems to be, what it demonstrates is that the others were ethnography and this is fiction. But I’m not sure. I’d have to look at it a lot more closely.

Boulder: Did Castañeda ever, in talking to you, give you any indication other than what’s in the books, of what or who don Juan is?

Cuellar: No. Basically the descriptions he gave me are consistent with what has emerged in the books.

Boulder: In my studies I can’t find any real connection between don Juan and the Yaqui people, the Yaqui beliefs.

Боулдер: А зараз люди говорять, що Кастанеда, безсумнівно, є письменником-романістом. З того, що ви казали, це твердження, очевидно, далеке від правди.

Куеяр: Саме так. Проте зараз він може бути ним, не знаю. Але він мав беззаперечну здатність виконувати добру антропологічну роботу.

Боулдер: Чи спостерігаєте ви якісь зміни протягом часу його роботи стосовно достовірності? На вашу думку, його остання книжка — «Друге кільце сили» — відображає ту саму польову роботу, що й попередні?

Куеяр: Насправді, я ще не переглядав його останню книжку дуже ґрунтовно, з великою уважністю. Але з того, що я побачив, вона не видається мені роботою такого ж роду, як інші його книжки. Я просто не маю щодо неї того самого відчуття[95]. Я не впевнений чому. Як мені бачиться, усі його попередні книжки певною мірою узгоджувалися між собою, тоді як ця остання становить радикальну зміну. Вона не виглядає настільки ж антропологічною працею, як інші. Можливо, якщо ця відмінність справді така велика, як видається, тоді вона демонструє, що всі інші його книжки були етнографічними роботами, а ця — художній твір. Але я не впевнений. Я маю переглянути її значно уважніше.

Боулдер: Чи Кастанеда колись, у розмовах із вами, повідомляв вам якусь інформацію, відмінну від тієї, що наводиться в його книжках про те, ким або чим є дон Хуан?

Куеяр: Ні. Загалом описи, які він мені наводив, узгоджуються з відомостями в його книжках.

Боулдер: Досліджуючи цю тему, я не зміг знайти жодного реального зв’язку між доном Хуаном і народом я́кі, їхніми віруваннями.

[95] За свідченням Армандо Торреса, Кастанеда написав «Друге кільце сили» поспіхом за 4 тижні, щоб замінити ним уже наданий видавцеві рукопис з робочою назвою «Дивлячись очима хижака» (*Looking Through the Eye of the Predator*), бо, на думку його наставниці Флоринди, люди ще не були готові до таких одкровень. Матеріали цього рукопису, ймовірно, пізніше стали основою «Мистецтва сновидства» і частково увійшли до «Активного боку нескінченності».

Cuellar: That's true. It's very different. There are two questions. One, is don Juan a Yaqui in terms of descent, descended from Yaquis? That doesn't necessarily have anything to do with culture or world view. And two, is he culturally a Yaqui? Obviously, don Juan is a multi-world person in that he can function in the Yaqui culture and also in United States society. He crosses the border, functions in bus stations, Tucson and other places. And he functions in wider Mexican society.

By all indications he was born around the turn of the century, a period of great turmoil in Mexico and the southwest. If he's like many of the people in Mexico, particularly the Yaquis, he was moving around all over the place. He would have been exposed to all kinds of experience, and would have been deeply affected by the disruption, by the whirlwind that was the Mexican Revolution.

But as he is presented in the books, he gives no indications of having his roots in Yaqui culture. To that extent I think that the title of the first book was wrong. I don't think it reflects a Yaqui way of culture, a Yaqui way of knowledge. And I think that's thrown people off.

Boulder: Do you know what Castañeda is doing right now? Is he teaching?

Cuellar: No, he was never very interested in formal teaching. I suspect he is writing, or continuing his research. The last time our friend Mike saw him—he was at the top of the Santa Monica beach staircase with a blonde on each arm. He said hello to Mike and went on down to the beach. Carlos had that unique ability to appear when you least expected him. He used to do that to us all the time. It would happen that I'd

Куеяр: Це справді так. Тут мають місце великі відмінності. Щодо цього є два запитання. Перше — чи був дон Хуан індіанцем я́кі за походженням, нащадком я́кі? Це не обов'язково повинне мати щось спільне з культурою чи світоглядом. І друге — чи належить він до я́кі з культурного погляду? Очевидно, дон Хуан є мультикультурною особистістю в тому сенсі, що він може функціонувати і в культурі я́кі, і в соціумі Сполучених Штатів. Він перетинає кордон, з'являється на автобусних станціях, у Тусоні та інших місцях. І він також функціонує в ширшому мексиканському соціумі.

За всіма ознаками, він народився десь на рубежі століття, у період великих заворушень у Мексиці та на Південному Заході. Якщо він подібний до багатьох людей у Мексиці, особливо індіанців я́кі, тоді він часто переїжджав із місця на місце. Він мав би набути дуже різноманітного досвіду і зазнати серйозного впливу від тієї руйнації, від урагану, яким була мексиканська революція.

Але те, яким він змальований у книжках, не дає жодних вказівок на його корені в культурі я́кі. У цьому сенсі я вважаю, що заголовок першої книжки був неправильний. Я не думаю, що він відображає культуру я́кі, їхній шлях знання. І, на мою думку, це заплутує і відштовхує людей.

Боулдер: Чи знаєте ви, чим Кастанеда займається зараз? Він викладає?

Куеяр: Ні, його ніколи особливо не цікавило формальне викладання. Я гадаю, що він пише, або продовжує свої дослідження. Останнього разу, коли наш друг Майк бачив його, він був нагорі сходів до пляжу в Санта-Моніці з двома білявками, по одній під кожну руку. Він привітався з Майком і пішов униз до пляжу. Карлос мав унікальну здатність з'являтися тоді, коли найменш очікуєш зустріти його. Він постійно робив таке з

schedule him for a lecture and then I'd start looking for him and not be able to find him. Then after I had given up, he'd emerge from someplace, from behind the philosophy building, from the kitchen at the student union where he'd been talking to the busboys about mushrooms and psychotropic drugs. I used to worry about it—in the sense that I wondered whether or not I was being influenced by the things I read about his relationship with don Juan.

Boulder: You never saw Carlos disappear before your eyes or not show up on film...

Cuellar: No, no, nothing like that. He refused to have his voice recorded or his picture taken. You can interpret that any way you like, but I see it in terms of the kinds of things shamans do. They refuse to have their pictures taken because of the danger to them of having some part of their essence captured. That picture in *Time* or *Psychology Today*, you know, with half his face covered. He wasn't Carlos. The photographer wanted to take his picture there in the library, and he said, "Here, use him." So the picture was of just another grad student who happened to be in the library at the time.

Boulder: Did he practice his point of not pigeonholing people, the thing he tried to avoid with himself?

Cuellar: No, not necessarily. For example he saw another friend of mine as being potentially violent. This guy looked like the kind of person who would punch you out if he disagreed with you. And Carlos seemed to shy away from him. It seemed to threaten him. And we used to laugh about it. The only reason we could come up with for Carlos avoiding him was

нами. Бувало так, що я збирався запланувати його лекцію в розкладі занять, а потім починав його шукати й не міг знайти. Потім, коли я вже облишав пошуки, він зненацька з'являвся звідкілясь, з-за корпусу філософії, з кухні студентської спілки, де він розмовляв із прибиральниками посуду про гриби та психотропні засоби. Мене це спантеличувало — у тому сенсі, що я запитував себе, чи не перебуваю я під впливом того, що прочитав про його стосунки з доном Хуаном.

Боулдер: Тобто ви ніколи не бачили, щоб Карлос зникав у вас перед очима чи не проявлявся на фотоплівці...

Куеяр: Ні, ні, нічого такого. Він не дозволяв себе фотографувати чи записувати свій голос. Ви можете інтерпретувати це, як хочете, але я дивлюся на це в контексті тих речей, що роблять шамани. Вони відмовляються фотографуватися через небезпеку для себе, що якась частка їхньої сутності буде захоплена. Та фотографія в журналі «Тайм» чи «Сайколоджі Тудей», знаєте, де в нього закрита половина обличчя. Це був не Карлос. Фотограф хотів зробити його знімок у бібліотеці, а Карлос сказав: "Ось, цикніть того хлопця". Тож це просто світлина якогось іншого аспіранта, що опинився в бібліотеці в той час[96].

Боулдер: Чи практикував він свою позицію не навішувати ярликів на людей — те, чого він намагався уникнути щодо себе самого?

Куеяр: Ні, не обов'язково. Наприклад, він вважав, що один мій друг потенційно схильний до насильства. Той хлопець і справді виглядав так, ніби міг врізати вам по пиці, якщо в чомусь був із вами незгодний. І Карлос, схоже, уникав його. Здавалося, ніби він відчуває якусь загрозу собі. І ми нерідко сміялися з того. Єдиним нашим поясненням, чому Карлос уникав цього хлопця,

[96] Ця світлина вміщена в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

that he was afraid of violence—either that or my friend was an “Ally”.

And Carlos seemed convinced that some of the grad students, particularly some of the female students had the potential to turn themselves into animals at night. It was a joke with us. Carlos would say, “Ah, see so and so, I’m sure she turns herself into a dog at night.” To what extent that was a joke, or to what extent he believed it, I don’t know. Though I remember one or two for whom it wouldn’t have been much of a trick.

Boulder: Did Carlos have strange experiences in the city as he did in the desert?

Cuellar: Not that we talked about. He wasn’t having strange experiences in the urban scene the way people were coming around and saying they had... he didn’t run into “Allies” in the parking lot... though a lot of others said they did.

I’ve read some stories about people who were related to Castañeda in one way or another. One about a guy who taught with him, and they went to a power spot up by Santa Barbara or something... I don’t know... that doesn’t sound like something that would happen to Carlos. Most of his experiences come from what I see as field work. I think the writer was interpreting too much. It didn’t ring true to me.

But obviously Carlos was cultivating an image... he was developing a presentation of self that had to do with divesting himself of all personal history, et cetera. So he may have put this guy on. If there’s one thing he learned from don Juan, it seems to be the ability to put some one on... He may have been putting me on...

було те, що він побоювався насильства — або ж що мій друг був «Союзником».

А ще Карлос, здавалося, був переконаний у тому, що деякі студенти магістратури, особливо жінки, мали потенціал перетворюватися на тварин уночі. Це був один із наших жартів. Карлос міг сказати “А, подивіться так і так, я впевнений, що вона вночі обертається на собаку”. До якої міри це було жартом і чи вірив він у це, я не знаю. Хоча я пам’ятаю одну-дві особи, для яких це було не такою вже й вигадкою.

Боулдер: Чи Карлос мав якісь дивні досвіди у місті, подібні до тих, які він переживав у пустелі?

Куеяр: Якщо й мав, то ми про це не говорили. У нього не було таких дивних досвідів у міському середовищі, як ті випадки, про які розводилися люди, що тинялися навколо факультету... Він не наштовхувався на «Союзників» на паркувальному майданчику... хоча багато інших людей казали, що з ними трапилося щось подібне.

Я читав кілька історій про людей, що так чи інакше були пов’язані з Кастанедою. Одна історія була про хлопця, який викладав із ним, і вони ходили до місця сили поблизу від Санта-Барбари чи щось таке... Я не знаю... це не схоже на те, що могло б трапитися з Карлосом. На мою думку, більшу частину свого досвіду він набув із польової роботи. Я вважаю, що в тій історії забагато інтерпретацій і що її автор витлумачив усе на свій лад. Мені вона не видалася правдивою.

Проте очевидно, що Карлос культивував певний образ... Він розвивав певне самоподання, яке було пов’язане з позбавленням себе від усієї особистої історії тощо. Можливо, він просто замилював очі тому хлопцеві. Якщо він чогось добре навчився від дона Хуана, то це, напевне, здатності замилювати очі... Можливо, він і мені так само замилював очі...

A HISTORY OF PUBLICATION OF *THE TEACHINGS*. Excerpt from the memoirs by Margaret Castaneda published in 1997.

[*Margaret Runyan Castaneda (1922–2012), ex-wife of Carlos Castaneda with whom he was formally married from 1960 to 1973, but in fact their union ended one year after the marriage. Margaret also attended one of UCLA's faculties and left Los Angeles in 1966. In her book "A Magical Journey with Carlos Castaneda" (1997), she gives a lot of contradictory facts and reflections that make it difficult for the reader to conclude on her own attitude to Castaneda's work. However, in the controversial BBC's documentary on Carlos ("Tales From The Jungle," 2007), Margaret openly states that her husband did do the field work in Mexico: "I know he went on those trips and everything. And I know that it's true." She confirms her words with letters and postcards she received from Mexico during Carlos' trips. Another interesting fact is that Castaneda's adopted son C.J. remembers how he took part in his father's trips, confirming the encounters with an old Indian. He also refutes Richard de Mille's statements, saying that the latter was "absolutely wrong" because C.J. saw with his own eyes "boxes and boxes and boxes of field notes" at his father's house in Westwood*.]

Carlos used notes and his own imagination to work over the manuscript, rendering it in a more readable form. He first wrote long sections in longhand on his yellow pads and then moved to the desk to type. Much of the actual writing of *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge* was done at his apartment. After his first peyote experiences back in 1961, Carlos had presented a long analysis of his visions to Professor Garfinkel. But Garfinkel didn't want to read some student's intellectual assessment of what was happening — he wanted the primary stuff, the straight detail. So Carlos rewrote and expanded it and showed the work to him again a few years later. But the old man still was

ІСТОРІЯ ОПУБЛІКУВАННЯ «ВЧЕННЯ». Зі спогадів Маргарет Кастанеди, оприлюднених у 1997 році.

[*Маргарет Раньян Кастанеда (1922–2012 рр.) — колишня дружина Карлоса Кастанеди. Формально вони були одружені з 1960 по 1973 рік, але фактично їхній союз закінчився через один рік спільного життя. Маргарет також навчалася на одному з факультетів УКЛА й покинула Лос-Анджелес в 1966 році. У книжці «Магічна подорож із Карлосом Кастанедою» (1997 р.) вона наводить багато суперечливих фактів і роздумів, через які читачеві складно зробити висновок про її ставлення до роботи Кастанеди. Але в контроверсійному фільмі Бі-Бі-Сі, який вийшов у 2007 році, Маргарет відкрито заявляє, що її чоловік дійсно робив ці польові дослідження в Мексиці: "Я знаю, що ці подорожі мали місце, як і все інше. І я знаю, що все це правда". Свої слова вона підтверджує листами й листівками, які отримувала з Мексики під час поїздок Карлоса. Цікавий і той факт, що прийомний син Кастанеди Сі Джей згадує, як брав участь у поїздках батька, підтверджуючи його зустрічі зі старим індіанцем. Також він спростовує заяви Річарда де Мілля, кажучи, що той «абсолютно не правий», бо сам на власні очі бачив цілі стоси коробок із польовими нотатками в домі свого батька у Вествуді*.[97]]

У роботі над рукописом Карлос використовував свої нотатки та уяву, намагаючись подати його в читабельнішому вигляді. Спершу він писав довгі розділи від руки у своїх блоках жовтих папірців-наліпок, а потім друкував їх на машинці, сидячи за своїм столом. Велику частину рукопису книжки «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» він створив у своєму помешканні. Після свого першого досвіду з пейотом у 1961 році Карлос представив довгий аналіз своїх видінь професорові Ґарфінкелу. Але професор не бажав читати студентову інтелектуальну оцінку того, що відбувалося — він хотів мати первинний матеріал, безпосередні деталі. Тому Карлос переписав і розширив свою роботу й знову показав йому її через кілька

[97] Див. розшифровку фрагментів фільму Бі-Бі-Сі на стор. 432-41 цього тому.

put off by all the academic jargon and psychological explanations of don Juan's behavior. So he worked through the manuscript in its entirety, and when he finished, he went up to the third floor of Haines Hall with his thick bound sheaf of papers under his arm. During the period Carlos had quit school; he and Meighan had talked occasionally, but never specifically about the fieldwork with the *brujos*.

"He wandered in here one day with a completed manuscript, which he laid on the table," Meighan recalls. "He asked me to read it and give some comments and advice, at which point I began to take him a great deal more seriously. His inquiry to me was to see if I could get this manuscript printed in one of the monograph series of the university publications in anthropology or some such series."

"I read it and thought about the kind of thing that it dealt with, which was an extremely popular subject and even more popular then, than now, because of the drugs and mind expansion which was a real cult of the moment at that particular time, and about the fact that a lot of the writing was personal and anecdotal and had to do with himself in response to a situation, rather than being a detached observer, which most scholarly writing is. The manuscript was about him as much as about anything else. So for both reasons, I felt that he had a book and not something that should appear in a scientific series. He tried to cope with that by segregating the more personal aspects of the manuscript from what might be called the detached scholarship."

років. Але в старого, як і раніше, викликав відразу весь академічний жаргон і психологічні пояснення поведінки дона Хуана. Тоді Карлос повністю переробив увесь рукопис і, коли закінчив, пішов прямо на третій поверх Гейнс-Голлу[98] з товстою переплетеною пачкою паперів під пахвою. Відтоді як Карлос пішов з університету, він і Міен час від часу спілкувалися, проте ніколи не обговорювали польової роботи із *брухо*.

"Він зайшов сюди одного дня із закінченим рукописом і поклав його на стіл, — згадує Міен. — Він попросив мене прочитати його й надати свої коментарі й поради, і відтоді я почав ставитися до нього набагато серйозніше. Він хотів дізнатися, чи не можу я посприяти виданню його рукопису в якій-небудь серії монографій університетських публікацій з антропології або в іншій подібній серії."

"Я читав його й розмірковував про ті речі, які він там описував — це була надзвичайно популярна тема, і навіть популярніша тоді, ніж зараз, через наркотики й розширення свідомості, що були справжнім культом саме в той час, а ще я думав про той факт, що велика частина рукопису мала особистий характер і була дуже примітною, вона стосувалася скоріше його власних реакцій на ситуацію, а не погляду відстороненого спостерігача, як у переважній більшості наукових праць. У рукописі розповідалося про нього самого стільки ж, скільки й про все інше. Тож з обох цих причин я вважав, що він написав книжку, а не щось, що слід друкувати в науковій серії. Він намагався впоратися з цим, відокремлюючи більш особисті аспекти рукопису від того, що можна було б назвати безсторонньою науковістю."

[98] Гейнс-Голл — великий триповерховий корпус УКЛА, названий на честь політолога Чарлза Гейнса (*Haines*), що був викладачем університету з 1925 по 1948 рік. На третьому поверсі цієї будівлі розташована кафедра антропології. Світлини Гейнс-Голлу вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

Meighan suggested that he go over and talk with somebody at the University of California Press, which was just across the lawn from Haines Hall, in the basement of Powell Library. He also suggested that Carlos not present his manuscript as something for the anthropology series, or any other series for that matter, but as a trade book with general readership.

Meighan and Garfinkel weren't the only faculty members at UCLA to get an early look at the book. Both William Bright and Pedro Carrasco were visited by Carlos and were enthusiastic about the project, and there was Robert Edgerton, who had studied the work and criticized it at various stages from the beginning.

One of Meighan's friends at University Publications was Jim Quebec, a slender, balding man with a grey goatee and an ingratiating manner, who had begun hearing reports about this incredibly detailed manuscript put together by some Brazilian graduate student who had spent years with a real, archaic, off-the-wall Sonorian *brujo*. Quebec was sold from the first reading, but he was an old anthropologist himself and knew the real test would be the sales department. The manuscript lay around for weeks. It was copy-edited as usual and the editorial board met to discuss it, but sales wasn't exactly convinced that Castaneda's tedious discussion of life among the *brujos* was prime copy. Some people started talking about bringing the book out as a monograph because, among other things, a definite concern existed as to whether a trade book by an unknown like Castaneda and published by an academic publishing house would sell.

Міен порадив йому піти поспілкуватися з кимось у видавництві Каліфорнійського університету — «Юніверсіті оф Каліфорнія Прес», що було розташоване просто через галявину від Гейнс-Голлу в підвальному приміщенні бібліотеки Поувела[99]. Він також порадив Карлосу не подавати свій рукопис для публікації в антропологічній чи будь-якій іншій подібній серії, а запропонувати його як комерційну книжку для широкого кола читачів.

Міен із Ґарфінкелом не були єдиними членами факультету, які ознайомилися з рукописом книжки. Карлос також відвідав Вільяма Брайта й Педро Карраско, котрі з ентузіазмом поставилися до цього проекту, і ще був Роберт Еджертон, який уважно вивчав його роботу й критикував її на різних етапах із самого початку.

Одним із друзів Міена в університетському видавництві був Джим К'юбек, худорлявий лисуватий чоловік із сивою цапиною борідкою та чарівними манерами, до якого почали доходити відгуки про цей неймовірно деталізований рукопис, складений одним аспірантом із Бразилії, котрий провів роки зі справжнім, архаїчним, дивакуватим сонoранським *брухо*. Книжка надзвичайно сподобалася К'юбекові з першого читання, але він сам був старий антрополог і знав, що справжнім випробуванням буде відділ збуту. Рукопис пролежав там багато тижнів. Він був відредагований для друку як зазвичай, і редколегія збиралася для його обговорення, але відділ збуту не був переконаний, що втомливе переповідання Кастанедою свого життя серед *брухо* було найкращим матеріалом. Дехто став говорити про те, щоб опублікувати рукопис як монографію, бо крім іншого, мало місце дуже сильне занепокоєння з приводу того, чи продаватиметься комерційна книжка невідомого автора на зразок Кастанеди, ще й опублікована науковим видавництвом.

[99] Світлини будівлі бібліотеки Поувела вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

That's not to say that sales had the last word; it did not. This was the respectable University of California Press, not one of those profit-happy bookmills to the east. There were scholars judging this stuff, resident masters such as sociologist and ethnomethodologist Harold Garfinkel and Walter Goldschmidt, one of that club of conceptual anthropological-sociologists who was always showing up in the textbooks and scholarly journals, one of the boys from the stuffy gut of academia. Goldschmidt was an intellectual, and a well-known one, but he wasn't a scintillatingly creative genius like, say, Talcott Parsons of Harvard or Buckminster Fuller or Marshall McLuhan, the social visionaries, or somebody like that. He was simply one of the resident gods who had published and flourished and had brought credit to UCLA. When Professor William Bright, who was sold on Carlos's manuscript from the start, wrote a letter to Quebec extolling the work, Goldschmidt read the letter, too. That was significant because he was not only a resident god he was on the editorial board of the University of California Press.

Bright had seen some of the manuscript even before Carlos did some of his final editing and hired F.A. Guilford, a freelance editor, to go over it and correct the mistakes. "I've seen this manuscript and by all means you should publish it," Bright wrote, and he went on about this remarkably creative piece of work he stumbled across. Quebec was suddenly bombarded with good reports from the anthropology department. Even one of his own employees, Atlee Arnold, a young editor who had met Carlos years before at LACC while both of them were students there, started

Це не означає, що останнє слово було за відділом збуту, зовсім ні. То було респектабельне видавництво Каліфорнійського університету, а не одна з книжкових фабрик на схід від Лос-Анджелеса, орієнтованих лише на отримання прибутку. Цей матеріал оцінювали вчені — викладачі, що жили в університеті, якот соціолог й етнометодолог Гаролд Ґарфінкел і Волтер Ґолдшмідт, один із представників клубу концептуальних соціальних антропологів, ім'я якого завжди фігурувало в підручниках і наукових журналах, один із тих хлопців із консервативного академічного кола. Ґолдшмідт був інтелектуал, до того ж добре відомий, але він не був іскрометним творчим генієм, як, скажімо, Талкотт Парсонс із Гарварду чи Бакмінстер Фуллер або Маршалл МакЛуен, соціальні провидці. Він був просто одним із корифеїв, які жили в університеті, публікувалися, процвітали й підтримували репутацію УКЛА. Коли професор Вільям Брайт, що захопився рукописом Карлоса із самого початку, написав К'юбекові листа з вихваляннями цієї роботи, Ґолдшмідт теж прочитав цього листа. Це мало велике значення, бо він був не лише місцевим корифеєм, він також входив до редакторської ради «Юніверсіті оф Каліфорнія Прес».

Брайт бачив деякі частини рукопису ще до того, як Карлос зробив його останню редакцію, і найняв Ф. А. Ґілфорда, незалежного редактора, щоб той проглянув її та виправив помилки. "Я бачив цей рукопис, і ви неодмінно маєте надрукувати його", — написав Брайт і далі розводився про цю надзвичайно творчу роботу, на яку він випадково натрапив. К'юбека несподівано почали закидати схвальними відгуками з факультету антропології. Навіть один із його працівників, Атлі Арнолд (молодий редактор, що познайомився з Карлосом багато років тому в Лос-Анджелеському міському коледжі, коли вони обоє ще були там-

talking about this guy Carlos Castaneda. According to Atlee, the manuscript was a masterpiece, but still it lay around for another year, while the academics considered precisely what form their *brujo* novel should take. For Carlos, who wasn't in school, all this waiting around was very disheartening.

"It seems that my 'chocho' is what keeps me going, but once he is away, everything runs out on me," he wrote to me in January 1967. The thought of C.J. so far away made his stomach sink. "I mean, if I cannot help my 'chocho' I must be absolutely at the end of my rope. But that is a condition on which I will not prevail. I am confident that God will allow again that I scratch his head and make him sleep. Sometimes in those very simple acts we could condense the very meaning of our lives. Whisper in his ear that Kiki will do all there is in his power to help him. The battle is not over yet."

Carlos sat at his desk, behind his typewriter, writing one long disjointed paragraph after another and thinking how he ought to be doing more, sending more, sending anything. He picked up his billfold and took out a few dollars and slipped them into the envelope. Maybe when the manuscript was sold he'd have more money to send. Then he started typing again.

"I will send my 'chocho,' I hope very soon, another type of first money. Perhaps, if I arrange the world in such a magical order, I will be able to see him again."

The editorial board delayed on the book. In the early spring, Carlos went to

тешніми студентами), став говорити про цього хлопця Карлоса Кастанеду. За словами Атлі, той рукопис був шедевром, але попри це він уже другий рік вкривався пилом, поки науковці вирішували, якої саме форми слід надати цій оповіді про *брухо*. Самого ж Карлоса, котрий тоді перервав навчання в університеті, усе це вичікування дуже засмучувало.

"Здається, лише мій «чочо»[100] змушує мене йти далі, але відтоді, як він не поруч зі мною, для мене все добігає кінця", — написав він мені в січні 1967 року. Від думки про те, що його Сі Джей так далеко, у нього щеміло в животі. "Я хочу сказати, що якщо я не можу допомогти моєму «чочо», то, мабуть, я вже дійшов до самої межі. Але це таке становище, над яким я не матиму влади. Я переконаний, що Бог дозволить мені знову почухати його голівку й приспати його. Іноді в таких дуже простих діях ми можемо виразити весь зміст свого життя. Прошепоти йому у вушко, що Кікі[101] зробить усе, що тільки зможе, щоб допомогти йому. Битва ще не закінчена."

Карлос сидів за своїм робочим столом перед друкарською машинкою, друкуючи один незв'язаний абзац за іншим і думаючи про те, як йому діяти, щоб зробити більше, надіслати більше, надіслати хоч щось. Він дістав свого гаманця, вийняв звідти кілька доларів і вклав їх у конверт. Можливо, коли він продасть рукопис, то зможе надсилати більше грошей. Потім він знову став друкувати.

"Я надішлю моєму «чочо» — сподіваюся, дуже скоро — уже зовсім інші гроші. Може бути, якщо я впорядкую світ у такий магічний спосіб, я знову матиму змогу бачитися з ним."

Редакторська рада затримувала видання книжки. На початку весни Карлос поїхав у

[100] Chocho (ісп.) — Чочо, дослівно «солоденький» (хлопчик) — так Кастанеда називав свого прийомного сина.
[101] Kiki — так Карлоса називав його прийомний син Карлтон Джеремі Кастанеда (*Carlton Jeremy Castaneda*), у книжці Маргарет Раньян — Сі Джей (C.J.). Після того, як Кастанеда розірвав стосунки з Маргарет і Карлтоном Джеремі, той узяв собі ім'я свого біологічного батька Ейдріена Вашона (*Adrian Vashon*).

the desert to see don Juan and the others. Upon returning in April, Carlos had a definite feeling that things were looking up. He had a feeling that he was going to make it. It was a pervasive sense of mood that came, at least partially, because he *knew* his thesis would be accepted by the anthropology department and probably published by the school. His letters, which had see-sawed between vague optimism and desperation, exuded a hopeful tone and a sense of self-respect. Carlos was careful, however, to send letters to a post office box in Charleston, West Virginia, when I was at home visiting the family. My family, like my aunts, weren't particularly fond of Carlos, although they never asked me not to see Carlos. That wasn't the reason why he used the name Charlie Spider when he left messages at my answering service in Washington. That was just sort of an inside joke, since the word *Araña* is Spanish for spider.

Carlos talked with Meighan and Garfinkel in the spring and got permission to take the exams he had missed the previous October while working with Alberta on *Dial Operator*. Dozens of people around Haines Hall were reading the manuscript, the few *attuned* souls, those who were aware of a minor celebrity in their midst, an underground aficionado of the shamans' netherworld... and then again, there were those who started doubting the whole business.

It was that summer that the controversy really started, during late June and July. The field broke up roughly into believers and skeptics — those who fell Carlos's apprenticeship was on the level and that his strange years of Indian mind expansion

пустелю, щоб зустрітися з доном Хуаном та іншими. Після повернення назад у квітні він мав виразне відчуття, що його справи поліпшуються. Він відчував, що зробить це. Таким був усеохопний настрій, що з'явився в нього, принаймні частково, бо він *знав*, що його дисертація буде схвалена кафедрою антропології та, ймовірно, надрукована університетом. У його листах, що відбивали то неясний оптимізм, то відчай, проступали нотки надії і відчуття самоповаги. Проте Карлос не забував надсилати листи на абонентську поштову скриньку в Чарлстоні в Західній Вірджинії, коли я їздила додому відвідати мою сім'ю. Моя родина, як і мої тітки, не дуже любили Карлоса, хоча вони ніколи не просили мене відмовитися від зустрічей із ним. Але зовсім не це було причиною, чому він використовував ім'я Чарлі Спайдер[102], залишаючи повідомлення в моїй службі секретарок-телефоністок у Вашингтоні. Це був просто жарт, зрозумілий лише нам двом, бо слово «Araña» іспанською означає «павук».

Навесні Карлос розмовляв із Мієном і Ґарфінкелом й отримав дозвіл на складання іспитів, які він пропустив у жовтні минулого року, працюючи з Альбертою над редагуванням книжки «Оператор телефонного зв'язку». Десятки людей у Гейнс-Голлі читали рукопис, кілька з них були *споріднені* душі — ті, хто розумів, що серед них перебуває невелика знаменитість, андеграундний поціновувач таємничого світу шаманів... але були й такі, хто почав піддавати все це сумнівам.

Саме того літа й виникли справжні суперечки, наприкінці червня та в липні. Їхні учасники різко поділилися на захисників і скептиків — тих, хто вважав правдою учнівство Карлоса й те, що він провів незвичайні роки, навчаючись розширенню

[102] Spider (англ.) — павук, Charlie — ім'я Карлоса на англійський манер. Кастанеда іноді послуговувався іменем Чарлі Спайдер як англійським «аналогом» свого іспанського імені Карлос Аранья (*Carlos Aranha*).

were really true, and then, well, there were those who didn't. Carlos was fully aware of how much of himself he'd put into his thesis, but he was fascinated nevertheless by the reaction on campus.

"... Ours has been a long journey, full of intrigue and mysteries, just like I conceive an ideal journey ought to be like. Thank you Mayaya for your magnificent displays of excitation and nerve, now that I see our life in perspective. I miss your spirit. You are a strong invincible warrior. It could not be otherwise... My thesis was accepted and they had to let me come back to school," he wrote in July. "It has caused a big splash. Some people think the work will be a classic for a very long time to come, others think it is pure shit. However, they all read it. The point of argument is the nature of the material *(brujos)* remember? and the way I have treated it. So now I need is to pass those exams. If I have a Ph.D. after my name I could say anything in my book and it would sound somewhat more credible. At any rate, the book, I have been told, cannot be put away after someone starts reading it, so even those who did not like it, read it through; I suppose they did that just to hate it.

"It is intriguing to see all that turmoil. The book is the one I wrote for my *chocho.* He will make it into a blast, because he is the biggest *brujo* of them all."

The editorial board was impressed with the book and by September, after all the delay, it was obvious that the University of California Press would publish it. Bill Bright told the other board members that they had on their hands a masterpiece. Meighan agreed. Even crusty old Goldschmidt was fascinated by Castaneda's

свідомості в індіанця, і тих, хто не вірив у це. Карлос повною мірою усвідомлював, як багато від самого себе він вклав у свою дисертацію, а проте був зачарований реакцією в університетському містечку.

"...Ми перебуваємо в довгій мандрівці, сповненій інтриги і таємниць, саме такій, якою я уявляю собі ідеальну подорож. Тепер, коли я бачу наше життя в перспективі, я дякую тобі, Маяйє, за твої чудесні прояви хвилювання й витримки. Я не зміг розгледіти твого духу. Ти сильний непереможний воїн. Інакше й бути не могло... Мою дисертацію прийняли, і їм довелося дозволити мені повернутися до навчання, — писав він у липні. — Через неї здійнявся великий галас. Дехто вважає, що моя робота стане класикою на дуже довгий час, інші ж думають, що вона цілковите лайно. Проте всі вони прочитали її. Дискусійним питанням є природа матеріалу (*брухо*) — пам'ятаєш? — і те, як я трактую його. Тож зараз мені потрібно скласти ті іспити. Якщо я додам до свого імені слова «доктор філософії», то зможу писати у своїй книжці будь-що, і це сприйматиметься з дещо більшою довірою. У всякому разі, цю книжку, як мені кажуть, уже не можна відкласти вбік після того, як почав її читати, тому навіть ті, кому вона не сподобалася, читають її до кінця; я думаю, вони роблять це лише для того, щоб зненавидіти її."

"Дуже цікаво бачити всю цю метушню. Цю книжку я написав для мого *чочо*. Він змусить її вибухнути, бо він найбільший *брухо* з них усіх."

Книжка справила враження на редакторську раду, і вже наприкінці серпня, після всіх затримок, було очевидно, що видавництво Каліфорнійського університету надрукує її. Білл Брайт сказав іншим членам ради, що вони тримають у своїх руках шедевр. Міен погодився. Навіть сварливий старий Ґолдшмідт був зачарований явною здатністю

apparent ability to go so deeply into the psyche of his informant and come back with so much information.

At the same time, *The Great Fear* had reared up at Haines Hall, that haunting, almost unspeakable worry that maybe the whole thing was some kind of elaborate hoax. Nobody really knew how shrewd Carlos was. He had few credentials to fall back on. Maybe he had let his peyote visions roll and was now pulling the pinstriped shank of bluenose academia.

“I can believe what he’s telling me,” Meighan told the editorial board. “It was the same thing he’d been telling everybody for months. The sorts of things he is coming in with are too damned good. Even to fake it, you’d have to study anthropology for ten years in order to provide the kind of convincers or data he comes up with.”

Meighan went on like this, assuring, proselytizing, assuaging *The Great Fear*. He found himself inextricably tied with Carlos’s predicament, watching Carlos as he had from the early days when he first began taking anthropology classes. And he had been stunned by the achievement. Carlos had just gone to a corner and begun cranking out this soaring, phantasmagorical thesis without so much as a word from the campus cognates. Meighan looked around at everybody.

“I know in a lot of Carlos’s writing there is a lot of Carlos; that’s no mystery.” *The Great Fear* was in the room. “He makes no effort to conceal that. There’s no difficulty for me to sort out where it’s Carlos’s interpretation of what his informant is saying. Because of the fact that his approach is not objective distance scholar-

Кастанеди настільки глибоко проникнути в душу свого інформатора й повернутися з таким великим обсягом інформації.

У той самий час *Великий Страх* здіймався над Гейнс-Голлом, те нав’язливе, майже невимовне занепокоєння, що, можливо, усе це було якоюсь старанно розробленою містифікацією. Ніхто не знав насправді, наскільки розважливий був Карлос. Він мав дуже невеликий кредит довіри, на який міг би спертися. Можливо, він дозволив своїм пейотним видінням жити власним життям і тепер смикає всіх науковців-пуритан за мотузку.

“Я можу повірити в те, що він розповідає мені, — сказав Міен редакторській раді. — Це було те саме, що він говорив усім протягом місяців. Речі, про які він пише, збіса гарні. Навіть для того, щоб сфабрикувати все це, довелося б десять років вивчати антропологію, аби навести ті дані чи переконання, про які він пише.”

Міен продовжував у тому ж дусі, переконуючи, залучаючи прибічників, заспокоюючи *Великий Страх*. Він виявився нерозривно пов’язаний із неприємним становищем Карлоса, спостерігаючи за ним із перших днів, коли той щойно почав відвідувати класи з антропології. І він був вражений його досягненням. Карлос просто відійшов у куток і почав строчити цю неабияку, фантасмагоричну дисертацію, не сказавши жодного слова нікому в усьому університетському містечку. Міен подивився на кожного з присутніх.

“Я знаю, що в роботі Карлоса багато чого від самого Карлоса, це не таємниця. — *Великий Страх* витав у кімнаті. — Він не намагається приховувати це. Для мене зовсім не складно визначити, де має місце інтерпретація Карлосом того, що каже інформатор. Через той факт, що його підхід не є об’єктивним науковим дистанціюванням, а

ship, because it is not the way scholarship is generated by union card scholars, many people think this is some sort of fraudulent approach in which they apparently can't sort out where it's Carlos talking and where the informant is talking, and they feel as though they've been fooled by being given anthropological information which is not Indian information."

Quebec, who was in charge of the monographs as well as other areas, suggested Carlos's work was the kind of strict scholarship that might fit as a monograph. Yet there was the matter of money, perhaps a lot of money, if the book were packaged with just the right sense of marketing and then pushed like crazy. Quebec saw the specter of hoax all right, but the dollar signs were blocking the view.

"It's got the mark of a trade book," he said. "I think the drug culture, the whole thing that is going on will, in effect, get the book going, and make it an important book financially."

The flags went up in Meighan's brain. That attitude stirred up in Meighan a concern even deeper than the possibility of hoax, and that was the feeling that maybe the only readers of Carlos' book would be acidheads and cosmic dilettantes, the great pseudocultural campus hip — *attuned*, but vastly underlearned. Meighan feared that his student Carlos would become some kind of underground guru, and he knew there wasn't much he could do about it.

Meighan cleared his throat and looked around at the board. "I've known him since he was an undergraduate student here and I'm absolutely convinced that he is an extremely creative thinker, that he's doing anthropology. He's working in an area of

також тому, що його спосіб подання матеріалу не відповідає офіційному поглядові на науку, сформованому членами профспілки вчених, багато хто вважає, що це якийсь шахрайський підхід, який не дає змоги чітко розділяти слова Карлоса й слова його інформатора, і їм здається, ніби їх дурять, подаючи антропологічну інформацію, яка насправді не є індіанською інформацією."

К'юбек, який, серед іншого, відповідав за монографії, запропонував ідентифікувати дисертацію Карлоса як суто наукову працю, котру можна було б вважати монографією. Проте тут також було питання грошей, можливо, великих грошей, якщо книжку правильно оформити з погляду маркетингу, а потім просувати із шаленим завзяттям. Хоча К'юбек і бачив тінь містифікації, та доларові знаки перед очима затьмарювали його погляд.

"Вона проходить у нас як комерційна книжка, — сказав він. — Я думаю, що культура вживання наркотиків, усе те, що має місце зараз, дійсно сприятиме добрим продажам книжки й забезпечить їй комерційний успіх."

У мозку Міена здійнялися прапорці. Такий погляд викликав у нього ще більше занепокоєння, аніж можливість містифікації, і це було відчуття, що єдиними читачами книжки Карлоса можуть бути наркомани й цілковиті дилетанти, великі псевдокультурні ботаніки університетського містечка — відповідним чином налаштовані, але справжні недоучки. Міен боявся, що його студент Карлос стане свого роду андеграундним гуру, і знав, що не зможе якось істотно вплинути на це.

Міен відкашлявся й окинув поглядом раду. "Я знаю Кастанеду ще з того часу, коли він був студентом молодших курсів, і я абсолютно переконаний, що він надзвичайно творчий мислитель і те, що він робить — це антропологія. Він працює в царині когнітивного навчання

cognitive learning and the whole cross-cultural thing. He's put his finger on things that no other anthropologist has even been able to get at, partly by luck and partly because of his particular personality. He's able to get information that other anthropologists can't get, because he looks like an Indian and speaks Spanish fluently and because he's a smart listener."

Bright may have given the manuscript its greatest strength before the committee. He spoke in great glowing terms about how UCLA had this unique genius with a piece of the heaviest shamanic lore since Weston La Barre's *The Peyote Cult* a quarter-century before.

Carlos wasn't even on campus when the committee finally decided that the book would be published. He had left for Oaxaca in southern Mexico on September 11, to see someone he called don Genaro, a Mazatec shaman who was don Juan's best friend.

The delays in publishing the book discouraged Carlos to the extent that he tried to get a couple of other firms interested in his manuscript. He told me he'd sent it to Random House and another publisher in New York. The rumor around the anthropology department was that Carlos had become so dissatisfied that he had submitted the manuscript to Grove Press.

Actually, Carlos viewed the possibility of becoming a published writer with mixed emotions. He had been given some bad information along the way that his work could be used as a M.A. thesis or as a trade book, but not as both. UCLA's graduate program, especially at the Master's degree level, was in a constant state of flux and so it was difficult to say exactly what was required for a degree from one year to the next, but this business about a commer-

й усіх цих крос-культурних питань. Він доторкнувся до таких речей, до яких ніколи не діставався жоден інший антрополог, частково завдяки щасливому випадку й частково завдяки своїм особистим якостям. Він здатний добувати інформацію, яку не можуть дістати інші антропологи, бо він схожий на індіанця й вільно говорить іспанською мовою, а ще тому, що він тямущий слухач."

Брайт дав рукопису, мабуть, найвпливовішу позитивну оцінку перед комітетом. Він у дуже захопливих виразах говорив про те, як УКЛА пощастило мати цього унікального генія з книжкою про найвагоміше шаманське знання відтоді, як Вестон Ла Барр написав свій «Культ пейоту» чверть століття тому.

Карлоса навіть не було в університеті, коли комітет остаточно ухвалив видати його книжку. 11 вересня він поїхав до Оахаки в південній Мексиці, щоб зустрітися з чоловіком, якого він називав доном Хенаро, шаманом-масатеком, що був найкращим другом дона Хуана.

Затримки з випуском книжки так сильно засмучували Карлоса, що він робив спроби зацікавити нею пару інших видавців. Він казав мені, що надсилав її до «Рендом Гаус» і ще в одне видавництво в Нью-Йорку. Факультетом антропології ходили чутки, нібито Карлос був такий невдоволений, що запропонував свій рукопис «Гроув Прес».

Насправді Карлос ставився до можливості стати автором надрукованої книжки зі змішаними почуттями. Серед іншого йому повідомили неприємну інформацію про те, що він може використати свою роботу або як дисертацію на здобуття ступеня магістра гуманітарних наук, або як комерційну книжку, але не для того й іншого разом. Програма присвоєння вчених ступенів УКЛА, особливо ступеня магістра, постійно змінювалася, і тому важко було точно сказати, які вимоги висуватимуться кожного наступного року, але розмови

cial book being precluded from use as a thesis was clearly hogwash. But Carlos was under the impression it was true and the day before leaving for Oaxaca he told me, “my ‘chocho’ and his crows will guide me to choose the best course of action. I am sure of it. After all, it is his book.”

I didn’t think much about his strange use of metaphor. He’d long been talking that way, ever since the early days of his fieldwork. In casual conversation he would use words he’d never used before I960, words like “impeccable” and “warrior” and “invincible,” absolute neoprimitivisms of the hokiest sort. I never really doubted that Carlos was spending his time among the Indians and I assumed these strange additions to his vocabulary were a natural effect of it.

While in southern Mexico, Carlos thought almost constantly about the book. The project had become an obsession. Publication would give him the leverage and credibility he wanted, and once he got a Ph.D., he’d have the credentials to blast the critics out of their staid nineteenth-century notions of scientific method. The feedback from campus was that Castaneda was on the surreal edge of a significant anthropological controversy. The manuscript was still before the board, but he was confident and returned to the field to take notes again, back among the Indians, collecting more data with crazy ideas sort of swimming around, that he would turn out another of these “classics.” Only this time, it would read more like a novel. It would be a sequel, but more than that, it would showcase his talent as a writer.

про те, що комерційну книжку не можна використовувати як дисертацію, були абсолютно порожнім базіканням. Проте Карлосу здавалося, що це правда, і напередодні від’їзду до Оахаки він сказав мені: “Мій «чочо» та його ворони вестимуть мене, щоб я зміг обрати найкращий спосіб дій. Я впевнений у цьому. Зрештою, це ж його книжка.”

Я не дуже багато замислювалася про його дивне використання метафор. Він уже давно говорив у такий спосіб, ще з перших днів своєї польової роботи. У випадкових розмовах він уживав слова, якими ніколи не послуговувався до 1960 року, як-от «бездоганний», «воїн» і «непереможний» — якісь абсолютно дешеві неопримітивізми. Я насправді ніколи не сумнівалася в тому, що Карлос проводить час у товаристві індіанців, і вважала ці дивні поповнення його словникового запасу природним наслідком цього.

Перебуваючи в південній Мексиці, Карлос майже постійно думав про свою книжку. Цей проект став у нього нав’язливою ідеєю. Публікація дала б йому засоби для досягнення мети й переконливість, яких він прагнув, а здобувши ступінь доктора філософії, він мав би достатній кредит довіри, щоб підірвати консервативні погляди своїх критиків про науковий метод, властиві науковцям XIX століття. Реакцією університетської спільноти на його роботу була думка про те, що він стоїть на сюрреалістичній грані важливої антропологічної полеміки. Рукопис досі розглядався радою, але він був упевнений у собі й повернувся до польової роботи з індіанцями, щоб знову робити нотатки й збирати нові дані, з божевільними ідеями на кшталт плавання по землі, які він надрукує пізніше як нову «класику». Тільки цього разу їх читатимуть скоріше як роман. Це буде продовження, але не тільки: вони продемонструють його хист як письменника.

When he returned from three weeks of field work around Oaxaca, Carlos checked in with Quebec, who told him the book would be published by the school and distributed in 1968. He had expected it, but still the news was exciting. Things were finally going his way. Carlos signed a contract with the University of California Press on September 23 and then went back to his apartment and wrote me.

“It will be published as an *important contribution* to anthropology. How do you like that? Now all I have to do is finish the exams I did not take in 1965. The people at the school here did not let me take them and they maintained their stubborn attitude until the thesis was obviously approved by everybody else. Some school in New York, Columbia University, offered me a scholarship to get my Ph.D. there, so the cronies here decided to let by-gones be by-gones. The only thing is that I may eventually go to New York. I am very tired of here.”

Carlos had friends in New York, some of them old colleagues who were now at the New School of Social Research and at Columbia. It wasn’t a prospect Meighan and Garfinkel weren’t too happy about. They knew they had a flat-out protégé in Carlos, a self-contained scholar who would bring added respect to the department. They were convinced that he was a legitimate researcher who had this knack for writing readable prose about something that was radically different from the mainstream. Furthermore, the idea of losing Castaneda and later having him criticize the red tape and delays at UCLA did not sit well.

Once word got out that a contract had been signed, *The Great Fear* was on everybody’s mind. Everybody at Haines Hall knew how damned silly the department would look if this whole don Juan story turned out to be a shuck job.

Повернувшись через три тижні польової роботи в Оахаці, він зв’язався із К’юбеком, котрий повідомив йому, що книжка буде видана університетом і надійде в продаж у 1968 році. Карлос очікував цього, і все ж це була хвилююча новина. Нарешті все стало складатися так, як він хотів. 23 вересня Карлос підписав контракт із «Юніверсіті оф Каліфорнія Прес», а потім повернувся до свого помешкання й написав мені листа.

“Вона буде видана як *важливий внесок* в антропологію. Як тобі це подобається? Тепер усе, що я маю зробити — це скласти іспити, які не склав у 1965 році. Люди в університеті не дозволяли мені їх складати і впиралися доти, поки моя дисертація не дістала очевидного схвалення з боку всіх інших. Колумбійський університет у Нью-Йорку запропонував мені стипендію, щоб я міг здобути ступінь доктора філософії там, тому мої місцеві «щирі друзі» вирішили забути минуле. Тільки я все ж можу поїхати до Нью-Йорка. Тут я почуваюся дуже втомленим.”

Карлос мав друзів у Нью-Йорку, дехто з них були його старі колеги, які тепер працювали в Новій школі соціальних досліджень і в Колумбійському університеті. Така перспектива не дуже радувала Міена й Ґарфінкела. Вони знали, що мають в особі Карлоса вченого, який може принести додаткову повагу факультетові. Вони були переконані в тому, що він справжній дослідник, здатний цікаво писати про речі, які радикально відрізняються від мейнстриму. Крім того, їх непокоїла перспектива утратити Карлоса, який потім зможе критикувати бюрократизм і тяганину в УКЛА.

Щойно тільки рознеслася звістка про те, що контракт підписаний, *Великий Страх* виник у розумі кожного. Усі в Гейнс-Голлі знали, як збіса по-дурному виглядатиме факультет, якщо вся ця історія про дона Хуана виявиться фальшивкою.

The contract was the standard arrangement, whereby the Regents of California got the copyright and the author got royalties from publication. The University of California didn't buy the book outright.. Instead, it was a percentage arrangement, which Quebec explained would mean hundreds or thousands of dollars for Carlos, all depending on the success of the book. Immediately after signing the contract in Quebec's office, Carlos went downtown and bought something he had wanted for years — a grey three-piece suit. When he looked at himself in his new three-piece, standing there in the three-sided prism of a full-length mirror, exuding an absolute sense of worth and formality, as he just stood there under the neon lights and looking straight at himself, Carlos thought of Aldous Huxley.

There was still a lot to do before publication. The final editing would take weeks, and then there was the matter of design, particularly the dust jacket. Carlos came up with some photographs and notes, but few suggestions. Most of the photos were black and white, standard shots he'd taken of expansive desert and Mexican hovels with sagging ramadas and bony dogs out front. One was a color portrait of an ancient nut-brown man with grey crinkly hair and leathered skin and a noble look, and Quebec figured it was a natural for the cover. The thrust of the book was a Paleolithic

Контракт був стандартною угодою, за якою правління університету отримувало права на видання, а сам автор одержував авторський гонорар від публікації. Каліфорнійський університет не купував книжку повністю. Натомість була процентна угода, яка, за словами К'юбека, означала сотні або тисячі доларів для Карлоса залежно від успіху книжки. Одразу ж після підписання контракту в офісі К'юбека Карлос пішов у діловий центр міста й купив собі те, чого прагнув багато років — сірий костюм-трійку. Коли він подивився на своє відображення у тригранній призмі дзеркала на весь зріст, стоячи перед ним у новому костюмі-трійці, що підкреслював це абсолютне відчуття гідності й дотримання формальностей, коли він просто стояв там під неоновими вогнями й дивився прямо на самого себе, він подумав про Олдоса Гакслі[103].

Треба було ще багато чого зробити до публікації книжки. Остаточне редагування потребувало тижнів роботи, а потім було ще питання художнього оформлення, особливо суперобкладинки. Карлос запропонував кілька фотографій і позначень, але вони не відрізнялися розмаїтістю. Більшість фотографій були зроблені ним власноруч звичайні чорно-білі знімки широкої пустелі й мексиканських халуп із похилою рамадою й худоребрими собаками на передньому плані. Одна фотографія була кольоровою світлиною старезного діда зі зморшкуватою горіхово-коричневою шкірою, хвилястим сивим волоссям і шляхетним виглядом, і К'юбек вирішив, що він дуже

[103] Олдос Гакслі (англ. *Aldous Huxley*; 1894–1963 рр.) — видатний англійський письменник і філософ. Здобув широку популярність завдяки роману «Який чудесний світ новий!» (*Brave new world*), що разом із твором «1984» Джорджа Орвелла вважається класикою жанру антиутопії. У 1953 р. взяв участь в експерименті Гамфрі Осмонда з дослідження впливу мескаліну на людську свідомість. Згодом у листуванні з Осмондом уперше вжив слово «психоделіка» для опису впливу мескаліну на свідомість. Його есеї «Двері сприйняття» та «Небо і пекло» описують спостереження та хід цього експерименту. «Двері сприйняття» (*The Doors of Perception*, 1954) стали культовим текстом для багатьох інтелектуалів 1960-х рр.

magic man who befriended young Carlos and taught him the lifestyle of the Mexican shaman, and so the photograph would be great for the cover. Carlos jerked the photo away. “No way,” he said, and continued to reject ideas that people came up with. Ideas like decorating the cover with a nest of electric lizards exploding in a rainbow of colors. Carlos rolled his eyes at that one. He wanted something less provocative, something more respectable, and that’s exactly what he got. As published by the university. *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge* had a simple cream and green cover with the title stretching across the dust jacket in meek and soulless Franklin Gothic type, as if it were *The Central Nervous System of the Elasmobranch*, or one of those other pieces of esoterica the university press was turning out.

In late November, Carlos went to New York to tie up some loose ends and then traveled down to Washington for a week to visit with C.J. and me, who had been there about a year.

The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge was released in early spring and the University of California Press, fully cognizant that a nation of drug-infatuated students was out there, moved it into California bookstores with a vengeance, particularly around Los Angeles and in the Bay Area up north. Autograph sessions were organized where Castaneda dutifully appeared wearing his three-piece. He was hardly a celebrity, but Carlos did enjoy the attention.

добре підійде для обкладинки. Головним персонажем книжки був індіанець, що практикував магію часів палеоліту й узяв молодого Карлоса під свою опіку, познайомивши його зі способом життя мексиканських шаманів, тож ця світлина чудово пасувала б для обкладинки. Карлос відсмикнув фото. “Це виключено”, — сказав він і продовжував відкидати ідеї, запропоновані іншими. Ідеї на кшталт того, щоб зобразити на обкладинці гніздо з електричними ящірками, що вибухають веселковими барвами. Почувши таке, Карлос закотив очі. Він хотів чогось менш провокативного, чогось респектабельнішого, і саме це він зрештою одержав. «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» було видане університетом у скромній кремово-зеленій суперобкладинці з назвою, надрукованою простим і безпретензійним шрифтом «Франклін Ґотик»[104], ніби це була «Центральна нервова система пластинчастозябрових риб» або одна з тих інших вузькофахових книжок, які випускало університетське видавництво.

Наприкінці листопада Карлос поїхав до Нью-Йорку, щоб улаштувати деякі незакінчені справи, а потім на тиждень до Вашингтона (де я із Сі Джеєм жила вже близько року), щоб побачитись із нами.

«Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» вийшло друком на початку весни, і видавництво Каліфорнійського університету, прекрасно усвідомлюючи, що ціла спільнота захоплених наркотиками студентів була ось тут поруч, завалило ним книгарні Каліфорнії, особливо навколо Лос-Анджелеса й північніше на узбережжі Затоки. Були організовані промоційні заходи, на яких Кастанеда роздавав автографи. Він сумлінно приходив на них, вдягнутий у свій костюм-трійку. Він ще не був знаменитістю та все ж насолоджувався увагою.

[104] Кольорове фото суперобкладинки з автографом Карлоса Кастанеди вміщене на стор. 8 цього тому.

The university press pushed the book in college towns to the east and it began catching on. People began reading it, especially in New York and Boston. It began selling hundreds of copies a week, better than any other original work published by the University of California, and it was selling to everybody: anthropologists, lay anthropologists, social scientists, English students, amateur phenomenologists and wacked-out visionary guru types from the deep New England woods. Within a matter of months, Carlos Castaneda was a valuable commodity. He had easy access to Quebec's office and he went there often, checking on how well the book was doing and laughing about the sudden upturn in his life. He was still eating hamburgers at Denny's in Hollywood, he told Quebec, but by God, it was a matter of choice.

Once *The Teachings* was off and running, Carlos confided in Quebec that he was writing a second book, a kind of sequel.

Quebec knew it was time Carlos had an agent. He sent Carlos downtown to a friend, Ned Brown, a competent scrambler with several clients who had met with quick success. Carlos heard about people suddenly made rich, and so he was more than happy to meet with Brown.

"Carlos, I'm going to make you famous," Brown said, figuring that's what he wanted to hear.

Carlos looked away. "Damn," he said. "I want the money."

Brown was startled for a moment and then he smiled. It was clear that he and the mystic were on the same wavelength after all.

«Юніверсіті оф Каліфорнія Прес» розіслало книжку по університетських містечках на схід від Лос-Анджелеса, і вона почала здобувати популярність. Люди почали читати її, особливо в Нью-Йорку та Бостоні. Вона стала розкуповуватися сотнями примірників за тиждень, краще від будь-якої іншої оригінальної книжки, опублікованої Каліфорнійським університетом, і її купували всі: фахові антропологи й антропологи-дилетанти, соціологи й студенти-філологи, феноменологи-аматори й накачані наркотиками візіонери-гуру з дрімучих лісів Нової Англії. Лише за якихось кілька місяців Карлос Кастанеда став дорогим товаром. Він міг вільно заходити до офісу К'юбека й часто відвідував його, щоб дізнатися, як ідуть справи з книжкою, і посміятися над раптовим поліпшенням свого життя. Він розповідав К'юбеку, що досі їсть гамбургери «У Денні» в Голівуді, але, їй-бо, це було лише питання смаку.

Щойно «Вчення» побачило світ, Карлос по секрету повідомив К'юбекові, що пише другу книжку, щось на кшталт сиквелу.

К'юбек знав, що для Карлоса настав час мати агента. Він відправив його в діловий центр міста до свого друга Неда Брауна, компетентного посередника з кількома клієнтами, що домоглися швидкого успіху. Карлос чув про людей, яких несподівано зробили багатими, тож він був більше ніж щасливий познайомитись із Брауном.

"Карлосе, я зроблю вас знаменитим", — сказав Браун, думаючи, що саме це той хотів почути від нього.

Карлос подивився вбік. "Чорт забирай! — промовив він. — Я хочу грошей."

Браун сторопів на мить, а потім усміхнувся. Було ясно, що й він, і цей містик, зрештою, були на тій самій хвилі.

Fragments of interviews from the BBC documentary *Tales From The Jungle*

[The BBC's documentary about Carlos Castaneda, *Tales From The Jungle*, was shown in 2007 in England on *BBC Four* TV channel. The transcript below contains some noteworthy remarks by people who personally knew Castaneda. These are Margaret Runyan Castaneda (ex-wife), Adrian Vashon (Carlton Jeremy or CJ, Castaneda's adopted son), Dr. Margarita Nieto (art historian and professor of Spanish in the Department of Chicano Studies at California State University, Northridge), Dr. Lyle Steadman (Castaneda's contemporary at UCLA), and Dr. Michael Winkleman (Castaneda's colleague, at the time of the documentary teaching at the Arizona State University). The audiotext was transcribed by *lo infinito*'s team.]

C.J. about Castaneda's encounter with don Juan:

"It [the encounter] changed his life and it changed the life of thousands if not millions of people on this planet. Some of the finest minds today have actually come to me and told me they would be nothing without my father."

"I don't think that when he first met him he understood what the importance of the meeting was... And I'm sure that don Juan didn't know what the importance of that meeting was either."

"He sacrificed having a normal life with my mother and he said it was the saddest day of his life. But my father had an unbending intent and his intent was to, at the time, to get what he needed for his thesis, and then it evolved into much more."

Фрагменти інтерв'ю з документального фільму Бі-Бі-Сі «Оповіді з джунглів»

[Документальний фільм Бі-Бі-Сі про Карлоса Кастанеду «Оповіді з джунглів» був показаний у 2007 році в Англії на телеканалі «Бі.Бі.Сі. 4». Нижче наводиться розшифровка деяких вартих уваги реплік людей, що особисто знали Кастанеду. Це Маргарет Раньян Кастанеда (колишня дружина), Ейдріен Вашон (Карлтон Джеремі або Сі Джей, прийомний син Кастанеди), д-р Маргарита Ньєто (мистецтвознавиця й викладачка іспанської мови в Університеті Каліфорнії в Нортриджі), д-р Лайл Стедмен (однокурсник Кастанеди на факультеті антропології УКЛА) і д-р Майкл Вінкелмен (колега Кастанеди, котрий на момент зйомок фільму викладав в Університеті штату Аризона). Аудіотекст розшифрований/транскрибований командою *lo infinito*.]

Сі Джей про зустріч Кастанеди з доном Хуаном:

"Вона [зустріч] змінила його життя й змінила життя тисяч, якщо не мільйонів людей на цій планеті. Деякі сьогоднішні найвитонченіші розуми направду приходять до мене й кажуть, що вони були б нічим без мого батька."

"Я не думаю, що коли він вперше зустрівся з дон Хуаном, то розумів, наскільки важлива була ця зустріч... І я впевнений, що дон Хуан також не знав, яка вона важлива."

"Він пожертвував нормальним життям з моєю матір'ю, і він казав, що це був найсумніший день у його житті. Але мій батько мав непохитний намір, і його наміром (у той час) було отримати те, чого він потребував для своєї дисертації, а потім це розвинулося в щось значно більше."

Fragmentos de entrevistas del documental de la BBC *Relatos de la selva*

C.J. sobre el encuentro de Castaneda con don Juan:

"Cambió su vida y cambió la vida de miles sino millones de personas de este planeta. De hecho algunas de las mejores mentes de hoy día me han venido y me han dicho que no serían nada sin mi padre."

"No creo que cuando lo encontró por primera vez entendiera la importancia del encuentro y estoy seguro que tampoco don Juan lo sabía."

"El sacrifico el tener una vida normal con mi madre y dijo que este fue el día más triste de su vida. Pero mi padre tenía una intención inquebrantable y en aquel tiempo lo que necesitaba era dar lo que hacía falta para su tesis, y luego esto se volvió algo mucho más grande."

Margaret Runyan about Castaneda's encounter with don Juan:

"He had an assignment in anthropology and the professor said he wanted something real, not something they read in a book and copied. He promised that... he promised them all they would get an 'A' if they found a real Indian and interviewed him."

"He told me that he had met a man that was a sorcerer, don Juan, and he said that he was going to spend a lot of time with him. And he left me, and when he came back he just wasn't the same that he had been before."

Dr. Margarita Nieto about Castaneda's encounter with don Juan:

"Castaneda describes that he [don Juan] made him very uncertain and he [Castaneda] got very upset, in a way. He knew he had to see this person again. It was a defining moment because it changes his life."

Margaret Runyan about Castaneda's first book:

"Carlos was so popular. Once his books came out, he became the most popular guru in the country. Everybody wanted his writings. And he became rich and famous. It made him a millionaire, his first book."

Маргарет Раньян про зустріч Кастанеди з доном Хуаном:

"Він мав завдання з антропології, і викладач сказав, що хоче отримати від них щось реальне, а не те, що вони прочитають в якійсь книжці та скопіюють. Він пообіцяв усім, що вони отримають оцінку «відмінно», якщо знайдуть справжнього індіанця й матимуть із ним розмову[105]."

"Він повідомив мені, що зустрів одного чоловіка, який був мольфаром, дона Хуана, і сказав, що збирається проводити з ним дуже багато часу. І він поїхав від мене, а коли повернувся, то вже не був такий, як раніше."

Д-р Маргарита Ньєто про зустріч Кастанеди з доном Хуаном:

"Кастанеда описує, що він [дон Хуан] змусив його почуватися дуже непевно, і він [Кастанеда] був дуже збентежений, можна так сказати. Він знав, що мусить побачити цю людину знову. То був визначальний момент, оскільки це змінило його життя."

Маргарет Раньян про першу книжку Кастанеди:

"Карлос був такий популярний. Після опублікування його книжок він став найпопулярнішим гуру в країні. Всі хотіли його творів. І він став багатий та відомий. Вона зробила його мільйонером, його перша книжка."

Margaret Runyan sobre el encuentro de Castaneda con don Juan:

"Tenía una asignatura en antropología donde el profesor le dijo que quería algo real y no algo que hubiera leído en un libro y luego copiado. Él les prometió ponerles un 10 si encontraban un indio de verdad y le entrevistaban."

"Me dijo que había encontrado a un hombre que era un hechicero, don Juan, y me dijo que pasaría mucho tiempo con él. Y me dejó, cuando volvió, él esencialmente no era el mismo de antes."

Dr. Margarita Nieto sobre el encuentro de Castaneda con don Juan:

"Castaneda describe que se encontraba muy conmovido y incierto de alguna manera. Él sabía que tenía que volver a encontrar a esa persona. Fue un momento decisivo porque cambió su vida."

Margaret Runyan sobre el primer libro de Castaneda:

"Carlos era tan popular. Una vez que salieron los libros se hizo el guru más popular del país. Todos querían sus escritos. Se volviero ricos y famosos y se hizo millonario con el primer libro."

[105] Цю історію про викладача Кастанеди професора Клемента Міена також розповідає Кеннет Лінколн в інтерв'ю, вміщеному на стор. 469–70 цього тому. Пізніше Кастанеда напише у своїх «Коментарях» з нагоди 30-ї річниці опублікування «Вчення»: "Саме він [Клемент Міен] є та людина, що надихнула мене на проведення антропологічних досліджень і якій я маю висловити за це мою безмежну вдячність". Окремі уривки з промови Клемента Міена на Редакційній раді видавництва Каліфорнійського університету під час обговорення «Вчення дона Хуана» наводяться у спогадах Маргарет Раньян на стор. 424-26 і зібрані разом на стор. 475 цього тому.

Dr. Lyle Steadman about Castaneda's first book:

"I first met Carlos at UCLA, and he was just a very pleasant fellow to be around, and very rational, and logical. But like many graduate students, he did not have a clear idea, I think, of where he was going, and just enjoyed the climate and the people at the UCLA."

"One time he pulled out this dirty, rapped, chewed manuscript and said, 'Hey, would you read this piece of shit!'"

[But then Castaneda's thesis was picked up by the University of California Press and published in 1968.]

"I just was amazed, I never thought that Carlos would get that book published. And from then on, there was no limit to what... what happened."

"I think the reason why the book became so famous was because spurred by the Vietnam war. A lot of people really embraced an anti-establishment position and went after drugs to give them pleasure. And I think Carlos's book gave some scientific validation to that, to their pleasure-seeking."

Dr. Michael Winkleman about Castaneda's first book:

"Shamanism is predicated on the world of the spirits, and the spirits provide training, they provide information, they provide skills, they can be sort of like an advanced warning system. Spirits come and tell you that things are happening."

Д-р Лайл Стедмен про першу книжку Кастанеди:

"Я вперше зустрів Карлоса в УКЛА, і він був просто дуже приємним хлопцем поруч, і дуже раціональним і логічним. Але, як і багато студентів магістратури, він, на мою думку, не мав чіткого уявлення про те, куди йде, і просто насолоджувався атмосферою та людьми в УКЛА."

"Одного разу він витягнув цей брудний, затасканий, пожмаканий рукопис і сказав: «Гей, почитай-но цей шмат лайна!»"

[Але потім видавництво Каліфорнійського університету взяло цю дисертацію Кастанеди й надрукувало її в 1968 році.]

"Я був просто вражений, я б ніколи не подумав, що Карлос опублікує цю книжку. І відтоді, не було жодних обмежень тому, що... що сталося".

"Я думаю, що причиною, чому ця книжка стала така знаменита, було збурення, викликане війною у В'єтнамі. Багато людей направду займали антиурядову позицію та удавалися до наркотиків, які мали приносити їм утіху. І я гадаю, що книжка Карлоса надала певне наукове обґрунтування їхньому пошуку задоволення."

Д-р Майкл Вінкелмен про першу книжку Кастанеди:

"Шаманізм ґрунтується на світі духів, і духи дають навчання, вони надають інформацію, дають навички, вони можуть бути чимось на кшталт продвинутої системи попередження. Духи приходять і кажуть вам, що відбуваються певні речі."

Dr. Lyle Steadman sobre el primer libro de Castaneda:

"Encontré con Carlos por primera vez en la universidad de Los Angeles. Y era sencillamente un tipo muy agradable con el que daba gusto estar. Era muy racional y lógico. Pero como muchos de los que se habían graduado no tuvo una idea clara de a dónde iba y simplemente disfrutaba del ambiente y de la gente de la universidad."

"Una vez sacó este manuscrito sucio, envuelto y manoseado y dijo: 'Tome, podría leer este trozo de caca'?"

[Pero entonces la tesis de Carlos Castaneda fue aceptada por la imprenta de la universidad de California y publicada en 1968]

"Me asombré mucho, no pensé que Carlos conseguiría publicar ese libro. Y a partir de ahí no hay límite para lo que pasó."

"Creo que la razón por la que el libro se hizo tan famoso fue incitado por la guerra de Vietnam. Muchísima gente tomaron postura en contra de lo establecido y se fueron con las drogas para encontrar placer. Y me parece que el libro de Carlos le dio un valor científico a la búsqueda de placer.

Dr. Michael Winkleman sobre el primer libro de Castaneda:

"El chamanismo está basado en el mundo de los espíritus. Los espíritus facilitan entrenamiento. Ellos dan información, dan habilidades, ellos pueden ser como un sistema de alarma avanzado. Los espíritus vienen y revelan las cosas que están pasando."

"A key to his contributions was the notion that our ordinary reality was not the real reality but rather something that we had learned to perceive as members of our culture. And while this notion is customary in anthropology, he took it to an extreme suggesting that there are totally different realities that can be experienced if one applies awareness and intention."

Margaret Runyan [reading a letter from Carlos]:

"Dearest Margarita, I was unable to write sooner because I've just arrived from a three-week fieldwork in southern Mexico."

C.J. [showing letters and postcards with stamps]:

"This is a postcard from Sonora, Mexico, and it says, 'I have been here in Mexico for a while now. Take care. Ciao. See.'"

Margaret Runyan about Richard de Mille's accusation that Castaneda invented everything:

"He thought that Carlos made it up. And I know that he didn't, I know that he went on those trips and everything. And I know that it's true."

C.J. about de Mille's insinuations that there were no field notes:

"There were boxes and boxes and boxes of field notes at his house in Westwood. Richard de Mille is absolutely wrong."

"Ключовою в його внеску була ідея того, що наша звичайна реальність не є реальною дійсністю, а скоріше чимось таким, що ми навчилися сприймати як члени нашої культури. І хоча ця ідея є звична в антропології, він розвинув її до найвищого ступеня, говорячи про те, що існують реальності, цілковито відмінні від нашої, які можна досвідчити, якщо застосовувати усвідомленість і намір."

Маргарет Раньян [читає листа від Карлоса]:

"Дорога Маргарито, я не мав змоги написати раніше, бо щойно приїхав з тритижневої польової роботи в південній Мексиці."[106]

Сі Джей [показуючи листівки з марками]:

"Це листівка із Сонори, Мексика, і там написано: «Я вже деякий час тут, у Мексиці. Будьте обережні. Чао. Побачимося»."

Маргарет Раньян про звинувачення Річарда де Мілля щодо того, що Кастанеда все вигадав:

"Він думав, що Карлос вигадав це. А я знаю, що він цього не вигадував. Я знаю, що він вирушав у ці подорожі й усе таке, і знаю, що все це правда."

Сі Джей про інсинуації де Мілля щодо відсутності польових нотаток:

"У його будинку у Вествуді була сила-силенна, цілі стоси коробок із польовими нотатками. Річард де Мілль абсолютно неправий."

"Una clave de su contribuciones era la percepción de que nuestra realidad ordinaria no era la realidad verdadera, sino más bien algo que habíamos aprendido a percibir como miembros de nuestra cultura. Y aún ve ese punto de vista es algo habitual en la antropología, él lo llevó a un extremo sugiriendo que existen realidades totalmente diferentes se pueden experimentar si se aplican conciencia y intención."

Margaret Runyan [leyendo una carta de Carlos]:

"Bellissima Margarita, no he podido escribir antes porque acabo de llegar de tres semanas de trabajo de campo en el sud de México."

C.J. [mostrando cartas y postales con sellos]:

"Ese es una postal desde Sonora, México, y dice: 'He estado aquí en México una temporada. Cuidaos. Ciao. Nos vemos.'"

Margaret Runyan sobre la acusación de Richard de Mille de que Castaneda inventó todo:

"Él pensó que lo de Carlos fue un montaje. Y yo sé que no lo fue, ha ido a todos esos viajes. Y yo sé que es verdad, sabe usted."

C.J. sobre las insinuaciones de De Mille de que no había notas de campo:

"Había cajas y cajas y cajas de notas de campo en su casa en Westwood. Richard de Mille está absolutamente equivocado."

[106] Фотографії фрагментів цього листа і листівки, про яку розповідає Сі Джей нижче, вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

C.J. about his trips with Castaneda and meeting with an old native American Indian:

"I would go with him on a lot of his field trips and spend a lot of time with him. We would take trips to Topanga canyon and to Mexico, and I would actually be I guess his little apprentice. I did remember meeting a native American Indian in the desert. I was really little, I don't know that his name was don Juan."

Dr. Margarita Nieto about de Mille's most damning criticism that don Juan could not be a Yaqui because the Yaquis do not use peyote:

"Don Juan had been exposed to many, many customs and traditions throughout Mexico because he had travelled extensively through Mexico. He was not a Yaqui who had never traveled outside of his territory nor traveled far from his group."

"I do think don Juan Matus existed. I do not think the character is far-fetched nor do I think he is an invention."

Dr. Lyle Steadman about Castaneda and drugs:

"I mean, here's Carlos, he wouldn't touch beer, for example. He wouldn't touch it then, and he wouldn't touch it later, when I saw him later. He's just not a fellow who seems to be interested in drugs or anything like that."

Сі Джей про свої поїздки з Кастанедою та зустріч зі старим американським індіанцем:

"Я вирушав разом із ним у багато його польових мандрівок і проводив із ним багато часу. Ми вирушали в подорожі до каньйону Топанґа й до Мексики, і я фактично був, я гадаю, його маленьким учнем. Я дійсно пам'ятаю зустріч із корінним американським індіанцем у пустелі. Я був справді малий, я не знаю, чи його ім'я було дон Хуан[107]."

Д-р Маргарита Ньєто про головний викривальний аргумент де Мілля, мовляв, дон Хуан не може бути індіанцем я́кі тому, що я́кі не вживають пейот:

"Дон Хуан зазнавав впливу багатьох, багатьох звичаїв і традицій по всій Мексиці, оскільки він багато подорожував Мексикою. Він не був індіанцем я́кі, котрий ніколи не виїздив за межі своєї території і не подорожував далеко від своєї групи."

"Я справді вважаю, що дон Хуан Матус існував. Я не думаю, що ця постать притягнута за вуха, і я не вважаю його вигадкою."

Д-р Лайл Стедмен про Кастанеду і наркотики:

"Я маю на увазі, ось Карлос, він ніколи не торкався пива, наприклад. Він не торкався його тоді й не торкався пізніше, коли я бачив його пізніше. Він просто не той хлопець, якого б цікавили наркотики чи щось подібне."

C.J. sobre sus viajes con Castaneda y su encuentro con un viejo indio nativo americano:

"Iba con él a varios viajes de campo y estuve mucho tiempo con él. Y hicimos viajes a Topanga cañón y a Mexico, y de hecho estuve como su pequeño aprendiz. Recuerdo encontrar un indio nativo americano en el desierto. Yo era realmente chico. No lo sabía que su nombre era don Juan."

Dr. Margarita Nieto sobre la crítica más condenatoria de De Mille de que don Juan no podía ser un yaqui porque los yaquis no usan peyote:

"Don Juan había estado expuesto a muchas costumbres y tradiciones por todo México porque había estado viajando mucho. No era Yaqui que nunca había salido de su territorio y ha estado lejos de su grupo."

"Yo creo que don Juan Matus existió, ni creo que el personaje sea ficticio ni creo que sea una invención."

Dr. Lyle Steadman sobre Castaneda y las drogas:

"Pues aquí está Carlos, él no tocaría una cerveza por ejemplo. No la tocaba entonces ni después cuando le vi más tarde. No parecía ser un tipo interesado en drogas ni nada parecido."

[107] Крім прийомного сина Кастанеди, про свої особисті зустрічі на початку 1970-х рр. зі старим індіанцем (котрого, як вони дізналися пізніше, Кастанеда у своїх книжках називав доном Хуаном) повідомляли також такі відомі публічні особи, як Антоніо Карам (Antonio Karam) і Соледад Руїс (Soledad Ruiz).

Dr. Michael Winkleman about Castaneda and drugs:

“Jimson weed is a very powerful substance. Very dangerous, it produces deaths every year in the United States. Like other hallucinogens it can produce visionary experiences but it can also have a lot of toxic effects on the body.”

“The plants were basically designed to break down his defenses, break down his world view, sort of to stop his descriptions of reality in order to allow him to perceive the world in a different way.”

C.J. about Castaneda and drugs:

“He was afraid those hallucinogens are not something that he had done prior in his life. So he was scared out of his mind.”

Dr. Margarita Nieto about Castaneda’s fear to lose his sanity:

“And he’s terrified, he’s absolutely terrified, he is so devastated and so shaken by this, that he knows that is the end of the 4 to 5-year apprenticeship that he describes in *The Teachings of Don Juan*.”

Margaret Runyan about Castaneda’s transformation into a crow:

“He said he turned into a crow one time. Did you read that? And I never see a crow fly over that I don’t talk to it and call it ‘Carlos’.”

Д-р Майкл Вінкелмен про Кастанеду і наркотики:

“Дурман — це дуже потужна речовина. Він дуже небезпечний і щороку призводить до смертей у Сполучених Штатах. Як і інші галюциногени, він може спричиняти візіонерські досвіди, але також може мати багато токсичних ефектів на людське тіло.”

“Ці рослини головним чином призначалися для того, щоб зламати його захист, зруйнувати його світогляд, певним чином зупинити його описи реальності, аби дозволити йому сприймати світ в інший спосіб.”

Сі Джей про Кастанеду і наркотики:

“Він боявся, що ці галюциногени не є чимось, що він робив раніше у своєму житті. Тож він був наляканий до божевілля.”

Доктор Маргарита Ньєто про страх Кастанеди втратити свій розум:

“І він нажаханий, він абсолютно нажаханий, він такий спустошений і настільки приголомшений цим, що знає: це кінець його 4–5-річного навчання, яке він описує в «Ученні дона Хуана».”

Маргарет Раньян про перетворення Кастанеди на ворону:

“Він сказав, що одного разу перетворився на ворону. Ви читали це? І щоразу, коли я бачу ворону, яка пролітає наді мною, я завжди розмовляю з нею і кличу її «Карлос».”

Dr. Michael Winkleman sobre Castaneda y las drogas:

“La *Datura* es una sustancia muy poderosa, muy peligrosa, produce muertes cada año en los Estados Unidos. Como otros alucinógenos puede producir efectos visionarios pero también puede tener efectos muy tóxicos para el cuerpo.”

“Las plantas estaban básicamente diseñadas para romper sus defensas y su visión del mundo, parar su descripción de la realidad para percibir el mundo de una forma distinta.”

C.J. sobre Castaneda y las drogas:

“Él tenía miedo. Estos alucinógenos no eran algo que él hubiera hecho con anterioridad en su vida. Así que simplemente estaba muerto de miedo.”

Dr. Margarita Nieto sobre el miedo de Castaneda a perder su cordura:

“Él está aterrorizado, totalmente aterrorizado, está desgastado y profundamente conmovido, y sabe que este es el final del aprendizaje de cuatro años que describe en *Las enseñanzas de don Juan*.”

Margaret Runyan sobre la transformación de Castaneda en cuervo:

“Él dijo que una vez se había convertido en el cuervo. Leyó usted eso? Y siempre cuando veo pasar un cuervo le habló y le llamo Carlos.”

Dr. Margarita Nieto about the Castaneda's vision of a books thief in the UCLA library during his experience with Jimson weed and lizards:

"After this vision, this person was caught at the UCLA library and sentenced to prison and made to pay an enormous fine for having done this."

Dr. Margarita Nieto about Castaneda's research methods and their value:

"Carlos Castaneda in a sense created an academic transgression by breaking the boundaries between the observer and the participant. In social science, you are not supposed to do that. You are supposed to simply observe, be a witness, write about something, and then leave."

Dr. Michael Winkleman about Castaneda's research methods and their value:

"Castaneda went native. He went and apprenticed himself to a religious practitioner and followed relatively exclusively the training under that single individual. Most anthropologists don't take that in-depth approach to studying one very narrow aspect of the culture."

"Well, one of the things that anthropologists have often had to do in order to protect the people that help them learn about the culture is to give their key informants some kind of anonymity, and sometimes disguising entire cultures, giving them fictitious names."

Д-р Маргарита Ньєто про видіння Кастанеди під час досвіду з дурманом і ящірками, у якому він побачив крадія книжок з університетської бібліотеки:

"Після цього видіння, ту людину спіймали в бібліотеці УКЛА й засудили до відбування покарання у в'язниці, а також до сплати величезного штрафу за те, що він зробив."[108]

Д-р Маргарита Ньєто про Кастанедові методи досліджень та їхню цінність:

"Карлос Кастанеда, в певному сенсі, створив академічну трансгресію, зруйнувавши межі між спостерігачем та учасником. У соціальній науці від вас не очікують таких дій. Від вас очікують, що ви будете просто спостерігати, будете свідком, писатимете про щось, а потім підете геть."

Д-р Майкл Вінкелмен про Кастанедові методи досліджень та їхню цінність:

"Кастанеда повністю занурився в іншу культуру. Він пішов учнем до ревного практикувальника і навчався майже виключно в цієї єдиної людини. Більшість антропологів не застосовують настільки глибокого й ретельного підходу до вивчення одного дуже вузького аспекту культури."

"Ну, одна з речей, які антропологам часто доводиться робити, щоб захистити людей, котрі допомагають їм дізнатися про свою культуру, — це надати своїм ключовим інформаторам певну анонімність, іноді роблячи невпізнанними цілі культури, даючи їм вигадані імена."

Dr. Margarita Nieto sobre la visión de Castaneda de un ladrón de libros en la biblioteca de UCLA durante su experiencia con la Datura y las lagartijas:

"Después de estas visiónes esta persona fue detenida en la biblioteca de la universidad de Los Ángeles y mandado a la cárcel. Tuvo que pagarse enormes sumas por haber hecho esto."

Dr. Margarita Nieto sobre los métodos de investigación de Castaneda y su valor:

"Carlos Castaneda en esencia creó una transgresión académica por romper las barreras entre el observador y el participante. En las ciencias sociales se suponía que no debía hacer esto. Debía simplemente observar, ser testigo, escribir sobre algo y luego irse."

Dr. Michael Winkleman sobre los métodos de investigación de Castaneda y su valor:

"Castañeda se hizo nativo porque hoy se hizo aprendiz de una práctica religiosa y siguió exclusivamente el entrenamiento de ese individuo. La mayoría de los antropólogos no llegan a acercarse en profundidad a un aspecto reducido de la cultura."

[108] Див. опис цього досвіду ворожіння з травою диявола та ящірками на стор. 176–79 цього тому («Вчення дона Хуана», Розділ 5).

"To me there are too many universal truths embodied in what Castaneda reveals. So whether or not every conversation was, you know, a faithfully recorded conversation — I don't think it's the point. I think the real question that we have to ask is: 'How does Castaneda expand our understanding of human nature, of reality?'"

Dr. Margarita Nieto about Castaneda after the don Juan's departure:

"Carlos Castaneda becomes a being like don Juan. He is a shaman, and the term that is specifically used in the books is the term *nagual* which means a being with enormous energy, a leader who can lead a group to freedom."

"You would be able to travel among galaxies and constellations and black holes and planets, and it wouldn't be your body anymore — it's your awareness that's able to take in all of this magnificence."

Various practitioners about Castaneda at the Tensegrity classes:

"He was teaching maybe seven–eight hundred people at a time. All in the room, all doing the same thing at the same time. So it's like a very large exercise class."

"The first time I saw Castaneda, this little Mexican-looking man comes in front of the class, and somebody took me by the arm and said, 'Can I introduce you to Carlos Castaneda?' And I almost shit in my pants because this was Castaneda who was upfront and who had been upfront doing these movements all the time, and I thought it was just this little Mexican guy, this little brown guy."

"Для мене існують занадто багато універсальних істин, втілених у тому, що розкриває Кастанеда. Тож, знаєте, чи була кожна розмова достовірно записаною розмовою — я не думаю, що то є головне питання. На мою думку, справжнє запитання, яке ми маємо поставити, таке: «Як Кастанеда розширює наше розуміння людської природи, реальності?»"

Д-р Маргарита Ньєто про Кастанеду після відходу дона Хуана:

"Карлос Кастанеда стає істотою, як дон Хуан. Він шаман, і термін, який особливо використовується в його книжках, це термін *нагваль*, що означає істоту з величезною енергією, лідера, який може повести групу до свободи."

"Ви матимете змогу подорожувати серед галактик і сузір'їв, чорних дір і планет, і це більше не буде ваше тіло — це ваше усвідомлення, яке здатне сприймати всю цю пишноту."

Різні практикувальники про Кастанеду на класах тенсеґріті:

"Він навчав, можливо, 700–800 людей водночас. Усі в приміщенні, всі одночасно роблять те саме. Тож це схоже на дуже великий клас на уроці фізкультури."

"Коли я вперше побачила Кастанеду, як цей маленький чоловік мексиканської зовнішності виходить перед класом, і хтось взяв мене під руку й сказав: «Хочеш я відрекомендую тебе Карлосу Кастанеді?» І я мало не всралася, бо той чоловік попереду був Кастанеда, і він весь час робив ці рухи перед класом, а я вважала, що то просто якийсь маленький мексиканський хлопець, якийсь дрібнорослий смаглявий хлопець."

"Para mí hay demasiadas verdades universales incluidas en lo que Castaneda revela. Así que no creo que tenga importancia el hecho de si cada conversación haya sido apuntada fielmente. Sino de lo que nos tenemos que dar cuenta es de cómo Castaneda expande la comprensión de la naturaleza humana, de la realidad."

Dr. Margarita Nieto sobre Castaneda después de la partida de don Juan:

"Carlos Castaneda se convierte en un ser cómo don Juan. Él es un chamán y el término que es usado específicamente en los libros es *nahual*, lo que significa un ser con una energía enorme, un líder que es capaz de llevar a un grupo a la libertad."

"I thought he was just alive, he was spontaneous and charming, and he was very funny."

"He was a comic, he was an actor, he had terrific coordination, and charismatic beyond expression."

"I loved his idea of that there's more out there in the world than we can actually see."

"And Carlos promised that he would teach us, and show us..."

"He had claimed he was going to take a group of people with him and off into infinity, and they weren't going to die, they weren't going to leave their bodies behind."

"These were people that had severed ties with their family and friends. They all changed their names. They changed their names like dirty underwear."

"I dreaded the moment where Carlos would tell me to relinquish the relationship to my daughter because I would never do it. You know, that was one thing I would never do."

"Я вважала, що він дуже жвавий, він був спонтанний і чарівний, і він був дуже кумедний."

"Він був комік, він був актор, він мав надзвичайну координацію, і він був такий харизматичний, що цього неможливо описати."

"Я любила його ідею, що у світі є значно більше всього, ніж ми насправді можемо бачити."

"І Карлос обіцяв, що він навчить нас і покаже..."

"Він стверджував, що збирається взяти групу людей із собою та в нескінченність, і вони не помруть, вони не залишать свої тіла позаду."

"Це були люди, які розірвали зв'язки зі своїми родинами та друзями. Вони усі змінили свої імена. Вони змінювали свої імена, як брудну білизну."

"Я страшенно боялася моменту, коли Карлос скаже мені відмовитись від стосунків із моєю дочкою, бо я б ніколи цього не зробила. Знаєте, це було те, чого я ніколи б не зробила."

C.J. about his last meeting with Castaneda:

"The last time that I actually saw him alive he had me write down my phone number and give it to him, and he put it in his shirt pocket. When the witches got in the van with him, I saw the driver of the van reach across into my dad's shirt pocket, pull it out and wad it up and throw it out of the window. That's the last time I ever saw my father alive."

Сі Джей про останню зустріч з Кастанедою:

"Востаннє, коли я дійсно бачив його живим, він сказав мені записати мій номер телефону й дати йому, і він поклав його до кишені своєї сорочки. Коли відьми сіли разом із ним у фургон, я побачив, як водій фургона простягнув руку до кишені сорочки мого тата, витягнув папірця з телефоном, зім'яв його і викинув через вікно. Це був останній раз, коли я бачив мого батька живим."[109]

C.J.sobre su último encuentro con Castaneda:

"La última vez que le vi vivo me hizo apuntar mi número de teléfono, lo cogió y lo puso en su bolso. Esa fue la última vez que vi vivo a mi padre jamás."

[109] Наголос на слові «живий» імовірно був пов'язаний з тим фактом, що Сі Джей мав видіння Кастанеди в ніч його смерті. Він побачив батька молодим і з усмішкою, як колись у його дитинстві, і Кастанеда підморгнув йому перед тим як зникнути [зі слів Сі Джея у статті Томаса Роппа «Маргарет та Ейдріен: справжня сім'я Карлоса Кастанеди» (Margaret and Adrian: Carlos Castaneda's Real Family)].

Margaret Runyan about her last meeting with Castaneda:

"I walked up to those women, those weird, tall, big women that looked like men, they were strange. And I said, 'Do you know who I am?' And they said, 'Yes, we do. You're Margaret.' And I said, 'I want to see Carlos.' And they said, 'Well, I'm sorry, but you can't see him.' And I said, 'You bet he's going to see me and I'm going to stand here and I'm not leaving until I see him. And I'll talk to him.' And finally he came over to me and I was so happy to see him. And I said, 'Carlos, I bought two books and I want you to sign them'. And he said, 'Oh, Miss Runyan,' he said, 'my hands are too tired.' He said, 'I can't write at all'. He stood there and looked at me for a long time. And as he walked away he threw me kisses and walked backwards. That's the last time I ever saw him."

Маргарет Раньян про останню зустріч із Кастанедою:

"Я підійшла до тих жінок, до тих дивних високих жінок, що виглядали як чоловіки, вони були дивні. І я сказала: «Ви знаєте, хто я?» Вони відповіли: «Так, знаємо. Ви Маргарет». І я сказала: «Я хочу побачити Карлоса». І вони сказали: «Ну, вибачте, але ви не можете його побачити». І я сказала: «Можете бути певні, що він побачить мене, і я стоятиму тут і не піду, поки не побачу його. І я поговорю з ним». І нарешті він підійшов до мене, і я була така рада його бачити. І я сказала: «Карлосе, я купила дві книжки і хочу, щоб ти підписав їх». А він сказав: «Ох, міс Раньян, — сказав він, — мої руки занадто втомлені». Він сказав: «Я зовсім не можу писати»[110]. Він стояв там і довго дивився на мене. І коли він ішов до машини, то посилав мені повітряні поцілунки і йшов, повернувшись до мене обличчям. Це був останній раз, коли я бачила його."

Margaret Runyan sobre su último encuentro con Castaneda:

"Me acerqué a esas mujeres, esas mujeres extrañas, altas y grandes que parecían hombres. Y les dije: 'Saben quién soy?' Y ellas me dijeron: 'Sí lo sabemos. Eres Margaret'. Y les dije: 'Yo quiero ver a Carlos'. Y ellas dijeron: 'Lo sentimos pero no le puede ver'. Y yo les dije: 'Apuesto que él me va a recibir. Me quedo aquí y no me voy hasta que no le haya visto y hablado con él'. Y finalmente vino, y yo estaba tan feliz de verle. Y le dije: 'Carlos, he comprado dos libros y quiero que me los firmes'. Y él dijo: 'Estoy muy mal y mis manos están demasiado cansadas, no puedo escribir en absoluto'. Estuvo ahí y me miró un largo rato. Y cuando se fue me tiró besos andando hacia atrás, y esa fue la última vez que le vi."

[110] За твердженням Маргарет, це сталося восени 1993 року після однієї з багатьох лекцій Карлоса Кастанеди в книгарні «Фенікс» у Санта-Моніці, приблизно через 1–2 місяці після виходу друком його дев'ятої книжки «Мистецтво сновидства». Кастанеда прочитав там блискучу 3-годинну лекцію і був, за її словами, «в дуже добрій формі». Хоча його фраза про «втомлені руки, які не можуть писати» дисонує з цим фактом, вона послужила підставою для заяв огудників Кастанеди, що «Мистецтво сновидства» й усі наступні тексти написав не він, а його щойнонабрані учні з «Кліргрін», що Кастанеда привласнив собі чуже авторство і що він не міг написати свої останні книжки через тривалу фізичну немічність, сліпоту, втрату пам'яті і коматозний стан. Ці звинувачення суперечать відомим фактам активної публічної діяльності, яку Кастанеда вів принаймні до літа 1997 року, виступаючи з лекціями й проводячи семінари, вечірні та недільні класи тощо. Також відома заява близької подруги Кастанеди й виконавиці духівниці щодо його майна Дебори Друз про те, що Кастанеда продовжував писати до самого кінця. Є свідчення про наявність рукописів принаймні двох закінчених книжок Кастанеди, які корпорація «Кліргрін» вирішила не публікувати, замовчуючи навіть самий факт їхнього існування. За понад 20 років, що минули з часу відходу Кастанеди, жоден із претендентів на авторство його книжок, включно з нинішніми членами «Кліргрін», не опублікував жодного рядка власного тексту.

MICHAEL KORDA

ANOTHER LIFE

A MEMOIR OF CARLOS CASTANEDA

[*Michael Korda (born in 1933 in England) is a writer and novelist who most of his life was involved with the Simon & Schuster in New York City. Over forty years he was editor-in-chief of the publishing house and one of the most influential people in the publishing business. He bought the hardback rights for S&S to "The Teachings of Don Juan", and served as the "editor" for Castaneda's string of books for S&S. Influenced by Castaneda's ideas, in 1975 he wrote a book "Power! How to get it, How to use it!" — a 270-page practical guide that became a best-seller. Castaneda often referred to Korda in Sunday sessions, generally in unflattering references to how aged he had become, and to Korda's more recent career as a "prostate cancer activist". The following is the Castaneda-dedicated excerpt from Chapter 20 of Michael Korda's "Another Life: A Memoir of Other People" published in 1999.*]

Perhaps as a reward for service above and beyond the call of duty in England, Dick shortly afterward encouraged me to go to Los Angeles, partly to mend fences with Irving Wallace, Harold Robbins, and the Durants, partly in the belief, common to all those who live on the East Coast, that California is full of interesting new writers who don't have a New York agent. In those days, before the advent of the chain stores, I considered it part of my job to visit local bookstores and schmooze with the owners, a breed only slightly more pessimistic than dirt farmers, who blamed

МАЙКЛ КОРДА

ІНШЕ ЖИТТЯ

СПОГАДИ ПРО КАРЛОСА КАСТАНЕДУ

[*Майкл Корда (нар. у 1933 році в Англії) — письменник-романіст, видавець. Майкл Корда більшу частину свого життя був пов'язаний із видавництвом «Саймон енд Шустер» у Нью-Йорку. Протягом понад сорока років він був його головним редактором й одним із найвпливовіших людей у книговидавничому бізнесі. Корда придбав права на видання «Вчення дона Хуана» у твердій обкладинці й виконував роль «редактора» низки книжок Кастанеди для «Саймон енд Шустер». Під впливом ідей Кастанеди, у 1975 році він написав книжку «Сила! Як її здобути, як її використовувати!» — практичний посібник на 270 сторінок, що став бестселером. Кастанеда часто згадував Корду на недільних класах, загалом несхвально вказуючи на те, як він зістарився, і на його пізнішу кар'єру «активіста раку простати». Далі наводиться присвячений Кастанеді фрагмент із розділу 20 книжки мемуарів Майкла Корди «Інше життя: спогади про інших людей», що вийшла друком у 1999 році.*]

Можливо, щоб винагородити мене за роботу, яка виходила за межі моїх прямих посадових обов'язків в Англії, Дік незабаром схилив мене поїхати до Лос-Анджелеса, частково встановити дружні відносини з Ервінґом Волесом, Гаролдом Роббінсом і Дюрантами, частково у сподіванні, притаманному всім мешканцям східного узбережжя, що в Каліфорнії повно цікавих нових письменників, які не мають нью-йоркського агента. У ті дні, до появи мережних магазинів, я вважав частиною своєї роботи відвідувати місцеві книгарні й спілкуватися з їхніми власниками, типажами лише трохи

the publishers for most of their misfortunes, despite having the only product that can be returned unsold months, even years, after they have received it and for full credit. Given this, it has always been hard to understand how it is possible to lose money selling books, but most booksellers skated on the thin edge of bankruptcy. The visit of a book publisher always brought out the gloomiest side of them—here, after all, was, in their eyes, the person responsible for all their woes—so I usually approached any bookstore with a sinking heart. I usually asked if anything was selling, in the hope of at least hearing something cheerful, and this time, from bookstore to bookstore throughout Beverly Hills and Brentwood, the surprising answer was that something was indeed selling like crazy. Needless to say, it wasn't an S&S book, nor a book from any of the major East Coast publishers that had brought a ray of sunshine to the lives of the booksellers of Southern California—it was a paperback from the University of California Press, and it was selling so fast that they couldn't keep it in stock. Intrigued, I tried to buy a copy, but the booksellers were not exaggerating for once: There were none available. In the end, I managed to borrow a well-thumbed copy from one of the clerks at the Pickwick Book Store on Sunset Boulevard and took it back to the Beverly Hills Hotel, where I read it in one gulp, with absolute fascination.

The book was *The Teachings of Don Juan* by a UCLA professor of anthropology named Dr. Carlos Castaneda, and it purported to tell of his initiation into a peyote cult by a Yaqui shaman named don

песимістичнішими, ніж фермери-одинаки, котрі звинувачували видавців у більшості своїх невдач, не зважаючи на роботу з одним-єдиним продуктом, який можна в разі непродажу повертати через місяці, навіть роки, після отримання, та ще й з повною компенсацією. Тож завжди було складно зрозуміти, як можна втратити гроші, продаючи книжки, але більшість книгарів балансували на тонкій межі банкрутства. Візит книговидавця завжди викривав найпохмурішу їхню сторону — зрештою, ось перед ними, як вони це бачили, людина, відповідальна за всі їхні біди — тож я зазвичай підходив до всіх книжкових крамниць зі стиснутим серцем. Я звичайно питав, чи щось продавалося, у сподіванні принаймні почути щось підбадьорливе, і цього разу, від книгарні до книгарні у Беверлі Гілз і Брентвуді, дивною відповіддю було те, що щось дійсно продавалося божевільними темпами. Немає потреби казати, що це була не книжка «Саймон енд Шустер», і не книжка від якогось із відомих видавців східного узбережжя, що принесла промінь світла в життя книгарів південної Каліфорнії — це було видання у м'якій обкладинці, надруковане видавництвом Каліфорнійського університету, і воно продавалося так швидко, що його не встигали підвозити. Заінтригований, я спробував купити один примірник, але книгарі не перебільшували: в наявності нічого не було. Зрештою, мені вдалося позичити добряче замусолений примірник в одного з продавців у Піквікській книгарні на бульварі Сансет. Я приніс його до готелю Беверлі Гілз, де й прочитав за одним присідом, абсолютно зачарований.

Цією книжкою було «Вчення дона Хуана» викладача антропології Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі на ім'я Карлос Кастанеда, і вона мала на меті розповісти про його ініціацію в культ пейоту

Juan. In the drug-obsessed culture of the late sixties and early seventies, it was hardly surprising that Castaneda's doctoral thesis should have broken out of the academic world to become a local best-seller, though it was very possibly the first (and last) doctoral thesis in history to do so.

In later years, when Castaneda had become a kind of guru to a whole generation of college kids and his books had sold in the millions of copies, he was to take on a kind of mystic significance—indeed, when *Time* did a cover piece on him (albeit with a smudged and unrecognizable portrait of him, since he refused to be photographed or drawn), they portrayed him, perhaps inadvertently, as a mystery man and tried in vain to pin down his exact identity, as if it mattered. By that time, there were false Castanedas appearing on campuses all over the country, like false czars in Russia, and Castaneda was being sighted in all sorts of improbable places by people who swore that he was tall or blue-eyed or a kind of hippie god, with long hair and fringed clothing. Nobody laughed harder at this deification than Castaneda himself—Carlitos, as he often referred to himself slyly, as if he were the modern equivalent of the sorcerer's apprentice, which was not, in fact, too far from the truth and which explained a great deal of the literary appeal of his early books. On one level, at least, they formed a kind of bildungsroman in which don Juan played the cunning sorcerer-teacher and Carlitos the bumbling, naive, and eternally hopeful apprentice. There was a side to Castaneda's work that appealed to the same needs in young people as J. R. R. Tolkien's The Lord of the Rings and T. H. White's The Sword in the Stone. The elements were all there: adven-

шаманом я́кі на ім'я дон Хуан. В культурі кінця шістдесятих – початку сімдесятих, поведеної на наркотиках, було не дуже дивно, що докторська дисертація Кастанеди вийшла за академічні межі й стала місцевим бестселером, хоча, дуже можливо, це була перша (і остання) така дисертація в історії.

У пізніші роки, коли Кастанеда став чимось на кшталт гуру для цілого покоління учнів коледжів, а його книжки продавалися вже мільйонними накладами, він набув такого собі містичного ореолу — насправді, коли журнал «Тайм» надрукував його портрет на першій обкладинці (хоча й із невиразним та невпізнаваним обличчям, бо той не дозволяв себе фотографувати чи малювати), вони зобразили його (може, ненавмисно) як загадкову людину й марно намагалися точно визначити його особу, «пришпилити» до чогось, ніби це мало якесь значення. На той час фальшиві кастанеди з'являлися в кампусах по всій країні, як фальшиві царі на Росії, і Кастанеду бачили в усіх неймовірних місцях люди, які присягалися, що він був високий чи блакитноокий або якийсь бог гіпі, довговолосий і в одязі з бахромою. Ніхто не сміявся з цього обоготворення більше, ніж сам Кастанеда — Карлітос, як він часто називав себе з лукавим виразом обличчя, ніби він був сучасним еквівалентом учня мольфара, що не було, по правді, далеким від істини та значною мірою пояснювало літературну привабливість його ранніх книжок. З одного боку, принаймні, вони сформували щось на кшталт виховного роману, в якому дон Хуан грав роль хитрого мольфара-вчителя, а Карлітос — невмілого, наївного учня, сповненого нездійсненних сподівань. Був такий аспект у працях Кастанеди, який відповідав тим самим потребам молоді, що й «Володар перснів» Джона Роналда Руела Толкієна та «Кам'яний меч» Теренса Генбері Вайта. Усі

ture, sorcery, the hard path to knowledge on which a young man risks everything to learn wisdom from his teacher. Castaneda was a kind of real—life hobbit, following the path laid down by the mysterious sorcerer Gandalf, or, in another context, the young Arthur seeking the wisdom of Merlin. Perhaps without knowing what he was doing, Castaneda had touched upon a surefire theme for a best-seller, even without the peyote lore, which was to give his work an extra allure of the forbidden and dangerous.

That Castaneda was a real person and not, as some suspected, a literary invention was apparent the next morning, when I called the university and was connected directly to his office. The voice that greeted me was rich, modulated, and had a slight Hispanic accent. I expressed my enthusiasm for his book and my desire to meet him. He chuckled. "I would be happy to," he said, "but first you ought to talk to my agent. You see, I am a *pushover*, but *he* is really fierce and mean, so I have to be careful not to anger him." I asked who his agent was. To my surprise, it was Ned Brown, whom I knew. Brown was a diminutive man with a choleric red complexion and a white mustache who had modeled himself somewhat on Irving Lazar. No spring chicken himself, Brown had been an agent for decades and was one of the few in Los Angeles who handled book writers, as opposed to screenwriters. He was Jackie Collins's agent at the time, and the fact that Castaneda had somehow found his way to Ned Brown seemed an indication that he was not as unworldly as his book made him out to be.

I contacted Brown immediately, who told me that his desk was piled sky-high with offers, but if I wanted to meet with his

елементи наявні: пригоди, мольфарство, важкий шлях до знання, на якому молодик ризикує усім задля отримання мудрості від учителя. Кастанеда був ніби живий гобіт, який іде стежкою, вказаною загадковим мольфаром Ґандалфом, або, в іншому контексті, молодим Артуром, що шукає мудрості Мерліна. Можливо, не знаючи, що він робить, Кастанеда торкнувся гарантованої для бестселера теми, навіть і без знання про пейот, яке надало його твору додаткової привабливості забороненого та небезпечного.

Те, що Кастанеда був реальною особою, а не літературною вигадкою, як дехто підозрював, стало очевидним наступного ранку, коли я зателефонував до університету й мене напряму з'єднали з його кабінетом. Голос, який мене привітав, був виразний, модульований і мав легкий латиноамериканський акцент. Я виказав свій ентузіазм стосовно його книжки та своє бажання зустрітися з ним. Він хихотнув. "Залюбки, — сказав він, — але спершу вам слід поговорити з моїм агентом. Розумієте, я *легка здобич*, а ось *він* справді лютий і злий, тож я мушу бути обережним і не гнівати його". Я спитав, хто його агент. На мій подив, ним був Нед Браун, якого я знав. Браун був миршавий чоловічок із обличчям холерично-червоного кольору та з білими вусами, який частково копіював Ервіна Лазара. Сам не новачок, Браун мав кількадесятирічний досвід роботи агентом і був одним із небагатьох у Лос-Анджелесі, хто мав справу з авторами книжок, а не зі сценаристами. Він тоді був агентом Джекі Коллінз, і той факт, що Кастанеда якимось чином вийшов на Неда Брауна, видавався свідченням того, що він був не такий уже відірваний від світу, як можна було подумати на підставі його книжки.

Я одразу зв'язався із Брауном, який сказав мені, що його стіл завалений до неба пропозиціями, однак якщо я хочу зустрітися

author, it was OK with him. He had already talked to Castaneda (who was either quick on the phone or possessed don Juan's telepathic powers), and I was to wait in the parking lot of my hotel at eight tonight. How would I recognize Castaneda? I asked. Brown gave a mirthless laugh. "Don't worry," he said. "He'll recognize *you*."

At the appointed time, I stood in the parking lot, scanning the people in arriving cars for anyone possibly resembling Castaneda. Most of the cars were limos, disgorging plump, middle-aged men escorting young starlets—hardly Castaneda's style, I guessed. A neat Volvo pulled up in front of me, and the driver waved me in. He was a robust, broad-chested, muscular man, with a swarthy complexion, dark eyes, black, curly hair cut short, and a grin as merry as Friar Tuck's, displaying perfect teeth. I got in, and we shook hands. He had a firm handshake. The hands, I noticed, were broad, strong, with blunt fingers, although the clothes proclaimed him to be an academic: a light brown tweed jacket, a neat shirt and tie, tan trousers, well-polished loafers. I asked him how he had recognized me. He laughed. "I'm a sorcerer," he said mischievously. "How could I miss you?" He turned down Sunset Boulevard. "Of course, it didn't hurt that Ned described you to me."

I had seldom, if ever, liked anybody so much so quickly—a feeling that remains undiminished after more than twenty-five years. It wasn't so much what Castaneda had to say as his presence-—a kind of charm that was partly subtle intelligence, partly a real affection for people, and partly a kind of inno-

з автором, то він не заперечує. Він уже розмовляв із Кастанедою (який або надзвичайно швидко переговорив із ним по телефону, або ж мав телепатичну силу дона Хуана), і я мав чекати на парковці мого готелю о восьмій вечора. "Як я впізнаю Кастанеду?" — спитав я. Браун іронічно засміявся. "Не хвилюйтесь, — сказав він. — Він *вас* упізнає."

У призначений час я стояв на парковці, скануючи людей у прибуваючих автомобілях на предмет можливої схожості з Кастанедою. Більшість автівок були лімузинами, що вивергали пухких чоловіків середнього віку, які супроводжували молодих старлеток — навряд чи це стиль Кастанеди, думав я. Гарненька «вольво» під'їхала й зупинилася попереду від мене, і водій, помахавши, запросив мене сісти в неї. Він був міцним широкогрудим мускулистим чоловіком зі смаглявим кольором обличчя, темними очима, чорним кучерявим коротким волоссям і веселою усмішкою, як у брата Така, що демонструвала ідеальні зуби. Я сів і ми потисли один одному руки. Його потиск був сильний. Я зауважив, що його руки були широкі, міцні, з грубуватими пальцями, хоча одяг демонстрував його приналежність до науковців: легкий коричневий твідовий піджак, акуратна сорочка й краватка, жовто-коричневі брюки, добре відполіровані легкі шкіряні туфлі. Я запитав, як він мене впізнав. Він розсміявся. "Я мольфар, — відповів він з якимось капосним виразом обличчя. — Як я міг вас проґавити?" Він звернув на бульвар Сансет. "Звісно, не зашкодило й те, що Нед описав вас мені."

Мені рідко, якщо взагалі коли-небудь, хтось подобався так сильно й так швидко — відчуття, що залишається незмінним після більш ніж двадцять п'ять років. Це було не так завдяки тому, що саме Кастанеда казав, а радше завдяки його присутності, якомусь шарму, що частково був витонченим розумом, частково — справжньою

cence, not of the naive kind but of the kind one likes to suppose saints, holy men, prophets, and gurus have. Castaneda's spirit was definitely Rabelaisian and ribald, and he had a wicked sense of humor, but nevertheless he gave off in some way the authentic, potent whiff of otherworldly power, to such a degree that I have never doubted for a moment the truth of his stories about don Juan or of the miracles he says he witnessed and, later, participated in.

Something of this was borne out by his choice of a restaurant, a small, elegant steak house off Santa Monica. I had vaguely supposed that he might be a vegetarian, but he ordered rack of lamb and, when it arrived, ate it with gusto. There was, in fact, nothing at all of the vegan, sandal-wearing, ascetic, California crank about him. That his mind was on this world as opposed to the next was evident from the glint in his eyes whenever an attractive woman entered the room. Celibacy, it was clear, was not part of his belief system, nor was he opposed to drink, for he ordered wine with a discriminating judgment and drank it with obvious pleasure. Smoking, however, was against his principles, for reasons of health and wind—the sorcerous path, he made it clear, called for *physical* strength. It was not just the mind that had to be trained but the body.

Carlos, as I was already calling him, was not only a good talker in a town where good talkers are a dime a dozen, but, far rarer, a good listener. He transformed listening into a physical act, his dark eyes fixed on me, his mobile, expressive face showing, like a good actor's, a combination of attention, sympathy, and warm amusement. Chunky and solid as he was—he was no beauty—Castaneda had an actor's physical grace and

глибокою прихильністю до людей і частково — якоюсь невинністю, не наївною, а як її полюбляють приписувати праведникам, святим, пророкам і гуру. Вдача Кастанеди була беззаперечно раблезіанська та фривольна, він мав неблагопристойне почуття гумору, однак усе ж якось випромінював справжній потужний потік потойбічної сили, такою мірою, що я ані на мить не піддавав сумніву правдивість його історій про дона Хуана або про дива, які він, за його словами, бачив і в яких, пізніше, брав участь.

Щось із цього було навіяне його вибором ресторану, маленького елегантного стейкгаусу неподалік Санта-Моніки. Я не виключав імовірності того, що він вегетаріанець, але він замовив реберце ягняти, і коли страву принесли, їв її з апетитом. У ньому насправді не було зовсім нічого від взутого в сандалі аскетичного каліфорнійського дивака-вегана. Що його розум був у цьому світі, а не в якомусь іншому, було зрозуміло з блиску в його очах, який з'являвся щоразу, коли до зали входила приваблива жінка. Вочевидь, целібат не був частиною його системи переконань, так само він не був проти вживання алкоголю, бо замовив вино з розумінням справи й пив його з помітним задоволенням. Проте паління суперечило його принципам, із міркувань здоров'я та дихання — він дав чітко зрозуміти, що мольфарська стежка вимагала *фізичної* сили. Тренувати необхідно не лише розум, але також і тіло.

Карлос, як я вже його називав, був не лише добрим промовцем у місті, де хороших ораторів до чорта, але, що трапляється значно рідше, добрим слухачем. Він трансформував слухання у фізичний акт, його темні очі фіксувалися на мені, його рухливе, виразне обличчя демонструвало, як у доброго актора, поєднання уваги, симпатії і теплого подиву. Сам кремезний і міцний — він не був красень — Кастанеда мав фізичну грацію актора

an exact sense of timing, together with the ability to convey, by small subtle gestures and changes of expression, a whole range of emotion. I wondered if he had ever actually *been* an actor, but he laughed and denied it. Since, however, everything he said about his early years was open to dispute and he often contradicted himself, I was not convinced. But then, the truth is that all successful shamans and holy men are performers, and none more so than don Juan, who combined the gifts of a stage magician with a great actor's gift for the dramatic moment. Perhaps Castaneda had acted on stage at school, in Brazil, or Argentina, or wherever it was that he had grown up (a matter that was never altogether clear), but his natural gift for acting would have made him a successful student at the Actors Studio. Nevertheless, I believed every word of his book then and still do. Behind the sly tricks—the Garbo-like seclusion, the deliberate obfuscation of his biography, his delight in leaving false clues to confuse journalists—Carlos Castaneda was the real thing. More real, in fact, then even his most devoted readers supposed him to be, for he had a kind of earthy, peasant common sense that is sometimes missing from the bumbling and innocent academic whom he describes in his books and at whose embarrassing antics he often laughed.

He ate with a certain delicacy—there were many signs that Castaneda had been brought up with a considerable degree of gentility—but great determination. What did I think of the book, he asked, between mouthfuls. I was bowled over by it, I said. At one level I thought it could be read as a straightforward adventure story, in the doughty Lawrence of Arabia tradition—city boy goes to the desert and learns how to survive there; at another, it was an anthropological classic, like Colin

й точне відчуття часу, в купі зі здатністю передавати весь спектр емоцій за допомогою незначних, ледь помітних рухів і зміни виразу обличчя. Мені було цікаво дізнатися, чи не *був* він колись актором, але він засміявся та заперечив це. Однак оскільки все, що він казав про свої ранішні роки, було дискусійним і він часто собі суперечив, я не був переконаний. Але тоді правда полягає в тому, що всі успішні шамани та святі є артистами, причому не більшими, ніж дон Хуан, який поєднував таланти сценічного мага з великим акторським хистом створення драматичних моментів. Можливо, Кастанеда грав на сцені в школі, у Бразилії чи Аргентині, або де там він ріс (питання, що так ніколи й не було з'ясоване до кінця), але його природний хист гри зробив би його успішним студентом в Акторській студії. Тим не менш, я вірив кожному слову в його книжці тоді, і вірю досі. Поза хитрими трюками — усамітнення в стилі Гарбо, навмисне заплутування своєї біографії, його насолода від залишення хибних підказок з метою спантеличити журналістів, — Карлос Кастанеда був цілком справжній. Фактично, більш справжній, ніж його вважали навіть найвідданіші читачі, бо він мав якийсь приземлений, сільський здоровий глузд, що його подеколи бракує тому невдатному й наївному студентові, якого він описує в своїх книжках, і з чийого незграбного блазнювання він часто сміється.

Він їв із певною витонченістю — багато що натякало на виховання Кастанеди зі значною мірою аристократизму, — але з великою зосередженістю. Що ж я думаю про його книжку, спитав він, проковтнувши черговий шматок. Я відповів, що був вражений нею. На одному рівні, я вважав за можливе читати її як щиру пригодницьку історію, в традиції мужнього «Лоренса Аравійського» — міський хлопчина вирушає до пустелі та вчиться, як виживати там; на іншому — це була антропологічна класика, як «Лісові люди»

M. Turnbull's *The Forest People*. Turnbull, who was to become one of the few orthodox anthropologists who was an enthusiastic supporter of Castaneda's work, portrayed himself similarly as a fool among the Pygmies of the Iruti. Some readers were certain to see Castaneda's book as a how-to manual for hallucinogenic drugs, which at the time more or less guaranteed the book considerable success, but oddly enough I saw it as containing many of the elements of Machiavelli's *The Prince*, without, of course, the political context. What don Juan was proposing, it seemed to me, constituted a way of looking at the world objectively, of breaking life down into acts—big and small, important or unimportant—each one of which had to be performed as well as one possibly could. Carlos nodded, beaming. "*Impeccably*!" he said. "Everything you do has to be impeccable." (It was one of his favorite words, as I was to discover.) His expression was wry and self-mocking. "It isn't easy," he said. "Half-assed doesn't count." He paused. "There is an impeccable way of doing everything," he said. He popped a piece of lamb into his mouth, with evident satisfaction, chewing powerfully. "Even eating lamb."

So it's a code of conduct? I asked. Carlos nodded thoughtfully. It could be. Yes, perhaps. You had to submit to discipline—that was what the kids who came to his lectures didn't get, of course. "They thought the book was about freedom, about doing whatever the hell you wanted, about smoking *pot*!" He laughed. But this was a mistake, he went on. Drugs

Коліна М. Тернбулла[111]. Тернбулл, який стане одним із небагатьох ортодоксальних антропологів, що з ентузіазмом підтримуватимуть роботу Кастанеди, зобразив себе схожим чином як дурня посеред пігмеїв африканського племені Мбуті з тропічного лісу Ірути (Ітурі). Деякі читачі були впевнені, що побачили в книжці Кастанеди посібник із використання галюциногенних рослин, що в той час більшою чи меншою мірою гарантувало книзі значний успіх, але, що доволі дивно, я побачив у ній багато елементів Макіавелевого «Державця», звісно, без політичного контексту. Те, що пропонував дон Хуан, як мені видавалося, було способом об'єктивного погляду на світ, розчленування життя на окремі дії — великі та малі, важливі або неважливі, — кожна з яких мала бути виконана настільки добре, як тільки може людина. Карлос кивнув, сяючи. "*Бездоганно*! — сказав він. — Усе, що ви робите, має бути бездоганним." (Це було одне з його найулюбленіших слів, як я побачив згодом). Його обличчя скривилося, ніби він передражнював самого себе. "Це не легко, — сказав він. — Робити щось наполовину не рахується". Він зупинився. "Є бездоганний спосіб робити все", — сказав він. Карлос відправив до рота шмат м'яса ягняти, з явним задоволенням, із силою пережовуючи його. "Навіть їсти ягня."

"То це такий кодекс поведінки?" — спитав я. Карлос задумливо кивнув. "Може бути. Так, можливо. Ви маєте підкоритися дисципліні" — це те, чого, звісно, не розуміли дітлахи, які приходили на його лекції. "Вони думали, що ця книжка про свободу, свободу робити будь-які речі, яких їм у біса заманеться, про паління *марихуани*". Він засміявся. "Але то була помилка, —

[111] Колін Макміллан Тернбулл (анг. *Colin Macmillan Turnbull*, 1924–1994 рр.) — британо-американський антрополог, який став відомий завдяки своїм популярним книжкам «Лісові люди» (про пігмеїв Мбуті із Заїру) і «Гірські люди» (про народність *ік* Уганди), а також один із перших антропологів, які працювали в галузі етномузикології.

were an initiation, a way of going deeper, no fun at all. Above all, they were part of a way of looking at the world and a way of ordering one's life. A code of conduct, yes, that was very good. He finished his lamb, and we ordered coffee. He drank his sweet and black—caffeine did not seem to cause him problems. He slept, he said, like a baby. Don Juan was firm on such matters. There was a time for sleeping, and you slept. There was a time for waking up, and you woke up. No complaints, no whining, no saying "I can't sleep" or "I'm so tired, I don't want to get up." Don Juan, he said confidentially, was a hard taskmaster. Much worse than the nuns in school.

How had he come to pick Ned Brown as his agent? I asked. "Don Juan found him for me," he said, laughing hard. "He told me to pick the meanest little man I could find, and I did." He paid the bill, and we stepped outside into the warm night. I told him I would walk back to the hotel, and he nodded approvingly. Carlos believed in walking. The body had to be healthy or what use was the mind? Besides, don Juan always walked, straight across the desert, moving so fast that it was hard to keep up with him, never getting lost. Carlos breathed deeply. "He told me you would come too," he said, shaking my hand, "'Somebody will come along who's interested in power,' he told me. 'You'll see'."

"*Am* I interested in power?" I asked.

He gave me a crushing hug; then, as he tipped the parking attendant and stepped into his car, he smiled at me and said, "Do bears shit in the woods?" and was gone.

продовжив він. — Наркотики були лише ініціацією, способом піти глибше, та аж ніяк не розвагою. Передусім, вони були частиною способу дивитися на світ і способу впорядкувати власне життя. Кодекс поведінки, так, це дуже добре сказано". Він доїв своє ягня і ми замовили кави. Він випив свою чорну з цукром — схоже, кофеїн не викликав у нього проблем. Він сказав, що спить, як дитя. Дон Хуан був непохитний щодо таких питань. Був час спати, і ти спав. Був час прокидатися, і ти прокидався. Жодних скарг, ніякого скиглення, жодних заяв "я не можу спати" або "я такий стомлений, що не хочу вставати". Дон Хуан, повідомив він по секрету, був важким наставником. Значно гіршим за черниць у школі.

"Як вам удалося зробити Неда Брауна своїм агентом?" — спитав я. "Мені його відшукав дон Хуан, — відповів він, зайшовшись сміхом. — Він велів мені вибрати найпосереднішого малого чолов'ягу, якого я лишень зможу знайти, і я зробив це". Він сплатив рахунок, і ми вийшли в теплу ніч. Я сказав йому, що піду пішки до готелю, і він схвально кивнув. Карлос вірив у ходіння пішки. "Тіло має бути здоровим, або яка тоді користь із розуму? До того ж дон Хуан завжди ходив, прямісінько крізь пустелю, рухаючись так швидко, що було важко за ним встигати, і ніколи не заблукував". Карлос глибоко вдихнув. "Він сказав мені, що ви також прийдете", — промовив він, стискаючи мою руку. "З'явиться хтось, зацікавлений у силі, — сказав він мені. — Ти побачиш."

"Чи я *зацікавлений* у силі?" — спитав я.

Карлос міцно обійняв мене; потім дав чайові паркувальнику, сів у своє авто і, всміхнувшись до мене, сказав: "Чи ведмеді хезають у лісі?"[112], а тоді поїхав.

[112] Do bears shit in the woods? (англ.) — саркастичний спосіб сказати "Таж це очевидна річ!"

The next morning, I called Dick and told him I wanted to buy the rights from University of California Press for the doctoral thesis of a UCLA professor of anthropology. Dick grumbled a bit, but that was merely his way. By now, we had learned to trust each other's instincts. He always backed my hunches, even when he thought I was crazy, and never, ever second-guessed me. "Anybody in this business who is right more than fifty percent of the time is a genius" was one of his favorite sayings. The truth was that for a man who boasted about being "a numbers guy," Dick was in fact just the opposite. When it came to buying books, he had no patience with numbers, which he knew better than anyone could be skewed to prove anything. If you prepared a careful financial analysis for him on a book you wanted to buy, he was likely to glance at it, crumple it up, toss it in his wastepaper basket, lean back in his swivel chair, and say, "Now tell me why you want to buy the fucking thing." Dick enjoyed a daring gamble and had no respect for people who weren't willing to take a plunge on instinct. "Go with your gut," he liked to say, and, unlike most people, he believed it. If I wanted to buy some professor's doctoral thesis, it was OK with him.

I told him why, as quickly as I could. I could see him in my mind's eye, feet on his desk, leaning as far back as his chair would tilt, the way he always did when he wanted to think. "Anthropology's a good category," he said at last. "And all the kids are into drugs and Indians these days. Is anybody else after it?" I told him that Ned

Наступного ранку я зателефонував Дікові й повідомив, що хочу купити в «Юніверсіті оф Каліфорнія Прес» права на докторську дисертацію викладача антропології УКЛА. Дік трохи побурчав, але це був просто його спосіб поводитися. На той час ми вже навчилися довіряти інстинктам один одного. Він завжди підтримував мої внутрішні поштовхи, навіть коли вважав мене божевільним, і ніколи не повертався до їх обговорення. Однією з його улюблених приповідок була: "Будь хто в цьому бізнесі, хто правий більше, ніж у п'ятдесяти відсотках випадків, є генієм". Правдою було й те, що як на чоловіка, який хизувався, що він «людина чисел», Дік був насправді повною протилежністю. Коли доходило до придбання книжок, він не мав терпіння з цифрами, якими, як він знав краще за всіх, можна маніпулювати, аби довести що завгодно. Якщо ви підготуєте для нього якісний фінансовий аналіз книжки, яку хочете купити, він, найімовірніше, кине на нього оком, зімне, викине в свій кошик для паперового сміття, потім відхилиться назад у своєму відкидному кріслі й промовить: "А тепер кажи мені, чому ти хочеш придбати цю чортову річ". Дік насолоджувався сміливим ризиком і не поважав людей, які не хотіли ризикувати за покликом інтуїції. "Слідуй своїй чуйці", — полюбляв говорити він і, на відміну від більшості людей, Дік справді вірив у це. Якщо я хотів купити докторську дисертацію якогось викладача, він не заперечував.

Я розповів йому чому — так швидко, як лише міг. Я бачив його своїм внутрішнім поглядом, ноги на столі, максимальний нахил назад, наскільки дозволяє крісло, як він завжди робив, коли хотів подумати. "Антропологія — то добра категорія, — нарешті сказав він. — Та нині й дітлахи, й індіанці — всі схиблені на наркоті. Хтось

Brown had claimed his desk was piled high with offers, but that even if this was true, I was the only publisher who had actually met Castaneda. "Brown is probably lying," Dick said, "but you never know. Find out what he wants and give it to him. No point in nickel-and-diming him." He paused. "Don't come back without it," he said gruffly, his usual way of wishing me good luck, and hung up.

I called Ned Brown and after a spirited round of bargaining—don Juan's recommendation had been spot on, for Ned was not only mean but tenacious, like one of those small terriers with big jaws that can hang on for dear life—I ended up owning the hardcover rights to Castaneda's book for about twice what I had wanted to pay. I returned a day or two later to New York to try to convince a skeptical sales force that we should put a major effort behind it.

Fortunately for me, Dick did not believe in democracy. His view was that the sales department existed to sell the books they were given, and he was not interested in opinions from the floor at sales conferences. When, on rare occasions, the sales director or one of the reps offered an opinion about the merits of a book, he was liable to snap, "Are you an editor? No. Just sell the goddamn thing." In this case, his confidence in my judgment (or, more important, in his judgment of me) was well justified. Our edition of *The Teachings of Don Juan*, despite a certain skepticism at S&S, pole-vaulted onto the best-seller list, and for the next ten years, Castaneda, in book after book, became a staple in our lives, one of the props on which the success of the new, post-Gottlieb S&S rested. As the years went by, Carlos's view of sorcery became darker

іще полює на цю роботу?" Я сказав йому про заяву Неда Брауна про купу пропозицій на його столі, але навіть коли це так, я був єдиним видавцем, хто все ж зустрівся з Кастанедою. "Браун, мабуть, бреше, — сказав Дік, — але хто зна. Дізнайся, чого він хоче, і дай йому це. Немає сенсу гратися з ним по-дрібному". Він замовк. "Не повертайся без неї", — сказав він різко, що було його звичним побажанням удачі, і поклав слухавку.

Я набрав Неда Брауна й після жвавого раунду торгів (настанова дона Хуана влучила прямо в ціль, бо Нед був не лише злюка, а й упертий, як той малий тер'єр із великими щелепами, що може відчайдушно вчепитися) я отримав права на видання Кастанедової книжки у твердій оправі за подвійну ціну від тієї, що хотів заплатити. Я повернувся до Нью-Йорка через добу чи дві після цього, щоб спробувати переконати скептичний відділ продажів докласти максимум зусиль для просування цієї книжки.

На моє щастя, Дік не вірив у демократію. Він уважав, що відділ збуту існує для продажу книжок, які їм дають, і йому були не цікаві думки низового персоналу на нарадах із питань продажів. Коли, в рідкісних випадках, директор із продажів чи один із торгпредставників висловлював свою думку про достоїнства якоїсь книжки, він зазвичай відрубав: "Ти видавець? Ні? Тож просто продавай цю бісову книжку". У цьому ж випадку його впевненість у моїй оцінці (або, що важливіше, в його думці про мене) була добре обґрунтована. Наше видання «Вчення дона Хуана», попри певний скепсис у «Саймон енд Шустер», одразу ж потрапило до переліку бестселерів, і наступні десять років Кастанеда, книжка за книжкою, став нормою нашого життя, однією з опор, на якій ґрунтувався успіх нового, пост-Ґотлібового «Саймон енд Шустер». Із

and more complex, particularly after he finished his apprenticeship and became a full-fledged sorcerer himself, but he remained, personally, as cheerful as ever, and we became close friends. He had an uncanny knack for guessing when I was in trouble or needed help, and at such moments called from a telephone booth in Flagstaff or, sometimes, downstairs in the lobby, “Michael! It’s Carlos! Are you feeling *powerful* today?” His voice was enough to cheer me up, even at the worst of times, and did, indeed, have the effect of making me feel more powerful, or in control of events, so I had no doubts about Carlos’s sorcerous abilities. Many years later, when a friend of mine from New Mexico, Rod Barker, insisted on taking a set of galleys of his first book up to Shiprock, at the heart of the Navajo reservation, “The Big Rez,” and having a medicine man cast a spell over them with different colors of pollen, I was not surprised when the book was greeted with good reviews. Carlos had taught me, if nothing else, the importance of getting on the good side of the spirit world.

плином років Карлосове бачення мольфарства ставало темнішим і складнішим, особливо після завершення учнівства та перетворення його самого на повноцінного мольфара, але як людина він залишився таким самим веселим, що й завжди, і ми стали близькими друзями. Він мав якесь надприродне вміння відчувати, що я був у біді чи потребував допомоги, і в такі моменти телефонував із таксофону у Флеґстафі[113] або, іноді, знизу із фойє: “Майкле! Це Карлос! Чи ти почуваєшся *сильним* сьогодні?” Самого лише його голосу було достатньо, щоб підбадьорити мене, навіть у найгірші часи, і він справді мав такий ефект, що я одразу ж відчував себе сильнішим, або контролюючим події, тож я не мав сумнівів щодо мольфарських здібностей Карлоса. Через багато років, коли мій товариш із Нью-Мехіко, Род Баркер, наполягав на тому, щоб узяти гранки його першої книжки в Шипрок, у серці резервації Навахо, «Велика Рез», і дати їх тамтешньому знахареві для наведення на них чарів різнокольоровим пилком, я не був здивований, коли книжку зустріли добрими відгуками. Карлос навчив мене, щонайменше, важливості потрапляти на хороший бік світу духів.

[113] Flagstaff (англ.) — місто в Аризоні.

AUGUST FRUGÉ

ISHI, DON JUAN, AND THE ANTHROPOLOGISTS — A TALE OF TWO BEST-SELLERS (excerpt from *A Skeptic Among Scholars: August Frugé On University Publishing*, 1993)

This lucid memoir by the former director of the University of California Press should appeal to those interested in a nuts-and-bolts look at the world of academic publishing. When Frugé arrived in 1944, the press was both physically and intellectually on the university's periphery. Frugé instituted professional business practices, increased the press's power within the university and, in the 1950s, led the press beyond regionalism to develop strengths in Latin American books and in English and American literature. In one of several intriguing anecdotes Frugé reflects on publishing Carlos Castaneda's *The Teachings of Don Juan*, offering no definitive opinion on whether Castaneda was bluffing. Frugé, who retired in 1976, offers some time-earned wisdom: university presses should avoid publishing original fiction, since a successful author will eventually leave for a commercial press, and he says the best list is generated by concern for both intellectual quality and market appeal — "We are not missionaries." The following is the Castaneda-dedicated part of Chapter 10 entitled *Ishi, Don Juan, and the Anthropologists — A Tale of Two Best-Sellers*.

[...] Quite different is the story of don Juan, a Yaqui Indian famous in the 1970s and who may or may not have existed. In 1967 there came to the Press office in Los Angeles a manuscript by a graduate student in the anthropology department there. Based on a term paper or intended as a thesis—I am not sure which—it recounted the experiences of the student, Carlos Castaneda, as apprentice to an Indian shaman in northern Mexico. "In a

ОГЮСТ ФРЮЖЕ

ІШІ, ДОН ХУАН ТА АНТРОПОЛОГИ: ІСТОРІЯ ДВОХ БЕСТСЕЛЕРІВ (уривок із книжки «Скептик серед учених: Огюст Фрюже про університетське видавництво», 1993 рік)

Ці яскраві спогади колишнього директора видавництва Каліфорнійського університету мають сподобатися тим, хто цікавиться практичним поглядом на світ наукової видавничої справи, її «внутрішньою кухнею». Коли Фрюже прийшов туди в 1944 році, видавництво було як фізично, так і інтелектуально на університетських задвірках. Фрюже запровадив професійні бізнесові практики, збільшив вплив видавництва в університеті і в 1950-ті роки вивів його за межі регіоналізму задля розвинення сильних сторін у латиноамериканських книжках, а також в англійській і американській літературі. В одній із багатьох захопливих оповідей Фрюже описує процес опублікування «Вчення дона Хуана» Карлоса Кастанеди, проте без висловлення чіткої думки щодо того, чи вводив той читачів в оману. Фрюже, який пішов на пенсію в 1976 році, пропонує нам дещо зі своєї набутої з часом мудрості: університетським видавництвам слід уникати публікування оригінальної белетристики, оскільки успішний автор зрештою піде від них до комерційного видавця; і він каже, що найкращий перелік книжок формується зацікавленістю водночас інтелектуальною якістю текстів і їхньою ринковою привабливістю — "Ми не місіонери". Далі наводиться присвячена Кастанеді частина розділу 10, що має назву «Іші, дон Хуан та антропологи: історія двох бестселерів».

[...] Зовсім іншою є історія про дона Хуана, відомого в 1970-ті роки індіанця я́кі, що, може, існував, а може, й ні. У 1967 році до офісу нашого видавництва в Лос-Анджелесі надійшов рукопис аспіранта тамтешньої кафедри антропології. Створений чи то на основі семестрової роботи, чи то як дисертація — я не певен, що саме з цих двох, — він переповідав досвіди студента, Карлоса Кастанеди, як учня індіанського шамана в північній Мексиці. "У низці вражаючих

series of remarkable dialogues," says our advertising copy, "Castaneda sets forth his partial initiation into don Juan's perception and mastery of 'non-ordinary reality.' He describes how peyote and other plants sacred to the Mexican Indians were used as gateways to the mysteries of 'dread,' 'clarity,' and 'power.'"

A university press, faced with such a "non-ordinary" manuscript, will be interested but skeptical. Such was the reaction of Robert Y. Zachary, head of the southern editorial office, and he decided that the critical readings should be more extensive than usual—four of them instead of two. To begin with there was a statement from Clement Meighan, an archaeologist at UCLA and leader of at least one field trip in which Castaneda took part. Another was obtained from Edmund Carpenter, former collaborator of Marshall McLuhan in Toronto, a man expected to be sympathetic. I reveal these names because their participation was public; some of Carpenter's remarks were later quoted on the book jacket. Two other readers were promised anonymity, the standard practice. The crucial reading, says Zachary, was from a noted ethno-botanist, a level-headed person familiar with the medicinal plants mentioned. Rather to the editor's surprise, it was quite favorable, as were all the others.

The manuscript was also read by a fifth authority, Walter Goldschmidt, then a member of our Editorial Committee and chairman of the department of anthropology at UCLA, although not at that time acquainted with Castaneda. He recommended approval to the Committee and also offered to write a foreword, placing

діалогів", зазначено в нашому рекламному примірнику, "Кастанеда розповідає про свою часткову ініціацію в Донхуанове сприйняття та майстерне володіння «не-звичайною реальністю». Він описує, як пейот та інші священні для мексиканських індіанців рослини використовувалися як брама до таємниць «жаху», «ясності» і «сили»."

Стикнувшись із таким «не-звичайним» рукописом, університетське видавництво зацікавиться, але буде скептичним. Саме такою була реакція Роберта Заккері, голови південного редакційного відділу, і він вирішив, що кількість рецензентів має бути більша, ніж зазвичай, — чотири замість двох. Перший критичний відзив надав Клемент Міен, археолог з УКЛА й керівник принаймні однієї польової практики, в якій брав участь Кастанеда. Іншу рецензію отримали від Едмунда Карпентера, колишнього колеги Маршала МакЛуена в Торонто, що, як очікувалось, мав схвально поставитися до рукопису. Я відкриваю ці імена, бо їхня участь була публічною; деякі з коментарів Карпентера пізніше було процитовано на обкладинці книжки[114]. Двом іншим рецензентам пообіцяли анонімність, це стандартна практика. Ключовий відзив, каже Заккері, надав відомий етноботанік, розсудлива людина, знайома зі згадуваними в книжці лікарськими рослинами. Дещо на подив редактора, він був доволі прихильним, як і всі інші.

Рукопис також вичитав п'ятий авторитетний фахівець, Волтер Ґолдшмідт, тодішній член нашого редакційного комітету й голова кафедри антропології в УКЛА, хоча в той час він не був знайомий із Кастанедою. Він рекомендував комітету схвалити рукопис до друку, а також запропонував написати вступне слово із зазначенням того, що автор

[114] Коментарі Карпентера з суперобкладинки першого видання 1968 р. вміщені на стор. 697–98 цього тому.

the author as a graduate student in anthropology. In later years he must have regretted doing this—not for what he wrote, which was cautious enough, but for putting himself in the line of fire. His most persistent critic jumped and jumped again on Goldschmidt's very first sentence, calling the book "both ethnography and allegory." Logically impossible, said the critic, as it surely was to his type of mind. In his acknowledgments the author mentioned help from six other members of the anthropology department. One senior member, as we shall see, was adamantly opposed.

So in the spring of 1968 we published *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*. On the jacket Edmund Carpenter wrote, "I cannot adequately convey the excitement I experienced on reading this account. I kept putting down the manuscript and walking around... Suddenly so much of what had hitherto been ambiguous made sense... *The Teachings of Don Juan* reports a human reality, not an equivalent of that reality."

In the summer of 1960, wrote Castaneda, when he was on a field trip to collect information about medicinal plants used by the Indians, he met in a Greyhound bus station near the Arizona-Mexican border an old Indian named Juan Matus, said to be a sorcerer. Later he sought out Juan and visited him many times. A year after the first meeting Castaneda abandoned his objective role and began serving as apprentice to don Juan—thus going from outsider to insider, from observer to participant. In the book he recounts a number of extraordinary experiences, not fully understood by him and not full explained. All this is set forth in simple and unemotional language that contrasts with the things told and enhances a believable

є аспірантом-антропологом. У пізніші роки Ґолдшмідт, певне, шкодував про свій вчинок — не про написане ним, бо воно було досить виваженим, а про те, що вивів себе на лінію вогню. Його найзавзятіший критик знову й знову накидався на перше речення Ґолдшмідтової передмови, в якому той назвав книжку «водночас етнографією та алегорією». Це логічно неможливо, казав критик, що напевно так і було для його типу мислення. У своїх подяках автор указував на допомогу від шістьох інших членів кафедри антропології. Один поважний член кафедри, як ми побачимо далі, був категорично проти.

Тож навесні 1968 року ми опублікували «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі». На суперобкладинці Едмунд Карпентер написав: "Я не можу адекватно передати емоційне збудження, яке я відчував, читаючи цю оповідь. Я постійно відкладав рукопис і ходив навколо... Раптом так багато з того, що досі було непевним, набуло сенсу... «Вчення дона Хуана» розповідає про людську реальність, а не про еквівалент цієї реальності".

Влітку 1960 року, писав Кастанеда, коли він був на польовій практиці для збирання інформації про використовувані індіанцями лікарські рослини, на Ґрейгаундській автостанції біля кордону Аризони з Мексикою він зустрів старого індіанця на ім'я Хуан Матус, якого вважали мольфаром. Пізніше він відшукав Хуана й відвідував його багато разів. Через рік після першої зустрічі Кастанеда відкинув свою об'єктивну роль і став учнем дона Хуана — перетворившись, таким чином, зі сторонньої людини на інсайдера, зі спостерігача на учасника. У книжці він переповідає багато екстраординарних досвідів, не зовсім йому зрозумілих і не повністю пояснених. Усе це викладене простою і беземоційною мовою, яка контрастує з тим, про що оповідається, і підсилює

story. (After ten years of apprenticeship, we learn in a later book, Castaneda becomes a "member" of the sorcery and is able to "stop the world," and to perceive another reality without the aid of psychotropic plants.)

It was clear from the beginning that interest in *The Teachings of Don Juan* was not limited to the usual academic market. Harlan Kessel advertised in the alternative press as well as in the standard media, and he arranged an extensive speaking tour for Castaneda in university communities. Success was quick. The book became famous. Castaneda and don Juan became cult figures to the young, not just in the counter-culture but to many others who were feeling the general dissatisfaction of the times. If there is such a thing as a zeitgeist, it was there to greet Castaneda and don Juan.

And so we sold a million copies. Or did we? Friends, impressed by the successful publicity, called Kessel to ask how many copies so far, and he put them off, not wishing to reveal the true figures. In the first several months we went through a couple of substantial printings, a good result but not sensational, nothing like the early sale of *Ishi*. What Kessel had suspected was now clear: the true market was not in cloth; the natural readers were not buyers of hard-bound books but of paperbacks; the great potential sale could be reached only in paper. We knew how to sell a paperback, of course, but had no time to cope with the off-beat inquiries, the special events, the count-

правдоподібну історію. (Через десять років учнівства, як ми дізнаємося в одній із пізніших книжок, Кастанеда набуває «членство» у мольфарстві й стає здатний «зупиняти світ» і сприймати іншу реальність без допомоги психотропних рослин.)

Було зрозуміло із самого початку, що інтерес до «Вчення дона Хуана» не обмежувався звичайним ринком покупців наукової літератури. Гарлан Кессель рекламував його як в альтернативній пресі, так і в звичайних ЗМІ, а ще влаштував для Кастанеди велике турне, в якому той виступав із лекціями в університетських спільнотах. Успіх був швидкий. Книжка здобула широку відомість. Кастанеда й дон Хуан стали культовими постатями для молоді, не лише в контркультурі, але й для багатьох інших, хто відчував загальну невдоволеність тих часів. Якщо існує така річ, як *zeitgeist*[115], він був там, щоб привітати Кастанеду й дона Хуана.

Отож ми продали мільйон примірників. Чи не продали? Друзі, вражені вдалим рекламуванням книжки, телефонували Кесселю, щоб запитати, скільки примірників уже розпродано, а він відкараскувався від них, не бажаючи розкривати справжні цифри. За перші декілька місяців ми надрукували пару пристойних накладів — гарний результат, але не сенсаційний, навіть близько не схожий на перші продажі «Іші». Те, що підозрював Кессель, тепер було ясно: справжній ринок не був багато вбраний; природні читачі були покупцями книжок не у твердій оправі, а в м'якій обкладинці; потенційно великих продажів можна було досягти лише з паперовою обкладинкою. Певна річ, ми знали, як продавати видання в м'якій обкладинці, але не мали часу на те, щоб впоратися з нестандартними

[115] Zeitgeist (нім.) — дух часу, визначальний дух чи настрій певного періоду історії, що відображається уявленнями та віруваннями того часу (термін філософії історії Ґеорга Геґеля).

less telephone calls, the general commotion; we had a hundred other books to sell in the scholarly market. So Kessel licensed paperback rights to Ballantine Books for a substantial advance on royalties, shared with the author of course. At the end of the first licensing period, after some disagreement about accounting records, he transferred the license to Simon and Schuster. Meanwhile our Los Angeles office had found Castaneda an agent, Ned Brown, who sold his future writings to the same publisher. From then on we watched with interest, collecting royalties on the volume we had published. Castaneda wrote more books and became wealthy.

In March 1973, shortly after publication of the third book, *Journey to Ixtlán*, the magazine *Time* printed a long cover story entitled "Carlos Castaneda: Magic and Reality." Because Castaneda would not allow a straight photograph, the cover picture was a shadowy montage of his head in outline, and inside it a thin Mexican in a sombrero. Below were flowering plants and a single cactus. In a gossipy, semiliterate way, the article must have been intended as a demystification of Castaneda. The magazine tracked him back to childhood in Cajamarca in Peru, interviewed his sister in Lima, and uncovered small facts about his life in this country. He was quoted on the difficulty of judging one culture in terms of another, and on how a Navajo anthropologist might ask about white European culture.

запитами, спеціальними заходами, незліченними телефонними дзвінками, загальним ажіотажем; ми мали ще добру сотню інших книжок для продажу на ринку наукової літератури. Тож Кессель надав ліцензійні права на видання в паперовій обкладинці видавництву «Баллантайн Букс», одержавши від нього великий аванс в рахунок роялті, частина якого, звісно, дісталась авторові книжки. Наприкінці першого терміну ліцензування, після деякої суперечки щодо бухгалтерських рахунків, він передав ліцензію видавництву «Саймон енд Шустер». Тим часом наш лосанджелеський офіс знайшов Кастанеді агента, Неда Брауна, який продав його майбутні роботи тому самому видавцеві. Відтоді ми з цікавістю спостерігали, збираючи роялті за опублікований нами том. Кастанеда написав більше книжок і став багатий.

У березні 1973 року, невдовзі після публікації третьої книжки, «Подорож до Істлану», часопис «Тайм» надрукував довгу історію з ілюстрацією на обкладинці під назвою: «Карлос Кастанеда: магія та реальність». Оскільки Кастанеда не дозволив зробити звичайне фото, портрет на обкладинці був якимсь невиразним фотомонтажем обрису його голови, всередині якого була постать худорлявого мексиканця в сомбреро. Нижче були зображені квітнучі рослини й самотній кактус. Написана в якійсь пліткарській, малограмотній манері, ця стаття, певне, мала на меті демістифікувати Кастанеду. Часопис відстежив його минуле аж до дитячих років у Кахамарці в Перу, взяв інтерв'ю в його сестри в Лімі та розкрив деякі дрібні факти про його життя в цій країні. Були наведені цитати з прямої мови Кастанеди щодо складності робити судження про одну культуру в термінах іншої і про те, як антрополог-навахо міг би розпитувати про культуру білих європейців.

Carlos, a friendly and intelligent fellow, continued to come into the Press office to ask about royalties and for conversation. I talked with him a number of times in Los Angeles but never knew him so well as did others. He considered Zachary a snob, says the latter, and with him conversed about philosophy, while with some junior editors he discussed girls. To Jim Kubeck, managing editor, he told long stories of childhood in Brazil, abandonment by a father who ran off to Paris, schooling in Argentina, near death from a bayonet wound in Korea, and work as a border spy in Texas. He must have known that the sober and rational Kubeck, onetime student of anthropology, would not believe so many things, at least not after the first episodes, but perhaps that was no matter. In the Peruvian Andes the teller of tall tales, says Kubeck, is expected to mix fact and fantasy and is admired for the richness of his invention. But some skills, I think, can be learned only by those with a natural gift.

The young people who came to hear Carlos at Cody's Bookstore in Berkeley and in other places were always shocked, says Harlan Kessel, when their cult hero appeared in a three-piece suit and neck-tie. That is how he always dressed, looking oddly out of place on the UCLA campus where no one but an economist, says Walter Goldschmidt, ever wears a suit. Goldschmidt says also that Carlos looked like your gardener on his way to church. A popular magazine wrote that he resembled a Cuban waiter. But snide remarks give a wrong impression. Shrewd and intelligent,

Карлос, товариський і тямущий хлопець, і далі приходив до офісу видавництва, щоб спитати про авторський гонорар і просто побалакати. Я говорив із ним багато разів у Лос-Анджелесі, але ніколи не знав його так добре, як знали інші. Він вважав Заккері снобом, як той сам каже, і розмовляв із ним про філософію, тоді як із деякими молодими редакторами він обговорював дівчат. Джиму К'юбеку[116], відповідальному редактору, він розповідав довгі історії про своє дитинство в Бразилії, про те, як його покинув батько, що втік до Парижу, як він навчався у школі в Аргентині, як майже помер від поранення багнетом у Кореї та як працював прикордонним шпигуном у Техасі. Певне, він знав, що тверезий і раціональний К'юбек, колишній студент-антрополог, не повірить у таку велику кількість подій, принаймні не після перших епізодів, але, можливо, то не мало значення. У Перуанських Андах від розповідача небилиць, каже К'юбек, очікують змішування факту й фантазії та захоплюються багатством його вигадок. Але деякі навички, я гадаю, можуть опанувати лише ті, хто має природний хист.

Молоді люди, які приходили послухати Карлоса до книгарні «Кодіз» у Берклі та в інші місця, завжди були шоковані, каже Гарлан Кессель, коли їхній культовий герой з'являвся в костюмі-трійці й краватці. Саме так він завжди вдягався, виглядаючи дивно недоречно в кампусі УКЛА, де, за словами Волтера Ґолдшмідта, ніхто й ніколи не носить костюм, окрім економістів. Ґолдшмідт також каже, що Карлос мав вигляд вашого садівника, який іде до церкви. Популярний часопис писав, що він був схожий на кубинського офіціанта. Але зневажливі коментарі створюють хибне враження. Кмітливий і розумний, Карлос напевне точно

[116] Kubeck — очевидно, інший варіант написання прізвища Джима К'юбека (*Jim Quebec*), антрополога й редактора видавництва Каліфорнійського університету.

Carlos surely knew exactly what he was doing. The Brooks Brothers suit, he once told Zachary, perhaps in jest, was a kind of armor, covering the confusion within. More likely, it seems to me, he knew that to meet an audience in sandals and open shirt would be to bring himself down to the level of his hearers and eventually to lose respect, as some well known gurus did.

It was surely part of Carlos' persona, built up over his entire lifetime, perhaps, that he should always be something of a mystery—as also was don Juan. Not too much should ever be certain. A factual biography would have diminished him. One wonders to what extent this pattern was thought out, calculated, or whether it had all become so natural, so much a part of him, instinctive rather than learned, that the quotidian man was no longer there, the persona more real than the person.

The true con man, I think, is born, not made, although he may sharpen his skills over time. One thinks of another successful con man—so called by himself—of about the same time, Werner Erhard of EST. Werner was not always entirely convincing but never quite unconvincing, and could perform remarkable mental feats. His mind was quick and supple; one could never pin him down or even catch up with him, and to dispute him was to risk humiliation. As with Carlos, some hearers

знав, що саме він робить. Костюм від «Брукс Бразерс», сказав він якось Заккері (можливо, жартома), був чимось на кшталт панцира, що прикривав збентеження всередині. Вірогідніше, як мені видається, що він знав: зустрічатися з публікою в сандалях і розхристаній сорочці означало б опускати себе до рівня своїх слухачів і зрештою втратити повагу, як це сталося з деякими добре відомими гуру.

Це було, безперечно, частиною Карлосового образу, можливо, вибудовуваного протягом усього його життя — він завжди має бути дещо загадковим, яким також був і дон Хуан. Небагато що має хоч би коли бути певним. Базована на реальних фактах біографія зменшила б його. Можна загадуватися над питанням, до якої міри цей патерн був продуманий, прорахований, чи все те стало настільки природним, настільки частиною його — радше підсвідомою, аніж набутою, — що звичайної людини там більше не було і створений ним образ став реальніший за його особу.

На мою думку, справжнім аферистом народжуються, а не стають, хоча з часом він може відточувати свої навички. Можна пригадати іншого успішного афериста — як він сам себе називав — приблизно з того самого часу, Вернера Ергарда з «ЕСТ»[117]. Вернер не завжди був цілковито переконливий, але ніколи не був доволі непереконливим і міг виконувати дивовижні трюки зі свідомістю. Його розум був швидкий і гнучкий; його ніколи не можна було «пришпилити» або точно визначити, приперти до стінки чи навіть просто встигнути за ним. Вступаючи з ним у суперечку, ви ризикували

[117] EST, Erhard Seminars Training — організація, заснована Вернером Ергардом у 1971 році, яка пропонувала тренінг протягом двох вікендів (60 годин), що мав на меті вивести на перший план ідеї особистої трансформації, відповідальності й індивідуальних можливостей. «ЕСТ» проводила семінари з 1971 по 1984 рік, а з 1976 по 2011 рік опублікувала серію книжок. Ергард стверджував, що здійснив особисту трансформацію і розробив цей тренінг, аби інші могли отримати такий самий досвід. Багато учасників досягли вражаючих результатів, як-от драматичні трансформації у сімейних стосунках, роботі й світогляді, а також у пізнанні своєї істинної сутності. Багато критиків звинувачували «ЕСТ» в контролі свідомості й називали її культом.

became true believers; some, the practical minds, pronounced him a fraud; others admired without fully understanding.

In any event, and in more banal terms, Carlos created in himself a character more complex than his don Juan, if indeed don Juan was Carlos' creation. We don't know that he was or that he was not, and given the nature of the story—or the thesis—we cannot know. But there were those who thought they did know, one way or the other. At UCLA, where Castaneda submitted the manuscript of *Journey to Ixtlán* as his doctoral dissertation, there were a few detractors but more supporters. One senior professor, Ralph Beals, considered the work a fraud and would not have granted the degree, but he retired, and a committee of several others examined the manuscript and approved the doctorate in 1973. In its dissertation form the work was entitled "Sorcery: A Description of the World."

A couple of years later there came along a man named Richard de Mille, with a degree in psychology, who embarked on a five-year endeavor to prove that the Castaneda books were not just a mixture of fact and fiction but amounted to a great hoax, like Piltdown man. In one of his lighter moments de Mille invented the term

опинитися в принизливому становищі. Як і у випадку з Карлосом, деякі слухачі стали його ревними послідовниками; деякі, прагматичні голови, оголосили його шахраєм; інші просто захоплювалися ним, не розуміючи його повністю.

У всякому разі, якщо сказати банальнішими словами, Карлос створив у собі персонажа, складнішого за свого дона Хуана, якщо дон Хуан справді був Карлосовим творінням. Ми не знаємо, існував він чи ні, і, зважаючи на характер його твору — або дисертації, — ми не можемо цього знати. Але були й такі, хто думав, що знає, так чи інакше. В УКЛА, куди Кастанеда подав рукопис «Подорожі до Істлану» як свою докторську дисертацію, було кілька недоброзичливців, але більше було прихильників. Один поважний професор, Ралф Білз, вважав його роботу ошуканством і не хотів надавати за неї ступінь, але він пішов на пенсію, і комітет у складі кількох інших науковців розглянув рукопис і схвалив присудження докторського ступеня в 1973 році. У своїй дисертаційній формі робота мала назву «Мольфарство: один із описів світу».

Через пару років з'явився чоловік на ім'я Річард де Мілль, зі ступенем у психології, який на п'ять років самовіддано поринув у справу доведення того, що книжки Кастанеди були не просто сумішшю фактичної інформації та вимислу, а становили грандіозну містифікацію на кшталт Пілтдаунської людини[118]. Перебуваючи якось у фривольнішому гуморі, ніж зазвичай, де Мілль

[118] «Пілтдаунська людина» (лат. *Eoanthropus dawsoni*) — одна з найвідоміших археологічних містифікацій XX століття. Кісткові фрагменти (частина черепа та щелепа), виявлені у 1912 році в гравійному кар'єрі Пілтдауна в Англії, були представлені як скам'янілі рештки раніше невідомої стародавньої людини — «відсутньої ланки» в еволюції між мавпами та людьми. Зразок залишався об'єктом суперечок, аж доки в 1953 році майстерну підробку все ж було викрито і встановлено, що то є череп повністю розвиненої сучасної людини, свідомо з'єднаний із трохи підпиляною нижньою щелепою орангутана. Ретельна наукова перевірка у 2016 році встановила, що ймовірним творцем підробки був археолог-аматор Чарлз Доусон (*Charles Dawson*).

Uclanthropus piltdunides Castanedae. And he quoted the bon mot of a friend: that Castaneda's one successful piece of sorcery was in turning the University of California into an ass. But surely no one with a genuine sense of humor—sense of the ridiculous—would devote five years of his life to such a quixotic project, and write two books about it.

De Mille hectored the UCLA faculty, especially Goldschmidt, demanding that the department admit error and rescind the degree. It is hard to know how serious he was when he wrote in the second book that he could not have finished writing it if the department had made public confession of its sins. In 1978 de Mille, Goldschmidt, Beals, and others took part in a raucous session at the annual meeting of the American Anthropological Association. Castaneda declined to appear.

De Mille's second book—I have not seen the first—contains 519 pages of gossip, innuendo, burlesque, and some genuine evidence, which I make no attempt to weigh. There are also a number of pieces by others, including an article favorable to Castaneda by the noted anthropologist Mary Douglas. Of special interest is an interview with Barbara Myerhof, fellow student of Castaneda and once a close friend. Goldschmidt considers this piece damning, but another reader might think it a partial validation. De Mille, on the attack, has Myerhof backed into a corner; as he presses her to declare the books a fraud, she keeps answering, "yes, but... yes, but." Yes, Castaneda seems to have adapted mate-

вигадав термін *Uclanthropus piltdunides Castanedae*. Іще він полюбляв цитувати дотеп одного свого приятеля про те, що єдиний успішний мольфарський акт Кастанеди полягав у перетворенні Каліфорнійського університету на дупу. Але, певна річ, ніхто зі справжнім почуттям гумору — відчуттям кумедного — не присвятив би п'ять років свого життя такому донкіхотському проекту й не написав би про це дві книжки.

Де Мілль надокучав професорам і викладачам УКЛА, особливо Ґолдшмідту, домагаючись, щоб кафедра визнала помилку й анулювала науковий ступінь. Важко дізнатися, наскільки серйозний він був, коли зазначив у другій книжці, що міг би не доводити її написання до кінця, якби кафедра публічно визнала свої гріхи. У 1978 році де Мілль, Ґолдшмідт, Білз та інші взяли участь у бурхливій сесії на щорічному засіданні Американської антропологічної асоціації. Кастанеда відмовився прийти.

Друга книжка де Мілля — першої я не бачив — містить 519 сторінок чуток, пліток, інсинуацій, бурлеску та деяких справжніх фактів, які я не беруся оцінювати. Також там є низка текстів, написаних іншими авторами, зокрема прихильна до Кастанеди стаття видатної антропологині Мері Дуґлас. Особливий інтерес становить інтерв'ю з Барбарою Маєргофф[119], студенткою-колежанкою Кастанеди, що була колись його близькою подругою. Ґолдшмідт розглядає цей текст як викривальний, але інший читач міг би вважати його частковим підтвердженням достовірності. Де Мілль в атакуючій манері намагається загнати Маєргофф у кут; у той час як він тисне на неї, щоб вона оголосила книжки фальшивкою, Барбара й далі відповідає "так, але... так, але". Так, Кастанеда, схоже,

[119] Це інтерв'ю вміщене в другому томі «Наґвалізму».

rial from her work and from others, but there is more to him than that.

I find it striking that attitudes to Castaneda's work relate so closely to the type of mind of the critic. In over-simple terms: those of a mystical or quasi-mystical turn of mind tend to be sympathetic; the practical or engineering mind cites the lack of evidence and the obvious fact that Castaneda does not always tell the truth. At UCLA his supporters, with some exceptions, were of the first type. The distinguished and beleaguered Goldschmidt, who fully fits neither type, gave loyal support for a long time without accepting everything, but now seems close to judging that Castaneda mined "the literature of psychic phenomena, largely material from India, for his insights." And that "don Juan is himself a literary creation."

In our own Los Angeles office I have already mentioned the contrast between two experienced senior editors, both now retired. The sensible Kubeck, detached, amused, remembers Carlos as charming friend and liar. The subtle Zachary, no mystic but with mind honed on philosophic studies, says that the demystifications of *Time* and others are not the whole story. And continues thus:

The importance of Castaneda's work does not rest upon the veracity of the don Juan story. Even if much of it is fictitious—and I doubt that it is entirely so—the point of the work for anthropology revolves about the so-called emic/etic (insider/outsider) distinction set forth in 1954 by the linguist Kenneth L. Pike.

пристосував якийсь матеріал із її праці та з робіт інших, але в ньому є дещо більше, ніж це.

Мені видається вражаючим те, що різні ставлення до роботи Кастанеди так тісно пов'язані з типом мислення критика. Якщо говорити вкрай спрощено: люди, чий склад розуму має схильність до містики або квазі-містики, скоріше будуть симпатиками; ті ж, хто має раціональний або технарський розум, посилаються на брак доказів і на той очевидний факт, що Кастанеда не завжди каже правду. В УКЛА його прибічники, за деякими винятками, належали до першого типу. Шанований і зусебіч обложений Ґолдшмідт, що не відповідає вповні жодному типові, надавав віддану підтримку протягом тривалого часу, хоча й не з усім був згодний, але тепер, схоже, близький до думки, що Кастанеда перелопатив і відфільтрував "літературу про психічні феномени, здебільшого матеріали з Індії, для своїх ідей". І що "дон Хуан сам по собі є літературний витвір".

В нашому лос-анджелеському офісі я вже вказував на контраст між двома досвідченими старшими редакторами, які вже обоє вийшли на пенсію. Розсудливий К'юбек, незалежний і веселий, згадує Карлоса як чарівливого друга й брехуна. Проникливий Заккері, не містик, але з розумом, заточеним на філософські дослідження, каже, що демістифікації часопису «Тайм» та інші — то далеко не повна картина. І продовжує так:

Важливість праці Кастанеди ґрунтується не на правдивості оповіді про дона Хуана. Навіть якщо багато в ній є вимислом — а я сумніваюсь, що це повністю так, — суть цієї роботи для антропології зосереджена на так званій відмінності між емічним/етичним (інсайдером/сторонньою людиною), сформульованій у 1954 році лінгвістом Кеннетом Л. Пайком.

Oversimply: the inhabitant of a culture speaks emically. A scientist observing and describing speaks etically. Emic speech conveys an inside truth, not available to the etic (outside) speaker. But the intellectual convention is that scientific truth is expressible only etically. A radical dilemma arises: if "inside" truth is the "real" truth, then the scientist-observer will always wander in outer darkness. But if the truth is real only when it is scientific, then the insider must be a prey to endless delusion... is in the purest sense one of Plato's cave-dwellers, seeing only shadows on the wall. Question: Can there be such a thing as a participatory observer, at once an outsider and an insider? Clearly there is danger: the scientist who wants to speak emically may simply "go native" and lose his scientific perspective. But if he is inflexibly etic, he sits above and outside the culture and winds up talking vacuous abstractions.

We may remember—from the early part of this chapter—that the great Alfred Kroeber once said he could not write a history of the Yurok tribe because he felt himself too much a Yurok.

Zachary says that Carlos, in many conversations, almost never discussed magic, drugs, and the like, but showed himself much concerned with the insider/outsider dilemma and interested in the writings of Merleau-Ponty and Gadamer. And indeed we find the following in Castaneda's dissertation abstract:

Якщо дуже спрощено: мешканець певної культури говорить емічно. Науковець, що спостерігає та описує, говорить етично. Емічна мова передає внутрішню, інсайдерську істину, якої не може мати етичний (зовнішній, сторонній) мовець. Але інтелектуальна умова полягає в тому, що наукова істина може бути висловлена лише етично. Постає радикальна дилема: якщо «внутрішня» істина є «справжньою» істиною, тоді науковець-спостерігач завжди блукатиме в зовнішній пітьмі. Але якщо істина є справжньою лише тоді, коли вона наукова, тоді інсайдер (той, хто всередині) мусить бути жертвою нескінченної омани... він у найпрямішому сенсі є одним із мешканців Платонової печери, що бачить лише нечіткі обриси на стіні. Запитання: чи може існувати таке явище, як учасник-спостерігач, який є водночас стороннім і своїм, інсайдером? Тут явно є небезпека: науковець, що хоче говорити емічно, може просто «стати тубільцем» і втратити своє наукове бачення. Але якщо він негнучко етичний, то сидить над культурою з її зовнішнього боку й закінчує тим, що говорить про пусті абстракції.

Ми можемо пригадати — з початкової частини цього розділу, — що великий Елфрід Кребер якось сказав, що не зміг написати історію індіанського племені юрок, бо занадто сильно почувався юроком.

Заккері каже, що в численних розмовах Карлос майже ніколи не обговорював магію, наркотики й подібні речі, але виявляв свою велику зацікавленість дилемою інсайдера/стороннього та працями Мерло-Понті[120] й Ґадамера[121]. І справді, ми знаходимо таке в анотації[122] до дисертації Кастанеди:

[120] Мерло-Понті (фр. *Merleau-Ponty*, 1908–1961 рр.) — франц. філософ-феноменолог, на якого сильно вплинули ідеї Едмунда Гуссерля та Мартіна Гайдеґґера. Його головним інтересом був склад «значення» в людському досвіді.
[121] Ганс-Ґеорг Ґадамер (нім. *Hans-Georg Gadamer*, 1900–2002 рр.) — німецький філософ континентальної традиції, один із головних представників філософії герменевтики середини XX ст. («Істина і метод», 1960 р.).
[122] Повний текст анотації до докторської дисертації Карлоса Кастанеди вміщений у третьому томі «Наґвалізму».

This is an emic account of an apprenticeship of sorcery as it is practiced by the American Indians of modern Mexico... The sorcerer's contention is that the world at large, and our physical surroundings... are the product of the perceivers' agreement on the nature of what they perceive...

This basic premise of sorcery does not deny the objectivity of the world. For the sorcerer the world is not an illusion, quite the contrary, it is real, but its reality is not a fixed condition. In fact, it can be altered in part, or it can be changed altogether; thus the alleged magical properties of sorcery practice. This process of change is called "stopping the world" and can be explained as the volitional interruption of ordinary consensus. The "techniques of stopping the world" entail that at the same time the ordinary consensus is interrupted another one is ensued [sic] and in this way a new "description of the world" is brought into being.

And there I shall leave these matters—hanging in the air. Perhaps there is no plain answer to questions about the nature of Castaneda's writings—perhaps not even in his own head. Was it the Lady or the Tiger waiting behind the door in Frank R. Stockton's old story? Each reader, I seem to remember, was told to supply his own conclusion. Such uncertainty once troubled me. I am older now.

Це емічний опис навчання мольфарству в тому вигляді, як його практикують американські індіанці сучасної Мексики... Мольфари стверджують, що світ у цілому й наше фізичне оточення... є результатом згоди сприймачів стосовно природи того, що вони сприймають...

Цей головний постулат мольфарства не заперечує об'єктивності світу. Для мольфара світ не є ілюзією, зовсім навпаки, він є реальний, але його реальність не є фіксованим станом. Насправді її можна частково змінити, або ж її можна змінити всю цілком; звідси й гадані магічні властивості мольфарської практики. Цей процес зміни має назву «зупинення світу» і може бути пояснений як навмисне цілеспрямоване переривання звичайного консенсусу. «Техніки зупинення світу» передбачають, що в той самий час, коли переривається звичайний консенсус, замість нього виникає інший [так!], і в цей спосіб постає новий «опис світу».

І тут я залишу ці питання — підвішеними в повітрі. Можливо, немає простої відповіді на запитання про природу праць Кастанеди — може, навіть у його власній голові. Хто чекав на юнака за дверима в старій байці Френка Стоктона[123] — Панночка чи Тигр? Кожному читачеві, як я начебто пам'ятаю, пропонувалося надати власну кінцівку цієї історії. Така непевність колись турбувала мене. Тепер я старший.

[123] Френк Річард Стоктон (англ. *Frank Richard Stockton*, 1834–1902 рр.) — американський письменник, шанований сьогодні за свою серію новаторських дитячих казок. У його найвідомішій байці «Панночка чи Тигр?» (1882 р.) йдеться про юнака, засудженого до незвичного покарання за любовний зв'язок з улюбленою дочкою короля. Виведений на публічну арену, він стоїть перед двома дверима; за одними перебуває голодний тигр, що з'їсть його, а за іншими — прекрасна фрейліна королеви, з якою йому доведеться одружитися, якщо він відчинить її двері. Поки натовп із тривогою чекає його рішення, він бачить серед глядачів принцесу, яка вказує йому на двері праворуч. Коханець починає відчиняти двері і... на цьому оповідь обривається. Чи врятувала принцеса своє кохання, вказавши на двері, що ведуть до фрейліни, чи вона воліла за краще побачити, як її коханий помре, аніж дивитися, як він одружиться з іншою? Такий складний вибір зробив цю історію хрестоматійною в американських школах, особливо тому, що Стоктон ніколи навіть не натякав, якою, на його думку, мала б бути кінцівка його твору.

HERBERT MITGANG

BEHIND THE BEST SELLERS

The New York Times, March 5, 1978, Section BR, Page 11

[*Herbert Mitgang (1920–2013) was an American author, journalist, and a longtime reporter for The New York Times. During a 47-year career at the newspaper, he served as supervising editor of the drama section of the Sunday edition, was a member of the editorial board for twelve years, was the first deputy editor of the OP Ed page that he helped create, and was the paper's publishing correspondent and a daily book critic until his retirement in 1995.*]

Ten years ago a phenomenon and a shaman surfaced in Southern California — a state and a state of mind that may or may not be all there. In this climate, ideal for drugs and demonology, there appeared a book that linked the counterculture with the credentials of academe.

The phenomenon was Carlos Castaneda, the shaman was don Juan, and the book that resulted from this blend of anthropologist and medicine man was *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, published by the *University of California Press*. Subsequent studies by Mr. Castaneda have come from *Ballantine Books* and from *Simon and Schuster*; the most recent, *The Second Ring of Power*, has been a hardcover best seller for the past three months.

Mysterious Author is one of the familiar roles played by Mr. Castaneda. He makes calls from phone booths. He lives in the Los Angeles area and has a place in Malibu, but please don't give out the addresses. He doesn't pose for pictures; the only full-face shot of him

ГЕРБЕРТ МІТҐАНҐ

ЗА ЛАШТУНКАМИ БЕСТСЕЛЕРІВ

«Нью-Йорк Таймс», 5 березня 1978 року, розділ «Книжковий огляд», стор. 11

[*Герберт Мітґанґ (1920–2013 рр.) — американський автор і журналіст, що довгий час був репортером «Нью-Йорк Таймс». Упродовж своєї 47-річної кар'єри в цій газеті він працював наглядовим редактором театрального розділу недільного випуску, 12 років був членом редакційної колегії, був першим заступником редактора сторінки редакційних коментарів, яку допомагав створювати, а також виступав у ролі кореспондента-дописувача й кожноденного критика книжок аж до свого виходу на пенсію в 1995 році.*]

Десять років тому одне явище та один шаман виринули на поверхню у Південній Каліфорнії — штаті й стані душі, що може бути нормальним, а може й не бути. У цьому кліматі, ідеальному для наркотиків і демонології, з'явилася книжка, яка пов'язала контркультуру з поважними академічними колами.

Цим явищем був Карлос Кастанеда, шаманом — дон Хуан, а книжкою, що виникла з цього поєднання антрополога й знахаря, — «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», надруковане видавництвом Каліфорнійського університету. Подальші дослідження пана Кастанеди публікувалися видавництвами «Баллантайн Букс» і «Саймон енд Шустер», а найостанніша книжка, «Друге кільце сили», залишається бестселером серед видань у твердій оправі вже протягом трьох місяців.

Загадковий автор — одна зі звичних ролей пана Кастанеди. Він дзвонить із вуличних телефонів-автоматів. Він живе в Лос-Анджелесі та має помешкання в Малібу, але, будь ласка, не надавайте нікому цієї адреси. Він не позує для фотографій; єдина відома світлина з повним зображенням його

in circulation is a graduation picture taken in 1959.

Mr. Castaneda has changed his story and his age several times. Sometimes he says he was born in Sao Paulo, Brazil, in 1931, moved to the United States 20 years later, graduated from Hollywood High School, studied psychology, journalism and finally anthropology at U.C.L.A. and Los Angeles City College. Sometimes the story goes that he is a Peruvian, born in 1925. There is evidence that he is older than he acknowledges. No one knows whether his Yaqui Indian source is alive, dead, a composite, or a product of Mr. Castaneda's imagination.

The most authentic information comes from Robert Y. Zachary, editor of the *University of California Press* in Los Angeles. "We discovered Castaneda, but we weren't sure what we had discovered," Mr. Zachary says. "He sent us his manuscript in late 1967. He was a graduate student who had spent five years in Mexico. Our Anthropology Department had lost track of him. He arrived back with a trunkful of notes about what he had learned of life from the old Indian.

"He thought it was a dissertation. I thought it was quite novel. Two other editors here read it and agreed. But would it pass muster with our Anthropology Department? When we showed it to them they were all positive, and other anthropologists recommended it too.

"So we published it. It sold fairly well. Then the paperback publishers began to come after us. We negotiated reprint rights to *Penguin Books* in England

обличчя — це випускне фото, зроблене в 1959 році[124] після закінчення бакалаврату.

Пан Кастанеда кілька разів змінював свою історію та вік. Інколи він каже, що народився в 1931 році в Сан-Паулу, Бразилія, через 20 років переїхав до Сполучених Штатів, закінчив Голлівудську середню школу, вивчав психологію, журналістику та, зрештою, антропологію в УКЛА й Лос-Анджелеському міському коледжі. Часом в історії Кастанеди йдеться про те, що він перуанець, який народився в 1925 році. Є факти, які свідчать про те, що він старший, ніж визнає. Нікому не відомо, чи його інформатор–індіанець я́кі є жива або мертва реальна людина, збірний образ чи взагалі продукт уяви пана Кастанеди.

Найдостовірнішу інформацію повідомляє Роберт Заккері, редактор видавництва Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі. "Ми відкрили Кастанеду, та не були впевнені, що саме ми відкрили", — каже пан Заккері. "Він надіслав нам свій рукопис наприкінці 1967 року. Він був студентом магістратури, який провів п'ять років у Мексиці. Наш факультет антропології втратив із ним зв'язок. Він повернувся назад із цілою купою нотаток про те, що дізнався про життя від старого індіанця."

"Він вважав, що це дисертація. Я вважав це схожим на роман. Двоє інших наших редакторів прочитали рукопис і схвалили його. Але чи пройде він перевірку на нашій кафедрі антропології? Коли ми показали його членам кафедри, вони всі дали позитивну оцінку, інші антропологи також рекомендували надрукувати його."

"Тож ми опублікували цю роботу. Вона продавалася досить непогано. Відтак до нас почали звертатися видавці книжок у м'якій обкладинці. Ми домовилися про права на

[124] Помилка в даті: ступінь бакалавра Кастанеда здобув в УКЛА в 1962 році.

and to *Ballantine Books* here. When there was talk of a movie, and reprint offers started coming in, we decided Castaneda needed a literary agent, and steered him to Ned Brown here in Los Angeles.

"All of us here at the Press got to know Castaneda. We found him an enigma. He still drops by occasionally. He seems very open and pleasant, but it's hard to assess anything about him that's personal. *The Teachings of Don Juan* was turned down as a dissertation, but his *Tales of Power* was accepted, and he received his Ph.D. in 1970. He seems absolutely the same now as when he was a student."

Ned Brown says, "Castaneda's my only client whom I won't discuss. I will say he is very tied up in his research and his work, and he's a marvelous, serious person."

Has Mr. Zachary any regrets about turning Castaneda over to the commercial publishers, bringing them, the author and the agent considerable prosperity? "I don't think so," Mr. Zachary says. "The university press is not interested in best sellers. There is a certain degree of glamour, of course, and gratification. But best sellers on a list tend to cheat all other books and distract from scholarly works. No; no regrets."

Herbert Mitgang
An Editor of *The New York Times*

передрук із «Пенґвін Букс» в Англії та з «Баллантайн Букс» у Штатах. Коли почалися розмови про екранізацію і стали надходити інші пропозиції про перевидання, ми вирішили, що Кастанеді потрібен літературний агент, і скерували його до Неда Брауна тут у Лос-Анджелесі."

"Всі ми тут, в університетському видавництві, познайомилися з Кастанедою. Він був для нас загадкою. Він досі час від часу з'являється тут. Він видається відкритим і приємним, але важко оцінювати будь-яку інформацію особистого характеру щодо нього. «Учення дона Хуана» було відхилене як дисертація, але його «Оповіді сили»[125] були прийняті, і в 1970 році він дістав докторський ступінь. Зараз він виглядає достоту так само, як і в часи, коли був студентом."

Нед Браун каже: "Кастанеда — єдиний мій клієнт, якого я ніколи не обговорюю. Скажу лише, що він повністю занурений у свої дослідження та свою роботу і що він дивовижна, серйозна людина".

Чи шкодує пан Заккері про те, що передав Кастанеду комерційним видавцям і що це принесло їм, автору та агенту «значний успіх»? "Я так не думаю, — каже пан Заккері. — Університетське видавництво не зацікавлене в бестселерах. Є певний ступінь принадливості і, звісно, винагороди. Проте бестселери в асортименті видавництва мають тенденцію відсувати на другий план інші книжки й відволікати увагу від наукових праць. Тож ні, я зовсім про це не шкодую".

Герберт Мітґанґ,
редактор «Нью-Йорк Таймс»

[125] Насправді Кастанеда здобув докторський ступінь у 1973 році за свою третю працю «Мольфарство: один з описів світу» (*Sorcery: a Description of the World*), книжкова версія якої була опублікована роком раніше під назвою «Подорож до Істлану». Четверта книжка Кастанеди «Оповіді сили» на той час ще не була написана.

KENNETH LINCOLN ON UCLA ALUM CARLOS CASTANEDA

[Excerpts from an interview taken approx. in November 2009, transcript of audio file made by *lo infinito*'s team]

Kenneth Lincoln went to UCLA in 1969, where he has taught Contemporary and Native American Literatures for over twenty-five years. Professor Lincoln has developed the American Indian Studies curriculum, chaired the country's first interdisciplinary Master's Program in American Indian Studies, and published widely in that field. In this interview, he discusses Carlos Castaneda's *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge* and *Journey to Ixtlan*, which were both written while he was a graduate student at UCLA in the 1960s. The University of California Press last year issued a commemorative edition celebrating the 40th anniversary of *The Teachings of Don Juan*. Castaneda's works helped define the 1960s and usher in the New Age movement.

INTERVIEWER: What I'd heard is that some portion of Carlos Castaneda's novels came from his classwork. Can you say some words on that?

LINCOLN: Oh yeah, he was a graduate student. He... in fact, Clem Meighan who was in the original founding fathers of the Indian Center... was an archeologist. And Clem said he gave his class and in... 101, and he had this short Peruvian guy who... brought him... because the kids were allowed... if they would interview a living Indian, they could get an "A" on a paper. Well, Carlos brought this set of interviews

КЕННЕТ ЛІНКОЛН ПРО КОЛИШНЬОГО СТУДЕНТА УКЛА КАРЛОСА КАСТАНЕДУ

[Уривки з інтерв'ю, взятого приблизно в листопаді 2009 року, аудіозапис розшифрований/транскрибований командою *lo infinito*]

Кеннет Лінколн прийшов до УКЛА в 1969 році й понад 25 років працював там викладачем сучасної американської літератури й літератури корінних американців. Професор Лінколн розробив навчальний курс із вивчення американських індіанців, очолював першу в країні міждисциплінарну магістерську програму досліджень американських індіанців й опублікував багато наукових праць у цій царині. У наведеному нижче інтерв'ю він обговорює «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» та «Подорож до Іштлану»[126] Карлоса Кастанеди, що були написані, коли той учився в магістратурі УКЛА в 1960-ті роки. Минулого року видавництво Каліфорнійського університету надрукувало ювілейне видання, присвячене 40-й річниці «Вчення дона Хуана». Праці Кастанеди стали відмітною ознакою 1960-х років і предтечею руху «Нью-Ейдж».

ІНТЕРВ'ЮЕР: Як я чула, деякі частини романів Карлоса Кастанеди спиралися на його студентські роботи. Чи не могли б ви сказати кілька слів про це?

ЛІНКОЛН: О, так, він був студентом магістратури. Він... насправді, Клем Міен, який був одним із батьків-засновників Індіанського центру... був археологом. І Клем сказав, що читав свій базовий курс, і в нього був цей невисокий перуанський хлопець, який приніс йому... бо цим студентам дозволялось... якщо вони поспілкуються із живим індіанцем, вони могли дістати оцінку «відмінно» за семестрову роботу. Тож Карлос приніс цей набір нотаток

[126] У своєму інтерв'ю Кеннет Лінколн вимовляє *Ixtlan* як «Іштлан» (як в ацтекській мові); в іспанській мові цей мексиканський топонім вимовляють як «Істлан» або «Іхтлан».

he had done with somebody claimed it was a Yaqui. And Clem was very excited and he said, “Go get more”.

Well, next year he brought back what became *The Teachings of Don Juan*. He ran it over to Bob Zachary who was head of UC Press here. Zachary loved it and they published it. And then they gave Carlos an MA. And then two or three years later he came back with another set of interviews, *Journey to Ixtlan*, he got an honorary PhD.

So he was doing, and for me this is the good part of Carlos’s work, he was out there talking with native peoples today, you know, who ride buses and have to deal with acculturation in Mexico and up here. And the United States or the world even said, “Oh my God! They’re not exterminated. They’re not all Plains’ Indian warriors riding horses. There’s some philosophers among these people. There’s some medicine people who can do some very strange and wonderful things.”

And so that whole magic realist side of the Vision Quest of native cultures and stuff... which takes us in the Mexico, you know, in that term. It was something that Carlos I think sparked, and it led at least to an updating realistic appreciation of the positive values of native cultures.

But the stereotype is a dangerous one because not everybody is don Juan like not everybody is Crazy Horse. In California we’ve got a hundred tribes and a hundred languages, and their cultures behave differ-

про свої бесіди з кимось, хто, як він стверджував, був індіанцем я́кі. І Клем був дуже захоплений, він сказав: “Піди й дістань іще”.

І наступного року він приніс те, що потім стало «Вченням дона Хуана». Він віддав свої нотатки Бобу Заккері, який був тут головою видавництва Каліфорнійського університету. Ці нотатки дуже сподобалися Заккері, і їх надрукували. А потім Карлосові надали ступінь магістра. А за два–три роки потому він повернувся ще з одним набором нотаток, «Подорожжю до Іштлану», за яку був удостоєний почесного докторського ступеня.

Тож те, що він робив — і, як на мене, це була хороша частина праці Кастанеди, — він був у полі, спілкуючись із сьогоднішніми корінними американцями, знаєте, з тими, хто їздить в автобусах і кому доводиться мати справу з аккультуризацією в Мексиці й у нас. І в Сполучених Штатах, ба більше, у всьому світі, сказали: “О Боже, вони не винищені, вони не індіанські воїни з рівнин, що їздять верхи на конях! Там серед них є філософи, там є знахарі, які можуть робити деякі дуже незвичайні, дивовижні речі”.

Тож саме весь цей магічно-реалістичний аспект пошуку видінь і подібних речей у корінних культурах, що в цьому відношенні відсилає нас до Мексики, як раз, на мою думку, і запалив Карлос, і це як мінімум призвело до оновлення, реалістичної оцінки позитивних цінностей корінних культур.

Але цей стереотип є небезпечним, бо не кожен є доном Хуаном, як і не кожен є Скаженим Конем[127]. У Каліфорнії ми маємо сотню племен і сотню мов, і їхні культури поводяться по-різному. Маємо написане

[127] Скажений Кінь (у стандартному лакотському правописі: Tȟašúŋke Witkó [Та-Сунке-Вітко], міжнародною фонетичною абеткою: /tχaˈʃʊ̃kɛ witˈkɔ/, буквальний переклад: «Його кінь є скажений»; близько 1840–77 рр.) — вождь Сіу, провідна постать опору білим загарбникам. Очолював об’єднані війська, які в 1876 р. розгромили генерала Кастера в Літтл-Біґгорні. У 1877 р. здався генералу Круку і через 4 місяці був підступно убитий охоронцем в ув’язненні. Та-Сунке-Вітко є одним із найвідоміших і найшанованіших індіанських воїнів в історії.

ently. You've got Greg Sarris' writing about Mabel McKay or Essie Parrish who were two of the most powerful healing women in California. Pomo-Miwok Indian women up around Sebastopol.

So these become challenging paradigms of the Castaneda fad, let's call it, and then the whole mess gets brought in, how we can talk about a thousand Native American cultures. Because they're not homogeneous. They're, you know, sea coach, they're mountains', the desert's, the plains', there are New England's and so they're as varied as any continent would be. And each of them has a language, each of them has a different history, a different way of looking at the world.

And they don't always agree. A lot of them are traditional enemies. So it's very, very complicated, let's say...

INTERVIEWER: Rich.

LINCOLN: It's rich, it's challenging, it's a kind of remedy of the impression that white America, right? rules this world, for it doesn't, and the bedrock of all this is *native* America.

Kenneth Lincoln
Expert in American Indian literature at UCLA

Ґрегом Серрісом про Мейбл МакКей[128] або Ессі Періш[129], які були двома наймогутнішими цілительками в Каліфорнії, індіанками помо-мівок на території навколо Сібестепола.

Тож ці речі стають складними парадигмами моди на Кастанеду, назвімо це так. Вони породжують серйозні питання, й ось тут починається вся плутанина. Як ми можемо говорити про тисячу корінних американських культур? Вони ж-бо не однорідні. Вони, знаєте, є на морському узбережжі, в горах, у пустелі, на рівнині, в Новій Англії. Тож вони різняться між собою так само, як культури на будь-якому іншому континенті. І кожна з них має свою мову, кожна з них має іншу історію, інший світогляд.

І вони не завжди ладнають між собою. Багато з них традиційно є ворогами. Тож це є дуже, дуже складне питання, скажімо так.

ІНТЕРВ'ЮЕР: Невичерпне.

ЛІНКОЛЬН: Воно невичерпне, воно дуже суперечливе, це певні ліки проти загальноприйнятого уявлення, що біла Америка (так?) керує цим світом, бо вона ним не керує, і основою всього цього є *корінна* Америка.

Кеннет Лінколн,
експерт УКЛА з літератури [про] американських індіанців

[128] Мейбл МакКей (*Mabel McKay*, 1907–1993 рр.) — остання сновидиця народу помо, яка мала дивовижний хист плетіння кошиків. Ґрег Серріс опублікував біографію Мейбл під назвою «Плетучи сон» (видавництво Каліфорнійського університету, 1997 р.), в якій описав її роботу як сновидиці, цілительки й плетільниці кошиків. Дух розмовляв із Мейбел у її снах, кажучи, що їй слід робити для виконання своєї ролі цілительки. Як шаманка, Мейбл була посередником між духовним і реальним світом. У своїх снах вона вчилася в Духа плетіння кошиків, а ще Дух навчав її, як ротом висмоктувати хворобу з недужого й випльовувати її в ці кошики.

[129] Ессі Пінола Парріш (*Essie Pinola Parrish*, 1902–1979 рр.) — духовний лідер кашайа помо й виразник місцевих традицій, а також знаменита майстриня з плетіння кошиків. У віці 6 років вона була визнана шаманкою кашайа і зрештою стала духовним провідником усієї громади кашайа. Вона вважалася пророком і майстерною тлумачкою снів, а також була цілителькою і вчителькою.

MICHAEL HARNER ON C. CASTANEDA

[Excerpts from an interview taken in February 2014, transcript of audio file made by *lo infinito*'s team]

[Carlos] had two phases in his life. [In] the first phase when I knew him, he was having ordinary reality experiences in Southern California and adjacent Mexico with a Yaqui sorcerer. Not a real shaman, but a Yaqui sorcerer. Carlos never worked with a real shaman, he worked with a sorcerer don Juan. You can tell when don Juan and Carlos never talked about healing people. That's not what they were doing.

Later on while you're here, I can show you something that Carlos gave me, perhaps. Carlos sought me out and he said he was having trouble with his field notes, he could not figure things out, what to do. He was trying to get a doctorate PhD at University of California at Los Angeles and he had heard of a talk I had given in Berkeley, at the university here. This is the early 1960s. And I had talked about [the] reality in the upper Amazon and shamanism.

So he came to meet me at a meeting of the American anthropological Association in San Francisco. He wanted to know more about what I was talking about. So he told his incredible stories and we asked him if he could write them down. So he started writing a little bit and then we said that's right, bring another, bring another one and so on. So soon he had almost a book-length coming with these and they were very, very exciting stories. And he had a great sense of humor by the way, a very funny man.

When Carlos was visiting me we would often talk about how there were in

МАЙКЛ ГАРНЕР ПРО К. КАСТАНЕДУ

[Уривки з інтерв'ю, взятого в лютому 2014 р., аудіозапис розшифрований/транскрибований командою *lo infinito*]

[Карлос] мав дві фази життя. [У] першій фазі, коли я знав його, він мав досвід звичайної реальності в південній Каліфорнії та суміжній Мексиці з якійським мольфаром. То був не справжній шаман, а мольфар я́кі. Карлос ніколи не працював зі справжнім шаманом, він працював із мольфаром на ім'я дон Хуан. Це видно з того, що дон Хуан і Карлос ніколи не говорили про зцілення людей. Вони займалися зовсім не цим.

Пізніше, поки ви тут, я можу показати вам дещо, що Карлос дав мені[130]. Карлос розшукав мене й сказав, що має проблеми зі своїми польовими нотатками, він не уявляв, що з ними робити. Він намагався здобути докторський ступінь у Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі й почув про лекцію, яку я читав у Берклі, у тамтешньому університеті. Це було на початку 1960-х років. Я говорив про реалії в горішній Амазонії та про шаманізм.

Тож він прийшов зустрітися зі мною на зборах Американської антропологічної асоціації в Сан-Франциско. Він хотів дізнатися більше про те, що я говорив. Отже, він розповідав свої неймовірні історії, і ми попросили його записати їх. Тож він почав потроху писати, а ми все казали: "чудово, давай більше, і ще, і ще". Таким чином, невдовзі в нього назбиралося матеріалів майже на цілу книжку, і це були дуже, дуже захопливі історії. І він, до речі, мав чудове почуття гумору, він був дуже кумедний чоловік.

Коли Карлос відвідував мене, ми часто говорили про те, що, на мою думку — як я

[130] Майкл Гарнер пізніше показав інтерв'юеру маску, яку подарував йому Кастанеда. Церемоніальні «маски я́кі» (*пахко'ола*) з колекції Карлоса Кастанеди регулярно виставляються в музеї УКЛА. Їхнє автентичне походження й датування підтверджують факт поїздок Кастанеди в Сонору в 1960-х роках.

my opinion, as I learned in the Amazon, this kind of reality you enter, the *real* reality that you enter with the altered state of consciousness, the ecstasy or the trance, and the other reality. And he and I arrived to an agreement that we would call one *nonordinary reality* and the other *ordinary reality*.

So that was fine. That was the time when Carlos really was trying to get his PhD at UCLA and by writing these various chapters and so then I... knew a West Coast editor of a major publisher in New York that we would help him get them published in New York. Well, they got sent to the publisher and then merely — "Ne mozhna, ne mozhna!" Impossible. So it came back to Carlos. Carlos had to wait a few years and then University of California Press published it. He still had a good reputation then.

Now Carlos entered another phase. He entered the phase of his dream period. He decided to live his life within the framework of nonordinary reality. Things he experienced and he wrote about would be reinterpreted in terms of nonordinary reality. For example, if you had a bad week or good week, at the end of [the] week, he and a few women who were now his students, would reanalyze the week in terms of nonordinary reality, what *really* happened. And to me, that was a mistake because he got disconnected from the other reality.

So he wrote a number of books which got him into trouble because people could see the similarity of those books and things they'd read elsewhere. He was reinterpreting those things that he'd read elsewhere and discovering the nonordinary aspect of it.

дізнався в Амазонії, — існує така реальність, *справжня* реальність, у яку входять у зміненому стані свідомості, екстазі чи трансі, а також інша, знайома нам реальність. І ми з ним зійшлися на тому, щоб називати одну реальність *незвичайною реальністю*, а іншу — *звичайною реальністю*.

Тож це було чудово. То був час, коли Карлос справді намагався здобути докторський ступінь в УКЛА, пишучи ці різні розділи. А я тоді знав на західному узбережжі редактора з великого видавництва в Нью-Йорку, тож ми спробували допомогти йому опублікувати свою роботу в Нью-Йорку. Ну, її надіслали видавцеві, а тоді надійшла коротка відповідь: «Не можна, не можна!» Неможливо. Тож рукопис повернувся до Карлоса. Карлосові довелося чекати ще кілька років, а потім його надрукувало видавництво Каліфорнійського університету. Тоді він ще мав хорошу репутацію.

Потім Карлос увійшов до іншої фази. Він увійшов у фазу свого періоду сновидства. Він вирішив проживати своє життя в рамках незвичайної реальності. Досвідчені ним речі, про які він писав, мали потім наново витлумачуватися в термінах незвичайної реальності. Наприклад, якщо у вас був поганий чи добрий тиждень, наприкінці цього тижня він та кілька жінок, котрі тепер були його ученицями, повторно аналізували той тиждень із погляду незвичайної реальності, що *насправді* відбулося. І, як на мене, це була помилка, бо він відірвався від іншої, звичайної реальності.

Тож він написав цілу низку книжок, через які потрапив у халепу, бо люди могли бачити схожість цих книжок і тих речей, про які вони вже десь читали раніше. Він наново витлумачував ті речі, про які читав деінде, і відкривав їхній незвичайний аспект.

And then an American writer who I won't mention the name of decided to make a career out of attacking Carlos, even claimed that I had made up [with Carlos?] (*inaudible*) the Yaqui sorcerer who used the *Datura* to change consciousness. And then years later he apologized in print because finally somebody — I think a man in Switzerland sent him this reference to this Mexican book on ethnobotany that said that the Yaquis did use the *Datura* ointment in that way. But by the time I had nothing more to say to this man. So Carlos was attacked, but Carlos really didn't care. He was having a great time and unfortunately died... very early in his life.

Carlos once told me that he saw in Los Angeles on a bridge over the freeway a saying he liked very much: "Death is the greatest journey of all — that is why they save it for last." But anyway, he was a very misunderstood man. But he also did not attempt to defend himself, he was just doing his thing. But he had his effect, what he did was not teach anybody about shamanism, really. What he did was surprise a lot of people that a barefoot Mexican Indian could challenge the greatest philosophers of France and Europe. And that was a kind of joke that Carlos liked.

Michael Harner
Founder of the Foundation for Shamanic Studies

А тоді один американський автор, імені якого я не називатиму[131], вирішив зробити кар'єру з нападок на Карлоса, навіть стверджував, що то я [разом із Карлосом?] (*нерозбірливо*) вигадав мольфара-я́кі, котрий використовував дурман для змінювання свідомості. Але багато років потому він надрукував свої вибачення, бо нарешті хтось — здається, один чоловік у Швейцарії — надіслав йому посилання на цю мексиканську книжку з етноботаніки, в якій було сказано, що індіанці я́кі справді використовували мазь із дурману в такий спосіб. Однак на той час я вже не мав чого сказати тому авторові. Тож на Карлоса нападали, але йому насправді було байдуже. Він мав чудовий час, але, на жаль, дуже рано пішов з життя.

Одного разу Карлос розповів мені, що побачив у Лос-Анджелесі на мосту через автостраду висловлювання, яке йому дуже сподобалось: «Смерть — найвеличніша мандрівка з усіх, тому її залишають наостанок». Хай там як, його розуміли дуже неправильно. Але він також не намагався виправдовуватися, він просто робив свою справу. І він домігся свого, бо те, що він робив, насправді не було навчанням когось шаманізму. Що він зробив, то це здивував багатьох людей тим, що босоногий мексиканський індіанець може кинути виклик найбільшим філософам Франції та всієї Європи. І це був один із жартів того роду, які полюбляв Карлос.

Майкл Гарнер,
засновник Фонду шаманських досліджень[132]

[131] Очевидно, йдеться про Річарда де Мілля, який понад 20 років свого життя присвятив «викриванню» Карлоса Кастанеди й доведенню того, що дона Хуана ніколи не існувало. Якщо залищити осторонь відверто маніпулятивний характер звинувачень, трьома головними викривальними аргументами де Мілля були 1) хронологічні розбіжності; 2) наявність у текстах Кастанеди деяких слів, що відокремлено одні від одних зустрічалися в інших джерелах — «плагіат»; 3) відсутність докладних описів пустелі Сонори та інших етнографічних відомостей.
[132] Див. примітку на стор. 29 цього тому.

CLEMENT MEIGHAN ON C. CASTANEDA

[Meighan's words from discussion at the Editorial Board of the U. C. Press before publication of *The Teachings*, distilled from Margaret Runyan's *A Magical Journey with Carlos Castaneda*]

"I can believe what he's telling me. It was the same thing he'd been telling everybody for months. The sorts of things he is coming in with are too damned good. Even to fake it, you'd have to study anthropology for ten years in order to provide the kind of convincers or data he comes up with."

"I know in a lot of Carlos's writing there is a lot of Carlos; that's no mystery. He makes no effort to conceal that. There's no difficulty for me to sort out where it's Carlos's interpretation of what his informant is saying. Because of the fact that his approach is not objective distance scholarship, because it is not the way scholarship is generated by union card scholars, many people think this is some sort of fraudulent approach in which they apparently can't sort out where it's Carlos talking and where the informant is talking, and they feel as though they've been fooled by being given anthropological information which is not Indian information."

"I've known him since he was an undergraduate student here and I'm absolutely convinced that he is an extremely creative thinker, that he's doing anthropology. He's working in an area of cognitive learning and the whole cross-cultural thing. He's put his finger on things that no other anthropologist has even been able to get at, partly by luck and partly because of his particular personality. He's able to get information that other anthropologists can't get, because he looks like an Indian and speaks Spanish fluently and because he's a smart listener."

КЛЕМЕНТ МІЕН ПРО К. КАСТАНЕДУ

[Слова Міена з обговорення на Редакційній раді вид-ва Каліфорнійського ун-ту перед публікацією «Вчення», витягнуті з книжки Маргарет Раньян «Магічна подорож із Карлосом Кастанедою»]

"Я можу повірити в те, що він розповідає мені. Це було те саме, що він говорив усім протягом місяців. Речі, про які він пише, збіса гарні. Навіть для того, щоб сфабрикувати все це, довелося б десять років вивчати антропологію, аби навести ті дані чи переконливі свідчення, які він подає."

"Я знаю, що в роботі Карлоса багато чого від самого Карлоса, це не таємниця. Він не намагається приховувати це. Для мене зовсім не складно визначити, де має місце інтерпретація Карлосом того, що каже інформатор. Через той факт, що його підхід не є об'єктивним дослідженням «з відстані», а також тому, що його спосіб подання матеріалу не відповідає офіційному поглядові на науку, сформованому членами профспілки вчених, багато хто вважає, що це якийсь шахрайський підхід, який не дає змоги чітко розділяти слова Карлоса й слова його інформатора, і їм здається, ніби їх дурять, подаючи антропологічну інформацію, яка насправді не є індіанською інформацією."

"Я знаю Кастанеду ще з того часу, коли він був студентом молодших курсів, і я абсолютно переконаний, що він надзвичайно творчий мислитель і те, що він робить — це антропологія. Він працює в царині когнітивного навчання й усіх цих крос-культурних питань. Він доторкнувся до таких речей, до яких ніколи не діставався жоден інший антрополог, частково завдяки щасливому випадку й частково завдяки своїм особистим якостям. Він здатний добувати інформацію, яку не можуть дістати інші антропологи, бо він схожий на індіанця й вільно говорить іспанською мовою, а ще тому, що він тямущий слухач."

MICHAEL HARNER

LETTER TO *THE NEW YORK TIMES* REGARDING GROUNDLESS ACCUSATIONS OF PLAGIARISM AGAINST CASTANEDA

The New York Times, May 7, 1978, Section BR, Page 12.

[*This letter was sent by Michael Harner in reply to the pseudoscientific review of "The Second Ring of Power" by Robert Bly compiled in the de Mille's spirit and published in The New York Times on Jan. 22, 1978.*]

To the Editor:

While it was flattering to be referred to as a "genuine researcher" whose work is a source of Carlos Castaneda's data by Robert Bly in his review of "The Second Ring of Power" (Jan. 22), I must lodge a protest in the interest of accuracy and fairness to Castaneda and his readers.

Mr. Bly makes the mistake, as do others, such as Richard de Mille in "Castaneda's Journey," who are not really knowledgeable about shamanism, of assuming that similarities between Castaneda's material and that published by others on shamanism is due to plagiarism by Castaneda. They apparently are unaware that remarkable parallels exist in shamanic belief and practice throughout the primitive world. I am thoroughly conversant with Castaneda's publications; I have known him for a decade and a half; and I am not familiar with any evidence that he has borrowed material from my works.

МАЙКЛ ГАРНЕР

ЛИСТ ДО «НЬЮ-ЙОРК ТАЙМС» ЩОДО БЕЗПІДСТАВНОСТІ ЗВИНУВАЧЕНЬ КАСТАНЕДИ У ПЛАГІАТІ

«Нью-Йорк Таймс», 7 травня 1978 року, розділ «Книжковий огляд», стор. 12.

[*Цей лист був надісланий Майклом Гарнером у відповідь на псевдонаукову рецензію Роберта Блая на «Друге кільце сили», скомпільовану в дусі де Мілля й опубліковану в «Нью-Йорк Таймс» 22 січня 1978 року.*]

Редакторові:

Не зважаючи на лестиві слова на мою адресу з боку Роберта Блая в його рецензії на «Друге кільце сили» від 22 січня, де він називає мене «справжнім дослідником», робота якого є джерелом відомостей, що наводяться Карлосом Кастанедою, я мушу заявити протест в інтересах точності й справедливості щодо Кастанеди та його читачів.

Пан Блай припускається помилки (як і інші особи, такі як Річард де Мілль у «Подорожі Кастанеди», котрі насправді не розуміються на шаманізмі), вважаючи, що подібності між матеріалом Кастанеди й матеріалами про шаманізм, які опублікували інші автори, пов'язані з плагіатом Кастанеди. Їм, певне, не відомо про існування дивовижних паралелей у шаманських віруваннях і практиках в усьому первісному світі. Я дуже добре обізнаний із публікаціями Кастанеди; я знаю його півтора десятка років; і мені не відомі жодні факти, які б свідчили про те, що він запозичив матеріал із моїх робіт.

It is unfortunate that the persons chosen to review Castaneda's books are not really experts on shamanism. Whatever Castaneda's faults, he is one of the very few Westerners who have ever been able to communicate the nature of the shamanic experience. In this sense he conveys a deep truth, although his specific details can often be justifiably questioned. Who is the more significant conveyor of truth, Castaneda or a plodding ethnographer who gets a lot of second-hand details right, but who never has had a shamanic experience and misses the spirit of shamanism?

Finally, the current attacks on Castaneda often smack of ethnocentrism. I could hardly believe my eyes (speaking of a separate reality) when Bly rejected the possibility that we could help our own personal development by learning from "cultures more primitive than ours" and preached instead, "only by reaching to the work of a more highly articulated culture can your interior energy come forth." Christian missionaries have been saying more or less the same thing in the Upper Amazon jungle for decades. The Indians there still don't believe it, and neither do I. What elitist Victorian hogwash!

Michael Harner

New York City

Дуже прикро, що люди, обрані для рецензування книжок Кастанеди, насправді не є експертами з шаманізму. Хоч би якими були помилки Кастанеди, він є одним із дуже небагатьох представників західного світу, яким будь-коли вдавалося розповісти про природу шаманського досвіду. У цьому сенсі він передає глибоку правду, хоча його конкретні специфічні деталі нерідко можуть бути виправдано піддані сумніву. Хто є більш значущим носієм істини, Кастанеда чи завзятий етнограф, який дістає багато вірних докладних відомостей із других рук, але ніколи не мав шаманського досвіду і не розуміє самого духу шаманізму?

Нарешті, нинішні нападки на Кастанеду часто-густо відгонять етноцентризмом. Я ледве міг повірити своїм очам (говорячи про окрему реальність), коли Блай відкинув можливість того, що ми могли б допомогти нашому власному особистісному розвитку, навчаючись у «культур, більш примітивних, ніж наша», і натомість проповідував, що "тільки досягнення більш високо структурованої культури можуть проявити вашу внутрішню енергію". Християнські місіонери десятиліттями говорять про більш-менш те саме в джунглях Верхньої Амазонки. Індіанці там досі не вірять у це, як і я. Що за елітарна вікторіанська нісенітниця!

Майкл Гарнер,

м. Нью-Йорк

MICHAEL HARNER

FRAGMENTS FROM *THE WAY OF THE SHAMAN* (Bantam Books, 1990)

"...To understand the deep-seated, emotional hostility that greeted the works of Castaneda in some quarters, one needs to keep in mind that this kind of prejudice is often involved. It is the counterpart of ethnocentrism between cultures. But in this case it is not the narrowness of someone's cultural experience that is the fundamental issue, but the narrowness of someone's conscious experience. The persons most prejudiced against a concept of nonordinary reality are those who have never experienced it. This might be termed cognicentrism, the analogue in consciousness of ethnocentrism." (pps. xxvi-xxvii)

"...In engaging in shamanic practice, one moves between what I term an Ordinary State of Consciousness and a Shamanic State of Consciousness. These states of consciousness are the keys to understanding, for example, how Carlos Castaneda can speak of an 'ordinary reality' and a 'nonordinary reality.' The difference in these states of consciousness can perhaps be illustrated by referring to animals. Dragons, griffins, and other animals that would be considered 'mythical' by us in the Ordinary State of Consciousness are 'real' in the Shamanic State of Consciousness. The idea that there are 'mythical' animals is a useful and valid construct in Ordinary State of Consciousness life, but superfluous and irrelevant in Shamanic State of Consciousness experiences. 'Fantasy' can be said to be a term applied by a person in the Ordinary State of Consciousness to what is experienced in the Shamanic State of Consciousness. Conversely, a person in the Shamanic State of Consciousness may perceive the experiences of the Ordinary State of Consciousness to be illusory in Shamanic State of Consciousness terms. Both are right, as viewed from their own particular states of consciousness." (p. xxvi)

МАЙКЛ ГАРНЕР

ФРАГМЕНТИ З КНИЖКИ «ШЛЯХ ШАМАНА» (видання «Бентем Букс», 1990 р.)

"...Аби зрозуміти цю глибоко вкорінену, емоційну ворожість, з якою зустріли праці Кастанеди в деяких колах, потрібно мати на увазі, що подібне упереджене ставлення трапляється часто. Воно є аналогом етноцентризму між культурами. Але в цьому випадку фундаментальною проблемою є не вузькість культурного досвіду цих осіб, а вузькість їхнього свідомісного досвіду. Найупередженішими щодо концепції незвичайної реальності є ті, хто ніколи її не досвідчував. Це можна назвати когніцентризмом, аналогом етноцентризму в свідомості." (стор. xxvi-xxvii)

"...Займаючись шаманською практикою, людина рухається між тим, що я називаю *звичайним станом свідомості*, і *шаманським станом свідомості*. Ці стани свідомості є ключами до розуміння, наприклад, як Карлос Кастанеда може говорити про «звичайну реальність» і «незвичайну реальність». Різницю в цих станах свідомості, мабуть, можна проілюструвати на прикладі з тваринами. Дракони, грифони та інші тварини, яких в *звичайному стані свідомості* ми вважали б «міфічними», є «реальними» в *шаманському стані свідомості*. Ідея про існування «міфічних» тварин є корисним і дійсним конструктом у житті в *звичайному стані свідомості*, але вона є зайва та нерелевантна в досвідах *шаманського стану свідомості*. Можна сказати, що «фантазія» — це термін, який застосовується людиною в *звичайному стані свідомості* до того, що досвідчується в *шаманському стані свідомості*. І навпаки, людина в *шаманському стані свідомості* може сприймати досвіди *звичайного стану свідомості* як ілюзорні з погляду *шаманського стану свідомості*. Обоє мають рацію, якщо дивитись з їхніх власних індивідуальних станів свідомості." (стор. xxvi)

MICHAEL HARNER

EXTRACTOS DEL LIBRO *LA SENDA DEL CHAMÁN* (Editorial Swan, 1987)

"...Para comprender la hostilidad «emocional», profundamente arraigada, con que algunos círculos recibieron los trabajos de Castaneda, hay que tener en cuenta que prejuicios de este tipo son inevitables: Es connatural al etnocentrismo entre culturas. Pero en este caso no se trata de la estrechez de miras de una experiencia cultural, sino mental. Los que más prejuicios tienen respecto al concepto de realidad no-normal son aquéllos que jamás la han experimentado. A este paralelo del etnocentrismo podríamos denominarlo cognicentrismo." (p. 22)

"...Al practicar el chamanismo, uno se traslada de lo que yo denomino Estado Normal de Conciencia a un Estado Chamánico de Conciencia. Estos estados de conciencia son la clave para entender, por ejemplo, a qué se refiere Carlos Castaneda cuando habla de «realidad normal» y «realidad no-normal». La diferencia entre ambos estados se puede entender mejor si hablamos de animales: dragones, grifos y otros animales que en un Estado Normal de Conciencia consideraríamos «míticos», son «reales» en un Estado Chamánico de Conciencia. La idea de que hay animales «míticos» es válida y útil en la «vida cotidiana», pero superflua e irrelevante en las experiencias que se tienen en un Estado Chamánico de Conciencia. El término «fantástica» se puede aplicar a una experiencia en Estado Chamánico de Conciencia por una persona que se halle en Estado Normal de Conciencia. A la inversa, una persona en Estado Chamánico de Conciencia puede percibir que las experiencias en Estado Normal de Conciencia son ilusorias en términos del Estado Chamánico de Conciencia. Ambas tienen razón, considerando el punto de vista particular de sus respectivos estados de conciencia." (p. 21)

"...The emphasis I make here on drawing a distinction between the experiences one has in the Shamanic State of Consciousness and the Ordinary State of Consciousness, or that Castaneda makes between nonordinary reality and ordinary reality, is not a distinction that is usually noted in the conversations of shamans among themselves or even with Westerners. Thus, if you were to listen to a Jivaro shaman talk, you might hear in his everyday conversation accounts of experiences and deeds which could seem to you, as a Westerner, to be patently absurd or impossible. For example, he might tell you of splitting a large tree at a distance with his shamanic power, or that he saw an inverted rainbow inside the chest of a neighbor. In the same breath, he might tell you that he is making a new blowgun, or that he went hunting the previous morning." (pps. 60-61)

"...In other words, the limitations are not those of primitive peoples, but our own in understanding the two-tiered nature of their experiences and the respect they accord them. Because our Western culture is not shamanic, it is necessary in teaching shamanism to make clear the distinctions between the Shamanic State of Consciousness and the Ordinary State of Consciousness, or between nonordinary reality and ordinary reality, as Castaneda does. When and if you become a shaman, and if there are other shamans with whom you can converse, you will find it no more necessary than a Jivaro or an Australian aborigine to specify the state of consciousness you were in when you had a particular experience. Your audience, if composed of persons of knowledge, will know." (pps. 61-62)

"...The books of Carlos Castaneda, regardless of the questions that have been raised regarding their degree of fictionalization, have performed the valuable service of introducing many Westerners to the adventure and excitement of shamanism and to some of the legitimate principles involved." (p. xxi)

"...Акцент, який я тут роблю на проведенні відмінності між досвідами, отримуваними у *шаманському стані свідомості* та *звичайному стані свідомості*, або між незвичайною реальністю та звичайною реальністю в Кастанеди, не є тим розрізненням, що зазвичай відзначають у розмовах шаманів між собою або навіть із носіями західної культури. Таким чином, якби ви слухали шамана *хіваро*, то могли б почути в його повсякденній розмові оповіді про досвіди та вчинки, які могли б видатися вам, як західникові, явно абсурдними або неможливими. Наприклад, він міг би розповісти вам про те, як своєю шаманською силою розколов велике дерево вдалині, або що він побачив перевернуту веселку в грудях свого сусіда. І тут-таки він може розповісти вам, що робить зараз нову духову трубку для стріляння дротиками або ходив учора вранці на полювання." (стор. 60-61)

"...Іншими словами, то є обмеженість не первісних народів, а наша власна обмеженість в розумінні дворівневої природи їхніх досвідів та уваги, яку вони надають їм. Оскільки наша західна культура не є шаманською, у навчанні шаманізму необхідно чітко проводити відмінності між *шаманським станом свідомості* та *звичайним станом свідомості*, або між незвичайною реальністю та звичайною реальністю, як це робить Кастанеда. Коли і якщо ви станете шаманом, і якщо є інші шамани, з якими ви можете спілкуватися, ви знаходитимете не більш необхідним, ніж хіваро чи австралійський абориген, вказувати стан свідомості, в якому ви були, коли мали якийсь досвід. Ваша аудиторія, якщо вона складається з людей знання, знатиме це сама." (стор. 61-62)

"...Книжки Карлоса Кастанеди, не зважаючи на питання, які були порушені щодо ступеня їх белетризації, зробили дуже цінну послугу ознайомлення багатьох представників західної цивілізації із хвилюючим досвідом шаманізму та з деякими його цілком достовірними принципами." (стор. xxi)

"...La distinción que establezco entre las experiencias que se tienen en el Estado Chamánico de Conciencia y el Estado Normal de Conciencia, o que Castaneda establece entre la realidad no-normal y la normal no suele darse en conversaciones entre chamanes y de éstos con occidentales. Sin embargo si usted pudiera oír hablar a un chamán jíbaro, podría oír en sus conversaciones cotidianas relatos de experiencias y hechos que a usted, como occidental, le parecerían evidentemente absurdos o imposibles. Le podría contar, por ejemplo, cómo partir por la mitad un gran árbol desde lejos con su poder chamánico, o cómo vio en el tórax de un vecino un arco iris invertido. Al mismo tiempo, podría contarle que está haciendo una nueva cerbatana, o que la mañana anterior fue de caza." (p. 79)

"...En otras palabras, los que están limitados no son los pueblos primitivos, sino nosotros que somos incapaces de comprender la doble naturaleza de sus experiencias y el respeto con que se refieren a ellas. Puesto que nuestra cultura occidental no es chamánica es necesario, al enseñar chamanismo, que establezcamos claramente las diferencias entre el Estado Chamánico de Conciencia y el Estado Normal de Conciencia, o entre la realidad no-normal y la normal, como hace Castaneda. Cuando usted llegue a convertirse en chamán, si es que lo hace, y si tiene otros chamanes con los que conversar, tampoco necesitará, como no lo hace un jíbaro o un aborigen australiano, especificar en qué estado de conciencia se encontraba cuando tuvo una determinada experiencia. Los que le escuchen, si comparten sus conocimientos, lo sabrán." (p. 80)

"...Los libros de Carlos Castaneda, al margen de las cuestiones que hayan suscitado en lo concerniente a su grado de novelización, han brindado un servicio inestimable a la hora de iniciar a los occidentales en la excitante aventura del chamanismo y los principios que lo sustentan." (p. 26)

SCOTT LITTLETON'S LETTER TO DR. JACK SARFATTI ON CARLOS CASTANEDA, dated June 30, 2001

[*Covington Scott Littleton (1933–2010) was an American anthropologist and academic. He obtained his Ph.D. (1965) in anthropology from UCLA. At Occidental College, from 1962 to 2002, his main research areas were Indo-European mythology and folklore, Japanese culture with an emphasis on Shinto, as well as ufology and paranormal phenomena. The following is the Castaneda-dedicated part of the Littleton's letter to Dr. Sarfatti.*]

Hi Jack,

[...] Finally, RE the late Carlos Castaneda, yes, I did know him pretty well — or as well as anyone outside of his inner circle did. We met at UCLA in 1960, shortly after he met his Yaqui mentor. Although we were about the same age (I'll be 68 tomorrow), I was a grad student & he was still an undergraduate Anthropology major. He'd written a paper for my mentor, the late William A. Lessa, in an undergraduate class on hallucinogenic plants and had stumbled across this old Yaqui brujo in much the way he

ЛИСТ СКОТТА ЛІТЛТОНА Д-РУ ДЖЕКУ САРФАТТІ ПРО КАРЛОСА КАСТАНЕДУ від 30 червня 2001 року

[*Ковінгтон Скотт Літлтон (англ.* Covington Scott Littleton, *1933–2010 рр.) — американський антрополог і вчений. Докторську дисертацію з антропології захистив в УКЛА в 1965 р. Працював у Західному коледжі з 1962 по 2002 рік. Головними напрямками його наукових зацікавлень були індоєвропейська міфологія та фольклор, японська культура з акцентом на синтоїзм, а також уфологія й паранормальні явища. Нижче наводиться частина його листа д-ру Сарфатті*[133]*, присвячена Кастанеді.*]

Привіт, Джеку!

[...] Нарешті, стосовно покійного Карлоса Кастанеди, так, я справді досить добре його знав — або ж так добре, як інші люди, що не входили до його внутрішнього кола. Ми познайомилися в УКЛА в 1960 році, невдовзі після того, як він зустрів свого наставника-я́кі. Хоча ми були приблизно одного віку (завтра мені виповниться 68), я був студентом магістратури, а він ще вчився на бакалавраті факультету антропології. Він писав курсову роботу з галюциногенних рослин для мого керівника, покійного Вільяма Лесси[134], на якомусь навчальному курсі бакалаврату і наткнувся на цього старого якійського брухо, як він

[133] Джек Сарфатті (англ. *Jack Sarfatti*, нар. у 1939 р.) — американський фізик-теоретик, докторську дисертацію захистив у 1969 р. в Каліфорнійському університеті в Ріверсайді. Більшість наукових публікацій Сарфатті зосереджені навколо питань квантової фізики і свідомості.

[134] Вільям Арманд Лесса (англ. *William Armand "Bill" Lessa*, 1908–1997 рр.) — американський учений, заслужений професор антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі. Називаний «одним зі стовпів антропології в Мікронезії», Лесса найвідоміший своєю роботою на атолі Уліті (*Ulithi*).

describes in the introduction to *The Teachings of Don Juan*. Bill Lessa was so impressed with what Carlos was getting from his informant that he asked him to give a report on it to his graduate seminar on “Myth and Ritual.” As I’d already taken the seminar, Bill invited me to sit in, saying that he had this “Peruvian guy” in his class who’d collected the best information from a shaman he’d ever seen, bar none.

In any case, I met Castaneda in Lessa’s office on the top floor of Haines Hall. We hit it off immediately & I sat in on his seminar presentation. Remember, this was the spring of 1960, less than three months after he met don Juan Matus (a pseudonym, which is the correct way to go when you’re doing ethnography; “Matus” is the Yaqui equivalent of Smith or Jones). Shortly thereafter, Carlos received his BA in Anthropology & began doing grad work in the UCLA department. Then, a year or so later he disappeared from everybody’s radar — most of the Anthropology grad students at UCLA at that time knew him — only to resurface in 1964 with his would-be MA thesis (*The Teachings of Don Juan*) in hand. He didn’t get the degree, but another of my mentors, Walter Goldschmidt, marched him over to the University of California Press office & introduced him to Bob Zachary, who would shortly become my editor as well. The Press accepted *The Teachings of Don Juan* largely on the basis of Goldschmidt’s & Lessa’s recommendations. After the book took off, which surprised everybody, most of all Castaneda, Bob took Carlos aside and said that he’d make far more money with

описує це у вступі до «Вчення дона Хуана». Білл Лесса був настільки вражений тим, що Карлос діставав від свого інформатора, що попросив його виступити з доповіддю про це на семінарі про «Міф і ритуал» свого магістерського курсу. А що я вже брав участь у цьому семінарі, Білл запропонував мені прийти, сказавши, що має у своєму класі цього «перуанського хлопця», котрий зібрав найкращу інформацію від шамана, яку він будь-коли бачив у своєму житті.

Так чи інакше, я познайомився з Кастанедою в офісі Лесси на горішньому поверсі Гейнс-Голлу. Ми одразу ж заприязнилися, і я прийшов послухати його виступ на семінарі. Пам’ятайте, це було навесні 1960 року, менш як через три місяці після його знайомства з доном Хуаном Матусом (псевдонім, використання якого цілком виправдане, коли ви займаєтеся етнографією; «Матус» для я́кі те саме, що Сміт або Джонс для нас). Невдовзі після цього Карлос здобув ступінь бакалавра антропології і розпочав навчання в магістратурі на кафедрі УКЛА. Потім, приблизно через рік абощо, він зник з усіх радарів — у той час більшість студентів магістратури в УКЛА знали його — і сплив на поверхню лише в 1964 році з матеріалами, що мали стати його магістерською роботою («Вчення дона Хуана»). Він не здобув ступеня, однак інший мій науковий керівник, Волтер Ґолдшмідт, привів його до офісу видавництва Каліфорнійського університету й познайомив з Бобом Заккері, який незабаром став і моїм редактором. Видавництво погодилося надрукувати «Вчення дона Хуана», значною мірою на підставі рекомендацій Ґолдшмідта і Лесси. Після того як книжка швидко здобула популярність, що здивувало всіх, а найбільше — самого Кастанеду, Боб відвів Карлоса вбік і сказав, що той заробить значно більше грошей, працюючи з комерційним видавництвом.

a commercial press. He found him a literary agent (Ned Brown), who in turn, signed him up with Simon & Shuster, and the rest, as they say, is history.

Carlos finally got his doctorate from UCLA in 1973. His thesis was *Journey to Ixtlan*, under the more academic title *Sorcery: A Description of The World* and with a scholarly preface that never made it into print. By that time, much to his bemusement, he'd become a counter-culture hero. I had him out to Oxy a couple of times in those days to give guest lectures on his, and the kids would be hanging from the rafters. They expected to see somebody in a flowing robe with hair down to his knees, a Timothy Leary-type, and when this short-haired, button-downed, Establishment-looking little guy walked up to the podium, you could hear the gasp a mile a way. But he was one of the best lecturers I've ever heard. By the end of his talk he'd have them enthralled, even when he gave his standard "don't do drugs unless you've got a don Juan handy!" He used his Spanish accent like Yo-yo Ma uses his cello!

I didn't see him all that often in the years that followed, although from time to time, out of the blue, I'd get phone call that invariably began "Hi Scott, this is Carlos...," and we'd chat for an hour or so on something he was working on. I'm the one who first suggested that he check out the Tibetan *Book of the Dead* for comparative purposes. The last time he did a guest lecture for me was in a UCLA Extension class in the early '90s.

Він знайшов йому літературного агента (Неда Брауна), який, своєю чергою, влаштував йому контракт із «Саймон енд Шустер», ну а решта, як то кажуть, — це історія.

У 1973 році Карлос, нарешті, здобув докторський ступінь в УКЛА. Його дисертаційною роботою була «Подорож доІстлану» під більш академічною назвою «Мольфарство: один із описів світу» і зі вступною науковою частиною, яка ніколи не була опублікована. На той час він уже став героєм контркультури, що значною мірою його бентежило. У ті дні він пару разів приймав моє запрошення прочитати гостьові лекції в Західному коледжі[135], і в аудиторії не було де і яблуку впасти. Діти очікували побачити когось у мантії та з волоссям до колін, на кшталт Тімоті Лірі, і коли на подіум піднімався цей коротко підстрижений, застебнутий на всі ґудзики, дуже респектабельний невисокий чоловік, вигуки подиву можна було почути за милю звідти. Але він був одним із найкращих лекторів, яких я будь-коли чув. Наприкінці його виступу вся аудиторія була в захваті, навіть коли він видавав свою звичайну фразу: "Не вживайте наркотиків, якщо тільки не маєте напохваті свого дона Хуана!" Він використовував свій іспанський акцент, як Йо-Йо Ма[136] використовує свою віолончель!

У наступні роки я вже не бачився з ним так часто, хоча час від часу, як грім серед ясного неба, міг пролунати телефонний дзвінок, що незмінно починався фразою: "Привіт, Скотте, це Карлос...", після чого ми десь із годину могли говорити про те, над чим він зараз працює. Це я перший запропонував йому звернути увагу на тибетську «Книгу мертвих» для порівняльних цілей. Востаннє він на моє запрошення читав гостьову лекцію на факультативному курсі в УКЛА на початку

[135] Oxy, Occidental College (*англ.*) — престижний приватний коледж вищого ступеня [*senior college*] в Лос-Анджелесі.
[136] Йо-Йо Ма (*Yo-Yo Ma*, нар. 1955 р.) — видатний американський віолончеліст-віртуоз китайського походження.

At that time, curiously, he and his sixteen Indian disciples were conducting out-of-body experiments at his place out in the Mojave Desert which took them to what appeared to be “nearby solar systems.” Indeed, I’ve long suspected that he was an alien subject, although he had no conscious abductions recollections, he was open to the idea, but, to the best of my knowledge, never underwent regression hypnosis, despite my urging.

What’s my overall assessment of Castaneda? First of all, he was definitely not — I repeat NOT! — a hoaxer. He believed everything he said and wrote. Indeed, he could have made far more money than he did if he’d sold the film rights, which Ned Brown continually urged him to do, for obvious reasons. At one point in the early ’70s the late Anthony Quinn, who wanted to play don Juan so badly he could taste it, put together a package and approached Carlos and Ned in the latter’s Century City office. Carlos had a marvelous sense of humor, and his account of that meeting was priceless. It went something like this: “They were talkin’ weird numbers, Scott. When it got up to $600,000 [remember, this was ca. 1975; it would have been a couple of million today], it got unreal. So I told ’em I had to take a leak & left the room.” Nobody saw him again for at least eight months!

A few years later, ca. 1980, the Mexican government, urged on by First Lady

90-х. Цікаво, що в той час він і його шістнадцять учнів-індіанців проводили досліди позатілесного сприйняття на його місці в пустелі Мохаве, які перенесли їх до чогось, що було, мабуть, «близькими сонячними системами». Насправді, я давно підозрював, що він якось пов’язаний із прибульцями, і хоча Карлос не мав жодних усвідомлених спогадів про якісь насильницькі захоплення[137], він був відкритий до цієї ідеї, але, наскільки мені відомо, ніколи не проходив процедури регресивного гіпнозу, попри мої спонукання його до цього.

Яка моя загальна оцінка Кастанеди? Насамперед, він, безумовно, не був — я повторюю, НЕ БУВ — шахраєм. Він вірив у все, про що говорив і писав. Насправді, він міг би заробити набагато більше грошей, ніж заробив, якби продав права на екранізацію, до чого його постійно спонукав Нед Браун із цілком очевидних причин. Одного разу, на початку 70-х, покійний Ентоні Квінн, який так хотів зіграти роль дона Хуана, що вже марив нею, зібрав увесь пакет пропозицій і зустрівся з Карлосом і Недом в офісі останнього в діловому районі Лос-Анджелеса. Карлос мав дивовижне почуття гумору, і його розповідь про цю зустріч була неперевершена. Він сказав приблизно таке: “Вони називали якісь химерні суми, Скотте. Коли вартість пропозиції піднялася до 600 тис. доларів [пам’ятайте, то було десь у 1975 р., сьогодні це становило б пару мільйонів], ситуація була вже просто нереальна. Тож я сказав їм, що маю відлити, і вийшов з кімнати”. Ніхто не бачив його принаймні протягом наступних восьми місяців!

Кількома роками пізніше (приблизно в 1980 році), за наполяганням Першої Леді,

[137] Свої подорожі в енергетичному тілі до світу неорганічних істот і пов’язані з ними драматичні події Кастанеда докладно описав у книжці «Мистецтво сновидства», первісна версія якої, імовірно, була написана в 1977 р., а остаточний варіант вийшов друком у 1993 р. У світлі свого захоплення уфологією, Скотт Літлтон, очевидно, інтерпретував цю тему в термінах уфологічної парадигми контактів із позаземним розумом.

Sra. Lopez Portillo, wanted to bankroll a movie version with its new-found oil money. They managed to get Federico Fellini signed up to direct & Carlo Ponti to produce. I know this is true, because an Oxy colleague at the time, Margarita Nieto, a Spanish professor, who also know Carlos & had introduced him to Octavio Paz and the intellectual elite in Mexico City, came running up to me on the campus one day all in a dither asking if I knew where Castaneda was. It seems the Mexican Consulate in L.A. had contacted her about the film. Needless to say, I had no idea where he was. But I did hear later that the principals finally met in Mexico City. Carlos liked Fellini, but thought Ponti was “a snake.” And besides, he said, “Don Juan would never let them do it!”

So, the movie rights were never sold. (Margarita Nieto later told me that she was convinced Carlos had appeared to her in a Madrid hotel in the form of a black bird, but that’s another story...)

Do I accept everything he said at its face value? No, but then, at bottom, neither did he, even though it faithfully reflected his perceived experiences with don Juan, don Genaro, and the rest. What he was tying to do was record a shamanic world-view & to play the game, as it were, by don Juan’s rules. He also was convinced that sorcery was “problematic,” that is, that it was more than cultural nonsense, as most anthropologists had painted it up to that time. It’s this aspect, I think, together with the implicitly racist idea that no “Chicano” (which, of course, he wasn’t) could possibly write as well as he did in English,

сеньйори Лопес Портільо, мексиканський уряд висловив бажання профінансувати екранізацію за рахунок додаткових надходжень від продажу нафти. Їм вдалося залучити до цього Федеріко Фелліні як режисера і Карло Понті як продюсера. Я знаю це напевне, бо моя тодішня колега в Західному коледжі, викладачка іспанської мови Маргарита Ньєто, яка також знала Карлоса і познайомила його з Октавіо Пасом та з інтелектуальною елітою Мехіко, одного дня примчала до мене в кампус у надзвичайному збудженні й запитала, чи знаю я, де зараз Карлос. До неї начебто звернулися з мексиканського консульства в Лос-Анджелесі щодо цього фільму. Звісно, я не мав жодного уявлення, де він був. Але пізніше я чув, що всі головні дійові особи зрештою зустрілися в Мехіко. Фелліні Карлосу сподобався, але Понті справив на нього враження «змії». Крім того, він сказав: “Дон Хуан ніколи б не дозволив їм зробити цього!”

Тож права на екранізацію так ніколи й не були продані. (Маргарита Ньєто пізніше сказала мені, що вона впевнена, що Карлос з’явився до неї в готель у Мадриді у вигляді чорного птаха, але це вже інша історія...)

Чи приймаю я все, що він говорив, за чисту монету? Ні — але, по суті, він і сам цього не робив, навіть попри той факт, що його слова правдиво відображали сприймані ним досвіди з доном Хуаном, доном Хенаро та з усіма іншими. Усе, що він намагався робити — це записувати шаманський світогляд і, хоч би що, чесно грати у гру за правилами дона Хуана. Він також був переконаний, що мольфарство є «проблематичне», тобто що воно є чимось більшим, ніж культурна дурниця, якою багато антропологів зображали його досі. На мою думку, саме цей аспект, а також неявно виражена расистська ідея, що жоден «чикано» (ким він, звісно, не був) не зміг би так добре писати англійською, як

that triggered the attempts by Richard de Mille, et al., to "expose" him as a fraud. But they never succeeded. Yes, C.C. was something of a trickster, but a genuine one who, I think, made some important contributions to the understanding of shamanism/sorcery, etc. I only wish that the UFO angle could have been explored in more depth, because I'm certain it was there.

I could go on, but this will give you some idea of my take on the guy. Indeed, some years ago, I published a paper on him which you might take a look at: "An Emic Account of Sorcery: Carlos Castaneda and the Rise of a New Anthropology," *Journal of Latin American Lore* 2:145–155 (1976). (Needless to say, I make no mention of the UFO angle in that paper.)

Cheers,

C. SCOTT LITTLETON
Professor of Anthropology
Occidental College, Los Angeles

він, дали поштовх спробам де Мілля та інших «виставити» його ошуканцем. Але їм так ніколи й не вдалося досягти успіху в цьому. Так, у Кастанеді було щось від хитруна, але це був щирий хитрун, котрий, я вважаю, зробив важливий внесок у розуміння шаманізму/мольфарства тощо. Я лише хотів би, щоб вдалося глибше дослідити уфологічний аспект, бо я впевнений, що він там присутній[138].

Я міг би розповідати далі, але ось це дасть вам деяке уявлення про моє сприйняття цього хлопця. Справді, кілька років тому я опублікував наукову статтю про нього під назвою «Емічна розповідь про мольфарство: Карлос Кастанеда і початок нової антропології», яку ви можете подивитися в «Журналі традиційних знань Латинської Америки», том 2, № 2, с. 145–55 (1976 р.)[139]. (Немає потреби казати, що в цій статті я жодним чином не згадую про уфологічний аспект у його роботах.)

Мої вітання,

К. Скотт Літлтон,
Професор антропології
Західний коледж, Лос-Анджелес

[138] Насправді Кастанеда й шамани його лінії ніколи не розглядали неорганічних істот як космічних прибульців у розумінні уфологів (тобто як НЛО, що прилітають на землю, зокрема для викрадення людей, проведення над ними якихось дослідів тощо). На пряме запитання на одному з семінарів, чи НЛО якось пов'язані з мольфарством дона Хуана або з союзниками, Кастанеда відповів: "Я не знаю... Ні! Взагалі забудьте про НЛО". На іншому семінарі він охарактеризував НЛО як глосу, інтерпретацію, яку люди створюють через невміння бачити енергію так, як вона лине у всесвіті. Соратниця Кастанеди Тайша Абеляр, розповідаючи в інтерв'ю Гейнсу Ілі на радіо KVMR про небезпеки сновидства, зокрема, сказала: "Небезпека полягає в тому, що ви можете потрапити в пастку. Але ці пастки насправді існують, лише якщо ви займаєтеся самопотуранням, якщо ви не робите перепроживання й недостатньо плинкі, щоб не потурати таким емоціям, як страх або сильна прихильність до чогось. Бо неорганічні істоти підживлюють наші емоції, вони прагнуть дати нам те, чого ми хочемо. Неорганічні істоти — це насправді лише енергетичні утворення, ми не хочемо думати про них як про істот із космічного простору. Вони є енергією, яка шукає енергію. І якщо ви цілковито потураєте собі, не виконали перепроживання і не маєте контролю, тоді ви станете їхньою жертвою, тією чи іншою мірою".

[139] Ця стаття Скотта Літлтона вміщена в четвертому томі «Наґвалізму».

STANISLAV GROF ON C. CASTANEDA

[Excerpt from an interview taken in 2014, transcript of audio file made by *lo infinito*'s team]

Well, I had a chance to spend a day with him when he came to the Bay Area. And he actually specifically offered then to meet with transpersonal psychologists. I spent that day with him and then of course, I heard a lot of stories from Michael Harner who was, you know, knew him quite well. So my feeling is that he had, you know, lot of not-ordinary experiences, indeed.

Certainly, if you read his books, you know that he knows something about the subject. Now, I don't think that all those things that are described there happened. I mean, there's a little — I don't know what Michael told you what he thinks — but he was also... is knowledgeable in this area. He sort of approached it in a little different way than I would.

He saw what he was doing as a preparation for death, but not to achieve a peaceful death. He sort of had this image of the afterlife as being like a sort of the cosmic Western, where there were a lot of evil entities, and he has to be sort of prepared and strong, you know, to... so he didn't... he didn't see death as something that might be a sort of you know fantastic, kind of interesting journey. It is... it is a battle that he's going into.

Again, if those things that he said, according to Carlos' writings, he certainly was a person of knowledge, of profound knowledge in terms of his attitudes towards life, in terms of the way he was operating.

Stanislav Grof
Founder of Transpersonal Psychology

СТАНІСЛАВ ГРОФ ПРО К. КАСТАНЕДУ

[Уривок з інтерв'ю, взятого у 2014 році, аудіозапис розшифрований/транскрибований командою *lo infinito*]

Я мав нагоду провести з Карлосом день, коли той приїхав у район бухти Сан-Франциско. Він тоді спеціально запропонував зустрітися з трансперсональними психологами. Я провів цей день із ним. І ще, звісно, я чув багато історій від Майкла Гарнера, котрий, як ви знаєте, досить добре його знав. Тож моє відчуття таке, що Карлос мав багато незвичайних досвідів.

Звісно, якщо ви читаєте його книжки, то вам відомо, що він дещо знається на цій темі. Зараз я не думаю, що все описане в його книжках відбувалося насправді. Я не знаю, якими думками щодо цього поділився з вами Майкл [Гарнер], але Карлос також був добре обізнаний у цій сфері. Він підходив до неї в дещо інакший спосіб, ніж я.

Він розглядав те, що робив, як підготовку до смерті — але не для досягнення якоїсь спокійної смерті. У нього було своєрідне бачення життя після смерті як такого собі космічного вестерну, наповненого багатьма злими сутностями, і він мав бути підготовлений і сильний, знаєте, щоб... Отож, він не бачив смерть як щось, що може бути чимось на кшталт такої собі фантастичної, цікавої подорожі. Для нього це битва, в яку він вступає.

Знову ж таки, якщо ті речі, про які він говорив, згідно з роботами Карлоса, то він, безумовно, був людиною знання, глибокого знання з погляду свого ставлення до життя, з погляду свого способу дій.

Станіслав Гроф,
основоположник трансперсональної психології

A STORY ABOUT PUBLICATION OF *AUTHOR'S COMMENTARIES* BY CARLOS CASTANEDA *(fragment of Pomona workshop notes, February 7–8, 1998)*

[...] Bruce Wagner went up to the podium, welcomed us to the workshop, and made a few announcements. He said a workshop was being planned for the beginning of August this year which would cover *The Wheel of Time* series. He also mentioned the availability of the 30th anniversary edition of Castaneda's first book, *The Teachings of Don Juan*, which contained a new section called *Author's Commentaries*.

He told a little story about the editor at Washington Square Press that was responsible for the new commentary. Apparently this woman spent days and days reading and re-reading what Castaneda had written but couldn't understand any of the concepts. She sent it back to Castaneda's literary agent saying that the type of thing she wanted to have in the new commentary were things like, 'What have you been doing in the last 30 years?' and, 'Do you have any children?', etc.

The manuscript sat on the editor's desk until the publication date became imminent. Carlos did not submit another commentary. The editor's boss pressed her to take what Castaneda had already written, which is what the publisher finally did. Bruce Wagner concluded his story by mentioning that the editor has since had a nervous break-down.

ІСТОРІЯ ПРО ОПУБЛІКУВАННЯ НОВОЇ ПЕРЕДМОВИ КАСТАНЕДИ ДО ЮВІЛЕЙНОГО ВИДАННЯ «ВЧЕННЯ» *(з нотаток про семінар у Помоні 7–8 лютого 1998 року)*

[...] Брюс Ваґнер піднявся на подіум, привітав нас на семінарі й зробив кілька оголошень. Він сказав, що на початок серпня цього року планується проведення семінару, який охоплюватиме серію «Колеса часу». Він також повідомив про вихід друком ювілейного видання першої книжки Кастанеди, «Учення дона Хуана», з нагоди тридцятої річниці її першої публікації, яке містило новий розділ під заголовком «Коментарі автора».

Він розповів коротку історію про редакторку «Вашингтон Сквере Прес», яка була відповідальна за новий коментар. Очевидно, ця жінка багато днів читала й перечитувала те, що написав Кастанеда, але не змогла зрозуміти жодної з викладених ним концепцій. Вона повернула його назад літературному агентові Кастанеди, сказавши, що в новому коментарі їй хотілося б побачити відповіді на запитання на кшталт: "Чим ви займалися протягом останніх тридцяти років?" і "Чи маєте ви дітей?" тощо.

Рукопис пролежав на столі редакторки аж до настання дати, коли книжку вже треба було віддавати в роботу. Карлос не надав ніякого іншого коментаря. Бос редакторки тиснув на неї, щоб вона взяла вже написаний Кастанедою текст, що видавець зрештою і зробив. Брюс Ваґнер закінчив свою розповідь, сказавши, що після того в редакторки стався нервовий зрив[140].

[140] Подібна ситуація сталась і з публікацією українського перекладу «Вчення» у видавництві «Терра Інкогніта». Відповідальна редакторка видавництва не хотіла друкувати цю нову передмову Кастанеди й другу частину книжки — «Структурний аналіз», вважаючи їх нікому не потрібними нудними текстами. Редакторка також наполягала на літературній адаптації решти тексту книжки за рахунок точності перекладу, щоб зробити її привабливішою для «пересічного» читача. Зрештою, їй довелося погодитись на друк авторської редакції тексту Анни-Марії Кравець (лише з деякими обопільно погодженими змінами, зокрема «чоловіка знання» було замінено на «людину знання») разом із новою передмовою і структурним аналізом, бо видавництво вже не встигало зробити інший переклад книжки в прийнятні для них терміни.

CRITICISM | КРИТИКА | CRÍTICA

REVIEWS FOR *THE TEACHINGS*

REVIEWS AND SPECIFIC MENTIONS IN *PUBLISHERS' WEEKLY* (1968–69)

***Publishers' Weekly*, January 22, 1968, Vol. 193, No. 4** [the first known printed mentions of *The Teachings* in periodicals]

Section: SPRING BOOKS 1968 (p.21)

University of California Press
THE TEACHINGS OF DON JUAN, A Yaqui Way of Knowledge, Carlos Castaneda $5.95

Section: SUMMER PREVIEWS (p.244)

THE TEACHINGS OF DON JUAN: A Yaqui Way of Knowledge by Carlos Castaneda. Account of an anthropologist's five years as a pupil of a Yaqui Indian Shaman. $6.50. June.

***Publishers' Weekly*, February 19, 1968, Vol. 193, No. 8, p.60**

Section: SPRING RELIGIOUS HIGH SPOTS, February Through July

University of California Press

[1] *American Piety: The Nature of Religious Commitment* by Rodney Stark and Charles Y. Block (Mar., $5.75) [...]

[2] *THE TEACHINGS OF DON JUAN: A Yaqui Way of Knowledge* by Carlos Castaneda (May, $6.50) records the author's experiences during five years as a pupil of don Juan, a Yaqui Indian shaman. A series of remarkable dialogs reveal his partial initiation into don Juan's perception and mastery of "non-ordinary" reality.

Major ad campaigns are planned for both these titles, including space in the New York Times Book Review and the New York Review of Books. Both will be featured on circulars to be mailed to lists of 10,000 or more and will have press releases. Additionally, each will be advertised in appropriate newspapers and magazines.

РЕЦЕНЗІЇ НА «ВЧЕННЯ»

РЕЦЕНЗІЇ ТА СПЕЦИФІЧНІ ЗГАДУВАННЯ У «ЩОТИЖНЕВИКУ ВИДАВЦІВ» (1968–69 рр.)

«Щотижневик видавців», 22 січня 1968 р., том 193, число 4 [перші відомі друковані згадування «Вчення» в періодиці]

Розділ: КНИЖКИ ВЕСНИ 1968 РОКУ (стор. 21)

Видавництво Каліфорнійського університету
«УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА: шлях знання індіанців я́кі», Карлос Кастанеда, 5.95$.

Розділ: ПОПЕРЕДНІ ОГЛЯДИ КНИЖОК, ЗАПЛАНОВАНИХ ДО ДРУКУ ВЛІТКУ (стор. 244)

«УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА: шлях знання індіанців я́кі», Карлос Кастанеда.

Розповідь про п'ять років учнівства антрополога в шамана-індіанця я́кі, 6.50$, червень.

«Щотижневик видавців», 19 лютого 1968 р., том 193, число 8, стор. 60

Розділ: КНИЖКОВІ ПРИНАДИ НАСТУПНОЇ ВЕСНИ НА ТЕМУ РЕЛІГІЇ, ЛЮТИЙ-ЛИПЕНЬ

Видавництво Каліфорнійського університету

[1] «Американське благочестя: природа релігійної відданості», Родні Старк та Чарлз Ю. Блок (березень; 5,75$) [...]

[2] «УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА: шлях знання індіанців я́кі», Карлос Кастанеда (травень, 6.50$) фіксує досвіди автора протягом п'яти років його перебування в ролі учня дона Хуана, шамана-індіанця я́кі. Низка чудових діалогів показує його часткову ініціацію в Донхуанове сприйняття і майстерне володіння «незвичайною» реальністю.

Значні рекламні кампанії заплановані для обох цих видань, включно з місцем на шпальтах «Нью-Йорк Таймс Бук Рів'ю» і «Нью-Йорк Рів'ю оф Букс». Обидві книжки будуть прорекламовані в розсилкових проспектах для книжок із накладом 10000 і більше примірників і матимуть прес релізи. Додатково, кожна книжка буде прорекламована у відповідних газетах та журналах.

***Publishers' Weekly*, June 10, 1968, Vol. 193, No. 24, p.61**

Section: PW Forecasts — Nonfiction — Additional Listings (June)

THE TEACHINGS OF DON JUAN: A Yaqui Way of Knowledge. Carlos Castaneda. Univ. of Calif. Press, $6.50

A young man's remarkable account of his experiences with hallucinatory drugs of the Southwest, under the guidance of a Yaqui Indian who seemed to have extraordinary powers. A slow, long process of initiation led the author, who was a student of anthropology when he first knew the Indian, "don Juan," into remote and bizarre worlds, sometimes wonderful and sometimes fearful. When he first chewed peyote, he felt he had become a dog. When he rubbed a Jimson weed (*datura*) preparation on his body, he felt he was flying. To smoke mushrooms afflicted him with fears and cast him into a three-day trance. Don Juan showed him how to divine secrets, using lizards as intermediaries. This produced visions of his past life. He seriously and thoroughly immersed himself in Mexican Indian lore of plants and magic.

A very strange, utterly absorbing book. Quite likely it will become a classic in the growing field of knowledge about hallucinatory drugs.

«Щотижневик видавців», 10 червня 1968 р., том 193, число 24, стор. 61

Розділ: Прогнози «Щотижневика видавців» — Нехудожня література — Додаткові позиції (червень)

«УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА: шлях знання індіанців я́кі». Карлос Кастанеда. Видавництво Каліфорнійського університету, 6.50$.

Дивовижна розповідь молодого чоловіка про його досвіди з галюциногенними наркотиками Південного Заходу під проводом індіанця я́кі, котрий, як видається, має надзвичайні сили. Повільний, тривалий процес ініціації автора (що був студентом антропології, коли вперше познайомився з цим індіанцем, «доном Хуаном») привів його до далеких і химерних світів, часом прекрасних, а часом страхітливих. Коли він уперше зжував пейот, то відчув, що став собакою. Коли він натер своє тіло спеціально приготованим дурманом (*datura*), то відчув, що летить. Куріння грибів сповнило його страхами та ввело в триденний транс. Дон Хуан показав йому, як за допомогою віщування дізнаватися таємниці, використовуючи ящірок як посередників. Це викликало видіння з його минулого життя. Він серйозно й ґрунтовно занурився в знання мексиканських індіанців про рослини та магію.

Дуже дивна, надзвичайно захоплива книжка. Цілком імовірно, що вона стане класикою в зростаючій царині знань про галюциногенні наркотики.

***Publishers' Weekly*, September 09, 1968, Vol. 194, No. 11, p.70**

Section: Weekly Record [first mention in this section]

CASTANEDA, Carlos | 299'.7

The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge. Berkeley, Univ. of Calif. Pr., 1968. viii 196p. 24cm. [E99.Y3.C3 1968] 68-17303 5.95

1. Juan, Don, 1891— 2. Yaqui Indians—Religion and mythology. 3. Hallucinogenic drugs and religious experience. I. Title.

«Щотижневик видавців», 9 вересня 1968 р., том 194, число 11, стор. 70

Розділ: Тижневий реєстр публікацій [перше згадування в цьому розділі]

КАСТАНЕДА, Карлос | 299'.7

«Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі». Берклі, вид-во Каліф. універ., 1968 р., viii 196 с., 24 см. [E99.Y3.C3 1968] 68-17303 5.95

1. Хуан, Дон, 1891– 2. Індіанці я́кі — Релігія та міфологія. 3. Галюциногенні наркотики та релігійний досвід. I. Титул.

***Publishers' Weekly*, September 23, 1968, Vol. 194, No. 12 (13), p.78**

Section: Tips

A second printing (of 5000 copies) has been ordered for "The Teachings of Don Juan" (California). During the two months since it was published, the book has received some excellent reviews in major news and trade media. The author of the book, Carlos Castaneda, a young anthropologist, tells of his experience as an apprentice to a Yaqui Indian sorcerer, during which time he was introduced to an ancient Western culture that uses psychedelic drugs as a way towards obtaining knowledge.

«Щотижневик видавців», 23 вересня 1968 р., том 194, число 12 (13), стор. 78

Розділ: Поради (книжки, на які варто звернути увагу)

Другий наклад (5000 примірників) був замовлений для «Вчення дона Хуана» (Каліфорнія). Протягом двох місяців із часу опублікування ця книжка дістала кілька надзвичайно схвальних відгуків у провідних новинних та галузевих виданнях. Автор книжки, Карлос Кастанеда, молодий антрополог, розповідає про свій досвід учнівства в мольфара-індіанця я́кі, під час якого він був ознайомлений із древньою західною культурою, що використовує психоделічні наркотики як шлях до отримання знання.

***Publishers' Weekly*, March 24, 1969, Vol. 195, No. 11 (12), p.56**

Section: PW Forecasts — Paperbacks — Nonfiction — April 21

THE TEACHINGS OF DON JUAN. Carlos Castaneda. Ballantine, $.95

This is positively one of the most absorbing and exciting books we've read in the last twelvemonth. The author is a young anthropologist; don Juan is a "brujo" or man of knowledge, a Yaqui Indian sorcerer. To study his magic, Mr. Castaneda "apprenticed" himself to don Juan, first in Arizona and later in Sonora, Mexico. He learned about "powers" and "allies," of un-nameable names and strange hallucinatory drugs. He took peyote and drank a jimson weed potion to penetrate deeper into the mysteries. All of this he describes simply and clinically, but the events as they occurred were obviously terrifying. At the end, Mr. Castaneda withdrew from the teachings of don Juan, unable to continue. Brave young man!—to have persevered as long as he did.

«Щотижневик видавців», 24 березня 1969 р., том 195, число 11 (12), стор. 56

Розділ: Прогнози «Щотижневика видавців» — Видання у м'якій обкладинці — Нехудожня література — 21 квітня

«УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА». Карлос Кастанеда, вид-во «Баллантайн», 0.95$

Це є безперечно одна з найзахопливіших та хвилюючих книжок, які ми читали за останні дванадцять місяців. Її автором є молодий антрополог; дон Хуан — це «брухо», або чоловік знання, мольфар-індіанець я́кі. Щоб навчатися його магії, пан Кастанеда «пішов в учні» до дона Хуана, спершу дістаючи знання в Аризоні, а потім у Сонорі, Мексика. Він дізнався про «сили» та «союзників», про неназивані імена та дивні галюциногенні субстанції. Він вживав пейот і пив зілля дурману, щоб глибше проникнути в таємниці. Усе це він описує просто й клінічно, але очевидно, що події, які ставалися з ним, були просто жахаючі. Врешті-решт пан Кастанеда покинув учитися в дона Хуана, нездатний продовжувати далі. Який сміливий молодий чоловік! — проявити таку наполегливість і протриматись так довго, як він.

***Publishers' Weekly*, October 20, 1969, Vol. 196, No. 16, p.56**

Section: RIGHTS AND PERMISSIONS

by PAUL NATHAN

COFFEE HOUSE FILM

A work of nonfiction which is probably the biggest commercial title the University of California Press has published in years has just been bought for filming. Because "The Teachings of Don Juan, a Yaqui Way of Knowledge" is a pretty special sort of book with few if any precedents as movie material, the terms under which it has been acquired are rather special too.

Unusual to begin with is the fact that the purchaser is putting up his own money for the property, with the realization that he may never obtain a regular theatrical release. Stirling Silliphant, the adapter-producer of "A Walk in the Spring Rain" ("Rights and Permissions," September 22), is guaranteeing a basic $15,000. Total price, however, is tied to the picture's budget on a rising scale. In addition to this outright payment, whatever it may ultimately amount to, a share of the gross receipts of the film—likewise computed on a rising scale pegged to the budget—will go to the author of the book, Carlos Castaneda. And as a further element in the deal negotiated by Coast agent Ned Brown, Castaneda will serve as a production associate.

The book, which recounts a young anthropologist's experiences as apprentice to a Mexican Indian medicine man, is currently doing well as a Ballantine softcover. Silliphant plans to make the picture with little-known talent. He believes he can recoup his costs with bookings in art houses, college auditoriums and coffee houses.

«Щотижневик видавців», 20 жовтня 1969 р., том 196, число 16, стор. 56

Розділ: ПРАВА ТА ДОЗВОЛИ

ПОЛ НАТАН

ФІЛЬМ ДЛЯ КАВ'ЯРЕНЬ

Твір наукової літератури, що є, можливо, найбільшим комерційним виданням, яке видавництво Каліфорнійського університету опублікувало за багато років, щойно був придбаний для екранізації. Позаяк «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» є книжкою доволі специфічного типу з дуже небагатьма прецедентами як кіноматеріал, якщо такі взагалі були, умови, на яких його було придбано, також доволі специфічні.

Почнімо з незвичності вже самого факту, що покупець викладає за нього свої власні гроші, розуміючи, що його фільм, можливо, ніколи не демонструватиметься в кінопрокаті. Стерлінґ Сіліфент, автор адаптації і продюсер «Прогулянки під весняним дощем» («Права та дозволи», 22 вересня), забезпечує базову суму в 15000$. Однак повна ціна прив'язана до бюджету картини за висхідною шкалою. На додачу до цієї безпосередньої оплати, хоч би якою ця сума стала в остаточному підсумку, частка валової виручки від фільму — так само обчислювана за висхідною шкалою з прив'язкою до бюджету — піде авторові книжки, Карлосу Кастанеді. І як ще один пункт в угоді, укладеній агентом Західного узбережжя Недом Брауном, Кастанеда буде партнером у продюсуванні фільму.

Книжка, що розповідає про досвіди молодого антрополога як учня в мексиканського індіанця-знахаря, наразі має гарні показники продажів як видання у м'якій обкладинці, що друкується в «Баллантайні». Сіліфент планує знімати картину з маловідомими талановитими акторами. Він вірить, що зможе відбити свої витрати за рахунок показів в арт-гаусах, актових залах коледжів і кав'ярнях.

APPRENTICE TO A PSYCHEDELIC SORCERER OF NON-ORDINARY REALITY

REVIEW BY LAWRENCE LIPTON

Los Angeles Free Press, July 5, 1968, page 25

[*Lawrence Lipton (1898–1975) was a prolific Polish-American journalist, writer, and beat poet. During the last years of his life, Lipton was a prominent regular contributor and columnist for the Los Angeles Free Press.*]

Unlike theology or church doctrine, transcendence lends itself to empirical proof, if one is prepared to accept the evidence of human sensory and psychological experience as proof. This does not always mean that such experience is logical or rational, but in so far as language and the arts can describe an inner experience it must be taken into account as human experience along with other "facts" which can be photographed, weighed or measured.

Such evidences of transcendental experience exist in abundance everywhere in the world and go far back into the past. They have been preserved because in every generation and in every culture there have been persons who had similar experiences and added their testimony to the store of knowledge. One such experience is recounted and analyzed in retrospect by anthropologist Carlos Castaneda in *The Teachings of Don Juan, A Yaqui Way of Knowledge.*

УЧЕНЬ У ПСИХОДЕЛІЧНОГО МОЛЬФАРА НЕЗВИЧАЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

РЕЦЕНЗІЯ ЛОРЕНСА ЛІПТОНА

«Лос-Анджелес Фрі Прес», 5 липня 1968 року, сторінка 25

[*Лоренс Ліптон*[141] *(1898–1975 рр.) — плідний польсько-американський журналіст, письменник і поет-бітнік. Протягом останніх років свого життя Ліптон був яскравим штатним дописувачем і колумністом у «Лос-Анджелес Фрі Прес»*.]

На відміну від теології чи церковної доктрини, трансценденція придатна для емпіричного дослідження, якщо індивідуум підготовлений до того, щоб приймати свідчення людського чуттєвого та психологічного досвіду як доказ. Це не завжди означає, що такий досвід є логічний або раціональний, але оскільки мова й гуманітарні науки можуть описувати внутрішній досвід, його необхідно брати до уваги як людський досвід поряд з іншими «фактами», які можна сфотографувати, зважити чи виміряти.

Таких свідчень трансцендентного досвіду існує вдосталь повсюди в світі, і вони сягають далекого минулого. Вони збереглися, бо в кожному поколінні та в кожній культурі до сьогодні є люди, які мали подібні досвіди й додавали свої свідчення до вже накопиченого знання. Один такий досвід оповідається й аналізується в ретроспективі антропологом Карлосом Кастанедою в «Ученні дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі».

[141] На вечірніх класах Кастанеда згадував про Ліптона як про свого давнішнього друга, котрого він ненавмисне сильно образив негативним сприйняттям його книжки: "Я мав друга, Лоренса Ліптона, який був природженим хіпі. Він написав цю книжку, що зрештою була опублікована [в 1959 р.] під назвою «Святі варвари». Коли він уперше показав мені рукопис, той мав обсяг 700–800 сторінок. Він просто ввіпхав туди геть усе, і кожна наступна сторінка не мала нічого спільного з попередньою. Йому пощастило, і він знайшов дуже доброго редактора, який спромігся зробити з цього книжку на 250 сторінок. Він сказав, що шукає хорошого редактора й хоче, щоб я прочитав її. Я спробував читати якусь її частину й лише дістав головний біль, бо книжка була така відмислена. Я просто смертельно образив цього хлопця..." (зі звіту Річарда Дженнігса про вечірній клас Кастанеди в Будинку танців у Санта-Моніці 5 березня 1997 року).

The Yaqui Indians are one of two surviving tribes of Cahita Indians in Sonora, Mexico. Named after the Yaqui River ("chief river"), on whose banks the tribe lived, the Yaqui were forcibly deported by the Mexican government in 1906–1907 to Yucatan and Tehuantepec, conscripted into the army and the remainder were scattered throughout Mexico. Two small enclaves also exist in southern Arizona. Nominally Roman Catholic, the Yaqui have preserved much of their original culture.

"In the summer of 1960, while I was an anthropology student at the University of California, Los Angeles," Castaneda tells us in his Introduction, "I made several trips to the Southwest to collect information on the medicinal plants used by the Indians of that area." On one of those trips he met Juan, "a white-haired old Indian" who was reputed to be "very learned about plants, especially peyote." The people with whom don Juan lived called him a "brujo," a medicine man, healer, witch, sorcerer. "It connoted essentially a person who has extraordinary, and usually evil, powers."

It was only after a year of repeated conversations that don Juan was ready to accept Castaneda as his apprentice, "but he warned me that the training was long and arduous." How long and how arduous—and how dangerous — Castaneda was to learn in the five years that followed, and now, four years later, he is still learning.

What makes *The Teachings of Don Juan* different from the usual professional studies is the fact that it is based throughout on participatory, personal experience, rather than on "objective" study. It is this experiential account that forms the basis of his professional analysis, in the latter part of the book, an analysis that is as objective and detailed as any in anthropological literature, but in which the evidences of his OWN EXPERIENCE remain the "laboratory findings," the "field research" of his book.

Я́кі — це одне з двох племен індіанців Каїта[142], що й досі живуть у штаті Сонора, Мексика. Названі за іменем річки Які («головна річка»), на берегах якої жило це плем'я, я́кі були примусово депортовані мексиканським урядом в 1906–1907 роках до Юкатану й Теуантепеку, мобілізовані до армії, а решта були розкидані по всій Мексиці. Два малі анклави також існують у південній Аризоні. Номінально римські католики, я́кі зберегли значну частину своєї самобутньої культури.

"Влітку 1960 року, коли я був студентом антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі, — повідомляє нам Кастанеда в своєму вступі до книжки, — я декілька разів подорожував на Південний Захід задля збору інформації про лікарські рослини, використовувані індіанцями тієї місцевості". В одній із тих подорожей він зустрів Хуана, «сивого старого індіанця», котрий вважався «дуже обізнаним у рослинах, особливо пейоті». Люди, з якими жив дон Хуан, називали його «брухо», знахар, цілитель, відьмак, мольфар. "Це слово загалом конотує людину, яка володіє надзвичайними і здебільшого темними силами".

Лише через рік багаторазового спілкування дон Хуан був готовий прийняти Кастанеду як свого учня, "але він попередив мене, що навчання довге та важке". Наскільки довге та наскільки важке — і наскільки небезпечне — Кастанеда мав дізнатися протягом наступних п'яти років, і зараз, чотири роки потому, він досі навчається.

Що відрізняє «Учення дона Хуана» від звичайних професійних студій, це той факт, що воно повністю ґрунтується радше на особистому досвіді безпосередньої участі, ніж на «об'єктивному» дослідженні. Саме цей опис досвідів і формує базу його професійного аналізу в останній частині книжки, аналізу, що є настільки ж об'єктивний і деталізований, як і будь-який інший в антропологічній літературі, але в якому свідчення його ВЛАСНОГО ДОСВІДУ залишаються «експериментальними даними», «польовим дослідженням» його книжки.

[142] Каїта — група корінних народів Мексики, до якої входять народи я́кі та майо. Ця група налічує близько 40 000 осіб, котрі мешкають на західному узбережжі штатів Сонора та Сіналоа. У своїй лекції в УКЛА в 1968[9] р. Кастанеда зазначав, що загальна кількість індіанців я́кі становила на той час дев'ятнадцять тисяч осіб (ця лекція вміщена в другому томі «Наґвалізму»).

During the apprenticeship three hallucinogenic plants were used: peyote, Jimson weed (*Datura*), and a mushroom (possibly *Psilocybe mexicana*).

"Because of their properties, the plants have been widely employed for pleasure, for curing, for witchcraft, and for attaining a state of ecstasy. In the specific context of his teachings, don Juan related the use of *Datura Inoxia* and *Psilocybe mexicana* to the acquisition of power, a power he called an 'ally.' He related the use of *Lophophora williamsii* (the mushroom) to the acquisition of wisdom, or the knowledge of the right way to live."

Many who look to the psychedelic drugs for little more than a few hours of heightened perception, or merely as one more far-out party kick, will be impressed, I think, by the repeated assertion that the psychedelic quest of transcendence can be a way of life. Also that it is fraught with dangers every step of the way. And, finally, that it is a power that is to be used, in the sense of the universal adage that knowledge is power—except that Juan would have been quick to add that knowledge and power, and this power in particular, can be used for good and evil.

I emphasize these points because there are no aspects of the psychedelic debate now going on which are more confused than the dangers, the uses and the abuses of hallucinogenic herbs. Again and again in his four-year-long apprenticeship with Juan, Castaneda was warned about the perils of the next step and reminded that he need not go on if he didn't feel "strong enough".

Timothy Leary sounded a similar caution when he touched on the subject of LSD about a year ago (on the Les Crane program). "LSD is a dangerous tool because it releases tremendously powerful energies. The LSD trip is an unforgettable experience, and it's dangerous, like any form of energy in the hands of a fool or a reckless person, or a person who is not in a state of grace."

Even the initial step, the "right place to sit" during the first verbal lessons, was a matter of exhausting trial and error. "He explained to me that not every place was good to sit or be on, and that within the confines of the porch there was one

Протягом цього учнівства використовувались три галюциногенні рослини: пейот, дурман (*Datura*) і гриб (можливо, *Psilocybe mexicana*).

"Завдяки їхнім властивостям ці рослини широко застосовували для розваги, лікування, відьомства, а також для досягнення екстатичного стану. У конкретному контексті свого вчення дон Хуан пов'язував застосування *Datura inoxia* та *Psilocybe mexicana* зі здобуттям сили, таку силу він називав «союзником». Використання *Lophophora williamsii* (гриба) він пов'язував із набуттям мудрості, або знання правильного способу життя."

На мою думку, багато з тих, хто чекає від психоделічних препаратів чогось трохи більшого, ніж декілька годин підвищеного сприйняття або просто ще однієї насолоди на відпадній вечірці, будуть вражені повторюваним твердженням, що психоделічний пошук трансцендентності може бути способом життя. І що він таїть у собі небезпеки на кожному кроці цього шляху. Та, зрештою, що саме сила є тим, що потрібно використовувати, в сенсі універсального мудрого вислову «знання — це сила», от тільки дон Хуан швидко додав би, що знання та сила, і ця сила зокрема, можуть використовуватися для добра та зла.

Я наголошую на цих моментах, бо не існує більш заплутаних аспектів поточної психоделічної дискусії, ніж небезпеки, способи застосування та зловживання галюциногенними рослинами. Знову й знову в своєму чотирирічному учнівстві в дона Хуана Кастанеда діставав попередження про небезпеки кожного наступного кроку, а також нагадування, що йому не потрібно продовжувати, якщо він не почуватиметься «достатньо сильним».

Тімоті Лірі висловлював подібне застереження, коли торкався теми ЛСД близько року тому (на програмі Леса Крейна). "ЛСД є небезпечним інструментом, бо він вивільняє надзвичайно потужні енергії. ЛСД-тріп є незабутнім досвідом, і він небезпечний, як і будь-яка інша форма енергії в руках дурня чи безрозсудної людини, або того, хто не перебуває в благодатному стані".

Навіть початковий крок, «правильне місце для сидіння» під час перших усних уроків, був справою виснажливих спроб і помилок. "Він пояснив мені, що не всяке місце годиться для того, щоб на ньому сидіти чи взагалі там бути, і що в межах

spot that was unique, a spot where I could be at my very best... that I had to 'feel' all the possible spots that were accessible until I could determine without a doubt which was the right one".

Here we have a personal account of one of the not infrequently mentioned but rarely documented experiences of the personal daemon, or, on a tribal scale, the *genius loci*, the deity of the place. He rolled around the porch for hours, even tried Juan's spot without any recognizable difference. Then—

"After an interval the darkness around me changed. When I focused on the point directly in front of me, the whole peripheral area of my field of vision became brilliantly colored with a homogeneous greenish yellow. The effect was startling. I kept my eyes fixed on the point in front of me and began to crawl sideways on my stomach, one foot at a time. Suddenly, at a point near the middle of the floor, I became aware of another change in hue. At a place to my right, still in the periphery of my field of vision, the greenish yellow became intensely purple. I concentrated my attention on it. The purple faded into a pale, but still brilliant color which remained steady for the time I kept my attention on it... Don Juan seemed unimpressed... I felt disgusted... Suddenly I developed a headache. I was about to get sick... Don Juan must have noticed my profound frustration. He did not laugh, but very seriously stated that I had to be inflexible with myself if I wanted to learn, or to solve the riddle."

He began all over again. After another exhausting series of tries Castaneda was close to giving up when he fell asleep. Juan woke him and told him he had found the right spot, the *sitio*, as distinguished from the wrong, the bad spot, which was "the enemy."

It is characteristic of Castaneda's integrity that he does not attempt to "explain" what he cannot understand rationally. Where others might resort to words like "vibrations" and "aura" he is content to state that:

"It was not clear to me whether or not I had solved the problem, and in fact I was not

присінка є одне особливе місце, де я почуватимуся якнайкраще... що я мав «відчути» всі можливі доступні точки, поки мені не вдасться без жодного сумніву визначити серед них правильне місце".

Тут ми маємо особистий звіт про один із нерідко згадуваних, але рідко документованих досвідчень особистого демона або, на племінному рівні, *genius loci*, божества місця. Він годинами катулявся присінком, навіть спробував місце дона Хуана без жодної помітної різниці. Тоді —

"Через якийсь час темрява навколо мене змінилася. Коли я фокусував погляд на певній точці прямо перед собою, уся периферійна частина мого поля зору яскраво забарвлювалася в однорідний зеленкувато-жовтий колір. Ефект був просто приголомшливий. Зберігаючи фіксацію погляду на точці переді мною, я почав поступово відсуватися на животі вбік, щоразу переповзаючи по підлозі на один фут. Раптом в одній точці поблизу від середини підлоги я вловив іще одну зміну кольору. У місці праворуч від мене, що так само було на периферії мого поля зору, зеленкувато-жовтий колір змінився на насичено-пурпуровий. Я зосередив свою увагу на ньому. Пурпуровий колір потьмянішав, залишаючися проте досить яскравим, і більше не змінювався протягом усього часу, поки я втримував на ньому мою увагу... На дона Хуана це, здавалося, не справило враження... У мене з'явилося відчуття відрази... Раптом мені заболіла голова. Я відчував, що мене ось-ось знудить... Дон Хуан, очевидно, помітив моє глибоке розчарування. Він не засміявся, а дуже серйозним тоном промовив, що я маю бути непохитний до самого себе, якщо хочу вчитися чи розгадати загадку."

Кастанеда розпочав усе знову. Після ще однієї виснажливої серії спроб він був близький до того, щоб здатися, коли заснув. Хуан розбудив його та сказав, що Кастанеда знайшов правильне місце, *sitio*, на відміну від хибного, поганого місця, яке було «ворогом».

Для цілісності оповіді Кастанеди характерно, що він не намагається «пояснити» те, чого не може зрозуміти раціонально. Там, де інші могли б удатися до слів на кшталт «вібрації» та «аура», він вдовольняється таким твердженням:

"Мені не було ясно, чи розв'язав я поставлену ним задачу — насправді, я навіть не був переконаний,

convinced that there had been a problem; I could not avoid feeling that the whole experience was forced and arbitrary. I was certain that don Juan had watched me all night and then proceeded to humor me by saying that wherever I had fallen asleep WAS the place I was looking for. Yet I failed to see a logical reason for such an act, and when he challenged me to sit on the other spot I could not do it. There was a strange cleavage between my pragmatic experience of fearing the 'other spot' and my rational deliberations about the total event." But don Juan was sure that he had succeeded.

"You asked me to teach you about Mescalito," he said, "I wanted to find out if you had enough backbone to meet him face to face. Mescalito is not something to make fun of. You must have command over your resources. Now I know I can take your desire alone as a good reason to learn."

No drugs were involved in this experience.

Here is an example of Castaneda's descriptive style, his first experience with peyote. After telling about the vomiting, and the pinpoint vision he describes a dog who had come into the room and was lapping up water from a pan.

"I focused my pinpoint vision on the dog... and suddenly I saw him become transparent. The water was a shiny, viscous liquid. I saw it going down the dog's throat into it's body. I saw it flowing evenly through his entire length and then shooting out through each one of the hairs. I saw the iridescent fluid traveling along the length of each individual hair and then projecting out of the hairs to form a long, white silky mane...

"I turned around to look for don Juan, but I could not distinguish anything or anyone. All I was capable of seeing was the dog becoming iridescent; and intense light radiated from his body. I saw again the water flowing through him, kindling him like a bonfire. I got to the water, sank my face in the pan, and drank with him. My hands were in front of me on the ground and, as I drank, I saw the fluid running

що існувала якась задача; я не міг позбутися відчуття, що весь цей досвід був штучно створений і надуманий. Я був упевнений, що дон Хуан спостерігав за мною всю ніч, а потім вирішив підбадьорити мене, сказавши, хоч би де я заснув, що це і є *саме те* місце, яке я шукав. Проте я не спромігся знайти якесь логічне пояснення для такого його вчинку, а коли він запропонував мені спробувати сісти на інше знайдене мною місце, я не зміг цього зробити. Була якась дивна незбіжність між моїм прагматичним досвідом відчування страху перед цим «іншим місцем» і моїми раціональними міркуваннями про всю цю подію." Але дон Хуан був переконаний, що Кастанеда впорався із завданням.

"Ти прохав мене навчати тебе знанню про Мескаліто, — мовив він. — Я хотів з'ясувати, чи маєш ти достатньо міцну вдачу, щоб зустрітися з ним віч-на-віч. Мескаліто — це не те, з чого можна сміятися. Ти мусиш мати владу над своїми ресурсами. Тепер я знаю, що можу прийняти саме лише твоє бажання як достатню причину, щоби вчитися."

У цьому досвіді не використовувались ніякі наркотичні речовини.

Ось приклад описового стилю Кастанеди, його перший досвід із пейотом. Після розповіді про блювання й точковий зір він описує собаку, який наблизився до нього і хлебтав воду з каструлі.

"Я сфокусував свій точковий зір на собаці... і раптом побачив, як він стає прозорий. Вода була блискучою, в'язкою рідиною. Я бачив, як ця рідина проходить через горло собаки в його тіло. Я бачив, як вона рівномірно розливається по всьому його тілу, а потім вивергається з нього через кожну його шерстинку. Я бачив, як ця переливчаста рідина тече по всій довжині кожної окремої шерстинки, а потім виходить із шерстинок назовні, щоб утворити довгу, сріблясту, шовковисту гриву..."

"Я озирнувся, щоб знайти дона Хуана, але не зміг розрізнити нічого й нікого. Єдине, що я міг бачити, був собака, який вигравав усіма барвами веселки; з його тіла випромінювалося інтенсивне сяйво. Я знову бачив, як крізь нього тече вода, запалюючи його зсередини, ніби багаття. Я дістався до води, занурив обличчя в каструлю і став пити разом із ним. Руками я впирався в землю перед собою і, п'ючи воду, я бачив, як рідина тече

through my veins setting up hues of red and yellow and green. I drank more and more. I drank until I was all afire; I was all aglow. I drank until the water went out of my body through each pore, and projected out like fibers of silk, and I too acquired a long, lustrous iridescent mane. I looked at the dog and his mane was like mine. A supreme happiness filled my whole body, and we ran together towards a spot of yellow warmth that came from some indefinable place. And there we played. We played and wrestled until I knew his wishes and he knew mine. We took turns manipulating each other in the fashion of a puppet show. I could move his legs by twisting my toes, and every time he nodded his head I felt an irresistible impulse to jump. But his most impish act was to make me scratch my head with my foot while I sat; he did it by flapping his ears from side to side. This action was to me utterly, unbearably funny. Such a touch of grace and irony; such mastery, I thought. The euphoria that possessed me was indescribable. I laughed until it was almost impossible to breathe.

"I had a clear sensation of not being able to open my eyes; I was looking through a tank of water. It was a long and very painful state filled with the anxiety of not being able to wake up and yet being awake. Then slowly the world became clear and in focus. My field of vision became again very round and ample, and with it came an ordinary conscious act, which was to turn around and look for that marvelous being. At this point I encountered the most difficult transition. The passage from my normal state had taken place almost without me realizing it: I was aware; my thoughts and feelings were a corollary of that awareness; and the passing was smooth and clear. But this second change, the awakening to serious, sober consciousness, was genuinely shocking. I had forgotten that I was a man! The sadness of such an irreconcilable situation was so intense that I wept."

The passing from ordinary reality to nonordinary reality and back again has never been

по моїх венах, переливаючись червоними, жовтими й зеленими барвами. Я пив ще і ще. Я пив, поки не запалахкотів цілком; усе моє тіло горіло яскравим вогнем. Я пив, поки вода не почала виходити з мого тіла через кожну пору й випромінюватися назовні, ніби блискучі волокна шовку; і тепер я також мав довгу, сяючу, райдужну гриву. Я подивився на пса, і його грива була така сама, як у мене. Усе моє тіло сповнилося почуттям найвищого щастя, і ми побігли разом до плями жовтого тепла, що надходило з якогось невизначеного місця. І там ми гралися. Ми гралися й боролися, аж поки я не дізнався про всі його бажання, а він про мої. Ми по черзі маніпулювали один одним, ніби ляльками в театрі маріонеток. Я міг змусити його рухати лапами, згинаючи пальці на моїх ногах, і щоразу, коли він кивав головою, я відчував непереборну спонуку стрибати. Але його найпустотливішою дією було змушувати мене сидячи чухати голову ступнею; він робив це, ляскаючи вухами з боку в бік. Ця його дія здавалася мені неймовірно, нестерпно кумедною. Яка тонка грація та іронія, яка майстерність, думав я. Ейфорія, що опанувала мене, була неописовна. Я сміявся, допоки вже майже не міг дихати."

"Я мав ясне відчуття своєї нездатності розплющити очі; я дивився крізь резервуар із водою. Це був тривалий і дуже болісний стан, сповнений почуття тривоги й занепокоєння через те, що ніяк не можеш прокинутися, хоча й не спиш. Потім світ навколо повільно прояснішав та увійшов у фокус. Моє поле зору знову стало сферичним і широким, і це супроводжувалося цілком природною свідомою дією — озирнутися й відшукати те чудесне створіння. І ось тут я зіткнувся з найважчою переміною за весь час цього досвіду. Перехід від мого нормального стану стався майже непомітно для мене: я усвідомлював усе, що відбувалося; мої думки і почуття були наслідком цього усвідомлювання; і сам процес переходу був плавний, м'який і цілком природний. Але ця друга переміна, пробудження до серйозної, тверезої свідомості, була справжнім шоком. Я забув, що я людина! Мій смуток від усвідомлення безнадії та нерозв'язності цієї ситуації був такий глибокий, що я заплакав."

Перехід від звичайної до незвичайної реальності й повернення назад іще ніколи не

described with greater clarity. In the latter part of his book, in the chapter dealing with “a structural analysis,” Castaneda identifies the component elements of nonordinary reality as (1) stability in the sense that they were constant, (2) singularity, meaning that every detail of the component elements was a single, individual item, isolated from others, as if the details appeared one at a time, and (3) their lack of ordinary consensus. “One perceived the component elements while being in a state of complete solitude, which was more like aloneness of a man witnessing by himself an unfamiliar scene in ordinary reality than like the solitude of dreaming.”

The teachings proceeded step by step, the finding and identification of the *Datura* plant and its preparation for ingestion, the search for the peyote plant, isolating a certain plant and after preparing and ingesting it, coming “face to face” with the deity himself, Mescalito, described by Juan as “a unique power! A protector, a teacher.” These and other plants went into a combination with the mushroom. Sometimes days, weeks intervened between one step and the next, to allow time for the herbs to grow, to age, to coalesce, or to give the apprentice time to assimilate and consolidate what he had learned. They differed in kind and in use. And their use was never altogether without danger, without fear. Besides there was a right time to seek and find without foreknowledge of what to expect and a right time to come to the experience forearmed with the knowledge imparted by his teacher.

“Don Juan said that every time a man sets himself to learn he has to labor as hard as I did to find that spot, and the limits of his learning are determined by his own nature. Thus he saw no point in talking about knowledge. He said that certain kinds of knowledge were too powerful for the strength I had, and to talk about them would only bring harm to me. He apparently felt there was nothing else he wanted to say. He got up and walked toward his house. I told him the situation overwhelmed me. It was not what I had conceived or wanted it to be. He said that fears are natu-

були описані з більшою ясністю. В останній частині своєї книжки, в розділі, де наводиться «структурний аналіз», Кастанеда виокремлює такі складові елементи незвичайної реальності, як (1) сталість у тому сенсі, що вони були постійні, (2) осібність, яка означає, що кожна деталь складових елементів була чимось окремим, індивідуальним, ізольованим від інших, ніби ці деталі з’являлися по одній за раз, і (3) відсутність щодо них звичного консенсусу. “Індивідуум сприймав ці складові елементи, перебуваючи у стані цілковитої самотності, що скоріше нагадувала одинокість людини, яка сама спостерігає якусь незнайому сцену в звичайній реальності, ніж самотність сновидіння”.

Вчення йшли крок за кроком, знаходження й ідентифікування рослини *Datura* та її приготування для ковтання, пошук рослини пейоту, виокремлення певної рослини та, після її приготування й ковтання, зустріч «лицем до лиця» із самим божеством, Мескаліто, якого Хуан описав як «унікальна сила! Захисник, учитель». Ці та інші рослини комбінувалися з грибом. Подекуди минали дні, тижні між одним кроком і наступним, щоб дати час рослинам вирости, дозріти, з’єднатися до купи, або щоб дати час учневі засвоїти та консолідувати те, чого він навчився. Вони відрізнялися за типами й у застосуванні. Та їх використання загалом ніколи не було позбавлене небезпеки, позбавлене страху. Окрім того, був правильний час для пошуку й знаходження, без знання наперед чого очікувати, і був правильний час, щоб прийти до досвіду, заздалегідь озброєним знанням, яке надав його вчитель.

“Дон Хуан сказав, що завжди, коли хтось береться за навчання, він має докладати таких самих важких зусиль, яких докладав я для пошуку свого місця, а межі навчання кожної людини визначаються її власною природою. Саме тому він не бачив жодного сенсу в балачках про знання. Він сказав, що деякі види знання занадто могутні для тієї сили, яку я маю, і їх обговорення лише завдало б мені шкоди. Очевидно, дон Хуан відчував, що йому наразі більше нема чого мені сказати. Він підвівся і рушив убік дому. Я повідомив йому, що ця ситуація приголомшила мене. Усе було не так, як я собі уявляв чи хотів. Він

ral; that all of us experience them and there is nothing we can do about it. But on the other hand, no matter how frightening learning is, it is more terrible to think of a man without an ally, or without knowledge."

This is far from the picture painted for us by many popular gurus of the contemporary scene in the U.S. Timothy Leary, who warns against taking LSD too lightly and without foreknowledge, who advises programming the trip and making it in the presence of a guide, has on many occasions in the past, nevertheless given the impression that the transition is dramatically swift. Of his first experience with the mushroom, for example, he told a television audience that he made the whole "grand tour" back into the history of the race as it unrolled before him, decoded from the DNA of his own cells. Since then he has had reportedly four hundred or more trips and one is tempted to ask: What was added to the first knowledge gleaned from that first trip, what revelations and discoveries that might help us to fill in the missing links in the chain of evolution which Darwin was barely able to sketch in after a lifetime of non-psychedelic research?

Alan Watts, to cite another example, the most literary and most articulate of psychedelic gurus, devotes nearly a hundred pages ("The Joyous Cosmology") to a composite of several trips, but the impression he leaves with the reader is one that is far from the hesitations, doubts, fears, terrors and dangers which Castaneda described in *The Teachings of Don Juan*.

On the other hand we have dozens of accounts by medical "experts" who have had little or no personal experience with psychedelics, which tell us that the adventure is full of more physical and psychological perils than the trip is worth.

It is into this morass of confusion that Castaneda steps with the sure-footed calm of a man who has made the journey and come back to tell us what the quest was like, with the help of an honest, straightforward guide, over a period of years, and what the psychedelic way of life is like in a culture which has had experience with

сказав, що страхи — цілком природна річ; що всі ми досвідчуємо їх і з цим нічого не можна вдіяти. Але, з іншого боку, хоч би яке застрашливе було навчання, іще жахливіша думка про чоловіка без союзника, або без знання."

Це далеко від тієї картини, яку нам малюють багато популярних гуру сучасної сцени в США. Тімоті Лірі, котрий застерігає від занадто легковажного вживання ЛСД без попереднього знання про нього, котрий радить програмувати тріп і робити його в присутності провідника, в багатьох випадках у минулому, тим не менш, створював враження, що перехід є драматично стрімким. Стосовно свого першого досвіду з грибом, наприклад, він розповів телевізійній аудиторії, що здійснив цілу «велику подорож» углиб історії своєї раси, тим часом як вона розгорталася перед ним, декодована з ДНК його власних клітин. З того часу він нібито мав чотириста або більше тріпів, і хочеться спитати: що було додане до першого знання, отриманого з того першого тріпу, які одкровення й відкриття, що могли б допомогти нам заповнити ланки, яких бракує в ланцюзі еволюції, що їх Дарвін був ледве здатен окреслити в загальних рисах після цілого життя непсиходелічних досліджень?

Алан Вотс, якщо навести інший приклад, найлітературніший та найвиразніший із психоделічних гуру, присвячує майже сто сторінок («Радісна космологія») описові кількох зведених разом тріпів, але враження, яке він залишає читачеві, є далеким від вагань, сумнівів, страхів, жахів та небезпек, які описав Кастанеда в «Ученні дона Хуана».

З іншого боку, ми маємо десятки розповідей медичних «експертів» із невеликим власним досвідом вживання психоделіків або взагалі без такого досвіду. Вони кажуть нам, що пригода сповнена більшої кількості фізичних та психологічних небезпек, ніж вартує цей тріп.

Саме в цю драговину сум'яття й ступає Кастанеда з упевненим спокоєм чоловіка, який здійснив подорож і повернувся, щоб розповісти нам, на що був схожий його багаторічний квест за допомогою чесного й прямолінійного наставника і на що схожий психоделічний спосіб життя в культурі, яка протягом поколінь мала досвід із рослинами,

the mind-altering herbs for generations—as compared with the few years of the U.S. experience.

It is an exciting account, much more exciting and infinitely more convincing—and, I might add, more useful—than the joyful cosmology Alan Watts describes in such technicolor profusion. More convincing because it promises no more than the nature of the experience permits, and more useful because it gives more details of the steps by which the high moments of the trip are arrived at. This should be good news for hundreds of thousands (some say millions) who have made the trip with no guidance at all, or with the preconceived notions which are little help because they come out of a tradition and a ritual remote from ours in space and time and are, so far, without adequate translation into language and terminology with which we are familiar. It is Castaneda's almost unique achievement that he has been able to communicate a nonordinary experience in terms of ordinary terminology, and do it without raising false hopes of easy attainment. He concludes the book with:

"Nearly six years after I had begun my apprenticeship, don Juan's knowledge became a coherent whole for the first time. I realized that he had aimed at providing a bona fide consensus on my personal findings, and although I did not continue because I was not, nor will I ever be, prepared to undergo the rigors of such a training, my own way to meet his standards of personal exertion was my attempt to understand his teachings. I felt it imperative to prove, if only to myself, that they were not an oddity.

"After I had arranged my structural scheme, and was capable of discarding many data that were superfluous to my initial effort of uncovering the cogency of his teachings, it became clear to me that they had an internal cohesion, a logical sequence that enabled me to view the entire phenomenon in a light that dispelled the sense of bizarreness which was the mark of all I had experienced. It was obvious to me then that my apprenticeship had been only the beginning of a very long road. And the strenuous experi-

що змінюють свідомість, — порівняно з лише кількома роками такого досвіду в США.

Це захоплива оповідь, набагато захопливіша й безмежно переконливіша — і, я міг би додати, корисніша, — ніж радісна космологія, яку так барвисто й соковито описує Алан Вотс. Переконливіша, бо він обіцяє не більше, ніж дозволяє природа досвіду, і корисніша, бо надає більше деталей щодо кроків, завдяки яким досягаються високі моменти мандрівки. Це має бути гарна новина для сотень тисяч (дехто каже мільйонів) тих, хто мав тріп без жодного проводу взагалі, або із заздалегідь сформованими уявленнями, які не дуже помічні, бо виходять із традиції та ритуалу, віддалених від наших у просторі й часі, і котрі, поки що, не мають адекватного перекладу на мову й термінологію, з якими ми знайомі. То є майже унікальне досягнення Кастанеди, що він спромігся передати неординарний досвід за допомогою звичайної термінології, і зробити це, не надаючи фальшивих надій на легкі здобутки. Він закінчує свою книжку так:

"Приблизно через шість років після того, як я почав учнівство, знання дона Хуана вперше набуло для мене цілісного й логічно зв'язного вигляду. Я збагнув, що він мав на меті надати мені щирий консенсус стосовно моїх особистих знахідок й отриманих відомостей, і хоча я не продовжував учитися далі через те, що не був (і ніколи не буду) підготовлений переносити тяготи такого навчання, мій власний спосіб відповідати його стандартам щодо докладання особистих зусиль полягав у моїй спробі зрозуміти його вчення. Я відчував настійну потребу довести, нехай лише самому собі, що його вчення не було дивацтвом."

"Після того як я впорядкував свою структурну схему й спромігся відкинути багато відомостей, які були зайві для мого первісного намагання розкрити переконливість його вчення, мені стало ясно, що воно мало внутрішню зв'язність, певну логічну послідовність, які давали мені змогу розглядати все це явище цілком у світлі, що повністю розвіювало те відчуття химерності, яким було позначене все досвідчене мною раніше. Мені тоді стало очевидно, що моє учнівство було лише початком дуже довгого шляху. І ті напружені досвіди,

ences I had undergone, which were so overwhelming to me, were but a very small fragment of a system of logical thought from which don Juan drew meaningful inferences for his day-to-day life, a vastly complex system of beliefs in which inquiry was an experience leading to exultation."

The Teachings of Don Juan should be read, along with the best of Leary and Watts and others who have won the respect of psychedelics users, so that they may arrive at something like a balance between great expectations and abortive disaster.

Lawrence Lipton
Los Angeles

крізь які я пройшов, що були такі приголомшливі для мене, становили лише дуже невеликий фрагмент певної системи логічної думки, ґрунтуючись на якій дон Хуан робив змістовні судження для свого повсякденного життя — надзвичайно складної системи переконань, у якій дізнавання було досвідом, що приводив до ейфорії."

«Учення дона Хуана» варто прочитати, разом із найкращими творами Лірі й Вотса та інших авторів, які здобули повагу в споживачів психоделіків, щоб можна було досягти чогось схожого на рівновагу між великими очікуваннями й катастрофічною невдачею.

Лоренс Ліптон
Лос-Анджелес

SORCERER'S APPRENTICE

BRIEF REVIEW BY *THE BRIDGEPORT POST*

The Bridgeport Post (Bridgeport, Connecticut), July 7, 1968

In this period of gurus and transcendence, sitars and ancient Eastern "ways of liberation" few have looked to the West for a spiritual knowledge comparable to the great systems of the East. Carlos Castaneda, however, explores the spiritual world of a Yaqui Indian shaman, as the sorcerer's apprentice, in his book, "The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge" just published by the University of California Press. In I960, Castaneda, a graduate student in anthropology at the University of California, Los Angeles, met an old man, don Juan, a Yaqui Indian from Sonora, Mexico. Don Juan, who was reputed to have a vast knowledge of drugs and herbs, was what the Indians call a diablero or a brujo, a sorcerer. With don Juan as his guide and teacher, the author discovered another world, a world with a reality of its own and its own laws and logic.

УЧЕНЬ МОЛЬФАРА

КОРОТКА РЕЦЕНЗІЯ «БРІДЖПОРТ ПОСТ»

«Бріджпорт Пост» (Бріджпорт, Коннектікут), 7 липня 1968 року

У цей період гуру й трансцендентності, сітарів і стародавніх східних «шляхів звільнення» дуже мало хто шукав на Заході духовних знань, порівнянних із великими системами Сходу. Однак Карлос Кастанеда як учень мольфара досліджує в своїй книжці духовний світ шамана-індіанця я́кі. «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» щойно вийшло друком у видавництві Університету Каліфорнії. В 1960 році Кастанеда, студент магістратури з антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі, зустрів одного старого, дона Хуана, індіанця я́кі з Сонори, Мексика. Дон Хуан, котрий мав репутацію глибокого знавця наркотичних субстанцій і лікарських трав, був тим, кого індіанці називали «діаблеро», або ж брухо, мольфар. З доном Хуаном, як своїм наставником і вчителем, автор відкрив інший світ, світ із власною реальністю та своїми власними законами й логікою.

THROUGH THE CRACK IN THE UNIVERSE

REVIEW BY DONOVAN BESS

The San Francisco Examiner, Jul 21, 1968

[Donovan Bess (Hiram Podges, Jr., 1909–1990) was an American and British social sciences reporter who pried many surprises from psychologists, anthropologists, and sociologists, writing articles for *Harpers*, *The Nation*, *Rolling Stone*, *San Francisco Chronicle* and other magazines, author of *A Practical Guide to Creative Senility* (Blue Dolphin Publishing, 1988)]

"FOR ME" said don Juan, the Yaqui Indian wise man, "there is only the traveling on paths that have heart, on any path that may have heart. There I travel, and the only worthwhile challenge is to traverse its full length. And there I travel looking, looking, breathlessly." And, he said: "Look at every path closely and deliberately. Try it as many times as you think necessary. Then ask yourself, and yourself alone, one question... Does this path have a heart? If it does, the path is good; if it doesn't it is of no use. Both paths lead nowhere; but one has a heart, the other doesn't."

Don Juan is an old Mexican with whom Castaneda, an anthropologist, served, off and on, a five-year apprenticeship in the arts of knowing "nonordinary reality." The experiences Castaneda was given are so far beyond the boundaries we are used to that writing about them is difficult. It is astonishing how well Castaneda has, in appropriate, readable sentences, taken us intimately into the psychic adventures he had under the meticulous and Spartan guidance of don Juan. T. S. Eliot has described the novels of Charles Williams as "supernatural thrillers." I found Castaneda's accounts of his explorations more thrilling than any peak in a Williams novel, and no less supernatural.

Don Juan initiated him into a realm where the beauty raged wildly beyond any esthetic pleasure and where the sensations gnawed down below the roots of human evolution. He led his young apprentice into an increasingly intense series of happenings that climaxed with a terrible time in which — without any help from a drug — he experienced absolutely a struggle for the possession of his body and soul.

КРІЗЬ ТРІЩИНУ В УСЕСВІТІ

РЕЦЕНЗІЯ ДОНОВАНА БЕССА

«Сан-Франциско Ігземінер», 21 липня 1968 р.

[Донован Бесс (Гірам Поджес-молодший, 1909–1990 рр.) — американський і британський репортер у царині соціальних наук, який висвітлював багато цікавих здобутків психологів, антропологів і соціологів, пишучи статті для «Гарперс», «Нейшн», «Роллінґ Стоун», «Сан-Франциско Кронікл» та інших видань, автор «Практичного посібника з творчого старіння» («Блу Долфін», 1988 р.)]

"Для мене, — казав дон Хуан, мудрий індіанець я́кі, — є лише подорож стежками, що мають серце, будь-якою стежкою, що може мати серце. Там я мандрую, і єдиним гідним викликом є пройти всю її довжину. І там я мандрую, дивлячись, дивлячись, затамувавши подих." А ще він говорив: "Дивись на кожну стежку уважно та неквапливо. Випробуй її стільки разів, скільки вважаєш за потрібне. Тоді постав собі, і лише собі одному, єдине запитання... Чи має ця стежка серце? Якщо має, це добра стежка; якщо ні, то з неї немає пуття. Обидві стежки нікуди не ведуть; але одна має серце, а інша ні".

Дон Хуан є старим мексиканцем, у якого антрополог Кастанеда відбув, із перервами, п'ятирічне учнівство у мистецтвах пізнання «незвичайної реальності». Досвіди, отримані Кастанедою, перебувають так далеко поза звичними для нас межами, що писати про них важко. Вражає те, як добре Кастанеда, відповідними читабельними реченнями, проводить нас із собою глибоко в психічні пригоди, які він мав під скрупульозним і спартанським проводом дона Хуана. Т. С. Еліот описав новели Чарлза Вільямса як «надприродні трилери». Я знайшов розповіді Кастанеди про його дослідження захопливішими, ніж будь-яка кульмінаційна точка в новелах Вільямса, і не менш надприродними.

Дон Хуан посвятив його в царину, де краса дико буяла за межами будь-якого естетичного задоволення, і де відчуття врізались глибше за коріння людської еволюції. Він провів свого молодого учня низкою дедалі інтенсивніших подій, кульмінацією котрих став жахливий момент, в якому — без жодної допомоги наркотичних субстанцій — він цілковито досвідчив боротьбу за володіння своїм тілом та душею.

For once, a publisher's book-jacket blurb does an honorable job of appraising the contents. On this blurb is written: "Taoism, Yoga, Vedanta and Zen — the ancient 'ways of liberation' — belong root and branch to Asia. It has been assumed that the West has produced no way of spiritual knowledge comparable to the great systems of the East. The present book is accordingly nothing less than a revelation."

Psychedelic Drugs

Now, what is a "path that has heart?" A good poet would know. But when don Juan talks about this path, he means knowing it by experiencing it. He uses psychedelic drugs native to the desert where he lives, to learn what they will teach. In effect, the student must apprentice his body to the physical reality of each drug and, through a series of disciplines and rituals, surrender his own ego — in some cases, even lose his identity as a mammal.

Once, after smoking a hallucinogenic mushroom mixture with don Juan, Castaneda shucked off his body below the chin, and his head turned into a crow. The experience culminated, he writes, in his seeing "three silvery birds" which "radiated a shiny, metallic light, almost like stainless steel, but intense and moving and alive. I liked them. We flew together."

Experiences like this, and others as unusual, shook up Castaneda considerably. I have never heard of an LSD voyage that went as far as these into the *tremendum* that seems to lie all around us (or in us) and is experienced by great mystics as divine.

As Walter Goldschmidt says in the foreword: "Carlos Castaneda, under the tutelage of don Juan, takes us through that moment of twilight, through that crack in the universe between daylight and dark, into a world not merely other than our own, but of an entirely different order of reality."

"A man goes to knowledge," don Juan said, "as he goes to war, wide-awake, with fear, with respect, and with absolute assurance." It is in this way that Castaneda, showing great persistence and bravery, gets into escalating experiences with peyote, Datura and psilocybic

Цього разу рекламна анотація видавця на суперобкладинці книжки гідно оцінює її зміст. У цій анотації написано: "Таоїзм, йога, веданта та дзен — стародавні «шляхи звільнення» — належать Азії як своїм корінням, так і відгалуженнями. Досі вважалося, що Захід не створив жодного шляху духовного знання, порівнянного з великими системами Сходу. Тому ця книжка є не що інше, ніж одкровення".

Психоделічні субстанції

Тепер, що ж таке «стежка, яка має серце»? Добрий поет, можливо, знає це. Але коли дон Хуан говорить про цю стежку, він має на увазі її пізнання через її досвідчення. Він застосовує психоделіки, що є ендемічними для пустелі, де він мешкає, для опанування того, чого вони навчають. По суті, учень має віддати своє тіло в науку до фізичної реальності кожного психоделіка та, за допомогою низки дисциплін і ритуалів, відмовитись від свого власного его — у деяких випадках навіть втратити свою ідентичність як ссавця.

Якось, покуривши суміш галюциногенних грибів із доном Хуаном, Кастанеда скинув своє тіло нижче підборіддя, а його голова перетворилася на ворону. Кульмінацією цього досвіду, пише він, було його бачення «трьох сріблястих птахів», які "випромінювали блискуче металеве світло, майже як нержавіюча сталь, але інтенсивне, рухоме та живе. Мені вони сподобались. Ми полетіли разом".

Подібні до цього, а також інші, такі ж незвичні досвіди, значно струсили Кастанеду. Я ніколи не чув про ЛСД-тріп, який би сягав подібної глибини й викликав таке благоговіння, що, здається, лежить повсюди навколо нас (або в нас) і досвідчується великими містиками як божественне.

Як каже Волтер Ґолдшмідт у своїй передмові до книжки: "Карлос Кастанеда, під опікою дона Хуана, веде нас крізь той момент сутінок, крізь ту щілину в усесвіті між денним світлом і темрявою, у світ не просто відмінний від нашого, але в світ, що має цілком іншу природу реальності".

"Чоловік іде до знання, — казав дон Хуан, — як він іде на війну, повністю пробуджений, зі страхом, з повагою та з абсолютною впевненістю". Саме в такий спосіб Кастанеда, демонструючи велику наполегливість та сміливість, потрапляє у дедалі напруженіші досвіди з пейотом, дурманом і

mushrooms. The drugs are ingested after the apprentice, in effect, passes tests as demanding as those put to the most ambitious of heroes in myths. In the case of Mescalito (the personified presence of peyote), don Juan says, “I wanted to find out if you had enough backbone to meet him face to face. Mescalito is not something to make fun of. You must have command over your resources.”

During one engagement with Mescalito in the desert, Castaneda saw a peyote plant first as manlike, then as a stick of light the size of a man which “touched my whole body with quiet strength, and then rolled away out of sight.”

World of Happiness

Don Juan commented: “The protector (in peyote) showed you the world of happiness where there is no difference between things because there is no one there to ask about the difference. But that is not the world of men... To be a man is to be condemned to that world.”

In the final parapsychological engagement — this time without the aid of drugs — the young anthropologist fought literally with his mind and his body for what he felt was the survival of his soul. The experience was awful beyond comment. That evening fear that the struggle would recur caused him to collapse. “My knees sagged; I fell to the ground, whining. I could not even close my eyes... I remained in a state of profound distress for several hours... Ever since that time I have refrained from seeking (don Juan’s) lessons.”

Castaneda, in the months that followed, applied his sturdy scholar’s mind to the sum of what happened to him. While he does not want to lend his body and mind to further adventures with don Juan, he affirms with all his spirit the lessons he no longer is able to take. In his final analysis, he concludes that don Juan’s teachings “had an internal cohesion, a logical sequence that enabled me to view the entire phenomenon in a light that dispelled the sense of bizarreness which was the mark of all I had experienced.”

Donovan Bess

псилоцибіновими грибами. Наркотики приймаються після того, як учень, по суті, проходить випробування, настільки ж важкі, як і ті, що поставали перед найамбітнішими героями в міфах. У випадку Мескаліто (уособленої присутності пейоту), дон Хуан каже: “Я хотів дізнатися, чи ти достатньо міцний, щоб зустрітись із ним віч-на-віч. Мескаліто — не щось таке, з чого можна жартувати. Ти мусиш мати контроль над своїми ресурсами.”

Протягом однієї зустрічі з Мескаліто в пустелі, Кастанеда побачив рослину пейоту спочатку як людиноподібну, потім як палицю світла заввишки з людину, яка “торкнулась усього мого тіла тихою силою, а тоді відкотилася геть з поля зору”.

Світ щастя

Дон Хуан прокоментував: “Захисник (у пейоті) показав тобі світ щастя, де немає відмінності між речами, бо там немає нікого, щоб запитувати про відмінність. Але то не є світ людей... Бути людиною означає бути приреченим на цей світ”.

В останньому парапсихологічному зіткненні — цього разу без допомоги наркотиків — молодий антрополог буквально бився зі своїми розумом і тілом за те, що, як він відчував, було порятунком його душі. Цей досвід був невимовно жахливий. Того вечора страх, що сутичка знову повториться, призвів до його цілковитого знесилення. “Мої коліна підкосилися; я впав на землю, скиглячи. Я навіть не міг заплющити свої очі... Я залишався в стані глибокого виснаження кілька годин... З того часу я утримувався від пошуків уроків дона Хуана”.

Протягом наступних місяців Кастанеда застосував свій міцний розум науковця до всього, що з ним відбулося. Хоча він більше не хоче ввіряти свої тіло й розум іще якимсь пригодам із доном Хуаном, він усім своїм духом підтверджує уроки, які вже не здатен брати. У своєму заключному аналізі він доходить висновку, що настанови дона Хуана “мали внутрішню цілісність, логічну послідовність, яка давала мені змогу розглядати весь цей феномен у світлі, що розвіювало відчуття химерності, яким було позначене все, що я досвідчив раніше”.

Донован Бесс

THE SORCERER'S APPRENTICE

REVIEW BY CHARLES SIMMONS

The New York Times Book Review, August 14, 1968

This is the beginning, not of a novel, but of a doctoral thesis by Carlos Castaneda:

"In the summer of 1960, while I was an anthropology student at the University of California, Los Angeles, I made several trips to the Southwest to collect information on the medicinal plants used by the Indians of the area. The events I describe here began during one of my trips. I was waiting in a border town for a Greyhound bus, talking with a friend who had been my guide and helper in the survey. Suddenly he leaned toward me and whispered that the man, a white-haired old Indian, who was sitting in front of the window was very learned about plants, especially peyote. I asked my friend to introduce me to this man."

The Indian was don Juan, from the Mexican province of Sonora. He listened to Castaneda chatter on about peyote. Then, without comment, he boarded his bus and rode away. The young man persisted, found out where don Juan lived and eventually became his friend. Still the old man would not discuss peyote.

One evening, however, don Juan told Castaneda to find, on the 8-x-12-foot porch, his own "spot," a place where all fatigue would disappear and where he would feel safe. For over six hours Castaneda searched without luck. He did find "the other spot," an inimical place that filled him with anxiety, and, exhausted, fell asleep a few feet away. The next morning don Juan told him that he had found his spot by falling asleep on it.

Pleased with the young man's willingness to work, don Juan finally introduced him to peyote, the hallucinogenic cactus, or, as the old man preferred to call it, *Mescalito*. Under his direction, Castaneda chewed seven *mescalitos*. The effects were various and profound, but centered on Castaneda's frolicking with a luminescent dog, which don Juan later claimed was Mescalito himself, the quasi-divine personification of peyote.

УЧЕНЬ МОЛЬФАРА

РЕЦЕНЗІЯ ЧАРЛЗА СІММОНСА

«Нью-Йорк Таймс Бук Рів'ю», 14 серпня 1968 року

Ось початок, але не роману, а докторської дисертації Карлоса Кастанеди:

"Улітку 1960 року, коли я був студентом антропології в Університеті Каліфорнії, Лос-Анджелес, я здійснив декілька подорожей на Південний Захід для збору інформації про лікарські рослини, використовувані індіанцями тієї місцевості. Події, які я тут описую, почалися під час однієї з моїх подорожей. Я чекав у прикордонному містечку на Ґрейгаундський автобус і розмовляв із другом, який був моїм гідом і помічником у дослідженні. Раптом він нахилився до мене й прошепотів, що чоловік, сивий старий індіанець, який сидів біля вікна, був дуже обізнаний у рослинах, особливо в пейоті. Я попросив мого друга представити мене цьому чоловікові."

Індіанцем був дон Хуан із мексиканського штату Сонора. Він вислухав балачки Кастанеди про пейот. Тоді, без коментарів, він сів у свій автобус і поїхав геть. Молодий чоловік проявив наполегливість, відшукав, де живе дон Хуан, і згодом став його другом. Але старий усе ж не хотів обговорювати пейот.

Проте одного вечора дон Хуан велів Кастанеді відшукати на присінку розміром 8 на 12 футів його власну «точку», місце, де зникне будь-яка втома і де він почуватиметься в безпеці. Протягом більш ніж шести годин Кастанеда безрезультатно шукав. Він знайшов «іншу точку», вороже місце, яке сповнило його тривогою, і, виснажений, заснув за декілька футів від неї. Наступного ранку дон Хуан повідомив йому, що він знайшов свою точку, заснувши на ній.

Задоволений бажанням юнака працювати, дон Хуан нарешті познайомив його з пейотом, галюциногенним кактусом, або, як старий був схильний його називати, *Мескаліто*. Під його керівництвом Кастанеда зжував сім *мескаліто*. Ефекти були різноманітні та глибокі, але в їхньому центрі були веселі ігри Кастанеди із сяючим псом, що, як пізніше заявив дон Хуан, був самим Мескаліто, квазібожественним уособленням пейоту.

Secrets to Be Told

Don Juan was again pleased with his initiate.

"I have some secrets I won't be able to reveal to anyone else unless I find the chosen man," he said. "The other night when I saw you playing with Mescalito it was clear to me that you were the man. But you are not an Indian. How baffling!"

"But what does it mean to me, don Juan? What do I have to do?"

"I've made up my mind and I am going to teach you the secrets that make up the lot of a man of knowledge."

"Do you mean the secrets about Mescalito?"

"Yes, but those are not all the secrets I know. There are others, of a different kind, which I would like to give someone. I had a teacher myself, my benefactor, and I also became his chosen man upon performing a certain feat. He taught me all I know."

Don Juan's purpose was to make Castaneda "a man of knowledge." There are four enemies of a man of knowledge. The first is fear, "a terrible enemy—treacherous, and difficult to overcome." Then clarity, "which is so hard to obtain, dispels fear, but also blinds." Third, power, "the strongest of all enemies. [It turns] him into a cruel, capricious man." Finally, if he conquers these three, "the man will be, by then, at the end of his journey of learning, and almost without warning he will come upon the last of his enemies: Old age!"

As Castaneda followed the way of knowledge, he had many visions under the influence of Mescalito, Jimson weed and an hallucinogenic mushroom, probably *Psilocybe Mexicana*. The central vision was not anthropological, but Freudian: "My father and I were standing by a fig tree. I embraced my father and hurriedly began to tell him things I had never been able to say... I said staggering things about my feelings toward him, things I would never have been able to voice under ordinary circumstances. My father did not speak. He just listened and then was pulled, or sucked, away. I was alone again. I wept with remorse and sadness."

Таємниці, які мають бути повідомлені

Дон Хуан знову був задоволений своїм щойнопосвяченим учнем.

"Я маю таємниці, яких не можу відкрити нікому іншому, якщо тільки не знайду обраного чоловіка, — мовив він. — Тієї ночі, коли я побачив, як ти граєшся з Мескаліто, мені було ясно, що ти і є цей чоловік. Але ж ти не індіанець. Оце так заковика!"

"Але що це означає для мене, доне Хуане? Що я маю робити?"

"Я прийняв рішення і вчитиму тебе секретів, що складають долю чоловіка знання".

"Ви маєте на увазі таємне знання про Мескаліто?"

"Так, але це ще не всі секрети, відомі мені. Є також інші таємні речі, іншого роду, які я хотів би комусь передати. Я сам мав учителя, мого доброчинця, і я також став його обраним, після того як пройшов певне випробування. Він навчив мене всього, що я знаю."

Метою дона Хуана було зробити Кастанеду «чоловіком знання». Існують чотири вороги чоловіка знання. Першим є страх, "жахливий ворог — підступний, якого важко подолати". Тоді ясність, "яку так важко здобути, вона відганяє страх, але також і засліплює". Третій, сила, "наймогутніший з усіх ворогів. Вона перетворює його на злого, примхливого чоловіка". Нарешті, якщо він здолає усіх трьох, "чоловік буде, на той час, наприкінці своєї подорожі навчання, і майже без попередження він стикнеться з останнім зі своїх ворогів: Старістю!"

Доки Кастанеда йшов шляхом знання, він мав багато видінь під впливом Мескаліто, дурману й галюциногенного гриба, можливо, *Psilocybe Mexicana*. Ключове видіння було не антропологічне, а фрейдистське: "Мій батько і я стояли біля фігового дерева. Я обійняв мого батька й поспішно почав розповідати йому речі, яких ніколи не міг сказати... Я говорив приголомшливі речі про мої почуття до нього, речі, яких я ніколи не зміг би виголосити за звичайних обставин. Мій батько не говорив. Він просто слухав, а потім його відтягнуло, або засмоктало, геть. Я знову був на самоті. Я плакав від каяття і суму".

Some Remarkable Writing

Castaneda suffered the same ambivalence toward don Juan, his surrogate father, and finally was forced to explain to him that he was experiencing recurrent, spontaneous states of nonreality. Planes flying overhead caught his attention and seemed to carry him away. Don Juan diagnosed loss of soul and set up a night of combat, warning Castaneda that he must stay, whatever comes, on his spot. Then throughout the night—described in a remarkable passage—don Juan, imitating enemies imitating himself, attempted to lure Castaneda off his spot. Castaneda stuck and, according to don Juan the next morning, thereby regained his soul.

But the apprenticeship was over. “Although don Juan has not changed his benefactor’s attitude toward me, I do believe that I have succumbed to the first enemy of the man of knowledge.” Thus ends a book I don’t have the background to judge as anthropology. However, it is an extraordinary spiritual and psychological document. Its style is so severe and yet easy, its narrative effects so expert, that if it had been published as a novel it would be, I think, destined for fame.

Charles Simmons
Editor of *The NYT Book Review*

Чудово написана книжка

Кастанеда зазнавав такої самої амбівалентності щодо дона Хуана, свого сурогатного батька, і, зрештою, був змушений пояснити йому, що відчував повторювані, спонтанні стани нереальності. Літаки, що пролітали над головою, захоплювали його увагу й ніби відносили його геть. Дон Хуан діагностував утрату душі та призначив ніч битви, попередивши Кастанеду, що той має залишатися, хоч би що сталося, на своєму місці. Тоді протягом ночі — описаної у прекрасному пасажі — дон Хуан, імітуючи ворогів, які імітували його самого, намагався виманити Кастанеду з його місця. Кастанеда втримався і, як сказав дон Хуан наступного ранку, таким чином повернув свою душу.

Але учнівство на цьому закінчилося. “Хоча дон Хуан не змінив свого покровительського ставлення до мене, я вважаю, що піддався першому ворогові чоловіка знання.” Так завершується книжка, для оцінювання якої як антропологічної праці я не маю належної кваліфікації. Однак це видатний духовний і психологічний документ. Її стиль такий суворий і водночас легкий, її наративні ефекти такі професійні, що, якби її опублікували як роман, я гадаю, вона була б приречена на славу.

Чарлз Сіммонс,
редактор «Нью-Йорк Таймс Бук Рів’ю»

A YAQUI'S OCCIDENTAL MYSTICISM

REVIEW BY RON S. MILLER

The Los Angeles Times, Sep 1, 1968, p.29

[*Ron Miller (born 1947) is an American illustrator, writer, and producer in the space industry. He specializes in astronomical, astronautical and science fiction books for adults and young adults.*]

Carlos Castaneda is a graduate student in UCLA's department of anthropology. Don Juan is an elderly Yaqui Indian from Sonora, Mex. and a *brujo*—"medicine man, curer, witch, sorcerer." Over a period of four years, from 1961 to 1965, Castaneda served an apprenticeship under don Juan to learn his "secret knowledge." Out of that experience has come this extraordinary book... *and* a profound revelation—that, contrary to all our assumptions, the West has produced at least one system of spiritual knowledge every bit as complex and elaborate as Zen, Yoga, Taoism and Vedanta.

With or without this revelation, the book is a remarkable experience, a jarring and total immersion into a wholly alien, but irresistibly fascinating sensibility. This is no ethnology text, with charts and footnotes, but the happenings themselves, told with such immediacy, honesty, and clarity, that the reader becomes a part of them, sharing Castaneda's exultations and bafflements and terrors; traveling with him—terribly alone—that road that must be taken to become "a man of knowledge."

Four Enemies

As Castaneda eventually learns, there are four "enemies" a man must face in becoming "a man of knowledge." The first, explains don Juan, is Fear. "A terrible enemy — treacherous and difficult to overcome. It remains concealed at every turn... prowling, waiting. And if the man, terrified in its presence, runs away, his enemy will have put an end to his quest..."

ЗАХІДНИЙ МІСТИЦИЗМ Я́КІ

РЕЦЕНЗІЯ РОНА С. МІЛЛЕРА

«Лос-Анджелес Таймс», 1 вересня 1968 р., с. 29

[*Рон Міллер (нар. 1947 р.) — амер. ілюстратор, письменник і продюсер у космічній галузі. Він спеціалізується на астрономічних, астронавтичних і науково-фантастичних книжках для дорослих і молоді.*]

Карлос Кастанеда є студентом магістратури на факультеті антропології УКЛА. Дон Хуан є старим індіанцем я́кі із Сонори, Мексика, а також *брухо* — «знахарем, цілителем, відьмаком, мольфаром». Протягом періоду чотирьох років, з 1961 по 1965, Кастанеда відбував учнівство в дона Хуана задля вивчення його «таємного знання». З того досвіду вийшла ця надзвичайна книжка... *та* глибоке одкровення — що, всупереч усім нашим уявленням, Захід виробив принаймні одну систему духовного знання настільки ж складну та виопрацьовану, як і дзен, йога, таоїзм і веданта.

З цим одкровенням чи без нього, книжка є дивовижним досвідом, приголомшливим і повним зануренням у цілком чужорідну, але непереборно чарівну здатність до чуттєвого пізнання[143]. Це не етнологічний текст, з діаграмами та виносками, а самі події, викладені з такою безпосередністю, щирістю і ясністю, що читач стає їхньою частиною, поділяючи тріумфування і спантеличення й жахи Кастанеди; мандруючи з ним — жахливо самотнім — тим шляхом, який треба пройти, щоб стати «чоловіком знання.»

Чотири вороги

Як згодом дізнається Кастанеда, є чотири «вороги», з якими кожен мусить зіткнутися в процесі ставання «чоловіком знання». Першим ворогом, пояснює дон Хуан, є Страх. "Жахливий ворог — підступний та важкоздоланний. Він ховається на кожному повороті... крадучись, чекаючи. І якщо чоловік, нажаханий в його присутності, втече, його ворог покладе край його пошуку..."

[143] Sensibility (англ.) — сенсибельність, див. примітку у вступі Кастанеди до «Окремої реальності» («Нагвалізм» , том II)

"Once a man has vanquished fear, he is free from it for the rest of his life because, instead of fear, he has acquired clarity—a clarity of mind which erases fear." Which brings him to his second enemy, Clarity. "It forces a man never to doubt himself. It gives him the assurance he can do anything... for he sees clearly into everything... But all that is a mistake... If the man yields to (it)... he will rush in when he should be patient, or he will be patient when he should rush... he winds up incapable of learning anything more."

In vanquishing this second enemy, he gains "true power," and encounters his third enemy, Power itself. "Power is the strongest of all enemies. (After all), the man is truly invincible... (so) he begins by taking calculated risks, and ends in making rules, because he is a master." So he ceases *trying* to be a man of knowledge. "Once (he) gives in he's through..."

The final enemy is Old Age. "This enemy is the crudest of all, the one he won't be able to defeat completely, but only fight away... This is the time when a man has no more fears, no more impatient clarity of mind—a time when all his power is in check, but also the time when he has an unyielding desire to rest... (Only) if the man sloughs off tiredness, and lives his fate through... can he be called a man of knowledge."

Hallucinogens such as Mescalito are an essential —and deadly serious— part of Castaneda's apprenticeship, and his description of his experiences with them put the descriptive attempts of our writers and moviemakers—outside as well as inside "the Establishment"—to shame.

The drug experience eventually proved too much for Castaneda, however, and he abandoned his incompleted apprenticeship in October, 1965. "I do believe," he confesses, "that I... succumbed to the first enemy of a man of knowledge."

Ron S. Miller

"Коли чоловік подолав страх, він вільний від нього до кінця свого життя, бо замість страху він набуває ясність — ясність розуму, яка стирає страх". Що приводить його до другого ворога, Ясності. "Ясність змушує чоловіка ніколи не сумніватися в собі. Вона надає йому впевненість, що він здатен зробити будь-що... бо він ясно все бачить... Але це помилка... Якщо чоловік піддається (ясності)... він поспішатиме, коли має бути терплячий, або ж буде терплячий, коли йому слід поквапитися... зрештою він стає нездатний навчитися чогось іще".

Подолавши цього другого ворога, він здобуває «справжню силу» і стикається зі своїм третім ворогом, самою Силою. "Сила — це найдужчий з усіх ворогів. (Зрештою), чоловік справді непереможний... (тож) він починає з того, що йде на обдуманий ризик, а закінчує створенням правил, бо він є володарем". Тому він припиняє *намагатися* бути чоловіком знання. "Щойно тільки (він) поступається, йому кінець..."

Останнім ворогом є Старість. "Цей ворог найбрутальніший з усіх, той, кого він не здатен повністю перемогти, а може лише відганяти від себе... Це час, коли чоловік вже не має страхів, не має нетерплячої ясності розуму — час, коли вся його сила під його контролем, але також і час, коли він має невідступне бажання відпочити... (Лише) якщо чоловік відкине втому й проживе свою долю до кінця... він зможе називатися чоловіком знання".

Галюциногени, такі як Мескаліто, є суттєвою — і смертельно серйозною — частиною учнівства Кастанеди, і його опис своїх досвідів із ними стоїть на сто голів вище всіх спроб змалювати щось подібне з боку наших письменників і кінопродюсерів — як поза межами, так і всередині «істеблішменту».

Однак наркотичний досвід став, зрештою, непосильним для Кастанеди, і він покинув своє незавершене учнівство в жовтні 1965 року. "Я дійсно вірю, — зізнається він, — що я... поступився першому ворогові чоловіка знання".

Рон С. Міллер

THE MAGIC OF PEYOTE

REVIEW BY DUDLEY YOUNG

The New York Times Book Review, Sep. 29, 1968, page 30

[*Dudley Young is a British scholar and critic, author of "Out of Ireland: The Poetry of W. B. Yeats" and of numerous reviews in The New York Times*]

This book is the record of a young anthropologist's experiences as the apprentice of a Mexican Indian sorcerer. Over a period of four years Mr. Castaneda paid intermittent visits to don Juan, first in Arizona, then in Sonora, Mexico. The aim of his initiation was to gain power over the demonic world through the ritualized ingestion of peyote and other hallucinogenic plants.

The fundamental issue which this book confronts is as old as civilization, and of the utmost importance. Throughout his history man has tried to rationalize his suffering by attributing it to the existence of demonic spirits, which he has then attempted to propitiate. Our highly technological society clearly does not encourage belief in demonic forces. Science is our answer to the primitive's propitiation rituals; indeed, we even use scientific techniques to fathom and control the Freudian Id (or its equivalent), a construct which is arguably the closest thing we have to a primitive belief in a transcendent, i.e. not rationally controllable, demonic power.

The contemporary argument against our scientific rationalism is, broadly, that by ignoring the nether world we are only half-alive, truncated individuals cut off from the rich sources of both good and evil. We may be grateful that science has cured us of the need for black magic, but only to our peril does it persuade us that evil does not exist, even if our name for it is "the unconscious" or "nonbeing." In other words, we should still go out to meet the devil, not perhaps in search of power over others but in search of power over ourselves, and a fuller humanity.

Such then is the debate that this volume seeks to illuminate. Mr. Castaneda's descriptions of his experiences with peyote are both interesting and moving. It made him violently ill, and disclosed to him both terror and ecstasy. Towards the end

МАГІЯ ПЕЙОТУ

РЕЦЕНЗІЯ ДАДЛІ ЯНҐА

«Нью-Йорк Таймс Бук Рів'ю», 29 вересня 1968 року, стор. 30

[*Дадлі Янґ — британський науковець і критик, автор книжки «Поза Ірландією: поезія В. Б. Єйтса» й численних рецензій у «Нью-Йорк Таймс»*.]

Ця книжка є записом досвідів молодого антрополога як учня мексиканського індіанця-мольфара. Протягом чотирьох років пан Кастанеда час від часу відвідував дона Хуана спочатку в Аризоні, а потім у Сонорі, Мексика. Метою його посвячення було отримання влади над демонічним світом шляхом ритуального вживання пейоту та інших галюциногенних рослин.

Базове питання, якого торкається ця книжка, є таке ж старе, як цивілізація, і до того ж надважливе. Протягом своєї історії людина намагалася раціоналізувати власні страждання, приписуючи їх існуванню демонічних духів, яких вона тоді намагалася вмилостивити. Наше високотехнологічне суспільство явно не заохочує віру в демонічні сили. Наука є нашою відповіддю первісним ритуалам умилостивлення; насправді, ми навіть використовуємо наукові методи для розуміння й контролю Фройдистського несвідомого — «id» — (або його еквіваленту), конструкту, що є, вірогідно, найближчим з усього наявного в нас до первісної віри в трансцендентну, тобто не контрольовану раціонально, демонічну силу.

Сучасним аргументом проти нашого наукового раціоналізму є (в широкому сенсі) те, що, ігноруючи потойбічний світ, ми є лише напівживі, неповноцінні особистості, відрізані від багатих джерел як добра, так і зла. Ми можемо бути вдячні за те, що наука вилікувала нас від потреби в чорній магії, але лише піддаючи нас небезпеці вона переконує нас у тому, що зла не існує, навіть якщо нашим ім'ям для нього є «несвідоме» або «небуття». Іншими словами, нам все одно слід іти на зустріч із дияволом, можливо, не задля пошуку влади над іншими, але задля пошуку влади над самими собою та повнішої «людськості».

Саме таку дискусію і намагається висвітлити ця книжка. Описи паном Кастанедою його досвідів із пейотом є водночас цікаві й зворушливі. Від них йому стало неймовірно зле, та вони відкрили йому і жах, і екстаз. Ближче до кінця

of his fourth year he began to have what the layman might describe as a nervous breakdown, and after a particularly shattering evening with the Don, he abruptly broke off relations. It was only several months later that he decided to write about his experiences in book form.

Don Juan emerges as an enigmatic, ultimately sinister *guru* figure; ascetic and authoritarian, he confidently imposes complex interpretations on the hallucinated visions of his bewildered and highly suggestible student. The spirits of his underworld, contacted through drugs, can protect and ennoble those they fancy, but destroy those who lack discipline of reverence. The Don was convinced that his disciple was well-favored by the gods, but if this is so, one shudders to think what happens to the ill-favored ones.

Since we are given virtually no information about the Don's credentials as a sorcerer (or indeed about his family or friends) it is very difficult to decide whether his symbology has genuine ethnic roots in Yaqui culture, whether he is just a more or less harmless crank, or whether he was seeking a corrupting kind of power over his disciple (have we not all heard the threat latent in the phrase, "I want to turn you on"?). Certainly the author's final hallucination, during which he threw a rock at his master who seemed bent on destroying him, would support such a suggestion. But Mr. Castaneda nowhere considers this possibility.

The second half of the book is called "A Structural Analysis," in which the author attempts to analyze his experiences in the language of the social sciences. His ponderous discussion of suggestibility is vitiated by his failure to consider either the Don's motivation or the possibility that his demonology was arbitrarily composed on an ad hoc basis. His attempt to establish criteria for testing the coherence and objectivity of the Don's system are surprisingly simple-minded: a sophomoric essay on the phenomenology of perception, about which the author clearly knows very little.

This book is unsatisfying because it falls uneasily between ethnography, spiritual autobiography, and travel literature. As ethnography it is both too ambitious and not ambitious enough. The author is no Lévi-Strauss, and should have been dissuaded from attempting his structural

четвертого року учнівства він дійшов, говорячи простою мовою, до нервового зриву, і після особливо руйнівного вечора з Доном, він різко розірвав стосунки. Лише за кілька місяців потому він вирішив описати свої досвіди в книжковій формі.

Дон Хуан постає як загадкова, по суті — зловісна постать-*гуру*; аскетичний та авторитарний, він упевнено надає складні інтерпретації галюцинаторним видінням свого збентеженого учня, що легко піддається навіюванню. Духи його потойбіччя, зконтактовані завдяки наркотикам, можуть захистити й облагородити тих, кому симпатизують, але зруйнувати тих, хто не має дисципліни шанобливості. Дон був переконаний, що його учневі благоволили боги, але якщо це так, то страшно подумати, що трапляється з тими, до кого вони неприхильні.

Оскільки нам майже не надано інформації про регалії Дона як мольфара (чи навіть про його родину або друзів), дуже складно вирішити, чи його символіка має справжнє етнічне коріння в культурі я́кі, чи він просто є більш-менш нешкідливим диваком, чи він шукав якоїсь розбещувальної влади над своїм учнем (хіба не всі з нас почули приховану загрозу у фразі "я хочу тебе увімкнути"?). Напевно, остання галюцинація автора, протягом якої він жбурнув камінь у свого наставника, що нібито хотів його знищити, підтримала би таке припущення. Але пан Кастанеда ніде не припускає такої можливості.

Друга частина книжки має назву «Структурний аналіз», у ній автор намагається проаналізувати свої досвіди мовою соціальних наук. Його нудне обговорення сугестивності сплюжене власною нездатністю врахувати ані мотивацію Дона, ані можливість того, що його демонологія була свавільно складена під ситуацію. Його спроба встановити критерії для тестування цільності та об'єктивності системи Дона є на диво примітивною: дилетантське есе на тему феноменології сприйняття, про яку автор явно знає дуже мало.

Ця книжка є незадовільною, бо вона незатишно знаходить своє місце десь між етнографією, духовною автобіографією та літературою про мандри. Як етнографія вона водночас занадто амбіційна й недостатньо амбіційна. Автор не є Лєві-Строссом, і його слід було відмовити від

analysis, for which in any case he appears to have insufficient data. On the other hand, if this was to have been a study of the Yaqui peyote cult, paralleling David Aberle's "Peyote Religion Among the Navaho," then don Juan and his "system" should have been placed in the context of Yaqui culture.

As confessional literature it is tantalizingly incomplete. One feels that the author's "scientific" scruples led him to withhold several chapters of the story. One would like to know for example, what kind of religious desire made him turn to peyote, how he found the courage to trust the Don, if and when that trust was lost, how his experiences with peyote affected his daily life, and whether it left him a stronger or a weaker man. One admires his daring but one regrets his reticence.

Dudley Young

Professor of American Civilization and English at the University of Essex

спроби зробити свій структурний аналіз, для якого він, як видається, в будь-якому випадку має недостатньо даних. З іншого боку, якщо це мало бути дослідження якійського пейотного культу, подібне до «Пейотної релігії в навахо» Девіда Аберлі, тоді дон Хуан і його «система» мали б бути поміщені в контекст культури я́кі.

Як сповідальна література вона дражливо неповноцінна. Відчувається, що «наукові» сумніви автора змусили його видалити декілька розділів з його оповіді. Хотілося б знати, наприклад, що за релігійне бажання спрямувало його до пейоту, як він насмілився довіритися Дону, чи була втрачена ця довіра (і якщо так, то коли), як досвіди з пейотом вплинули на його повсякденне життя та чи зробили вони його сильнішою чи слабшою людиною. Його мужність захоплює, але його замовчування викликає жаль.

Дадлі Янґ,

викладач американської цивілізації та англійської мови в університеті Ессексу

Review by Margaret Koch

Santa Cruz Sentinel (Santa Cruz, California), Dec 4, 1968

[*Margaret Rau Koch (1918–2011) was a staff writer for the Santa Cruz Sentinel newspaper for over twenty years. She was a California historian and published six books. She was a key in preserving and restoring historic downtown Santa Cruz.*]

Several times while I was reading Carlos Castaneda's book I got the prickling feeling that the hair was rising on the back of my head.

I was fascinated with the book. I didn't want to put it down. I also was repelled. Inside me somewhere, something was saying "no—no—no."

Рецензія Маргарет Кох

«Санта-Крус Сентінел» (Санта-Крус, Каліфорнія), 4 грудня 1968 р.

[*Маргарет Рау Кох (1918–2011 рр.) працювала співробітником газети «Санта-Крус Сентінел» понад двадцять років. Вона була істориком Каліфорнії, видала шість книжок і була ключовою фігурою в збереженні та відновленні історичного центру міста Санта-Крус.*]

Кілька разів під час читання книжки Карлоса Кастанеди в мене виникало поколююче відчуття, що волосся здіймається на моїй потилиці.

Я була просто зачарована цією книжкою. Я не хотіла відкладати її. Також я відчувала якийсь внутрішній спротив. Десь усередині мене щось казало «ні—ні—ні».

Another part of me was asking why Mr. Castaneda would entrust his life to an illiterate Yaqui Indian's potions. Then another part of me corrected that part about the illiteracy—don Juan, the Indian, is only illiterate in the sense of reading and writing; in the field of brujo knowledge he is a master. For don Juan is a brujo—a witch or shaman among his own people, the Yaqui Indians of Mexico. He is a master at "nonordinary reality."

Mr. Castaneda, a graduate student in the Department of Anthropology at University of California in Los Angeles, entrusted his sanity and his life to don Juan for four years.

In the Yaqui world, through the use of hallucinogens, a man enters "nonordinary reality" where he can change himself into an animal: he can rise and fly through the air like a bird; he can consort with devils. Whether these things be inside his own consciousness or outside it, is part of the mystery. It must be like looking into a bottomless black chasm from which float eerie sounds and strange visions.

When Mr. Castaneda entered don Juan's tutelage, he learned about the poisonous mushroom, the "devil's weed" Datura, and the powerful peyote cactus. Don Juan took him close to the edge of sanity, dealing with terrifying phenomena, a half-world of madness, and introduced him to the three mysteries: dread, clarity and power.

In September of 1965 Mr. Castaneda discontinued his apprenticeship; he describes his fear of continuing: "... it was not the fear of dying, but rather the fear of losing my soul..."

Mr. Castaneda has put down his experiences, his reactions, his thoughts and don Juan's — when he could fathom them — in clear and beautiful English with a sense of critical examination that makes his book an important one.

It will no doubt become a classic in the field of growing knowledge about hallucinatory drugs.

It is not a book that will lead its readers into the use of peyote, mushroom and Datura. Instead, it should have the opposite effect.

Margaret Koch

Інша частина мене запитувала, чому пан Кастанеда міг довірити своє життя всілякому зіллю неписьменного індіанця я́кі. Тоді ще інша частина мене поправляла ту частину про неписьменність — дон Хуан, індіанець, неписьменний лише в сенсі читання та письма; у царині знання брухо він майстер. Бо дон Хуан є брухо — відьмаком або шаманом серед свого народу, індіанців я́кі Мексики. Він є майстром «незвичайної реальності».

Пан Кастанеда, студент магістратури факультету антропології Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі, упродовж чотирьох років довіряв своє душевне здоров'я та своє життя дону Хуану.

У світі я́кі, за допомогою використання галюциногенів, людина входить до «незвичайної реальності», де вона може перетворити себе на тварину: вона може здійнятися в повітря й полетіти як птах; вона може спілкуватися з демонами. Відбуваються ті речі в її власній свідомості чи поза нею — то є частина таємниці. Певне, це щось схоже на заглядання в бездонну чорну прірву, з якої линуть якісь надприродні звуки та дивні видіння.

Коли пан Кастанеда розпочав своє учнівство в дона Хуана, він учився знанню про отруйний гриб, «траву диявола» — дурман, і могутній кактус пейот. Дон Хуан привів його до межі втрати здорового глузду, маючи справу зі страхітливими явищами, напівсвітом божевілля, та ознайомив його з трьома таємницями: страхом, ясністю і силою.

У вересні 1965 року пан Кастанеда припинив своє учнівство; він описує свій острах продовжувати: "... то був не страх померти, а скоріше страх втратити мою душу..."

Пан Кастанеда виклав свої досвіди, свої реакції, свої та Донхуанові думки — коли він міг їх осягнути — чіткою та прекрасною англійською мовою з духом критичного дослідження, що робить його книжку важливою.

Вона безсумнівно стане класикою в царині зростаючого знання про галюциногенні наркотики.

Це не є книжка, що приводитиме її читачів до вживання пейоту, гриба та дурману. Натомість вона, певне, матиме зворотній ефект.

Маргарет Кох

A YAQUI WAY OF KNOWLEDGE

REVIEW BY JAMES FADIMAN

Whole Earth Catalog, Fall 1968

[*James Fadiman (born 1939) is an American psychologist and writer. He is acknowledged for his extensive work in the field of psychedelic research. He co-founded along with Robert Frager the Institute of Transpersonal Psychology, which later became Sofia University, where he was a lecturer in psychedelic studies.*]

This book records the experiences of an anthropology student who becomes the apprentice of don Juan, a Yaqui Indian “man of knowledge” who is also a “diablero”, a black sorcerer. It is a profoundly disturbing book since it opens up areas and ideas we usually dismiss or deny. Don Juan, over a period of five years, teaches the author a little of his knowledge. He teaches through giving his apprentice various psychoactive plants: peyote, datura, and a mixture of psilocybin mushrooms, *genista canariensis*, and other plants. Each of these plants has its own way of teaching, its own demands and its own kind of power. For those of us who thought we understood psychedelic effects this book reveals the rudimentary state of our knowledge. For those of us who have dismissed magic as a combination of hypnotism and stage effects we are confronted with powerful and effective magic which seems irrefutable.

Don Juan himself appears as a powerful, indecipherable, wise man whose knowledge is both extensive and alien to our own. He offers to each of us the possibility of dealing with other realities, but he makes it clear that all these ways are dangerous, difficult and once entered, cannot be put aside as simply another experience.

The goal of his teaching is partially expressed as follows:

“The particular thing to learn is how to get to the crack between the worlds and how to enter the other world. There is a crack between the two worlds, the world of the diableros and the world of living men. There is a place where these two worlds overlap. The crack is there. It opens

ЯКІЙСЬКИЙ ШЛЯХ ЗНАННЯ

РЕЦЕНЗІЯ ДЖЕЙМСА ФЕДІМАНА

«Гоул Ерс Каталог», осінь 1968 року

[*Джеймс Федіман (народився в 1939 році) — американський психолог і письменник, визнаний за свою велику роботу в царині психоделічних досліджень. Він був співзасновником (разом із Робертом Фрейджером) Інституту трансперсональної психології, який пізніше став Софійським університетом, де Федіман читав лекції про психоделічні дослідження.*]

Ця книжка фіксує досвіди студента антропології, що стає учнем дона Хуана, «чоловіка знання» з індіанського народу я́кі, котрий також є «діаблеро», чорним мольфаром. Це книжка, що глибоко зворушує, бо вона відкриває сфери та ідеї, які ми зазвичай відкидаємо або заперечуємо. Протягом п’яти років дон Хуан навчає автора невеликої частини свого знання. Він учить шляхом давання своєму учневі різноманітних психоактивних рослин: пейоту, дурману, а також суміші псилоцибінових грибів, рокитника канарського та інших рослин. Кожна з цих рослин має свій спосіб навчання, свої власні вимоги та властиву їй силу. Для тих із нас, хто думав, що ми розуміємо психоделічні ефекти, ця книжка викриває рудиментарний рівень нашого знання. Для тих із нас, хто відкинув магію як комбінацію гіпнотизму та сценічних ефектів, демонструється потужна й ефективна магія, яка видається незаперечною.

Сам дон Хуан виглядає, як могутня, мудра людина, яку неможливо розгадати, чиє знання є водночас обширним і чужим щодо нашого власного. Він пропонує кожному з нас можливість мати справу з іншими реальностями, але дає зрозуміти, що всі ці шляхи небезпечні та важкі і що після занурення в них, їх уже не можна відкласти просто як іще якийсь досвід.

Мета його вчення частково виражена таким чином:

“Те, чого треба навчитися, є вміння потрапити до щілини між світами й увійти до іншого світу. Існує щілина між двома світами, світом діаблеро і світом живих людей. Є місце, де ці два світи перетинаються. Щілина там. Вона відкривається та зачиняється, як двері на вітрі.

and closes like a door in the wind. To get there a man must exercise his will. He must, I should say, develop an indomitable desire for it, a single-minded dedication. But he must do it without the help of any power or any man..."

"Don't get me wrong, don Juan," I protested. "I want to have an ally, but I also want to know everything I can. You yourself have said that knowledge is power."

"No!" he said emphatically. "Power rests on the kind of knowledge one holds. What is the sense of knowing things that are useless?"

He looked at me a long time and laughed. He said that learning through conversation was not only a waste, but stupidity, because learning was the most difficult task a man could undertake. He asked me to remember the time I had tried to find my spot, and how I wanted to find it without doing any work because I had expected him to hand out all the information. If he had done so, he said, I would never have learned. But, knowing how difficult it was to find my spot, and above all, knowing that it existed, would give of confidence. He said that while I remained rooted to my "good spot" nothing could cause me bodily harm, because I had the assurance that at that particular spot I was at my very best. I had the power to shove off anything that might be harmful to me. If however, he had told me where it was, I would never had the confidence needed to claim it as true knowledge. Thus knowledge was indeed power.

Once a man has vanquished fear, he is free from it for the rest of his life because instead of fear, he has acquired clarity of mind which erases fear. By then a man knows his desires; he knows how to satisfy those desires. He can anticipate the new steps of learning, and a sharp clarity surrounds everything. The man feels that nothing is concealed.

And thus he has encountered his second enemy: Clarity! That clarity of mind, which is so hard to obtain, dispels fear, but also blinds.

"I say it is useless to waste your life on one path, especially if that path has no heart."

"But how do you know when a path has no heart, don Juan?"

Щоб туди потрапити, треба проявити свою волю. Треба, я би сказав, розвинути нестримне бажання цього, нестримне присвячення себе. Але таке треба робити без допомоги жодної сили або жодної людини..."

"Не зрозумійте мене хибно, доне Хуане, — запротестував я. — Я хочу мати союзника, але я також хочу знати все, що можу. Ви самі казали, що знання то є сила."

"Ні! — промовив він виразно. — Сила тримається на тому знанні, яке ти маєш. Нащо знати речі, з яких немає жодної користі?"

Він довго дивився на мене та розсміявся. Він сказав, що навчання через розмови є не просто марнотою, але глупством, бо навчання — найскладніше з усіх можливих завдань для чоловіка. Він попросив мене пригадати той час, коли я намагався відшукати своє місце, і як я хотів знайти його без жодних зусиль, бо очікував, що він надасть мені усю інформацію. Але знання про складність пошуку свого місця, і понад усе, знання про те, що воно існує, надає впевненості. Він сказав, що доки я залишаюсь на своєму «правильному місці», ніщо не здатне завдати шкоди моєму тілу, бо я маю впевненість, що на цьому конкретному місці я в найкращій формі. Я маю силу відкинути все, що для мене може бути шкідливим. Однак, якби він сказав мені, де моє місце, я би ніколи не мав упевненості в тому знанні, як у правдивому. Тож знання дійсно є силою.

Коли чоловік здолав страх, він звільняється від нього до кінця свого життя, бо замість страху він набуває ясність розуму, яка стирає страх. Тепер чоловік знає свої бажання; він знає, як ті бажання вдовольнити. Він може передбачати нові кроки навчання, і чітка ясність оточує все. Чоловік відчуває, що немає нічого прихованого.

Тож він зустрів свого другого ворога: Ясність! Ця ясність розуму, яку так важко набути, розганяє страх, але також засліплює.

"Я скажу, що немає сенсу марнувати своє життя на одній стежці, особливо якщо та стежка не має серця."

"Але як дізнатися, що стежка не має серця, доне Хуане?"

"Before you embark on it you ask the question, Does this path have a heart? If the answer is no, you will know it, and then you must choose another path."

"But how will I know for sure whether a Path has a heart or not?"

"Anybody would know that. The trouble is nobody asks the question; and when a man finally realizes that he has taken a path without a heart the path is ready to kill him. At that point very few men can stop to deliberate, and leave the path."

"How should I proceed to ask the question properly, don Juan?"

"Just ask it."

"I mean, is there a proper method, so I would not lie to myself and believe the answer is yes when it really is no?"

"Why would you lie?"

"Perhaps because at the moment the path is pleasant and enjoyable."

"That is nonsense. A path without a heart is never enjoyable. You have to work hard even to take it. On the other hand, a path with heart is easy; ft does not make you work at liking it."

"You have the vanity to believe you live in two worlds, but that is only your vanity. There is but one single world for us. We are men, and must follow the world of men contentedly."

"But is this business of the dog and me pissing on each other true?" "It was not a dog! How many times do I have to tell you that? This is the only way to understand it. It's the only way.—It was 'he' who played with you."

"Let's put it another way, don Juan. What I meant to say is that if I had tied myself to a rock with a heavy chain I would have flown just the same, because my body had nothing to do with my flying." Don Juan looked at me incredulously. "If you tie yourself to a rock," he said, "I'm afraid you will have to fly holding the rock with its heavy chain."

Not a book to be read for pleasure, a book which will affect you more than you may wish to be affected.

James Fadiman

"Перед тим як стати на неї запитай, чи має ця стежка серце? Якщо відповідь негативна, ти це знатимеш і тоді муситимеш обрати іншу стежку."

"Але як я знатиму напевне, має стежка серце чи ні?"

"Кожен це знатиме. Проблема в тому, що ніхто не ставить запитання; а коли людина нарешті розуміє, що пішла стежкою без серця, та стежка вже готова вбити її. На цьому етапі зовсім небагато хто може зупинитися, поміркувати й покинути таку стежку."

"Як мені слід діяти, щоб правильно поставити запитання, доне Хуане?"

"Просто постав його."

"Ну, чи є належний метод, щоб я собі не набрехав і не повірив, що відповідь ствердна, коли вона негативна?"

"Навіщо тобі брехати?"

"Може тому, що в певний час стежка є приємною та надає задоволення."

"Це нісенітниця. Стежка без серця ніколи не надає задоволення. Треба важко працювати, щоб навіть стати на неї. З іншого боку, стежка із серцем легка; вона не змушує тебе старатися її полюбити."

"Ти маєш марнославство вірити, що живеш у двох світах, але то лише твоє марнославство. Для нас існує лише один світ. Ми люди, тож мусимо слідувати за світом людей й бути задоволені цим."

"Але та історія, як собака та я сикали один на одного — то правда?" "То був не собака! Скільки разів треба тобі це говорити? Тільки так треба розуміти це. Тільки так. Це «він» грався з тобою."

"Інакше кажучи, доне Хуане, я мав на увазі, що якби я прив'язав себе до скелі важким ланцюгом, я би так само полетів, бо тіло моє не мало стосунку до мого польоту". Дон Хуан скептично подивився на мене. "Якщо ти прив'яжеш себе до скелі, — сказав він, — боюся, ти муситимеш летіти, тримаючи скелю з її важким ланцюгом."

Це не є книжка для читання задля розваги, це книжка, яка вплине на вас більше, ніж ви можете того хотіти.

Джеймс Федіман

REVIEW BY DONALD STANLEY

The San Francisco Examiner (San Francisco, California), Dec 24&25, 1968

[Donald Stanley (1925–2011) was an American journalist and author. For over 41 years he worked as writer and editor for the *San Francisco Examiner, Stars and Stripes, Life Magazine, the Pacific Sun, Mountain Messenger* and *Sacramento Bee*.]

THE PEYOTE APPRENTICE

I heard about publication of Carlos Castaneda's "The Teachings of Don Juan" weeks after the fact. Somebody at the University of California Press sent copies of several enthusiastic reviews. I bought the book, then stuck it on a shelf and forgot about it.

Now late in the year and after those "best" lists are already there to taunt me, I have gone back to Castaneda — and found the most singular reading experience of 1968.

Castaneda was an anthropology student at UCLA collecting information on medicinal plants used by Indians in Arizona when he first met Juan, a 70 year old Yaqui shaman from Sonora province in Mexico. Don Juan had been introduced to Castaneda as a man very learned about plants, especially peyote.

Don Juan, however, was known as a brujo, which in Spanish means witch or sorcerer. Castaneda cultivated the old man and after a peyote experience during which the student "saw" and "played with" Mescalito, the personified spirit of peyote. Castaneda was accepted as the sorcerer's apprentice.

THIS INVOLVED learning how to become "a man of knowledge," which was a rigorous and terrifying path traveled successfully only by a few. The book is chiefly the story of his apprenticeship and covers a five-year period during which Castaneda met intermittently with his "benefactor."

"In retrospect," says the author, "I believe this method of conducting the apprenticeship prevented the training from being successful, because it retarded the advent of the full commitment I needed to become a sorcerer."

РЕЦЕНЗІЯ ДОНАЛДА СТЕНЛІ

«Сан-Франциско Ігземінер» (Сан-Франциско, Каліфорнія), 24 і 25 грудня 1968 року

[Доналд Стенлі (1925–2011 рр.) — американський журналіст і письменник. Понад 41 рік він працював дописувачем і редактором у «Сан-Франциско Ігземінер», «Старз енд Страйпс», «Лайф Мегезін», «Песіфік Сан», «Маунтін Месенджер» і «Сакраменто Бі».]

ПЕЙОТОВИЙ УЧЕНЬ

Я почув про публікацію «Вчення дона Хуана» Карлоса Кастанеди через тижні після цієї події. Хтось у видавництві Каліфорнійського університету надіслав мені копії кількох ентузіястичних відгуків. Я купив книжку, а тоді запхав її на полицю і забув про неї.

Тепер, наприкінці року й після появи отих списків «бестселерів», що єхидно насміхалися з мене, я повернувся до Кастанеди — і отримав найбільш незвичайний читацький досвід за весь 1968 рік.

Кастанеда був студентом антропології в УКЛА й збирав інформацію про лікарські рослини, використовувані індіанцями Аризони, коли вперше зустрів Хуана, 70-річного шамана я́кі зі штату Сонора в Мексиці. Дона Хуана представили Кастанеді як чоловіка, що дуже багато знав про рослини, особливо про пейот.

Проте дон Хуан був відомий як брухо, що іспанською означає відьмака або мольфара. Кастанеда намагався зав'язати дружбу зі старим і після пейотного досвіду, під час якого він «бачив» та «грався» з Мескаліто, уособленим духом пейоту, Кастанеда був прийнятий учнем мольфара.

ЦЕ ПОТЯГЛО за собою навчання тому, як стати «чоловіком знання», що було суворим і жахаючим шляхом, яким вдалося успішно пройти дуже мало кому з людей. Книжка є насамперед історією його учнівства та охоплює п'ятирічний період, протягом якого Кастанеда час від часу зустрічався зі своїм «доброчинцем».

"У ретроспективі, — каже автор, — я вважаю, що цей спосіб ведення учнівства врешті-решт перешкодив успішному навчанню, бо він затримував виникнення в мене цілковитої відданості, якої я потребував, щоб стати мольфаром".

Initially one regrets Castaneda's prior commitment to a scientific method that imposed a detachment inimical to the kind of total experience demanded by the teaching.

But gradually the realization dawns that had he submitted himself, the writing of the book (which, of all things, was first a doctoral thesis) would have been impossible in a form meaningful to most readers.

For while his descriptions of the drug experiences (peyote, Jimson weed and psilocybic mushrooms) themselves might have some exotic interest, it is their role in a wholly integrated system of knowledge that gives them their greatest value. And that system denies the assumptions upon winch our own system is based.

DON JUAN'S TEACHING, for example, seriously questions our assumption of "objective reality": that the way to decide if an object "exists" is for several people to describe it in identical terms.

Fortunately, Castaneda — a product of our system — asks the questions we must ask of alien wise men, but are often embarrassed to ask. They seem as foolish to don Juan as his answers, taken out of context, seem to us.

"Is (Mescalito) a power within ourselves?"

"No. Mescalito has nothing to do with ourselves. He is outside us."

"Then everyone who takes Mescalito must see him in the same form."

"No, not at all. He is not the same for everybody."

This denial that the Yaqui's peyote experiences are a subjective "dream state" is, of course, a denial of our concept of reality.

But that the Yaqui way of knowledge is far more than an addiction to hallucinogens buttressed by purely arbitrary rules is evident in the startling context of the book THE TEACHINGS OF DON JUAN. By Carlos Castaneda. University of California Press; 196 pages; $5.95.

Спершу ми шкодуємо, що Кастанеда від самого початку відданий науковому методу, який зобов'язував його до відстороненості, що не відповідала тому типу повного досвіду, якого вимагало навчання.

Але поступово приходить розуміння, що якби він вчинив інакше, написання книжки (яка — подумати лише! — спершу була його докторською дисертацією) було би неможливе у формі, сповненій особливого значення для більшості читачів.

Бо хоча його описи наркотичних досвідів (з пейотом, дурманом і псилоцибіновими грибами) самі по собі могли б представляти певний екзотичний інтерес, саме їхня роль у повністю завершеній цілісній системі знання надає їм їхньої найбільшої цінності. А та система спростовує всі припущення, на яких ґрунтується наша власна система.

УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА, наприклад, всерйоз ставить під сумнів наш постулат «об'єктивної реальності»: що спосіб вирішення, чи «існує» якась річ, полягає в тому, щоб кілька людей описали її ідентичними термінами.

На щастя, Кастанеда — продукт нашої системи — ставить запитання, які ми самі мусили б поставити чужинським мудрецям, але нерідко соромимося запитувати їх про це. Вони видаються такими ж нісенітними дону Хуану, якими видаються нам його відповіді, вирвані з контексту.

"Чи є (Мескаліто) силою всередині нас самих?"

"Ні. Мескаліто не має з нами нічого спільного. Він є поза нами."

"Тоді всі, хто приймають Мескаліто, мають бачити його в однаковій формі."

"Ні, зовсім ні. Він не є однаковий для всіх."

Це заперечення того, що пейотні досвіди я́кі є суб'єктивним «станом сновидіння» є, звісно, запереченням нашої концепції реальності.

Але те, що шлях знання я́кі є чимось набагато більшим, ніж пристрасть до галюциногенів, підтримувана якимись суто довільними правилами, стає очевидним у приголомшливому контексті книжки «Вчення дона Хуана» Карлоса Кастанеди — видавництво Каліфорнійського університету; 196 сторінок; 5,95$.

THE HALLUCINOGENIC LESSONS

To become a man of knowledge, don Juan told Carlos Castaneda, one must defeat the four natural enemies of man. And the only use of hallucinogenic substances is as an ally in defeating these enemies.

"The Teachings of Don Juan" is not another dirty book but — as I said yesterday — the utterly fascinating account of an anthropology student who became the apprentice to a Yaqui Indian sorcerer.

What are man's enemies? The first is fear. Man must defeat fear. "He must be fully afraid, and yet he must not stop" in his quest for learning, don Juan told Castaneda. And fear — sheer mind-blowing terror — was Castaneda's companion during much of his time with the old Yaqui wise man.

Smoking Jimson weed, Castaneda learned to be a crow. He "grew" wings, legs and a beak and "saw" as a crow sees while flying at great heights.

"The last scene I remembered was three silvery birds. They radiated a shiny, metallic light, almost like stainless steel, but intense and moving and alive. I liked them. We flew together."

THIS SORT of experience eventually had a cumulative effect on Castaneda and he began to suffer minor hallucinations even when not under the influence of one of the Indian's drugs.

That is Western man's explanation, of course. To don Juan and his view of reality, the apprentice was losing his soul to some enemy somewhere who was attempting to bewitch him.

This situation set up Castaneda's final experience in his training with don Juan, a confrontation with the forces trying to rob him of his soul. It is a terrifying battle undergone without the use of drugs. In it don Juan, apparently a consummate actor, imitates someone else imitating him in a scene in which reality has as many aspects as the Yaqui nearly convinces the anthropologist that it has

ГАЛЮЦИНОГЕННІ УРОКИ

Щоб стати чоловіком знання, казав дон Хуан Карлосу Кастанеді, необхідно перемогти чотирьох природних ворогів чоловіка. І галюциногенні субстанції використовуються лише як союзники в подоланні тих ворогів.

«Учення дона Хуана» не є черговою вульґарною книжкою, а — як я казав учора — у найвищій мірі захопливою оповіддю студента антропології, що став учнем мольфара-індіанця я́кі.

Якими є вороги чоловіка? Перший — це страх. Чоловік мусить перемогти страх. "Він повинен бути повністю наляканий, і все ж мусить не зупинятися" у своєму прагненні до навчання, казав дон Хуан Кастанеді. І страх — чистий жах, що розриває розум на шматтях — був компаньйоном Кастанеди протягом значної частини його часу зі старим якійським мудрецем.

Курячи дурман, Кастанеда навчився бути вороною. Він «відростив» крила, лапи та дзьоб, і «побачив», як бачить ворона під час польоту на великій висоті.

"Останньою сценою, яку я пам'ятав, були три сріблясті птахи. Вони випромінювали блискуче металічне світло, майже як нержавіюча сталь, але інтенсивне та рухливе й живе. Мені вони сподобались. Ми полетіли разом."

ПОДІБНІ досвіди врешті-решт мали накопичувальний вплив на Кастанеду, і він почав страждати на незначні галюцинації, навіть коли не перебував під дією одного з наркотиків індіанця.

Певна річ, це є пояснення західної людини. Для дона Хуана та його бачення реальності, душу учня забирав собі десь якийсь ворог, що намагався його зачаклувати.

Ця ситуація створила підґрунтя для останнього досвіду Кастанеди у його навчанні в дона Хуана, конфронтації з силами, які намагалися позбавити його душі. Це жахлива битва, що відбулася без вживання наркотиків. У ній дон Хуан, очевидно, неперевершений актор, імітує когось іншого, що копіює його самого у сцені, в якій реальність має стільки різних аспектів, в наявності скількох у неї індіанцеві я́кі майже вдається переконати студента-антрополога.

After this battle, Castaneda became a drop-out. “I do believe,” he says, “that I have succumbed to the first enemy of a man of knowledge.”

Curiously enough, don Juan has not admitted that Castaneda is no longer his protégé. It has been three years now since the lessons were broken off, but the old Indian has not changed his “benefactor’s” attitude toward Castaneda.

He considers the withdrawal from the teachings a natural and temporary adjustment period. Castaneda will come back to the work, he believes. And, according to an acquaintance, the old Indian is probably correct.

AHEAD OF Castaneda is the need to defeat fear through clarity — seeing with a mind clear enough to erase fear. Clarity, in turn, is the second enemy for it deludes man into thinking that that which is before the eyes is all.

Once that is overcome, however, man has real power. Which is his third enemy, for it can turn him into a cruel and capricious tyrant.

The last enemy is old age and it is irresistible but “if the man sloughs off his tiredness, and lives his fate through, he can then be called a man of knowledge, if only for the brief moment when he succeeds in fighting off his last, invincible enemy. That moment of clarity, power, and knowledge is enough.”

One finds oneself hoping, perhaps against common sense, that Castaneda will return to his benefactor and find for himself that moment that underlies the most exciting sleeper of the publishing year.

Donald Stanley

Після цієї битви Кастанеда кидає навчання. “Я дійсно вважаю, — каже він, — що не встояв перед першим ворогом чоловіка знання”.

Доволі цікаво, що дон Хуан не визнав, що Кастанеда більше не є його протеже. Минуло вже три роки з часу припинення уроків, але старий індіанець не змінив свого «доброчинцевого» ставлення до Кастанеди.

Він вважає цю відмову продовжувати учнівство природним і тимчасовим коригувальним періодом. Кастанеда повернеться, щоб працювати далі, вважає він. І, за словами одного знайомого, старий індіанець, мабуть, правий.

НАРАЗІ перед Кастанедою стоїть потреба перемогти страх і досягти ясності — бачення з розумом, достатньо ясним, щоби стерти страх. Ясність, своєю чергою, є другим ворогом, бо вона затуманює розум чоловіка й приводить його до хибної думки, що те, що в нього перед очима, — це є все.

Проте щойно ясність буде подолано, як чоловік матиме реальну силу. Котра є третім ворогом, бо вона може перетворити його на жорстокого й примхливого тирана.

Останній ворог — це старий вік, і його неможливо перемогти, але “якщо чоловік відкине свою втому й проживе свою долю до кінця, тоді його можна назвати чоловіком знання, нехай лише на ту коротку мить, коли йому вдасться відігнати свого останнього нездоланного ворога. Цього моменту ясності, сили та знання буде достатньо”.

Дехто плекає надію, можливо, всупереч здоровому глузду, що Кастанеда повернеться до свого доброчинця і колись знайде для себе ту мить, яка лежить в основі цієї найзахопливішої книжки-несподіванки видавничого року.

Доналд Стенлі

MYSTICISM GIVEN STUDY

REVIEW BY LEONARD SANDERS

Fort Worth Star-Telegram (Fort Worth, Texas), Jan 12, 1969

[Leonard Marion Sanders Jr. (1929–2005) was a best-selling US writer, author of two dozen books including a national best-seller "The Hamlet Warning" (1976) and "Fort Worth" (1984). Sanders worked as Star-Telegram book editor and was one of the few members of the Texas Institute of Letters to qualify for induction as both an author and literary critic.]

"Can you become a bird, don Juan?"
"Yes! But that's something we'll take up later."
— *The Teachings of Don Juan*

The continued success of the type of books the trade terms "mystics" demonstrates the widespread appeal of the subject. Unfortunately, most of those currently in print are reissues of older works, gleaned from the days when psychical research leaned predominantly to hearsay evidence.

Science understandably has been slow to enter the field of mystic experience. The varied phenomena are not receptive to the scientific method. Books concerning such efforts remain in a rarity.

"The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge" by Carlos Castaneda (University of California Press, $5.95), would have had stunning impact a half century ago. That a "way of knowledge" comparable to the Oriental traditions has existed in our Indian cultures of the past — and been handed down to the present — is an even greater revelation today.

Castaneda, now a graduate student at UCLA, first met don Juan in 1960. Initially, Castaneda was seeking knowledge of the peyote cult. Don Juan was pointed out to him as a peyote practitioner, a Yaqui Indian shaman, and a *brujo*, or male witch.

ДОСЛІДЖЕННЯ, ЗУМОВЛЕНЕ МІСТИЦИЗМОМ

РЕЦЕНЗІЯ ЛЕОНАРДА СЕНДЕРСА

«Форт-Ворт Стар-Телеграм» (Форт-Ворт, Техас), 12 січня 1969 року

[Леонард Маріон Сендерс-молодший (1929–2005 рр.) — популярний американський письменник, автор двох десятків книжок, серед яких національний бестселер «Попередження Гамлета» (1976 р.) і роман «Форт-Ворт» (1984 р.). Сендерс працював книжковим редактором «Стар-Телеграм» і був одним із небагатьох членів Техаського інституту письменства, який задовольняв вимогам як для авторів, так і для літературних критиків.]

"Ви можете ставати птахом, доне Хуане?"
"Так! Але це дещо таке, чим ми займемось пізніше."
— «Учення дона Хуана»

Тривалий успіх того типу книжок, які в книжковій галузі позначають терміном «містика», демонструє широку привабливість цієї теми. На жаль, більша частина того, що друкується зараз, є перевиданням старих творів, зібраних із тих часів, коли психічні дослідження переважно спирались на свідчення з других рук.

Зі зрозумілих причин наука повільно входить до царини містичного досвіду. Різнопланові явища не піддаються дослідженню науковими методами. Книжки, що стосуються таких спроб, залишаються рідкістю.

«Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» Карлоса Кастанеди (видавництво Каліфорнійського університету; 5,95$) мало б приголомшливий ефект якихось півстоліття тому. Те, що «шлях знання», порівнянний зі східними традиціями, існував у наших індіанських культурах минулого — і передається аж до наших днів — є навіть іще більшим одкровенням сьогодні.

Кастанеда, наразі студент магістратури в УКЛА, вперше зустрів дона Хуана в 1960 році. Спочатку Кастанеда шукав знання про культ пейоту. На дона Хуана йому вказали як на пейотного практикувальника, шамана-індіанця я́кі, а також *брухо*, або відьмака.

Don Juan was reserved, and would not discuss peyote. But after considerable time and many visits, a friendship developed between the two. Eventually, don Juan informed Castaneda that although he was a non-Indian, certain signs showed that he had been "chosen" to receive the Yaqui way of knowledge. Castaneda, fully aware of the scientific opportunity, spent a portion of the next six years in apprenticeship to don Juan.

***

THE RESULT IS a priceless examination of an ancient spiritual concept of surprising sophistication and scope.

Many historians and ethnologists have been aware — or at least suspected — that Indian religions and spiritual traditions were far more extensive than first assumed. A number of recent studies has proven this point, but don Juan's "way of knowledge" goes far beyond. Readers who have delved into the varieties of mystic experience will recognize kinship of don Juan's "way" with such fonts as the Jewish Cabala, the teachings of the Christian mystics, and the Oriental religions.

Like these ancient "ways," don Juan's is of the oral tradition. As he imparts the knowledge he acquired from his own (unnamed) "benefactor," his student observes that many key phrases are repeated word for word many times, and the entire "way" apparently has been preserved verbatim.

Not until the six-year-apprenticeship had ended, and Castaneda had gained a certain measure of detachment, was he able to see the full extent of the disciplines involved.

In many instances, what seemed at the time mere whims of don Juan later became apparent as tests to ascertain that he was capable of undergoing the taxing mental strain. Laborious tasks were given him to teach the endurance he later found necessary.

Дон Хуан був стриманий і не хотів обговорювати пейот. Але після значного часу й багатьох відвідувань між цими двома чоловіками зав'язалася дружба. Зрештою дон Хуан повідомив Кастанеді, що хоча той не-індіанець, певні знаки вказують на те, що він був «обраний» отримати шлях знання я́кі. Кастанеда, повністю свідомий цієї наукової можливості, провів частину наступних шести років в учнівстві в дона Хуана.

***

РЕЗУЛЬТАТОМ СТАЛО безцінне дослідження давньої духовної концепції, що дивує своєю мудрістю, вишуканістю і масштабністю.

Багато істориків й етнологів були свідомі того — або принаймні підозрювали, — що індіанські релігії та духовні традиції значно обширніші, ніж вважалося спочатку. Ціла низка недавніх досліджень підтвердили правильність цього погляду, але Донхуанів «шлях знання» виходить далеко за їхні межі. Читачі, які заглибились у вивчення різноманітного містичного досвіду, впізнають спорідненість «шляху» дона Хуана з такими джерелами, як єврейська Кабала, вчення християнських містиків та східні релігії.

Як і ці древні «шляхи», шлях дона Хуана належить до усної традиції. Коли він передає знання, яке набув від свого власного (неназваного) «доброчинця», його учень спостерігає, що чимало ключових фраз повторюються слово в слово багато разів і весь «шлях», очевидно, дослівно зберігається донині.

Лише коли закінчилося шестирічне навчання і Кастанеда здобув певний ступінь відчуженості, він зміг побачити весь масштаб знань, охоплених ученням.

Пізніше стало очевидно, що речі, які в той час у багатьох випадках здавалися всього лише примхами дона Хуана, являли собою випробування, метою яких було пересвідчитися в здатності Кастанеди витримувати важке ментальне напруження. Виснажливі завдання давалися йому, аби навчити стійкості, яку він згодом визнав за необхідну.

***

CASTANEDA FIRST RECEIVED a thorough indoctrination in the inherent dangers of the "way."

Man has four enemies in the pursuit of knowledge, don Juan warned:

"When a man starts to learn, he is never clear about his objectives. His purpose is faulty; his intent is vague. He hopes for rewards that will never materialize, for he knows nothing of the hardships of learning. He slowly begins to learn — bit by bit at first, then in big chunks. And his thoughts soon clash. What he learns is never what he pictured, or imagined, and so he begins to be afraid."

When Castaneda later underwent disembodied experiences, fear was the first "enemy" he had to conquer.

The second enemy, don Juan warned, was clarity, for the clarity of knowledge brings a "make-believe power" that might turn a man "into a buoyant warrior, or a clown." The third enemy was the power of knowledge itself, for power could turn one into "a cruel, capricious man." The fourth enemy, don Juan warned, is old age, with attendant desires to retreat from the necessary disciplines.

Not until Castaneda was mentally prepared did don Juan submit him to mystic experiences, and then in carefully measured segments. To gain the heightened states of "nonordinary reality," don Juan did not use fasting or mesmeric rituals, but three hallucinogenic plants: peyote, Jimson weed and a mushroom.

Perhaps Castaneda's account also explains why don Juan's "way" is not more widely practiced: there is a staggering amount of work involved. The plants are collected only at certain times each year, in remote regions, and the processing requires considerable effort. Brewing material for one step of the "way" often consumes several days of preparation (and several more may be needed to recover).

***

КАСТАНЕДА СПЕРШУ ОТРИМАВ ґрунтовну індоктринацію щодо небезпек, які є невід'ємною частиною цього «шляху».

Чоловік має чотирьох ворогів у пошуку знання, попередив дон Хуан:

"Коли чоловік починає вчитися, він ніколи не має чіткого уявлення про свої цілі. Його мета помилкова; його намір розпливчастий. Він сподівається на винагороди, які ніколи не матеріалізуються, бо він нічого не знає про труднощі навчання. Він повільно починає вчитись — спершу потроху, потім великими шматками. І невдовзі його думки вступають у конфлікт. Те, що він дізнається, ніколи не є тим, що він собі малював, або уявляв, тож він починає боятися."

Коли Кастанеда пізніше зазнав безтілесних досвідів, страх був першим «ворогом», якого він мав перебороти.

Другим ворогом, попередив дон Хуан, була ясність, бо ясність знання приносить із собою «хибно-уявну силу», яка може перетворити чоловіка «на хвацького воїна або на клоуна». Третім ворогом була сама сила знання, бо сила могла перетворити індивідуума на «жорстокого, примхливого чоловіка». Четвертим ворогом, попередив дон Хуан, є старий вік, із супутніми бажаннями відступити від необхідних дисциплін.

Лише коли Кастанеда вже був ментально підготовлений, дон Хуан піддав його містичним досвідам, і робив це ретельно дозованими порціями. Для досягнення підвищених станів «незвичайної реальності» дон Хуан не вдавався до постування чи гіпнотичних ритуалів, а використовував три галюциногенні рослини: пейот, дурман і гриб.

Можливо, розповідь Кастанеди також пояснює, чому «шлях» дона Хуана не практикується ширше: для нього потрібен приголомшливий обсяг роботи. Рослини щороку збирають лише в певні періоди часу, у віддалених місцевостях, а їх обробка вимагає значних зусиль. Приготування матеріалу для одного кроку на «шляху» нерідко займає кілька днів підготовки (і ще багато часу може знадобитися для відновлення).

Castaneda reports that don Juan speaks "beautiful formal Spanish," and his book conveys the simple eloquence of the language (although the locale is Arizona and Chihuahua, exact locations are not revealed). When Castaneda feels he may have taken liberties with idiom, he includes the original Spanish.

After six years, Castaneda became a dropout; don Juan assured him his attitude was another step in the learning process, but Castaneda did not believe so.

He explains:

"It was obvious to me that my apprenticeship had been only the beginning of a very long road. And the strenuous experiences I had undergone, which were so overwhelming to me, were but a very small fragment of a system of logical thought from which don Juan drew meaningful inferences for his day-to-day life, a vastly complex system of beliefs in which inquiry was an experience leading to exultation."

Leonard Sanders

Кастанеда повідомляє, що дон Хуан говорить «прекрасною правильною іспанською», і його книжка передає просту вишуканість його мови (хоча події відбуваються в Аризоні й Чіуауа, точні локації не розкриваються). Коли Кастанеда відчуває, що він, можливо, занадто вільно передає слова дона Хуана, то поруч наводить оригінал іспанською.

Через шість років Кастанеда покинув навчання; дон Хуан запевнив його, що його поведінка — це ще один крок у процесі навчання, але Кастанеда так не вважав.

Він пояснює:

"Мені було очевидно, що моє учнівство було лише початком дуже довгого шляху. І напружені досвіди, через які я пройшов, що були настільки непомірні для мене, становили лише дуже невеличкий фрагмент системи логічної думки, з якої дон Хуан робив змістовні судження для свого повсякденного життя, надзвичайно складної системи переконань, в якій дізнавання було досвідом, що веде до величезної втіхи."

Леонард Сендерс

A SORCERER'S APPRENTICE

REVIEW BY THEODORE ROSZAK

The Nation, February 10, 1969, pp. 184–86

[*Theodore Roszak (1933–2011) was an American academic who ended his career as Professor Emeritus of history at California State University. He was the first to use the term "counterculture" and took the first known radio interview with Carlos Castaneda*].

For six years, while he was a graduate student in anthropology at the University of California at Los Angeles, Carlos Castaneda served as apprentice to a Yaqui Indian brujo (sorcerer) named don Juan. At the outset of their association, Castaneda approached the old shaman simply to draw upon him as an authority on the use of medicinal herbs among the Indians of Southwest America and Mexico. But if that is the limited professional use the young anthropologist intended to make of don Juan, the latter had much more ambitious plans in mind for Castaneda. For reasons Castaneda still cannot make clear—either to the reader or to himself—don Juan discerned in him the possibility of a disciple and proceeded to introduce him, by way of a rigorous curriculum, into realms of esoteric experience which clash disconcertingly with our prevailing scientific conception of reality.

The "non-ordinary reality" through which don Juan guides his pupil in this unusual little book is mainly the world of hallucinogenic drugs which has by now become a home away from home for thousands of hip youngsters. But in venturing beyond the doors of perception, Castaneda is able to claim one great advantage which previous explorers have lacked—and it is this which makes his book a uniquely important contribution to our burgeoning psychedelic literature; indeed, perhaps one that deserves to replace the comparatively amateurish efforts of Huxley, Watts, Burroughs and Leary. He enjoys the services of a hierophant for whom the psychedelic experience functions as part of a deeply studied professional calling and a fully elaborated world view. Castaneda tells us very little about don Juan's personal

УЧЕНЬ МОЛЬФАРА

РЕЦЕНЗІЯ ТЕОДОРА РОЗАКА

«Нейшн», 10 лютого 1969 року, стор. 184–86

[*Теодор Розак (1933–2011 рр.) — американський науковець, заслужений професор історії в Університеті штату Каліфорнія. Він перший став уживати термін «контркультура» і взяв перше відоме радіо-інтерв'ю*[144] *у Карлоса Кастанеди.*]

Протягом шести років, під час студіювання антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі, Карлос Кастанеда був учнем брухо, або мольфара, з індіанського народу я́кі на ім'я дон Хуан. На самому початку їхніх стосунків Кастанеда зав'язав знайомство зі старим шаманом лише для того, щоб використовувати його як авторитетного фахівця із застосування лікарських рослин індіанським населенням Мексики та південного заходу США. Але якщо молодий антрополог намагався скористатися доном Хуаном лише задля своєї обмеженої професійної мети, то останній мав набагато серйозніші плани стосовно Кастанеди. З причин, які Кастанеда досі не може пояснити — ні собі, ні своїм читачам, — дон Хуан побачив у ньому потенційного учня й почав уводити його, за допомогою дуже напруженої й ретельно продуманої програми навчання, у сфери езотеричного досвіду, що разюче відрізняються й суперечать нашій домінуючій науковій концепції реальності.

«Незвичайна реальність», крізь яку дон Хуан веде свого учня в цій неординарній маленькій книжці, — це переважно світ галюциногенних речовин, що на сьогодні став притулком за межами дому для тисяч юних гіпі. Але наважившись вирушити в ризиковану подорож за межами дверей сприйняття, Кастанеда може заявити про одну значну перевагу, якої бракувало попереднім дослідникам, — і це те, що робить його книжку унікально важливим внеском у нашу розквітаючу психоделічну літературу; насправді, можливо навіть таким, що заслуговує прийти на заміну відносно дилетантським потугам Гакслі, Воттса, Барроуза та Лірі. Він користується послугами могутнього жерця, для якого психоделічний досвід є частиною глибоко пізнаного професійного покликання й повністю опрацьованого цілісного світогляду. Кастанеда розповідає нам зовсім небагато особистих даних про дона Хуана

[144] Це інтерв'ю вміщене в другому томі «Наґвалізму».

background or the ethnic context of his teachings: about all this the man seems to have been extremely reticent. Like most shamans, he is very much the lone wolf, the enigmatic and self-reliant outsider, living by his wits on the social margin. But it is obvious enough that his lore derives from an oral tradition of immense age and complexity. The ritualistic precision and pedagogical discipline surrounding don Juan's teachings resound with generations of experiment, meditation and philosophical systematization.

It is with such a heritage that the brujo is able to envelop Castaneda's experiences, thus making of them so many steps in a demanding spiritual excursion. All aspects of the hallucinogenic agents, their preparation, and use, are swaddled in an exotic erudition that contributes to the sense of their sacredness. The agents themselves are conceived of animistically as deities of definite character: they are "allies" or "protectors," the bestowers of insight and power. One of the great moments of Castaneda's investigation is his hallucinatory confrontation with "Mescalito," the god of the peyote, whose image and behavior remain strikingly uniform throughout the run of experiments. It is an awesome presence from which there emanates a compelling aura of holy terror. As Castaneda records the dread encounter, one cannot avoid feeling that something of the hidden origins of our religious consciousness is being laid bare. But for Castaneda, unlike so many psychedelic explorers, such experiences are not simply so much perceptual fireworks or isolated psychic astonishments. Under don Juan's shrewd tutelage, they unfold within an autonomous and coherent metaphysical system. They comprise a body of knowledge replete with its own principles of validation and interpretation.

It is, indeed, as a "man of knowledge" that don Juan conceives of himself. And, as with most Amerindian shamans, his quest for knowledge is a relentless testing of personal courage in the face of ever more harrowing dangers. The brujo becomes a warrior, challenging supernatural forces under whose sway he may, for lack of cunning or stamina, be utterly destroyed. "A man goes to knowledge," don Juan remarks, "as he goes to war, wide-awake, with fear, with respect,

або про етнічний контекст його вчення: той, схоже, сам був надзвичайно стриманий щодо всього цього. Як і більшість шаманів, він дуже значною мірою є вовком-одинаком, загадковим і самодостатнім стороннім спостерігачем, який живе, майстерно балансуючи на межі норм суспільства. Проте цілком очевидно, що його знання має своє коріння в надзвичайно древній і складній усній традиції. Ритуалістична точність і педагогічна дисципліна, що оточують повчання дона Хуана, перегукуються з цілими поколіннями експериментів, медитацій та філософської систематизації.

Саме в таку спадщину здатен загорнути брухо досвіди Кастанеди, перетворюючи їх, таким чином, на багато кроків у напруженій духовній подорожі. Всі аспекти галюциногенних речовин, їх приготування та вживання оповиті екзотичною ерудицією, яка підсилює відчуття їхньої сакральності. Самі речовини сприймаються анімістично, як божества із певним характером: вони «союзники» або «захисники», що дарують осяяння та силу. Одним із видатних моментів дослідження Кастанеди є його галюцинаторна зустріч із «Мескаліто», божеством пейоту, чиї образ і поведінка залишаються дивовижно однорідні протягом експериментів. Він є приголомшливою присутністю, з якої іде незаперечна аура святого жаху. Від того, як Кастанеда фіксує цю жахливу зустріч, важко не піддатися відчуттю, що відкривається щось, що має стосунок до прихованих витоків нашої релігійної свідомості. Але для Кастанеди, на відміну від великої кількості психонавтів, такі досвіди є не просто феєрверками усвідомлення чи ізольованими психічними дивовижами. Під майстерним наставництвом дона Хуана вони розгортаються в межах автономної та цілісної метафізичної системи. Вони складають масив знання, наповнений своїми власними принципами валідації та інтерпретації.

Дон Хуан насправді сприймає себе як «чоловіка знання». І, як і для більшості амероіндіанських шаманів, його пошук знання є невпинним випробуванням його особистої мужності перед лицем іще жахливіших небезпек. Брухо стає воїном, кидаючи виклик надприродним силам, під владою яких він може, за браком уміння та життєвої сили, бути повністю знищений. "Людина іде до знання, — відмічає дон Хуан, — як на війну, з ясною головою, сповнена страху, поваги, та з абсолютною

and with absolute assurance. Going to knowledge or going to war in any other manner is a mistake, and whoever makes it will live to regret his steps."

And what don Juan expects of himself, he expects of his apprentice. More than once he leads Castaneda into experiments that are nearly fatal. After one encounter with the jimson weed, Castaneda spends better than two days in a deathly swoon. Nevertheless, under the brujo's prompting, he makes his way over the years through a number of hallucinatory experiences in which one recognizes much that has become the stock in trade of our traditions of witchcraft and occult superstition: experiences of flight, of lycanthropy, of incorporeality and of divination.

At last, however, Castaneda fails in his apprenticeship. In an attempt to test his disciple's courage in the face of a supreme horror, don Juan stages a situation in which hallucinogenic agents play no part, but only the power of suggestion. At least such is the explanation Castaneda now imposes on the event as he reflects upon it. It is impossible to tell from the record precisely what happened on that final night. The closing pages of the account read like something out of Lord Dunsany or Sheridan Le Fanu. It may be that Castaneda's very life was at stake before forces, either psychic or material, which he still cannot fully explain.

I have had the opportunity to talk with the author and he now believes this great test was an effort by don Juan to pit him against the fear of death itself, in the presence of which he was expected to perform a set of ritual gestures representing the shaman's ultimate assertion of personal identity and defiance before the prospect of annihilation. While Castaneda survived the ordeal, he did so by coming close to total psychic collapse. Now, while he continues to visit with don Juan, he has refused to press his training any further into the occult terrors. I doubt that anyone would blame him, for apparently there was a long way still to go:

"It was obvious to me then that my apprenticeship had been only the beginning of a very long road. And the strenuous experiences I had

впевненістю. Іти до знання або йти на війну в будь-який інший спосіб є помилкою, і хоч би хто її зробив, він шкодуватиме про ці свої кроки."

І те, чого дон Хуан очікує від себе, він очікує і від свого учня. Не один раз він спрямовує Кастанеду до експериментів, які є майже фатальними. Після однієї із зустрічей з дурманом, Кастанеда проводить більше двох днів у смертельній непритомі. Не зважаючи на це, під спонуканням брухо, він протягом років проходить свій шлях крізь цілу низку галюцинаторних досвідів, у яких можна впізнати багато з того, що стало нормативним у наших традиціях відьомських та окультних забобонів: досвіди польоту, лікантропії[145], безтілесності й пророкування.

Зрештою, однак, Кастанеда зазнає поразки в своєму учнівстві. Намагаючися випробувати мужність свого учня перед обличчям найвищого жаху, дон Хуан створює ситуацію, в якій свою роль відіграють не галюциногенні речовини, а сила навіювання. Принаймні таке пояснення згаданої події надає зараз сам Кастанеда. Судячи з написаного, неможливо сказати напевно, що трапилося тієї останньої ночі. Фінальні сторінки опису схожі на щось із Лорда Дансені або Шеридана Ле Фаню. Можливо, життя Кастанеди було поставлене на кін перед силами, паранормальними чи матеріальними, які він і досі не може повністю пояснити.

Я мав нагоду говорити з автором, і він тепер вважає, що це потужне випробування було спробою дона Хуана протиставити його самому страхові смерті, в присутності якої він мав виконати певні ритуальні жести, що відзначали найвище шаманське ствердження особистої ідентичності й опір можливому знищенню. Хоча Кастанеда пережив важке випробування, це далось йому ціною наближення до повного психічного колапсу. Зараз, хоча він і продовжує відвідувати дона Хуана, він відмовився від будь-якого подальшого штовхання свого учнівства в окультні жахи. Я сумніваюся, що хтось міг би звинувачувати його, бо, як видається, йому залишався ще довгий шлях:

"Мені тоді було очевидно, що моє учнівство було лише початком дуже довгого шляху. Та напружливі досвіди, крізь які я пройшов і які

[145] Lycanthropy (англ.) — рідкісний психіатричний синдром, при якому хворому здається, що він перетворюється чи може перетворюватись на тварину.

undergone, which were so overwhelming to me, were but a very small fragment of a system of logical thought from which don Juan drew meaningful inferences for his day-to-day life, a vastly complex system of beliefs in which inquiry was an experience leading to exultation."

This is high praise by the pupil for his master. But surely don Juan would regard the final section of Castaneda's book as a discouraging sign of backsliding. Here, Castaneda offers what he calls a "structural analysis" of don Juan's world view, an attempt to demonstrate its coherence by way of imposing formal anthropological categories upon this "reality of special consensus". Whatever its professional respectability—and I am unconvinced that it makes any real sense to subject the thought and behavior of a single individual to structural analysis rather than to handle them in the form of a simple critical essay—it is a stilted and cold-blooded job of work that seems to add little to the lively record of Castaneda's experiences. Perhaps it is the incense Castaneda's colleagues and the university press expect him to sprinkle on the altar of methodology—which is our own home-grown species of mumbo jumbo.

But if the object of the book is to demonstrate the cogency of a world view that diverges radically from our scientific conception of reality—and this amounts to asking "what is truth?"—then I think Castaneda has no better way of pressing the point home than by drawing as vividly as possible the charismatic figure of don Juan himself—which is perhaps more of a literary than an ethnographic project. Even in Castaneda's abbreviated notes, there is an authority about this old man, a searing conviction and a commanding eloquence, that cannot help but jar the most determined skeptic. Here is a life that has been wholly committed to what the "non-ordinary reality" has to teach—and under the spell of that teaching don Juan projects a quality of experience beside which scientific exactitude stands in peril of paling into irrelevance.

Theodore Roszak
Chairman of the History of Western Culture program at California State College at Hayward

були такі приголомшливі для мене, складали лишень малесеньку частку системи логічної думки, з якої дон Хуан черпав осмислені орієнтири для свого повсякденного життя, надскладної системи переконань, в якій пошук був досвідом, що вів до тріумфу."

Це висока похвала учня своєму наставникові. Але, напевно, дон Хуан розглядав би останню частину книжки Кастанеди як негідну ознаку відступництва. Тут Кастанеда наводить те, що він називає «структурним аналізом» світогляду дона Хуана, спробою продемонструвати його цілісність шляхом накладання формальних антропологічних категорій на цю «реальність особливого консенсусу». Хоч би яка була його професійна цінність — а я не певен, що є хоч якийсь реальний сенс піддавати думки й поведінку окремої особи структурному аналізові замість їх вивчення у формі звичайного критичного есе, — він являє собою штучну і суху роботу, котра мало що додає до живих описів досвідів Кастанеди. Можливо, він є тим ритуальним ладаном, якого колеги Кастанеди й університетське видавництво очікували від нього як пошанівок олтареві методології — що є нашим власним доморослим видом фетиша.

Але якщо метою книжки є демонстрація обґрунтованості світогляду, який радикально відрізняється від нашої наукової концепції реальності — а це рівнозначне запитанню "що є істина?", — тоді я вважаю, що Кастанеда не має кращого шляху для переконання, ніж максимально живий опис харизматичної особи самого дона Хуана, що є, вірогідно, вже більш літературним, аніж етнографічним проектом. Навіть скорочені нотатки Кастанеди просякнуті авторитетністю цього старого, палким переконанням і спонукальною красномовністю, які зачеплять найнепримиренніших скептиків. Це приклад життя, яке було цілком присвячене тому, чого вчить «незвичайна реальність» — і під чарами цього вчення дон Хуан відкриває досвіди такого ґатунку, поряд із якими наукова точність оповіді ризикує взагалі втратити своє значення.

Теодор Розак,
голова програми з історії західної культури в Коледжі штату Каліфорнія в Гейворді

REVIEW BY LEE ASH

Library Journal, vol. XCIV (March 1, 1969), page 1014.

This is a very satisfactory and mature study of the effects of hallucinogenic drugs and their relationship to tribal and individual sorcery among American Indians of the Yaqui culture. Of course, the metaphysics may not always be immediately clear to the uninitiated novice who has not worked in the field, however the vivid descriptions of physical and mental reactions to drug-induced spiritism and insights are the most detailed and carefully explained that I have ever seen in extensive perusal of the literature.

Don Juan is a Yaqui shaman with remarkable knowledge and an ability to teach his carefully selected student, Carlos Castaneda, all of the beautiful or horrifying experiences—as well as subsequent understanding and enlightenment—that come through controlled use of peyote and other sacred plants. Don Juan's teachings, interpretations, and his techniques of instruction, provide the psychiatrist and anthropologist with a methodology and insight that, to my knowledge, never has been described with such authentic relevance.

The psychological motivations that are studied and often explained in this book help prepare a new ground plan for examining primitive thought as well as analyses of the cultivated subconscious. Mr. Castaneda is a graduate student in anthropology at the University of California, Los Angeles, and his book might well make a lasting mark in the annals of that subject and of psychiatric techniques for use of hallucinogens.

Lee Ash
Library Consultant & Editor of
American Notes & Queries

РЕЦЕНЗІЯ ЛІ ЕША

«Лайбрері Джорнел», том XCIV (1 березня 1969 року), стор. 1014

Це є дуже задовільне та зріле дослідження ефектів галюциногенів та їхнього зв'язку з племінним та індивідуальним мольфарством серед американських індіанців якійської культури. Звісно, метафізика може не відразу стати зрозумілою для непосвяченого новачка, який не працював у полі, однак яскраві описи фізичних і ментальних реакцій на викликувані зіллям спіритизм й усвідомлення є найдетальнішими та найбільш дбайливо поясненими поміж усього, з чим я будь-коли стикався, уважно читаючи таку літературу.

Дон Хуан є шаманом я́кі з видатними знаннями й здатністю навчати свого ретельно обраного учня, Карлоса Кастанеду, усім прекрасним або жахливим досвідам (як і подальшому їх розумінню та просвітленню), що приходять через контрольоване використання пейоту й інших священних рослин. Донхуанові повчання, інтерпретації та його методи навчання надають психіатру й антропологу методологію і цінну інформацію, що, наскільки мені відомо, ніколи не були описані з такою автентичною значимістю.

Досліджувані й нерідко пояснювані в цій книжці психологічні мотивації допомагають підготувати новий базовий план як для дослідження первісного мислення, так і для аналізу культивованого підсвідомого. Пан Кастанеда є аспірантом-антропологом у Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі, і його книжка цілком може залишити тривалий слід в анналах цієї теми й психіатричних методів використання галюциногенів.

Лі Еш,
бібліотечний консультант і редактор
журналу «Американські нотатки й запити»

Bill Robinson

Review of *High Priest* by Timothy Leary and *The Teachings of Don Juan* by Carlos Castaneda

The Great Speckled Bird, A Publication of the Atlanta Cooperative News Project, Volume II, issue 1, March 17, 1969, p.8

"In the Western world, visionaries and mystics are a good deal less common than they used to be... In the currently fashionable picture of the universe there is no place for the valid transcendental experience. Consequently those who have had what they regard as valid transcendental experiences are looked upon with suspicion as being either lunatics or swindlers. To be a mystic or a visionary is no longer creditable."—Aldous Huxley, *Heaven and Hell*

If you're a head (i.e., aspiring mystic, seek expanded consciousness, dig better living thru chemistry, smoke pot), you might argue that books on drugs are a real bring-down. (If you're straight, you probably have more complicated objections to psychedelic literature.)

Timothy Leary, hip, flipped-out, ex-Harvard shrink, is pushing some acid-laced

Білл Робінсон

Огляд «Верховного жерця» Тімоті Лірі та «Вчення дона Хуана» Карлоса Кастанеди

Тижневик «Великий строкатий птах», публікація Проєкту спільних новин Атланти від 17 березня 1969 року, том II, число 1, стор. 8.

"Візіонери й містики на Заході не такою мірою поширені нині, як раніше... У модній нині картині всесвіту немає місця справжньому трансцендентальному досвідові. Відповідно на тих, хто спізнав, як вони самі кажуть, переконливі трансцендентальні досвіди, позирають з підозрою, як на сновид чи шахраїв. Бути містиком чи візіонером більше не робить слави." (Олдос Гакслі, «Небо і пекло»[146])

Якщо ви торчок-психонавт (тобто вганяєте за містикою, прагнете розширеної свідомості, шукаєте прухи за допомогою хімії, курите план), ви могли би заперечити, що книжки про наркоту — це справжній відстій. (Якщо ви людина правильних поглядів, то, можливо, матимете більш мудровані заперечення стосовно психоделічної літератури.)

Тімоті Лірі, ексцентричний, гіпований психотерапевт-наркоша, якого виперли з Гарварду[147],

[146] *Heaven and Hell* (англ.) — «Небо і пекло», український переклад Олександра Буценка // Київ, «Всесвіт», №7 (787), 1994 р., стор. 136–154.

[147] Тімоті Френсіс Лірі (англ. *Timothy Francis Leary*, 1920–1996 рр.) — американський письменник, психотерапевт, доктор клінічної психології, відомий як пропагандист психоделічних препаратів. Протягом часу, коли такі речовини, як ЛСД і псилоцибін, були легальними, Лірі разом зі своїм колегою Річардом Алпертом проводив експерименти в Гарвардському університеті, де читав курси лекцій. Через ці експерименти Лірі звільнили з офіційним формулюванням «за неявку на затверджені розкладом лекції», хоча сам він наполягав, що сумлінно виконував свої викладацькі зобов'язання. Лірі вірив, що ЛСД показав терапевтичний потенціал для використання у психіатрії. Також він часто писав і говорив про трансгуманістичні концепції, зокрема космічні подорожі, розширення свідомості, збільшення тривалості людського життя. Протягом 1960-х та 1970-х років Лірі регулярно заарештовували й утримували в 29 різних в'язницях по всьому світу. Президент США Річард Ніксон навіть називав Лірі «найнебезпечнішою людиною Америки».

pages for $7.95 at the neighborhood bookstore; for five cents more, according to *Rat*, NYCity's subterranean newspaper, you can buy a tab of Mighty Quinn, purple pill, good for two heavy trips, and get the *real* message. Or you can ignore the whole scene, watch TV.

If the set is broken, or for other reasons you are still interested, two books have been published recently concerning drugs and expanded consciousness. Both are worth examining.

First: *The Adventures of Tim Leary*, or *How I Lost My Mind But Found My Head in 16 Easy Trips*.

WASP-type American, 39, presently cultivating long locks of golden-brown hair, listening to Country Joe and the Fish, fighting (mildly) an Establishment which would throw him in the clink for 30 years (he forgot to pay his marijuana tax), writing psychedelic bibles—Tim Leary.

A well-known and respected, if somewhat controversial Harvard psychologist, Leary began experiments with psilocybin (chemical synthesis of hallucinogenic mushrooms found in Mexico) in 1960. He gave it to students in Cambridge, took it himself with other professors, tripped with sage Aldous Huxley (who had discovered the religious and philosophical aspects of hallucinogens years before). Leary quickly realized he had in his hands a revolutionary tool for psychotherapy.

He describes a drug project for prisoners in a Massachusetts pen, an unsuccessful turn-on with novelist, once

проштовхує в книгарні неподалік кілька змочених кислотою сторінок за 7,95 бакса; якщо додати до цієї суми ще п'ять центів, згідно з «Пацюком», підпільним нью-йоркським часописом, ви зможете придбати капсулу ЛСД «Могутній Квін» — пурпурову пігулку, що добре придасться для двох крутезних тріпів, й отримати *справжнє* послання. Або ви можете проігнорувати всю подібну тусню і втикати в телік.

Якщо ж ваш ящик поламаний, або вам досі цікаво з якихось інших причин, нещодавно були опубліковані дві книжки стосовно наркотиків і розширеної свідомості. Обидві вони варті розгляду.

Перша: «Пригоди Тіма Лірі», або «Як я втратив розум, але знайшов своє серце в 16 легких тріпах».

39-річний класичний американець[148], який наразі відрощує довгі локони золотаво-коричневого волосся, слухає «Кантрі Джо та зе Фіш»[149], бореться (потроху) з істеблішментом, що хоче запроторити його до буцегарні на 30 років (він забув сплатити свій податок на марихуану), пише психоделічні біблії — Тім Лірі.

Добре знаний і шанований, хоча й трохи контроверсійний гарвардський психолог, Лірі почав експерименти зі псилоцибіном (хімічний синтез знайдених у Мексиці галюциногенних грибів) в 1960 році. Він давав їх студентам в Кембриджі, приймав їх сам з іншими професорами, тріпував із мудрецем Олдосом Гакслі (який відкрив релігійні та філософські аспекти галюциногенів за багато років до того). Лірі швидко збагнув, що має в своїх руках революційний інструмент для психотерапії.

Він розповідає про наркотичний проект для в'язнів у массачусетській тюрмі, описує, як він невдало ширявся з романістом і колишнім

[148] WASP (White Anglo-Saxon Protestant) — американець англо-саксонського походження і протестантського віросповідання; стопроцентний американець.

[149] Кантрі Джо Макдональд (англ. *Country Joe McDonald*, справжнє ім'я Джозеф Аллен Макдональд, англ. *Joseph Allen McDonald*, р. н. 1942) — американський співак й автор пісень, фронтмен психоделічної рок-групи «Country Joe and the Fish», однієї з найбільш політично активних американських рок-груп 1960-х років. Ця популярна ейсід-рокова формація була одним із найвпливовіших гуртів свого часу.

junkie, William Burroughs, flying high with Allen Ginsberg.

The book is attractively printed, McLuhanish (the main column of type on each page is complemented by running relevant, irrelevant margin notes). Good illustrations. For $7.95, however, it seems to be going nowhere, eccentric cocktail party rap.

And then—FLASH—Trip 12 (the book is organized by Trips): LSD—the Drop-Out Drug. And it suddenly becomes clear that Leary is not simply putting down cool, entertaining thought cut with I Ching, Hermann Hesse.

Leary hits the hard stuff: "...Psilocybin had sucked me down into nerve nets, into somatic organs, heart, pulse, and air breath, had let me spiral down the DNA ladder of evolution to the beginning of life on this planet. But LSD was something different... (it) flipped consciousness out beyond life into the whirling dance of pure energy, where nothing existed except whirring vibrations, and each illusory form was simply a different frequency. It was the most shattering experience of my life."

Leary sees the psychedelic experience in a new light (clear light). More than beautiful hallucinations, sudden life insights. Leary, Western man, representing thousands of years of logical, academic, Christian, scientific, technological thought, T. Leary, Ph.D., watches it all dissolve in vibrant, flowing mandalas projected by his retina, his infinite mind, on the ceiling. A modern rational man struck by his absurdity.

Nothing is real, and nothing to get hung about.

The book reflects this simplicity.

нариком Вільямом Барроузом[150], як високо літав з Алленом Ґінзберґом[151].

Книжка привабливо надрукована в маклуенському стилі (головний друкований стовпчик на кожній сторінці доповнений стрічками актуальних, неактуальних нотаток на берегах). Гарні ілюстрації. Однак за 7,95 долара вона, схоже, йде в нікуди, ексцентрична оповідь з коктейльної вечірки.

А тоді — БАБАХ! — Тріп №12 (книжка організована за тріпами): ЛСД — ульотний наркотик. І тут раптом стає ясно, що Лірі не просто викладає круті розважальні міркування, обрамлені І-Цзином та Германом Гессе.

Лірі розповідає про справді потужні речі: "...Псилоцибін висмоктав мене до нервових мереж, до соматичних органів, серця, пульсу й вдихання повітря, дозволив мені спуститися по спіралі вниз еволюційною драбиною ДНК аж до початку життя на цій планеті. Але ЛСД був чимось іншим... (він) вибив свідомість за межі життя у вихровий танок чистої енергії, де не існувало нічого, крім гулких вібрацій, і кожна ілюзорна форма була лише іншою частотою. Це був найбільш розривний досвід мого життя."

Лірі бачить психоделічний досвід у новому світлі (ясному світлі). Більше ніж прекрасні галюцинації, раптові життєві осяяння. Лірі, західна людина, що репрезентує тисячі років логічної, академічної, християнської, наукової, технологічної думки, Т. Лірі, доктор філософії, споглядає, як усе це розчиняється у вібрувальних текучих мандалах, випромінюваних на стелю його сітківкою, його безмежним розумом. Сучасна раціональна людина, приголомшена своєю абсурдністю.

Ніщо не є реальне, і нема за що зачепитися.

Книжка віддзеркалює цю простоту.

[150] Вільям Сьюард Барроуз (англ. *William Seward Burroughs*; 1914–1997 рр.) — американський письменник та есеїст, один із ключових американських авторів другої половини XX століття. Вважається одним із найвпливовіших представників біт-покоління (поряд із Алленом Ґінзберґом і Джеком Керуаком). Член Американської академії мистецтв і літератури (з 1981 р.). Командор французького Ордену Мистецтв і літератури (1984 р.). Відомий своїми працями з експериментальних методів, «чорним» гумором, параноїдальним й апокаліптичним баченням дійсності. Перший роман Барроуза «Наркота» (*Junkie*, 1953 р.) розповідає про його пристрасть до героїну.

[151] Ервін Аллен Ґінзберґ (англ. *Irwin Allen Ginsberg*, 1926–1997 рр.) — культовий американський поет, один з основоположників рухів бітників і хіпі. Його називали «Волтом Вітменом XX століття».

Now where is turned-on Leary at, and where is the (now) crashing Purple Quinn tripper, freaked-out, having seen the world as pure energy? Carlos Castaneda's *The Teachings of Don Juan* may hold an answer, a direction for newly-made modern mystics.

"A man of knowledge is one who has followed truthfully the hardships of learning," he said. "A man who has, without rushing or without faltering, gone as far as he can in unraveling the secrets of power and knowledge."

Brujo is a Spanish word translated medicine man, curer, witch, sorcerer. A *brujo* is "unhung," and realizes the implications of his state of mind. Live for thousands of years in the Mexican deserts, live peacefully (tho not passively) with Nature, live in a culture into the collective unconscious (Jung), unburdened by the myth of the ego, the myth of reality, two great Western deadend illusions, then you qualify for *brujo* status.

Don Juan, an aged, [white-haired] Indian, is a product of this culture, a *brujo*, one of its high priests. Carlos Castaneda happened upon him on a field trip while an anthropology student at UCLA. His book is a simple and pragmatic account of their four-year relationship.

He tells of the plants he ingested under don Juan's direction: *Datura* (jimson weed), *humito* (*Psilocybe mexicana*—mushrooms smoked), peyote. He tells of the places they took him, weird out-of-his-mind places.

But don Juan uses dope not simply to blow Castaneda's mind, but to teach. The turn-on is often confusing, as Leary and many novice trippers—now speed freaks—have found; you need a good guide, some format (religion). Don Juan provides these.

Not to give away the plot, Castaneda couldn't hack being a sorcerer. When he realizes that don Juan is ultimately showing him that reality and fantasy (trips) are the same, it is just too much for his head. He splits for UCLA where less meaningful and powerful wisdom is taught, to write his book.

Don Juan waits in the desert for his pupil to return.

Тепер, де ж опинився вгашений Лірі, і де ж (тепер) цей протверезілий після Пурпурового Квіну, вибитий із колії мандрівник, що побачив світ як чисту енергію? «Учення дона Хуана» Карлоса Кастанеди може містити в собі відповідь, дороговказ для свіжоспечених сучасних містиків.

"Чоловік знання — це той, хто сумлінно слідує усім важким випробуванням навчання, — мовив він. — Той, хто без поспіху чи нерішучості заходить так далеко, як лише зможе, у розкритті таємниць сили і знання."

Брухо є іспанським словом, яке перекладається як знахар, лікар, відьмак, мольфар. *Брухо* «знятий з гачка» й усвідомлює наслідки свого ментального стану. Проживіть тисячі років у мексиканських пустелях, проживіть у мирі (хоча й не пасивно) з Природою, проживіть у певній культурі в колективне несвідоме (Юнг), без тягаря міфу его, міфу реальності, двох великих західних ілюзій, що заводять у глухий кут, і тоді ви зможете претендувати на статус *брухо*.

Дон Хуан, літній [сивочолий] індіанець, є продуктом цієї культури, *брухо*, одним з її верховних жерців. Карлос Кастанеда натрапив на нього в польовій подорожі, коли був студентом антропології в УКЛА. Його книжка — це проста й прагматична оповідь про їхній чотирирічний зв'язок.

Він розповідає про рослини, які споживав під проводом дона Хуана: *Datura* (дурман), *humito* (*Psilocybe mexicana* — гриби, які він курив), пейот. Він розповідає про місця, куди вони його забирали, химерні місця за межами його розуму.

Але дон Хуан використовує наркоту не просто для того, щоб винести Кастанеді мозок, а щоб навчати. Вгашеність нерідко викликає замішання, як виявив Лірі та багато мандрівників-початківців — тепер амфетамінових фріків; вам потрібен добрий провідник, певний формат (релігія). Дон Хуан надає все це.

Аби не розкривати сюжет, скажу лише, що Кастанеда не зміг упоратися з тим, щоб бути мольфаром. Коли він усвідомлює, що дон Хуан зрештою показує йому, що реальність і фантазія (тріпи) — одне й те саме, це забагато для його голови. Він тікає назад до УКЛА, де вчать менш значущої та потужної мудрості, щоб написати свою книжку.

Дон Хуан чекає в пустелі на повернення свого учня.

"Few books today are forgiveable," English psychoanalyst R.D. Laing writes in *The Politics of Experience* (a worthwhile verbal trip). "Black on the canvas, silence on the screen, an empty white sheet of paper, are perhaps feasible. There is little conjunction of truth and social 'reality.' Around us are pseudo-events, to which we adjust with a false consciousness adapted to see these events as true and real, even as beautiful..."

High Priest and *Don Juan* join the few, the very few "forgiveable" books around concerning psychedelic drugs and their potential place in our society. (Much negative literature is amassing and creating paranoid bad vibrations: prime example of a good liberal bummer is *The Beyond Within* by West Coast nowhereman Sidney Cohen; almost everything from the poisoned pens of the mass media qualifies.)

Castaneda's witch-confessions and Leary's ego-obituary rank with the writings of Aldous Huxley (*The Doors of Perception*) and Alan Watts (*The Joyous Cosmology)*. With a few positive technical works (e.g., *The Varieties of Psychedelic Experience* by R.E.L. Masters and Jean Houston; and Hoffer and Osmond's *The Hallucinogens*), they enlarge a pathetically small library concerning a real event: man's attempt to reach beyond himself.

Bill Robinson

Books Reviewer and Cultural Critic

"Дуже мало книжок сьогодні є пробачними, — пише англійський психоаналітик Р. Д. Ленг[152] у «Політиці досвіду» (достойний вербальний тріп). — Чорнота на полотні, тиша на екрані, чистий білий аркуш паперу, можливо, є підхожі. Там мало перетинань правди й соціальної «реальності». Навколо нас — псевдоподії, під які ми підлаштовуємося хибною свідомістю, пристосованою бачити ці події як правдиві та реальні, навіть як прекрасні..."

«Верховний жрець» та «Дон Хуан» долучаються до тих небагатьох, дуже небагатьох «пробачних» книжок, які стосуються психоделічних препаратів і їхнього потенційного місця в нашому суспільстві. (Багато негативної літератури накопичує і створює параноїдальні погані вібрації: яскравим прикладом доброї ліберальної наркотичної маячні є «Поза тим, що всередині» Сідні Когена, страшенно занудного автора із західного узбережжя; майже все з-під отруєних пер дописувачів мас-медіа входить до цієї категорії.)

Кастанедівські відьмацькі зізнання та его-некролог Лірі стоять в одному ряду з творами Олдоса Гакслі («Двері Сприйняття») й Алана Вотса («Радісна космологія»). Разом із дуже небагатьма позитивними технічними працями (наприклад, «Різновиди психоделічного досвіду» Р. Е. Л. Мастерса та Джін Г'юстон; і «Галюциногени» Гоффера та Осмонда[153]) вони збільшують зворушливо малу бібліотеку книжок про справжні події: спроби людини вийти за свої межі.

Білл Робінсон,

рецензент книжок і критик-культуролог

[152] Роналд Девід Ленг (англ. *Ronald David Laing*, 1927–89 рр.) — шотландський психіатр. Прославився своїми суперечливими поглядами на божевілля й зокрема на шизофренію, пов'язуючи те, що суспільство називає божевіллям, з політикою та структурою сім'ї.

[153] Гамфрі Фортеск'ю Осмонд (англ. *Humphry Fortescue Osmond*, 1917–2004 рр.) — англійський психіатр, який емігрував до Канади, а потім переїхав працювати в США. Відомий тим, що винайшов слово «психоделік» і досліджував цікаві й корисні способи застосування психоделічних препаратів. Осмонд також досліджував аспекти психології соціального середовища, зокрема, як вони впливають на добробут або одужання в психіатричних закладах.

REVIEW BY EDWARD H. SPICER

American Anthropologist, New Series, Vol. 71, No. 2 (Apr., 1969), pp. 320–322

[*Edward Holland Spicer (1906–1983) was an American anthropologist who specialized in studying American Indian tribes of the American Southwest as a participant-observer. Having much of his career at the University of Arizona, he had a lifelong conviction that "one goes to ordinary people for cultural essentials," and he learned about the native tribes by living among them, and becoming part of their lives, not merely visiting them to elicit information by questions.*]

This small book achieves three things: (1) it presents a description of personal experience with peyote, datura, and hallucinogenic mushrooms; (2) it describes the relationship between a student anthropologist and an elderly North Mexican Indian; and (3) it offers an analysis of a set of concepts and a pattern of thought concerning a realm of knowledge important in the Indian's world view. The first two goals (if indeed they may be spoken of as goals of the author) are achieved with great success, and the book should attain a solid place in the literature of both the hallucinogenic drugs and the field behavior of anthropologists. The third goal (which I would guess is the major objective of the author) is achieved with only somewhat less success.

The description of the young anthropologist's hallucinogenic experiences, under the tutelage of the Indian, is remarkably vivid and compelling. Certainly what Castaneda has put on paper, recording the highlights of his several experiences with each of the three drugs, ranks with the best accounts by experimental psychologists, such as those by Havelock Ellis and Weir Mitchell with peyote and the Wassons with hallucinogenic mushrooms. They seem to me superior to the various literary accounts, such as those of Aldous Huxley. While the evocative descriptions are at least on a par with Huxley's, Castaneda's

РЕЦЕНЗІЯ ЕДВАРДА Г. СПАЙСЕРА

«Американський антрополог», Нові серії, том 71, число 2, квітень 1969 року, стор. 320–322

[*Едвард Голленд Спайсер (1906–1983 рр.) — американський антрополог, який спеціалізувався на вивченні індіанських племен південного заходу США як спостерігач-учасник. Зробивши велику частину своєї кар'єри в Університеті Аризони, він протягом усього життя був переконаний у тому, що "ти ідеш до звичайних людей за важливими культурними відомостями". Спайсер вивчав автохтонні племена, живучи серед них і ставши частиною їхнього життя, а не просто відвідуючи їх час від часу, щоб дістати якусь інформацію за допомогою запитань.*]

Ця маленька книжка досягає трьох речей: (1) вона надає опис особистого досвіду з пейотом, дурманом та галюциногенними грибами; (2) вона описує відносини між студентом-антропологом і старим північно-мексиканським індіанцем; і (3) вона пропонує аналіз набору концепцій і патерну мислення стосовно сфери знання, важливої в індіанському світогляді. Перші дві мети (якщо про них можна говорити як про цілі автора) досягаються дуже вдало, і книжка може отримати значуще місце в літературі як щодо галюциногенних наркотиків, так і щодо польової поведінки антропологів. Третя мета (що, як мені видається, є головною ціллю автора) досягається з лише трохи меншим успіхом.

Опис галюциногенних досвідів молодого антрополога під наглядом індіанця є надзвичайно яскравим та переконливим. Напевно, те, що Кастанеда виклав на папері, записуючи яскраві моменти своїх численних досвідів із кожним із трьох наркотиків, стоїть в одному ряді з найкращими описами експериментальних психологів, такими як розповіді Гейвлока Елліса та Вейра Мітчела про пейот, і подружжя Вассонів — про галюциногенні гриби. Мені вони видаються кращими за різні літературні розповіді, як-то в Олдоса Гакслі. Хоча мальовничі описи є як мінімум на рівні Гакслівських, звіти Кастанеди, схоже,

RESEÑA DE EDWARD H. SPICER

«American Anthropologist», vol. 71, n.°2, 1969
Traducido del inglés por Jorge Oliver

Este pequeño libro logra tres objetivos diferentes: 1) ofrece la descripción de una experiencia personal con el peyote, datura y hongos alucinógenos; 2) describe la relación entre un estudiante de antropología y un anciano indio del norte de Méjico; y 3) nos ofrece el análisis de una serie de conceptos y un modelo del pensamiento relacionado con una importante esfera del conocimiento para la visión india del mundo. Los dos primeros objetivos (si en verdad se puede hablar de objetivos del autor) son logrados con gran éxito, lo cual hace que el libro merezca un sólido lugar tanto en la literatura sobre alucinógenos como en el campo del conductismo antropológico. El tercer propósito (que supongo es el principal objetivo del autor) sólo se consigue con un éxito algo menor.

La descripción de las experiencias alucinógenas del joven antropólogo, bajo la tutela del indio, es notablemente vívida y convincente. Ciertamente, la descripción de Castaneda, consignando los momentos culminantes de las distintas experiencias con cada una de las tres drogas, puede equipararse con los mejores relatos de psicólogos experimentales sobre el peyote como aquellos de Havelock Ellis y Weir Mitchell y los de Wassons sobre hongos alucinógenos. Me parecen superiores a varias narraciones literarias del tipo de las de Aldous Huxley, por ejemplo. Mientras que las evocaciones descriptivas están, al menos, a la par de las de

accounts seem based on more systematic use of notes and less after-the-experience reworking. Castaneda's literary skill led me to complete absorption in what seemed almost the direct experience itself. I think that this comes about in part through the skillful delineation of the immediate setting, namely, the personal relationship between the author and his teacher, which provided the motivation and the meaning of the activities.

It is in the presentation of this relationship that Castaneda is at his very best. With the skill of an accomplished novelist, utilizing suspense in character unfoldment and compelling suggestion rather than full exposition of place and situation, the intense relationship developed between the young and groping anthropologist and the richly experienced old teacher engrosses the reader. To me this is the chief value of the book and represents a remarkable achievement. It seems to me, further, that anthropologists concerned with preparing students for significant field relationships will find Castaneda's presentation of his experience immensely useful. The many facets of participant observation are available here for illuminating analysis and discussion of what this kind of fieldwork involves.

Castaneda was unable to understand immediately the nature of the viewpoint regarding the realm of knowledge to which don Juan introduced him. Only some six years after the time of his first introduction did he attain what he felt was adequate understanding. The processes of relating the unfamiliar set of concepts and their interrelations to Castaneda's own world view is presented in what is called a "structural analysis". This consists in a concise exposition of the basic concepts held by don Juan and a sort of operational analysis of don Juan's application of the concepts to the process of teaching a neophyte to become aware of, accept, and handle the sort of knowledge which the hallucinogenic drugs help a person to acquire. Of particular interest in this analysis is Castaneda's concept of "special consensus".

It seems wholly gratuitous to emphasize, as the subtitle does, any connection between the

ґрунтуються більше на системному використанні нотаток і менше — на їх повторному опрацюванні після досвіду. Літературна вправність Кастанеди привела мене до повної зануреності в те, що виглядає майже як сам безпосередній досвід. Я вважаю, що це відбувається частково шляхом майстерного зображення самої ситуації, а саме особистих стосунків між автором та його вчителем, що надає мотивацію та значення діям.

Саме змалювання цих стосунків вдається Кастанеді найкраще. З майстерністю маститого новеліста, із застосуванням напруги в розвитку персонажа та з переконливими натяками замість повного висвітлення місця і ситуації, читача поглинають напружені взаємовідносини, що розвинулися між молодим антропологом у пошуку та старим учителем із багатим досвідом. Для мене це становить ключову цінність книжки та є видатним досягненням. Також мені здається, що антропологи, які переймаються підготовкою студентів до важливих польових стосунків, знайдуть подання Кастанедою його досвіду надзвичайно корисним. Багато граней партиципаційного спостереження наявні тут задля прояснювального аналізу й обговорення того, що містить в собі такий тип польової роботи.

Кастанеда був не в змозі безпосередньо зрозуміти природу погляду стосовно сфери знань, до якої його залучив дон Хуан. Лише десь за шість років після свого першого знайомства з ним він отримав те, що, за його відчуттям, було адекватним розумінням. Процеси пов'язування незнайомого набору концептів та їхніх взаємозв'язків із власним світоглядом Кастанеди надані в тому, що має назву «структурний аналіз». Він складається зі стислого викладу базових концепцій, яких дотримувався дон Хуан, та з певного операційного аналізу застосування доном Хуаном концептів у процесі навчання неофіта усвідомленню, прийняттю та оперуванню тим типом знання, що його допомагають отримати індивідууму галюциногенні наркотики. Дуже цікавою в цьому аналізі є кастанедівська концепція «особливого консенсусу».

Видається цілком безпідставним наголошувати, як це робить підзаголовок, будь-який

Huxley, el relato de Castaneda parece apoyado en una utilización más sistemática de apuntes y menos en la reelaboración posterior a la experiencia. La maestría literaria de Castaneda me mantuvo totalmente absorto en lo que casi parecía la experiencia directa. Creo que esto es debido, en parte, a su habilidad para delinear el marco inmediato, o sea, la relación personal entre el autor y su maestro, la cual provee de motivación y sentido a las actividades.

Precisamente, es en la presentación de esta relación donde Castaneda se consagra. Con la destreza de un novelista consumado, utiliza el suspense para revelar a los personajes, la sugerencia apremiante en vez de la exposición detallada del lugar y la situación, la intensa relación que se desarrolla entre el joven y despistado antropólogo y el experimentado maestro absorbe al lector. Este es para mí el valor capital del libro y representa un notable acierto. Además, soy de la opinión de que los antropólogos encargados de la formación de investigadores en el significante campo de las relaciones, hallarán inmensamente útil la presentación de la experiencia de Castaneda. Los diversos aspectos de observación participativa que nos presenta, servirán, sin duda, para iluminar los análisis y las discusiones sobre lo que implica este tipo de trabajo de campo.

Castaneda fue incapaz de comprender inmediatamente la naturaleza del punto de vista, relativo a la esfera de conocimiento, al que don Juan le introdujo. Sólo seis años después de su primer contacto llegó a sentir una comprensión adecuada. En lo que se denomina "análisis estructural" se presenta el proceso por el cual se establece una conexión entre esta extraña serie de conceptos y la propia visión del mundo de Castaneda. Este análisis consiste en una exposición concisa de los conceptos básicos de don Juan, y una especie de análisis operacional de la aplicación de dichos conceptos en el proceso de aprendizaje de un neófito, que llegan a concienciarle, hasta la aceptación y permitirle el acceso al tipo de conocimiento que proveen las drogas alucinógenas. El concepto de "consenso especial" de Castaneda en este análisis es particularmente interesante.

Resulta absolutamente gratuito enfatizar, como lo hace el subtitulo, cualquier conexión entre el tema del

subject matter of the book and the cultural traditions of the Yaquis. One suspects that the publisher went beyond Castaneda's intention, for the text itself provides no data for such a connection. It is true that don Juan is at one point called a Yaqui. Moreover, the brief outline of his life describes a pattern that is common among persons of Yaqui descent, namely, early residence in Sonora, "exile" to central Mexico, and later residence in Arizona and somewhere in northern Mexico. However, the use of the three drugs is not consistent with our ethnographic knowledge of the Yaquis, and don Juan is not described as having any role in any Yaqui community life. No Yaqui words are mentioned, not even in connection with the most distinctive concepts in don Juan's "way of knowledge". In fact, all the internal evidence suggests that the two men talked with each other wholly in Spanish. I am forced to the conclusion that don Juan is one of those many persons to be encountered in Mexico and Arizona who, although Yaqui in family origin perhaps, have never participated in Yaqui group life or at best have done so only sporadically. Persons of this sort have come to participate in an interesting melange of custom and belief that derives from a number of Indian sources but is largely dominated by one or another of the mestizo variants of Spanish-derived culture. It is therefore misleading to describe the content of this study as a Yaqui "way of knowledge," even though, when pushed to do so, don Juan may have identified himself with the (under certain circumstances) prestigious label of Yaqui.

Insofar as the reader is informed by this book, the teachings of don Juan exist in a cultural limbo. Within the bounds of this serious limitation, it is nevertheless an excellent piece of work. One hopes that Castaneda will cultivate his exceptional gift for writing expressive prose and continue to employ it in his further contributions to anthropology.

Edward H. Spicer

зв'язок між темою книжки та культурними традиціями я́кі. Можна підозрювати, що видавець вийшов за межі намірів Кастанеди, бо сам текст не надає даних для такого зв'язку. То правда, що дон Хуан в одному епізоді називається я́кі. Більше того, короткий опис його життя зображує патерн, спільний для осіб якійського походження, а саме раннє проживання в Сонорі, «вигнання» в центральну Мексику й пізніше проживання в Аризоні та десь у північній Мексиці. Однак застосування трьох наркотиків не узгоджується з нашим етнографічним знанням я́кі, і участь дона Хуана в суспільному житті я́кі не описується. Не згадуються жодні якійські слова, навіть у зв'язку з найособливішими концептами «шляху знання» дона Хуана. По суті, усі внутрішні докази натякають, що обидва чоловіки розмовляли один з одним винятково іспанською мовою. Я змушений дійти висновку, що дон Хуан є однією з тих багатьох осіб, що зустрічаються в Мексиці та Аризоні, хто, хоч і є я́кі за родинним походженням, можливо, ніколи не брав участі в груповому житті я́кі або, щонайбільше, робив це лише спорадично. Такі особи стали учасниками цікавої амальгами традицій та вірувань, яка походить із багатьох індіанських джерел, але в якій здебільшого домінують ті чи інші метисні варіанти культури іспанського походження. Тому хибно описувати зміст цього дослідження як «шлях знання» я́кі, навіть хоча в деяких випадках дон Хуан міг бути змушений ідентифікувати себе (за певних умов) із престижним позначенням я́кі.

Тією мірою, якою ця книжка інформує читача, вчення дона Хуана існує в культурному лімбі. У рамках цього серйозного обмеження, вона, тим не менш, є прекрасною роботою. Сподіваємось, що Кастанеда плекатиме свій видатний дар писання експресивної прози та продовжить застосовувати його в своєму подальшому внеску в антропологію.

Едвард Г. Спайсер

libro y las tradiciones culturales de los yaquis. Uno sospecha que el editor fue más allá de la intención de Castaneda, pues el texto no contiene dato alguno para establecer dicha conexión. Es cierto que en una ocasión se menciona la condición yaqui de don Juan. Más aún, la breve descripción de su vida revela una norma común entre personas de ascendencia yaqui, a saber: primera residencia en Sonora, "exilio" en Méjico Central y posterior residencia en Arizona y en alguna parte de Méjico Septentrional. Sin embargo, el uso de las tres drogas no coincide con nuestro conocimiento etnográfico de los yaquis y no se menciona que don Juan desempeñe ningún rol en alguna comunidad yaqui. Tampoco se utilizan vocablos yaquis, ni siquiera relacionados con los conceptos más distintivos del "forma de conocimiento" de don Juan. De hecho, todos los indicios sugieren que los dos hombres hablaban siempre en español. Me veo forzado a concluir que don Juan es una de esas innumerables personas que se pueden encontrar en Méjico o Arizona y quienes, aunque tal vez descendientes de yaquis, nunca han participado en la vida comunitaria yaqui o, en el mejor de los casos, lo hicieron sólo esporádicamente. Esta clase de personas han participado en una mezcla interesante de costumbres y creencias derivadas de un número de fuentes indias pero que está ampliamente dominada por una u otra de las variantes mestizas derivadas de la cultura española. Por lo tanto, es engañoso describir el contenido de este estudio como una "forma yaqui del conocimiento", sin embargo, puede que viéndose compelido a hacerlo, don Juan se haya identificado con la prestigiosa (bajo ciertas circunstancias) investidura de yaqui.

En la medida en que este libro informa al lector, las enseñanzas de don Juan existen en un limbo cultural. No obstante, esta grave limitación, el libro es un excelente trabajo. Se espera que Castaneda cultive el don especial que posee para la prosa expresiva y continúe utilizándola en sus posteriores contribuciones a la antropología.

Edward H. Spicer

REVIEWS/COMMENTARIES IN CATERPILLAR MAGAZINE, Volume II, #2(7), April 1969

[CATERPILLAR, "A Gathering of the Tribes", was published & edited by Clayton Eshleman from 1967 through 1973; Robert Kelly was a Contributing Editor. The magazine appeared quarterly (October-January-April-July); 20 issues in total were published. Caterpillar was one of the most innovative and important poetry magazines of the twentieth century. Under the discerning editorial guidance of Clayton Eshleman, Caterpillar combined discrepant vectors in American poetry with work in translation along with visual art, essays, letters, and reviews.]

THE TEACHINGS OF DON JUAN: A YAQUI WAY OF KNOWLEDGE, by Carlos Castaneda, University of California Press, 1968.

COMMENTARIES BY: Clayton Eshleman, Robert Kelly, John Shannon, Ed Dorn, Mark Hedden

1 — ESHLEMAN:

I was drawn to this book a few months ago simply standing in front of it in the 8th Street Book Store. I picked it up, felt it for a moment, paid, walked out and read it. It is a four and a half year account of Carlos Castaneda's (an anthropology student at UCLA) apprenticeship with a Mexican Yaqui shaman named Juan (Don = age honorific). Don Juan is about 70 when the apprenticeship begins, and he takes on Castaneda after having a minimal amount of contact with him but convinced he is capable of learning and carrying on a very specialized oral-teaching tradition that utilizes jimsonweed, peyote, and an unnamed mushroom mix (smoked) to aid the apprentice in finding out what he is up against in himself and in the exterior world in becoming what don Juan calls "a man of knowledge".

[Note: it occurs to me, in typing this out, that the basics of don Juan's teachings are not drug-experience but a world-sensing that, in

РЕЦЕНЗІЇ/КОМЕНТАРІ В ЖУРНАЛІ «ГУСІНЬ», том II, №2[7], квітень 1969 року

[Журнал «Кетепілле» (Гусінь), «Зібрання племен», публікувався і редагувався Клейтоном Ешлменом з 1967 р. по 1973 р.; Роберт Келлі був редактором-дописувачем. Часопис виходив щоквартально (жовтень-січень-квітень-липень); загалом було надруковано 20 випусків. «Гусінь» була одним із найбільш новаторських і важливих часописів поезії у двадцятому столітті. Під вибагливим редакторським керівництвом Клейтона Ешлмена, «Гусінь» поєднувала несхожі між собою вектори в американській поезії з перекладацькою роботою та з візуальним мистецтвом, есеями, листами й рецензіями.]

«ВЧЕННЯ ДОНА ХУАНА: ШЛЯХ ЗНАННЯ ІНДІАНЦІВ Я́КІ», Карлос Кастанеда, видавництво Каліфорнійського університету, 1968 рік.

АВТОРИ КОМЕНТАРІВ: Клейтон Ешлмен, Роберт Келлі, Джон Шеннон, Ед Дорн, Марк Гедден

1 — ЕШЛМЕН:

Мене притягнуло до цієї книжки кілька місяців тому, коли я просто стояв перед нею в книгарні на 8-ій Стріт. Я взяв її в руки, якусь мить повідчував її, оплатив, вийшов із книгарні й прочитав. Це опис чотирьох із половиною років учнівства Карлоса Кастанеди (студента антропології в УКЛА) у мексиканського шамана я́кі на ім'я Хуан (дон = вшанування віку). Донові Хуану близько 70 років, коли розпочинається учнівство, і він береться за Кастанеду після мінімального контакту з ним, але з переконанням, що той здатен засвоїти й продовжити дуже специфічну традицію усного навчання, яка використовує дурман, пейот і неназвану грибну суміш (курильну) для допомоги учневі у з'ясуванні того, з чим той стикається в самому собі та в зовнішньому світі при перетворенні на індивідуума, якого дон Хуан називає «чоловіком знання».

[Примітка: поки я це друкую, мені спадає на думку, що основою повчань дона Хуана є не наркотичний досвід, а відчування світу, котре, в

that we receive it, use it, un-drugged readers, can be transmitted without the above mentioned "allies". This bears more inspection, but I have a suspicion that one could get almost as much out of don Juan's teachings, so basic are they to my own undrugged consciousness, by being around him as devoted non-drug-using apprentice — Castaneda is NOT that: he wants the gold without putting anything into it.]

That the apprenticeship is one of a lifetime becomes evident in the course of the work, for knowledge in don Juan's sense of it, can only be grasped, and then momentarily, after man has overcome fear, clarity and power, and not given into the temptations of enervation of old age. It is in the going, in the heading toward this ultimate release that via a man's ally (which in don Juan's case is the mushroom mix) man explores such areas we name in English language as flying, passing thru & into matter, and entering death (a place which is entered and returned from). In this work the unnamed ally is the earth, for these actions are not successful unless man makes tools of earth, its plants, weathers, lizards, and trust in what I would call ecological communication. The power to know, we learn, resides in man & thru such trust and confrontation with each state of his enemy (which each power —the overcoming of fear, the reaching of clarity, of power— becomes if it is not kissed as it flies), he *shall* know.

Obviously to describe the text this way is to honor it, and I would do that here. It has given me insight into my own processes, confirmed a few of my own insights that were being held in limbo waiting to enter the arena of my lived life. The book has righted my sense of drugs: that there are herbs and drugs, drugs being the mess most of us norteamericanos are presently making of herbs, for the herb-visionary-life as *lived* by don Juan comes off in the dialogues as having the reverence and austerity of all the ancient ways of knowing well as the way of the artist. Castaneda's difficulties (he quits the apprenticeship out of fear, unable to live

тому як ми (не-наркотизовані читачі) дістаємо його, використовуємо його, може бути передане без вищезгаданих «союзників». Це потребує глибшого вивчення, але я маю підозру, що можна отримати майже так само багато з повчань дона Хуана, настільки базовими вони є для моєї не-наркотизованої свідомості, просто перебуваючи поряд із ним як відданий учень, котрий не використовує наркотики — Кастанеда НЕ такий: він хоче золота, нічого не вкладаючи в нього.]

Те, що таке учнівство є справою цілого життя, стає очевидним у процесі читання цієї праці, бо знання, як його розуміє дон Хуан, можна лише вхопити, та й то на одну мить, після того, як чоловік подолав страх, ясність і силу, й не піддався спокусам знесилення у старому віці. Саме в такому руханні, у прямуванні до цього кінцевого звільнення, за допомогою союзника чоловіка (яким у випадку дона Хуана є грибна суміш), індивідуум досліджує такі царини, котрі англійською ми називаємо польотом, проходженням крізь та всередину матерії, і входженням у смерть (місце, в яке входять і з якого повертаються). У цій роботі неназваним союзником є Земля, бо ті дії не є успішні, поки чоловік не виготовить знаряддя із землі, її рослин, стихій, ящірок і не довірятиме тому, що я назвав би екологічною комунікацією. Сила знати, як ми дізнаємося, є властива людині, і через таку довіру й протиборство з кожним станом її ворога (яким стає кожна сила — подолання страху, досягнення ясності, сили, — якщо її не поцілувати на льоту), людина *знатиме.*

Очевидно, що описувати текст таким чином означає вшановувати його, і саме це я тут і робитиму. Він відкрив мені розуміння моїх власних процесів, підтвердив кілька з моїх власних осяянь, які утримувались десь у лімбі, в очікуванні входження до арени проживаного мною життя. Ця книжка впорядкувала моє відчуття наркотиків: що існують лікарські рослини та наркотики і що наркотики — то є цілковитий безлад (який більшість із нас, північноамериканців, роблять зараз із цілющих рослин), адже трав'яно-візіонерське життя, котрим *жив* дон Хуан, відкривається нам у діалогах як наділене благоговійним ставленням й аскезою всіх древніх шляхів пізнання й так само шляху митця. Трудноші Кастанеди (він кидає

with the anxiety that at a certain point in the alchemy is carrying over into his life as student-away-from-don Juan) may have something to do with not being, culturally, an Indian (as well as what happens to him on jimson-weed say).

The point at which he quits struck me as being emotionally scary-difficult similar to point in Reichian therapy reached by many when neurotic structure begins to crumble and one is standing naked 12 year old with all that fear facing present day adult New York City. I am not so much here comparing the two "ways" or "initiations" as much as saying that in *all* initiations to "the greater life" there are these points from time immemorial, and Castaneda's cop-out may have little to do with don Juan's herbs as such. Carlos didn't wanna be there in the first place, and that he writes the book, publishes it, is a kind of betrayal of his / don Juan's word. (At the time of the writing don Juan is under the impression that Castaneda is continuing the apprenticeship but absent for a while; Castaneda is actually pounding out his PhD Thesis, the dreck of which we are treated to as Structural Analysis after the text).

How American!!! For the dissemination of the material threatens to be of meager value other than as romantic sensation to anyone other than the initiate. Don Juan's force is to say over and over to Castaneda: one learns only *thru* experience. This means, I take it, one does not *learn* by WATCHING or HEARING or READING.

2 — KELLY:

re Don Juan, book of don Juan

A keeping alive of that word, knowledge (gnosis) for which a man has to fight in him (self) to get, revealed.

I think this book will be the testament for the next say decade, will be the most 'authentic' thing the public be allowed to hear (but I ask if we do hear it, we are given the beautiful exactness & taut morality of don

навчання через страх, нездатний жити з тривогою, що в певний момент ця алхімія перейде в його життя як студента-на-відстані-від-дона Хуана) можуть певною мірою бути пов'язані з тим, що він не є індіанцем в культурному плані (а також із тим, що відбувається з ним, скажімо, під дією дурману).

Момент, у який він кидає навчання, вразив мене як емоційно моторошно-важкий, подібно до моменту в райхіанській терапії, якого багато хто досягає, коли невротична структура починає розпадатися й людина стоїть гола 12-річною з усім тим страхом віч-на-віч із сьогоднішнім дорослим нью-йоркським мегаполісом. Я не те щоб порівнював тут два «шляхи» чи «ініціації», а скоріше кажу, що в *усіх* посвяченнях у «величніше життя» з незапам'ятних часів є ці моменти, і втеча Кастанеди може мало стосуватися рослин дона Хуана як таких. Карлос передусім не хотів бути там, і те, що він пише книжку, публікує її, є певною зрадою його/Донхуанового слова. (У час писання книжки дон Хуан вважає, що Кастанеда досі продовжує учнівство, але на якийсь час відсутній; Кастанеда ж насправді вистукує на друкарській машинці свою докторську дисертацію, непотріб з якої нам представлений як «Структурний аналіз» після основного тексту).

Як по-американськи!!! Бо розповсюдження цього матеріалу ризикує становити мізерну цінність, окрім романтичного відчуття для будь-кого, за винятком самого посвяченого. Силою дона Хуана є знову і знову казати Кастанеді: навчаються лише *через* досвід. Як я розумію, це означає, що шляхом СПОГЛЯДАННЯ, СЛУХАННЯ або ЧИТАННЯ не *навчаються*.

2 — КЕЛЛІ:

стосовно дона Хуана, книжки про дона Хуана

Підтримання живим того слова, знання (ґнозису), за яке чоловік має боротися в (самому) собі, проявилося.

Я думаю, ця книжка буде заповітом на наступне, скажімо, десятиріччя, буде найбільш «автентичною» річчю, яку дозволено почути публіці (але я запитую, якщо ми її справді чуємо, нам надається прекрасна точність і сувора

Juan, but are we given the *process* of experienced reality? (not the big “experiences” alone but the river of circumstance whole, intact, moving)?

Why does Castaneda hide *each* thing & give us only some things? (not to pick on the man, who has already confessed himself a failure at the thing the book is about doing — he *does* give us a book of great value & we are given the shadow of a beautiful ethic (a shadow because Ethics = what you do & we are not shown all or even most of what don Juan does.

((Understand I am talking ab[ou]t a book, Gulliver in Yaquiland, teller always between us & the road of knowledge, a book which is never transparent however much we’d want that, a book particular to certain experiences but not transparent to them))

& as usual, everybody will hold the book in hand & say, ‘Tell us what to do’ (but certain paths are erased from the landscape, certain ingestions ruled out, from the start as being easy thus not taking the whole *corazon* of a man who will walk them).

Don Juan tells it from the start: knowledge is hard to get, knowledge is hard. Don Juan does not commend the easy/comes now to re/mind of the perennial valor of inner experience (experience) taken seriously, taken onward, as path.

Do it yourself. You can’t go there without going there.

3 — SHANNON:

The best description I’ve read of the drug experience is in Part One of *Don Juan*. The description is superior to Aldous Huxley’s, whose description, I think, is superior to other biographic, fictive attempts. Part One is as clear as Swift, as intense as Kafka’s “The Burrow”, and as terrifying as *The Turn of the Screw*.

моральність дона Хуана, але чи надається нам *процес* досвідченої реальності? (не самі лише великі «досвіди», а потік обставин — увесь цілком, в незміненому стані, рухливий)?

Чому Кастанеда ховає *кожну* річ і надає нам лише деякі речі? (це не чіпляння до чоловіка, котрий уже визнав себе невдахою у тій справі, про яку йдеться в книжці — він *справді* дає нам книжку великої цінності й нам надається тінь прекрасної етики (тінь, бо Етика — це те, що ви робите, і нам не показано всього чи навіть більшої частини з того, що робить дон Хуан).

((Зрозумійте, я веду мову про книжку, «Гуллівер в Я́кіляндії», оповідач завжди стоїть між нами та дорогою знання, книжку, що ніколи не є чітко зрозумілою, хоч би як нам того хотілося, книжку, в якій докладно описані певні досвіди, але яка не вносить у них ясності))

і, як зазвичай, усі триматимуть цю книжку в руці й промовлятимуть “Скажи нам, що робити” (але певні стежки стерті з ландшафту, певні епізоди вживання виключені від самого початку як легкі, і тому не охоплюють всього *corazon*[154] чоловіка, який проходитиме ними).

Дон Хуан повідомляє це із самого початку: знання важко отримати, знання важке. Дон Хуан не рекомендує чогось легкого/спадає на думку/нагадує про нев’янучу цінність внутрішнього досвіду — досвіду, сприйманого всерйоз, сприйманого як рух уперед, як стежка.

Зробіть це самі. Ви не можете прийти туди, не йдучи туди.

3 — ШЕННОН:

Найкращий опис, який я читав про наркотичний досвід, наводиться в першій частині «Вчення дона Хуана». Він перевершує опис Олдоса Гакслі, який, на мою думку, перевищує всі інші біографічні й художні спроби. Перша частина настільки ж ясна, як Свіфт, настільки ж інтенсивна, як Кафкова «Нора», і настільки ж жахаюча, як «Поворот гвинта»[155].

[154] Corazon (ісп.) — серце.

[155] «Поворот гвинта» — (англ. “The Turn of the Screw”) містична повість жахів американського письменника Генрі Джеймса (англ. *Henry James*, 1843–1916 рр.), вперше опублікована в 1898 році.

The "teaching" is like that of a novel's. *You* can understand it, *you* can appreciate it, *you* can accept it. Such an expression of ideas is perfectly valid, and may be the best way to gain "knowledge". However, the book is not scientific.

Castaneda's material is far too limited, far too subjective to be of scientific value. Even granting his data, and you can't, Castaneda does nothing with it. The Structural Analysis (Part Two) is a pretentious, incomplete, worthless, operationalistic invention. Should he have written an exhaustive cross-cultural, cross-temporal analysis, something like Jung, or even like Frobenius, Castaneda would have done something significant. Moreover, the current problem in social science is to develop methods of handling human variables; Castaneda contributes nothing — even indirectly — to this development. Robert Redfield, for example, can't overwhelm his reader with brilliant "writing", but his methodological approach advances a more scientific, more objective handling of anthropological data.

While the scientific approach is NOT the only approach, and may not be the best one, it is important and is what *Don Juan* alleges to be; consequently it must be pointed out that *Don Juan* fails scientifically. However, it can be a great success if the reader works at it, and the book definitely merits such work. (I hope the other reviewers will be more positive — talk about their interpretations.)

4 — Dorn:

A Note on Don Juan:

There are still, after all the *effort* and *thinking* (or jogging, which is such a True solution) the same two ways: all the way in, and, all the way out. Presumably if anyone makes that a combination he's scored too much speed and better have a rubber neck— and it doesn't matter much how the ready made expansion is explained—Zen, Sufi, or Christian Science, or who it is thinks they can

Це «вчення» схоже на виклад у романі. *Ви* можете зрозуміти його, *ви* можете оцінити його, *ви* можете прийняти його. Таке вираження ідей є досконало дієвим і, можливо, найкращим шляхом здобути «знання». Однак ця книжка не є науковою.

Матеріал Кастанеди занадто сильно обмежений, занадто суб'єктивний, щоб мати наукову цінність. Навіть якщо задовольнитися його відомостями, а ви не можете цього зробити, Кастанеда нічого з ними не робить. «Структурний Аналіз» (Частина друга) є претензійною, неповною, нікчемною, операціоналістичною вигадкою. Якби він написав вичерпний крос-культурний, кростемпоральний аналіз, щось на кшталт Юнга, або навіть як Фробеніус, Кастанеда зробив би щось значне. Більше того, актуальною проблемою у соціальній науці є розробка методів роботи з людськими змінними; Кастанеда ж не привносить нічого — навіть опосередковано — у цю розробку. Роберт Редфілд, наприклад, не може захопити свого читача блискучим «стилем викладу», але його методологічний підхід просуває більш наукову, більш об'єктивну обробку антропологічних даних.

Хоча науковий підхід — це НЕ єдиний і, можливо, не найкращий підхід, він важливий і є тим, що заявляється відносно «Вчення дона Хуана»; отже, слід відзначити, що «Вчення» не досягає заявленої мети з наукового погляду. Однак воно може бути великим звершенням, якщо читач попрацює над ним, і ця книжка безперечно заслуговує на таку роботу. (Я сподіваюся, що інші рецензенти будуть позитивніші — йдеться про їхні інтерпретації).

4 — Дорн:

Ремарка стосовно дона Хуана:

Досі існують, попри всі *зусилля* та *розмисли* (або трюхикання, що є таким собі Істинним рішенням) ті самі два шляхи: повністю перебувати всередині чи повністю бути ззовні. Очевидно, якщо хтось їх поєднує, він набирає завеликих обертів і йому краще мати гумову шию — і немає великого значення, як пояснюється готове розширення — дзен, суфій або християнська наука чи хоч би хто то був думає, що вони можуть запрог-

program it there is "apparently" no way to get there on a stolen horse, no way to move over by moving over, no way to climb on by climbing on.

Don Juan makes that subtle point clearer than any methodical clarity and without resorting to a skipped groove, like a paradox. He might be mistaken for an etiologist simply because to the mind of any Westerner the man who seems habitually eupractic is almost immediately awesome that way (a *performance*, the highest thing you can be here) —but don Juan is no Maharishi — nor even contrary to that condition. As a man of knowledge he teaches the strictness of the feeling in lizards, and the careful inspection of roots, the *ethos* of plants.

Castaneda was made a beautiful amanuensis and otherwise is a usefully willing straight man—the structural analysis is his business, and could only be read by the University of California, whoever that is.

рамувати це — не існує, «здається», жодного способу дістатися туди на краденому коні, жодного способу перейти шляхом переходу, жодного способу приєднатися до руху шляхом приєднання до руху.

Дон Хуан робить цей тонкий момент яснішим, ніж будь-яка методологічна ясність, і не вдаючись до пропущеної борозенки як парадоксу. Його можна було б помилково прийняти за етіолога просто тому, що на думку будь-якого західника, людина, яка зазвичай видається евпрактичною, майже одразу через це вселяє благоговіння (*перформенс*, найвища річ, що ви можете бути тут) — але дон Хуан не є ані Магариші, ані навіть чимсь протилежним тому стану. Як чоловік знання, він навчає точності відчування в ящірок і ретельного обстеження коріння, *етосу* рослин.

Кастанеда був створений чудовим секретарем-стенографістом, а в іншому він корисно-старанний простодушний чоловік — структурний аналіз є його справою, і цей аналіз може прочитати лише Каліфорнійський університет, хоч би хто то був.

5 — Hedden:

A Comment on Don Juan's Teachings

To take off, to travel, as it were, by one foot, to accept deliberate derangement as means to extend or reorder "reality", this is done readily enough. The hard job is to come back, or rather, to pick up and go on from whatever point has been reached, to stop and turn, if such is indicated.

Discriminations of this sort are difficult, as now in America, where subjective experience is no man's land. Tracks, shell holes, are there. People have gone before. Perhaps something can be learned. Directions. Even from far back. Even from another tradition.

If so, don Juan has something to give. I sense in Castaneda's *Teachings of Don Juan* a confrontation. Because Euroamerican thought, as written out, operates lineally, by sequential, analytical processes, there is a tendency to strive for larger unities, to relate fragments into coherent wholes, to run roughshod,

5 — Гедден:

Коментар до «Вчення дона Хуана»

Зірватися з місця у подорож, мандрувати, так би мовити, однією ногою, свідомо погодитися бути цілковито вибитим з колії як засіб розширення або перегрупування «реальності» — зробити все це доволі легко. Важким завданням є повернутися, чи радше, відновитися й продовжити рух далі з будь-якої досягнутої точки, зупинитись і повернути, якщо потрібно.

Розібратися в подібних речах нелегко, як зараз в Америці, де суб'єктивний досвід є цілковито незвіданою територією. Там є чиїсь сліди і вирви від снарядів. Люди проходили там раніше. Либонь, можна чогось навчитись. Напрямки. Навіть дуже здалеку. Навіть з іншої традиції.

Якщо так, то дон Хуан має що дати. Я відчуваю в Кастанедовому «Вченні дона Хуана» певну конфронтацію. Бо євроамериканська думка, як вона викладена на письмі, працює лінійно, шляхом послідовних, аналітичних процесів, у ній існує тенденція прагнути до більших єдностей, пов'язувати окремі фрагменти у цілісні одиниці,

where necessary, to make a fit. There is, moreover, a tendency to displace, ignore, irrational elements, a deep intolerance of the subjective.

By contrast, oral traditions that are still alive, that is, those that are not yet reduced to book form, are holistic from the start and do not carry the burden of proof. The unity is there. A man's life's an exploration of that assumption, to celebrate or not. Traditions of this sort tend to be sensitive to the subjective experience. No reason to deny it. His experience must express what is real, what is part of that unity.

It follows that, in this context, attention and care will be given to the handling of subjective experience, a methodology. It also follows that interpretations will tend to be selective and related to a closed system or set or world view, more or less.

On a personal level, the confrontations between traditions, between Castaneda and don Juan, is no contest. Castaneda holds his own so long as he remains uncommitted, safe within the bounds of "objectivity"—viewing his own experience on peyote, jimson weed and mushrooms with professional detachment. However, once he asks of the peyote "being" what's wrong with his way of life, he is lost. His sense of identity wavers. Old distinctions between "real" and "unreal" break down. He becomes vulnerable, threatened. Don Juan's diagnosis of "soul-loss" is relevant, but his curing method, designed to restore confidence by ritualistic actions, is not adequate for the task. He who has been "educated" in a literate culture requires the ritualistic concepts and paraphernalia of that society to restore confidence—in this case, books, doctors, segmented comfortable definitions between subjective and objective, sequential organization, absolute time, "reality" as consensus, etc...

In publishing an account of don Juan's words and actions, Castaneda has overcome his own sense of failure to achieve something unique and extraordinary. The substance is the methodology. It does not emerge easily. The

йти напролом, де це необхідно, робити певну підгонку. Більше того, існує тенденція до усунення, ігнорування ірраціональних елементів, глибока нетерпимість до суб'єктивного.

На противагу цьому, усні традиції, які ще живі, тобто ті, які ще не зведені до книжкової форми, є холістичними від самого початку та не обтяжені потребою їх доведення. Там є єдність. Життя людини є дослідженням цього постулату, звеличувати це чи ні. Традиції такого роду мають тенденцію бути чутливими до суб'єктивного досвіду. Немає причини заперечувати його. Досвід людини мусить виражати те, що є реальним, що є частиною тієї єдності.

Звідси випливає, що, в цьому контексті, увага й дбайливе ставлення будуть приділятися поводженню із суб'єктивним досвідом, методології. Звідси також випливає, що інтерпретації певною мірою матимуть тенденцію до вибірковості й стосуватимуться закритої системи, сукупності чи світогляду.

На особистому рівні, конфронтації між традиціями, між Кастанедою та доном Хуаном, не є змаганням. Кастанеда тримається за своє, доки він залишається невтягнутий, у безпеці в межах «об'єктивності» — розглядаючи свій власний досвід із пейотом, дурманом і грибами з професійною відстороненістю. Однак, коли він запитує в пейотної «істоти», що не так з його способом життя, він пропав. Його відчуття ідентичності хитається. Старі відмінності між «реальним» та «нереальним» руйнуються. Він стає вразливий, відчуває загрозу. Діагноз дона Хуана про «втрату душі» релевантний, але його метод зцілювання, призначений для відновлення впевненості за допомогою ритуальних дій, не є адекватний для цього завдання. Той, кого «виховували» в писемній культурі, для відновлення впевненості потребує ритуалістичних концептів й атрибутів того суспільства — в цьому випадку, книжок, лікарів, сегментованих зручних визначень між суб'єктивним та об'єктивним, послідовної організації, абсолютного часу, «реальності» як консенсусу, тощо...

Публікуючи звіт про слова та дії дона Хуана, Кастанеда подолав своє власне відчуття невдачі в досягненні чогось унікального й екстраординарного. Суть полягає в методології. Вона не з'являється так легко. Болісно неадекватна мова,

painfully inadequate language Castaneda uses to "translate" his experience into "scientific" terminology is of itself a testimonial to the difficulty Euroamericans have in dealing *consciously* with subjective materials. When Castaneda indicates that don Juan employed suggestion and hypnosis to guide his student through states of "nonordinary" reality, he writes as though he suspected brainwashing.

What impresses me through all this is the rectitude of don Juan's teaching. He stressed the personal hazards of using hallucinogenic drugs. His instructions and presence appear to have provided momentum and support at crucial moments when the experiences threatened to go awry. This was complimented, however, by a remarkable forbearance at moments when his presence or his interpretations would have amounted to interference. Implicit in all his instructions is the injunction that the individual must ultimately take charge of all his states of being.

The ultimate state must be something beyond self, a tenuous balance. The selflessness of a man of knowledge and the care and purpose needed to develop and maintain that selflessness is something an Indian would take for granted and would not attempt casually. For Euroamericans there are other ways the mind bending drugs can be used. Too easy, too quick, perhaps. The results will be commensurate with the intention, the retention. The fact that an experience cannot be observed or measured by another does not make it less real or less a responsibility. The way a man handles his head will show. Difficult to do right by. Better that way. Chance to make new.

Caterpillar Magazine,
Vol. II, #2(7), Apr. 1969

що її використовує Кастанеда для «перекладання» свого досвіду на «наукову» термінологію, сама по собі є свідченням труднощів, із якими стикаються євроамериканці у *свідомому* поводженні з суб'єктивними матеріалами. Коли Кастанеда зазначає, що дон Хуан застосовував навіювання та гіпноз для скеровування свого учня крізь стани «незвичайної» реальності, він пише так, ніби підозрює якесь промивання мізків.

Що вражає мене в усьому цьому, то це прямота вчення дона Хуана. Він наголошував на особистих небезпеках вживання галюциногенних наркотиків. Його вказівки й присутність, схоже, надавали поштовх і підтримку у вирішальні моменти, коли виникав ризик того, що досвіди можуть піти не так. Проте до цього додавалась дивовижна витримка у моменти, коли його присутність чи його інтерпретації могли бути рівносильні втручанню. Усі його вказівки імпліцитно пронизує настанова, що індивідуум мусить насамперед узяти на себе відповідальність за всі стани свого буття.

Кінцевим станом має бути щось за межами свого «я», хистка рівновага. Безособистісність чоловіка знання, а також уважність і цілеспрямованість, потрібні для розвинення й підтримання цього безособистісного стану, є чимось таким, що індіанець вважав би самозрозумілим і не намагався б досягти навмання. Для євроамериканців є інші шляхи використання наркотиків, які викручують мізки. Можливо, занадто прості, занадто швидкі. Результати будуть співмірні з намірами, зі здатністю втримування. Той факт, що якийсь досвід не може спостерігати чи виміряти хтось інший, не робить його менш реальним і не зменшує його надійності. Те, як людина поводиться зі своєю головою, проявиться. Важко зробити це правильно. І так краще. Шанс зробити нове.

«Гусінь», том II, №2[7],
квітень 1969 року

A MAN'S WORLD

BRIEF REVIEW BY CLARENCE PETERSEN

Chicago Tribune, Apr 27, 1969

Carlos Castaneda, a young anthropologist, is not likely ever to be accused of being an ivory speculator. His book *The Teachings of Don Juan* (Ballantine, 95 cents) is about a Yaqui Indian sorcerer, and to study his magic Mr. Castaneda became the sorcerer's apprentice. He learned about "power" and "allies" and of strange hallucinatory drugs, some of which he took. He reports it all, clinically but vividly, and what he reports is terrifying. At the end he backed out of the project, unable to take the strain, and you wonder how he took it as long as he did.

Clarence Petersen

СВІТ ЛЮДИНИ

КОРОТКА РЕЦЕНЗІЯ КЛАРЕНСА ПІТЕРСЕНА

«Чикаго Триб'юн», 27 квітня 1969 р.

Карлоса Кастанеду, молодого антрополога, навряд чи колись звинуватять у тому, що він є аферистом, який гендлює слоновою кісткою. У його книжці «Вчення дона Хуана» («Баллантайн», 95 центів) йдеться про мольфара-індіанця я́кі, і для вивчення його магії пан Кастанеда став учнем мольфара. Він навчався знанню про «силу» й «союзників» і про дивні галюциногенні наркотики, деякі з яких він вживав. Про все це він доповідає, клінічно але яскраво, і те, що він повідомляє, є жахаючим. Врешті-решт він відмовився від свого проекту, нездатний знести напруження, і дивує те, як узагалі він витримував його так довго.

Кларенс Пітерсен

BRIEF REVIEW BY ALICE BULLOCK

The New Mexican (Santa Fe, New Mexico),·
May 4, 1969

Carlos Castaneda, a graduate anthropology student at UCLA, is investigating the hallucinogenic plants of the Southwest when he became an apprentice to don Juan, a Yaqui brujo. This book is the strangely beautiful authentic recounting of the experiences undergone in learning the uses of peyote, datura and the sacred mushroom — the brujo's methods of preparation, use and objectives.

The primitive and highly sophisticated walk side by side in these pages. This material wasn't written for the sensation seeker, but rather the curious, the one who would like to know, with no holds barred. Don Juan is really a very knowledgeable man, and a teacher for Castaneda and the reader is not only sorcery and witchcraft but philosophy as well.

Castaneda has written clearly and well, without pedantry, but rather with genuine empathy with his teacher. No matter how weird or unusual the directions, he obeys, accepting the brujo's instructions implicitly. The result is unique volume, and quite likely a new classic of its kind.

Alice Bullock

КОРОТКА РЕЦЕНЗІЯ ЕЛІС БУЛЛОК

«Нью-Мексикен» (Санта-Фе, Нью-Мексико),
4 травня 1969 р.

Карлос Кастанеда, студент магістратури з антропології в УКЛА, досліджує галюциногенні рослини Південного Заходу, коли стає учнем дона Хуана, якійського брухо. Ця книжка є дивно прекрасною автентичною розповіддю про досвіди, через які він пройшов, вивчаючи застосування пейоту, дурману і священного гриба — мольфарські способи й цілі їх приготування та вживання.

Примітивне й надзвичайно вишукане ідуть пліч-о-пліч на цих сторінках. Цей матеріал був написаний не для шукача сенсацій, а скоріше для допитливого читача, який хотів би дістати знання, без жодних обмежень. Дон Хуан є справді дуже обізнаний чоловік і навчає Кастанеду й читачів не лише мольфарства і відьомства, а ще й філософії.

Кастанеда пише ясно та добре, без педантизму, а радше зі щирою емпатією до свого вчителя. Хоч би які химерні чи незвичайні були вказівки, він виконує їх, беззастережно приймаючи інструкції брухо. Результатом є ця унікальна книжка і, цілком імовірно, нова класика свого роду.

Еліс Буллок

NAVE OR NAIVE

REVIEW BY MORTON T. KELSEY

Arcadia Tribune (Arcadia, California), May 25, 1969

One of the most interesting books which has fallen into my hands in recent months is an amazing study by a graduate student at the University of California at Berkeley. As an anthropologist he came to live with and know the Yaqui Indians of Southern Arizona and Northern Mexico. During his stay there he became close to a Yaqui medicine men or shaman and actually became his apprentice. His book, *The Teachings of Don Juan*, published by the University of California Press, is a description of his experiences as he went the way of knowledge. What the author, Carlos Castaneda, depicts is an entrance into another dimension of reality, a non-physical world of non-ordinary reality.

Those who think that man is cut off from a realm of supernatural reality should pause and read this book. It was given me by a student who had come to know something of the reality of the non-physical world and who told me what an impact the book had made upon him. It describes the reality of the spiritual world which was opened to this student by the use of the drugs so often spoken of by these Indian shamans, peyote, datura (devil's weed), and the mushroom, *Psilocybe mexicana.*

Those who think that the casual use of drugs is a wise pursuit to follow will find a great wisdom in this book. The Indian shaman taught that the use of these drugs except towards a religious objective and with deep seriousness will lead to dissolution of personality and even death. These drugs bring a man into contact with another dimension of reality which can overwhelm and destroy the neophyte.

НАІВНИЙ ЧИ НАЇВНИЙ

РЕЦЕНЗІЯ МОРТОНА Т. КЕЛСІ

«Аркадія Триб'юн» (Аркадія, Каліфорнія), 25 травня 1969 р.

Однією з найцікавіших книжок, які потрапили мені до рук за останні місяці, є дивовижне дослідження студента магістратури Каліфорнійського університету в Берклі. Як антрополог він вирушив до південної Аризони та північної Мексики, щоб жити з тамтешніми індіанцями я́кі й пізнати їх. Протягом свого перебування там він зблизився з якійським знахарем або шаманом і фактично став його учнем. Його книжка «Вчення дона Хуана», опублікована видавництвом Каліфорнійського університету, є описом його досвідів на шляху знання. Те, що змальовує автор, Карлос Кастанеда, є входженням в інший вимір реальності, нефізичний світ незвичайної реальності.

Тим, хто вважає, що людина відрізана від царини надприродної реальності, варто зробити паузу й прочитати цю книжку. Мені її дав студент, котрий уже дещо знав про реальність нефізичного світу й розповів мені, який вплив справила на нього ця книжка. Вона описує реальність духовного світу, що був відкритий цьому студентові за допомогою використання наркотиків, про які так часто говорять індіанські шамани, — пейоту, дурману (трава диявола) та гриба, *Psilocybe mexicana.*

Ті, хто вважає, що безсистемне вживання наркотиків є розумним і вартим наслідування заняттям, знайдуть у цій книжці велику мудрість. Індіанський шаман учив, що використання тих наркотиків, окрім як із релігійною метою та з глибокою серйозністю, призведе до розпаду особистості й навіть смерті. Ті наркотики приводять людину в контакт з іншим виміром реальності, який може вразити та знищити неофіта.

It is a great help to read a book of this nature in a world which has forgotten the reality and danger of spiritual reality, particularly when it is treated with casualness by the man who thinks that he has "come of age."

The author finally abandons his investigations; because he is overwhelmed by great fear. He cannot tolerate facing a non-physical reality which threatens his secure and stable materialistic and rational world view.

Is this the reason why real religion is so unpopular these days?

Morton T. Kelsey

**Rector Emeritus
of the St. Luke's Episcopal Church
Monrovia**

Читати книжку такої природи — то є дуже помічна річ у світі, що забув про реальність і небезпеку духовної реальности, особливо в разі легковажного ставлення до неї з боку людини, яка вважає, що вона вже «подорослішала».

Автор зрештою кидає своє дослідження, бо його охоплює великий страх. Він більше не може витримувати зіткнення з нефізичною реальністю, яка загрожує його безпечному й стабільному матеріалістичному і раціональному погляду на світ.

Чи не це є причиною того, що справжня релігія настільки непопулярна в наші дні?

Мортон Т. Келсі,

**почесний настоятель
єпископальної церкви св. Луки,
Монровія**

REVIEW BY R. GORDON WASSON

Economic Botany, Vol. 23, No. 2 (April–June, 1969), page 197

In this book, the author gives an account of his apprenticeship to a Mexican Indian medicine man that lasted intermittently from 1961 to 1965. The author, a student of anthropology at the University of California, was deeply impressed by his teacher, who is the don Juan of the title, and succeeds in conveying to the reader a vivid sense of sincerity and mystery, on his part and his teacher's, about the relationship between the two. This book will have a place in the library of everyone interested in the role played by the brujos in Amerindian cultures and by their use of hallucinogens. At first the author took notes covertly of his conversations with don Juan, but later he was permitted to write openly what was being said and done. The language was Spanish, and the notes were expanded immediately afterwards in a kind of journal that Castaneda kept. His reconstructed conversations, though not tape recorded, are therefore acceptably authentic, at least in the Spanish version that he used in his journal.

The book is interesting to me chiefly for its picture of don Juan's mentality. Here is an Indian of high intelligence and subtle intuition still living by the dictates of long ago, before there was reading and writing in the world. He is the Wise Man of communities that are not yet lettered, and he transmits his wisdom secretly to his apprentice, as a personal possession, by fits and starts, according as he sees and approves of the progress and attitude of his pupil. Thus, he introduces him to the mysteries of the hallucinogens—mescal buttons, Jimson weeds, and mushrooms. By his personality, he holds his pupil in thrall as he doles out gradually and purposefully his esoteric knowledge. This is the more extraordinary as don

РЕЦЕНЗІЯ РОБЕРТА ҐОРДОНА ВАССОНА

«Прикладна ботаніка», випуск 23, № 2 (квітень–червень 1969 року), стор. 197

У цій книжці автор надає звіт про своє учнівство в мексиканського знахаря-індіанця, яке тривало з перервами з 1961 до 1965 року. Автор, студент антропології Каліфорнійського університету, був глибоко вражений своїм учителем на ім'я дон Хуан і вдало передає читачеві яскраве відчуття щирості й загадковості, у нього самого та в його вчителя, які мали місце між ними двома. Ця книжка посяде гідне місце в бібліотеці кожного зацікавленого в тій ролі, яку відігравали брухо в спільнотах американських індіанців, і в ролі, яку відігравало їхнє використання галюциногенів. Спершу автор таємно занотовував свої розмови з доном Хуаном, але пізніше йому було дозволено відкрито записувати все, про що говорилося і що робилося. Мовою спілкування була іспанська, і нотатки одразу переносилися в доповненому вигляді до свого роду щоденника, який вів Кастанеда. Його реконструйовані розмови, хоча й не записані на плівку, завдяки цьому є достатньо автентичні, принаймні в іспанській версії, використовуваній в його щоденнику.

Книжка цікава мені переважно своїм змалюванням ментальності дона Хуана. Він індіанець високого розуму та вишуканої інтуїції, який досі живе давніми приписами, що були ще до існування в світі читання та письма. Він Мудра Людина неписемних спільнот і таємно передає свою мудрість учневі, як персональне надбання, уривками, згідно зі своїм баченням і схваленням прогресу з боку учня та його ставлення до навчання. Таким чином, він знайомить його з таємницями галюциногенів — бутонів мескалю, дурману та грибів. Силою своєї особистості він не дає піти учневі, доки послідовно й цілеспрямовано викладає йому своє езотеричне знання. Це ще більш дивно, бо дон Хуан фактично є сучасна людина. Він вільно

Juan is in fact a man of our times. He is at home in Spanish, reading and perhaps writing it, whereas most genuine shamans in Mexico are locked behind the linguistic barriers that isolate them from book learning. He speaks presumably Yaqui, Yuma, and (surprisingly) Mazatec. He may even know English. He was born in Arizona, lived many years in Sonora, and then moved to Oaxaca.

The peculiar quality of this book makes one hope for an edition in Spanish carrying the conversations in the language in which they were pronounced, with the turns of phrase and idioms native to the speakers. One would hope also that the author could arrange to be more explicit. Under the influence of his teacher he withholds much information that we need. Who is don Juan? Clearly he is not a pure Yaqui type. He must have learned about the mushrooms in Oaxaca, but from whom? The hallucinogenic mushrooms that Castaneda gathers cannot be *Psilocybe mexicana* as he suggests. We need to know precisely where they grow; we need specimens. Don Juan smokes the dried mushroom shreds: this is the first time such a practice has been reported. What culture follows this practice, or was it peculiar to don Juan?

If there should be a Spanish edition, I urge the author to expand on Part One, relating his conversations and doings with don Juan, and to omit Part Two, consisting of “A Structural Analysis,” which smacks of the academic abracadabra of an anthropology department. The book is well presented by the University of California Press, except that “all right” is consistently spelled “alright”. Or is California deliberately undertaking to launch this spelling on the English-speaking world?

R. Gordon Wasson
Botanical Museum
Harvard University
Cambridge, Massachusetts

володіє іспанською, читає і, можливо, пише нею, тоді як більшість справжніх шаманів Мексики замкнені за лінгвістичними бар’єрами, які ізолюють їх від вивчення книжок. Він напевно розмовляє мовами я́кі, юма і (як це не дивно) масатеків. Він навіть може знати англійську. Народжений в Аризоні, дон Хуан багато років жив у Сонорі, а потім переїхав до Оахаки.

Особливість цієї книжки породжує надію на її видання іспанською з діалогами на мові їх ведення, з рідними співбесідникам мовленнєвими зворотами та ідіомами. Також можна сподіватися, що автор зможе надати більш чіткі відомості. Під впливом свого вчителя він замовчує багато потрібної нам інформації. Хто такий дон Хуан? Очевидно, він не є чистокровний я́кі. Він, певне, отримав досвід стосовно грибів в Оахаці, але від кого? Галюциногенні гриби, що їх збирає Кастанеда, не можуть бути *Psilocybe mexicana*, як він припускає. Нам треба знати напевно, де вони ростуть; нам потрібні зразки. Дон Хуан палить сушені шматки грибів: це перше повідомлення про таку практику. Яка культура практикує таке чи це лишень особливість дона Хуана?

Якщо буде іспаномовне видання, я закликаю автора розширити першу частину, яка стосується його розмов і взаємодій із доном Хуаном, і пропустити другу частину, яка складається зі «Структурного аналізу», що відгонить академічною абракадаброю факультету антропології. Книжка добре презентована видавництвом Каліфорнійського університету, за винятком того, що «all right»[156] (з двома «ел» та в роздільному написанні) постійно пишеться як «alright» (з одним «ел» і разом). Чи може Каліфорнія навмисно намагається впровадити такий правопис в англомовному світі?

Р. Ґордон Вассон
Ботанічний музей
Гарвардський університет
Кембридж, Масачусетс

[156] «All right» (англ.) — все добре; «alright» — менш поширений, але також правильний варіант написання.

HIGH SCHOOL

REVIEW BY EDMUND R. LEACH

The New York Review of Books, June 5, 1969

[*Sir Edmund Ronald Leach (1910–1989) was a British social anthropologist.*]

Mysticism is in fashion. Just at the moment nothing brings in the bread more easily than a careful description of the horrors and delights of hippydom, pot, LSD, St. Teresa, or what have you. So any book of this sort invites caution. The general tone is Coleridge-de Quincey by Rousseau out of eighteenth-century Gothik:

I saw his eyes looking through half-closed eyelids. I jumped up; I knew then that whoever or whatever was in front of me was not don Juan... I felt a strange vigor filling me, in a matter of seconds. Then I yelled and hurled the rock at him. I thought it was a magnificent outcry. At that moment I did not care whether I lived or died. I felt the cry was awesome in its potency. It was piercing and prolonged and it actually directed my aim. The figure in front wobbled and shrieked...

Clearly the atmosphere is that of *The Ancient Mariner*—

I closed my lids, and kept them close and the balls like pulses beat...

The body of my brother's son stood by me, knee to knee.

The body and I pulled at one rope but he said nought to me.

But even if the images are familiar it needs a guru to get you through "the caverns measureless to man down to the sunless sea" and if Maharishis from the Himalayas are in short supply, an Indian from Arizona may do just as well. The outcome need not be contemptible, but it is more likely to emerge as poetry rather than science. In other words, the reader of this often entrancing slice of autobiography can ignore the fact that at all relevant times the author was a graduate student in the Department of Anthropology at the University of California, Los Angeles. Despite the last fifty pages of jargon-loaded "structural analysis," this is a work of art rather than of scholarship, and it is as a diary of

СЕРЕДНЯ ШКОЛА

РЕЦЕНЗІЯ ЕДМУНДА Р. ЛІЧА

«Нью-Йорк Рів'ю оф Букс», 5 червня 1969 р.

[*Сер Едмунд Рональд Ліч (1910–1989 рр.) — британський соціальний антрополог.*]

Містицизм наразі в моді. Саме в цей момент ніщо не приносить прибутку більше, ніж старанний опис жахів та радощів гіпарства, травки, ЛСД, Святої Терези або чогось там іще. Тож будь-яка книжка такого ґатунку викликає насторогу. Загальний тон є Колрідж-де-Квінсовим а-ля Руссо з готики вісімнадцятого століття:

Я бачив, як його очі дивилися крізь напівзаплющені повіки. Я підстрибнув; я вже знав, що хто б чи що б не було переді мною, то був не дон Хуан... Я відчув, як сповнююсь дивною енергією, за лічені секунди. Тоді я заволав та жбурнув у нього камінь. Я подумав, що то був видатний крик. У той момент мене не хвилювало, житиму я чи помру. Я відчув, що крик був надзвичайним у своїй моці. Він був пронизливим і тривалим і фактично саме він скерував камінь у ціль. Фігура переді мною захиталась і завищала...

Атмосфера є чітко в дусі "Поеми про старого моряка":

Я заплющив мої повіки, і тримав їх заплющеними, і очні яблука ніби пульсували...

Тіло сина мого брата стояло біля мене, коліно до коліна.

Тіло і я потягнули за одну мотузку, але мені він нічого не сказав.

Але навіть якщо образи знайомі, потрібен гуру, щоб провести вас крізь "порожнечі, невимірні для людини, донизу в безсонячне море", і якщо бракує магаришів із Гімалаїв, індіанець з Аризони згодиться так само. Результат не має бути ганебним, але скоріш за все ми матимемо поезію, а не науку. Іншими словами, читач цього нерідко чарівного шматка автобіографії може проігнорувати той факт, що протягом усього цього часу автор навчався в магістратурі факультету антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі. Попри останні п'ятдесят сторінок перевантаженого жаргоном «структурного аналізу», це є мистецтво, а не гуманітарна наука, і ця книжка заслуговує на

LA MÍSTICA UNIVERSITARIA

RESEÑA DE EDMUND LEACH

«The New York Review of Books», 1969

Traducido del inglés por Jorge Oliver

El misticismo está de moda. En este momento no existe nada más fácil para ganarse el pan que una descripción meticulosa de los horrores y las delicias del hipismo, marihuana, LSD, Santa Teresa, o lo que se tenga. Por esta razón, cualquier libro de esta clase invita a precaución. El tono general es el de Coleridge de Quincey pasando por Rousseau hasta el gótico del dieciocho:

Vi sus ojos mirar a través de párpados entornados. Me levanté de un salto; supe entonces que quienquiera o lo que fuera, que estuviese frente a mí, no era don Juan... En cuestión de segundos, sentí que me invadía un extraño vigor. Entonces grité y arrojé la piedra. Me pareció un clamor magnifico. En ese momento no me importaba vivir ni morir. Sentí que el grito era estremecedor en su potencia. Era penetrante y prolongado, y en verdad dirigió mi puntería. La figura frente a mí osciló y chilló...

La atmósfera es, con toda evidencia, la de *The Ancient Mariner*:

Cerré los ojos, y así permanecí buen rato, sintiendo su palpitar como latidos,

El cuerpo del hijo de mi hermano, hombro con hombro a mi lado seguía:

su cuerpo y yo cobramos un cabo, él sin decirme nada.

Pero incluso si las imágenes son familiares, se necesita un gurú para conducirle a uno a través de "las cavernas inconmensurables para el hombre, hacia el fondo del mar sin sol", y si hay escasez de maharishis del H¡malaya, un indio de Arizona puede servir exactamente igual. El resultado no es necesariamente despreciable, pero tiene más tendencia a surgir como poesía que como ciencia. En otras palabras, el lector de esta fascinante pieza autobiográfica puede ignorar el hecho de que en todos los casos relevantes el autor era un estudiante graduado en Antropología por la Universidad de California, Los Ángeles. A pesar de las últimas cincuenta páginas del "análisis estructural" cargado de jerga, esta es una obra de arte más que de erudición, y es en tanto que diario de una

unusual personal experience that the book deserves attention. Assessed on this basis the book is not of superlative quality perhaps, but very good indeed.

The don Juan of the title is an old man, a Yaqui Indian from Sonora in Mexico, who now lives at an unspecified locality in Arizona. This is all we are told about him. The book contains no bibliography and no further clues about the Yaqui and their way of life. Indeed if don Juan had been described as a man from Mars it would have made little difference. The text is narrowly confined to the personal interactions between don Juan and the author between the summer of 1960 and the autumn of 1965. It is a relationship which is at once intimate yet tense, as between Moby Dick and Ahab, God and Job, or any psychoanalyst and his patient.

The start of the matter was that Castaneda, in his role as anthropologist, was interested in collecting information about the Indian use of hallucinogenic plants such as peyote. He was introduced to don Juan because the latter had the reputation of being a brujo (witch, medicine man, sorcerer). The book is a step by step record of how, in seeking to learn about don Juan's secrets, Castaneda gradually became his apprentice. Don Juan taught his craft by initiation. The pupil was first induced to take a drug; then, while under its influence or subsequently, he was persuaded, by means of hypnotic commands or less direct modes of suggestion, to accept the teachers interpretation of the drug-induced experience. From the teacher's point of view, this was a road to true knowledge. Just how far Castaneda himself came to believe in don Juan's fantasies is left carefully obscure. And the undoubted fascination of the book lies precisely in this: the uncertainty of the author's own attitude. It is don Juan, not Castaneda, who has the dominant voice.

So this is not just another account of the joys and terrors of mescalin-induced visions, for it has the novelty that we are led to apprehend the contours of the other world according to don Juan's categories rather than as figments of a bemused American's imagination. Cut down to the barest skeleton, what actually happens in the story is that the apprentice Castaneda is trained to experience three different kinds of hallucination consequent upon partaking of concoctions made of (1) the

увагу саме як щоденник незвичного особистого досвіду. Оцінювана на такій підставі, книжка може є і не найвищої якості, але справді дуже добра.

Дон Хуан із назви є старим індіанцем я́кі з Сонори в Мексиці, котрий тепер живе в невизначеній місцині в Аризоні. Це все, що нам про нього кажуть. Книжка не містить ані бібліографії, ані подальших деталей про я́кі та їхній спосіб життя. Справді, якби дона Хуана описали як людину з Марса, різниці майже не було б. Текст звужений до особистих взаємодій між доном Хуаном та автором у період між літом 1960 та осінню 1965 року. Цей зв'язок водночас і близький, і напружений, як між Мобі Діком та Агабом, Богом і Йовою чи будь-яким психоаналітиком та його пацієнтом.

Початок історії в тому, що Кастанеда, у своїй ролі антрополога, зацікавився збором інформації про використання індіанцями галюциногенних рослин, таких як пейот. Його представили донові Хуану, бо той мав репутацію брухо (відьмака, знахаря, мольфара). Книжка є покроковим записом того, як, намагаючись дізнатися секрети дона Хуана, Кастанеда поступово став його учнем. Дон Хуан навчав свого мистецтва шляхом ініціації. Спочатку учня схиляли прийняти наркотик; тоді, під його впливом або після того, його переконували, за допомогою гіпнотичних команд або менш прямих засобів впливу, прийняти вчителеву інтерпретацію наркотичного досвіду. З погляду вчителя, то був шлях до справжнього знання. Наскільки глибоко сам Кастанеда повірив у фантазії дона Хуана, залишається навмисно незрозумілим. І беззаперечна чарівність книжки полягає саме в цьому: в непевності власного ставлення автора. Саме дон Хуан, а не Кастанеда, має домінуючий голос.

Тож це не просто ще один опис радощів і жахів видінь під дією мескаліну, бо він має новизну в тому, що нас спрямовують до розуміння контурів іншого світу в категоріях дона Хуана, а не до плодів враженої уяви американця. Зрізане до самого скелету, те, що по суті відбувається в цій історії, це що учня Кастанеду навчають відчувати три різні типи галюцинацій після вживання зілля, зробленого з (1) *Datura* («дурман»), (2) різноманітних видів грибів

experiencia personal poco común, que el libro merece atención. Apreciada sobre esta base, la obra quizá no sea de una calidad excelente pero sí muy estimulante.

El don Juan que se menciona en el titulo es un anciano, un indio yaqui de Sonora, Méjico, que ahora vive en una localidad de Arizona no especificada. Esto es todo lo que se nos dice sobre él. El libro no contiene bibliografía alguna ni posibles claves sobre los yaquis y sus modos de vida. En verdad, si se hubiera descrito a don Juan como habitante de Marte la diferencia hubiera sido mínima. El texto se reduce a las interacciones personales entre don Juan y el autor en el periodo comprendido entre el verano de 1960 y el otoño de 1965. Es una relación a la vez íntima y tensa como la que existe entre Moby Dick y Ahab, Dios y Job, o entre cualquier psicoanalista y su paciente.

Todo empezó cuando Castaneda, en su papel de antropólogo, se interesó en la búsqueda de información sobre el uso por los indios de plantas alucinógenas tales como el peyote. Fue introducido a don Juan porque éste tenía reputación de ser un *brujo* (hechicero, exorcista). El libro es un relato, narrado paso a paso, del modo como, intentando aprender los secretos de don Juan, Castaneda se convirtió gradualmente en su aprendiz. Don Juan le enseñó su arte a través de la iniciación. En primer lugar indujo al alumno a tomar una droga; luego, mientras estaba aún bajo su influencia o con posterioridad, le persuadió, por medio de comandos hipnóticos o por otros medios de sugestión menos directos, a aceptar la interpretación del maestro sobre la experiencia producida por la droga. Desde el punto de vista del maestro, éste era un camino hacia el verdadero conocimiento. Queda cuidadosamente velado el grado de credibilidad de Castaneda en las fantasías de don Juan. Y la indudable fascinación del libro radica precisamente en esto: la incertidumbre de la actitud del propio autor. Es don Juan y no Castaneda quien lleva la voz cantante.

De modo que no nos hallamos ante un relato más de los placeres y terrores de las visiones inducidas por la mescalina, pues éste posee la novedad que nos conduce a aprehender los contornos de otro mundo según las categorías de don Juan, antes que como quimeras de la imaginación de un americano confundido. Reducido a su mínima expresión, lo que en realidad ocurre en el relato es que el aprendiz Castaneda es entrenado para experimentar tres clases diferentes de alucinaciones correspondientes a la ingestión de tres brebajes hechos

Datura plant (“Jimson’s Weed”), (2) a variety of the mushroom species *Pscilocybe*, and (3) the cactus peyote (*Lophophora williamsii*). Don Juan interprets these states as resulting from the influence of supernatural personal powers (familiars). The *Datura* is woman-like, violent, unpredictable; the mushroom is male-like, gentle, predictable; the peyote cactus, which don Juan knows as Mescalito, is a higher order of being, more independent and more subtle in the way it leads the addict into an understanding of philosophic mysteries. The novice apprentice starts off by interpreting his visions as glimpses of another world of “non-ordinary reality,” but as the book progresses he comes to accept more and more completely the non-rational logic which underlies don Juan’s magical premises. At this critical point, when he is approaching a position in which the hallucinatory state seems real and normal experience an illusion, Castaneda, perhaps wisely, but without explanation, suddenly decides that he has had enough and breaks off the analysis.

In between descriptions of the techniques of drug preparation and vivid accounts of Castaneda’s personal hallucinations, don Juan is presented as a mystic spouting the universal jargon of the apocalypse:

The particular thing to learn is how to get to the crack between the worlds and how to enter the other world. There is a crack between the two worlds, the world of the diableros and the world of living men.

But just how much of this “philosophy” is really that of don Juan and how much is Castaneda (or even don Juan himself) regurgitating the Book of Revelations is hard to say. The Yaqui Indians incidentally have been Catholic Christians of a sort for several hundred years. What I find worrying is that although the reader is likely to end up with a strong impression of what don Juan must be like, we are, in fact, told practically nothing about him. All that we know concerns his attitudes toward the sources of his magic, and although these seem coherent enough in the setting of this book, they have no obvious connection with Yaqui culture as it has been described for us by other authors.

The dust jacket draws our attention to the parallels between don Juan’s teachings and “Taoism, Yoga, Vedanta, and Zen”—the ancient “ways of liberation.” But that is just the trouble: it is too

Pscilocybe, та (3) кактуса пейот (*Lophophora williamsii*). Дон Хуан інтерпретує ці стани як такі, що відбуваються внаслідок впливу надприродних особистісних сил (духів). Дурман схожий на жінку, несамовитий, непередбачуваний; гриб схожий на чоловіка, лагідний, передбачуваний; кактус пейот, що його дон Хуан знає як Мескаліто, є вищим щаблем буття, незалежнішим і точнішим у тому, як він веде свого прихильника до розуміння філософських загадок. Учень-новачок спочатку інтерпретує свої видіння як швидкоплинний погляд на інший світ «незвичайної реальності», але з розвитком подій у книжці він починає дедалі повніше приймати нераціональну логіку, на якій базуються магічні постулати дона Хуана. У цій критичній точці, коли він наближається до ситуації, в якій галюцинаторний стан видається реальним, а звичний досвід — ілюзією, Кастанеда, можливо розважливо, але без пояснення, раптом вирішує, що з нього досить та обриває аналіз.

Між описами технік приготування наркотику та яскравими описами власних галюцинацій Кастанеди дон Хуан представлений як містик, що фонтанує універсальним апокаліптичним жаргоном:

Те, чого треба навчитися, є вміння потрапити до щілини між світами та увійти до іншого світу. Існує щілина між двома світами, світом діаблеро та світом живих людей.

Але складно сказати, яка частина цієї «філософії» є насправді від дона Хуана, і наскільки Кастанеда (або навіть сам дон Хуан) відтворює Книгу Апокаліпсису. Індіанці я́кі, до речі, протягом декількох століть були християнами-католиками. Що мене бентежить, то це те, що хоча читач скоріш за все отримає наприкінці переконливе враження, яким має бути дон Хуан, нам, по суті, практично нічого про нього не кажуть. Усе, що ми знаємо, стосується його ставлення до джерел його магії, і хоча воно видається достатньо цілісним у межах цієї книжки, це не має очевидного зв’язку з культурою я́кі, як її описували нам інші автори.

Суперобкладинка привертає нашу увагу до паралелей між ученням дона Хуана і таоїзмом, йогою, ведантою та дзеном — древніми «шляхами звільнення». Але в тому й проблема: воно

con: 1) la planta *Dakura* (“yerba de Jimson”), 2) una variedad de la especie de hongos *Psilocybe*, y 3) el cactus peyote *(Lophophora Williamsii).* Don Juan interpreta estos estados como resultado de la influencia de poderes personales sobrenaturales (familiares). La Datura es femenina, violenta, imprevisible; el hongo es masculino, amable, previsible; el cactus peyote, que don Juan conoce como Mescalito, es un ser de orden superior, más independiente y más sutil en el modo de guiar al adicto a la comprensión de misterios filosóficos. El novicio comienza interpretando sus visiones como una fugaz lucidez de otro mundo de “realidad no ordinaria”, pero a medida que el libro avanza llega a aceptar, cada vez más globalmente, la lógica no formal que sustentan las premisas mágicas de don Juan. En este momento crítico, cuando está alcanzando la posición en la que el estado alucinatorio parece real y la experiencia normal una ilusión, Castaneda, quizá sabiamente, pero sin más explicaciones, decide de pronto que ya ha tenido suficiente e interrumpe el análisis.

Entre descripciones de las técnicas para la preparación de drogas y los vívidos relatos de las alucinaciones personales de Castaneda, don Juan es presentado como un místico recitando la jerga universal del Apocalipsis:

— La cosa que hay que aprender es cómo llegar a la ruptura entre los mundos y cómo entrar en el otro mundo. Hay un corte entre los dos mundos, el mundo de los diableros y el mundo de los seres vivos.

Pero es difícil decir hasta qué punto esa es realmente la “filosofía” de don Juan y hasta qué punto es Castaneda (o aún el propio don Juan) reproduciendo el Libro de las Revelaciones. Los indios yaqui han sido, incidentalmente, cristianos católicos a su modo durante varios siglos. Lo que parece inquietante es que si bien es probable que el lector acabe con una fuerte impresión de cómo debe ser don Juan, de hecho, poco o nada se nos ha dicho sobre él. Todo lo que sabemos está relacionado con sus actitudes para con las fuentes de su magia, y aunque parecen bastante coherentes en el marco del libro, carecen de una conexión obvia con la cultura yaqui tal como nos ha sido descrita por otros autores.

La sobrecubierta llama nuestra atención hacia el paralelismo entre las enseñanzas de don Juan y “el Taoísmo, Yoga, Vedanta, y Zen”—las antiguas “vías de liberación”. Pero precisamente ese es el problema:

much alike to be true. Some years ago T. Lobsang Rampa's The Third Eye (1956) created quite a sensation. The book purported to be an autobiographical account by an émigré Tibetan Lama of metaphysical goings on in pre-communist Lhasa. It seemed convincing because it fitted with the reader's expectations. "Rampa" is actually an Englishman, and I doubt if he has ever been within a 1000 miles of the Himalayas. Castaneda's book is certainly not a complete spoof in this sense, but if it had been spoof, it might not have been very different. The patients of psychoanalysts are unreliable witnesses of either the personality or the doctrine of their mentors, and Castaneda is no exception. It seems to me that he has just fitted don Juan into a mold that is ready-made.

Potentially his theme is very big. He is trying to describe a non-logical cosmos in terms which we can accept as constituting a "reality." But somehow, despite the author's sensitivity to the poetic symbolism which is implicit in his often terrifying experiences, the whole business gets reduced to triviality. Perhaps it is simply that the size of the canvas is too small for what it is meant to portray. Or perhaps the sadistic reader feels frustrated because, when it comes to the point, Castaneda does not commit himself to final destruction. We know from Melville what to expect:

"Oh! Ahab," cried Starbuck, "not too late is it, even now, the third day to desist. See! Moby Dick seeks thee not. It is thou, thou, that madly seekest him!"

So we feel let down by Castaneda's modesty and discretion:

I remained in a state of profound distress for several hours. Afterwards don Juan explained my disproportionate reaction as a common occurrence. I said I could not figure out logically what had caused my panic, and he replied that it was not fear of dying, but rather the fear of losing my soul, a fear common among men who do not have unbending intent. That experience was the last of don Juan's teachings. Ever since that time I have refrained from seeking his lessons.

In this area of literary aesthetics the competition is pretty tough.

Edmund R. Leach

занадто схоже, щоб бути правдою. Декілька років тому «Третє око» Т'юзді Лобсанґа Рампи (1956 рік) створило помітну сенсацію. Книжка позиціонувалася як автобіографічна розповідь тібетського лами в еміграції про метафізичні події в докомуністичній Лхасі. Вона видавалася переконливою, бо відповідала очікуванням читачів. «Рампа» насправді є англійцем, і я сумніваюся, чи він колись бував менше ніж за тисячу миль від Гімалаїв. Книжка Кастанеди, напевно, не є повною фальшивкою в такому сенсі, але якби і була фальшивкою, могла б і не дуже відрізнятися. Пацієнти психоаналізу є ненадійними свідками як особистості, так і доктрини своїх наставників, і Кастанеда не є винятком. Мені здається, що він просто вписав дона Хуана в уже готову форму.

Потенційно, його тема дуже велика. Він намагається описати нелогічний космос термінами, котрі ми можемо сприйняти як такі, що створюють «реальність». Але якимось чином, попри чутливість автора до поетичного символізму, який супроводжує його нерідко жахливі досвіди, уся справа зводиться до банальності. Може, це просто тому, що розмір полотна замалий для того, що він намагається зобразити. Або може садистський читач відчуває розпач, бо, коли доходить до діла, Кастанеда не береться за фінальне зруйнування. Ми знаємо з Мелвіла, чого чекати:

"О, Агабе", — вигукнув Старбак, — не запізно ще, навіть зараз, на третій день, припинити. Бачиш! Мобі Дік тебе не шукає. Це ти, ти, божевільно його шукаєш!"

Тож ми почуваємося розчарованими стриманістю й розважливістю Кастанеди:

Я залишався у стані глибокого виснаження декілька годин. Пізніше дон Хуан пояснив мою неспівмірну реакцію як звичне явище. Я сказав, що не можу логічно визначити причину моєї паніки, а він відповів, що то не був страх померти, а радше страх втратити свою душу, страх, поширений серед людей, які не мають непохитного наміру. Той досвід був останнім у моєму навчанні в дона Хуана. З того часу я утримувався від пошуку його уроків.

У цій царині літературної естетики конкуренція доволі потужна.

Едмунд Р. Ліч

es demasiado parecido para ser cierto. Hace algunos años *El tercer ojo* (1956) de T. Lobsang Rampa constituyó toda una sensación. El libro pretendía ser el relato autobiográfico de un lama tibetano emigrado que presumía de metafísico en Lhasa precomunista. Pareció convincente porque se ajustaba a las expectaciones de los lectores. En realidad, "Rampa" es un inglés, y dudo que haya estado alguna vez a menos de mil millas del Himalaya. El libro de Castaneda no es, ciertamente, un completo engaño, pero si hubiese sido un engaño, no sería muy diferente. Los pacientes de los psicoanalistas son testigos poco fidedignos para juzgar la personalidad o la doctrina de sus mentores, y Castaneda no es una excepción. Tengo la impresión de que simplemente ha acomodado a don Juan dentro de un molde prefabricado.

Potencialmente, este es un tema muy amplio. Intenta describir un cosmos ilógico en términos que podemos aceptar como constituyentes de una "realidad". Pero de algún modo, al margen de la sensibilidad del autor hacia el simbolismo poético implícito en sus, a menudo, aterradoras experiencias, toda la cuestión queda reducida a algo trivial. Quizás ocurre, simplemente, que el lienzo es demasiado pequeño para lo que pretende retratar. O quizás, el lector sádico se siente frustrado porque, al llegar el momento, Castaneda no se entrega a su propia destrucción. Por Melville sabemos a qué atenernos:

"Oh! Ahab", gritó Starbuck. "Todavía no es demasiado tarde para desistir, incluso ahora, al tercer día. ¡Mira! Moby Dick no anda detrás tuyo. ¡Eres tú, solo tú, quien obsesivamente andas tras él!".

Por esto nos desilusiona la modestia y discreción de Castaneda:

Permanecí varias horas en un estado de profunda zozobra. Más tarde, don Juan explicó mi reacción desproporcionada como un hecho común. Me declaré incapaz de descubrir lógicamente qué había ocasionado mi pánico, y él repuso que no fue el miedo a morir, sino más bien el miedo a perder el alma, un temor común entre los hombres que no poseen una intención indomable. Esta experiencia fue la última enseñanza de don Juan. Desde entonces me he abstenido de buscar sus lecciones.

En este campo de la estética literaria la competencia es bastante dura.

Edmund Leach

REVIEW BY DAVID F. ABERLE

Man, New Series, Vol. 4, No. 2. (Jun., 1969), pp. 315–316.

Man is currently published by Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.

[*David Friend Aberle (1918–2004) was an American born anthropologist. Aberle was well renowned for his work with the American Southwestern culture of the Navaho.*]

Castaneda provides a dramatic running narrative of his encounter with a Yaqui shaman (so I will term him), to whom he apprenticed himself for a little more than four years. He follows this with a difficult but rewarding formal analysis of don Juan's teachings and outlook, which he has tried to present as it may appear to don Juan, although in a language his teacher might not recognise. The author began by asking don Juan to explain things to him, but yielded in the end to don Juan's pressures that he become his apprentice. The result is not standard anthropology, precisely because Castaneda did not record the views of another as a dispassionate outsider, but became for a time the half-willing subordinate of his master. The apprenticeship was broken off because Castaneda became fearful of the experiences he was having, some through the use of datura, psilocybin, and peyote, but others through the perhaps hypnotic influence of his teacher. Let it be clear that the author was not playing at his apprenticeship. The results would not have been what they were under these circumstances. There may be other documents like this one; I do not know them. Its effect is heightened by the fact that don Juan seems to have spoken poetic and fluent Spanish, to judge by a few short extracts, that Castaneda's native language is Spanish, and that he writes superb English.

РЕЦЕНЗІЯ ДЕВІДА Ф. АБЕРЛІ

«Людина», Нові серії, Том 4, №. 2. (червень 1969 року), стор. 315–316.

«Людина» наразі видається Королівським антропологічним інститутом Великої Британії та Ірландії.

[*Девід Френд Аберлі (1918–2004 рр.) — американський антрополог. Аберлі був добре відомий своєю роботою з культурою Навахо на південному заході США.*]

Кастанеда надає драматичного плину описові своєї зустрічі з шаманом я́кі (так я його називатиму), в якого він учився трохи більше чотирьох років. Він продовжує свій опис складним, але вартим того, формальним аналізом учення дона Хуана та поглядів, котрі він намагався представити так, як їх міг бачити дон Хуан, хоча й мовою, яку його вчитель міг би не розпізнати. Автор почав із прохання до дона Хуана пояснити йому деякі речі, але наприкінці піддався тиску дона Хуана і став його учнем. Результатом є нестандартна антропологія, саме тому, що Кастанеда не записував погляди іншого як безпристрасний сторонній спостерігач, а став на певний час напівдобровільним підлеглим свого наставника. Учнівство перервалося, бо Кастанеду налякали його досвіди, деякі внаслідок використання дурману, псилоцибіну та пейоту, а інші внаслідок можливого гіпнотичного впливу його вчителя. Треба розуміти, що автор не грався в учнівство. Результати не були би такі, якими вони були за цих умов. Може, існують інші подібні документи; мені про них не відомо. Ефект цієї книжки посилює той факт, що дон Хуан, схоже, поетично і добре говорить іспанською, якщо судити з декількох коротких уривків, що рідною мовою Кастанеди є іспанська і що він відмінно пише англійською.

Knowledge is for use, although the seeker after knowledge may not initially know how he wishes to use it. The enemies of acquisition of knowledge are fear, which may stop a man at an early point; clarity, which is a significant stage but leads to the illusion of total knowledge; power, which as an end in itself becomes stultifying; and old age, which leads to fatigue. Knowledge is not a permanent state of affairs but one to be sought after continually, and a man of knowledge should optimally seek it by "travelling on paths that have heart, on any path that may have heart. There I travel, and the only worth-while challenge is to traverse its full length. And there I travel looking, looking, breathlessly." So said don Juan.

Knowledge is to be sought in part through the use of psychedelics, and for don Juan especially through smoking psilocybin. Through these experiences arises self-knowledge, knowledge of ordinary reality and knowledge of "non-ordinary reality" (the world of psychedelic experience), and realisation that the world of ordinary and non-ordinary reality are in some sense one.

This is a poor summary of the teachings. The encounter of apprentice and shaman, however, is a drama over and above what is learned. It is realised in this book in a 'surreal' landscape of shrub and rock, in the bright sun and in darkness, in small huts and on the slopes of mountains. What is not mentioned by Castaneda in analysing this experience, except indirectly, is the constant dialectic between dependence and autonomy: the subordination to shaman and to the ordeal of the plants in the pursuit of self-realisation and autonomy, which was to have led to the author's becoming an independent practitioner. This subordination is, I think, something that few anthropologists are willing to undergo, however immersed they may become in another's cultural world.

The analysis may well be a crucial document in our understanding of the training of shamans. One of its central concerns is what Castaneda calls "special consensus". Using novel terms, he states, approximately, that through discussion of his psychedelic and other peculiar experiences with don Juan and through the latter's interpretation of them, the world of non-reality was given

Знанням треба користуватися, хоча шукач знання може спочатку не знати, як він бажає його використовувати. Ворогами отримання знання є страх, який може зупинити чоловіка на ранішній стадії; ясність, яка є значним етапом, але веде до ілюзії повного знання; сила, що як мета сама по собі призводить до втрати досягнень; і старість, яка призводить до втоми. Знання не є чимось сталим, його треба постійно прагнути, і чоловік знання має оптимально шукати його, "мандруючи стежками із серцем, будь-якою стежкою, що може мати серце. Там я мандрую, і єдиним гідним викликом є пройти усю її довжину. І там я мандрую, дивлячись, дивлячись, затамувавши подих". Так казав дон Хуан.

Знання треба шукати частково шляхом використання психоделіків, і для дона Хуана особливо шляхом паління псилоцибіну. Завдяки таким досвідам виникає знання себе, знання звичайної реальності і знання «незвичайної реальності» (світ психоделічних досвідів), й осягнення того, що світ звичайної та незвичайної реальності є в певному сенсі єдиним.

Це слабке узагальнення вчення. Зустріч учня й шамана, однак, є драмою більшою і вищою, ніж те, що вивчається. Вона реалізована в цій книжці в «сюрреалістичному» ландшафті кущів та скель, на яскравому сонці і в пітьмі, в маленьких халупах і на гірських схилах. Чого Кастанеда не згадує в аналізі цього досвіду, окрім як непрямо, так це постійну діалектику між залежністю та автономністю: підпорядкованість шаманові та суворе випробування рослинами в пошуку самореалізації та автономії, яка б мала привести до перетворення автора на незалежного практикувальника. На мою думку, це підпорядкування є чимось таким, чого бажає зазнати мало хто з антропологів, хоч би як вони були занурені в культурний світ іншого.

Аналіз може цілком бути ключовим документом у нашому розумінні шаманського навчання. Однією з його головних тем є те, що Кастанеда називає «особливим консенсусом». Із використанням новітньої термінології він стверджує, приблизно, що шляхом обговорення свого психоделічного та інших незвичайних досвідів із доном Хуаном та завдяки їх інтерпретації ним,

a special validity. He was given little guidance as to what to expect on each occasion, but the experiences, which don Juan pushed him hard to recall in greater detail than he could initially provide, were finally explained to him in the context of his quest for knowledge. Thus his world of private experience and that of the shaman's were intertwined in a set of common understandings. For the rest of this analysis, the reader is referred to the source.

One could, of course, wish that this were another kind of book: that the material were set in a context of Yaqui and northern Mexican shamanism, that we knew far more about don Juan than his age and Yaqui origins (indeed nothing recognisable as specifically Yaqui is mentioned), that we knew far more about the author, that we knew the details of the peyote ritual he went through—whether it was standard Plains, or one of the northern Mexican forms that have not been very fully described to date, and so on. We must take it for what it is, a sensitive, dramatic, beautifully written narrative with what seems to be a novel and important method of analysis of the outlook of the author's mentor.

David F. Aberle

світові не-реальності була надана особлива валідність, підтвердження його справжності. Він не знав напевне, чого очікувати в кожному випадку, але досвіди, які дон Хуан наполегливо вимагав його пригадати детальніше, ніж він спочатку був здатен, зрештою були пояснені йому в контексті його пошуку знання. Тож його світ особистого досвіду й світ шамана поєдналися в певному спільному розумінні. Що стосується решти цього аналізу, читач відсилається до джерела.

Можна, звісно, бажати, щоб книжка була іншою: щоб матеріал був організований у контексті шаманізму я́кі та північно-мексиканського шаманізму в цілому, щоб ми дізналися набагато більше про дона Хуана, ніж його вік та якійське походження (справді, не згадується нічого впізнаваного як специфічне для я́кі), щоб ми дізналися набагато більше про автора, щоб ми дізналися деталі пейотного ритуалу, який він пройшов, — чи він був типовий для Рівнин, чи це одна з північно-мексиканських форм, що досі не були повністю описані тощо. Ми мусимо сприймати її такою, якою вона є: чуттєва, драматична, чудово написана оповідь із тим, що видається новаторським і важливим методом аналізу світогляду авторового наставника.

Девід Ф. Аберлі

PEYOTE EFFECTS OUTLINED

REVIEW BY EDITHA L. WATSON

The Gallup Independent (Gallup, New Mexico), Sep 6, 1969

[*Editha Latta Watson (1892–1975) studied anthropology at the University of Colorado-Boulder. In 1974, Watson was awarded an Honorary Doctorate of Navajo Humane Philosophies by the Navajo Community College. She was also working on a book on Navajo Sacred Places*.]

This book is being read on many university campuses. It is an account of the experiences of a young anthropologist trying Peyote, datura, and mushrooms under the tutelage of an old Yaqui Indian.

ОКРЕСЛЕНІ ЕФЕКТИ ПЕЙОТУ

РЕЦЕНЗІЯ ЕДІТИ Л. ВАТСОН

«Галлеп Індепендент» (Галлеп, Нью-Мексико), 6 вересня 1969 р.

[*Едіта Латта Ватсон (1892–1975 рр.) вивчала антропологію в університеті Колорадо-Боулдер. У 1974 році їй було присуджене звання почесного доктора гуманної філософії навахо. Вона також працювала над книжкою про священні місця навахо*.]

Цю книжку читають у багатьох університетських кампусах. Вона оповідає про досвіди молодого антрополога, який пробує пейот, дурман і гриби під наставництвом старого індіанця я́кі.

Part One: The Teachings, is absorbingly interesting and hard to lay aside until thoroughly read. The importance given to little things and little actions; the strange and often terrifying episodes, told in the simplest manner, draw the reader along, wondering what will occur next.

The keynote of the book is a quotation from don Juan himself: “For me there is only the traveling on paths that have heart, on any path that may have heart. There I travel, and the only worthwhile challenge is to traverse its full length. And there I travel looking, looking, breathlessly.”

Through five years of don Juan’s teachings the young man studied and experimented, and the events he recounts are strange, bizarre, yet interesting.

He attempts a structural analysis in the second part of the book that brings the reader back to reality with a hard thump. It is dull, it is dry, and it seems unnecessary,

One gets the impression that the writer felt it necessary to analyze his account for a master’s thesis, or perhaps simply to show that he could work out such a detailed analysis.

Since he didn’t follow through with the experiments he started, and did not “traverse the full length” of the road on which he started, it would seem, at least to this reviewer, that he might have left it to the reader to analyze the meaning of the teachings in personal terms rather than pedantically point out each fact.

He uses the word “pragmatic” constantly. Surely a good book of synonyms would have suggested some other word or phrase equally as descriptive. But this is a small point.

The book is interesting, unusual, and easily read through the important first section.

What the author actually derived from his experiences, and why he dropped don Juan’s teachings, never to return to them, are questions left unanswered.

Editha L. Watson

Перша частина, «Учення», є надзвичайно цікава й захоплива, її важко відкласти вбік до повного прочитання. Значення, що надається дрібним деталям і діям, дивні й нерідко жахаючі епізоди, розказані в найбільш безхитрісний спосіб, притягують читача, якому цікаво, що станеться далі.

Провідною ідеєю книжки є слова самого дона Хуана: “Для мене існує лише мандрівка стежками, які мають серце, будь-якою стежкою, що може мати серце. Я мандрую нею, і єдиний достойний виклик — пройти її від початку до кінця. І я йду, і дивлюся, дивлюся, затамувавши подих”.

Протягом п’яти років наставлянь дона Хуана цей молодик учився й експериментував, і події, про які він оповідає, є дивні, химерні, але цікаві.

У другій частині книжки він робить спробу структурного аналізу, який важким ударом знову повертає читача до реальності. Цей аналіз нудний, сухий і здається непотрібним.

Складається враження, що автор вважав за необхідне проаналізувати свою оповідь для магістерської дисертації або, можливо, просто щоб показати, що він може зробити такий детальний аналіз.

Оскільки він не довів до кінця розпочаті ним експерименти й не «пройшов усю довжину» щляху, на який став, Кастанеда міг би залишити самому читачеві аналізування змісту повчань дона Хуана з особистого погляду, ніж педантично відзначати кожний окремий факт — принаймні, так здається авторові цієї рецензії.

Він постійно вживає слово «прагматичний». Напевно, добрий словник синонімів запропонував би якесь інше слово чи словосполучення з еквівалентним значенням. Але то є несуттєвий момент.

Ця книжка цікава, незвична й легко читається у важливій першій частині.

Що автор насправді здобув зі своїх досвідів і чому він покинув учення дона Хуана, щоб ніколи не повертатись до них, є питаннями, які залишаються без відповіді.

Едіта Л. Ватсон

BRIEF REVIEW BY HORACIO FABREGA, JR.

Biennial Review of Anthropology, Stanford University Press, Vol. 7, 1971, p.184 (in the *Medical Anthropology* article)

Employing a unique research plan, Carlos Castaneda (1968) studied under a Yaqui shaman, or man of knowledge, in an attempt to understand the implicit rules that govern the actions of the curer in that culture. The book is presented as an essay in which the author, largely unknowing, is guided through a series of learning experiences under the tutelage of the shaman. The essay, or 'data,' is reported as it is given, thus adopting an emic perspective. The rules that are extracted are presented from the perspective of the outside observer, from the etic perspective. It is thus an interesting combination of perspectives in anthropological research.

Horacio Fabrega, Jr.
Michigan State University

КОРОТКА РЕЦЕНЗІЯ ГОРАСІО ФАБРЕГИ, ДЖ.

«Дворічний огляд антропології» видавництва Стенфордського університету, том 7, 1971 р., с. 184 (у статті «Медична антропологія»)

Застосовуючи унікальний план досліджень, Карлос Кастанеда (1968 р.) навчався у шамана я́кі, або чоловіка знання, намагаючись зрозуміти імпліцитні правила, що керують діями цілителя в тій культурі. Книжку подано як дослідження, в якому автора, практично необізнаного, проводять через низку повчальних досвідів під опікою шамана. Цей дослід, або «дані», повідомляються в тому вигляді, в якому вони надаються, набуваючи таким чином емічної перспективи. Виснувані правила подаються з погляду зовнішнього спостерігача, з етичної перспективи. Отже, це є цікаве поєднання двох перспектив в антропологічному дослідженні.

Горасіо Фабрега-молодший,
Університет штату Мічиган

BRIEF REVIEW BY AGEHANANDA BHARATI

Biennial Review of Anthropology, Stanford University Press, Vol. 7, 1971, p. 261 (in the article "Anthropological Approaches to the Study of Religion: Ritual and Belief Systems")

Castaneda's *Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge* (1968) is one of the rare books written by anthropologists to reach a large lay audience; I have even seen it prominently displayed on airport and bus station newsstands. Anthropologists who have not read it should do so after first reading Spicer's review (1969). This book is not about a Yaqui, nor is the wisdom experienced and the wisdom shared Yaqui wisdom. Yet wisdom it is—the book belongs to the late Allen Coult's realm of "psychedelic anthropology." The things Castaneda saw are important, humanly relevant things; that they are of doubtful significance anthropologically is a minor matter. Don Juan is a Yaqui much the way Lama Lobsang Rampa is a Tibetan—but whereas *The Third Eye* is a well-written hoax, *Don Juan* is a well-written psychedelic report.

Agehananda Bharati
Syracuse University

КОРОТКА РЕЦЕНЗІЯ АҐЕГАНАНДИ БГАРАТІ

«Дворічний огляд антропології» видавництва Стенфордського університету, том 7, 1971 р., с. 261 (у статті «Антропологічні підходи до вивчення релігії: системи ритуалів і вірувань»)

Кастанедове «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» (1968 р.) — це одна з рідкісних написаних антропологами книжок, що завоювали широку аудиторію. Я навіть бачив її виставленою на помітному місці в газетних кіосках в аеропортах та автовокзалах. Антропологам, котрі її ще не читали, варто зробити це після ознайомлення з рецензією Спайсера (1969 р.). Ця книжка не про я́кі, а досвідчена і повідомлена в ній мудрість не є якійською мудрістю. І все ж вона мудра — книжка належить до царини «психоделічної антропології» покійного Аллена Коулта. Те, що побачив Кастанеда, — це важливі, актуальні для людей речі; те, що їхнє антропологічне значення ставиться під сумнів, є другорядним питанням. Дон Хуан майже такий самий я́кі, як Лама Лобсанг Рампа тибетець, але якщо «Третє око» є добре написаною містифікацією, «Дон Хуан» — це добре написаний психоделічний звіт.

Аґегананда Бгараті
Сірак'юський Університет

REVIEW BY JAMES M. HENSLIN

Journal of Contemporary Ethnography, October 1, 1972, pp. 323–324

[*James M. Henslin (born 1937) is an American historian and sociologist.*]

Don Juan was a Sonora Indian in his seventies. He was also a *brujo*, a sorcerer. Castaneda, a graduate student of anthropology, became his apprentice, attempting to follow the extremely difficult and sometimes dangerous road that leads to becoming "a man of knowledge." Hallucinogenic drugs are essential to this process, but one cannot lightly embark on this journey. First comes arduous preparation under the direction of one who has both travelled this way before and who understands the meaning of the experiences. Then come the drug experiences themselves, which are serious and risky learning events. The teacher, who has already apprehended knowledge from this other world, guides the interpretation of these experiences, placing them within a larger context of knowledge.

Drugs are used to explore and apprehend a world coexisting with our everyday world but which our ordinary experiences in life and conceptualizations of those experiences prevent us from knowing. To be "a man of knowledge" means to know this extraordinary world, to communicate with it, and to apply these experiences. In order to become a man of knowledge, one must enter "states of nonordinary reality," this other world existing side by side with our everyday world. Experiencing states of nonordinary reality can be elucidative, but it can also be terrifying, as Castaneda found out. It was fear of this nonordinary world which ultimately defeated the apprenticeship and prevented Castaneda from seeking further knowledge and becoming a sorcerer.

In the introduction to his book, Castaneda presents a refreshingly honest report of fieldwork problems, especially those centering around classifying ethnographic data. He deals with a problem we too frequently gloss over, the distortion and perhaps even the destruction of the

РЕЦЕНЗІЯ ДЖЕЙМСА М. ГЕНСЛІНА

«Журнал сучасної етнографії», 1 жовтня 1972 р., стор. 323–324

[*Джеймс М. Генслін (народився в 1937 році) — американський історик і соціолог.*]

Дон Хуан був індіанцем із Сонори у віці понад сімдесят років. Він також був *brujo*, мольфаром. Кастанеда, аспірант-антрополог, став його учнем, спробувавши йти надзвичайно важким та подеколи небезпечним шляхом, що веде до перетворення на «чоловіка знання». Галюциногенні наркотики важливі в цьому процесі, але не можна легковажно ставати на цей шлях. Спершу проходить напружена підготовка під керівництвом того, хто вже йшов цим шляхом раніше і вже розуміє значення досвідів. Тоді настає черга самих наркотичних досвідів, що є серйозними та ризикованими подіями в навчанні. Вчитель, який вже осягнув знання з цього іншого світу, скеровує інтерпретацію тих досвідів, розміщуючи їх у ширшому контексті знання.

Наркотики застосовують для дослідження та осягнення світу, що співіснує з нашим повсякденним світом, але від знання про який нас утримують наші звичайні досвіди в житті й наші концептуалізації тих досвідів. Бути «чоловіком знання» означає знати цей надзвичайний світ, контактувати з ним і застосовувати такі досвіди. Щоб стати чоловіком знання, треба входити до «станів незвичайної реальності», до цього іншого світу, що існує поруч із нашим повсякденним світом. Досвід станів незвичайної реальності може бути просвітлювальним, але також може жахати, як про те дізнався Кастанеда. То був страх цього незвичайного світу, який, зрештою, завдав поразки учнівству й не дав Кастанеді шукати подальшого знання та перетворитися на мольфара.

У вступі до своєї книжки Кастанеда надає освіжливо відвертий опис проблем польової роботи, особливо тих, що скупчуються навколо класифікації етнографічних даних. Він має справу із проблемою, яку ми занадто часто замовчуємо, щодо викривлення та, може, навіть зруйнування

world studied when, in analyzing that world one must place it into classificatory schemata. Distortion results even when those schemata are themselves derived from the data. Castaneda does not merely experience hallucinations. Rather, he enters drug-induced experiences under the direct tutelage of a man of knowledge for the express purpose of learning this new world. Castaneda found that his own classificatory categories were inadequate for rendering this world and concluded that he must immerse himself into the world in order to discover its own internal logic. This he does. And the book is a delightful recounting of his adventure-fieldwork.

James M. Henslin
Southern Illinois University
(Edwardsville)

досліджуваного світу, коли при аналізі такого світу ми мусимо втиснути його до класифікаційної схеми. Викривлення має місце, навіть коли такі схеми самі по собі базуються на отриманих даних. Кастанеда не просто має галюцинаторний досвід. Радше, він входить до наркотичних досвідів під прямим наставництвом чоловіка знання з чіткою метою вивчення цього нового світу. Кастанеда з'ясував, що його власні класифікаційні категорії нездатні тлумачити цей світ, і дійшов висновку, що він мусить занурити себе в цей світ, щоб віднайти його внутрішню логіку. Саме це він і робить. А книжка є чарівним описом його пригодницької польової роботи.

Джеймс М. Генслін
Університет Південного Іллінойсу
(Едвардсвіль)

BOOKS AT BRASWELL

BRIEF REVIEW BY PATTIE LAMBERT

Rocky Mount Telegram (Rocky Mount, North Carolina), Aug 17, 1975

(Books listed here are available from Braswell Memorial Library.)

[...] Readers who have not yet encountered Carlos Castaneda's works should begin with "The Teachings of Don Juan," the first volume in the trilogy which includes "A Separate Reality" and "Journey to Ixtlan." "The Teachings of Don Juan" brings to the reader that elusive, magical and perplexing person of don Juan, the sorcerer whose apprentice Castaneda becomes. This book is a glimpse of a new way of spiritual knowledge, comparable in its complexity, its subtle perceptions of human nature, its pragmatic system of ethics, to the great religions of the East—et rooted in the forgotten culture of our own continent.

Pattie Lambert

КНИЖКИ У БРАЗВЕЛІ

КОРОТКА РЕЦЕНЗІЯ ПЕТТІ ЛЕМБЕРТ

«Рокі-Маунт Телеграм» (Рокі-Маунт, Північна Кароліна), 17 серпня 1975 р.

(Перелічені тут книжки є в наявності в Бразвельській Меморіальній бібліотеці)

[...] Читачам, які ще не стикалися з працями Карлоса Кастанеди, варто почати з «Учення дона Хуана», першого тому трилогії, що включає «Окрему реальність» і «Подорож до Істлану». «Учення дона Хуана» презентує читачеві невловиму, магічну й бентежну постать дона Хуана, мольфара, чиїм учнем стає Кастанеда. Ця книжка є проблиском нового шляху духовного знання, порівнянного за своєю складністю, своїм тонким сприйняттям людської природи, своєю прагматичною системою моральних принципів із великими релігіями Сходу та іншими, що коріняться в забутій культурі нашого власного континенту.

Петті Лемберт

REVIEW BY PSYCHEDELIC PRESS UK

[By *PsyPressUK* contributors. Published December 4, 2008.]

Every so often a book comes along that has the power to divide people, not because it has gone out of its way to be contentious, but because the prose itself has such a powerful effect on those who read it. Carlos Castaneda's first book *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge* was originally published in 1968 by the University of California Press, and is one such example.

Before I explore the book in regard to its place within the vaults of psychedelic literature I will outline some history, and some of the controversy, surrounding it. The reason for this is not to re-open old debates (of which there are many that are voluminously written about elsewhere) but to lay the foundations to a new examination of the text.

Written as part of his university education the book proposes that it is a work of anthropology; indeed this is indicated in the title—the Yaqui are a Native American tribe originally from the Sonoran Desert in what is now Arizona. The premise of the book is a series of conversations between Carlos and a Yaqui called don Juan Matus; where, on the one hand, Carlos is trying to learn about the customs of the Yaqui and, on the other, don Juan is teaching Carlos to become a "man of knowledge".

Although originally it was taken by the academic community to be an important work, a series of rebuffs by academics, including Richard De Mille, ended six years of popular acceptance and the question of its authenticity thrust it, seemingly, from the academic to the esoteric. Defenders of the book now regard it as an important spiritual work and it has been cited as one of the key texts for the New Age movement.

Heated argument over the book continues today but I believe any serious examination has been over-shadowed by the anthropological question mark; which Carlos Castaneda caused himself. So, leaving aside the academic question mark and the spiritual development of Nagualism (developed in later books in the series) I'd

РЕЦЕНЗІЯ «САЙКОДЕЛІК ПРЕСС Ю. КЕЙ.»

[Від дописувачів «Сай.Прес.Ю.Кей». Опубліковано 4 грудня 2008 року.]

Час від часу виходить книжка, яка має силу розділяти людей, не тому, що вона виявилася суперечливою, а тому, що цей твір сам по собі має настільки потужний вплив на читачів. Перша книжка Карлоса Кастанеди «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» була вперше опублікована в 1968 році видавництвом Каліфорнійського університету, і вона є прикладом такого випадку.

До того як я досліджуватиму цю книжку на предмет її місця в межах психоделічної літератури, я окреслю дещо стосовно історії та суперечливості, що її оточує. Приводом для цього є не поновлення старих дискусій (яких багато в об'ємних текстах усюди), але закладення підвалин для нового вивчення тексту.

Написана як частина його університетської освіти, книжка сповіщає, що вона є антропологічною працею; це справді зазначено в її назві (я́кі є тубільним американським племенем, що походить із пустелі Сонора, розташованої там, де зараз Аризона). Базисом книжки є серія розмов між Карлосом та індіанцем я́кі на ім'я дон Хуан Матус; у яких, з одного боку, Карлос намагається дізнатися про звички я́кі та, з іншого — дон Хуан вчить Карлоса, як стати «чоловіком знання».

Хоча спочатку академічна спільнота сприйняла її як важливу роботу, серія спростувань науковцями, зокрема Річарда де Мілля, завершили шість років схвального сприйняття, і питання автентичності цієї праці виштовхнуло її, вочевидь, з академічної до езотеричної царини. Захисники книжки тепер вважають її важливою духовною роботою і називають її одним із ключових текстів для руху Нью-Ейдж.

Гарячі дискусії щодо книжки точаться й сьогодні, але я вважаю, що будь-яке серйозне вивчення було затьмарене антропологічним знаком запитання, що його Карлос Кастанеда сам і спричинив. Тож полишаючи осторонь академічний знак запитання та духовний розвиток Наґвалізму (опрацьований у подальших томах серії),

like to look at the book as a piece of psychedelic philosophy. This means ignoring the second half of the book, which is Castaneda's attempt at academic appraisal and examining the first section; the first person narrative of his learning. What makes this text psychedelic literature?

The first person narrative gives us the psychonaut, the sailor of the mind, whose position in psychedelic literature is tantamount to a changing and developing perspective. This is often attributed to a "realization" but it isn't necessarily always the case; a shift in perspective can be gradual and it always shows great merit by the author if they can manage to portray this subtly in their text. Carlos' development in his first book is from objective, questioning academic into becoming more "subjectively questioning"; of himself and the world he finds himself in.

Don Juan uses the very familiar psychedelic technique of psychotropic drug use; in this case peyote and mushrooms. Initially (it subsequently changes in later books that I shall review later) their use is in order to "re-open" Carlos' eyes. Although he begins by merely "investigating" the use of peyote by Yaqui Native Americans, by using the substances himself he has the academic objective suddenly thrust into the background as he tries to make sense of his own personal understandings of them. His attempts, while fictionalised, have greatly influenced anthropological techniques.

The book flip-flops from objective to subjective and back again the whole way through and is the central driving force behind the narrative. You cannot have psychedelic literature without the psychonaut character and it is this, not the factual experience, which makes it psy-lit. I'm going to refrain from expanding the intricacies of the psy-philosophy because they become illuminated more clearly in later books from Castaneda.

Ideally then, do not read *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge* as anthropology and do not let the clever use of language fool you into a false belief about the workings in the process of becoming "a man of

я хотів би подивитись на цю книжку як на зразок психоделічної філософії. Це означає ігнорування другої її частини, яка є спробою Кастанеди академічно оцінити й вивчити першу частину, розповідь від першої особи про його навчання. Що саме робить цей текст психоделічною літературою?

Розповідь від першої особи надає нам психонавта, моряка розуму, чия позиція в психоделічній літературі рівноцінна точці зору, яка змінюється та розвивається. Це часто пояснюють «усвідомленням», але то не обов'язково завжди так; зміщення перспективи може бути поступовим, та це завжди є заслугою автора, якщо той здатен делікатно відобразити таке в своєму тексті. Розвиток Карлоса в його першій книжці йде від об'єктивного, допитливого науковця до перетворення на більш «суб'єктивно допитливого» — щодо себе та щодо світу, в якому він себе знаходить.

Дон Хуан використовує дуже знайому психоделічну техніку застосування психотропних препаратів; у цьому випадку — пейоту і грибів. Спочатку (надалі це зміниться в пізніших книжках, які я огляну згодом) їх використання має на меті «наново розплющити» очі Карлоса. Хоча він починає з простого «дослідження» використання пейоту корінними американцями народу я́кі, застосовуючи ці речовини сам, він несподівано відштовхує науковий об'єктивізм на периферію, коли намагається розібратися у своєму власному особистому їх розумінні. Його спроби, хоча й белетризовані, значно вплинули на антропологічні методи.

Книжка весь час перестрибує від об'єктивного до суб'єктивного й назад, і то є головною рушійною силою розповіді. Не можна мати психоделічну літературу без героя-психонавта, і саме це, а не фактичний досвід, робить літературу психоделічною. Я намагатимусь утриматися від розширення хитросплетінь пси-філософії, бо вони ясніше висвітлюються в подальших книжках Кастанеди.

Тож в ідеалі не читайте «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» як антропологію і не дозволяйте хитрому використанню мови ввести вас в оману фальшивим віруванням щодо того, як працює процес перетворення на «чоловіка

knowledge". Instead, look to the psychedelic theme, which in its simplest form expounds the virtue of leaving your safe, known perspective and entering into a dialogue about life from a new point-of-view. This is what Carlos Castaneda does that is so brilliant and with the benefit of hindsight one can see that the deeper philosophy is more attuned to being a statement on the human condition than a belief system.

Psychedelic Book Reviews

знання». Натомість дивіться на психоделічну тематику, яка в її найпростішій формі розкриває користь полишення ваших безпечних відомих поглядів і входження в діалог про життя з нової точки зору. Це саме те, що видатним чином робить Карлос Кастанеда, і завдяки такому погляду можна побачити, що глибша філософія більш пристосована для слугування констатацією людського стану, ніж система вірувань.

Сайкоделік Бук Рів'юз

BRIEF REVIEW BY BRIAN PATTERSON on *Amazon.com* website (approx. 2010s)

Carlos Castaneda's intelligence shines through as clearly in his updated commentary in the 30th anniversary edition of *The Teachings of Don Juan* as it does in his original story. It is impossible to encapsulate what Castaneda has achieved with his first book about the teachings of the enigmatic don Juan Matus, a Yaqui Indian sorcerer who shared his ancient knowledge with Castaneda. The academic character of *The Teachings of Don Juan* is evident in Castaneda's in-depth analysis (and sometimes overanalysis) of his experiences with don Juan, and readers who lack an interest in anthropological analysis may find this section a bit tedious. However, Castaneda's journal accounts flow effortlessly, the current carrying us through his conversations with don Juan and opening doors to an astounding realm outside the bounds of everyday life. The phrases "life changing" and "earth shattering" come to mind, and perhaps these are just metaphors, but what Castaneda offered in the 1960s is still for many an entirely new perception of reality.

Brian Patterson

Columnist & Media Critic

КОРОТКА РЕЦЕНЗІЯ БРАЯНА ПЕТТЕРСОНА на інтернет-сайті *Amazon.com* (прибл. 2010 рр.)

Інтелект Карлоса Кастанеди сяє так само явно в його оновленому коментарі до видання на тридцяту річницю «Вчення дона Хуана», як і в його первісній історії. Неможливо стисло викласти те, чого досяг Кастанеда своєю першою книжкою про учення загадкового дона Хуана Матуса, мольфара з індіанського народу я́кі, котрий поділився своїм древнім знанням із Кастанедою. Академічний характер «Учення дона Хуана» є очевидним у ретельному (і подекуди надмірному) аналізі Кастанедою своїх досвідів із доном Хуаном, і читачі, яким бракує зацікавленості в антропологічному аналізі, можуть вважати цю частину дещо нудною. Однак оповіді-репортажі Кастанеди линуть без зусиль, і потік несе нас крізь його розмови з доном Хуаном та відчиняє двері до приголомшливої сфери поза межами повсякденного життя. На думку спадають фрази на кшталт "змінює життя" і "повністю вибиває ґрунт з-під ніг". Можливо, це лише метафори, але те, що запропонував Кастанеда в 1960-ті роки, і досі для багатьох є цілковито новим сприйняттям реальності.

Браян Петтерсон,

оглядач і автор критичних статей у ЗМІ

DEFINING REALITY

REVIEW BY DAVID BEN EFRAIM

Quick Book Reviews, February 18, 2014.

[*David ben Efraim is a Canadian blogger and prolific reviews writer at* Quick Book Reviews blogspot.com *defined as "a collection of book reviews written by literature lovers"*.]

We read plenty of books throughout our lifetimes, and sadly, most of them end up being forgettable, with only the titles being retained by our minds.

However, very rarely, we end up stumbling on a piece of writing that touches us to the very core, challenging our perceptions of the world and making us rethink about what is in front of our very eyes. For me, *The Teachings of Don Juan* by Carlos Castaneda is such a book.

Before discussing the book in itself though, I feel the need to address the criticism aimed at Castaneda, with many claiming that his accounts are nothing but pure fiction.

First off, there is no conclusive evidence that it was all a lie; there are conjectures about and pieces of information from his books which can be developed into the conclusions one wants, but once again, no definitive evidence exists.

Second of all, I believe there is far too much focus on whether or not Castaneda's accounts took place; the ideas, beliefs and conclusions that can be taken away from them are far more important.

ВИЗНАЧАЮЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

РЕЦЕНЗІЯ ДЕВІДА БЕН ЕФРАЇМА

«Швидкі огляди книжок», 18 лютого 2014 року.

[*Девід бен Ефраїм — канадський блогер і плідний автор рецензій в інтернет-журналі* Quick Book Reviews blogspot.com, *визначеному як "колекція книжкових оглядів, написаних людьми, що закохані в літературу"*.]

Ми читаємо багато книжок у своєму житті, і сумним фактом є те, що більшість із них зрештою забуваються й лише їхні назви втримуються нашим розумом.

Проте, дуже зрідка, ми все ж натрапляємо на твір, який зачіпає нас до самої глибини, кидає виклик нашому сприйняттю світу й змушує переосмислити те, що в нас перед самими нашими очима. Для мене «Учення дона Хуана» Карлоса Кастанеди є саме такою книжкою.

Однак перед обговоренням власне самої книжки я відчуваю потребу звернути увагу на критику, спрямовану на Кастанеду, де багато хто стверджує, що його оповіді є ніщо інше, як чиста белетристика.

По-перше, немає жодних переконливих доказів, що вони є обманом; є припущення й шматки інформації з його книжок, які можна розвинути в такі висновки, які ви хочете, але знову ж, не існує ніяких остаточних доказів.

По-друге, я вважаю, що занадто багато фокусуються на тому, чи відбувалися насправді речі, описані в книжках Кастанеди; ідеї, переконання й висновки, які можна з них винести, є набагато важливіші.

After all, even works of pure fiction can easily hold ideas pertaining to the real world, ideas that make us think about real life.

Finally, I think that the furious knee-jerk rejection some people exhibit upon hearing Castaneda's name is due to a number of things, but most importantly, the reader's expectations and the limits of language.

The experiences described in this book are truly otherworldly and pertain very little to the reality you and I have been taught to live in; to describe them as they truly were would be impossible, and their interpretation rests on the individual. One must truly have an open mind to benefit from reading this book.

In any case, *The Teachings of Don Juan* follows the author, Castaneda, as he undertakes a quest to learn more about the Peyote plant, a highly hallucinogenic cactus. His search begins with his introduction to a Yaqui shaman, don Juan, who ends up taking Carlos under his wing as his apprentice.

The book presents multiple accounts of events which took place over the course of the many years don Juan and Castaneda spent together, and most of them either describe concrete experiences or present to us philosophies.

Once again, there is debate over whether or not these things happened, but I would urge readers to focus on the ideas themselves rather the fiction versus non-fiction debate.

All in all, it would probably take me multiple essays to fully discuss the teachings in the book and my impressions of it, but I will do the best I can with the little space I have. Most of the teachings deal with the subject of one's reality, manipulating fate, and becoming a “man of knowledge”.

Зрештою, навіть суто художні твори легко можуть містити ідеї, що стосуються реального світу, ідеї, які змушують нас думати про реальне життя.

Кінець кінцем, я думаю, що несамовите рефлекторне неприйняття, що його демонструють деякі люди, почувши ім'я Кастанеди, стається внаслідок багатьох речей, але найважливіше — через читацькі очікування та обмеження мови.

Досвіди, описані в цій книжці, справді стосуються іншого світу й дуже мало дотичні до реальності, в якій вас і мене навчили жити; описати їх такими, якими вони були насправді, неможливо, а їх інтерпретація суто індивідуальна. Треба мати по-справжньому відкритий розум, щоб дістати користь від прочитання цієї книжки.

У будь-якому випадку «Вчення дона Хуана» слідує за автором, Кастанедою, під час його спроби дізнатися більше про рослину пейот, потужний галюциногенний кактус. Його пошук починається зі знайомства із шаманом я́кі, доном Хуаном, котрий зрештою бере Карлоса під своє крило як учня.

Книжка надає багато описів подій, що мали місце протягом багатьох років, які дон Хуан і Кастанеда провели разом, і більшість із них або відображають конкретні досвіди, або подають нам філософські концепції.

Знову ж, ведуться дискусії щодо того, чи ці речі справді відбувалися, але я закликав би читачів сфокусуватися радше на самих ідеях, ніж на дискусії про художню чи наукову природу цієї роботи.

У цілому, мені б, мабуть, знадобилося багато дописів, щоб повністю обговорити вчення в книжці та мої враження від неї, але я зроблю все, що зможу в тих маленьких межах, які маю. Більшість із повчань дона Хуана стосуються реальності окремого індивідуума, маніпулювання долею і ставання «чоловіком знання».

In this first book it feels as if don Juan is introducing Carlos to his reality, plunging him into it on numerous occasions head-first. The lessons learned here certainly carry a lot of weight, even if the whole thing is fictionalized; if one takes them to heart, it will certainly set him or her on a different path than they are now.

It is very complicated to convey what the book teaches in its entirety, especially seeing as how it is only the first one.

If you are looking for books which explore the ultimate questions (what is reality, what it means to be illuminated, how to seek knowledge, how to guide one's fate) of this life, then this will be the beginning of a grandiose journey.

However, to benefit from these teachings, it is of utmost importance that you clear your mind (or at least suspend) of any preconceived notions of what reality is, what is possible and what isn't; the first step to attaining knowledge is allowing yourself to travel towards it.

David ben Efraim
Montreal, Quebec

У цій першій книжці відчувається, ніби дон Хуан знайомить Карлоса зі своєю реальністю, багато разів стрімко закидаючи його в неї. Вивчені так уроки дійсно мають велику вагу, навіть якщо їхній опис загалом белетризований; якщо хтось прийме їх близько до серця, це напевно скерує його на стежку, відмінну від тієї, де він є зараз.

Надзвичайно складно передати, чого вся ця книжка вчить у цілому, особливо знаючи, що вона є лише першою книжкою в серії.

Якщо ви шукаєте книжки, які досліджують найвищі питання цього життя (що таке реальність, що значить бути просвітленим, як шукати знання, як скеровувати власну долю), тоді вона стане початком грандіозної подорожі.

Однак, щоб дістати користь від цих повчань, надважливо очистити свій розум або принаймні призупинити всі заздалегідь сформовані уявлення про те, чим є реальність, що можливе, а що ні. Перший крок до отримання знання — дозволити собі мандрувати до нього.

Девід бен Ефраїм
Монреаль, Квебек

OTHER CRITICISM | ІНША КРИТИКА | OTRAS CRÍTICAS

MASTERPIECES OF LATINO LITERATURE

Edited by Frank N. Magill

HarperCollins Publishers, 1994, pp. 570–74

THE TEACHINGS OF DON JUAN: A YAQUI WAY OF KNOWLEDGE

Author: Carlos Castaneda (1925–)
Type of work: Anthropology
Time of work: 1961–1965
Locale: The southwestern United States and northern Mexico
First published: 1968

Principal Personages

Carlos Castaneda, a graduate student in anthropology at the University of California, Los Angeles, who is collecting information on medicinal plants used by the Indians of the Southwest. On one of his research trips, he is waiting in a border town for a Greyhound bus with a friend, who points out a white-haired Indian man to him and tells him that he is very knowledgeable about plants. This person is don Juan Matus, a Yaqui sorcerer and a practitioner of an ancient system of knowledge.

This meeting between Carlos Castaneda and don Juan moves from a case study between an anthropological observer and a practitioner into a relationship between teacher and apprentice. Don Juan tells Castaneda that he possesses knowledge taught by his teacher or "benefactor." Moreover, he informs Castaneda that he has chosen him as an apprentice to learn this knowledge.

ШЕДЕВРИ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Під редакцією Френка Н. Мегілла

Вид-во «Гарпер-Коллінс», 1994 р., с. 570–74

«УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА: ШЛЯХ ЗНАННЯ ІНДІАНЦІВ Я́КІ»

Автор: Карлос Кастанеда (1925–)
Тип роботи: антропологія
Період роботи: 1961–1965 рр.
Регіон: південний захід США та північна Мексика
Перша публікація: 1968 р.

Головні дійові особи

Карлос Кастанеда, аспірант-антрополог Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі, який збирає інформацію про лікарські рослини, використовувані індіанцями Південного Заходу. Під час однієї зі своїх дослідницьких поїздок він чекає у прикордонному містечку на Ґрейгаундський автобус разом із другом, який вказує йому на сивочолого індіанця й каже, що той дуже добре знається на рослинах. Ця людина — дон Хуан Матус, мольфар з індіанського народу я́кі та практикувальник стародавньої системи знання.

Ця зустріч Карлоса Кастанеди та дона Хуана переходить із тематичного дослідження, що проводиться антропологом-спостерігачем і практиком, у відносини вчителя та учня. Дон Хуан розповідає Кастанеді, що він володіє знанням, отриманим від свого вчителя та «доброчинця». Крім того, він повідомляє Кастанеді, що обрав його своїм учнем, щоб передати йому це знання.

This passage from observer to participant and practitioner of this way of knowledge forms the narrative of this work and succeeding ones. The experiences related in this book occurred between 1961 and 1965.

Castaneda's field notes are the core of the narrative. Through his diary entries, he relates his encounters with three psychotropic "power" plants—peyote, Jimson weed, and a mushroom that he ingests under don Juan's guidance. The state of heightened awareness that Castaneda attains during these sessions opens up perceptual possibilities that Castaneda describes with extraordinary clarity and detail. On one occasion, he becomes a crow and gives a detailed description of the sensation of growing wings and of developing peripheral vision from eyes that look out to the side.

Castaneda affirms that the psychotropic experiences were only an initial stimulus, a device don Juan utilized in an attempt to break Castaneda's stubborn insistence on common sense explanations and his tenacious bonds with a concrete cause-and-effect linear thought process. What he actually experienced in these states of awareness and in don Juan's world is recapitulated from the depths of memory and slowly unfolds during the course of the rest of his writing.

Don Juan Matus, a Yaqui Indian and a practitioner and teacher of an ancient way of knowledge unique to the American continent. He relates to Castaneda that he was born in the Southwest in 1891 and had lived most of his life in Mexico. In 1900, his family had been exiled to central Mexico by the Mexican government. He lived in central and southern Mexico until 1940.

Don Juan's knowledge is conveyed through a series of challenging tasks that he sets before Castaneda. The first of these is motivated by Castaneda's repeated request to learn more about peyote and don Juan's insistence that he has to learn to respect the power of Mescalito (his name for peyote). He then

Цей перехід від спостерігача до учасника й практикувальника цього шляху знання становить оповідь-хроніку, викладену в цій та наступних роботах. Події, описані в цій книжці, відбувалися в період з 1961 по 1965 роки.

Польові нотатки Кастанеди являють собою ядро оповіді. У своїх щоденникових записах він розповідає про свої зустрічі з трьома психотропними рослинами «сили» — пейотом, дурманом і грибом, які він приймає під проводом дона Хуана. Стан підвищеного усвідомлення, якого Кастанеда досягає під час таких сеансів, відкриває можливості сприйняття, які Кастанеда описує надзвичайно чітко й детально. В одному випадку він стає вороною й детально описує свої відчуття — як у нього виростають крила та розвивається периферичний зір завдяки очам, що дивляться в різні боки.

Кастанеда стверджує, що досвід із психотропними рослинами був лише початковим стимулом, прийомом, який дон Хуан використовував у спробі перервати вперте наполягання Кастанеди на поясненнях із погляду здорового глузду та зруйнувати його стійку прив'язку до конкретного причиново-наслідкового лінійного способу мислення. Те, що він насправді досвідчував у цих станах свідомості й у світі дона Хуана, відтворюється з глибин пам'яті й повільно розгортається в решті його творів.

Дон Хуан, індіанець я́кі й практикувальник і вчитель стародавнього шляху знання, притаманного виключно американському континенту. Він розповідає Кастанеді, що народився на Південному Заході у 1891 році й прожив більшу частину свого життя в Мексиці. У 1900 році мексиканський уряд вислав його родину до центральної Мексики. Він жив у центральній та південній Мексиці до 1940 року.

Знання дона Хуана передається через низку складних завдань, які він ставить перед Кастанедою. Перше з них продиктоване неодноразовим проханням Кастанеди більше дізнатися про пейот і наполяганням дона Хуана на тому, що він має навчитися поважати силу Мескаліто (ім'я, яким він називає пейот). Потім він дає Кастанеді

instructs Castaneda to find a comfortable place on the floor, pointing out to him that his restlessness and agitation reveal his discomfort. Castaneda then spends about eight hours rolling on the floor until he finds his spot. The incident illustrates don Juan's pragmatism and his ability to begin training his apprentice by forcing him to observe his surroundings not merely by observing visually but also by learning to use his entire body to understand reality.

This pragmatism, which is based on a respect for nature and the universe, is the basis of don Juan's knowledge. Once the commitment to the pathway of knowledge is affirmed, it must be steadfastly upheld. There is no turning back.

Don Juan's teachings are exemplified through his words and, more important, through his sense of self-discipline, courage, and humor. He is the counterbalance to Castaneda in that he embodies a unique and non-Western way of being and action that contrasts with Castaneda's Western theories of reality. The basis of the work lies in this ongoing conflict.

The Work

The Teachings of Don Juan A Yaqui Way of Knowledge reads like a novel, but it was Carlos Castaneda's master's thesis. While gathering information about medicinal plants used by southwestern Indians, Castaneda was introduced to the enigmatic and supremely confident don Juan Matus. This Yaqui *brujo* (a medicine man, sorcerer, or witch) was to become his mentor in the arduous process of becoming what the Indian called "a man of knowledge."

Mescalito, the spirit of the peyote plant, has indicated to the *brujo* that Castaneda is the person to whom he should act as "benefactor" and pass on his age-old knowledge. As a youth, don Juan was selected similarly. There is no indication where his knowledge originates or how old it may be. As teacher, guide, and interpreter, don

вказівку знайти на підлозі зручне місце, звертаючи його увагу на те, що його занепокоєння та тривожність свідчать про його дискомфорт. Потім Кастанеда проводить близько восьми годин, катуляючись по підлозі, поки не знаходить своє місце. Цей випадок ілюструє прагматизм дона Хуана та його вміння розпочати навчання свого учня, змушуючи його спостерігати за своїм навколишнім оточенням не лише візуально, а й навчитися використовувати все своє тіло для осягнення реальності.

Цей прагматизм, який ґрунтується на повазі до природи та всесвіту, є основою знання дона Хуана. Щойно відданість шляху знання була засвідчена, її слід неухильно підтримувати. Вороття назад немає.

Настанови дона Хуана ілюструються його словами та, що ще важливіше, його почуттям самодисципліни, мужності та гумору. На противагу Кастанеді він утілює в собі унікальний та не-західний спосіб життя й дії, що контрастує із Кастанедовими західними теоріями реальності. В основі роботи лежить цей постійний конфлікт.

Робота

«Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» читається як роман, але було магістерською роботою Карлоса Кастанеди. Під час збору інформації про лікарські рослини, використовувані індіанцями Південного Заходу, Кастанеда був представлений загадковому й надзвичайно впевненому в собі дону Хуану Матусу. Цей якійський *брухо* (знахар, мольфар або відьмак) мав стати його наставником у важкому процесі ставання тим, кого сам індіанець називав «чоловіком знання».

Мескаліто, дух рослини пейот, указав *брухо* на те, що Кастанеда є людиною, для якої він має бути «доброчинцем» і передати їй своє багатовікове знання. У юності дон Хуан був обраний так само. Немає жодних вказівок на те, звідки походить його знання чи наскільки древнім воно є. Як учитель, провідник й інтерпретатор дон Хуан

Juan introduces his student to an extraordinary world by teaching him the principles necessary for entering and utilizing "nonordinary" reality. Castaneda's unusual experiences during his apprenticeship both terrify him and make him violently ill, but they disclose marvelous possibilities.

Near the end of the fourth year of his apprenticeship, Castaneda experiences a particularly traumatic lesson. Late one evening, suddenly fearing for his life, he becomes convinced that the don Juan he seemingly observes is in fact a diabolical imposter bent on destroying him. With this experience, Castaneda's implicit sense of every day reality is severely undermined. He begins to have what might be described as a nervous breakdown and abruptly breaks off his relationship with the *brujo*. *The Teachings of Don Juan* recounts events that took place during the first four years of the author's apprenticeship.

The book is divided into three parts: "Introduction," "The Teachings," and "A Structural Analysis." "The Teachings" (the largest section, comprising 131 pages of the book's 196) consists of dated field notes that describe the "ordinary" and "nonordinary" experiences Castaneda has with don Juan. In addition to descriptions of the procedures or rituals used to induce nonordinary experiences, these notes include question-and-answer sessions between teacher and student both before and after perception-altering experiences. In these conversations, Castaneda tries to clarify his encounters with nonordinary reality as well as reveal the content of don Juan's beliefs. Because "The Teachings" includes the subjective version of what he experiences, this section is emotionally charged and reveals the author's confusion, amazement, and, at times, abject fear.

"A Structural Analysis" was written after Castaneda's experiences as an apprentice. An abrupt change of style is evident, as this section reflects the objective and detached language of an anthropologist. In it, the author attempts to establish criteria for analyzing the lessons, per-

знайомить свого учня з цілковито незвичайним світом, навчаючи його принципів, необхідних для входження в «незвичайну реальність» та для її використання. Незвичайні досвіди Кастанеди під час його учнівства водночас жахають його й змушують почуватися страшенно зле, але вони відкривають дивовижні можливості.

Наприкінці четвертого року свого учнівства Кастанеда досвідчує особливо травматичний урок. Одного пізнього вечора, раптово почавши боятися за своє життя, він приходить до переконання, що дон Хуан, якого він начебто бачить перед собою, насправді є якимсь диявольським ошуканцем, котрий має намір знищити його. Цей випадок серйозно підриває Кастанедове беззастережне відчуття повсякденної реальності. В нього починає проявлятися те, що можна було б охарактеризувати як нервовий зрив, і він різко розриває свої стосунки із *брухо*. «Вчення дона Хуана» розповідає про події, що мали місце в перші чотири роки авторового учнівства.

Книжку поділено на три частини: «Вступ», «Учення» та «Структурний аналіз». «Учення» (найбільший розділ, який містить 131 зі 196 сторінок книжки) складається з датованих польових нотаток, які є описом «звичайного» й «незвичайного» досвіду Кастанеди з доном Хуаном. Окрім опису процедур та ритуалів, які використовувалися, щоб викликати незвичайні досвіди, у цих нотатках відтворено бесіди у формі запитань і відповідей, які вели вчитель та учень як до, так і після досвідів, що змінювали сприйняття. У цих розмовах Кастанеда намагається прояснити свої зустрічі з незвичайною реальністю, а також розкрити зміст переконань дона Хуана. Оскільки «Вчення» включає суб'єктивну версію того, що досвідчує автор, цей розділ є емоційно навантажений і розкриває його збентеження, здивування, а іноді й граничний страх.

«Структурний аналіз» був написаний після досвідів Кастанеди як учня. Різка зміна стилю є очевидна, оскільки цей розділ викладений об'єктивною та неупередженою мовою антрополога. У ньому автор намагається встановити критерії для аналізу уроків, установок сприйняття

ceptual attitudes, and psychological states reported in "The Teachings" and to "disclose the internal cohesion and cogency of don Juan's teachings." A discussion of suggestibility is a prominent part of this section. Appendices briefly discuss the process of validating nonordinary reality and include a detailed outline of "A Structural Analysis."

і психологічних станів, описаних в розділі «Вчення», та «розкрити внутрішню зв'язність і переконливість учення дона Хуана». Розгляд сугестивності — важлива частина цього розділу. У додатках коротко розглядається процес підтвердження достовірності незвичайної реальності й наводиться деталізований начерк «Структурного аналізу».

Analysis

Like Aldous Huxley's psychedelic literature, Carlos Castaneda's *The Teachings of Don Juan* attempts to examine rationally what escapes the limits of logic. Unlike other works of the genre, however, which generally describe and discuss drug-altered experiences, this book identifies a structure to which hallucinatory experiences conform and teaches a coherent way of experiencing the world that is utterly foreign to Western consciousness. For this reason, the work intrigued an entire generation interested in both hallucinogens and altered states of consciousness and is considered a classic addition to the literature chronicling the psychology of drug-altered perception.

Used separately and on different occasions, the hallucinogenic substances *mescalito*, *yerba del diablo*, and *humito*—peyote, Jimson weed, and mushrooms—play a significant role in Castaneda's introduction to the system don Juan attempts to elucidate. The bulk of his teachings, in fact, involve the preparation and use of these hallucinogenic plants. Each plant possesses different perceptual properties. In explaining the use of the "allies," as don Juan calls the entities present in these plants, the *brujo* warns Castaneda that they are powerful but dangerous teachers that can accept or reject the recipient. The capacity of these plants to produce a peculiar state of perception is an essential element in the learning process, guiding the initiate to a level of conceptualization allowing compre-

Аналіз

Як і в психоделічній літературі Олдоса Гакслі, у «Вченні дона Хуана» Карлоса Кастанеди робиться спроба раціонально дослідити те, що виходить за межі логіки. Проте на відміну від інших робіт цього жанру, у яких зазвичай описуються та розглядаються відчуття, змінені внаслідок вживання наркотиків, ця книжка ідентифікує структуру, якій відповідають галюцинаторні досвіди, та ознайомлює з цілісним способом бачення світу, що є зовсім чужий західній свідомості. З цієї причини ця робота заінтригувала ціле покоління, яке зацікавилося як галюциногенами, так і зміненими станами свідомості, і її вважають класичним доповненням до літератури, що змальовує психологію свідомості, зміненої вживанням наркотиків.

Використовувані окремо та в різних ситуаціях, галюциногенні речовини *мескаліто, yerba del diablo* (трава диявола) та *humito* (димок) — пейот, дурман і гриби — відіграють значну роль у знайомстві Кастанеди з системою, яку дон Хуан намагається роз'яснити. Фактично, основна частина його вчення передбачає приготування та використання цих галюциногенних рослин. Усі рослини мають різні перцепційні властивості. Даючи пояснення щодо використання «союзників», яких дон Хуан називає сутностями, присутніми в цих рослинах, *брухо* попереджає Кастаneду, що вони є могутніми, але небезпечними вчителями, які можуть прийняти або відхилити особу, котра їх вживає. Здатність цих рослин викликати особливий стан сприйняття є основним елементом процесу навчання, який скеровує посвяченого на рівень концептуалізації, що

hension of nonordinary phenomena. Castaneda learns further that the realm of nonordinary reality is not illusory but real, with its own inherent properties. Moreover, it can be utilized to draw points of reference that have value in ordinary reality. That this nonordinary reality has a form, structure, and logic of its own and that one can actually move around in it is undoubtedly one of the author's most startling and controversial revelations.

The interrelation of mind and matter, the processes of perception and knowing — these are some of the themes of don Juan's lessons. Again and again he forces his student to question the validity of his assumptions: Nothing can be taken for granted. Don Juan's epistemology is as exacting and subtle as that of any contemporary theory, requiring the precise performance of sophisticated and complex techniques. Because these procedures collapse the facade of illusions on which most people depend, learning them demands the courage and discipline of a warrior. "A man goes to knowledge," don Juan tells his student, "as he goes to war, wide-awake, with fear, with respect, and with absolute assurance. Going to knowledge or going to war in any other manner is a mistake, and whoever makes it will live to regret his steps."

"Going to knowledge" also brings with it an ongoing reevaluation of the everyday world and one's role in it. What constitute worthwhile goals and what constitutes the highest knowledge must be reformulated to synthesize with the insights acquired in the learning process. Castaneda discovers, for example, that for the man of knowledge there are no regrets in the struggle for understanding, even though he is acutely aware that if he does achieve his goal, it will be only for a fleeting moment, and death will claim the final victory. Thus, for the man of knowledge—as for all enlightened individuals—the journey itself must provide the meaning and the rewards.

The epistemology and ethics of the system don Juan teaches are founded on metaphysical presuppositions that differ radically from

дозволяє осягнути незвичайні явища. Потім Кастанеда дізнається, що світ незвичайної реальності не ілюзорний, а справжній, зі своїми власними специфічними внутрішніми властивостями. Крім того, його можна використовувати для визначення точок відліку, які мають цінність у звичайній реальності. Те, що ця незвичайна реальність має власну форму, структуру та логіку і що в ній дійсно можна переміщуватися, без сумніву є одним із найбільш вражаючих і суперечливих одкровень автора.

Взаємозв'язок розуму й матерії, процеси сприйняття та пізнання — ось деякі з тем уроків дона Хуана. Знову й знову він змушує свого учня піддавати сумніву обґрунтованість його переконань: ніщо не можна сприймати як щось самозрозуміле. Епістемологія дона Хуана така ж вибаглива й тонка, як і епістемологія будь-якої сучасної теорії, й потребує точного виконання хитромудрих та складних технік. Оскільки ці методики руйнують фасад ілюзій, від яких залежить більшість людей, їх засвоєння вимагає мужності й дисципліни воїна. "Чоловік іде до знання, — каже дон Хуан своєму учню, — так, як він іде на війну: повністю пробуджений, зі страхом, з повагою та з абсолютною впевненістю. Йти до знання або йти на війну в будь-який інший спосіб є помилкою, і хоч би хто її зробив, він житиме, шкодуючи про свої кроки".

«Шлях до знання» також передбачає постійну переоцінку звичного світу та своєї ролі в ньому. Те, що являють собою багатообіцяючі цілі, і те, що становить найвище знання, необхідно переформулювати, щоб синтезувати їх з ідеями, набутими в процесі навчання. Наприклад, Кастанеда з'ясовує, що для чоловіка знання немає жодних шкодувань у боротьбі за розуміння, хоча він чітко усвідомлює, що навіть якщо він і досягне своєї мети, це триватиме лише якийсь швидкоплинний момент, а смерть заявить остаточну перемогу. Отже, для чоловіка знання (як і для всіх просвітлених людей) подорож сама по собі мусить надавати сенс і винагороду.

Епістемологія й етика системи, якої навчає дон Хуан, ґрунтується на метафізичних постулатах, що радикально відрізняються від західних

Western conceptions of reality. In fact, the prevailing notion of reality in the West is merely a facet of the more fundamental and holistic world to which don Juan is privy. The Cartesian duality of mind and matter, a supposition of Western metaphysics, is ignored. In the Indian's ontological paradigm, physical and cognitive being are considerably more diverse than traditionally conceived by Westerners.

The companion world Castaneda is shown is not transcendental in the sense that it lies beyond the sensorium; rather, it is apprehended by utilizing and understanding sensorial data in a different way, guided by the insights provided with psychedelics. Mastering the *brujo'*s more sophisticated level of perception allows the apprentice to see the world's complexity more completely. Even something as innocuous as the light of day has deeper significance. The evening twilight, for example, is seen as an avenue to a separate reality, "the crack between the worlds."

Someone who has mastered the principles of the *brujo'*s system can see the future, leave his or her physical body, be in two places simultaneously, and transform himself or herself into a bird, dog, coyote, or any other creature. Castaneda is skeptical that such possibilities exist. His own experiences, however, seem to corroborate the claims of his benefactor. After having smoked the hallucinogenic mixture *humito*, for example, he recounts his apparent transformation into a crow and his subsequent sensation of soaring above the mountains with other birds. Returning to ordinary reality, he finds himself naked in the open desert.

After such strange experiences, Castaneda is at times ecstatic, but more often exhausted and confused. The uncertainty about what he has actually experienced is apparent at every step of his apprenticeship, particularly when he begins to shift in and out of ordinary and nonordinary states without hallucinogenic mixtures. He describes these phenomena as they occurred—subjectively. Only afterward, during dialogues with his teacher (which are interpretive debriefings as well), does Castaneda

концепцій реальності. Фактично, переважаюче уявлення про реальність на Заході є лише гранню фундаментального й цілісного світу, з яким дон Хуан є добре обізнаний. Картезіанський дуалізм розуму й матерії, припущення західної метафізики — усе це ігнорується. В онтологічній парадигмі індіанців фізичне й когнітивне буття є значно різноманітнішим, ніж уявляють собі представники західного світу.

Світ-супутник, який показують Кастанеді, не є трансцендентальним у тому сенсі, що він лежить за межами свідомості; скоріше, він сприймається через використання й розуміння чуттєвої інформації в інший спосіб, керований пізнанням, що набувається внаслідок вживання галюциногенів. Опанування більш складного рівня сприйняття *брухо* дозволяє учневі повніше бачити комплексність світу. Навіть така безневинна річ, як світло дня, має глибше значення. Вечірні сутінки, наприклад, розглядаються як шлях до окремої реальності, «тріщина між світами».

Той, хто опанував принципи системи *брухо*, може бачити майбутнє, залишати своє фізичне тіло, бути у двох місцях одночасно й перетворюватися на птаха, собаку, койота чи будь-яку іншу істоту. Кастанеда скептично ставиться до існування таких можливостей. Проте його власний досвід, схоже, підкріплює твердження його доброчинця. Наприклад, після того як Кастанеда викурив галюциногенну суміш *humito*, він оповідає, що явно перетворився на ворону, а потім відчував, як ширяє над горами разом з іншими птахами. Повернувшись до звичайної реальності, він виявляє себе оголеним у відкритій пустелі.

Після таких незвичайних досвідів Кастанеда часом перебуває в екстазі, але частіше є виснажений і спантеличений. Непевність щодо того, що він насправді досвідчив, очевидна на кожному етапі його учнівства, особливо коли він починає переходити в незвичайні стани та виходити з них, не використовуючи галюциногенних сумішей. Він описує ці явища так, як вони відбувалися — суб'єктивно. Лише згодом, під час бесід зі своїм учителем (які також є інтерпретаційними підсумковими обговореннями),

attempt to understand what he has experienced. Rather than applying the methodology of modern scientific investigation, however, he and his teacher conduct these discussions using terms of the Indian's world. Although Castaneda's questions to his teacher are at times fumbling and redundant, they are a concerted effort to comprehend don Juan's order of conceptualization.

Castaneda's unique approach to his subject, as well as his considerable talent as a writer, results in a vivid and compelling exploration of an experiential paradigm. By describing the events of his apprenticeship with the same terror, ecstasy, wonder, and bewilderment he experienced as they occurred, he has made don Juan's amazing world tangible. The book is a story of discovery and revelation delineating a mysterious and fully elaborated worldview that differs radically from Western cosmology but provides as much, if not more, cosmological satisfaction. As a story of discovery, it incorporates a familiar archetypical theme, Hesse-like in its presentation, of a young man's initiation into another way through the kind but emphatic tutelage of a wise old man.

Кастанеда намагається зрозуміти, що саме він досвідчив. Але замість того, щоб використовувати методологію сучасних наукових досліджень, він та його вчитель ведуть ці обговорення, використовуючи терміни світу індіанців. Хоча запитання Кастанеди до свого вчителя часом є незграбними й багатослівними, вони є скоординованою спробою осмислити порядок концептуалізації дона Хуана.

Унікальний підхід Кастанеди до цієї теми, а також неабиякий письменницький талант виливаються в яскраве й переконливе дослідження емпіричної парадигми. Описуючи події, що відбувалися під час його учнівства, з тим самим жахом, екстазом, подивом і розгубленістю, які він переживав під час цих подій, він зробив дивовижний світ дона Хуана реально існуючим. Ця книжка є історією про відкриття та одкровенням, що зображає таємничий, повно й детально вибудуваний світогляд, який радикально відрізняється від західної космології, але дає стільки ж, якщо не більше, космологічного задоволення. Як історія про відкриття, вона містить в собі знайому архетипічну тему, подібну у своєму викладі до тем Гессе, коли молода людина проходить посвячення в інший шлях під доброю, але вимогливою опікою старого мудреця.

Critical Context

The Teachings of Don Juan provided the foundation for Castaneda's further conversations and experiences with don Juan, related in the widely popular works that followed: *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan* (1971), *Journey to Ixtlan* (1972), *Tales of Power* (1974), *The Second Ring of Power* (1978), *The Eagle's Gift* (1981). *The Fire from Within* (1984), *The Power of Silence* (1987), and *The Art of Dreaming* (1993). The most frequent criticism leveled against these works, particularly the first, questions their basis in fact: How much of the study is true?

The Teachings of Don Juan has the momentum and suspense of fiction and a narrative

Критичний контекст

«Учення дона Хуана» створило підґрунтя для подальших бесід і досвідів Кастанеди з доном Хуаном, про які розповідається у таких широко популярних творах, як *«Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном»* (1971 р.), *«Подорож до Істлану»* (1972 р.), *«Оповіді сили»* (1974 р.), *«Друге кільце сили»* (1978 р.), *«Дарунок Орла»* (1981 р.), *«Вогонь зсередини»* (1984 р.), *«Сила тиші»* (1987 р.) і *«Мистецтво сновидства»* (1993 р.). Найчастіша критика, спрямована проти цих творів, зокрема проти першого, ставить під сумнів їхню фактологічну основу: якою мірою це дослідження відповідає дійсності?

«Учення дона Хуана» має імпульс і напруженість художнього твору й оповідну силу, якій

power unmatched by other anthropological studies. Castaneda himself calls his book an anthropological field study, but the testimony of leading scholars is mixed. Detractors claim that the book is a fraud, the work of a novelist rather than a scientist, although one with a unique knowledge of the desert and Indian lore. For example, how could an observer, under the conditions experienced by Castaneda, write down everything don Juan says verbatim?

Other criticisms revolve around three themes. First, there is no proof that don Juan really did what he said he did—or that he even exists; there is no bibliography, no corroboration at all, beyond the book itself. Because there is virtually no information about don Juan's past (nothing is learned about his family), it is impossible to decide whether his "way of knowledge" has genuine ethnic roots or he is a harmless crank who fabricated his stories as mood and occasion suggested. That Castaneda never considers don Juan's motivation is seen as another weakness of the study.

Weston La Barre, a distinguished researcher of peyoteism, is particularly critical of Castaneda's report, noting that it does nothing to advance the knowledge of ritualized hallucinogenic experiences. Finally there is the controversy concerning the source and originality of don Juan's teachings. Scholars have called attention to the striking similarity between the ideas of the *brujo* and those of Taoism, American Indian folklore, and European existential philosophy. It is no wonder, then, that experts can recognize in Castaneda's book much that is of anthropological validity.

Those who find the book enlightening are not only convinced of its cultural and historical accuracy but also believe it represents superior ethnographic scholarship. Because Castaneda attempts to go within rather than merely observe don Juan's world, the book's place among contemporary anthropological

немає рівних в інших антропологічних дослідженнях. Сам Кастанеда називає свою книжку антропологічним польовим дослідженням, але твердження провідних учених є неоднозначними. Недоброзичливці стверджують, що ця книжка є ошуканством, що вона скоріше є твором письменника, ніж науковця, хоча він і володіє унікальними знаннями про пустелю та індіанське знання. Наприклад: як спостерігач міг за таких умов, в яких перебував Кастанеда, дослівно записувати все, що каже дон Хуан?

Інші критичні зауваження обертаються навколо трьох тем. По-перше, не існує жодних доказів того, що дон Хуан справді робив те, що він робив за словами Кастанеди, або що він узагалі існує; немає хоча б якоїсь бібліографії, хоча б якогось підтвердження, окрім самої книжки. Оскільки фактично немає ніякої інформації про минуле дона Хуана (нічого не відомо про його родину), неможливо встановити, має його «шлях знання» справжнє етнічне коріння чи Кастанеда просто якийсь невинний дивак, котрий вигадав свої історії, виходячи з настрою та сприятливих обставин. Те, що Кастанеда ніколи не розглядає мотивації дона Хуана, вважають іще одним слабким місцем дослідження.

Вестон Ла Барр, відомий дослідник пейотизму, ставиться до оповіді Кастанеди особливо критично, відзначаючи, що він жодним чином не поглиблює вже існуючих знань про ритуалізовані галюциногенні досвіди. Нарешті, існує розбіжність у думках щодо джерела та оригінальності вчення дона Хуана. Науковці привернули увагу до разючої подібності між ідеями *брухо* та ідеями даосизму, фольклором американських індіанців та європейською екзистенціальною філософією. Тож не дивно, що експерти можуть розпізнати в книжці Кастанеди багато чого, що має антропологічну достовірність.

Ті, хто знаходять цю книжку просвітницькою, переконані не лише в її культурній та історичній коректності, але й вважають, що вона являє собою найвищу етнографічну науку. Оскільки Кастанеда намагається проникнути всередину, а не просто спостерігати за світом дона Хуана, книжка посідає унікальне місце серед сучасних

studies is unique, and the author has been seen as a major figure in the evolution of the discipline. Defenders of the work point out that don Juan's ancestry is unimportant because he is, after all, a loner, an outcast sorcerer who neither speaks for nor represents Yaqui culture or religion.

The work's supporters find that the similarities between don Juan's ideas and those of others in no way undermine the credibility of the study; in fact, such similarities point to the universality and profound truth of don Juan's way of knowledge. Castaneda himself has responded to the charges by pointing out that Westerners are generally unwilling to look at another culture on its own terms, particularly when it conflicts with the vision of reality they have been reared to perceive and accept.

The question of its authenticity remains unanswered, but whether castigated or celebrated. *The Teachings of Don Juan* was widely read by a generation of young people in the 1970's and continues to fascinate readers. By providing a glimpse into another way of experiencing the world, it suggests that reality is not absolute but is instead a culturally determined package of illusions. With this glimpse comes flexibility, curiosity, and an open mind.

антропологічних досліджень, а її автора вважають видатною постаттю в еволюції цієї дисципліни. Захисники цієї праці вказують на те, що походження дона Хуана є неважливим, бо він, зрештою, є відлюдник, мольфар-маргінал, котрий не говорить від імені народу я́кі й не представляє його культуру та релігію.

Прихильники цієї роботи вважають, що подібності між ідеями дона Хуана та ідеями інших жодним чином не підривають достовірність дослідження; власне, такі подібності вказують на універсальність та глибоку істинність Донхуанового шляху знання. Сам Кастанеда відповідав на звинувачення, вказуючи на те, що представники західної цивілізації загалом не схильні розглядати іншу культуру в її власних термінах, особливо коли вона суперечить баченню реальності, яку вони були виховані сприймати та приймати.

Питання про справжність «Учення дона Хуана» залишається без відповіді незалежно від того, піддають його шаленим нападкам чи, навпаки, вихваляють. Ця книжка здобула широку популярність серед покоління молоді в 1970-х роках і продовжує захоплювати читачів зараз. Даючи можливість глянути краєчком ока на інший спосіб досвідчення світу, вона пропонує ідею того, що реальність не абсолютна, а є набором ілюзій, обумовленим культурою. Разом із цим швидким поглядом приходять гнучкість, цікавість та відкритість розуму.

Joseph Chilton Pearce

THE CRACK IN THE COSMIC EGG: New Constructs Of Mind And Reality

[*Joseph Chilton Pearce (1926–2016) was an American author of books on human development. Pearce received his Master of Arts degree from Indiana University, and did post-graduate studies at Geneva Theological College in Beaver Falls, Pennsylvania. He taught college humanities until the mid-1960s, and thereafter devoted himself to writing and lecturing. In the following decades, Pearce has written over 30 books on themes ranging from child development, mind-heart connection and themes in spirituality. He is best known for "The Crack in the Cosmic Egg" (1971, 13 editions), a classic work that shaped the thought of a generation with its powerful insights into the true nature of mind and reality, and some other best sellers such as "Magical Child" (1977) and "The Bond of Power: Meditation and Wholeness" (1981). The following are the Castaneda-dedicated excerpt from Chapter 7 of "The Crack in the Cosmic Egg" entitled "behold and become" and Chapter 9 of the same book entitled "don Juan and Jesus"*.]

BEHOLD AND BECOME

[...] In my second chapter I mentioned some ways of dissolving the categories that make up our shared world, and spoke disparagingly of any great truths to be gained thereby. An extraordinary and beautiful little volume has recently (1968) been published that at first glance calls my assumption to question. On close examination, however, the volume, entitled *The Teachings of Don Juan,* verifies my contention. The author, a young anthropologist

Джозеф Чілтон Пірс

ТРІЩИНА В КОСМІЧНОМУ ЯЙЦІ: нові конструкції розуму та реальності

[*Джозеф Чілтон Пірс (1926–2016 рр.) — американський автор книжок, присвячених розвитку людини. Отримав ступінь магістра мистецтв в Університеті Індіани, закінчив аспірантуру Женевського богословського коледжу в Бівер-Фоллс, штат Пенсільванія. Пірс викладав гуманітарні науки в коледжі до середини 1960-х рр., після чого почав писати книжки й читати лекції. У наступні десятиліття він написав понад 30 книжок на різні теми, починаючи з питань розвитку дитини, зв'язку розуму й серця та закінчуючи роздумами про духовність. Найвідомішою його книжкою є «Тріщина в космічному яйці» (1971 рік, 13 перевидань), класична праця, що сформувала думки покоління за допомогою приголомшливих осяянь про справжню природу розуму й реальності, як і деякі інші бестселери, наприклад, «Магічне дитя» (1977 р.) та «Узи сили: медитація і цілісність» (1981 р.). Нижче подані присвячений Кастанеді уривок із сьомого розділу «Тріщини в космічному яйці» під назвою «дивись і ставай» і розділ 9 тієї ж книжки під назвою «дон Хуан та Ісус»*.]

ДИВИСЬ І СТАВАЙ

[...] У другому розділі я згадував про деякі способи розмивання категорій, що складають наш загальний світ, і зневажливо відгукнувся про будь-які великі істини, отримувані цим шляхом. Екстраординарна й прекрасна невеличка книжка «Вчення дона Хуана», опублікована недавно (в 1968 році), на перший погляд, ставить під сумнів моє припущення. Однак при детальному розгляді вона підтверджує його правильність. Автор книжки, молодий антрополог Карлос Кастанеда,

named Carlos Castaneda, is probably one of the bravest and most intelligent persons I have ever read about, and I plainly loved don Juan, the Yaqui Indian Sorcerer, of whom Carlos wrote with rightful respect, reverence, and awe. I envied Castaneda his experience, frightful and hazardous as it was, with that vigorous and powerful old magician who, at seventy, still saw life as a great adventure opening ever before him.

For the first year of his growing friendship with don Juan, Carlos tried unsuccessfully to get information about "mescalito," the peyote cactus that is hallucinogenic. He knew that an elaborate ritual and tradition surround the Indian practice, and that the plant itself was of small value. Finally don Juan agreed, not just to tell Carlos about "mescalito," but, surprisingly, to initiate him into the actual "path of knowledge itself," the entire practice of Yaqui magic. Don Juan had seen in Carlos a possible heir of the ancient way itself.

First, though, Carlos must be sure of his own heart. Unbending intent was the prime requisite. Clarity of mind, singleness of devotion, and other qualities must be carefully built up if one were to survive the deadly dangers of the path, perils that could so easily kill a man or rob him of his soul.

Hallucinogens were the gateway, but hardly the path. Ingested by the uneducated and unguided, the plants destroy or produce only horror. A long, detailed instruction and a hard, self-disciplined life were necessary preliminaries and constant requisites. Fear was a major stumbling block and had to be faced, acknowledged, accepted, and gone beyond. Power when it came, and it would come, was a temptation to be spurned if further progress was to be realized. The practice would lead into the right way to live, though there was no goal other than the *way* itself. Death was the final victor and one's impermanence had to be accepted.

The hallucinogens themselves were used sparingly, and then only after the proper instruction and elaborate, intricate preparations.

ймовірно, один із найсміливіших і найрозумніших людей, про яких я коли-небудь читав, однозначно змусив мене полюбити дона Хуана, індіанського шамана я́кі, про якого Карлос писав із такою повагою, шанобливістю й благоговінням. Я заздрив досвідові Кастанеди, хоч який він був лячний і небезпечний, із таким енергійним і могутнім старим чародієм, котрий у свої сімдесят років усе ще бачив життя великою пригодою, що завжди відкривається перед ним.

За перший рік дружби з доном Хуаном Карлос безуспішно намагався отримати інформацію про «мескаліто», кактус пейот, що має галюциногенні властивості. Він знав, що індіанську практику огортають складний ритуал і традиція і що сама по собі рослина не має великої цінності. Зрештою, дон Хуан погодився не лише розповісти Карлосу про «мескаліто», але, що дивно, посвятити його у справжню «стежку пізнання себе», всеосяжну практику якійської магії. Дон Хуан побачив у Карлосі можливого спадкоємця цього древнього шляху.

Однак передусім Карлос мусив бути впевнений у власному серці. Непохитний намір був тут головною умовою. Ясність розуму, цілеспрямованість та інші якості вимагають ретельного розвитку, якщо бажаєш пережити смертельні небезпеки своєї стежки, ризики, які можуть легко вбити людину або позбавити її душі.

Галюциногени були брамою, але навряд чи стежкою. Застосовувані без належної обізнаності й без провідника, ці рослини руйнують або генерують жах. Тривалі докладні настанови й дисципліноване життя були попередніми необхідними умовами та постійними супутниками. Страх був головним каменем спотикання, його слід було виявити, визнати, прийняти і вийти за його межі. Сила, коли вона приходить, а вона обов'язково прийде, розглядається як спокуса, яку необхідно відкинути, щоб домогтися подальшого прогресу. Практика вела до правильного способу життя, не зважаючи на те, що не було іншої мети, крім самого *шляху*. Смерть була остаточною переможницею, а нетривалість свого життя було потрібно прийняти.

Самі галюциногени використовувалися помірно й лише після відповідних настанов і ретельно розроблених складних приготувань. Минув

A full year of acquaintance passed before even the first, introductory hallucinogen was tried. This initiatory move was hardly made by an unprepared mind, although no specific talks about it had taken place. Associative learning is no small force, even if unconscious, and Carlos' background of inquiry into the Southwest Indians, his scientific detachment coupled with an adventurous, inquiring mind, his growing respect for don Juan, his avid desire to learn of the Indian world view, all entered as factors making this a deeply-serious undertaking. Carlos was aware of the dangers of his undertaking, and his whole set of mind made him susceptible to many cues that an untrained or uncommitted observer, looking only for personal titillation, would never have brought into the relationship. Thus there was an indeterminable amount of serious, unconscious exchange between the two men.

Two full years of instruction passed before don Juan thought Carlos ready for the really serious business of "introduction to an *ally*." This ally was a "spirit" that would give assistance in moving in non-ordinary reality, if they were successful in *taming* the ally, which apparently meant successfully bringing about the necessary state for introduction, *surviving* the rigors of the hallucinogen used, and coming to grips with the peculiarities of the resulting state. Through the ally the apprentice could gain that unlimited power which could transport a man beyond the "boundaries of himself," and open to the really great fields beyond, traveling freely through different reality states.

Each specific drug experience was followed by long periods of evaluation and digestion of the events that had transpired during the experience. Don Juan's techniques of evaluation skilfully guided the course of future *expectancies*. Certain occurrences were dismissed as unimportant by don Juan, though Carlos could not distinguish the reason for the value of others which were seized upon and heavily emphasized and approved by don Juan. This, note, was the equivalent of those childhood experiences that are dismissed and those that are complimented and rewarded by supe-

рік знайомства, перш ніж був випробуваний перший, вступний галюциноген. Цей перший крок навряд чи був зроблений із непідготовленим розумом, хоча ніяких конкретних розмов про це не велося. Асоціативне навчання — то є неабияка сила, нехай і несвідома, тому досвід Карлоса у вивченні індіанців Південного Заходу, його наукова відстороненість у поєднанні з авантюрним і допитливим розумом, його зростаюча повага до дона Хуана, його пристрасне бажання дізнатися про індіанський світогляд — усе це стало факторами, які роблять це починання глибоко серйозним. Карлос усвідомлював небезпеку свого навчання, і вся налаштованість його розуму робила його сприйнятливим до багатьох сигналів, які непідготовлений або незацікавлений спостерігач, що шукає лише лоскотання нервів, ніколи б не привніс в їхні стосунки. Таким чином, між двома учасниками відбувався невизначуваний серйозний, несвідомий обмін.

Минуло цілих два роки навчання, перш ніж дон Хуан вирішив, що Карлос готовий до дійсно серйозної справи — «знайомства з *союзником*». Цей союзник був «духом», який надавав допомогу в переміщенні в незвичайній реальності, тож потрібно досягти успіху в *приборканні* союзника, що, очевидно, означало досягнення необхідного стану для входження в досвід, *виживання* в суворих умовах використовуваного галюциногену і давання собі ради з особливостями виниклого стану. Через союзника учень міг знайти ту необмежену силу, яка здатна перенести чоловіка за «межі його самого» і відкрити справді великі сфери по той бік, вільно подорожуючи через різні стани реальності.

Після кожного конкретного досвіду з галюциногенами слідували тривалі періоди оцінювання й осмислення подій, що сталися під час такого досвіду. Оцінки дона Хуана вміло скеровували перебіг майбутніх *очікувань*. Деякі події відкидалися як несуттєві, хоча Карлос не міг розрізнити причину цінності інших, які дон Хуан виокремлював, підкреслював і схвалював. Зауважте, це було еквівалентом тих дитячих досвідів, які відкидаються, і тих, які отримують винагороду, хоча сама дитина не бачить різниці в їхній цінності. Негативні й

riors though the child sees no difference in value himself. Negative and positive reward-reactions are strong, suggestive triggers toward future acceptances and rejections, and we see the way in which Carlos made a transference to don Juan, and underwent a reshaping of conceptual framework.

The actual state of non-ordinary reality, or the state of "special consensus," varied. Often the materials of Carlos' surroundings became the basis of the new state, but increasingly the non-ordinary materials of his previous experiences became the materials for further synthesis in new experiences, as shaped by don Juan's evaluation techniques. At times Carlos' perceptions themselves underwent change in relation to his ordinary reality. Objects glowed with their own light and Carlos could see quite clearly in the darkest night, across the hills, close up, and so on. At times solid objects lost their solidity and Carlos passed through them—one of his most frightful ordeals.

Each of the hallucinogen families had its special techniques for approach, its particular purpose, and its unique non-ordinary reality reward. Each hallucinogen group was consistent in the kinds of state created, though, of course, each required its own unique period of instruction, preparation, and sets of mind.

The states of special consensus had three common characteristics. They were *stable.* Carlos could not distinguish any difference between the non-ordinary reality components, the things, materials, physical objects, of his special states. The materials of those states remained stationary for minute and repeated examination. They could be returned to as ordinary reality objects. They did not shift and flow as in a dream sequence. Secondly, they possessed *singularity.* Every detail of the components was a single, individual item, existing of itself, isolated from other details. The non-ordinary reality was composed of solid, stable objects, as in ordinary reality. The experiences contained an inner coherency, the overall reality was cohesive and indistinguishable from any ordinary state. There was no flux of detail, no blurring of the guidelines,

позитивні реакції на винагороду є сильними, сугестивними тригерами-поштовхами до майбутнього прийняття чи відхилення, і ми бачимо, в який спосіб Карлос робив перенесення на дона Хуана й зазнавав зміни концептуальних рамок.

Дійсний стан незвичайної реальності, або стан окремого консенсусу, варіювався. Нерідко елементи оточення Карлоса ставали основою нового стану, але дедалі частіше незвичайні елементи його попередніх досвідів ставали матеріалами для подальшого синтезу в нових досвідах, які набували форми за допомогою Донхуанових методів оцінки. Часом зазнавало зміни саме сприйняття Карлоса відносно його звичайної реальності. Предмети сяяли власним світлом, і Карлос міг абсолютно чітко бачити найтемнішої ночі, вдалині за пагорбами, великим планом тощо. Іноді предмети втрачали свою твердість, і Карлос проходив крізь них — одне з його найлячніших випробувань.

Кожне з сімейств галюциногенів мало свої особливі прийоми підходу, свою конкретну мету й унікальну нагороду в незвичайній реальності. Кожна така група мала свою послідовність для створюваних станів, хоча, звісно, вимагала свого власного унікального періоду навчання, підготовки й способу мислення.

Стани особливого консенсусу мали три спільні характеристики. Вони були *стабільні*. Карлос не міг знайти жодних відмінностей між компонентами незвичайної реальності, речами, аспектами, фізичними об'єктами своїх особливих станів. Елементи цих станів залишалися незмінними для ретельного й багаторазового вивчення. До них можна було повернутися згодом як до предметів звичайної реальності. Вони не зміщувались і не текли, як у снах. По-друге, вони мали *осібність*. Кожна деталь компонентів була відособленим, окремим елементом, що існував сам по собі, ізольований від інших деталей. Незвичайна реальність складалася з твердих, стійких об'єктів, як у звичайній реальності. Досвіди мали внутрішню зв'язність, уся реальність загалом була цілісною, і її не можна було відрізнити від будь-якого звичайного стану. Не було ані потоку деталей, ані розмиття орієнтирів, як, наприклад, у досвідах

as in LSD or mescalin experiences, for instance. Carlos was aware of being *in* a special state; the occurrences followed unusual sequences and cause-effect patterns, but there was no dream quality to distinguish the special reality from the ordinary. Except, that is, the third characteristic: lack of ordinary consensus. The perceptions of the non-ordinary states were in complete solitude.

Consider, now, that the guide in this long procedure was an intelligent, pragmatic Mexican Indian with many centuries of tradition behind him. He taught Carlos “exactly as his own benefactor had taught him.” The complex system had been handed down by just such relationships since time immemorial.

The capacity for unconscious exchange between hypnotist and subject has been mentioned before. Cohen spoke, you recall, of a Freudian analysts patient immediately reflecting Freudian symbolism when under LSD, verifying the assumptions of the analyst, (the same holding, of course, for Jungians). The effects of unconscious exchange can be safely assumed for the Australian aboriginal initiation rites. P. W. Martin mentioned in his *Experiment in Depth* that one’s unconscious immediately reflected and responded to all the attention given it, greatly increasing the flow of unconscious material. (I found this to be very much the case.)

Anthropologists keep finding more and more evidence of great civilizations in the early Americas. Those civilizations are now seen to extend many thousands of years further into the past than previously suspected. Evidence indicates that the Indians of our continent were remnants of very advanced and complex civilizations. The achievements of the mound-builders in our own Mid-west put to shame our original notions of our innate superiority, and the “concept of the primitive” is undergoing profound, if belated, change.

Not to be discounted, then, is the full extent of the “archetypal” heritage don Juan possessed. And Carlos, a true anthropologist (that is, free of that obnoxious chauvinism that destroys),

із ЛСД або з мескаліном. Карлос усвідомлював, що перебуває *в* особливому стані; події слідували незвичайному порядку та причиново-наслідковим патернам, але не було жодної характерної для сну якості, щоб відрізнити особливу реальність від звичайної. Тобто, за винятком третьої характеристики: відсутність звичайного консенсусу. Сприймання усіх незвичайних станів відбувалося в повній самоті.

Врахуйте, що провідником у цій довгій процедурі був розумний, прагматичний мексиканський індіанець із багатовіковою традицією за плечима. Він учив Карлоса «достоту так само, як його власний благодійник навчав його самого». Складна система передавалася за допомогою саме таких стосунків із незапам’ятних часів.

Здатність до несвідомого обміну між гіпнотизером і суб’єктом вже згадувалася мною раніше. Коен говорив, як ви пам’ятаєте, про пацієнта фрейдиста-аналітика, який під впливом ЛСД негайно відображав фрейдистський символізм, верифікуючи припущення того аналітика (те саме, звісно, стосується і юнгіанців). Ефекти несвідомого обміну можна також з упевненістю припустити для обрядів ініціації австралійських аборигенів. П. В. Мартін згадував у своєму «Експерименті в глибині», що несвідоме негайно відображає та реагує на всю увагу, яку йому приділяють, значно збільшуючи потік несвідомого матеріалу. (Я знайшов це дуже схожим на правду.)

Антропологи знаходять дедалі більше свідчень існування великих цивілізацій у Північній і Південній Америці в давні часи. Наразі вважається, що ті цивілізації сягають у минуле на багато тисяч років далі, ніж підозрювали раніше. Свідчення вказують на те, що індіанці нашого континенту були рештками дуже розвинених і складних цивілізацій. Досягнення будівельників курганів на нашому власному Середньому Заході знеславили наші початкові уявлення про нашу вроджену вищість, і тепер «концепція первісності» зазнає глибоких, хоча й запізнілих змін.

Тож не можна скидати з рахунків усю повноту «архетипової» спадщини, якою володів дон Хуан. І Карлос, як справжній антрополог (тобто вільний від цього огидного руйнівного шовінізму),

opened to and entered into don Juan's frame of reference to *learn*. He was susceptible, by cast of personality and profession, to the drama, rich historical atmosphere, and emotional investments of a once-powerful race.

All this entered into those long months of instructions from don Juan, as he and Carlos would sit on the dirt porch, in their particular "places of strength," where one did not tire but was renewed from the earth. Twilight, don Juan told Carlos, was the crack between the two worlds. Little by little don Juan prepared Carlos to find that crack. When the crack appeared, Carlos did not enter ignorant or empty-handed.

So we find that what Carlos experienced under "mescalito," the peyote cactus, the sacred mushroom, or the Jimson weed, was vastly different from that which the marginally-adjusted sensation-seeker could possibly discover. Recall Jesus' admonition to the man gathering grain on the Sabbath: "If you know *what* you are doing, you are blest. If you know *not* what you are doing, you are accurst and a transgressor of the Law."

Don Juan left very little to chance, or not-knowing. The system was thorough; centuries had gone into its perfection, and it produced exactly according to its precepts and intent.

Ingesting or smoking the hallucinatory plants dissolved the ordinary categories of reality for Carlos, just as the initiation shocks of the aborigine dissolved the natural world view of the young man, and just as the person under hypnosis voluntarily leaves his structured world to play at fantasy. Dr. Meares carried over into his actual operation a certain set of assumptions which altered the reality of that procedure so that blood, pain and after-effects did not enter as parts of that reality. The Ceylonese Hindu fire-walker also comes to mind.

In the same way, Carlos carried into his non-ordinary states the long instruction period's products. Don Juan had so thoroughly traversed the paths that for certain portions of the system he himself no longer needed the threshold-

відкрився системі поглядів дона Хуана й увійшов у неї, щоби *вчитися*. За своєю вдачею та фахом він був сприйнятливий до драми, багатої історичної атмосфери та емоційних внесків колись могутньої раси.

Усе це входило в ті довгі місяці настанов дона Хуана, коли вони з Карлосом сиділи на земляному присінку, на своїх особливих «місцях сили», де людина не стомлюється, а відновлюється від землі. Сутінки, як казав дон Хуан, були тріщиною між двома світами. Мало-помалу дон Хуан готував Карлоса до знаходження цієї тріщини. І коли вона з'явилася, Карлос не виявився нетямущим і не залишився з порожніми руками.

Тож ми знаходимо, що те, що Карлос досвідчував під дією «мескаліто», кактуса пейоту, священного гриба чи дурману, сильно відрізнялося від того, що міг би виявити якийсь маргінальний шукач сенсацій. Згадайте застереження Ісуса людині, що збирала зерно в Саббат[157]: "Якщо ти знаєш, *що* робиш, ти благословенний. Якщо ти *не* знаєш, що робиш, ти є проклятий і порушник Закону".

Дон Хуан дуже мало залишав на волю випадку чи незнання. Його система була ґрунтовна; століття пішли на її вдосконалення, і вона давала плоди в точній відповідності до своїх приписів і наміру.

Ковтання або куріння галюциногенних сумішей розвіяло для Карлоса звичайні категорії реальності, подібно до того, як потрясіння аборигена при його посвяченні руйнують природний світогляд молодої людини, і достоту так само, як людина під гіпнозом добровільно залишає свій структурований світ, щоб гратися в фантазії. Доктор Мірес привніс у свої маніпуляції певний набір припущень, які змінили реальність цієї процедури так, щоб кров, біль і наслідки не були частиною тієї реальності. Також на думку спадає індійський вогнеходець з Цейлону.

Так само Карлос переніс в свої незвичайні стани продукти його тривалого навчання. Дон Хуан настільки ґрунтовно пройшов цими стежками, що для певних частин його системи він більше не потребував галюциногенів, які знижують

[157] Sabbath (англ.) — священний день відпочинку (субота — у євреїв, неділя — у християн, п'ятниця — у магометан).

lowering hallucinogens. He stepped from one world to the other at will, and led his protege carefully and well. It was, in fact, the onslaught of this phenomenon of spontaneous threshold dissolution that horrified Carlos and terminated his apprenticeship after six years.

Critics have complained that Castaneda's dry analyses in the back of his book were in effect a "sellout" to the mechanistic gods of the time. This is unfair and misses the point. Had don Juan been completely successful, no one would ever have known. That Carlos *did* sustain his sharp, trained intellect throughout these traumatic, often dreadful experiences, and retain his analytical perspective, is in itself a remarkable display of strength of mind. His analysis is not only logical, it is far more awesome than some cultic enthusiasm might have produced.

Surely Castaneda in no way disbelieved that other world. Perhaps it was its all-too-frightful reality from which he had to retreat finally in order to hope to stay in this one. In no way does Carlos denigrate or diminish the authenticity of the states of mind so created. In no way does he call into question the possibility that those states might exist, somehow, within their own right, as self-sufficient possibilities of organization within the discipline. The creative element was clearly recognizable to him as was the archetypal potential. He recognized the two-way interaction between the drugs, the relation with don Juan which shaped the expectancies, and the necessity of unquestioned following of instructions. In spite of his remarkable objectivity and his final analysis, Carlos never retreated to scientific dodge or psychological cliche. He accepted his experiences for what they were: non-ordinary reality states created by a complex interplay of carefully-controlled events, a definition which might fit ordinary reality except for the element of control itself.

In his Foreword to *don Juan,* Walter Goldschmidt clearly points up the real importance of anthropology to "this entering into other worlds than our own." This leads us, he writes, to

поріг. Він переходив з одного світу в інший за своїм бажанням і вів свого протеже впевнене і обережно. Фактично, саме натиск цього феномена спонтанного розчинення порога нажахав Карлоса й поклав край його учнівству через шість років.

Критики скаржилися, що сухий аналіз Кастанеди в кінці його книжки був, по суті, «розпродажем» для механістичних божеств того часу. Це несправедливо і випускає з виду суть. Якби дон Хуан домігся повного успіху, ніхто б ніколи не дізнався про це. Те, що Карлос *справді* підтримував свій гострий, натренований інтелект під час цих травматичних, нерідко жахливих досвідів, і зберіг аналітичний погляд, саме по собі є чудовим проявом сили духу. Його аналіз не лише логічний, він набагато благоговійніший, ніж міг би викликати який-небудь культовий ентузіазм.

Безсумнівно, Кастанеда жодним чином не зневірився в тому іншому світі. Можливо, то була саме його всеосяжно лячна реальність, від якої Карлос мав нарешті відступити, щоб сподіватися залишитися в цій реальності. Карлос не применшує і не огуджує автентичність створених у такий спосіб станів розуму. Він жодним чином не ставить під сумнів можливість того, що ці стани можуть існувати якимось чином усередині власних рамок як самодостатні можливості організації в межах цієї практики. Творчий елемент був явно розпізнаваний ним, як і архетиповий потенціал. Він усвідомлював двосторонню взаємодію між наркотиками, зв'язком із доном Хуаном, що формував очікування, і необхідністю беззаперечно слідувати інструкціям. Попри свою вражаючу об'єктивність й кінцевий аналіз, Карлос ніколи не відступав до наукових спекуляцій або психологічних кліше. Він приймав свої досвіди такими, якими вони були: станами незвичайної реальності, створеними складною взаємодією ретельно контрольованих подій, визначення, яке могло б відповідати звичайній реальності, за винятком елемента власне самого контролю.

У своїй передмові до «Вчення дона Хуана» Волтер Ґолдшмідт чітко вказує на реальну важливість антропології для «проникнення в інші світи, відмінні від нашого». Він пише, що це приводить

realize that our own world is "also a cultural construct." This has been the whole thrust of this first part of my own book, to claim that no other world could ever *be* for us except through the very creative technique found underlying these dramatically differing pursuits; that this process has happened to us, but can be consciously controlled.

Goldschmidt realizes the intriguing riddle to lie in don Juan's *twilight*—that crack between the worlds. Goldschmidt concludes, however, that through this crack we can then see, fleetingly, what the "*real world,* the one between our own cultural constructs and those other worlds, must in fact be like." Here, I do believe, we have an example of the perpetual error at one remove. The "crack between the worlds" is neither a "real world" nor an opening into such—for there is no such thing as a "real world" other than that one from which one makes such a statement. The crack is only a capacity, an ontological function, a possibility for processing an infinite number of worlds— none of which is absolute. To leave one you can only structure another one or face dissolution.

I was particularly struck with the frustrations Carlos and don Juan faced in trying to reach a consensus of what was actually achieved during the non-ordinary states. Carlos tried to elicit from don Juan a description of what he, Carlos, looked like to don Juan when he, Carlos, was to himself a crow, flying in beautiful skies with other beautiful crows. Don Juan insisted he *had* been a crow. Carlos asked, though, about his *body:* it had not changed had it?; surely it was the same body as it ordinarily was? Don Juan said of course it was not the same body at all. Carlos countered that surely only his *mind* had been a crow; surely his *body* had not flown? Of *course* your body flew, was don Juan's retort, that's what the devil's weed is *for*. So Carlos asked whether, if friends of his had been there to see him, they would have seen him as a crow. That, don Juan answered, depended on his friends. If they understood about the *devil's weed* they would certainly have done so. Finally, Carlos asked don Juan

нас до усвідомлення того, що наш власний світ «також є культурним конструктом». У цьому вся суть першої частини моєї власної книжки — заявити, що інший світ ніколи не може *існувати* для нас, крім як за допомогою дуже творчого методу, що лежить в основі цих драматично відмінних пошуків; що цей процес відбувся і відбувається з нами, але ним можна свідомо керувати.

Ґолдшмідт розуміє інтригуючу загадку, що лежить в Донхуанових *сутінках*, — цю тріщину між світами. Ґолдшмідт, однак, робить висновок, що через цю тріщину ми можемо побачити «*реальний світ*, світ між нашими власними культурними конструктами й іншими світами, таким, який він є». Тут, як мені здається, ми бачимо приклад вічної помилки через брак прямого досвіду. «Тріщина між світами» не є ані «реальним світом», ані входом у нього, оскільки не існує такої речі, як «реальний світ», крім того світу, з якого хтось робить таке твердження. Тріщина — це лише здатність, онтологічна функція, можливість обробки нескінченного числа світів, жоден з яких не є абсолютним. Щоб залишити один світ, ви можете лише структурувати інший або стикнутися з розчиненням.

Мене особливо вразило розчарування, з яким зіткнулися Карлос і дон Хуан, намагаючися дійти згоди в тому, що фактично було досягнуте під час незвичайних станів. Карлос спробував домогтися від дона Хуана опису того, як він, Карлос, виглядав для дона Хуана, коли був для самого себе вороною, що летить в прекрасному небі з іншими прекрасними воронами. Дон Хуан наполягав, що Карлос *був* вороною. Карлос, однак, запитав про своє *тіло*: воно ж не змінилося, правда?; це ж безсумнівно було те саме тіло, що й зазвичай? Дон Хуан сказав, що воно, певна річ, зовсім не було тим самим тілом. Карлос заперечив, що напевне лише його *розум* був вороною; адже його *тіло*, безсумнівно, не літало? *Звісно*, твоє тіло літало, відповів дон Хуан, ось *для чого* й потрібна трава диявола. Тож Карлос запитав, якби його друзі були там, щоб побачити його, вони б бачили його як ворону? Це, відповів дон Хуан, залежало б від його друзів. Якби вони розуміли, що таке *трава диявола*, вони б безсумнівно бачили його вороною. Зрештою, Карлос запитав дона Хуана, що, скажімо,

what would happen, say, if he tied himself to a large rock by a heavy chain before flying? Don Juan looked at him incredulously and replied that he would certainly have to fly holding the rock with its heavy chain.

Reading this brought back memories of my equally frustrated evenings with my mathematical neighbor and those topological eggs he could remove from the shell without damage to the shell, through his mathematical four-spaces, and my trying so desperately to link it up with a tangible concreteness that I could grasp. The situation between don Juan and Carlos was surely analogous to that of the nonbeliever who asked Jesus for a sign, a miracle, that he might then believe in him. And of course the dilemma was that the sign could only be given through belief—the two in agreement—suspending the ordinary for the non-ordinary.

Mathematical magic has built magical machines now quite in the ascendancy. Don Juan's magic created magical places to go, but they are almost extinct. I sensed some of don Juan's sadness that his great adventure was fading from this earth as a meaningful mark of a "warrior"—'the reward for bravery and skill'. His enormous powers were of no use anymore. Surely he could clip the tops of the tallest trees in his great leaps—but it only scared his own Indians, who no longer understood, while the white man only saw something blurry and dismissible in the tree-tops.

The path of knowledge was no longer important maybe, but to *have* a path of knowledge, a path with a *heart,* made for a joyful journey, and was the only conceivable way to live. Don Juan had spent his life traversing his path, and intended going to its fullest and final length "looking, looking, breathlessly."

Don Juan advised us to think carefully about our paths before we set out on them. For by the time a man discovers that his path "has no heart," the path is ready to kill him. At that point, he cautions, very few men can stop to deliberate, and *leave that path* [...]

сталося б, якби він перед польотом прив'язав себе до великого каменя важким ланцюгом? Дон Хуан недовірливо подивився на нього й відповів, що йому неодмінно довелося б летіти, несучи камінь з його важким ланцюгом.

Читання цього нагадало мені такі самі сповнені розчарування вечори з моїм сусідом-математиком і ті топологічні яйця, які він міг виймати зі шкаралупи, не пошкоджуючи її, за допомогою своїх математичних чотиривимірних просторів, і про мої відчайдушні спроби пов'язати це з матеріальною конкретністю, яку я міг би зрозуміти. Ситуація між доном Хуаном і Карлосом була, безсумнівно, аналогічна ситуації з тим невіруючим, який попросив в Ісуса знамення, диво, щоб він зміг повірити в нього. І, звісно, дилема полягала в тому, що це знамення могло бути надане лише через віру — коли двоє мають консенсус, — призупиняючи звичайне задля незвичайного.

Математична магія створила магічні машини, які зараз перебувають на підйомі. Магія дона Хуана створила чарівні місця, куди можна вирушити, але вони майже повністю зникли. Я відчував якусь частку журби дона Хуана з приводу того, що його велика пригода поступово згасає з цієї землі як значуща ознака «воїна» — «нагорода за хоробрість і майстерність». Його надзвичайні сили більше нікому не були потрібні. Звісно, він міг струшувати верхівки найвищих дерев своїми величезними стрибками — але це лише лякало інших індіанців, які вже не розуміли цього, тоді як біла людина бачила у верхівках дерев лише щось зовсім невиразне й не варте уваги.

Стежка знання, мабуть, більше не була важлива, але *мати* стежку знання, стежку із *серцем*, означало здійснювати радісну мандрівку й було єдиним мислимим способом жити. Дон Хуан провів своє життя, йдучи своєю стежкою, і мав намір пройти її максимально повно й до самого кінця, "дивлячись, дивлячись, затамувавши подих".

Дон Хуан радив нам добре обдумувати наші стежки, перш ніж ставати на них. Бо на той час, коли людина виявить, що її стежка «не має серця», ця стежка вже готова знищити її. У тій точці, застерігає він, дуже мало хто зможе зупинитися, щоб порозмислити про це, і *зійти з тієї стежки* [...]

JOSEPH CHILTON PEARCE

DON JUAN AND JESUS

All logical systems, East-West, scientific-religious, cyclic or linear, originate in an analysis of the way reality is structured. Then, by various techniques, the system develops as an attempt to use the analysis to obtain some particular product from the process analyzed.

The idea of eschewing products, and seizing the very process by which reality *organizes* is the radical departure found in don Juan's Way of Knowledge, and in Jesus' Way of Truth. Don Juan and Jesus consider the world to be an arbitrary construct, not an illusion as in the East or a fated absolute as in the West. Since the world is an arbitrary construct, the means of construction, not a particular construct, or the products of a construct, are the focal point of attention.

Don Juan and Jesus believe the materials of the world to be subject to dramatic alteration and reorganization by an activity of the mind. Both systems work to lower the threshold between reality-adjusted thinking and autistic thinking, and without loss of identity. Both systems have analyzed the way by which reality events shape, and have then dared to dissolve the structure of a common domain, the selective world agreed upon in ordinary social thinking. Such a dissolution would ordinarily threaten the ego-personality which has been centered and formed *by* the common domain, and this is a risk assumed.

Both don Juan and Jesus have as a goal the seizure of the ontological function itself and both attempts hinge on a complete surrender *to* the function. Through a sacrifice of self and absolute obedience to the *way* of the system, union with

ДЖОЗЕФ ЧІЛТОН ПІРС

ДОН ХУАН ТА ІСУС

Усі логічні системи, на Сході чи на Заході, наукові чи релігійні, циклічні чи лінійні, беруть свій початок в аналізі способу, яким структурується реальність. Потім, за допомогою різних методів, розробляється певна система як спроба використовувати аналіз для отримання деякого конкретного вислідового продукту з аналізованого процесу.

Ідея триматися осторонь від вислідового продукту й осягнути сам процес, за допомогою якого *організовується* реальність, є радикальною відправною точкою, яку ми знаходимо в Донхуановому Шляху Знання та в Ісусовому Шляху Істини. Дон Хуан та Ісус розглядають світ як довільний конструкт, а не ілюзію, як на Сході, чи суджений нам долею абсолют, як на Заході. Позаяк світ є довільним конструктом, у центрі уваги перебувають засоби його побудови, а не якийсь конкретний конструкт чи вислідові продукти якогось конструкту.

Дон Хуан та Ісус вважають, що складові матеріали світу можуть зазнавати драматичної зміни й реорганізації завдяки діяльності розуму-свідомості. Обидві системи працюють над тим, щоб знизити поріг між скоригованим-на-реальність мисленням й аутистичним мисленням, не втративши при цьому істинності. Обидві системи аналізували спосіб, в який події реальності набувають своєї форми, а потім наважилися скасувати структуру узвичаєної царини, вибіркового світу, щодо якого досягнуто згоди в звичайному суспільному мисленні. Таке скасування зазвичай становить загрозу для его-особистості, що була поміщена в центр усього й сформована саме *цією* спільною для всіх цариною, і то є ризик, на який доводиться йти.

Дон Хуан та Ісус обоє мають за мету осягнення самої онтологічної функції, і опорним стрижнем обох підходів є повне підпорядкування себе функції. Через принесення в жертву свого «я» та абсолютне підкорення *шляхові* своєї

JOSEPH CHILTON PEARCE

DON JUAN Y JESÚS

Traducido del inglés por Jorge Oliver

Todos los sistemas lógicos, en Oriente o en Occidente, científicos o religiosos, cíclicos o lineales, se originan en un análisis de la forma en como está estructurada la realidad. Luego, con diversas técnicas, el sistema se desarrolla como un intento de usar el análisis para obtener algún resultado particular del proceso analizado.

La idea de descartar los resultados, y aprehender el mismo proceso por el que se *organiza* la realidad, es el punto de partida radical hallado en el Camino del Conocimiento de don Juan, y en el Camino de la Verdad de Jesús. Don Juan y Jesús consideran el mundo como una construcción arbitraria, no una ilusión como en Oriente, o un absoluto fatídico como en Occidente. Puesto que el mundo es una construcción arbitraria, los medios de construcción, (no una construcción particular ni los resultados de una construcción), constituyen el foco de atención.

Don Juan y Jesús creen que los materiales del mundo están sujetos a una alteración y reorganización dramáticas por parte de la actividad de la mente. Ambos sistemas trabajan para disminuir el umbral entre el pensamiento ajustado a la realidad y el pensamiento autístico, y sin pérdida de identidad. Ambos sistemas han analizado la manera en que los eventos de la realidad toman forma y se han atrevido luego a disolver la estructura de un dominio común del mundo selectivo del pensar social ordinario. Tal disolución amenaza normalmente la personalidad que se ha centrado y formado *en* este dominio común, y éste es un riesgo que se asume.

Don Juan y Jesús tienen como meta la captura de la misma función ontológica y ambos giran alrededor de la completa entrega a la función. Con el sacrificio del yo y una obediencia absoluta al *camino* del sistema, se logra la unión con el

the process of reality is achieved. There is a single underlying way by which all reality forms and "union" with this procedure is possible. However, the system or means of achieving such union determines the *kind* of reality then shaping as experience for the person involved. There is a single unitary core of reality-functioning, but it is not available in a "pure form." It is, in actuality, according to the method of *actualizing* it. The subject's approach to the function determines his realization of it.

Don Juan recognizes the ordinary world to be but one of an endless number of possible constructs. The man of courage and daring in his culture will explore as many possibilities of this as he can, simply because the possibilities are there and that is what life is about. Man can restructure reality in freely-synthesized ways. Though death is the final victor, to live a strong, hard life, in which reality opens its endless possibility, is the mark of a warrior, a man of knowledge, and the only conceivable way to live.

Jesus aims to restructure particular events *within* the world. He aims toward a special consensus concerning the ordinary reality. Non-ordinary reality is used only for the sake of the ordinary world. Achieving a new and different "editorial hierarchy of mind" the follower of the *Way* serves as catalyst for new syntheses when our fated and autonomous blindnesses, split from our whole mind as they are, lead us into inescapable dilemmas.

Don Juan seizes the ontological process to construct paths of "breathless wonder." Jesus seizes the process to bridge the modes of mind. Don Juan is in love with eternity. He is a kind of hedonist of the psyche. Jesus is in love with time. He is a pragmatic Hebrew, concerned over his fellow man. The esthetic differences of goals, of techniques and disciplines, give dramatically different results. But the process of attainment is similar.

системи досягається єдність із процесом реальності. Існує єдиний базовий спосіб, у який формується вся реальність, і «єдність» із цією процедурою є можлива. Однак ця система або засоби досягнення такої єдності визначають *вид* реальності, яка тоді набуває форму досвіду для залученої особи. Існує єдине цілісне ядро функціонування на основі реальності, але воно не наявне в «чистому вигляді». Воно *є* наявне, в дійсності, відповідно до методу його *актуалізації*. Підхід суб'єкта до функції визначає реалізацію ним цієї функції.

Дон Хуан бачить звичайний світ як усього лише один з нескінченної кількості можливих конструктів. Людина мужності й дерзання у своїй культурі досліджуватиме стільки можливостей цього, скільки зможе, просто тому, що ті можливості є там, і саме це є сутністю життя. Людина може реструктурувати реальність у вільно-синтезовані способи. Хоча смерть є остаточним переможцем, жити сильним, суворим життям, в якому реальність відкриває свої безмежні можливості, є ознакою воїна, чоловіка знання, і єдиним мислимим способом жити.

Ісус має за мету реструктурувати конкретні події *всередині* світу. Він націлений на особливий консенсус щодо звичайної реальності. Незвичайна реальність використовується лише задля звичайного світу. Досягаючи нової та відмінної «редакційної ієрархії розуму-свідомості», послідовник *Шляху* слугує каталізатором для нових синтезів, коли наша сліпота, що судилася людям і функціонує сама по собі, відщеплена від нашого цілісного розуму-свідомості (а саме таким він є), вводить нас у невідворотні дилеми.

Дон Хуан осягає онтологічний процес для вибудовування стежок із «дивами, від яких перехоплює подих». Ісус осягає цей процес для наведення містка між режимами розуму-свідомості. Дон Хуан закоханий у вічність. Він є свого роду гедоніст *псюхе*, людського духу. Ісус закоханий у час. Він є прагматичний єврей, який турбується про своїх ближніх. Естетичні відмінності в цілях, прийомах і дисциплінах дають драматично відмінні результати. Але сам процес досягнення результату є схожий.

proceso de la realidad. Existe un único camino fundamental por el cual se forma toda la realidad y es posible la "unión" con este camino. Sin embargo, el sistema o medio de conseguir tal unión determina la *clase* de realidad que luego toma la forma de experiencia para la persona implicada. Existe un único y unitario centro de mecánica de la realidad, pero no es accesible a través de una "forma pura". Se actualiza según el método de *actualizarlo*. El acercamiento del sujeto a la función determina su realización.

Don Juan reconoce que el mundo ordinario existe, pero como uno más de las incontables construcciones posibles. El hombre de coraje y atrevimiento explorará en su cultura tantas posibilidades de este tipo como pueda, simplemente porque las posibilidades están ahí y la vida estriba en esto. El hombre puede reestructurar la realidad en formas libremente sintetizadas. Aunque la muerte significa la victoria final, vivir una vida fuerte y dura en la que la realidad abre sus posibilidades sin fin, es el distintivo del guerrero, del hombre de conocimiento, y el único modo concebible de vivir.

Jesús apunta a reestructurar eventos particulares *dentro* del mundo. Apunta hacia un consenso especial con respecto a la realidad ordinaria. La realidad no ordinaria se utiliza solamente en favor del mundo ordinario. Al alcanzar una "editorial jerárquica de la mente" nueva y diferente, el seguidor del *Camino* sirve como catalizador de nuevas síntesis cuando nuestras cegueras fatídicas y autónomas, separadas como están de la totalidad de nuestra mente, nos conducen a dilemas inevitables.

Don Juan toma el proceso ontológico para construir caminos de "atónita maravilla". Jesús lo toma para tender puentes entre las formas de la mente. Don Juan está enamorado de la eternidad. Es una especie de hedonista de la psique. Jesús está enamorado del tiempo. Es un hebreo pragmático, preocupado por sus semejantes. Las diferencias estéticas de las metas, de las técnicas y las disciplinas, dan resultados dramáticamente diferentes. Pero el proceso para alcanzarlo es similar.

Eastern thought viewed the world as a fated illusion and yearned for the *real* world. This is a proposition denied by both don Juan and Jesus, who know the world to be perfectly real. Greek-Stoic thought viewed the world as a fixed mechanical unit, distinct from the mind of man. This, too, is denied by don Juan and Jesus, who see the world as a matrix for continual resynthesis. Both recognize the world as an agreed upon and practiced construct in a continuum of possible constructs. Both recognize this as true with any and all possible worlds.

Don Juan created private but equally-real worlds for personal adventure, and accepted as a natural part of his path the isolation within his created point of view. Carlos experienced this as "the aloneness of a single person on a journey." Jesus recognized that no communicable, shared reality is possible except by agreement between the participants of that world. So his system was to carry don Juan's open synthesis *into* the ordinary world. Jesus will break with the world of common agreement, but only under special circumstances and for special goals.

The crack in the egg is sought by Jesus to restructure some specific problem area in ordinary reality. His system works only in relationships between people. His nonordinary states are created as *shared* states by the constant focus on the needs of the other. No isolation is engendered. Two or three can gather together and reach a non-ordinary consensus, a point of agreement different from that of the ordinary world. Group agreement gives a mutual feedback of verification, sustaining the non-ordinary even in the ordinary. Carlos might call feeding the five thousand a special consensus of non-ordinary reality, or healing the man with a withered arm a special consensus about ordinary reality. In all cases, filling some need is Jesus' motivation and this proves to be the only way his particular crack is sustained.

Східна думка розглядала світ як ілюзію, на яку приречені люди, і жадала *реального* світу. Цю пропозицію заперечують і дон Хуан, і Ісус, які обоє знають, що світ є абсолютно реальний. Думка греків-стоїків розглядала світ як фіксовану механічну одиницю, відокремлену від розуму-свідомості людини. Цей погляд також заперечується доном Хуаном та Ісусом, які розглядають світ як матрицю для безперервно повторюваного синтезу. Вони обоє бачать світ як певний конструкт, щодо якого була досягнута згода і який практикується в континуумі можливих конструктів. Обоє визнають це істинним щодо всіх можливих світів.

Дон Хуан створював приватні, але рівною мірою реальні світи для сміливих особистих дерзань і приймав як природну частину своєї стежки ізольованість у межах своєї створеної точки зору. Карлос досвідчив це як «одинокість людини, що подорожує сама-одна». Ісус визнавав, що неможлива жодна реальність, яку можна було б обговорювати чи поділяти, крім реальності, щодо якої існує згода між учасниками того світу. Тож його система мала перенести Донхуанів відкритий синтез *у* звичайний світ. Ісус розірве стосунки зі світом спільної згоди, але лише за особливих обставин і задля особливих цілей.

Ісус шукає тріщину в яйці, щоб реструктурувати деяку конкретну проблемну область у звичайній реальності. Його система працює тільки у стосунках між людьми. Його незвичайні стани створюються як стани, що *поділяються* людьми, завдяки постійному фокусу на потребах іншого. Це не породжує ніякої ізольованості. Двоє чи троє можуть зібратися разом і досягти незвичайного консенсусу, точки згоди, відмінної від точки згоди звичайного світу. Групова згода дає взаємний зворотний зв'язок щодо верифікації, підтримуючи незвичайне навіть у звичайному. Карлос міг би назвати факт годування п'яти тисяч людей особливим консенсусом незвичайної реальності, або зцілення сухорукого чоловіка — особливим консенсусом щодо звичайної реальності. В усіх випадках мотивацією Ісуса є заповнення певної потреби, і це виявляється єдиним способом, у який підтримується його індивідуальна тріщина.

El pensamiento oriental miraba el mundo como una ilusión y anhelaba el mundo *real*, ésta es una posición negada tanto por don Juan como por Jesús, quienes saben que el mundo es completamente real. El pensamiento griego-estoico veía el mundo como una unidad mecánica fija, diferente de la mente del hombre. También esto es negado por don Juan y Jesús, quienes ven el mundo como una matriz para una resíntesis continua. Ambos admiten el mundo como un convenio y una construcción practicada en un continuum de mundos posibles.

Don Juan crea mundos privados pero igualmente reales para la aventura personal y acepta, como una parte natural de su camino, el aislamiento creado por su propio punto de vista. Carlos experimenta esto como "la soledad de una única persona en un viaje". Jesús reconoció que no se puede comunicar ninguna realidad compartida a menos que haya un acuerdo entre los participantes de ese mundo. Así, su sistema consistió en llevar la síntesis abierta de don Juan al mundo ordinario. Jesús romperá con el mundo de consenso común, pero sólo bajo circunstancias especiales y para logros especiales.

Jesús busca la grieta del huevo para reestructurar algún área problemática, específica en la realidad ordinaria. Su sistema funciona solamente en relación con la gente. Sus estados no ordinarios son creados como estados *compartidos* por el enfoque constante sobre las necesidades del otro. No se engendra aislamiento. Dos o tres personas se pueden reunir y alcanzar un consenso no ordinario, un punto de acuerdo diferente del que tiene el mundo ordinario. El mutuo acuerdo del grupo realimenta la verificación, sustentando aquello no ordinario incluso en lo ordinario. Carlos podría llamar al hecho de alimentar a los cinco mil un consenso especial de realidad no ordinaria, o, curar al hombre del brazo seco, un consenso especial sobre realidad ordinaria. De todos modos la motivación de Jesús es la de cubrir alguna necesidad y esto prueba que es el único camino por el que se mantiene su grieta particular.

Don Juan spoke of learning by doing as the only way to knowledge. There was no act of grace suddenly bestowing the goal. And yet there was the ally, a helper available once the subject had proved himself and learned to open to and control the technique of bringing about states of special reality.

Jesus' knowing, too, could only be obtained by doing, a course of action and thinking as rigorous as don Juan's. In conjunction with reality-adjusted thinking went an unambiguous single-minded organization similar to Bruner's "thinking for the left hand." Once this kind of thinking was practiced the world no longer split against itself, and there was freedom to "intervene in the ontological constitution of the universe," as Eliade put it, since conscious thought then had ready access to that point in the continuum where there was no judgment, no distinction between kinds of organization.

Neither don Juan nor Jesus could offer intellectual procedures or explanations of their way, since logic and reason are only the surface part of mind, the part splitting a total awareness. Both deny absoluteness or "sanctity" to any particular system, and, eschewing the products of systems, they are equally offensive to all systems. The only thing sacred to don Juan and Jesus is the way in which systems are built. Allegiance can only be given the *process* if balance of mind is to be achieved and sustained. Unbending intent is don Juan's requirement, a passionate concern. Idolatry, Jesus would say, is considering as absolute or true any *product* of the reality process. The *process* is the only truth, the only absolute, and the way to freedom.

Don Juan would have but one apprentice in his life, as his own benefactor had had but one. Many might be called to Jesus, but few would be chosen. Few would ever find the Narrow Gate. Both systems were esoteric,

Дон Хуан говорив про навчання через дії як про єдиний шлях до знання. Не було жодного милосердного акту, який би раптово дарував досягнення мети. І все ж був союзник, помічник, доступний після того, як суб'єкт проявить себе і навчиться відкриватися станам особливої реальності й контролювати техніку їх досягнення.

Знання Ісуса теж можна було отримати лише шляхом дій, за допомогою такого ж неухильного способу дії та мислення, як і в дона Хуана. У поєднанні зі скоригованим-на-реальність мисленням йшла недвозначна цілеспрямована організація розуму, подібна до Брунерового «мислення для лівої руки». Щойно тільки починав практикуватися цей тип мислення, світ більше не розщеплювався проти себе самого, і існувала свобода «втручатися в онтологічну будову всесвіту», як сформулював це Еліаде, позаяк свідома думка мала тоді вільний доступ до тієї точки в континуумі, де не було жодних суджень, жодних відмінностей між видами організації.

Ані дон Хуан, ані Ісус не змогли запропонувати інтелектуальних процедур чи пояснень свого шляху, оскільки логіка та раціональний розум — це тільки поверхнева частина розумусвідомості, частина, що розщеплює повне усвідомлення. Вони обоє заперечують абсолютність чи «священність» будь-якої конкретної системи і, відмовляючись від вислідових продуктів систем, вони демонструють рівною мірою зневажливе ставлення до всіх систем. Єдина священна для дона Хуана та Ісуса річ — то є шлях, спосіб, у який будуються системи. Відданість може надаватися певному *процесу*, лише якщо йдеться про досягнення й підтримання рівноваги розумусвідомості. Непохитний намір є вимогою дона Хуана, предметом його особливого пристрасного інтересу. Ісус сказав би, що вважати абсолютним чи істинним будь-який *вислідовий продукт* процесу реальності — це ідолопоклонство. Єдиною істиною, єдиним абсолютом і шляхом до свободи є *процес*.

Дон Хуан начебто мав тільки одного учня в своєму житті, так само як його власний доброчинець мав лише одного. Багато людей можуть бути покликані до Ісуса, але мало кого з них буде обрано. Лише горстка знайде колись Вузьку

Don Juan habló de aprender a través de las acciones como el único camino para llegar al conocimiento. No había un acto de gracia que repentinamente otorgara la meta. Pero aun así existía el aliado, una ayuda posible una vez que el sujeto se había probado a sí mismo y había aprendido a abrirse y a controlar la técnica de procurarse estados de realidad especial.

El conocimiento de Jesús, también, sólo podía obtenerse a través de las acciones y el pensamiento tan riguroso como el de don Juan. En conjunción con el pensamiento ajustado a la realidad siguió una única organización sin ambigüedades de la mente, similar al "pensar para la mano izquierda" de Bruner. Una vez que se practicó esta clase de pensamiento el mundo no volvió a estallar contra sí mismo, y existió libertad para "intervenir en la constitución ontológica del universo", como dice Eliade, pues luego el pensamiento consciente estuvo listo para acceder a este punto del continuum donde no hay juicio ni distinción entre clases de organización.

Ni don Juan ni Jesús podrían ofrecer procedimientos o explicaciones intelectuales del camino, ya que lógica y razón son solamente la superficie de la mente, la parte que divide una conciencia total. Ambos niegan absolutismo "santidad" a cualquier sistema particular, y, evitando los resultados de los sistemas, son igualmente esquivos a todos los sistemas. Lo único sagrado para don Juan y Jesús es la manera en que se construyen los sistemas. Sólo se puede otorgar lealtad al *proceso* si se ha de conseguir y mantener la serenidad mental. Propósito resoluto es el requisito de don Juan, una dedicación apasionada. Idolatría, diría Jesús, es considerar como un absoluto o una verdad cualquier *resultado* de la realidad del proceso. El *proceso* es la única verdad, el único absoluto, y el camino hacia la libertad.

Don Juan tendría un sólo aprendiz en su vida al igual que su benefactor había tenido sólo uno. Muchos serían los llamados a Jesús pero pocos los escogidos. Pocos hallarían la Puerta Estrecha. Ambos sistemas eran esotéricos,

difficult to attain, and harder to sustain. Both demanded a risk of life—the world turns and rends its heroes—and, more seriously, a risk of soul or mind.

Growth within the way was not automatic or assured. The continuing response of the person gave the context for growth. Peter could be either the Keys to the Kingdom, or Satan, depending on his use of all his faculties and openness to the guide.

In his evaluation procedures, don Juan had set the expectancies shaping Carlos' future experiences. He did this by strong negative and positive reactions to the contents of Carlos' preliminary ventures. Jesus, too, reacted with quick negatives and positives to his follower's responses, questioning and probing their reactions, attempting to determine their expectancies associated with the Way.

Both systems required "frugality" or conservation of energy. Every aspect of life had to be reserved for the path. This implies no nonsense of a limited or fixed quantity of "libido" in a Freudian sense, but ultimacy of commitment and unambiguous intent. Extraordinary effort was needed to break with the broad stream that makes up the self-mirroring world of the ordinary. The activity of restructuring in the face of the strength of statistical reality called for extremes of energy and determination in Jesus' Way. And restructuring in the wake of psychedelic dissolution called for the same commitment and strength in don Juan's Way.

Shelter, nourishment, companionship, and so on, are the needs ruling the split man. They are the products by which short-circuited demonic power is wielded by one man over another. All these products of the broad way must be ruthlessly cut out, boldly denied. Fasting played a role in both systems. One became a "eunuch" for the sake of

Браму. Обидві системи були езотеричні, до них було важко дістатись, і ще важче було їх дотримуватися. Обидві вимагали поставити під загрозу своє життя — світ обертається і роздирає своїх героїв на шмаття — і, що ще серйозніше, поставити під загрозу свою душу чи розум.

Зростання в межах шляху не було автоматичним чи гарантованим. Постійне реагування людини давало контекст для зростання. Петро міг бути або Ключами до Царства, або Сатаною, залежно від того, як він використовував усі свої здібності та відкритість провідникові.

У своїх процедурах оцінювання дон Хуан встановлював очікування, що формували майбутні досвіди Карлоса. Він робив це через сильні негативні й позитивні реакції на зміст попередніх небезпечних завдань, виконаних Карлосом. Ісус також швидко реагував, негативними або позитивними оцінками, на одвітні дії своїх послідовників, ставлячи під сумнів або зондуючи їхні реакції, намагаючись визначити їхні очікування, пов'язані зі Шляхом.

Обидві системи вимагали «ощадливості» або збереження енергії. Кожний аспект життя мав бути зарезервований для цієї стежки. Це передбачає не безглуздя щодо обмеженої або фіксованої кількості «лібідо» у фройдистському розумінні, а граничний ступінь відданості й абсолютно чіткий намір. Потребувалися надзвичайні зусилля, щоб порвати з широким потоком, який створює самовіддзеркалювальний світ буденного. Діяльність із реструктурування всупереч силі статистичної реальності вимагала екстремальних величин енергії та рішучості на Шляху Ісуса. А реструктурування після психоделічної дезінтеграції вимагало такої самої відданості й сили на Шляху дона Хуана.

Прихисток, їжа, товариство тощо — це потреби, які керують розщепленою людиною. Вони є вислідовими продуктами, за допомогою яких демонічна сила, що функціонує в замкненому колі, застосовується однією людиною до іншої. Усіх цих вислідових продуктів широкого шляху[158] необхідно безжально позбуватися, їх треба безстрашно відкидати. Постування відігравало певну

difíciles de alcanzar y aún más difíciles de mantener. Ambos exigían poner la vida en peligro—el mundo pone y quita sus héroes—, y aún más seriamente, poner en peligro el alma o la mente.

Crecer durante el camino no fue automático ni asegurado. La continua respuesta de la persona diseñaba el contexto del crecimiento. Pedro, tanto podía ser las Llaves del Reino, como Satán, según el uso que hiciera de sus facultades y de su apertura ante el guía.

Don Juan, en sus procesos evaluativos había establecido las expectativas que moldearían las futuras experiencias de Carlos. Lo consiguió por medio de las fuertes reacciones negativas y positivas a los contenidos de las aventuras preliminares de Carlos. Jesús, del mismo modo, reaccionó con respuestas negativas y positivas a las de sus seguidores, incitando y probando sus reacciones, tratando de determinar las expectativas que asociaban con el Camino.

Ambos sistemas requerían "frugalidad" o conservación de la energía. Todos los aspectos de la vida debían dedicarse al camino. Esto no implica una cantidad fija o limitada de "libido" en el sentido freudiano, sino la importancia del compromiso y del firme propósito. Hacía falta un esfuerzo extraordinario para romper la amplia corriente que constituye el propio mundo reflector de lo ordinario. La actividad reestructuradora, a la vista del diagrama de la realidad, requería mucha energía y determinación en el camino de Jesús. Y reestructurar, luego de la disolución psicodélica, requería el mismo compromiso y decisión en el camino de don Juan.

Refugio, alimento, compañía y cosas por el estilo constituyen las necesidades que gobiernan al hombre disociado. Ésos son los resultados de la inducción del poder demoníaco cuando es ejercido por un hombre sobre otro. Todos estos resultados del camino ancho deben ser cercenados despiadadamente, negados intrépidamente. El ayuno desempeñaba un rol en

[158] The broad way (англ.) — *тж*. шлях насолод; шлях, який веде до загибелі [етим. бібл.]

the Kingdom. Don Juan kept telling Carlos that he thought about himself too much. Self had to be forgotten. Only the path was important.

Both don Juan and Jesus were figures for transference, and both provided the clues for the initiating of the way. Both promised a helper or ally who would come and open one to ever-greater levels of growth and power. Power, an automatic result in both systems, was a crucial point of danger. The Temptations in the Wilderness graphically typified the main categories of misuse of power and loss of the Way. In don Juan's system any power once attained was never lost. Unless voluntarily surrendered, however, and given over only for the furtherance of more knowledge, the power became immediately demonic and blocked all further possibility of growth. Double the talents, Jesus promised, and you would be given twice that many more— for more doubling, if *invested*. Otherwise all were taken away.

Any attempt to use power for personal ends destroyed the Way in Jesus' system as well as don Juan's, and a practical, functional reason, not a "spiritually moral" one, was the cause. Desire for freedom from the tensions of reality as found in mystical systems or desire to use the potentials of the whole mind for ego-interests are out-of-balance maneuvers; the point of rapport with the whole mind is simply lost. In the mystical experience the self is dissolved, if only temporarily, into the continuum. In desires of the ego, the imbalance is toward self, breaking the rapport with the whole mind, and further trapping the person in the fixed products of the ordinary world.

In Jesus' system concern *for* others on the one hand, and total allegiance to the autistic

роль в обох системах. Людина ставала «євнухом» заради Царства Божого. Дон Хуан раз у раз говорив Карлосу, що той занадто багато думає про себе. Своє «я» мало бути забуте. Важливою була лише стежка, якою ідеш.

І дон Хуан, і Ісус були образами для перенесення, і обоє надавали підказки для того, щоб стати на шлях. Вони обоє обіцяли помічника або союзника, який прийде і показуватиме людині дорогу до дедалі вищих рівнів зростання й сили. Сила[159], автоматичний результат в обох системах, була критичним моментом небезпеки. Спокуси в пустелі яскраво типізували основні категорії зловживання силою і втрати Шляху. В системі дона Хуана будь-яка сила, досягнута одного разу, ніколи не втрачалася. Однак, якщо добровільно не підпорядкуватися їй та не використовувати її лише задля збільшення знання, сила негайно ставала демонічною та блокувала всі подальші можливості зростання. Ісус обіцяв, що якщо ви подвоїте таланти, вам буде дано ще вдвічі більше — для подальшого подвоєння, якщо ви *інвестуєте* отримане. Інакше все буде забране у вас.

Будь-яка спроба використовувати силу в особистих цілях руйнувала Шлях як в Ісусовій, так і в Донхуановій системі, і причина цього була практична, функціональна, а зовсім не «духовно моральна». Бажання свободи від напружених станів реальності, яке ми знаходимо в містичних системах, або бажання використовувати потенціал усього розуму-свідомості цілком в інтересах свого еґо є незрівноваженими маневрами; точка злагодженості з усім розумом-свідомістю індивідуума просто втрачається. У містичному досвіді «я» розчиняється, нехай і тимчасово, в континуумі. В бажаннях еґо дисбаланс спрямований на своє «я», порушуючи зв'язок з усім розумом-свідомістю і ще більше затягуючи людину в пастку фіксованих вислідових продуктів звичайного світу.

В системі Ісуса зацікавленість в *інших* з одного боку й цілковита відданість аутистичному

ambos sistemas. Uno se convirtió en "eunuco", en aras del Reino. Don Juan a menudo repetía a Carlos que pensaba demasiado en sí mismo. El yo debía ser olvidado. Sólo el camino era importante.

Don Juan y Jesús fueron figuras para la transferencia, y ambos proporcionaron las pistas para la iniciación en el camino. Ambos prometieron un ayudante o aliado que vendría y eliminaría niveles siempre mayores de crecimiento y poder. El poder, resultado automático en ambos sistemas, fue un punto crucial de peligro. Las Tentaciones del Desierto tipificaban gráficamente las principales categorías del mal uso del poder y pérdida del Camino. En el sistema de don Juan, una vez conseguido cualquier poder, nunca podía perderse. Este se volvía inmediatamente demoníaco y bloqueaba toda posibilidad de crecimiento, a menos que se entregara voluntariamente y se diera con el único propósito de obtener más conocimiento. Dobla los talentos, prometió Jesús, y recibirás el doble por más del doble, si lo *inviertes*. De lo contrario todo te será quitado.

Cualquier intento de usar el poder para fines personales destruía el Camino del sistema de Jesús y el de don Juan. La causa era una razón práctica y funcional, no una "espiritualmente moral". El deseo de liberarse de las tensiones de la realidad, como encontramos en los sistemas místicos, o el deseo de utilizar las potencias de la totalidad de la mente para intereses del ego, son maniobras desequilibradas; simplemente se pierde el punto de relación con la totalidad de la mente. En la experiencia mística el yo se disuelve, si bien temporalmente, en el continuum. En los deseos del ego, el desequilibrio se inclina hacia el yo, rompiendo la relación con la totalidad de la mente, y aprisionando a la persona, posteriormente, en los resultados fijos del mundo ordinario.

En el sistema de Jesús la preocupación *para con* los otros por un lado, y la lealtad total al "espíritu"

[159] Power (англ.) — сила, влада. Хоча відомий біблійний вислів "God is the ultimate source of all power" прийнято перекладати "Будь-яка влада від Бога", його було б доцільніше передати як "Уся сила від Бога", бо влада є похідною від сили. У текстах Кастанеди *power* переважно означає саме *силу*, а не владу.

"spirit" on the other, achieved the otherwise impossible balance. Clarity of mind, a clear understanding of one's own motivations, was necessary in both systems. Single-vision, or non-ambiguity, was the prime criterion. The path had to be chosen freely, as ultimately desirable, having counted the costs of following it.

There was no free directing of the path itself, however. Personal responsibility was for a surrender to the peculiar qualities of the path. A cultural hierarchy of values helped give the guidelines for action. A continually-renewed commitment was necessary, though, for the only known goal was the process of movement along the path itself. The path was an open structure forming only as one moved along it. The "obligatory acts" in Jesus' system were much more dependent on the context of the moment than were don Juan's.

Death was a contingency in both systems. In Jesus' system death was the ultimate demonic, accepted and assumed as an unavoidable property of the split mind but not of the integrated one. The demonic was controlled by denying absoluteness to those aspects of life over which the demonic has power. The soul never "sinning," never granting allegiance to the products of a system, and allying only with the function of systems-building itself, would never die. Only when concern for the path was greater than concern for self could the self achieve security.

In don Juan the capacity for exertion of extraordinary energy had to be effective, quite literally, for survival. Non-survival had to be accepted, however, as the mark of profound belief. No goal could be entertained by mind except the goal of the path itself. And this path was its own end. Don Juan had no prospect of survival. Death was the final victor.

With Jesus, agreement, if only among two or three, could establish a non-ordinary reality by consensus within the group. This kind of autistic

«духу» з іншого досягали неможливої в іншому випадку рівноваги. Ясність розуму-свідомості, чітке розуміння власних спонукань були необхідні в обох системах. Чітке бачення, або відсутність двозначності були найважливішим критерієм. Стежку слід було обирати вільно, як безумовно бажану, зваживши, чого буде коштувати слідувати нею.

Однак не було вільного задавання напрямку самої стежки. Особистою відповідальністю було підпорядкуватися особливим якостям стежки. Культурна ієрархія цінностей допомагала надати керівні принципи щодо дій. Утім, була необхідна постійно поновлювана відданість, адже єдиною відомою метою був сам процес руху своєю стежкою. Стежка була відкритою структурою, що формувалася лише коли індивідуум рухався нею. «Обов'язкові дії» в Ісусовій системі набагато більше залежали від контексту моменту, ніж у системі дона Хуана.

Смерть була ймовірним непередбачуваним фактором в обох системах. В Ісусовій системі смерть була найвищою мірою демонічна, вона приймалася і розглядалася як неминуча властивість виключно розщепленого розумусвідомості, але не цілісного. Демонічне контролювалося запереченням абсолютності тих аспектів життя, над якими демонічне має владу. Душа, яка ніколи не «грішила», ніколи не проявляла відданості вислідовим продуктам системи й перебувала в союзницьких стосунках лише із самою функцією побудови систем, ніколи не помре. «Я» людини могло бути в безпеці, лише коли її зацікавленість у своїй стежці була більша, ніж інтерес до свого «я».

У дона Хуана здатність застосовувати екстраординарну енергію мала бути дієвою, в буквальному сенсі, для виживання. Не-виживання, однак, слід було приймати як ознаку глибокої віри. Жодна мета не могла підтримуватися розумом-свідомістю, крім мети самої стежки. І ця стежка була своїм власним кінцем. Дон Хуан не мав жодної перспективи вижити. Остаточним переможцем була смерть.

В Ісуса згода, нехай навіть між двомачотрьома, могла встановити незвичайну реальність шляхом консенсусу всередині тієї групи. Цей

autístico por el otro, consiguen el equilibrio, de otra forma inalcanzable. En ambos sistemas eran necesarias la claridad de mente y una comprensión íntegra de las propias motivaciones. El primer criterio era la visión única o carente de ambigüedades. El camino, deseable como finalidad, debía escogerse libremente, después de haber sopesado los costes de su recorrido.

Sin embargo, no existían indicaciones claras sobre el camino mismo. La responsabilidad personal era una entrega a las cualidades peculiares del camino. Una jerarquía de valores culturales proporcionaba las líneas maestras de la acción. Se necesitaba un compromiso continuamente renovado, aunque la única meta conocida era el movimiento a lo largo del camino. El camino era una estructura abierta que se formaba únicamente a medida que uno se movía por él. Los "actos obligatorios" en el sistema de Jesús dependían mucho más del contexto del momento que los de don Juan.

La muerte era una contingencia en ambos sistemas. En el sistema de Jesús, la muerte era la finalidad demoníaca, aceptada y asumida como una propiedad inevitable de la mente dividida, pero no de la integrada. Lo demoníaco se controlaba negando el carácter absoluto de aquellos aspectos de la vida sobre los que lo demoníaco tiene poder. El alma que nunca "*ha pecado" que* nunca rinde lealtad a los resultados de un sistema, y que sólo se alía con la función misma que erige los sistemas, nunca podría morir. Sólo cuando el interés por el camino era superior al interés por el yo, podía éste alcanzar seguridad.

En don Juan la capacidad para aplicar una energía extraordinaria tenía que ser efectiva, para poder, literalmente, sobrevivir. La no-supervivencia tenía que aceptarse, sin embargo, como señal de una profunda creencia. La mente no podía concebir ninguna otra meta aparte del camino mismo. Y este camino era fin en sí mismo. Don Juan no tenía ninguna perspectiva de supervivencia. La muerte era la vencedora final.

Con Jesús, el acuerdo, aunque sólo fuera entre dos o tres, podía establecer una realidad no ordinaria por el consenso dentro del grupo. Esta especie de

bridge between people is found in don Juan, who brought about non-ordinary events shared, unhappily, by Carlos in non-hallucinogenic ways. It was, in fact, this conscious restructuring by don Juan of ordinary events, right out in the light of day, that finally defeated Carlos by their sheer horror.

Fear had to be accepted, faced, admitted, and then gone beyond. Until one recognized the reason for fear he was not fully aware of the qualitative distinction between his new Way and the world's Way. The follower was then still double-minded and divided in intent. The real onslaught of fear arose at recognition that the events of ordinary reality were arbitrary. Langer's fear of "collapse into chaos should our ideation fail" is strong. We are a built-in function of delineation, defining, delimiting, constructing by ordinary consensus a tight little island in a sea of apparent randomness. This is genetically, psychologically, and inherently, the strongest motivation we have, the skeleton of our minds, egos, ways of being. To threaten it is worse than death. The crack in the egg is no small threat.

Don Juan exerted all his dramatic abilities and knowledge to maneuver Carlos into just the position where his *certainty* that the reality of everyday life is implicitly "real" *would* be undermined. Only the complete collapse of that certainty could remove the last barrier to accepting the existence of separate but equal realities, those realities of "special consensus." The component elements of ordinary reality could be denied and thus open to restructuring. Carlos sensed in this that there was then no guarantee that he could "provide himself indefinitely with consensus," and this abyss of apparent chaos drove him back into the broad stream.

The break with ordinary consensus is thus profoundly serious. This is what Jesus meant when he said that we must give up our life to find greater life, and that while the ani-

тип аутистичного містка між людьми ми знаходимо в дона Хуана, котрий викликав незвичайні події, які Карлос, на нещастя, став досвідчувати, не перебуваючи під дією галюциногенів. Фактично, саме свідоме реструктурування доном Хуаном звичайних подій, просто при світлі дня, зрештою завдало Карлосу поразки своїм сущим жахом.

Страх потрібно було прийняти, зіткнутися з ним віч-на-віч, визнати, а тоді залишити позаду. Поки індивідуум не визнав причину страху, він не був повністю свідомий якісної відмінності між своїм новим Шляхом і Шляхом світу. Такий послідовник і досі залишався нерішучим, подвійно мислячим і розділеним у намірі. Справжня шалена атака страху виникала після усвідомлення того, що події звичайної реальності були довільними. Страх Еллен Ленгер перед «катастрофічним падінням у хаос в разі неспроможності нашої системи ідей» є сильний. Ми є вбудованою функцією окреслювання, визначення, розмежування, творення за допомогою звичайного консенсусу тісного маленького острівця в морі очевидної невпорядкованості й хаосу. З генетичного й психологічного погляду і зі своєї природи це є найсильніша внутрішня мотивація, яку ми маємо, каркас наших розумів-свідомостей, наших его і способів буття. Поставити її під загрозу гірше за смерть. Тріщина в яйці — це неабияка небезпека.

Дон Хуан докладав усі свої драматичні вміння й знання, щоб привести Карлоса саме в таке положення, де його *впевненість* у тому, що реальність повсякденного життя є імпліцитно «реальною», *була б* зруйнована. Лише цілковите руйнування тієї впевненості могло усунути останній бар'єр для прийняття існування окремих, але рівних реальностей, тих самих реальностей «особливого консенсусу». Складові елементи звичайної реальності могли б бути відкинуті й, таким чином, відкриті для реструктурування. Карлос відчував у цьому, що тоді не було жодної гарантії, що він міг би «надавати собі консенсус без обмежень», і ця безодня очевидного хаосу відігнала його назад у широкий потік.

Таким чином, розрив зі звичайним консенсусом — то є надзвичайно серйозна річ. Саме це мав на увазі Ісус, коли казав, що ми мусимо відмовитися від нашого життя, щоб знайти сильніше життя, і

puente autístico entre la gente lo encontramos en don Juan, quien provocó acontecimientos compartidos ordinarios y que Carlos, desgraciadamente, no pudo seguir al no usar alucinógenos. En realidad, la consciente reestructuración de los eventos ordinarios a la luz del día fue lo que, en virtud de su mero horror, derrotó a Carlos.

El miedo debía aceptarse, encararse, admitirse y luego superarse. Hasta que uno no reconocía la razón del miedo no era plenamente consciente de la distinción cualitativa entre su nuevo Camino y el Camino del mundo. El seguidor tenía entonces el propósito y la mente todavía divididos. El verdadero pánico surgía con el reconocimiento de que los acontecimientos de la realidad ordinaria eran arbitrarios. El miedo de Langer cuando dice que "colapsar en el caos haría fallar nuestra ideación" es fuerte. Estamos hechos en función de una delineación, definición, delimitación, construcción por el consenso ordinario de una apretada islita en un mar de azarosa apariencia. Ésta es genética, psicológica e inherentemente, la motivación más fuerte que tenemos, el esqueleto de nuestras mentes, egos, y maneras de ser. Amenazarlo es peor que la muerte. La grieta en el huevo es una gran amenaza.

Don Juan puso en práctica todas sus dramáticas habilidades y conocimientos, para llevar a Carlos a la exacta posición en que *fuera* minada su certeza acerca de que la realidad de cada día es implícitamente "real". Sólo un derrumbamiento total de esta seguridad podría desplazar la última barrera para la aceptación de realidades separadas aunque iguales, o sea, las realidades del "Consenso especial". Los elementos componentes de la realidad ordinaria podrían negarse y abrirse por consiguiente a la reestructuración. Carlos sintió que no había garantías de poder "proveerse indefinidamente de consenso" y, este abismo de caos aparente, le condujo de nuevo al ancho camino.

La ruptura con el consenso ordinario es profundamente seria. Esto es lo que Jesús quiso decir al afirmar que debíamos negar nuestras vidas para encontrar una mayor, y que, mientras los

mals had a definite place, the Son of Man had none. Such cures for psychic ills are strong medicine, no matter how sick the patient.

Jesus could exert great sway in an event of the moment, but was frustrated that the import of his maneuvers faded from his followers' awareness. His followers centered their faith in his personality, while *his* constant aim was to center their faith in the function of faith itself. His problem was similar to that of transference in psychoanalysis. As a transference-agent he could catch his followers up in the restructuring of an event, but they could not see the transference function as itself the crack in the egg. They made the common error of idolatry—making Jesus into the source of magic. And it was the function of reality formation toward which Jesus pointed, toward which he tried to be "transparent."

No line can be drawn between what don Juan was, what he taught, and what his Way of Knowledge was. But *he* was not the end product; he considered himself impersonally in respect to his path. Similarly, only by making himself the focus of attention could Jesus reorganize the concept-percept structure of his followers and open them to the crack. Function and man appear synonymous because the function can only be pointed toward by *being* the function. There is no being except in a mode of being.

In Chapter VI I mentioned the psychology professor walking the fire by holding the fakir's hand. Without the fakir as trigger, without seeing him actually walk, it is difficult to see how the professor could have been so seized. But the fakir was neither the reason for the phenomenon nor the bearer of magic. The restructuring ability was innately within the professor all along, a part of the very mechanism of his being.

Leonard Feinberg came away from Ceylon convinced that somehow the god Kataragama was an operative and real force within the accepted fourteen-mile radius of his temple. The dramatic events of the ceremonies were capped

що тоді як тварини мали своє визначене місце, Син Людський не мав жодного. Такі ліки для хворої психіки є потужним засобом зцілення, хоч би наскільки хворий був пацієнт.

Ісус міг здійснювати величезний вплив на якусь поточну подію, але був засмучений тим, що зміст його маневрів вислизав зі свідомості його послідовників. Його послідовники зосереджували свою віру на особистості Ісуса, тоді як *його* постійною метою було зосередити їхню віру на функції самої віри. Його проблема була подібна до проблеми перенесення в психоаналізі. Як чинник перенесення, Ісус міг впливати на своїх послідовників у реструктуруванні певної події, але вони не могли бачити функцію перенесення як саму по собі тріщину в яйці. Вони припустилися загальнопоширеної помилки ідолопоклонства — перетворили Ісуса на джерело магії. А то була функція формування реальності, на яку вказував Ісус, щодо якої він намагався бути «прозорим».

Неможливо провести розмежувальну лінію між тим, хто дон Хуан був, чого він навчав і який був його Шлях Знання. Але *він* не був кінцевим вислідовим продуктом; він розглядав себе безособово відносно своєї стежки. Подібним чином, лише роблячи себе центром уваги, Ісус міг реорганізувати концептуально-перцепційну структуру своїх послідовників і змусити їх відкритися тріщині. Функція і людина видаються синонімічними, бо на функцію можна вказувати, лише *бувши* цією функцією. Не існує буття, крім як у певному способі буття.

У розділі VI я згадував професора психології, який ходив по розпечених жаринах, тримаючись за руку факіра. Без факіра як пускового механізму, не бачачи, як той направду йде по вогню, важко уявити, як професор зміг би увійти в подібний стан. Але при цьому факір не був ані причиною феномена, ані носієм магії. Здатність професора до реструктурування була вродженою й існувала в ньому весь час як частина самого механізму його буття.

Леонард Файнберг поїхав із Цейлону переконаний, що бог Катарагама якимось чином є діючою та реальною силою у визнаному радіусі чотирнадцяти миль від його храму. Драматичні події церемоній увінчалися дивно синхронними

animales tenían un lugar definitivo, el Hijo del Hombre no lo tenía. Tales curas para psiques enfermas son una medicina potente, no importa cuán enfermo se halle el paciente.

Jesús podía ejercer gran dominio sobre el acontecimiento momentáneo, pero fue frustrante que el sentido de la estrategia escapase de la conciencia de sus seguidores. Ellos centraban su fe en la personalidad de Jesús, mientras que el constante objetivo de Jesús era centrar su fe en la función de la fe en sí misma. Su problema era similar al de la transferencia en el psicoanálisis. Como medio de la transferencia podía hacer captar a sus seguidores la reestructuración de un evento, pero éstos no podían ver la función de la transferencia en sí misma como la grieta en el huevo. Cayeron en el error común de idolatría—convirtiendo a Jesús en la fuente de lo mágico. Y Jesús apuntaba hacia la función de la formación de la realidad, respecto de la cual trató de ser "transparente".

No se puede trazar ninguna línea entre lo que fue don Juan, lo que enseñó y lo que fue su Camino de Conocimiento. Pero *él* no fue el resultado final; se consideraba a sí mismo de una manera impersonal con respecto a su camino. De manera semejante, Jesús sólo convirtiéndose a sí mismo en el foco de atención, podía reorganizar la estructura conceptual y perceptual de sus seguidores y conducirlos a la grieta. Función y hombre se muestran como sinónimos porque la función sólo puede señalarse *siendo* la función. No existe ser excepto en un modo de ser.

En el capítulo VI mencioné al profesor de psicología caminando por el fuego sosteniendo la mano del faquir. Sin el pretexto del faquir, sin haberlo visto andar, difícilmente podríamos comprender la firmeza del profesor. Pero el faquir no era ni la razón del fenómeno ni un poseedor de la magia. La habilidad reestructuradora se hallaba de una manera innata en el profesor, era una parte del mismo mecanismo de su ser.

Leonard Feinberg regresó de Ceilán convencido que, de alguna manera, el dios Kataragama era una fuerza real y operativa dentro del área aceptada en un radio de catorce millas de su templo. Los dramáticos sucesos de las ceremonias acabaron con

by peculiarly synchronous after-effects that disturbed Feinberg's western point of view as much as the fire-walking. The tough-minded scholar and the classical Christian react to this sort of thing with equal scorn, appropriate to their beliefs esthetics. The scholar's contempt will be that a fortuitous congruence of events should be interpreted superstitiously, which means outside the acceptances of the scholar's own path. The Christian's scorn will be that an efficacious god could be a viable fact within a twenty-eight mile circle. Both scholar and Christian are functioning in identical ways, just under different metaphor, and both are evading the mechanics of being.

Carlos never resolved his half-suspicion, half-conviction, that the god Mescalito was somehow synonymous with the peyote plant itself; that the unique quality of Mescalito was within the properties of the hallucinogen in some independent way. He knew the hallucinogen of itself led nowhere. Aldous Huxley's experiences with mescalin, the synthetic of peyote, bore not the faintest resemblance to Carlos' experience. Carlos recognized the handiwork of don Juan; but Mescalito's person and total experience were not dismissible as just hallucination.

Those with ears to hear would understand. Jesus spoke of his "Kingdom" as like a leavening, the kind the housewife puts in her flour to give life to the inert ingredients. Only a tiny bit of leavening is needed to work and raise large quantities of flour. Beware, though, Jesus warned, of the leavening of the Pharisee, the world of legalistic split-thinking and rationale; and beware the leavening of Herod, the world of power battening on the brother's blood, the final demonic, the forces of death. Beware because *all* leavenings work, all raise the flour, and equally well. Leavening is ontological, neutral, impersonal, natural. Jesus said that his "Father" judges not. God is the function of leavening, not the capacity for choosing types of leavening. Judgment is given to the "Son." Man chooses, God responds automatically. That is the way the

пост-ефектами, що збентежили Файнберґову західну точку зору так само сильно, як і ходіння по вогню. Учений-матеріаліст і класичний християнин реагують на подібні речі з однаковою зневагою, відповідно до естетики своїх переконань. Зневага вченого ґрунтуватиметься на тому, що якусь випадкову узгодженість подій слід трактувати з позиції забобонів, тобто поза межами прийнятного на власній стежці вченого. Зневагу християнина викликатиме те, як дієвий бог може бути серйозним фактом лише в межах кола діаметром двадцять вісім миль. І вчений, і християнин функціонують ідентичними способами, просто послуговуючись різними метафорами, і обоє ухиляються від механіки буття.

Карлос так ніколи напевно й не з'ясував своєї напів-підозри, напів-переконання, що божество Мескаліто було якимось чином тотожне самій рослині пейоту; що унікальна якість Мескаліто в якийсь незалежний спосіб була в межах властивостей цього галюциногену. Він знав, що сам по собі той галюциноген нікуди не веде. Досвіди Олдоса Гакслі з мескаліном, синтетичним продуктом пейоту, не мали ані найменшої схожості з досвідом Карлоса. Карлос визнавав роль дона Хуана; але особу Мескаліто і весь досвід цілком не можна було відкинути як просту галюцинацію.

Хто має вуха, щоб почути, зрозуміє. Ісус говорив про своє «Царство» як про дріжджі, закваску на зразок тієї, що господиня будинку кладе в борошно, аби вдихнути життя в інертні інгредієнти. Лише крихітна дрібка дріжджів потрібна для того, щоб ферментувати й підняти велику кількість борошна. Однак остерігайтеся, попереджав Ісус, закваски фарисеїв, світу легалістичного роздвоєного мислення та розумних пояснень; і стережіться дріжджів Ірода, світу сили/влади, що ґрунтується на братській крові, диявольських цілях, силах смерті. Остерігайтеся, бо *будь-яка* закваска працює, будь-які дріжджі піднімають тісто й роблять це однаково добре. Закваска є онтологічною, нейтральною, безособовою, природною. Ісус сказав, що його «Батько» не судить. Бог є функцією заквашування, а не здатністю обирати типи дріжджів. Судження надається «Синові». Людина обирає, Бог реагує автоматично. Ось як

peculiares efectos sincrónicos posteriores que distorsionaron el punto de vista occidental de Feinberg tanto como el andar sobre el fuego. El erudito inflexible y el cristiano clásico reaccionan ante cosas de este tipo con un desdén análogo a sus creencias estéticas. El desprecio del erudito se centra en el hecho de que una coincidencia fortuita de acontecimientos pueda interpretase como una superstición, es decir, fuera de las aceptaciones del camino del erudito. El cristiano desdeñará que sea viable un dios eficaz en el área de un diámetro de veintiocho millas. El erudito y el cristiano razonan de manera idéntica, sólo que bajo una metáfora diferente, pero ambos se evaden de los mecanismos del ser.

Carlos nunca aclaró su medio sospecha, medio convicción, de que el dios Mescalito era en cierta manera idéntico a la planta misma del peyote; que la única cualidad de Mescalito cabía entre las propiedades del alucinógeno de una forma independiente. Sabía que el alucinógeno por sí mismo no conduce a nada. Las experiencias de Aldous Huxley con la mescalina, el producto sintético del peyote, no tenían el menor parecido con las experiencias de Carlos. Carlos reconocía las maniobras de don Juan; pero la persona de Mescalito y el total de la experiencia no podía descartarse como simple alucinación.

Quien tenga oídos para oír entenderá. Jesús habló de su "Reino" como de un fermento, de la especia que el ama de casa pone en la harina para dar vida a los ingredientes inertes. Atención, sólo se necesita una pizca de levadura para fermentar grandes cantidades de harina. Tened cuidado, avisó Jesús, de la levadura de los fariseos, el mundo del pensamiento legalista, dividido y racional; y cuidaos de la levadura de Herodes, el mundo del poder cebándose con la sangre del hermano, el demonio final las fuerzas de la muerte. Cuidaos porque *todos* los fermentos son efectivos, todos elevan la harina, e igualmente bien. Fermentar es ontológico, neutral, impersonal, natural. Jesús afirmó que su "Padre" no juzga. Dios es la función de la fermentación, no la capacidad de elegir tipos de fermentación. El juicio recae sobre el "Hijo". El hombre elige, Dios responde automáticamente. De esta forma

process works. Don Juan said there was an infinite number of paths, and that we should choose our paths with care.

It is not just fortuitous that the metaphors Jesus used to describe both the way to and the resulting state of his "Kingdom" show remarkable similarity to Hilgard's outline for hypnotic transfer. Reality-adjusted thinking was Jesus' point of departure. He did not break with logic or "law," the reasoning functions of mind. He spoke of perfecting logic in order to go beyond it. His child-metaphors have meaning only against an adult background. The first demand he makes is that the ego-centered, reality-thinking personality must be surrendered. Unless you hate your life you cannot follow where he goes—not just because ambiguity would result from trying to hold two orientations at once; more, unless you are willing to give up your world view structured from infancy, those concepts directing your percepts cannot be restructured.

An indeterminately-wide capacity for resynthesis is incorporated in the structure of our minds. This capacity is blocked, though, by the very system of logic which *must* be developed to structure the mind to the point where resynthesis is then possible. Paralleling Piaget and Hilgard makes this clear. No resynthesis is possible to us until an initial synthesis gives a ground on which to stand.

It is not just fortuitous that somewhere around age twelve logical development begins to firm up, and that this is the age of the archaic transformation rites. Neither is it fortuitous that this is the age when our educational system breaks down most seriously, (try teaching in a junior high school), or that mythological overlay gave this as the setting for Jesus' first manifestations of seizure, and so on.

The materials of the common domain, the clearing in the forest eons in process, must be the materials for synthesis, for there are no other materials. If a kingdom of heaven is

працює цей процес. Дон Хуан сказав, що існує незліченна кількість стежок, і нам слід уважно обирати свої стежки.

То не є просто випадковістю, що метафори, котрі Ісус використовував для опису як результуючого стану свого «Царства», так і шляху до нього, виявляють дивовижну схожість із Гілґардовою схемою гіпнотичного перенесення. Скоригована-на-реальність мислення було відправною точкою Ісуса. Він не порвав із логікою або «законом», з мисленнєвими функціями розуму. Він говорив про вдосконалення логіки для того, щоб вийти за її межі. Його дитячі метафори мають сенс лише на тлі дорослого підґрунтя. Першою вимогою, яку він висуває, є відмова від егоцентричної особистості, що мислить категоріями реальності. Якщо тільки ви не відчуваєте відрази до свого життя, ви не зможете слідувати за ним — не лише тому, що з намагання дотримуватися одразу двох орієнтацій виникатиме двозначність; ба більше, якщо тільки ви не готові відмовитися від вашого структурованого з дитинства погляду на світ, ті концепти, які скеровують ваші сприйняття, не можуть бути реструктуровані.

Невизначено широка здатність до ресинтезу вбудована в структуру нашого розуму-свідомості. Однак ця здатність блокується самою системою логіки, яка *мусить* бути розвинена, щоб структурувати розум-свідомість до такого рівня, на якому тоді буде можливий ресинтез. Проведення паралелей між Пьяже та Гілґардом робить цей процес зрозумілим. Ніякий ресинтез не є можливий для нас, поки первинний синтез не надасть ґрунт, на якому можна стояти.

То не є просто випадковістю, що десь у віці дванадцяти років починає зміцнюватися логічний розвиток і що саме це є віком архаїчних обрядів трансформації. Також не є випадковістю, що то є вік, коли наша освітня система дає найсерйозніші збої (спробуйте викладати в середніх класах звичайної школи), або що міфологічні нашарування вказують на цей вік як на сцену для перших проявів Ісусових осяянь тощо.

Матеріали спільної для всіх царини, прорубувана просіка в дрімучому лісі, якому вже мільярди років, мусять бути матеріалами для синтезу, бо інших матеріалів немає. Якщо бажається Царство

funciona el proceso. Don Juan afirmó que había infinitos caminos y que debíamos elegir nuestros caminos con cuidado.

No es casual que las metáforas con las que Jesús solía describir el camino y el estado resultante de su "Reino", muestren una similitud notable con la idea general de Hilgard sobre la transferencia hipnótica. El pensamiento ajustado a la realidad es el punto de partida de Jesús. No rompió con la lógica ni con la "ley". Las funciones racionales de la mente. Habló de perfeccionar la lógica a fin de superarla. Sus metáforas pueriles sólo tienen sentido al confrontarse con un fondo adulto. La primera demanda que nos hace es el abandono de la personalidad centrada en uno mismo y de los pensamientos realistas. A menos que se odie la propia vida no puede seguírsele—simplemente porque del intento de mantener dos orientaciones simultáneas, no sólo puede surgir la ambigüedad, sino que además, a menos que uno desee deshacerse del punto de vista particular estructurado desde la infancia, aquellos conceptos que dirigen las percepciones no pueden reestructurarse.

En la estructura de nuestras mentes se halla incorporada una capacidad para la resíntesis indeterminadamente amplia. Sin embargo, esta capacidad está bloqueada por el mismo sistema lógico que *debe* desarrollarse para estructurar la mente hasta el punto en que la resíntesis sea posible. Estableciendo un analogismo entre Piaget y Hilgard esto se hace evidente. No nos es posible ninguna resíntesis hasta que una síntesis inicial haya establecido una base sobre la que tenerse en pie.

No es una casualidad que alrededor de la edad de doce años el desarrollo lógico comience a afianzarse, y que ésta sea la edad de la transformación de los ritos arcaicos. Y tampoco es fortuito que ésta sea la edad en que nuestro sistema educativo golpea más seriamente (intente enseñar en un instituto de enseñanza media), o lo que la bruma mitológica señala como la edad de las primeras manifestaciones de Jesús.

El material del campo común, la limpieza durante el proceso, deben ser los materiales para la síntesis, pues no existen otros materiales. Si se desea un reino celestial, debe sintetizarse a partir de los

desired, it must be synthesized from the available stuff. The world is no trivial illusion blocking a pure soul's vision of heavenly vistas. The world is the matrix from which all things must operate. To be realized, made real, is to be born into the world. In order to be in the world, one's world view must shape according to the shape of that world. The logical process of structuring the mind into a modified relation with the world of man may be arbitrary, but it brings about the only reality available. Any restructuring is then equally arbitrary, a matter of choice and commitment, but it is a restructuring.

There are many forms of trance-thinking, and every system or discipline incorporates some aspect of it. Sometimes this state is only a temporary lowering of the threshold of the logical mind to incorporate a new experience not available to logic. Recall Hans Selye's observation that every great scientific postulate-illumination had *happened* to the scientist in a hypnagogic state. With don Juan, the new states created were entered into for adventure, becoming as valid as the ordinary reality, little by little firming up into tangible structures, each building on the other. Don Juan's process imitated the way by which The Creation itself is brought about. The flaw in his system, and the probable reason for its obsolescence, was the ego-isolation within the construct. It gave only a private world.

With Jesus the same function is used, but only as a shared venture. Creating only *interventions* in the common domain, one remained *in* the world, the "larger body of man" was kept intact. His "interventions in the ontological constitution of the universe" were on two levels. The first was when the logical process broke down, as in conflicting personal relations, or when logical choice had created insoluble problems, and the crack was opened as a way down and out. This was "forgiveness." No problem was "solved" as such, in some brilliant logical analysis. Rather, the situation was simply

Небесне, його необхідно синтезувати з наявних речей. Світ не є тривіальною ілюзією, що блокує бачення небесних краєвидів чистою душею. Світ — це матриця, з якої мусять функціонувати всі речі. Відбутися, стати реальним означає бути народженим у світ. Щоб бути у світі, погляд індивідуума на світ мусить бути сформований відповідно до форми цього світу. Логічний процес структурування розуму-свідомості в модифіковані відносини зі світом людей може бути довільний, але він надає одну-єдину доступну реальність. Тоді будь-яке реструктурування є рівною мірою довільним, воно є питанням вибору й відданості, але то є реструктурування.

Існує багато форм трансового мислення, і кожна система або дисципліна включає в себе певний його аспект. Іноді цей стан є лише тимчасовим зниженням порогу логічного розуму для включення нового досвіду, недоступного логіці. Згадайте спостереження Ганса Сельє про те, що кожен великий науковий постулат-осяяння *ставався* з ученим у гіпнагогічному стані. У випадку з доном Хуаном метою входження в нові створювані стани було сміливе дерзання, вони ставали настільки ж достовірними, як і звичайна реальність, мало-помалу зміцнюючись і набуваючи форм матеріальних структур, кожна з яких будувалася на іншій. Процеси дона Хуана наслідували спосіб, у який здійснюється саме Творення Світу. Недоліком у його системі та ймовірною причиною її застарівання була его-ізольованість у межах цього конструкту. Він давав лише приватний світ.

У випадку Ісуса використовується та сама функція, але лише як розділене з іншими сміливе дерзання. Створюючи лише окремі *втручання* в узвичаєну царину, індивідуум залишався *у* світі, «велике тіло людини» залишалося недоторканим. Його «втручання в онтологічну будову всесвіту» відбувалися на двох рівнях. Першим рівнем був стан, коли порушувався логічний процес, як у конфліктних особистих стосунках, або коли логічний вибір створював нерозв'язні проблеми, і тріщина відкривалася як аварійний вихід для індивідуума, що перебував у цілковито безпорадному становищі. То було «прощення». Жодна проблема не була «вирішена» як така шляхом блискучого

materiales disponibles. El mundo no es una ilusión trivial que bloquee la visión de un alma pura con objetivos celestiales. El mundo es la matriz en torno a la cual todo debe funcionar. Nacer al mundo consiste en convertirse en hecho real. A fin de estar en el mundo, la propia visión del mundo debe moldearse de acuerdo con la forma de este mundo. El proceso lógico de estructuración de la mente en una relación modificada con el mundo del hombre puede ser arbitraria, pero nos acerca a la única realidad disponible. Entonces, cualquier reestructuración es totalmente arbitraria, una cuestión de elección y compromiso, pero es una reestructuración.

Hay muchas formas de trances y cada sistema o disciplina incorpora algún aspecto de aquellos. Algunas veces este estado es únicamente un descenso temporal del umbral de la mente lógica para incorporar una experiencia nueva que no está al alcance de la lógica. Recordemos la observación de Hans Selye de que la iluminación de todos los grandes postulados científicos le han ocurrido al científico en un estado hipnológico. En el caso de don Juan es la aventura, el motivo por el cual entramos en los nuevos estados creados, siendo éstos tan válidos como la realidad ordinaria, tomando cuerpo poco a poco en forma de estructuras tangibles, cada una apoyándose sobre la otra. El proceso de don Juan imita la forma por la que se lleva a cabo la Creación. El defecto de su sistema y la probable razón de su envejecimiento, era el aislamiento del ego dentro de la construcción. Sólo proporcionaba un mundo privado.

En el caso de Jesús se usa la misma función, pero sólo como una empresa compartida. Creando solamente *intervenciones* en el campo común, uno permanecía *en* el mundo, el "cuerpo más grande del hombre" se mantenía intacto. Sus "intervenciones en la constitución ontológica del universo" se daban en dos niveles. El primero se daba al arruinarse el proceso lógico, como en las relaciones personales conflictivas o cuando la elección lógica había creado problemas insolubles, y la grieta se abría como una vía hacia abajo y hacia afuera. En esto consistía el "perdón". No se "resolvía" ningún problema como tal por un análisis lógico y brillante. Más bien, se

restructured, giving a clean slate, a new possibility for synthesis. The procedure could be repeated infinitely, there was no heavenly hierarchy of value judgment determining its granting. The only criterion was that the materials had to be surrendered *for* the re-synthesis. Since no logical prestructuring was possible, it was an unknown venture each time, a kind of "little death" as Blake called it.

The second category of intervention was in the ordinary cause-effect mechanisms of reality. Without fire burning, charcoal-broiled steaks are not possible, nor the joy of the hearth. There are times of ultimate concern, though, when a way down and out from this universal mechanism is needed. When the ordinary mechanics break down or lead to destructive results, disease, disaster, and so on, the crack is needed to restructure events. Since the ordinary mechanics are infinitely contingent, accident is inevitable. But the crack opens to that mode of thinking itself infinitely contingent, and capable of infinite synthesis. The way down and out is an instantaneous restructuring of some isolated, specific point of relation, a carrying of the non-ordinary to the ordinary, and an equally instantaneous establishment of the ordinary mechanics. Hypnotic anaesthesia is a minor case in point. Blood circulation and nerve response are vital mechanisms—else the whole house of cards tumbles down—but in certain instances can be suspended as needed.

The end goal of don Juan's way was adventure. The end goal of Jesus' way was solving problems of individual and society in the shared adventure of group life. Interventions are made only to correct, alleviate, fill out the inevitable shortcomings of a system limiting an infinite openness to specific actualities. The crack in the egg was utilized only for the good of the egg, never for self. But since the self is also the

логічного аналізу. Скоріше, ситуація була просто реструктурована, даючи змогу почати з чистого аркушу, нову можливість синтезу. Ця процедура могла повторюватися нескінченно, не існувало ніякої небесної ієрархії оціночних суджень, що визначали б її надання. Єдиним критерієм було те, що матеріали мали бути здані *для* ресинтезу. Оскільки жодне попереднє логічне реструктурування не було можливе, кожного разу то була невідома ризикована справа, свого роду «маленька смерть», як називав її Блейк.

Другою категорією втручання були звичайні причиново-наслідкові механізми реальності. Без палаючого вогню неможливі ані смажені на жаринах стейки, ані радощі домашнього вогнища. Однак бувають моменти першорядної ваги, коли потрібен якийсь аварійний вихід із цього універсального механізму. Коли звичайна механіка ламається або веде до деструктивних результатів, хвороби, катастрофи тощо, для реструктурування подій потрібна тріщина. Оскільки звичайна механіка є нескінченно непередбачуваною та залежною від обставин, неможливо уникнути нещасливих випадків. Але тріщина відкривається тому способу мислення, який сам є нескінченно непередбачуваний, залежний від обставин і здатний до нескінченного синтезу. Аварійний вихід полягає в реструктуруванні деякого ізольованого, конкретного аспекту відносин, перенесенні незвичайного у звичайне, і в так само миттєвому впровадженні звичайної механіки. Гіпнотична анестезія є одним із незначних ситуаційних прикладів. Кровообіг і нервові реакції є життєво важливими механізмами — інакше весь картковий будиночок зруйнується — але в деяких випадках вони можуть бути призупинені за необхідності.

Кінцевою метою шляху дона Хуана було сміливе дерзання. Кінцевою метою шляху Ісуса було вирішення проблем індивідуума й суспільства у спільній пригоді групового життя. Втручання здійснюються лише для того, щоб виправити, пом'якшити, заповнити неминучі прогалини в системі, що обмежує нескінченну відкритість конкретним реальностям. Тріщина в яйці використовувалася лише на благо яйця, ніколи для свого «я». Але оскільки «я» в певній

reestructuraba—simplemente—la situación, haciendo cuenta nueva y permitiendo una posibilidad de síntesis renovada. El proceso podía repetirse indefinidamente, no había una jerarquía celestial de juicios de valor que determinase su ascenso. El único criterio radicaba en que los materiales debían ser sometidos *para* la resíntesis. Al no ser posible ninguna preestructuración lógica, en cada ocasión se trataba de una aventura desconocida, una especie de "pequeña suerte" como la denominó Blake.

La segunda categoría de intervención consiste en los mecanismos de causa-efecto ordinarios de la realidad. Sin fuego ardiente, no podemos asar filetes, ni tener la alegría del hogar. Existen tiempos de importancia primordial, donde se necesita el camino hacia abajo y hacia afuera de este mecanismo universal. Cuando los mecanismos ordinarios se estropean o llevan a resultados destructivos, enfermedad, desastre, etc., la grieta es necesaria para reestructurar los acontecimientos. Puesto que los mecanismos ordinarios son infinitamente contingentes, los accidentes son inevitables. Pero la grieta se abre a esta forma de pensar infinitamente contingente por sí misma, y capaz de infinitas síntesis. El camino hacia abajo y hacia afuera es la reestructuración instantánea de algún punto de relación específico y aislado, un portador de lo no ordinario hacia lo ordinario, y un establecimiento igualmente instantáneo de los mecanismos ordinarios. La anestesia hipnótica es un caso menor. La circulación de la sangre y las respuestas nerviosas, son mecanismos vitales—en otro caso el castillo de naipes se derrumba—pero en ciertas circunstancias puede mantenerse tanto como se quiera.

La meta final del camino de don Juan fue la aventura. La meta final del camino de Jesús fue resolver problemas individuales y sociales en la aventura compartida de la vida de grupo. Sólo se hacen intervenciones para corregir, mitigar, llenar las inevitables lagunas de un sistema que limita una apertura infinita de actualidades específicas. La grieta en el huevo se utilizó sólo para el bien del huevo, nunca para el yo. Pero dado que el yo es también

egg at some point, the self was taken care of peripherally and automatically by caring for the egg. "Man, if you know what you are doing," (when you use the crack), "you are blest."

It would have been a neat system. It could have achieved the unity of man in the only practical way—attainment of desire for every man. It would have been rather a universal mutual-back scratch, through which all our itches, beyond personal reach, could be tended. It would have been a massive *power for*, rather than our current demonic and fragmenting *power against*.

Cracks in the egg cannot be built into a cosmic egg. They can only come about when the embryonic form expands and needs room beyond its genesis. The crack is found by the time-tested technique found in all systems, of necessity, the only one that works: a repeating of the initial process of world view formation. A surrender is made as a "child" to a father-figure who gives sureness and confidence that one *can* give over his life, his conceptual framework, to the image and receive it back enlarged.

In all education, *metanoia,* or change of concept, there is some form of duplication of this world view structuring. Those whose initial experiences, of entry into fantasy and return to reality with their parents, were rewarding may have an edge here. Perhaps we can see why education fails so sadly; why there are at best mostly technicians and too few physicists; why "hardness of heart" may be built in from infancy.

It is not fortuitous that Jesus used the father-figure as his symbol for transference, neither is it just an echo of Old Testament archaisms—which it very soundly is, in spite of Harvey Cox, and for good reason. Nor is it at all just coincidence that Jesus used the child-metaphor for the subject making the transference.

точці також є яйцем, турбота про своє «я» здійснювалася периферійно та автоматично шляхом піклування про яйце. "Чоловіче! Якщо ти знаєш, що робиш (коли використовуєш тріщину), ти є благословенний".

То була б витончена система. Вона могла б досягти єдності людини єдиним практичним способом — досягненням предмету бажання для кожної людини. То було б радше універсальне обопільне чухання спини, за допомогою якого можна було б подбати про всі наші точки свербежу, що перебувають поза нашою особистою досяжністю. То була б грандіозна благотворна *сила «(за)для чогось»,* а не наша нинішня демонічна й фрагментувальна *сила «проти».*

Тріщини в яйці не можуть бути вбудовані в космічне яйце. Вони можуть з'являтися лише тоді, коли ембріональна форма розширюється і потребує місця поза своїм генезисом. Тріщину виявляють, в силу необхідності, за допомогою перевіреної часом і наявної в усіх системах техніки (єдиної, яка працює): повторення первісного процесу формування погляду на світ. Підпорядкування здійснюється так само, як «дитина» підкоряється постаті «отця», котрий надає беззаперечну впевненість, що *можна* довірити певному образу своє життя, свою концептуальну основу, й отримати це назад у більшому обсязі.

У будь-якій освіті, *метаної,* або зміні концепту існує певна форма дублювання структуроутворення цього погляду на світ. Ті, чиї первісні досвіди входження у фантазію та повернення до реальності зі своїми батьками були успішними, можуть мати тут перевагу. Можливо, ми можемо зрозуміти, чому освіта зазнає такої сумної невдачі; чому в найкращому випадку в нас є переважно технічні спеціалісти й занадто мало фізиків; чому «скам'янілість серця» може бути закладена з раннього дитинства.

Використання Ісусом постаті «отця» як свого символу для перенесення не є випадковим, і так само то не є просто відлуння архаїзмів Старого Заповіту — чим це також дуже обгрунтовано є, не зважаючи на Гарві Кокса, і з цілком поважної причини. Також зовсім не є випадковістю, що Ісус використовував метафору «дитини» для суб'єкта, який робив це перенесення.

hasta cierto punto el huevo, al cuidar el huevo, el yo quedaba periférica y automáticamente cuidado por el huevo. "Hombre, si sabes lo que estás haciendo" (cuando usas la grieta), "eres bendito".

Habría sido un sistema nítido. Podría haber alcanzado la unidad del hombre en el único camino práctico—logro deseado por todos. Habría sido, más bien, un mutuo y universal rascarse la espalda, a través del cual todos nuestros escozores podrían ser atendidos, más allá del alcance personal. Habría sido masivo un *poder para,* en lugar de nuestro *poder contra,* ordinario, demoníaco y fragmentador.

La grieta del huevo no puede construirse en un huevo cósmico. Sólo puede aparecer cuando la forma embrionaria se expande y necesita espacio más allá de su génesis. Encontramos la grieta con la técnica probada por el tiempo y común a todos los sistemas, la de la necesidad, la única que funciona: una repetición del proceso inicial de la formación del mundo. Como "niños" hacemos una entrega a una figura paterna que nos proporciona seguridad y confianza de que uno puede entregar su vida y el marco conceptual, a la imagen para recibirla luego ampliada.

En toda educación, m*etanoia,* o cambio de concepto, existe alguna forma de duplicado de estructura de la visión de este mundo. Aquellos cuyas experiencias iniciales, de ingreso en la fantasía y vuelta a la realidad con sus padres, fueron gratificadoras, pueden tener cierta ventaja. Quizás podemos ver por qué la educación fracasa tan tristemente; por qué, en el mejor de los casos hay una gran mayoría de técnicos y demasiados pocos físicos; por qué la "dureza de corazón" puede alentarse desde la misma infancia.

No es fortuito que Jesús usase la figura del padre como un símbolo de transferencia, ni es un simple eco de los arcaísmos del Antiguo Testamento—lo cual es bastante sano a pesar de Harvey Cox, y por una buena razón. Tampoco es simple coincidencia que Jesús utilizase la metáfora del niño para el sujeto que debía realizar la transferencia.

The symbol of transference determines the nature of the resulting hierarchy of mind. Sadly, I will never know don Juan and so can never experience his Path of breathless wonder. When Jesus said "no man comes to the Father but through me" he was simply stating this very case. His "Father" is a very specialized and carefully-delineated symbol of transference, designed to give that "loosing on earth" that we want "loosed in heaven."

Both the systems of don Juan and Jesus were end products of ancient cultural drifts. Don Juan's was so completely developed that no innovations were possible within it. Don Juan was the remnant of an ancient though disappearing culture. Jesus was the culmination of a long-building synthesis, incorporating his own culture and even beyond. "Before Abraham was, I am," indicates an "inflation of the psyche" seized by an archetypal imagery long in building. He was the *Eureka!* illumination of a long process of synthesis brought to fruition through extremes of cultural crisis. He was the focal point of a passionate quest centuries in building, and the translator of the answer into the common domain.

In our day we tend to dismiss suggestions of "unconscious" cultural forces, since we deny properties of mind other than those of an electrochemical, biological nature. This notion makes it difficult for us to understand culture in general. Only recently have anthropologists broken from this narrow and pedantic error. An unconscious exchange is apparent between Carlos and don Juan, and the suggestive force of that exchange went far *beyond* the person of don Juan. This contributed to Carlos' perplexity about the reality of Mescalito. Recall Cohen's observation that under LSD the Freudian patient immediately reflected and thus verified the analyst's assumptions. An indeterminably ancient set of archetypal assumptions and "sets of expectancy" underlay don Juan's Way of Knowledge. As with Jesus, Carlos sowed a wind—and reaped a whirlwind.

Символ перенесення визначає природу результуючої ієрархії розуму-свідомості. На жаль, я ніколи не знатимуся з доном Хуаном, а тому ніколи не зможу досвідчити його Стежку з дивами, від яких перехоплює подих. Коли Ісус сказав «ніхто не приходить до Отця, крім як через мене», він просто констатував цей конкретний випадок. Його «Отець» є дуже спеціалізований і ретельно окреслений символ перенесення, призначений для того, щоб дати нам «вивільнення на землі» того, що ми хочемо мати «вивільненим на небесах».

Як система дона Хуана, так і система Ісуса є кінцевими продуктами древніх культурних течій. Система дона Хуана була настільки повно розроблена, що в ній були неможливі ніякі нововведення. Дон Хуан був залишком давньої культури, що перебувала на межі зникнення. Ісус був кульмінацією тривалого процесу побудови синтезу, що включав його власну культуру й багато чого поза нею. "Перш, ніж був Авраам, є я" вказує на «роздуття *псюхе*», захопленої архетиповою образністю тривалої побудови. Він був осяянням (*Еврика!*) тривалого процесу синтезу, який став плодоносити завдяки крайнощам культурної кризи. Він був точкою фокусування багатьох віків пристрасних пошуків у розбудові, транслятором відповіді в узвичаєну, спільну для всіх царину.

У наш час ми схильні відкидати припущення про «несвідомі» культурні сили, оскільки ми заперечуємо будь-які властивості розуму-свідомості, крім тих, що мають електрохімічну, біологічну природу. Ця концепція робить для нас важким розуміння культури в цілому. Лише недавно антропологи відмовилися від цієї обмеженої та педантичної помилки. Несвідомий обмін між Карлосом і доном Хуаном є очевидний, і сугестивна сила цього обміну вийшла далеко *за межі* особистості дона Хуана. Це посприяло замішанню Карлоса з приводу реальності Мескаліто. Згадайте спостереження Когена про те, що під впливом ЛСД фройдівський пацієнт негайно відобразив, а отже, верифікував припущення аналітика. Невизначено древній набір архетипових припущень і «сукупностей очікувань» лежить в основі Донхуанового Шляху Знання. Як і у випадку з Ісусом, Карлос посіяв вітер, а пожинав цілий буревій.

El símbolo de transferencia determina la naturaleza de la jerarquía resultante de la mente. Nunca conoceré, desgraciadamente, a don Juan y por lo tanto nunca podré experimentar su Camino de atónita maravilla. Cuando Jesús dijo "ningún hombre llega al Padre si no es a través mío", no hacía más que afirmar este mismo caso. Su "padre" es un símbolo de transferencia muy especializado y cuidadosamente delineado designado para transmitir en la tierra que lo que se pierde aquí está "perdido en el cielo".

Ambos sistemas, el de don Juan y el de Jesús eran productos de antiguas corrientes culturales. Don Juan estaba tan completamente revelado que, en su caso, no existía innovación posible. Don Juan era el remanente de una cultura antigua en vías de desaparición. Jesús fue la culminación de un largo proceso de construcción de síntesis, incorporando su propia cultura e incluso más allá de ésta. "Antes de que fuese Abraham, yo soy", indica un "abultamiento de la psique" acuñado en una metáfora arquetípica de larga gestación. ¡Él fue el *Eureka*!, la iluminación de un largo proceso de síntesis generado por la fricción a través de crisis culturales. Era el punto focal de una búsqueda apasionada de siglos, y el traductor de la respuesta al campo común.

Hoy día tendemos a desechar sugerencias que hablen de fuerzas culturales *inconscientes*, puesto que negamos las propiedades de la mente que no sean de naturaleza biológica y electroquímica. Este concepto nos dificulta la comprensión de la cultura en general. Sólo recientemente, los antropólogos se han apartado de este error obtuso y pedante. Entre Carlos y don Juan se desarrolló un intercambio inconsciente, y la fuerza sugestiva de este intercambio fue *más allá* de la persona de don Juan. Eso contribuyó a la perplejidad de Carlos sobre la realidad de Mescalito. La observación de Cohen, recuerda que bajo los efectos del LSD el paciente freudiano reflejaba inmediatamente, y verificaba por tanto, los presupuestos del analista. El Camino del conocimiento de don Juan se basa en un conjunto de presupuestos arquetípicos de antigüedad indeterminable y, en "conjuntos de expectativa". Y como dijo Jesús, Carlos sembró vientos y recogió tempestades.

A cultural hierarchy, represented as the Two Brothers, directed the contents of the aboriginal Dream-Time. No syntheses outside the cultural set of expectancies ever resulted; there was no antisocial behaviour. A cultural hierarchy directed the Balinese in their seizures. The material for the restructurings had been automatically absorbed as part of the overall cultural conditioning. A strict protocol controlled the content of the seizures. The trance state never led to antisocial behaviour.

A cultural synthesis was the “hierarchy” in Jesus’ *metanoia.* His “father-symbol” was the sum total of the human venture. As Bruner said, life creates myth and finally imitates it. Jesus, seized by the catalytic synthesis of the long quest, translated the answer in flesh and blood, giving a concrete symbol of the new cultural synthesis. He set up the expectancies for new possibility and gave the pattern for the best representation we could make of life for the best mirroring response. He used dramatic restructurings of ordinary reality as examples of the possibilities—whenever he could find a person willing to suspend an ordinary world view and enter into a subset with him. He used these restructurings as don Juan did with Carlos, to try to show the arbitrary character of ordinary reality, and the equality of other possibilities. He emphasized a decorum and respect for the world, while yet giving a criterion for deciding when you should “hate” this world and break with its statistics and employ the non-statistical openness.

Don Juan was contemptuous of those who would try hallucinogens without the proper disciplines. In the same way, the logical processes of mind, the disciplines, “law or judgment” in the terms of his day, were never evaded by Jesus. Unless your “righteousness exceeded that of the Pharisees and lawyers,” you would never get through to the crack in the egg. Dissolution of ordinary

Культурна ієрархія, представлена як Два Брати, скеровувала зміст аборигенового Часу-Сну. Це ніколи не мало результатом виникнення будь-якого синтезу поза межами культурного набору очікувань; не було ніякої антисоціальної поведінки. Культурна ієрархія скеровувала балінезійців в їхніх осяяннях. Матеріал для реструктурування автоматично поглинався як частина загальної культурної обумовленості. Суворий протокол контролював зміст усіх осяянь. Трансовий стан ніколи не призводив до антисоціальної поведінки.

Культурний синтез був «ієрархією» в Ісусовій *метаної*. Його «отець-символ» був сумарним підсумком сміливого людського дерзання. Як казав Брунер, життя створює міф і, зрештою, імітує його. Ісус, захоплений каталітичним синтезом тривалого пошуку, транслював відповідь у плоть і кров, даючи конкретний символ нового культурного синтезу. Він встановлював очікування для нової можливості й надавав патерн для найкращого уявлення, яке ми могли б створити про життя для найкращої віддзеркалювальної відповіді. Він використовував драматичні реструктурування звичайної реальності як приклади цих можливостей — хоч би коли він міг знайти людину, котра була готова призупинити звичайний погляд на світ й увійти у спільне з ним бачення світу. Він використовував ці реструктурування так само, як дон Хуан вчиняв із Карлосом, щоб спробувати показати довільний характер звичайної реальності й цілковиту рівність інших можливостей. Він наголошував на благопристойному й шанобливому ставленні до світу, надаючи водночас критерії для вирішення, коли вам слід «гидувати» цим світом і порвати з його статистичними викладками й застосовувати нестатистичну відкритість.

Дон Хуан зневажливо ставився до тих, хто вдавався до галюциногенів без належної дисципліни та знань. Точно так само Ісус ніколи не ухилявся від логічних процесів розуму-свідомості, знань, «правил чи суджень» у термінах свого часу. Якщо тільки ваша «праведність не перевищить праведності фарисеїв і законників», ви ніколи не дістанетеся до тріщини в яйці. Дезінтеграція звичайної свідомості, або ізольованість

Una jerarquía cultural, representada por los Dos Hermanos, dirigía los contenidos del aborigen dueño del Tiempo. Nunca resultó ninguna síntesis fuera del conjunto cultural de expectativas: no existía una conducta antisocial. Una jerarquía cultural dirigía a los Balineses en sus luchas. El material para las reestructuraciones había sido absorbido automáticamente como parte del condicionador cultural omnipotente. Un protocolo estricto controlaba el contenido de los ataques. El estado de trance nunca condujo a una conducta antisocial.

La síntesis cultural era la “jerarquía” en la *metanoia* de Jesús. Su “padre-simbólico” era la suma total de la aventura humana. Como dijo Bruner, la vida crea mitos y finalmente los imita. Jesús, sobrecogido por la síntesis catalítica de la larga búsqueda, tradujo la respuesta a carne y hueso, dando un símbolo concreto de la nueva síntesis cultural. Sentó las expectativas de nuevas posibilidades y dio el modelo de la mejor representación que pudiéramos hacer de la vida, en función de la mejor respuesta reflectora. Utilizó reestructuraciones dramáticas de la realidad ordinaria como ejemplos de las posibilidades—cada vez que podía encontrar una persona que desease suspender el punto de vista ordinario del mundo y formar parte con él de un subconjunto. Usaba estas reestructuraciones como don Juan hizo con Carlos, para mostrarle el carácter arbitrario de la realidad ordinaria, y la igualdad de otras posibilidades. Puso énfasis en el decoro y el respeto hacia este mundo, mientras daba un criterio para decidir cuando le debía “odiar”, acabar con sus diagramas y emplear la apertura no esquemática.

Don Juan desdeñaba a aquellos que querían tomar alucinógenos sin las disciplinas apropiadas. Del mismo modo, Jesús nunca eludió el proceso lógico de la mente, las disciplinas, ni la “ley y el juicio” según los términos de su tiempo. A menos que tu “rectitud exceda la de los fariseos y abogados” nunca penetrarás hasta la grieta del huevo. La disolución de la conciencia ordinaria, o el aislamiento en los estados no-ordinarios, no

consciousness, or isolation in non-ordinary states, plays no part in Jesus' system since the entire concentration of "obligatory acts" is on one's fellow man. This kept the follower *in* the world, while hopefully not *of* the world.

A new hierarchy of concept, such as don Juan's or Jesus', organizes the new kind of reality event, but only on the spot, so to speak, out of the materials given from the ordinary context of reality. There is small probability of finding out what the new reality is like *first* and then deciding to try a switch of allegiance. The forest shapes according to the light of the clearing. In scheming out the possibility of an "after life," Jesus realized there could be no such thing *a priori*, to his actions. He would have to go and "prepare a place" in that "house of many mansions," the open possibility of synthesis.

The systems of don Juan, Jesus, and other cracks in the egg produce unique events not available to the non-committed person. Firewalking can be observed by others, but the walking itself is another matter. With don Juan, becoming the process was the only way to discover what it was about. The same holds for Jesus. The rewards of the system could not be displayed to a non-believer to convince him that the plunge was worth the risk. A person had to *enter into* the creation of the state in order to share in it. That is why healing stood a good chance of being a bridge over the gap in Jesus' time. There were simply not many rivals. And that is why healing stands far less chance of bridging the gap today. *Agreement* between two or three on what is being done is the key. Agreement is freedom from ambiguity. Double-mindedness fragments.

Ignored to this day by Christian orthodoxy is that Jesus was *helpless* to create non-ordinary events unless his hearers surrendered their hierarchy of mind to him, at least for the moment and at least in regard to the problem at hand. Jesus could trigger a "special consensus" about reality, and so

у незвичайних станах не відіграє жодної ролі в системі Ісуса, оскільки вся повнота концентрації «обов'язкових дій» спрямована на ближніх індивідуума. Це тримало його послідовників *у* світі, і водночас утримувало їх від того, щоб *належати* до цього світу.

Нова ієрархія концептів, таких, як концепти дона Хуана чи Ісуса, організує подію реальності нового типу, але лише безпосередньо на місці, так би мовити, із матеріалів, наданих зі звичайного контексту реальності. Існує невелика ймовірність того, щоб *спочатку* з'ясувати, якою є нова реальність, а вже потім вирішити спробувати змінити свою відданість. Ліс формується залежно від світла, що надходить із безлісої ділянки. Вибудовуючи схему можливості «життя після смерті», Ісус усвідомлював, що нічого подібного не може бути *апріорі*, до його дій. Він мав піти й «підготувати місце» в тій «оселі з багатьох домівок», відкритій можливості синтезу.

Системи дона Хуана, Ісуса та інші тріщини в яйці продукують унікальні події, недоступні невідданій цьому людині. Інші люди можуть спостерігати ходіння по вогню, але саме ходіння —то є інша справа. У випадку з доном Хуаном стати самим процесом було єдиним способом з'ясувати, про що йдеться. Те саме стосується й Ісуса. Не можна просто продемонструвати невіруючому винагороди певної системи, аби переконати його в тому, що занурення в неї варте ризику. Людина мала *увійти у* створення цього стану, щоб поділяти його. Ось чому зцілення мало добрі шанси стати мостом через це провалля в часи Ісуса. Там просто не було багато суперників. І саме тому зцілення має набагато менше шансів навести місток через прірву сьогодні. Ключем є *згода* між двома-трьома людьми щодо того, що робиться. Згода є свободою від двозначності. Подвійне мислення фрагментує.

Християнська ортодоксальність і донині ігнорує той факт, що Ісус був *безпорадний* у створюванні незвичайних подій, якщо тільки його слухачі не поступалися йому своєю ієрархією розумусвідомості й не відмовлялися від неї, принаймні на деякий час і хоча б відносно конкретної актуальної проблеми. Ісус міг викликати «особливий

juegan ningún papel en el sistema de Jesús puesto que todo su acento en los "actos obligatorios" recae sobre el prójimo. Esto mantenía al seguidor en el mundo, pero no del mundo, afortunadamente.

Una nueva jerarquía del concepto, tal como la de don Juan o Jesús, organiza la nueva clase de acontecimientos de la realidad, pero sólo en el lugar de los hechos, para expresarlo de alguna manera, a partir de los materiales proporcionados por el contexto ordinario de la realidad. Hay pocas posibilidades de encontrar *primero* lo que es la nueva realidad y luego decidir un cambio de lealtad. El bosque se modela de acuerdo con la luz del claro. Al esquematizar la posibilidad de una vida "de ultratumba", Jesús hizo notar que no podía existir tal cosa antes de sus acciones. Tendría que ir a "preparar un lugar" a aquella "casa de muchas mansiones", la abierta posibilidad de síntesis.

Los sistemas de don Juan, Jesús y otras grietas en el huevo producen eventos únicos no disponibles para la persona no comprometida. El andar por el fuego puede ser observado por otros, pero el andar mismo es otro asunto. Para don Juan, convertirse en el proceso era la única forma de descubrir de qué se trataba. Lo mismo ocurre para Jesús. Las recompensas del sistema no podían mostrarse a un no-creyente para convencerle que el riesgo valía la pena. Una persona tenía que *entrar en* la creación del estado a fin de poder participar en él. Ésta es la razón por la que curar fue una buena oportunidad para establecer un puente por encima de las diferencias en la época de Jesús. Simplemente no había muchos rivales. Y ésa es la razón por la que el curar, hoy, tiene menos oportunidades para cubrir las diferencias. *El acuerdo* entre dos o tres sobre lo que se está haciendo es la clave. El acuerdo es liberarse de la ambigüedad. La doble conciencia fragmenta.

Los cristianos ortodoxos han ignorado hasta hoy que Jesús estaba *desvalido* para crear acontecimientos no ordinarios sin que sus oyentes le rindieran sus jerarquías mentales, al menos durante el momento y respecto al problema de que se tratara. Jesús podía provocar un "consenso especial" sobre la

change events, among those who had *nothing to lose,* those country dwellers and city poor, those crippled and diseased without hope, those whose world was terrible enough to make the risk of suspension of ordinary criteria, with its overtones of a "collapse into chaos," the lesser of evils. Things were different indeed with the clever intellectuals, the people in power, the "doctors of law." "Hardness of heart" is as much indicative of success within an established system as it is some sort of moral failure. No one abandons a game which he is winning. Jesus pities the rich young ruler unable to grasp the new reality because he could not let go of the old.

The empty category can be filled, but it must first be created. Long centuries of sacrifice by hook-swinging took place in India before broken by that believer seized by the notion that he really *was* the temporary incarnation of the god, as the priests had represented for centuries. Once that notion had been realized, dramatically concretized and made real, no bodily harm ever came again to the "victim." The mythos leads the logos.

Don Juan had entered a firmly-established path through a long and hard apprenticeship to his own benefactor. No such system was handed Jesus. His illumination was probably symbolic, of necessity, as was Kekule's hypnagogic imagery giving rise to the benzene ring hypothesis, for instance. The genius of the man was called into play to translate the experience into reality. A high degree of improvisation and innovation is found in Jesus' sayings and actions. Hugh Schonfield brilliantly portrayed this

консенсус» щодо реальності, і таким чином змінювати події поміж тих, кому було *нічого втрачати* — сільських жителів і міської бідноти, калік і безнадійних хворих, тих, чий світ був достатньо жахливий, щоб піти на ризик призупинення звичайних критеріїв, з його обертонами «катастрофічного падіння в хаос» як меншого зла. Інакше стояла справа з розумними інтелектуалами, можновладцями, «докторами юридичних наук». «Скам'янілість серця» є таким самим свідченням успішності в межах встановленої системи, як і свідченням свого роду моральної неспроможності. Ніхто не виходить із гри, в якій він виграє. Ісусові шкода багатого молодого правителя, нездатного збагнути нову реальність через те, що він не може відпустити стару. Чи можемо ми уявити, щоб Річард Ніксон став учнем дона Хуана?[160]

Порожню категорію можна заповнити, але спочатку її потрібно створити. Довгі століття в Індії відбувалися самопожертви одному з богів шляхом підвішування й гойдання на гаках перш ніж ця традиція була зламана ревним віруючим, котрого осяяло, що він насправді *був* тимчасовою інкарнацією того бога, якого жерці представляли упродовж століть. Щойно тільки ця ідея була реалізована, драматичним чином конкретизована й зроблена реальною, «жертві» більше ніколи не було заподіяно ніяких тілесних ушкоджень. *Мітос*[161] веде за собою *логос*[162].

Дон Хуан ступив на твердо визначену стежку в результаті тривалого й важкого учнівства у свого власного доброчинця. Жодна така система не була передана Ісусові. Його осяяння було, ймовірно, символічним, з необхідності, як і гіпнагогічні образи Кекуле, що, наприклад, дали життя гіпотезі бензольного кільця. Геній людини був приведений в дію, щоб транслювати досвід у реальність. У словах і діяннях Ісуса ми знаходимо високий ступінь імпровізації та новаторства. Г'ю Шонфілд блискуче зобразив це сміливе

realidad, y así cambiar los acontecimientos, entre los que no tenían *nada que perder,* esos pobres, enfermos y lisiados sin esperanza, aquéllos cuyo mundo era lo suficientemente terrible para arriesgarse a suspender sus criterios ordinarios con el peligro de "arruinarse en un caos", el menor de los males. Las cosas eran diferentes con los intelectuales avispados, los que estaban en el poder, los "doctores de la ley". "La dureza de corazón" es tan indicativa del éxito dentro de un sistema establecido como lo es alguna clase de fracaso moral. Nadie abandona un juego cuando está ganando. Jesús se apiada del joven y rico gobernante incapaz de captar la nueva realidad por no poder deshacerse de la antigua. ¿Podemos imaginarnos a Richard Nixon convirtiéndose en aprendiz de don Juan?

La categoría vacía puede llenarse, pero primero debe crearse. En India, tuvieron lugar millones de sacrificios durante siglos hasta que aquel creyente se dio cuenta, que él *era* temporalmente la encarnación de Dios, como habían fingido serlo durante centurias los sacerdotes. Una vez que esta noción fue concienciada, concretizada dramáticamente y hecha real, ningún daño corporal sobrevino de nuevo a la "víctima". El mito precede al logos.

Don Juan inició un camino establecido firmemente a través de un aprendizaje largo y duro con su propio benefactor. Jesús no tuvo ningún sistema parecido. Su iluminación fue probablemente simbólica, de necesidad, como las imágenes hypnagógicas de Kelulé dan lugar a la hipótesis del anillo de benceno, por ejemplo. El genio del hombre se ponía en juego para traducir la experiencia a la realidad. En los dichos y hechos de Jesús encontramos un alto grado de improvisación e innovación. Hugh Schonfield

---

[160] Це останнє речення є лише в іспаномовній версії тексту Чілтона Пірса.
[161] Мітос *або* міт (грец. μύθος) — міф; *тж.* ірраціональне й прийняте на віру знання
[162] Логос (грец. λόγος) — дослівно «слово»; вживається передусім у значеннях власне слова, науки, закону, надприродного світового розуму. У Пірса під логосом розуміється раціональне, логічне знання, яке протиставляється міфу як знанню ірраціональному.

venture in his *Passover Plot*, though in another work I have contended with him on several points.

The common materials of common reality had to be Jesus' materials for translation since the common world was his focus of concern and since there *was* no other material. The Greek-Stoic perversion of Jesus' imagery has projected his magnificent display of courage and genius onto an "out there" Olympus. To translate the imagery of his *Eureka!* into a communicable form, however, Jesus had to *be* that imagery, act it out, give it flesh-and-blood reality, fill the empty category with the only material available, himself, knowing that the average man can grasp concepts only as a concrete, workable image is given him.

Recognizing that "what we loose on earth is loosed in heaven," Jesus tried to give the *kind* of loosing we should do, the kind of representation we *should* make of God, or life, if we want the non-judging mirroring process of reality to work to our best advantage. It was a purely practical, pragmatic venture. He set up a pattern of representation, an image of transference, a pivot for restructuring, by which we can, "becoming as little children," achieve a new hierarchy of mind, a way down and out to freedom from fate.

On the other hand, he recognized and warned that *any* representation of God or life was *true* insofar as believed in. Any leavening fills the flour. Kataragama is as true and real as his Hindu followers. He works. Science works. Carlos found Mescalito a functional fact.

The unknown continuum of potential, the dark forest with its circles *ad infinitum*, the large category of the unknown, rains on just and unjust alike. This function "judges not."

дерзання у своїй книжці «Великодній замисел», хоча в іншій роботі я полемізував із ним щодо багатьох питань.

Звичайні матеріали звичайної реальності мали бути Ісусовими матеріалами для транслювання, оскільки саме звичайний світ був фокусом його зацікавленості й турботи й оскільки *не було* ніякого іншого матеріалу. Викривлення Ісусової системи образів греками-стоїками спроеціювало його чудовий прояв мужності та геніальності на певний Олімп, що був «десь там зовні». Однак аби транслювати образність свого *«Еврика!»* у доступну для передання форму, Ісус мав сам *бути* цією образністю, виразити її у своїх діях, наділити їй реальністю з плоті й крові, заповнити цю порожню категорію єдиним наявним матеріалом, самим собою, знаючи, що пересічна людина може зрозуміти концепти лише тоді, коли їй дають конкретний, придатний для опрацювання образ.

Визнаючи, що «те, що ми вивільнюємо на землі, вивільнюється на небесах», Ісус намагався надати *тип* вивільнення, яке нам слід зробити, тип уявлення, яке нам *слід* сформувати про Бога, або про життя, якщо ми хочемо, щоб процес віддзеркалювання реальності без роблення будь-яких суджень працював на нашу користь. То було суто практичне, прагматичне дерзання. Він встановив патерн уявлення, образ перенесення, опорний стрижень для реструктурування, за допомогою якого ми можемо, «стаючи немовби маленькими дітьми», досягти нової ієрархії розуму-свідомості, аварійного виходу до свободи від фатуму.

З іншого боку, він визнавав і застерігав, що *будь-яке* уявлення про Бога чи про життя є істинне тією мірою, якою в нього вірять. Будь-які дріжджі заповнюють собою борошно. Катарагама є настільки ж справжній і реальний, як його індуїстські послідовники. Він працює. Наука працює. Карлос виявив, що Мескаліто — то є функціональний факт.

Невідомий континуум потенціалу, темний ліс із його колами *ad infinitum*[163], велика категорія невідомого рівною мірою сходять і на праведників, і на грішників. Ця функція «не судить».

retrató con acierto esta aventura en su *Passover Plot*, aunque en otra obra he discrepado con él en diversos puntos.

Los materiales ordinarios de la realidad común debían ser los materiales de Jesús para la traducción puesto que el mundo común era su foco de interés y puesto que no *existía* otro material. La adulteración greco-estoica de las metáforas de Jesús ha proyectado su despliegue magnifico de coraje y genio, sobre un Olimpo "ahí fuera". Para traducir la metáfora de su *¡Eureka!* en una forma comunicable, Jesús tuvo que *ser* esta metáfora, hacerla, darle la realidad de carne y hueso, llenar la categoría vacía con el único material disponible, él mismo, comprendiendo que el hombre medio sólo puede aprehender conceptos como imágenes concretas.

Reconociendo que "lo que se pierde en la tierra está perdido en el cielo", Jesús trató de mostrar la clase de pérdida que deberíamos soportar, la *clase* de representación que *deberíamos hacernos* de Dios, o de la vida, si queremos que el proceso sin juicio de la realidad se nos aplique a nuestro favor. Se trataba simplemente de una aventura práctica y pragmática. Nos dio un modelo de representación, una imagen de transferencia, un pivote para la reestructuración, por el que podemos, "convirtiéndonos en niñitos", alcanzar una nueva jerarquía mental, un camino hacia abajo y afuera, hacia la libertad a partir del destino.

Por otra parte, nos llamó la atención sobre el hecho de que *cualquier* representación de Dios o la vida era *verdadera* en la medida que creíamos en ella. Cualquier levadura fermenta la harina. Kataragama es tan real y verdadero como sus seguidores hindúes. Funciona. La ciencia también funciona. Carlos halló en Mescalito un hecho funcional.

El desconocido continuo de potencial, el bosque oscuro con sus círculos *ad infinitum*, la amplia categoría de lo desconocido, llueve tanto para el justo como para el pecador. Esta función

[163] *ad infinitum* (лат.) — до нескінченності.

Any question asked with ultimate seriousness merges into this unjudging ultimacy and tends to express itself. Any sowing enters this contingency and tends to set up its own reaping. Any world view organizes a world-to-view. Any representation of God produces accordingly. Understanding and accepting responsibility for this function can make us free.

The whole character of don Juan's or Jesus' system was interlocking. The only way by which the ally could be brought about in the mind was by surrender and commitment to the initial transference figure, who was also the content of imagery by which the synthesis could organize. Recall how P. W. Martin's *Experiment in Depth*, carried its own materials for synthesis. The same self-verifying procedure takes place in physics.

Fasting entered into Jesus' Way as it does in all nonordinary systems. His forty-day fast in the wilderness, duplicated in our day from necessity by marooned travelers, was the way of breaking with the world of necessities and statistics. Fasting bypasses the logical blocks. Jesus refused food, saying he had nourishment his followers knew nothing about. Don Juan commented casually that food would not be needed for their several days' trip to the mountains where they would be guests of the god Mescalito. The ways of the world would not be essentials when one had opened to the ways of the god. Don Juan never made an issue of the two- and three-day fasts that preceded new steps along his path, such was simply a natural part of the tradition.

To move against the certainties and energies of "the world" calls for an equally sure conviction and a concentration on balance of mind. To center all the forces on the restructuring of an ordinary event in a non-ordinary way called for exceptional organization of self.

Будь-яке запитання, поставлене з граничною серйозністю, вливається в цю граничність-яка-не-судить і має тенденцію до самовираження. Будь-яка сівба потрапляє в цю непередбачувану царину й має тенденцію до створення своїх власних жнив. Будь-який світогляд організовує світ так, як його бачать. Будь-яке уявлення про Бога продукує відповідний результат. Розуміння і взяття на себе відповідальності за цю функцію може зробити нас вільними.

Весь характер Донхуанової або Ісусової систем був взаємопов'язаний. Єдиним способом, у який союзник міг бути викликаний у свідомості, було повне підпорядкування й відданість первісній фігурі перенесення, котра також була змістом системи образів, за допомогою якої міг бути організований синтез. Згадайте, як «Експеримент у глибині » П. В. Мартіна містив свої власні матеріали для синтезу. Така сама процедура самоверифікації має місце у фізиці.

Постування входило до шляху Ісуса так само, як воно входить до всіх нестандартних систем. Його сорокаденний піст у пустелі, повторюваний в наші дні з необхідності мандрівниками, що опинилися в безпорадному становищі, був способом порвати зі світом потреб і статистичних викладок. Утримання від їжі дозволяє обходити логічні блоки. Ісус відмовлявся від їди, кажучи, що має їжу, про яку його послідовники нічого не знають. Дон Хуан побіжно зауважував, що їжа не знадобиться в їхньому багатоденному поході в гори, де вони будуть гостями бога Мескаліто. Шляхи цього світу втрачають свою вагу, коли людина відкриється шляхам бога. Дон Хуан ніколи не вважав проблемою дво- чи триденні постування, які передували новим крокам на його стежці, вони просто були природною частиною його традиції.

Для того, щоб рухатися проти безперечних фактів та енергії «світу», потрібні рівною мірою тверда переконаність і зосередженість на врівноваженому стані розуму-свідомості. Щоб зосередити всі сили на реструктуруванні якоїсь звичайної події в незвичайний спосіб, необхідна виняткова організація самого себе, свого «я».

"no juzga". Cualquier pregunta planteada con total seriedad se convierte en este final sin juicio y tiende a expresarse a sí misma. Cualquier siembra forma parte de esta contingencia y tiende a preparar su propia cosecha. Cualquier visión del mundo organiza una panorámica. Cualquier representación de Dios actúa de la misma forma. La comprensión y aceptación de la responsabilidad de esta función puede liberarnos.

La totalidad del carácter del sistema de don Juan o Jesús estaba entrelazado. La única forma por la que el aliado podía manifestarse en la mente era a través de la entrega y compromiso hacia la figura de transferencia inicial, que era también el contenido de la metáfora por la que se organizaba la síntesis. Recordemos como el *Experiment in Depth* de P. W. Martin proporcionaba sus propios materiales para la síntesis. El mismo procedimiento auto-comprobante tiene lugar en física.

El ayuno formaba parte del camino de Jesús como ocurre en todos los sistemas no-ordinarios. Sus cuarenta días de ayuno en el desierto, repetido en nuestros días por viajeros drogados, era la forma de romper con el mundo de necesidades y estadísticas. El ayuno sobrepasa los bloqueos lógicos. Jesús rechazó la comida afirmando que disponía de alimento sobre el que sus seguidores nada sabían. Don Juan comentó casualmente que no necesitarían comida para su viaje de varios días a las montañas, donde serian huéspedes del dios Mescalito. Los caminos del mundo no serían esenciales cuando se hubiesen abierto los caminos del Dios. Don Juan nunca remarcó que los dos o tres días de ayuno que precedían a los nuevos pasos de su camino, eran simplemente una parte rutinaria de la tradición.

Para moverse contra las certezas y energías del "mundo" se requiere una convicción igualmente firme y una concentración sobre el equilibrio de la mente. El centrar todas las fuerzas sobre la reestructuración de un acontecimiento ordinario, en forma no ordinaria, exige una organización del yo.

Jesus *sighs heavily* as he goes to raise Lazarus. In his growing and reckless confidence, he delayed two days, not only to make sure Lazarus would be dead but to gather the forces of mind necessary to illustrate this extreme example of the "glory of God," the open-ended potential of being. Jesus *sighs heavily* as he moves to heal the deaf man. The fire-walker *sighs heavily* as he walks to the pit of fire. There is a childlike quality in bringing the dream state through the crack to fruition. Such an inner state is balanced by a tough and resilient clarity of mind in the outer self. One is like a lamb to the inner spirit but like a fox to the outer world. This is the balance of mind.

As with don Juan's "ally," Jesus' "Holy Spirit" would instruct in the "right way to live." This "instruction" was only a synthesis of the instant moment itself, however, not any sort of foreknowing. The "ally" is only a catalyst acting on all parts of the immediate context. In Jesus' move-for-the-world this means all those other persons who are also the autistic, also the "father son"; they also contain the kingdom of heaven within them. To prestructure, or "take thought of the morrow," would set up logical blocks of expectancy preventing free synthesis. The synthesis would of necessity have to include the instant moment of, and move for, all parts of the context equally, since all parts are equally the context to the non-judging autistic.

Eternity is still in love with time. The desires arising out of time are the organizing nucleus for whatever "eternity" might be. In every case of Carlos' meeting with Mescalito, the god could only ask: "What do you want?" Jesus promised his followers: "Whatever you ask in my name will be given you."

"What do you want?" is the only question eternity can ask of time, and it is our divine gift to answer by asking our own question. Desire, passion, curiosity, longing, novelty, daring, creativity, productivity, lust for life,

Ісус *важко зітхає*, коли йде воскрешати Лазаря. У своїй дедалі зростаючій і безрозсудно сміливій впевненості він зволікає два дні, не лише аби впевнитися, що Лазар мертвий, а й для того, щоб зібрати всі сили розуму-свідомості, необхідні для наочної демонстрації цього найвищого прикладу «слави Господа», нічим не обмеженого потенціалу буття. Ісус *важко зітхає*, коли йде зцілювати глухого. Вогнехідець *важко зітхає*, коли йде до ями з палаючими жаринами. Є певна дитиняча риса у викликанні стану сновидіння через тріщину. Такий внутрішній стан врівноважується твердою і стійкою ясністю розуму-свідомості в зовнішньому «я». Людина є немов ягня для внутрішнього духу, але для зовнішнього світу вона немов лисиця. То є врівноважений стан розуму-свідомості.

Як і у випадку із «союзником» дона Хуана, «Святий Дух» Ісуса навчає «правильного способу жити». Однак це «навчання» було лише синтезом самого поточного моменту, а не чимось на кшталт знання наперед. «Союзник» є лише каталізатором, що діє на всі частини безпосереднього контексту. В Ісусовому русі-назустріч-світу це означає всіх тих інших людей, які також є аутистичними, також є «сином отця»; вони теж містять царство небесне всередині себе. Здійснення попереднього структурування, або «розмірковування про завтрашній день» встановлює логічні блоки очікувань, що перешкоджають вільному синтезу. Синтез із необхідності має включати поточний момент усіх частин контексту рівною мірою і діяти на/задля них, оскільки всі частини рівною мірою є контекстом для аутистичного, яке не судить.

Вічність і досі закохана в час. Бажання, які виникають із часу, є організуючим ядром для того, що є «вічністю», хоч би чим вона може бути. При кожній зустрічі Карлоса з Мескаліто, цей бог міг запитати лише: "Чого ти хочеш?" Ісус обіцяв своїм послідовникам: "Хоч би що ви попросите в моє ім'я, воно буде дане вам".

"Чого ти хочеш?" — це єдине запитання, яке вічність може поставити часові, і нашим божественним дарунком є відповісти, поставивши своє власне запитання. Бажання, пристрасть, цікавість, палке прагнення, новаторство, дерзання,

Jesús *desea con fuerza* cuando va a resucitar a Lázaro. En su creciente y atrevida confianza, se retrasó dos días, no sólo para asegurarse de que Lázaro hubiera muerto sino para recoger las fuerzas mentales necesarias para ilustrar este ejemplo máximo de "la gloria de Dios", el potencial del ser. Jesús *desea con fuerza* al ir a curar al sordo. El que anda por el fuego *desea con fuerza* mientras se dirige al caldero del fuego. Es necesaria una cualidad infantil para gozar el estado de sueño a través de la grieta. Tal estado interior, en el yo exterior, está equilibrado por una claridad fuerte y resistente de la mente. Se es como un cordero para el espíritu interior pero como la zorra para el mundo exterior. Esta es la armonía de la mente.

Como el "aliado" de don Juan, el "espíritu santo" de Jesús instruiría sobre "la forma correcta de vivir". Esta "instrucción" era sólo una síntesis del momento instantáneo y no una especie de conocimiento del futuro. El "aliado" es solamente un catalizador que actúa en todo el contexto inmediato. En la orientación de Jesús hacia el mundo esto implica que todas las restantes personas, las cuales constituyen el lado autístico, son también el "padre e hijo"; también tienen en su interior el reino de los cielos. La preestructuración, o el "preocuparse por el mañana", establecería bloqueos lógicos de expectativas impidiendo la libre síntesis. La cual tendría que incluir necesariamente el momento instantáneo y movilizar por igual todas las partes del contexto del no-juicio autístico.

La eternidad todavía está enamorada del tiempo. Los deseos que surgen del tiempo son los núcleos organizativos de cualquier "eternidad" posible. En cada encuentro de Carlos con Mescalito, el dios sólo podía preguntar: "¿Qué quieres?" Jesús prometió a sus seguidores: "Cualquier cosa que pidierais en mi nombre os será concedida".

"¿Qué quieres?" es la única pregunta que la eternidad puede hacerle al tiempo, y nuestro don divino es contestar preguntando nuestra propia petición. Deseo, pasión, curiosidad, anhelo, novedad, atrevimiento, creatividad,

ecstasy, joy, adventure, all these are the highest thrusts of life, the most divine of attributes, the most sacred of possessions. And all these have been the attributes *mistrusted* and *condemned* by that dark priesthood probing for control, domination, and battening on the brother's blood. Without these seeds from time, however, without these vital gametes from the larger body of man, the womb of eternity is barren.

In another study I have attempted a defense of Jesus as a genius with radically new ideas, an evolutionary *Eureka!* development by which life tried to develop a new aspect of potential. I have tried to outline how completely the massive "failure of nerve" of that period, epitomized in Stoicism, and seen by Singer to have destroyed early science, was the victor in the struggle for man's mind. This same failure of nerve is the very psychological contradiction dominant today, the perennial cause of the split mind. This frozen logic of Stoicism not only triumphed but then incorporated the imagery of Jesus, inverting and negating his entire thrust. Thus was the "rushing torrent of the river of God" turned into a "broad but feeble stream" called Christendom, to use Edwin Hatch's metaphor.

One or two comments by Augustine, that final death-knell of Jesus' Way, indicate how the symbols of the Way had been absorbed into Greek logic until indistinguishable. Writing of the Stoic Seneca for instance, Augustine exclaimed: "What more could a Christian say than this Pagan has said?" Concerning the Platonists, Augustine stated that "the sole fundamental truth they lacked was the doctrine of the Incarnation." Since this "doctrine" was itself purely Greek, foreign to a Hebraic background and undetectable in the ideas, sayings, or actions of Jesus, we see how the new wine had long since been put in old skins.

Considering the world an immovable fated cycle, and man a tragic incidental on its surface, with God an abstract "pure essence"

креативність, творчість, продуктивність, жага до життя, екстаз, радість, пригода — все це є найвищі пориви життя, найбожественніші з атрибутів, найсвященніші з наших набутків. І все це було і є атрибутами, яким *недовіряє* та які *засуджує* оте темне духовенство, що шукає способів контролювати, панувати й жирувати на крові своїх братів. Однак без цього сімені з часу, без цих життєдайних гамет із великого тіла людини, лоно вічності є безплідним.

В іншому дослідженні я зробив спробу захистити Ісуса як генія з радикально новими ідеями, результат еволюційного *«Еврика!»*, за допомогою якого життя намагалося розвинути новий аспект потенціалу. Я спробував окреслити, наскільки тотальну перемогу в боротьбі за людський розум-свідомість одержав масштабний «нервовий зрив» того періоду, що був уособлений у стоїцизмі, і який, на думку Сінґера, знищив ранню науку. Цей самий нервовий зрив є тією психологічною суперечністю, що домінує сьогодні, вічною причиною розщепленого розуму-свідомості. Ця застигла логіка стоїцизму не лише здобула тріумфальну перемогу, але й пізніше інкорпорувала систему образів Ісуса, повністю перекрутивши й звівши нанівець усі його поривання та ідеї. Таким чином, якщо використати метафору Едвіна Гетча, «стрімкий, бурхливий потік річки Господа» був перетворений на «широкий, але слабкий потічок», названий християнством.

Один-два коментарі святого Августина, цей останній похоронний дзвін Шляху Ісуса, вказують на те, як символи Шляху були поглинені грецької логікою, аж поки їх стало неможливо розрізнити. Наприклад, пишучи про стоїка Сенеку, Августин вигукнув: "Що більше міг би сказати християнин, аніж сказав цей язичник?" Щодо платоніків Августин зазначив, що "єдиною фундаментальною істиною, якої їм бракувало, була доктрина Інкарнації". Оскільки сама ця «доктрина» була суто грецька, чужа гебрейському ґрунтю й незнаходжувана в ідеях, висловлюваннях або вчинках Ісуса, ми бачимо, як у старі міхи вже давно було налите нове вино.

Вважаючи світ непорушним колообігом, що судився нам долею, а людину трагічною випадковістю на його поверхні, з Богом як далекою

productividad, gusto por la vida, éxtasis, alegría, aventura, son los impulsos más altos de la vida, los atributos más divinos, las posesiones más sagradas. Y todos esos han sido los atributos *recelados y condenados* por la clerecía ignorante intentando controlar, dominar y cebarse en la sangre del hermano. Sin embargo, sin esas semillas temporales, sin estos gametos vitales del gran cuerpo del hombre, el seno de la eternidad queda estéril.

En otro estudio intenté defender a Jesús como a un genio con ideas radicalmente nuevas, un desarrollo *¡Eureka!* en evolución, por el que la vida trataba de revelarse en un nuevo aspecto de potencialidad. Intenté señalar la absoluta "falla de vigor" de este período, compendiado en el estoicismo, y visto por Singer como destructor de la ciencia primitiva, como vencedor en la lucha por la mente del hombre. Esta misma falta de vigor es precisamente la contradicción psicológica dominante hoy día, la causa perenne de la mente dividida. La lógica congelada del estoicismo no sólo triunfó sino que incorporó posteriormente las metáforas de Jesús, invirtiendo y negando todo su empuje. De este modo el "torrente impetuoso del río de Dios" se convirtió en una "corriente ancha pero débil" llamada Cristiandad, para utilizar la metáfora de Edwin Hatch.

Uno o dos comentarios de Agustín, ese postrer tañido mortal del Camino de Jesús, indica cómo los símbolos del Camino han sido absorbidos en la lógica griega hasta hacerse indistinguibles. Escribiendo sobre el estoico Séneca, exclamó Agustín: "¿Qué más podría decir un cristiano que este pagano no haya dicho?". Por lo que se refiere a los platónicos, Agustín afirmó que "la única verdad fundamental de la que carecían, era la doctrina de la encarnación". Puesto que esta "doctrina" era meramente griega, ajena al trasfondo hebraico e indetectable en las ideas, dichos, o acciones de Jesús, vemos cómo el vino nuevo hace ya tiempo que estaba en odres viejos.

Considerando el mundo como un ciclo necesario e inamovible, y al hombre como un incidente trágico sobre su superficie, con Dios

off in his ninth circle or wherever, the Greeks were unable to ask or hear a Job-like ultimate question. To the Greeks nothing could ever happen to the cosmic egg, only to incidental man. And to the Greeks, boxed in by their own logic, no answer came.

Stoicism rewrote Jesus' crack in the egg as a mythological once-for-all happening. Their projection placed the Way out of bounds for man. Thus man was really no longer responsible for his world, but only responsible to the priest hood organizing the dogma. The open-potential catalyst is completely unpredictable, and the forces of social control, feeding on predictability, quickly shut it out.

The "Will of God" shaped as the new metaphor for the old Greek Fate. The "Son of God" was no longer rational man; the "Father" no longer the logos-shaping mythos, the symbol of transference; the "Spirit" no longer the threshold of mind; "God" no longer that divine-demonic, non-judging, amoral, raining on just and unjust alike, the hard taskmaster reaping where he sows not, doubling the talents, any talents, mirroring any desire, and crying "More! More! Less than all will never satisfy." By the Greek perversion these became Olympian figures rather than psychological symbols of ontology. They were abstracted from all reality. Jesus' Way, the greatest of human *Eureka!* ventures, became a fairy tale, a maudlin, ridiculous, pious fraud.

Actually, none of the accounts of Jesus' "non-ordinary" reality maneuvers need be discounted. A miracle is a nonordinary state in the don Juan, fire-walker sense, rather than in the Greek mythological fire-from-Olympus sense. Christendom has largely ignored Jesus' insistence that acts greater than his would be a product of his system. Based on Greek logic as it is, rather than on the non-structured and open Way, theology

абстрактною «чистою сутністю» на його дев'ятому колі або деінде, греки були нездатні поставити чи почути найголовніше запитання в дусі Йова. Для греків ніщо й ніколи не могло статися з космічним яйцем, а лише з людиною як із чимось другорядним. І грекам, затиснутим у глухий кут їхньою власною логікою, не прийшло жодної відповіді.

Стоїцизм переписав Ісусову тріщину в яйці як міфологічну подію, що трапилася раз і назавжди. Їхнє проеціювання помістило Шлях поза межі досяжності для людей. Тому людина насправді більше не була відповідальна за свій світ, а несла відповідальність лише перед церковниками, які організовували догму. Каталізатор із відкритим потенціалом є цілковито непередбачуваний, і сили соціального контролю, що ґрунтуються на передбачуваності, хутко заблокували його.

«Воля Божа» оформилася як нова метафора для старого грецького Фатуму. «Син Божий» уже не був раціональною людиною; «Отець» більше не був *мітом*, що надавав форму *логосу*, символом перенесення; «Дух» більше не був тим божественно-демонічним, яке не судить, не має моралі, сходить рівною мірою і на праведників, і на грішників, суворим наглядачем, який жне там, де не сіяв, подвоює таланти, будь-які таланти, дзеркально відображає будь-яке бажання й кричить "Більше! Більше! Менше, ніж усе, ніколи не буде прийнятним". Завдяки викривленню греками, вони стали скоріше олімпійськими образами, а не психологічними символами онтології. Вони були абстраговані від будь-якої реальності. Шлях Ісуса, найвидатніше з людських дерзань *«Еврика!»*, став якоюсь чарівною казкою, сентиментальним, кумедним, релігійним ошуканством.

Насправді не слід скептично ставитися до жодної розповіді про Ісусові маневри в царині незвичайної реальності. Диво є незвичайним станом у сенсі дона Хуана й вогнехідця, але не в сенсі грецького міфологічного вогню з Олімпу. Християнський світ значною мірою ігнорує наполягання Ісуса на тому, що дії, які перевищують його власні, є вислідовим продуктом його системи. Ґрунтуючись скоріше на грецькій логіці, як вона є, а не на неструктурованому й

como una "pura esencia" abstracta en el noveno círculo o donde sea, los griegos fueron incapaces de inquirir o escuchar algo parecido a la última pregunta de Job. Para los griegos nunca podía ocurrir nada al huevo cósmico, únicamente al hombre incidental. Y los griegos, encajonados en su propia lógica, no recibieron ninguna respuesta.

El estoicismo plasmó, de una vez por todas, la grieta de Jesús en el huevo como un acontecimiento mitológico. Su proyección colocó al camino fuera de los límites del hombre. Así, el hombre no era ya responsable de su mundo, sino solamente responsable hacia los sacerdotes que organizaban el dogma. La apertura de la catálisis potencial es completamente impredecible, y las fuerzas de control social, basadas en la predictibilidad, la excluyeron rápidamente.

La "Voluntad de Dios" se convirtió en la nueva metáfora para el antiguo Destino Griego. El "Hijo de Dios" ya no era un hombre racional: el padre ya no era el mito ordenador del logos, el símbolo de la transferencia; el "espíritu" ya no era el umbral de la mente; "Dios" ya no era aquel demonio-divino, que no juzga, amoral, que hace llover para justos como para pecadores, el duro capataz que recoge donde no ha sembrado, que dobla los talentos, cualquier talento, que refleja cualquier deseo, y que grita "¡Más! ¡Más! Menos que todo nunca le satisfará". Para la perversión griega esto se convirtió en figuras olímpicas en lugar de símbolos psicológicos de ontología. Se abstraían de todas las realidades. El camino de Jesús, el más grande de los *¡Eurekas!* se convirtió en un cuento de hadas, en un engaño sensiblero, ridículo, piadoso.

Realmente, no debemos descartar ninguno de los relatos de Jesús sobre la manipulación de la realidad no-ordinaria. Un milagro es un estado no ordinario, en el sentido de don Juan, como el andar sobre el fuego, en lugar del significado del fuego del Olimpo en la mitología griega. La cristiandad ha ignorado en gran medida que los actos de Jesús que eran superiores a él, fueron un resultado de su sistema. La teología, basada en la lógica griega antes que en el Camino abierto y no-estructurado, nunca ha

never understood or really believed in those happenings. Since miracles represented cracks in the egg beyond all probability, the self-styled guardians of the egg, determined to protect man *from* himself, projected those cracks into the nethermost regions of inaccessibility.

The "interventions in the ontological construct" attributed to Jesus and promised for his followers are as logical within *his* premise and system as are different reality states in don Juan's, fire-walking in the Hindu's, or atom bombs in the scientist's.

And surely, from the evidence I have tried to bring together in this book, it should be obvious why Hugh Schonfield's thesis of Jesus' taking a drug to simulate death so seriously misses the point, and places Schonfield, in spite of his remarkable work, squarely in the camp of those theologians he challenges. Such a notion of trickery on Jesus' part, double-mindedness of the first rank, would have automatically fragmented the very state of mind that was the *only* weapon Jesus had.

The technique, improbable as it sounds, by which one might open to this Way even today has been outlined in this book. The Laski-Wallas-Bruner outline of creative thought (Chapter IV) is easily traced in Jesus' own seizure and translation, and was clearly established as the pattern for his followers. The reason for the similarity is simple—there is no other way for newness to come about. We are dealing with the ontological way of all things, not heavenly mysteries or occult secrets.

Surely the obstacles to any crack are many and formidable. The scientific allegiances are no more powerful checks than the theologians—those standing at the gate preventing others from going through.

Greatest of the several tragedies of the Stoic inversion of Jesus, culminating in

відкритому Шляху, теологія ніколи не розуміла й насправді ніколи не вірила в ті події. Оскільки дива являли собою тріщини в яйці поза межами будь-якої ймовірності, самозвані охоронці яйця, рішуче налаштовані захистити людину *від* неї самої, проеціювали ті тріщини в найглибші сфери недосяжності, у преисподницю.

«Втручання в онтологічний конструкт», приписувані Ісусу й обіцяні його послідовникам, є такі ж логічні в межах *його* засадничих ідей і системи, як і різні стани реальності для дона Хуана, ходіння по розпечених жаринах для індуїстів чи атомна бомба для вчених у межах їхніх відповідних засадничих ідей і систем.

І, безперечно, з тих фактів, які я спробував зібрати разом у цій книжці, має бути очевидним, чому теза Ґ'ю Шонфілда про те, що Ісус прийняв якусь наркотичну речовину для симулювання своєї смерті, настільки далека від розуміння суті й поміщає Шонфілда, не зважаючи на його чудову роботу, прямо в табір тих самих теологів, яким він кидає виклик. Така ідея хитрощів з боку Ісуса, першорядної дводушності чи задньої думки, автоматично фрагментувала б самий стан розуму-свідомості, що був *єдиною* зброєю, яку мав Ісус.

Техніка, за допомогою якої людина може відкритися цьому Шляху навіть сьогодні, хоч би як неправдоподібно це звучало, була описана в загальних рисах у цій книжці. Окреслене Ласкі-Воллесом-Брунером креативне мислення (розділ IV) легко простежується в Ісусових власних осяяннях і їхній трансляції та було чітко встановлене як патерн для його послідовників. Причина цієї схожості проста — не існує жодного іншого способу дійти розумом до чогось нового. Ми маємо справу з онтологічним шляхом усіх речей, а не з небесними таїнствами чи окультними таємницями.

Безумовно, перешкоди для досягнення будь-якої тріщини є численні та грізні, їх украй важко подолати. Наукова відданість є не більш потужною перешкодою, ніж теологічна в усіх тих богословів, що стоять біля брами, не даючи іншим пройти крізь неї.

Однією з найбільших трагедій перекручення Ісуса стоїками, яке досягло своєї кульмінації в

comprendido o creído realmente en estos acontecimientos. Puesto que los milagros representan grietas en el huevo que están por encima de toda probabilidad, los supuestos guardianes del huevo, resueltos a proteger al hombre *de* sí mismo, proyectaron estas grietas a las regiones más remotas de la inaccesibilidad.

Las "intervenciones en la construcción ontológica" atribuidas a Jesús son tan lógicas dentro de *su* sistema y *sus* premisas como lo son los estados de realidad diferente en el sistema de don Juan, andar sobre el fuego en los hindúes, o las bombas atómicas entre los científicos.

Y seguramente, por la claridad que he tratado de aportar a este libro, debiera ser evidente por qué la tesis de Hugh Schonfield sobre la suposición de que Jesús toma una droga para simular la muerte, se aleja del tema tan gravemente y coloca a Schonfield, a pesar de su admirable trabajo, simplemente en el campo de esos teólogos a los que desafía. Esta idea de engaño por parte de Jesús, este estado de doble conciencia hubiera fragmentado automáticamente el mismo estado mental, que era la *única* arma que Jesús tenía.

En este libro se ha apuntado la técnica por la que, incluso hoy, uno puede abrirse a este camino, por improbable que parezca. El bosquejo de Laski-Wallace-Bruner sobre el pensamiento creativo (Capitulo IV) podemos hallarlo en la propia versión y captación de Jesús, y quedó claramente establecido como modelo para sus seguidores. La razón de la similitud es simple—no existe ninguna otra forma novedosa que sobrevenga. Estamos tratando con el camino ontológico de todas las cosas, no de misterios celestiales o secretos ocultos.

Seguramente los obstáculos para cualquier grieta son muchos y formidables, las lealtades científicas no son comprobaciones más poderosas que las teológicas—las que están en la puerta impidiendo que otros entren.

Una de las mayores tragedias de la inversión estoica de Jesús, que culminaron en la cristiandad

Christendom and still operative under various guises, was *representing God as reason,* considering God to be *rational.* Again, it is a case of projection. Reason and logic are the qualities of limitation and definition produced by man's conscious thinking. We are, to use religious imagery, "made in the likeness of God" in that non-logical, autistic mode of mind, the mode we cannot get at directly and manipulate, but which is closer than our very consciousness, the breath of life making all things real. God became only an extension of *man* through this classical view. This inverted view trusts only its own logic and mistrusts God's unruly and unpredictable characteristics which then are considered Satanic. The Classical view, as Blake and Northrop Frye point out, inverts the true situation and mistakes reality-thinking for the *autistic,* which is, ironically enough, claiming man to be God, the *very error* theologians have been most strident in condemning. Down through the centuries they have been yapping at their own image in the mirror.

Man is the imaginative tool or technique by which life "thinks" in a rational, value-giving and limited way, selecting that which might be real. We have received only a mirroring of our own limitations, and have thus seen ourselves fated, by the Classical view. Calling God "Nature" has not changed the resulting fate. A change of metaphor will not make a bad idea good. To attribute human qualities to God is to have mirrored back *just this quality* of limitation, trapping us in our own logic.

The man who challenges: "if there *is* a God, why doesn't he do something about things?" must grasp that the part of mind thinking in this "why" kind of way is the rational mode of life, reasoning man. The

християнстві й досі діє під різними машкарами, було *представляти Бога як розум,* вважати Бога *раціональним.* І в цьому випадку ми знову маємо справу з проеціюванням. Раціональний розум і логіка є якостями обмеження та визначення, породжуваними свідомим мисленням людини. Якщо використовувати релігійну систему образів, ми «створені за подобою Господа» в тому нелогічному, аутистичному режимі розуму-свідомості, до якого ми не можемо дістатися безпосередньо та яким не можемо керувати, але який є ближчий, ніж сама наша свідомість, подих життя, що робить усі речі реальними. З цього класичного погляду Бог став лише продовженням *людини.* Цей перекручений погляд довіряє лише своїй власній логіці та не має довір'я до неконтрольованих і непередбачуваних властивостей Бога, які відтак вважає сатанинськими. Класичний погляд, як вказують Блейк і Нортроп Фрай, перекручує істинний стан речей і помилково приймає мислення на основі реальності за *аутистичне,* котре стверджує, як це не парадоксально, що людина є Богом, — *та сама помилка,* яку теологи засуджували в найрізкішій формі. Упродовж століть вони занудно й безглуздо буркочуть на своє власне відображення в дзеркалі.

Людина — це наділений багатою уявою інструмент або техніка, за допомогою яких життя «думає» в раціональний та обмежений спосіб, надаючи ціннісні значення й відбираючи те, що може бути реальним. Використовуючи класичний погляд, ми отримуємо лише дзеркальне відображення наших власних обмеженостей, своєї власної недалекості, і тому завжди бачимо самих себе приреченими, такими, що мають визначену наперед долю. Те, що ми називаємо Бога «Природою», аж ніяк не змінює результуючого фатуму. Зміна метафори не перетворить погану ідею на хорошу. Наділяти Бога людськими якостями означає віддзеркалювати назад *лише цю якість* обмеженості, потрапляючи в пастку нашої власної логіки.

Людина, яка висловлює сумнів "якщо *є* якийсь Бог, то чому ж він нічого не робить з існуючим станом речей?", мусить збагнути, що та частина розуму-свідомості, яка мислить категоріями «чому», являє собою раціональний спосіб

y aún son operativas bajo diferentes disfraces, fue la representación de Dios como *razón,* considerándolo *racional.* De nuevo, se trata de un caso de proyección. Razón y lógica son las cualidades de limitación y definición generadas por el pensar consciente del hombre. Estamos, para usar una metáfora religiosa, "hechos a semejanza de Dios" en esa forma mental no-lógica y autística, forma que no podemos alcanzar directamente ni manipular, pero que está más próxima que nuestra misma conciencia, el aliento de vida que convierte todas las cosas en realidad. Bajo este punto de vista clásico Dios se había convertido en una mera extensión del *hombre.* Esta visión invertida descansa únicamente en su propia lógica y desconfía de las características divinas que son impredecibles e ingobernables, consideradas entonces satánicas. El punto de vista clásico, como señalan Blake y Northrop Frye, invierte la verdadera situación y confunde el pensamiento realista por el *autístico* que, irónicamente, afirma que el hombre es Dios, el *gran error* que los teólogos han estado condenando con mayor fuerza. A través de los siglos han estado parloteando con su propia imagen en el espejo.

El hombre es la herramienta imaginativa o técnica por la que la vida "piensa" de una forma racional, limitada y evaluativa, seleccionando lo que podría ser real. Sólo hemos recibido un reflejo de nuestras propias limitaciones, y por tanto nos hemos visto predestinados, por el punto de vista clásico. Llamar a Dios "Naturaleza" no ha cambiado más que el sino resultante. Un cambio de metáfora no convertirá en buena una mala idea. Atribuir cualidades humanas a Dios es devolver nuestro reflejo con sólo *esta cualidad* que nos limita y nos atrapa en nuestra propia lógica.

El hombre que desafía: "Si existe un Dios, ¿por qué no se preocupa de las cosas?", debe captar que la porción de mente que piensa en esta clase de "por qué" es la forma racional de la vida, el hombre pensante. La cosa más cercana que puede existir a

closest thing there will ever be to a God responsible for the question is the *asker* of that question. The capacity to fill empty categories is not selective, or the breeder of categories. “God’s mode” for thinking selectively is *man.*

There is no magician up there pulling strings if his whim and fancy can just be tickled by the right words. There is no Moral Governor of the Universe, no oriental tyrant able to grant amnesty if we can but find flattering enough incantation. There is no divine mind with beautiful blueprints. There is no super-computer behind the scenes able to out-figure the statistics if we could but hit on the right combination to trigger the mechanism.

The formative process of life is non-ambiguous since it is equally all possibilities. Any non-ambiguous idea becomes an organizing point for realization in this process. Ordinary logical thinking is ambiguous and enters only indirectly as one of an infinite number of random contingencies which may or may not be decisive. Non-ambiguous impressions and notions are generally “below the limen of feeling,” and so appear to happen as fate when becoming points for formative realization. Fear, for instance, takes on an ultimate, non-ambiguous nature and tends to create that which is feared. Hatred is the same, trapping the hater in his own hell. A conscious, passionate, single-minded intensity tends to dampen out ambiguity and achieve a realization. Ultimate ideas in that “secret place of mind,” the rock-bottom of real belief, shape one’s ground of being.

We *must* become aware of the force of mind and develop a balance between the modes of thinking. The materials for achieving this wholeness have been in the common domain for two millenia now,

життя, раціонально мислячу людину. З усіх речей, найближче до Бога, відвічального за таке питання, завжди буде сам *«питач»* — той, хто ставить це запитання. Здатність заповнювати порожні категорії не є вибірковою і сама не продукує жодних категорій. «Божим способом» мислити вибірково є *людина.*

Там угорі немає ніякого мага, що смикає за мотузки, якщо його примхи та забаганки можуть бути задоволені просто правильними словами. Немає ніякого Морального Володаря Всесвіту, ніякого східного тирана, здатного помилувати, якщо тільки ми зможемо підібрати достатньо приємне примовляння. Немає ніякого божественного розуму з прекрасними помислами. Немає суперкомп’ютера за лаштунками, здатного робити статистичні викладки, якщо тільки ми зможемо натиснути правильну комбінацію, щоб запустити механізм.

Твірний процес життя позбавлений двозначності, бо він становить усі можливості рівною мірою. Будь-яка недвозначна, чітка ідея стає організуючою точкою для реалізації в цьому процесі. Звичайне логічне мислення є двозначним і лише опосередковано входить до нього, як одна з нескінченної кількості довільних можливостей, що можуть бути, а можуть і не бути вирішальними. Недвозначні враження та уявлення зазвичай перебувають «нижче порога відчування», і тому здається, ніби вони трапляються, як фатум, коли стають точками для твірної реалізації. Наприклад, страх набуває граничного, недвозначного характеру й має тенденцію створювати саме те, чого бояться. Те саме відбувається з ненавистю, вона затягує людину з таким почуттям у пастку її власного пекла. Свідома, пристрасна, цілеспрямована налаштованість без задніх думок має тенденцію згладжувати двозначність і досягати реалізації. Первинні, найголовніші ідеї в цьому «секретному місці розуму-свідомості», тверда основа справжньої віри, формують фундамент буття людини.

Ми *мусимо* усвідомити силу розуму-свідомості й розвивати рівновагу між способами мислення. Матеріали для досягнення цієї цілісності ось уже два тисячоліття перебувають в узвичаєній, спільній для всіх царині, хоча ми

este Dios responsable de la pregunta es *quién* pregunta. El reproductor de categorías o la capacidad para llenar categorías vacías no es selectiva. “El modo de Dios” para el pensar selectivo es el *hombre.*

No hay ningún mago allí arriba tirando de los hilos aunque seamos capaces de colmar sus caprichos y deseos con las palabras justas. No existe un Gobernador Moral del Universo ni tirano oriental capaz de conceder amnistía porque hallemos el conjuro lisonjero. No existe una mente divina con anteproyectos hermosos. No existe un computador tras las escenas para configurar las estadísticas aunque pudiéramos simplemente pulsar la combinación correcta para disparar el mecanismo.

El proceso formativo de la vida no es ambiguo puesto que está igualmente en todas las posibilidades. Cualquier idea que no sea ambigua se convierte en un punto organizativo para la realización en este proceso. El pensar lógico ordinario es ambiguo y sólo entra indirectamente como una de las múltiples contingencias azarosas que pueden ser o no decisivas. Las impresiones y nociones no ambiguas están generalmente “más allá del umbral del sentimiento” y de esta forma parecen ocurrir fatalmente cuando se transforman en puntos para la realización formativa. El miedo, por ejemplo, asume una naturaleza elemental y no ambigua y tiende a crear lo que se teme. Con el odio ocurre lo mismo, atrapando al que odia en su propio infierno. Una intensidad unívoca, conciente, apasionada tiende a enfriar la ambigüedad y a alcanzar la realización. Las ideas esenciales de “este lugar secreto de la mente”, la piedra fundamental de la verdadera creencia, moldea la base del propio ser.

Debemos ser conscientes de la fuerza de la mente y desarrollar una armonía entre las formas de pensamiento. Los materiales para alcanzar esta unidad han sido de dominio común desde hace dos milenios, aunque hayan

though continuously evaded by our failure of nerve. The current dilemma allows no further evasion. Langer's "boldness of hypothesis" is not just desirable but crucial for survival.

Surely we see each nation groping for protection in this present nightmare, and each further developing the capacity to obliterate all life. But this is merely making outward and evident an inner condition previously projected "out there" as fate. We are finally confronting the mirror of our true selves—we are that fate. We are in our own hands.

Our leaders, placed in positions of power, immediately succumb *to* that power and speak of "dealing from positions of strength," which translates into power *over* and *against*—a desire to be God. The great hopefulness exhibited by that long-gone America of the Marshall Plan and the young United Nations, moving for others as the best protection for ourselves, has been eclipsed in a mirroring of our adversary's paranoia. Now we find that it is we ourselves, not that perpetual enemy, who are considered the "nightmare of the world," as Toynbee plainly called us.

We could have risked our lives to serve and been saved. Inflated with power we have succumbed to don Juan's first stumbling block. We have undergone a temptation in the wilderness, hideously failed, and ironically claimed divine sanction for our folly. What will we do about total power, for soon we will all have it—not just the "most powerful and richest nation on earth," but even these tiny and backward nations whose faces we have ground in the dust of our concupiscence and lust. Soon they, too, will hold the trigger to our mutual demise. What then? Having cast our bread on the waters it will surely be returned. Sowing, we must surely reap. Nothing can mitigate the mirroring we subject ourselves to—nothing but turning from this path that has no heart, this path that can only kill.

постійно уникаємо їх через брак мужності. Дилема сьогоднішнього дня не дозволяє нам і далі уникати цього. Ленґерова «сміливість гіпотези» не просто бажана, вона є критично важлива для виживання.

Безумовно, ми бачимо, як кожна нація навпомацки шукає захисту в цьому нинішньому сноподібному жахітті й лише далі розвиває здатність знищити все живе. Але то є лише виведення на поверхню й роблення очевидним внутрішнього стану, що раніше проеціювався «десь там зовні» як доля. Ми нарешті зустрілися віч-на-віч із дзеркальним відображенням справжніх самих себе — ми і є ця доля. Ми є в наших власних руках.

Наші лідери, що обіймають владні посади, одразу ж *піддаються* цій владі та говорять про «ведення справ з позицій сили», що транслюється у силу/владу *над* і *проти* — бажання бути Богом. Сповненість великими надіями, яку виявляла та давно минула Америка часів плану Маршалла та молодих Об'єднаних Націй, роблячи кроки назустріч іншим як найкращий захист для нас самих, поволі заступило дзеркальне відображення параної наших суперників. Тепер ми виявляємо, що це нас самих, а не того вічного ворога, вважають «жахіттям світу», як нас недвозначно охрестив Тойнбі.

Ми могли б ризикувати своїми життями, щоб служити й бути врятованими. Переповнені силою, ми піддалися першому Донхуановому каменю спотикання. Ми зазнали спокуси в пустелі, огидно піддалися їй та, як це не парадоксально, зажадали божественної санкції на свою дурість. Що ми робитимемо з тотальною силою, адже невдовзі ми всі матимемо її — не лише «наймогутніша й найбагатша нація на землі», а навіть ті крихітні й економічно відсталі нації, чиї обличчя ми розтовкли у тліні нашого сластолюбства й хтивості. Незабаром вони теж матимуть власний спусковий механізм для нашої взаємної загибелі. Що тоді? Коли ми пускаємо свій хліб по воді, він неодмінно повернеться до нас. Посіявши, ми неодмінно муситимемо пожинати. Ніщо не зможе пом'якшити дзеркальну відповідь, на яку ми себе наражаємо — ніщо, крім облишення цієї стежки, що не має серця, стежки, що може лише вбити.

sido continuamente descartados por nuestra falta de vigor. El dilema en curso no permite una ulterior evasión. La "intrepidez de hipótesis" de Langer no es sólo deseable sino crucial para la supervivencia.

Por cierto, vemos a todas las naciones buscando protección en la pesadilla presente, y en cada desarrollo ulterior, la capacidad para aniquilar toda vida. Pero eso es simplemente descifrar y evidenciar una condición interna proyectada previamente "ahí afuera" como destino. Finalmente confrontamos el espejo de nuestros verdaderos egos—nosotros somos este destino. Estamos en nuestras propias manos.

Nuestros líderes colocados en posiciones de poder, sucumben inmediatamente *a* ese poder y hablan del "proceder desde posiciones de fuerza", lo que traduce un deseo de ser Dios en poder *contra* y poder *sobre*. La gran esperanza mostrada por la, hace ya tiempo desaparecida, América del Plan Marshall y las jóvenes Naciones Unidas moviéndose por otros para mejor protección nuestra, se ha visto eclipsada por el reflejo de la paranoia de nuestros adversarios. Ahora hallamos que somos nosotros mismos, no este perpetuo enemigo, quienes estamos considerados como "la pesadilla del mundo", como Toynbee nos llamó llanamente.

Podríamos haber arriesgado nuestras vidas para servir y salvarnos. Hinchados con y por el poder hemos sucumbido ante el primer obstáculo de don Juan. Hemos sufrido una tentación en el desierto, y fallado aparatosamente, e irónicamente reclamamos una sanción divina para nuestra locura. Qué haremos con el poder total, pues pronto dispondremos de él—no sólo "la nación más poderosa y rica de la tierra", sino incluso esas diminutas y subdesarrolladas naciones cuyas caras hemos hundido en el polvo de nuestra concupiscencia y codicia. Pronto, también éstas, apretarán el gatillo de nuestra muerte común. ¿Qué ocurrirá entonces? Por haber lanzado el pan sobre las aguas, nos será devuelto seguramente. Si sembramos con toda seguridad debemos recoger. Nada puede mitigar el reflejo al que nos sujetamos excepto abandonar este camino sin corazón que sólo conduce a la muerte.

Invested in a furtherance of life's thrust toward awareness and expansion of potential, our power could lead to stars and all the "joys and pleasures" in them if we so desired. Used against ourselves to prove our "leadership," to prove that we cannot be pushed around, all development will cease. Power will become ultimately demonic, and this little venture into awareness, in this little comer of infinity, will simply cease to be. Don Juan and Jesus understood this—stood under and responsibly accepted—within their own framework of imagery and representation. And we need their understanding.

We face new situations—but new techniques are arising. Through these current ventures, briefly mentioned in this book, we are creating pieces for this new puzzle, and we will yet fit them together into an even larger image of man. The picture must encompass those pieces already created, however, for it is only by placing one foot firmly in the past that we have firm ground for a step into the future. Our emerging picture will find its true dimension in that frame of continuity encompassing our total heritage. Our next step will hinge on opening to the total process of mind and that means that shadowy area encompassing the whole development of psyche. In Jesus, and even don Juan, we find such symbols for the larger body of man. Triggered through such imagery of the total man, the *autistic* process can synthesize from that enormously rich trial and error understanding reaching through the whole thinking phylum of our living earth.

Do you not see why balance of mind and the non-ambiguous process can only be utilized by passionately holding to some symbol of *wholeness,* a symbol that stands equally for *all* parts of the process itself—which means the absolutely other to us, the

Наша сила, якщо вкладати її в подальший розвиток життєвих поривань до усвідомленості й розширення свого потенціалу, може привести нас до зірок і всіх «радощів і насолод» у них, якщо ми цього забажаємо. Будь-який розвиток припиниться, якщо використовувати його проти нас самих, щоб доводити своє «лідерство» і щоб доказувати, що нами не можна попихати. Сила зрештою стане демонічною, і наше маленьке дерзання досягти усвідомленості, в цьому невеличкому куточку нескінченності, просто перестане існувати. Дон Хуан та Ісус розуміли це — тримаючись цього й відповідально прийнявши — в межах своєї власної системи образів та уявлень. І ми потребуємо їхнього розуміння.

Ми стикаємося віч-на-віч із новими ситуаціями — але з'являються нові техніки. Завдяки тим сьогоднішнім сміливим дерзанням, які я коротко згадував у цій книжці, ми створюємо шматочки для цього нового пазла, та все одно складатимемо їх разом у ще більший образ людини. Однак уся картина мусить містити в собі ті шматочки, які вже були створені раніше, бо лише міцно стоячи однією ногою в минулому, ми маємо твердий ґрунт для кроку в майбутнє. Наше бачення себе, яке з'являється зараз, знайде свій справжній вимір у цій структурі континуїтету, що охоплює весь наш спадок цілком. Опорним стрижнем нашого наступного кроку, від якого він цілковито залежатиме, буде наша відкритість тотальному процесу розуму-свідомості, а це означає ту затінену, неясну царину, що охоплюють увесь розвиток *псюхе*. В Ісуса, та й навіть у дона Хуана ми знаходимо такі символи для позначення великого тіла людини. *Аутистичний* процес, запущений за допомогою такої системи образів усієї людини цілком («тотальної людини»), може синтезуватися з цього розуміння на основі величезної кількості проб і помилок, що охоплює весь мислячий *філюм* нашої живої Землі.

Хіба ви не бачите, чому рівновагу розуму-свідомості та цей недвозначний процес можна використовувати, лише дотримуючись певного символу *цілісності*, символу, який вказує рівною мірою на *всі* частини самого процесу — що означає щось абсолютно інше для нас, ближнього?

Si así lo deseáramos, confiados en un progreso hacia la conciencia y la expansión del potencial, nuestro poder podría guiarnos hacia las estrellas y todas las "alegrías y placeres". Pero utilizándolo contra nosotros mismos para probar nuestro "liderazgo" y que somos inconmovibles, cesará todo desarrollo. El poder se convertirá finalmente en demoníaco y esta pequeña aventura de la conciencia, en este rincón del infinito, cesará simplemente de existir. Don Juan y Jesús lo entendieron—entendido y aceptado responsablemente—dentro de su marco de metáforas y representaciones. Y nosotros necesitamos su entendimiento.

Nos encaramos con situaciones nuevas—pero aparecen nuevas técnicas. A través de estas aventuras corrientes, mencionadas brevemente en este libro, estamos creando piezas para este novedoso rompecabezas, y las haremos coincidir incluso en una imagen aún mayor del hombre. El cuadro debe abarcar estas piezas ya creadas, sin embargo, sólo colocando un pie firme en el pasado tendremos suelo sólido para el futuro. Nuestra visión naciente encontrará su verdadera dimensión en este marco de continuidad que abarca nuestra herencia total. El próximo paso girará hacia la apertura del proceso total de la mente, lo que significa que las áreas ensombrecidas de la mente están ya abarcando el desarrollo íntegro de nuestra psique. En Jesús, e incluso en don Juan, hallamos tales símbolos en el sentido de una mayor extensión del cuerpo del hombre. Provocado a través de esta metáfora del hombre total, el proceso a*utístico* puede sintetizar a partir de esta prueba enormemente rica y mediante la comprensión del error al filamento del pensar de nuestra humanidad.

¿No veis por qué la armonía mental y el proceso no-ambiguo pueden utilizarse únicamente si nos mantenemos apasionadamente aferrados a algún símbolo de *totalidad*, uno que sirva equitativamente para *todas* las partes del mismo proceso—lo cual significa el íntegramente otro para nosotros, el

neighbor? Do you not see why anything *less* fragments us and isolates us in our surface limitations?

Do you not see how logical thinking, in order to even function, must limit to a specific, and that this specific is then the only apparent reality—and how this fragmented form of thinking then orients quite naturally around the notion of *scarcity*, the idea that in order to *have* we must take from and deprive others, since only a limited amount can be seen? Do you not see that fragmented thinking turns all others into potential enemies, until we live, as Northrop Frye said, as armed crustaceans, damned to a perpetual alarm and crisis, where life itself is a threat to life? Can you not see that opening to the whole mind must open to a constant yield always sufficient, always ample? The cause of the need is the cause of the fulfillment of the need. The empty category is an ontological function. Stepping out into nothingness is impossible—though nothing can be seen, something always forms underfoot. Our universe is not a fixed and frozen machine grinding out in entropy. It can always be what we have need of it to be. The eternal mental life of God and Man has enough to go around—eternally round and round—by moving for and not against.

The new directions outlined here in my book can be seen as harbingers of a new and larger season in our own cycle, and we will manage, I do believe, to hold through this winter of confused discontent. Leonard Hall, Carlos Castaneda, Lévi-Strauss, Polanyi, Hilgarde, Bruner, Langer, and all the rest—these tend toward recognition of the arbitrary character of reality. There is a growing acceptance of Carl Jung's understanding of mind, though his insights are adopted under different imagery, and his genius not credited as the source. The impressive impact of Teilhard de Chardin may well resist attempts by cyclic thinkers to warp his illumination into their

Хіба ви не бачите, чому щось *менше* фрагментує нас та ізолює нас у наших поверхневих обмеженнях?

Хіба ви не бачите, як логічне мислення, навіть для того, щоб функціонувати, мусить обмежуватися чимось конкретним, і що це конкретне є відтак єдиною очевидною реальністю — і як ця фрагментована форма мислення потім цілком природно привчається до концепції *убозтва*, ідеї того, що, аби щось *мати*, ми мусимо брати в інших, позбавляти їх чогось, оскільки ми можемо бачити лише якусь обмежену кількість? Хіба ви не бачите, що це фрагментоване мислення перетворює всіх інших на потенційних ворогів, поки ми не починаємо жити, за висловом Нортропа Фрая, як озброєні ракоподібні, приречені на вічне сум'яття й кризу, де саме життя є небезпекою для життя? Хіба ви не бачите, що відкритися всьому розуму-свідомості цілком означатиме відкритися постійному збиранню врожаю, завжди достатнього, завжди багатого? Причиною будь-якої потреби є причина задоволення цієї потреби. Порожня категорія є онтологічною функцією. Вийти в абсолютне ніщо неможливо — хоча нічого не видно, щось завжди утворює те, що під ногами. Наш усесвіт не є зафіксованим і застиглим механізмом, що перемелюється в ентропію. Він завжди може бути тим, чим нам потрібно, щоб він був. Вічного ментального життя Бога й Людини достатньо для всіх і для всього — одвічно для всіх і для всього — завдяки руханню (*за*)*для* чогось, а не *проти* чогось.

Нові напрямки, окреслені тут у моїй книжці, можна розглядати як провісників нового й масштабнішого періоду в нашому циклі, і я справді вірю, що нам вдасться вистояти в цій зимі розгубленого невдоволення. Леонард Голл, Карлос Кастанеда, Лєві-Стросс, Поланьї, Гілґард, Брунер, Ленґер і багато інших схиляються до визнання довільного характеру реальності. Розуміння розуму-свідомості Карлом Юнґом знаходить дедалі більше визнання, хоча його прозорливі ідеї застосовуються в іншій системі образів, а його геній не вважають першоджерелом. Вражаючий вплив Тейяра де Шардена може прекрасно протистояти спробам циклічно мислячих осіб викривити його прозріння, включивши

prójimo? ¿No veis por qué nada nos fragmenta y nos aísla *menos* en nuestras limitaciones de superficie?

¿No veis cómo nuestro pensar lógico, a fin de funcionar, debe limitarse a algo específico y esto es entonces la única realidad aparente y cómo esta forma fragmentada de pensamiento nos orienta de manera natural hacia la noción de *escasez*, hacia la idea de que a fin de *tener* debemos tomar de otros, y privarlos, puesto que sólo puede verse una cantidad limitada? ¿No veis cómo este pensar fragmentario nos convierte a todos en enemigos potenciales, hasta que vivimos, según dijo Northrop Frye, como crustáceos armados, condenados a una crisis y alarma perpetua, donde la vida misma es una amenaza para la vida? ¿No podéis ver que la apertura de toda la mente debe conducirnos a una producción siempre suficiente, siempre abundante? La causa de la necesidad es la causa de la satisfacción de la necesidad. La categoría vacía es una función ontológica. Pisar sobre la nada es imposible—aunque nada pueda ser visto siempre se forma algo bajo el pie. Nuestro universo no es una máquina fija y congelada marchando hacia la entropía. Siempre puede suceder lo que necesitamos que suceda. La vida mental eterna de Dios y el Hombre tiene suficiente con ir girando —por siempre girando para moverse cerca y no lo contrario.

Las nuevas direcciones señaladas en mi libro, pueden verse como heraldos de una nueva y gran era en nuestro propio ciclo y, como creo, nos apañaremos para mantenernos a través de este invierno de confuso descontento. Leonard Hall, Carlos Castaneda, Lévi-Strauss, Polanyi, Hilgard, Bruner, Langer, y muchos más tienden hacia el reconocimiento del carácter arbitrario de la realidad. Hay una aceptación creciente del modo de comprender la mente de Carl Jung, aunque sus ideas sean adoptadas bajo metáforas diferentes, y su genio no acreditado como la fuente original. El impacto impresionante de Teilhard de Chardin puede resistir perfectamente los intentos de los pensadores cíclicos para sumergir su iluminación dentro de sus círculos

deadly circles. Parapsychology suggested a direction, but a more tangible and “scientific” approach will probably be the key, since this is the path already taken. The scientific tool may well prove the bridge, but even so there will come a time when such intermediary devices and projection techniques are obsolete. Such a transition will be gradual and natural; one stage will fuse easily into the other. We may always be simply “discovering Nature’s Laws.”

In Berkeley, California, for instance, the Carnegie Institute has pioneered a program for developing a kind of free intuitive creativity in young children. The young child is presented with problem-filled adventure readings, situations *without* formal, logical conclusions, where no prestructured logical “answer” exists, even in the minds of the creators of the system. The child has to create a “solution” freely in order to continue the adventure, and the self-motivated technique avoids those arbitrary absolutes which act as constricting, goal-oriented motivations in ordinary education. With no *a priori* answer, and no outside criteria, the child develops a trust and confidence in an inner, open logic too often stifled by formal schooling. Developing this free-synthesis capacity has led, in turn, to impressive leaps of the intelligence quotient itself—that questionable gauge of reality-thinking.

The whole experiment is a gesture toward bridging the modes of mind, and the results could reach beyond science fiction. We may yet see the day when the tragedy of school is overcome.

Prophetic, in a Teilhardian way, was Arthur C. Clarke’s little mythos-fantasy, *Childhood’s End*. Here science and all intermediate mechanisms of projection had finally given way to a direct “intervention in the ontological constitution of the universe.” There was an absorption and loss of individuality implied in Clarke’s little dream, reminiscent of a problem never

їх у свої згубні кола. Парапсихологія запропонувала певний напрямок, однак, імовірно, ключовим буде більш матеріальний і «науковий» підхід, оскільки він є стежкою, на яку вже ступили. Науковий інструмент цілком може довести цей місток, але навіть у такому разі настане час, коли подібні проміжні засоби й техніки проеціювання виявляться застарілими. Цей перехід буде поступовий і природний; один етап легко переплавлятиметься в інший. Можливо, ми завжди будемо просто «відкривати Закони Природи».

Наприклад, у Берклі, Каліфорнія, Інститут Карнегі першим започаткував програму для розвитку вільної інтуїтивної креативності в дітей молодшого віку. Маленьким дітям пропонують читання історій про пригоди, в яких розглядаються різноманітні проблемні ситуації *без* чітких логічних висновків, де не існує заздалегідь структурованої логічної «відповіді», навіть у головах творців цієї системи. Дитина має сама вільно створити якесь «рішення», щоб продовжити пригоду; а техніка самомотивації дозволяє уникати тих довільних абсолютів, що діють як вузькі обмежувальні й орієнтовані на досягнення певної мети мотивації в звичайному освітньому процесі. Не маючи *апріорної* відповіді й жодних зовнішніх критеріїв, дитина розвиває довіру до внутрішньої, відкритої логіки, яку офіційна шкільна освіта надто часто придушує. Розвиток цієї здатності до вільного синтезу приводить, своєю чергою, до вражаючих стрибків у самому коефіцієнті інтелекту — цьому сумнівному мірилі мислення на основі реальності.

Увесь експеримент є жестом, спрямованим на наведення містка між різними режимами розуму-свідомості, а його результати можуть вийти далеко за рамки наукової фантастики. Можливо, ми ще побачимо той день, коли нинішню трагедію шкільної освіти буде подолано.

Пророчим, у Тейяровому сенсі, був невеличкий міф-фантазія Артура Кларка «Кінець дитинства». У ньому наука й усі проміжні механізми проеціювання нарешті поступилися місцем прямому «втручанню в онтологічну будову Всесвіту». У цій маленькій фантазії Кларка імпліцитно йшлося про поглинання й втрату індивідуальності, що нагадувало проблему, яку

mortales. La parapsicología sugirió una dirección, pero un acercamiento más “científico” y tangible será probablemente la clave, desde el momento que es el camino ya escogido. La herramienta científica puede muy bien servir de puente, pero sobrevendrá la época en la que esta clase de ingenios intermediarios y técnicas proyectivas serán obsoletos. Esta transición será gradual y natural, un estadio se fundirá dúctilmente con el otro. Descubriendo simplemente “descubriendo las Leyes de la Naturaleza”.

En Berkeley, California, por ejemplo, el Carnegie Institute ha sido el pionero en un programa para el desarrollo de una especie de libre creatividad intuitiva en los niños. El niño se enfrenta a lecturas repletas de problemas aventurados, situaciones *sin* conclusiones lógicas y formales, donde no existe una “respuesta” lógica pre-estructurada, ni aún en las mentes de los creadores del sistema. El niño debe crear una *solución* con toda libertad, a fin de continuar la aventura, y la técnica automotivada evita aquellos absolutos arbitrarios que actúan como estrechas y manipuladas motivaciones en una educación ordinaria. Sin una respuesta *a priori* y sin criterios exteriores, el niño desarrolla fe y confianza en una abierta lógica interna, ahogada demasiado frecuentemente por la escuela formal. Desarrollar esta capacidad de libre síntesis ha conducido, en este aspecto, a impresionantes saltos del propio cociente de inteligencia—esta norma discutible del pensamiento realista.

El experimento entero es un gesto hacia el tender puentes entre los diferentes modos de la mente y los resultados podrían ir más allá de la ciencia ficción. Podemos ver próximo el día en que se supere la tragedia de la escuela.

La pequeña fantasía mítica de Arthur C. Clarke, *Child hood's End*, fue profética a la manera de Teilhard. Aquí, la ciencia y los mecanismos intermediarios de proyección han alumbrado finalmente una “intervención” en la constitución ontológica del “universo”. Había una absorción y pérdida de individualidad implicada en el sueño de Clarke, reminiscencia de un problema nunca

solved by Teilhard. But there was also an odd, if strained, similarity between Clarke's extrapolation and that "coming again in glory" of Jesus' misplaced and misunderstood Apocalypse.

For now the kind of non-ambiguous thinking demanded by a don Juan or a Jesus seems highly improbable. Too many priesthoods have too tight a control and domination over our fragmented minds. That *Childhood's End* where in we might "level this lift to rise and go beyond" will have to encompass, perfect, and make obsolete a vast number of brilliant but restricting disciplines. We will have to become more righteous than a host of Pharisees, but we will get around these stumbling blocks by the only creative method—which is "agreeing quickly with your adversary," the way to use stumbling blocks as stepping stones.

As for myself, however, today is the day, and I dare not wait for some slow cultural drift finally to pave the way that I might easily float into some nebulous social salvation. I cannot depend on "them" "out there" to order into coherency this small sphere of my only present now. And I find, fortunately, that the process of reality remains unchanged. Ultimate allegiance to a symbol of openness really does open things. The search for the proper materials, the passionate intensity, the decorum and respect, the willingness to be dominated by that desired, leads now as always to the needed synthesis. The fusion still arcs across the gap—the crack surely follows.

If some single, lonely reader is desperate enough, and "hates" an obscenely mad world sufficiently to give it up and open his mind to a restructuring for love *of* that world, things can be different for him, even now. And if he could find two or three to gather with him and agree on what was mutually needed, in this highly-specialized

так і не вирішив Тейяр. Але між екстраполяцією Кларка й тим, що «знову прийде у славі» з Ісусового невідповідного обставинам і неправильно зрозумілого Апокаліпсису, була також дивна, хоча й натягнута, схожість.

Поки що цей тип недвозначного мислення, якого домагалися дон Хуан або Ісус, видається дуже малоймовірним. Занадто багато церковників мають надміру жорсткий контроль і владу над нашими фрагментованими розумами-свідомостями. Той «Кінець дитинства», де ми могли б «спрямувати цей рух угору, щоб піднестися і вийти за межі», муситиме охопити, вдосконалити, а ще вивести з ужитку як застарілі велику кількість блискучих, але обмежувальних дисциплін. Нам доведеться стати більшими праведниками, ніж ціле воїнство фарисеїв, але ми подолаємо ці камені спотикання за допомогою єдиного креативного методу, який полягає у «швидкому досягненні згоди з вашим супротивником», способі використовувати камені спотикання як сходинки для просування до мети.

Однак що стосується мене, то сьогодні — саме той день, і я маю сміливість не чекати моменту, коли яка-небудь повільна культурна течія нарешті прокладе шлях, котрим я зможу легко запливти в якесь туманне соціальне спасіння. Я не можу покладатися на «них» «десь там зовні», щоб упорядкувати в одне зв'язне ціле цю маленьку сферу мого єдиного наявного зараз. І я знаходжу, на щастя, що процес реальності залишається незмінений. Гранична відданість символу відкритості справді реально відкриває речі. Пошук належних матеріалів, пристрасна налаштованість, благопристойність і повага, готовність бути цілковито поглиненим тим, чого ти прагнеш, веде зараз, як і завжди, до потрібного синтезу. Цей синтез (сплавлення) і досі утворює дугу над прірвою — за ним безперечно з'явиться тріщина.

Якщо якийсь окремий, самотній читач є доволі відчайдушний і «гидує» до непристойності божевільним світом достатньою мірою для того, щоб відмовитися від нього й відкрити свій розум-свідомість реструктуруванню задля любові *до* цього світу, речі можуть бути іншими для нього, навіть зараз. А якщо він зможе знайти двох-трьох, щоб зібратися разом і дійти згоди

resuelto por Teilhard. Pero había también una singular, aunque forzada, similitud entre la extrapolación de Clarke y este "volver de nuevo a la gloria" del incomprendido y mal emplazado apocalipsis de Jesús.

Por ahora esta especie de pensamiento no ambiguo solicitado por un don Juan o un Jesús, parece muy improbable. Demasiados sacerdotes tienen un control y un dominio excesivamente ajustado sobre nuestras mentes fragmentadas. En el *Chilhood's End* donde podríamos "nivelarnos para levantarnos e ir más allá" tendremos que abarcar, completar y considerar obsoletas, un número muy elevado de disciplinas brillantes pero restrictivas. Tendremos que ser más rectos que un huésped de los fariseos, pero saldremos del atolladero con el único método creativo—que es "estar de acuerdo rápidamente con tu adversario", es el modo de utilizar los obstáculos como peldaño de piedra.

Por lo que a mí se refiere, sin embargo, hoy es el día, y no me atrevo a esperar que alguna corriente cultural lenta pavimente, finalmente, el camino que me puede fácilmente hacer flotar dentro de una nebulosa salvación social. No puedo depender de "ellos" "ahí fuera" para ordenar de forma coherente esta pequeña esfera de mi único ahora presente. Y hallo, afortunadamente, que el proceso de realidad permanece sin cambio. La lealtad final a un símbolo de abierta realidad, en verdad, abre algo. La búsqueda de los materiales correctos, la intensidad apasionada, el decoro y el respeto, la buena voluntad de ser dominado por eso deseado, conduce ahora como siempre, a la síntesis necesitada. La fusión se arquea todavía sobre el abismo—la grieta sigue con toda seguridad.

Si algún lector solitario se halla suficientemente desesperado y "odia" suficientemente el mundo obsceno y loco como para renunciar a él y abre su mente a una reestructuración por el amor *de* este mundo, las cosas pueden ser diferentes para él, incluso ahora. Y si encontrara dos o tres para reunirse con él y estar de común acuerdo sobre lo que se necesita,

form of agreement even more things could be different. That—strangely—is the way, and the only way by which the broad social drift itself will ever be changed for the better.

So I would urge you to remember, when the forces of despair and destruction hedge you round about, that you need not succumb to their dark statistics. The non-statistical is even here—closer than your very self, and it is yours, and it works. The relation of mind and reality has been but dimly grasped—surely only hinted at in these pages of mine—but even these brief glimpses are blinding. As Whitman said "I am ever shutting sunrise out of me, lest sunrise should kill me." And surely we must channel with care, and take our waking slow, for even in these tentative gestures of ours, outlined here, even in this our infancy of awareness—people *do* walk fire. We *are* an open possibility.

щодо того, чого вони спільно потребують, то в цій високоспеціалізованій формі згоди навіть іще більше речей можуть бути іншими. Це — як не дивно — є тим шляхом, тим єдиним способом, у який широка соціальна течія сама колись зможе змінитися на краще.

Тож я закликаю вас пам'ятати, коли сили відчаю та руйнування оточують вас з усіх боків, що вам немає потреби піддаватися їхнім темним статистичним викладкам. Нестатистичне так само є тут — ближче, ніж саме ваше «я», і воно є вашим, і воно працює. Взаємозв'язок розуму-свідомості й реальності є дуже неясно зрозумілий — безперечно, на цих моїх сторінках є лише натяки на нього — але навіть ці короткі проблиски засліплюють. Як сказав Вітмен: "Я завжди закриваю від себе схід сонця, боячись, щоб схід сонця не вбив мене". І, звісно, ми мусимо рухатися обережно й здійснювати наше пробудження повільно, бо навіть у цих окреслених тут пробних жестах, навіть у цьому нашому ранньому дитинстві усвідомлення — люди *справді* ходять по вогню. Ми *є* відкрита можливість.

en esta altamente forma especializada de acuerdo, más cosas podrían aún ser diferentes. Ese—extrañamente—es el camino, y el único camino por el que la sociedad puede cambiar para mejorar.

Por eso instaría a recordar: cuando las fuerzas de la desesperación y la destrucción se ciernen sobre vosotros no necesitáis sucumbir a sus negros diagramas. Lo no esquemático está también aquí—más cerca que tu mismo yo, y es vuestro, y funciona. La relación de mente y realidad ha sido captada confusamente—seguramente sólo rastreada en estas páginas—pero incluso este breve resplandor puede cegarnos. Como Whitman dijo: "Nunca apartaría de mí la salida del sol, a menos que la salida del sol me matase". Y con seguridad debemos encauzarnos con cuidado, y emprender nuestro lento despertar, pues incluso en estos gestos tentativos esbozados aquí, aun en esta nuestra joven conciencia—la gente *anda* sobre el fuego. *Somos* una posibilidad abierta.

Theodore Roszak

THE VISION-FLIGHT: EXPERIENCE AND SYMBOL

[A subsection of Chapter 10 "Uncaging Skylarks: The Meaning of Transcendent Symbols" from *Where The Wasteland Ends*: *Politics and Transcendence in Postindustrial Society*, Garden City, N.Y., 1972]

The Divine Being Himself cannot be expressed. All that can be expressed are His symbols. —Gershom Scholem

There is a remarkable passage in Carlos Castaneda's *Teachings of Don Juan.* At one point in the narrative, Castaneda, a young anthropologist acting as apprentice to the Yaqui sorcerer don Juan, has fed on "devil's weed" (the *Datura* plant) and has experienced the vivid sensation of flight while in a state of trance.

But "did I *really* fly" he asks afterwards. "Did my body fly? Did I take off like a bird?" The old sorcerer wearily shrugs off the question. "You always ask me questions I cannot answer... Birds fly like birds and a man who has taken the devil's weed flies as such."

The apprentice persists, because, as he tells don Juan, "you and I are differently oriented." Where was his body while he flew? "In the bushes." So then if the apprentice had brought friends with him, they would not have seen him fly, would they? "That depends on the man," the old man answers. If the friends knew the power of the devil's weed, they would have seen the apprentice fly. But, asks Castaneda, suppose he tied himself to a rock with a heavy chain; would he then still fly? "Don Juan looked at me incredulously. 'If you tie yourself to a rock,' he said, 'I'm afraid you will have to fly holding the rock with its heavy chain'." And there the discussion ends.

Modern philosophy gives us a convenient rule of thumb for dealing with such a tangle of cross purposes. We revert to Descartes and simply slice the discussion down the middle. We say there is an objective realm and a subjective

Теодор Розак

ПОЛІТ-ВИДІННЯ: ДОСВІД І СИМВОЛ

[Підрозділ глави 10 «Випустити з клітки жайворонків: значення трансцендентних символів» із книжки «Де кінчається занедбана земля: політика й трансцендентність у постіндустріальному суспільстві», в-во «Ґарден Сіті», Нью-Йорк, 1972 р.]

Саму Божественну Сутність не можна виразити. Усе, що можна виразити, — це Її символи. —Гершом Шолем

У «Вченні *дона Хуана*» Карлоса Кастанеди є чудовий пасаж. У якийсь момент в оповіді Кастанеда, молодий антрополог, що виступає учнем якійського мольфара дона Хуана, прийняв «траву диявола» (рослину *Datura*) й досвідчив яскраве відчуття польоту, перебуваючи в стані трансу.

Але "чи я *дійсно* літав? — запитує він потім. — Чи літало моє тіло? Я злетів, як птах?" Старий мольфар стомливо відмахується від запитання: "Ти завжди ставиш мені запитання, на які я не можу відповісти... Птахи літають, як птахи, а чоловік, що прийняв траву диявола, літає як той, хто прийняв траву диявола".

Учень наполягає, бо, як він каже дону Хуану, "ми з вами думаємо в різних напрямках". Де було його тіло, коли він літав? "У кущах". Тоді якби учень привів із собою друзів, вони б не бачили, як він літає, так? "Це залежить від конкретного чоловіка", — відповідає старий. Якби його друзі зналися на силі трави диявола, вони б побачили, як учень летить. Але, запитує Кастанеда, припустімо, він прив'язав себе до великого каменя важким ланцюгом; чи тоді він усе одно літав би? "Дон Хуан недовірливо подивився на мене. «Якщо ти прив'яжеш себе до великого каменя, — мовив він, — боюся, тобі доведеться літати разом із цим каменем і його важким ланцюгом»". І на цьому дискусія закінчується.

Сучасна філософія дає нам зручне практичне правило для трактування таких заплутаних питань, що викликають непорозуміння. Ми повертаємося до Декарта і просто розділяємо дискусію на дві частини. Ми кажемо, що існує об'єктивна

realm. (Freud's Reality Principle again.) The apprentice is talking about objective behavior. The sorcerer is talking about subjective feeling. The apprentice is talking about *real* flying. The sorcerer is talking about the *illusion* of flying. Reality is objective and happens "outside." Illusion is subjective and happens "inside." In this case, the illusion is a mental reflection (a hallucination) of real flying. So it is unreal.

How utterly sensible. But why does the old sorcerer not see it that way? Why does he not agree that his flying is an illusion of flight and therefore unreal? It is not because he cannot distinguish between the way a bird flies and the way a person flies. That is as obvious to him as it is to us. He is neither feebleminded nor mad. What he sticks at is the ontological priority of the distinction: which is more real than which? "Did I *really* fly?" It is the prejudicial adverb that makes the trouble. The dispute between the two men leads us back to Plato's cave, where all significant philosophical controversy must return sooner or later. Which reality is the substance and which the shadow? The old sorcerer is at the same disadvantage as the sun-stunned philosopher who must explain daylight to those who have lived all their life in darkness.

For don Juan, the real experience of flying belongs to an old and formidable tradition. He brings us back to the shamanic vision-flight, one of those supreme symbols of human culture which has been elaborated into thousands of religious and artistic expressions, embedded in the foundations of language, driven like a taproot into the bottommost stratum of our consciousness. Because we are used to dealing with *mere* symbols (ciphers), we ask automatically: what is the vision-flight a symbol of? But there is no answer, except to say that this symbol belongs uniquely to an ubiquitous experience of enraptured awe which is to be *lived*—whether suffered or enjoyed—but not in any sense "explained." The experience is transcendent. The symbol is as close as we can come to expressing its reality. All discussion of whether the symbol means to say "I flew," "I felt *as if* I was flying," "I did something that

царина та суб'єктивна царина. (Знову принцип реальності Фройда.) Учень говорить про об'єктивну поведінку. Мольфар веде мову про суб'єктивне відчуття. Учень говорить про *реальний* політ. Мольфар веде мову про *ілюзію* польоту. Реальність об'єктивна і відбувається «зовні». Ілюзія суб'єктивна і стається «всередині». У цьому випадку ілюзія — це ментальне відображення (галюцинація) реального польоту. Тож вона нереальна.

Як це найвищою мірою розумно. Але чому старий мольфар не бачить цього в такий спосіб? Чому він не погоджується з тим, що його політ — це ілюзія польоту і тому нереальний? Це не тому, що він не може розрізнити спосіб польоту птаха і спосіб польоту людини. Це для нього так само очевидно, як і для нас. Він ані слабоумний, ані божевільний. На чому він стоїть, то це онтологічний пріоритет розрізнення: що є реальніше за що? "Я *дійсно* літав?" Проблему створює саме цей тенденційний прислівник. Спір між двома чоловіками веде нас назад до Платонової печери, куди раніше чи пізніше мусять вертатися всі суттєві філософські дискусії. Яка дійсність є істинною, а яка примарною? Старий мольфар перебуває в такому самому невигідному становищі, як той збентежений філософ, що мусить пояснити денне світло людям, котрі все своє життя прожили в темряві.

Для дона Хуана реальний досвід літання належить до давньої і вражаючої традиції. Він повертає нас до шаманського польоту-видіння, одного з тих найвищих символів людської культури, який був розвинений у тисячах релігійних та художніх вираженнях, вбудований у підвалини мови, увігнаний як стрижневий корінь у найглибший шар нашої свідомості. Позаяк ми звикли мати справу з *простими* символами (кодами), ми автоматично запитуємо: символом чого є політ-видіння? Але немає ніякої іншої відповіді, крім як сказати, що цей символ належить виключно до повсюдного досвіду вражаючого благоговіння, який має бути *прожитий* — зі стражданням чи радістю, — але не «пояснений» в жодному сенсі цього слова. Такий досвід є трансцендентний. Цей символ настільки точний, наскільки ми можемо наблизитися до вираження його реальності. Усі дискусії щодо того, чи цей символ означає "я полетів", "я відчував, *ніби*

was a kind of flying," "Metaphorically speaking, I flew," etc., is totally beside the point. The symbol *means* the experience. The experience is non-verbal bedrock; the symbol lies next against it as its universally compelling expression. No words can delve below the bedrock; no words can impose themselves between the bedrock and the symbol without distorting meaning. We can only work away from experience and symbol by way of abstraction or metaphorical extension.

Experience and symbol taken together are what we might call a *root meaning:* an irreducible sense of significance, a foundation the mind rests and builds upon. For thought must begin somewhere, with some rudimentary material. These are the root meanings. The task of human culture is the elaboration of root meanings in the form of ritual or art, philosophy or myth, science or technology—and especially in the form of language generally, by way of progressively more attenuated metaphors drawn from the original symbol. Root meanings cannot be explained or analyzed; rather they are what we use among ourselves to explain—to give meaning to—lesser levels of experience. They are the diamond that cuts all else.

In the case of flight, all language that associates height, levity, loftiness, climbing, or elevation with the qualities of superiority, dignity, privileged status, worthiness, etc., is an extrapolation from the original symbol of the shamanic vision-flight. Hence the "highness" of kings, the majesty of mountains, the prestige of being "upper" class. Conversely, lowliness comes to betoken inferiority, sinfulness, ignobleness, etc. We are drawn "upwards" to God, and "fall," "slide," or "plummet" into hell; we "climb" to social heights and are dragged "down" into the gutter. The same symbolism can be extended into other forms of expression: music, architecture, dance also have their soaring and falling gestures. The dancer's *jeté*, the singer's high note, the Gothic vault fly with the mind like the poet's lark. The symbolism is universal and hardly arbitrary; the same root meaning lies behind all these elaborations, mined out of a primordial experience.

лечу", "я зробив щось, що було певного роду польотом", "метафорично кажучи, я літав" тощо, є абсолютно невідповідні. Символ *означає* досвід. Досвід — це невербальна основа; символ лежить поруч із нею як її універсально переконливе вираження. Жодні слова не можуть дістатися глибше за основу; жодні слова не можуть прикладатися між основою та символом, не спотворюючи значення. Ми можемо лише віддалитися від досвіду та символу шляхом абстракції чи метафоричного розширення.

Узяті разом, досвід і символ — це те, що ми могли б назвати *корінним значенням:* нескоротне відчуття значущості, підвалини, на яких стоїть і на які спирається розум. Бо думка мусить десь починатися, з якогось первинного матеріалу. Це і є корінні значення. Завданням людської культури є вироблення корінних значень у формі ритуалу чи мистецтва, філософії чи міфу, науки чи технології — і особливо у формі мови загалом, за допомогою дедалі більш атенуйованих метафор, витягнених із первісного символу. Корінні значення неможливо пояснити або аналізувати; вони скоріше є тим, що ми використовуємо між собою для пояснення, надання змісту меншим рівням досвіду. Вони — це діамант, який розтинає все інше.

У випадку польоту будь-яка мова, що асоціативно пов'язує висоту, легкість, піднесення, сходження або перебування вгорі з якостями вищості, величі, привілейованого статусу, вартісності тощо, є екстраполяцією від первісного символу шаманського польоту-видіння. Звідси «високість» королів, велич гір, престиж бути «вищим» класом. І навпаки, низьке положення стає ознакою меншовартості, гріховності, ницості тощо. Нас тягне «вгору» до Бога, і ми «падаємо», «сковзаємо» або «звалюємося» у пекло; ми «сходимо» на соціальні висоти й опускаємося «вниз» у нетрі. Той самий символізм можна поширити й на інші форми вираження: музика, архітектура, танець також мають свої жести піднесення та падіння. Стрибок *жеté* танцюриста, висока нота співака, готичне склепіння летять у розумі, немов поетів жайворонок. Символізм є універсальний і навряд чи довільний; одне й те саме корінне значення лежить в основі всіх цих напрацювань, видобутих із первісного досвіду.

A great symbol—like that of the vision-flight—is a prodigious human invention. It is the substance from which human understanding is fashioned. As imagination stretches form and language away from root meanings toward ever more distant associations, the power of thought grows potentially richer and more subtle. I say "potentially," because there is always the risk that root meanings will be lost amid their multitudinous and increasingly remote reflections. That is Castaneda's problem in the encounter with don Juan. Castaneda lives amid abundant reflections of the vision-flight, but, like most of us in the modern west, he has grown hopelessly away from the root meaning. So when don Juan takes him back to the source, he fails to recognize it for what it is, and asks, "Did I *really* fly?" When we become so estranged from the meaning of symbols, language loses touch with experience and goes into business on its own, becoming a collection of perplexing abstractions. And then all sorts of absurdities and pseudoproblems ensue. For example, the root meaning of the vision-flight associates divinity and the skies. But when the experience that underlies the root meaning is lost, we are left with an absurdly literal proposition which seems to locate God in physical space above the clouds. Then, when the [astronauts] fail to find the old gentleman there, village atheism holds itself vindicated.

Few pagan or primitive peoples, grasping intuitively as they do the true ontological status of myth and symbol, would ever be so foolish. Their reality is polyphonic: it has overtones and counterpoints and resonances—which is exactly what we, with our two-value, objective-subjective sensibility, are inclined to call "superstition." Only Christians, especially Protestant Christians, have ever been so far gone with the disease of literalism as to produce a monstrosity like Biblical fundamentalism. The irony is, of course, that the fundamentalist and the scientific skeptic share the same single visioned consciousness. They stand or fall together by the same Reality Principle.

Великий символ — такий як символ польоту-видіння — є дивовижним винаходом людини. Це субстанція, з якої формується людське розуміння. Позаяк уява відтягує форму та мову від корінних значень до дедалі віддаленіших асоціацій, сила думки стає потенційно багатша й витонченіша. Я кажу «потенційно», бо завжди існує ризик того, що корінні значення будуть втрачені серед їхніх численних і дедалі віддаленіших відображень. Це є проблемою Кастанеди у його полеміці з доном Хуаном. Кастанеда живе серед рясних відображень польоту-видіння, але, як і більшість із нас у сучасному західному світі, він безнадійно віддалився від корінного значення. Тож коли дон Хуан повертає його до джерела, він не розпізнає його як те, чим воно є, і запитує: "Чи я *дійсно* літав?" Коли ми стаємо такі далекі від значення символів, мова втрачає зв'язок із досвідом і переходить до самостійного функціонування, перетворюючись на зібрання абстракцій, що приводять у замішання. І тоді виникають усілякі абсурдності й псевдопроблеми. Наприклад, корінне значення польоту-видіння асоціативно пов'язує божественність і небеса. Але коли втрачений досвід, що лежить в основі цього корінного значення, ми залишаємось із безглуздо буквальним судженням, яке здогадно розташовує Бога у фізичному просторі над хмарами. Коли ж [астронавтам] не вдається знайти там старого джентльмена, хуторянський атеїзм знаходить у цьому підтвердження своєї правоти.

Мало хто з язичників чи первісних людей, які інтуїтивно схоплюють справжній онтологічний статус міфу й символу, хоч би колись були такі дурноголові. Їхня реальність поліфонічна: вона має обертони, контрапункти й резонанси — тобто саме те, що ми, з нашою двоїстою, об'єктивно-суб'єктивною сенсибельністю, схильні називати «забобонами». Лише християни, особливо християнські протестанти, зайшли настільки далеко зі своєю хворобою буквалізму, щоб створити таку потвору, як біблійний фундаменталізм. Іронія, звісно, полягає в тому, що фундаменталіст і науковий скептик поділяють ту саму свідомість однобокого бачення. Вони подібні один до одного в дотриманні того самого Принципу Реальності.

Laurence Foss

DOES DON JUAN REALLY FLY?

Philosophy of Science, Vol. 40, No. 2 (Jun., 1973), pp. 298–316

[*Professor Laurence Foss (c.1940–) is an American philosopher, he received his PhD from the University of Notre Dame in 1968 with a dissertation on "Substance as a Category of Descriptive Metaphysics" and taught philosophy at Fordham University in New York, 1967–1970. Uncomfortable with the philosophical foundations of Western philosophy, medicine, and art, Foss sought for categories that would enable him to express this dissatisfaction; in particular he has found the distinction between culture-nature dualist and culture-nature interactionist meta-narratives. Laurence Foss is also known for his books "The Second Medical Revolution" (1987) and "The End of Modern Medicine" (2002) wherein a new approach to modern medicine is suggested based on quantum mechanics, irreversible thermodynamics, and information theory.*]

1. Science is the measure of all things. In "Cognitive Aspects of Art and Science"[*1] Ronald Hoy makes the sound point that more than one conclusion can be drawn from arguing that the net effect, if not the explicit goal, of both science and (some) art is worldview reorganization. If science is cognitive because it effects this kind of reorganization, then (1) insofar as art does likewise, it too might be regarded as cognitive. On the other hand, if art is paradigmatically aesthetic then, because it and science share the essential quality of worldview reorganization, (2) science is in important respects conceivably aesthetic. And the difference between the two notions, cognitive and aesthetic, is blurred, to no one's advantage so far as Hoy is concerned. He further notes that if we subscribe to a conventionalist view of truth while arguing that art,

Лоренс Фосс

ЧИ ДОН ХУАН ДІЙСНО ЛІТАЄ?

«Філософія науки», том 40, число 2 (червень, 1973 р.), стор. 298–316

[*Професор Лоренс Фосс (нар. близько 1940 р.) — американський філософ. Фосс здобув ступінь доктора філософії в Нотрдамському університеті в 1968 р. з дисертацією на тему «Матерія як категорія описової метафізики» і в 1967–1970 рр. викладав філософію у Фордемському університеті в Нью-Йорку. Відчуваючи дискомфорт щодо філософського підґрунтя західної філософії, медицини й мистецтва, Фосс шукав категорії, які дозволили б йому виразити це незадоволення; зокрема він виявив відмінність між дуалістичним й інтеракціоністським мета-наративами культури-природи. Лоренс Фосс також відомий своїми книжками «Друга медична революція» (1987 р.) і «Кінець сучасної медицини» (2002 р.), де пропонується новий підхід до сучасної медицини на основі квантової механіки, термодинаміки незворотних процесів і теорії інформації.*]

1. Наука є мірилом усіх речей. У «Когнітивних аспектах мистецтва й науки»[*1] Роналд Гой обґрунтовує думку про можливість зробити більш ніж один висновок із твердження, що кінцевим результатом, якщо не чітко вираженою метою як науки, так і (деяких) мистецтв, є реорганізація світогляду. Якщо наука є когнітивною, бо вона впливає на такий вид реорганізації, тоді (1) тією ж мірою, якою мистецтво робить те саме, воно також може розглядатися як когнітивне. З іншого боку, якщо мистецтво є парадигматично естетичним, тоді, оскільки воно та наука мають спільну суттєву якість реорганізації світогляду, (2) наука у важливих аспектах є естетичною з погляду охоплення чогось нашим розумом. І відмінність між цими двома поняттями, когнітивне й естетичне, стирається, ні на чию користь, принаймні в межах розгляду Гоя. Далі він зазначає, що якщо ми погоджуємося з конвенціоналістичним

like science, is cognitive, we have at best gained for art a dubious victory. ‘Miserable’ is Hoy’s word.

*1 See [15]. Hoy is commenting on my “Art as Cognitive: Beyond Scientific Realism” ([11], pp. 234–250).

If, however, science is in the last analysis shown to be truth-giving, much like art is truth-giving, it may be replied that methods of establishing aesthetic quality in art illuminate methods of establishing cognitive truth in science. This can, in turn, shed light on the meaning of “truth-as-conventional.” Indeed this was a cardinal aim of the paper on which Hoy is commenting, and in which Nelson Goodman is quoted approvingly: “Truth and its aesthetic counterpart amount to appropriateness under different names. If we speak of hypotheses but not of works of art as true, that is because we reserve the terms ‘true’ and ‘false’ for symbols in sentential form.” Again: “... when we examine our tests for truth in science we find them far from alien to tests for quality in art” ([12], p. 264, and [13]). If this involves us in a “pragmatic” conception of truth (as Hoy contends), nevertheless it points a way toward further clarifying the pragmatic conception, now drawing upon art criticism as a model for epistemological criticism: how is quality in art determined?

But Hoy wishes to head off this move because “... instead of advancing the cause of art [it] ...undermines the status of science” ([15], p. 294). A more fruitful strategy, he says, “would be to argue that some varieties of artistic expression (those claiming to be cognitive) are really informal, nascent scientific theories...” ([15], p. 297). The merit of this countermove is “that it does not require us to dilute our concept of factual truth” ([15], p. 297). Here we come to the nub of Hoy’s concern, a sollicitude not so much for factual

поглядом на істину, стверджуючи, що мистецтво, як і наука, є когнітивним, ми в кращому випадку здобуваємо для мистецтва сумнівну перемогу. «Мізерну», як висловлюється Гой.

*1 Див. [15]. Гой коментує моє «Мистецтво як когнітивне: поза науковим реалізмом» ([11], стор. 234–250).

Однак якщо наука в кінцевому підсумку представляється такою, що надає істину, дуже подібно до того, як мистецтво надає істину, можна відповісти, що методи встановлення естетичної якості в мистецтві проливають світло на методи встановлення когнітивної істини в науці. Це може, своєю чергою, пролити світло на зміст поняття «істина-як-конвенціональна». Справді, це була головна мета статті, яку коментує Гой, і в якій наводиться підтверджувальна цитата з Нелсона Ґудмена: “Істина та її естетичний варіант рівнозначні доречності під різними назвами. Якщо ми говоримо про гіпотези, але не про твори мистецтва, як про істинні, то це тому, що ми резервуємо терміни «істинний» і «хибний» для символів у сентенційній формі”. І ще: “...коли ми досліджуємо наші тести на істину в науці, ми знаходимо їх далеко не чужими для тестів на якість у мистецтві” ([12], с. 264, і [13]). Якщо це залучає нас до «прагматичної» концепції істини (як наполягає Гой), тим не менше, це вказує шлях до подальшого з’ясування прагматичної концепції, спираючись тепер на мистецтвознавство як модель для епістемологічної критики: як визначається якість мистецтва?

Але Гой хоче обійти цей крок, оскільки “...замість обстоювати справу мистецтва [він] ...підриває статус науки” ([15], с. 294). Більш плідною стратегією, за його словами, “було б стверджувати, що деякі різновиди художнього вираження (ті, що претендують на когнітивність) насправді є неформальними незрілими науковими теоріями...” ([15], с. 297). Достоїнство цього контр-кроку в тому, що “він не вимагає від нас розмивання нашої концепції фактичної істини” ([15], с. 297). Тут ми підходимо до суті занепокоєння Гоя — турботи не стільки про саму

truth itself as for a particular rendition of factual truth; namely, that supplying grounds for doing science and defined implicitly by what may be called canons of scientific method. Thus he perceives the role of the philosopher to be not "... that of a world designer, who, in actually building and testing his world, has gone beyond mere analysis," but that of a prescient analyst who possesses "... a strong normative conception of factual truth and presumes some degree of continuity in the progress of science" ([15], p. 297).

Such epistemological esteem for conditions for doing science represents so prevalent a tendency among contemporary philosophers of science that it warrants further examination. The presumption is that our "normative conception of factual truth" needs to be pretty closely harnessed to the conception of truth operational in science; otherwise we might entertain a "strong normative conception" which is in no way affected by the presumed progressive "continuity" of science.

A trigger for writing "Art as Cognitive: Beyond Scientific Realism" was to call attention to the problematic nature of factual truth, particularly that implicit to the intellectual tradition in which Western science flourishes. My strategy was to show, in the spirit of the passages quoted from Goodman, that science's idiom for reflecting, or conventionally representing, experience or factual truth was just one of several possible idioms for doing so, and that these idioms might be, though mutually irreducible, complementary. Judging from Hoy's suggested tactic which is, rather, to reassimilate variant idioms to that of science, clearly I did not succeed.

The options he allows are restricted to those between the substantive discontinuity or the methodological (and heuristic) continuity of successive scientific state descriptions. Either we may reject "... any attempt to grade

фактичну істину, скільки про певне тлумачення фактичної істини; тобто як такої, що забезпечує підґрунтя для занять наукою та імпліцитно визначається тим, що можна назвати канонами наукового методу. Таким чином, він сприймає роль філософа не як "...конструктора світу, котрий, фактично вибудовуючи й тестуючи свій світ, виходить за межі простого аналізу", а як прозорливого аналітика, що володіє "...міцною нормативною концепцією фактичної істини й припускає певний ступінь континуїтету[164] в прогресі науки" ([15], с. 297).

Така епістемологічна оцінка умов для занять наукою представляє настільки домінуючу тенденцію серед сучасних філософів науки, що це є підставою для її глибшого дослідження. Припущення полягає в тому, що нашу «нормативну концепцію фактичної істини» необхідно досить щільно пристосувати до концепції істини, яка діє в науці; інакше ми могли б плекати «міцну нормативну концепцію», на котрій жодним чином не позначається презюмований «континуїтет» прогресу науки.

Спонукою для написання статті «Мистецтво як когнітивне: поза науковим реалізмом» було привернути увагу до проблематичної природи фактичної істини, особливо до того її аспекту, що є імпліцитним для інтелектуальної традиції, в якій процвітає західна наука. Моєю стратегією було показати, в дусі цитованих уривків із Ґудмена, що ідіома науки для відображення або конвенціонального представлення досвіду чи фактичної істини є лише однією з кількох можливих ідіом для цього, і що ці ідіоми можуть бути взаємодоповнювальні, хоча й взаємно необоротними. Судячи із запропонованого Гоєм тактичного ходу, який скоріше полягає в реасимілюванні різних ідіом в ідіому науки, мені це явно не вдалося.

Варіанти, які він допускає, обмежуються вибором між субстанціональним розривом континуїтету або методологічним (й евристичним) континуїтетом послідовних описів наукового стану. Або ми можемо відкинути "...будь-яку

[164] Continuity (англ.) — неперервність; нерозривність; цілісність; послідовність; наступність; послідовна зміна; *наук*. континуїтет.

empirically different theories from different frameworks on the Feyerabendian grounds that they carve up the world so differently they cannot even be formally compared, let alone be shown to be empirically consistent" ([15], p. 295), or we may urge "... that since the meaning-content of successive competing theories can partially overlap the theories can be compared and graded to see which comes closest to an ideal scientific picture of the world" ([15], p. 295). Evidently these exhaust the possibilities. But note that they do so only if we restrict the notion of factual truth to those propositions belonging to science or assimilable thereto. On this assumption it is a relatively easy matter to show that methodological continuity, as contrasted with substantive discontinuities, ensures some overlapping meaning invariance.

This is a logical point and follows from the meaning of 'methodological continuity'. Criteria of factuality, as opposed to what constitute facts, retain some constancy throughout scientific "revolutions," and allow us to speak of the *structure* of scientific revolutions. How would we be able otherwise to speak of the Newtonian or Einsteinian revolution as a breakthrough in science, rather than, in, say, art or religion? What do they break through from, and into? Like its sister 'evolution', 'revolution' is a serial word; methodological rules of science, presuming an underlay of factual truth to which the breakthroughs are *breakthroughs towards,* progressive about, vouchsafe this.

No matter how revolutionary the breakthrough, canons of scientific method (or, in the case of artistic revolutions[*2], rules of aesthetic criticism—however amorphous) can be invoked to offer a measure of commensurability from one intellectual synthesis (or aesthetic experience) to the next.

[*2] Picasso's *Les Demoiselles d'Avignon* "...achieved a basic breakthrough in art, effectively ending the long reign of the Renaissance... a revolutionary all for wholly fresh

спробу емпірично ранжувати різні теорії з різних рамкових систем на фаєрабендіанських підставах, згідно з якими вони розшматовують світ настільки по-різному, що їх не можна порівняти навіть формально, а тим більше продемонструвати їхню емпіричну послідовність" ([15], с. 295), або ж ми можемо наполягати "...що оскільки значення-зміст послідовних конкуруючих теорій може частково збігатися, ці теорії можна порівнювати й ранжувати, аби побачити, яка з них найбільш близька до ідеальної наукової картини світу" ([15], с. 295). Очевидно, ці варіанти вичерпують усі можливості. Але зауважте, що вони роблять це, лише якщо ми обмежуємо поняття фактичної істини тими твердженнями, які належать до науки або є порівнянні з нею. З цього припущення відносно легко показати, що методологічний континуїтет, на відміну від субстанціональних розривів континуїтету, забезпечує певне перекриття незмінності значення.

Це логічний довід, і він випливає зі змісту «методологічного континуїтету». Критерії фактуалізації, на противагу тому, що становить факти, зберігають певну постійність протягом усіх наукових «революцій» і дозволяють нам говорити про *структуру* наукових революцій. Інакше як би ми могли говорити про ньютонівську чи айнштайнівську революцію як про прорив у науці, а не, скажімо, у мистецтві чи релігії? З чого та у що вони прориваються? Як і її сестра «еволюція», «революція» — це серійне слово; методологічні правила науки, що передбачають підґрунтя фактичної істини, для якої прориви є *проривами в напрямку чогось,* прогресивними щодо чогось, поблажливо ставляться до цього.

Хоч би який революційний був прорив, завжди можна звернутися до канонів наукового методу (або, у випадку мистецьких революцій[*2], до правил естетичної критики — незалежно від ступеня їхньої аморфності), щоб запропонувати певний критерій співмірності від одного інтелектуального синтезу (або естетичного досвіду) до наступного.

[*2] Пікассові «Авіньйонські дівиці» "...досягли базового прориву в мистецтві, фактично поклавши край тривалому пануванню Ренесансу... в усьому революційні для цілком свіжих сприйняттів". Глядача

perceptions." The viewer is asked "to abandon his preconceived ideas of form, to forget natural appearance altogether, to look at the fragments that make up his nudes as pure forms in themselves... its distortions of face and figure and placement force the viewer to look everywhere at once" ([30], pp. 53, 55).

Schematically, that revolutionary activity can be mapped like this, where members of the series [world$_1^a$, worlds$_1^b$, ...] stand for successive worldviews, the Aristotelian, the Newtonian, ... for instance, and world$_2$ represents the putative world viewed, the factual truth which science is about and toward which it is progressive.

просять "відмовитися від своїх заздалегідь вироблених уявлень про форму, взагалі забути про природний вигляд, дивитися на фрагменти, з яких складаються намальовані ним оголені жінки, як на чисті форми самі по собі... його спотворення обличчя, фігури й розміщення змушують глядача дивитися всюди одразу" ([30], с. 53, 55).

Схематично цю революційну діяльність можна зобразити, як на рисунку нижче, де члени серії [світ$_1^a$, світи$_1^b$, ...] символізують послідовні світогляди, наприклад, арістотелівський, ньютонівський, ... , а світ$_2$ є гіпотетичним світом, що розглядається, фактичною істиною, яка є предметом науки і до якої вона рухається.

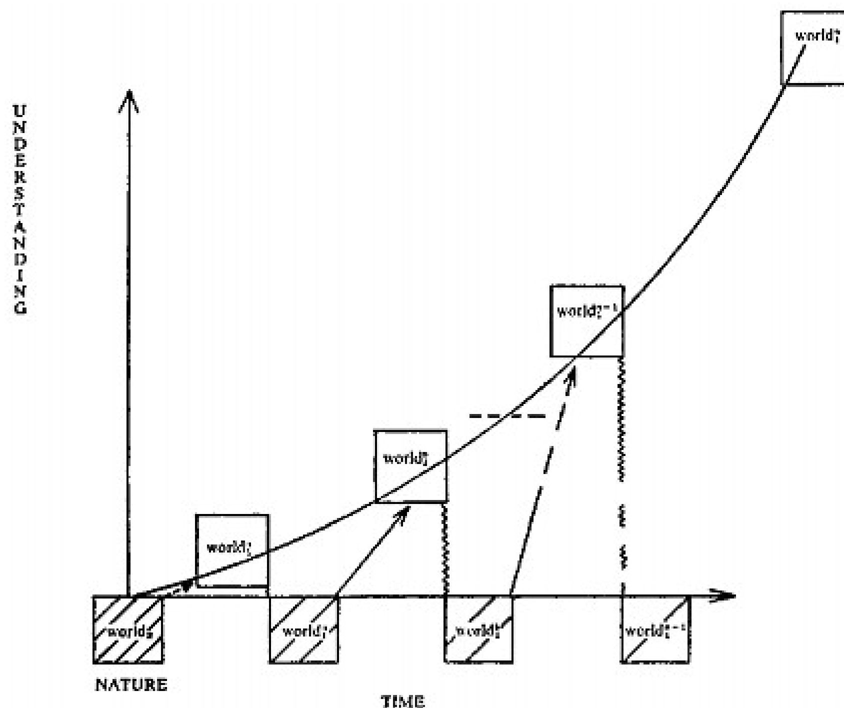

Fig. 1. "– – – – is the measure of all things."

Fig. 1. "... is the measure of all things."

Рис. 1. "... є мірилом усіх речей".

2. Don't just do something, sit there. Grant that "paradigm" change takes place under the umbrella of a primacy thesis, guaranteeing methodological continuity. Contrast now an Aristotelian and Newtonian (or Einsteinian) mutually discussing space-travel possibilities with any of them discussing the same topic with, say, a Yaqui follower of don Juan:

> "The trouble with you is that you understand things in only one way. You don't think a man flies; and yet a *brujo* can move a thousand miles in one second to see what is going on. He can deliver a blow to his enemies long distances away. So does he or doesn't he fly?" ([3], p. 131)

As the contrast suggests, the antienvironment postulated may alternatively be construed as one issuing from a wholly alien tradition, one with its own, alternative primacy thesis ("sorcery is the measure of all things"). Rather than contrasting world$_1^a$ with world$_1^b$, the contrast is now better stated as that between [world$_1^a$, world$_1^b$, ...] and [world:$_1^{a'}$, world:$_1^{b'}$, ...]. What a primacy thesis imposes (or reflects) is, at bottom, a methodological, not a substantive primacy.

With respect to one another, and insofar as they mutually vie as furnishing more or less comprehensive state descriptions, each of these contrasting series, whether science, religion, sorcery, etc. is now seen literally as a metaphorical ordering of reality, each representing a different "gloss," in Talcott Parsons' sense of a total system of perception and language, an alternative social consensus. A relativistic space-time concept or its mechanistic predecessor can literally shape perceptions. We can be persuaded really to *feel* the pull of gravity on our bodies by the heavier earth, as once we *saw* the sun setting; or *saw* the rain as the spermatazoa of the gods; or as the Hopis *experience* space-time; or as yogis *sense* the relaxation of ego boundaries; or as brujos *experience* space travel. Each metaphorical ordering yields its

2. Не просто робити щось, бути там. Нехай зміна «парадигми» відбувається під парасолькою тези про верховенство, що гарантує методологічний континуїтет. Зіставимо тепер обговорення можливостей космічних подорожей між Аристотелем і Ньютоном (або Айнштайном) з обговоренням тієї ж теми кимось з них зі, скажімо, якійським послідовником дона Хуана:

> "Проблема з тобою в тому, що ти розумієш речі лише в один спосіб. Ти не думаєш, що людина літає; і все ж *брухо* може за одну секунду перенестися на тисячу миль, щоб подивитись, що там відбувається. Він може завдати удару по своїх ворогах, які перебувають дуже далеко від нього. То літає він чи ні?" ([3], с. 131)

Як випливає з цього зіставлення, постульоване антисередовище може альтернативно трактуватися як таке, що виходить із цілком чужої традиції, яка має свою, альтернативну тезу верховенства ("мольфарство є мірилом усіх речей"). Замість того, щоб протиставляти світ$_1^a$ світові$_1^b$, зараз цей контраст краще встановити як протиставлення між [світ$_1^a$, світ$_1^b$, ...] та [світ:$_1^{a'}$, світ:$_1^{b'}$, ...]. Те, що пропонує (або відображає) теза про верховенство, є, по суті, методологічним, а не субстанціональним верховенством.

По відношенню один до одного, і тією мірою, якою вони суперничають між собою за надання більш-менш вичерпних описів стану, кожен із цих контрастуючих рядів, будь то наука, релігія, мольфарство тощо, тепер розглядається буквально як метафоричне впорядкування реальності, при цьому кожен із них є різною «глосою», в розумінні Талкоттом Парсонсом повної системи сприйняття і мови, альтернативним соціальним консенсусом. Релятивістська концепція простору-часу або його механістичний попередник можуть буквально формувати сприйняття. Нас справді можна переконати *відчувати* силу гравітації, якою важча за нас Земля притягує наші тіла, як колись ми *бачили* захід сонця; або *бачили* дощ як сперматозоїди богів; або як хопі *досвідчують* простір-час; або як йоги *відчувають* розслаблення меж еґо; або як мольфари *досвідчують* подорож у просторі. Кожне

corresponding technology (“application of knowledge”). ‘Literal’ is transfigured relativistically.

From the perspective of alternative series rather than the more customary perspective of breakthroughs within the same series, facts and abduced premise sets, physis and logos, are espied as living in symbiotic sin. Different traditions fuel different “empty categories,” the postulation of different premises-whose-confirmation-is-sought-after. The ability to firewalk is only a more dramatic and derivative instance of the relation between passionate commitment to a primacy thesis and the provability potential of its abducted sets of premises. Welding social consensus is seen as an event-producing activity and, over time, a reality-shaping structure, coming to depend less and less on the “stubborn and irreducible facts” on which, in the case of Western science, it is ostensibly grounded and more and more on the direction of attention and catalytic, transrational syntheses on which it flourishes. Successes are seen as self-verifying successes building a system of hypotheses that become self-sustaining. In what follows this is the scenario I wish to draw upon.

The atom did not “exist” for Democritus, or even Dalton, as it exists for us today.

> “A rich network of explorers had to develop correspondences to the point where inclusion of the atomic fact would be, if not observable, at least possible and maybe even *necessary* to the resulting framework—a framework which itself may prove to have resulted from the acceptance of the idea of atoms. The long-nourished idea may well have brought about the facts to support the idea” ([18], p. 88).

Nor is this to be confused with pulling rabbits out of a hat whether or not there are rabbits there in the first place. Rather there may be an untold number of varieties of rabbits in the hat, and the varieties we breed may be as much a function of the passion, commitment and energies of attention we put in as of which rabbits were “in there” all the while. Thus “straight” or

метафоричне впорядкування дає свою відповідну технологію («застосування знань»). «Буквальне» трансформується релятивістично.

З погляду альтернативних рядів, а не з більш звичної перспективи проривів у межах того самого ряду, факти та абдуковані набори засновків, *фюсис* і *логос*, сприймаються як такі, що живуть у симбіотичному гріху. Різні традиції підживлюють різні «порожні категорії», постулювання різних засновків, підтвердження яких шукають. Здатність ходити по розпечених жаринах — це лише більш драматичний і похідний приклад зв’язку між пристрасною прихильністю до тези про верховенство й потенціалом доказовості його абдукованих наборів засновків. Консолідація соціального консенсусу розглядається як діяльність, що породжує події, і з часом структура, яка формує реальність, стає дедалі менш залежною від «упертих і нескоротних фактів», на яких, у випадку західної науки, вона нібито ґрунтується, і дедалі більше залежною від напрямку уваги й каталітичного, транс-раціонального синтезу, на якому вона процвітає. Успіхи розглядаються як самоперевірочні здобутки, що вибудовують систему гіпотез, які самі себе підтримують. Саме на цей сценарій я хочу спиратися в подальшому.

Атом не «існував» ані для Демокрита, ані навіть для Долтона, як він існує для нас сьогодні.

> “Рясна мережа дослідників мала розробити належні відповідності, в яких включення атомного факту було б, якщо й не спостережуваним, то, принаймні, можливим, а може й навіть *необхідним* для результуючої рамкової системи — системи, яка сама може виявитись результатом прийняття ідеї атомів. Плекана тривалий час ідея цілком могла спричинити появу фактів, які б підтверджували цю ідею” ([18], с. 88).

Цього також не слід плутати з витягуванням кроликів із капелюха, незалежно від того, є там кролики чи ні. Радше, в капелюсі може бути неповідомлена кількість різновидів кроликів, і різновиди, що їх ми розводимо, можуть бути такою ж функцією пристрасті, відданості та енергії уваги, котру ми приділяємо цьому, як і та, завдяки якій кролики були «там всередині»

ordinary thinking will discover one strain of rabbit, "stoned" or nonordinary thinking another.[*3]

[*3] "Straight thinking is... the kind of thinking that now predominates in most of the institutions of our society. We are so used to it that many of us do not suspect the existence of another way of interpreting our perceptions of the world around us" [29].

Of the eighty Hindu initiates who fire-walked on the holy day in Ceylon, reports L. Feinberg in ([10], pp. 73–76), only twelve failed. "Some required lengthy hospitalization and one man was burned to death... Those people, Feinberg was told, simply lacked faith or proper preparation" ([18], p. 101). In this case, belief, not in Western science, but in the god Kataranga, is evidently the measure of all things. "The trick of socialization," Castaneda tells us, "is to convince us that the descriptions we agree upon define the limits of the real world" ([4], p. 95). Because suitably disposed, we are likely to prove the splitability of the atom while correspondingly unlikely to prove the ability routinely to fire-walk or project astrally, notwithstanding that Eastern mystics and yogis have for milennia reported having done so.

Perhaps in this respect a problem of Western man is that he has yet to achieve a "Critique of the Self," systematically to probe the possibility that true knowledge (*scientia*) is achieved through "becoming whole," through release from the "I-ness" of the ego-consciousness in favor of the inward (godlike) man. So thoroughgoing has been our extroversion that "technology" comes to be identified with applications only of the *askesis* of science, conceivably blinding us to "... perceptual sollicitations of a world outside the descriptions we have learned to call reality" ([5], p. 14).[*4] "It's strange. The gulls who scorn perfection for the sake of travel go nowhere, slowly. Those who put aside travel for the sake of perfection go

весь час. Таким чином, «лінійне» або звичайне мислення виявить кроликів одного роду, а «обкурене» чи незвичайне мислення — іншого.[*3]

[*3] "Лінійне мислення — це... той тип мислення, який зараз переважає в більшості інститутів нашого суспільства. Ми настільки звикли до нього, що багато хто з нас не підозрює про існування іншого способу інтерпретації наших сприйняттів навколишнього світу" [29].

З вісімдесяти індуїстських посвячених, які ходили по вогню у святий день на Цейлоні, повідомляє Л. Файнберґ у ([10], с. 73–76), лише дванадцять зазнали невдачі. "Деякі потребували тривалої госпіталізації, а один чоловік обпікся на смерть... Тим людям, як повідомили Файнберґу, просто бракувало віри або належної підготовки" ([18], с. 101). У цьому випадку мірою всіх речей очевидно є віра не в західну науку, а в бога Катарангу. "Трюк соціалізації, — каже нам Кастанеда, — полягає в тому, щоб переконати нас, що описи, з якими ми погоджуємося, визначають межі реального світу" ([4], с. 95). Оскільки ми відповідним чином налаштовані, то з дуже великою ймовірністю братимемося за доведення можливості розщепити атом і, відповідно, навряд чи перевірятимемо здатність узвичаєно ходити по розпечених жаринах чи проеціюватися астрально, не зважаючи на те, що східні містики та йоги протягом тисячоліть повідомляли, що вони це роблять.

Можливо, в цьому відношенні проблема західної людини полягає в тому, що на неї ще чекає попереду досягнення "Критики свого «я»", систематичне дослідження можливості того, що істинне знання (*scientia*) досягається шляхом «ставання цілісним», шляхом звільнення від «Я-ності» своєї еґо-свідомості на користь духовної (богоподібної) людини всередині себе. Наша екстроверсія настільки радикальна, що «технологія» стає ототожнювана із застосуванням лише *аскези* науки, роблячи наш розум сліпим до "...перцепційних принад світу поза описами, які ми навчилися називати реальністю" ([5], с. 14).[*4] "Це дивно. Простаки, які зневажають досконалість заради подорожей, ідуть в нікуди, поволі. Ті ж, хто відмовляється від подорожування заради досконалості, йдуть куди

anywhere, instantly” ([2], p. 58). Is it possible that our beliefs restructure the way we shape our data, that the light in the clearing (intellectual light) determines what is seen in the dark beyond?

[*4] “Although our intellect has brought well-nigh to perfection the ability of the bird of prey to espy the tiniest mouse from the greatest height, the gravity of earth seizes him and the Sangskaras entangle him in a world of confusing pictures if he no longer looks for booty but turns at least one eye inwards *to find him who seeks*” (C. G. Jung, forward to [26]).

In the idiom of science, this point of view finds expression by saying that since the mind’s gathering of information and seeking of understanding through time is an energy-state in which the increase of understanding is creating an increase of entropy in the system observed, the system is in part a function of our energies of attention. The psychic state that creates the increase in entropy has therefore to be looked upon as a real event in the physical system. To dispose ourselves *is* to physically dispose the system, to wrest from it those truths consonant with the direction of our dispositions.

Of course members of the European intellectual tradition, all of us, are constrained to say that astral projection talk is metaphorical travel talk. To speak otherwise is to speak of violating well confirmed physical law. Exactly. Scientific game rules define ‘physical’ in such a way as to disallow raising questions of alternative units of “meaning” or of experience in the sense of definitions pertaining to frameworks constituted by alternative primacy theses or reality glosses.[*5] One result of playing this particular game is a highly integrated, intersubjectively testable system of thought with unprecedently impressive technological applications. A resulting trade off is that the claim, *within* that system, that there are certain sorts of experiences, “altered states of consciousness” experiences as we might call them, is rendered an incomprehensible one. Attributing causality to external physical reality, however valuable heuristically, yields

завгодно, миттєво” ([2], с. 58). Чи можливо, що наші переконання реструктурують спосіб, у який ми надаємо форму нашим даним, що світло у проясненій ділянці (інтелектуальне світло) визначає те, що бачиться в темряві за її межами?

[*4] “Хоча наш інтелект довів майже до досконалості здатність хижого птаха вгледіти найдрібнішу мишу з найбільшої висоти, земне тяжіння затискає його, а Сангскари обплутують його у світі спантеличуючих картин, якщо він більше не шукає здобичі, а повертає хоча б одне око всередину, *щоб знайти того, хто шукає*” (К. Г. Юнг, раніше за [26]).

В ідіомі науки ця точка зору знаходить своє вираження у твердженні, що оскільки збір розумом інформації та його пошук розуміння в часі є енергетичним станом, в якому збільшення розуміння створює збільшення ентропії в спостережуваній системі, то ця система частково є функцією наших енергій уваги. Тож психічний стан, що породжує збільшення ентропії, слід розглядати як реальну подію у фізичній системі. Розпоряджатися собою *означає* фізично розпоряджатися системою, вихоплювати з неї істини, співзвучні з напрямком наших схильностей.

Звісно, члени європейської інтелектуальної традиції, всі з нас, змушені говорити, що розмова про астральне проеціювання є метафоричною розмовою про подорожі. Казати інакше означає говорити про порушення добре підтвердженого фізичного закону. Саме так. Правила наукової гри визначають «фізичне» таким чином, що забороняють порушувати питання про альтернативні одиниці «значення» або досвіду в сенсі визначень, які відносяться до рамкових систем, утворених тезами альтернативного верховенства або глосами реальності.[*5] Одним із результатів грання у цю конкретну гру є високо інтегрована, інтерсуб’єктноперевірна система мислення з безпрецедентно вражаючими технологічними застосуваннями. Її кінцевим компромісним рішенням є те, що твердження (*в рамках* цієї системи) про існування певних видів досвідів, досвідів «змінених станів свідомості», як ми могли б їх назвати, перебуває за межами розуміння. Віднесення причиновості до зовнішньої фізичної реальності, хоч би яке цінне

ontologically questionable consequences: "...psychosis becomes a matter of disordered biochemistry or brain function; a high is due to the presence of a drug in the body; infectious disease is caused by germs; and so on" ([29], p. 56). The problem with formulations of this sort is perhaps finally that "they fail to give us the power to describe, predict and control the phenomena of external reality" [29], the warrant usually cited for assimilating factual truth to the scientific idiom. Natural control of the autonomic nervous system is only a single instance.

*5 "My task was to grasp the units of meaning proper to sorcery, and learn don Juan's way of describing the world" ([6], p. 25).

The number of questions systematically disallowed or the structurally prescribed direction of solutions, raises, in a nutshell, the metaquestion of whether the generally accepted scientific picture of man in the universe may not be as incomplete as the corpuscular theory of light or, more to the point, as the sorcerer's vying picture of man in the universe.[*6]

*6 "(1) don Juan presented his teachings as a system of logical thought; (2) the system made sense only if examined in the light of its structural units; and (3) the system was devised to guide an apprentice to a level of conceptualization which explained the order of the phenomena he had experienced" ([3], p. 14).

Scientific or speculative thought was commissioned to transcend experience, but only because, through hypotheses, it would strive to explain, to unify, to order this experience. Using the world "hypothesis" in its original sense, we may say that scientific thought attempts to *underpin* the chaos of experience so that it may reveal the features of a structure—order, coherence, and meaning. But a random listing of conceivably experiential items to which scientific hypotheses presumably give no order, systematic connection or "meaning" points to the residual chaos of even this approach:

евристично, дає онтологічно сумнівні наслідки: "...психоз стає питанням порушення біохімічних процесів або функції мозку; ейфорія зміненого стану свідомості пояснюється присутністю наркотику в організмі; інфекційна хвороба спричинюється мікробами; тощо" ([29], с. 56). Проблема з формулюваннями такого роду, можливо, врешті-решт полягає в тому, що "вони не дають нам силу описувати, передбачати й контролювати явища зовнішньої реальності" [29], — виправдання, яке зазвичай наводять для асимілювання фактичної істини в наукову ідіому. Природний контроль автономної нервової системи є лише окремим випадком.

*5 "Моїм завданням було осягнути одиниці значення, властиві мольфарству, і навчитися Дон-хуанового способу описувати світ" ([6], с. 25).

Кількість запитань, що систематично відкидаються, або структурно встановлений напрямок рішень, коротко кажучи, піднімає метапитання щодо того, чи не може загальновизнана наукова картина людини у всесвіті бути така сама неповна, як корпускулярна теорія світла, чи, ближче до нашої теми, як конкуруюча мольфарська картина людини у всесвіті.[*6]

*6 "(1) дон Хуан подавав своє вчення як систему логічної думки; (2) ця система мала сенс лише у разі її розгляду в світлі її власних структурних одиниць; і (3) цю систему було розроблено з метою вивести учня на такий рівень концептуалізації, який би пояснював природу досвідчених ним явищ" ([3], с. 14).

Наукова або умоглядна думка була уповноважена вийти за межі досвіду, але лише тому, що за допомогою гіпотез вона намагатиметься пояснити, уніфікувати й упорядкувати цей досвід. Використовуючи «гіпотезу» світу в її первісному сенсі, можна сказати, що наукова думка намагається *підвести фундамент* під хаос досвіду таким чином, щоб вона могла виявити особливості структури — порядок, узгодженість і значення. Але складений випадковим чином список потенційно досвідних позицій, яким наукові гіпотези, очевидно, не надають жодного порядку, систематичного зв'язку чи «значення», вказує на залишковий хаос навіть цього підходу:

– dreams as revelations
– relation between stars and man
– psychic phenomena
– the dead
– the knowledge that I has of Thou
– the universe as alive
– space as a manifold of localities with emotional color
– gods
– the way things experience us
– chimeras
– knowledge acquisition as a matter of "emptying the contents of consciousness"
– *déjà vu* experiences

With respect at least to some of these entries, the syntax of science, its methodology, decrees them not just false or outside its proper domain but idiomatically impermissible or linguistically ill-formed, and, when wedded to the scientific realism implicit in Hoy's recommendation, "beyond" reason, irrational.

Depending on how we regard the scope and significance of this list, it may furnish an antienvironment from which the modern emancipation of thought from myth, begun in classical Greece and today practically defining Western intellectual membership, evokes the image of successive "emancipations" along a continuum:

– сни як одкровення
– зв'язок між зірками і людиною
– психічні явища
– мерці
– знання, яке я маю про Господа
– всесвіт як живий
– простір як сукупність різноманітних локацій з емоційним забарвленням
– боги
– те, як речі відчувають нас
– химери
– здобуття знань як питання «спорожнення вмісту свідомості»
– досвіди *дежавю*

Щодо принаймні деяких із цих позицій, синтаксис науки, її методологія, постановляє їх не просто недостовірними чи такими, що лежать поза її істинною сферою, а ідіоматично неприпустимими або лінгвістично хибно сформульованими та, коли має місце прив'язка до наукового реалізму, імпліцитного в рекомендації Гоя, — «поза» розумністю, ірраціональними.

Залежно від того, як ми ставимося до складу й значення цього списку, він може надати антисередовище, з якого сучасна емансипація думки від міфу, що була розпочата в класичній Греції і сьогодні практично визначає західне інтелектуальне членство, видобуває образ послідовних «емансипацій» уздовж певного континууму:

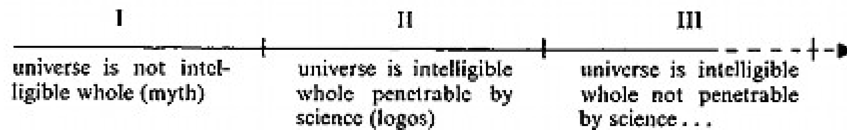

Fig. 2.

I — universe is not intelligible whole (myth)
II — universe is intelligible whole penetrable by science (logos)
III — universe is intelligible whole not penetrable by science...

Рис.2.

I — всесвіт не є інтелігібельним цілим (міф)
II — всесвіт є інтелігібельним цілим, в яке здатна проникнути наука (логос)
III — всесвіт є інтелігібельним цілим, в яке не здатна проникнути наука...

The tidy, primacy-thesis solution to the ontological problem (Figure 1) is relativistically rent:

Охайне рішення онтологічної проблеми на основі тези про верховенство (рис. 1) релятивістично постає у такому розділеному вигляді:

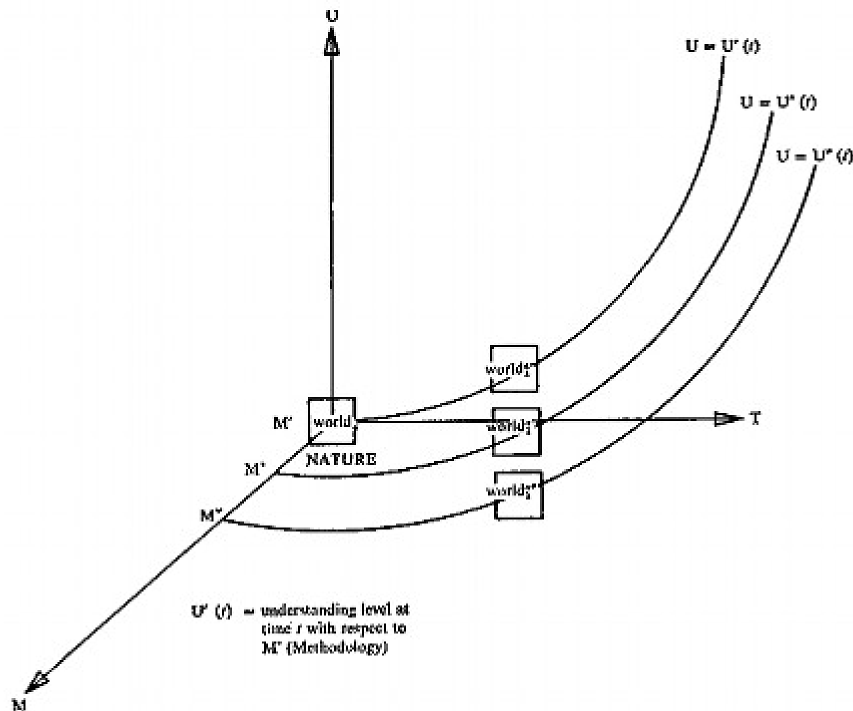

Fig. 3.

U′ (t) = understanding level at time t with respect to M′ (Methodology)

Рис.3.

U′ (t) = рівень розуміння в момент часу t щодо M′ (Методологія)

Each series or "reality gloss" (M) now represents an alternative, and perhaps mutually irreducible, agreement as to the question of what constitutes factual truth, of what constitutes an adequate descriptive framework for experience ($world_2$). M may be understood as either a primacy thesis, or else as the methodological postulates by which a particular primacy thesis is operationalized.

Кожний ряд або «глоса реальності» (М) тепер представляє альтернативну і, можливо, взаємно нескоротну згоду стосовно питання, що саме становить фактичну істину, що саме становить адекватну описову рамкову систему для досвіду ($світ_2$). «М» можна розуміти або як певну тезу верховенства, або ще як методологічні постулати, за допомогою яких операціоналізується окрема теза про верховенство.

The leading stipulation for any true or meaningful state description, world$_1^t$, becomes in this scenario a structural or methodological one, provision of a total system of language and perception, a social consensus. Factual truth is not a concept intersubjectively available across primacy theses (M′, M″, ...) in the way it is across members of a series determined by a single primacy thesis (world$_1^a$, world$_1^b$, ...).

3. LSD-25 and Galileo's telescope. "The unique and disconcerting thing about the western scientific world-view," say I. C. Jarvie and Joseph Agassi, is that it is progressive:

> "...it is more interested in the question than the answer; it puts a premium on overthrowing and improving previous answers by means of severe criticisms. Among those severe criticisms is that of irrefutability: immunity to all possible experience" ([16], p. 192).

Among criticisms understandably not taken to be crucial here are formal ones, those concerning logical procedures by which criticisms are able to be mounted in the first place (principles of identity, negation, and so forth). These principles appear to constitute grounds for the possibility of language, and in particular of the language in which any criticisms would have to be formulated. Other, nonformal criticisms seem, however, to be preempted by the practice of science. Thus the possibility that the witness of experience is a function of modalities or levels of consciousness, of *a priori* data of apperception, seems not to be a permissible contender to experience as witnessed "under standard (i.e. repeatable) conditions," the only "level" acknowledged to the scientific observer.

That the kind of attachment to external reality responsible for generating the scientific worldview—in contrast, say, to the yogic *Pratyahara* or "gathering inwards"—might itself be the product of a technique or *askesis*, and so represent a "level" of consciousness, appears not to be among the questions in which the western

Провідна умова для будь-якого істинного чи змістовного опису стану, світ$_1^t$, стає в цьому сценарії структурною або методологічною, умовою повної системи мови й сприйняття, соціальним консенсусом. Фактична істина не є концептом, який є інтерсуб'єктно наявний в усіх тезах верховенства (M′, M″, ...), у той спосіб, як це є в усіх членів ряду, що визначається однією тезою про верховенство (світ$_1^a$, світ $_1^b$, ...).

3. ЛСД-25 і телескоп Галілея. «Унікальна та бентежна річ щодо західного наукового світогляду», — стверджують Ієн Чарлз Джарві та Джозеф Агассі, — це те, що він є прогресивним:

> "...його більше цікавить запитання, аніж відповідь; він надає першорядної ваги повергненню й удосконаленню попередніх відповідей шляхом жорсткої критики. Цей суворий критицизм, серед іншого, має одну беззаперечну рису: несприйнятливість до всього можливого досвіду" ([16], с. 192).

Серед критичних аргументів, які, зрозуміло, не вважаються вирішальними, є формальні, такі, що стосуються логічних процедур, за допомогою яких критику стає можливо поставити на перше місце (принципи визначення тотожності, заперечення тощо). Ці принципи, як видається, є фундаментом для можливості мови, і зокрема мови, якою має формулюватися будь-яка критика. Іншу ж, неформальну критику, схоже, зарезервувала за собою наукова практика. Таким чином, можливість того, що свідок досвіду є функцією модальностей або рівнів свідомості, *апріорних* даних апперцепції, схоже, не є допустимим претендентом на досвід як засвідчений «за стандартних (тобто повторюваних) умов» — єдиний «рівень», прийнятий для наукового спостерігача.

Те, що цей тип прив'язки до зовнішньої реальності, відповідальний за генерування наукового світогляду, — на відміну, скажімо, від *йогічної прат'ягари* або «збирання всередину», — сам може бути продуктом якоїсь техніки чи *аскези*, а отже, бути одним із «рівнів» свідомості, здається, не належить до питань, у яких західний

scientific worldview is, in Jarvie and Agassi's words, "more interested."

> "When I want to look at the world I see it the way you do. Then when I want to *see* it, I look at it the way I know and I perceive it in a different way" ([6], p. 181).

"The problem in sorcery is to tune and trim your body to make it a good receptor" ([4], p. 95). Perhaps the problem in science is likewise one of tuning and trimming the body to make it a good receptor, and design receiving instruments accordingly. The scientific *askesis* (thus the acculturation process which serves as prelude to undergraduate and graduate work) serves first of all to teach the apprentice to "see" the world as science says it is, to distinguish for instance between real (objective) and "hallucinatory" (subjective) space travel possibilities. Membership comes when one is capable of making all the proper perceptual interpretations which, by conforming to that description, validate it. This is the social agreement.[*7]

[*7] "...everyone who comes in contact with a child is a teacher who incessantly describes the world to him, until the moment when the child is capable of perceiving the world as it is described" ([5], p. 9).

As tuning and trimming exercises vary, so too perhaps do standards of what count as good (body) reception. The problem of reception is one of ability to "read" what is received, an ability that may be cultivated, the product of a cultural *askesis*. This is the fine print in the science contract. Maybe there is scientific and sorceric reception, and either is repeatable under (different) standard conditions. A Navajo anthropologist sent to study us would ask extraordinary questions like "How many in your kinship group have been bewitched?"

> "That's a terribly important question in Navajo terms. And of course you'd say 'I don't know,' and think 'What an idiotic question.' Meanwhile

науковий світогляд, за словами Джарві та Агассі, «більш зацікавлений».

> "Коли я хочу дивитися на світ, я бачу його так само, як і ти. Коли ж я хочу *бачити* його, я дивлюся на нього в той спосіб, який знаю, і сприймаю його інакше" ([6], с. 181).

"Проблема в мольфарстві полягає в тому, щоб настроїти й тонко відрегулювати своє тіло, аби зробити його хорошим рецептором" ([4], с. 95). Можливо, проблема науки також полягає в тонкому настроюванні й регулюванні тіла, щоб зробити його добрим рецептором, і відповідно сконструювати приймальні пристрої. Наукова *аскеза* (а отже й процес акультурації, який слугує прелюдією до бакалаврської та магістерської роботи) слугує насамперед для того, щоб навчити учня «бачити» світ таким, яким він є за твердженням науки, — наприклад, щоб проводити відмінність між реальними (об'єктивними) та «галюцинаторними» (суб'єктивними) можливостями подорожей у просторі. Членство настає тоді, коли людина здатна робити всі належні сприйняттєві інтерпретації, що, узгоджуючись із цим описом, підтверджують його правильність. То є соціальна угода.[*7]

[*7] "...кожен, хто входить у контакт із дитиною, стає для неї вчителем, який безперервно описує їй світ — до тієї миті, коли дитина набуде здатність сприймати світ відповідно до наданого їй опису" ([5], с. 9).

Оскільки вправи з тонкого настроювання й регулювання різняться, так само, можливо, різняться й стандарти того, що вважати хорошим (тілесним) сприйманням. Проблема сприймання полягає в здатності «прочитати» отримане, здатності, яку можна культивувати, продукт культурної *аскези*. Це надруковане дрібним шрифтом у науковому контракті. Можливо, існує наукове та мольфарське сприймання, і кожне з них є повторюване за (різних) стандартних умов. Антрополог-навахо, відправлений для вивчення нас, ставив би екстраординарні запитання на кшталт: "Скільки чоловік із ваших кровних родичів були зачакловані?"

> "Це страшенно важливе запитання з погляду навахо. І звісно, ви б сказали: «Я не знаю» і подумали б: «Яке ідіотське запитання». Тим

the Navajo is thinking, 'My God, what a creep! What a primitive creep!'" ([7], p. 45)

Can standard conditions be described for inducing bewitchment; can instruments, the body say, be developed for reliably sending or receiving its signals? Might bewitchment be used to environmental control advantage, a conceivably useful piece of technology?[*8] Is not community membership—whether the scientific or sorceric community—determined precisely by agreement upon what constitutes good reception, good instruments of reception? This is one meaning of saying that translation between languages (M-s) requires translation between lives.

[*8] "Let's say that when everyone of us is born we bring with us a little ring of power. That ring is almost immediately put to use... For instance, our rings of power, yours and mine, are hooked right now to the *doing* in this room. We are making this room... every one of us knows the *doing* of rooms because, in one way or another, we have spent much of our lives in rooms. A man of knowledge, on the other hand, develops another ring of power. I would call it the ring of *not-doing*. With that ring, therefore, he can spin another world" ([5], p. 252).

The scientific worldview does not permit, anymore than any other worldview, of a vantage point, an antienvironment, from which to survey its own immunities to criticism. There is no "stopping the scientific world."

Case: Are psychotropic drugs to the brain as lenses are to the eyes or are they as specks on the lenses?

How does the syntax of science allow us to address this question? Psychedelics bring about certain alterations of sense perception, of emotional level and tone, of identity feeling, of the interpretation of sense data, and of sensations of time and space. They induce "...subtle alterations of perception which make the nervous system aware of itself; the individual suddenly and unaccustomedly becomes conscious of the external world as a state of his own body" ([28], p. 121).

часом навахо думає: «Боже мій, який невіглас! Який примітивний невіглас!»" ([7], c. 45)

Чи можна описати стандартні умови для наведення чарів; чи можна розробити інструменти (скажімо, розвинути тіло) для надійної передачі або прийому цих сигналів? Чи можна використовувати чаклування для благотворного контролю над навколишнім середовищем, як потенційно корисну технологію?[*8] Хіба членство у спільноті — науковій чи мольфарській — не визначається саме згодою стосовно того, що є хорошим сприйманням, добрими знаряддями приймання? Це одне зі значень твердження, що переклад між мовами (Методологіями) потребує перекладу між життями.

[*8] "Скажімо так: коли кожен з нас народжується, ми приносимо із собою маленьке кільце сили. Це кілечко майже негайно починає використовуватися... Наприклад, наші кільця сили, твоє і моє, зачеплені прямо зараз за *роблення* в цій кімнаті. Ми створюємо цю кімнату... кожен із нас знає роблення кімнат, бо, так чи інакше, ми провели значну частину наших життів у кімнатах. Чоловік знання, однак, розвиває інше кільце сили. Я назвав би його кільцем *нероблення*. Тож за допомогою цього кільця він може звити інший світ" ([5], c. 252).

Науковий світогляд не дозволяє (більше за будь-який інший погляд на світ) точки зору, антисередовища, з якого можна вивчати його власний імунітет до критики. Не існує «зупинення наукового світу».

Ситуаційний приклад: Психотропні препарати є для мозку, як лінзи для очей, чи вони є як плями на цих лінзах?

Як синтаксис науки дозволяє нам вивчати це питання? Психоделіки спричиняють певні зміни чуттєвого сприйняття, емоційного рівня й настрою, відчуття ідентичності, інтерпретації чуттєвих даних, а також відчуття часу й простору. Вони викликають "...тонкі зміни сприйняття, які роблять нервову систему свідомою себе; індивідуум раптово і незвично для себе стає свідомий зовнішнього світу як стану свого власного тіла" ([28], c. 121). Одним словом, вони породжують

In a word, they generate other levels of consciousness, other *a priori* data of apperception. So too, professedly, do nonchemically induced mystical and transcendent experiences, as expressed in such great world religions as Hinduism, Buddhism and Taoism. “But these too purport to be an account of ‘the way things are’ and therefore invite comparison with descriptions of the universe and man given by physicists and biologists” ([28], p. 115). Who is receiving accurately, “objectively,” to technological advantage?

“In Hindu culture, when someone says ‘I have just found out that I am God’, they say, ‘Congratulations! You at last got the point’” ([28], p. 118). Has he really?

> “...the inside and outside do not exclude one another and are not actually separate. They go together; they imply one another... As the poles of a magnet are the extremities of a single body, it appears that the inside and the outside, the subject and the object, the self and the world, the voluntary and the involuntary, are the poles of a single process which is my real and hitherto unknown self. This new self has no location.... To ask *where* it is, is like asking where the universe is” ([28], p. 120).

Conditions for the possibility of non-straight (“stoned”) thinking, whether or not induced by chemicals, may stipulate different truth conditions. Not only one’s world, but one’s self concept, reputedly, can be other than it is. And with a change in ego boundaries goes a change in one’s relation to what is. Hence space travel becomes thought travel; movement in interior life is “external” movement (because the distinction between them is no longer recognized). “Perfect speed... is being there” ([2], p. 55). Implicit in one’s world picture is a self picture; alter one and the other is necessarily affected. And how is one’s self picture (or that underpinning one’s intellectual tradition) validated?[*9]

[*9] “The development of Western philosophy... has succeeded in isolating the mind... and severing it from its... oneness with the universe... We have no intellectual means of ascertaining whether this attitude is right or wrong... it is just

інші рівні свідомості, інші *апріорні* дані апперцепції. Так само, нібито, діють нехімічно викликані містичні й трансцендентні досвіди, відображені в таких великих світових релігіях, як індуїзм, буддизм і даосизм. “Але вони теж претендують на те, щоб бути повідомленням про «актуальний стан речей», і, отже, пропонують порівняння з описами всесвіту й людини, наданими фізиками та біологами” ([28], с. 115). Хто ж сприймає точно, «об’єктивно», з технологічною перевагою?

“В індуїстській культурі, коли хтось говорить: «Я щойно виявив, що я є Бог», йому кажуть: «Вітаємо! Ти нарешті дійшов до суті»” ([28], с. 118). Чи справді він зробив це?

> “... те, що всередині, і те, що зовні, не виключають одне інше й насправді не є відокремлені. Вони йдуть разом; вони неявно виражають одне інше... Як полюси магніту є краями одного тіла, здається, що внутрішнє й зовнішнє, суб’єкт і об’єкт, «я» і світ, добровільне й мимовільне є полюси єдиного процесу, який є моїм справжнім і досі невідомим «я». Це нове «я» не має місцеположення... Запитувати *де* воно є — це як запитувати, де є всесвіт” ([28], с. 120).

Умови для можливості нелінійного («обкуреного») мислення, незалежно від того, викликане воно хімічними речовинами чи ні, можуть обумовлювати різні умови істинності. Не лише світ індивідуума, але й також його концепція свого «я», здогадно, може бути іншим, ніж є. І зі зміною меж его змінюється й зв’язок із тим, що є. Таким чином, подорож у просторі стає мандрівкою думки; рух у внутрішньому житті є «зовнішнім» рухом (оскільки відмінність між ними вже не визнається). “Ідеальна швидкість... є там” ([2], с. 55). Імпліцитно в картині світу є картина свого «я»; зміна однієї обов’язково впливає на іншу. Але як підтверджується правильність уявлення про своє «я» (або про те, що лежить в основі інтелектуальної традиції)?[*9]

[*9] “Розвиток західної філософії... спромігся ізолювати розум... і відокремити його від його... єдності зі всесвітом... Ми не маємо інтелектуальних засобів для з’ясування того, чи це ставлення є правильне або неправильне... так

as possible that our mind is nothing but a perceptible manifestation of a Universal Mind" (Carl G. Jung, commentary to [9], pp. xxix, xxx).

Earlier it was suggested that it is not so much what the practice or syntax of science allows us to say as what it disallows, leaves programatically unsaid, that should prompt us to spurn as terminally normative its proposal of factual truth. Despite the short term gain in expressive economy, it may not after all be to our tactical or survival advantage to "sacramentalize" this offer and so close the door to other suitors with possibly greater or complementary life-giving potentials. Nor is this to take lightly the psychological emptiness of remaining ever a bridesmaid, conceivably rendering us as fey as once were our ecclesiastical counterparts in the presence of Galileo's telescope: If your instrument (*askesis),* said the priests, reveals other possibilities (e.g. space travel) it is demonic ("hallucinogenic"); if it does not, we have nothing to learn from it. In either case, we have no use for it.[*10]

[*10] "When in the late Sixties the government stamped out virtually all human LSD research except for Catonsville and a small research enclave in Topeka, Kansas, it appeared, like the thirteenth-century Church forbidding the dissection of bodies by early anatomists, to be denying an expansion of consciousness beyond the borders certified by the dominant culture" ([1], p. 64).

4. "...a hitherto unknown kind of insanity." Granting that we cannot determine whether or not don Juan flies by *decreeing* that he doesn't, how do we know we can understand even what he means by 'flies' in order to render a verdict? There is a tempting way to cut through this tangle: Either 'flies' has a wholly different meaning from the standard one and hence it doesn't matter how we answer, because we wouldn't know what we were saying anyhow; or 'flies' means some-

само можливо, що наш розум є ніщо інше, як сприйманий прояв Універсального Розуму" (Карл Дж. Юнг, коментар до [9], стор. xxix, xxx).

Раніше висловлювалась думка, що не стільки те, що практика або синтаксис науки дозволяють нам говорити, скільки те, що вони відкидають, залишають програмно невимовленим, має спонукати нас зі зневагою відхилити як остаточно нормативну їхню пропозицію фактичної істини. Не зважаючи на короткостроковий виграш в експресивній економності, зрештою, для нашої тактики й виживання може не бути корисним «сакраменталізувати» цю пропозицію і, таким чином, захлопнути двері перед усіма, хто пропонує інші ідеї з можливо більшим чи додатковим життєдайним потенціалом. Це також не означає, що слід легковажно ставитися до психологічної порожнечі від перебування в стані вічного невдахи, що потенційно робить нас такими ж боязкими, якими були колись наші противники-церковники щодо телескопа Галілея: якщо ваш інструмент (*аскеза*), казали священики, відкриває інші можливості (наприклад, подорожування в просторі), він є демонічний («галюциногенний»); якщо ж ні, то нам нема чого дізнатися від нього. В обох випадках ми не маємо від нього жодної користі.[*10]

[*10] "Коли наприкінці шістдесятих років уряд придушив практично всі дослідження ЛСД на людях, за винятком Катонсвіла й невеличкого дослідницького анклаву в Топеці, штат Канзас, це стало ніби запереченням розширення свідомості за межі, встановлені панівною культурою, подібно до того, як церква тринадцятого століття забороняла першим анатомам розтинати людські тіла" ([1], с. 64).

4. «...досі невідомий вид божевілля». Виходячи з того, що ми не можемо визначити, літає дон Хуан чи ні, просто *постановляючи,* що він цього не робить, як ми знаємо, що можемо зрозуміти хоча б те, що він має на увазі під словом «літати», щоб винести якийсь вердикт? Існує спокусливий спосіб розрубати цей сплутаний клубок: або «літати» має зовсім інше значення, ніж звичайне, і тоді неважливо, яку відповідь ми даємо, бо ми в будь-якому разі не знатимемо, про що говоримо; або «літати» означає щось

thing like what *we* mean by the term, in which case the answer can be determined by standard (that is ordinary or scientific) truth conditions. This "easy chair" move gains bouyancy only by assuming the standard conditions premise, just the one in question. The fact that the peculiar scientific assumption of factual truth has enabled us dramatically to recast the environment (more than the assumption common to, say, sorcerers or fire-walkers) may measure only the political, economic and intellectual pervasiveness, not necessarily the ontological inevitability of this assumption. Indeed the question of ontological soundness may need to be pegged differently. A given state description (M′) whether scientific, religious, sorceric, or whatever, stands, within the Figure 3 scenario, for any viable instrument for the interpretation of experience. The cardinal stipulation for viability is the structural or methodological one of supplying a near total system of language and perception, a social consensus or "form of life."

Nor need this consign us to the species solipsism permeating the *Philosophical Investigations.* To the question which of our worlds will then be *the* world, Wittgenstein answered that there was no answer. "For the answer would have to be given in a language and a language would have to be rooted in some collection of forms of life, and every particular form of life could be other than it is" (see [17], p. 16). The last clause seems to license a Figure 3 schematization. However, Wittgenstein appears of two minds here. Certain networks of language and activity "... are natural—inescapable, in fact—and are woven into forms of life which are so clearly at the bottom of our nature that we lack the means to get beneath them" (see [17], p. 16). Radically different world descriptions lodging in different forms of life seem to function, for Wittgenstein, much as *Ding an sick* for Kant: they exist ("every form of life could be other than it is") but there is no access to them ("we lack the means to get beneath them"). For the most part we cannot help seeing and regarding

подібне до того, що *ми* маємо на увазі під цим терміном, і в цьому випадку відповідь може бути визначена за стандартними (тобто звичайними або науковими) умовами істинності. Цей хід «м'якого крісла» здобуває життєвість, лише приймаючи засновок щодо стандартних умов, який ми саме розглядаємо. Той факт, що специфічне наукове припущення стосовно фактичної істини дало нам змогу драматичним чином переформувати навколишнє середовище (більше, ніж припущення, звичне, скажімо, для мольфарів чи вогнехідців), може визначати лише політичну, економічну й інтелектуальну поширеність, а не обов'язково онтологічну невідворотність цього припущення. Справді, питання онтологічної обґрунтованості може потребувати опрацювання в інший спосіб. Даний опис стану (M′), чи то науковий, релігійний, мольфарський чи то будь-який інший, в рамках сценарію Рисунка 3 символізує будь-який життєздатний інструмент для інтерпретації досвіду. Головною умовою життєздатності є структурна чи методологічна умова надання майже повної системи мови й сприйняття, соціального консенсусу чи «форми життя».

Це також не потребує відсилання нас до видового соліпсизму, що пронизує «Філософські дослідження». На питання, який із наших світів буде тоді *саме тим* світом, Вітґенштайн відказав, що відповіді не існує. "Адже відповідь мала б бути дана якоюсь мовою, і мова мала б бути вкорінена в певному зібранні форм життя, і кожна окрема форма життя могла б бути іншою, ніж вона є" (див. [17], с. 16). Схоже, останнє застереження робить правомірною схематизацію Рисунка 3. Однак тут Вітгенштайн, як видається, має подвійне мислення. Певні мережі мови й діяльності "...є природні — фактично, неминучі — й вплетені у форми життя, які настільки очевидно перебувають у самому низу нашої природи, що нам бракує засобів дістатися нижче за них" (див. [17], с. 16). Як видається, радикально різні описи світу, загніздені в різних формах життя, функціонують, для Вітгенштайна, як і *Ding an sick* для Канта: вони існують ("кожна форма життя могла б бути іншою, ніж вона є"), але до них немає доступу ("нам бракує засобів потрапити під них"). Здебільшого ми не можемо не бачити і не розглядати

the world as we do. Still it is not the only possible way.

> "If anyone believes that certain concepts are absolutely the correct ones, and that having different ones would mean not realizing something that we realize—then let him imagine certain very general facts of nature to be different from what we are used to, and the formation of concepts different from the usual ones will become intelligible to him." ([31], II, p. 230)

The distinction is not transparent between imagining "certain very general facts of nature to be different from what we are used to" and the "formation of concepts" suited to these differences. It conjures too Platonic a picture of facts and concepts; one appears "out there" waiting to be discovered by the mind's eye, a view elsewhere discouraged in the *Investigations.* A more telling difficulty lodges in the unspecified character of the phrase "certain very general facts of nature." Trying to steer between what he felt to be the Scylla of Platonism (that of Frege and the early Russell) and the Charybdis of conventionalism, Wittgenstein wished to allow for the possibility of someone (or some community of beings) replying "like a rational person and yet not playing our [language] game" ([32], I, p. 115). By virtue of our playing *our* game, engaging in *our* life form, we cannot finally understand an alien game; while it may be a rational game, it is not a human game. Playing a game means, at bottom, engaging in a form of life, accepting an interlocking set of commitments and their implications: "To imagine a language is to imagine a form of life" ([31], I, p. 19).

> "One human being can be a complete enigma to another. We learn this when we come into a strange country with entirely strange traditions; and, what is more, even given a mastery of the country's language. We do not *understand* the people. (And not because of not knowing what they are saying to themselves.) We cannot find our feet with them" ([31], II, p. 223).

Literally, in the German this comes to, "We cannot find ourselves in them." Rooted

світ так, як ми це робимо. І все ж це не єдиний можливий спосіб.

> "Якщо хтось вважає, що певні концепти є абсолютно правильні й що мати відмінні концепти означало б не усвідомлювати чогось, що ми усвідомлюємо, — тоді нехай він уявить собі, що певні дуже загальні факти природи відрізняються від тих, до яких ми звикли, і формування концептів, відмінних від звичних, стане для нього зрозумілим". ([31], II, с. 230)

Не є очевидною різниця між уявлянням, що "певні дуже загальні факти природи відрізняються від тих, до яких ми звикли" й «формуванням концептів», котрі підходять для цих відмінностей. Це породжує в уяві занадто платонічну картину фактів і концептів; щось видається «десь там, зокола», чекаючи, що його відкриє око розуму, погляд, який в іншому місці не вітається в «Дослідженнях». Більш відчутна складність гніздиться в невизначеному характері фрази «певні дуже загальні факти природи». Намагаючись пройти між тим, що він вважав Сціллою платонізму (як у Фреге й раннього Рассела) і Харібдою конвенціоналізму, Вітгенштайн хотів передбачити можливість того, що хтось (або якась спільнота істот) відповідатиме «як раціональна людина, і все ж не гратиме в нашу [мовну] гру» ([32], I, с. 115). В силу того, що ми граємо в *нашу* гру, залучені в *нашу* форму життя, ми не можемо зрештою зрозуміти чужу для нас гру; хоча то може бути раціональна гра, вона не є людською грою. Грати в якусь гру означає, по суті, бути залученим у певну форму життя, приймати взаємопов'язані набори зобов'язань та їхніх наслідків: "Уявляти якусь мову — це уявляти певну форму життя" ([31], I, с. 19).

> "Одна людина може бути повною загадкою для іншої. Ми дізнаємось про це, коли потрапляємо в якусь дивну країну з цілковито дивними традиціями; і, більше того, навіть якщо добре володіємо мовою цієї країни. Ми не *розуміємо* людей. (І не тому, що не знаємо, що вони кажуть самі собі.) Ми не можемо навчитися ходити разом із ними" ([31], II, с. 223).

Буквально німецькою мовою це означає: "Ми не можемо знайти себе в них". Існує рівень, на

in one form of life, there is a level at which we cannot uproot ourselves without recourse to concepts of psychoanalysis; compare the distortion of grammar characteristic of psychotic behavior.

> "What we are supplying are really remarks on the natural history of man; not curiosities however, but rather observations on facts which no-one has doubted, and which have only gone unremarked because they are always before our eyes" ([32], I, p. 141).

(*A*) If these facts "on which no-one has doubted" are intended to comprise the full panoply of activities peculiar to being human, in truth the "natural history of man," then, by implication, we cannot understand alternative sorts of facts. The point of understanding a fact is to see it in its lived context, as the point of understanding an expression's "grammar" is, in contrast to having "a picture before one's inner eye," to see the form of life of its employment. At term, it is actually to partake of this form of life. By saying "an 'inner process' stands in need of outward criteria" ([31], I, p. 580; for 'inner', read 'unshared', for 'outward' read 'shared' or 'public'), Wittgenstein has "socialized" meaning theory. A question is the scope of this public; are there certain activities which, just by virtue of being members of the human race, and not of a certain culture or civilization, we cannot but share? How are the limits of this scope determined?

To understand alternative sorts of facts is, at some level, to experience alternative forms of life, forms not rooted in man's natural history. Wittgenstein speaks of the illusions produced by our employing words to describe putative facts in the absence of any language game furnishing their comprehensible employment. Playing our particular game is "part of our natural history," he says, and, as Stanley Cavell observes, "until one is an initiate of this human form of activity, the human

якому ми, бувши вкоріненими в одній формі життя, не можемо вирвати своє коріння, не вдаючись до концептів психоаналізу; порівняйте спотворення граматики, характерне для психотичної поведінки.

> "Те, що ми надаємо, — це насправді коментарі щодо природничої історії людини; проте не курйозні речі, а скоріше спостереження за фактами, які ніхто не ставив під сумнів, і які залишились некоментовані тільки тому, що вони завжди є перед нашими очима" ([32], I, с. 141).

(*А*) Якщо ці факти, «які ніхто не ставив під сумнів», призначені охоплювати повний спектр видів діяльності, властивих буттю людиною, а насправді — «природничу історію людини», тоді, імпліцитно, ми не можемо зрозуміти альтернативні види фактів. Суть розуміння якогось факту полягає в тому, щоб бачити його в його живому контексті, тоді як суть розуміння «граматики» якогось виразу, навпаки, полягає в тому, щоб мати «картинку перед своїм внутрішнім оком», бачити форму життя, в якій він використовується. У кінцевому підсумку це насправді означає брати участь у цій формі життя. Говорячи, що "«внутрішній процес» потребує зовнішніх критеріїв" ([31], I, с. 580; замість «внутрішній» читайте «не поділюваний, індивідуальний», замість «зовнішніх» читайте «спільних» або «публічних, колективних»), Вітгенштайн «соціалізує» теорію значення. Питання полягає в обсязі цього кола осіб; чи існують певні види діяльності, які ми не можемо не поділяти просто в силу того, що ми є члени людської раси, а не певної культури або цивілізації? Як визначаються межі цього обсягу?

Зрозуміти альтернативні види фактів означає, на певному рівні, досвідчити альтернативні форми життя, форми, що не є вкорінені в природничій історії людини. Вітгенштайн говорить про ілюзії, створювані нашим використанням слів, щоб описувати гіпотетичні факти за відсутності будь-якої мовної гри, яка забезпечує їхнє зрозуміле використання. Грання в нашу конкретну гру є «частина нашої природничої історії», — каже він, і, як зауважує Стенлі Кевелл, "поки хтось не є посвячений у цю форму діяльності людини,

gesture of ‘citing a rule’ can mean nothing” ([8], p. 157). Conversely, until a human is, *per impossible*, an initiate of a nonhuman or extrahuman form of activity (playing another game), the nonhuman gesture corresponding to our citing a rule can mean nothing. “If a lion could speak, we could not understand him” ([31], II, p. 223).

(*B*) On the other hand, if these “facts which no-one has doubted” represent only a selected and parochial range of human activities, then Wittgenstein would be not so much supplying remarks on the natural history of man as on particular subsets of man, remarking on cultural traits, perhaps, not specifically human traits, on users of particular languages, not users of language as such. But this is a supposition foreign to the “trascendental” texture of the *Investigations.*

What Wittgenstein wishes us to grant him are two premises. (1) Because our form of life could be other than it is (“imagine certain very general facts of nature to be different”), there can be other forms of life (we could be different sorts of beings): against the Platonist, our form of life is contingent. (2) In the last analysis we cannot understand these other forms of life; while affirming that there can be others, against the conventionalist we cannot specify what they would be like. Because inhabitants of earth might have engaged in practices of calculating, counting, inferring, and so forth, in accordance with rules different from those we actually follow, it is in this sense a contingent fact that they are carried out in the ways that they are,

> “...just as it is a contingent fact that there is such a thing as calculating or inferring at all. But we can understand and acknowledge the contingency of this fact, and hence the possibility of different ways of calculating, and so forth, without understanding what those different ways might have been” ([25], p. 489).

людський жест «цитування правила» може нічого не означати” ([8], с. 157). І навпаки, поки людина, *як неможливе*, не є посвячена в якусь не-людську або позалюдську форму діяльності (граючи в іншу гру), не-людський жест, відповідний нашому цитуванню правила, може нічого не означати. “Якби лев міг говорити, ми не могли б його зрозуміти” ([31], II, с. 223).

(*Б*) З іншого боку, якщо ці «факти, які ніхто не ставив під сумнів», представляють лише якийсь відібраний та вузький діапазон людської діяльності, тоді Вітґенштайн надаватиме коментарі не стільки щодо природничої історії людини, скільки щодо окремих підгруп людей, роблячи зауваження про культурні риси, можливо, не специфічно людські риси, про користувачів окремих мов, а не користувачів мови як такої. Але це є припущення, чуже для «трансцендентальної» текстури «Досліджень».

Те, що Вітґенштайн хоче, щоб ми йому надали, — це два засновки. (1) Оскільки наша форма життя могла б бути іншою, ніж є (“уявіть собі, що певні дуже загальні факти природи є іншими”), можуть бути й інші форми життя (ми могли б бути істотами інших типів): на противагу платоністові, наша форма життя є контингенціальною. (2) В останньому аналізі ми не можемо зрозуміти ці інші форми життя; стверджуючи, що можуть бути й інші, на противагу конвенціоналістові ми не можемо точно вказати, на що вони будуть схожі. Позаяк мешканці Землі могли б займатися практиками обчислення, підраховування, висновування тощо у відповідності до правил, відмінних від тих, яких ми наразі дотримуємось, саме в цьому сенсі контингенціальним фактом є те, що вони виконуються тими способами, якими вони виконуються,

> “...так само, як контингенціальним фактом є те, що взагалі існує така річ, як обчислення або висновування. Але ми можемо зрозуміти та визнати контингенціальність цього факту, а отже й можливість різних способів обчислення тощо, без розуміння, якими могли б бути ці різні способи” ([25], с. 489).

In trying to understand an alien society which continues the series “+2” as: “...998, 1000, 1004, 1008, ...”, following an illustration from the *Investigations*, Stroud concedes a “progressive decrease in intelligibility.” He tells us that, “The more successful we are in projecting ourselves into such a world, the less we will have left in terms of which we can find it intelligible” ([25], p. 489). Yet what this gradual evaporation of understanding seems to come to is that as we begin to grasp the implications of these “different games” we notice that they involve contravention of logical laws like those of Identity and Inference, laws which serve, at least in our conceptual framework, as conditions for the possibility of understanding at all. In other words, to employ the series “+2” in this way comes, on further examination, to be seen as not just bizarre but as ultimately incomprehensible, like denying our use of [p→q, p; ∴q]. “The only sense that has been given to the claim that ‘somebody may reply like a rational person and yet not be playing our game’ is that there might have been different sorts of beings from us, that the inhabitants of the earth might have come to think and behave in ways different from their actual ones” ([25], p. 489). If this means there might have been a community of beings whose language game involved “rules” contravening what we take as conditions for the possibility of language, this is a very hard saying.

If it means that there could be a community of language users whose language game involves rules which, while not contravening what we take as *a priori* grounds for language itself, yet contravene what we may call commonsensical or physical, not logical, laws, then this raises a different sort of question.

> *Case:* “I fly instantaneously through space, I project astrally.”

Although not patently involved in self-contradiction, are we nevertheless here involved in the language of self-delusion or superstition?

Намагаючись зрозуміти чуже суспільство, яке продовжує ряд «+2» як: «...998, 1000, 1004, 1008, ...», відповідно до ілюстрацій із «Досліджень», Страуд припускає «поступове зменшення інтелігібельності». Він каже нам, що “чим більшого успіху ми досягаємо, переносячи себе в уяві в такий світ, тим менше нам залишається з погляду того, що ми можемо знаходити його інтелігібельним” ([25], с. 489). І все ж те, до чого, як видається, доходить це поступове випаровування розуміння, — це що коли ми починаємо осягати можливі приховані смисли цих «різних ігор», ми помічаємо, що вони мають наслідком порушення логічних законів, таких як закони ототожнення й висновування, — законів, які слугують, принаймні в нашій концептуальній структурі, умовами для можливості розуміння взагалі. Іншими словами, використання серії «+2» в такий спосіб, після подальшого розгляду, починає бачитися не просто як химерне, а як докорінно незбагненне, подібно до заперечення нашого використання [p→q, p; ∴q]. “Єдиний сенс, який надається твердженню, що «хтось може відповідати як раціональна людина, однак не грати при цьому в нашу гру», це те, що з нас могли б бути різні види істот, що мешканці Землі могли б прийти до способів мислення й поводження, відмінних від тих, що є зараз” ([25], с. 489). Якщо це означає, що може існувати спільнота істот, чия мовна гра передбачала б «правила», які суперечать тому, що ми приймаємо як умови для можливості мови, тоді це дуже сильна заява.

Якщо ж це означає, що може існувати спільнота користувачів мови, чия мовна гра передбачає правила, які, хоча й не суперечать тому, що ми приймаємо як *апріорні* основи для самої мови, але суперечать тому, що ми можемо назвати відповідними здоровому глузду або фізичними, а не логічними законами, тоді це піднімає питання іншого роду.

> *Ситуаційний приклад*: “Я миттєво пролітаю крізь простір, я проеціююся астрально”.

Хоча й не бувши явно втягнуті в самосуперечність, чи ми все ж не втягнуті тут у мову самоомани або забобонів?

Though not congruent with, this is probably closer to what Wittgenstein has in mind in speaking of illusions produced by our employing words in the absence of any language game which furnishes their comprehensible employment. Because we can point to no corresponding form of life, the expression 'I feel the visual image two inches behind the bridge of my nose' "...combines well-known words but combines them in a way we don't yet understand. The grammar of [such phrases] has yet to be explained to us" ([33], p. 10). Until it is, until we can point to a community of beings mutually engaging in a form of life harboring this expression, we have no warrant for understanding it. But when we examine Wittgenstein's imagined language games, his invented "fictitious natural histories" ([31], II, p. 230), we note it is because they are imagined, not purported anthropological finds, that he can point to no corresponding life form which roots them.

Since by 'grammar' Wittgenstein means "the 'possibilities' of phenomena," a living context within which organisms meaningfully interact ("form of life"), Cavell can identify it with the "whirl of organism": this includes "sharing routes of interest and feeling, modes of response, senses of humor and of significance and of fulfillment, of what is outrageous, of what is similar to what else..." ([8], p. 160). Through spinning out of his head alternate games, or the matrix for them, plainly Wittgenstein cannot point to commensurate life forms within which these games achieve significance, acquire a "grammar" in his sense. It is as if he would need to invent a new species or at least a new community, "spin other worlds" as don Juan would say.[*11] This is the significance of Wittgenstein's remark about not understanding the "speaking" lion.

[*11] "...your friend Wittgenstein tied the noose too tight around his neck so he can't go anywhere," said don Juan to Castaneda, upon hearing some of Wittgenstein's philosophy read to him ([4], p. 95).

Нехай і незбіжне, це все ж, імовірно, є ближчим до того, що має на увазі Вітґенштайн, говорячи про ілюзії, породжувані нашим використанням слів за відсутності будь-якої мовної гри, яка забезпечує їхнє зрозуміле використання. Оскільки ми не можемо вказати на жодну відповідну форму життя, вираз «я відчуваю візуальний образ у двох дюймах позаду мого перенісся» "...поєднує добре відомі слова, але поєднує їх так, що ми цього все ж не розуміємо. Граматика [таких фраз] ще має бути пояснена нам" ([33], с. 10). Поки цього не буде зроблено, поки ми не зможемо вказати на спільноту істот, котрі разом беруть участь у формі життя, в якій загніздений цей вираз, ми не маємо жодної правомочності для його розуміння. Але коли ми розглядаємо уявлені мовні ігри Вітґенштайна, винайдені ним «фіктивні природничі історії» ([31], II, с. 230), ми зазначаємо, що саме тому, що вони є уявленими, не задуманими як антропологічні знахідки, він не може вказати на жодну відповідну форму життя, в якій вони вкорінені.

Оскільки під «граматикою» Вітґенштайн розуміє "«можливості» явищ", живий контекст, у межах якого організми змістовно взаємодіють («форма життя»), Кевелл може ототожнювати її з «коловоротом організму»: це включає «спільні напрямки інтересу й відчування, способи реагування, почуття гумору, значущості та самореалізації, того, що є абсурдним, того, що є подібним до чогось іншого...» ([8], с. 160). Витягнувши зі своєї голови альтернативні ігри або матрицю для них, Вітґенштайн очевидно не може вказати на співмірні форми життя, в яких ці ігри досягають значення, набувають «граматики» в його розумінні. Це ніби йому було б потрібно винайти новий вид або, принаймні, нову спільноту, «звити інші світи», як сказав би дон Хуан.[*11] У цьому полягає значення ремарки Вітґенштайна про нерозуміння лева, що «говорить».

[*11] "...Твій друг Вітґенштайн занадто щільно затягнув петлю навколо своєї шиї, тож він не може нікуди піти", — сказав дон Хуан Кастанеді після того, як почув прочитані йому фрагменти Вітґенштайнової філософії ([4], с. 95).

But imagine, as a working anthropologist, that Wittgenstein were to come upon a singular form of life: a genuinely novel "whirl of organism," apparently with a different sense of what is outrageous, one in which many activities resemble ours, some do not, many uses of speech seem compatible, others do not—one in which "I became a crow, flying in beautiful skies with other beautiful crows" ([3], p. 131), is regarded as perfectly straightforward. Is this possibly a case where the expression's "grammar," unlike that of the isolated expression about the visual image, can be explained to us? Through apprenticing, might even the stranger, here the anthropologist, come to *understand* the people, "find his feet with them"? Because of some vagueness in the notion of a form of life we need to avoid the temptation of a facile reply: if the stranger could find his feet with them, it was not a suitably enigmatic country; if he could not, it may well have been.

This is where the phrase 'certain very general facts of nature' shows itself, at least for present purposes, as unhelpfully general. Does don Juan believe certain general facts of nature to be different from what we, members of the Western intellectual tradition, "are used to"? How encompassing is the use of 'we' and through whose tradition are these general facts to be filtered?[*12] In three books to date ([3], [5], [6]), the anthropologist Carlos Castaneda purports to have given a description not just of an alternative language game, as in the examples from the *Investigations* (see [31], I, pp. 2, 48, 122; II, p. 230), but of an alternative life form, assuming the concept to have a discernible application. Don Juan and don Genaro do provide modes of behavior (a form of life?) accompanying their otherwise seemingly outrageous employment of words. Or so Castaneda reports. Furthermore, as a result of actually having undergone a variant *askesis*, one with different *a priori* data of apperception, the author claims to have acquired the ability to slip back and forth from one life form to the other, to "slip between the descriptions." Thus he speaks sensibly of,

Але уявіть собі, як працюючий антрополог, що Вітґенштайн мав би зіткнутися з особливою формою життя: справді новим «коловоротом організму», з очевидно іншим відчуттям того, що є абсурдним, формою життя, в якої багато видів діяльності схожі на наші, деякі не схожі, багато вживань мови видаються сумісними, інші не видаються, — формою життя, в якої фраза "я став вороною, вороною, що летить в прекрасному небі з іншими прекрасними воронами" ([3], с. 131), вважається абсолютно однозначною. Чи може це бути випадком, де «граматика» виразу, на відміну від ізольованого виразу про візуальний образ, може бути пояснена нам? Можливо, шляхом навчання навіть чужинець, тут антрополог, прийде до того, що *розумітиме* цих людей, «навчиться ходити разом із ними»? Через деяку неясність у понятті форми життя нам потрібно уникати спокуси легкої відповіді: якщо чужинець зміг навчитися ходити з ними, то не була належною мірою загадкова країна; якщо ж не зміг, вона цілком могла бути такою.

Саме тут фраза «певні дуже загальні факти природи» виявляється, принаймні для даних цілей, непожиточно загальною. Чи вважає дон Хуан певні загальні факти природи відмінними від тих, до яких ми, члени західної інтелектуальної традиції, «є призвичаєні»? Наскільки всеохоплюючим є використання слова «ми» і через чию традицію слід фільтрувати ці загальні факти?[*12] Антрополог Карлос Кастанеда претендує на те, що в трьох наявних на сьогодні книжках ([3], [5], [6]) він надає опис не просто альтернативної мовної гри, як у прикладах із «Досліджень» (див. [31], I, с. 2, 48, 122; II, с. 230), а альтернативної форми життя, якщо припустити застосовність цього концепту до царини чуттєвого сприйняття. Дон Хуан і дон Хенаро справді надають способи поведінки (форми життя?), що супроводжують їхнє (в іншому разі, здавалося б, абсурдне) використання слів. Або так повідомляє Кастанеда. Ба більше, в результаті того, що автор фактично зазнав певного варіанту *аскези* (з різними *апріорними* даними апперцепції), він стверджує, що набув здатності ковзати взад і вперед від одної форми життя до іншої, «ковзати між описами». Таким чином, він розумно говорить (і, схоже,

seems to provide a grammar for, "not-doing," acquiring "allies," developing a "ring of power," a "gait of power," and other life-form activities.

*12 Consider the interesting case of the recently documented Ik society of Uganda. Anthropologist Colin M. Turnbull, in [27], summarizes his findings in this way: "Those values we cherish so highly may indeed be basic to human society but not to humanity...."

From a reading of the books it is therefore at least arguable that the author's protagonist, don Juan, is replying "like a rational person and yet not... playing our game," that he is exhibiting "a hitherto unknown kind of insanity." Yet the examples in the *Investigations* do not appear to offer any precedent for such insanity. Unlike the "visual image" illustration, a grammar *is*, in this case, being pointed towards; and, unlike the illustration of a different form of calculating, fundamental logical laws do *not* seem to be contravened, just certain "very general facts of nature." The lion can speak, and—through undergoing the appropriate apprenticeship—we can come to understand him! This is the author's claim.

Of course the reader (you and I) are entitled to our counterclaim. But the interesting question is whether grounds for the counterclaim are of a descriptive-metaphysical or transcendental sort (as the *Investigations* suggests) or of an empirical sort, or, better, of a sort calling for rational discernment, like "Is there a life after death?" Can we, on *a priori* grounds, deny the possibility that don Juan does what he says he does or, what comes to the same, ascribe epithets like 'subjective', 'figurative', 'hallucinatory' to his presumed experiences? Can we (or should we), in short, deny that he is playing another game *and* is a member of our species? Given the "natural history of man" and prevailing "very general facts of nature," how do we locate the map tracing all possible human forms of life? Does don Juan really fly?

надає граматику для цього) про «нероблення», здобування «союзників», розвивання «кільця сили», «ходу сили» й інші види діяльності, характерні для цієї форми життя.

*12 Розгляньмо цікавий випадок нещодавно задокументованої спільноти *ік* в Уганді. Антрополог Колін М. Тернбулл [27] узагальнює свої знахідки таким чином: "Ті цінності, якими ми так сильно дорожимо, насправді можуть бути базовими для людського суспільства, але не для людської природи..."

Тож із читання цих книжок, принаймні, є спірним, що головний авторів протагоніст, дон Хуан, відповідає «як раціональна людина, але не... грає при цьому в нашу гру», що він демонструє «досі невідомий вид божевілля». Утім, приклади в «Дослідженнях», як видається, не пропонують жодного прецеденту для такого безумства. На відміну від ілюстрації «візуального образу», в цьому випадку *є* вказівка на граматику; і, на відміну від ілюстрації іншої форми обчислення, *не* видається, щоб були порушені фундаментальні логічні закони, а лише певні «дуже загальні факти природи.» Лев може говорити, і — пройшовши відповідне навчання — ми можемо прийти до того, щоб розуміти його! Такою є претензія автора.

Звісно, читач (я і ви) маємо право на нашу контрпретензію. Але цікаве питання полягає в тому, чи підстави для цієї контрпретензії є описово-метафізичного або ж трансцендентального роду (як пропонують «Дослідження»), чи вони мають емпіричний характер або, ще краще, такий, що спонукає до раціональної проникливості, наприклад, "Чи є життя після смерті?" Чи можемо ми, на *апріорних* підставах, заперечувати можливість того, що дон Хуан робить те, що він каже, що робить, або (що зрештою є те саме) позначати його презюмовані досвіди такими епітетами як «суб'єктивний», «фігуральний», «галюцинаторний»? Чи можемо ми (або чи слід нам), коротко кажучи, заперечувати, що він грає в іншу гру *та* є членом нашого виду? Беручи до уваги «природничу історію людини» і превалюючі «дуже загальні факти природи», як нам знайти карту, на якій накреслені всі можливі людські форми життя? Чи літає дон Хуан насправді?

5. The indeterminacy of metaphysics. The question nevertheless persists whether we would know what we were talking about in giving an answer. Recently the question has surfaced (especially in Quine's works—see References) as the principle of indeterminacy of translation; a principle which seems to imply that relative to the totality of speech dispositions no *one* univocal answer can be given. Consider first whether the translator (anthropologist) could meaningfully answer in the affirmative. Surely in one important respect he could not. Since the discipline of anthropology shares the general world description on which the natural sciences rest, partakes of their interpretation of the "very general facts of nature," its methodological prescripts help predetermine the answer. That is, concepts available to describe the experiences don Juan lays claim to, experiences violating certain of these culturally accepted general facts, can only render those experiences categorically unreal; these concepts include "delusive mechanism," "dissociation," "loss of ego structure," "abnormal perception of body image," and the like.

Nor is the situation altered if the anthropologist takes the appropriate drugs, that is, undergoes the required apprenticeship, and himself "flies." As anthropologist, how does he report back that now he (as well as don Juan) flies? Is what he reports an interesting fact or a bad translation: a bad translation of what don Juan says and a bad interpretation of what he (the anthropologist) experiences? By thus slipping back and forth "between the descriptions," doesn't his interior dialogue now simply mirror his former exterior dialogue:

> Carlos tried to elicit from don Juan a description of what he, Carlos, looked like to don Juan when he, Carlos, was to himself a crow, flying in beautiful skies with other beautiful crows.
>
> Don Juan insisted he *had* been a crow.
>
> Carlos asked, though, about his *body*: it had not changed had it?; surely it was the same body as it ordinarily was?

5. Невизначеність метафізики. Хай там як, і далі продовжує існувати питання, чи знаємо ми, про що говоримо, даючи якусь відповідь. Нещодавно це питання постало (особливо в роботах Квайна — див. Перелік цитованої літератури) як принцип невизначеності перекладу; принцип, котрий, як видається, непрямо передбачає, що відносно всієї сукупності мовних диспозицій не може бути дана *жодна* однозначна відповідь. Розгляньмо спочатку, чи перекладач (антрополог) міг би дати змістовну ствердну відповідь. Звісно, в одному важливому відношенні він не міг би цього зробити. Оскільки дисципліна антропології поділяє загальний опис світу, на який спираються природничі науки, і бере участь в їхній інтерпретації «дуже загальних фактів природи», її методологічні приписи допомагають наперед визначити відповідь. Тобто концепти, наявні для описування досвідів, на які претендує дон Хуан, — досвідів, що порушують деякі з цих загальновизнаних у культурному відношенні фактів, — можуть лише зробити ці досвіди категоріально нереальними; ці концепти включають «делюзивний механізм», «дисоціацію», «втрату структури еґо», «анормальне сприйняття образу тіла» тощо.

Ситуація так само не змінюється, якщо антрополог приймає відповідні наркотики, тобто проходить необхідне навчання, і сам «літає». Як він повідомляє нам (як антрополог), що зараз він (і так само дон Хуан) літає? Чи є те, що він повідомляє, цікавим фактом або ж поганим перекладом: поганим перекладом того, що говорить дон Хуан, і поганою інтерпретацією того, що він (антрополог) досвідчує?, Ковзаючи таким чином взад і вперед «між цими описами», чи його внутрішній діалог зараз не віддзеркалює просто його колишній зовнішній діалог:

> Карлос намагався домогтися від дона Хуана опису того, як він, Карлос, виглядав для дона Хуана, коли він, Карлос, був для самого себе вороною, що літає в прекрасному небі з іншими прекрасними воронами.
>
> Дон Хуан наполягав, що він *був* вороною.
>
> Карлос, однак, запитав про своє *тіло*: воно ж тоді не змінилося, чи не так?; безперечно воно було тим самим тілом, що й зазвичай?

Don Juan said of course it was not the same body at all.

Carlos countered that surely only his *mind* had been a crow; surely his *body* had not flown?

Of course your body flew, was don Juan's retort, that's what the devil's weed is *for*.

So Carlos asked whether, if friends of his had been there to see him, they would have seen him as a crow.

That, don Juan answered, depended on his friends. If they understood about the *devil's weed* they would certainly have done so.

Finally, Carlos asked don Juan what would happen, say, if he tied himself to a large rock by a heavy chain before flying?

Don Juan looked at him incredulously and replied that he would certainly have to fly holding the rock with its heavy chain. (Adapted from [3], pp. 131–132)

Here is one interesting sense in which the differing translations (or interpretations) of what really happened are "indeterminate in principle relative to the totality of speech dispositions" ([19], p. 221). We need only project judiciously our "analytical hypothesis," whose ultimate justification is just that the implied observation sentences match up.[*13] Thus Carlos can hypothesize that don Juan was drugged and what he (Carlos) saw was what really took place; the rest don Juan imagined (thought he saw). Don Juan, to the contrary, can hypothesize that because Carlos was himself drugged (by his tradition), what he (don Juan) saw was what really took place. The rest Carlos failed to see; having eyes he saw not. Systematically different analytical hypotheses determine that each shares different *a priori* data of apperception, different levels of consciousness in whose context observation sentences are reported, as the Figure 3 scenarist might put it.

[*13] Development of the concept of analytical hypotheses (roughly matching the concept of M in Figure 2) and observation sentences is found in ([I9], chapter 2; see also [20], pp. 85–89).

Дон Хуан відказав, що, звісно, це зовсім не було те саме тіло.

Карлос заперечив, що, напевне, лише його *розум* був вороною; його ж *тіло*, безсумнівно, не літало?

Звісно, твоє тіло літало, була Донхуанова відповідь, саме для *цього* й призначена трава диявола.

Тож Карлос запитав, якби його друзі були там, щоб бачити його, чи побачили б вони його як ворону.

Це, відповів дон Хуан, залежало б від його друзів. Якби вони розумілися на *траві диявола*, то напевне зробили б це.

Нарешті Карлос запитав дона Хуана, що сталося б, якби він, скажімо, прив'язав себе важким ланцюгом до великого каменя перед тим, як полетіти?

Дон Хуан недовірливо подивився на нього й відповів, що тоді йому, безперечно, довелося б літати, несучи камінь на його важкому ланцюзі. (Адаптовано з [3], с. 131–132)

Тут є один цікавий сенс, в якому різні переклади (або інтерпретації) того, що насправді сталося, є «невизначені в принципі відносно всієї сукупності мовних диспозицій» ([19], с. 221). Нам потрібно лише зважено спроеціювати нашу «аналітичну гіпотезу», остаточним підтвердженням якої є просто те, що імпліковані речення спостереження узгоджуються між собою[*13]. Відповідно до цього, Карлос може робити припущення, що дон Хуан перебував під дією наркотиків і те, що він (Карлос) бачив, було тим, що дійсно мало місце; решту дон Хуан уявляв (думав, що бачить це). Дон Хуан, навпаки, може припускати, що оскільки Карлос сам перебував під дією наркотиків (за його традицією), те, що він (дон Хуан) бачив, було тим, що дійсно мало місце. Решту Карлос не зумів побачити; маючи очі, він не бачив. Систематично різні аналітичні гіпотези визначають, що кожна з них поділяє різні *апріорні* дані апперцепції, різні рівні свідомості, в контексті яких повідомляються речення спостереження, як міг би це виразити сценарист Рисунку 3.

[*13] Розвиток концепту аналітичних гіпотез (приблизно відповідає концепту М на Рисунку 2) та речень спостереження можна знайти в ([I9], глава 2; див. також [20], с. 85–89).

Compare scientist and nonscientist observing the same results from a linear accelerator (or inclined plane) experiment. One has taken the devil's weed (undergone the appropriate *askesis*), the other has not. Or compare the believer and nonbeliever witnessing the results of the fire-walking experiment. Just as the scientist can offer an interesting explanation of the experimental results—one precluded to the nonscientist—on the basis both of his analytical hypotheses (unspoken) and his scientific hypotheses, so the believer—and not the nonbeliever, whether scientist or not—can offer an interesting explanation of the results of the fire-walk experiment, viz. belief, on the basis of his different analytical hypotheses. Given the indeterminacy principle, all that we can therefore conclude is that either don Juan does or does not really fly, not a very helpful conclusion.

When we say that Neil Armstrong really did fly through space and don Juan did not, in effect we are saying that there is much to be gained in the way of efficient and interesting human intercourse in doing so, and little, if any, loss in not doing so. Other items we take as factual readily fall into place. The aggregate picture has predictive, explanatory and descriptive power, plus expressive economy. This is at any rate the basis for Quine's anti-Cartesian materialism. The reason for accepting the primacy of the scientific idiom is not that the factual data, all possible observation sentences, are not conceivably compatible with an alternative idiom. Rather it is that when only the claims of natural science are considered (for Quine, behavioristic psychology is the physics of people) they form the kind of coherent whole that is capable of accounting for what needs accounting for. The austere idiom of natural science certainly accounts, and indirectly is responsible, for Colonel Armstrong's 1969 walk on the moon; just as certainly it does not account for the Hindu, Mohotty's 1966 walk in Ceylon on

Порівняймо науковця та не-науковця, що спостерігають однакові результати експерименту з лінійним прискорювачем (або похилою площиною). Один прийняв траву диявола (зазнав відповідної *аскези*), інший — ні. Або порівняймо віруючого та невіруючого, які є свідками результатів експерименту з ходіння по вогню. Подібно до того, як вчений може запропонувати цікаве пояснення експериментальних результатів — неможливе для не-науковця — на основі водночас своїх аналітичних гіпотез (невисловлених) і своїх наукових гіпотез, так і віруючий — але не невіруючий, будь то науковець чи не-науковець — може запропонувати цікаве пояснення результатів експерименту ходіння по вогню, а саме віру, на основі своїх зовсім інших аналітичних гіпотез. Виходячи з принципу невизначеності, усе, що ми таким чином можемо виснувати, це що дон Хуан або насправді літає, або насправді не літає, не дуже помічний висновок.

Коли ми говоримо, що Ніл Армстронґ дійсно літав у космосі, а дон Хуан — ні, насправді ми кажемо, що можна здобути багато чого корисного в плані продуктивного й цікавого людського спілкування, роблячи те, що зробив Армстронґ, і мало (якщо взагалі щось) втратити, не роблячи того, що робить дон Хуан. Інші моменти, які ми приймаємо як фактичні, легко стають на свої місця. Сукупна картина має прогностичну, пояснювальну й описову силу плюс експресивну економність. Це є в будь-якому разі основою для Квайнового антикартезіанського матеріалізму. Причина прийняття верховенства наукової ідіоми полягає не в тому, що фактичні дані, всі можливі речення спостереження, потенційно не є сумісні з альтернативною ідіомою. Причиною скоріше є те, що, коли розглядаються лише твердження природничих наук (для Квайна бігейвіористська психологія є фізикою людей), вони утворюють свого роду зв'язне ціле, здатне пояснити те, що потребує пояснення. Строга ідіома природничих наук, безперечно, пояснює і непрямо відповідає за прогулянку полковника Армстронґа по Місяцю в 1969 році; так само, як вона, безперечно, не пояснює прогулянки індуса Моґотті у Цейлоні в 1966 році по

fiery coals registering 1328° Fahrenheit [14]. We return to our earlier dilemma: buried in the notion of what needs accounting for is a primacy thesis.

As regards the matter of whether don Juan flies, the indeterminacy principle allows us to remain neutral. Given sufficient ingenuity in projecting analytical hypotheses, and because "our statements about the external world face the tribunal of sense experience not individually but only as a corporate body," ([21], p. 47), evidentially we are permitted to say either that don Juan does and Neil Armstrong doesn't fly; or vice versa; or both do; or neither do.

> "The point about indeterminacy of translation is that it withstands even all this truth, the whole truth about nature. This is what I mean by saying that, when indeterminacy of translation applies, there is no question of right choice; there is no fact of the matter even to *within* the acknowledged under-determination of a theory of nature." ([22], p. 275)

Though all possible observations be fixed, says Quine elsewhere, theory can still vary. "Physical theories can be at odds with each other and yet compatible with all possible data even in the broadest sense. In a word, they can be logically incompatible and empirically equivalent."[*14] Such is the megapower of analytical hypotheses.

[*14] "For my own part, I think the empirical slack in physics extends to ordinary traits of ordinary bodies and hence that the indeterminacy of translation likewise affects that level of discourse" ([23], p. 181).

By implication, the notion of physical in "physical theory" is restrictive as to the sorts of claims which can properly be called physically theoretic, but, as we have seen, this is implicit to Quine's scientific realism whereupon only claims of natural science are to form our world picture, not to the indeterminacy principle. It is with epistemological immunity that the Figure 3 scenarist can therefore

розпечених жаринах з температурою 1328° за Фаренгейтом [14]. Ми повертаємось до нашої попередньої дилеми: заховане в ідеї того, що потребує пояснення, є тезою верховенства.

Що стосується питання, чи літає дон Хуан, принцип невизначеності дозволяє нам залишатися нейтральними. Враховуючи достатню винахідливість у висуванні аналітичних гіпотез, і оскільки "наші твердження про зовнішній світ стикаються із судом чуттєвого досвіду не індивідуально, а лише як колективний корпус" ([21], с. 47), очевидно, нам дозволено казати або що дон Хуан літає, а Ніл Армстронґ — ні; або навпаки; або що вони обоє літають; або що не літає жоден із них.

> "Суть питання про невизначеність перекладу полягає в тому, що вона витримує навіть усю цю істину, всю істину про природу. Ось що я маю на увазі, кажучи, що, коли застосовується невизначеність перекладу, не може бути й мови про правильний вибір; немає ніякої суті справи навіть *у межах* прийнятої недостатньої визначеності теорії природи". ([22], с. 275)

Хоча всі можливі спостереження є фіксованими, говорить Квайн в іншому місці, теорія все ще може варіюватися. "Фізичні теорії можуть суперечити одна одній і все ж бути сумісними з усіма можливими даними навіть у найширшому сенсі. Одним словом, вони можуть бути логічно несумісними й емпірично еквівалентними".[*14] Такою є мегасила аналітичних гіпотез.

[*14] "Зі свого боку, я думаю, що емпірична слабкість у фізиці поширюється на звичайні риси звичайних тіл, а отже, невизначеність перекладу подібним чином впливає на цей рівень дискурсу" ([23], с. 181).

Імпліцитно, поняття фізичного у «фізичній теорії» є обмежувальним щодо видів тверджень, які можна належним чином назвати фізично теоретичними, але, як ми вже бачили, це є імпліцитним для наукового реалізму Квайна, внаслідок чого лише твердження природничих наук мають формувати нашу картину світу, але не для принципу невизначеності. Отже, саме з епістемологічним імунітетом сценарист Рисунку 3

conclude that the argument for the empirical indeterminateness pertaining to logically incompatible and empirically equivalent physical theories A and B likewise applies to world pictures M′ and M″, saving only the differential sense of "empirical" in the two scenarios. Something went wrong with our standard of reality, observes Quine:

> "Having noted that man has no evidence for the existence of bodies beyond the fact that their assumption helps him organize experience, we should have done well, instead of disclaiming evidence for the existence of bodies, to conclude: such, then, at bottom, is what evidence is, both for ordinary bodies and for molecules" ([24], p. 238).

And for "allies," "rings of power," "not-doing"? The two scenarists need differ only on the spectrum of experience or factual truth they take to be problematic and on the aggregate organizational success the "objective-tending" scientific method has to date purchased. What they need not differ over is the importance of a "normative conception of factual truth" (in Hoy's phrase), nor, for that matter, on the "degree of continuity in the progress of science" (Hoy).

Nor is it the case that assimilating variant idioms to that of science enables us to withstand dilution of "our concept of factual truth" ([15], p. 297). If anything, the "strangelovian" overtones of such a recommendation should incline us to investigate alternatives. As to the question furnishing the title for this paper, the basis for an answer is at hand. Though unexciting, it places the question in perspective, allows the respondent to wear his metaphysics on his sleeve, publicly to choose his own opiate. For the one scenarist, don Juan surely does not fly; for the other, he may indeed. And neither scenario reflects any higher standards of "what is to count as cognitive," only different standards.

може зробити висновок, що аргумент на користь емпіричної невизначеності, яка стосується логічно несумісних й емпірично еквівалентних фізичних теорій A і B, подібним чином застосовується до картин світу M′ і M″, за винятком лише диференціального розуміння терміну «емпіричний» у цих двох сценаріях. Щось пішло не так із нашим стандартом реальності, зауважує Квайн:

> "Відзначивши, що людина не має доказів існування тіл, якщо не рахувати того факту, що їх припущення допомагає їй організувати свій досвід, ми, певне, добре вчинили б, якби замість заперечення доказів існування тіл зробили такий висновок: саме це, тоді, по суті, і є доказом, як для звичайних тіл, так і для молекул" ([24], с. 238).

А як щодо «союзників», «кільця сили», «неробления»? Цим двом сценаристам потрібно відрізнятися лише щодо спектру досвіду чи фактичної істини, яку вони вважають проблематичною, і щодо сукупного організаційного успіху, набутого на цей час «прагнучим до об'єктивності» науковим методом. Щодо чого їм немає потреби відрізнятися, — то це важливість «нормативної концепції фактичної істини» (за висловом Гоя) і, так само, «ступінь континуїтету в прогресі науки» (Гой).

Також це зовсім не означає, що асимілювання варіантних ідіом в ідіому науки дає нам змогу успішно протистояти розмиванню «нашої концепції фактичної істини» ([15], с. 297). У будь-якому разі, «стренджлавіанське» забарвлення такої рекомендації мало б схилити нас до вивчення альтернатив. Що стосується питання, яке дає заголовок цій статті, основа для відповіді в нас під руками. Хоча й не захоплююча, вона поміщає це питання в перспективу, дозволяє респондентові носити свою метафізику в себе на рукаві, публічно обирати свій власний опіат. Для одного з наших двох сценаристів дон Хуан безсумнівно не літає; для іншого він, можливо, справді робить це. Й обидва ці сценарії не відображають жодних вищих стандартів «того, що слід вважати когнітивним», а лише різні стандарти.

REFERENCES

[1] Avorn, J. “Beyond Dying.” *Harper’s Magazine* March, 1973.

[2] Bach, R. *Johnathan Livingstone Seagull*. New York: Macmillan, 1970.

[3] Castaneda, C. *The Teachings of Don Juan*. New York: Ballantine Books, 1969.

[4] Castaneda, C. “Sorcerer’s Apprentice.” *Psychology Today* December, 1972.

[5] Castaneda, C. *Journey to Ixtlan*. New York: Simon & Schuster, 1972.

[6] Castaneda, C. *A Separate Reality*. New York: Simon & Schuster, 1971.

[7] Castaneda, C. “Don Juan and the Sorcerer’s Apprentice.” *Time* March, 1973.

[8] Cavell, S. “The Availability of Wittgenstein’s Later Philosophy.” In *Wittgenstein: The Philosophical Investigations*. Edited by G. Pitcher. New York: Doubleday, 1966.

[9] Evans-Wentz, W. Y. (ed.). *The Tibetan Book of the Great Liberation*. Oxford: Oxford University Press, 1969.

[10] Feinberg, L. “Firewalking in Ceylon.” *Atlantic Monthly* May, 1959.

[11] Foss, L. “Art as Cognitive: Beyond Scientific Realism.” *Philosophy of Science* 38 (1971): 234–250.

[12] Goodman, N. *Languages of Art*. New York: Bobbs-Merrill, 1968.

[13] Goodman, N. “Some Notes on *Languages of Art*.” *Journal of Philosophy* 67 (1970).

[14] Grosvernor, D. and Grosvernor, G. “Ceylon.” *The National Geographic Magazine* April, 1966.

[15] Hoy. R. “Cognitive Aspects of Art and Science.” *Philosophy of Science* 40 (1973): 294–297.

[16] Jarvie, I. C. and Aggasi, J. “The Problem of the Rationality of Magic.” In *Rationality*. Edited by B. Wilson. New York: Harper & Row, 1970.

[17] Nagel, T. “Wittgenstein: The Only Genius of the Century.” *The Village Voice* February, 1971.

[18] Pearce, J. C. *The Crack in the Cosmic Egg*. New York: Simon & Schuster, 1971.

[19] Quine, W. V. *Word and Object*. Cambridge, Massachusetts. M.I.T. Press, 1960.

[20] Quine, W. V. *Ontological Relativity and Other Essays*. New York: Columbia University Press, 1969.

СПИСОК ЦИТОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

[1] Аворн, Дж. Поза смертю. *Журнал «Гарперс»*, березень, 1973.

[2] Бах, Р. Чайка Джонатан Лівінгстон. Нью-Йорк: Макміллан, 1970.

[3] Кастанеда, К. Вчення дона Хуана. Нью-Йорк: Баллантайн Букс, 1969.

[4] Кастанеда, К. Учень мольфара, *Сайколоджі тудей*, грудень, 1972.

[5] Кастанеда, К. Подорож до Ікстлану. Нью-Йорк: Саймон енд Шустер, 1972.

[6] Кастанеда, К. Окрема реальність. Нью-Йорк: Саймон енд Шустер, 1971.

[7] Кастанеда, К. Дон Хуан і учень мольфара. *Тайм*, березень, 1973.

[8] Кевелл, С. Наявність пізнішої філософії Вітґенштайна. // *Вітґенштайн: Філософські дослідження*. Під редакцією Г. Пітчера. Нью-Йорк: Даблдей, 1966.

[9] Еванс-Венц, В. Й. (ред.). Тибетська книга Великого визволення. Оксфорд: видавництво Оксфордського університету, 1969.

[10] Файнберґ, Л. Ходіння по вогню в Цейлоні. *Атлантик манслі*, травень, 1959.

[11] Фосс, Л. Мистецтво як когнітивне: поза науковим реалізмом. *Філософія науки*, 38 (1971): С. 234–250.

[12] Ґудмен, Н. Мови мистецтва. Нью-Йорк: Боббс-Меррілл, 1968.

[13] Ґудмен, Н. Деякі зауваження щодо «мов мистецтва». *Філософський журнал*, 67 (1970).

[14] Гросвернор, Д. і Гросвернор, Г. Цейлон. *Журнал «Нешнл джіогрефік»*, квітень, 1966.

[15] Гой Р. Когнітивні аспекти мистецтва та науки. *Філософія науки*, 40 (1973): С. 294–297.

[16] Джарві, І. Ч. та Агассі, Дж. Проблема раціональності магії. // *Раціональність*. Під редакцією Б. Вілсона. Нью-Йорк: Гарпер енд Роу, 1970.

[17] Нейґл, Т. Вітґенштайн: єдиний геній століття. *Сільський голос*, лютий, 1971.

[18] Пірс, Дж. Ч. Тріщина в космічному яйці. Нью-Йорк: Саймон енд Шустер, 1971.

[19] Квайн, В. В. Слово та об’єкт. Кембридж, Массачусетс. М.І.Т. Пресс, 1960.

[20] Квайн, В. В. Онтологічна відносність та інші нариси. Нью-Йорк: вид-во Колумбійського університету, 1969.

[21] Quine, W. V. "Two Dogmas of Empiricism." In *From a Logical Point of View*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1953.

[22] Quine, W. V. "Replies." *Synthese* 19 (1968).

[23] Quine, W. V. "On the Reasons for Indeterminacy of Translation." *Journal of Philosophy* 67 (1970).

[24] Quine, W. V. "Posits and Reality." In *The Ways of Paradox*. New York: Random House, 1966.

[25] Stroud, B. "Wittgenstein and Logical Necessity." In *Wittgenstein: The Philosophical Investigations*. Edited by G. Pitcher. New York: Doubleday, 1966.

[26] Suzuki, D. T. *An Introduction to Zen Buddhism*. New York: Grove Press, 1964.

[27] Turnbull, C. M. *The Mountain People*. New York: Simon & Schuster, 1972.

[28] Watts, A. "A Psychedelic Experience: Fact of Fancy?" In *LSD: The Consciousness Expanding Drug*. Edited by D. Solomon. New York: Putnam & Sons, 1964.

[29] Weil, A. *The Natural Mind*. Boston: Houghton Mifflin, 1972.

[30] Wertenbaker, L. *The World of Picasso*. New York: Time, 1957.

[31] Wittgenstein, L. *Philosophical Investigations*. New York: Macmillan, 1953.

[32] Wittgenstein, L. *Remarks on the Foundations of Mathematics*. New York: Barnes & Noble, 1956.

[33] Wittgenstein, *L. The Blue and Brown Books*. New York: Harper & Row, 1958.

[21] Квайн, В. В. Дві догми емпіризму. // *З логічної точки зору*. Кембридж, Массачусетс: видавництво Гарвардського університету, 1953.

[22] Квайн, В. В. Відповіді. *Синтез*, 19 (1968).

[23] Квайн, В. В. Про причини невизначеності перекладу. *Філософський журнал*, 67 (1970).

[24] Квайн, В. В. Постулати і реальність. // *Шляхи парадоксу*. Нью-Йорк: Рендом Гаус, 1966.

[25] Страуд, Б. Вітґенштайн і логічна необхідність. // *Вітґенштайн: Філософські дослідження*. Під редакцією Г. Пітчера. Нью-Йорк: Даблдей, 1966.

[26] Судзукі, Д. Т. Вступ до дзен-буддизму. Нью-Йорк: Ґроув пресс, 1964.

[27] Тернбулл, К. М. Гірський народ. Нью-Йорк: Саймон енд Шустер, 1972.

[28] Вотс, А. Психоделічний досвід: факт уяви? // *ЛСД: наркотик, що розширює свідомість*. За редакцією Д. Соломона. Нью-Йорк: Путнем енд Санс, 1964.

[29] Вайл, А. Природний розум. Бостон: Гоутон Міфф-лін, 1972.

[30] Вертенбейкер, Л. Світ Пікассо. Нью-Йорк: Тайм, 1957.

[31] Вітґенштайн, Л. Філософські дослідження. Нью-Йорк: Макміллан, 1953.

[32] Вітґенштайн, Л. Зауваження про основи математики. Нью-Йорк: Барнз енд Ноубл, 1956.

[33] Вітґенштайн, Л. Сині та коричневі книги. Нью-Йорк: Гарпер енд Роу, 1958.

Richard de Mille

ALLEGORY IS NOT ETHNOBOTANY: Analyzing Castaneda's Letter to R. Gordon Wasson and Carlos's Spanish Fieldnotes (from *The Don Juan Papers: Further Castaneda Controversies*, 1980)

[*Richard de Mille (1922–2009) — American quack researcher and writer. Born in a well-known Hollywood family, in 1950's he played an active role in the Scientology movement as a close mate of Ron Hubbard. Then he became disillusioned with the leader's personality and left the organization. Without any university background and fieldwork experience in anthropology or ethnography, being "not burdened by any scholarship in the field"* (— Hans P. Duerr)*, de Mille "decided to make a career out of attacking Castaneda"* (—Harner)*. In every possible way, he annoyed the UCLA anthropologists' community by demanding to withdraw Castaneda's PhD and persecuted the researchers who supported Castaneda. Despite the evident groundlessness and openly manipulative nature of his criticism, de Mille was hailed by popular press as the principal debunker of "Castaneda-Mystifier." His favorite techniques of tampering "evidences" consist in selective taking words out from other authors' books to identify "plagiarism", taking phrases out of context to support his own figments, and imposing his own opinion in interviews or statements quoted in parts, even if their author generally stated otherwise. He uses the same manipulative techniques when commenting on Castaneda-Wasson correspondence, pushing the reader to the desired conclusion. Mixing together true and fake facts, rumors and gossip, de Mille occasionally reveals to the general public some valuable pieces of information, in particular, photocopies of Castaneda's unique field notes, the very existence of which he had vehemently denied before. Although de Mille's insinuations were refuted by a great deal of serious researchers, they still have a significant influence on perception of Castaneda's works by noncritical (and mainly "armchair") scholars. De Mille's texts included into this edition are illustrative of the general mood and "debunking" approaches shared by most Castaneda defamers.*]

Many people have written letters to Carlos Castaneda, but few have gotten answers. R. Gordon Wasson is one of the few. On 26 August 1968 he sent the following letter: [*the article*

Річард де Мілль

АЛЕГОРІЯ НЕ ЕТНОБОТАНІКА: Аналіз листа Кастанеди Роберту Ґордону Вассону й польових нотаток Карлоса іспанською мовою (з книжки «Статті про дона Хуана: продовження полеміки щодо Кастанеди», 1980 рік)

[*Річард де Мілль (1922–2009 рр.) — американський науковець-шарлатан і письменник. Народився у відомій голлівудській сім'ї. У 1950-х роках відігравав активну роль у русі саєнтології як наближена особа Рона Габбарда, але згодом розчарувався в особистості лідера й покинув організацію. Без жодних фахових знань і досвіду польової роботи в галузі антропології чи етнографії, "не обтяжений освіченістю й науковою діяльністю в цій царині"* (—Ганс Петер Дюрр)*, де Мілль "вирішив зробити кар'єру шляхом нападок на Кастанеду"* (—Гарнер)*. Він усіляко надокучав спільноті антропологів УКЛА, вимагаючи відкликати Кастанедів докторський ступінь і переслідував учених, які підтримували Кастанеду. Не зважаючи на неспроможність і відверто маніпулятивний характер його критики, популярна преса проголосила де Мілля головним викривачем «містифікатора Кастанеди». Його улюблені прийоми підтасовування «доказів», зокрема, такі: складати вибірково слова з книжок для виявлення «плагіату», виривати фразу з контексту для підкріплення своїх домислів, а також нав'язувати власну думку в інтерв'ю чи висловлюваннях, які він цитує частково, навіть якщо їхній автор в цілому стверджував інше. Ті самі маніпулятивні прийоми він використовує, коментуючи листування Кастанеди й Вассона, підштовхуючи читача до необхідного йому висновку. Змішуючи разом справжні й підтасовані факти, чутки і плітки, де Мілль часом відкриває широкому загалу також і деякі цінні відомості, зокрема, фотокопії унікальних польових нотаток Кастанеди, саме існування яких він до того завзято заперечував. Хоча інсинуації де Мілля були спростовані багатьма серйозними дослідниками, вони й досі мають значний вплив на сприйняття Кастанедових праць з боку некритично налаштованих (і переважно «кабінетних») науковців. Уміщені в цьому виданні тексти де Мілля є показовими щодо загального настрою і підходів до «викриття» Кастанеди, які поділяє більшість його огудників.*]

Багато людей писали листи Карлосу Кастанеді, але мало хто з них отримав відповіді. Роберт Ґордон Вассон став одним із тих небагатьох. 26 серпня 1968 року він надіслав йому такого

continues with the text of the letter as presented on pp. 358–360 above].

Those who believe don Juan was born in the rare book room at UCLA while Castaneda was reading the Wassons' 1957 volumes will see some irony in Wasson's introducing himself as a "stranger" and taking the trouble to establish his ethnobotanical qualifications. In 1968 Wasson did not yet appreciate the extent to which his own work had inspired Castaneda. As he would admit three years later, however, he did "smell a hoax." Not only were don Juan's mushrooms unrecognizable, but Castaneda seemed oddly unconcerned about identifying them. Wasson's letter exemplifies the scrupulously respectful tone in which senior scholars query junior scholars they suspect of fraud. In 1968 Wasson was 70 years old and had bested his share of tricksters and pretenders, but in Castaneda he met an opponent worthy of his scholarly and forensic skills.

In replying to Wasson's letter, Castaneda purports to be a scholar and man of science who has published ethnobotanical findings, or at least legitimate observations that could lead to ethnobotanical findings, and is now answering questions put to him by a well known contributor to that field and strictly limited to his published claims. That being so, the substance of his letter inevitably becomes the property of the scientific community and may not be withheld on any plea of property or privacy. It is therefore my duty and privilege, made possible by Wasson's kind cooperation, to convey that substance to you. On the other hand—and this will disappoint many—the literary property constituted by the letter is protected by the copyright law and may not be exploited without the proprietor's permission. On 12 August 1979 I wrote to Castaneda:

листа [*далі в статті йде текст листа, вміщеного на сторінках 358–360 цього тому*].

Ті, хто переконані, що дон Хуан народився в одній із бібліотек Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі, коли Кастанеда читав томи Вассонів 1957 року видання, побачать певну іронію в тому, як у листі Вассон відрекомендовується «незнайомцем» і настільки турбується про докази своєї етноботанічної кваліфікації. У 1968 році сам Вассон іще не оцінив тієї міри, в якій його власні роботи стали джерелом натхнення Кастанеди. Три роки потому він зізнався, що відразу відчув, що «пахне обманом». Річ навіть не в тому, що гриби дона Хуана було неможливо розпізнати, а в тому, що Кастанеда здавався дивною мірою байдужим до їх ідентифікації. Вассонів лист є чудовим прикладом того педантичного поважного тону, яким імениті вчені екзаменують студентів, підозрюючи їх у списуванні й обмані. У 1968 році Вассону було 70 років, і він уже мав великий досвід у викритті шахраїв та ошуканців, проте в особі Кастанеди він зустрів суперника, гідного своєму рівню вченості й досвіду у викриттях.

У своїй відповіді на лист Вассона Кастанеда претендує на образ людини науки, що опублікувала етноботанічні знахідки або, принаймні, такі достовірні спостереження, які можуть стати надійною основою етноботанічних відкриттів[165], і яка зараз відповідає на запитання, поставлені добре відомим знавцем у цій царині, що строго обмежуються опублікованими твердженнями самого Кастанеди. Таким чином, зміст листа Кастанеди неминуче стає надбанням усієї наукової спільноти й на його розголошення не може бути накладена заборона на підставі аргументів, що це становить приватну власність чи таємницю особистого листування. Завдяки люб'язному сприянню Вассона мій обов'язок і велика честь — довести до вас його зміст. З іншого боку — багатьох це розчарує — літературні права на цей лист захищені законом про авторське право, і його не можна використовувати без дозволу власника. 12 серпня 1979 року

[165] У своїй критиці Кастанеди де Мілль вдається до безапеляційних тверджень у царинах, де він є цілковитим профаном, зокрема й щодо питань етноботаніки й шаманізму. З цього приводу відомий німецький антрополог Ганс Петер Дюрр (Hans Peter Duerr) зазначив: "Величезну кількість тривіального й навіть дурного критиканства було вивалено проти Кастанеди з боку авторів, не обтяжених жодною освіченістю й науковою діяльністю в цій царині". Інший видатний антрополог, Майкл Гарнер (Michael Harner), зробив щодо де Мілля подібну заяву: "Дуже шкода, що особи, яким заманулося виступати з критикою книжок Кастанеди, насправді не є фахівцями в царині шаманізму".

"Your fans and my readers would appreciate the opportunity to read the original text of your reply rather than depend on me to tell them what is in it." Few will be surprised to learn that no answer came to that letter. Eventually Castaneda s letter will be published, at which time I hope you will compare it with this chapter and conclude that I have done a good job of separating substance belonging to the community of scholars from form belonging to Castaneda and have rendered the substance fully and faithfully. Until Castaneda relents, or his heirs permit the publication, you'll have to trust me.

Castaneda's letter to Wasson comprises six neatly typewritten pages, every page dated "September 6, 1968." The signature is unmistakably Castaneda's. Nevertheless, in his next book the author will write: "On September 4, 1968, I went to Sonora to visit don Juan... Two days later, on September 6, Lucio, Benigno, and Eligio came over... to go hunting with me." While Carlos hunts jack rabbits in Sonora, Castaneda stalks Wasson from Westwood. A man who really knows how to stalk appears to the deer as a deer, to the coyote as a coyote, to the scholar as a scholar. Castaneda's characteristic treatment of persons he wishes to engage or persuade is to mirror their interests or mimic their manner. His letter to Wasson starts with mimicry: the heading on each page showing the name of the recipient and the date, as Wasson's did; three sections numbered with centered Roman numerals; the same valediction, "Sincerely yours." To avoid repeating phrases like "Castaneda says," I shall give the substance of the letter in a list of numbered assertions written in the third person, commenting on these assertions in brackets, [ ], as I go along. Wasson's questions, repeated by Castaneda, will be repeated here in *italics*. The letter begins:

1. It was a great pleasure to receive Wasson's letter, for Castaneda is "very familiar" with his work and is honored by his attention. Wasson must bear in mind, however, that Castaneda is not an authority; his knowledge is limited strictly to the data he has collected. His fieldwork was never anthropological fieldwork proper but an "inquiry product" of his own interest, which is

я написав Кастанеді: "Ваші шанувальники й мої читачі, напевно, набагато більше оцінять можливість прочитати оригінальний текст Вашої відповіді, ніж мою розповідь про нього". Мало кого здивує, що відповіді на свого листа я не отримав. Проте колись лист Кастанеди буде опубліковано, і мені залишається сподіватися, що, порівнявши його з інформацією в цій статті, ви переконаєтеся, що я непогано попрацював, відокремивши те, що стосується наукової спільноти, від того, що належить самому Кастанеді, і що я передав зміст його листа повністю і без спотворень. Поки Кастанеда не пом'якшиться або його спадкоємці не дозволять опублікувати цей лист, вам доведеться лише довіряти мені.

Лист Кастанеди до Вассона складається із шести щільно заповнених машинописних сторінок, на кожній із яких стояла дата «6 вересня 1968 року». Підпис, поза всякими сумнівами, належить Кастанеді. Проте у своїй наступній книжці автор напише: "4 вересня 1968 року я вирушив до Сонори відвідати дона Хуана... Двома днями пізніше, 6 вересня, прийшли Люсіо, Бенігно та Еліхіо... щоб піти зі мною на полювання". Поки Карлос у Сонорі полює на американських зайців, Кастанеда вистежує Вассона з Вествуду. Людина, яка справді знає, як вистежувати, з'являється перед оленем як олень, перед койотом — як койот, а перед науковцем — як науковець. Характерним способом поведінки Кастанеди з тими людьми, яких він хоче залучити або переконати в чомусь, є віддзеркалювання їхніх інтересів або наслідування їхніх манер. З мімікрії починається і його лист до Вассона — заголовок на кожній сторінці, зазначення імені адресата й дати, як робив Вассон; три розділи пронумеровані римськими цифрами; ті самі заключні слова «Щиро Ваш». Щоб уникнути повторень типу «Кастанеда пише», я подаватиму зміст листа у вигляді списку з пронумерованих тверджень від третьої особи, коментуючи ці твердження у квадратних дужках мірою просування вперед. Запитання Вассона, повторені Кастанедою, будуть виділені курсивом. Початок листа:

1. Кастанеді було надзвичайно приємно отримати Вассонів лист, бо Кастанеда «дуже добре знайомий» із його роботами й має за честь його увагу. Однак Вассон має зважати на те, що Кастанеда не є великим авторитетом; його знання повністю обмежені тими даними, які йому вдалося зібрати. Його нотатки ніколи не були власне антропологічними польовими дослідженнями, а були скоріше «результатом розпитувань», пов'язаних із його власним

"content" and "meaning." He therefore became absorbed in don Juan's "innuendoes" rather than in "specific ethnographic details." Since he was dealing with a "dramatic and serious" system of beliefs, he intentionally blurred such details. It would be "superflous" to try to remedy that vagueness in a single letter without first preparing a better "ethnographic context," but Castaneda will do his best to answer Wasson's questions. [With exquisite humility in the service of the ego, Castaneda pleads limited expertise and informal purposes, thus quickly slipping out of the straitjacket of ethnographic science. His contention that the drama and seriousness of don Juan's beliefs somehow obliged him to blur ethnographic details seems a nonsequitur intended to mystify the reader. By "superflous" he apparently means futile, but he implies that if he wished to he could put don Juan into some clear ethnographic context, an implication he contradicts later in the letter. Here the implication serves to lend an aura of authenticity without producing any evidence of authenticity.]

Q: *Am I right in concluding from your narrative that you never gathered the mushrooms, nor indeed ever saw a whole specimen?*

2. Castaneda has gathered the mushrooms. He has held in his hands "perhaps hundreds" of specimens. He and don Juan went every year to collect them in the mountains "southwest and northwest of Valle Nacional." [Huautla de Jiménez, where Wasson first ate the mushrooms, is in the mountains northwest of Valle Nacional. Castaneda's mirror customarily approximates what the other person expects or hopes to see, without showing it exactly. He reminds Wasson of Huautla without mentioning Huautla.] Castaneda wanted to describe the collecting ritual in *The Teachings*, but since, unlike peyote and Jimson weed, the mushrooms contained don Juan's "ally *(aliado)*," don Juan imposed a rule of "total secrecy about specific processes." [Castaneda smoothly turns the inquiry away from the specimens that interest Wasson toward don Juan's gathering ritual, and then says the ritual may not be described to anyone. He neither says nor here implies that specimens could not have

інтересом, що його становили «зміст» і «значення». Тож він радше був поглинутий «непрямими натяками» дона Хуана, ніж «конкретними етнографічними деталями». Оскільки він мав справу з «вражаючою та серйозною» системою переконань, то навіть навмисно робив такі деталі неясними. Було б «зайвим» намагатися виправити ці невизначеності в одному єдиному листі без попередньої підготовки ширшого «етнографічного контексту», але Кастанеда постарається якнайкраще відповісти на запитання Вассона. [З винятковим смиренням на службі свого его, Кастанеда посилається на обмеженість професійного досвіду та свої неформальні цілі, швидко вислизаючи таким чином із пут етнографічної науки. Його твердження про те, що драматичність і серйозність переконань дона Хуана якимось чином зобов'язують його робити неясними етнографічні деталі, видається нелогічним висновком з метою містифікувати читача. Під «зайвим» він, очевидно, має на увазі «даремний», але далі натякає, що якби мав таке бажання, то міг би помістити дона Хуана в певний чіткий етнографічний контекст — імпліцитне твердження, якому він суперечить далі у своєму листі. Тут цей підтекст призначений створити ауру автентичності без надання жодних доказів автентичності.]

ЗАПИТАННЯ: Чи я зробив правильний висновок із Вашої розповіді, що Ви ніколи не збирали цих грибів і насправді ніколи не бачили жодного цільного зразка?

2. Кастанеда сам збирав ці гриби. Він тримав у руках «напевно, сотні» зразків. Щороку вони з доном Хуаном вирушали збирати гриби «на південний і північний захід від муніципального округу Вальє Насьйональ» [муніципалітет Уаутля де Хіменес, де Вассон уперше їв гриби, розташований у горах на північний захід від Вальє Насьйональ. Дзеркало Кастанеди звично відображає те, що співрозмовник очікує або сподівається побачити, не показуючи цього точно. Він нагадує Вассону про Уаутля, не зазначаючи назви цього муніципалітету.] Кастанеда хотів описати ритуал збирання грибів в «Ученні», але оскільки, на відміну від пейоту й дурману, ці гриби містили «союзника (*aliado*)» дона Хуана, той установив правило «цілковитої секретності щодо конкретних процесів». [Кастанеда м'яко відводить розпитування вбік від зразків, що цікавлять Вассона, до розповіді про ритуал їх збирання доном Хуаном, а відтак говорить, що ритуал не можна нікому описувати. Він і не каже, і не натякає, що зразки не можна звідти принести. Чому він

been brought back. Why doesn't he? If don Juan specifically forbade the taking of specimens, that would foreclose botanical inquiry, but Castaneda is too subtle for that. He brushes the specimens into his hat while we are goggling at the ritual, as any conjuror would.]

Q: *Did you satisfy yourself that you were dealing with* Psilocybe mexicana?

3. No. The identification was tentative and "terribly unsophisticated." [Humility again.] The definite identification in *The Teachings* is—Castaneda fears—an "editorial error." Since he was never fully convinced of the classification, it should have remained tentative all the way through. [Castaneda reluctantly blames the error on some editor at the University Press, but why didn't he catch the error?] Don Juan's mushrooms looked like pictures of *Psilocybe mexicana* Castaneda had seen, and an [unnamed] member of the UCLA Pharmacology Department showed him some specimens that looked the same. Nor did don Juan's mushrooms turn into powder on being handled. [So they were not Mixtecan puffballs but probably *Psilocybe mexicana—in* which case, why not say so later in the book? A sorcerer's tactical display of humility serves his strategy of eventual self-assertion.] Don Juan always picked the mushrooms with his left hand, transferred them to his right, and then put them through the neck of the gourd. [Wait a *minute*! What happened to the rule of "total secrecy" about the gathering ritual? Does it become flexible when one is writing letters? Did don Juan invent it to help in writing this letter?]

Q: *Do you know where your mushrooms grew?*

4. Yes. On trunks of dead trees, but more often on decomposed shrubs.

Q: *What is don Juan's cultural provenience?*

5. Don Juan is a marginal man, whose personality has been formed by many influences outside the Yaqui culture. His first name is actually Juan. Castaneda tried to find a substitute, but no other name seemed to fit the man he knew, [If one tried to think of another name for Peter Pan or Doctor Dolittle, what name would fit?] Don Juan is not a pure Yaqui. His mother was a Yuma Indian. He was born in Arizona, where he

не робить цього? Якби дон Хуан чітко заборонив забирати із собою зразки, це б виключило подальше ботанічне розпитування, однак Кастанеда занадто витончений для цього. Поки ми витріщаємося на ритуал, він спритно ховає гриби в своєму капелюсі, як це зробив би будь-який штукар.]

ЗАПИТАННЯ: Чи пересвідчилися Ви в тому, що мали справу саме з *Psilocybe mexicana*?

3. Ні. Це було лише здогадне й «страшенно непрофесійне» визначення. [Знову скромність.] Точне визначення грибів у «Вченні» — боїться Кастанеда — було «редакційною помилкою». Позаяк він ніколи не був повністю переконаний у правильності своєї класифікації, вона мала залишатися здогадною в усьому тексті книжки. [Кастанеда неохоче покладає провину за помилку на редакторів університетського видавництва, але чому ж тоді він сам не зауважив цієї помилки?] Гриби дона Хуана виглядали схожими на зображення *Psilocybe mexicana*, які бачив Кастанеда, а один [неназваний] член кафедри фармакології Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі показував йому кілька зразків, що мали такий самий вигляд. Також гриби дона Хуана не перетворювалися на порох, після того як їх брали до рук. [Тож це були не містекські дощовики, а, ймовірно, *Psilocybe mexicana* — тоді чому б їх не називати так і надалі в книжці? Мольфарове тактичне виявлення скромності слугує його стратегії кінцевого самоствердження.] Дон Хуан завжди брав гриби лівою рукою, переносив їх у праву, а відтак кидав крізь шийку гарбузяної баклажки. [*Хвилиночку*! А що сталося з правилом «цілковитої секретності» щодо ритуалу збирання? Чи воно стає гнучким, коли пишеш листи? Чи дон Хуан винайшов його, щоб допомогти в написанні цього листа?]

ЗАПИТАННЯ: Чи відомо Вам, де ростуть описані Вами гриби?

4. Так. На стовбурах мертвих дерев, але найчастіше в гнилому чагарнику.

ЗАПИТАННЯ: Яке культурне походження дона Хуана?

5. Дон Хуан — маргінал, чия особистість формувалася під впливом багатьох культур поза культурою я́кі. Його ім'я справді Хуан. Кастанеда намагався знайти якийсь замінник, але, здавалося, жодне інше ім'я не підходило тому чоловікові, якого він знав. [Якби хтось намагався придумати інше ім'я Пітеру Пену чи Лікареві Дулітлу, яке б підійшло?] Дон Хуан не чистокровний я́кі. Його мати була індіанкою з племені юма. Він народився й провів перші 6–7

lived six or seven years before moving to Sonora. Some time after being deported from Sonora by the Mexican government, he went to the Valle Nacional area [of Oaxaca], where he stayed more than thirty years. Castaneda believes he went there with his teacher, "who must have been Mazateco." Castaneda has not been able to find out who the teacher was or where don Juan learned sorcery, but the fact that Castaneda must take don Juan to Oaxaca every year to collect the mushrooms strongly suggests where don Juan learned to use them. At any rate, Castaneda cannot determine don Juan's cultural provenience, "except in a guessing manner" [—which contradicts the earlier hint that in a series of letters Castaneda could "go back" to "re-establish a better ethnographic context"]. The impossibility of determining don Juan's cultural background brings up another mistake Castaneda was unfortunately involved in owing to his "lack of experience in matters of publications." Upon accepting his manuscript for publication, the Editorial Committee of the University of California Press "suggested" the word Yaqui be included in the title in order to "place the book ethnographically." "They had not read the manuscript," but they argued that Castaneda had called don Juan a Yaqui—which, of course, he had—but never meaning don Juan was a product or example of Yaqui culture, as the subtitle *A Yaqui Way of Knowledge* falsely implies.

[Let us pause here for a moment to consider what Castaneda has just told Wasson about academic publishing in the University of California: 1) The Editorial Committee of the University accepts for publication manuscripts it *has not read* and then, by mere "suggestion," 2) imposes misleading titles on these works against the wishes of conscientious authors inexperienced in matters of publications. In contrast, the record shows that Walter Goldschmidt, a member of the Committee, read Castaneda's manuscript, which the Committee accepted on recommendations from him and three non-member consultants. As to the second charge, recalling Spicer's speculation that the University Press "went beyond Castaneda's intention" to add the spurious subtitle, I wrote to the Press quoting what Spicer had said. As-

років життя в Аризоні, перш ніж переїхати до Сонори. Через деякий час після того, як мексиканський уряд депортував його із Сонори, він перебрався до муніципального округу Вальє Насьйональ [у штаті Оахака], де прожив понад 30 років. Кастанеда вважає, що він переїхав туди разом зі своїм учителем, "який, певне, був масатеком". Кастанеді не вдалося дізнатися, ким був його вчитель або де дон Хуан навчався мольфарства, але той факт, що Кастанеда мусить щороку возити дона Хуана в Оахаку для збирання цих грибів, дає змогу з великою впевненістю припустити, де саме дон Хуан навчався їх застосовувати. Так чи інакше, Кастанеда не може визначити культурного походження дона Хуана, «хіба що у здогадний спосіб» [— що суперечить висловленому раніше натяку на те, що в тривалому листуванні Кастанеда міг би «повернутися до витоків» і «наново встановити кращий етнографічний контекст».] Неможливість визначити культурне підґрунтя дона Хуана призводить до ще однієї помилки Кастанеди, якої він, на жаль, припустився через «брак досвіду у видавничих справах». Узявши його рукопис до друку, редакційний комітет видавництва Каліфорнійського університету «запропонував» включити до назви книжки слово «я́кі», щоб «позиціонувати її як етнографічну працю». "Вони не читали рукопису", але наводили аргумент, що Кастанеда називав дона Хуана індіанцем я́кі — і він, звісно, робив це, — проте він ніколи не мав на увазі, що дон Хуан був продуктом чи зразком якійської культури, як це випливає з підзаголовка «Шлях знання індіанців я́кі».

[Зупинімося тут на мить і розгляньмо, що Кастанеда тільки-но повідомив Вассонові про видання наукових праць у Каліфорнійському університеті: 1) редакційний комітет університету приймає до друку рукописи, які його члени «ще не читали», а тоді, простою «пропозицією» 2) нав'язує цим працям заголовки, що вводять в оману, всупереч бажанню сумлінних авторів, недосвідчених у видавничих справах. Натомість записи вказують на те, що Волтер Ґолдшмідт, член редакційного комітету, прочитав Кастанедів рукопис, який комітет прийняв за рекомендаціями самого Ґолдшмідта й трьох сторонніх консультантів. Що стосується другого звинувачення, я пам'ятав міркування Спайсера про те, що «Юніверсіті Прес» "вийшло за межі намірів Кастанеди", додавши сумнівний підзаголовок, і я написав у видавництво, процитувавши слова Спайсера. Заступник редактора Юдо Струтинські відповів:

sociate Editor Udo Strutynski answered: "The title of Castaneda's book and the entire text are the work of the author." Despite my reservations about the trustworthiness of University Press depositions in the case of Castaneda versus the Community of Scholars, I am inclined to accept Strutynski's statement, having been told by an unimpeachable source at Simon and Schuster that Castaneda "has his own rules about almost everything and has never displayed any sign of cooperating on anything short of delivering a manuscript." Indeed, Goldschmidt wanted Castaneda "to cut down on that Structural Analysis," while the Press was reluctant to publish the wearisome parody at all, yet there it is in the book, 54 pages of "pure Garfinkel," published, Strutynski said, "not at our insistence but the author's." Would a writer who could ram that literary cactus ball down the throats of Goldschmidt and the University Press stand meekly by to see his book mistitled—as it undeniably was—unless he approved of the mistitling? I find no way to believe it.]

Castaneda doesn't know [the letter continues] whether the hallucinogenic mushrooms grow in the arid regions of Sonora and Chihuahua, but he doesn't think don Juan has ever looked for them there. Yet don Juan has said that once a man commands the power of the mushrooms, they will grow where he expects to find them. [There are more things in heaven and earth, Mr. Wasson, than are dreamt of in your mycology.] The first time Castaneda saw the mushrooms was in Durango [which is just south of the State of Chihuahua], but there were not enough of them to use. [Castaneda is mirroring Wasson's "hard to find enough for ceremonial use."] Don Juan said that to get useful quantities they would have to go to Oaxaca. In 1964 Castaneda found "one specimen" in the Santa Monica Mountains (near Los Angeles), but "the laboratory at UCLA" [no person being named] carelessly lost it before it could be identified [—showing once again how the virtuous intent of a conscientious but terribly unsophisticated and unassertive investigator can be frustrated by bureaucratic callousness and rampant incompetence in a big university]. It was "strikingly obvious" to Castaneda that the specimen had been one of don Juan's mushrooms. [Can one bear this tragic loss

"Назва книжки Кастанеди й весь її текст є роботою автора". Не зважаючи на мої застереження щодо достовірності тверджень університетського видавництва у справі «Кастанеда проти спільноти науковців», я схиляюся до того, щоб прийняти заяву Юдо Струтинські, тим більше що одне цілковито надійне джерело в «Саймон енд Шустер» повідомило мені, що "Кастанеда має свої власні правила практично щодо всього й ніколи не демонстрував жодних ознак співпраці ні в чому, крім надання рукопису". Насправді, Ґолдшмідт хотів, щоб Кастанеда "скоротив той структурний аналіз", тоді як «Юніверсіті Прес» взагалі неприхильно ставилося до друку цієї нудної пародії, і все ж ось вони в книжці — 54 сторінки «чистої Ґарфінкельщини», надруковані, як сказав Струтинські, «не на нашу вимогу, а за наполяганням автора». Чи став би автор, який спромігся увігнати того літературного кактуса в горлянку Ґолдшмідта й усього «Юніверсіті Прес», спокійно стояти осторонь, дивлячись, як його книжці дають неправильний заголовок — яким він безсумнівно і є, — якщо тільки він сам не запропонував тієї хибної назви? Я просто не в змозі повірити в це.]

Кастанеді невідомо [йдеться далі в листі], чи ці галюциногенні гриби ростуть у посушливих районах Сонори та Чіуауа, але він не думає, що дон Хуан будь-коли шукав їх там. І все ж одного разу дон Хуан сказав, що як тільки чоловік опанує силу грибів, вони ростимуть там, де він очікує їх знайти. [Є багато таких речей на небі й на землі, пане Вассоне, що нікому й не снились у вашій мікології.] Уперше Кастанеда побачив ці гриби в Дуранґо [точно на південь від штату Чіуауа], але там їх було недостатньо для використання. [Кастанеда віддзеркалює слова Вассона: "дуже складно знайти їх в достатній кількості для ритуального використання".] Дон Хуан сказав, що аби назбирати достатню кількість грибів, їм доведеться вирушити до Оахаки. У 1964 році Кастанеда знайшов «один зразок» у горах Санта-Моніки (біля Лос-Анджелеса), проте «лабораторія УКЛА» [не назване ім'я жодної особи] через недбальство втратила його до того, як вони змогли б його ідентифікувати [ще одне свідчення того, як доброчесний намір сумлінного, але жахливо необізнаного й невпевненого дослідника, може бути перекреслений через бюрократичну бездушність і величезну некомпетентність, що панують у великому університеті.] Для Кастанеди було «разюче очевидним», що цей зразок належав до грибів дона Хуана. [Чи можна перенести цю трагічну втрату для науки! — проте

to science! — but sorcerers have other things on their minds:] Don Juan said finding the specimen was an omen of learning, but picking it and giving it to strangers [like Wasson] was a clumsy mistake [—which has the feel but not the form of a prohibition on gathering botanical specimens].

Q: *Have you brought back the powder or the mixture in which the mushroom powder was an ingredient*?

6. No—but Castaneda is sure he could obtain a very small amount, "perhaps a dab of it." If that would be enough for examination under the microscope, he could send it to Wasson before the end of 1968. [Although Carlos smoked the mushroom powder eight times after Castaneda wrote this letter, the promised "dab" never arrived.].

Q: *Will there be a Spanish edition of the book?*

7. Castaneda hopes the University Press will "consider that possibility." The fieldnotes are all in Spanish, and *The Teachings is* "almost an English version of a Spanish manuscript." [Why, then, did Mexican novelist Juan Tovar have to translate *The Teachings* and three of its sequels strictly from the English version, including many hard-to-translate American slang expressions? Why was the "Spanish manuscript" not sent to Tovar to make his task easier and his translation more faithful to don Juan's actual pattern of Spanish speech? An answer will be proposed later in this chapter.]

Q: *Did don Juan say 'hombre de conocimientos' or simply 'un hombre que sabe'?*

8. "Here" Wasson has given Castaneda "the most fascinating piece of information." [What is the new and fascinating piece of information? Wasson's paragraph, mostly questions, contains only one informative assertion: Mazatec Indians call a curandero "one who knows." Castaneda implies that Wasson has now given this information for the first time, in his letter, rather than on pages 251–252 of *Mushrooms*, *Russia*, *and History*. The further implication is that, although Castaneda is "very familiar" with Wasson's work, he has surprisingly never looked into Wasson's (at that time) most famous and de-

мольфари мають у своїх розумах дещо інше:] Дон Хуан сказав, що знайти цей зразок було знаком навчання, але зірвати його і передати чужим людям [як Вассон] було грубою помилкою [— це твердження має відчуття, але не форму заборони збирання ботанічних зразків.]

ЗАПИТАННЯ: Чи привезли Ви звідти цей порошок із грибів або суміш, одним із інгредієнтів якої він був?

6. Ні — але Кастанеда впевнений, що міг би дістати дуже невелику його кількість, "можливо, якусь дрібку". Якщо цього буде достатньо для вивчення під мікроскопом, він міг би надіслати його Вассону до кінця 1968 року. [Хоча Карлос курив грибний порошок вісім разів після того, як Кастанеда написав цього листа, обіцяна «дрібка» так ніколи й не надійшла.]

ЗАПИТАННЯ: Чи буде іспаномовне видання Вашої книжки?

7. Кастанеда сподівається, що університетське видавництво "розгляне таку можливість". Усі його польові нотатки зроблені іспанською мовою, тому «Вчення» — це "практично англійська версія іспаномовного рукопису". [Чому тоді мексиканський романіст Хуан Товар мав перекладати «Вчення» й три його сиквели строго з англійської мови без жодних відхилень, включно з безліччю важкопередаваних іспанською виразів американського сленгу? Чому цей «іспаномовний рукопис» не був надісланий Товару, щоб полегшити йому завдання й зробити його переклад ближчим до фактичного патерну іспанської мови дона Хуана? Відповідь буде запропонована трохи пізніше в цьому розділі.][166]

ЗАПИТАННЯ: Щодо «чоловіка знання» — дон Хуан казав це іспанською як «hombre de conocimientos» чи просто «un hombre que sabe»?

8. «Тут» Вассон надав Кастанеді «найзахопливішу інформацію». [Що це за нова й захоплива інформація? Цей абзац листа Вассона, переважно запитальний, містить одне-єдине інформативне твердження: індіанці масатек називають курандеро як «той, хто знає». Кастанеда ніби дає зрозуміти, що Вассон зараз уперше повідомив цю інформацію в цьому своєму листі, а не на сторінках 251–252 книжки «Гриби, Росія та історія». З цього твердження також випливає, що хоча Кастанеда «дуже добре знайомий» із доробком Вассона, він, як це не дивно, ніколи не переглядав його на той час найвідомішу й найдокладнішу монографію з мексикан-

[166] Див. примітку щодо іспаномовного рукопису на стор. 670 цього тому.

tailed treatise on Mexican ethnomycology] Though don Juan used three different terms, Castaneda preferred "man of knowledge," because it was "more concrete" than "one who knows" [-and perhaps because it did not exactly mirror the phrase found on page 252 of the book Castaneda had surprisingly never read]. To illustrate don Juan's uses of the terms, Castaneda encloses with his letter [12] pages of his notes in Spanish, which he hopes are legible. These pages are the "direct transcription" of less legible notes Castaneda took while don Juan was talking to him. Ordinarily he would transcribe his notes "immediately," to retain the freshness and flare of don Juan's words and ideas. [Presently we shall look into those notes and learn more about the Man of Novels.]

Q: *Was don Juan bilingual, or was he better in Spanish than in Yaqui?*

9. It may be don Juan speaks Spanish better than any other language, but he also speaks Yaqui, Yuma, and Mazatec. Castaneda has never heard him speak English but suspects he understands it perfectly.

Q: *Did you gather in your field notes the Yaqui equivalents of the terms he used?*

10. Castaneda has a few Indian terms in his notes, not all of them Yaqui, and not enough "to make a serious study." [Very well, but correspondence between colleagues neither constitutes nor requires "a serious study." Wasson would obviously be overjoyed to learn even one of those Indian terms, yet none is given.]

Q: *Did you ever tell your readers whether he could read and write in Spanish?*

11. Don Juan reads Spanish very well, but Castaneda has never seen him writing anything. For a long time, simply because don Juan is just not interested in such skills, Castaneda mistook him for an illiterate. This difference between the two men is a theme Castaneda is trying to develop in the biography of don Juan he is now writing [—but which, eleven years and four books later, has not yet seen the light of day, perhaps because it is difficult to write a biography of a man whose cultural provenience one cannot determine, "except in a guessing manner"].

ської етномікології.] Хоча дон Хуан використовував три різні терміни, Кастанеда віддавав перевагу «чоловікові знання», бо цей термін «конкретніший», ніж «той, хто знає» [— і, можливо, тому, що він не був точним віддзеркаленням фрази на сторінці 252 книжки, яку Кастанеда дивним чином ніколи не читав.] Щоб проілюструвати використання доном Хуаном цих термінів, Кастанеда докладає до свого листа [12] сторінок своїх нотаток іспанською мовою, які, він сподівається, є розбірливими. Ці аркуші є «прямим транскрибуванням» менш читабельних нотаток, які Кастанеда робив у той час, як дон Хуан говорив до нього. Зазвичай він розшифровував свої нотатки «негайно», щоб втримати свіжість і яскравість слів та ідей дона Хуана. [Невдовзі ми заглянемо в ці нотатки й дізнаємося більше про Чоловіка Романів.]

ЗАПИТАННЯ: Дон Хуан був двомовний, чи він володів іспанською краще, ніж якійською мовою?

9. Можливо, дон Хуан говорить іспанською краще, ніж будь-якою іншою мовою, але він також розмовляє мовами я́кі, юма й масатек. Кастанеда ніколи не чув, щоб він говорив англійською, але підозрює, що дон Хуан прекрасно її розуміє.

ЗАПИТАННЯ: Чи записували Ви у своїх польових нотатках якійські еквіваленти термінів, які він використовував?

10. У своїх нотатках Кастанеда має зовсім незначну кількість індіанських термінів, не всі з яких мовою я́кі, і їх недостатньо "для проведення серйозного дослідження". [Дуже добре, проте листування між колегами не становить і не вимагає «серйозного дослідження». Очевидно, що Вассон був би надзвичайно радий дізнатися навіть один із цих індіанських термінів, проте жоден із них не був наведений.]

ЗАПИТАННЯ: Чи повідомляли Ви будь-коли Вашим читачам, чи вміє дон Хуан читати й писати іспанською?

11. Дон Хуан дуже добре читає іспанською, але Кастанеда ніколи не бачив, щоб той щось писав. Довгий час, лише тому, що дона Хуана просто не цікавили такі навички, Кастанеда помилково вважав його неписьменним. Ця відмінність між ними є однією з тем, які Кастанеда намагається висвітлити в біографії дона Хуана, що її він зараз пише [— але яка досі, 11 років і чотири книжки потому, не вийшла у світ, — можливо, тому, що важко написати біографію людини, чиє культурне походження неможливо визначити, "хіба що в здогадний спосіб"].

[Q: *I take it that you yourself are a fully acculturated 'gringo,' since you spell your name* '*Castaneda*'.]

12. There is not much to tell about Castaneda [— who, as anyone can see, is a boring, uncomplicated fellow, who just happened to run into a fascinating old Indian]. His home was in Sao Paulo, Brazil, but he went to school in Argentina before coming to the United States. His "full name is" Carlos Aranha. Because the Latin tradition adds the mother's last name, he became Carlos A. Castaneda when he came to the United States, and then dropped the A. [Castaneda apparently means that to *fill out* his name one adds the mother's name Aranha to the father's name Castaneda; thus he exchanges his mother's and father's true (or nearly true) names. But instead of saying what he means he says his "full name is Carlos Aranha." What is the significance of this tiny error? I should guess the slip testifies that truth weighs *something* in his mind and here asserts itself unnoticed by him to approximate what he was usually called in Peru: Carlos Araña.] The name Castaneda belonged to his Sicilian grandfather, who modified whatever form it originally had in Sicily. [But if the grandfather came to Brazil, a Portuguese speaking country, why did he change his Italian name, whatever it was, to the Spanish Castañeda rather than the Portuguese Castanheda?] Castaneda hopes he has answered all of Wasson's questions clearly and thanks him for his letter.

Though he neglected to say how don Juan earned his living, Castaneda did answer all of Wasson's other questions clearly, if not completely and accurately. Moreover, without being asked, he sent 12 pages of fieldnotes. This simulation of compliance would later be optimized as a "full and frank" reply, but at the moment Wasson was far from satisfied with the information. On 4 October 1968 he sent a letter expressing the hope that Castaneda would, while working on the biography, discover the identity of don Juan's teacher, who "must have been an extraordinary person." Wasson asked also at

ЗАПИТАННЯ: Я припускаю, що Ви повністю перейняли культуру «ґрінґо», бо вимовляєте своє ім'я як «Кастанеда».

12. Про Кастанеду розповідати особливо немає чого [— він, як кожен може бачити, такий собі нудний і немудрований хлопець, якому випадково трапилося зустрітись із вражаючим старим індіанцем.] Його домівка була в Сан-Паулу, Бразилія, але він навчався у школі в Аргентині, перш ніж переїхати до Сполучених Штатів. Його «повне ім'я» — Карлос Аранья. Оскільки латиноамериканська традиція додає до імені прізвище матері, він став Карлосом А. Кастанедою, коли переїхав до Сполучених Штатів, а потім опустив «А». [Очевидно, Кастанеда має на увазі, що для *зазначення* його імені в анкеті треба додати прізвище матері Аранья до батьківського прізвища Кастанеда; таким чином, він переставляє справжні (або майже справжні) імена матері й батька. Але замість просто сказати те, що він має на увазі, він говорить, нібито його «повне ім'я — Карлос Аранья». Яке значення має ця крихітна помилка? Мені здається, що така похибка свідчить, що істина *щось* важить у його розумі й самопроявляється тут непомітно для нього, спонукаючи наблизитися до того імені, яким його зазвичай називали в Перу: Карлос Аранья.] Прізвище «Кастанеда» належало його дідові з Сицилії, який змінив його первісну сицилійську форму. [Але якщо його дід переїхав до Бразилії, де розмовляють португальською, чому ж він змінив своє італійське прізвище, хоч би яке воно було, на іспанське «Castañeda», а не на португальське «Castanheda»?]. Кастанеда сподівається, що дав чіткі відповіді на всі запитання Вассона і дякує йому за цей лист.

Хоча Кастанеда не став говорити, чим дон Хуан заробляв собі на прожиття, він справді дав чіткі, якщо не вичерпні й точні, відповіді на всі інші запитання Вассона. Більше того, навіть без прохання зробити це він надіслав разом із листом 12 сторінок своїх польових нотаток. Цю імітацію поступливості буде пізніше оптимізовано як «повну й відверту» відповідь, але на той момент Вассон був далекий від задоволення отриманою інформацією. 4 жовтня 1968 року він надіслав листа, в якому висловлював надію, що, працюючи над біографією, Кастанеда відкриє особу вчителя дона Хуана, який "мав бути надзвичайною лю-

what altitude the mushrooms had been collected, whether they were always smoked, what the other ingredients were, and how long the inebriation would last. He urged Castaneda to send at least the "dab" of mushroom dust but to get whole specimens if he could. He said the mushrooms could not be *Psilocybe mexicana*, which never grow on dead trees or decomposing shrubs, but might be the similar looking *Psilocybe yungensis*, or perhaps an undiscovered species.

Castaneda did not answer Wasson's second letter, but the two met briefly in New York and again in California, on which occasions, despite his earlier suspicions, Wasson got an impression of "an honest and serious young man." By 1973 Wasson had been startled to discover in Maria Sabina's unpublished *velada* a Mazatec chant translated into English as: "Woman who stops the world am I." Here was apparently the first hard evidence authenticating Castaneda's fieldwork, for the shamanistic (as distinct from the show-biz) "stop the world" had been used by both Maria Sabina and don Juan, though never published anywhere before appearing in Castaneda's *Journey to Ixtlan*. Wasson was by that time reviewing Castaneda's writings as allegories rather than field reports, but the writer's apparent sincerity and the concordance of stopping the world made him believe there must be *some* authentic core of shamanistic contact buried *somewhere* in Castaneda's fiction-science.

While the concordant stoppings of the world intrigued and encouraged Wasson, they threatened to stop debunker de Mille in his tracks, for if there were even one solid piece of evidence testifying that Castaneda had done his fieldwork off campus, the Piltdown-level hoax would instantly turn into a piddling, so-called "fictional-

диною". Вассон також запитував, на якій висоті збирали ці гриби, чи їх завжди курили, які були інші інгредієнти і як довго триває ефект сп'яніння. Він спонукав Кастанеду надіслати хоча б «дрібку» грибного пороху і, якщо той зможе, дістати цілі зразки. Він сказав, що ці гриби не могли бути *Psilocybe mexicana*, бо ті ніколи не ростуть на мертвих деревах або гниючих кущах, але це можуть бути схожі на вигляд *Psilocybe yungensis* або, можливо, якийсь невідомий вид.

Кастанеда не відповів на другий лист Вассона, але пізніше вони мали коротку зустріч у Нью-Йорку, а потім ще раз у Каліфорнії — і під час цих зустрічей, не зважаючи на колишні підозри Вассона, у нього склалося про Кастанеду враження як про «чесного й серйозного молодого чоловіка». Десь до 1973 року Вассон, на свій подив, знайшов у неопублікованій *веладі* Марії Сабіни масатекську пісню, яка в перекладі англійською звучала так: "Жінка, що зупиняє світ — це я". Це було, очевидно, перше вагоме свідчення достовірності польової роботи Кастанеди, бо шаманістичне «зупинення світу» використовували і Марія Сабіна, і дон Хуан, хоча воно ніде не публікувалося до появи в книжці Кастанеди «Подорож до Істлану». До того часу Вассон розглядав роботи Кастанеди радше як алегорії, ніж як польові звіти, але цей приклад очевидної щирості й узгодженості «зупинення світу» змусив його повірити в існування *певного* автентичного ядра шаманістичного зв'язку, похованого *десь* у Кастанедовій науці-белетристиці.

Тоді як збіжні зупинення світу заінтригували й надихнули Вассона, вони загрожували зупинити викривача де Мілля на його шляху, бо існування навіть одного серйозного свідчення того, що Кастанеда займався своєю польовою роботою поза кампусом[167], миттєво перетворило би містифікацію на рівні Пілтдауна на дрібну, так звану «художню

[167] Насправді існує величезна кількість доказів того, що Кастанеда займався своїми дослідженнями «поза стінами кампусу». До їхнього числа входять зібрана Кастанедою унікальна колекція рідкісних автентичних масок я́кі, що зберігаються в різних університетах США, зокрема й у музеї УКЛА, власноруч зроблені Кастанедою фотографії пустелі Сонори та інших місцевостей у Мексиці, частину яких було опубліковано в бразильському журналі «Veja» в 1975 р., усні й речові свідчення дружини й прийомного сина Кастанеди про його поїздки до Мексики, фотокопії польових нотаток, свідчення місцевих мешканців про зустрічі з Кастанедою тощо. Увесь цей масив доказів свідомо ігнорується де Міллем, бо вони руйнують саму основу його псевдонаукової критики Кастанеди.

ized treatment" of field observations, the scandalized external dialogue would stop, and the great expose would collapse. Before writing a word of *Castaneda's journey* I had to know whether that concordance really linked Castaneda to a preliterate shaman. Was the similarity superficial, or did it involve meaning and spring from pre-Columbian roots? I sent a letter to Mazatec linguist Eunice Pike asking what she thought Maria Sabina might have had in mind when she uttered that particular chant in the presence of Wasson's tape recorder on the night of 12-13 July 1958. Her answer (later confirmed by Wasson's translator and co-author Florence Cowan) pricked the sorcerer's bubble of authenticity:

You ask what Maria Sabina meant when she chanted, "Woman who stops the world am I." Actually that is not the way I would have translated her Mazatec. The verb she used is *se'nqui* and the same verb is used with a cornerpost under a roof. I would prefer the translation "holds up" or more literally "stands under." So the sentence might be translated, "Woman who supports the world am I."

Don Juan's "stopping" does not stand under the world or support it or hold it up but causes it to collapse, so the connection between the two stoppings was an accident, the evidence of authenticity was an illusion, and the exposé could proceed.

I asked Wasson to send me Castaneda's letter and the 12 pages of fieldnotes. He wrote to Castaneda on 10 January 1976 asking whether there were any objection. The reply has not yet come, and Wasson concluded that three years of silence gave consent. Accordingly, in October 1978 at the San Francisco conference on hallucinogenic plants, he handed me his correspondence with Castaneda, and the 12 pages of fieldnotes, to which we now turn our attention.

обробку» польових спостережень, скандальний зовнішній діалог зупинився б, а велике викриття розвалилося б. Перш ніж написати хоч одне слово «Подорожі Кастанеди», я мав з'ясувати, чи ця узгодженість справді пов'язувала Кастанеду з дописемним шаманом. Була ця схожість поверховою, чи вона мала значення й сягала своїм корінням доколумбової епохи? Я надіслав листа лінгвістові й знавчині масатекської мови Юніс Пайк, у якому цікавився її думкою про те, що могла мати на увазі Марія Сабіна, промовляючи слова цієї конкретної пісні перед диктофоном Вассона в ніч із 12 на 13 липня 1958 року. Її відповідь (згодом підтверджена Вассоновим перекладачем і співавторкою Флоренс Ковен) проколола мильну бульбашку достовірності нашого мольфара[168]:

"Ви запитували, що мала на увазі Марія Сабіна, коли наспівувала: «Жінка, що зупиняє світ — це я». Насправді я б переклала цю масатекську фразу зовсім інакше. Вона використовує дієслово *se'nqui*, і те саме дієслово використовують для позначення кутового стовпа під покрівлею. Я б віддала перевагу перекладу «тримає» або ще точніше — «стоїть під». Тож це речення можна було б перекласти як «Жінка, яка підтримує світ — це я»."

Донхуанове «зупинення» означає не стояти під світом або підтримувати чи тримати його, а призводить до руйнування світу, тому зв'язок між двома «зупиненнями» був випадковістю, а свідчення достовірності — ілюзією, тож я міг продовжувати своє викриття.

Я попросив Вассона надіслати мені лист Кастанеди й ті 12 сторінок його польових нотаток. 10 січня 1976 року він написав Кастанеді, запитуючи, чи не заперечує той проти цього. Протягом трьох років відповідь так і не була отримана, і Вассон вирішив, що трирічне мовчання означало згоду. У жовтні 1978 року на конференції з галюциногенних рослин у Сан-Франциско він передав мені своє листування з Кастанедою і 12 сторінок польових нотаток, яким ми зараз і приділимо нашу увагу.

[168] Ще один приклад маніпуляції де Мілля, адже відсутність якогось терміну в якійсь етнічній пісні не має жодного стосунку до підтвердження чи заперечення достовірності наукових праць автора, котрий на цю пісню ніколи не посилався. Де Мілль сам вигадує довільний аргумент, потім спростовує істинність цього аргументу (тобто свого власного твердження), але подає це як спростування істинності тверджень Кастанеди.

The 12 sheets are xerox copies of pages of dialogue and narration written on lined paper like the pads purchased by students. Each page is numbered in the upper righthand corner: 38–42 for 8 April 1962, 1–7 for 15 April 1962. The handwriting is compact, uniform, steady, odd, not eminently legible, but legible enough. The language is Spanish. There are no Indian words. Don Juan uses three phrases for man of knowledge: *uno que sabe* (one who knows), *hombre que sabe* (man who knows), *hombre de conocimiento* (man of knowledge). Castaneda's Spanish is not as good as the English he gradually learned to write. It employs a limited, colorless vocabulary and exhibits peculiar grammar and spelling. He writes *tubo* for *tuvo*, *hiba* for *iba*, *comanda* for *manda.* He uses prepositions in strange ways and omits pronouns where one expects to find them. His dialogue is even more repetitious than in the published text.

In 1973 Wasson said of these pages: "Their substance appears satisfactorily rendered into English on pp. 56–60 of *The Teachings.*" That is not exactly correct. *Some* of their substance so appears, but some does not appear. In 1968 Wasson could not have recognized or interpreted the additional substance, as can be done now. First, however, I must retract the following statement, from page 50 of *Castaneda's Journey:*

Subject to refutation by long-awaited proofs from Castaneda, it is my solemn conviction that those 12 pages did not exist before Wasson wrote his letter, that they were manufactured for the occasion, and that they are the only pages of Spanish field notes to come out of Carlos's dozen years in the desert.

Unintentionally, with Wasson's assistance, Castaneda has now furnished the long-awaited proofs that refute my solemn conviction of 1976. My equally solemn conviction, of 1979, is that Castaneda began to write his story in

Ці 12 аркушів є ксерокопіями сторінок із діалогами та оповідальними нотатками, записаними на лінованому папері, схожому на блоки папірців, які купують студенти. У верхньому правому куті кожної сторінки проставлений її номер: 38–42 для нотаток від 8 квітня 1962 року та 1–7 для нотаток від 15 квітня 1962 року. Почерк щільний, рівномірний, твердий, ексцентричний, далеко не найрозбірливіший, але достатньою мірою читний. Мовою нотаток є іспанська. Немає жодного індіанського слова. Для позначення чоловіка знання дон Хуан використовує три різні словосполуки: *uno que sabe* (той, хто знає), *hombre que sabe* (чоловік, що знає) і *hombre de conocimiento* (чоловік знання). Іспанська Кастанеди не така добра, як англійська, якою він поступово навчився писати. Він використовує обмежений, безбарвний лексикон і демонструє досить дивну граматику та орфографію. Він пише *tubo* замість *tuvo*, *hiba* замість *iba*, *comanda* замість *manda*. Він використовує прийменники у дивні способи й опускає займенники саме там, де очікуєш їх побачити. Записані діалоги мають ще більше повторів, ніж в опублікованих текстах.

У 1973 році Вассон сказав про ці аркуші: "Їхній зміст начебто задовільно переданий англійською мовою на сторінках 56–60 «Учення»." Це не зовсім вірно. Дещо з їхнього змісту справді наводиться в книжці, але деякі моменти в ній відсутні. У 1968 році Вассонові не вдалося розпізнати або витлумачити додатковий зміст, що ми можемо зробити зараз. Однак спочатку я мушу відмовитися від такого свого твердження, наведеного на сторінці 50 «Подорожі Кастанеди»:

"Наступна моя заява може бути спростована довгоочікуваними доказами від самого Кастанеди. А тим часом я висловлюю своє урочисте переконання в тому, що ці 12 сторінок не існували доти, доки Вассон не написав Кастанеді свого листа, що вони були сфабриковані саме з цієї нагоди, і що це єдині іспаномовні польові нотатки, які вийшли з-під пера Карлоса за дванадцять років, проведених ним у пустелі."

Не маючи такого задуму, за допомогою Вассона Кастанеда тепер надав ці довгоочікувані докази, які спростовують моє урочисте переконання 1976 року. Моя не менш урочиста думка 1979 року полягає в тому, що Кастанеда почав писати свою

Spanish and did not switch completely to English until he was working on his second book, where don Juan unaccountably began to speak American slang. This means there may indeed be many notebooks bulging with Spanish-language field-notes, to be analyzed in the twenty-first century by UCLA doctoral candidates. In the meantime, we can analyze the 12 pages in hand.

My retraction is not going to resurrect Carlos-Fieldworker. On the contrary, it will bury him deeper than he already lies. What I imagined in 1976 was Castaneda sitting down, opening *The Teachings* to page 56, and translating five pages of the book into Spanish, throwing in a few variations for artistic verisimilitude. It would have been better for Carlos-Fieldworker if Castaneda had done that. What really happened, apparently, is that he pulled a few pages out of his voluminous Spanish manuscript. The peccability of this move resides in the fact that the Spanish manuscript and the English book do not tell the same story. Instead of an original account in Spanish and a translation into English, we find early and late versions of a romance. If translator Tovar had received both versions, he would have been deeply perplexed, not knowing which one was authentic. Inevitably he would have concluded neither version was authentic, which explains why he had to translate from English with no help from the Spanish manuscript. Though in his letter to Wasson Castaneda said he transcribed his notes immediately to preserve don Juan's words and ideas, examination of his two ver-

оповідь іспанською мовою і повністю перейшов на англійську лише під час роботи над другою книжкою, у якій дон Хуан нез'ясовним чином став використовувати американський сленґ. Це означає, що насправді може існувати безліч зошитів, заповнених іспаномовними польовими нотатками, для аналізу претендентами на здобуття докторського ступеня в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі XXI століття. Але ми поки що можемо проаналізувати ті 12 сторінок, які маємо.[169]

Моя відмова від своїх слів не означає, що я збираюся воскресити Карлоса–польового дослідника. Навпаки, я поховаю його ще глибше, ніж він лежить у своїй могилі зараз. У 1976 році я уявляв собі, як Кастанеда сидить за столом, розгорнувши «Вчення» на сторінці 56 і перекладаючи п'ять сторінок книжки на іспанську мову, вносячи до тексту невелику кількість змін із міркувань художньої правдоподібності. Для Карлоса–польового дослідника було б краще, якби Кастанеда саме так і вчинив. Але скидається на те, що насправді він просто витягнув кілька сторінок зі свого об'ємистого іспаномовного рукопису. Гріховність цього вчинку полягає в тому, що іспанський рукопис та англомовна книжка не розповідають ту саму історію. Замість оригінального звіту іспанською та його перекладу англійською ми знаходимо ранню й пізню версії роману-небилиці. Якби перекладач Товар отримав обидві версії, він був би сильно спантеличений, не знаючи, яка з них справжня. Він неминуче дійшов би висновку, що жодна з них не є автентична, і саме цим пояснюється той факт, що йому довелося перекладати з англійської мови без жодної допомоги іспанського рукопису. Хоча у своєму листі до Вассона Кастанеда повідомив, що розшифровував і переписував свої нотатки негайно, щоб зберегти

[169] У фондах бібліотеки Каліфорнійського університету в Берклі зберігається рукопис (машинопис) 1971 р. з такими вихідними даними: [Castaneda, Carlos, Una realidade aparte, BANC MSS 2011/177, The Bancroft Library, University of California, Berkeley]. У короткому супровідному описі до цієї позиції зазначено: "Машинопис (264 с.) іспаномовної версії «Окремої реальності» з виправленнями та примітками кількома різними руками. Відірвана частина першої сторінки з назвою. «Окрема реальність» була спочатку написана іспанською мовою, відтак перекладена на англійську для її опублікування в США, а потім наново перекладена на іспанську мову Хуаном Товаром. Один дослідник, Річард де Мілль, який ретельно досліджував Кастанеду та його праці, на підставі перекладу Товара підозрював, що ця робота не була спершу написана іспанською мовою. Даний машинопис ставить цю теорію під сумнів".

sions reveals not preservation but notable discrepancies, of which the rest of this chapter will describe a few.

As the scene opens, it is morning, and Carlos is preparing to leave don Juan's house. Don Juan asks when he will return, and Carlos says in two months. Don Juan says that with such spotty application Carlos will never become a man of knowledge. Don Juan, in contrast, entered his benefactor's house as a boy and did not leave until he was a man and his benefactor had died. Though times were hard, the benefactor cared for him as if for his own son. Carlos asks where they were living. Don Juan says that can't be told, just as, when it comes don Juan's turn to die, Carlos will not be able to say where he met don Juan, where he visited him, or what his name was. That is the rule followed by sincere and dedicated sorcerers. When don Juan dies, Carlos must not even ask where his body is buried. Carlos points out that many persons know the two of them and where they have been meeting. Don Juan denies it. Carlos mentions Fernando, don Nacho, and don Juan's daughter in law. Don Juan says those people don't count, because they are stupid asses, but there are others who count. Carlos asks who. Don Juan says Carlos will learn that at the proper time. The main thing is to follow the rule of secrecy. Carlos promises to follow it faithfully. Don Juan declares that Carlos has a big mouth and will talk. Carlos protests. In the manner of Jesus talking to Peter, don Juan calmly and without rancor assures Carlos he will betray him when the time comes.

This is an intriguing passage, quickened by New Testament allusion, pregnant with possible dramatic conflict, containing information about don Juan's benefactor found nowhere else in the books—or rather, I should say, found nowhere in the books, for this is a passage discarded by a

слова та ідеї дона Хуана, аналіз двох його версій свідчить не про збереження, а про значні розбіжності, деякі з яких ми розглянемо нижче в цій статті[170].

Сцена в нотатках відкривається вранці, і Карлос готується покинути домівку дона Хуана. Дон Хуан запитує, коли той повернеться, і Карлос відповідає, що через два місяці. Дон Хуан каже, що з таким нерегулярним навчанням Карлос ніколи не стане чоловіком знання. На відміну від нього, дон Хуан увійшов у дім свого доброчинця ще хлопчаком і не покидав його, аж поки не став чоловіком, а його доброчинець не помер. Хоча часи були важкі, доброчинець дбав про нього, як про власного сина. Карлос запитує, де вони жили. Дон Хуан відказує, що про це не можна розповідати, так само, як коли надійде черга дона Хуана помирати, Карлос теж не зможе говорити, де він зустрів дона Хуана, де відвідував його чи яке було його ім'я. Це правило, якого дотримуються щирі й віддані мольфари. Коли дон Хуан помре, Карлос не повинен навіть запитувати, де поховане його тіло. Карлос зауважує, що багато людей знають їх обох і місце, де вони зустрічаються. Дон Хуан заперечує це. Карлос згадує Фернандо, дона Начо й невістку дона Хуана. Дон Хуан каже, що ці люди не рахуються, бо вони дурні дупи, але існують інші, на кого треба зважати. Карлос запитує, хто вони. Дон Хуан каже, що Карлос дізнається про це в належний час. Головне — дотримуватися правила секретності. Карлос обіцяє добросовісно слідувати цьому правилу. Дон Хуан заявляє, що Карлос має великого рота і буде патякати. Карлос заперечує. На манер Ісуса, що звертається до Петра, дон Хуан спокійно й без злості запевняє Карлоса, що той зрадить його, коли прийде час.

Цей інтригуючий пасаж, пожвавлений алюзією на тему Нового Заповіту, містить у собі можливий драматичний конфлікт та інформацію про Донхуанового доброчинця, якої більше ніде немає в його книжках — або, скоріше, я мав би сказати, що її не можна знайти в книжках Кастанеди, бо романіст відмовився включити цей пасаж до

[170] Суть цього «доводу» де Мілля зводиться до того, що опрацювання науковцем своїх робочих польових нотаток з метою їх опублікування у форматі книжки є свідченням шахрайства з його боку.

novelist. But not forgotten by him: on narrative 5 October 1968 (a month after Castaneda wrote to Wasson in calendar time), don Juan reminds Carlos of the rule of secrecy, about which he has told him "before."

In *The Teachings*, the narrative for 8 April 1962 ends with don Juan refusing to tell Carlos any more about the four enemies. In the fieldnotes, however, a new passage begins near the bottom of page 42. It is now two o'clock on the same day, and the men begin to talk about the magic crystals used by sorcerers, but then don Juan changes the subject. "There are three forms of spiritual beings," he says. "There are three classes of spirits. The spirits that give nothing because they have nothing to give. The spirits that frighten because that is..." But there the page ends. This brief passage from the fieldnotes is found well preserved in the published text, but it is found in *A Separate Reality*, where it is dated not 8 April 1962 but 16 December 1969. It is a passage retrieved from an old manuscript by a writer working on his second novel. And what about the magic crystals used by sorcerers? They turn up on page 245 of the third novel, dated 14 April 1962.

Having compared *Teachings* and *Ixtlan* for 15 April 1962, Wasson reported that the narratives "part company disconcertingly." *Teachings* has the two men talking in don Juan's house, but *Ixtlan* has them eating a late lunch in a border town. This is barely possible if don Juan's house is close to the border, but on page six of the fieldnotes for that day we are told: "Don Juan leaned against the post of the ramada and looked toward the Bacatete Mountains in the distance." If don Juan's house is near the border, then don Juan

вигаданих ним оповідей. Однак він не забув про нього: у своїй розповіді про події 5 жовтня 1968 року (через місяць після того, як Кастанеда написав листа Вассонові за календарним часом) дон Хуан нагадує Карлосу правило секретності, про яке він розповідав йому «раніше».

У «Вченні» розповідь, датована 8 квітня 1962 року, завершується відмовою дона Хуана повідомити Карлосу додаткову інформацію про чотирьох ворогів. Проте в польових нотатках майже в самому низу сторінки 42 починається новий пасаж. О другій годині того самого дня ці двоє чоловіків починають говорити про використовувані мольфарами магічні кристали, але потім дон Хуан змінює тему. "Є три форми безтілесних істот, — говорить він. — Є три класи духів. Духи, які нічого не дають, бо не мають чого дати. Духи, які лякають, тому що..." Але на цьому сторінка закінчується. Цей короткий уривок із польових нотаток добре збережений в опублікованому тексті, але він наведений в «Окремій реальності» у розповіді, датованій не 8 квітня 1962 року, а 16 грудня 1969 року. Ця частина тексту була витягнута автором зі старого рукопису під час роботи над його другим романом. А як щодо магічних кристалів, використовуваних мольфарами? Вони з'являються на сторінці 245 третього роману й датовані 14 квітня 1962 року.[171]

Порівнявши текст «Учення» і «Подорожі до Істлану», датований 15 квітня 1962 року, Вассон повідомив про те, що розповіді про події цього дня "дивним чином відрізняються". У «Вченні» двоє чоловіків розмовляють в оселі дона Хуана, тоді як у «Подорожі до Істлану» вони їдять свій пізній обід у якомусь прикордонному містечку. Це можливо лише якщо будинок дона Хуана розташований неподалік від кордону, але на сторінці 6 польових нотаток, присвячених цьому дню, нам повідомляють: "Дон Хуан притулився до стійки рамади й дивився на гори Бакатете вдалині". Якщо дім дона Хуана розташований

[171] Зашореність де Мілля не дає йому змоги допустити можливість того, що одна й та сама тема цілком могла обговорюватися більше ніж один раз протягом 13-річного учнівства Кастанеди.

has very good vision, because the Bacatete Mountains are more than 200 miles to the south.

Succeeding in fighting off his last, invincible enemy, a man can be called a man of knowledge, if only for a moment, but "that moment of clarity, power, and knowledge is enough." So ends don Juan's sermon on the four enemies, on page 60 of *The Teachings.* In the fieldnotes, however, the conversation is not yet finished. As don Juan leans against the post of the ramada, gazing into the distance at the Bacatete Mountains, Carlos ruminates that it is not possible to escape the last enemy. Don Juan agrees. "As you see," he says very somberly, "it has already thrown me to the ground. It is pressing me down. It is fast crushing me." Carlos looks hard at don Juan but sees only a strong and vigorous man, much younger than his years. Nevertheless, don Juan's words about death have made Carlos understand for the first time the intensity of don Juan's struggle against his last, his invincible enemy.

A stirring scene, but perhaps one the writer judged a little melodramatic and elected to delete. Such revisions, of course, are a novelist's right.

поблизу кордону, тоді дон Хуан має дуже гострий зір, бо гори Бакатете знаходяться більш як у двохстах милях на південь.[172]

Досягши успіху в битві зі своїм останнім, непереможним ворогом, чоловік зможе називатися чоловіком знання, нехай лише на одну коротку мить, але "цієї миті ясності, сили і знання вже досить". Так завершується повчання дона Хуана про чотирьох ворогів на сторінці 60 «Учення». Проте в польових нотатках розмова на цьому місці ще не закінчилася. Поки дон Хуан спирається об стійку рамади, пильно вдивляючись в далекі гори Бакатете, Карлос розмірковує про неможливість уникнути останнього ворога — старості. Дон Хуан погоджується. "Як бачиш, — дуже похмуро каже він, — вона вже повалила мене на землю. Вона притискає мене до неї. Вона швидко розчавлює мене". Карлос уважно розглядає дона Хуана, але бачить лише сильного й енергійного чоловіка, який виглядає набагато молодшим за свої роки. Проте слова дона Хуана про смерть змушують Карлоса вперше зрозуміти всю інтенсивність боротьби дона Хуана з його останнім, з його непереможним ворогом.

Це хвилююча сцена, але автор, певне, порахував її занадто мелодраматичною і вирішив видалити з книжки. Такі зміни, звісно, є правом кожного письменника-романіста[173].

[172] У своїх книжках Кастанеда згадує принаймні три будинки дона Хуана, в яких проходило його навчання — один на півдні Аризони неподалік від кордону з Мексикою, другий у мексиканському штаті Сонора і ще один десь у центральній Мексиці. Також відомо про інші локації в Мексиці, куди Кастанеда приїжджав, щоб зустрітися з доном Хуаном. Де Мілль свідомо ігнорує факти, які не вписуються в його «викривальну» схему, нав'язуючи своїм читачам власну, нічим не обґрунтовану думку, зокрема й про нявність у дона Хуана лише одного дому.

[173] Включення або невключення до тексту наукової праці тих чи інших фрагментів своїх польових нотаток є правом кожного науковця. Хоча й необізнаний із польовою роботою, де Мілль не міг не знати цього, а отже знову займається тут звичними для нього маніпуляціями.

HARVEY COX

LEARNING FROM PEOPLE'S RELIGION

[Harvey Gallagher Cox Jr. (born 1929) is a renowned American theologian who served as the Hollis Professor of Divinity at Harvard Divinity School, until his retirement in October 2009. Cox's research and teaching focus on theological developments in world Christianity, including liberation theology and the role of Christianity in Latin America. The following is the Castaneda-dedicated portion of Chapter 6 in his book "The Seduction of the Spirit: The Use and Misuse of People's Religion" published in 1973 (pp. 144–150).]

"It was obvious to me then that my apprenticeship had been only the beginning of a very long road. And the strenuous experiences I had undergone, which were so overwhelming to me, were but a very small fragment of a system of logical thought from which don Juan drew meaningful inferences for his day to day life, a vastly complex system of beliefs in which inquiry was an experience leading to exultation."

—Carlos Castaneda, *The Teachings of Don Juan: a Yaqui Way of Knowledge*

DISCOVERING PEOPLE'S religion put me into a difficult dilemma. As the focus of my work began shifting from the study of "theology" in the traditional sense to an interest in "religion" in a broad sense, I noticed I was neither academically nor spiritually prepared for the change. How does one "study" people's religion? During my long formal training as a theologian I was taught, and taught very well, how to interpret the meanings of sacred scriptures and religious texts, some of them in their original languages. But no one ever taught me how to interpret living religion, especially the religious actions of ordinary people. I regret this lapse in my training, because in the final analysis it is always just such people who are the real bearers of religion. Scriptures are the residues. Even when texts inspire and create continuing movements as the Koran and the Bible and other

ГАРВІ КОКС

НАВЧАТИСЯ З РЕЛІГІЇ ЛЮДЕЙ

[Гарві Ґаллаґер Кокс-молодший (Harvey Gallagher Cox Jr., нар. 1929 р.) — відомий американський теолог, який до 2009 року працював викладачем кафедри Голліса в Гарвардській школі теології та релігієзнавства. Дослідження та викладання Кокса зосереджені на теологічних подіях у світовому християнстві, зокрема на теології визволення та ролі християнства в Латинській Америці. Нижче наводиться присвячена Кастанеді частина розділу 6 його книжки «Спокушання духу: використання та неправильне використання релігії людей», опублікованої в 1973 році (стор. 144–150).]

"Мені тоді стало очевидно, що моє учнівство було лише початком дуже довгого шляху. І ті напружені досвіди, крізь які я пройшов, що були такі приголомшливі для мене, становили лише дуже невеликий фрагмент певної системи логічної думки, ґрунтуючись на якій дон Хуан робив змістовні судження для свого повсякденного життя — надзвичайно складної системи переконань, в якій дізнавання було досвідом, що приводив до ейфорії."

—Карлос Кастанеда, «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі»

ВІДКРИВАННЯ РЕЛІГІЇ людей поставило мене перед важкою дилемою. Коли фокус моєї роботи почав зміщуватися від вивчення «теології» в традиційному розумінні до інтересу до «релігії» в широкому сенсі, я помітив, що не був ані академічно, ані духовно підготовлений до такої зміни. Як «вивчати» релігію людей? Під час моєї тривалої формальної підготовки як богослова мене вчили, і дуже добре вчили, як тлумачити значення священних писань та релігійних текстів, деяких із них мовою оригіналу. Але мене ніхто ніколи не навчав, як тлумачити живу релігію, особливо релігійні дії простих людей. Я шкодую про цю хибу в моєму навчанні, бо в кінцевому підсумку завжди саме такі люди є справжніми носіями релігії. Священні писання — це те, що залишилося. Навіть коли тексти надихають і створюють тривкі рухи, як це зробили Коран,

HARVEY COX

APRENDER DE LA RELIGIÓN DEL PUEBLO

«Me resultó entonces evidente que mi aprendizaje no había sido sino el comienzo de un camino muy largo. Y las intensas experiencias que había tenido que pasar, tan abrumadoras para mí, no eran más que un pequeño fragmento de un sistema de pensamiento lógico del que Don Juan extraía significativas conclusiones para su vida cotidiana; un sistema complejísimo de creencias en el que la investigación constituía una experiencia que llevaba a la exultación.»

Carlos Castaneda, *The Teachings of Don Juan: a Yaqui Way of Knowledge*

El descubrimiento de la religión popular me puso ante un difícil dilema. A medida que el objeto de mi trabajo comenzó a pasar del estudio de la «teología» en el sentido tradicional a un interés por la «religión» en sentido amplio, caí en la cuenta de que yo no estaba ni académica, ni espiritualmente preparado para el cambio. ¿Cómo «estudiar» la religión popular? Durante mi dilatada preparación formal como teólogo se me enseñó, y se me enseñó muy bien, a interpretar el significado de las escrituras sagradas y los textos religiosos, algunos de ellos en su lengua original. Pero nadie me enseñó jamás a interpretar la religión viva, especialmente las acciones religiosas de la gente ordinaria. Lamento este error en mi formación, porque a fin de cuentas siempre son esas personas las verdaderas portadoras de la religión. Las escrituras son residuos. Aun cuando los textos inspiran y crean movimientos que se perpetúan, como ha sucedido con

holy books have done, it is people who are inspired and brought together, and it was people who wrote and passed on the texts. To understand people's religion we have to interpret people.

Admittedly this is hard to do for the past. From most periods in religious history we have only texts (plus a little archeological data) to help us find out how people served the gods. But in the present world we have live human beings of every possible religious bent, praying, meditating, dancing, crying and singing to more gods than we can number. Nonetheless, theologians have mostly ignored this carnival of the spirit and left its investigation to anthropologists and psychologists. These secular investigators in turn have not, until relatively recently, looked upon the religions of ordinary people as something they could learn from or as a story they needed to hear. At best they examined them with sympathetic curiosity, at worst with mild contempt. Only in the past few years have anthropologists themselves been able to see that religions do not reveal themselves to detached documenters, that even "mere observing" changes what is observed, and that therefore their endeavors, just as much as those of missionaries, were a part of the larger history of Western condescension to the ways of "less civilized" folk. Also, only recently have they conceded that, given the crisis of our own civilization, we must now begin to *learn* from the experiences of ordinary people and from other cultures, not just to satisfy scholarly curiosity but to discover ways of life that can enlarge and enliven the one we now live.

In seeking to understand people's religion it is essential always to keep one crucial distinction in mind. It is the difference between *"investigating"* and *"learning from"* I am convinced that people's religion is not something we can "study" or do research about in the old sense, for that approach betrayed a cavalier premise from the start. We turn to people's religion now not because we want to study it but because we want people to *teach us.* We want to learn from their lives. This requires shedding the role of the investigator and learning to be a seeker.

Біблія та інші священні книги, саме люди надихаються й збираються разом, і саме люди писали й передавали ці тексти далі. Щоб зрозуміти релігію людей, ми маємо витлумачувати цих людей.

Звісно, це складно зробити, коли йдеться про минуле. Від більшості періодів релігійної історії нам не залишилося нічого, крім текстів (і деяких археологічних даних), які можуть допомогти нам з'ясувати, як люди служили своїм богам. Але в сучасному світі ми маємо живих людей усіх можливих релігійних нахильностей, які моляться, медитують, танцюють, виконують плачі-тужіння і співають, звертаючись до більшої кількості богів, ніж ми можемо обчислити. Однак теологи здебільшого ігнорували цей карнавал духу й залишали його вивчення антропологам і психологам. Своєю чергою, ці світські дослідники до порівняно недавнього часу не розглядали релігії простих людей ані як щось, із чого вони могли б учитися, ані як історію, яку їм потрібно почути. У кращому випадку вони вивчали їх зі співчутливою цікавістю, у гіршому — з легкою зневагою. Лише за останні кілька років антропологи самі змогли побачити, що релігії не відкриваються відстороненим документалістам, що навіть «просте спостереження» змінює те, що спостерігається, і що тому їхні зусилля, значною мірою подібно до зусиль місіонерів, були частиною великої історії західної поблажливості до шляхів «менш цивілізованого» люду. Також лише нещодавно вони визнали, що, враховуючи кризу нашої власної цивілізації, ми тепер повинні починати *вчитися* з досвіду простих людей та інших культур, не лише для задоволення наукової цікавості, а щоб відкривати шляхи життя, які можуть розширювати й оживляти той спосіб, у який ми зараз живемо.

Прагнучи зрозуміти релігію людей, важливо завжди пам'ятати про одну важливу відмінність. Це різниця між «*дослідженням когось*» і «*навчанням у когось*». Я переконаний, що релігія людей — це не те, що ми можемо «вивчати» або досліджувати в традиційному розумінні, бо такий підхід із самого початку виявляє зарозуміле ставлення. Сьогодні ми звертаємось до релігії людей не тому, що хочемо її вивчати, а тому, що хочемо, щоб люди *навчали нас.* Ми хочемо вчитися з їхнього життя. Для цього потрібно позбутися ролі слідчого й навчитися бути шукачем.

el Corán, la Biblia y otros libros sagrados, es el pueblo el que se inspira y se reúne, y fue el pueblo quien escribió y transmitió los textos. Para entender la religión del pueblo tenemos que interpretar al pueblo.

Indudablemente resulta difícil hacer esto cuando se trata del pasado. De la mayor parte de los períodos de la historia religiosa no nos quedan más que textos (y algunos datos arqueológicos) que nos puedan ayudar a saber cómo servía la gente a sus dioses. Pero en el mundo actual tenemos seres humanos vivos, con todo tipo de inclinaciones religiosas, que rezan, meditan, danzan, lloran y cantan a más dioses de los que podemos enumerar. Los teólogos, sin embargo, han ignorado en su mayoría este carnaval del espíritu y han dejado su investigación en manos de antropólogos y psicólogos. Estos investigadores seculares, a su vez, hasta hace relativamente poco no han considerado la religión de la gente ordinaria como algo de donde pudieran aprender, o como una historia que necesitaran escuchar. En el mejor de los casos la han examinado con una comprensiva curiosidad y, en el peor, con un ligero desprecio. Sólo en los últimos años han sido los mismos antropólogos capaces de comprender que las religiones no se revelan a estudiosos imparciales, que incluso la «mera observación» ya hace que cambie lo que se observa y que, por consiguiente, sus esfuerzos, lo mismo que los de los misioneros, son una parte de una prolongada historia de condescendencia occidental para con las formas concretas de gente «menos civilizada». Y también hace muy poco que han admitido que, dada la crisis de nuestra civilización, debemos comenzar ahora a aprender de las experiencias de la gente ordinaria y de otras culturas, no sólo para satisfacer la curiosidad científica, sino para descubrir formas de vida que puedan ampliar y vivificar la nuestra.

Cuando se trata de entender la religión del pueblo hay que tener siempre presente una distinción vital: la diferencia entre «*investigar*» y «*aprender de*». Estoy convencido de que la religión del pueblo no es algo que podamos «estudiar» o investigar en el sentido tradicional, porque ese enfoque revela, de entrada, una actitud arrogante. Actualmente nos volvemos a la religión del pueblo no porque deseemos estudiarla, sino porque queremos que el pueblo *nos enseñe.* Queremos aprender de su vida. Y esto exige que nos despojemos del papel de investigadores y aprendamos a ser «buscadores».

In my search for a new way of learning from the religions of ordinary people I was helped enormously by reading Carlos Castaneda's *The Teachings of Don Juan*. Castaneda, a young anthropologist studying Yaqui Indian religion, met and became friends with don Juan, a Yaqui medicine man. The wise old sorcerer took such a liking to the young scholar that he allowed him to become his apprentice and to learn "from the inside" the mysteries of his calling. In becoming an apprentice, Castaneda quickly found that he could no longer simply "study" his master-tutor. He had to struggle with him, fight against him, argue with him. In the process he not only learned more about Yaqui religion than any previous anthropologist, he also learned to abandon many of the academic prejudices he had brought with him to the relationship. But he did not discard *all* his previous skills. That in fact is the strength of the book. In writing it, Castaneda *combined* the personal knowledge he gained from his apprenticeship to don Juan with the best elements in the anthropological training he had brought to it. In order to learn from people's religion we must use our heads, but we must also be willing to become "apprentices" to whoever will teach us the lore, discipline us, upbraid us, nurture us and wrestle with us the way the wizened old don Juan did with his young protégé.

Now the question is *how* do we become apprentices and seekers? How do we approach present-day religions (in both the narrow and the broader sense of the word) not just to accumulate data about them but to hear the inner story they tell? In the past couple of years I have been trying out two theological approaches that allow me to learn from the thing itself rather than from derivative reports about it, detached observations of it, or theories of how it should be. I call these two approaches "participant hermeneutics" and "experimental liturgics."

Participant hermeneutics combines elements of the venerable theological science of hermeneutics with the social scientific method called "participant observation." "Hermeneutics" comes from the name of the Greek god

У моїх пошуках нового способу навчання з релігій простих людей мені надзвичайно допомогло читання «Вчення дона Хуана» Карлоса Кастанеди. Кастанеда, молодий антрополог, який вивчав релігію індіанців я́кі, познайомився і потоваришував із доном Хуаном, якійським знахарем. Мудрий старий мольфар так уподобав молодого науковця, що дозволив йому стати своїм учнем і пізнати «зсередини» таємниці свого роду занять. Ставши учнем, Кастанеда швидко виявив, що більше не може просто «вивчати» свого вчителя-наставника. Йому довелося боротися з ним, відбиватися від нього, сперечатися з ним. У процесі цього він не лише дізнався про релігію я́кі більше, ніж будь-який антрополог до нього, але також навчився відмовлятися від багатьох академічних забобонів, які він приніс із собою в ці стосунки. Та він не відкинув *усі* свої попередні навички. Саме в цьому сила його книжки. Написавши її, Кастанеда *поєднав* особисті знання, отримані ним з його навчання в дона Хуана, з найкращими елементами антропологічної підготовки, які він привніс у нього. Щоби вчитися з релігії людей, ми мусимо використовувати свої голови, але ми також повинні бути готові стати «учнями» того, хто навчатиме нас цього знання, дисциплінуватиме, ганитиме, виховуватиме нас і боротиметься з нами так, як сухотілий старий дон Хуан робив це зі своїм молодим протеже.

Тепер питання в тому, *як* нам стати учнями й шукачами? Як нам підходити до сучасних релігій (і у вузькому, і в ширшому сенсі цього слова) не просто для накопичення даних про них, а для того, щоб почути внутрішню історію, яку вони розповідають? За останні пару років я випробовував два теологічні підходи, які дозволяють мені вчитися від самої речі, а не на основі похідних звітів про неї, відсторонених спостережень за нею чи теорій щодо того, якою вона має бути. Я називаю ці два підходи «партиципаційною герменевтикою» та «експериментальною літургікою».

Партиципаційна герменевтика поєднує в собі елементи поважної теологічної науки герменевтики з методом соціальної науки під назвою «партиципаційне спостереження». Термін «герменевтика» походить від імені грецького бога

En mi búsqueda de una nueva forma de aprender de las religiones de la gente ordinaria me ha ayudado enormemente la lectura de *The Teachings of Don Juan*, de Carlos Castaneda. Castaneda, un joven antropólogo que ha estudiado la religión de los Indios Yaqui, conoció y trabó amistad con Don Juan, un hechicero Yaqui. El viejo y sabio hechicero tomó tal cariño por el joven especialista, que le permitió convertirse en su aprendiz para que conociera «desde dentro» los misterios de su profesión. Al hacerse aprendiz, Castaneda comprendió inmediatamente que ya no podría simplemente «estudiar» a su maestro y tutor. Tenía que bregar con él, luchar contra él, discutir con él. A lo largo del proceso no sólo aprendió más que cualquier otro antropólogo acerca de la religión de los Yaqui, sino que también aprendió a prescindir de muchos de los prejuicios académicos con los que había iniciado aquella relación. Pero no descartó *todos* sus conocimientos anteriores. Aquí radica precisamente la fuerza del libro. Al escribirlo, Castaneda *combinó* el conocimiento personal adquirido en su aprendizaje junto a Don Juan con los mejores elementos de la formación antropológica que ya poseía. Para aprender de la religión del pueblo hemos de usar nuestra cabeza; pero también hemos de estar dispuestos a hacernos «aprendices» de quien pueda enseñarnos la sabiduría popular, disciplinarnos, censurarnos, educarnos y luchar con nosotros de la forma en que el apergaminado y viejo Don Juan lo hizo con su joven protegido.

El problema ahora es *cómo* convertirnos en aprendices y buscadores. Cómo acercarnos a las religiones actuales (tanto en el sentido estricto como en el sentido amplio de la palabra) de forma que no sólo acumulemos datos acerca de ellas, sino también que sepamos oír la historia interior que nos relatan. En los dos últimos años he estado ensayando dos métodos teológicos que me permitieran aprender a partir del objeto en sí mismo, más que de informes derivados sobre el mismo, de observaciones desde fuera o de teorías acerca de cómo debería ser. A estos dos métodos los denomino «hermenéutica participante» y «liturgia experimental».

La *hermenéutica participante* combina elementos de la venerable ciencia teológica de la hermenéutica con el método de las ciencias sociales llamado «observación participante». «Hermenéutica» proviene del nombre del dios griego Hermes (Mercurio,

Hermes (Mercury, in the West), whose main job was to carry messages among the gods and from the gods to men. Hermeneutics is the study of messages or, more exactly, the study of how one interprets the meaning of texts. It is generally used in relation to documents stemming from a different historical period. My question, however, is how can we have a hermeneutics not of the past but of the present, not of texts but of people? How can we learn to read the message of a Pentecostal revival in Chile, a Kimbangoist church parade through the streets of an African village, a group of shaved monks chanting on a Burmese hillside, a Yaqui medicine man, or a midnight Mass at a church in Cambridge? I am not asking here for a method of finding out what the original writers of the songs, chants, stories or Bible verses used at these occasions *intended*, which is the question standard hermeneutics would ask. I am asking what it all *means* to the people now involved.

Obviously this method is only in the earliest stages of its evolution. I do not pretend it is ready to be emulated. However, it has been enormously useful to me when I have tried on occasion to become an "apprentice," if only for a few hours. So I list its four components here in the hope that someone else who is also intrigued by what the gods may be saying to us through the piety of everyday people might be able to use them and enlarge upon them. The parts of the approach are 1) a careful effort to discover the *prehistory* of the event or phenomenon now being studied; 2) an equally rigorous attempt to learn about the larger setting within which the present activity takes place; 3) a thorough observation of the phenomenon itself in all its many details; and 4) a meticulous awareness of the meaning it all has for *me*, the interpreter-observer-participant.

The first two parts of this method need little comment. Prehistory is important because it is impossible to understand any present phenomenon, religious or otherwise, without knowing something about where it came from and how it developed. This is true of a sacred text, a mural

Гермеса (Меркурій, на Заході), головною роботою якого було доставляти послання між богами та від богів до людей. Герменевтика — це вивчення повідомлень або, точніше, дослідження того, як людина інтерпретує значення текстів. Зазвичай її застосовують до документів, що походять з іншого історичного періоду. Однак моє запитання полягає в тому, як ми можемо мати герменевтику не минулого, а сьогодення, не текстів, а людей? Як ми можемо навчитися читати послання п'ятидесятницького відродження в Чилі, процесії кімбанґоїстської церкви, яка йде вулицями африканського села, групи бритоголових ченців, що монотонно співають на схилі бірманського пагорба, знахаря я́кі або опівнічної меси в церкві у Кембриджі? Я не запитую тут про спосіб з'ясувати, що в цих випадках *мали на меті* первісні автори пісень, речитативів, історій чи біблійних віршів — то є запитання, яке ставить стандартна герменевтика. Я питаю, що це все *означає* для людей, які сьогодні беруть участь у цьому.

Очевидно, що цей метод перебуває лише на найраніших етапах своєї еволюції. Я не стверджую, що він готовий для наслідування. Однак мені було надзвичайно корисно, коли я при нагоді намагався стати «учнем», хоча б лише на кілька годин. Тож я перелічую тут чотири його складові в надії, що хтось інший, кого також інтригує те, що, можливо, кажуть нам боги через благочестиві вчинки простих людей, зможе використати їх та опрацювати їх докладніше. Цими частинами мого підходу є 1) ретельні зусилля щодо виявлення *передісторії* події чи явища, що зараз вивчається; 2) настільки ж ретельні спроби дізнатись про ширший загальний контекст, в якому відбувається поточна діяльність; 3) скрупульозне спостереження самого явища в усіх його численних деталях; і 4) скрупульозне усвідомлення того значення, яке все це має *для мене*, тлумача-спостерігача-учасника.

Перші дві частини цього методу не потребують великих коментарів. Передісторія важлива, бо неможливо зрозуміти будь-яке сучасне явище, релігійне чи інше, не знаючи вже чогось про те, звідки воно виникло і як розвивалося. Це справедливо для священного тексту, настінного розпису,

en Occidente), cuya principal tarea consistía en llevar mensajes de unos dioses a otros y de éstos a los hombres. La hermenéutica es el estudio de los mensajes o, más exactamente, el estudio de cómo interpretar el significado de los textos. Se emplea generalmente en relación a documentos procedentes de un período histórico diferente. Mi problema, sin embargo, consiste en averiguar cómo podemos lograr una hermenéutica no del pasado, sino del presente; no de los textos, sino de la gente. Cómo podemos aprender a leer el mensaje de un resurgimiento del Pentecostalismo en Chile, de una procesión Kimbangoista por las calles de una aldea africana, de un hechicero Yaqui, o de una misa de medianoche en una iglesia de Cambridge. No estoy pidiendo aquí un método para averiguar qué es lo que pretendían los que escribieron las canciones, las salmodias, los relatos o los versículos bíblicos que se empleaban en dichas ocasiones; esto es lo que pretendería una hermenéutica tradicional. Lo que yo busco es el *sentido* que todo esto tiene para la gente actualmente implicada en ello.

Evidentemente, este método está tan sólo en los primeros estadios de su evolución. No pretendo que esté en condiciones de ser emulado. Sin embargo, me ha sido de una enorme utilidad cuando, en alguna ocasión, he intentado convertirme en «aprendiz», aunque no fuera más que por unas horas. Enumero aquí, pues, sus cuatro componentes, con la esperanza de que si hay alguien más que esté interesado por lo que los dioses pueden estar diciéndonos a través de la piedad del pueblo sencillo, pueda usarlos y explicarlos con mayor detalle. Las partes del método son: 1) un cuidadoso esfuerzo por descubrir la *prehistoria* del acontecimiento o fenómeno sometido a estudio; 2) un intento igualmente riguroso de ponerse al tanto del contexto general en el que tiene lugar la actividad actual; 3) una observación profunda del fenómeno mismo en todos sus detalles; y 4) un meticuloso conocimiento del sentido que todo ello tiene *para mí*, intérprete, observador y participante.

Las primeras dos partes del método apenas requieren explicación. La prehistoria es importante porque no es posible entender ningún fenómeno actual, religioso o de otro tipo, sin saber algo acerca de su procedencia y su desarrollo. Y esto puede decirse de un texto sagrado, de un mural, de una

painting, a priest's robe or a song. Becoming familiar with the larger setting is also obviously crucial because in order to learn from one event we have to be aware of the *whole* life of the people involved—what they do the rest of the time, what stresses they face, what place this event occupies for them in their total routine. These initial steps correspond to what we learned in the older hermeneutics about locating a particular text in a larger work and in the other literature of its period, as we do with a passage from the Bible or the Church Fathers. Though these two parts of the method seem almost self-evident upon first hearing, it is important to keep them in mind. We can be seriously misled by a narrow or hasty exposure, because no aspect of the people's religion can be properly understood in isolation from its place in the history and total setting of the people. Castaneda could learn more from don Juan because he had done his homework on the Yaqui Indians beforehand.

The third step in the process, careful observation, also resembles the way we were taught to read a text, but here it is applied to a person, event, liturgy, procession or whatever. It demands a rigorous attention to subtle detail—pace, mood and the minutiae of expression—for which few theologians have been trained. In fact it demands the kind of skills a therapist may develop only after years of practice. Like therapy, it proceeds on the assumption that *nothing is trivial*. How and where people enter, sit, stand; how the furniture is arranged; who participates and how; costume and gesture—everything *counts* as a significant datum. All this demands well-developed powers of attention and a capacity for listening, observing, remembering.

But the fourth part of the method, asking about the meaning it has for *me*, is both the most important and the most unorthodox. It means that *how I feel*, throughout my whole participation, is not irrelevant. It is an indispensable component in understanding the thing itself. This is difficult. To learn how to do it, the apprentice-observer-interpreter must often *unlearn* most of what he has heard in

священицького вбрання чи пісні. Очевидно, що ознайомлення із ширшим загальним контекстом теж має критично важливе значення, бо щоб учитися з певної події, ми маємо бути обізнані з *усім* життям залучених до неї людей — що вони роблять решту часу, з якими стресами вони стикаються, яке місце ця подія займає в їхній загальній рутинній діяльності. Ці початкові кроки відповідають тому, чого ми навчилися в традиційній герменевтиці про визначення місця певного тексту в більшій праці та в іншій літературі того періоду, як ми це робимо з уривком із Біблії чи Святих Отців. Хоча ці дві частини методу на перший погляд здаються майже самоочевидними, про них важливо пам'ятати. Нас може серйозно ввести в оману вузьке або поспішне прилучення, оскільки жоден аспект релігії людей не може бути зрозумілий належним чином окремо від його місця в історії та загальному контексті життя людей. Кастанеда зміг навчитися більше від дона Хуана, бо він заздалегідь виконав свою домашню роботу щодо індіанців я́кі.

Третій крок у цьому процесі, уважне спостереження, також нагадує спосіб, у який нас навчали читати текст, але тут він застосовується до людини, події, літургії, процесії чи будь-чого ще. Він вимагає ретельної уваги до тонких деталей — темпу, настрою та найменших деталей вираження, — до якої підготовлені мало хто з богословів. Фактично цей крок вимагає таких навичок, які лікар-терапевт може розвинути лише після багаторічної практики. Як і терапія, він здійснюється з припущенням, що *ніщо не є тривіальним*. Як і де люди входять, сидять, стоять; як розташовані меблі; хто і як бере участь; костюм і жест — все *має значення* суттєвого вихідного факту. Усе це вимагає добре розвиненої уваги й здатності слухати, спостерігати, запам'ятовувати.

Але четверта частина цього методу, запитування про значення, яке він має для *мене*, є і найважливішою, і найменш ортодоксальною. Це означає, що те, *що я відчуваю* протягом усієї моєї участі, не є нерелевантним. Це незамінний, обов'язковий компонент у розумінні самої речі. Це важко. Щоб навчитися, як це робити, учень-спостерігач-інтерпретатор нерідко мусить *відучитись* від більшої частини того, що він чув у

vestimenta sacerdotal o de un canto. También es obviamente vital el familiarizarse con el contexto general porque, para aprender a partir de un acontecimiento, hemos de conocer *toda* la vida de las personas implicadas —qué es lo que hacen el resto del tiempo, qué presiones tienen que soportar, qué importancia tiene para ellos ese acontecimiento dentro de su rutina—. Estos pasos iniciales corresponden a lo que en la hermenéutica tradicional aprendíamos acerca de la localización de un texto concreto en el conjunto de una obra y en la restante literatura del mismo período, como se hace con un pasaje de la Biblia o de los Santos Padres. Aunque estas dos partes del método parecen casi evidentes a primera vista, es importante que las tengamos presentes. Una exposición restringida o precipitada puede hacer que nos equivoquemos seriamente, porque ningún aspecto de la religión del pueblo puede realmente entenderse aislado de su lugar en la historia y del contexto general del pueblo. Si Castaneda aprendió más de Don Juan, fue porque previamente ya había estudiado a los indios Yaqui.

El tercer paso del proceso, la observación cuidadosa, recuerda también la forma que se nos ha enseñado de leer un texto, aunque aquí se aplique a una persona, un acontecimiento, una liturgia, una procesión o cualquier otra cosa. Exige una rigurosa atención a los detalles más sutiles —la forma de andar, el estado de ánimo, las particularidades expresivas— para los que pocos teólogos han sido preparados. Exige, de hecho, la destreza que un terapeuta sólo alcanza después de años de práctica. Al igual que la terapia, parte de la base de que *nada es trivial*. Todo tiene importancia como dato significativo: cómo y dónde entra, se sienta o se pone en pie la gente; cómo están dispuestos los muebles; quién participa y de qué manera. Todo esto exige una perfecto desarrollo de la capacidad de atención, de escucha, de observación y de recuerdo.

Pero la cuarta parte del método (la búsqueda del sentido que *para mí* posee el objeto de estudio) es a la vez la más importante y la menos ortodoxa. Esto quiere decir que no es irrelevante el *cómo me siento* a lo largo de mi participación, porque ésta es un componente indispensable para comprender el objeto en sí. Y esto es difícil. Para saber cómo lograrlo, el aprendiz-observador-intérprete debe muchas veces *olvidar* la mayoría de las cosas que ha

his previous education about "keeping your own feelings out." Consequently, for example, when we are going to attend a ritual, I try to teach my students, and try myself, to be fully aware of how we feel before the experience (apprehensive, eager?), during its several stages (bored, elated, frightened?) and after it.

There are two reasons for insisting so strenuously on this self-awareness aspect of participant hermeneutics. First, being attentive to one's own feelings in the midst of a new experience deepens one's awareness of his own interiority and thus makes him more capable of appreciating the inner meaning of another person's actions. Second, since religion has at least as much to do with feeling as with ideas, people who are aware of how they are feeling participate more fully in the event, even though their own feelings may at many points be very different from the ones the other people around them seem to be experiencing. A person who knows what he is feeling can detect the inner recesses of another's state, even if it is a different one, better than someone who is determined to remain the cool, distant observer.

Within this four-stage framework of participant hermeneutics a wide variety of techniques can be used. Books and articles are essential in order to know anything about prehistory. Interviews, community studies and surveys can help establish the larger picture. The key to the whole thing, however, lies in the successful combination of all the parts. Even then only half the work is done, because one who really wants to *learn from* a living religion cannot simply retire when the descriptive phase is complete. He will eventually let the story he has heard meet his own story. He will appropriate, question, reject and accept aspects of what he has seen. He may change his own story in view of what he has learned. Most importantly, however, he will always respond and evaluate *provisionally*. No *final* judgments are made. Also, no evaluation at all

своїй попередній освіті про «тримання ваших власних почуттів якнайдалі». Отже, наприклад, коли ми збираємося бути присутніми на якомусь обряді, я стараюся навчити своїх учнів і намагаюся сам повністю усвідомлювати те, що ми відчуваємо перед цим досвідом (страх, завзяття?), протягом багатьох його етапів (знудження, піднесення, переляк?) і після нього.

Є дві причини так настійливо наполягати на цьому аспекті самоусвідомлення «партиципаційної герменевтики». По-перше, уважне фіксування своїх відчуттів на тлі нового досвіду поглиблює усвідомлення людиною своєї власної внутрішньої сутності й тим самим збільшує її здатність оцінювати внутрішній сенс учинків іншої людини. По-друге, оскільки релігія має принаймні такий самий стосунок до почуттів, як і до ідей, люди, котрі свідомі того, як вони почуваються, беруть повнішу участь у події, дарма що їхні власні відчуття в багатьох моментах можуть сильно відрізнятися від відчуттів, що їх, як видається, мають інші люди навколо них. Людина, яка знає, що відчуває, може виявляти найпотаємніші внутрішні прояви стану іншої особи (навіть якщо це інший стан) краще за того, хто рішуче налаштований залишатися холодним спостерігачем на відстані.

У рамках цієї чотири-етапної структури партиципаційної герменевтики може використовуватись широкий спектр технічних прийомів. Книжки і статті необхідні для того, щоб дізнатися щось про передісторію. Особисте спілкування, дослідження та опитування місцевої спільноти можуть допомогти сформувати ширшу картину. Однак ключ до всієї речі цілком лежить в успішному поєднанні всіх частин. Навіть тоді виконано лише половину роботи, бо той, хто дійсно хоче *вчитися з* живої релігії, не може просто відійти, коли завершена описова фаза. Врешті-решт він дозволить історії, яку почув, узгодитися зі своєю власною історією. Він буде пристосовувати, ставити під сумнів, відкидати та приймати аспекти побаченого. Він може змінити свою власну історію з огляду на те, що дізнався. Однак найголовніше, що він завжди буде реагувати та оцінювати *попередньо*. Не робиться жодних *остаточних* суджень. Крім того, не дається

oído en su formación acerca del «prescindir de los propios sentimientos». Consiguientemente, cuando —por ejemplo— vamos a asistir a un rito, trato de enseñar a mis alumnos (y a mí mismo) a ser plenamente conscientes de cómo nos sentimos antes de la experiencia (¿aprensivos, ansiosos?), durante sus diversas fases (¿aburridos, alegres, atemorizados?) y después de la experiencia.

Dos son las razones de insistir tanto en este aspecto de la hermenéutica participante. En primer lugar, el prestar atención a los propios sentimientos en medio de una nueva experiencia ayuda a profundizar el conocimiento de la propia interioridad y, de ese modo, capacita para apreciar el sentido interno de las acciones de otra persona. En segundo lugar, puesto que la religión tiene al menos tanto que ver con los sentimientos como con las ideas, las personas conscientes de sus sentimientos participan más plenamente en el acontecimiento, aun cuando sus propios sentimientos puedan diferir, en muchos aspectos, de los que otras personas a su alrededor parecen experimentar. Una persona que sabe lo que está sintiendo puede detectar los más ocultos recovecos de la interioridad de otra persona, por muy diferente que sea, mejor que quien ha tomado la determinación de permanecer como un observador frío y distante.

Dentro de esta cuádruple estructura de la hermenéutica participante, puede emplearse una amplia variedad de técnicas. Los libros y artículos son esenciales para conocer algo sobre la prehistoria. Las entrevistas, los estudios e informes comunitarios pueden ayudar a determinar el cuadro de conjunto. La clave de todo, sin embargo, radica en combinar acertadamente todas las partes. Aun así, esto es sólo la mitad del trabajo, porque quien desea realmente *aprender de* una religión viva no puede dejarlo sin más cuando se ha completado la fase descriptiva. Tendrá que dejar finalmente que la historia que ha oído se encuentre con su propia historia. Tendrá que apropiarse, cuestionar, rechazar y aceptar determinados aspectos de lo que ha contemplado. Podrá cambiar su propia historia a la vista de lo que ha aprendido. Sin embargo (y esto es lo más importante), tendrá siempre que responder y evaluar de un modo *provisional*. No se hacen juicios *definitivos*. Y además, tampoco se hace ninguna

is made until the question of what it meant to everyone involved, including the observer, is answered.

At some point, however, an authentic human response to someone else's faith entails some kind of "reply," some yes or no, usually a combination of the two. This is where the going gets difficult. We have all been taught, from high school social studies on, that we should be "objective" about other people's values, beliefs and practices. We should neither praise nor condemn. This is admittedly a valid *stage* in any learning. We should listen before we speak. But we are dealing here with the faith of actual persons, and the only way I can allow a person to make a difference to me or permit his faith to touch my actual existence is to move from detachment to involvement, from listening to speaking, from observation to response. And response always involves bringing my own values and beliefs to bear on the matter at hand. Castaneda learned this. His anthropological approach had to be tempered by a more "religious" way of learning. I think his insight is an invaluable one. The person who embraces or wrestles with the one he is learning from treats him with incalculably more respect than does the person who merely examines. In the process he also learns incalculably more. So in order to avoid the coolly clinical connotation of "evaluate," let us say instead that a theologian must ultimately *respond* to the religious phenomenon he is "studying." This response will inevitably express his own beliefs and values, and will always produce *some* change in both the teacher and the learner. [...]

Harvey Gallagher Cox

взагалі ніяка оцінка, поки не буде дана відповідь на запитання, що це означало для всіх залучених, включно зі спостерігачем.

Однак у певний момент автентична людська реакція на віру когось іншого викликає певного роду «відповідь», «так» чи «ні», зазвичай — якесь поєднання цих двох. Тут просування вперед стає важким. Нас усіх вчили, починаючи з соціальних студій у середній школі, що ми маємо бути «об'єктивними» стосовно цінностей, переконань і практик інших людей. Нам не слід ані хвалити, ані засуджувати. Це дійсно вагомий *етап* у будь-якому навчанні. Ми маємо слухати, перш ніж говорити. Але тут ми маємо справу з вірою реальних людей, і єдиний спосіб, у який я можу дати змогу людині вплинути на мене або дозволити її вірі торкнутися мого фактичного існування, — це перейти від відстороненості до залученості, від вислуховування до говоріння, від спостереження до реагування. І реагування завжди передбачає привнесення моїх власних цінностей і переконань, так що вони впливатимуть на наше питання. Кастанеда навчився цього. Його антропологічний підхід мав бути доведений до потрібного стану більш «релігійним» способом навчання. Я думаю, що його прозорливість є безцінною. Той, хто обіймається або бореться з людиною, в якої вчиться, ставиться до неї із незрівнянно більшою шанобливістю, ніж той, хто просто вивчає. У процесі цього він також дізнається незрівнянно більше. Тож, щоб уникнути прохолодно клінічної конотації слова «оцінювати», скажімо натомість, що теолог у кінцевому підсумку мусить *реагувати* на релігійне явище, яке він «вивчає». Ця реакція неминуче виражатиме його власні переконання й цінності і завжди продукуватиме *деякі* зміни як у вчителеві, так і в учневі. [...]

Гарві Ґаллаґер Кокс

evaluación mientras no se responda a la pregunta de qué ha significado para todos los implicados, incluido el observador.

En cierto aspecto, sin embargo, una auténtica respuesta humana a la fe de otra persona supone algún tipo de «contestación», un sí o un no, o una mezcla de ambas cosas. Aquí es donde la marcha se hace difícil. A todos se nos ha enseñado, desde la enseñanza media, que debemos ser «objetivos» acerca de los valores, creencias y prácticas de otras personas. Que no debemos ni elogiar ni condenar. Hay que reconocer que éste es un *estadio* válido en cualquier aprendizaje. Deberíamos escuchar antes de hablar. Pero aquí estamos tratando de la fe de personas reales, y el único modo que tengo de admitir que una persona tiene importancia para mí o permitir que su fe afecte a mi existencia real consiste en pasar de la «objetividad» al compromiso, del escuchar al hablar, de la observación a la respuesta. Y la respuesta supone siempre aplicar mis propios valores y creencias al asunto en cuestión. Castaneda aprendió esto. Su método antropológico tuvo que ser mitigado por una forma más «religiosa» de aprendizaje. Creo que su intuición es inapreciable. La persona que abraza o lucha con aquél de quien está aprendiendo, demuestra tratarle con muchísimo más respeto que la persona que se limita a «examinar». Y a lo largo del proceso aprende también incalculablemente más. Así pues, para poder obviar la connotación fríamente clínica de la «evaluación», digamos que un teólogo debe, en último término, *responder* al fenómeno religioso que está «estudiando». Esta respuesta expresará inevitablemente sus propios valores y creencias, y siempre producirá *algún* cambio, tanto en el maestro como en el discípulo. [...]

Harvey Gallagher Cox

CARLOS CASTANEDA: THE WARRIOR BETWEEN TWO WORLDS

Faena Aleph digital magazine, May 27, 2013

Almost half a century since the publishing of "The Teachings of Don Juan", Castaneda continues influencing thousands of readers around the world.

"A man goes to knowledge as he goes to war: wide-awake, with fear, with respect, and with absolute assurance. Going to knowledge or going to war in any other manner is a mistake, and whoever makes it might never live to regret it." (Carlos Castaneda, *The Teachings of Don Juan*)

Counterculture and the New Age movement of the 1970s could not be understood without the presence of Carlos Castaneda and his books. Beginning with the publication of *The Teachings of Don Juan* (1968), the Anthropology PhD candidate from the University of California in Los Angeles (UCLA) shook the academic and literary world of his time by retelling his experiences with the Yaqui shaman, don Juan Matus.

Many more books were to come, including *A Separate Reality* (1971), *Journey to Ixtlan* (1972), and *Tales of Power* (1974), which were translated into several languages and read by thousands of people. Eventually, people, essays, and documentaries would emerge, all with the purpose of "unmasking" Castaneda for being a phony, or at least trying to find traces of the real man hiding behind the myth.

Almost half a century since the book was originally published, *The Teachings of Don Juan* remains an excellent literary piece, beyond

КАРЛОС КАСТАНЕДА: ВОЇН МІЖ ДВОМА СВІТАМИ

Цифровий журнал «Фаена Алеф», 27 травня 2013 року

Майже через півстоліття після публікації «Вчення дона Хуана», Кастанеда продовжує впливати на тисячі читачів у всьому світі.

"Чоловік іде до знання так, як він іде на війну — повністю пробуджений, зі страхом, з повагою та з абсолютною впевненістю. Іти до знання або йти на війну в будь-який інший спосіб є помилкою, і хоч би хто її зробив, він може не дожити до того дня, щоб пошкодувати про це." (Карлос Кастанеда, «Вчення дона Хуана»)

Контркультуру та рух «Нью-Ейдж» 1970-х років не можна було б зрозуміти без Карлоса Кастанеди та його книжок. Починаючи з опублікування «Вчення дона Хуана» (1968 р.), здобувач наукового ступеня доктора антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі (УКЛА) струсив академічний та літературний світи свого часу, переповідаючи свої досвіди з шаманом я́кі, доном Хуаном Матусом.

Вийдуть ще багато книжок, у тому числі «Окрема реальність» (1971 р.), «Подорож до Істлану» (1972 р.) та «Історії сили» (1974 р.), котрі були перекладені багатьма мовами та які прочитали тисячі людей. Згодом з'являться люди, статті й документальні фільми, що матимуть на меті «викрити» Кастанеду як шахрая, або принаймні намагатимуться знайти сліди реальної людини, що ховається за цим міфом.

Майже через півстоліття після першої публікації книжки, «Вчення дона Хуана» залишається чудовим літературним твором, не зважаючи на

CARLOS CASTANEDA: EL GUERRERO ENTRE DOS MUNDOS

Revista digital *Faena Aleph*, 27 de mayo de 2013

Tras casi medio siglo de haberse publicado Las enseñanzas de Don Juan, el impacto de Castaneda sigue siendo relevante.

"Un hombre va al conocimiento como va a la guerra, bien despierto, con miedo, con respeto, y con absoluta confianza en sí mismo. Ir al conocimiento o ir a la guerra de cualquier otra manera es un error, y quienquiera que lo haga vivirá para lamentar sus pasos." (Carlos Castaneda, *Las enseñanzas de don Juan*)

La contracultura y el movimiento New Age de los años 70 no podría entenderse sin la presencia de Carlos Castaneda y sus libros. Comenzando por la publicación de *The Teachings of Don Juan* en 1968, el candidato a doctorado en Antropología por la Universidad de California en Los Ángeles (UCLA) cimbró el mundo académico y literario de la era con un recuento de sus experiencias con el chamán yaqui don Juan Matus.

Con los años aparecerían más libros (como *Historias de poder*, *Una realidad aparte* y *Viaje a Ixtlán*) que serían traducidos a numerosos idiomas y leídos por miles de personas. También con los años aparecerían personas, investigaciones y documentales que buscarían "desenmascarar" al farsante detrás de Castaneda, o al menos encontrar los rastros del hombre real oculto tras el mito.

A casi medio siglo de la primera edición de *The Teachings of Don Juan*, el libro sigue siendo una excelente pieza literaria, más allá de que la

the fact that the academic and anthropological fields —which at first welcomed it— would later turn their backs on it. In the book we get to accompany Castaneda in his encounter with don Juan, who he seeks out as part of an anthropological research on the "power plants" used by indigenous people of northern Mexico and the south of the United States. After a series of initiation tests, Castaneda realizes he is no longer part of an academic investigation, and that in turn, he has embarked on a journey in search of power and a personal mission to overcome his own fears, such as Western paradigms of nature and reality.

As a matter of fact, don Juan did put Castaneda in touch with the power plants he was initially looking for; these were *humito* (a mushroom from the *Psylocybe* genus), Devil's herb (*Datura inoxia)* and *mescalito*, the cactus known as peyote (*Lophophora williamsii*), plants that allow the user to experience an organized disarray of the senses.

When it comes to speaking of Castaneda's work, the focus is usually in the use of power plants, however, according to don Juan, these plants are only useful when the "path of the warrior" has been taken —a way of becoming a "man of knowledge", a sorcerer.

The psychoactive effects of the power plants can be terribly dangerous if they are not used within a ritual, and even then, the effects they will have on each person are unpredictable. Their importance, however, lies in the possibility of attending everyday reality from a completely different perspective, thus allowing us to make out the crack that separates the unconscious world from consciousness, erasing the border between the material and the ethereal.

While Octavio Paz later criticized the steps taken by the Castaneda phenomenon, when *The Teachings of Don Juan* was published in Spanish

той факт, що академічні й антропологічні кола — які спершу вітали книжку — згодом відвернулися від неї. У цій книжці ми маємо змогу супроводжувати Кастанеду під час його зустрічі з доном Хуаном, якого він шукає в рамках свого антропологічного дослідження «рослин сили», що їх використовували корінні народи північної Мексики та півдня Сполучених Штатів. Після серії випробувань для ініціації, Кастанеда розуміє, що він більше не є частиною наукового дослідження, і що натомість він вирушив у подорож для пошуку сили й виконання особистої місії подолати свої власні страхи, такі як західні парадигми природи й реальності.

Власне кажучи, дон Хуан справді познайомив Кастанеду з рослинами сили, які той шукав на початку; це були *humito*[174] (гриб роду *Psylocybe*), трава диявола (*Datura inoxia*) і *мескаліто*, кактус, відомий як пейот (*Lophophora williamsii*) — рослини, котрі дають змогу досвідчити впорядкований розлад чуттів тому, хто їх вживає.

Якщо говорити про роботу Кастанеди, увагу зазвичай фокусують на використанні рослин сили, однак, за словами дона Хуана, ті рослини корисні лише тоді, коли було обрано «стежку воїна» — шлях перетворення на «чоловіка знання», мольфара.

Психоактивні ефекти рослин сили можуть бути жахливо небезпечні, якщо їх не використовувати в рамках певного ритуалу, і навіть тоді їхній вплив на кожну людину є непередбачуваний. Однак їхня важливість полягає в можливості досвідчувати повсякденну реальність із зовсім іншої перспективи, що дає нам змогу розрізнити прощілину, яка відділяє світ несвідомого від нашої свідомості, і стерти межу між матеріальним та ефірним.

Хоча Октавіо Пас пізніше критикував кроки, якими пішов феномен Кастанеди, та коли «Вчення дона Хуана» було вперше опубліковане

academia y los estudios antropológicos —que en un principio la acogieron— le hayan dado la espalda. En el libro asistimos al encuentro de Castaneda con el chamán yaqui don Juan Matus, a quien Castaneda busca para realizar una investigación antropológica sobre las "plantas de poder" de los pueblos indígenas del norte de México y sur de Estados Unidos. Luego de una serie de pruebas de iniciación, Castaneda se da cuenta de que no está realizando ya una investigación académica, sino que se ha embarcado en un viaje en la búsqueda del poder y en la misión de vencer sus propios miedos y paradigmas occidentales acerca de la percepción y la naturaleza de la realidad.

Don Juan efectivamente puso a Castaneda en contacto con las plantas de poder que este buscaba: se trataba del *humito* (hongo del género *Psylocybe*), la *yerba del Diablo* (*Datura inoxia*) y *mescalito*, la cactácea conocida como peyote *(Lophophora williamsii*), plantas que permiten experimentar mediante su uso un desarreglo ordenado de los sentidos, dentro de las tradiciones chamánicas de los pueblos indígenas del continente.

El énfasis al hablar de la obra de Castaneda suele ponerse en el uso de las plantas de poder; sin embargo, a decir de don Juan, las plantas sirven únicamente cuando se ha emprendido "el camino del guerrero", una forma de convertirse en "hombre de conocimiento", un brujo.

Los efectos psicoactivos de las plantas pueden ser terriblemente peligrosos si no son manejados dentro del ritual, e incluso dentro de este sus propiedades en cada persona son impredecibles. Su importancia, sin embargo, radica en la posibilidad de asistir a la realidad cotidiana desde una óptica enteramente distinta, permitiendo un vislumbre de la grieta que une el mundo del inconsciente con el de la conciencia, borrando la frontera entre lo visible y lo invisible.

Aunque Octavio Paz criticó posteriormente los pasos que tomaba el fenómeno-Castaneda, cuando *Las enseñanzas de don Juan* aparecieron

[174] Humito (ісп.) — умíто, маленький дим.

for the first time (the original version was in English), he wrote a prologue affirming that Yaqui shamans had not given Castaneda any ethnographic information, but instead had taught him how to see himself and his reality from otherness; they taught him to *see*, Paz says, *poetically*, alluding to a place from which the poet witnesses his own reality—a reality that is verbally consigned and in which the reader can also participate.

Just as the poet is at once protagonist and witness, Castaneda is torn between the narration of his anthropological and scientific vision of the experiences don Juan teaches him, and a strictly magical vision. During the rituals, he discovers that the border between our quotidian reality and the other one can be crossed, and that by crossing it the apprentice commits to following the path of knowledge—meaning, the path with a heart.

Don Juan, Castaneda's main source, believed that above all else, a man of knowledge was he who sought *a path with a heart*:

"All paths are the same. They lead nowhere. They are paths going through the bush... The only question is: Does this path have a heart? If it does, then it is a good path. If it doesn't, then it is of no use."

A path with a heart is that which we feel naturally inclined towards, effortlessly, as if we were answering a call that comes from deep inside us and which guides us in the right direction. To walk it, it is essential to lose two things: fear and ambition. Fear is the illusion of error, and nothing in the universe happens by mistake; ambition, on the other hand, is the identification with the world, which can only lead the world to take us as slaves.

For don Juan, the paths with heart are simply traveled because they bring joy to life, because they give strength and allow us to get to know ourselves and to help others. That is the meaning of the expression "no road leads

іспанською мовою (оригінальна версія була англійською), він написав передмову, де стверджував, що якійські шамани не надали Кастанеді жодної етнографічної інформації, але натомість навчили його, як бачити себе та свою реальність з іншого боку; вони навчили його *бачити поетично*, каже Пас, натякаючи на місце, з якого поет засвідчує свою власну реальність — реальність, що передається вербально, і в якій читач також може брати участь.

Так само як поет є водночас головним героєм і свідком, Кастанеда розривається між викладом свого антропологічного й наукового бачення досвідів, яких навчає його дон Хуан, і суто магічного бачення. Під час ритуалів він виявляє, що межу між нашою повсякденною та іншою реальністю можна перетнути і що, переходячи її, учень зобов'язується надалі йти стежкою знання, тобто стежкою із серцем.

Дон Хуан, головне джерело Кастанеди, вважав, що понад усе інше чоловік знання — це той, хто шукає *стежку із серцем*.

"Усі стежки однакові. Вони не ведуть нікуди. Вони є стежками, що йдуть крізь кущі... Є лише одне запитання: чи має ця стежка серце? Якщо так, це хороша стежка. Якщо ні, тоді з неї немає жодної користі."

Стежка із серцем — це та, до якої ми відчуваємо природну схильність, стаємо на неї легко, без зусиль, ніби відповідаємо на поклик, що йде глибоко зсередини нас і який скеровує нас у правильному напрямку. Щоб іти нею, важливо позбутися двох речей: страху і честолюбства. Страх є ілюзією помилки, та ніщо в усесвіті не стається помилково; з іншого боку, честолюбство — це ототожнення себе зі світом, яке може призвести лише до того, що світ зробить нас своїми рабами.

Для дона Хуана, стежками із серцем мандрують просто тому, що вони приносять в життя радість, тому що вони дають силу і дають нам змогу пізнати себе й допомагати іншим. Саме це означає вираз «жодна дорога нікуди не веде»;

publicadas por primera vez en español (el original fue escrito en inglés), escribió un prólogo donde afirma que los brujos yaqui no le dieron información etnográfica a Castaneda, sino que lo enseñaron a verse a sí mismo y a su realidad desde la otredad; le enseñaron a *ver*, dice Paz, *poéticamente*, esto es, desde ese lugar en el que el poeta es un testigo de su realidad —una realidad consignada verbalmente de la que el lector puede participar.

Al igual que el poeta que es a la vez protagonista y testigo, Castañeda se debate a través de su narración entre la visión antropológica y científica de las experiencias que le muestra don Juan, y la visión propiamente mágica, cuando mediante su participación en los rituales descubre que la frontera entre nuestra realidad cotidiana y la otra puede ser atravesada, y que al atravesarla el aprendiz se compromete a seguir el camino del conocimiento —esto es, el camino con corazón.

Don Juan, principal fuente de Castañeda, creía sobre todo que un hombre de conocimiento era aquel que buscaba *un camino con corazón*:

"Todos los caminos son lo mismo, no llevan a ninguna parte. Son caminos que van por el matorral... La única pregunta es: ¿tiene este camino corazón? Si lo tiene, el camino es bueno; si no, no sirve de nada."

Un camino con corazón es aquel al cual nos sentimos inclinados naturalmente, sin esfuerzo, como atendiendo a un llamado de nuestro interior que nos guía en la dirección correcta. Para elegirlo es importante perder dos cosas: el miedo y la ambición. El miedo es la ilusión del error, y nada en el universo ocurre por error; la ambición, por otra parte, es la identificación con el mundo, por lo que el mundo terminará haciéndonos sus esclavos.

Para don Juan, los caminos con corazón se recorren simplemente porque aportan gozo a la vida, porque dan fuerza y nos permiten conocernos a nosotros mismos y ayudar a otros. Ese es el sentido de la expresión "ningún camino lleva a ninguna

nowhere”; every single one of man’s paths leads to death. We can, nevertheless, reach that final destination through a path with a heart, or by following a path without a heart; the one with a heart will allow us to enjoy the journey and learn from it; while the heartless one will gradually weaken us.

Many things have been said of Carlos Castaneda. Some say that he was elusive to the degree that nobody could recognize him when he walked into a room; that he would not allow anyone to film or photograph him; that through what he called “The Pull”, the man could cross miles in a single leap; that he was a Toltec Nagual and could transform into a raven; that his moving meditation techniques (a combination of Tai-Chi and Kung Fu according to some, nonsense according to others), have nothing to do with the Yaqui teachings he learnt during his first phase with don Juan; that in his last years of life (he died in 1998 due to cancer in LA), he had a harem of six women, some of whom committed suicide after Castaneda’s death...

Simply reviewing some of the legends surrounding his life provide enough material to write a book, the worst thing is, we would be left standing in the same place: without really knowing who Carlos Castaneda was, if he was born in Peru, Mexico, Brazil or in the United States. Nonetheless, his *oeuvre* is vast and possesses great beauty and literary value; its power leads us to imagine and expand the frontiers of our perception, and it continues to be experienced by readers from different parts of the world: warriors seeking a path with a heart.

***Faena Aleph* digital magazine**

кожна з людських стежок веде до смерті. Тим не менш, ми можемо досягти цього кінцевого пункту, йдучи стежкою із серцем або йдучи стежкою без серця; стежка із серцем дасть нам змогу насолоджуватись мандрівкою та навчатися в неї; тоді як стежка без серця поступово послаблюватиме нас.

Багато речей розповідали про Карлоса Кастанеду. Деякі люди кажуть, нібито він був такий невловимий, що ніхто не міг його впізнати, коли він входив до кімнати; що він не дозволяв нікому його фільмувати чи фотографувати; що за допомогою того, що він називав «Тягненням», людина могла подолати багато миль одним стрибком; що він був толтекським Наґвалем і міг перетворюватися на ворону; що його техніки рухальної медитації (за словами одних — комбінація Тай-Цзи і Кунг-Фу, а на думку інших — нісенітниця) не мають нічого спільного з якіським ученням, яке він опановував протягом своєї першої фази з доном Хуаном; що в його останні роки життя (він помер у 1998 році від раку в Лос-Анджелесі) він мав гарем з шести жінок, деякі з яких вчинили самогубство після смерті Кастанеди...

Простий огляд деяких із легенд, що оточують його життя, надає достатньо матеріалу для написання книжки. Найприкріше те, що ми залишимось на тому самому місці: не знаючи насправді, ким був Карлос Кастанеда, чи народився він у Перу, Мексиці, Бразилії чи в Сполучених Штатах. Тим не менш, його *доробок* обширний і має велику красу й літературну цінність; його сила веде нас до уявлення та розширення меж нашого сприйняття, і з нею продовжують стикатися читачі з різних куточків світу: воїни, які шукають стежку із серцем.

Цифровий журнал «Фаена Алеф»

parte”, pues todos los caminos del hombre desembocan en la muerte; sin embargo, podemos llegar a ese destino final a través de un camino con corazón o a través de un camino sin corazón; un camino con corazón nos hará disfrutar del viaje y aprender de él; el otro, en cambio, nos irá debilitando paulatinamente.

Se dice que Castaneda era a tal punto elusivo que nadie podría reconocerlo si entrara en una habitación; que no dejaba que lo grabaran o le hicieran fotografía; que a través de lo que llamaba El Empuje (“The Pull”) un hombre podía atravesar kilómetros de un sólo salto; que era un Nahualt tolteca y podía convertirse en cuervo; que sus técnicas de meditación en movimiento (mezcla de Tai-Chi y Kung Fu según algunos, patrañas según otros) no tienen nada que ver con las enseñanzas yaquis que aprendiera en su primera etapa con don Juan; que tuvo durante sus últimos años (muere en 1998 en LA a causa de cáncer) un harem de seis mujeres, algunas de las cuales se suicidaron luego de la muerte de Castañeda...

El simple recuento de las leyendas, historias e investigaciones en torno a él daría suficiente material para un libro, y lo peor es que nos quedaríamos en el mismo lugar: sin saber quién fue el hombre Carlos Castañeda, si nació en Perú, México, Brasil o EU, pero con una obra vasta, de gran belleza y valor literario, cuya potencia para llevarnos a imaginar y expandir las fronteras de nuestra percepción sigue siendo experimentada por lectores de todas las lenguas: guerreros en la búsqueda de un camino con corazón.

Revista digital *Faena Aleph*

ANNOTATIONS, TEXTS, AND QUOTATIONS FROM VARIOUS PUBLICATIONS AND COVERS OF *THE TEACHINGS OF DON JUAN*

АНОТАЦІЇ, ТЕКСТИ І ЦИТАТИ З РІЗНИХ ПУБЛІКАЦІЙ ТА ОБКЛАДИНОК «УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА»

ANOTACIONES, TEXTOS Y CITAS DE DIVERSAS PUBLICACIONES Y CUBIERTAS DE *LAS ENSEÑANZAS DE DON JUAN*

PRAISE FOR *THE TEACHINGS OF DON JUAN* AND CARLOS CASTANEDA FROM VARIOUS PUBLICATIONS

“Hypnotic reading” (*Chicago Tribune*)

“Epoch-making volume” (*Fate*)

“Extraordinary in every sense of the word” (*The New York Times*)

“An unparalleled breakthrough... Remarkable.” (*Los Angeles Times*)

“The most exciting sleeper of the publishing year” (*San Francisco Examiner*)

“It’s impossible to view the world in quite the same way” (*Chicago Tribune*)

“Absorbingly interesting and hard to lay aside until thoroughly read” (*Gallup Independent*)

“EXQUISITE... STUNNING... fresh, unexpected visions with the logic of dreams, beautiful and terrible.” (*Detroit Free Press*)

“The most remarkable documents to emerge from drug literature since Aldous Huxley’s *Doors of Perception*” (*Eye Magazine*)

“A priceless examination of an ancient spiritual concept of surprising sophistication and scope” (*Fort Worth Star-Telegram*)

“Not a book to be read for pleasure, a book which will affect you more than you may wish to be affected” (*Whole Earth Catalog*)

“This is positively one of the most absorbing and exciting books we’ve read in the last twelvemonth...” (*Publishers’ Weekly*)

“...Makes hypnotic reading. Castaneda is a brilliant, self-mocking and—one assumes, despite the weirdness of the narrative—truthful story teller.” (*Time Magazine*)

“A young man’s remarkable account of his experiences... A very strange, utterly absorbing book. Quite likely it will become a classic...” (*Publishers’ Weekly*)

ВІДГУКИ ПРО «ВЧЕННЯ ДОНА ХУАНА» ТА КАРЛОСА КАСТАНЕДУ З РІЗНИХ ПУБЛІКАЦІЙ

“Гіпнотичне читання” («Чикаго Триб’юн»)

“Твір, що відкриває нову епоху” («Фейт»)

“Надзвичайно в усіх сенсах цього слова” («Нью-Йорк Таймс»)

“Безпрецедентний прорив... Чудово.” («Лос-Анджелес Таймс»)

“Найзахопливіша книжка-несподіванка видавничого року” («Сан-Франциско Ігземінер»)

“Відтепер неможливо дивитися на світ так само, як раніше” («Чикаго Триб’юн»)

“Надзвичайно цікава й захоплива [книжка], яку важко відкласти вбік, поки не дочитаєш до кінця” («Галлеп Індепендент»)

“ВИШУКАНО... ПРИГОЛОМШЛИВО... Свіжі, несподівані бачення з логікою сновидінь, прекрасні й жахливі.” («Детройт Фрі Прес»)

“Найвидатніші документи, які з’явилися в літературі на тему наркотиків із часів «Дверей сприйняття» Олдоса Гакслі” (Часопис «Око»)

“Безцінне дослідження давньої духовної концепції, що дивує своєю мудрістю, вишуканістю і масштабністю” («Форт-Ворт Стар-Телеграм»)

“Це не книжка для читання задля розваги, це книжка, яка вплине на вас більше, ніж ви можете того хотіти” («Гоул Ерс Каталог»)

“Це безперечно одна з найзахопливіших та хвилюючих книжок, які ми читали за останні дванадцять місяців...” («Щотижневик видавців»)

“...То є гіпнотичне читання. Кастанеда блискучий, насміхається над собою та — як ми припускаємо попри дивність оповіді — є правдивим оповідачем.” (Часопис «Тайм»)

“Вражаюча розповідь молодого чоловіка про його досвіди... Дуже дивна, надзвичайно захоплива книжка. Цілком імовірно, що вона стане класикою...” («Щотижневик видавців»)

"...What [Castaneda] has to say is as timeless as gold, and the result is mind-bending, taking the listener around corners that perhaps he or she had never before seen." (*St. Louis Post-Dispatch*)

"A beautiful and terrifying true account of a young American anthropologist's initiation by a Yaqui medicine man using sacred and ancient hallucinogens" (*Los Angeles Free Press*)

"One hopes that Castaneda will cultivate his exceptional gift for writing expressive prose and continue to employ it in his further contributions to anthropology" (*American Anthropologist*)

"A piece of writing that touches us to the very core, challenging our perceptions of the world and making us rethink about what is in front of our very eyes" (*Quick Book Reviews*)

"It is Castaneda's almost unique achievement that he has been able to communicate a nonordinary experience in terms of ordinary terminology, and do it without raising false hopes of easy attainment" (*Los Angeles Free Press*)

"It gives a different view of the world and challenges the ideas and beliefs that we have been taught, whilst also providing simple methods to changing the way we interact with the world on a day to day basis" (*Amazon.com* website)

"This book is a glimpse of a new way of spiritual knowledge, comparable in its complexity, its subtle perceptions of human nature, its pragmatic system of ethics, to the great religions of the East—et rooted in the forgotten culture of our own continent" (*Rocky Mount Telegram*)

"...Те, що має сказати [Кастанеда], таке ж позачасове, як золото; його розповідь змушує вибухнути мізки, ведучи слухача такими крутими віражами, яких той, можливо, ніколи раніше не бачив." («Сент-Луїс Пост-Діспетч»)

"Прекрасна й жахаюча правдива розповідь про ініціацію молодого американського антрополога, здійснювану якійським знахарем за допомогою священних і древніх галюциногенів" («Лос-Анджелес Фрі Прес»)

"Сподіваємось, що Кастанеда плекатиме свій видатний дар писання експресивної прози та продовжить застосовувати його в своєму подальшому внеску в антропологію" («Американський антрополог»)

"Твір, який зачіпає нас до самої глибини, кидає виклик нашому сприйняттю світу й змушує переосмислити те, що в нас перед самими нашими очима" («Швидкі огляди книжок»)

"То є майже унікальне досягнення Кастанеди, що він спромігся передати неординарний досвід за допомогою звичайної термінології, і зробити це без надання фальшивих надій на легкі здобутки" («Лос-Анджелес Фрі Прес»)

"Ця книжка дає інший погляд на світ і кидає виклик ідеям та переконанням, яких нас завжди навчали, водночас надаючи просту методику, щоб день у день змінювати спосіб нашої взаємодії зі світом" (вебсайт *Amazon.com*)

"Ця книжка — проблиск нового шляху духовного знання, яке за своєю складністю, своїм тонким сприйняттям людської природи, своєю прагматичною системою етики порівнянне з великими релігіями Сходу — і вкорінене в забутій культурі нашого власного континенту" («Рокі-Маунт Телеграм»)

"If you are looking for books which explore the ultimate questions (what is reality, what it means to be illuminated, how to seek knowledge, how to guide one's fate) of this life, then this [Castaneda's book] will be the beginning of a grandiose journey" (*Quick Book Reviews*)

"Якщо ви шукаєте книжки, які досліджують найвищі питання цього життя (що таке реальність, що значить бути просвітленим, як шукати знання, як скеровувати власну долю), тоді [«Вчення дона Хуана»] стане початком грандіозної подорожі" («Швидкі огляди книжок»)

"Several times while I was reading Carlos Castaneda's book I got the prickling feeling that the hair was rising on the back of my head. I was fascinated with the book. I didn't want to put it down. I also was repelled. Inside me somewhere, something was saying 'no—no—no'." (*Santa Cruz Sentinel*)

"Кілька разів під час читання книжки Карлоса Кастанеди в мене виникало поколююче відчуття, що волосся здіймається на моїй потилиці. Я була просто зачарована цією книжкою. Я не хотіла відкладати її. Також я відчувала якийсь спротив. Десь усередині мене щось казало «ні-ні-ні»." («Санта-Крус Сентінел»)

"We are incredibly fortunate to have Carlos Castaneda's books. Taken together they form a work which is among the best that the science of anthropology has produced. The story they tell is so good, and the descriptions so vivid, that I was utterly fascinated as I read." (*The New York Times Book Review*)

"Нам неймовірно пощастило мати книжки Карлоса Кастанеди. Узяті разом, вони складають одну з найкращих робіт, які створила антропологічна наука. Історія, яку вони розповідають, є настільки гарна, а описи — настільки яскраві, що я був надзвичайно зачарований під час читання." («Нью-Йорк Таймс Бук Рів'ю»)

"It is astonishing how well Castaneda has, in appropriate, readable sentences, taken us intimately into the psychic adventures he had under the meticulous and Spartan guidance of don Juan. T. S. Eliot has described the novels of Charles Williams as 'supernatural thrillers.' I found Castaneda's accounts of his explorations more thrilling than any peak in a Williams novel, and no less supernatural." (*San Francisco Examiner*)

"Вражає те, як добре Кастанеда, відповідними читабельними реченнями, провів нас із собою глибоко в психічні пригоди, які він мав під скрупульозним і спартанським проводом дона Хуана. Т. С. Еліот описав новели Чарлза Вільямса як «надприродні трилери». Я знайшов розповіді Кастанеди про його дослідження захопливішими, ніж будь-яка кульмінаційна точка в новелах Вільямса, і не менш надприродними." («Сан-Франциско Іґземінер»)

"Castaneda's journal accounts flow effortlessly, the current carrying us through his conversations with don Juan and opening doors to an astounding realm outside the bounds of everyday life. The phrases 'life changing' and 'earth shattering' come to mind, and perhaps these are just metaphors, but what Castaneda offered in the 1960s is still for many an entirely new perception of reality." (*Amazon.com* website)

"Оповіді-репортажі Кастанеди линуть без зусиль, і потік несе нас крізь його розмови з доном Хуаном та відчиняє двері до приголомшливої сфери поза межами повсякденного життя. На думку спадають фрази на кшталт «змінює життя» і «повністю вибиває ґрунт з-під ніг». Можливо, це лише метафори, але те, що запропонував Кастанеда в 1960-ті роки, і досі для багатьох є цілковито новим сприйняттям реальності." (вебсайт *Amazon.com*)

Annotation in *Fort Worth Star-Telegram* (Fort Worth, Texas), Mar 23, 1969

...from Ballantine, “The Teachings of Don Juan,” by Carlos Castaneda (price unannounced), an intriguing report of the experiences of a young anthropologist into primitive Indian religion on the U.S.-Mexico border.

Анотація в «Форт-Ворт Стар-Телеграм» (Форт-Ворт, Техас), 23 березня 1969 р.

...від видавництва «Баллантайн», «Учення дона Хуана» Карлоса Кастанеди (ціна не оголошена) — інтригуюча розповідь про досвіди молодого антрополога, що зіткнувся з первісною індіанською релігією на кордоні між США та Мексикою.

Annotation in *San Francisco Examiner*, Dec 29 & 31, 1968

Recent Recommended Nonfiction: THE TEACHINGS OF DON JUAN. By Carlos Castaneda. UC Press, $5.95. Sleeper of the year was this doctoral dissertation which excitingly and readably deals with an Indian’s peyote myths.

Анотація в «Сан-Франциско Іґземінер», 29/31 грудня 1968 р.

Останні рекомендовані твори нехудожньої літератури: «Вчення дона Хуана» Карлоса Кастанеди, Ю.Сі. Прес, 5,95$. Книжкою-несподіванкою року стала ця докторська дисертація, що в захопливій і читабельній формі торкається пейотних міфів одного індіанця.

Annotation in *Los Angeles Free Press*, Aug 2, 1968

An absolutely fascinating account by an anthropologist who spent years learning the secrets of a Yaqui shaman and the native hallucinogenic plants, and finally a coherent philosophical system not previously thought to exist in Western culture.

Анотація в «Лос-Анджелес Фрі Прес», 2 серпня 1968 р.

Абсолютно захоплююча розповідь антрополога, що роками вивчав секрети шамана я́кі та місцеві галюциногенні рослини, і зрештою цілісну філософську систему, про існування якої в західній культурі ніхто навіть не підозрював.

Annotation in *The Cincinnati Enquirer* (Cincinnati, Ohio), Nov 20, 1969

An account by a UCLA graduate student for five years with a 75-year-old Yaqui Indian who introduced him to the use of peyote and other hallucinogenic drugs. A fascinating book of a reality and way of life very different from generally accepted concepts of the perceived world we live in.

Анотація в «Цинциннаті Інкваєрер» (Цинциннаті, Огайо), 20 листопада 1969 р.

Розповідь студента магістратури УКЛА про п’ять років із 75-річним індіанцем я́кі, котрий познайомив його із застосуванням пейоту та інших галюциногенних наркотиків. Захоплююча книжка про реальність і спосіб життя, дуже відмінні від загальноприйнятих концепцій сприйманого світу, в якому ми живемо.

ANNOTATION IN *THE DAILY INTELLIGENCER* (Doylestown, Pennsylvania), Apr 21, 1969

For "The Teachings of Don Juan" by Carlos Castaneda (95 cents), the author, an anthropologist, went to Mexico, to be tutored by don Juan, a Yaqui Indian renowned as a brujo—"a medicine man, curer, sorcerer." *The Teachings of Don Juan* is the story of the five years in which don Juan initiated Castaneda into the world of "non-ordinary reality" and started him on the strange and frightening spiritual journey a man must undertake in order to become "a man of knowledge."

АНОТАЦІЯ В «ДЕЙЛІ ІНТЕЛІДЖЕНСЕР» (Дойлстаун, Пенсільванія), 21 квітня 1969 р.

Щодо «Вчення дона Хуана» Карлоса Кастанеди (95 центів), його автор-антрополог поїхав до Мексики, щоб навчатися в дона Хуана, індіанця я́кі, відомого як брухо — «знахар, цілитель, мольфар». «Учення дона Хуана» є історією п'яти років, упродовж яких дон Хуан посвячував Кастанеду в світ «незвичайної реальності» й відправив його в дивну й жахаючу духовну подорож, яку мусить здійснити кожний індивідуум, щоб стати «чоловіком знання».

ANNOTATION IN *THE SYDNEY MORNING HERALD* (Sydney, Australia), June 17, 1995

1968**:** *The Teachings of Don Juan* [by] Carlos Castaneda. A hippie meets an Indian guide, gets stuck into peyote and sees the truth. This book had several levels of meaning but most took it literally, travelled to a Third World country and got stoned.

АНОТАЦІЯ В «СІДНЕЙ МОРНІНГ ГЕРАЛД» (Сідней, Австралія), 17 червня 1995 р.

1968 рік: «Учення дона Хуана» Карлоса Кастанеди. Гіпі зустрічає індіанського наставника, загрузає в пейоті й бачить істину. Ця книжка мала кілька рівнів значення, але більшість сприймала її буквально, їхала до країни третього світу й обдовбувалась там.

ANNOTATION FOR PETER COYOTE'S READING OF *THE TEACHINGS* IN *ST. LOUIS POST-DISPATCH*, Aug 9, 1990

Peter Coyote is marvelous as he reads Carlos Castaneda's *The Teachings of Don Juan* ($15.95, Audio Literature, 3 hours). He takes the listener through Castaneda's apprenticeship with the enigmatic don Juan in a way that is a match for whatever challenge there is to one's open-mindedness.

This is a mystical journey that is part philosophy and part hallucinatory drugs, and a portrayal of the relationship between a seeker of wisdom and the giver of truth of an ancient spirituality that seems as remote from the 20th century as a Roman chariot.

In spite of that, what this mystic has to say is as timeless as gold, and the result is mind-bending, taking the listener around corners that perhaps he or she had never before seen.

АНОТАЦІЯ ДО АУДІОКНИЖКИ «ВЧЕННЯ» У ВИКОНАННІ ПІТЕРА КОЙОТА В «СЕНТ-ЛУЇС ПОСТ-ДІСПЕТЧ», 9 серпня 1990 р.

Пітер Койот дивовижний, коли читає «Вчення дона Хуана» Карлоса Кастанеди (15.95$, «Аудіо література», 3 години). Він проводить слухача крізь учнівство Кастанеди в загадкового дона Хуана у спосіб, що відповідає будь-яким викликам відкритості нашого розуму, які лишень існують.

Це містична подорож, що є частково філософією і частково галюциногенними наркотиками, а також змалюванням стосунків між шукачем мудрості й давачем істини древньої духовності, яка видається настільки ж далекою від XX сторіччя, як римська колісниця.

Однак те, що має сказати цей містик, таке ж позачасове, як золото; його розповідь змушує вибухнути мізки, ведучи слухача такими крутими віражами, яких той, можливо, ніколи раніше не бачив.

TEXT FROM A *TOUCHSTONE BOOK* EDITION BACK COVER

"An extraordinary book... a remarkable experience, a jarring and total immersion into a wholly alien but irresistibly fascinating sensibility. This is no ethnology text, with charts and footnotes, but the happenings themselves, told with such immediacy, honesty and clarity that the reader becomes a part of them, sharing Castaneda's exultations and bafflements and terrors; traveling with him—terribly alone—that road that must be taken to become 'a man of knowledge'." (*Los Angeles Times*)

ТЕКСТ ІЗ ЗАДНЬОЇ СТОРОНИ ОБКЛАДИНКИ ВИДАННЯ «ТАЧСТОУН БУК»

"Екстраординарна книжка... видатний досвід, дисонуюче й повне занурення в цілковито чужу, але нездоланно чарівну сенситивність. Це не є етнологічний текст, із діаграмами та виносками, а саме події, викладені з такою безпосередністю, чесністю та ясністю, що читач стає їхньою частиною та поділяє з Кастанедою і торжество, і труднощі, і жахи; мандрує з ним — страшенно самотнім — тим шляхом, який треба пройти, щоб стати чоловіком знання." («Лос-Анджелес Таймс»)

TEXTS FROM VARIOUS *POCKET BOOKS* EDITIONS

Journey into the heart of magic with Carlos Castaneda...

ON BECOMING A "MAN OF KNOWLEDGE"

Carlos Castaneda's *The Teachings of Don Juan* is the first book in his now-famous trilogy, which concludes with *A Separate Reality* and *Journey to Ixtlan*. Hailed by *The New York Times* on its publication as "an extraordinary spiritual and psychological document... destined for fame," *The Teachings of Don Juan* has more than lived up to that glowing prediction.

ТЕКСТИ З РІЗНИХ ВИДАНЬ «ПОКІТ БУКС»

Подорож у саме серце магії з Карлосом Кастанедою...

ПРО ПЕРЕТВОРЕННЯ НА «ЧОЛОВІКА ЗНАННЯ»

«Учення дона Хуана» Карлоса Кастанеди є першою книжкою в його відомій нині трилогії, яка продовжується «Окремою реальністю» і «Подорожжю до Істлану». Оголошене «Нью-Йорк Таймс» після його опублікування як "видатний духовний і психологічний документ... приречений на славу", «Учення дона Хуана» більш ніж виправдало те яскраве пророцтво.

TEXT FROM A *PENGUIN BOOKS* EDITION FRONT COVER

"Projects a quality of experience beside which scientific exactitude stands in peril of paling into insignificance." —Theodore Roszak, *Nation*

ТЕКСТ ІЗ ПЕРЕДНЬОЇ СТОРОНИ ОБКЛАДИНКИ ВИДАННЯ «ПЕНҐВІН БУКС»

"Відкриває досвіди такого ґатунку, поряд із якими наукова точність оповіді ризикує взагалі втратити своє значення." (Теодор Розак, «Нейшн»)

TEXTS FROM BACK COVERS OF VARIOUS *UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS* EDITIONS

"Remarkably vivid and compelling." (*American Anthropologist*)

"An extraordinary spiritual and psychological document." (*The New York Times*)

"A uniquely important contribution to our burgeoning psychedelic literature; indeed, perhaps one that deserves to replace the comparatively amateurish efforts of Huxley, Watts, Burroughs, and Leary." (*The Nation*)

"A sensitive, dramatic, beautifully written narrative with what seems to be a novel and important method of analysis of the outlook of the author's mentor." (*Man*)

"A profoundly disturbing book since it opens up areas and ideas we usually dismiss or deny." (*Whole Earth Catalog*)

"The passing from ordinary reality to unordinary reality and back again has never been described with greater clarity." (Lawrence Lipton, *Los Angeles Free Press*)

"It's impossible to view the world in quite the same way after reading him... If Castaneda is correct, there is another world, a sometimes beautiful and sometimes frightening world, right before our eyes at this moment—if only we could see." (*Chicago Tribune*)

"Castaneda's sanity lends to even the most lurid experiences the force of data. It compels us to believe that don Juan is one of the most extraordinary figures in anthropological literature, a neolithic sage. It helps us to accept, from the continent we stole, a mysterious gift of wisdom." (*Life*)

ТЕКСТИ ІЗ ЗАДНЬОЇ СТОРОНИ ОБКЛАДИНКИ ВИДАНЬ «ЮНІВЕРСІТІ ОФ КАЛІФОРНІЯ ПРЕС»

"Надзвичайно яскраво та переконливо." («Американський антрополог»)

"Видатний духовний і психологічний документ." («Нью-Йорк Таймс»)

"Унікально важливий внесок у нашу розквітаючу психоделічну літературу; насправді, можливо навіть такий, що заслуговує прийти на заміну відносно дилетантським потугам Гакслі, Воттса, Барроуза та Лірі." («Нейшн»)

"Чуттєва, драматична, чудово написана оповідь із тим, що видається новаторським і важливим методом аналізу світогляду авторового наставника." («Людина»)

"Надзвичайно зворушлива книжка, бо вона відкриває сфери та ідеї, які ми зазвичай відкидаємо або заперечуємо." («Гоул Ерс Каталог»)

"Перехід від звичайної до незвичайної реальності й повернення назад іще ніколи не були описані з більшою ясністю." (Лоренс Ліптон, «Лос-Анджелес Фрі Прес»)

"Неможливо дивитися на світ у такий самий спосіб після читання його. ...Якщо Кастанеда правий, є інший, інколи прекрасний та інколи лякаючий світ, просто перед нашими очима в цей момент — якби тільки ми могли бачити." («Чикаго Триб'юн»)

"Розсудливість Кастанеди надає навіть найприголомшливішим досвідам силу фактів. Це змушує нас вважати, що дон Хуан є однією з найекстраординарніших постатей в антропологічній літературі, таким собі неолітичним мудрецем. Це допомагає нам прийняти загадковий дар мудрості від украденого нами континенту." («Життя»)

TEXT FROM A *WASHINGTON SQUARE PRESS* EDITION BACK COVER

"one can't exaggerate the significance of what Castaneda has done" —The New York Times

A Yaqui Way Of Knowledge... THE TEACHINGS OF DON JUAN is the story of a remarkable journey: the first awesome steps on the road to becoming a "man of knowledge" — the road that continues with "A Separate Reality" and "Journey to Ixtlan".

ТЕКСТ ІЗ ЗАДНЬОЇ СТОРОНИ ОБКЛАДИНКИ ВИДАННЯ «ВАШИНГТОН СКВЕРЕ ПРЕС»

"Неможливо переоцінити значення того, що зробив Кастанеда." — «Нью-Йорк Таймс»

Шлях знання індіанців я́кі... «УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА» — це історія про дивовижну подорож, що викликає зачудування та вселяє благоговійний страх, про перші кроки на шляху до заповітної мети — стати «чоловіком знання». Розповідь про цей шлях продовжується в «Окремій реальності» і «Подорожі до Істлану».

TEXT FROM A *POCKET BOOKS* EDITION FRONT COVER

The Teachings of Don Juan introduces to the reader the elusive, magical, powerful, haunting and perplexing person of don Juan, the Yaqui *brujo* (sorcerer or medicine man), under whose guidance Carlos Castaneda was introduced to a new means of perceiving a world of "nonordinary reality." Their relationship—in which a reluctant and demanding don Juan instructs Castaneda in the disciplines of becoming a "man of knowledge" by means of a series of mystical experiences and hallucinogenic drugs—has been described (by *Time* magazine) as "one of the most fortunate literary encounters since Boswell was introduced to Dr. Johnson."

The Teachings of Don Juan cannot fail to leave the reader with the strongest impression of the nobility, depth and authority of don Juan and his teachings. It is, quite simply, one of the great books of our time.

ТЕКСТ ІЗ ПЕРЕДНЬОЇ СТОРОНИ ОБКЛАДИНКИ ВИДАННЯ «ПОКІТ БУКС»

«Учення дона Хуана» знайомить читача з невловимою, магічною, яскравою особистістю дона Хуана, що не дає спокою думкам і спантеличує, — якійського брухо (мольфара або знахаря), під чиїм керівництвом Карлос Кастанеда прилучився до нових способів сприймання світу «незвичайної реальності». Їхні стосунки — в яких непоступливий і вибагливий дон Хуан наставляє Кастанеду в дисциплінах ставання «чоловіком знання» за допомогою низки містичних досвідів і галюциногенних наркотиків — були названі (часописом «Тайм») як "одна з найщасливіших літературних зустрічей із часу знайомства Босвелла з доктором Джонсоном".

«Учення дона Хуана» не може не залишити в читача найсильніше враження шляхетності, глибини й авторитетності дона Хуана та його повчань. Це, якщо зовсім просто, є одна з видатних книжок нашого часу.

TEXT FROM A *PENGUIN BOOKS* EDITION BACK COVER

The first book in Carlos Castaneda's spiritual journey into the world of sorcery...

In 1960 Carlos Castaneda first met don Juan, a Yaqui Indian, feared and shunned by the ordinary folk of the American Southwest because of his unnatural powers. During the next five years don Juan's arcane knowledge led Castaneda into a world of beauty and terror, ruled by concepts far beyond those of Western civilization.

Using psychedelic drugs—peyote, jimson weed and a mushroom called 'humito'—Castaneda lived through encounters with disembodied spirits, shamans in the form of huge wolves, and death in the shape of silver crows. Finally, after a night of utter terror in which he knew that his life was threatened by forces which he still cannot fully explain, he gave up his struggle to become a Man of Knowledge.

The Teachings of Don Juan is the story of Carlos Castaneda's extraordinary experiences.

ТЕКСТ ІЗ ЗАДНЬОЇ СТОРОНИ ОБКЛАДИНКИ ВИДАННЯ «ПЕНҐВІН БУКС»

Це перша книжка в духовній подорожі Карлоса Кастанеди у світ мольфарства...

У 1960 році Карлос Кастанеда вперше зустрів дона Хуана, індіанця я́кі, котрого звичайні мешканці південного заходу США боялися й уникали через його надприродну силу. Протягом наступних п'яти років таємні знання дона Хуана проводили Кастанеду до світу краси й жаху, керованого концепціями, що були далеко за межами уявлень західної цивілізації.

Вживаючи психоделіки — пейот, дурман і гриб під назвою «humito» (маленький дим), — Кастанеда переживав численні зустрічі з безтілесними духами, шаманами в подобі величезних вовків і смертю у формі срібних ворон. Зрештою, після ночі граничного жаху, в якому він знав, що його життю загрожували сили, які він досі не може повністю пояснити, він вирішив припинити свою боротьбу за те, щоб стати чоловіком знання.

«Учення дона Хуана» — це історія про неймовірні досвіди Карлоса Кастанеди.

PUBLISHER'S SUMMARY BY *RECORDED BOOKS LLC* at *recordedbooks.com* website

For over 40 years, Carlos Castaneda's *The Teachings of Don Juan* has inspired audiences to expand their world view beyond traditional Western forms. Originally published as Castaneda's master's thesis in anthropology, *The Teachings* documents Castaneda's supposed apprenticeship with a Yaqui Indian sorcerer, don Juan Matus. Dividing the work into two sections, Castaneda begins by describing don Juan's philosophies, then continues with his own reflections.

АНОТАЦІЯ ВИДАВЦЯ «РІКОРДЕД БУКС» НА ІНТЕРНЕТ-САЙТІ *RECORDEDBOOKS.COM*

Уже понад 40 років «Учення дона Хуана» Карлоса Кастанеди надихає аудиторію читачів розширювати свій світогляд поза традиційними західними формами. Опубліковане спочатку як Кастанедова магістерська робота з антропології, «Вчення» документує вірогідне учнівство Кастанеди в індіанського мольфара-я́кі, дона Хуана Матуса. Розділяючи роботу на дві частини, Кастанеда починає з опису філософії дона Хуана, а потім продовжує її своїми власними розмірковуваннями.

ANNOTATION FROM A *PENGUIN BOOKS* PAPERBACK EDITION

Carlos Castaneda was a graduate student in anthropology at the University of California, Los Angeles, gathering information on various medicinal herbs used by the Indians in Sonora, Mexico, when he met the old Yaqui Indian, don Juan. His first book, *The Teachings of Don Juan*, was the story of the first period the two men spent together as master and pupil. This was followed by the other volumes in the series, *A Separate Reality*, *Journey to Ixtlan*, *Tales of Power*, *The Second Ring of Power*, *The Eagle's Gift* and *The Wheel of Time*. He also wrote *The Art of Dreaming* (1993).

Carlos Castaneda died in 1998. In its obituary for him the Guardian wrote "It is hard to find a New Age celebrity who won't admit to having been influenced by Castaneda's powerful prose and paradigm-busting philosophy... Few critics would deny author Joyce Carol Oates's assessment of his books as 'remarkable works of art'."

АНОТАЦІЯ З КНИЖКИ В М'ЯКІЙ ОБКЛАДИНЦІ ВИДАННЯ «ПЕНҐВІН БУКС»

Карлос Кастанеда був аспірантом-антропологом у Каліфорнійському університеті, Лос-Анджелес. Збираючи інформацію про різні лікарські рослини, що використовуються індіанцями в Сонорі, Мексика, він зустрів старого індіанця я́кі, дона Хуана. Його перша книжка «Учення дона Хуана» була розповіддю про перший період, який ці двоє чоловіків провели разом як учитель і учень. За цим пішли інші томи в серії: «Окрема реальність», «Подорож до Істлану», «Оповіді сили», «Друге кільце сили», «Дарунок Орла» й «Колесо часу». Він також написав «Мистецтво сновидства» (1993 рік).

Карлос Кастанеда помер у 1998 році. У його некролозі в газеті «Ґардіан» було написано "Важко знайти знаменитість доби Нью-Ейдж, яка б не визнала, що на неї вплинули потужна Кастанедова проза й філософія, яка підриває всі усталені системи поглядів... Небагато хто з критиків наважилися б заперечити оцінку, яку дала його книжкам письменниця Джойс Керол Оутс, назвавши їх «дивовижними творами мистецтва»."

ANNOTATION FROM A LATER *UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS* EDITION

Decades ago the University of California Press published an unusual manuscript by an anthropology student named Carlos Castaneda. *The Teachings of Don Juan* initiated a generation of seekers dissatisfied with the limitations of the Western worldview. Castaneda's now classic book remains controversial for the alternative way of seeing that it presents and the revolution in cognition it demands...

...Whether read as ethnographic fact or creative fiction, it is the story of a remarkable journey that has left an indelible impression on the life of more than a million readers around the world.

АНОТАЦІЯ ДО ПІЗНІШОГО ВИДАННЯ «ЮНІВЕРСІТІ ОФ КАЛІФОРНІЯ ПРЕС»

Багато десятиріч тому видавництво Каліфорнійського університету опублікувало незвичайний рукопис студента антропології на ім'я Карлос Кастанеда. «Учення дона Хуана» стало відправною точкою для цілого покоління шукачів, розчарованих обмеженістю західного світогляду. Тепер уже класична книжка Кастанеди залишається контроверсійною через альтернативний погляд, який вона надає, і революцію в сприйнятті, якої вона вимагає...

...Читана як етнографічний факт або як художній твір, це історія дивовижної подорожі, що залишила незгладиме враження в житті більше ніж мільйона читачів в усьому світі.

TEXT FROM THE INSIDE OF DUST JACKET OF THE 1ST PRINTING OF *THE TEACHINGS* BY *UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS* (SPRING 1968)

Taoism, Yoga, Vedanta, and Zen — the ancient “ways of liberation” — belong, root and branch to Asia. It has been assumed that the West has produced no way of spiritual knowledge comparable to the great system of the East. The present book is accordingly nothing less than a revelation.

Mr. Castaneda, a young anthropologist, records here his experiences during five years as a pupil of don Juan, a Yaqui Indian shaman. In a series of remarkable dialogues he sets forth his partial initiation into don Juan’s perception and mastery of “nonordinary reality.” He describes how peyote and other plants sacred to the Mexican Indians are used as gateways to the mysteries of “dread,” “clarity,” and “power.” Although he must deal throughout with alien phenomena, often with matters of a terrifying and fantastic order, Mr. Castaneda writes pragmatically and simply, allowing the events to carry their own drama. His account will leave the reader with the strongest impression of the nobility, depth, and authority of don Juan and of his teachings. This unprecedented and strangely beautiful book, which is assured a place in the literature of ethnology, will even more remain a living document of the spirit.

Carlos Castaneda is a graduate student in the Department of Anthropology, University of California, Los Angeles.

ТЕКСТ ІЗ ВНУТРІШНЬОЇ СТОРОНИ СУПЕРОБКЛАДИНКИ ВИДАННЯ ПЕРШОГО НАКЛАДУ (ВЕСНА 1968 РОКУ) В «ЮНІВЕРСІТІ ОФ КАЛІФОРНІЯ ПРЕС»

Таоїзм, йога, веданта і дзен — древні «шляхи звільнення» — належать Азії, вони беруть своє коріння і поширені там. Вважається, що Захід не створив жодного шляху духовного знання, порівнянного з великою системою Сходу. Ця книжка, відповідно, є не що інше, як одкровення.

Пан Кастанеда, молодий антрополог, описує тут свої досвіди протягом п’яти років учнівства в дона Хуана, шамана-індіанця я́кі. У низці вражаючих діалогів він розповідає про свою часткову ініціацію в Донхуанове сприйняття і майстерне володіння «незвичайною реальністю». Він описує, як пейот та інші священні для мексиканських індіанців рослини використовуються як брама до таємниць «жаху», «ясності» і «сили». Попри те, що він постійно мусить мати справу з чужорідними феноменами, нерідко з речами жахливого й фантастичного порядку, пан Кастанеда пише прагматично й просто, дозволяючи подіям підтримувати свою власну драму. Його розповідь залишить у читача найсильніше враження шляхетності, глибини й авторитету дона Хуана та його вчення. Ця безпрецедентна і дивно прекрасна книжка, якій забезпечене місце в етнологічній літературі, безсумнівно залишатиметься живим документом духу.

Карлос Кастанеда є студентом магістратури на факультеті антропології Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі.

TEXT FROM THE BACK SIDE OF DUST JACKET OF THE 1ST PRINTING OF *THE TEACHINGS* BY *UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS* (SPRING 1968)

"I cannot adequately convey the excitement I experienced on reading this account. I kept putting down the manuscript and walking around... Suddenly so much of what had hitherto been ambiguous made sense. It did more than that: it cut to a human depth.

"Now, for some anthropologists, the real world is not what is lived, but rather, it is the underlying structures (laws) that govern appearances. Thus they are bent on making anthropology a science of the same type as the physical sciences, for these too reject appearances and insist that reality is not in them but in the laws that govern them.

"What disturbs me about this approach, when pursued exclusively, is that it leads to a rejection of the sensate world, even to a rejection of primary experience. I find this true of most books in anthropology. Their intellectual detachment separates them from the essential reality—the *human* reality. Their gravity and jargon erode the living edge. I have to strain my powers of sensitivity to establish with them the human intimacy they fail to establish with me. I find most of them far secreted from the original human experience, in an area that would be unjust to call private, because their authors try to inhabit them with officialness.

ТЕКСТ ІЗ ЗАДНЬОЇ СТОРОНИ СУПЕРОБКЛАДИНКИ ВИДАННЯ ПЕРШОГО НАКЛАДУ (ВЕСНА 1968 РОКУ) В «ЮНІВЕРСІТІ ОФ КАЛІФОРНІЯ ПРЕС»

"Я не можу адекватно передати емоційне збудження, яке я відчував, читаючи цю оповідь. Я постійно відкладав рукопис і ходив навколо... Раптом так багато з того, що досі було непевним, набуло сенсу. Ба, навіть більше: воно дісталося самих людських глибин."

"У наш час для деяких антропологів справжнім світом є не те, що ми проживаємо, а радше базові структури (закони), які керують явищами. Тому вони схильні робити з антропології науку того самого типу, що й природничі науки, бо ті також відкидають явища та наполягають, що реальність не в них, а в законах, які ними керують."

"Що бентежить мене в цьому підході, якщо керуватися лише ним, так це те, що він веде до відкидання світу, сприйманого органами чуття, навіть до відкидання первинного досвіду. Я вважаю це справедливим щодо більшості книжок з антропології. Їхня інтелектуальна відстороненість відокремлює їх від ключової реальності — реальності *людської*. Їхня серйозність і жаргон руйнують живе начало. Я маю напружувати свої сприйняттєві здатності задля встановлення з ними людської близькості, яку вони самі не можуть установити зі мною. Більшість із них видається мені схованими далеко від первісного людського досвіду, у сфері, яку було б невірно називати приватною, бо їхні автори намагаються заполонити її офіціозом."

"This is why *The Teachings of Don Juan* was, for me, a thrilling experience. [It] reports a human reality, not an equivalent of that reality. That it is beautifully written is obvious. That it is *true* is perhaps equally obvious, but perhaps it is most true to the anthropologist who has concerned himself with such experiences."

—EDMUND CARPENTER

[Carnegie Professor of Anthropology
Stevens College
University of California at Santa Cruz]

"Ось чому «Вчення дона Хуана» стало, для мене, хвилюючим досвідом. [Воно] розповідає про людську реальність, а не про еквівалент цієї реальності. Написане воно чудово — це очевидно. Те, що воно *правдиве*, мабуть, так само очевидно, але, певне, найправдивішим воно є для антрополога, який займається такими досвідами."

— ЕДМУНД КАРПЕНТЕР

[Професор антропології Інституту Карнегі,
Коледж Стівенса, Каліфорнійський
університет у Санта-Крусі]

ILLUSTRATIONS TO
THE TEACHINGS OF DON JUAN

ІЛЮСТРАЦІЇ ДО
«ВЧЕННЯ ДОНА ХУАНА»

ILUSTRACIONES A
LAS ENSEÑANZAS DE DON JUAN

View of the central campus at UCLA: Royce Hall to the left and Powell Library to the right in the middle part of the photo; Haines Hall in the bottom right corner, photo approx. 2010s

Вид на центральний кампус УКЛА; Ройс-Голл ліворуч і Бібліотека Поувела праворуч у середній частині знімка; Гейнс-Голл у правому нижньому куті, світлина приблизно 2010-х років

Royce Hall on the UCLA campus, a shot from BBC's *Tales from the Jungle* documental (2007)

Ройс-Голл у кампусі УКЛА, кадр із фільму Бі-Бі-Сі 2007 року «Оповіді з джунглів»

Haines Hall on the UCLA campus with Anthropology Department on the third storey, photo approx. 2000s

Гейнс-Голл у кампусі УКЛА з кафедрою антропології на третьому поверсі, світлина прибл. 2000-х рр.

Haines Hall on the UCLA campus with Anthropology Department on the third storey, photo 2021

Гейнс-Голл у кампусі УКЛА з кафедрою антропології на третьому поверсі, світлина 2021 р.

Haines Hall main entrance, photo 2021

Головний вхід до Гейнс-Голлу, світлина 2021 року

UCLA Anthropology Department, photo 2021

Факультет антропології УКЛА, світлина 2021 року

UCLA Anthropology Department, photo 2021

Факультет антропології УКЛА, світлина 2021 року

UCLA Anthropology Department, photo 2021

Факультет антропології УКЛА, світлина 2021 року

Powell Library just across the lawn from Haines Hall with the University of California Press in the basement, photo approx. 2010s

Бібліотека Поувела, розташована навпроти Гейнс-Голлу, з видавництвом Каліфорнійського університету в підвальному поверсі, світлина приблизно 2010-х років

Powell Library with the U. C. Press in the basement, photo approx. 2010s

Бібліотека Поувела з університетським видавництвом у підвальному поверсі, світлина прибл. 2010-х рр.

The main reading room at Powell Library, photo approx. 2010s

Головна читальна зала в бібліотеці Поувела, світлина приблизно 2010-х років

Reading room where Carlos Castaneda worked. The photo shows a graduate student who was photographed by a *Time* journalist instead of Castaneda, photo 1973 (supposedly)

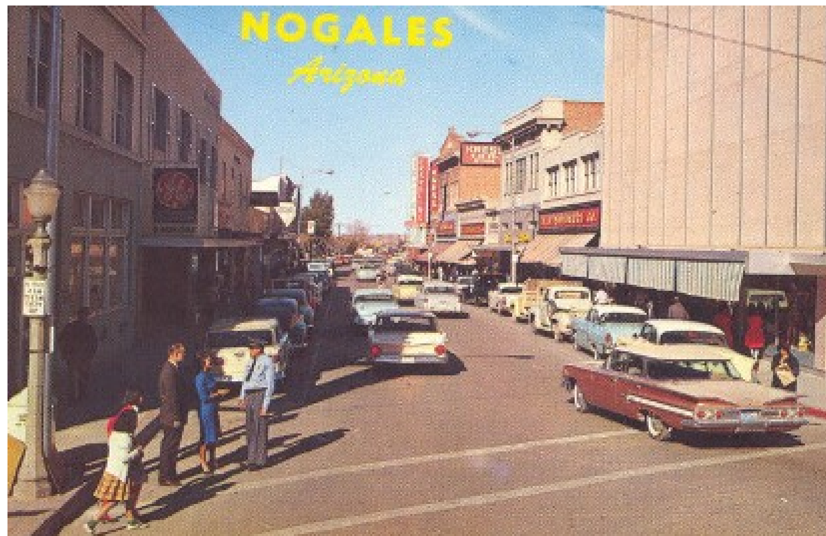
Читальна зала, де працював Карлос Кастанеда. На світлині зображений якийсь аспірант, якого журналіст «Тайм» сфотографував замість Кастанеди, світлина 1973 року (здогадно)

U.S. border with Mexico in Nogales — Arizona on the left and Sonora on the right, photo 2010

**Кордон із Мексикою в Ноґалесі; ліворуч— штат Аризона, США,
праворуч — штат Сонора, Мексика; світлина 2010 року**

Nogales, Arizona, photo approx. 1960s

Ноґалес, Аризона, світлина приблизно 1960-х років

A bus to Nogales, photo approx. 1950-60s

Автобус до Ногалеса, світлина приблизно 1950/60-х років

Greyhound bus at Nogales bus station, photo approx. 1960s

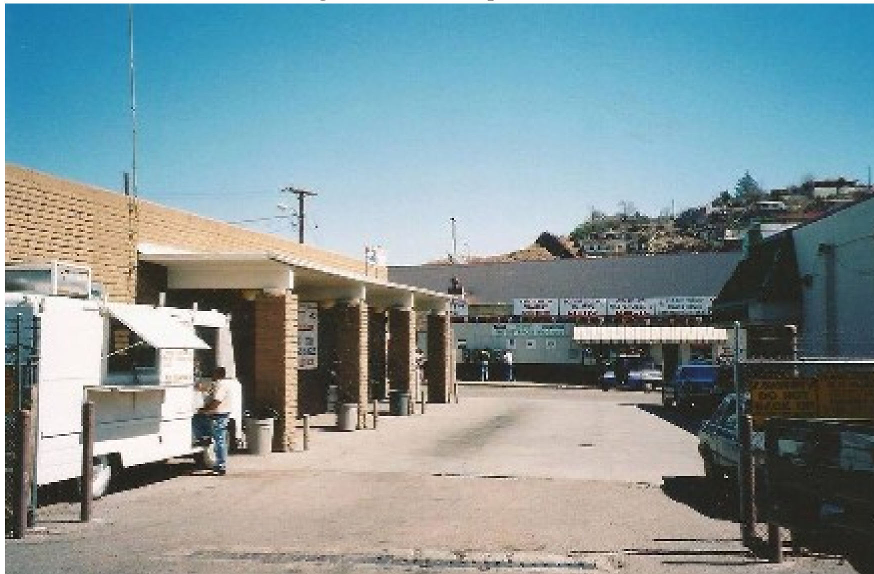
Ґрейгаундський автобус на автостанції в Ногалесі, світлина приблизно 1960-х років

Nogales bus station, photo 2010s

Автостанція в Ноґалесі, світлина 2010-х років

Nogales bus station, photo 2010s

Автостанція в Ноґалесі, світлина 2010-х років

Nogales bus station interior, photo 2010s

Автостанція Ноґалеса всередині, світлина 2010-х років

Nogales bus station interior, a shot from BBC's *Tales from the Jungle* documental (2007)

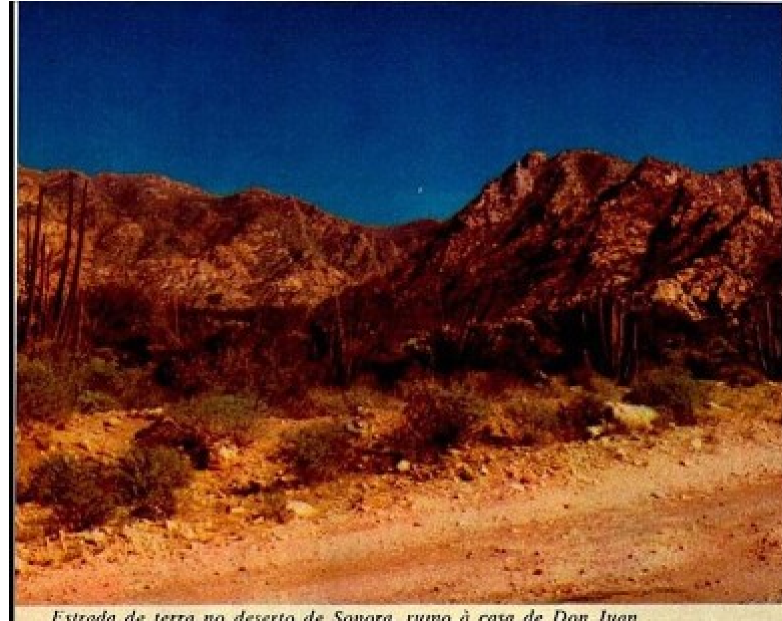
Автостанція Ноґалеса всередині, кадр із фільму Бі-Бі-Сі 2007 року «Оповіді з джунглів»

A typical Yaqui house, identical to the don Juan's. Photo by Carlos Castaneda, 1960s.

Uma típica residência da tribo iaqui, idêntica à de Don Juan

Типовий дім індіанців племені я́кі, ідентичний будинкові дона Хуана.
Світлина Карлоса Кастанеди, 1960-ті рр.

Sonoran Desert near the house of don Juan. Photo by Carlos Castaneda, 1960s.

Estrada de terra no deserto de Sonora, rumo à casa de Don Juan

Пустеля Сонора біля будинку дона Хуана. Світлина Карлоса Кастанеди, 1960-ті рр.

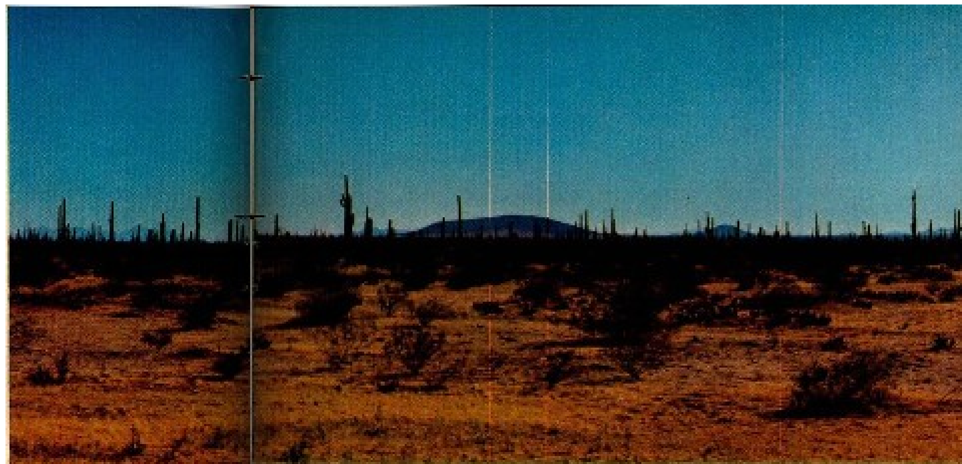
Landscape near Hermosillo: plateaus that guard four centuries of mysterious wisdom.
Photo by Carlos Castaneda, 1960s.

Paisagem perto de Hermosillo: planaltos que guardam quatro séculos de misteriosa sabedoria

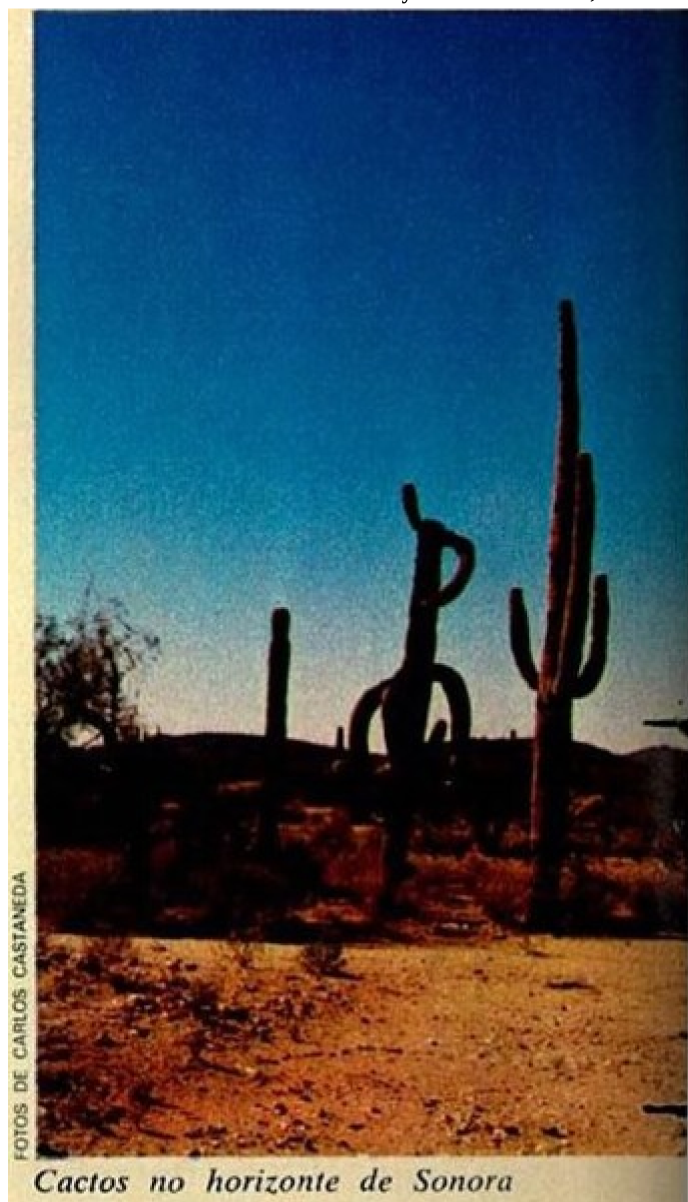
Пейзаж поблизу Ермосільо: плоскогір'я, що охороняють чотири століття таємничої мудрості.
Світлина Карлоса Кастанеди, 1960-ті рр.

Sonoran Desert. Photo by Carlos Castaneda, 1960s.

Пустеля Сонора. Світлина Карлоса Кастанеди, 1960-ті рр.

Cacti on the Sonora horizon. Photo by Carlos Castaneda, 1960s.

Кактуси на обрії Сонори. Світлина Карлоса Кастанеди, 1960-ті рр.

Don Juan's tribe: Yaqui Indians in the Vicam region. Photo by C. Castaneda, 1960s.

Плем'я дона Хуана: індіанці я́кі в регіоні Вікам. Світлина К. Кастанеди, 1960-ті рр.

A plant used by apprentices. Photo by C. Castaneda, 1960s.

Рослина, використовувана учнями. Світлина Карлоса Кастанеди, 1960-ті рр.

Sonoran desert, typical landscape

Пустеля Сонора, типовий ландшафт

Don Juan's dwelling in *The Spot* live action animation by *Project Ixtlan* (2019)

Оселя дона Хуана в анімаційному фільмі «Місце» проекту «Істлан», 2019 рік

Don Juan's ramada in *The Spot* live action animation by *Project Ixtlan* (2019)

Рамада дона Хуана в анімаційному фільмі «Місце» проекту «Істлан», 2019 рік

Porch of don Juan's house, a shot from BBC's *Tales from the Jungle* documental (2007)

Присінок у домі дона Хуана за версією документального фільму Бі-Бі-Сі 2007 року «Оповіді з джунглів»

Huichol pilgrimage to Wirikuta in search of peyote

Паломництво уїчолів до Вірікути в пошуках пейоту

Huichol pilgrimage to Wirikuta in search of peyote

Паломництво уїчолів до Вірікути в пошуках пейоту

Indians' pilgrimage to the mitote venue, a shot from BBC's *Tales from the Jungle* documental (2007)

Похід індіанців до місця проведення мітоти, кадр із документального фільму Бі-Бі-Сі 2007 року «Оповіді з джунглів»

Indians' pilgrimage to the mitote venue, a shot from BBC's *Tales from the Jungle* documental (2007)

Похід індіанців до місця проведення мітоти, кадр із документального фільму Бі-Бі-Сі 2007 року «Оповіді з джунглів»

***Peyote Ceremony* by Woodrow Wilson Crumbo, tempera & watercolor on paper, mid-20th century**

«Пейотна церемонія» Вудро Вільсона Крамбо, темпера та акварель на папері, середина XX ст.

***Peyote Ceremony* by Woodrow Wilson Crumbo, tempera on paper, mid-20th century**

«Пейотна церемонія» Вудро Вільсона Крамбо, темпера на папері, середина XX ст.

Peyote ceremony (mitote), a shot from BBC FOUR's *Tales from the Jungle* documental (2007)

Пейотна церемонія (мітота), кадр із документального фільму Бі-Бі-Сі 2007 року «Оповіді з джунглів»

Peyote ceremony (mitote), a shot from BBC FOUR's *Tales from the Jungle* documental (2007)

Пейотна церемонія (мітота), кадр із документального фільму Бі-Бі-Сі 2007 року «Оповіді з джунглів»

A mature eight-ribbed peyote cactus (diameter ca. 5 cm)

Дозрілий восьмирубчастий кактус пейот (діаметр близько 5 см)

Peyote cacti (*Lophophora williamsii*) in habitat

Кактус пейот (*Lophophora williamsii*) у своєму природному середовищі

A dried peyote button (approx. 2 cm in diameter)

Висушений бутон пейоту (приблизно 2 см в діаметрі)

***Psilocybe mexicana* mushrooms photographed in Veracruz, Mexico**

Гриби *Psilocybe mexicana*, сфотографовані у Веракрусі, Мексика

***Datura inoxia* plant — flowers**

Рослина *Datura inoxia* — квіти

***Datura inoxia* plant — prickly seedpods**

Рослина *Datura inoxia* — колючі насіннєві стручки

Sonoran spotted whiptail lizard

Соноранська плямиста хлистохвоста ящірка

A shiny dog flapping his ears from side to side (from Enigma's *Return to Innocence* official video, 1993)

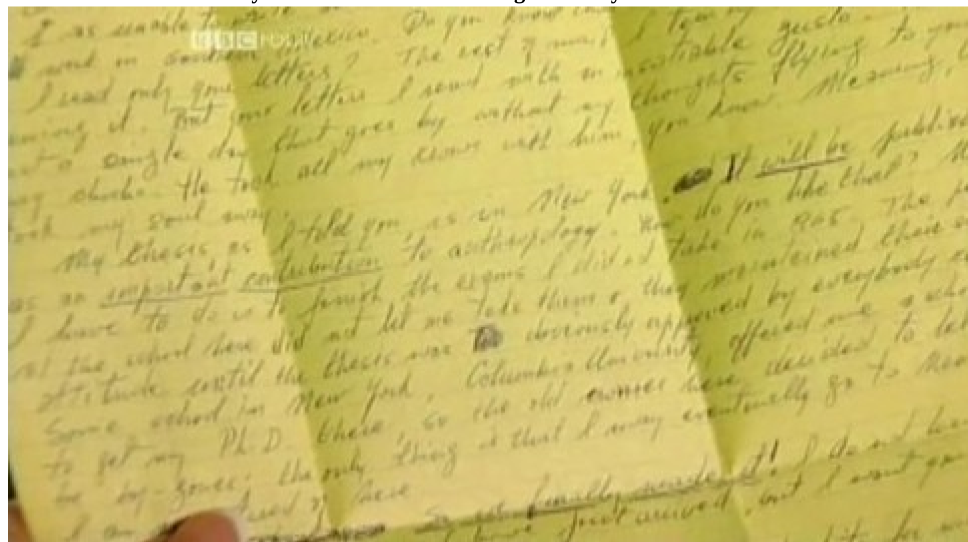
Сяючий пес, що ляскає вухами з боку в бік («Еніґма», кадр із кліпу «Повернення до невинності», 1993 р.)

Postcard sent by Carlos Castaneda to Margaret Runyan from Mexico in 1960s

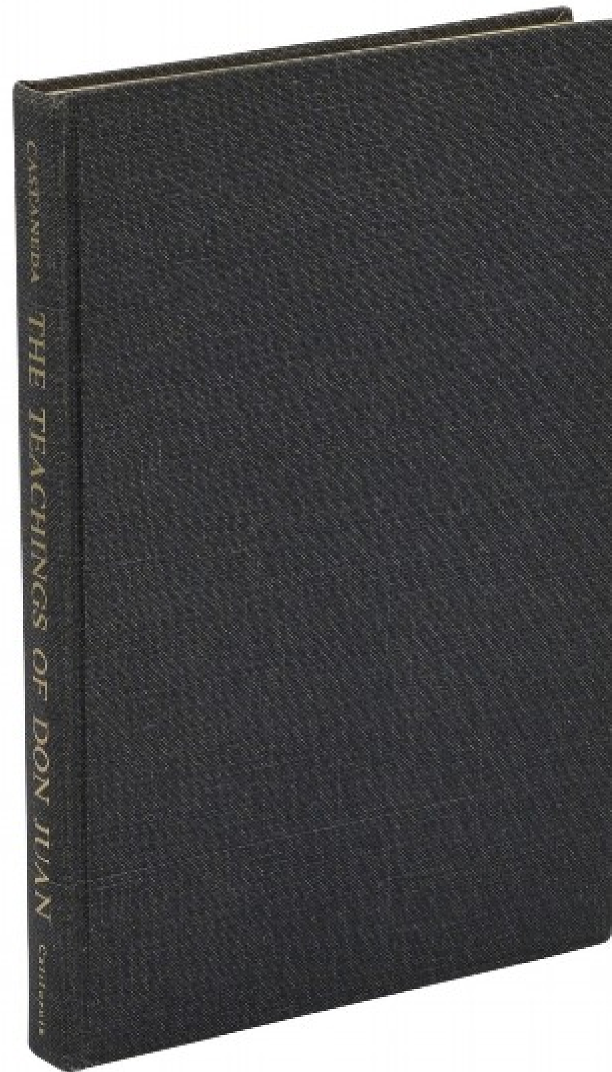
Листівка Карлоса Кастанеди до Маргарет Раньян, надіслана з Мексики в 1960-х рр.

Letter sent by Carlos Castaneda to Margaret Runyan from Mexico in 1960s

Лист Карлоса Кастанеди до Маргарет Раньян, надісланий із Мексики в 1960-х рр.

Hard cover of the 1st printing of *The Teachings* by Carlos Castaneda, spring 1968
(simple dark grey cloth binding with gilt lettering on spine)

Тверда оправа книжки з першого накладу «Вчення» Карлоса Кастанеди, весна 1968 року
(проста темно-сіра коленкорова обкладинка з позолоченими літерами на корінці)

Announcement for the world premiere of *The Teachings of Don Juan* ballet (adaptation in the narrative ballet art genre) hailed as "a monumentally ambitious piece derived from Carlos Castaneda's cult book", Manchester, UK, 1973

NORTHERN DANCE THEATRE

Director : Laverne Meyer

manchester 73

THE GREEN TABLE/Cohen/Jooss
First British production of Kurt Jooss's brilliant anti-war ballet. Death will be danced by Guest Artist Simon Mottram.

LE CARNAVAL /Schumann/Fokine
Premiere.

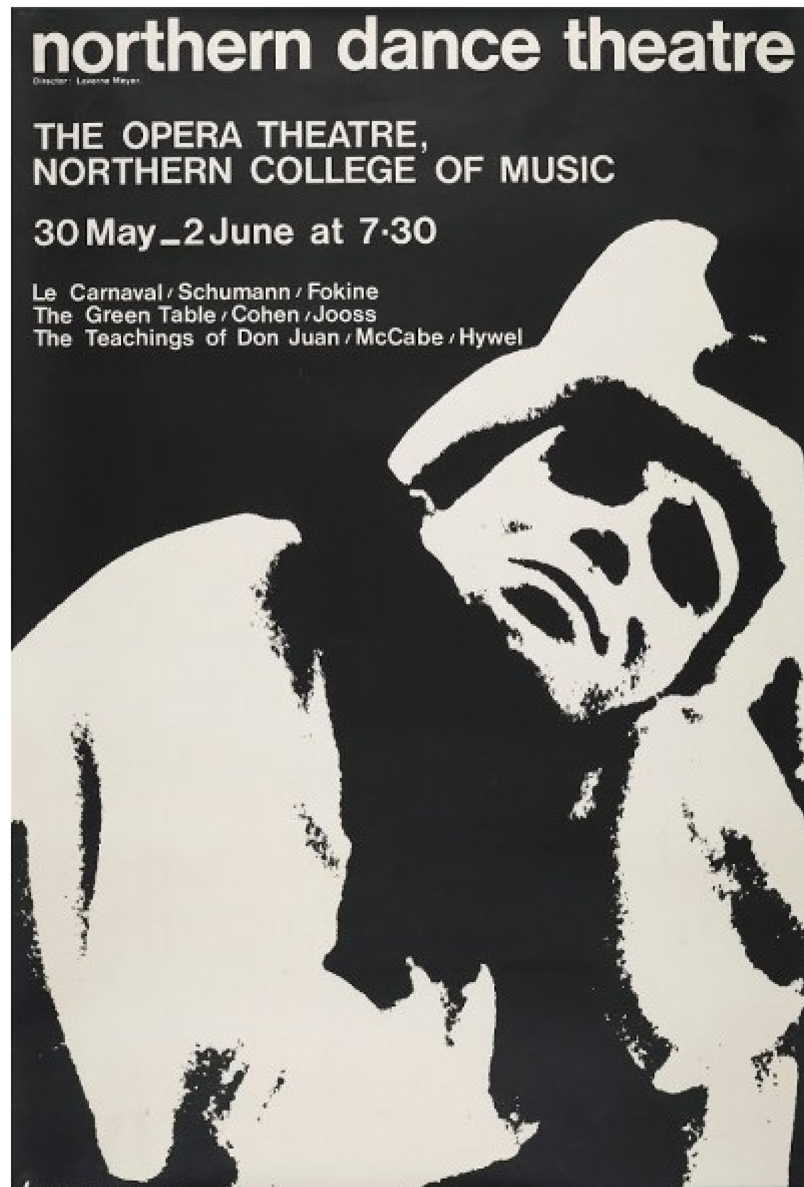
THE TEACHINGS OF DON JUAN/McCabe/Hywel
World premiere of a ballet based on a book by Carlos Castaneda to a specially commissioned score by John McCabe, with baritone Patrick McGuigan.

GALA OPENING . . . MAY 30th at 7.30 p.m. then May 31st - June 2nd.

OPERA THEATRE, Northern College of Music, Manchester. Box Office : 061 273 6283.

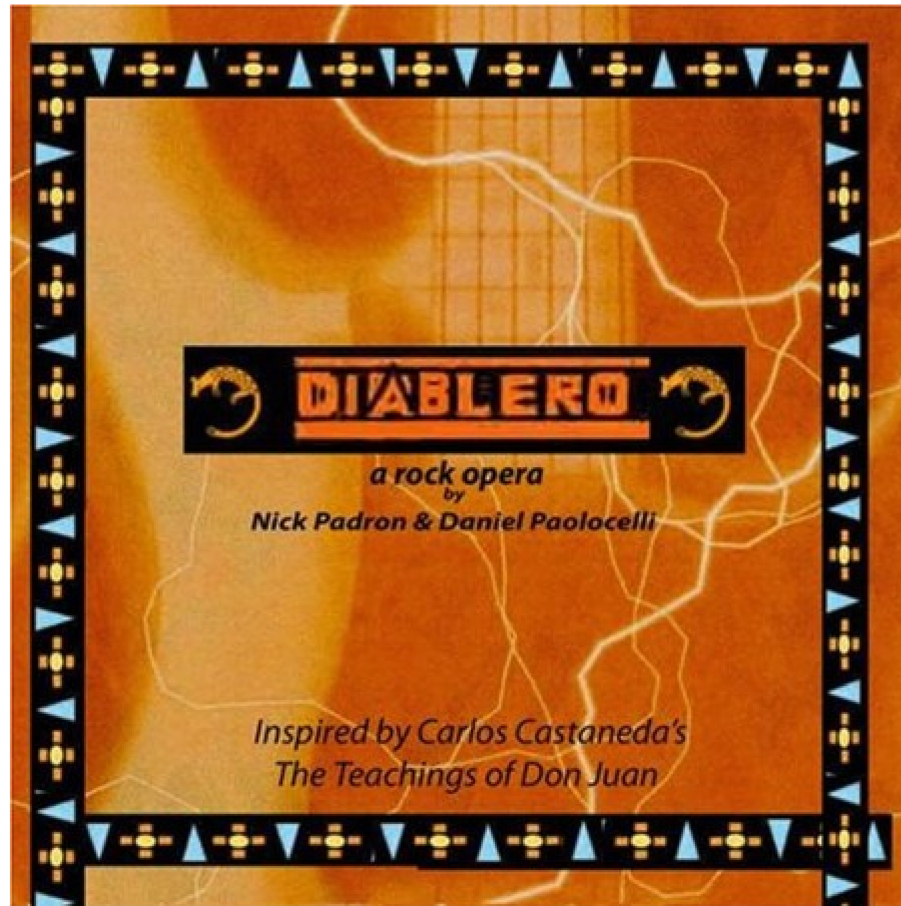
Анонс світової прем'єри балету «Учення дона Хуана» (адаптація у жанрі наративного балету), який назвали «монументально амбіційною постановкою на основі культової книжки Карлоса Кастанеди», Манчестер, Велика Британія, 1973 р.

Poster for *The Teachings of Don Juan* ballet, Manchester, UK, 1973

Афіша балету «Учення дона Хуана», Манчестер, Велика Британія, 1973 р.

***DIABLERO*, the legendary Rock Opera (1976) inspired by Carlos Castaneda's**
***The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge* (cover of DVD recorded approx. in 1991)**

«ДІАБЛЕРО», легендарна рок-опера (1976 р.), створена за мотивами «Вчення дона Хуана» Карлоса Кастанеди (обкладинка DVD, записаного приблизно в 1991 р.)

ANNOTATION FOR *DIABLERO* ROCK OPERA DVD ON THE *AMAZON.COM* WEBSITE

Diablero is a musical for singers, dancers, illusionists, computer and graphic artists. A totally innovative theatrical event that combines every form of stage entertainment, the power of rock concerts, the lyricism of traditional theater, the grandeur of modern opera, and filmmaking.

АНОТАЦІЯ ДО DVD РОК-ОПЕРИ «ДІАБЛЕРО» НА ВЕБ-САЙТІ *AMAZON.COM*

«Діаблеро» — це мюзикл для співаків, танцюристів, ілюзіоністів, спеціалістів з комп'ютерної графіки та художників-графіків. Абсолютно новаторська театральна подія, що поєднує в собі всі форми сценічних вистав, силу рок-концертів, лірризм традиційного театру, велич сучасної опери й кіномистецтво.

The show's unique use of visual effects provided by multiple screens — behind the orchestra on stage and left and right of the audience — enhances the musical action, packing it with emotional peaks and mystery. While the simplicity of the sets — a lone wooden shack in the desert — reinforces the intimacy between performer and audience during the softer musical passages. Another novel aspect of Diablero is the use of more than one interpreter for each of the main characters, a singer and a dancer, to emphasize the duality of human nature, which is one of the underlying themes of the musical. Various surprise sensory effects aimed at representing the elements and familiar aromas give the audience an engulfing magical theatrical experience never before attempted on a stage.

Bill Graham described Diablero as a musical ahead of its time in 1976, because of its novel and eclectic use of different theatrical elements and musical originality. Twenty-five years later, with the advent of so much technology at the service of the entertaining business the time for Diablero has finally come.

This product is manufactured on demand using DVD-R recordable media. *Amazon.com*'s standard return policy will apply.

CAST OF CHARACTERS:

DON JUAN: The Master Diablero
CARLOS: The Apprentice
LA CATALINA: The Worthy Opponent
DON GENARO: A Man Of Knowledge
SUPPORTING CAST: The Dozen Members of Don Juan's Peyote Cult

SONG TITLES:

1. The Cracks Between The Worlds
2. Teach Me About Peyote
3. Find Your Spot
4. Masca Masca Masca
5. The Encounter
6. Frolicking With Mescalito
7. The Devil's Weed
8. On The Porch
9. La Catalina
10. Succumbed
11. This Is The Moment
12. The Split
13. Like Dust On The Road
14. A Path With A Heart

Унікальне використання візуальних ефектів у цьому шоу на кількох екранах — позаду оркестру на сцені та ліворуч і праворуч від глядачів — підсилює еффект музики, наповнюючи її емоційними піками і таємничістю. Водночас простота декорацій — самотня дерев'яна халупа в пустелі — посилює близькість між виконавцем та публікою під час м'якших музичних пасажів. Ще одним новаторським аспектом «Діаблеро» є використання більш ніж одного виконавця для кожного з головних персонажів, співака й танцюриста, для акцентування двоїстості людської природи, що є однією з головних тем, які лежать в основі мюзиклу. Різноманітні несподівані сенсорні ефекти, що мають на меті представляти стихії та знайомі аромати, дарують глядачам захопливе магічне театральне видовище, яке ще ніколи раніше не намагалися створити на сцені.

Білл Грегем описав «Діаблеро» як мюзикл, що випередив свій час у 1976 році, завдяки його новаторському й еклектичному використанню різних театральних елементів та оригінальності музики. Двадцять п'ять років потому, з появою такої кількості технологій на службі розважального бізнесу, нарешті настав час і для «Діаблеро».

Цей продукт виготовляється на замовлення з використанням носіїв для запису DVD-R. Буде застосовуватися стандартна політика вебсайту *Amazon.com* щодо повернення товарів.

ДІЙОВІ ОСОБИ:

ДОН ХУАН: Учитель-Діаблеро
КАРЛОС: Учень
ЛЯ КАТАЛІНА: Гідний суперник
ДОН ХЕНАРО: Чоловік знання
ВИКОНАВЦІ ДРУГОРЯДНИХ РОЛЕЙ: Дюжина членів пейотного культу дона Хуана

НАЗВИ ПІСЕНЬ:

1. Тріщини між світами
2. Навчіть мене про пейот
3. Знайди своє місце
4. Masca-Masca-Masca
5. Зустріч
6. Пустощі з Мескаліто
7. Трава диявола
8. На присінку
9. Ля Каталіна
10. Ти піддався
11. Це саме та мить
12. Розщеплення
13. Як порох на дорозі
14. Стежка із серцем

Announcement of the world premiere of the *MITOTA* Multimedia Dance Show based on *The Teachings of Don Juan* by Carlos Castaneda, Philadelphia, 1973

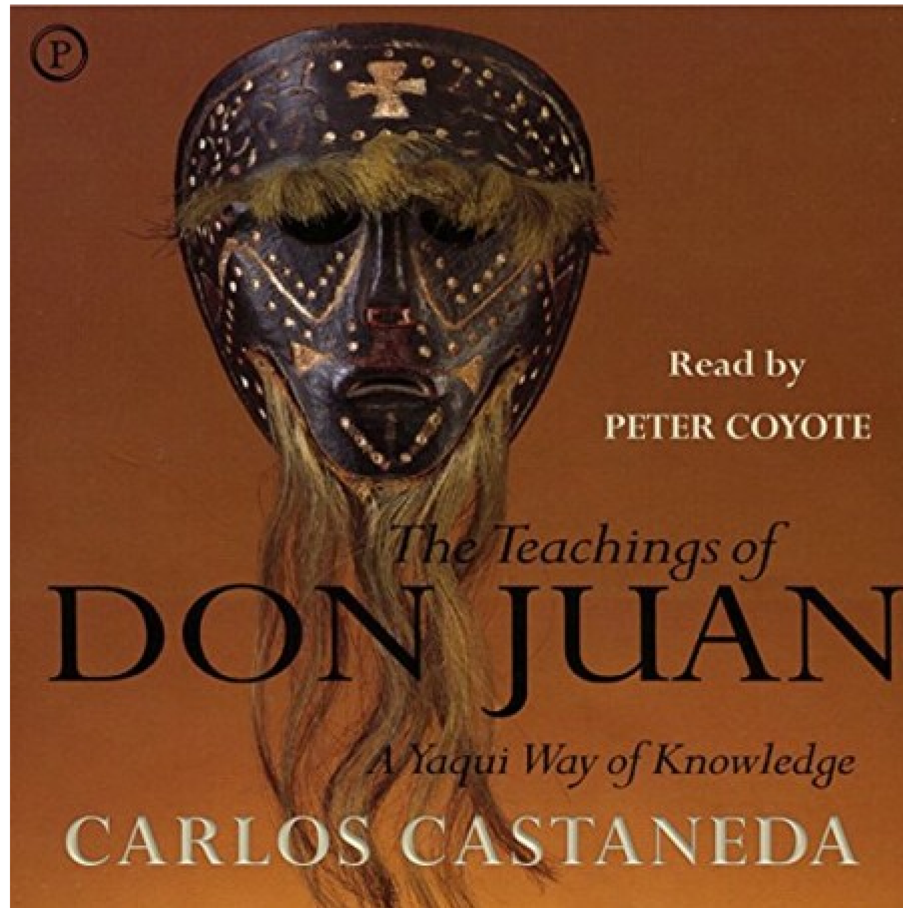
Phila. Dancers To Introduce Multimedia Work

PHILADELPHIA — The world premiere of a new work for multimedia dance theatre and the presentation of another work that only recently had its first showing are scheduled tomorrow night and again Sunday afternoon at the Zellerbach Theatre of the University of Pennsylvania's Annenberg Center.

"Mitote," a work inspired by Carlos Castaneda's "The Teachings of Don Juan," will be premiered by Philadelphia's Group Motion at 8 p.m. tomorrow and at 2:30 p.m. Sunday. It will be presented with "Galaxies in Collision," a work that was introduced during Philadelphia Festival '73.

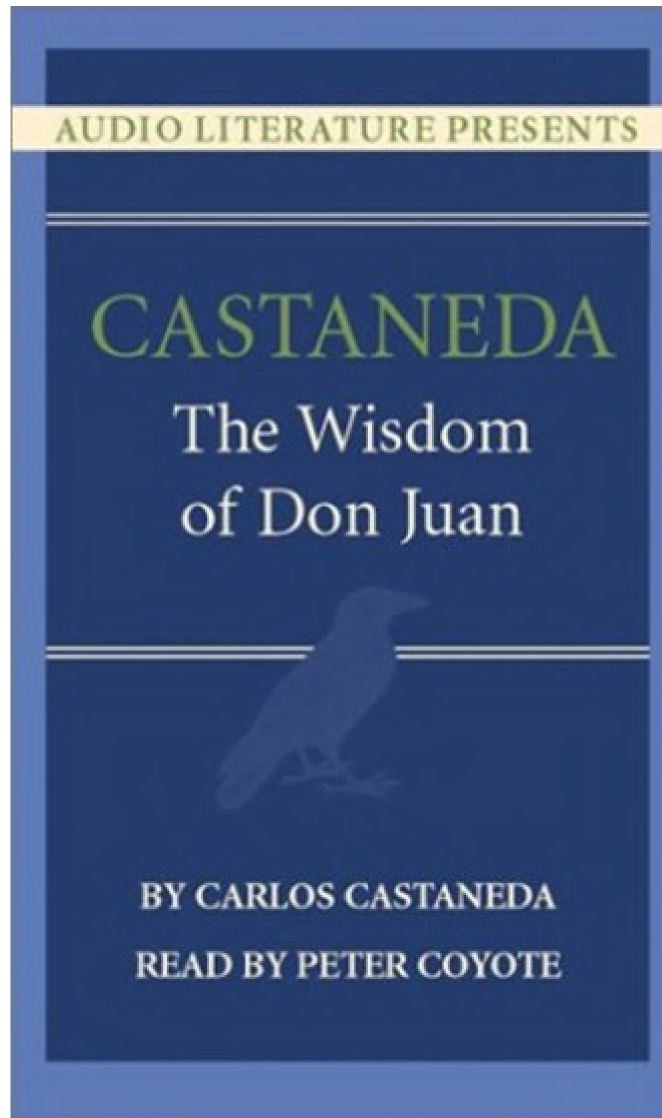
Анонс світової прем'єри мультимедійного танцювального шоу «МІТОТА» за книжкою Карлоса Кастанеди «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», Філадельфія, 1973 р.

Cassette Box Cover for *The Teachings of Don Juan : A Yaqui Way of Knowledge* narrated by Peter Coyote.
Audiobook on Cassette: Cassette recording, 1990, South San Francisco, Calif.: Audio Literature

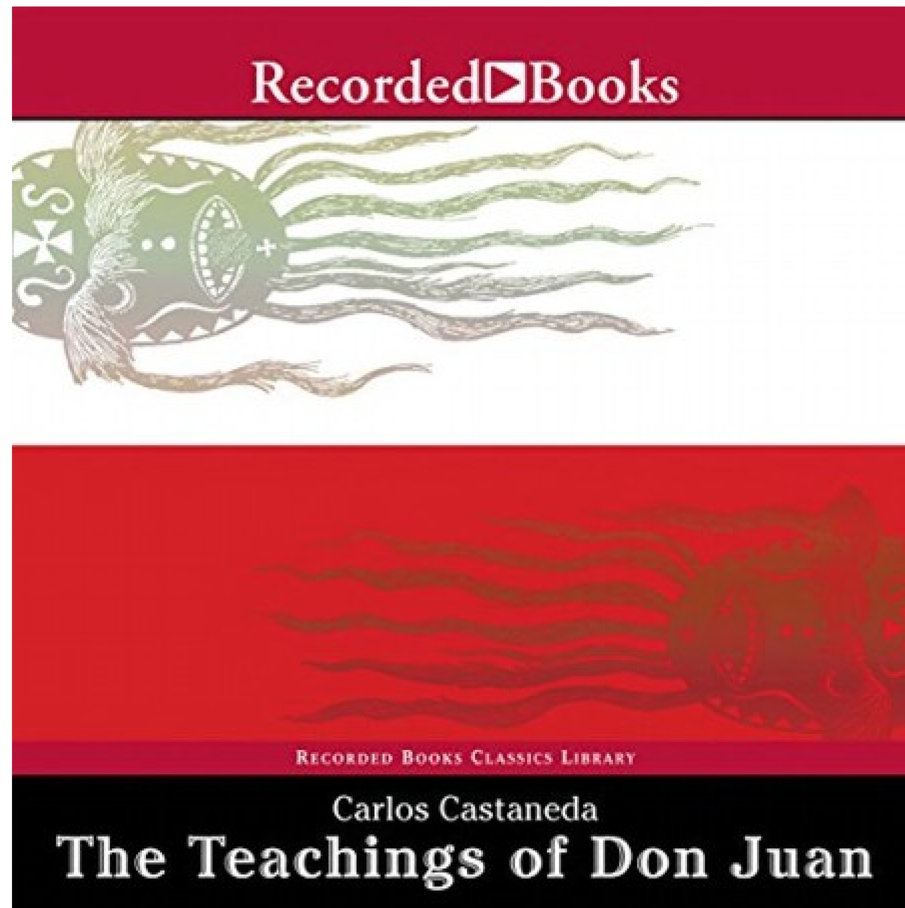
Обкладинка коробки з касетами «Вчення», начитаного Пітером Койотом. Аудіокнига на касеті:
Магнітофонний запис, 1990 р., Південний Сан-Франциско, Каліфорнія, «Аудіолітература»

Cassette Box Cover for *The Teachings of Don Juan* and *A Separate Reality* narrated by Peter Coyote.
Audiobook on Cassette: Cassette recording by Audio Literature, distributed by Recorded Books, 2002.

Обкладинка коробки з касетами «Вчення дона Хуана» та «Окремої реальності», начитаних Пітером Койотом.
Аудіокнига на касеті. Магнітофонний запис: «Аудіолітература», дистрибуція: «Рікордед Букс», 2002 р.

CD Cover for *The Teachings of Don Juan : A Yaqui Way of Knowledge* narrated by Luis Moreno.
Audiobook on CD: CD audio: MP3; 2010, Unabridged, Recorded Books, LLC.

Обкладинка компакт-диска «Вчення дона Хуана», начитаного Луїсом Морено.
Аудіокнига на компакт-диску: аудіо CD: MP3; 2010 р., повна версія, «Рікордед Букс».

CD Cover for *The Teachings of Don Juan : A Yaqui Way of Knowledge* in Rus (Ukrainian) language.
Audiobook on CD: CD audio: MP3; 2012, by *Omicron Studio* (narrator not specified).

Обкладинка компакт-диска «Вчення дона Хуана» руською (українською) мовою.
Аудіокнига на компакт-диску: аудіо CD: MP3; 2012 р., студія «Омікрон» (читець не вказаний).

LIST OF KNOWN ENGLISH-LANGUAGE AUDIOBOOKS OF THE *TEACHINGS OF DON JUAN*

1. — *The Teachings of Don Juan* narrated by **Walter Zimmerman**. Audiobook on Cassette: Cassette recording, **1988**, Special library ed., Newport Beach, CA: Books on Tape, 7 audiocassettes (**10 hr., 30 min.**) : analog.

2. — *The Teachings of Don Juan* narrated by **Peter Coyote**. Audiobook on Cassette: Cassette recording, **1990**, South San Francisco, Calif.: Audio Literature; 2 audiocassettes (**3 hr., abridged version**): analog.

3. — *The Teachings of Don Juan* narrated by **Richard Dorf**. Audiobook: MP3; **2005**, Toronto: CNIB, 1 computer optical disc (**7 hr., 34 min.**): sound, MP3 compression; 12 cm.

4. — *The Teachings of Don Juan* (with a new commentary by the author) Audiobook on CD: CD audio; **2006**, Princeton, N.J.: Recording for the Blind & Dyslexic, 1 audio disc: digital mono; 4 3/4 in.; Teachings & Structural analysis (**narrator unknown**)

5. — *The Teachings of Don Juan* narrated by **Luis Moreno**. Audiobook on CD: CD audio: MP3; **2010**, Recorded Books, LLC; 1 audio disc (**10 hr., 12 min.**); 4 3/4 in.

6. — *The Teachings of Don Juan* narrated by **Ginnunga-Greg**. YouTube, MP4, **2020**, Teachings & Structural analysis.

7. — *The Teachings of Don Juan* narrated by **Lawrence Of Aragone**. YouTube, MP4, **2021**, Author's Commentaries & Teachings.

ПЕРЕЛІК ВІДОМИХ НА СЬОГОДНІ АНГЛОМОВНИХ АУДІОКНИЖОК «УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА»

1. — «Вчення дона Хуана», начитане **Волтером Циммерманом**. Аудіокнига на касеті: магнітофонний запис, **1988 р.**, спеціальне видання для бібліотек, Ньюпорт-Біч, Каліфорнія: книжки на магнітофонній стрічці, 7 аудіокасет (**10 год., 30 хв.**): аналоговий запис.

2. — «Вчення дона Хуана», начитане **Пітером Койотом**. «Аудіокнига на касеті: магнітофонний запис, **1990 р.**, Південний Сан-Франциско, Каліфорнія.: «Аудіо-література»; 2 аудіокасети (**3 год.**, скорочена версія): аналоговий запис.

3. — «Вчення дона Хуана», начитане **Річардом Дорфом**. Аудіокнига: MP3; **2005 р.**, Торонто: CNIB, 1 комп'ютерний оптичний диск (**7 год., 34 хв.**): аудіо, стиснення MP3; 12 см.

4. — «Вчення дона Хуана» (з новим коментарем автора) Аудіокнига на компакт-диску: аудіо CD; **2006 р.**, Прінстон, Нью-Джерсі: запис для сліпих і дислексиків, 1 аудіодиск: цифровий, моно; 4 3/4 дюйма; «Вчення» і «Структурний аналіз» (читець невідомий)

5. — «Вчення дона Хуана», начитане **Луїсом Морено**. Аудіокнига на компакт-диску: аудіо CD: MP3; **2010 р.**, «Рікордед Букс»; 1 аудіодиск (**10 год., 12 хв.**); 4 3/4 дюйма.

6. — «Вчення дона Хуана», начитане **Ґіннунґа-Ґреґом**; веб-сервіс «Ютуб», MP4, **2020 р.**, «Вчення» і «Структурний аналіз».

7. — «Вчення дона Хуана», начитане **Лоренсом Арагонським**; веб-сервіс «Ютуб», MP4, **2021 р.**, «Коментарі автора» і «Вчення».

List of languages *The Teachings of Don Juan* has been translated into		Перелік мов, на які було перекладене «Вчення дона Хуана»		Lista de idiomas a los que se han traducido *Las enseñanzas de don Juan*	
1.	Spanish (Castilian)	1.	іспанська (еспанська, кастильська)	1.	español (castellano)
2.	Ukrainian (Rus, Ruthenian)	2.	українська (руська, русинська)	2.	ucraniano (rus, rutheniano)
3.	Polish	3.	польська	3.	polaco
4.	Croatian (Croat)	4.	хорватська	4.	croata
5.	Slovenian (Slovene)	5.	словенська	5.	esloveno
6.	Czech (Bohemian)	6.	чеська (богемська)	6.	checo (bohemio)
7.	Bulgarian	7.	болгарська	7.	búlgaro
8.	Georgian (Kartuli ena)	8.	грузинська (картулі ена)	8.	georgiano (kartuli ena)
9.	French	9.	французька	9.	francés
10.	Portuguese	10.	португальська	10.	portugués
11.	Italian	11.	італійська	11.	italiano
12.	Catalan (Catalonian)	12.	каталонська (каталанська)	12.	catalán
13.	Romanian (Rumanian)	13.	румунська	13.	rumano
14.	Dutch (Netherlandish)	14.	голландська (нідерландська)	14.	holandés (neerlandés)
15.	Danish	15.	данська (датська)	15.	danés
16.	German	16.	німецька	16.	alemán
17.	Swedish	17.	шведська	17.	sueco
18.	Latvian (Lettish)	18.	латвійська (латиська)	18.	letón
19.	Lithuanian	19.	литовська	19.	lituano
20.	Estonian (Eesti keel)	20.	естонська (еесті кель)	20.	estonio (eesti kel)
21.	Finnish	21.	фінська	21.	finlandés
22.	Hungarian (Magyar)	22.	угорська (мадярська)	22.	húngaro (magiar)
23.	Persian (Farsi)	23.	перська (фарсі)	23.	persa (farsi)
24.	Thai (Siamese)	24.	тайська (сіамська)	24.	tailandés (siamés)
25.	Chinese (Mandarin)	25.	китайська (мандаринська)	25.	chino (mandarín)
26.	Japanese	26.	японська	26.	japonés
27.	Korean	27.	корейська	27.	coreano
28.	Greek (Hellenic, Neo-Greek)	28.	грецька (гелленська, новогрецька)	28.	griego (helénico, neogriego)
29.	Turkish	29.	турецька	29.	turco
30.	Serbian (Serb)	30.	сербська	30.	serbio
31.	Russian (Moskovian, Mokshanian)	31.	російська (московська, мокшанська)	31.	ruso (moskoviano, mokchaniano)
32.	Arabic	32.	арабська	32.	arabio (arábigo)
33.	Hebrew (Neo-Hebraic)	33.	іврит (гебрейська, давньоєврейська)	33.	hebreo (neohebraico)

ABSTRACT: This is the basic extended comparative trilingual edition of Carlos Castaneda's first doctoral thesis published in 1968 in the format of a book entitled *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*. The variant readings of the English text in different editions are enclosed in square brackets highlighted in blue font. The publication is supplemented with a most comprehensive collection of materials related to the *The Teachings*. Selection of texts was based on the principle of their helpfulness for understanding both the Castaneda's work itself and the circumstances of its writing and publication. Materials in the "Criticism" section allow to demonstrate the variety of assessments and perceptions of the book by different people from scholars and writers to ordinary readers. The volume also contains authentic photographs taken by Carlos Castaneda during his trips to Sonora.

Key words: Carlos Castaneda, don Juan, Yaqui Indians, Sonora, Mescalito, *lophophora williamsii*, peyote, devil's weed, datura, smoke, little smoke, *psilocybe mexicana*, anthropology, knowledge, man of knowledge, sorcery, nagualism, energetic facts, cognition, dark sea of awareness, infinity, intent, intending, assemblage point, definitive journey, total freedom.

РЕЗЮМЕ: Це є базове розширене порівняльне тримовне видання першої дисертаційної роботи Карлоса Кастанеди, що була опублікована в 1968 році у форматі книжки під назвою «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі». Різночитання англійського тексту в різних виданнях узяті в квадратні дужки, виділені синім шрифтом. Публікацію доповнює найповніша на сьогодні добірка матеріалів, дотичних до «Вчення». Відбір текстів здійснювався за принципом їхньої корисності для розуміння як самої роботи Кастанеди, так і обставин її написання й опублікування. Матеріали, вміщені у розділі «Критика», дозволяють продемонструвати різні оцінки та сприйняття книжки різними людьми від науковців і літераторів до звичайних читачів. Видання також містить автентичні фотографії, власноруч зроблені Карлосом Кастанедою під час його поїздок до Сонори.

Ключові слова: Карлос Кастанеда, дон Хуан, індіанці я́кі, Сонора, Мескаліто, *lophophora williamsii*, пейот, трава диявола, дурман, дим, маленький дим, *psilocybe mexicana*, антропологія, знання, чоловік знання, мольфарство, наґвалізм, енергетичні факти, пізнання, темне море усвідомлення, нескінченність, намір, наміряння, точка співнастроювання, збіросвіт, остаточна подорож, повна свобода.

RESUMEN: Esta es una edición trilingüe comparativa ampliada básica de la primera tesis doctoral de Carlos Castaneda publicada en 1968 en el formato de un libro titulado "Las enseñanzas de don Juan: una forma yaqui de conocimiento". Las variantes de lectura del texto en inglés en diferentes ediciones se incluyen entre corchetes resaltados en fuente azul. La publicación se complementa con la colección más completa de materiales relacionados con "Las Enseñanzas". La selección de textos se basó en el principio de su utilidad para comprender tanto la obra de Castaneda como las circunstancias de su redacción y publicación. Los materiales de la sección "Crítica" permiten demostrar la variedad de evaluaciones y percepciones del libro por diferentes personas, desde académicos y escritores hasta lectores comunes. El volumen también contiene fotografías auténticas tomadas por Carlos Castaneda durante sus viajes a Sonora.

Palabras clave: Carlos Castaneda (Castañeda), don Juan, indios yaqui, Sonora, Mescalito, *lophophora williamsii*, peyote, yerba del diablo, datura, toloache, humo, humito, *psilocybe mexicana*, antropología, conocimiento, hombre de conocimiento, brujería, nagualismo, hechos energéticos, cognición, oscuro mar de la conciencia, lo infinito, intento, el intentar, punto de encaje, viaje definitivo, libertad total.

TABLE OF CONTENTS (detailed)

ЗМІСТ (докладний)

ÍNDICE (detallado)

∞

...lo único que importa para los seres humanos es su encuentro con el *infinito*.

...nuestras vidas se originan en el *infinito* y terminan donde tuvieron origen: en el *infinito*.

Don Juan

...єдине, що має значення для людських істот — це їхня зустріч із *нескінченністю*.

...наші життя беруть початок у *нескінченності* і закінчуються там, де зародилися — у *нескінченності*.

Дон Хуан

...the only thing that matters for human beings is their encounter with *infinity*.

...our lives originate in *infinity*, and they end up wherever they originated: *infinity*.

Don Juan

...是人要了解：唯一要紧的事，是他们与无限的接触。

...我们的生命起源于无限，于是也终结于 无限。

唐望

Back cover of volume I

Задня обкладинка тому I

Contraportada del volumen I